D. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS THEOLOGORVM SVI TEMPORIS FACILE PRINCIPIS OPERVM OMNIVM

TOMVS TERTIVS,

CONTINENS VARIA OPVSCVLA, INSIGNI PIETATE ATQVE DOCTRINA MVLTIPLICI REFERTA.

Acceſſere hiſce, nunquam ante hac in lucem edita illa, quæ aſteriſco notata ſunt, vti proxima pagina videre eſt.

B A

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Sumptibus PETRI CHOLINI.

ANNO M. DC. XII.

TOMO TERTIO CONTINENTVR

HÆC SVBIECTA OPVSCVLA, HISCE ACCESSERVNT MANVSCRIPTA QVÆDAM

aſteriſcis notata, antehac nunquam in lucem edita.

* *Carmen de contemptu mundi.*	*Quid deceat.*
* *Hymni & pſalterium D. Virginis Mariæ.*	*Lux qua luces.*
Monologion, id eſt, ſoliloquium, liber vnus.	*Si quis.*
Proſologion, id eſt, alloquium, liber vnus.	*Ea nunc.*
Pro inſipiente, liber vnus.	*Dubitanti.*
Contra inſipientem, liber vnus.	*Quoniam non me.*
De incarnatione verbi, liber vnus.	*Domino & Patri.*
Cur Deus homo, libri duo.	*Sæpe.*
De veritate dialogus vnus.	*Quoniam Deum*
De libero arbitrio, dialogus vnus.	*Cur liberum.*
De caſu diaboli, dialogus vnus.	*Illud Apoſtoli.*
* *Diſputatio Dialectica de Grammatico, dialogus vnus.*	*De Grammatico.*
De conceptu virginali & peccato originali, liber vnus.	*Cum in omnibus.*
* *De ſacramento altaris.*	*Lego & relego*
Annotationes ad eundem.	
Tractatum D. Ioannis Picardi Bellouaci ad S. Victoris Pariſien. Auguſtiniani Canonici.	*Quoniam VViclefus.*
De proceſſione Spiritus Sancti, liber vnus.	*Negatur à Græcis.*
De ſimilitudinibus, liber vnus.	*Voluntas.*
De voluntate Dei, liber vnus.	*Humana ratio.*
De concordia præſcientiæ & prædeſtinationis, nec non gratiæ Dei cũ libero arbitrio, liber vnus.	*De tribus illis.*
De miſeria hominis, liber vnus.	*Terret me.*
De veſtimentis & membris, & actibus Deo attributis, liber vnus.	*Vbicunque.*
De menſuratione crucis.	*Quoniam.*
Liber meditationum.	*Domine Deus meus.*
De meditatione redemptionis generis humani, liber vnus.	*Anima Chriſtiana.*
De paſſione Domini, dialogus vnus.	*Beatus Anſelmus.*
Speculum Euangelici ſermonis, ſiue ſtimulus amoris.	*Ieſum Nazarenum.*
Homilia Euangelij ſecundum Lucam.	*Intrauit Ieſus.*
* *Paſſio D. Guigneri ſociorumque.*	*Poſcis fideliter.*
De excellentia glorioſiſſimæ Virginis Mariæ, liber vnus.	*Supereminentem.*
De imagine mundi, libri duo.	*Mundus.*
Elucidarium ſiue dialogus, ſummam totius Chriſtianæ religionis complectens.	*Sæpius rogato.*

IN S. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI CARMEN DE CONTEMPTV MVNDI.

PRÆFATIO

F. Ioannis Picardi Canon. Regular, S. Victor, Pariſienſis,

ANSELMVM haud fuiſſe poëtices imperitum, licet externa reticerent teſtimonia, clamitarent interna & domeſtica. Nam ſub finem epiſt. 2. libr. 1. præmonſtrans amicis, quibus ſcribebat, mundi verſutiſſimi vafr amentum, ad ſuam rem vertit argutè duo Hemiſtichia Virgilij & Horatij: & huius quidem hoc:

Fœnum habet in cornu.

Illius verò illud:

Cornu ferit ille, caueto.

Ex illis ergo interciſis & vnico mutatis verbulo, hunc integrum compegit verſiculum:

Fœnum habet in cauda, cauda ferit ille, caueto.

Aliâs pro erudiendo adoleſcente interpellatus ab amico Perſianum obiiciente adagium:

Scire tuum nihil eſt: niſi te ſcire hoc ſciat alter.

Nō inuenuſtè reiecit in eum, mutatis aliquot voculis, epiſt. 18. lib. 1. ſic reſpōdens: Ad id, quod mihi dicitur in epiſtola veſtra,

Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire, hoc ſciat alter.

Quanquam Perſius hoc dixerit, vt oſtentationem reprimeret, non vt exprimeret, reſpondeo:

Scire meum nihil eſt, ſi quale ſit, hoc ſciat alter.

His ſuffragatur Nænia Lanfranci defuncti verſu Leonino cantata, (etſi aliquot fariam reſtrictè non ſeruarit menſuram) & à nobis relata ad epiſt. 41. lib. 2. quæ demonſtrat ingenium mediocriter peritum verſificandi. Neq; ab eis abhorret, quod placuerit ſuis Monachis tyrunculis enarrari poëtas Sic etenim epiſt. 55. lib. 1. peroptat Mauricium Beccenſem, & in Anglia degentem, dantemq; operam Arnulfo Grammatico, addiſcere poëtas, ac inprimis Virgilium, & alios, inquit, exceptis his, in quibus aliqua turpitudo ſonat. Huius autem poëtici ſtudij, quod (vt vidimus) non diſplicuit Anſelmo, nullum reor ad poſteros monimentum perueniſſe, præter illud, quod mea opera, recens ex noſtra prodit Bibliotheca, & de quo, vel alluchinor, Dodechinus Abbas in Appendice ad Marianum Scotum his memorat verbis: In verſibus aptandis Hexametris, Pentametriſque aliquantulum deſudauit. Non diffiteor, Colonienſes emiſiſſe poëmatium huiuſce inſcriptionis: at quis non affirmabit noſtrum eſſe prorſus alterum? Illud etenim decem & centum circiter verſus habet, noſtrum triginta & nongentos: ita vt prior Colonienſis editio viſa ſit dediſſe tantùm ſpecimen & guſtum: noſtrum verò exemplar, ipſumq; poëma integrum. Sanè qui contulerit Colonienſe excerptum hoc apographo, etiam clauſis deprehendet oculis, quod habebat, eſſe tantùm ſapidam cuiuſpiam delibationem, qui reliquerit, quod ſuo deſipiebat palato. Cęterùm quicquid ſuaue & blandum in deliciis ventris, libidineque Venerea, quicquid gratum oculis in ornatu corporis, ædium marmorearum, & vt ſummatim dicam, quicquid humanam ſuſpicamur explere poſſe cupiditatem, quam ſit futile vacuum & inane hîc depingitur verſu quidem ſubinde languido, viuidis tamen documentis, tamq; laudato colore; vt quem iſthæc ardere videris, iure dicas ſibi æternum alacriter togã conſtruere. Porrò verſus aliquot Hexametros. Leonina compoſitos forma, ſed & tres cauſas monaſterij à monacho mutandi, proſa explicatas; quaſq; inſequuntur alij verſus; licet viderentur non pertinere ad hoc poema; curaui tamen exſcribendos; tùm, quod appareat eos in Anſelmi incude eſſe tornatos, cùm quod à propoſito non diſſentiant argumento; & in tribus capitulis citetur Lanfrancus Anſelmi prædeceſſor.

S. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI CARMEN DIVINVM.

De contemptu Mundi, ſecularibus æquè ac Monachis pernecеſſarium.

QVid deceat monachum, vel qualis debeat eſſe,
Qui iubet, vt dicam, porrigat ipſe manũ.
Grex ſanctus (monachi) vobis hæc ſcripſimus: hoc vos
Inſtruit: hæc vitæ pagina pandit iter.
Nec vos dilecti fratres contemnite, ſi quid
Noſtra pium: ſi quid noſtra ſalubre monet.
Sæpius ingentes lux pellit parua tenebras,
Riuulus & dulces ſæpe miniſtrat aquas.
Non tonſura facit monachum, non horrida veſtis,
Sed virtus animi, perpetuusq́; rigor.
Mens humilis, mundi contemptus, vita pudica,
Sanctaq́; ſobrietas: hæc faciunt monachum.
Hæc vos in cœlum (monachi) quadriga leuabit:
Hæc poſt hanc vitam præmia ſumma dabit.
Nil tonſura iuuat, iuuat aut viliſſima veſtis,
Si lupus es, quamuis eſſe videris ouis.
Nam falli poſſunt homines, ſed fallere Chriſtum,
*Qui nullum fallit, * fallere nemo poteſt.*
** nemo poteſt hominum.*
Ille quidem fucum ſimulatæ religionis,
Damnat, & in reprobis moribus eſſe nequit.
Vouiſtis (fratres) vouiſtis, veſtra rogamus,
Viuite ſolliciti reddere vota Deo.
In maieſtatem diuinam peccat abundè,
Quiſquis quæ non vult reddere vota vouet.
Vouiſtis Domino veſtros conuertere mores,
Iam nunc peccatis ſit modus & vitiis.
Reſpicit ad formulam profeſſionis Benedictinorum, iuxta quam vouẽs monachus, dicat: ego promitto ſtabilitatem, & conuerſionem morum meorum, &c.
Nunc humilis viuat qui vixerat ante ſuperbus,
Sit caſtus quiſquis luxurioſus erat.
Quærebat cenſus aliquis, captabat honores,
Amodo vileſcant cenſus honorq́; ſibi.
Gaudebat dapibus, gaudebat diuite menſa,
Nunc tenuem victum ſobria cœna dabit.
Ille ſuis lætus ſucceſſibus eſſe ſolebat,
Nunc lachrymis culpas diluat ipſe ſuas.
Oſtro conſpicuus, gemmis inſignis & auro,
Veſte modo vili ſqualida membra tegat.
Verboſus taceat, miteſcat feruidus ira:
Inuidus inuidiæ dira venena vomat.
Cuiq́; prius cædes placuit, placuere rapinæ,
Nunc pius & mitis pacis amator erit.
Quiſquis adulantum ventoſa laude tumebat,
Nunc hominum laudes æſtimet eſſe nihil.
Et qui ſponte malus gratiſq́; nocere ſolebat,
Nunc etiam læſus vtilis eſſe velit.
Ad lites facilis fuit hic, ad iurgia præceps;
Fortiter alterius nunc maledicta ferat.
Non hunc contemptus, non hunc iniuria frangat;
Omnia robuſto corde moleſta ferat.
Pax, animiq́; quies inter conuicia duret,
Nam fortem rerum nulla procella mouet.
Hæc veniam (fratres) conuerſio vera meretur,
Hæc vales offenſum vita placare Deum.
Non vos illiciat breuis hæc & falſa voluptas,
Non vos decipiant hæc peritura bona.
Cur quæſo cupiat quicquam, qui cuncta reliquit?
Ad mala cur redeat, qui bona propoſuit?
Terram contemnas, qui cœlum quæris habere,
Si manſura voles, hæc fugitiua fuge.
Dum licet & ſpacium vitæ conceditur huius,
Semper ad omne bonum viue paratus opus.
Fac bona quæque potes modico dum tempore viuis,
Multa metes, ſi nunc ſemina pauca iacis.
Paruo perpetuam mercare labore quietem,
Et penſa fletu gaudia longa breui.
Mens tua terrenis non hæreat atque caducis:
Labitur & tranſit quicquid vbiq́; videt.
Vita quid eſt præſens? tentatio, pugna moleſta,
Hic acies ſemper, ſemper & hoſtis adeſt.
Sed cum nulla tibi fuerit iam ſarcina carnis,
Tunc ſine fine quies paxq́; perennis erit.
Liuor & ambitio, gula, fraus, metuenda libido,
Ira, tumor mentis, ſubſannata laudis amor.
Et quæ de Satanæ caſtris ſunt cætera mille,
Vndiq́; nos vallant aſſidueq́; premunt.
Hos inter peſtes dum mens inſirma tenetur,
Fluctuat, & miris æſtuat illa modis.
Nec cadat illa licet ſemper caſura videtur,
Et quatitur tantis exagitata malis.
Et quis habet tantas vitiorum ferre procellas,
Si non diuinum ſubuenit auxilium?
Hæc monachi toto mentis conamine vitent,
Præteritas culpas flendo, gemendo lauent.
Diſtinctiq́; legant ſpatiis, operentur, & orent:
Aſtudiis ſacris tempora nulla vacent.
Vtilibus ſemper ſtudeant, & rebus honeſtis:
Res eſt ſegnities pernicioſa nimis.
Luxuriæ fomes res incentiua malorum,
Spiritibus nequam præparat ipſa locum.
Funeſtum monacho cum quid mali ſuggerit hoſtis,
Et conatur eum fallere mille modis.
Vt monachus ſibi caueat ab inimico tentante.
Eſſe Deum credat præſentem ſemper vbiq́;,
Nec ſe, ſi peccat, poſſe latere putet.
Cuncta ſcit atque putet, nec quicquam præterit illum,
Omnia ſunt oculis nuda & aperta ſuis.
Cum quid turpe facit, qui me ſpectante ruberet,
Cur ſpectante Deo, non magis ipſe rubet?
Si patriæ Iudex ſciret ſua facta, timebit:
Scit Dominus rerum cur nihil ergo timet?
Sed tacet, & differt: & nondum crimina punit,
Puniet, & meritis arbiter æquus erit.
Propoſitum vitæ (monachi) ſeruate rigorem,
Nec pigeat paruo tempore dura pati.
Sed mundi quamuis delectent vana, cauete:
Et certè guſtu dulcia ſæpe necant.
Nec quicquid carnis ſenſus demulcet, amate:
Quæ carnem oblectant, mentibus ipſa nocent.
Gaudia perpetuos pariunt mundana dolores,
Tollit & æternum viuere vita breuis.
Exiguus labor eſt, ſed merces magna laboris,
Præterit ille cito præmia fine carent.
Ergo Deo melius ſi nil cognoſcitis eſſe;
Immo ſi ſummum creditur eſſe bonum.
Contemptis rebus mundi labentibus iſtis,
Iam ſint in ſolo gaudia veſtra Deo.
Et mihi quæ poſſunt amitti, nulla videntur:
Nec longum, quicquid deſinit, eſſe reor.
Nam quid honor, quid opes, quid gloria, quidue iuuentus?
Forma, genus, vires, fœmina, veſtis, ager.
Propoſitio dicendorum.

Gemma

Gemma vel argentum quid regnum ſceptra vel aurum
Purpura, quid latus fundus, & ampla domus?
Magna potentia, multa ſcientia, falſa voluptas,
Victa quid & noſtri corporis ipſa ſalus?
Non amo quod peſtis, quod fur, quod ſubripit hoſtis,
Et quæ, ſi parcant cætera, mors adimit.

In falſum honorem.

Sunt quos falſus honor iuuat, & periturа poteſtas:
Seque putant aliquos, quod loco celſa tenent
Et velut è ſpecula campos & plana viderent,
Sic quoque de montis vertice quoſque vident.
Dum non attendunt humanam conditionem,
Non norunt quid ſint cernere, ſed quid habent.
Sed dum ſceptra gerunt, retinent diademata reges
Et gaudent læti finibus imperii:
Dum diſtenduntur dapibus, dum nectare feruent,
Et ſeruit menſis terra fretumque ſuis:
Et dum byſſus eos pretioſaque purpura veſtit,
Maieſtasque vacat regia deliciis:

Voluptas mentis oculis ſubducit humanæ naturæ miſerias & ſui cognitionem.

Dumque emollitos delinit blanda libido,
Carnis, & illecebris in ſua iura trahit:
Dum turpi dominæ famulantur turpiter iſti,
Quos falſos reges nomine mundus habet.
Auertunt oculos, renuuntq́ue videre profecto,
Quid ſint iſti homines & moritura caro.
Quod citius tranſit mundana potentia fumo,
Quod vitreum, ſeu quod fictile vas ſit homo:
Quod caro mortalis tanquam veſtis veteraſcit,
Et celeri lapſu curua ſenecta venit:
Quod noſtræ ſemper minuuntur tempora vitæ,
Quodque dies hominis fumus & vmbra fugit:
Quod ſit vita breuis, quod mors incerta, quod omni
Tempore nos quæuis cauſa moleſta premit.
Rex appellaris, quid inani nomine gaudes?
Cur ratio ſeruit regna libido tenet?
Cur vitiis ſeruit qui regnis imperat? & non
Mancipium vilis corporis eſſe pudet?
O dilectores mundi, falſique potentes:
Et quid terrenas eſſe putatis opes?
Quid quoque mundanos quos affectatis honores,
Quorum perpetua eſt ſollicitudo comes?
Omnia præcipitem formidant ardua caſum,
Et magnis ſemper vis aliena nocet.
Sæpius alta ruit ventorum flatibus arbor,
Tuta humilis myrtus tuta myrica manet.
Bellica cum celſas ſubuertit machina turres,
Nil nocet exiguæ pauperis illa caſæ.
Et rapit obſtantes fluuiûm violentia moles,
Plana ſatis placido permeat ille gradu.
Montes & ſcopulos ſæui maris obruit vmbra,
Ad placidum littus mitior vnda venit.
Aerias alpes niuibus candeſcere ſcimus,
Frigoribuſque premi perpetuoque gelu.
Illic & rabies ventorum plurima ſæuit,
Temperiem gratam proxima vallis habet.
Sic vobis nunquam deſunt aduerſa potentes;
Nec eſt pax vobis vlla, nec vlla quies.

In miſeram regum ſeruitutem.

O quantos regum patiuntur corda tumultus?
Quamque procelloſis motibus ipſa fremunt?
Inter regales epulas, varioſque paratus;
Tabeſcunt curis, ſollicitoque metu.
Non paucos metuit multis metuenda poteſtas,
Vixque alicui credit, dum canet inſidias.
Mille ſatellitibus cinctus, teliſque ſuorum,
Non valet è trepido pellere corde metum.

Abundans pecunia quod abundet ærumnis, & quantum auarus torqueatur.

Rurſus quid domino numeroſa pecunia prodeſt?
Accipe quid curæ, quidue timoris habet.
Et breuis & rarus, fit ſomnus habentibus aurum;
Omnis enim vigilat non moderatus amor.
Non dat ſecuros nec ebur, nec purpura ſomnos,
Paupertas vili ſtramine tuta iacet.
Auri poſſeſſor formidat ſemper, & omnem
Ad ſtrepitum factas æſtimat inſidias.
Arma, venena timet, furtum timet, atq́ue rapinam:
Sollicitus ſeruat quæque lucrata diu.
Hunc, dum quærit opes, cruciat miſeranda cupido
Cum iam quæſitas cœpit habere, timor.
Sic igitur miſer eſt, dum pauper quærit habere:
Et miſer eſt diues, perdere parta timens,
Dum iacet in plumis ſerico contectus & oſtro,
Mordetur curis inuigilatque dolis.
Continuare ſuis vicini pauperis agrum
Ardet & ad facinus cogitat ille modum.
Expellit domibus pupillos ille paternis,
Inſequitur viduas iudiciiq́ue premit.
Cum ſit auaritiæ facibus ſuccenſus iniquis,
Non valet iniuſtis ſe ſatiare lucris.
Ergo facit multos inopes, diueſq́ue rapinis,
Luxuria ſeruit, ſed ſpoliatus eget
Deliciis fruitur & rebus pauperis iſtis,
Sed gemet amiſſis indigus iſte bonis.
Huic epulæ variæ, veſtis pretioſa paratur:
Sed panem & craſſam vix habet ille togam.

Hic tangit hiſtoriam diuitis epulonis ardentiſſime ſitientis in inferno. Luc. 15.

At petet in flammis ingreſſus tartara, paruam
De digiti extremo pauperis huius aquam:
Et vice conuerſa, qui diues abundat, egebit:
Huic, qui pauper eget, copia diues erit.
Ad quid auarus opes quicunque es, congeris iſtas?
Forſitan hæ facient vt citius pereas.
Dic mihi, diuitibus ſi quando defuit hoſtis:
Hos terit & quaſſat ſæpe ruina grauis.
Inuidiæ comes eſt melior fortuna, nec vnquam
Fida ſatis cuiquam mobilis illa manet.
Ergo ſolliciti cauſas exclude timoris,
Eſſe velis pauper, ilico tutus eris.
Paupertate quidem nihil eſſe beatius vnquam,
Paupertate nihil tutius eſſe poteſt.
Non tibi ſubſidium ſunt hæc, ſed ſarcina grandis:
Quæ male te miſerum ſemper ad ima premit.
Iuſtitiæ montes, virtutumque ardua nullus
Scandet, dum mundi rebus onuſtus erit.
Stulte quid hæc ſequeris, & quid labentibus hæres?
Mortales quid vis & moriturus opes?
Cum te poſt mundi curas vanoſque labores,
Cum tibi tranſierint, quæ mala parta tenes?
Tartarus horrendo pauidum abſorbebit hiatu,
Atque miſer variis excruciare modis.
Cum te terribilis exacto iuſſus ab æquo
Iudice ſulphurei merget in vna laci.
Tunc, tunc infœlix, ſuper his ſero penitebit
Et falſis iſtis ſpem poſuiſſe bonis.
Non huc argentum, non huc deſcendet & aurum,
Non aderit mundi gloria lapſa breui.
Forſitan has parcus, quas tu modo colligis, omnes
Effundet quondam prodigus alter opes.
Tunc pariter rebuſq́ue tuis & coniuge fœlix,
(Cum cinis exiguus ſiue cadauer eris)
Magnum nomen habes, clara eſt tibi fama per orbem:
Laudat te mundus, ſed moriere tamen

Inanem eſſe nominis gloriam.

Non proſunt quicquam præconia vana ſepultis,
An factus quiſquam ſenſerit vlla cinis?

Fama placet populi, cupida trahis aure fauorem,
Neſcis diuinum quid paret arbitrium.
Fumus & vmbra leuis tota eſt hæc gloria mundi;
Torquent famoſos tartara ſæua reos.
Et color, & facies, & multum grata iuuentus,
Et vox quæ dulces nouerat ante modos:
Diffugiunt miſera tandem veniente ſenecta,
Diffugiunt pexæ quæ decuere comæ.
Humani corporis miſera facies in ſenectute, ſic depingitur.
Os exarmatur decuſſis dentibus, inde
Vix imperfectis ſufficit ille ſonis.
Deficiunt vires, iam prodit ruga ſenilis,
Horret in effœto corpore ſcabra cutis,
Iam iam curuatur, iam manant ora ſaliuis
Exanguis color eſt, halitus ipſe grauis.
Sicque perit placidæ paulatim gratia formæ,
Nullaq; de multis quæ placuere manent.
Nam guſtata minus ſapiunt, vix ſentit odores,
Vix quoq; clamoſos percipit ore ſonos.
Caligant oculi: de toto ſola ſuperſunt,
Hinc cutis, & neruis oſſa ligata ſuis.
Vix iam fuſte poteſt nutantes figere greſſus,
Vixque valet tremula quæque tenere manu.
Si qua ſibi fuerat prudentia: tota receſſit.
Idque tamen laudat, quod puerile ſapit.
Sic igitur ſe quiſque ſenex miſerabilis ipſum:
Quotidie perdit ſubtrahiturque ſibi.
Et cum ſit morbus nimium grauis ipſa ſenectus,
Attamen innumeris angitur illa malis.
Hæc inquam multis vexatur inutilis ætas,
Semper & vnde ſenex quiſq; ſit, inde dolet.
Manducare labor, ſit ieiunare moleſtum,
Somnus ei grauis eſt, & vigilare nocet.
Aeſtates odit, & hyemes, & frigora culpat:
Autumnum, cauſam quod dolet, eſſe putat.
Hunc quoque non minimum veris clementia lædit,
Nec querulo poſſunt vlla placere ſeni.
Hæc inter quæ cuncta ſenex incommoda ſentit,
Vrget eum ſcabies, tuſſis anhela quatit.
Ingratusque ſuis morbo confectus & annis,
Conqueritur vitæ tempora longa ſuæ.
In pulchritudine.
Labile forma bonum ſpecies inimica pudoris,
Vtile virtutum ſæpe retardat iter.
Nunc inſenſatos inflat, nunc turpia ſuadet,
Sæpe etiam fortes præcipitare ſolet.
Et mors, & morbus rapit hanc, & mœſta ſenectus,
Mille perit cauſis, nec manet vlla die,
Nec bona forma Deum, ſed mens ſincera meretur.
Iuſtitiæ ſoli, vita beata datur.
Aduerſus iactatores nobilitatis.
Tu reges atauos, memoras magnoſq; parentes,
Et vana carnis nobilitate tumes.
Neſcis cunctorum quod ſit communis origo,
Nec ſecus emergant Dauus, herusue ferox
Ortus & occaſus, & clarum nomen auorum,
Si vitiis ſeruus factus es ipſe tuis?
Nobilis eſt, animi quiſquis virtute refulget,
Degener eſt ſolus, cui mala vita placet.
Nec genus aut mores veneratur curia cœli,
Et cœlum iuſtus, non generoſus habet.
Sed nec præpoſitus mortis, ſcelerumque miniſter
Vexat damnatum mitius ingenium.
Nullus ei ſeruatur honor, reuerentia nulla,
Nec magis eſt tutus nobilitate ſua.
Sed fortes humeros muneroſaque brachia iactas,
Atque tui vires corporis eximias.
Bella refers, domitoſque duces, genteſque ſubactas:
Maximaque imperio ſubdita regna tuo.
Non boue non aſino tu fortior, attamen illas,
Ipſe ſatis vili cernis emi pretio.
Sic quæcunque feris tecum communia cernis,
Nec mirare nimis nec pretioſa puta.
Quod ſi vis ſenſus, vireſque attendere carnis,
Exuperant multa nos in vtroque feræ.
Nam & equi vincunt veloces præpete curſu,
Et melius nobis audit oletque canis.
Quis velit iratos lucta tentare leones?
Terribiles vrſos fulmineaſque ſues.
Sola animi eſt virtus, qua nos præponimur illis,
Cætera ſunt equidem noſtra minora ſatis.
Ieiuna triduum, totum ruit vnde ſuperbis:
Vix tenuere flatum iam moriture trahis.
Quod ſi vel leniter te decoquat ignea febris,
Statim marceſces, illico nullus eris.
Sed cum te victum vitiis ſuccumbere cernis,
Miror, te fortem dicis, & eſſe putas
Bella libido mouet, tu primos cedis ad ictus,
Et tua das fœdo colla premenda iugo.
Sic & auaritiæ ſeruis, ſic motibus iræ,
Sic facis ardentis iuſſa pudenda gulæ.
Fœmina dulce malum, mentem roburque virile
Frangit, blanditiis inſidioſa ſuis.
Fœmina fax Satanæ gemmis radiantibus auro,
Veſtibus vt poſſit perdere compta venit.
Quod natura ſibi ſapiens dedit, illa reformat: *Cõtra luxũ & pompam mulierum.*
Quicquid & accepit dedecuiſſe putat.
Pungit acu & fuco limentes reddit ocellos,
Sic oculorum, inquit, gratia maior erit.
Eſt etiam teneras aures qui perforet, vt ſic
Aut aurum aut carum pendeat inde lapis.
Altera ieiunat miſere minuitque cruorem,
Et prorſus quare palleat, ipſa facit.
Nam quæ non pallet ſibi ruſtica quæque videtur,
Hic decet hic color eſt verus amantis ait.
Has quoque diuerſis ſua ſordibus inficit ora,
Sed quare, melior quæritur arte color.
Arte ſupercilium rareſcit, rurſus & arte,
In minimum mammas colligit ipſa ſuas.
Arte quidem videas nigros flaueſcere crines,
Nititur ipſa ſuo, membra mouere loco.
Sic fragili pingit totas in corpore partes,
Et quicquid nata eſt diſplicuiſſe putes.
O quos ingeſtus ſe mollis fœmina frangit,
Et placet in bleſis ſubdola lingua ſonis.
Dulcia ſæpe canit, compoſuit ſubdola greſſum,
Et quadam credas arte mouere gradum.
Sæpe auditores eius facundia torquet,
Et modo ridendo mox quoque flendo placet.
Mille modis noſtras impugnat fœmina mentes,
Et multos illi perdere grande lucrum eſt.
Nil eſt in rebus muliere nocentius, & nil
Quo capiat plures lethifer hoſtis, habet.
Nec nos in totum iactamus crimina ſexum,
Tempore ſed noſtro rara pudica manet.
Sed carnem, fœnum clamat ſacer eſſe Propheta; *Iſai. 40.*
Fac procul à fœno flamma ſit iſta tuo.
Tu molles riſus, nutus & dulcia verba,
Fœmineoſque iocos effuge, virus habent.
Fœminei ſenſum virus ſubrepit amoris,
Hoc tibi ni videas illico captus eris.
Fœmineum fuge colloquium, vir ſancte, caueto
Fœmineas ſi vis vincere blanditias.
Namque fœmineo mens capta ligatur amore,
Nunquam virtutum ſurgere ad alta poteſt.

Harum

Harum colloquium quid confert vtilitatis?
Nocuiſti monachus turpior amator abit.
Ergo viroſum niſi declinaueris augmen,
Ni longe facias inſiciero quidem.
Accendit mulier quæcunque libidinis ignes
Et ſanctis ipſis proxima facta nocat,
Fundana Andreas vbi magnum Epiſcopus vrbis,
Mutauit? virgo fœmina cauſa fuit.
Si veterum libros & patrum ſcripta reuoluas,
Si doleas ſanctos ſic cecidiſſe viros:
Nec docto Salomone quidem tu doctior eſſe,
Nec Dauid ſancto ſanctior eſſe potes.
Si Loth, Samſonem, ſi Dauid, ſi Salomonem,
Fœmina decepit, quis modo tutus erit?
Nunquid non hominem mulier de ſede beata
Expulit, & noſtræ mortis origo fuit?
Sed facies clara ſatis eſt, & forma venuſta,
Exteriora placent, diſſonat interius.
Viſcera ſi pateant, pateant & cætera carnis,
Cernet quas ſordes contegat illa cutis.
Si fimum vilem præfulgens purpura velet,
Et quis ob hoc fimum vel male ſanus amet.
Intret compta ſatis cellarum fœmina clauſtra,
Suſpirans dicit, diſcere ſancta volo.
Accede ad monachos peccatrix fœmina, namq;
Hi monita, & ſancta dant documenta viæ.
Compta venis, & ſancta placent quis credere poſſit,
Suſpectam te habeo, credo nocere venis.
Laſciuus riſus, ardentes nutus ocelli,
Et tua garrulitas diſplicuere mihi.
Paſtores vigilate, lupos arcete rapaces,
A gregibus noſtris clauſtra migentus (?) eit.
Occidunt animas, multoſque ad tartara mittunt,
Et monachis peſtis, nulla timenda magis.
Fœmina mors animæ, monachis accedere nunquam
Audeat, à ſacro ſit procul ipſa choro.
Sit procul à cœtu ſanctorum fœmina; namque,
Et ſi non valeat vincere, bella mouet.
Sed forſan dicet felices eſſe maritos,
Et caſti laudes fœdera coniugij.
Crede mihi frater, miſer eſt quicunque maritus
Brevi dicam, quantum triſte ſit iſtud onus?
Si quis habet ſponſam turpem, faſtidit & odit:
Si pulchram, mœchos anxius ipſe timet.
Certum enim quantum. ſibi forma pudorque repugnant,
Raraque de pulchris eſſe pudica poteſt.
In quam ſuſpirant multorum vota, timebis
Perdere, vel ſoli ne ſit habenda tibi.
Si ſiat prægnans, acceſſit & altera cura,
Accreſcuntque tibi multiplicata mala.
Hinc illam metuis ne quis corrumpat adulter,
Et pariat quorum non eris ipſe pater.
Hinc tet arcta nimis tenuiſque pecunia, totam
Infauſtam tecum cogit egre domum.
Eſt quoque perpetuas quæ miſcet garrula lites,
Fitque moleſta ſuo nocte dieque viro:
Et vinoſa quidem multum damnoſa marito eſt,
Nam quæſita diu, diſtrahit illa breui.
Iſta dat amplexus molles, & dulcia fingit
Oſcula, ſed tacito corde venena premit.
Hæc & de facie vel nobilitate ſuperbit,
Et ſceptro dignam credit habere manum.
Fraudibus vxorum multi periere virorum,
Fœminis nil horret, cuncta licere putat.
Audet quicquid iam iubet imperioſa libido,
Et metus & ratio cedit, & ipſe pudor.

Perſtringit hiſtoriam, quam latius explanat D. Gregor. lib. 3 Dialog. ca. 7. Videtur tangere Hieron. epiſt. 3 ad Nepotian. tom. 1. Nec ſanct. Dauide, nec Salomone poteſt eſſe ſapientior memorandus ſemper, qui Dauidis & Salomonem mulier de poſſeſſione ſua eiecerit.

Hæc leges ſacras contemnit, & omnia iura.
Turpe ſit aut ſanum, dum iuuet, illud amat.
Dalila Samſonem, Clitemeſtra peremit Atridem;
In lege fœmineos ſenſit vterque dolos.
Sed cum quaſo vetus tibi nunc hiſtoria narrat,
Quæ fieri noſtro tempore multa vides.
Quas ſordes, quantoſque metus curaſque mariti
Suſtineant, & quis enumerare poteſt?
Iam nunc, quam grauis eſt vxoris ſarcina, cernis:
Quamquis premat duro ſubdita colla iugo.
Ergo maritalis damnamus fœdera lecti?
Non: ſed perfectis non damus iſta viris.
Coniugibus non eſt fructus centeſimus, aut quem
Reddunt per ſenos multiplicata decem,
Nec tamen æterni priuantur lumine regni,
Accipient meritis præmia digna ſuis.
Ve mollis byſſus, te mollis purpura veſtit,
Et texunt mundi ſingula regna tibi.
Quæ pretioſa tuos pellis non cedit in vſus?
Quæ veſtis ſpecies quæue coloris abeſt?
Sed nec ad indecoris cultus pudet addere quicquid
Artificis nouit plurima docta manus.
Irradiant gemmis digiti, pariterque lacerti,
Vixque valet auri pondera ferre tui.
O quam vana hominum talis veſania: ſtulte,
Quid iuuat externis velle nitere bonis?
Si vitiis ſordes, quid prodeſt fulgida veſtis?
Abſterget maculas purpura nulla tuas.
Gemmarum & tanti fulgor non efficit auri,
Et careat tenebris mens tua cæca ſuis.
Et ſancti mores faciunt, non veſtis, honeſtum:
Et probitas magnos efficit vna viros.
Quæ natura dedit, ſerua integra: non eget iſta
Vilibus ornari rebus imago Dei:
Iſta quidem fieri ventoſa ſuperbia cogit,
Sola placet iuſto ſobria vita Deo.
Agrorum fines longos extendere quæuis,
Et multas meſſes horrea plena cupis.
Sicut Euangelicus, quid auaro ſermo minetur
Hac in nocte animam perdere ſtulte tuam:
Inquit, habes, & cuius erunt quæcunque paraſti?
Improba iam frena vota timeque mori.
Tot finges auri, cantum viniquæ tot agri,
Ad quid? eget paucis vita, ſaluſque breuis.
Aruum quæris homo tibi fertile: nec tamen vnquam
Ad ſterilem vitam reſpicis ipſe tuam.
Agricolæque Dei tumidus contemptor vbique,
Nulles vis fructus reddere iuſtitiæ.
Ad ſcelerum vepres ſuffocas ſemina vitæ,
Et peccatorum ſurgit amara ſeges.
Extirpa mentis tribulos, ſpinaſque reuelle:
Et tritico Chriſti pectoris arua ſere.
Fructificetque Deo cordis nouale, prematque
Virtutum meſſis ſemina, nequitiæ.
Eſſe quid argentum quid gemmas credis & aurum
Prædia? quidue omnes quas habet, orbis opes?
Hæc Iudæus habet, gentilis, latro cruentus;
Crede mihi iratus ſæpe dat iſta Deus.
Parua puta quæcunque malos contingit habere.
Parua puta quicquid fur & adulter habet:
Quod meretrix, quod mœchus habet, ne magna putabis.
Omnipotens longe dat meliora ſuis.
Aſt oculus mentis cæcatur puluere terræ,
Et nequeas lumen cernere iuſtitiæ:
Nec tibi cui virtus non lucet & auro,
Et præfers ſummis infima quæque bonis.

Exprimit locum Hieron. qui eſt poſt proœmium ſuæ apologiæ ad Pammachium pro libris aduerſus Iouinianum, ſi lubeat, lege, vt intelligas.

Aduerſus cultum elegantiorem & molliorẽ.

Vide hanc parabolam. Luc. 12.

De auri & pecuniæ contemptu.

Nec mala magna reor, quibus affliguntur amici,
Nec bona quæque hoſtes conſtat habere Dei.
An quoties vir iuſtus eget, ſceleroſus abundat:
Non eſt prauorum copia grande bonum.
Ægrotat ſapiens, ſed ſanus floret iniquus:
Non eſt grande bonum corporis arcta ſalus.
Dilectus Domini moritur, ſed viuit adulter:
Non eſt in magnis vita caduca bonis.
Ergo modo ſimili tibi collige cætera (fili)
Et prudens vilis munera ſperne ſoli.
Vile relinque ſolum, cupias faſtigia cœli:
Illic percipies dona beata Dei.
Nec pretioſa facis precioſum purpura quendam,
Nec mutent mores tradita ſceptra malos.
Sæpius iſta Dei data conſpicis hoſtibus eſſe,
Impia pars hominum regnat vbique ferè.
Virtuti ſi detur honos, ſi præmia dignis,
Et teneant meritum ſingula quæque locum.
Iam nunc res hominum (mihi crede) & pace beaſſe,
Videris & certo ſe cohibere modo.
Sed quia regna malis ſceleri donata poteſtas:
Debita virtutum frena libido tenet.
Mundus turbatur, rerum confunditur ordo,
Inuoluitque ſimul omnia grande chaos.
Vis prohibet leges, euertunt crimina mores,
Et valido virtus turbine quaſſa latet.
Dat Libanus tibi ligna: Paros ſua marmora mittit: — *Contra ædificiorum ſuperbiam.*
Aurum præbet Arabs: India præſtat ebur.
Tu Cedro peregrina & marmore conſtruis ædes,
Miraque conſurgit fabrica, fundis opes.
Rident argento poſtes: laquearia multo
Auro: diſtinctum ſculptile veſtit ebur:
Porticibus vallas operoſis atria: quales
Quotque putas thalamos, hæc domus intus habet.
Illic tu videas pictum ſculptumque ſtupebis,
Artificis quicquid menſque manuſque poteſt.
Oſtia multa quidem, variæ ſunt mille feneſtræ,
Mille columnarum eſt marmore fulta domus.
Quid tanto moriture paras molimine? quare
Das animum vanis, & peritura places?
Cur ampla ædificas buſto claudendus in arcto?
Quem pia virgineæ clauſtra tulere matris?
Quid tibi tantæ ædes? quanto fœlicius ipſe
Templum eſſes viui, viua domusque Dei.
Eſto domus Domini, quam ſacris moribus orna:
Virtutem cultor religionis ama.
Quam fœlix anima eſt, in qua ſibi ponere ſedem
Dignatur ſummi ſpiritus ipſe Dei.
Omnis habet ſubitum terrena potentia finem,
Atque fuga celeri deſerit ipſa ſuos.
Ergo time, quiſquis celſos conſcendis honores: — *Pompeium magnum hic videtur deſignare: de cuius nece vide authorem de illuſt. cap. 77. eutrop. lib 6. Plutar. in Pompeio. Appian. li. 2. Velleius Pater in poſte. volum.*
Teque ruinoſo ſtare memento loco.
Magnus erat Cæſar, totoque potentior orbe:
Nunc, quem nec mundus ceperat, vrna capit.
Sic & Alexander fortiſſimus ille Macedo,
Clauditur anguſto puluis & oſſa loco.
Maior erat mundo magnus, modo nobile corpus
Exulis & victi vilis arena tegit.
Et cecidit Babilon: cecidit quoque maxima Troia:
Olim mundipotens, aſpice, Roma iacet.
Ecce diu res nulla manet mortalibus: ecce
Nullus honor prohibet gloria nulla mori.
Summus Ariſtoteles Logicæ ſcrutator acutus, — *Non ſcientiam ſed pietatem in cœlū extollere hominem.*
Edidit ingenio multa reperta ſuo.
Non ſyllogiſmo non enthimemate factum eſt,
Vt vellent tanto parcere fata viro.
Quid penetraſſe iuuat naturæ arcana Platonem?
Et mundo ſtudio multa dediſſe ſuo?
Solis iter, cœlique plagas, lunæque meatus,
Et vaga ſeu ſummo ſidera fixa polo:
Multaque præterea ſatis ardua nouerat: & nunc
Philoſophus cinis eſt: nomen inane manet.
Dum res, & rerum cauſas veſtigat Hypocras:
Dum de naturis diſputat atque ſuis,
Infert illa libris, dum multa libentia prodit,
Dum medicinali corpora, ſeruat ope.
Ingens fama viri toto diffunditur orbe,
Et meritis fructus ille fauoris habet.
Sed nullis herbis, nullis radicibus actum eſt:
Ne Phyſico mortis lex ſubeunda foret.
Et Iuſtis, non Philoſophis dat præmia Chriſtus.
Ruſticus es, iuſtus eſto, beatus eris.
Philoſophus Varro, Petrus piſcator: & ecce
Petrus habet cœlum, tartara Varro tenet.
Ille voluptatum varia dulcedine gaudet, — *In Helleganbalos digreditur.*
Et deſideriis ſeruit vbique ſuis.
Sūt, quæ ſumma putat meretrix, coquus, hiſtrio, nullum
His præfert, aut par æſtimat eſſe bonum.
Quicquid & ad victum mare nutrit, terra, vel aer:
Quæris, habetque viri luxurioſa fames.
Et modico ventri vaſtus vix ſufficit orbis,
Ergo miniſtrorum vocibus aula fremit.
Argentoque dapes, ridet quoque Bachus in auro:
Et gemma infuſum plurima, nectar habet.
Veſtibus & facie longus nitet ordo clientum,
Ad Domini nutus turba parata lenes.
Sexus vterque canit: reſonant cytharæque lyræque
Et reddunt illic organa dulce melos.
Tandem epulis largis & pleno ventre beatus
Cum ſcortis per.us gaudia noctis habet.
O præclara viri virtus! ô vita beata!
Deliciis paſtus cum meretrice cubat.
Quid veſtes referam, lectos & diuitis ædes?
Neſcit habere modum prodiga luxuries.
Huic per longa meant nitidi canalia fontes,
Herba columnarum marmore clauſa viret:
Fructiferumque genus totum arboris educat hortus:
Mixtaque ſanguineis alba liguſtra roſis.
Nec violæ deſunt, ſed & illic floris & herbæ,
Eſt quicquid ſpecie, quicquid odore viget.
Nunc phaleratorum tergo vectatur equorum,
Nunc ſaturum lento remige cymba vehit.
Nunc illum eſſe iuuat ſub papilionibus: & nunc
Grata ſub arboreis quæritur vmbra comis.
Nunc delectatur turbis, & plauſibus vrbis:
Et modo priuatus degere rure cupit.
Quicquid molle iuuat, quod viſu cumque decorum eſt
Dulceque corporeis ſenſibus eſſe ſolet:
Hæc miſero totum miſeros deflectit in vſus,
Nullaque declinat ſordida turpe pecus.
Ergo iocis venere & vino, ſomnoque beatæ
Expendit vitæ tempora tota ſuæ.
Iamque caro totus, neſcit, quam diuius erret,
Mens male preſſa graui pondere carnis hæret.
Neſcit, perpetuo quod torrem nutriat igni
Corpus, quod tantis curat alitque modis.
Qualem tu credis vitam mortalibus eſſe?
Et breuis & multis eſt onerata malis.
Quotquot naſcuntur, vox illis prima doloris: — *Rurſus exprobratur in cōmunem totā humana infœlicitatis.*
Incœpit à fletu viuere quiſquis homo.
Aſpice quæ miſeros feriunt nos vndique: quot ſunt,
Quanta priuatis publica mixta malis.

Frigore

Frigore nunc nimio, nimio nunc lædimur æſtu:
Noſque fames vexat: torquet amara ſitis.
Muſca nocet, modicuſque pulex vel regibus ipſis:
Nec faciunt tutos regia ſceptra ſuos.
Hic dolet exilium; mortem dolet alter amici;
Huic chara orbato coniuge flere libet.
Hic iacet infamis; miſer hic in carcere luget:
Hunc metus hoſtilis territat: alter eget.
Hic gemit inceſtum corrupta coniugis: alter
Deluſus falſa ſuſpicione timet.
Excuſſas aliquis deplorat grandine vites,
Iſte mari magno deperiiſſe rates.
Clamoſum rigidumque puer timet ille parentem,
Pars metuit Domini vimq; minaſque ſui.
Perdidit hic iuſtam ſub iniquo iudice cauſam:
Has rapiunt fures, has cremat ignis opes.
Et quis non quod plangat habet, nulloque dolore
Saucius eſt, voti compos vbique ſui?
Nunc ſic blanda fauet rebus fortuna ſecundis,
Miſceat vt lætis improba triſte nihil.
Non pars parua mali vitiis tabeſcere, totque
Captiuo ardentes pectore ferre faces.
Flagrat auaritiæ, mala mens ſuccenditur ira,
Et modo veſano feruet amore: velut
Interius totam dudum conceperat Æthnam,
Nil quoque quod deceat cæca furore videt.
Sæpe graues ſtimulos liuor malus excitat illi:
Sæpe metum generat, ſpemque cupitus honor.
Illum luxuries, illumque ſuperbia vaſtat:
Hunc quoque triſtitiæ ſæua procella quatit.
Hæc, & plura premunt nos huius tempore vitæ,
Quæ neque vel puncti tempore certa manent.
Hic exponit varias corporis humani cruces.
Et noſtram morbi corrumpunt mille ſalutem,
Nullus ab humano corpore languor abeſt.
Sic nunc aſpicias animalia cætera quæque,
Inuenies tantis ſubdita nulla malis.
Nos capitis laterumque dolor, febriſque fatigat:
Totum hominem tollit lepra, chiragra manus:
Dira podagra perdet, oculos ophtalmia cæcat:
Obſidet arctati pectoris aſtma vias.
Læſa ſuos claudit lithiâ veſica meatus:
Viſcera torquentur, parſque pudenda colon.
Dens dolet, aut ceruix: os torpet; lingua ligatur:
Splen tumet: ægrotat pulmo: laborat hepar:
Cor marcet: renes patiuntur: ſoluitur aluus:
Brachia nil poſſunt: languida crura iacent.
Singula non paucis pars eſt obnoxia morbis:
Et patet infœlix ad mala totus homo.
Non hæc ergo ſalus, non hæc mihi vita videtur:
Quam mors extinguit, tollere morbus habet.
Sic eſt; res iſtas male publicus æſtimat error;
Vilia ſunt, ſtulti quæ precioſa putant.
Non igitur (fratres) quæſo meliora ſequamur,
Quæ ſunt digna bono, quæ ſapiente viro.
Cur Dominus rerum, quare deitatis imago
Parua cupis? cupias maxima magnus homo?
Non decet artificis tanti mirabile plaſma
Mirari propriis cuncta minora bonis.
Luna tibi fulget, tibi voluitur orbita Solis,
Et tibi ſunt toto ſydera ſparſa polo.
Nempe dies tuus eſt: tua nox, tuus igneus æther,
Et tibi commutant tempora quæque vices.
Orbis terrarum tuus eſt: & quidquid ab illo
Clauditur, arbitrio ſubditur omne tuo.
Nempe parens rerum cœlo demiſſus ab alto
Ad tua deſcendens, eſt tibi factus homo.
Te manet aſtriferi clariſſima regia regni,
Tu quoque es æterni regis imago tui.
Ergo tu tantus, qui tantis cætera vincis,
Et minor es ſolo cuncta creante Deo:
Exhortatur ad æterna perſequenda, vtpote quæ hominem melius deceant.
Noli te regno peccati ſubdere: noli,
Quæ citius fugiunt iſta caduca ſequi.
Sed ſatagas humiles animo tranſcendere terras,
Arctumque ad cœlos arripe fortis iter.
Vita, ſalus, hominũ quoque cætera, fumus & vmbra eſt:
Omnia prætereunt nulla manere vides:
Non te quæ pereunt delectent infima: non te
Cœleſtem fœdet puluere terra ſuo.
Nec te præcipitet carnis maleſuada voluptas:
Nec trahat illecebris eſca venuſque ſuis.
Mens tua continuo flagret bonitatis amore,
Sic perit æterni torrida flamma rogi
Quare boni fontem virtutum paſſibus: & te
Iſtius fontis torreat vna ſitis.
Sarcina currentem te mundi nulla retardet:
Totum declina quicquid obeſſe ſolet.
Cum tu peruenies lætus fœlixque viator,
Et data viuifici copia fontis erit:
Æternus fies, ſapiens, vereque beatus:
Cuncta tibi fuerint proſpera, triſte nihil:
Inque ſuo regem rex ipſe decore videbis,
Deque beatifico lumine lumen eris.
Nullæ mentis erunt tenebræ, ſed nocte fugata
Intus erit perpes & ſine nube dies.
Tunc rerum cauſæ, ſcripturæ clauſa patebunt:
Omnia clara tibi plenaque lucis erunt.
Tunc in viuorum læta regione videbis,
Quæ bona ſunt Domini quantaque dona Dei.
Mors aberit, morbus, labor, hoſtis, cura, ſenectus.
Non habet hæc fœlix illa ſuperna domus.
Non timor afficiet ſanctos, ſenſusue doloris.
Æſtus in his nullus, frigora nulla locis.
Nemo hic eſuriens, nudus quoque nemo, ſed vnus
Omnibus omne bonum fiet eritque Deus.
Vrbi hæc non Luna, non lumine ſolis egebit:
Semper erit magno Sole ſerena Deo.
Denique iuſtorum tanquam Sol quiſque nitebit,
Iſta redonata gloria carnis erit.
Spiritibus ſummis æquabit gratia regis:
Pro quibus eſt vltro paſſus amara crucis
Ad montem vitæ & mortis valle reductus,
Ciuis erit fœlix nunc miſer exul homo
Vrbis enim illius Deus eſt; reſpublica & inde
Grandis ibi eſt cunctis copia nullus eges.
Non igitur deerunt regia tibi munera; nec te,
Qui meritos magnis ditat, egere ſinet.
Nam cum guſtabis de vitæ fonte perennis;
Et dabitur ſummo participare bono:
Magna ſcientia, multa potentia, mira voluptas,
Reddetur vitæ militiæque tuæ.
Quis poterit fari, quis ſcribere, quis meditari,
Quæ dabis in cœlis præmia Chriſte tuis?
Hæc monachi fratres, hæc tota mente ſequamur:
Nulla ſalutiferum cauſa moretur iter.
Vt maieſtatis Dominum mihi cernere detur,
Vt decus & tantum fas ſit habere bonum.
Theſauros Arabum menſas, & prandia regum,
Quicquid habet mundus deputo vile lutum.
Quiſquis ad hæc igitur paradiſi gaudia tendis,
Sedulus anguſtam nunc age diſce viam,
Ne laxes vitiis anguſtæ mentis habenas,
Diuini ſemper frena timoris habe.

Expecta Dominum, formida iudicis iram:
Et quod promittit Rex tibi, miles ama.
Paruulus eſto, vide, mentis depone tumorem,
Porta Dei nullum, qui tumet, arcta capit
Vitam in tauros cornu, & ceruice minaces:
Non leo, non taurus, non equus, agnus eris.
Agno, nulla magis agnum iuuat hoſtia Chriſtum:
Agnus eris Chriſto, ſimplicitate tua.
Offertur Domino turtur, ſimplexq; columba:
Caſtus eris turtur blanda columba gemens.

Reſpexit ad illud Matth. 19. Sunt Eunuchi, qui ſe caſtrauerũt propter regnum cœlor.

Quot ſunt, qui Domino ſe caſtrauere, beati;
Tartarus inceſtos flammaq; mors q; manebit.
Summa quidem virtus monachi parere Priori,
Ferre iugum normæ, ſeque negare ſibi.
Quicquid præcipiet, mox & ſine murmure ſeruas
Peccatum ſolum deſecuiſſe puta.
Non vilis veſtis, non te locus vltimus angat:
Sæpe tui ſtultos ordinis iſta mouent.
Sed ſi nos ſane ſapiamus: ſi vera fatemur,
Aggreditur virtus ardua, dura probat.
Qui ſibi vileſcit, qui ſe nihil æſtimat eſſe:
Et timet, & mundi labilis alta fugit:
Hic eſt & ſapiens & cœlo proximus iſte,
Non ſinet e monachi nomen inane gerit.
Si vult ditari, ſi vanos quærit honores,
Induit occultum pellis ouina lupum.
Sed qui cuncta videt mundi pius arbiter, ille
Nouit oues, taceas, nouit & ipſe lupos.
Hæc igitur monachus labiis & corde frequentet,
Te mihi, te ſolum da Deus & ſatis eſt.
O certè felix poſſeſſio, quæque beatum
Sola facis, miſerum cætera pondus habent.

Hic incipit Leoninis ludere verſib.

QVid probitas, quid nobilitas, niſi mors animarũ?
Vnd: ſuperbis homo cum conſtet quòd moriatur,
Nam caro mortalis, & quiſquis ei famulatur,
Morte perit duplici; quia poſt obitum cruciatur.
Quid prodeſt homini ſi viuat ſæcula centum?
Cum moriens vitam tranſiſſe putet quaſi ventum?
Quid prodeſt homini, ſua fœnere farta crumena,
Si per eam conſumat eum ſine tempore pœna?
Vt quid homo gaudet de mundi proſperitate,
Quæ nimium breuis eſt & habetur in anxietate?
Proſperitas mundi cito tranſit, & adnihilatur:
Vnde ſatis claret, quoniam nihil eſſe probatur.
Res huius mundi, quotquot natura creauit,
Sunt quaſi flos agri quem frigus & aura cremauit.
Sicut enim flores autumni tempore nati
Frigore marceſcunt in ventos ire parati:
Sic cito deficiunt, quæ mundus habet pretioſa,
In quibus infelix hominum mens eſt ſtudioſa.
Res huius mundi, propriè cum fine feruntur.
Et ſine lege ruunt, nec tam ratione reguntur.
Sicut & in fluuiis fluit irreuocabilis vnda,
Tempora ſic hominum fugiunt & quæque ſecunda.
Res huius mundi, ſunt inſtabiles velut hora;
Pro nihilo debent reputari cuncta decora.
Ergo miſer dum viuis homo ſine fine labora,
Ne perdas ea pro nihilo quæ ſunt meliora.
Sic teneas vt præualeas à morte futura:
Da quod habes, vt poſſideas quæ ſunt ſine cura.
Dic caro mortalis, dic de putredine vermis,
Cur miſer inſanis, quid prodeſt gloria carnis?
Dic homo, dic puluis, quare putredo ſuperbis?
Dic quid ſis, quid eris, memor eſto quod morieris:
In cinerem vermis poſt mortem regrederis

An caſus neſcis humanæ conditionis?
Deſpue quod ſequeris, cognoſce viam rationis.

Tria ſunt capitula, pro quibus mutare licet loca, in quibus ſe ſtabiles eſſe promiſerunt religioſi. Primum eſt, nimia paupertas. Secundum, perſecutio nimia. Tertium, irreligioſitas. Nam ſtabilitas in loco non permittitur niſi propter regulam ſeruandum: quæ non conſtat in præceptis, vt multi æſtimant, ſed inſtitutionibus. Alioquin enim tranſgreſſores eſſent, quicunque per omnia regulam non ſeruarent. Nec de præceptis in arbitrio poneretur: Inſtitutiones verò mutari, & fieri poſſunt ab Abbate, ſi magis vtiles ſunt ad puritatem mentis, quæ ſola quærenda eſt coram Deo, & pro qua ſola laborandum, non curandũ de toto exteriori habitu qualis ſit, ſed quod ſcandalum non faciat. Inde Lanfrancus ad quendam Monachum. Indicatum eſt mihi, quia de monaſterio tuo recedere vis: ſed de promiſſa ſtabilitate ſollicitus es, ne vnde Deum placare debes, inde magis offendas. De quo rationem oſtendo, & in oſtendendo me in exemplum ſic do. Si ego Lanfrancus manu propria me de aliquo monaſterio non receſſurum firmaſſem, & viderem hoc quod animam meam ſaluare non poſſem, exirem, nec periurij crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum alligatur, non ab ipſo niſi cõtra ipſum ſoluitur. Porrò ab ipſo contra ipſum non ſoluitur, qui propter amorem eius, vt ei bene placeat, à filiis ſuperbiæ & diffidentiæ, à filiis diſcordiæ (& vt apertius dicam) à filiis diaboli migrat ad filios pacis & ſpei, humilitatis immo filios Dei. Qui enim ſic tranſit, nonne fugit à ſede diaboli ad ſedem Dei? Qui autem iudicent eum damnandum à Deo, qui velut ad patrem, vt ad Deum, vt ad amicum fugit ad ipſum? Præterea, qui ſic tranſit, nõ ab Eccleſia ad Eccleſiam tranſit: Non enim plures ſunt Eccleſiæ, ſed vna eſt toto orbe terrarum diffuſa, & vni Deo vbique ſeruitur, vni regi militatur. Poſtremò beatus Benedictus qui ſtabilitatem præcipit firmare monachum ab alio monaſterio ad aliud venientem iubet ſuſcipi: & ſi bonæ vitæ fuerit, & ſtabilitatem ſuam firmet, ſuadet. Quàm dubia & breuis ſit vita hominis, & quàm infinita ſunt, quæ ſequuntur bona vel mala inceſſanter memorare.

Puto hunc locum depromptum ex vna epiſtolarum quas Lanfrancus ſcripſerit dum eſſet Prior Beccenſis vel abbas Cadomien. Nam in illis quas ſcripſit tanquam Archiepiſcopus Cantuarienſis, non apparet.

OMnia ſunt hominum tenui pendentia filo,
Et ſubito caſu quæ valuere ruunt.
Ludit in humanis diuina potentia rebus,
Et certam præſens vix habet hora fidem.
Quàm nimis, & nimis eſt Dominum ſuper omnia mitem.
Et veniæ facilem velle negare pium.
Vis noſſe pium? te reſpice, reſpice quid ſis,
Quid fueris, quid eris, quid? caro terra Deus.
Cœlum ſole tibi, Sol lumine ſeruit, & aer,
Flatibus, vnda cibis, terraq; mille bonis.
Sed quid es? Vnde tibi? quid habes, quid præbet vtrumque
Sponte facit pietas dulcis & ampla Dei.
Fons bona quæque fluens, fons neſcius euacuari,
Fons ſine fine patens, eſt ſine fine Deus.
Debes namque ſcelus metiri non breuitate
Temporis, & debes impietate ſui.

Ouidianos verſus huc tranſtulit.

Maior enim impietas non eſt, quam ſpernere gratis
Ipſum, qui gratis contulit eſſe tibi.
Qui tibi te tribuens ſeſe promiſit, eoque
Nil habuit melius quam dare ipſe Deus.
Quidquid es & quod habes, ſed quodque valebis habere
Quid tamen ad meritum ſunt ſimul iſta Dei?
Hunc igitur ſpernens, ſeſeque per omnia ſubdens
Dæmonis obſequio quanta meretur homo?
Adde quod in vitium quiſquis ruit: ipſe ruendi
Sæpius inducit turpe neceſſe ſibi.
Virtutem enim vitio, vitij ſit ſeruus: & in ſe
Non habet admiſſum ſoluere poſſe ſuum.
Ergo perpes ei debetur pœna neceſſe,
Qui ſibi peccandi ſponte perenne facit.
Gratia tollatur non debita: pœna ſequatur
Debita mox premens, & ſine fine manens.
O quam dulce decus, quam vera potentia, qualis
Gloria, quam ſtabilis quæſtus amare Deum.
Tunc amans Abraham plus ciuibus hoſpes, & vnus
Plus populo vtiles plus ita rege poteſt.
Nam viuens in amore Dei, verumque perenne
Perſtat, & eſſe facit illud amare quod eſt.
Vere eſt ipſe quidem, qui permanet vnum & idem
Eſſe habet æternum, ſine principio, ſine fine,
Semper idem quod idem, ſi quis amare ſtudet.
Si non tam ſolidum, ſolidum tamen eſſe meretur:
Nam ſequitur vitam vita beata bonam.
Cætera ſi ſpectes, quam ſint nihil, omnia finis
Iudicat, Aſſyrium conſule, teſtis adeſt.
Hic quid honor, quid opes, quid forma, quid arma, quid
Heu iuuat imperium, iuuit amaſſe Deum. (amplum
Sed quia vera ſalus Deus eſt, & amore tenetur:
Expeto propter eum, vos vt ametis eum.
Dignus & ipſe quidem eſt, vt ametur: amando ſcietis
Quis fructus, quis honor, quid ſit amare Deum.
Virtus vero Deum vel vita meretur honeſta,
Quale bonum, quod ſit ſemper amare Deum.
Quam pius eſt, quam promptus adeſt, quã denique prodeſt,
Ipſum quiſquis amat hic magis noſſe poteſt.
Si te facta docent aliena, doceris honeſte
Concipere meritis ſpemque metumque tuis.
O qualis iactura, Deo præponere quicquam,
Quem bene ſi quis habet, quæſo quid eſt? quid habet?
Nam ſi magna petis, Deus eſt, ſuper omnia magnus:
Si bona, quam bonus eſt! dicere nemo poteſt.
Si ſpecioſa cupis, quis eo ſpecioſior? optas
Forſan opes, dat opes, diues & ipſe manet.
Si te celſa iuuant, generoſaque quam generoſus!
Quamue ſit excelſus nemo referre poteſt.
Quem ſi forte potens iuuat & pius, eſt poteſtas
Huius pia, ſeu pietas eſt ſine fine potens:
Quid moror? ipſe poli, terræ, maris auctor, & omnia
Quod fuit, eſt, & erit, perſtat origo boni.
Huic famulatus regnat parens, dominatur Hebræus,
Seruit & eſt liber ſubditur eſtque potens:
Cui ſubdi fugiens ſatanæ male ſubditur hoſti
Subditur, & vitiis ſubditur innumeris.
Tandem vero videns quo lapſus & vnde fuiſſet,
Pectora curarum morſibus æger erat.
Multaque voluenti ſententia ſedit aſilum
Lapſis quærendum fortiter eſſe Deum.
Sicque reus, quem læſit, adit: quem ſpreuerat, orat:
Quem fugit, repetit: quem reprobarat, amat.
Hunc repetis, veniamque petis, de crimine fletum,
De pietate ſpes, gaudia multa capit.
Et quid ad hæc dulcedo placens, dulcedo perennis,
Dulci diſponens ordine cuncta Deus.
Quid dulcedo potens, dulcisque potentia fecit?
Quod ſolet hæc fecit, dulcia dulcis agit.

FINIS.

HYMNI DOMINI ANSELMI ARCHIEPISCOPI IN COMMEMORATIONE DOMINÆ NOSTRÆ SANCTÆ MARIÆ.

PSALTERIVM VIRGINIS DEIPARÆ, S. ANSELMO AVCTORE.

Ad Nocturnum.

Lux quæ luces in tenebris,
Ex aluo nata virgine,
Noſtram noctem nos exue
Tuumque diem indue,
Maria Dei thalamus,
Poſcete venerantibus,
Virtutibus vt ſplendeant.
Quos reatus obtenebrant.
Gloria tibi Domine
Nate de ſancta virgine.
Regnante lucto funere.
Cum patre & ſancto ſpiritu, Amen.

Hic verſus in fine ſingulorũ dicendus eſt.

Ad Laudes.

Præfulgens ſol iuſtitiæ,
Ortus de ſacra virgine
Splendore tuo noxias,
Noſtras illuſtra tenebras
Orientis caſtiſſima
Mater fac nobis Domina
Vita priorſus vt decidat,
Vetus noua proficiat,
Amen.

Ad Primam.

O Chriſte proles virginis,
Patris compar altiſſimi
Per tua matris merita,
Dele noſtra peccamina
O mũdo venerabilis virgo,
Mater mirabilis,
Maria plena gratia
Ora pro nobis Domina

Ad Tertiam.

Quem credimus ex virgine
Natum benigne Domine
Sit nobis hæc confeſſio,
Peccatorum remiſſio
Quæ genuiſti filium
A ſummo patre genitum
Per hæc tua nos merita
A lapſu mortis libera.

Ad Sextam.

Nate ſumme rex vtero
Mariæ de virgineo
Emunda nos à vitiis
Et orna ſanctis meritis
Dei mater ô Domina,
Sublimis tanta gratia
Tua ſit exaltatio,
Sit noſtra releuatio

Ad Nonam.

Fili Mariæ virginis
Da nobis eius meritis
A peccatis reſurgere
Et ad vitam pertingere
Cuius es factus filius,
Deus pro peccatoribus,
Hoc qui fide pronuntiant,
Fac vt ſalutem ſentiant.

Ad veſperas.

Sol caſto naſcens vtero,
Veſperaſcente ſeculo,
Illuſtra nos perpetuè,
Nec declines in veſpere.
Æterni Solis genitrix,
Tuis hoc ſanctis meritis
Age quo perpes maneat,
Nobis nec vnquã decidat.

Ad completorium.

De caſta nobis oriens,
Matre dies indeſinens,

Iugi

Iugi nos foue lumine,
Culpaq́, noctem remoue.
Mater diei perpetui,

Obſiſte noſtris tenebris,
Ne lucem nobis diſſipent,
Et nos delictis implicent.

Salutatio deprecatoria, ante Pſalterium B. Virginis dicenda.

Salue Regina miſericordiæ: vita, dulcedo, & ſpes noſtra ſalue. Ad te clamamus exules filij Euæ: ad te ſuſpiramus gementes, & flentes in hac lachrymarum valle. Eia ergo aduocata noſtra, illos tuos miſericordes oculos ad nos conuerte, & Ieſum benedictum fructum ventris tui nobis poſt hoc exilium oſtende: O clemens! ô pia! ô dulcis glorioſa Domina noſtra, pro nobis intercede.

Pſal. 18 v. 6
Aue mater aduocati.
a Pſal. 1.
Qui beatus conſilio,
Saluum me
Aula ventris incorrupti,
fac.
Proceſſit vt ex thalamo.
Pſal. 2. v. 8.
Beatus vir qui nō abiit.
Quare fre-
Aue mater cuius partus,
muerunt.
Poſtulauit Deum Patrem,
b Pſal. 12.
Et accepit, quas redemit,
Vſquequo.
Gentes in hæreditatem.
Domine
Poſtula.
Quid mul-
Aue mater cuius partus,
tiplicati.
Obdormiens patiendo;
c Pſal. 13.
In ſepulchro ſoporatus,
Dixit inſi-
Mortem vicit reſurgendo.
piens.
Ego dormiui.
Sāguis Chri
Aue mater cuius partus,
ſti vocatus ba
Nobis dedit in ſanguine,
ptiſmatis.
Vt ſignetur baptizatus,
Pſ. 4. Cum
Diuinitatis lumine.
inuocarem.
Signatum eſt.
d Pſ. 14. Do
Aue mater cuius nos filius,
mine quis
Scuto bonæ voluntatis,
habitabit.
Induit propitius,
Pſal. 5.
Lux immenſæ maieſtatis.
Domine vt
Verba mea.
ſcuto.
Aue Thronus deitatis,
e Pſal. 15.
In quo Deus maieſtatis
Conſerua.
Dignatur homo fieri,
* hîc erat
Miſerè.
vocula fu
Vnde noſtras animas,
giens ocu
Eripuit in gratia.
los.
Et quas effecit liberas,
Pſ. 6. Domi
Saluas fecit in gloria.
ne ne in fu-
Conuertere.
rore.
Aue mater cuius partus,
f Pſ. 16. Ex-
Sua facit iuſtitia.
audi Deus.
Vt in nobis Patris eius
Pſ. 7. Domi
Sint iuſta adiutoria.
ne Deus
Iuſtum adiutorium meū
meus.
à Domino.
g Pſal. 17.
Aue noſtra aduocatrix,
Diligam.
Atque vitæ reparatrix:
Pſ. 8. Domi
Cuius partus ſuper ipſos,
ne Dominus
Dominus eſt cœlis thronos.
h Pſ. 18 Cœ
Quoniam eleuata eſt.
li enarrāt.
Aue Sion in qua Deus,
Pſ. 9. Confi
Habitauit homo factus:
tebor tibi.
In quo ſperant enixius,
i Pſal. 19.
Qui nouerunt nomen eius.
Exaudiat.
Et ſperent in te.
Pſal. 10. In
Aue Virgo ſingularis,
Domino.
Placens aula virginalis,
k Pſ. 20. Do
mine in vir

Cuius in templo Dominus
Et in cœlo ſedes eius.
Dominus in templo.
a *Aue cuius in filio,*
Salutem Pater poſuit,
In quo ſicut in vnico,
Fidem noſtram conſtituit.
Ponam in ſalutari.
b *Aue de cuius filio,*
Salutari Dei Patris,
Exultamus in Domino,
Qui bona tribuit nobis.
Exultauit cor meum.
c *Aue noſtra aduocatrix,*
Captiuorum liberatrix,
De qua Sion Emmanuel,
Salutare ſit Iſrael.
Quis dabit.
d *Aue cuius meus filius,*
Dei Patris eſt vnicus.
In quo ſancti requieſcunt,
Qui veritatem diligunt.
Idem Domine quis habitabit.
e *Aue regina virginum,*
Mater Virgo poſt filium.
Cuius partus hæreditas,
In latus eſt præclara,
Funes ceciderunt.
f *Aue mater quē prædicat,*
In re noſtra mortalitas,
Quia tuus mirificat,
Partus miſericordias,
Mirifica miſericordias.
g *Aue quā laudant ſpiritus*
Cui virtus omnis cōcinunt,
De cuius cœlo Dominus,
Nube carnis intonuit.
Et intonuit.
h *Aue cuius virgineo,*
Deus proceſſit thalamo,
Dotalis nobis gratia,
Se præbens in ſponſalia.
In Sole.
i *Aue Sion de qua Deus,*
Nos tuetur incarnatus,
Memor noſtri libaminis,
In pace ſui corporis,
Memor ſit.
k *Aue mater cuius partū,*
Cœleſtis Pater vnicum,
In ſeculum dat gentibus,

In benedictionibus.
Quoniam dabit.
l *Aue mater cuius partum*
Panem vitæ nobis factum,
Pingues terræ ex quo vinūt
Et manducant & adorāt.
Manducauerunt.
m *Aue noſtra aduocatrix,*
Cuius partus menſa Patris
Eſt nobis conſolatio,
Ne frangat tribulatio.
Paraſti in conſpectu.
n *Aue Regina gratiæ,*
Cuius partus Rex gloriæ,
Rex eſt virtutū Dominus,
Lux de luce Chriſtus Deus.
Quis eſt iſte.
o *Aue cuius virgineo,*
Proceſſit ex ſacrario,
Vna ſalus omni mundo,
Dulcis Deus rectus homo.
Dulcis & rectus.
p *Aue noſtra aduocatrix,*
Et lapſorum reparatrix,
De qua Deus factus homo,
Solus ſtetit in directo.
Puer meus.
q *Aue mater cuius ſponſus*
Et creator & filius,
Deus illuminatio,
Salus eſt & protectio.
Idem.
r *Aue mater redemptoris,*
Caro cuius effloruit,
Quādo paſſus guſtū mortis
De ſepulchro reſurrexit,
Et refloruit.
s *Aue mater caſtitatis,*
De qua Deus maieſtatis,
Scripturarum voces pluit,
Et virtutes intonuit.
Vox Dei ſuper aquas.
t *Aue mater cuius partus,*
Reſurgendo nobis factus,
Matutina lætitia,
Noſtra ſpes eſt & gloria.
Ad veſperum.
u *Aue cœleſtis Domina,*
Cuius portus iuſtitia,
Eſt noſtra liberatio,
Et in Deum protectio.
Eſto mihi in Deum.
x *Aue mater ſingularis,*
Cuius hæc eſt fœcunditas,
Qua beatis viris, (tas.
Omnis remittitur iniqui-
Idem ipſe.
y *Aue ſtella virginalis,*
Cuius partus ſingularis,
De Cythara nos docuit,
In cruce quando obiit.
Ipſi tunc bene pſallimus,
Decem cordis pſalterij,
Ad ipſum cum referimus,
Decalogum myſterij.
Confitemini Domino in cythara.

Aue mater cuius partū,
Cibus vitæ nobis factus,
Guſtare dedit mentibus,
Quam ſuauis eſt Dominus.
Aue mater cuius partus,
Solus nobis eſt effectus,
Effuſa datur framea,
Qua ſcidit noſtra vulnera.
Effunde frameam.
Aue mater cuius partus,
Torrens ſummæ voluptatis
Verbū Patris homo factus,
Fons vitæ eſt ſplēdor lucis.
Inebriaſti me.
Aue cœleſtis ianua,
Qua proceſſit Emmanuel,
Cuius lumen iuſtitia,
Iudicium meridies.
Et educet quaſi.
Aue mater qua gaudium,
Peperiſti fidelium,
Ante quem deſiderium,
Manet ſe diligentium.
Per ipſum noſter gemitus,
Patris non eſt abſconditus,
Dum ſe facit aduocatum,
Pium præbens exauditū.
Domine ante te.
Aue mater de qua noſtra,
Proceſſit expectatio,
In qua noſtra ſubſtantia,
Patris conſedit ſolio:
Et nunc quæ eſt.
Aue mater cuius partus,
Se pro nobis holocauſtum,
Fecit Deus caro factus,
Solus noſtrum remedium.
Holocauſtum impropecium.
Aue mater cuius partus,
Noſtras ſanauit animas,
Solus potens aduocatus,
Agens cauſas, ſoluens culpas.
Ego dixi Domine.
Aue mater caſtitatis,
Cuius laudis ſonus ſiunt opulentis,
Scripturarum tibi dulces,
In voce confeſſionis.
In voce exultationis.
Aue mater pietatis,
Cuius partus eſt altare Dei Patris.
Lætificans intuitus,
Inueniens noſtræ mentis.
Et introibo.
Aue qua Patris brachiū,
Peperiſti Ieſum Chriſtum,
Cuius illuminatio,
Vultus Dei ſit viſio.
Sed dextera tua.
Aue cuius viſceribus,
Deus Pater ingenitus,
Eructauit verbum bonum,
Scilicet vnigenitum.
Idem.

tute.
Pſal. 33.
Benedicam
Dominum.
l Pſ. 21. De⁹
Deus meus.
Pſal. 34.
Iudica.
m Pſal. 22.
Dominus
me regit.
P. 35. Dixit
iniuſtus.
n Pſal. 23.
Domini eſt
terra.
Pſ. 36. Noli
æmulari.
o Pſal. 24.
Ad te Domi
ne leuaui.
Pſal. 37.
Domine ne
in furore.
p Pſal. 25.
Iudica me.
q Pſal. 26.
Dominus il
luminatio.
Pſal. 38.
Dixi cuſtodiam.
r Pſal. 27.
Ad te Domi
ne clamabo
Pſal. 39.
Expectans.
s Pſal. 28.
Afferte.
Pſal. 40.
Beatus.
t Pſal. 29.
Exaltabo
te.
Pſal. 41.
Quemadmodum.
u Pſal. 30.
In te Domi
ne ſperaui.
Pſal. 42.
Iudica.
x Pſal. 31.
Beati quorum.
Pſal. 43.
Deus auribus.
y Pſal. 32.
Exultate.
Pſal. 44.
Eructauit,

Pſal. 45. Aue cuius altiſſimus
Deus noſter Sacrauit tabernaculum,
a Pſal. 48. Paterna lucis radijs,
Attendite. Factus nobis remedium.
Flūminis.
Pſalm. 46. Aue mater cuius partus,
Omnes gen Noſtra ſalus eſt effectus,
tes. Vnde clamat nobis pſalmus,
b Pſal. 49. Plaudite gentes manibus.
Deus Deorū Idem.
Pſal. 47. Aue cæleſtis manſio,
Magnus Do De cuius templi medio,
minus. Suſcepimus Incarnatam,
c Pſal. 50. Dei miſericordiam.
Miſerere. Suſcepimus.

a Aue cæli introitus,
Diuina habitatio,
Cuius eſt nobis filius,
Et frater, & redemptio.
Frater non redemit.
b Aue Sion glorioſa,
De qua nobis manifeſta,
Fit carne verbi facies,
Decorus Dei ſpecies.
A Solis ortu.
c Aue cæleſtis ianua,
Qua Dei Patris vnica,
Proceſſit nobis reddita,
Salutaris lætitia.
Redde mihi.

PARS II. PSALTERII BEATÆ MARIÆ VIRGINIS.

Pſalm. 51.
Quid glo- Aue mater cuius partus,
riaris. Vt oliua fructifera,
d Pſal. 60. Patibulum crucis paſſus,
Exaudi De Totus fluxit in gratia.
us depreca- Ego autem.
tionem. Aue mater cuius partus,
Pſal. 52. Sine culpa fuit vnus,
Dixit inſi- Qui nec traxit originem,
piens. Culpam natus ex virgine.
e Pſal. 61. Aue mater cuius partus,
Nonne Deo. Cæleſtis Patris vnicus,
Pſal. 53. Nobis voluntarium,
Deus in no- Eſt factus ſacrificium.
mine. Voluntariè.
f Pſal. 62. Aue ex qua Chriſtus ortus,
Deus Deus Veſpere Paſcha docuit,
meus. Ad Pilatum manè ductus,
Pſalm. 54. Veritatem nuntiauit.
Exaudi De Meridie crucifixus,
us. A Patre eſt exauditus,
g Pſal. 63. Et moriens mortem vicit,
Exaudi De- Qui de morte reſurrexit.
us orationē Veſpere & mane.
meam. Aue Regina virginum,
Pſal. 55. Lætitia fidelium,
Miſerere. Quæ peperiſti gaudium,
h Pſ. 64. In lumine viuentium.
Te decet. Quoniam eripuiſti.
Pſal. 56. Aue cuius eſt filius,
Miſerere. Super cælos exaltatus,
i Pſal. 65. Et ipſius gloria,
Iubilate In omnia terreſtria.
Deo. Exaltare ſuper cælos.
Pſal. 57. Aue de qua natus,
Si verè. Vtique eſt iuſtis fructus,
k Pſal. 66. Iudicans eos in terra,
Deus miſe- Vt exaltet ad æterna.
reatur. Et dicet homo.
Pſal. 58. Aue cuius in arcanis,
Eripe me. Incarnatum verbū Patris,
l Pſal. 67. Et cucurrit ſine culpa,
Exurgat. Et direxit in gloria.
Pſal. 59. Neque iniquitas.
Deus repu- Aue de qua Patris verbū,
liſti. Cauſa noſtri caro factum.
m Pſal. 68. In Idumæam gentium,
Saluum me Extendit calceamentum.
fac. In Idumæam.
n Pſal. 69.

d Aue mater cuius ſolus,
Deus & homo filius,
A finibus terræ clamat,
Dum noſtris mēbra ſonat.
A finibus terræ.
e Aue mater cuius partum
Semel eſt Deus locutus,
Dum verbū Patris vnicū,
Tuum eſt vere filium.
Semel locutus eſt.
f Aue ſtella cæleſtium,
Pariens lucem gentium,
Partum cuius adoramus,
Dum de luce vigilamus.
Idem.
g Aue iuſtorum gaudium,
In cuius ſperant filium,
Et laudantur recti corde,
Vt lætentur in requie.
Lætabitur iuſtus.
h Aue Sion illa pacis,
In qua decet hymnus Deū,
Aulam ſuam caſtitatis,
Qui ſibi fecit thalamum.
Idem.
i Aue de cuius filio,
Iubilamus Deo Patri,
Pſalmos damus & lauda-
mus,
Et in Pſalmis iubilamus.
Idem.
k Aue terra quæ dediſti,
Fructum Deo confitendi.
Cuius eſt benedictio,
Vera ſui cognitio.
Vt cognoſcamus.
l Aue templū Hieruſalem,
Habens cæleſtem ſpeciem,
A cuius ſanctuario,
Proceſſit Patris viſio.
Confirma hoc Deus.
m Aue per quam ſalua,
Fit confitens Sion noſtra.
Et quibus datur gratia,
Inhabitabunt in ea.
Quoniam Deus ſaluā
n Aue per cuius filium,
Deus in adiutorium,

Pater feſtinans gentium,
Intendit ad adiuuandum
Idem.
o Aue ſecretum virginis,
Quo proceſſit lux luminis,
Et adiecit ſuper omnem,
Ieſus Chriſtus laudem.
Pater cuius poteſtatis,
Cunctas creans inuenit,
Pater verò dulcedinis,
In Chriſto nobis claruit.
Ego autem ſemper ſpe-
rabo.
p Aue vellus puritatis,
In quo Deus maieſtatis,
Inundans tanquā pluuia,
Diſtillauit in gratia.
Deſcendet ſicut.
q Aue cuius eſt filius,
Recto corde bonus Deus,
Quis in eum conuertitur,
Plenos dies conſequitur,
Ideo conuertetur.
r Aue terra virginea,
In cuius Deus medio,
Salutis eſt myſteria,
Operatus in filio.
Deus autem Rex no-
ſter.
s Aue potens virtutibus,
Cuius in cruce filius,
Exaltans iuſti cornua,
Peccati fregit vincula.
Et omnia cornua.
t Aue cuius eſt filius,
Notus in Iudæa Deus,
In Iſrael nomen eius,
Magnum recte credētibus.
Idem.
u Aue mater ex qua notā
Fecit Pater manum ſuā,
Et populos in brachio,
Redemit vnigenito.
Notam feciſti.
x Aue mater de qua nobis,
Angelorum nimirum panis,
Nos reuocat & reficit,
Et in ſeipſo perficit.
Panem Angelorum.
y Aue regina gaudij,
Cuius cæleſtis filij.
Chriſtianus eſt populus,
Et oues paſcuæ eius,
Nos autem populus.
z Aue de qua Deus ſūmus,
In ſinu Patris Vnicus,
Qui ſedet ſuper Cherubim
Apparet coram Effraim.
Qui ſedet.
a Aue ex qua Chriſtus
Non eſt nobis recens Deus,
Qui Deo Patri filius,
Eſt æterno coæternus,
Audi populus.
b Aue cuius eſt filius,
Deus Deorum Dominus,

Solus Deus diiudicans, Deus in ad
Et in ſe beatificans. iutorium.
Idem.
Aue ſtella paradiſi, Pſal. 82.
Mater illius filij. Deus quis
Qui ſolus eſt altiſſimus, ſimilis.
Et nomen et Dominus. a Pſal. 70.
Et cognoſcant. In te Domi
Aue ſtella virginalis, ne.
Cuius partus lator legis. Pſal. 83.
Eſt in ſinu Dei Patris, Quam di-
Dator benedictionis. lecta.
Etenim benedictionem.
Aue terra benedicta, Pſal. 84.
Sanctificans myſteria. Benedixiſti
Cuius ſacra fæcunditas, p Pſal. 71.
Dei Patris eſt veritas. Deus iudi-
Veritas. cium.
Aue mater cuius partum, Pſal. 85.
Omnes gentes verum Deū Omnes gen
Adorant & glorificant, tes.
Confitentur, magnificant. q Pſal. 72.
Inclina. Quā bonus
Aue cæleſtis ciuitas, Pſal. 86.
Cuius Deus fæcunditas. Fundamen
Aue Sion in qua natus ta.
Eſt fundator ipſe tuus. r Pſal. 73.
Nunquid Sion. Vt quid
Aue mater veri Dei, Deus.
Qui pro nobis eſt mortuus, Pſal. 87.
Portas confregit inferi, Domine
In mortuis liber ſolus. Deus.
Æſtimatus ſum. s Pſal. 74.
Aue cæleſte lilium, Confitebi-
Per florem cuius vnicum, mus.
Fidelibus eſt æternum, Pſal. 88.
Teſtamentum diſpoſitum. Miſericor-
Diſpoſui. dias Domi-
Aue cuius eſt filius, ni.
Refugium nobis factus, t Pſal. 75.
Per carnis contubernium, Notus in
Quod eſt vitæ remedium. Iudæa.
Idem. 89. Domine
Aue ſplendor ſingularis, refugium.
Cuius virtus virginalis, u Pſal. 76.
Fecit nobis altiſſimum, Voce mea.
Deum Patrem refugium. Pſ. 90. Qui
Dicit Domino. habitat.
Aue bonum virginale, x Pſal. 77.
Quod Domino cōfitemur, Attendite.
Cum virgine peperiſſe, Pſal. 91.
Deum verum profitemur. Bonū eſt.
Idem. y 78. Deus
Aue decor virginalis, Venerunt.
Quem verbū Patris induit Pſal. 92.
Cum de fonte caſtitatis, Dominus
Noſtra carne ſe permixit. regnauit.
Idem. z Pſal. 79.
Aue mater cuius partus, Qui regis.
Vltionum Rex Dominus, Pſal. 93.
Libertatem plene egit, Deus vltio-
Cum de morte reſurrexit. num.
Idem. a Pſal. 80.
Aue mater puerpera, Exultate.
Cuius regalis filio, 94. Venite
Iubilamus in gratia, exultemus.
Deo ſalutari noſtro. b Pſal. 81.
Idem. Deus ſtetit.

Idem.

Pſal.95. *Aue de cuius filio,*
Cantate. *Cantamus nouũ canticũ,*
a Pſal.108. *Cuius carnis commertio,*
Deuslaudẽ. *Salus eſt facta gentium.*
Idem.
Pſalm. 96. *Aue mater glorioſa,*
Dominusre *Lux ſolaris clara ſtella,*
gnauit. *De qua iuſtus lux eſt orta,*
b Pſal.109. *Rectis corde lætitia.*
Dixit Dominus. *Lux orta eſt.*
Aue mater qua proceſſit,
Pſal.97. *Qui fecit mirabilia,*
Cantate. *Cuius ſibi non ſaluauit,*
c Pſal. 110. *Sua virtute dextera.*
Confitebor *Saluauit.*
Pſal. 98. *Aue Regis ſacrarium,*
Dominusre *Cuius honor iudicium,*
gnauit. *Pedum cuius eſt ſcabellum*
d Pſal. 111. *Sumpta carnis indumẽtũ.*
Beatus vir. *Exaltate.*
Pſal 99. *Aue cuius fœcunditas,*
Iubilate. *Eſt diuina ſuauitas,*
e Pſal.112. *Cuius miſericordia,*
Laudate. *Eſt in æterna ſecula.*
Laudate nomen eius.
Pſal. 100 *Aue mater gratiarum,*
f Pſal. 113. *Qua peperiſti Dominum,*
In exitu. *Ipſi miſericordiam,*
Cantamus & iudicium.
Pſal.101. *Idem.*
Domine ex audi.

PARS III.

Aue per quã Sion noſtra,
g Pſal. 114. *Videbitur in gloria,*
Dilexi. *Cuius partus ſunt opera,*
h Pſ.115. *Omnis ſimul creatura.*
Credidi. *Quoniam ædificauit Dominus.*
Pſal.102. *Aue cuius ſacrarium.*
Benedic. *Ille proceſſit filius,*
Cuius eſt admirabilis,
i Pſal. 116. *Omni loco dominatus.*
Laudate. *Benedicite Domino omnia opera eius in om.*
Pſal.103. *Aue de cuius intimis,*
Benedic. *Decorem Deus induit,*
Et noſtra veſte fidei,
k Pſal. 117. *Vt lumine ſe veſtiuit.*
Cõfitemini *Confeſſionem.*
Pſal 104. *Aue ſtella paradiſi,*
Cõfitemini *Cuius lumen adoramus,*
In laudes tui filij,
l Pſal.118. *Alleluia dum cantamus.*
Beati immaculati. *Titulus Pſalmi Alleluia.*
Aue ſtella cæleſtium,
Pſal.105. *Alleluia fidelium,*
Cõfitemini *Per quam Dei inter gentes*
m Pſal.119. *Nuntiãtur omnes laudes.*
Ad Dominum. *Item Alleluia in titulo.*
Aue mater cui redempti,
Pſal.106. *De manibus inimici,*
Cõfitemini *Induti ſtola gemina,*
n Pſal.120. *Duplex dicunt Alleluia.*
Leuaui. *Duplex Alleluia in tit.*
Pſal. 107. *Aue mater ex qua Deus,*
Paratum. *Deducitur in caruatus,*
o P 121. Lætatus ſum. *In munitam ciuitatem,*
Eccleſia firmans fidem.
Quia deducet.
Aue de cuius filio,
a *Laudes Pater non tacuit*
Ipſumq; de ſepulchro,
A mortuis ſuſcitauit.
Idem.
b *Aue Dauid tu filia,*
Ex qua veſtra ſubſtantia,
Sedet in Patris dextera,
Ieſus Chriſtus in gloria.
Idem.
c *Aue Regina virginum,*
Quæ peperiſti filium,
Qui factus eſt redemptio,
à Patre miſſa populo.
Redemptionem.
d *Aue mater vera lucis,*
Ex qua natus in tenebris,
Lumen rectis corde Deus,
Miſericors eſt & iuſtus.
Exortum eſt.
e *Aue mater cuius partus,*
Super gentes eſt excelſus,
Reſpiciens humilia,
Et in cælo, & in terra.
Quis ſicut Dominus.
f *Aue mater cuius partũ,*
Non laudabũt in infernũ,
Sed nos ipſi qui viuimus,
Domino benedicimus.
Non mortui.
g *Aue mater cuius partus,*
Deo Patri fit acceptus,
In viuorum regione,
Qua viuunt eius morte.
Placebo.
h *Aue mater cuius partus,*
Salutaris calice,
Comparauit crucifixus,
Aqua ſimul & ſanguine.
Calicem.
i *Aue per quam cõfirmata,*
Dei miſericordia,
Veritatem prophetia,
Aperuit & gratia.
Quoniam confirmata.
k *Aue mater ex qua Deus,*
Illuxit Dei filius,
Conceptus ſancto Spiritu,
Et reſurgens ex obitu.
Benedictus qui venit.
l *Aue mater per quam via,*
Immaculata patuit,
Qui à Deo flore,
Virginitas effloruit. Idem.
m *Aue mater huius partus,*
Ad quẽ fide proclamamus,
Vt ſit pius exauditor,
Ne valeat tribulator.
Idem.
n *Aue mater qua proceſſit*
Ieſus Chriſtus Emmanuel.
Qui nõ dormit, ſed cuſtodit
Verus protector Iſrael.
Ecce non dormit.
o *Aue mater huius Regis,*
Cuius ſedes iudicantis,
Sedebunt in iuditio,
Ad confitendum Domino.
Quia illic.
p *Aue mater cuius partus,*
Deus in cælis habitat,
In ſanctorum dũ mẽtibus,
Dulcedine ſua regnat.
Idem.
q *Aue cuius in filium,*
Proclamat fides Martyrũ,
Niſi Deus adiuuiſſet,
Perſecutor degluiſſet.
Cum exurgerent.
r *Aue cuius in filio,*
Qui confidunt ex animo,
Vt mons Sion ſiunt Deo,
In quo pacis eſt viſio.
Idem.
ſ *Aue cuius in filio,*
Facti ſumus conſolati,
Et repletur ex gaudio,
Captiuitati exuti.
Idem.
t *Aue cæliſtis domina,*
Cuius fructus mortes ſumus,
Eius morte pretioſa,
Quia vitam recepimus.
Cum dederit.
u *Aue mater ſingularis,*
Cuius partus Emmanuel,
Commercio ſua carnis,
Effectus eſt pax Iſrael.
Ve videas.
x *Aue mater Summi regis,*
Cuius eſt benedictio,
Vita ſemper æternalis,
Sempiterna poſſeſſio.
Et non dixerunt.
y *Aue cuius in filio,*
Hac eſt miſericordia,
Vt ſiat ſuo populo,
Redemptio copioſa.
Quia apud Dominum.
z *Aue cuius in filium.*
Verus iam ſperat Iſrael.
Qui non elatus moribus,
De ſe non ſenſit humiliter.
Speret Iſrael.
a *Aue mater Virgo pura,*
Cuius partus homo Deus,
Sedet in Patris dextera,
Deus Dauid & filius.
Idem,
b *Aue cuius in filij,*
Habitamus ſic ouili,
Sicut illa germanitas,
Quam regit vna charitas,
Idem.
c *Aue cuius in filij*
Inhabitamus atriis,
In ipſius quando fide
Dilatamur charitate.
Qui ſtatis.
d *Aue mater in qua Deus,*
Eſt ex Sion benedictus,
Qui habitat Hieruſalem,
Pacis habens viſionem.
Benedictus Deus ex Sion.
Aue cuius in filio,
Confitemur Patri Deo, Pſal.135.
Quoniam ſit in ſecula, Cõfitemini
Eius miſericordia. p Pſal.122.
Idem. ad te leuaui
Aue terra benedicta,
In qua cãtatur canticum, Pſal.136.
Quæ in terra aliena, Super flumina.
Cantari non eſt licitum. q Pſal.123.
Quomodo cantabimus, Niſi quia.
Aue cuius ad filium, Pſal.137.
Dei Patris verum templũ, Confitebor
Prout decet, adoramus, r Pſal. 124.
Dum credẽtes confitemur, Qui confidunt.
In conſpectu.
Aue cuius partus, Pſal.138.
In tumulo ſoporatus, Domine
Sicut diem noctem fecit, probaſti.
Cum de nocte reſurrexit, ſ Pſal.125.
Quia tenebra. In conuertendo.
Aue cuius eſt filij,
Pater, virtus ſalutaris, Pſal.139.
Agens in die belli, Eripe me.
Vim noſtra redemptionis. t Pſal. 126.
Domine, Domine virtus ſalutis mea. Niſi Dominus.
Aue mater cuius partus, Pſal. 140.
Viam fecit ſingularis, Domine
Donec peregit tranſitus, clamaui.
Quibus vitam dedit nobis, u Pſal.127.
Cadent in retiaculo. Beati omnes.
Aue mater cuius partum
Expectabant omnes iuſti, Pſal.141.
Donec Pater genus noſtrũ, Voce mea.
Retribuit eius morti. x Pſal.128.
Educ de cuſtodia. Sæpe expugnauerũt.
Aue mater huius partus,
Cuius nos ducit ſpiritus, Pſal.142.
In terram rectitudinis, Domine ex
Terram reſurrectionis. audi.
Spiritus tuus bonus, y Pſal.129.
Aue mater cuius partus, De profun-
Dum virtutes fulgurauit, dis.
Inſideles principatus, Pſal.143.
Sua morte diſſipauit. Benedictus
Fulgura. u Pſal.130.
Aue mater cuius partus, Domine nõ
Laudabilis eſt Dominus. Pſal. 144.
Et magnitudinis eius, Exaltabo te
Non eſt finis nec terminus a Pſal. 131.
Magnus Dominus. Memento.
Aue mater cuius partus, Pſal.145.
Verè ſoluit compeditos, Lauda ani-
Quia ſola fides eius ma.
Illuminat mente cæcos. b Pſal.132.
Dominus ſoluit. Ecce quam.
Aue mater cuius partus, Pſal.146.
Ædificat Hieruſalem, Laudate Do
Dum clemẽter nos ad eius, minum.
Coadunat viſionem. c Pſal. 133.
Ædificans. Ecce nunc.
Aue mater cuius partum P.147. Lau
Laudat illa Hieruſalem, da Hieruſ.
Et ſuſpirat in æternum, d Pſal.134.

Cuius Laudate.

Cuius fines dedit pacem,
Qui poſuit fines.
Aue mater cuius partum,
Pſal. 148. *Ex debita iuſtitia*
Laudate. *Laudant ciues angelorū,*
Pſal. 150. *Laudat omnis creatura.*
Laudate *Laudate eū omnes angeli.*
Dominum *Aue de cuius filio,*
in Sanctis. *Sion exultant filiæ.*
Pſal. 144.
Cantate.

Dum de eius conſortio,
Sanctorū gaudent animæ.
Exultabunt Sancti.
Aue mater cuius partū,
In timpanis meritorum,
Sancti laudant ex gratia,
Mortificantes vitia.
Laudate Dominum in timpano.

CONCLVSIO SALVTATIONVM.

Aue gemma ſingularis,
Habens ſcripta myſteria,
In æterni Pontificis,
Rationali poſita.
Aue lamina aurea.
In te ipſa circumſcripta,

Nomen propitiabile,
Quod eſt indicibile.
Aue ſola virginitas,
Cuius Deus fœcunditas,
Noſtrum ſuperhumerale
Diuina fit ex virtute.

Poſtea dicenda eſt Antiphona.

Ave Regina Coelorvm. &c.

Poſtquam eſt hæc altera.

Gaude Dei genitrix Virgo immaculata,
Gaude quæ gaudium ab Angelo ſuſcepiſti,
Gaude quæ genuiſti æterni luminis claritatem,
Gaude mater pietatis & miſericordiæ,
Gaude ſancta Dei genitrix virgo,
Tu ſola mater innupta,
Te laudat omnis factura,
Genitricem lucis,
Sis pro nobis quæſumus pia interuentrix,

Oratio: Deus qui de beatæ, &c.

O Maria nomen bonum, nomen memorabile,
O nomen quod melius eſt quàm multæ diuitiæ,
Balſamum aromatizans thus mira fragrantia,
Flos æternum, roſa lenis, lignum ſemper viride,
Stella Solis claritatem ſuo vincens iubare,
Semper mater quia nunquam eris ſine ſobole,
Speciosa & ſuauis canticum lætitiæ,
Prædicanda, laudanda priuatim & publicè:
Non hîc tantùm, ſed in tota mundi latitudine,
Et in cœlis, angelorum dulci modulamine,
Quam amare nolle nullus poteſt ſine crimine,
Cui placere fide ſtare, & Deo eſt viuere.
Dum nos tibi commendamus, vota noſtra ſuſcipe:
Dum te proni ſalutamus, quamuis hoc rariſsimè,
Aue tibi coram ſua dicentes imagine,
Incorrupta & fœcunda noli me deſpicere,
Cælum cœli, domus Dei, vas miſericordiæ,
Pronum verò tibi conſtat & omnino facile,
Ad quoſcunque velis viſui angelos tranſmittere;
Quod exempla multa probant, quæ longum eſt ponere,
Ideoq́, ſanctum nobis Gabrielem dirige,
Qui te matrem Dei ſuis ſalutauit congruè,
Atque ſancto grauidandam præconauit flamine,
Abſque generatione naturalis copula:
Ipſum ergo ad te nobis cauſidicum tribue,
Vt tibi preces noſtras dignetur ſuggerere,
Cæleſtiq́, corda noſtra curet medicamine,
Quoniam ſunt vanitati ſubdita ſuperfluè.
Sed tu mater glorioſa miſeris compatere
Tendens aurem, ſi quis petit ſua vincla ſoluere,
Nec dedignans miſerorum ærumnas attendere:
Sed parata inuocanti cuilibet ſuccurrere.
O patrona peccatorum huc ad nos conuertere:
Illuſtrato terras noſtras, vultus tui ſydere
Et ex illa ſede tua domum iſtam reſpice,
Et commenda Saluatori locum hunc aſsiduè,
Ac benignè noſtri memor, nos à malis eripe:
Beneficiisq́, tuis inceſſanter refoue,
Qui nos tibi commendamus ſatis neceſſariò,
Implorantes opem tuam ſuper nos deſcendere:
Pro peccatis quippe noſtris tribulamur vndique,
Et præualuerunt in nos hoſtium inſidiæ,
Qui nos dente ginuino non ceſſant corrodere:
Heu miſeri! cur ſum natus tanta mala cernere.
Mater pia, ſtella maris, in hos conſolare me,
Et amico Dei magno Nicolao condole,
Et ancillæ Dei piæ Hunegundi condole,
Cuius pene iam defecit honor Reipublicæ,
Eſto eius interuentu cuſtos huius vineæ,
Et circundans eam muro, rapientes ab igne,
Palmites, quos produxit, benedic & protege:
Ipſa quippe te dilexit affectuoſiſsimè,
Semper ardens eſſe tua commoda Eccleſiæ.
Ergo & tu ſeruos eius conſequenter dilige,
Conſolare deſtitutos, lapſis manum porrige,
Et educ de luto fæcis, & lacu miſeriæ,
Ne nos mortis ſempiternæ comprehendant tenebræ:
Sed illuſtret mentes noſtras lux cœleſtis gratiæ.
Donec cuius ſordes tantas poſſumus euadere:
Quibus membra ſua mundus polluit nefariè:
Tu es enim mater Chriſti ſuauis memoriæ,
Ob quam nobis ſunt aperta paradiſi ianua,
Quæ tam potens es in omni bonitatis opere,
Vt omnino ſit beatum, qualis ſis agnoſcere.
Benedictum nomen eius ſanctum & terribile,
Qui per orbem tuum nomen fecit eſſe celebre,
Per quam poſſet reis ſuis peccata remittere.
Semper quæſo pia Virgo mei reminiſcere,
Semperq́, veritatis dona mihi obtine,
Vt me ſuo tueatur ſacro moderamine,
Sitq́, mea prece tua conſolator animæ,
Et infundat peccatrici oleum in lampade,
Quo parata poſsis ſponſo cœleſti occurrere.
Aue Virgo ſingularis, ſumens hoc benignè,
Aue templum gratiarum omnium capabile.
Aue cuius peccatores paſcunt eleemoſyna,
Gaude fœlix, & ex ipſis vnam mihi tribue.
Vt ſublata per hanc omnis hoſtium formidine,
Sine fine poſsim Deo gratias rependere.
Benedicant te per anum virtutes angelicæ,
Et ad laudem creatoris te in omni tempore,
Omnes ſancti benedicant, & tu me, & ego te.

HYMNVS SECVNDVS IN DIVERſis Beatæ Dei Genitricis cantandus ſolenniis.

Aue ſponſa inſponſata, per quā orbis lapſi ſacta eſt ereptio;
Aue per quam primæ matris eſt Euæ redemptio,
Sancta Maria ora pro nobis. *Aue ſponſa, &c.*
Altitudo cogitandis tu inacceſsibilis,
Inuiſibile profundum angelorum oculis,
Χαῖρε κεχαριτωμένη Θεοτόκε παρθένε,
Sancta Dei genitrix ora pro nobis. *Aue ſponſa, &c.*
Omnia portantem portans; ſolium imperij.
Tu ſtella demonſtrans ſolem: Sol dici myſtici,
Occidentis aſtrum mundi, luminis conſpicui,
Sancta Virgo virginum ora pro nobis. *Aue ſponſa, &c.*
Incarnationis diuæ vterus tu facta es.
Per quam renouatur omnis creaturæ ſpecies,
Cum qua adoratur factor & origo omnium
Angelorum Domina ora pro nobis. *Aue ſponſa, &c.*

Tu ex-

Tu extans initiatrix arcani conſilij,
Mirandorum vera Chriſti operum primitia,
Dogmatum illius extant tu fons & initium,
Cælorum regina ora pro nobis. Aue ſponſa, &c.
Scala tu cæleſtis per quam deſcendit ipſe Deus,
Sponſa traducens terrena ſuper cæleſtia,
Tu mater innupta omni honore ſuperior,
Virgo perpetua ora pro nobis. Aue ſponſa, &c.
Dæmonum forte lamentum, mæror & triſtitia,
Angelorum ſed bonorum laus decus & gloria,
Electorum tu cunctorum ſatians lætitia,
Templum Domini ora pro nobis. Aue ſponſa, &c.
Generans perennem lucem, & inacceſsibilem
Sophorum ſuperaſcendens omnium ſcientiam,
Animarum tu ſanctarum ſplendor & prudentia.
Sacrariũ Spiritus Sãcti ora pro nobis. Aue ſponſa, &c.
Ciuicam vitæ coronam fructu ventris germinans.
Poſsidens diuinitatem, & in ea pullulans,
Nutricans humanitatem, & eam agricolans,
Tu ſola ſine exemplo ora pro nobis.
Virginitas illa, cui ſunt ſua ſalua ſigilla,
Et fœcunda tamen det nobis dulce iuuamen.

A

PRAEFATIO BEATI ANSELMI EPISCOPI CANTVARienſis in Monologium.

Qvidam fratres ſæpè me ſtudioſeq́; precati ſunt, vt quædam de illis, quæ de meditanda diuinitatis eſſentia, & quibuſdam alijs huic meditationi cohærentibus vſitato ſermone colloquendo protuleram, ſub quodam eis meditationis exemplo deſcriberem. Cuius ſcilicet ſcribendæ meditationis magis ſecundùm ſuam voluntatem quàm ſecundùm rei facilitatem aut meam poſſibilitatem, hanc mihi formam præſtituerunt: quatenus auctoritate ſcripturæ penitus nihil in ea perſuaderetur. Sed quicquid per ſingulas inueſtigationes finis aſſereret, id ita eſſe plano ſtylo & vulgaribus argumentis ſimplicíq; diſputatione, & rationis neceſſitas breuiter cogeret, & veritatis claritas patenter oſtenderet. Voluerunt etiam vt nec ſimplicibus penéq; fatuis obiectionibus mihi occurrentibus obuiare contemnerem, quod quidem diu tentare recuſaui, atque mecum rem ipſam comparans, multis me rationibus excuſare tentaui. Quantò enim id quod petebant vſu ſibi optabant facilius: tantò mihi illud actu iniungebant difficilius. Tandem tamen victus tum precum modeſta importunitate, tum ſtudij eorum non contemnenda honeſtate, inuitus quidem propter rei difficultatem, & ingenij mei imbecillitatem, quod precabantur incœpi: ſed libenter propter eorum charitatem, quantum potui, in eorum diffinitionem effeci. Ad quod cùm ea ſpe ſim adductus, vt quicquid facerem illis ſolis, à quibus exigebatur, eſſet notum, & paulo poſt idipſum vt vilem rem faſtidientibus, contemptu eſſet obruendum: ſcio enim me in eo non tam precantibus ſatisfacere potuiſſe, quàm precibus me proſequentibus finem poſuiſſe. Neſcio tamen quomodo ſic præter ſpem euenit, vt non ſolum prædicti fratres: ſed & plures alij ſcripturam ipſam, quiſque eam ſibi tranſcribendo in longum memoriæ commendare ſatagerent: quam ego ſæpe tractans nihil potui inuenire me in ea dixiſſe, quod non Catholicorum patrum, & maximè beati Auguſtini, ſcriptis cohæreat. Quapropter ſi cui videbitur quod in eodem opuſculo aliquid protulerim, quod aut nimis nouum ſit, aut à veritate diſſentiat: rogo ne ſtatim me aut vt præſumptorem nouitatum, aut falſitatis aſſertorem exclamet: ſed prius libros beati Auguſtini de Trinitate diligenter perſpiciat, deinde ſecundùm eos opuſculum meum diiudicet. Quod enim dixi, ſummam Trinitatem poſſe dici tres ſubſtantias, Græcos ſecutus ſum, qui confitentur tres ſubſtantias eſſe in vna perſona eadem fide, qua nos tres perſonas in vna ſubſtantia. Nam hoc ſignificant in Deo per ſubſtantiam, quod nos per perſonam. Quæcunque autem dixi ſub perſona ſecum, ſola cogitatione diſputantis & inueſtigantis, ea quæ prius non animaduertiſſet prolata ſunt: ſicut ſciebam illos velle quorum petitioni obſequi intendebam. Precor autem & obſecro vehementer, ſi quis hoc opuſculum voluerit tranſcribere; vt hanc præfationem in capite libelli, ante ipſa capitula ſtudeat præponere. Multum enim prodeſſe puto ad intelligenda ea, quæ legerit ibi, ſi quis prius, qua intentione, quóue modo diſputata ſint, cognouerit. Puto etiam, quòd ſi quis hanc ipſam præfationem viderit prius non temerè iudicabit: ſi quid & contra ſuam opinionem prolatum inuenerit.

C

BEATI ANSELMI CANTVARIENSIS EPISCOPI MONOLOGIVM.

Quòd ſit quoddam optimum & maximum & ſummum omnium quæ ſunt. Caput I.

SI quis vnam naturam ſummam omnium quæ ſunt, ſolam, ſibi in æterna beatitudine ſua ſufficientem: omnibusq́; rebus alijs hoc ipſum quod aliquid ſunt, aut quod aliquo modo bene ſunt: per omnipotentem bonitatem ſuam dantem & facientem, aliaq́; per plura quæ de Deo, ſiue de eius creatura neceſſariò credimus, aut non audiendo, aut non credendo ignorat: puto quia ea ipſa ex magna parte, ſi vel mediocris ingenij eſt, poteſt ipſe ſibi ſaltem ſola ratione perſuadere. Quod cũ multis modis facere poſſit vnũ ponam, quem illi æſtimo eſſe promptiſſimum. Etenim, cum omnes frui ſolis his appetant, quæ bona putant, in promptu eſt, vt aliquando mentis oculum conuertat ad inueſtigandum illud, vnde ſint bona ea ipſa, quæ non appetit, niſi quia iudicat eſſe bona. vt deinde ratione ducente & illã perſequente ad ea, quæ irrationabiliter ignorat, rationabiliter proficiat. In quo tamen ſi quid dixero, quod maior non monſtrat autoritas; ſic volo accipi: vt quamuis ex rationibus, quę mihi videbuntur quaſi neceſſarium concludatur, non ob hoc tamen omnino neceſſarium: ſed tantùm ſic interim videri poſſe dicatur. Facile eſt igitur, vt aliquis ſit qui ſecum tacitus dicat: Cum tam innumerabilia bona ſint, quorum tam multam diuerſitatem & ſenſibus corporeis experimur, & ratione mentis diſcernimus: eſt ne credendum eſſe vnum aliquid, per quod vnum ſunt bona quæcunque bona ſunt, aut ſunt bona alia per aliud. Certiſſimum quidem & omnibus eſt volentibus aduertere perſpicuum, quia quæcunque dicuntur aliquid, ita vt ad inuicem magis aut minus aut æqualiter dicantur, per aliquid dicuntur: quod non aliud & aliud, ſed idem intelligitur in diuerſis, ſiue in illis æqualiter ſiue inæqualiter conſideretur. Nam quæcunque iuſta dicuntur ad inuicem ſiue pariter ſiue magis vel minus non poſſunt intelligi iuſta niſi per iuſtitiam; quæ non eſt aliud & aliud in diuerſis. Ergo cùm certum ſit quod omnia bona ſi ad inuicem conferantur, aut æqualiter aut inæqualiter ſint bona: neceſſe eſt omnia ſint per aliquid bona, quod intelligitur idem in diuerſis bonis, licet aliquando videantur bona dici alia per aliud. Per aliud enim videtur dici bonus equus, quia fortis eſt. & per aliud bonus equus, quia velox eſt. Cùm enim videatur dici bonus per fortitudinem, & bonus per velocitatem; non tamen idem videtur eſſe velocitas & fortitudo. Verùm ſi equus, quia eſt fortis aut velox, bonus eſt quomodo fortis & velox latro malus eſt? Potius igitur quemadmodum fortis & velox latro ideò malus, quia noxius eſt: ita fortis & velox equus idcirco bonus eſt, quia vtilis eſt? Et quidem nihil ſolet putari bonum, niſi aut propter vtilitatem aliquam, vt bona dicitur ſalus, & quæ ſaluti proſunt: aut propter quamlibet honeſtatem, ſicut pulchritudo æſtimatur bona, & quæ pulchritudinem iuuant. Sed quoniam iam perſpecta ratio nullo poteſt diſſolui pacto, neceſſe eſt omne quoque vtile vel honeſtum, ſi verè bona ſunt, per ipſum eſſe bona

D

per quod neceſſe eſt cuncta eſſe bona, quicquid illud ſit. Quis autem dubitet illud ipſum, per quod cuncta ſunt bona, eſſe magnum bonum. Illud igitur eſt bonum per ſeipſum: quoniã omne bonum eſt per ipſum, ergò conſequitur, vt omnia alia bona ſint per aliud quàm quod ipſa ſunt: & ipſum ſolum per ſeipſum. At nullum bonũ quod per aliud eſt, eſt æquale aut maius eo bono quod per ſe eſt bonum. Illud itaque eſt ſummè bonum, quod ſolum eſt per ſe bonum. Id enim ſummum bonum eſt, quod per ſe eminet alijs: ita vt nec par habeat nec præſtantius: ſed quod eſt ſummè bonum eſt etiam ſummè magnum. Eſt igitur vnum aliquid ſummè magnum, & ſummè bonum, id eſt, ſummum omnium quæ ſunt.

De eadem re. *Cap. II.*

Quemadmodum autem inuentum eſt aliquid eſſe ſummè bonum: quoniam cuncta bona per vnum aliquid ſunt bona, quod eſt bonum per ſeipſum: ſic ex neceſſitate colligitur aliquid eſſe ſummè magnum, quoniam quæcunque magna ſunt per vnum aliquid magna ſunt, quod magnum eſt per ſeipſum. Dico autem non magnum ſpatio, vt eſt corpus aliquod: ſed quod quanto maius, tanto melius aut dignius, vt eſt ſapientia. Et quoniam non poteſt eſſe ſummè magnum, niſi id quod eſt ſummè bonum: neceſſe eſt aliquid eſſe maximum & optimum, id eſt, ſummum omnium quæ ſunt.

Quòd ſit quædam natura per quam eſt quicquid eſt, quæ per ſe eſt, & eſt ſummum omnium quæ ſunt.

Cap. III.

B Denique non ſolum omnia bona per idem aliquid ſunt bona: & omnia magna per idem aliquid ſunt magna: ſed quicquid eſt, per vnum aliquid videtur eſſe. Omne nanque quod eſt: aut per aliquid, aut per nihil: ſed nihil eſt, per nihil. Non enim eſt vel cogitari poteſt, vt ſit aliquid non per aliquid. Quicquid igitur eſt, non niſi per aliquid eſt, quod cùm ita ſit, aut eſt vnum, aut ſunt plura, per quæ ſunt cuncta quæ ſunt. Sed ſi ſunt plura, tunc ipſa referuntur ad vnum aliquid, per quod ſunt: aut eadem plura ſingula ſunt per ſe: aut ipſa per ſe inuicem ſunt. At ſi plura ipſa ſunt, per vnum iam non ſunt omnia per plura: ſed potius per illud vnum per quod plura ſunt. Si verò ipſa plura ſingula ſunt per ſe, vtiq; eſt vna aliqua vis vel natura exiſtendi per ſe, quam habent vt per ſe ſint. Non eſt autem dubium, quod per ipſum vnum ſint per quod habent, vt ſint per ſe. Verius ergo per ipſum vnum cuncta ſunt, quàm per plura: quæ ſine eo vno eſſe non poſſunt: vt verò plura per ſe inuicem ſint, nulla patitur ratio quoniam irrationalis cogitatio eſt: vt aliqua res ſit per illud cui dat eſſe, nam nec ipſa relatiua, ſic ſunt per inuicem. Nam cùm Dominus & ſeruus referantur ad inuicem, & ipſi homines qui referuntur, omninò non ſunt per inuicem: & ipſe relationes quibus referũtur, non omninò ſunt per inuicem, quia eædem ſunt ſubiecta. Cùm itaque veritas omnimodo excludat plura eſſe, per quæ ſunt cuncta: neceſſe eſt vnum illud eſſe, per quod ſunt cuncta quæ ſunt. Quoniam ergo cuncta quæ ſunt, ſunt per ipſum vnum: procul dubio & ipſum vnum eſt per ſeipſum. Quæcunque igitur alia ſunt, ſunt per aliud, & ipſum ſolum per ſeipſum. At quicquid eſt per aliud, minus eſt quàm illud per quod cuncta ſunt alia, & quod ſolum eſt per ſe, quare illud quod eſt per ſe, maximè omnium eſt. Eſt igi-

C tur vnum aliquid, quod ſolum maximè & ſummè omnium eſt, quod autem maximè omnium eſt, & per quod eſt quicquid eſt bonum vel magnum & omnino quicquid aliquid eſt, id neceſſe eſt eſſe ſummè bonum, & ſummè magnum, & ſummum omnium quæ ſunt. Quare eſt aliquid quod ſiue eſſentia, ſiue ſubſtantia, ſiue natura dicatur, optimum & maximum eſt, & ſummum omnium quæ ſunt.

De eadem re, quòd ſicut illa eſt per ſe, & alia per illam: ita alia ſit ex ſe, & alia ex illa.

Caput IIII.

Amplius ſi quis intendat rerum naturas, velit, nolit, ſentit non eas omnes contineri vna dignitatis paritate: ſed quaſdam earum diſtingui graduum imparitate. Quis enim dubitat, quòd in natura ſua ligno melior ſit equus, & equo præſtantior homo, is profectò non eſt dicendus homo. Cùm igitur naturarum aliæ alijs negari nõ poſſint meliores, nihilominus perſuadet ratio aliquam in eis ſic ſupereminere, vt non habeat ſe ſuperiorem. Si enim huius graduum diſtinctio, ſic eſt infinita: vt nullus ſit ibi gradus ſuperior, quo ſuperior alius non inueniatur. Ad hoc ratio deducitur, vt ipſarum multitudo naturarum nullo fine claudatur. Hoc autem nemo non putat abſurdum, niſi qui nimis eſt abſurdus. Eſt igitur ex neceſſitate aliqua natura, quæ ſic eſt alicui vel aliquibus ſuperior, vt nulla ſit cui ordinetur inferior. Hæc verò natura quæ talis eſt, aut ſola eſt, aut plures huiuſmodi & æquales ſunt, verùm ſi plures ſunt & æquales ſunt, cùm æquales eſſe non poſſint per diuerſa quædã, ſed per idem aliquid: illud vnum per quod æqualiter tam magnæ ſunt, aut eſt idipſum quod ipſe ſunt, id eſt, ipſa earũ eſſentia, aut aliud quàm quod ipſæ ſunt. D
Sed ſi nihil eſt aliud, quàm ipſarum eſſentia: ſicut earũ eſſentiæ non ſunt plures, ſed vna, ita & naturæ non ſunt plures, ſed vna. Idem nanq; naturam hîc intelligo, quod eſſentiam. Si verò id, per quod plures ipſæ naturæ tã magnæ ſunt, aliud eſt quàm quod ipſæ ſunt: pro certo minores ſunt, quam id per quod magnæ ſunt. Quicquid enim per aliud eſt magnum, minus eſt quam id per quod eſt magnum, quare non ſunt ſic magnæ, vt illis nihil ſit maius aliud. Quod ſi nec per hoc quod ſunt, nec per aliud poſſibile eſt tales eſſe plures naturas, quibus nihil eſt præſtantius, nullo modo poſſunt eſſe naturæ plures huius. Reſtat igitur vnam & ſolam naturam aliquam eſſe, quæ ſic eſt alijs ſuperior, vt nullo ſit inferior: ſed quod tale eſt, maximum & optimum eſt omnium quæ ſunt. Hoc autem eſſe non poteſt, niſi ipſa ſit per ſe id quod eſt: & cuncta quæ ſunt, ſint per ipſam id quod ſunt. Nam cùm paulò ante ratio docuerit id quod per ſe eſt, & per quod alia cuncta ſunt, eſſe ſummum omnium exiſtentium, aut è conuerſo: id quod eſt ſummum, eſt per ſe, & cuncta alia per illud, aut erunt plura ſumma: Sed plura non eſſe, manifeſtũ eſt. Quare eſt quædam natura, vel ſubſtantia, vel eſſentia, quę eſt per ſe bona vel magna, & per ſe eſt, id quod eſt, & per quam eſt quicquid verè aut bonum aut magnum aliquid eſt, & quæ eſt ſummum magnum, ſummumque bonum ſummum ens ſiue exiſtens, id eſt, ſummum omnium quæ ſunt. Quoniam itaque placet quod inuentum eſt: iuuat indagare, vtrum hæc ipſa natura & cuncta quæ aliquid ſunt, non ſunt niſi ex ipſa, quemadmodum non niſi per ipſam. Sed licèt poſſet dici: quia quod ex aliquo eſt, etiam per id ipſum quod eſt per aliquid, eſt, & ex eo ipſo: quemadmodum

& eſt

A & eſt ex materia, & per artificem, poteſt enim dici eſſe per materiam & ex artifice: quoniam per vtrunque, & ex vtroque & ab vtroque habet vt ſit, quamuis aliter per materiam, & ex materia, quam per artificem & ex artifice. Conſequenter ergò, vt quomodo cuncta quæ ſunt per ſummam ſunt naturam id quod ſunt: & ideò illa eſt per ſeipſam, alia verò per aliud, ita omnia quæ ſunt, ſunt ex eadem natura ſumma, & idcircò illa ex ſeipſa, alia autem ex alio.

Quòd illa non ſit vlla iuuante cauſa ducta ad eſſe: nec tamen ſit per nihil aut ex nihilo. & quomodo intelligi poſſit eſſe per ſe, & ex ſe.

Cap. V.

QVoniam igitur non ſemper habet eundem ſenſum quod dicitur eſſe per aliquid, aut eſſe ex aliquo: quærendum eſt diligentius quomodo per ſummam naturam, vel ex ipſa ſint omnia quæ ſunt, & quoniam id quod eſt per ſe ipſum, & id quod eſt per aliud, non eandem ſuſcipiunt exiſtendi rationem, prius ſeparatim videamus de ipſa ſumma natura, quæ per ſe eſt: poſtea de his, quæ per aliud ſunt. Cùm igitur conſtet, quod illa eſt per ſeipſam quicquid eſt, & omnia alia ſunt per illam id quod ſunt, quomodo eſt ipſa per ſe? Quod enim dicitur eſſe per aliquid: videtur eſſe, aut per efficiens, aut per materiam, aut per aliquod aliud adiumentum vel inſtrumentum. Sed quicquid ex aliquo his tribus modis eſt, per aliud eſt, & poſterius, & aliquo modo minus eſt eo, per quod habet, vt ſit: at ſumma natura nullatenus eſt per aliud, nec eſt poſterior, aut minor ſeipſa, vt aliqua alia re: quare ſumma natura, nec à ſe, nec B ab alio fieri potuit nec ipſa ſibi, nec aliquid aliud illi materia vnde fieret, fuit aut ipſa ſe aliquo modo, aut aliqua res ipſam, vt eſſet quod non erat, adiuuit. Quid igitur? Quod enim non eſt à quo faciente, aut ex qua materai, aut ex quibus adiumentis ad eſſe peruenerit, id videtur aut eſſe nihil: aut ſi aliud eſt, per nihil eſſe, & ex nihilo. Quod licet ex his, quæ rationis luce de ſumma iam animaduerti ſubſtantia putem nullatenus in illam poſſe cadere: non tamen negligam huius rei probationem contexere. Quoniam nanque ad magnum & delectabile quoddam me ſubitò perduxit hæc mea meditatio, nullam vel ſimplicem peneque fatuam obiectionem mihi diſputanti occurrentem, negligenter volo præterire. Quatenus & ego nihil ambiguum in præcedentibus relinquens, certior valeam ad ſequentia procedere: & ſi forte, cui quod ſpeculor perſuadere voluero, omni vel modico remoto obſtaculo quilibet tardus intellectus audita facilè poſſit accipere. Quod igitur illa natura, ſine qua nulla eſt natura, ſit nihil, tam falſum eſt quàm abſurdum erit dicatur, quicquid eſt nihil eſſe, per nihil verò non eſt, quia nullo modo intelligi poteſt, vt quod aliquid eſt ſit per nihil, aut ſi quomodo eſt ex nihilo, aut per ſe, aut per aliud, aut per nihil eſt ex nihilo. Sed conſtat, quia nullo modo aliud eſt per nihil. Si igitur eſt aliquo modo ex nihilo, aut per ſe, aut per aliud eſt ex nihilo. Per ſe autem nihil poteſt eſſe ex nihilo, quia ſi quid eſt ex nihilo, per aliquod neceſſe eſt, vt id per quod eſt, prius ſit. Quoniam igitur hæc eſſentia prior ſeipſa non eſt, nullo modo ex nihilo per ſe. At ſi dicitur per aliquam naturam aliam extitiſſe ex nihilo, non eſt ſumma omnium, ſed aliquo inferior: nec eſt per ſe, quod eſt, ſed per aliud. Item ſi per aliud eſt ipſa ex nihilo, id per quod eſt magnum bonum fuit cum cauſa tanti boni fuit. At nullum bonum poteſt intelligi ante illud bonum, ſine quo nihil eſt bonum, hoc autem bonum, ſine quo nihil eſt bonum, ſatis liquet hanc eſſe ſummam naturam de qua agitur. Quare res nulla vel intellecta præceſſit, per quam iſta ex nihilo eſſet. Denique ſi hæc ipſa natura eſt aliquid aut per nihil, aut ex nihilo: procul dubio aut ipſa non eſt per ſe & ex ſe, quicquid eſt: aut dicitur ipſa nihil, quod vtrunque ſuperfluum eſt exponere quàm falſum ſit, licèt igitur ſumma ſubſtantia non ſit per aliquid efficiens, aut ex aliqua materia, nec aliquibus adiuta ſit cauſis, vt ad eſſe produceretur: nullatenus tamen eſt per nihil, aut ex nihilo: quia per ſeipſam, & ex ſeipſa eſt quicquid eſt. Quomodo ergò tandem eſſe intelligenda eſt per ſe & ex ſe: ſi nec ipſa ſe fecit, nec ipſa ſibi materia extitit, nec ipſa ſe quolibet modo, vt quod non erat eſſet, adiuuit: niſi forte eo modo intelligendum videtur, quod dicitur: quia lux lucet, vel lucens eſt, per ſeipſam & ex ſeipſa. Quemadmodum enim ſeſe habent ad inuicem lux, & lucere, & lucens: ſic ſunt ad inuicem eſſentia, eſſe, & ens, hoc eſt, exiſtens ſiue ſubſiſtens, ergò ſumma eſſentia, & ſummè eſſe, & ſummè ens, id eſt, ſummè exiſtens, ſiue ſummè ſubſiſtens non diſſimiliter ſibi conueniunt, quàm lux, & lucere, & lucens.

Quomodo alia omnia ſint per illam, & ex illa.

Caput VI.

REſtat nunc de rerum earum vniuerſitate, quæ per aliud ſunt, diſcutere, quomodo ſint per ſummam ſubſtantiam, vtrum quia ipſa fecit vniuerſa, aut quia materia fuit vniuerſorum. Non enim opus eſt quærere, vtrum ideò ſint vniuerſa per ipſam: quia alio faciente, aut alia materia exiſtente, illa tantum quolibet modo, vt res omnes eſſent adiuuat: cùm repugnet his quæ iam ſupra patuerunt, ſi ſecundo loco & non principaliter ſint per ipſam, quæcunque ſunt. Primum itaque mihi quærendum eſſe puto, vtrum vniuerſitas rerum, quæ per aliud, ſunt, ſit ex aliqua materia. Non autem dubito hanc mundi molem, cum partibus ſuis, ſicut videmus, formatam conſtare ex terra & aqua, & aere & igne, quæ ſunt quatuor elementa, aliquo modo intelligi poſſe, ſine his formis quas conſpicimus in rebus formatis, vt eorum informis aut etiam confuſa natura videatur eſſe materia omnium corporum ſuis formis diſcretorum, non inquam hoc dubito: ſed quæro, vnde hæc ipſa quam dixi, mundanæ molis materia ſit. Nam ſi huius materiæ eſt aliqua materia, alia verius eſt corporeæ vniuerſitatis materia. Si igitur vniuerſitas rerum ſeu viſibilium ſeu inuiſibilium eſt ex aliqua materia, profectò non ſolum non poteſt eſſe: ſed nec dici poteſt ex alia materia, quàm ex ſumma natura: aut ex ſeipſa, aut ex aliqua tertia eſſentia: quæ vtique nulla eſt. Quippe nihil omninò vel cogitari poteſt eſſe præter illud ſummum omnium, quod eſt per ſeipſum, & vniuerſitatem eorum quę non per ſe, ſed per idem ſummum ſunt, quare quod nullo modo aliquid eſt, nullius rei materia eſt. Ex ſua verò natura rerum vniuerſitas, quæ per ſe non eſt, eſſe non poteſt: quoniam ſi hoc eſſet, aliquo modo eſſet per ſe & per aliud, quoniam per id per quod ſunt cuncta: & non ſolum id per quod cuncta ſunt, quæ ſunt omnia falſa. Item, omne quod ex materia eſt, ex aliquo eſt, & poſterius eſt eo, quoniam igitur nihil eſt aliud à ſeipſo, vel poſterius ſeipſo, conſequitur vt nihil ſit materialiter ex ſeipſo. At ſi ex ſum-

Tu extans initiatrix arcani conſilij,
Mirandorum vera Chriſti operum primitia,
Dogmatum illius extant tu fons & initium,
Cælorum regina ora pro nobis. *Aue ſponſa, &c.*
Scala tu cœleſtis per quam deſcendit ipſe Deus,
Sponſa traducens terrena ſuper cœleſtia,
Tu mater innupta omni honore ſuperior,
Virgo perpetua ora pro nobis. *Aue ſponſa, &c.*
Dæmonum forte lamentum, mœror & triſtitia,
Angelorum ſed bonorum laus decus & gloria,
Electorum tu cunctorum ſatians lætitia,
Templum Domini ora pro nobis. *Aue ſponſa, &c.*
Generans perennem lucem, & inacceſſibilem
Sophorum ſuperaſcendens omnium ſcientiam,
Animarum tu ſanctarum ſplendor & prudentia.
Sacrariũ Spiritus Sãcti ora pro nobis. Aue ſponſa, &c.
Ciuicam vitæ coronam fructu ventris germinans.
Poſſidens diuinitatem, & in ea pullulans,
Nutricans humanitatem, & eam agricolans,
Tu ſola ſine exemplo ora pro nobis.
Virginitas illa, cui ſunt ſua ſalua ſigilla,
Et fœcunda tamen det nobis dulce iuuamen.

A

PRAEFATIO BEATI ANSELMI EPISCOPI CANTVARienſis in Monologium.

QVidam fratres ſæpè me ſtudioſeq́; precati ſunt, vt quædam de illis, quæ de meditanda diuinitatis eſſentia, & quibuſdam alijs huius meditationi cohærentibus vſitato ſermone colloquendo protuleram, ſub quodam eis meditationis exemplo deſcriberem. Cuius ſcilicet ſcribendæ meditationis magis ſecundum ſuam voluntatem, quàm ſecundum rei facilitatem, aut meam poßibilitatem, hanc mihi formam præſtiterunt: quatenus auctoritate ſcripturæ penitus nihil in ea perſuaderetur. Sed quicquid per ſingulas inueſtigationes finis aſſereret, id ita eſſe plano ſtylo & vulgaribus argumentis ſimpliciq́; diſputatione, & rationis neceßitas breuiter cogeret, & veritatis claritatem patenter oſtenderet. Voluerunt etiam vt nec ſimplicibus peneq́; fatuis obiectionibus mihi occurrentibus obuiare contemnerem, quod quidem diu tentare recuſaui, atque mecum rē ipſā comparans, multis me rationibus excuſare tentaui. Quantò enim id quod petebant vſui ſibi optabant facilius: tantò mihi illud actu iniungebant difficilius. Tandem tamen victus, tum precum modeſta importunitate, tum ſtudij eorum non contemnenda honeſtate, inuitus quidem propter rei difficultatem, & ingenij mei imbecillitatem, quod precabantur incœpi: ſed libenter propter eorum charitatem, quantum potui, in eorum ſatiſfactionem effeci. Ad quod cùm ea ſpe ſim adductus, vt

B

quicquid facerem illis ſolis, à quibus exigebatur, eſſet notum, & paulo poſt idipſum vt vilem rem faſtidientibus, contemptu eſſet obruendum: ſcio enim me in eo non tam precantibus ſatisfacere potuiſſe, quàm precibus me proſequentibus finem poſuiſſe. Neſcio tamen quomodo ſic præter ſpem euenit, vt non ſolum prædicti fratres: ſed & plures alij ſcripturam ipſam, quiſque eam ſibi transſcribendo in longum memoriæ commendare ſatagerent: quam ego ſæpe tractans nihil potui inuenire me in ea dixiſſe, quod non Catholicorum patrum, & maximè beati Auguſtini, ſcriptis cohæreat. Quapropter ſi cui videbitur quod in eodem opuſculo aliquid protulerim, quod aut nimis nouum ſit, aut à veritate diſſentiat: rogo ne ſtatim me aut vt præſumptorem nouitatum, aut falſitatis aſſertorem exclamet: ſed prius libros beati Auguſtini de Trinitate diligenter perſpiciat, deinde ſecundum eos opuſculum meum diiudicet. Quod enim dixi, ſummam Trinitatem poſſe dici tres ſubſtantias, Græcos ſequutus ſum, qui confitentur tres ſubſtantias eſſe in vna perſona eadem fide, qua nos tres perſonas in vna ſubſtantia. Nam hoc ſignificant in Deo per ſubſtantiam, quod nos per perſonam. Quæcunque autem dixi ſub perſona ſecum, ſola cogitatione diſputantis & inueſtigantis, ea quæ prius non animaduertiſſet prolata ſunt: ſicut ſciebam illos velle quorum petitioni obſequi intendebam. Precor autem & obſecro vehementer, ſi quis hoc opuſculum voluerit transſcribere, vt hanc præfationem in capite libelli ante ipſa capitula ſtudeat præponere. Multum enim prodeſſe puto ad intelligenda ea, quæ legerit ibi. Si quis prius, qua intentione, quóue modo diſputata ſint, cognouerit. Puto etiam, quòd ſi quis hanc ipſam præfationem viderit prius non temere iudicabit: ſi quid & contra ſuam opinionem prolatum inuenerit.

C

BEATI ANSELMI CANTVARIENSIS EPISCOPI MONOLOGIVM.

Quòd ſit quoddam optimum & maximum & ſummum omnium quæ ſunt. Caput I.

SI quis vnam naturam ſummam omnium quæ ſunt, ſolam, ſibi in æterna beatitudine ſua ſufficientem: omnibusq́; rebus alijs hoc ipſum quod aliquid ſunt, aut quod aliquo modo bene ſunt: per omnipotentem bonitatem ſuam dantem & facientem, aliaq́; per plura: quæ de Deo, ſiue de eius creatura neceſſariò credimus, aut non audiendo, aut non credendo ignorat: puto quia ea ipſa ex magna parte, ſi vel mediocris ingenij eſt, poteſt ipſe ſibi ſaltem ſola ratione perſuadere. Quod cū multis modis facere poſſit vnū ponam, quem illi æſtimo eſſe promptiſſimum. Etenim, cum omnes frui ſolis his appetant, quæ bona putant, in promptu eſt, vt aliquando mentis oculum conuertat ad inueſtigandum illud, vnde ſint bona ea ipſa, quæ non appetit, niſi quia iudicat eſſe bona: vt deinde ratione ducentē & illā perſequente ad ea, quæ irrationabiliter ignorat, rationabiliter proficiat. In quo tamen ſi quid dixero, quod maior non monſtrat autoritas; ſic volo accipi: vt quanuis ex rationibus, quę mihi videbuntur quaſi neceſſarium concludatur, non ob hoc tamen omnino neceſſarium: ſed tantùm ſic interim videri poſſe dicatur. Facile eſt igitur, vt aliquis ſit qui ſecum tacitus dicat: Cum tam innumerabilia bona ſint, quorum tam multam diuerſitatem & ſenſibus corporeis experimur, & ratione mentis diſcernimus: eſt ne credendum eſſe vnum aliquid, per quod vnum ſunt bona quæcunque bona ſunt, aut ſunt bona alia per aliud. Certiſſimum quidem & omnibus eſt volentibus aduertere perſpicuum, quia quæcunque dicuntur aliquid, ita vt ad inuicem magis aut minus aut æqualiter dicantur, per aliquid dicuntur: quod non aliud & aliud, ſed idem intelligitur in diuerſis, ſiue in illis æqualiter ſiue inæqualiter conſideretur. Nam quæcunque iuſta dicuntur ad inuicem ſiue pariter ſiue magis vel minus non poſſunt intelligi iuſta niſi per iuſtitiam, quæ non eſt aliud & aliud in diuerſis. Ergo cùm certum ſit quod omnia bona ſi ad inuicem conferantur, aut æqualiter aut inæqualiter ſint bona: neceſſe eſt omnia ſint per aliquid bona, quod intelligitur idem in diuerſis bonis, licet aliquando videantur bona dici alia per aliud. Per aliud enim videtur dici bonus equus, quia fortis eſt. & per aliud bonus equus, quia velox eſt. Cùm

D

enim videatur dici bonus per fortitudinem, & bonus per velocitatem: non tamen idem videtur eſſe velocitas & fortitudo. Verùm ſi equus, quia eſt fortis aut velox, bonus eſt quomodo fortis & velox latro malus eſt? Potius igitur quemadmodum fortis & velox latro ideo malus, quia noxius eſt: ita fortis & velox equus idcirco bonus eſt, quia vtilis eſt? Et quidem nihil ſolet putari bonum, niſi aut propter vtilitatem aliquam, vt bona dicitur ſalus, & quæ ſaluti proſunt: aut propter quamlibet honeſtatem, ſicut pulchritudo æſtimatur bona, & quæ pulchritudinem iuuant. Sed quoniam iam perſpecta ratio nullo poteſt diſſolui pacto, neceſſe eſt omne quoque vtile vel honeſtum, ſi verè bona ſunt, per ipſum eſſe bona

per quod neceſſe eſt cuncta eſſe bona, quicquid illud ſit. Quis autem dubitet illud ipſum, per quod cuncta ſunt bona, eſſe magnum bonum. Illud igitur eſt bonum per ſeipſum: quoniã omne bonum eſt per ipſum, ergò conſequitur, vt omnia alia bona ſint per aliud quàm quod ipſa ſunt: & ipſum ſolum per ſeipſum. At nullum bonũ quod per aliud eſt, eſt æquale aut maius eo bono quod per ſe eſt bonum. Illud itaque eſt ſumme bonum, quod ſolum eſt per ſe bonum. Id enim ſummum bonum eſt, quod per ſe eminet alijs: ita vt nec par habeat nec præſtantius: ſed quod eſt ſumme bonum eſt etiam ſumme magnum. Eſt igitur vnum aliquid ſumme magnum, & ſumme bonum, id eſt, ſummum omnium quæ ſunt.

De eadem re. Cap. II.

QVemadmodum autem inuentum eſt aliquid eſſe ſummè bonum: quoniam cuncta bona per vnum aliquid ſunt bona, quod eſt bonum per ſeipſum: ſic ex neceſſitate colligitur aliquid eſſe ſummè magnum, quoniam quæcunque magna ſunt per vnum aliquid magna ſunt, quod magnum eſt per ſeipſum. Dico autem non magnum ſpatio, vt eſt corpus aliquod: ſed quod quanto maius, tanto melius aut dignius, vt eſt ſapientia. Et quoniam non poteſt eſſe ſummè magnum, niſi id quod eſt ſumme bonum: neceſſe eſt aliquid eſſe maximum & optimum, id eſt, ſummum omnium quæ ſunt.

Quòd ſit quædam natura per quam eſt quicquid eſt, quæ per ſe eſt, & eſt ſummum omnium quæ ſunt.

Cap. III.

B DEnique non ſolum omnia bona per idem aliquid ſunt bona: & omnia magna per idem aliquid ſunt magna: ſed quicquid eſt, per vnum aliquid videtur eſſe. Omne nanque quod eſt aut per aliquid, aut per nihil: ſed nihil eſt, per nihil. Non enim eſt vel cogitari poteſt vt ſit aliquid non per aliquid. Quicquid igitur eſt, non niſi per aliquid eſt, quod cùm ita ſit, aut eſt vnum, aut ſunt plura, per quæ ſunt cuncta quæ ſunt. Sed ſi ſunt plura, tunc ipſa referuntur ad vnum aliquid, per quod ſunt: aut eadem plura ſingula ſunt per ſe: aut ipſa per ſe inuicem ſunt. At ſi plura ipſa ſunt, per vnum iam non ſunt omnia per plura: ſed potius per illud vnum per quod plura ſunt. Si verò ipſa plura ſingula ſunt per ſe, vtiq; eſt vna aliqua vis vel natura exiſtendi per ſe, quam habent vt per ſe ſint. Non eſt autem dubium, quod per ipſum vnum ſint per quod habent, vt ſint per ſe. Verius ergo per ipſum vnum cuncta ſunt, quàm per plura: quæ ſine eo vno eſſe non poſſunt: vt verò plura per ſe inuicem ſint, nulla patitur ratio quoniam irrationalis cogitatio eſt: vt aliqua res ſit per illud cui dat eſſe, nam nec ipſa relatiua, ſic ſunt per inuicem. Nam cùm Dominus & ſeruus referantur ad inuicem, & ipſi homines qui referuntur, omninò non ſunt per inuicem: & ipſæ relationes quibus referũtur, non omninò ſunt per inuicem, quia eædem ſunt ſubiecta. Cùm itaque veritas omnimodo excludat plura eſſe, per quæ ſint cuncta: neceſſe eſt vnum illud eſſe, per quod ſunt cuncta quæ ſunt. Quoniam ergo cuncta quæ ſunt, ſunt per ipſum vnum: procul dubio & ipſum vnum eſt per ſeipſum. Quæcunque igitur alia ſunt, ſunt per aliud, & ipſum ſolum per ſeipſum. At quicquid eſt per aliud, minus eſt quàm illud per quod cuncta ſunt alia, & quod ſolum eſt per ſe, quare illud quod eſt per ſe, maximè omnium eſt. Eſt igitur vnum aliquid, quod ſolum maximè & ſummè omnium eſt, quod autem maximè omnium C eſt, & per quod eſt quicquid eſt bonum vel magnum & omnino quicquid aliquid eſt, id neceſſe eſt eſſe ſummè bonum, & ſummè magnum, & ſummum omnium quæ ſunt. Quare eſt aliquid quod ſiue eſſentia, ſiue ſubſtantia ſiue natura dicatur, optimum & maximum eſt, & ſummum omnium quæ ſunt.

De eadem re, quòd ſicut illa eſt per ſe, & alia per illam: ita alia ſit ex ſe, & alia ex illa.

Caput IIII.

AMplius ſi quis intendat rerum naturas, velit, nolit, ſentit non eas omnes contineri vna dignitatis paritate: ſed quaſdam earum diſtingui graduum imparitate. Qui enim dubitat, quòd in natura ſua ligno melior ſit equus, & equo præſtantior homo, is profectò non eſt dicendus homo. Cùm igitur naturarum aliæ alijs negari nõ poſſunt meliores, nihilominus perſuadet ratio aliquam in eis ſic ſupereminere, vt non habeat ſe ſuperiorem. Si enim huius graduum diſtinctio, ſic eſt infinita: vt nullus ſit ibi gradus ſuperior, quo ſuperior alius non inueniatur. Ad hoc ratio deducitur, vt ipſarum multitudo naturarum nullo fine claudatur. Hoc autem nemo non putat abſurdum, niſi qui nimis eſt abſurdus. Eſt igitur ex neceſſitate aliqua natura, quæ ſic eſt alicui vel aliquibus ſuperior, vt nulla ſit cui ordinetur inferior. Hæc verò natura quæ talis eſt, aut ſola eſt, aut plures huiuſmodi & æquales ſunt, verùm ſi plures ſunt & æquales ſunt, cùm æquales eſſe non poſſint per diuerſa quædã, ſed per idem aliquid: illud vnum per quod æqualiter tam magnæ ſunt, aut eſt idipſum quod ipſæ ſunt, id eſt, ipſa earũ eſſentia, aut aliud quàm quod ipſæ ſunt. D Sed ſi nihil eſt aliud, quàm ipſarum eſſentia: ſicut earũ eſſentiæ non ſunt plures, ſed vna, ita & naturæ non ſunt plures, ſed vna. Idem nanq; naturam hic intelligo, quod eſſentiam. Si verò id, per quod plures ipſæ naturæ tã magnæ ſunt, aliud eſt quàm quod ipſæ ſunt: pro certo minores ſunt, quam id per quod magnæ ſunt. Quicquid enim per aliud eſt magnum, minus eſt quam id per quod eſt magnum, quare non ſunt ſic magnæ, vt illis nihil ſit maius aliud. Quod ſi nec per hoc quod ſunt, nec per aliud poſſibile eſt tales eſſe plures naturas, quibus nihil eſt præſtantius, nullo modo poſſunt eſſe naturæ plures huius. Reſtat igitur vnam & ſolam naturam aliquam eſſe, quæ ſic eſt alijs ſuperior, vt nullo ſit inferior: ſed quod tale eſt, maximum & optimum eſt omnium quæ ſunt. Hoc autem eſſe non poteſt, niſi ipſa ſit per ſe id quod eſt: & cuncta quæ ſunt, ſint per ipſam id quod ſunt. Nam cùm paulò ante ratio docuerit id quod per ſe eſt, & per quod alia cuncta ſunt, eſſe ſummum omnium exiſtentium, aut è conuerſo: id quod eſt ſummum, eſt per ſe, & cuncta alia per illud, aut erunt plura ſumma: Sed plura non eſſe, manifeſtũ eſt. Quare eſt quædam natura, vel ſubſtantia, vel eſſentia quę eſt per ſe bona vel magna & per ſe eſt, id quod eſt & per quam eſt quicquid verè aut bonum aut magnum aliquid eſt, & quæ eſt ſummum magnum, ſummumque bonum ſummum ens ſiue exiſtens, id eſt, ſummum omnium quæ ſunt. Quoniam itaque placet quod inuentum eſt: iuuat indagare, vtrum hæc ipſa natura & cuncta quæ aliquid ſunt, non ſunt niſi ex ipſa, quemadmodum non niſi per ipſam. Sed licet poſſet dici: quia quod ex aliquo eſt, etiam per id ipſum quod eſt per aliquid, eſt, & ex eo ipſo: quemadmodum

A & eſt ex materia, & per artificem, poteſt enim dici eſſe per materiam & ex artifice: quoniam per vtrunque, & ex vtroque & ab vtroque habet vt ſit, quamuis aliter per materiam, & ex materia, quàm per artificem & ex artifice. Conſequenter ergò, vt quomodo cuncta quæ ſunt per ſummam ſunt naturam id quod ſunt: & ideò illa eſt per ſeipſam, alia verò per aliud, ita omnia quæ ſunt, ſunt ex eadem natura ſumma, & idcircò illa ex ſeipſa, alia autem ex alio.

Quòd illa non ſit vlla iuuante cauſa ducta ad eſſe: nec tamen ſit per nihil aut ex nihilo, & quomodo intelligi poßit eſſe per ſe, & ex ſe.

Cap. V.

QVoniam igitur non ſemper habet eundem ſenſum quod dicitur eſſe per aliquid, aut eſſe ex aliquo: quærendum eſt diligentius quomodo per ſummam naturam, vel ex ipſa ſint omnia quæ ſunt, & quoniam id quod eſt per ſe ipſum, & id quod eſt per aliud, non eandem ſuſcipiunt exiſtendi rationem, prius ſeparatim videamus de ipſa ſumma natura, quæ per ſe eſt: poſteà de his, quæ per aliud ſunt. Cùm igitur conſtet, quod illa eſt per ſeipſam quicquid eſt, & omnia alia ſunt per illam id quod ſunt, quomodo eſt ipſa per ſe? Quod enim dicitur eſſe per aliquid: videtur eſſe, aut per efficiens, aut per materiam, aut per aliquod aliud adiumentum vel inſtrumentum. Sed quicquid ex aliquo his tribus modis eſt, per aliud eſt, & poſterius, & aliquo modo minus eſt eo, per quod habet, vt ſit: at ſumma natura nullatenus eſt per aliud, nec eſt poſterior, aut minor ſeipſa, vt aliqua alia re: quare ſumma natura, nec à ſe, nec B ab alio fieri potuit nec ipſa ſibi, nec aliquid aliud illi materia vnde fieret, fuit aut ipſa ſe aliquo modo, aut aliqua res ipſam, vt eſſet quod non erat, adiuuit. Quid igitur? Quod enim non eſt à quo faciente, aut ex qua materai, aut ex quibus adiumentis ad eſſe peruenerit, id videtur aut eſſe nihil: aut ſi aliud eſt, per nihil eſſe, & ex nihilo. Quod licet ex his, quæ rationis luce de ſumma iam animaduerti ſubſtantia putem nullatenus in illam poſſe cadere: non tamen negligam huius rei probationem contexere. Quoniam nanque ad magnum & delectabile quoddam me ſubitò perduxit hæc mea meditatio, nullam vel ſimplicem peneque fatuam obiectionem mihi diſputanti occurrentem, negligenter volo præterire. Quatenus & ego nihil ambiguum in præcedentibus relinquens, certior valeam ad ſequentia procedere: & ſi fortè, cui quod ſpeculor perſuadere voluero, omni vel modico remoto obſtaculo quilibet tardus intellectus audita facilè poſſit accidere. Quòd igitur illa natura, ſine qua nulla eſt natura, ſit nihil, tam falſum eſt quàm abſurdum erit dicatur, quicquid eſt nihil eſſe, per nihil verò non eſt, quia nullo modo intelligi poteſt, vt quod aliquid eſt ſit per nihil, aut ſi quomodo eſt ex nihilo, aut per ſe, aut per aliud, aut per nihil eſt ex nihilo. Sed conſtat, quia nullo modo aliud eſt per nihil. Si igitur eſt aliquo modo ex nihilo, aut per ſe, aut per aliud eſt ex nihilo. Per ſe autem nihil poteſt eſſe ex nihilo, quia ſi quid eſt ex nihilo, per aliquod neceſſe eſt, vt id per quod eſt, prius ſit. Quoniam igitur hæc eſſentia prior ſeipſa non eſt, nullo modo ex nihilo per ſe. At ſi dicitur per aliquam naturam aliam extitiſſe ex nihilo, non eſt ſumma omnium, ſed aliquo inferior: nec eſt per ſe, quod eſt, ſed per aliud. Item ſi per aliud eſt ipſa ex nihilo, id per quod eſt magnum bonum fuit cùm C cauſa tanti boni fuit. At nullum bonum poteſt intelligi ante illud bonum, ſine quo nihil eſt bonum, hoc autem bonum, ſine quo nihil eſt bonum, ſatis liquet hanc eſſe ſummam naturam de qua agitur. Quare res nulla vel intellecta præceſſit, per quam iſta ex nihilo eſſet. Denique ſi hæc ipſa natura eſt aliquid aut per nihil, aut ex nihilo: procul dubio aut ipſa non eſt per ſe & ex ſe, quicquid eſt: aut dicitur ipſa nihil, quod vtrunque ſuperfluum eſt exponere quàm falſum ſit, licet igitur ſumma ſubſtantia non ſit per aliquid efficiens, aut ex aliqua materia, nec aliquibus adiuta ſit cauſis, vt ad eſſe produceretur: nullatenus tamen eſt per nihil, aut ex nihilo: quia per ſeipſam, & ex ſeipſa eſt quicquid eſt. Quomodo ergò tandem eſſe intelligenda eſt per ſe & ex ſe: ſi nec ipſa ſe fecit, nec ipſa ſibi materia extitit, nec ipſa ſe quolibet modo, vt quod non erat eſſet, adiuuat: niſi fortè eo modo intelligendum videtur, quod dicitur: quia lux lucet, vel lucens eſt, per ſeipſam & ex ſeipſa. Quemadmodum enim ſeſe habent ad inuicem lux, & lucere, & lucens: ſic ſunt ad inuicem eſſentia, eſſe, & ens, hoc eſt, exiſtens ſiue ſubſiſtens, ergò ſumma eſſentia, & ſummè eſſe, & ſummè ens, id eſt, ſummè exiſtens, ſiue ſummè ſubſiſtens non diſſimiliter ſibi conueniunt, quam lux, & lucere, & lucens.

Quomodo alia omnia ſint per illam, & ex illa.

Caput VI.

REſtat nunc de rerum earum vniuerſitate, quæ per aliud ſunt, diſcutere, quomodo ſint per ſummam ſubſtantiam, vtrum quia ipſa fecit vniuerſa, aut quia materia fuit vniuerſorum. Non enim opus eſt quærere, vtrum ideò ſint vniuerſa per ipſam: D quia alio faciente, aut alia materia exiſtente, illa tantum quolibet modo, vt res omnes eſſent adiuuat: cùm repugnet his quæ iam ſupra patuerunt, ſi ſecundo loco & non principaliter ſint per ipſam, quæcunque ſunt. Primum itaque mihi quærendum eſſe puto, vtrum vniuerſitas rerum, quæ per aliud ſunt, ſit ex aliqua materia. Non autem dubito hanc mundi molem, cum partibus ſuis, ſicut videmus, formatam conſtare ex terra & aqua, & aëre & igne, quæ ſunt quatuor elementa, aliquo modo intelligi poſſe, ſine his formis quas conſpicimus in rebus formatis, vt eorum informis aut etiam confuſa natura videatur eſſe materia omnium corporum ſuis formis diſcretorum, non inquam hoc dubito: ſed quæro, vnde hæc ipſa quam dixi, mundanæ molis materia ſit. Nam ſi huius materiæ eſt aliqua materia, alia veriùs eſt corporeæ vniuerſitatis materia. Si igitur vniuerſitas rerum ſeu viſibilium ſeu inuiſibilium eſt ex aliqua materia, profectò non ſolum non poteſt eſſe: ſed nec dici poteſt ex alia materia, quàm ex ſumma natura: aut ex ſeipſa, aut ex aliqua tertia eſſentia: quæ vtique nulla eſt. Quippe nihil omninò vel cogitari poteſt eſſe præter illud ſummum omnium, quod eſt per ſeipſum, & vniuerſitatem eorum quę non per ſe, ſed per idem ſummum ſunt, quare quòd nullo modo aliquid eſt, nullius rei materia eſt. Ex ſua verò natura rerum vniuerſitas, quæ per ſe non eſt, eſſe non poteſt: quoniam ſi hoc eſſet, aliquo modo eſſet per ſe & per aliud, quoniam per id per quod ſunt cuncta: & non ſolum id per quod cuncta ſunt, quæ ſunt omnia falſa. Item, omne quod ex materia eſt, ex aliquo eſt, & poſteriùs eſt eo, quoniam igitur nihil eſt aliud à ſeipſo, vel poſterius ſeipſo, conſequitur vt nihil ſit materialiter ex ſeipſo. Ac ſi ex

ſummæ materia naturæ poteſt eſſe aliquid minus ipſa, ſummum bonum mutari & corrumpi poteſt, quod nefas eſt dicere. Quapropter, quoniam omne quod aliud eſt quàm ipſa, minus eſt ipſa. Impoſſibile eſt aliquid aliud hoc modo eſſe ipſa. Amplius dubium non eſt, quia nullatenus eſt bonum per quod mutatur vel corrumpitur ſummum bonum. Quòd ſi qua minor natura eſt ex ſummi boni materia: cùm nihil ſit vnumcunque, niſi per ſummam eſſentiam, mutatur & corrumpitur ſummum per ipſum bonum. Quare ſumma eſſentia, quæ eſt ipſum ſummum bonum, nullatenus eſt bonum, quod eſt inconueniens. Nulla igitur minor natura materialiter eſt ex ſumma natura. Cùm igitur eorum eſſentiam, quæ per aliud ſunt, conſtet non eſſe velut ex materia ex ſumma eſſentia nec ex ſe, nec alio, manifeſtū eſt quod ex nulla materia eſt. Quare: quoniam quicquid eſt per ſummam eſſentiam eſt: nec per ipſam aliquid aliud eſſe poteſt, niſi ea aut faciente, aut materia exiſtente: conſequitur de neceſſitate, vt præter eam nihil ſit, niſi ea faciente, & quoniam nihil aliud eſt vel fuit, niſi illa, & quæ facta ſunt ab illa nihil omninò facere potuit per aliud, vel inſtrumentum, vel adiumentum quàm per ſeipſam. Ac omne quod fecit ſine dubio aut fecit ex aliquo, velut ex materia, aut ex nihilo. Quoniam igitur certiſſimè patet, quia eſſentia omnium, quæ præter ſummam eſſentiam ſunt, ab eadem ſumma eſſentia facta eſt. Et quia nulla materia eſt, procul dubio nihil apertiùs quàm quòd illa ſumma eſſentia tantam rerum molem tam numeroſam multitudinem, tam formoſæ formatam, tam ordinatæ variatam, tam conuenienter diuerſam, ſola per ſeipſa eſt, produxit ex nihilo.

B

Quomodo intelligendum ſit quòd omnia fecit ex nihilo.

Caput VII.

SED occurrit quædam dubitatio de nihilo. Nam ex quocunque fit, aliquid, id cauſa eius quod ex ſe ſit: & omnis cauſa neceſſe eſt aliquid ad eſſentiam effectus præbeat adiumentū. Quod ſic omnes tenent experimento, vt etiam nulli rapiatur contendendo, vt vix vlli ſurripiatur decipiendo. Si ergò factum eſt ex nihilo aliquid, ipſum nihil fuit cauſa eius, quod ex ipſo factum eſt. Sed quomodo id quod nullum habebat eſſe, adiuuit aliud vt perueniret ad eſſe. Si autem nullum adiumentum de nihilo prouenit ad aliquid, cui aut qualiter perſuadeatur, quia ex nihilo aliquid efficiatur. Propterea, nihil aut ſignificat aliquid, aut non ſignificat aliquid. Sed ſi nihil eſt aliquid, quæcunque facta ſunt ex nihilo, facta ſunt ex aliquo. Si verò nihil non eſt aliquid: quoniam intelligi non poteſt vt ex eo, quod penitùs non eſt fiat aliquid? nihil fit ex nihilo. Sicut vox omnium eſt quia nihil de nihilo. Vnde videtur conſequi, vt quicquid fit, fiat ex aliquo. Aut enim fit de aliquo, aut de nihilo. Si igitur nihil ſit aliquid: ſiue nihil non ſit aliquid conſequi videtur, vt quicquid factum eſt, factum ſit ex aliquo. Quod ſi verum eſſe ponitur, omnibus quæ ſuprà diſputata ſunt opponitur. Vnde quoniam quod erat nihil aliquid erit: id quod maximè aliquid erat, nihil erit. Ex eo nanque, quòd quandam ſubſtantiam maximè omnium exiſtentem inueneram, ad hoc vt omnia alia ab ea facta eſſent: ſic vt nihil eſſet vnde facta eſſet ratiocinando perueneram. Quare ſi illud vnde facta ſunt, quod putabam eſſe nihil, eſt aliquid: quicquid inuentum æſtimabam de ſumma eſſentia, eſt nihil; quid igitur intelligendum eſt de nihilo, nam nihil quod videam poſſe obijci tibi penè iam fatuum ſtatui in hac meditatione negligere. C

Quòd ea quæ facta ſunt ex nihilo, non nihil erant antequam fierent, quantum ad rationem facientis.

Caput VIII.

TRibus itaque vt puto modis, quòd ad præſentis impedimenti ſufficit expedimentum, exponi poteſt: ſi qua ſubſtātia dicitur eſſe facta ex nihilo. Vnus quidem modus eſt, quo volumus intelligi penitùs non eſſe factum quod dicitur ex nihilo eſſe, cui ſimile eſt cum quærenti de tacente, vnde loquatur, reſpondetur de nihilo, id eſt, non loquitur. Secundum quemadmodum de ipſa ſumma eſſentia, & de eo quod penitus nec fuit, nec eſt: quærendi, vnde factum ſit, rectè reſponderi poteſt: de nihilo, id eſt, nequaquam factum eſt, qui ſenſus de nullo eorum quæ facta ſunt, intelligi poteſt. Alia ſignificatio eſt, quæ dici poteſt quidem verum, eſſe tamen non poteſt, vt ſi dicatur ſic eſſe factum ex nihilo, vt ex ipſo nihil, id eſt, ex eo quod penitùs non eſt, factum ſit: quaſi ipſum nihil ſit aliud exiſtens, ex quo poſſit aliquid fieri, quod quoniam ſemper falſum eſt, quotiens eſſe ponitur, impoſſibilis inconuenientia conſequitur. Tertia interpretatio qua dicitur aliquid eſſe factum de nihilo, cùm intelligimus eſſe quidem factum: ſed non eſſe aliquid vnde ſit factum. Per ſimilem ſignificationem dici videtur cum homo contriſtatus ſine cauſa, dicitur contriſtatus de nihilo. Secundum igitur hunc ſenſum ſi intelligatur, quod ſuprà concluſum eſt, quia præter ſummam eſſentiam cuncta, quæ ſunt ab eadem, ex nihilo facta ſunt, id eſt, non ex aliquo: ſicut ipſa concluſio præcedentia conuenienter ſequitur, D ita ex eadem concluſione nihil inconueniens ſubſequetur, quamuis non inconuenienter & ſine omni repugnantia, ea quæ facta à creatrice ſubſtantia dici poſſunt ex nihilo, eo modo quo dici ſolet, diues ex paupere, & recepiſſe quis ſanitatem ex ægritudine, id eſt, qui prius pauper erat, nunc eſt diues, quod antea non erat, & qui prius habebat ægritudinem, nunc habet ſanitatem, quam antea non habebat. Hoc igitur modo non inconuenienter intelligi poteſt, ſi dicatur creatrix eſſentia vniuerſa feciſſe de nihilo, ſiue quod vniuerſa per illam facta ſunt de nihilo, id eſt, quæ prius nihil erant, nunc ſunt aliquid. Hac ipſa quippè, voce qua dicitur: quia illa fecit, ſiue quod iſta facta ſunt, intelligitur: quia cum illa fecit, aliqua fecit: & cùm iſta facta ſunt, non niſi aliqua, facta ſunt. Sic enim aſpicientes aliquem de valde humili fortuna, multis opibus ab aliquo honoribuſque exaltatum, dicimus: ecce ille fecit iſtum de nihilo, aut factus eſt ille ab iſto de nihilo, id eſt, ipſe qui prius quaſi nihilum reputabatur, nunc illo faciente verè aliquid æſtimatur. Verùm videor mihi videre quoddam quod negligenter diſcernere cogit, ſecundum quid ea quæ facta ſunt antequàm fierent, dici poſſunt fuiſſe nihil. Nullo nanque pacto fieri poteſt aliud rationabiliter ab aliquo, niſi in facientis ratione præcedat aliquod rei faciendæ quaſi exemplum, ſiue (vt aptiùs dicitur) forma vel ſimilitudo aut regula. Patet itaque quoniam priuſquàm fierent vniuerſa erant in ratione ſummæ naturæ, quid, aut qualia, aut quomodo futura eſſent, quare cum ea quæ facta ſunt, clarum ſit nihil fuiſſe antequàm fierent, quantum ad hoc: quia non erant, quod nunc ſunt: nec erat

ex

A ex quo fierent, non tamen nihil erant, quantum ad rationem facientis, per quam & ſecundum quam fierent.

Quòd illa ratio ſit quædam rerum locutio, ſicut faber dicit prius apud ſe quod factum eſt.

Caput IX.

ILla autem forma rerum, quæ in eius ratione res creandas præcedebat, quid aliud eſt quàm rerum quædam in ipſa ratione locutio, veluti cùm faber facturus aliquod ſuæ artis opus, prius illud intra ſe dicit mentis conceptione. Mentem autem ſiue rationis conceptionem, locutionem hîc intelligo: non cùm voces rerum ſignificatiuæ cogitantur, ſed cùm res ipſæ, vel futuræ, vel iam exiſtentes acie cogitationis in mente conſpiciuntur. Frequenti namque vſu cognoſcitur, quia rem vnam tripliciter loqui poſſumus. Aut enim res loquimur, ſignis ſenſibilibus, id eſt, quæ ſenſibus corporeis ſentiri poſſunt ſenſibiliter vtendo, aut eadem ſigna, quæ foris ſenſibilia ſunt intra nos ſenſibiliter cogitando, aut nec ſenſibiliter his ſignis vtendo. Sed res ipſas vel corporum imaginatione, vel rationis intellectu pro rerum ipſarum diuerſitate, intus in noſtra mente dicendo. Aliter namque hominem dico, cùm eum hoc nomine, quod eſt homo, ſignifico: aliter cùm idem nomen tacens cogito: aliter cùm eum ipſum hominem mens, aut per corporis imaginem, aut per rationem intuetur, per corporis quidem imaginem, cùm eius ſenſibilem figuram imaginatur. Per rationem verò, vt cùm vniuerſalem eius eſſentiam, quæ eſt animal rationale mortale cogitat. Hæ verò tres loquendi varietates, ſingulæ verbis ſui generis conſtant: ſed illius, quam tertiam

B & vltimam poſui, locutionis verba, cùm de rebus non ignoratis ſunt, naturalia ſunt, & apud omnes gentes ſunt eadem. Et quoniam omnia alia verba propter hæc ſunt inuenta, vbi iſta ſunt: nullum aliud verbum eſt neceſſarium ad rem cognoſcendam, & vbi iſta eſſe non poſſunt, nullum aliud eſt vtile ad rem oſtendendam. Poſſunt etiam non abſurde dici, tantò veriora quantò magis rebus, quarum ſunt verba ſimilia ſunt, & eas expreſſius ſignant, exceptis namque rebus illis, quibus ipſis vtimur pro nominibus ſuis ad eaſdem ſignificandas, vt ſunt quædam voces, velut A vocalis: exceptis inquam his nullum aliud verbum ſic dicatur rei ſimile, cuius eſt verbum, aut ſic eam exprimit, quomodo illa ſimilitudo quæ in acie mentis rem ipſam cogitantis exprimit. Illud igitur iure dicendum eſt, maxime proprium & principale rei verbum. Quapropter ſi nulla de qualibet re locutio, tantum propinquat rei quantum illa, quæ huiuſmodi verbis conſtat: nec aliquid aliud tam ſimile rei futuræ, vel iam exiſtentis in ratione alicuius poteſt eſſe: non immeritò videri poteſt, apud ipſam ſummam ſubſtantiam, talem rerum locutionem & fuiſſe, antequam eſſent, vt per eam fierent: & eſſe cùm facta ſunt, vt per eam ſciantur.

Quòd tamen multa ſit in hac ſimilitudine diſsimilitudo. Cap. X.

SEd quamuis ſummam ſubſtantiam conſtet prius in ſe quaſi dixiſſe cunctam creaturam, quã eam ſecundum eandem & per eandem ſuam intimam locutionem conderet: quemadmodum faber prius mente concipit, quod poſtea ſecundum mentis conceptionem opere perficit. Multam tamen in hac ſimilitudine intueor diſſimilitudinem. Illa namque nihil omninò aliunde aſſumpſit, vnde vel eorum quæ factura erat, formam in ſe ipſa compingeret vel ea ipſa, id quod ſunt, perficeret, faber verò penitùs nec mente poteſt aliquid corporeum concipere imaginando, niſi id quod aut totum ſimul, aut per partes ex aliquibus rebus aliquo modo iam didicit, nec opus mente conceptum perficere, ſi deſit aut materia, aut aliud, ſine quo opus præcogitatum fieri non poſſit, quanquam enim homo tale aliquod animal poſſit cogitando vel pingendo, quale nuſquam ſit, confingere, nequaquam tamen hoc facere valet, niſi componendo in eo partes, quas ex rebus alijs cognitis in memoriam attraxit. Quare in hoc differunt ab inuicem, illæ in creatrice ſubſtantia, & in fabro ſuorum operum faciendorũ intimæ locutiones, quod illa nec aſſumpta, nec adiuta aliunde, ſed prima, & ſola eam ſufficeret ſuo artifici ad ſuum opus perficiendum. Iſta verò, nec prima, nec ſola, nec ſufficiens eſt ad ſuum incipiendum. Quapropter ea quæ per illam creata ſunt, omnino non ſunt aliquid, quod non ſit per illam. Quæ verò per iſtam ſunt, penitùs non eſſent niſi eſſet aliquid, quod non ſit per ipſam.

Quòd hæc ſumma eſſentiæ locutio ſit ſumma eſſentia. Cap. XI.

SEd cum pariter ratione docente ſit certum, quia quicquid ſumma ſubſtantia fecit, per aliud quàm per ſemetipſam. Et quicquid fecit, per intimam locutionem fecit, ſiue ſingula ſingulis verbis, ſiue potiùs vno verbo ſimul omnia dicendo, quid magis neceſſarium videri poteſt, quam hanc ſummæ eſſentiæ locutionem non eſſe, aliud quàm ſummam eſſentiam? Non igitur negligenter prætereundam huius locutionis conſiderationem puto: ſed priuſquam de illa poſſit tractari diligenter, eiuſdem ſummæ ſubſtantię proprietates aliquas ſtudioſé inueſtigandas exiſtimó. D

Quòd ſicut omnia per ſummam eſſentiam facta ſunt, ita vigeant per ipſam.

Caput XII.

COnſtat ergò per ſummam naturam eſſe factum, quicquid non eſt idem illi. Dubium autem, non niſi irrationabili menti eſſe poteſt, quòd cuncta quæ facta ſunt, eodem ipſo ſuſtinente vigent & perſeuerant eſſe quamdiu ſunt, quo faciente de nihilo habento eſſe quod ſunt. Simili namque per omnia ratione, qua collectum eſt, omnia quæ ſunt eſſe per vnum aliquid, vnde ipſum ſolum eſt per ſeipſum, & alia per aliud. Simili inquam ratione poteſt probari, quia quæcunque vigent per vnum aliquid vigent. Vnde illud ſolùm viget per ſeipſum, & alia per aliud. Quod quoniam aliter eſſe non poteſt, niſi vt ea quæ ſunt facta per aliud vigeant: & id à quo facta ſunt, vigeat per ſeipſum, neceſſe eſt, vt ſicut nihil factum eſt, niſi per creatricem præſentem eſſentiam: ita nihil vigeat, niſi per eiuſdem ſeruatricem potentiam.

Quòd illa ſit in omnibus, & in omnia ſint ex illa, & per illam, & in illa. Cap. XIII.

QVod ſit ita eſt, immò quia ex neceſſitate ſic eſt, conſequitur vt vbi ipſa non eſt, nihil ſit. Vbique igitur eſt, & per omnia, & in omnibus. Ac quoniam abſurdum eſt, vt ſcilicet, quemadmodum nullatenus aliquid creatum poteſt exire creantis & fouentis immenſitatem, ſic creans & fouens nequaquam valeant aliquo modo excedere factorum vniuerſitatem, liquet quomodo ipſa eſt,

A quæ cuncta alia portat, & ſuperat, & claudit, & penetrat. Si igitur hæc illis, quæ ſuperiùs ſunt inuenta, iungantur: eadem eſt quæ in omnibus eſt, & per omnia, & ex qua, & per quã, & in qua omnia.

Quòd poßit aut non poßit de illa dici ſubſtantialiter.

Caput XIV.

IAm non immeritò valde moueor, quàm ſtudioſè poſſum inquirere, quid omnium quæ de aliquo dici poſſunt, huic tam admirabili naturæ queat conuenire ſubſtantialiter. Quanquàm enim mirer, ſi poſſit in nominibus vel verbis, quæ aptamus rebus factis de nihilo, reperire, quod dignè dicatur de creatrice vniuerſorum ſubſtantia, tentandum tamen eſt, ad quid hanc indagationem ratio perducat. Itaque de relatiuis quidem nulli dubium quia nullum eorum ſubſtantiale eſt illi, de quo relatiuè dicitur. Quare ſi quid de ſumma naturã dicitur relatiuè, non eſt eius ſignificatum ſubſtantiale. Vnde hoc ipſum quæ ſumma eſt omnium, ſiue maior omnibus, quæ ab illa facta ſunt, vel aliquid aliud, quod ſimiliter relatiuè dici poteſt: manifeſtum eſt, quoniam non eius naturalem deſignat eſſentiam. Si enim nulla earum rerum vnquam eſſet, quarum relatione ſumma, & maior dicitur ipſa: nec ſumma, nec maior intelligeretur: nec tamen idcircò minus bona eſſet, aut eſſentialis ſuæ magnitudinis in aliquò detrimentum pateretur. Quod ex eo manifeſtè cognoſcitur: quoniam ipſa quicquid boni vel magni eſt. non eſt per aliud quàm per ſeipſam. Si igitur ſumma natura ſit, poteſt intelligi non ſumma, vt tamen nequaquàm ſit maior aut minor, quam cùm intelligitur ſumma omnium: manifeſtum eſt, quoniam ſummum non

B ſimpliciter ſignificat illam ſummam eſſentiam, quæ omninò maior & melior eſt, quàm quicquid non eſt quod ipſa. Quod autem ratio docet de ſummo, non diſſimiliter inuenitur in ſimiliter relatiuis. Illis itaque quæ relatiuè dicuntur omiſſis, quia nullum eorum ſimpliciter demonſtrat alicuius eſſentiam. Ad alia diſcutienda ſe conuertat intentio. Equidem ſi quis ſingula diligenter intueatur, quicquid eſt præter relatiua: aut tale eſt, vt ipſum omninò melius ſit, quàm non ipſum: aut tale; vt non ipſum in aliquo melius ſit, quâm ipſum. Ipſum autem & non ipſum, non aliud hîc intelligo, quàm verum non verum, corpus non corpus, & his ſimilia. Melius quidem eſt omninò aliquid, quàm non ipſum: vt ſapiens quàm non ſapiens, id eſt, melius eſt ſapiens, quàm non ſapiens. Quamuis enim iuſtus non ſapiens melior videatur, quam non iuſtus ſapiens: non tamen melius ſimpliciter eſt, non ſapiens quàm ſapiens. omne enim non ſapiens ſimpliciter inquantum non ſapiens, eſt minus quam ſapiens, quia omne non ſapiens, melius eſſet, ſi eſſet ſapiens. Similiter omninò melius eſt verum, quàm non ipſum, id eſt, quàm non verum: & iuſtum, quàm non iuſtum: & viuit, quàm non viuit. Melius autem eſt in aliquo non ipſum, quàm ipſum: vt non aurum, quàm aurum. Nam melius eſt homini eſſe non aurum, quàm aurum: quanuis forſitan melius eſſet alicui aurum eſſe, quàm non aurum eſſe: vt plumbo. Cùm enim vtrunque ſcilicet homo & plumbum ſit non aurum, tantò melius aliquid eſt, homo quam aurum quantò inferioris naturæ eſſet, ſi eſſet aurum: & plumbum tantò vilius eſt, quanto precioſius eſſet, ſi aurum eſſet. Patet autem ex eo quod ſumma natura ſic intelligi poteſt non ſumma, vt nec

ſummum omninò melius ſit, quàm non ſummum: nec non ſummum alicui melius, quàm ſummum: multa relatiua eſſe, quæ nequaquam hac contineantur diuiſione. Verùm autem aliqua contineantur, inquirere ſuperſedeo: & ad propoſitum ſufficiat, quod de illis notum eſt nullum, ſcilicet eorum ſimplicem ſummæ naturæ ſubſtantiam deſignare. Cùm igitur quicquid aliud eſt, ſi ſingula diſpiciãtur: aut ſi melius quàm non ipſum, aut non ipſum in aliquo ſit melius, quàm ipſum: ſicut nefas eſt putare, quod ſubſtantia humanæ naturæ ſit aliquid, quõd melius ſit aliquã modo non ipſum, ſic neceſſe eſt, vt ſit quicquid omninò melius eſt, quàm non ipſum. Illa enim ſola eſt, qua penitùs nihil eſt melius: & quæ melior eſt omnibus, quæ non ſunt, quod eſt ipſa. Non eſt igitur corpus, vel aliquid eorum quæ corporei ſenſus diſcernunt. Quippe his omnibus melius eſt aliquid, quod non eſt quòd ipſa ſunt. Mens enim rationalis quæ nullo corporeo ſenſu quid, vel qualis, vel quanta ſit percipitur: quanto minor eſſet ſi eſſet aliqd eorum quæ corporeis ſenſibus ſubiacent, tanto maior eſt quam quodlibet eorum. Pœnitus enim ipſa ſumma eſſentia tacenda eſt eſſe aliquid eorum, quibus eſt aliquid, quod non eſt quod ipſa ſunt ſuperius: & eſt omninò, ſic ratio docet, dicenda, quodlibet eorum, quibus eſt omne quod non eſt quod ipſa ſunt inferius, quare neceſſe eſt eſſe eam viuentem, ſapientem, potentem, & omnipotentem, veram, iuſtam, beatam, æternam, & quicquid ſimpliciter abſolutè melius quam non ipſum. Quid ergò quæratur amplius, quid ſumma illa ſit natura, ſi manifeſtum eſt, quid omninò ſit, & quid non ſit.

Quòd idem ſit illi iuſtam quod eſt eſſe iuſtitiam, & eodem modo de his quæ ſimiliter de illa dici poſſunt, & quòd nihil horum monſtret qualis illa, vel quanta ſit, ſed quid ſit.

Caput XV.

SED fortaſsè cùm dicitur iuſta, vel magna, vel aliud ſimilium, non oſtenditur quid ſit, vel potiùs qualis, vel quanta ſit. Per qualitatem quippè, vel quantitatem, quodlibet eorum dici videtur. Omne nanque quod iuſtum eſt, per iuſtitiam iuſtum eſt: & alia huius ſimiliter. Quare ipſa ſumma natura non eſt iuſta, niſi per iuſtitiam. Videtur igitur participatione qualitatis iuſtitię, ſcilicet iuſta dici ſummè bona ſubſtantia: quod ſi ita eſt, per aliud eſt iuſta, non per ſe. Aç hoc contrarium eſt veritati perſpectæ: quia bona, vel magna, vel ſubſiſtens, quod eſt omnino, per ſe eſt, non per aliud. Si igitur non eſt iuſta, niſi per iuſtitiam: nec ſumma poteſt eſſe, niſi per ſe, quid magis conſpicuum, quid magis neceſſarium, quàm quod eadem natura, eſt ipſa iuſtitia: cùm iuſta per ſe dicitur eſſe, non aliud intelligitur quàm per iuſtitiam. Quapropter, ſi quæratur, quid ſit ipſa ſumma natura, de qua agitur, quid verius reſpondetur, quàm iuſtitia. Videndum igitur quomodo intelligendum ſit, quando illa natura, quæ eſt ipſa iuſtitia, dicitur iuſta. Quoniam enim homo non poteſt eſſe iuſtitia, iuſtitiam autem habere poteſt. Non enim intelligitur iuſtus homo, exiſtens iuſtitia, ſed habens iuſtitiam. Quoniam igitur ſumma natura non propriè dicitur iuſta, quia habet iuſtitiam, ſed exiſtit iuſtitia: cùm dicitur iuſta, propriè intelligitur exiſtens iuſtitia, non autem habens iuſtitiam, quare ſi cum dicitur exiſtens iuſtitia, non dicitur qualis eſt, ſed quid eſt: conſequitur, vt cum dicitur iuſta, nõ

C

D

dica-

A dicatur qualis ſit, ſed quid ſit. Deinde, quoniam de illa ſuprema eſſentia idem eſt dicere: quia eſt iuſta, & quia eſt exiſtens iuſtitia: & cùm dicitur eſt exiſtens iuſtitia, non eſt aliud quàm eſt iuſtitia: nihil differt in illa, ſiue dicatur, eſt iuſtitia, ſiue eſt iuſta. Quapropter cùm quæritur de illa quid eſt, non minus congruè reſpondetur iuſta, quàm iuſtitia, quòd verò in exemplo iuſtitiæ ratum eſſe conſpicitur, hoc de omnibus quæ ſimiliter de ipſa ſumma natura dicuntur, intellectus ſentire per rationem conſtringitur. Quicquid igitur eorum de illa dicatur, non qualis, vel quanta; ſed magis quid ſit monſtratur. Sed palàm eſt, quia quodlibet bonum ſumma natura ſit, ſummè illud eſt. Illa igitur eſt ſumma eſſentia, & ſumma vita, ſumma ratio, ſumma ſalus, ſumma iuſtitia, ſumma ſapientia, ſumma veritas, ſumma bonitas, ſumma magnitudo, ſumma pulchritudo, ſumma immortalitas, ſumma incorruptibilitas, ſumma immutabilitas, ſumma beatitudo, ſūma æternitas, ſumma poteſtas, ſumma vnitas. quod non eſt aliud, quàm ſummè ens, ſummè viuens. & alia ſimpliciter.

Quòd ita ſit ſimplex, vt omnia quæ de eius eſſentia dici poſſunt, vnum idemq; ſint in illa. & nihil de ea dici poſſit ſubſtantialiter niſi in eo quod quid eſt.

Caput XVI.

QVid ergo, ſi illa ſumma natura tot bona eſt, eritne compoſita tot pluribus bonis, an potius non ſunt plura bona, ſed vnum bonum tam pluribus nominibus ſignificatum. Omne enim compoſitum vt ſubſiſtat, indiget his ex quibus componitur. & illis debet quidem quod eſt, quia B quicquid eſt, per illa eſt: & illa quod ſunt, per illud non ſunt: & idcirco penitùs ſummum non eſt. Si igitur ſumma natura illa compoſita ex pluribus bonis, hęc omnia quæ omni compoſito inſunt in illam incidere neceſſe eſt. Quod nefas falſitatis aperta ratione deſtruit & obruit tota quæ ſupra patuit, neceſſitas veritatis. Cùm igitur illa natura nullo modo compoſita ſit, & tamen omnimodo tot illa bona ſit. neceſſe, vt illa omnia nō plura, ſed vnum ſint. Idem igitur eſt quodlibet vnum illorum quod omnia ſunt ſimul, ſiue ſingula, vt cùm dicitur iuſtitia, vel eſſentia, vnum ſignificat, quod alia, vel omnia ſimul, vel ſingula. Quemadmodū itaq; vnum eſt, quicquid eſſentialiter de ſumma ſubſtantia dicitur: ita ipſa vno modo vna conſideratione eſt quicquid eſt eſſentialiter. Cùm enim aliquis homo dicatur corpus, & rationalis, & homo: non vno modo vel conſideratione hæc tria dicitur. Secundum aliud enim eſt corpus, & ſecundum aliud rationale, & ſingulum horum non eſt totum id, quod eſt homo. Illa verò ſumma eſſentia nullo modo ſic eſt aliquid, vt illud idem ſecundum alium modum, aut ſecūdum aliam conſiderationem non ſit: quia quicquid aliquo modo eſſentialiter eſt, hoc eſt totum quod ipſa eſt. Nihil dicitur quod de eius eſſentia verè dicitur, in eo quod qualis, vel quanta: ſed in eo quod quid ſit accipitur. Quicquid enim eſt, vel quale vel quātum, eſt & aliud in eo quod quid eſt vnde non ſimpliciter, ſed compoſitum eſt.

Quòd ſit ſine principio. & ſine fine. Cap. XVII.

EX quo igitur hæc tam ſimplex natura creatrix, & vigor omnium fuit, vel vſquequo futura eſt? an potius, nec ex quo, nec vſquequo eſt: ſed ſine principio & ſine fine. Si enim principium habet: aut ex ſe: vel per ſe hoc habet: aut ex alio vel per aliud: aut ex nihilo, vel per nihilo. C Sed conſtat per veritatem iam perſpectam, quia nullo modo ex alio, vel ex nihilo, vel per aliud, vel per nihil eſt. Nullo igitur modo per aliud, vel ex alio, aut per nihil, vel ex nihilo initium ſortita eſt. Ex ſe ipſa verò, vel per ſe initium habere non poteſt: quanquam ex ſeipſa, & per ſeipſam ſit. Sic enim eſt ex ſe per ſe, vt nullo modo ſit alia eſſentia, quæ eſt per ſe & ex ſe & alia per quam & ex qua eſt. Quicquid autem ex aliquo vel per aliquid incipit eſſe: non eſt omnino idem illi ex quo, vel per quod incipit eſſe. Summa igitur natura non incœpit per ſe vel ex ſe. Quoniam igitur nec per ſe, nec ex ſe, nec per aliud, nec ex alio, nec per nihil, nec ex nihilo habet principium. nullo modo habet principium, ſed neque finem habebit. Si enim finem habitura eſt, non eſt ſummè immortalis & ſummè incorruptibilis: ſed conſtat, quia eſt ſummè immortalis & incorruptibilis: non habebit igitur finem. Amplius ſi finem habitura eſt, aut volens aut nolens deficiet. Sed pro certo non eſt ſimplex bonum cuius voluntate perit ſummum bonum: At ipſa eſt verum & ſimplex bonum, quare ſua ſponte non deficiet ipſa, quam certum eſt eſſe ſummum bonum. Si verò nolens peritura eſt, non eſt ſummè potens, nec omnipotens: ſed rationis neceſſitas aſſeruit eam ſummè potentem eſſe, & omnipotentem. Non ergo nolens deficiet, quare ſi nec volens neque nolens ſumma natura finem habebit, nullo modo finem habebit. Amplius, ſi illa ſumma natura finem habebit, vel principium, non eſt vera æternitas, quod eſt ſupra inexpugnabiliter inuentum. Deinde cogitet qui poteſt, quando incœpit, aut quando nō fuit hoc verum, ſcilicet quia futurum erat aliquid aut quando deſinet, & non erit hoc D verum, ſcilicet: quia præteritum erit aliquid. Quod ſi neutrum horum cogitari poteſt, & vtrunque hoc verum ſine veritate eſſe non poteſt, impoſſibile eſt vel cogitare, quod veritas principium vel finem habeat. Denique ſi veritas habuit principium: vel habebit finem, antequam ipſa inciperet, verum erat tunc: quia non erat veritas: & poſtquam finita erit, verum erit: quia non erit veritas. At quia verum non poteſt eſſe ſine veritate, erat igitur veritas antequam eſſet veritas, & erit veritas poſtquam finita erit veritas, quod inconuenientiſſimum eſt. Siue igitur dicatur veritas habere, ſiue intelligatur non habere principium vel finem, nullo claudi poteſt veritas principio vel fine: quare idem ſequitur de ſumma natura, quia ipſa ſumma veritas eſt.

Quomodo nihil fuit ante, aut erit poſt illam.

Cap. XVIII.

SEd ecce iterum inſurgit nihil, & quæcunque hactenus ratio in veritate & neceſſitate concorditer atteſtantibus diſſeruit, aſſerit eſſe nihil. Si enim ea quæ ſupra digeſta ſunt neceſſariæ veritatis munimine firmata ſunt: non fuit aliud ante ſummam eſſentiam, nec erit aliud poſt eam: quare nihil fuit ante eam, & nihil erit poſt eam. Nam aliud, aut nihil neceſſe eſt præceſſiſſe, vel ſubſecuturum eſſe. Qui autem dicit, quia nihil fuit ante ipſam: & nihil erit poſt ipſam, id pronuntiare videtur: quia fuit ante ipſam, quando nihil erat, & erit poſt ipſam, quando nihil erit. Quando ergo nihil erat, illa nō erat, & quando nihil erit, illa non erit. Quomodo ergo non incœpit ex nihilo, aut quomodo non deueniet ad nihilum: ſi illa nondum erat, cùm iā erat nihil. Quid ergo moleſta

A eſt tanta moles argumentorum: ſi tam facile demolitur nihilum molimina eorum. Si nanque conſtituitur vt ſummum eſſe nihilo, & præcedenti ſuccedat, & ſubſequenti decedat: quicquid ſuprà ſtatuit verum, neceſſitate deſtituitur per inane nihilum. An potiùs repugnandum eſt nihilo, ne tot ſtructuræ neceſſariæ rationis à nihilo, expugnentur, & ſummum bonum, quod lucerna veritatis quæſitum & inuentum eſt, amittatur pro nihilo. Potiùs igitur aſſeratur ſi fieri poteſt, quia nihil non fuit ante ſummam eſſentiam: nec erit poſt illam, quàm cùm locus datur ante vel poſt illam nihilo per nihilum reducatur ad nihilum, illud eſſe quod per ſeipſum conduxit, id quod erat nihil adeſſe. Duplicem nanque vna pronunciatio gerit ſententiam, cùm dicitur: quia nihil fuit ante ſummam eſſentiam. Vnus enim eſt eius ſenſus, quia priuſquàm ſumma eſſentia eſſet, fuit cum erat nihil. Alter verò eius eſt intellectus, quia ante ſummam eſſentiam, non fuit aliud, veluti, ſi dicam, nihil docuit me volare, hoc autem ſic exponam: quia ipſum nihil quod ſignat non aliquid, docuit me volare, & erit falſum, aut quia, non me docuit volare, quod eſt verum. Prior itaque ſenſus eſt, quem ſequitur ſuprà tractata inconuenientia, & omnimoda ratione pro falſo repellitur. Alter verò eſt, qui ſuperioribus perfecta cohæret conuenientia, & tota illorum contextione verus eſſe compellitur, qui cùm dicitur: nihil fuit ante illam ſecundum poſteriorem intellectum accipiendum eſt, nec ſic eſt exponendum, vt intelligatur aliquando fuiſſe, quando illa non erat, & nihil erat, ſed ita vt intelligatur, quia ante illam non fuit aliquid. Eadem ratio eſt duplicis intellectus, ſi nihil dicatur poſt illam eſſe futurum. Si
B ergò hæc interpretatio, quæ facta eſt de nihilo, diligenter diſcernitur, veriſſimè nec aliquid, nec nihil ſummam eſſentiam aut præceſſiſſe aut ſubſecuturum eſſe, & nihil fuiſſe ante vel poſt illam eſſe ſecuturum concluditur, & tamen nulla iam conſtitutorum ſoliditas nihili inanitate cócutitur.

Quòd illa ſit in omni loco & tempore. Caput XIX.

QVanquàm autem ſuprà concluſum ſit, quia creatrix hæc natura vbique, & in omnibus, & per omnia ſit: & ex eo, quia nec incœpit, nec deſinit eſſe conſequatur: quia ſemper fuit, eſt, & erit. ſentio tamen quidam cótradictionis ſubmurmurare quod me cogit diligentius, vbi & quando illa ſit, indagare. Itaque ſumma eſſentia, aut vbique & ſemper eſt, aut tantum alicubi & aliquando, aut nuſquam & nunquam. Quod dico, aut in omni loco vel tempore, aut determinatè in aliquo, vel in nullo. Sed quid videtur repugnantius, quàm vt quod veriſſimè & ſummè eſt, id nuſquam & nunquam eſſe, falſum eſt igitur nuſquam & nunquam eſſe. Deindè, quomodo nullum bonum nec penitùs aliquid eſt ſine ea: ſi ipſa nuſquam vel nunquam eſt: nuſquam vel nunquam aliquod bonum eſt, & nuſquam vel nunquam omninò aliquid eſt. Quod quam falſum ſit, nec dicere opus eſt, falſum igitur eſt & illud, quod illa nuſquam & nunquam ſit. Aut eſt ergò determinatè alicubi & aliquando, aut vbiq; & ſemper. At ſi determinatè eſt in aliquo loco vel tempore, ibi & tunc tantum, vbi & quando ipſa eſt, poteſt aliquid eſſe. Vbi verò & quando ipſa non eſt, ibi & tunc penitùs nulla eſt eſſentia: quia ſine ea nihil eſt, vndè conſequitur, vt ſit aliquis locus & aliquod tempus, vbi & quando omninò nihil eſt,

Quod, quoniam eſt falſum, ipſe nanque locus, & tempus ipſum aliquid eſt, non poteſt eſſe ſumma natura alicubi, & aliquando determinata. quod ſi dicitur, quod determinatè ipſa per ſe alicubi & aliquando eſt, ſed per potentiam ſuam eſt vbicunque, vel quandocunque aliquid eſt, non eſt verum; quoniam enim potentiam eius nihil aliud, quam ipſam eſſe manifeſtum eſt, nullo modo potentia eius ſine ipſa eſt. Cùm ergò non ſit alicubi vel aliquando determinatè, neceſſe eſt vt ſit vbique & ſemper, id eſt, in omni loco vel tempore. C

Quòd in nullo ſit loco aut tempore. Caput XX.

QVod ſi ita eſt, aut tota eſt in omni loco vel tempore: aut tantum quælibet pars eius, vt altera pars ſit extra omnem locum & tempus. Si verò partim eſt, & partim non eſt in omni loco vel tempore, partes habet: quod falſum eſt. Non igitur partim eſt vbique & ſemper: tota autem quomodo eſt vbique & ſemper, aut enim ſic eſt intelligendum, vt tota ſimul ſit in omnibus locis, vel temporibus, & per partes in ſingulis: aut ſit vt tota etiam in ſingulis. Verùm ſi per partes eſt in ſingulis, non effugit partium compoſitionem & diuiſionem, quod valdè alienum à ſumma natura inuentum eſt. Quapropter non eſt ita tota in omnibus locis vel temporibus, vt per partes ſit in ſingulis. Reſtat altera pars diſcutienda, ſcilicet qualiter ſumma natura ſit tota in omnibus, & ſingulis locis vel temporibus. Hoc nimirum eſſe non poteſt, niſi aut ſimul, aut diuerſis temporibus. Sed quoniam ratio loci aut ratio temporis, quas hactenùs ſimul progreſſas, eiſdem veſtigijs vna potuit indagare perſecutio, hic abinuicem diſgredientes diſputationem videntur diuerſis quaſi D fugere anfractibus, ſingillatim ſuis inueſtigentur diſcutionibus. Primum ergò videatur, ſi in ſumma natura tota poſſit eſſe in ſingulis locis, aut ſimul, aut per diuerſa tempora. Deindè, idipſum in temporibus inquiratur. Si igitur tota eſt ſimul in ſingulis locis, per ſingula loca ſunt ſingulæ totæ. Sicut enim locus à loco diſtinguitur, vt ſingula loca ſint: ita id quod totum eſt in vno loco, ab eo quod eodem tempore totum eſt in alio loco diſtinguitur, vt ſingula tota ſint. Nam quod totum eſt in aliquo loco, nihil eius eſt quod non ſit in ipſo loco. At de quo nihil eſt, quod non ſit in aliquo loco, nihil eſt de eo quod ſit eodem tempore extra eundem locum. Quod igitur totum eſt in aliquo loco, nihil eſt eius, quod eodem tempore ſit extra ipſum locum. Sed de quo nihil eſt extra quemlibet locum, nihil eius eſt eodem tempore in alio loco. Quare quod totum eſt in quolibet loco, nihil eſt ſimul in alio loco. Quod igitur totum eſt in aliquo loco: quomodo totum ſimul eſt in alio loco, ſi nihil de eo poteſt eſſe in alio loco? Quoniam igitur vnum totum non poteſt eſſe ſimul in diuerſis locis totum: conſequitur vt per ſingula loca, ſingula ſint tota, ſi in ſingulis locis ſimul aliquid eſt totum. Quapropter ſi ſumma natura tota eſt vno tempore, in ſingulis omnibus locis: quot ſingula loca eſſe poſſunt, tot ſingulæ ſunt naturæ ſummæ: quod irrationabile eſt opinari. Non eſt igitur tota vno tempore in ſingulis locis. At verò in diuerſis temporibus tota eſt in ſingulis locis, quando eſt in vno loco, nullum bonum & nulla eſſentia eſt interim in alijs locis, quia ſine ea prorſus aliquid non exiſtit. Quod abſurdum eſſe, vel ipſa loca probant, quæ non nihil, ſed aliquid ſunt. Non eſt itaque ſumma natura,

A natura, tota in ſingulis locis, diuerſis temporibus. Quod ſi nec eodem tempore, nec in diuerſis temporibus tota eſt in ſingulis locis, liquet quia nullo modo eſt tota in ſingulis omnibus locis. Nunc igitur eſt indagandum, ſi eadem ſumma natura ſit tota in ſingulis temporibus, aut ſimul, aut diſtinctè per ſingula tempora.

Quomodo ſit in omni, & in nullo loco.
Caput XXI.

SEd quomodo eſt aliquid totum ſimul in ſingulis temporibus, ſi ipſa tempora ſimul non ſunt. Si verò ſeparatim & diſtinctè tota eſt in ſingulis temporibus: quemadmodum aliquis homo totus eſt heri, & hodie, & cras, propriè dicitur quia fuit, & eſt, & erit. Ergò eius ætas quæ nihil aliud eſt quam eius æternitas, non eſt tota ſimul: ſed eſt partibus, extenſa per temporum partes. At eius æternitas nihil aliud eſt, quam ipſa eſſentia Summa igitur eſſentia erit diuiſa per partes ſecundum temporum diſtinctiones. Si enim eius ætas per temporum curſus producitur, habet cum ipſis temporibus præſens, præteritum & futurum. Quid autem aliud eſt eius ætas, vel exiſtendi diuturnitas, quam eius æternitas? Ergò cùm eius æternitas nihil aliud ſit, quàm eius eſſentia: ſicut ſuprà digeſta ratio indubitabiliter probat, ſi eius æternitas habet præteritum, præſens, & futurum: conſequenter quoque eius eſſentia habet præteritum, præſens, & futurum. At quod præteritum eſt, non eſt præſens vel futurũ: & quod præſens eſt, non erit præteritum, nec futurum: & quod futurum eſt non eſt præteritum, vel præſens quomodo ergò ſtabit, quod ſuprà ra-
B tionabili & perſpicua neceſſitate claruit, quia illa ſumma natura ſcilicet nullo modo compoſita, ſed ſumme ſimplex eſt & ſumme incommutabilis, ſit aliud & aliud eſt in diuerſis temporibus, & per tempora diſtributas habet partes: aut potiùs ſi illa vera ſunt, immò quia liquido vera ſunt quomodo hæc poſſibilia ſunt? Nullo igitur modo creatrix eſſentia, aut ætas, aut æternitas eius recipit præteritum vel futurum. Præſens enim quomodo non habet, ſi verè eſt? ſed fuit ſignificat præteritum: & erit futurum. Nunquam igitur illa fuit, vel erit, quare non eſt diſtincta, ſicut nec ſimul tota in diuerſis ſingulis temporibus. Sic igitur diſcuſſum eſt, nec ſic eſt tota in omnibus locis vel temporibus, vt ſemel ſit tota in omnibus, & per partes in ſingulis: nec ſic, vt tota ſit in ſingulis, manifeſtum eſt: quia non eſt vllo modo in omni loco vel tempore tota Et quoniam ſimiliter præuiſum eſt, quia nec ſic eſt in omni loco vel tempore, vt pars ſit in omni: & pars ſit extra omnem locum vel tempus, impoſſibile eſt, vt ſit vbique & ſemper. Nullatenus enim poteſt intelligi eſſe vbiq. & ſemper: niſi aut tota, aut pars. Quod ſi nequaquam eſt vbique, & ſemper, aut erit determinate in aliquo loco vel tempore, aut in nullo, determinate autem eam in aliquo non poſſe eſſe, iam diſcuſſum eſt. In nullo igitur loco vel tempore, id eſt, nuſquam & nunquam eſt. Non enim poteſt eſſe, niſi aut in omni, aut in aliquo. Sed rurſus cùm conſtet inexpugnabiliter, non ſolùm quia eſt per ſe, & ſine principio, & ſine fine: ſed quia aliquid ſine ea nec vſquam nec vnquam eſt, neceſſe illam eſſe vbique & ſemper.

Quomodo melius poſsit intelligi eſſe ſemper quàm in omni tempore. Cap. XXII.

QVomodo ergo conueniént hęc tam contraria ſecũdum prolationem, & tam neceſſaria
C ſecundum probationem? Fortaſsè quodammodò eſt ſumma natura in loco vel tempore, quo non prohibetur ſic eſſe ſimul tota in ſingulis locis vel temporibus: vt tamen non ſint plures totæ, ſed vna ſola tota: nec eius ætas, quæ non eſt niſi vera æternitas, non ſit diſtributa in præteritum, præſens, & futurum. Non enim videntur hac lege loci ac temporis cogi, niſi ea quæ ſic ſunt in loco vel tempore, vel loci ſpatium vel temporis diuturnitatẽ non excedant. Quare, ſicut de his quæ huiuſmodi ſunt, vnum idemque totum ſimul non poſſe eſſe totum in diuerſis locis vel temporibus omni veritate aſſeritur. ita in his quæ huiuſmodi non ſunt idipſum nulla neceſſitate concluditur. Iure nanq; dici videtur, quod tantum eius rei ſit aliquis locus, cuius quantitatem locus, circunſcribendo continet, & continendo circunſcribit: & quod eius rei ſolùm ſit aliquod tempus, cuius diuturnitatem tempus metiendo aliquo modo terminat, & terminando metitur. Quapropter cuius amplitudini aut diuturnitati, nulla meta vel a loco vel à tempore opponitur, illi nullum eſſe locum vel tempus verè proponitur Quoniam nanque nec locus illi facit quod locus, nec tempus quod tempus: non irrationabiliter dicitur, quia nullus locus eſt eius locus, & nullum tempus eſt eius tempus. Quod verò nullum locum aut tempus habere conſpicitur, id profectò nullatenus loci aut temporis legem ſubire conuincitur. Nulla igitur lex loci aut temporis naturam illam aliquo modo cogit: quam nullus locus aut tempus aliqua continentia claudit. Quęnam aut rationalis conſideratio omnimoda ratione non concludat, vt creatricem ſummamque omnium ſubſtantiam, quam neceſſe eſt alienam eſſe & liberam a natura, & iure
D omnium, quæ ipſa fecit de nihilo, vlla loci cohibitio vel temporis includat: cùm potiùs eius potentia, quæ non eſt aliud quàm eius eſſentia, cuncta à ſe facta ſub ſe continendo concludat? Quomodo quoque non eſt impudentis imprudentiæ dicere, quod ſummæ veritatis aut locus circumſcribat quantitatem, aut tempus metiatur diuturnitatem: quæ nullam penitùs localis & temporalis diſtenſionis magnitudinem ſuſcipit vel paruitatem? Quoniam itaq; loci hoc eſt vel temporis conditio, vt tantummodò quicquid eorũ metis clauditur, nec partium fugiat rationem, vel qualem ſuſcipit locus eius ſecundum quantitatem, vel qualem patitur tempus eius ſecundum diuturnitatem: nec vllo modo poſſit totum à diuerſis locis vel temporibus ſimul contineri quicquid verò loci vel temporis continentia nequaquam coercetur, nulla locorum vel temporum lege ad partium multiplicitatem cogatur, aut præſens eſſe totum ſimul pluribus locis aut temporibus prohibeatur, quoniam inquam hæc eſt conditio loci aut temporis, procul dubio ſumma ſubſtãtia, quæ nulla loci vel temporis continentia cingitur, nullà eorum lege conſtringitur. Quare quoniam ſummam eſſentiã totã & ineuitabilis neceſſitas exigit nulli loco vel tempori deeſſe, & nulla ratio loci aut temporis prohibet omni loco vel tempori ſimul totam adeſſe, neceſſe eſt eam ſimul totam omnibus & ſingulis locis & temporibus præſentem eſſe. Non enim, quia huic loco vel tẽpor. præſens eſt, idcircò prohibetur illi vel illi loco aut tempori ſimul & ſimiliter pręſens eſſe: nec quoniam fuit, aut eſt, aut erit: ideò æternitatis eius aliquis euanuit à præſenti tempore, & præterito, quod iam non eſt aut tranſit cum præſenti, quod vix eſt: aut venturum eſt cum futuro, quod nondum eſt. Nullatenus nan-

A nanque cogitur vel prohibetur legem locorum vel temporum alicubi aut aliquando eſſe vel non eſſe, quod nullo modo intra locum vel tempus claudit ſuum eſſe. Nam ſi ipſa ſumma eſſentia dicitur eſſe in loco aut tempore, quamuis de illa & de localibus ſiue temporalibus naturis vna ſit prolatio, propter loquendi conſuetudinem: diuerſus tamen eſt intellectus, propter rerum diſſimilitudinem. In illa nanque duo quædam eadem prolatio ſignificatio eſt, quia præſentia ſunt locis & temporibus, in quibus eſſe dicuntur: & quia continentur ab ipſis. In ſumma verò eſſentia, vnum tantùm percipitur, id eſt, quia præſens eſt, non etiam quia continetur. Vnde ſi vſus loquendi admitteret, conuenientius dici videretur, eſſe cùm loco vel tempore, quam in loco vel tempore. Verius enim ſignificatur contineri aliquid, cùm dicitur eſſe in alio, quàm cùm dicitur eſſe cum alio. In nullo itaq; loco vel tempore propriè dicitur eſſe, quia omninò à nullo alio continetur: & tamen in omni loco vel tempore ſuo quodammodò dici poteſt eſſe, quoniam quicquid aliud eſt, ne in nihilum cadat, ab ea præſente ſuſtinetur: in omni loco & tempore eſt, quia nulli abeſt, & in nullo eſt: quia nullum locum aut tempus habet, nec in ſe recipit diſtinctiones locorum aut temporum: nec habet, nec illic, vel alicubi, vel tunc, vel nunc, vel aliquando: nec ſecundũ labile præſens, quo vtimur, tempus eſt, aut ſecundum præteritum, vel futurum fuit vel erit: quoniam hæc circunſcriptorum & mutabilium propria ſunt: quod illa non eſt, & tamen hæc de ea quodammodò dici poſſunt: quoniam ſic eſt præſens omnibus circunſcriptis & mutabilibus, ac ſi illa circunſcribatur eiſdem locis & mutetur
B temporibus. Patet itaque, quod quantum ſatis eſt ad diſſoluendam, quæ inſonabat contrarietatem, qualiter ſumma omnium eſſentia vbique & ſemper & nuſquam, & nunquam; id eſt, in omni & in nullo loco, aut tempore ſit, iuxta diuerſorum intellectuum concordem veritatem.

Quomodo melius intelligi poßit eſſe vbique, quam in omni loco. Cap. XXIII.

VErùm cùm conſtet eandem ſummam naturam non magis eſſe in omnibus locis, quam in omnibus quæ ſunt, non velut quæ contineatur, ſed quæ penetrando cuncta contineat: cur non dicatur eſſe vbique: hoc ſenſu, vt potiùs intelligatur eſſe in omnibus quæ ſunt, quàm tantùm in omnibus locis: cùm hunc intellectum & rei veritas exhibeat, & ipſa localis verbi proprietas nequaquàm prohibeat. Solemus nanque localia verba ſæpè irreprehenſibiliter attribuere rebus, quæ nec loca ſunt, nec circunſcriptione locali continentur: velut ſi dicam, ibi eſſe intellectum in anima, vbi eſt rationalitas. Nam cùm ibi, & vbi, aduerbia localia ſint: non tamen locali circunſcriptione, aut anima continet aliquid, aut intellectus aut rationalitas continetur. Quare ſumma natura ſecundùm rei veritatem, dicitur aptius vbique eſſe ſecundùm hanc ſignificationem: vt intelligatur eſſe in omnibus quæ ſunt, quàm intelligatur in omnibus. Et quoniam ſicut ſuprà expoſitæ rationis docent, aliter eſſe non poteſt, neceſſe eſt eam ſic eſſe in omnibus quæ ſunt, vt vna eademq; perfectè tota ſimul ſit in ſingulis.

Quòd nullis mutabilis ſit accidentibus. Cap. XXIV.

EAndem quoque ſummam ſubſtantiam conſtat ſine principio & ſine fine eſſe: nec habere præteritum, aut futurum: nec temporale, hoc eſt, labile præſens quo nos vtimur: quoniam ætas ſiue æternitas eius, quæ nihil aliud eſt quam ipſa, immutabilis & ſine partibus eſt. Nónne ergò ſemper, quòd videtur deſignare totum tempus, multò verius (ſi de illa dicitur) intelligitur ſignificare æternitatem, quæ ſibijpſi nunquam eſt diſſimilis, quàm temporum varietatem, quæ ſibijpſi ſemper eſt in aliquo non ſimilis. Quare ſi dicitur ſemper eſſe, quoniam idem eſt illi eſſe & viuere: nihil melius intelligitur, quàm æternè eſſe vel viuere, id eſt, interminabilem vitã ſimul perfectam totam obtinere. Videtur autem eius æternitas, eſſe interminabilis vita ſimul perfecte tota exiſtens. Cùm enim ſuprà iam ſatis liqueat, quòd eadem ſubſtantia non ſit aliud quàm vita ſua & æternitas ſua: nec ſit aliquo modo terminabilis, nec niſi ſimul & perfectè tota: quid aliud eſt vera æternitas, quæ ſoli illi conuenit, quàm interminabilis vita ſimul & perfectè tota exiſtens? Nam vel hoc ſolo, veram æternitatem ſoli ineſſe illi ſubſtantiæ, quæ ſola non facta, ſed factrix eſſe inuenta eſt, apertè percipitur, quoniam vera æternitas principij finiſque meta carere intelligitur, quod nulli rerum creatarum conuenire, eo ipſo quod de nihil factæ ſunt, conuincitur. Sed hæc eſſentia, quam patuit omnimodè ſibi eſſe eandem ſubſtantialiter, non eſt aliquando à ſe diuerſa vel accidentaliter. Verùm quomodo eſt ſummæ incommutabilis, ſi per accidentia poteſt, non dicam eſſe: ſed vel intelligi variabilis? Et è contra, quomodo non eſt particeps accidentis, cùm & hoc ipſum quod maior eſt omnibus alijs naturis, & quod illis diſſimilis eſt illi videatur accidere. Sed quid repugnat quorundam, quæ accidentia dicuntur ſuſceptibilitas & naturalis incommutabilitas, ſi ex eorum aſſumptione nulla ſubſtantiæ conſequitur variabilitas? Omnium quippe quæ accidentia dicuntur: alia non niſi cum aliqua participantis variatione adeſſe & abeſſe poſſe intelliguntur vt omnes colores: Alia omninò nullam vel accidendo vel recedendo mutationem, circa id de quo dicuntur, efficere noſcuntur, vt quædam relationes. Conſtat nanque, quia homini poſt annum præſentem naſcituro, nec maior, nec minor, nec æqualis ſim, nec ſimilis. Omnes autem relationes has vtique cùm natus fuerit ſine omni mei mutatione, ad illum habere potero, & amittere: ſecundùm quod creſcet, vel per qualitates diuerſas mutabitur. Palam itaque fit, quia eorum quæ accidentia dicuntur: quædam aliquatenus attrahunt commutabilitatem, quædam verò nullatenus ſubtrahunt immutabilitatem. Sicut igitur ſumma natura accidentibus mutationẽ efficientibus nunquam in ſua ſimplicitate locum tribuit: ~~ſic ſecundùm tribuit~~: ſic ſecundùm ea quæ nullatenus ſummæ incommutabilitati repugnant, aliquando dici aliquid non reſpuit, & tamen aliquid eius eſſentiæ, vnde ipſa variabilis intelligi poſſit, non accidit. Vnde hoc quoque concludi poteſt, quia nullius accidentis ſuſceptibilis eſt, quippe quemadmodum illa accidentia, quæ mutationem aliquam accedendo vel recedendo faciunt, ipſa ſuo effectu verè accidere rei, quam mutant perpenduntur: ſic illa quæ à ſimili effectu deficiunt, impropriè dici accidentia deprehenduntur. Sicut igitur ſemper ſibi eſſe eſt omnimodò eadem ſubſtantialiter: ita nunquam eſt à ſe diuerſa vllo modo, vel accidentaliter. Sed quoquo modo ſeſe habeat ratio de proprietate hominis accidentium; illud

A illud ſine dubio verum eſt: quia de ſummè incommutabili natura, nihil poteſt dici vndè mutabilis poſsit intelligi.

Quomodo illa dicenda ſit ſubſtantia: & quod ſit extra omnem ſubſtantiam, & ſingulariter ſit quicquid eſt. Cap. XXV.

SEd ſi ratum eſt, quod de huius naturæ ſimplicitate perſpectum eſt: quomodo ſubſtantia eſt? Nam cùm omnis ſubſtantia admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium ſit ſuſceptibilis: huiuſmodi immutabilis ſinceritas omnimode admixtioni ſiue mutationi eſt inacceſſibilis: quomodò ergò obtinebitur eam eſſe quàlibet ſubſtantiam: niſi dicatur ſubſtantia pro eſſentia, & ſic ſit extra, ſicut eſt ſupra, omnem ſubſtantiam? Nam quantum illud eſſe, quod per ſe eſt quicquid eſt, & de nihilo facit, omne aliud eſſe diuerſum eſt ab eo eſſe, ~~quod per aliud eſſe diuerſum eſt ab eo eſſe,~~ quod per aliud fit de nihilo quicquid eſt: tantum omninò diſtat ſumma ſubſtantia, ab his quę non ſunt idem quod ipſa. Cumque ſola omnium naturarum habeat a ſe ſine alterius naturæ auxilio eſſe quicquid eſt: quomodo non eſt ſingulariter abſque ſuæ creaturæ conſortio quicquid ipſa eſt? Vnde ſi quando illi eſt cum alijs nominis alicuius communio: valde procul dubiò intelligenda eſt diuerſa ſignificatio.

Quòd non contineatur in communi tractatu ſubſtantiarum, & tamen ſit ſubſtantia, & indiuiduus ſpiritus.

Cap. XXVI.

B COnſtat igitur, quia illa ſubſtantia nullo communi tractatu ſubſtantiarum includitur, à cuius eſſentiali communione omnis natura excluditur. Nempè cùm omnis ſubſtantia tractetur aut eſſe vniuerſalis, quæ pluribus ſubſtantijs eſſentialiter communis eſt, vt hominem eſſe commune eſt ſingulis hominibus: aut eſſe indiuidua, quæ vniuerſalem eſſentiam communem habet cum alijs, quemadmodum ſinguli homines commune habent cum ſingulis, vt homines ſint: quomodo aliquis ſummam naturam in aliarum ſubſtantiarum tractatu contineri intelligit, quæ nec in plures ſubſtantias ſe diuidit, nec cum aliqua alia per eſſentialem communionem ſe colligit? quoniam tamen ipſa non ſolùm certiſſime exiſtit, ſed etiam ſumma omnium exiſtit: & cuiuslibet rei eſſentia, dici ſolet ſubſtantia, profectò itaque, ſi quid dici poteſt digne, non prohibetur dici ſubſtantia: & quoniam non noſcitur dignior eſſentia, quàm ſpiritus, & corpus: & ex his dignior eſt ſpiritus, quàm corpus: vtique eadem aſſerenda eſt eſſe ſpiritus, & non corpus. Quoniam autem nec vllæ partes ſunt eiuſdem ſpiritus, nec plures eſſe poſſunt eiuſmodi ſpiritus, neceſſe eſt, vt ſit omninò indiuiduus ſpiritus. Quoniam enim, ſicut ſupra conſtat nec partibus eſt compoſitus, nec vllis differentijs vel accidentibus intelligi poteſt eſſe mutabilis, impoſsibile eſt, vt qualibet ſectione ſit diuiſibilis.

Quòd idem ſpiritus ſimpliciter ſit: & creata illi comparata non ſint. Cap. XXVII.

VIdetur ergò conſequi ex præcedentibus, quòd iſte ſpiritus, qui ſic ſuo quodam mirabiliter ſingulari, & ſingulariter mirabili modo eſt, quadam ratione ſolus ſit: alia verò quæcunque videntur eſſe, huic collata, non ſint. Si enim diligenter intendatur, ille ſolus videbitur ſimpliciter & perfecte & abſolute eſſe: alia verè omnia

C verè non eſſe, & vix eſſe: quoniam nanque idem ſpiritus, propter incommutabilem æternitatem ſuam nullo modo ſecundum aliquem motum dici poteſt, quia fuit aut erit: ſed ſimpliciter eſt: nec mutabiliter eſt aliquid, quod aliquando, aut non fuit, aut non erit, neque non eſt quod aliquando fuit, aut erit: ſed quicquid eſt ſemel, & ſimul, & interminabiliter eſt. Quoniam inquantum huiuſmodi eſt, eſſe eius iure ipſe ſimpliciter & abſolutè & perfecte dicitur eſſe. Quoniam verò omnia alia ſecundum aliquid mutabiliter aliquando aut fuerunt, aut erunt quod non ſunt: aut ſunt quod aliquando non fuerunt, vel non erunt: & quoniam hoc, quia fuerunt, iam non eſt: illud autem ſcilicet, quia erunt, nondum eſt, & hoc quia in labili breuiſſimoque & vix exiſtente præſenti ſunt, vix eſt. Quoniam ergò tam mutabiliter ſunt: non immeritò negantur ſimpliciter & perfecte & abſolute eſſe, & aſſeruntur fere non eſſe, & vix eſſe. Deinde, cùm omnia quęcunque aliud ſunt quam ipſe: de non eſſe venerunt ad eſſe, non per ſe, ſed per aliud: & cùm de eſſe redeant ad non eſſe, quantum ad ſe niſi ſuſtineantur per aliud: quomodo illis ſimpliciter conuenit, aut perfecte ſiue abſolute eſſe, & non magis vix eſſe aut fere non eſſe? Cumque eſſe ſolius eiuſdem ineffabilis ſpiritus intelligi nullo modo poſſit, aut non eſſe incœptum, aut aliquem pati poſſe, ex eò quod eſt in non eſſe defectum: & quicquid ipſe eſt, non ſit, per aliud quam per ſe, id eſt, per hoc quod ipſe eſt, nónne huius eſſe meritò intelligitur ſimpliciter ſolū perfectum & abſolutum: Quod verò ſic ſimpliciter & omnimoda ratione ſolum eſt perfectum ſimpliciter & abſolutum, id nimirum quodammodò iure dici poteſt ſolum eſſe: & è contra, quicquid per ſuperiorem rationem, nec ſimpliciter, nec perfecte, nec abſolutè eſſe, ſed vix eſſe, D aut ferè non eſſe, cognoſcitur: id vtique aliquo modo recte non eſſe dicitur. Secundum hanc igitur rationem ille ſolus creator ſpiritus eſt: & omnia creata, non ſunt: nec tamen omnia non ſunt, quia per illum qui ſolus abſolutè eſt, de nihilo aliquid facta ſunt.

Quòd eius locutio idipſum ſit quod ipſe: nec tamen ſint duo, ſed vnus ſpiritus.

Cap. XXVIII.

IAM nunc his, quæ de proprietatibus huius ſummæ naturæ ad præſens mihi ducem rationem ſequenti occurrunt: perſpectis opportunum exiſtimo, vt de eius locutione, per quam facta ſunt omnia ſi quid poſſim conſiderem. Etenim cùm omnia, quæ de illa ſupra potui animaduertere, rationis robur inflexibile teneant. Illud me maximè cogit de illa diligentius diſcutere, quia idipſum quod ipſe ſummus ſpiritus eſt, probatur eſſe. Si enim ille nihil fecit, niſi per ſeipſum: & quicquid ab eo factum eſt, per illam eſt factum: quomodo illa eſt aliud, quàm eſt idem ipſe? Amplius, aſſerunt vtique inexpugnabiliter ea quæ iam inuenta ſunt: quia nihil omninò potuit vnquam aut poteſt ſubſiſtere præter creantem ſpiritum & eius creaturam. Hanc verò ſpiritus eiuſdem locutionem, impoſſibile eſt inter creata contineri, quoniam quicquid creatum ſubſiſtit, per illam factum eſt: illa verò per ſe fieri nõ potuit. Nil quippe per ſeipſum fieri poteſt: quia quicquid fit, poſterius eſt eo per quod fit: & nihil eſt poſterius ſeipſo. Relinquitur itaque, vt hæc ſummi ſpiritus locutio, cùm creatura eſſe non poſſit, non ſit aliud quàm ſummus ſpiritus. Denique, hæc

ipſa

A illud ſine dubio verum eſt: quia de ſummè incommutabili natura, nihil poteſt dici vndè mutabilis poſsit intelligi.

Quomodo illa dicenda ſit ſubſtantia: & quod ſit extra omnem ſubſtantiam, & ſingulariter ſit quicquid eſt. Cap. XXV.

SEd ſi ratum eſt, quod de huius naturæ ſimplicitate perſpectum eſt: quomodo ſubſtantia eſt? Nam cùm omnis ſubſtantia admixtionis differentiarum vel mutationis accidentium ſit ſuſceptibilis: huiuſmodi immutabilis ſinceritas omnimodè admixtioni ſiue mutationi eſt inacceſſibilis: quomodò ergò obtinebitur eam eſſe quãlibet ſubſtantiam: niſi dicatur ſubſtantia pro eſſentiã, & ſic ſit extra, ſicut eſt ſupra, omnem ſubſtantiam? Nam quantum illud eſſe, quod per ſe eſt quicquid eſt, & de nihilo facit, omne aliud eſſe diuerſum eſt ab eo eſſe, ~~quod per aliud eſſe diuerſum eſt ab eo eſſe,~~ quod per aliud fit de nihilo quicquid eſt: tantum omninò diſtat ſumma ſubſtantia, ab his quæ non ſunt idem quod ipſa. Cumque ſola omnium naturarum habeat à ſe ſine alterius naturæ auxilio eſſe quicquid eſt: quomodo non eſt ſingulariter abſque ſuæ creaturæ conſortio quicquid ipſa eſt? Vnde ſi quando illi eſt cum alijs nominis alicuius communio: valdè procul dubio intelligenda eſt diuerſa ſignificatio.

Quòd non contineatur in communi tractatu ſubſtantiarum, & tamen ſit ſubſtantia, & indiuiduus ſpiritus.

Cap. XXVI.

COnſtat igitur, quia illa ſubſtantia nullo communi tractatu ſubſtantiarum includitur, à
B cuius eſſentiali communione omnis natura excluditur. Nempè cùm omnis ſubſtantia tractetur aut eſſe vniuerſalis, quæ pluribus ſubſtantijs eſſentialiter communis eſt, vt hominem eſſe commune eſt ſingulis hominibus: aut eſſe indiuidua, quæ vniuerſalem eſſentiam communem habet cum alijs, quemadmodum ſinguli homines commune habent cum ſingulis, vt homines ſint: quomodo aliquis ſummam naturam in aliarum ſubſtantiarum tractatu contineri intelligit, quæ nec in plures ſubſtantias ſe diuidit, nec cum aliqua alia per eſſentialem communionem ſe colligit? quoniam tamen ipſa non ſolùm certiſſimè exiſtit, ſed etiam ſumma omnium exiſtit: & cuiuslibet rei eſſentia, dici ſolet ſubſtantia, profectò itaque, ſi quid dici poteſt dignè, non prohibetur dici ſubſtantia: & quoniam non noſcitur dignior eſſentia, quàm ſpiritus, & corpus: & ex his dignior eſt ſpiritus, quàm corpus: vtique eadem aſſerenda eſt eſſe ſpiritus, & non corpus. Quoniam autem nec vllæ partes ſunt eiuſdem ſpiritus, nec plures eſſe poſſunt eiuſmodi ſpiritus, neceſſe eſt, vt ſit omninò indiuiduus ſpiritus. Quoniam enim, ſicut ſuprà conſtat nec partibus eſt compoſitus, nec vllis differentijs vel accidentibus intelligi poteſt eſſe mutabilis, impoſsibile eſt, vt qualibet ſectione ſit diuiſibilis.

Quòd idem ſpiritus ſimpliciter ſit: & creata illi comparata non ſint. Cap. XXVII.

VIdetur ergò conſequi ex præcedentibus, quòd iſte ſpiritus, qui ſic ſuo quodam mirabiliter ſingulari, & ſingulariter mirabili modo eſt, quadam ratione ſolus ſit: alia verò quæcunque videntur eſſe, huic collata, non ſint. Si enim diligenter intendatur, ille ſolus videbitur ſimpliciter & perfecte & abſolute eſſe: alia verè omnia verè non eſſe, & vix eſſe: quoniam namque idem ſpiritus, propter incommutabilem æternitatem ſuam nullo modo ſecundùm aliquem motum dici poteſt, quia fuit aut erit: ſed ſimpliciter eſt: nec mutabiliter eſt aliquid, quod aliquando, aut non fuit, aut non erit, neque non eſt quod aliquando fuit, aut erit: ſed quicquid eſt ſemel, & ſimul, & interminabiliter eſt. Quoniam inquantum huiuſmodi eſt, eſſe eius iure ipſe ſimpliciter & abſolutè & perfectè dicitur eſſe. Quoniam verò omnia alia ſecundùm aliquid mutabiliter aliquandò aut fuerunt, aut erunt quod non ſunt: aut ſunt quod aliquando non fuerunt, vel non erunt: & quoniam hoc, quia fuerunt, iam non eſt: illud autem ſcilicet, quia erunt, nondum eſt, & hoc quia in labili breuiſſimoque & vix exiſtente præſenti ſunt, vix eſt. Quoniam ergò tam mutabiliter ſunt: non immeritò negantur ſimpliciter & perfecte & abſolute eſſe, & aſſeruntur ferè non eſſe, & vix eſſe. Deinde, cùm omnia quæcunque aliud ſunt quàm ipſe: de non eſſe venerunt ad eſſe, non per ſe, ſed per aliud: & cùm de eſſe redeant ad non eſſe, quantum ad ſe niſi ſuſtineantur per aliud: quomodo illis ſimpliciter conuenit, aut perfecte ſiue abſolute eſſe, & non magis vix eſſe aut ferè non eſſe? Cumque eſſe ſolius eiuſdem ineffabilis ſpiritus intelligi nullo modo poſſit, aut ~~non~~ eſſe incœptum, aut aliquam pati poſſe, ex eo quod eſt in non eſſe defectum: & quicquid ipſe eſt, non ſit, per aliud quam per ſe, id eſt, per hoc quod ipſe eſt, nonne huius eſſe meritò intelligitur ſimpliciter ſolũ perfectum & abſolutum: Quod verò ſic ſimpliciter & omnimoda ratione ſolum eſt perfectum ſimpliciter & abſolutum, id nimirum quodammodò iure dici poteſt ſolum eſſe: & è contra, quicquid per ſuperiorem rationem, nec ſim-
D pliciter, nec perfecte, nec abſolutè eſſe, ſed vix eſſe, aut ferè non eſſe, cognoſcitur: id vtique aliquo modo rectè non eſſe dicitur. Secundum hanc igitur rationem ille ſolus creator ſpiritus eſt: & omnia creata, non ſunt: nec tamen omnia non ſunt, quia per illum qui ſolus abſolutè eſt, de nihilo aliquid facta ſunt.

Quòd eius locutio idipſum ſit quod ipſe: nec tamen ſint duo, ſed vnus ſpiritus.

Cap. XXVIII.

IAM nunc his, quæ de proprietatibus huius ſummæ naturæ ad præſens mihi ducem rationem ſequenti occurrunt: perſpectis opportunum exiſtimo, vt de eius locutione, per quam facta ſunt omnia ſi quid poſſim conſiderem. Etenim cùm omnia, quæ de illa ſuprà potui animaduertere, rationis robur inflexibile teneant. Illud me maximè cogit de illa diligentius diſcutere, quia idipſum quod ipſe ſummus ſpiritus eſt, probatur eſſe. Si enim ille nihil fecit, niſi per ſeipſum: & quicquid ab eo factum eſt, per illam eſt factum: quomodo illa eſt aliud, quàm eſt idem ipſe? Amplius, aſſerunt vtiq; inexpugnabiliter ea quæ iam inuenta ſunt: quia nihil omninò potuit vnquam aut poteſt ſubſiſtere præter creantem ſpiritum & eius creaturam. Hanc verò ſpiritus eiuſdem locutionem, impoſſibile eſt inter creata contineri, quoniam quicquid creatum ſubſiſtit, per illam factum eſt: illa verò per ſe fieri nõ potuit. Nil quippe per ſeipſum fieri poteſt: quia quicquid fit, poſterius eſt eo per quod fit: & nihil eſt poſterius ſeipſo. Relinquitur itaque, vt hæc ſummi ſpiritus locutio, cùm creatura eſſe non poſſit, non ſit aliud quàm ſummus ſpiritus. Denique, hæc

A Ipſa locutio nihil aliud poteſt intelligi, quàm eiuſdem ſpiritus intelligentia qua cuncta intelligit. Quid enim eſt aliud illi rem loqui aliquam, hoc loquendi modo quàm intelligere? Nam non vt homo, ſemper dicit quod intelligit. Si igitur ſummè ſimplex natura non eſt aliud, quàm quod eſt ſua intelligentia quemadmodum eſt id quod eſt ſua ſapientia: neceſſe eſt vt ſimiliter non ſit aliud, quàm quod eſt ſua locutio. Sed quoniam iam manifeſtum eſt ſummum ſpiritum vnum tantùm eſſe, & omnimodè indiuiduum: neceſſe eſt vt ſit illi hæc ſua locutio conſubſtantialis, vt non ſint duo, ſed vnus ſpiritus.

Quòd eadem locutio non conſtet ex pluribus verbis, ſed ſit vnum verbum. Cap. XXIX.

CVR igitur dubitem, quòd ſupra dubium dimiſeram: ſcilicet vtrùm hæc locutio in pluribus verbis, an in vno verbo conſiſtat? Nam ſi ſic eſt ſummæ naturæ conſubſtantialis, vt nõ ſint duo, ſed vnus ſpiritus: vtiq; ſicut ille ſummè ſimplex eſt, ita & iſta. Non igitur conſtat pluribus verbis ſed vnum verbũ per quod facta ſunt omnia. Sed ecce videtur mihi ſuboriri nec facilis, nec vllatenus ſub ambiguitate relinquenda quæſtio. Etenim omnia huiuſmodi verba, quibus res quaslibet mente dicimus, id eſt, cogitamus, ſimilitudines & imagines ſunt rerum quarum verba ſunt, & omnis ſimilitudo & imago, tantò magis vel minus eſt vera, quantò magis vel minus imitatur rem, cuius eſt ſimilitudo. Quid igitur tenendum eſt de verbo, quo dicuntur & per quod facta ſunt omnia? Erit aut non erit ſimilitudo eorum, quæ per ipſum facta ſunt? Si enim ipſum eſt
B vera mutabilium ſimilitudo: non eſt conſubſtantiale ſummæ incommutabilitati, quod falſum eſt. Si autem non eſt omnino vera, ſed qualiſcunque ſimilitudo mutabilium eſt: non eſt verbum ſummæ veritatis omnino verum, quod abſurdum eſt. At ſi nullam mutabilium habet ſimilitudinem: quomodo ad illius exemplum facta ſunt? Verùm forſitan nihil huiuſmodi remanebit ambiguitatis, ſi quemadmodum in viuo homine veritas hominis eſſe dicitur: in picto verò ſimilitudo ſiue imago illius veritatis: ſic exiſtendi veritas intelligitur in verbo cuius eſſentia ſic ſummè eſt, vt quodammodò illa ſola ſit. In his verò quæ in eius comparatione quodammodò non ſunt: & tamen per illud & ſecundùm illud facta ſunt aliquid, aliqua imitatio illius ſummæ eſſentiæ perpendatur: ſic quoque verbum ſummæ veritatis quod & ipſum eſt ſumma veritas, nullum augmentum vel detrimentum ſentiet ſecundùm hoc quod magis vel minus creaturis ſit ſimile: ſed potius neceſſe erit, omne quod creatum eſt, tantò magis eſſe, & tantò eſſe præſtantius quanto ſimilius eſt illi, quòd ſummè eſt, & ſummè magnum eſt. Hinc etenim fortaſsè, immò non fortaſsè, ſed pro certo, hinc omnis intellectus iudicat naturas, quolibet modo viuentes præſtare non viuentibus, ſentientes non ſentientibus, rationales irrationabilibus. Quoniã enim ſumma natura ſuo quodammodo ſingulari non ſolùm eſt, ſed & viuit, & ſentit, & rationalis eſt: liquet quoniam omnia quæ ſunt, id quod aliquo modo viuit, magis eſt illi ſimile, quàm id quod nullatenus viuit: & quod modo quolibet vel corporeo ſenſu cognoſcit aliquid, magis eſt, quam quod nihil omnino ſentit: & quod rationale eſt, magis quam rationis capax non eſt. Quoniam verò ſimili ratione quædam naturæ magis minuſue ſunt quàm aliæ, perſpicuum eſt. Quemadmodum C enim natura illud præſtantius eſt, quod per naturalem eſſentiam propinquius eſt præſtantiſſimo: ita vtique illa natura magis eſt, cuius eſſentia ſimilior eſt ſummæ eſſentiæ. Quòd ſic quoq; animaduerti facilè poſſe exiſtimo. Nempe ſi cuilibet ſubſtantiæ quæ & viuit, & ſenſibilis, & rationalis eſt, cogitatione auferatur quod rationalis eſt: deinde, quod ſenſibilis: & poſtea quod vitalis: poſtremo, ipſum nudum eſſe quod remanet: quis non intelligat, quod illa ſubſtantia quæ ſic paulatim deſtruitur: ad minus, & ad minus eſſe, & ad vltimum ad non eſſe gradatim perducitur. Quæ autem ſigillatim aſſumpta, quamlibet eſſentiam ad minus & minus eſſe deducunt: eadem ordinatim aſſumpta, illam ad magis & magis eſſe perducent. Patet igitur, quia magis eſt viuens ſubſtantia, quam non viuens: & ſenſibilis, quàm non ſenſibilis: & rationalis, quam non rationalis. Non eſt itaque dubium, quòd omnis eſſentia eo ipſo magis eſt præſtantiorque eſt: quo ſimilior eſt illi eſſentiæ, quæ ſummè eſt & ſummè præſtat. Satis itaque manifeſtum eſt in verbo, quo facta ſunt omnia non eſſe eorum ſimilitudinem, ſed veram ſimplicemque eſſentiam. In factis verò non eſſe ſimplicem abſolutamque eſſentiam, ſed verè illius eſſentiæ vix aliquam imitationem. Vnde neceſſe eſt, non idem verbum ſecundùm rerum creatarum ſimilitudinem magis vel minus eſſe verum: ſed omnem creatam naturam eo altiori gradu eſſentiæ dignitatiſq; conſiſtere: quo magis illi propinquare videtur.

Quòd ipſum verbum non ſit ſimilitudo factorum, ſed veritas eſſentiæ: facta verò ſint aliqua veritatis imitatio: & quæ natura magis ſint quàm aliæ & præſtantiores. D

Cap. XXX.

SEd cùm ita ſit: quomodo illud quod ſimpliciter eſt veritas, poteſt eſſe verbum eorum quorum non eſt ſimilitudo? cùm omne verbum quo aliqua res ſic mente dicitur, ſimilitudo ſit rei eiuſdem: & ſi non eſt verbum eorum quæ facta ſunt per ipſum: quomodo conſtabit quia ſit verbum? Nempe, omne verbum alicuius rei verbum eſt. Denique ſi nunquam creatura eſſet, nullum eius eſſet verbum. Quid igitur? An concludendum eſt; quia ſi nullo modo eſſet creatura, nequaquam eſſet verbum illud, quod eſt ſumma & nullius indigens eſſentia, aut fortaſſe illa ſumma eſſentia, quæ verbum eſt, eſſentia quidem eſſet æterna: ſed verbum non eſſet, ſi nihil vnquam per illam fieret? Eius enim quod nec fuit, nec eſt, nec futurum eſt, nullum verbum eſſe poteſt, verũ ſecundùm hanc rationem, ſi nunquam vlla præter ſummum ſpiritum eſſet eſſentia, nullum omnino eſſet verbum in illo. Si nullum in illo verbum eſſet, nihil apud ſe diceret: cùm idem ſit illi ſic dicere aliquid quòd eſt intelligere: non aliquid intelligeret ſi nihil intelligeret: ergo ſumma ſapientia, quæ non eſt aliud quàm idem ſpiritus, nihil intelligeret: quod abſurdiſſimum eſt. Quid igitur? Si enim nihil intelligeret, quomodo eſſet ſumma ſapientia: aut ſi nullo modo eſſet aliquid præter illam, quid illa intelligeret? Sed nunquid ſeipſam non intelligeret? aut quomodo vel cogitari poteſt, quòd ſumma ſapientia ſe aliquando non intelligat, cùm aliquãdo mens rationalis poſſit non ſolùm ſuimet, ſed & illius ſummæ ſapientiæ reminiſci: ſed & illam & ſe intelligere. Si enim mens humana nullam eius,

A ius, aut ſuam habere memoriam, aut intelligentiam poſſet, nequaquam ſe ab irrationabilibus creaturis, & illam ab omni creatura, ſecum ſola tacite diſputando ſicut nunc mens mea facit, diſcerneret. Ergo ſummus ille ſpiritus, ſicut eſt æternus: ita æternè ſui memor eſt, & intelligit ſe ad ſimilitudinem mentis rationalis: immò non ad illius ſimilitudinem, ſed ille principaliter: & mens rationalis ad eius ſimilitudinem. At ſi æternè ſe intelligit, æternè ſe dicit. Si æternè ſe dicit, æternè eſt verbum eius apud ipſum. Siue igitur ille cogitetur nulla alia exiſtente eſſentia, ſiue alijs exiſtentibus: neceſſe eſt verbum illius coæternum illi eſſe cum ipſo.

Quòd ſummus ſpiritus ſeipſum dicat coæterno verbo.
Cap. XXXI.

SEd ecce quærenti mihi de verbo, quo creator dicit omnia quæ fecit: obtulit ſe verbum, quò ſeipſum dicit, qui omnia fecit. An ergo alio verbo dicit ſeipſum, & alio ea quæ fecit: aut potius eodem ipſo verbo quo dicit ſeipſum, dicit quæcunque fecit. Nam hoc quoque verbum, quo ſeipſum dicit, neceſſe eſt idipſum eſſe quod ipſum eſt: ſicut conſtat de verbo illo, quo dicit, ea quæ facta ſunt a ſe. Cùm enim etiam ſi nihil vnquam aliud eſſet, niſi ſummus ille ſpiritus, ratio tamen cogit verbum illud, quo ſe dicit, ex neceſſitate eſſe. Quod verius quàm hoc verbum eius, non eſſe aliud quàm quod ipſe eſt? Ergo ſi & ſeipſum & ea quæ facit conſubſtantiali ſibi verbo dicit: manifeſtum eſt, quia verbi quò ſe dicit, & verbi quo creaturam dicit vna ſubſtantia eſt. Quomodo ergo ſi vna ſubſtantia eſt, duo verba ſunt? Sed forſitan non cogit identitas ſubſtantiæ, verbi vnitatem admittere. Nam idem ipſe qui his verbis B loquitur, eandem illis habet ſubſtantiam & tamen verbum non eſt. Sed vtiquè verbum quò ſe dicit ſumma ſapientia, conuenientiſſimè dici poteſt verbum eius, ſecundùm ſuperiorem rationem: quia eius perfectam tenet ſimilitudinem. Nam nulla ratione negari poteſt, cum mens rationalis ſeipſam cogitando intelligit, imaginem ipſius naſci in ſua cogitatione: immò ipſam cogitationem ſui eſſe imaginem, ad ſui ſimilitudinem tanquam ex eius impreſſione formatam. Quamcunque enim rem mens, ſeu per corporis imaginationem, ſeu per rationem cupit veraciter cogitare, eius vtique ſimilitudinem, quantum valet in ipſa ſua cogitatione conatur exprimere: quod quantò verius facit tantò rem ipſam verius cogitat, & hoc quidem cum cogitat aliquid aliud quod ipſa non eſt, & maximè cum aliquid cogitat corpus, clarius perſpicitur. Cùm enim cogito notum mihi hominem abſentem, formatur acies cogitationis meę, in talem imaginem eius qualem illam per viſum oculorum in memoriam attraxi: quæ imago in cogitatione verbum eſt eiuſdem hominis, quem cogitando dico. Habet igitur mens rationalis, cùm ſe cogitando intelligit, ſecū imaginem ſuam ex ſe natam, id eſt, cogitationem ſui ad ſuam ſimilitudinem, quaſi ſua impreſſione formatam: quamuis ipſa ſe à ſua imagine non niſi ratione ſola ſeparare poſſit, quæ imago eius verbum eius eſt.

Quòd vno verbo dicat ſe: & quod fecit.
Caput XXXII.

HOc itaque modo quis neget ſummam ſapientiam, cùm ſe dicendo intelligat, gignere conſubſtantialem ſibi ſimilitudinem ſuam, id

eſt, verbum ſuum. Quod verbum, licet de re tam C ſingulariter eminenti propriè aliquid, ſatis conuenienter dici non poſſit, non tamen inconuenienter, ſicut ſimilitudò: ita & imago & figura, & character eius dici poteſt. Verbum autem quò creaturam dicit, nequaquam ſimiliter eſt verbum creaturæ: quia non eſt eius ſimilitudo, ſed principalis eſſentia: conſequitur igitur vt ipſam creaturam non dicat verbo creaturæ. Cuius ergò verbo eam dicit, ſi non dicit eam verbo eius? Nam quod dicit verbo, dicit: & verbum alicuius eſt verbum, id eſt, ſimilitudo. Sed ſi nihil aliud dicit, quàm ſe aut creaturā, nihil dicere poteſt: niſi aut ſuo, aut eius verbo. Si ergò nihil dicit verbo creaturæ: quicquid dicit, verbo ſuo dicit. Vno igitur eodemq́; verbo dicit ſeipſum, & quæcunq; fecit.

Quòd ſuo verbo videre poſsit dicere creaturam.
Caput XXXIII.

SEd quomodo tam differentes res ſcilicet creans & creata eſſentia, dici poſſunt vno verbo: præſertim cùm verbum ipſum ſit dicenti coæternum, creatura autem non ſit illi coæterna? Forſitan, quia ipſa eſt ſumma ſapientia & ſumma ratio; in qua ſunt omnia quæ facta ſunt: quemadmodū opus quod fit ſecundum aliquam artem, non ſolùm quando fit, verum & antequàm fiat, & poſtquàm diſſoluitur: ſemper eſt in ipſa arte non aliud, quàm quod eſt ars ipſa. Idcircò cùm ipſe ſummus ſpiritus dicit ſeipſum, dicit omnia quæ facta ſunt. Nam & antequàm fierent, & cùm jam facta ſunt, & cùm corrumpuntur ſeu aliquo modo variantur; ſemper in ipſo ſunt: non quòd ſunt in ſeipſis, ſed quod eſt idem ipſe. Etenim in ſeipſis ſunt eſſentia mutabilis ſecūdùm mutabilem rationem creata: in ipſo verò ſunt ipſa prima eſſentia, & prima exiſtendi veritas: cui prout magis vtcunquè D illa ſimilia ſint, ita verius & præſtantius exiſtunt. Hoc itaq; modo non irrationabiliter aſſeri poteſt, quia cùm ſeipſum dicit ſummus ille ſpiritus: dicit etiam quicquid factum eſt vno eodemque verbo.

Quòd quicquid factum eſt, in eius verbo & ſcientiá, ſit vita & veritas. *Cap.* XXXIV.

VErùm cùm conſtet, quia verbum conſubſtantiale eſt illi, & perfectè ſimile: neceſſariò conſequitur, vt omnia quæ ſunt in illo eadem, & eodem modo ſint in verbo eius. Quicquid igitur factum eſt, ſiue viuat, ſiue non viuat, aut quocunque ſit in ſe, in illo eſt ipſa vita & veritas. Quoniam autem idem eſt ſummo ſpiritui ſcire, quod intelligere, ſiue dicere: neceſſe eſt, quód eodem modo ſciat omnia quæ ſcit, quo ea dicit aut intelligit. Quemadmodum igitur omnia ſunt in verbo eius vita & veritas, ita ſunt in ſcientia eius. Qua ex re manifeſtiſſimè comprehendi poteſt, quomodo dicat idem ſpiritus, vel quomodo ſciat, ea quæ facta ſunt, à humana ſcientia comprehendi non poſſe. Nam nulli dubium, creatas ſubſtantias multò aliter eſſe in ſeipſis, quàm in noſtra ſcientia. In ſeipſis nanque ſunt per ipſam ſuam eſſentiam: in noſtra verò ſcientia, non ſunt earum eſſentia: ſed earum ſimilitudines. Reſtat igitur, vt tantò verius ſit in ſeipſis, quàm in noſtra ſcientia, quantò verius ſunt alicubi per ſuam eſſentiam, quàm per ſuam ſimilitudinem.

Quàm incomprehenſibili modo dicat, vel ſciat res à ſe factas. *Cap.* XXXV.

CVM ergo & hoc conſtet, quia omnis creata ſubſtantia, tantò verius eſt in verbo, & intel-

A ligentia creatoris, quàm in ſeipſa: quantò verius exiſtit creatrix, quàm creata eſſentia: quomodo comprehendat humana mens, cuiuſmodi ſit illud dicere & illa ſcientia, quæ ſic longè ſuperior, & verior eſt creatis ſubſtantijs: ſi noſtra ſcientia tantum ſuperatur ab illis: quantum earum ſimilitudo diſtat ab earum eſſentia.

Quòd quicquid ipſe eſt ad creaturam, hoc ſit, & verbum eius: nec tamen ambo ſimul pluraliter.

Cap. XXXVI.

VErùm cùm manifeſtè rationes ſuperiores doceant, ſummum ſpiritum per verbum ſuum feciſſe omnia, nunquid non & ipſum verbum fecit eadem omnia? Quoniam enim illi eſt conſubſtantiale, cuius eſt verbum, neceſſe eſt, vt ſit ſumma eſſentia. Summa autem eſſentia non eſt, niſi vna, quæ ſola creatrix & ſolum principium eſt omnium quæ facta ſunt. Ipſa nanque ſola fecit, non per aliud, quàm per ſe, omnia ex nihilo. Quare quæcunque ſummus ſpiritus facit: eadem & verbum eius facit ſimiliter. Quicquid igitur ſummus ſpiritus eſt ad creaturam: hoc & verbum eius eſt, & ſimiliter. Nec tamen ambo ſimul pluraliter, quia non ſunt plures creatrices ſummæ eſſentiæ. Sicut igitur ille creator eſt rerum & principium, ſic & verbum eius: nec tamen ſunt duo, ſed vnus creator & vnum principium.

Quòd dici non poſſit, quid duo ſint: quamuis neceſſe ſit eſſe duos. Cap. XXXVII.

STudioſè itaque attendendum eſt quiddam quod valdè inſolitum alijs rebus, in ſummo ſpiritu & verbo eius videtur euenire. Nam certum eſt, vnicuique ſingulatim, & vtriſque ſimul in eſſe
B quicquid ſunt in eſſentia, & quicquid ſunt ad creaturam: vt & ſingulatim perfectum ſit ambobus: & tamen pluralitatem non admittat in duobus. Licet enim ſingulatim & ille perfectè ſit ſumma veritas, & creator: & verbum eius ſit ſumma veritas & creator: non tamen ambo ſimul ſunt duæ veritates aut duo creatores. Sed cùm hæc ita ſint: miro tamen modo apertiſſimum eſt, quia nec ille cuius eſt verbum, poteſt eſſe verbum ſuum: nec verbum poteſt eſſe cuius eſt verbum, vt in eo quod ſignificat, vel quid ſint ſubſtantialiter, vel quid ſint ad creaturam, ſemper indiuiduam teneant vnitatem. In eo verò, quod ille non eſt ex iſto, hic autem eſt ex illo: ineffabilem admittant pluralitatem, ineffabilem certè. Quamuis enim neceſſitas cogat, vt ſint duo: nullo tamen modo exprimi poteſt, quid duo ſint. Nam ſi fortè duo pares, aut aliquid aliud ſimiliter adinuicem poſſint dici: in his ipſis tamen relatiuis ſi quæratur, quid ſit illud de quo dicuntur, nõ poteſt dici pluraliter, quemadmodum dicuntur duę pares lineæ, aut duo homines ſimiles. Quippe non ſunt duo pares ſpiritus, nec duo pares creatores, nec duo aliquid, quod ſignificat eorum aut eſſentiam, aut habitudinem ad creaturam: ſed nec duo aliquid, quod deſignet propriam habitudinem alterius ad alterum, quia nec duo verba, nec duæ imagines. Verbum nanque hoc ipſum quod verbum eſt, aut imago ad alterum eſt, quia non niſi alicuius verbũ eſt aut imago: & ſic propria ſunt hæc alterius, vt nequaquam alteri coaptentur. Nam ille, cuius eſt verbum aut imago, nec imago, nec verbum eſt.

Quòd idem verbum ſit à ſummo ſpiritu naſcendo.

Cap. XXXVIII.

COnſtat igitur, quod exprimi non poteſt quid duo ſint, ſummus ſpiritus, & verbum eius quamuis quibuſdam ſingulorum proprietatibus cogantur eſſe duo. Etenim proprium vnius eſt, eſſe ex altero: & proprium eſt alterius, alterum eſſe ex illo. Quod ipſum nullo vtique verbo videtur familiarius poſſe proferri, quàm ſi dicatur proprium eſſe vnius naſci ex altero: & proprium alterius, naſci alterum ex ipſo. Certum nanque iam conſtat, quod verbum ſummi ſpiritus, non ſic eſt ex eo, quemadmodum ea quæ ab illo facta ſunt, ſed quemadmodum de creatore, ſummum de ſummo. Et vt plena breuitate omnimoda abſoluatur ſimilitudo, penitùs idem ipſum eſt de eodem ipſo; & ita vt nullatenus ſit niſi ex eo. Cùm igitur pateat verbum ſummi ſpiritus, ſic eſſe ex ipſo ſolo, vt perfectam eius quaſi proles parentis, teneat ſimilitudinem: nec ſic eſſe ex eo ipſo, vt fiat ab eo: profectò nullo modo conuenientius cogitari poteſt: ex illo eſſe quam naſcendo. Nempe ſi innumerabiles res indubitanter dicuntur naſci ex his: ex quibus habent vt ſint, cùm nullam eorum ex quibus naſci dicuntur teneant ſimilitudinem, ſicut proles parentis. Dicimus enim capillos naſci de capite, & poma ex arbore: licèt nec illi capitis, nec iſta arboris ſimilia ſint: Si inquam, multa huiuſmodi non abſurde dicuntur naſci, tantò congruentius dici poteſt verbum ſummi ſpiritus, ex illo exiſtere naſcendo, quantò perfectius quaſi proles parentis, trahit eius ſimilitudinem ex illo exiſtendo.

Quòd veriſſimè ille ſit parens, ille verò proles.

Caput XXXIX.

QVòd ſi conuenientiſſimè dicitur naſci, & tam ſimile eſt illud quod naſcitur: cur æſtimetur ſimile quaſi proles parenti, & non potiùs aſſeratur: quia tantò verior eſt ille parens & iſta proles: quantò magis & ille ad huius natiuitatis perfectionem ſolus ſufficit: & quod naſcitur, eius ſimilitudinem exprimit. Nanque in rebus alijs, quas parentis proliſque certum eſt habitudinem habere, nulla ſic gignit, vt omninò nullius indigẽs ſola per ſe ad gignendam prolem ſufficiat: nulla ſic gignitur, vt nulla admixta diſſimilitudine omnimodam ſimilitudinem parentis exhibeat. Si ergò verbum ſummi ſpiritus ſic eſt omninò ex ipſius ſola eſſentia, & ſic ſingulariter eſt illi ſimile, vt nulla proles ſic ſit omninò ex ſola parentis eſſentia, aut ſic ſimilis parenti: profectò nullis rebus tam conuenienter videtur aptari habitudo parentis & prolis, quàm ſummo ſpiritui & verbo eius. Quapropter illius eſt veriſſimum proprium eſſe parentem, iſtius verò veraciſſimam eſſe prolem.

Quòd ille veriſſimè gignat, ille veriſſimè gignatur.

Caput XL.

AT hoc conſtare non poterit, niſi pariter ille veriſſimè gignat: & iſtud veriſſimè gignatur. Sicut igitur illud eſt perſpicuum, ita hoc eſſe certiſſimum neceſſe eſt, quare ſummi ſpiritus eſt veriſſimè gignere, & verbi eius veriſſimè gigni. Vellem iam quidem & fortè poſſem, illum eſſe veriſſimè patrem: hoc verò veriſſime eſſe filium concludere. Sed nec hoc negligendum exiſtimo: an patris & filij & an matris & filiæ magis illis apta ſit appellatio: cùm in eis nulla ſit ſexus diſcretio. Nam ſi idcircò conuenienter eſt ille pater, & proles eius filius, quia vterque eſt ſpiritus: cur non pari ratione alteri conuenit eſſe matrem, alteri filiam: quia vterque eſt veritas & ſapientia? An quia in his naturis, quæ ſexus habent differentiam, melioris ſexus eſt patrem eſſe vel filium, mi-

noris

A noris verò matrem vel filium. Et hoc quidem naturaliter in pluribus: in quibuſdam verò e contrario: vt in quibuſdam auium generibus, in quibus fœmininus ſexus ſemper maior & validior eſt: maſculinus verò minor & infirmior. Aut certè idcircò magis conuenit ſummo ſpiritui dici patrem quàm matrem: quia prima & principalis cauſa prolis ſemper eſt in patre. Nam ſi maternam cauſam quolibet modo ſemper paterna præcedit: nimis eſt incongruum, vt illi parenti adaptetur nomen matris, cui ad gignendam prolem nulla alia cauſa aut ſociatur aut præcedit. Veriſſimum eſt igitur ſummum ſpiritum, patrem eſſe prolis ſuæ. Quod ſi filius ſemper ſimilior eſt patri quàm filia. Nihil autem ſimilius eſt alteri, quàm ſummo patri proles ſua: veriſſimum eſt hanc prolem non eſſe filiam, ſed filium.

Quod alterim veriſſimè ſit eſſe genitorem & patrem, alterum genitum & filium. Cap. XLI.

SIcut igitur propriũ eſt illius veriſſime gignere, iſtius verò gigni: ſic proprium eſt illius eſſe veriſſimum genitorem, iſtius verò veriſſimum eſſe genitum. Et ſicut alter eſt veriſſimus parens alter veriſſima proles: ſic alter eſt veriſſimus pater, alter veriſſimus filius. Inuentis tot & tantis ſingulorum proprietatibus, quibus mira quędam tam ineffabilis quàm ineuitabilis in ſumma vnitate probatur eſſe pluralitas, valde mihi videtur delectabile, retractare ſæpiùs tam impenetrabile ſecretum. Ecce enim cùm ſit impoſſibile ſic, eundem eſſe qui gignit, & eum qui gignitur: atque eundem eſſe parentem & prolem: vt neceſſe ſit alium eſſe genitorem, alium genitum: & alium eſſe patrem, alium filium: ſic tamen neceſſe eſt idem
B eſſe illum qui gignit, & illum qui gignitur, nec non parentem & prolem: vt impoſſibile ſit aliud eſſe genitorem, quam quod eſt genitus: aliud eſſe patrem, quàm quod eſt filius.

Retractio communionis amborum & proprietatum ſingulorum. Cap. XLII.

ET cùm ita ſit alius ille, & alius ille: vt omninò pateat, quòd duo ſint: ſic tamen vnum & idem ipſum eſt, id quod eſt ille & ille vt penitùs lateat quid duo ſint. Nam ſic eſt alius pater, alius filius: vt cùm ambos dixerim, videam me duos dixiſſe: & ſic eſt idipſum quod eſt, & pater & filius, vt non intelligam quid duos dixerim. Quamuis nanque ſingulus pater ſit perfectè ſummus ſpiritus & ſingulus filius ſit perfectè ſummus ſpiritus: ſic tamen vnus idemque eſt ſummus ſpiritus pater, & ſpiritus filius: vt pater & filius non ſint duo ſpiritus: ſed vnus ſpiritus: vt ſicut ſingula propria ſingulorum non recipiunt pluralitatem, quia
non [illegible] ſunt duorum: ita id quod commune eſt amborum indiuiduam teneat vnitatem, quamuis totum ſit ſingulorum. Nam ſicut non ſunt duo patres aut duo filij, ſed vnus pater, & vnus filius, quoniam ſingula ſunt ſingulorum propria: ita non ſunt duo, ſed vnus ſpiritus: quamuis & ſinguli patris, & ſinguli filij, ſit perfectum eſſe ſpiritum. Sic ſunt oppoſiti relationibus, vt alter nunquam ſuſcipiat proprium alterius: ſicut ſunt concordes natura, & alter ſemper teneat eſſentiam alterius.

Quomodo alter alterius ſit eſſentia. Cap. XLIII.

SIc enim diuerſi ſunt, per hoc quod alter eſt pater, & alter filius, vt nunquam dicatur aut pater filius, aut filius pater: & ſic idem ſunt per ſubſtantiam, vt ſemper ſit in patre eſſentia filij, & in filio eſſentia patris. Eſt enim non diuerſa, ſed eadem: non plures, ſed vna vtriuſque eſſentia. Vnde C etiam ſi alter alterius dicatur eſſentia, non erratur à veritate: ſed ſumma vnitas ſimplicitaſquè commendatur communis naturæ. Non enim quemadmodum intelligitur ſapientia hominis, per quam homo ſapiens eſt, qui non poteſt eſſe per ſe ſapiens: ita intelligi poteſt, ſi dicatur pater eſſentia filij, & filius eſſentia patris, vt eo modo ſit filius exiſtens per patrem, & pater per filium, quaſi non poſſit alter exiſtens eſſe niſi per alterum: ſicut homo non poteſt eſſe ſapiens niſi per ſapientiam. Sicut nanque ſumma ſapientia ſemper ſapit per ſe, ita ſumma eſſentia ſemper eſt per ſe: Eſt autem perfectè ſumma eſſentia pater, & perfectè ſumma eſſentia filius: pariter ergò perfectus pater per ſe eſt, & pariter perfectus filius per ſe eſt, ſicut vterque ſapit per ſe. Non enim idcircò minus perfecta eſt eſſentia vel ſapientia filius, quia eſt eſſentia nata de patris eſſentia, & ſapientia de ſapientia: ſed tunc minus perfecta eſſentia vel ſapientia eſſet, ſi non eſſet per ſe, aut non ſaperet per ſe. Nequaquàm enim repugnat, vt filius per ſe ſubſiſtat, & de patre habeat eſſe. Sicut enim pater habet eſſentiam, & ſapientiam, & vitam in ſemetipſo, vt non per alienam, ſed per ſuam eſſentiam ſit per ſuam ſapientiam ſapiat, per ſuam vitam viuat: ita gignendo dat filio eſſentiam habere, & ſapientiam & vitam in ſemetipſo: vt non per extraneam, ſed per ſuam eſſentiam, ſapientiam, & vitam ſubſiſtat, ſapiat, & viuat: alioquin non erit idem eſſe patris & filij, nec erit par patri filius. Quodque falſum ſit, liquidiſſimè ſuperius peruiſum eſt: quare non repugnat filium, & ſubſiſtere per ſe, & eſſe de patre: quia hoc ipſum, id eſt, per ſeipſum poſſe ſubſiſtere, neceſſe eſt illum de patre D habere. Nam ſi quis ſapiens, ſuam me habere ſapientiam, cuius prius expers eſſem, doceret. vtique hæc ipſa ſapientia eius [illegible] non incongruè diceretur: ſed quamuis mea ſapientia ab illius ſapientia haberet eſſe & ſapere: tamen cùm iam non eſſet, niſi ſua ſapientia eſſet, nec ſaperet niſi ſeipſa. Multo igitur magis æterni patris coæternus filius, qui ſic habet à patre eſſe, vt non ſint duæ eſſentiæ, per ſe ſubſiſtit, ſapit, & viuit. Non igitur ſic intelligi poteſt: quod pater filij aut filius patris ſit eſſentia: quaſi alter non poſſit ſubſiſtere per ſe, ſed per alterum: ſed ad deſignandum, quam habent communionem ſummè ſimplicis, ſummeque vnius eſſentiæ, ſi congruè dici & intelligi poteſt, quod ſic eſt alter idipſum quod alter, vt alter habeat eſſentiam alterius. Hac itaque ratione, quoniam vtrique non aliud eſt habere eſſentiam, quàm eſſentiam eſſe, ſicut habet alter alterius eſſentiam, ita eſt alter alterius eſſentia, id eſt, idem eſſe eſt alteri, quod alteri.

Quòd aptius dici poßit filius eſſentia patris, quàm pater eſſentia filij: & quòd ſimiliter ſit filius patris virtus: & ſapientia, & ſimilia.

Caput XLIV.

QVod licèt ſecundum perſpectam rationem verum ſit: valde tamen magis congruit filium dici eſſentiam patris quàm patrem eſſentiam filij, quoniam nanque pater à nullo habet eſſentiam niſi à ſeipſo, non ſatis aptè dicitur habere eſſentiam alicuius niſi ſuam: quia verò filius eſſentiam ſuam habet à patre, & eandem habet pater, aptiſſimè dici poteſt habere eſſentiam patris. Quare quoniam neuter aliter habet eſſentiam quàm

A exiſtendo eſſentia ſicut ſatis aptius intelligitur habere filius patris eſſentiam quàm pater filij: ita conuenientius dici poteſt filius patris eſſentia quàm pater filij. Nam hæc vna ſi ſiat prolatio, ſatis acuta breuitate commendat filium, non ſolum eandem eſſentiam habere cum patre: ſed hanc ipſam habere de patre, vt hic ✱ filius eſt eſſentia patris. quod eſt, filius eſt non differens eſſentia de patris eſſentia, immò de patris eſſentia, ſimiliter ergò eſt filius, patris eſſentia, virtus. & ſapientia. ſiue veritas, & iuſtitia: & quicquid ſummi ſpiritus conuenit eſſentiæ.

Quomodo quædam ex his quæ ſic proferuntur, aliter quoque poſſint intelligi.

Cap. XLV.

VIdetur tamen quædam ex his quæ ſic proferri & intelligi poſſunt, aliam quoque non incongruam ſub hac ipſa pronunciatione intelligentiam ſuſcipere. Liquet enim filium, eſſe verum verbum, id eſt, perfectam intelligentiam, ſiue perfectam totius paternæ ſubſtantiæ cognitionem, & ſcientiam, & ſapientiam: id eſt, quæ ipſam patris intelligit eſſentiam, & cognoſcit, & ſcit, & ſapit. Si igitur hoc ſenſu dicatur, filius patris intelligentia, & ſapientia, & ſcientia, & cognitio, ſiue notitia: quoniam intelligit, ſapit, ſcit, & nouit patrem, nequaquam a veritate diſceditur. Veritas quoque patris aptiſſimè dici poteſt filius, non ſolum eo ſenſu, quia eſt eadem filij veritas quæ eſt & patris: ſicut iam perſpectum eſt, ſed etiam hoc ſenſu, vt in eo intelligatur non imperfecta quædam imitatio, ſed integra veritas paternæ ſubſtantiæ: quia non eſt aliud, quàm quod eſt pater. At ſi B ipſa ſubſtantia patris eſt intelligentia, & ſcientia, & ſapientia, & veritas, conſequenter colligitur: quia ſicut filius eſt intelligentia, & ſcientia, & ſapientia, & veritas paternæ ſubſtantiæ: Ita eſt intelligentia intelligentiæ, ſcientia ſcientiæ, ſapientia ſapientiæ, & veritas veritatis.

Quòd filius ſit intelligentia intelligentiæ, & veritas veritatis: & ſimiliter de ſimilibus.

Caput XLVI.

DE memoria verò, quid ſentiendum eſt? an æſtimandus eſt filius intelligentia memoriæ, ſiue memoria patris, aut memoria memoriæ? Equidem cùm ſumma ſapientia ſui memor eſſe negari non poſſit, nihil competentius quàm in memoria pater: ſicut in verbo filius intelligitur: quoniam de memoria naſci verbũ videtur, quod clarius in noſtra mente percipitur. Quoniam nanque mens humana non ſemper ſe cogitat, ſicut ſui ſemper meminit: liquet cùm ſe cogitat, quod verbum eius naſcitur, de memoria. Vnde apparet, quia ſi ſemper ſe cogitaret, ſemper verbum eius de memoria naſceretur. Rem etenim cogitare, cuius memoriam habemus, hoc eſt, mente eam dicere, verbum verò rei: eſt ipſa cogitatio ad eius ſimilitudinem ex memoria formata: Hinc itaque liquido animaduerti poteſt de ſumma ſapientia, quæ ſic ſemper ſe dicit, ſicut ſemper ſui memor eſt: quia de æterna memoria coæternum verbum naſcitur. Sicut igitur verbum congrue intelligitur proles: ita memoria parentis nomen aptiſſime ſuſcipit. Si ergò proles, quæ omninò de ſolo ſummo ſpiritu nata eſt, proles eſt memoriæ eius, nihil conuenientius, quàm quia memoria eius eſt idem ipſe ~~quippe non eſt~~, in eo quod ſui memor eſt ſic, eſt in ſui memoria velut alia res in alia, quemadmodum ea quæ ſic ſunt in humanæ mentis memoria, vt non ſint ipſa in noſtra memoria: ſed ſic eſt memor ſui, vt ipſe memoria ſua ſit. Conſequitur itaque, vt quomodo filius eſt intelligentia, ſiue ſapientia patris ita ſit & paternæ memoriæ. At quicquid filius ſapit aut intelligit, eius ſimiliter & meminit. G

i ipse memoria sua sit

Quòd in memoria intelligatur pater, ſicut in intelligentia filius: & quomodo filius ſit intelligentia vel ſapientia memoriæ & memoria patris & memoriæ.

Caput XLVII.

EST igitur filius memoria patris, & memoria memoriæ, id eſt, memoria memor patris, qui eſt memoria, ſicut eſt ſapientia patris, & ſapientia ſapientiæ, id eſt, ſapientia ſapiens patrem ſapientiam, & filius quidem memoria nata de memoria, ſicut ſapientia nata de ſapientia: pater verò de nullo nata memoria vel ſapientia. Sed ecce dum huius patris filijq; proprietates, communionemque delectabiliter intueor: nihil delectabilius in illis contemplandum inueni, quàm mutui amoris affectum. Quoniam enim abſurde negetur ſummus ſpiritus ſe amare ſicut ſui memor eſt, & ſe intelligit, cùm mens rationalis & ſe & illum amare poſſe conuincatur: ex eo quia ſui & illius memor eſſe, & ſe & illum intelligere poteſt: otioſa nanque & penitùs inutilis eſt memoria & intelligentia cuiuslibet rei, niſi prout ratio exigit: res ipſa ametur aut reprobetur. Amat ergò ſeipſum ſummus ſpiritus ſicut ſui meminit & ſe intelligit.

Quòd ſummus ſpiritus ſe amet: & quod idem amor pariter procedat à patre & filio.

Caput XLVIII.

PAlàm certè eſt rationem habenti, eum ideircò ſui memorem eſſe, aut ſe intelligere, quia ſe amat: ſed ideò ſe amare, quia ſui meminit, & ſe intelligit: nec eum ſe poſſe amare; ſi ſui non ſit memor, aut ſe non intelligit. Nulla enim res amatur, ſine eius memoria & intelligentia: & multa tenentur memoria, & intelliguntur, quæ non amantur. Patet igitur amorem ſummi ſpiritus ex eo procedere: quia ſui memor eſt, & ſe intelligit. Quòd ſi in memoria ſummi ſpiritus intelligitur pater, in intelligentia filius, manifeſtum eſt: quia à patre pariter & a filio ſummi ſpiritus amor procedit. D

Quòd vterque pari amore diligat ſe, & alterum.

Caput XLIX.

SEd ſi ſe amat ſummus ſpiritus, procul dubio ſe amat pater, amat ſe filius, & alter alterum: quia ſingulus pater ſummus eſt ſpiritus: & ſingulus filius, ſummus ſpiritus: & ambo ſimul, vnus ſpiritus. Et quia vterque pariter ſui & alterius meminit, & ſe & alterum intelligit: & quoniam omninò idipſum eſt quod amat, vel amatur in patre, & quod in filio, neceſſe eſt vt pari amore vterque diligat ſe & alterum.

Quòd tantus eſt ipſe amor, quantus eſt ipſe ſpiritus.

Caput L.

QVantus ergò eſt amor ſummi ſpiritus, ſic communis patri & filio: ſed ſi ſe tantum diligit, quantum ſui meminit & ſe intelligit: tantum autem ſui memor eſt & intelligit ſe, quanta eſt eius eſſentia, quod aliter eſſe non poteſt: profectò tantus eſt amor eius quantus ipſe eſt.

A *Quòd idem amor ſit idipſum quod eſt ſummus ſpiritus, & tamen ipſe cum patre & filio vnus ſpiritus.* Cap. LI.

VErùm quid poteſt eſſe par ſummo ſpiritui, niſi ſummus ſpiritus? Iſte itaque amor, eſt ſummus ſpiritus. Deniq; ſi nulla vnquam creatura, id eſt, ſi nihil vnquam aliud eſſet, quam ſummus ſpiritus pater, & filius nihilominus ſeipſos & inuicem pater & filius diligerent. Conſequitur itaque hunc amorem, non eſſe aliud quam quod eſt pater & filius, quod eſt ſumma eſſentia. At quoniā ſummę eſſentię plures eſſe non poſſunt: quid magis neceſſarium, quam patrem & filium, & vtriuſq; amorem, vnam eſſe ſummam eſſentiam? Eſt igitur idem amor ſumma ſapientia, ſumma veritas, ſummum bonum, & quicquid de ſummi ſpiritus ſubſtantia dici poteſt.

Quòd totus procedat à patre, totus à filio, & tamen non ſit niſi vnus amor.

Cap. LII.

INtuendum eſt diligenter, vtrum ſint duo amores, vnus a patre procedens, alter a filio: an vnus nō totus ab vno procedens, ſed partim a patre, partim a filio; an nec plures, nec vnus partim procedens à ſingulis: ſed vnus totus a ſingulis, & idem totus à duobus ſimul. Sed huiuſmodi dubitationis certitudo, hinc indubitanter cognoſcitur; quia non ex eo procedit, in quo plures ſunt pater, & filius: ſed ex eo in quo vnum ſunt. Nam non ex relationibus ſuis, quæ plures ſunt. Alia eſt enim relatio patris, alia filij: ſed ex ipſa ſua eſſentia, quæ pluralitatem non admittit, emittunt pater & filius tantum pariter bonum. Sicut ergo ſingu-
B lus pater, eſt ſummus ſpiritus & ſingulus filius, eſt ſummus ſpiritus: & ſimul pater & filius non duo ſed vnus ſpiritus: ita à ſingulo patre, manat totus amor ſummi ſpiritus: & a ſingulo filio, totus & ſimul à patre & filio non duo toti, ſed vnus idemque totus.

Quòd non ſit eorum filius, amor.

cap. LIII.

QVid ergo? cùm hic amor pariter habeat eſſe à patre & filio: & ſic ſimilis ſit ambobus, vt nullatenus diſſimilis ſit illis, ſed omnino idem ſit quod illi. Nunquid filius eorum aut proles æſtimandus eſt? ſed ſicut verbum mox vt conſideratur, ſe prolem eſſe eius à quo eſt euidentiſſimè probat, promptam præferendo parentis imaginem: ſic amor aperte ſe prolem negat, quia dum à patre & filio procedere intelligitur, nō ſtatim tam perſpicuam exhibet ſe contemplanti eius ex quo eſt ſimilitudinem: quanuis ipſum conſiderata ratio doceat omnino idipſum eſſe, quod eſt pater & filius. Deniq; ſi proles eorum eſt: aut alter eorum erit pater eius, alter mater: aut vterque pater ſiue mater eſt: quæ omnia veritati repugnare videntur. Quoniam namq; nullatenus aliter à patre procedit quam à filio: nulla veritas patitur, vt diſſimili vocabulo ad illum pater & filius referantur, non eſt igitur alter pater eius, alter mater. Vt autem duo aliqua ſint, quæ ſingula perfectam, & nullà conſideratione differentem habeant pariter ad aliquid vnum, patris aut matris habitudinem, nulla natura aliquo monſtrari concedit exemplo. Ergo non eſt vterq; ſcilicet, pater & filius pater aut mater amoris à ſe manantis. Nequaquam itaque videtur veritati conuenire, vt idem amor eorum filius ſit aut proles.

Quòd ſolus pater ſit genitor & ingenitus, ſolus filius genitus, ſolus amor nec genitus nec ingenitus. C

Cap. LIIII.

SEd videtur tamen amor idem, nec omnino ſecundum communis locutionis modum dici poſſe ingenitus: nec ita propriè ſicut verbum genitus. Solemus enim ſæpe dicere aliquid gigni ex ea re de qua exiſtit: vt cùm dicimus, ſplendorem aut calorem gigni ab igne: ſeu aliquem effectum ex cauſa ſua. Secundum hanc igitur rationem, amor à ſummo ſpiritu exiens, non omnino aſſeri poteſt ingenitus: ita verò propriè, ſic verbum, dici genitus non poteſt: quia verbum, veriſſimam eſſe prolem, & veriſſimum filium: amorem verò, nullatenus filium aut prolem eſſe, manifeſtum eſt. Poteſt itaque, immo debet dici ſolus ille cuius verbum eſt, genitor & ingenitus: quia ſolus eſt pater & parens: & nullo modo ab alio eſt. Solum autem verbum, genitum: quia ſolum filius & proles eſt. Solus verò amor vtriuſque, nec genitus nec ingenitus: quia nec filius, nec ingenitus eſt, nec omnino non eſt ab alio.

Quòd amor idem ſit increatus & creator ſicut pater & filius: & tamen ipſe cum illis non tres: ſed vnus increatus, & vnus creator: & quòd idem poſſit dici ſpiritus patris & filij.

Cap. LV.

QVoniam autem idem amor ſingulus eſt ſumma eſſentia, ſicut pater & filius, & tamen ſimul pater & filius & vtriuſque amor non plures, ſed vna ſumma eſſentia, quæ ſola à nullo facta, non per aliud quàm per ſe omnia fecit: neceſſe eſt vt quemadmodum ſingulus pater & ſingulus filius eſt increatus & creator: ita & amor ſingulus ſit increatus & creator, & tamen omnes D
tres ſimul, & non plures, ſed vnus increatus & vnus creator. Patrem itaque nullus facit, ſiue creat aut gignit. filium verò pater ſolus gignit, ſed non facit, pater autem pariter & filius non faciunt neque gignunt, ſed quodammodo ſi ſic dici poteſt, ſpirant ſuum amorem: quanuis enim non noſtro more ſpiret ſummè incommutabilis eſſentia, tamen ipſum amorem à ſe ineffabiliter procedentem, non diſcedendo ab illa, ſed exiſtendo ex illa, forſitan non alio modo videtur poſſe dici aptius ex ſe emittere quàm ſpirando. Quod ſi dici poteſt, ſicut verbum ſummæ eſſentiæ filius eſt eius: ita eiuſdem amor, ſatis conuenienter appellari poteſt ſpiritus eius, vt cùm eſſentialiter ipſe ſit ſpiritus, ſicut pater & filius, illi non putentur alicuius ſpiritus. quia nec pater ab vllo alio eſt, nec filius à patre quaſi ſpirante naſcitur, iſte autem æſtimetur ſpiritus vtriuſque quia ab vtroque ſuo quodam inenarrabili modo ſpirante mirabiliter procedit. Qui etiam ex eo quia eſt communio patris & filij, non abſq; ratione quaſi proprium aſſumere poſſe videtur aliquod nomen, quod patri filioq; commune ſit, ſi proprij nominis exigit indigentia. Quod quidem ſi fiat, ſcilicet vt ipſe amor nomine ſpiritus, quod ſubſtantiam pariter patris & filij ſignificat quaſi proprio deſignetur. Ad hoc quoq; non inutiliter valebit: vt per hoc idipſum eſſe quod eſt pater & filius, quamuis ab illis eſſe ſuum habeat, intimetur.

Quòd ſicut filius eſt eſſentia vel ſapientia patris. eo ſenſu, quia habeat eandem eſſentiam vel ſapientiam quam pater: ſic idem ſpiritus ſit patris & filij eſſentia & ſapientia, & ſimilia.

A *Caput LVI.*

POteſt quoque quemadmodum filius eſt ſubſtantia, & ſapientia, & virtus patris, eo ſenſu: quia habet eandem eſſentiam & ſapientiam, & virtutem quam pater: ita vtriuſque ſpiritus intelligi eſſentia, vel ſapientia, vel virtus patris & filij, quia habet omnino eandem quam habent illi.

Quòd pater & filius & eorum ſpiritus, pariter ſint in ſe inuicem. Cap. LVII.

IOcundum eſt intueri in patre & filio & vtriuſque ſpiritu, quomodo ſint in ſe inuicem tanta æqualitate, vt nullus alium excedat. Præter hoc enim, quia vnuſquiſque eorũ ſic eſt perfecte ſumma eſſentia, vt tamen omnes tres ſimul non ſint, niſi eſſentia vna ſumma: quæ nec ſine ſe vel extra ſe, nec maior vel minor ſeipſa eſſe poteſt. Per ſingulos tamen idipſum non minus valet probari. Eſt etenim totus pariter in filio & communi ſpiritu, & filius in patre & eodem ſpiritu, & idẽ ſpiritus in patre & filio: quia memoria ſummę eſſentiæ tota eſt in eius intelligentia & amore, & intelligentia in memoria & in amore, & amor in memoria & intelligentia. Totam quippe ſuam memoriam ſummus intelligit ſpiritus & amat, & totius intelligentiæ meminit & totam amat & totius amoris meminit & totum intelligit. Intelligitur autem in memoria pater: in intelligentia filius, in amore vtriuſque ſpiritus. Tanta igitur pater & filius & vtriuſque ſpiritus, ęqualitate ſeſe complectuntur, & ſunt in ſe inuicem, vt eorum nullus alium excedere, aut ſine eo eſſe probetur.

Quòd nullus eorum alio indigeat ad memorandum, vel intelligendum, vel amandum: quia ſingulus quiſque eſt memoria, & intelligentia, & amor:
B *& quicquid neceſſe eſt ineſſe ſummæ eſſentiæ.*

Caput LVIII.

SEd in his nullatenus negligenter memoriæ commendandum, quod intuenti mihi occurrit, exiſtimo. Sic enim neceſſe eſt, vt pater intelligatur memoria, filius intelligentia, ſpiritus amor: vt nec pater indigeat filio, aut communi ſpiritu, nec filius Patre vel eodem ſpiritu, ſiue idem ſpiritus Patre & Filio: quaſi Pater per ſe meminiſſe ſolum poſſit, intelligere autem non niſi per Filium, & amare non niſi per ſuum filijq́; ſpiritum: & Filius per ſe intelligere tantum queat, per patrem autem memor ſit, & per ſpiritum ſuum amet: & idem ſpiritus per ſe non aliud quam amare valeat, ſed Pater illi ſit memor, & Filius illi intelligat: Nam cùm in his tribus, vnuſquiſque ſingulus ſit ſumma eſſentia & ſumma ſapientia ſic perfecta, vt ipſa per ſe memor ſit, & intelligat, & amet: neceſſe eſt vt nullus eorum trium alio indigeat, aut ad memorandum, aut ad intelligendum, aut ad amandum. Singulus enim quiſq. eſſentialiter eſt & memoria & intelligentia & amor: & quicquid ſummæ eſt neceſſe ineſſe eſſentiæ.

Quòd tamen non ſint tres, ſed vnus ſeu pater, ſeu filius, ſeu vtriuſque ſpiritus.

Cap. LIX.

QVandam hic video quæſtionem occurrere. Nam ſi pater ita eſt intelligentia & amor, ſicut eſt memoria: & filius ſic eſt memoria & amor, quomodo eſt intelligentia: & vtriuſq. ſpiritus non minus eſt memoria & intelligentia quàm amor: quomodo non eſt Pater, & Filius, & alicuius ſpiritus: & quare non eſt Filius, Pater & alicuius ſpiritus: & cur non eſt idem ſpiritus alicuius pater, & alicuius Filius: ſic quippe intelligebatur, quod memoria eſſet Pater, Filius intelligentia, vtriuſque ſpiritus amor? Verùm hæc quæſtio non difficilè ſoluitur, ſi ea quæ iam ratione inuenta ſunt conſiderentur. Idcirco enim non eſt Pater Filius, aut alicuius Spiritus, licet ſit intelligẽtia & amor: quia non eſt intelligentia genita, aut amor ab aliquo procedens: ſed quicquid eſt gignens eſt tantum, & a quo procedit alius. Filius quoque ideo non eſt Pater aut alicuius Spiritus, quamuis ſeipſo memor ſit & amet: quia non eſt memoria gignens, aut amor ab alio ad ſimilitudinẽ ſui ſpiritus procedens: ſed quicquid exiſtit tantum gignitur, & eſt a quo ſpiritus procedit. Spiritum quoque non cogit eſſe patrem aut filium, hoc, quia contentus eſt memoria aut intelligentia. cum non ſit memoria gignens: aut intelligentia genita, ſed ſolum quicquid eſt, procedat. Quid igitur prohibet concludi: quia vnus tantum eſt in ſumma eſſentia Pater, vnus Filius, vnus Spiritus, & non tres patres aut filij aut ſpiritus?

Quomodo ex his multi filij naſci videantur.

Caput LX.

SEd ne forte repugnet, huic aſſertioni quid intueor. nam dubium eſſe non debet quia Pater & Filius & eorũ ſpiritus vnuſquiſque ſeipſum & alios ambos dicit, ſicut ſe & alios intelligit. Quòd ſi ita eſt: quomodo non ſunt in ſumma eſſentia tot verba, quot ſunt dicentes, & quot ſunt qui dicuntur: Si enim plures homines vnum aliquid cogitatione dicant: tot eius videntur eſſe verba, quot ſunt cogitantes: quia in ſingulorum cogitationibus verbum eius eſt. Item, ſi vnus homo cogitat aliqua plura, tot verba ſunt in mẽte cogitantis, quot ſunt res cogitatæ. Sed in omni cogitatione cùm cogitat aliquid, quod extra eius mentem eſt, non naſcitur verbum cogitatæ rei ex ipſa re. quia ipſa abſens eſt à cogitationis intuitu, ſed ex rei aliqua ſimilitudine vel imagine, quæ eſt in cogitantis memoria, aut forte quę tunc cùm cogitat per corporeum ſenſum ex re præſenti in mentem attrahitur. In ſumma verò eſſentia ſic ſibi ſemper ſunt præſentes Pater & Filius & eorum Spiritus. Eſt enim, ſicut iam perſpectum eſt, vnuſquiſque non minus in alijs, quàm in ſeipſo: vt cum inuicem ſe dicunt, ſic videatur idem ipſe qui dicitur gignere verbum ſuum, quemadmodum cùm à ſeipſo dicitur: Quomodo ergo nihil gignit filius, aut eius patriſque Spiritus, ſi vnuſquiſque eorum verbum gignit ſuum, cũ à ſeipſo dicitur vel ab alio. Quot autem verba probari poſſunt de ſumma naſci ſubſtantia: tot eam neceſſe ſecundùm ſuperiorem cõſiderationem filios gignere, & tot emittere ſpiritus. Hac itaque ratione, videntur in illa eſſe non ſolùm multi patres & filij & procedentes, ſed & aliæ neceſſitudines: aut certe pater & filius & eorum ſpiritus, de quibus iam certiſſimum eſt, quia vere exiſtunt, non ſunt tres dicentes quamuis ſingulus quiſque ſit dicens: nec ſunt plura quæ dicuntur, cùm vnuſquiſque ſeipſum & alios duos dicit. Sicut enim ſummæ ſapientiæ ineſt ſcire & intelligere, ita vtique æternæ incommutabiliſque ſcientiæ & intelligentiæ naturale, eſt id ſemper præſens intueri, quod ſcit & intelligit. Nihil autem aliud eſt ſummo ſpiritui huius dicere, quam quaſi cogitando intueri ſicut noſtræ mentis locutio nihil aliud eſt, quàm cogitantis inſpectio. Certiſſimum autem iam conſideratæ rationes reddiderunt, quicquid ſummæ natu- C D

A naturæ ineſt eſſentialiter, id perfectè conuenire patri & filio & eorum ſpiritui ſingulatim: & tamen idipſum, ſi ſimul dicatur de tribus, non admittere pluralitatem. Cùm ergò conſtet quia ſicut pertinet ad eius eſſentiam, ſcientia & intelligentia: ſic eius ſcire & intelligere non eſt aliquid niſi dicere id eſt, ſemper præſens intueri quod ſcit & intelligit: neceſſe eſt, vt quemadmodum ſingulus pater, ſingulus filius, & ſingulus eorum ſpiritus, eſt ſciens & intelligens: & tamen hi tres ſimul, non ſunt plures ſcientes aut intelligentes ſed vnus ſciens, & vnus intelligens: ita ſingulus quiſque ſit dicens, nec tamen ſint tres dicentes ſimul: ſed vnus dicens. Hinc illud quoque liquidè cognoſci poteſt: quia cum hi tres dicuntur, vel à ſeipſis, vel ab inuicem, non ſunt plura quæ dicuntur. Quid nanque ibi dicitur, niſi eorum eſſentia? Si ergò illa vna ſola eſt, vnum ſolum eſt quod dicitur, ergò vnum ſolum eſt in illis quod dicit, & vnum quod dicitur. Vna quippe ſapientia eſt: quæ in illis dicit, & vna ſubſtantia quæ dicitur: conſequitur non ibi eſſe plura verba, ſed vnum. Licèt igitur vnuſquiſque ſeipſum & omnes inuicem ſe dicant, impoſſibile tamen eſt in ſumma eſſentia, eſſe verbum aliud præter illud, de quo iam conſtat, quod ſic naſcitur ex eo cuius eſt verbum, vt etiam vera eius dici poſſit imago, & verè filius eius ſit. In quo mirum quiddam & inexplicabile video. Ecce enim cum manifeſtum ſit, vnumquenque ſcilicet patrem, & filium, & patris filijque ſpiritum, pariter ſe & ambos alios dicere, & vnum ſolum ibi eſſe verbum, nullatenus tamen ipſum verbum videtur poſſe dici verbum omnium trium, ſed tantum vnius eorum. Con-
B ſtat enim eſſe imaginem, & filium eius cuius eſt verbum, & patet quod nec imago, nec filius ſui met, nec à ſe procedentis ſpiritus congruè dici poteſt. Nam nec ex ſeipſo, nec ex procedente à ſe naſcitur: nec ſeipſum, aut procedentem à ſe exiſtendo imitatur. Seipſum quippè non imitatur, nec à ſe trahit exiſtendi ſimilitudinem: quia imitatio & ſimilitudo non eſt in vno ſolo, ſed in pluribus: Illum verò non imitatur, nec ad eius ſimilitudinem exiſtit: quia iſte non habet ab illo eſſe, ſed ille ab iſto.

Quomodo non ſit ibi vnus vnius. *Cap. LXI.*

Reſtat igitur hoc ſolum verbum illius ſolius eſſe, de quo naſcendo habet eſſe, & ad cuius omnimodam ſimilitudinem exiſtit. Vnus ergò pater non plures patres, vnus filius non plures filij, vnus procedens ſpiritus, non plures procedentes ſpiritus ſunt in ſumma eſſentia. Qui cùm ita tres ſint, vt nunquam pater ſit filius, aut procedens ſpiritus: nec filius aliquando ſit pater, aut ſpiritus procedens, nec vnquam ſpiritus patris aut filij ſit pater aut filius: & ſingulus quiſque ſic ſit perfectus, vt nullo indigeat: id tamen quod ſunt, ſic eſt vnum: vt ſicut de ſingulis pluraliter dici non poteſt: ita nec de tribus ſimul. Et cùm pariter vnuſquiſque ſeipſum, & omnes inuicem ſe dicant, non tamen ſunt ibi plura verba ſed vnum: & ipſum non ſingulorum aut omnium ſimul, ſed vnius tantum.

Quòd hoc licet inexplicabile ſit, tamen credendum ſit. *Cap. LXII.*

Videtur mihi huius tam ſublimis rei ſecretum tranſcendere omnem intellectus aciem humani: & idcircò conatum explicandi qualiter hoc ſit, continendum puto. Sufficere nanque debere exiſtimo rem incomprehenſibilem indaganti, ſi ad hoc ratiocinando peruenerit, vt eam certiſſimè eſſe cognoſcat, etiamſi penetrare nequeat intellectu, quomodo ita ſit: nec idcircò minus his adhibendam fidei certitudinem, quæ probationibus neceſſarijs nulla alia repugnante ratione aſſeruntur, ſi ſuæ naturalis altitudinis incomprehenſibilitate explicare non patiantur. Quid autem tam incomprehenſibile, quam id quod ſupra omnia eſt? Quapropter ſi ea quæ de ſumma eſſentia hactenus diſputata ſunt, neceſſarijs rationibus ſunt aſſerta, quamuis ſic intellectu penetrari non poſſint, vt & verbis valeant explicari: nullatenus tamen certitudinis eorum nutat ſoliditas. Nam ſi ſuperior conſideratio rationabiliter comprehendit incomprehenſibile eſſe, quomodo eadem ſumma ſapientia ſciat ea quæ fecit, de quibus tam multa nos ſcire neceſſe eſt: quis explicet, quomodo ſciat aut dicat ſeipſam, de qua aut nihil, aut vix aliquid ab homine ſciri poſſibile eſt? Ergò ſi in eo quod ſeipſam dicit, generat pater, & generatur filius *Generationem eius quis enarrabit?* Iſa.53.
Sed rurſum, ſi ita ſe ratio ineffabilitatis illius habet, imò quia ſic eſt: quomodo ſtabit quicquid de illa ſubſtantia ſecundum patris & filij & procedentis habitudinem diſputatum eſt? Nam ſi vera illud ratione explicitum eſt, qualiter eſt illa ineffabilis. Aut ſi illa ineffabilis eſt, quomodo eſt ita ſicut diſputatum eſt? Aut quodamtenus de illa potuit explicari: & ideò nihil prohibet eſſe verum, quod diſputatum eſt. Sed quia penitùs non potuit comprehendi, idcircò eſt ineffabilis. Sed ad illud quid reſponderi poterit, quod iam ſupra in hac ipſa diſputatione conſtitit: quia ſic eſt ſumma eſſentia ſupra & extra omnem aliam naturam, vt ſi quando de illa dicitur aliquid verbis, D
quæ communia ſunt alijs naturis, ſenſus nullatenus ſit communis. Quem enim ſenſum in omnibus his verbis quæ cogitaui, intellexi, niſi communem & vſitatum? Si ergò vſitatus ſenſus verborum alienus eſt ab illa: quicquid ratiocinatus ſum, non pertinet ad illam. Quomodo igitur verum inuentum eſt eſſe aliquid de ſumma eſſentia: ſi quod eſt inuentum longe diuerſum eſt ab illa? Quid ergò? An quodammodo inuentum eſt aliquid de incomprehenſibili re, & quodammodo nihil perſpectum eſt de ea? Sæpe nanque multa dicimus, quæ propriè ſicut ſunt non exprimimus, ſed per aliud ſignificamus id quod propriè aut volumus, aut non poſſumus depromere: vt cùm per ænigmata loquimur. Et ſæpe videmus aliquid, non propè quemadmodum res ipſa eſt, ſed per aliquam ſimilitudinem aut imaginem: vt cùm vultum cuius conſideramus in ſpeculo: ſic quippè vnam eandemque rem dicimus & non dicimus, videmus & non videmus: dicimus & videmus per aliud: non dicimus & non videmus, per ſuam proprietatem.

Quomodo de ineffabili re, verum diſputatum ſit. *Cap. LXIII.*

Hac itaque ratione nihil prohibet & verum eſſe, quod diſputatum eſt hactenus de ſumma natura, & ipſam tamen nihilominus ineffabilem perſiſtere: ſi nequaquam illa putetur per eſſentiæ ſuæ proprietatem expreſſa, ſed vtcunque per aliud deſignata. Nam quæcunque nomina de illa natura dici poſſe videntur: non tam mihi eam oſtendunt per proprietatem, quàm per aliquam innuunt ſimilitudinem. Etenim cùm earundem vocũ ſignificationes, cogito, familiarius

A concipio mente, quod in rebus factis conſpicio, quàm id quod omnem humanum intellectum tranſcendere intelligo: nam valde minus aliquid: immò longe aliud in mente mea, ſua ſignificatione conſtituunt, quam ſit illud ad quod intelligendum per hanc tenuem ſignificationem mens ipſa mea conatur proficere. Nam nec nomen ſapientiæ mihi ſufficit oſtendere illud, per quod omnia facta ſunt de nihilo & ſeruantur à nihilo: nec nomen eſſentię mihi valet exprimere illud, quod per ſingularem altitudinem lònge eſt ſupra omnia, & per naturalem proprietatẽ valde eſt extra omnia. Sic ergò illa natura & ineffabilis eſt: quia per verba, ſicuti eſt, nullatenus valet intimari: & falſum non eſt, ſi quid de illa ratione docente per aliud velut in ænigmate poteſt æſtimari.

Quòd per rationalem mentem maximè accedatur ad cognoſcendum ſummam eſſentiam.

Caput LXIV.

CVm igitur pateat, quod nihil de hac natura poſſit percipi per ſuam proprietatem, ſed per aliud: certum eſt, quia per illud magis ad eius cognitionem acceditur, quod illi magis per ſimilitudinem propinquat. Quicquid enim inter creata conſtat illi eſſe ſimilius, id neceſſe eſt eſſe natura præſtantius. Quapropter id & per maiorem ſimilitudinem plus iuuat mentem indagantem ſummę veritati propinquare, & per excellentiorem creatam eſſentiam plus docet, quid de creante mens ipſa debeat æſtimare. Procul dubio itaque tanto altius creatrix eſſentia cognoſcitur, quanto per propinquiorem ſibi creaturam indagatur. Nam quòd omnis eſſentia inquantum eſt,
B intantum ſit ſimilis ſummæ eſſentiæ, ratio iam ſuprà conſiderata dubitare non permittit. Patet itaque, quia ſicut ſola eſt mens rationalis inter omnes creaturas, quæ ad eius inueſtigationem aſſurgere valeat: ita nihilominus eadem ſola eſt, per quam maximè ipſamet ad eiuſdem inuentionem proficere queat. Nam iam cognitum eſt, quia hæc illi maximè per naturalis eſſentiæ propinquat ſimilitudinem. Quid igitur apertius, quàm quia mens rationalis quanto ſtudioſius ad ſe diſcendum intendit, tanto efficatius ad illius cognitionem aſcendit: & quanto ſeipſam intueri negligit, tanto ab eius ſpeculatione deſcendit.

Quòd mens ipſa ſpeculum eius & imago eius ſit.

Caput LXV.

APtiſſimè igitur ipſa ſibimet eſſe velut ſpeculum dici poteſt, in quo ſpeculetur, vt ita dicam, imaginem eius quam facie ad faciem videre nequit. Nam ſi mens ipſa ſola ex omnibus quæ facta ſunt, ſui memor & intelligens & amans eſſe poteſt: non video cur negetur eſſe in illa vera imago illius eſſentiæ, quæ per ſui memoriam & intelligentiam & amorem in Trinitate ineffabili conſiſtit. At certè inde verius eſſe illius ſe probat imaginem: quia illius poteſt eſſe memor, illam intelligere & amare. In quo enim maior eſt & illi ſimilior, in eo verior illius eſſe imago cognoſcitur. Omninò autem cogitari non poteſt rationali creaturæ naturaliter eſſe datum aliquid tam præcipuum tamque ſimile ſummæ ſapientiæ quàm hoc: quia poteſt reminiſci, & intelligere, & amare id quod optimum & maximum eſt omnium. Nihil igitur aliud eſt inditum alicui creaturæ, quod ſic præferat imaginem creatoris: Conſequi itaque videtur, quod rationalis creatura nihil tantum debet ſtudere, quàm hanc imaginem ſibi per naturalem potentiam impreſſam, per voluntarium effectum exprimere. Etenim præter hoc, quod creanti ſe debet hoc ipſum quod eſt: hinc quoque, quia nihil tam præcipuum poſſe quàm reminiſci & intelligere & amare ſummum bonum, cognoſcitur: nimirum nihil tam præcipue debere velle conuincitur. Quis enim neget quæcunque meliora ſunt in poteſtate, ea magis eſſe debere in voluntate? Denique rationali naturæ non eſt aliud eſſe rationalem, quàm poſſe diſcernere iuſtum à non iuſto, verum à non verò, bonum à non bono, maius bonum à minus bono: hoc autem poſſe omninò inutile eſt illi & ſuperuacuum, niſi quod diſcernit, amet vel reprobet ſecundum veræ diſcretionis iudicium.

Quòd rationalis creatura ad amandum illam facta ſit. *Caput* LXVI.

HInc itaque ſatis patenter videtur, omne rationale ad hoc exiſtere, vt ſicut ratione diſcretionis aliquid maius vel minus bonum ſiue non bonum iudicat, ita magis aut minus id ametur aut reſpuat. Nihil enim aptius quam rationalem creaturam ad hoc eſſe factam, vt ſummam eſſentiam amet ſuper omnia bona, ſicut ipſa eſt ſummum bonum: imò vt nihil amet niſi illam, aut propter illam: quia illa eſt bona per ſe, & nihil aliud eſt bonum niſi per illam. Amare autem eam nequit, niſi eius reminiſci, & eam ſtuduerit intelligere. Clarum eſt ergo rationalem creaturam, totum ſuum velle & poſſe ad memorandum, & intelligendum, & amandum ſummum bonum impendere debere, ad quod ipſum eſſe ſuum ſe cognoſcit habere.

Quòd anima ſemper illam amans, aliquando verè & beatè viuat. *Cap.* LXVII. D

DVbium autem non eſt, animam humanam eſſe rationalem creaturam, ergo neceſſe eſt eam eſſe factam ad hoc, vt amet ſummam eſſentiam. Neceſſe eſt igitur eam eſſe factam aut ad hoc, vt ſine fine amet, aut ad hoc, vt aliquando vel ſponte vel violenter hunc amorem amittat. Sed nefas eſt æſtimare, ſummam ſapientiam ad hoc eam feciſſe, vt aliquando tantum bonum, aut contemnat, aut volens tenere aliqua violentia perdat. Reſtat igitur eam eſſe ad hoc factam, vt ſine fine amet ſummam eſſentiam. Et hoc facere non poteſt niſi ſemper viuat. Sic igitur eſt facta vt ſemper viuat, ſi ſemper velit facere ad quod facta eſt. Deinde inconueniens eſt nimis ſummè bono, ſummèque ſapienti, & omnipotenti Creatori: vt quod fecit eſſe ad ſe amandum, id faciat non eſſe quandiu verè amauerit: & quod ſponte dedit non amanti vt ſemper amaret, id auferat vel auferri permittat amanti, vt ex neceſſitate non amet, præſertim cùm dubitari nullatenus debeat, quòd ipſe omnem naturam ſe verè amantem amet. Quare manifeſtum eſt, humanę animæ nunquam auferri ſuam vitam, ſi ſemper ſtudeat amare ſummam vitam. Qualiter ergo viuet? Quid enim magnum eſt longa vita, niſi ſit à moleſtiarum incurſione verè ſecura? Quiſquis enim dum viuit, aut timendo, aut patiendo moleſtijs ſubiacet, aut falſa ſecuritate fallitur, quid niſi miſerè viuit? Si quis autem ab his liberè viuit, beatè viuit. Sed abſurdiſſimum eſt, & aliqua natura ſemper amando illum, qui eſt ſummè bonus & omnipotens, ſemper miſerè viuat. Liquet igitur humanam animam huiuſmodi eſſe, vt ſi ſeruet id ad quod eſt, aliquando verè ſecura ab ipſa morte & omni alia moleſtia beatè viuat.

A *Quòd illa ſe amanti ſeipſam tribuat.*

Caput LXVIII.

DEnique nullatenus verum videri poteſt, vt iuſtiſſimus & potentiſſimus nihil retribuat amanti ſe perſeueranter: cui non amanti tribuit eſſentiam, vt amans eſſe poſſet. Si enim nihil retribuat amanti, non diſcernit iuſtiſſimus inter amantem & contemnentem id quod ſummè amare debet, nec amat amantem ſe, aut non prodeſt ab illo amari, quæ omnia ab illo diſſonant, retribuit igitur omni ſe amare perſeueranti. Quid autem retribuit? Si nihilo dedit rationabilem eſſentiam, vt amans eſſet: Quid dabit amanti, ſi amare non ceſſet? Si tam grande eſt quod amori famulatur, quàm grande eſt, quod amori recompenſatur. Et ſi tale eſt amoris fulcimentum, quale eſt amoris emolumentum? Nam ſi rationalis creatura, quæ ſibi inutilis eſt ſine hoc amore, ſupereminet in omnibus creaturis: vtique nihil poteſt eſſe præmium huius amoris, niſi quod ſupereminet in omnibus naturis. Etenim ipſum, idem bonum, quod ſic ſe amari exigit, non minus ſe ab amante deſiderari cogitur. Nam quis ſic amet iuſtitiam, veritatem, beatitudinem, incorruptibilitatem, vt his frui non appetat? Quid ergo ſumma bonitas retribuet amanti & deſideranti ſe niſi ſeipſam? Nam quicquid aliud tribuat, non retribuit: quia nec compenſatur amori, nec conſolatur amantem, nec ſatiat deſiderantem, aut ſi ſe vult amari & deſiderari, vt aliud retribuat: nec ſe vult amari & deſiderari propter ſe, ſed propter aliud: & ſic non vult ſe amari, ſed aliud, quod cogitari nefas eſt. Nihil ergo verius, quàm quòd omnis anima rationalis, ſi, quemadmodum debet, ſtudeat amando deſiderare ſummam beatitudinem, aliquando
B illam ad fruendum percipiat: vt quod nunc videat, quaſi *per ſpeculum & in ænigmate*, tunc videat *facie ad faciem.*

Quòd omnis humana anima ſit immortalis.

Caput LXIX.

VTrum autem ea ſine fine fruatur, dubitare ſtultiſſimum eſt: quoniam illa fruens nec timore torqueri poterit, nec fallaci ſecuritate decipi, nec eius indulgentiam iam experta, illam poterit non amare, nec illa deſeret amantem ſe, nec aliquid erit potentius, quod eas ſeparet inuitas. Quare quæcunque anima ſumma beatitudine ſemel frui cœperit, æterne beata erit. Hinc vtique conſequenter colligitur, quòd illa, quæ ſummi boni amorem contemnit, æternam miſeriam incurrit. Nam ſi dicitur, quòd pro tali contemptu ſic iuſtius puniatur, vt ipſum eſſe vel vitam perdat: quia ſe non vtitur ad id ad quod eſt facta, nullatenus hoc admittit ratio, vt poſt tantam culpam pro pœna recipiat eſſe quod erat ante omnẽ culpam. Quippe antequam eſſet, nec culpam habere, nec pœnam ſentire poterat. Si ergò anima contemnens id, ad quod facta eſt, ſic moritur, vt nihil ſentiat, aut omnino nihil ſit, ſimiliter ſe habebit, & in maxima culpa ſine omni culpa, nec diſcernit ſummè ſapiens iuſtitiam inter id, quod nullum bonum poteſt, & nullum malum vult: & id quod maximum bonum poteſt, & maximum malum vult. Ad hoc ſatis patet quàm inconueniens ſit.

Quòd aut ſemper miſera, aut aliquando beata verè ſit.

Caput LXX.

NIhil igitur videri poteſt conſequentius, & nihil credi debet certius, quam hominis animam ſic eſſe factam, vt ſi contemnat amare ſummam C eſſentiam, æternam patietur miſeriam: vt ſicut amans æterno gaudebit præmio, ita contemnens æterna pœna doleat. Et ſicut illa ſentiat immutabilem ſufficientiam, ita iſta ſentiat inconſolabilem indigentiam. Sed nec amantem animam neceſſe eſt æterne beatam eſſe, nec contemnentem miſeram, ſi ſit mortalis. Siue igitur amet, ſiue contemnat, id ad quod amandum creata eſt, neceſſe eſt eam immortalem eſſe. Si autem aliquæ ſunt animæ rationales, quæ nec amantes, nec contemnentes iudicandæ ſint, ſicut eſſe videntur animæ infantum, quid de his ſentiendum eſt? Sunt mortales, ſiue immortales? Sed procul dubio omnes humanæ animæ eiuſdẽ naturæ ſunt. Quare, quoniam conſtat quaſdam eſſe immortales, neceſſe eſt omnem animam eſſe immortalem. Verùm cùm omne quod viuit, aut nunquam, aut aliquando ſit verè ſecurum ab omni moleſtia, nihilominus eſt neceſſe, omnem humanam animam aut ſemper miſeram eſſe, aut aliquando verè beatam.

Quòd nulla anima iniuſtè priuetur ſummo bono, & quòd omnino ad ipſum ſit. *Cap.* LXXI.

QVæ verò animæ incunctanter iudicandæ ſunt, ſic amantes illud ad quod amandum factæ ſunt, vt illo quandoque frui, quæ autem ſic contemnentes, vt illo ſemper indigere mereantur, aut qualiter quóue merito illæ, quæ nec amantes, nec contemnentes dici poſſe videntur ad beatitudinem æternam miſeriámue diſtribuantur, aliquem mortalium diſputando poſſe comprehendere, procul dubio vel difficillimum, vel impoſſibile exiſtimo, quod tam a ſumme iuſto ſummeq; bono creatore rerum nulla a bono, ad quod facta eſt iniuſte priuetur, certiſſimè eſt tenendum,
D & ad idem ipſum bonum eſt omni homini toto corde, tota anima, tota mente amando & deſiderando nitendum.

Quòd ſumma eſſentia ſit ſperanda.

Caput LXXII.

SEd in hac intentione humana anima nullatenus ſe poterit exercere, ſi deſperet, quo intendit ſe poſſe peruenire. Quapropter quantum illi eſt vtile ſtudium ad nitendum, tantum neceſſaria eſt ſpes pertingendi. Amare autem & ſperare non poteſt, quod non credit. Expedit itaque eidem humanæ animæ ſummam eſſentiam, & ea ſine quibus illa amari non poteſt credere, vt illa credendo tendat in illam. Quod idem aptè breuiuſque ſignari poſſe puto, ſi pro eo quod eſt credendo tendere in ſummam eſſentiam, dicatur credere in ſummam eſſentiam. Nam ſi quis dicat ſe credere in illam, ſatis videtur oſtendere, & per fidem quam profitetur, ad ſummam ſe tendere eſſentiam: & illa ſe credere, quæ ad hanc pertinent intentionem, nam non videtur credere in illam, ſiue qui credit quod ad tendendum in illam non pertinet, ſiue qui per hoc quod credit, non ad illam tendit.

Quòd credendum ſit in illam.

Caput LXXIII.

ET fortaſſe indifferenter dici poteſt, credere in illam, & ad illam: ſicut pro eodem accipi poteſt credendo tendere in illam, & ad illam: niſi quia quiſquis tendendo ad illam peruenerit, non extra illam remanebit, ſed intra illam permanebit. Quod expreſſius & familiarius ſignificatur, ſi dicitur: tendendum eſſe in illam,

quam

A quàm ſi dicitur, ad illam. Hac itaque ratione puto, congruentius poſſe dici, credendum eſſe in illam, quàm ad illam.

Quòd in Patrem, & Filium, & eorum Spiritum pariter, & in ſingulos, & ſimul in tres credendum ſit. Cap. LXXIV.

CRedendum igitur eſt pariter in Patrem, & Filium, & eorum Spiritum, & in ſingulos, & ſimul in tres: quia & ſingulus Pater, & ſingulus Filius, & ſingulus eorum Spiritus eſt ſumma eſſentia, & ſimul Pater, & Filius, cum ſuo Spiritu ſunt vna eademq; ſumma eſſentia, in quam ſolam omnis homo debet credere: quia eſt ſolus finis, quem in omni cogitatu actuque ſuo per amorem debet intendere. Vnde manifeſtum eſt, quià ſicut in illam tendere, niſi credat illam nullus poteſt: ita illam credere, niſi tendat in illam nulli prodeſt.

Quæ ſit viua, quæ mortua fides. Cap. LXXV.

QVapropter quantacunque certitudine credatur tanta res, inutilis erit fides, & quaſi mortuum aliquid niſi dilectione valeat & viuat. Etenim nullatenus fidem illam, quam competens comitatur dilectio, ſi ſe opportunitas offerat operandi, otioſam eſſe: ſed magis ſe quadam operum exercere frequentia, quod ſine dilectione facere non poſſit, vel hoc ſolo probari poteſt: quia quod ſummam iuſtitiam diligit, nihil iuſtum contemnere, nihil valet iniuſtum admittere. Ergo quoniam quod aliquid operatur in eſſe ſibi vitam, ſine qua operari non valeret, oſtendit: non abſurdè dicitur operoſa fides viuere, quia habet vitam dilectionis, ſine qua non operaretur, otioſa fides, B non viuere: quia caret vita dilectionis, cum qua non otiaretur. Quare ſi cæcus dicitur, non tantùm qui perdidit viſum: ſed qui cùm debet habere non habet, cur non ſimiliter poteſt dici *fides ſine dilectione mortua*: non quia vitam ſuam, id eſt, dilectionem perdiderit: ſed quia non habet quam ſemper habere debet. Quemadmodum igitur illa fides, *quæ per dilectionem operatur*, viua eſſe cognoſcitur: ita illa, quæ per contemptum otiatur, mortua eſſe conuincitur. Satis itaque conuenienter dici poteſt viua fides credere in id, in quo credi debet; mortua verò fides, credere tantùm id, quod credi debet.

Quòd tres ſumma eſſentia quodammodo dici poſſit. Caput LXXVI.

ECce patet omni homini expedire, vt credat in quandam ineffabilem trinam Vnitatem & vnam Trinitatem. Vnam quidem & Vnitatem propter vnam eſſentiam, trinam verò & Trinitatem propter tres, neſcio quid, licet enim poſſim dicere Trinitatem propter Patrem, & Filium, & vtriuſque Spiritum, qui ſunt tres: non tamen poſſum proferre vno nomine, propter quid tres, velut ſi dicerem propter tres perſonas, ſicut ſi dicerem vnitatem propter vnam ſubſtantiam. Non enim putandæ ſunt tres perſonæ: quia omnes plures perſonæ ſic ſubſiſtunt ſeparatim ab inuicem: vt tot neceſſe ſit eſſe ſubſtantias, quot ſunt perſonæ: quod in pluribus hominibus, qui quot perſonæ, tot indiuiduæ ſunt ſubſtantiæ, cognoſcitur. Quare in ſumma eſſentia, ſicut non ſunt plures ſubſtantiæ, ita nec plures perſonæ. Si quis itaque inde velit alicui loqui, quid tres dicet eſſe Patrem, & Filium, & vtriuſque Spiritum, niſi fortè indigentia nominis propriè conuenientis coactus elegerit aliquid de illis nominibus, quæ pluraliter in C ſumma eſſentia dici non poſſint, ad deſignandum id quod congruo nomine dici non poteſt: vt ſi dicat illam admirabilem Trinitatem eſſe vnam eſſentiam vel naturam, & tres perſonas ſiue ſubſtantias. Nam hæc duo nomina aptius eliguntur ad deſignãdam pluralitatem in ſumma eſſentia: quia perſona non dicitur, niſi de indiuidua rationali natura, & ſubſtantia principaliter dicitur, de indiuiduis, quæ maximè in pluralitate ſubſiſtunt. Indiuidua nanq; maximè ſubſtant, id eſt, ſubiacent accidentibus: & ideo magis propriè nomen ſubſtantiæ ſuſcipiunt. Vnde iam ſupra manifeſtum eſt, ſummam eſſentiam, quæ nullis ſubiacet accidentibus, propriè non poſſe dici ſubſtantiam, niſi ſubſtantia ponatur pro eſſentia. Poteſt ergo hac neceſſitatis ratione irreprehenſibiliter illa ſumma & vna Trinitas ſiue trina Vnitas, dici vna eſſentia, & tres perſonæ ſiue tres ſubſtantiæ. Videtur ergo, immò incunctanter aſſeritur. Quia verò nihil eſt id quod dicitur Deus: & huic ſoli ſummæ eſſentiæ propriè nomen Dei aſſignatur. Quippe omnis qui Deum eſſe dicit, ſiue vnum, ſiue plures: non intelligit niſi aliquam ſubſtantiam, quam cenſet ſupra omnem naturam, quæ Deus non eſt, ab hominibus, & venerandam propter eius eminentem dignitatem, & exorandam ſibi propter quamlibet imminentem neceſſitatem.

Quòd ipſa dominetur omnibus, & regat omnia, & ſit ſolus Deus. Cap. LXXVII.

QVid autem tam pro ſua dignitate venerandum, & pro qualibet re deprecandũ, quàm ſummè bonus, & ſummè potens Spiritus, qui dominatur omnibus, & regit omnia? Sicut enim conſtat, quia omnia per ſummè bonam ſummeq; ſapientem omnipotentiam eius facta ſunt & vigent: ita nimis & inconueniens eſt, ſi æſtimetur, D quòd rebus à ſe factis ipſe non dominetur: ſiue quòd factæ ab illo, ab alio minùs potente, minùsue bono, vel ſapiente: aut nulla penitus ratione, ſed ſola caſuum inordinata volubilitate regantur: cùm ille ſolus ſit, per quem cuilibet, & ſine quo nulli bene eſt: *& ex quo, & per quem, & in quo ſunt omnia.* Cùm igitur ſolus ſit ipſe non ſolùm bonus Creator, ſed & potentiſſimus Dominus, & ſapientiſſimus rector omnium: liquidiſſimum eſt, hunc ſolum eſſe, quem omnis alia natura ſecundùm totum ſuum poſſe, debet diligendo venerari, & venerando diligere: de quo ſolo proſpera ſunt ſperanda, ad quem ſolum in aduerſis fugiendum, cui ſoli pro quauis re ſupplicandum. Verè igitur hic eſt non ſolum Deus, ſed ſolus Deus, ineffabiliter trinus, & vnus.

Beati Anſelmi liber, qui Monologion præſcribitur, explicit.

INCIPIT PROOEMIVM IN Proſologion librum Anſelmi Abbatis Beccenſis, & Archiepiſcopi Cantuarienſis.

POſtquam opuſculum quoddam velut exemplũ meditandi de ratione fidei, cogentibus me precibus quorũdam fratrum in perſona alicuius tacitè ſecum ratiocinando quæ neſciat inueſtigãdo edidi, conſiderans illud eſſe multorum concathenatione contextum argumentorum, cœpi mecum quærere: ſi fortè poſſet inueniri vnum argumentum, quod nullo alio ad ſe probãdum, quàm ſe ſolo indigeret: & ſolum ad aſtruendum, quia Deus verè eſt, & quia eſt ſummum bonum nullo alio indigens, & quo omnia indigent, vt ſint & bene ſint, & quæ-

A *quæcunque credimus de diuina ſubſtantia ſufficeret. Ad quod cùm ſæpe ſtudioſeq́; cogitationes conuerterem, atque aliquando mihi videretur iam capi poſſe quod quærebam, aliquando mentis aciem omnino fugeret: tandem deſperans, volui ceſſare, velut ab inquiſitione rei, quam inueniri eſſet impoßibile. Sed cùm illam cogitationem, ne mentem meam fruſtra occupando, ab alijs, in quibus proficere poſſent impediret, penitus à me vellem excludere: tunc magis ac magis volenti & defendenti ſe cœpit cum importunitate quadam ingerere. Quadam igitur die cùm vehementer eius importunitati reſiſtendo fatigarer, in ipſo cogitationum conflictu ſic ſe obtulit quod deſperaueram: vt ſtudioſè cogitationem amplecterer, quam ſolicitus repellebam. Aeſtimans igitur quod me gaudebam inueniſſe, ſi ſcriptum eſſet, alicui legenti placiturum. De hoc ipſo & quibuſdam alijs, ſub perſona conantis erigere mentem ſuam ad cōtemplandum Deum, & quærentis intelligere quod credit ſubditum ſcripſi opuſculum. Et quoniam nec iſtud, nec illud, cuius ſupra memini, dignum libri nomine, aut cui autoris præponeretur nomen iudicabam: nec tamen ſine aliquo titulo, quo aliquem, in cuius manus venirent, quodammodo ad ſe legendum inuitarent, dimittenda putabam, vnicuique dedi titulum: vt prius, exemplum meditandi de ratione fidei: & ſequens, fides quærens intellectum, diceretur. Sed cùm iam à pluribus & his titulus vtrunque tranſſumptum eſſet, coëgerunt me plures. & maximè Reuerendus Archiepiſcopus Lugdunenſis Hugo nomine fungens in Gallia legatione Apoſtolica, præcepit autoritate, vt nomen meum, illis præſcriberem. Quod vt aptius fieret illud quidem Monologium, id eſt, Soliloquium: iſtud verò Proſologion, id eſt, Alloquium nominaui.*

Explicit Prooemium.

B
INCIPIT PROSOLOGION LIBER, REVERENDI Patris Anſelmi Abbatis Beccenſis, Archiepiſcopi Cantuarienſis, Ordinis ſancti Benedicti.

Excitatio mentis ad contemplandum Deum.
Caput I.

EIA nunc homuncio fuge paulùlum occupationes tuas, abſconde te modicum à tumultuoſis cogitationibus tuis: Abiice nunc oneroſas, & poſtpone laborioſas diſtenſiones tuas: Vaca aliquantulum Deo, & requieſce aliquantulum in eo: Intra in cubiculum mentis tuæ, exclude omnia præter Deum, & quæ in te iuuent, ad quærendum eum, & clauſo oſtio quære eum. Dic nunc, totum cor meum, dic nunc Deo: Quæro vultum tuum, *vultum tuum Domine requiro*. Eia nunc ergo, tu Domine Deus meus doce cor meum, vbi & quomodo te quærat, vbi & quomodo te inueniat. Domine ſi non es hic, vbi te quæram abſentem? Si ergo vbique es, cur non video te præſentem. Sed certè habitas *lucem inacceßibilem*. Et vbi eſt lux inacceſſibilis, aut quomodo accedam ad *lucem inacceßibilem*? Aut quis me ducet, aut inducet in illam, vt videam te in illa? Deinde quibus ſignis, qua facie te quæram? Nunquam te vidi Domine Deus meus, non noui faciem tuam. Quid faciet altiſſimè Domine, quid iſte tuus longinquus exul? Quid faciet ſeruus tuus anxius amore tui, & longe proiectus à facie tua? Anhelat videre te, & nimis abeſt illi facies tua. Accedere ad te deſiderat, & inacceſſibilis eſt habitatio tua. Inuenire te cupit, & neſcit locum tuum. Dominus meus es, & Deus meus, & nunquam te vidi. Tu me feciſti, & refeciſti, & omnia mea bona tu mihi contuliſti, & nondum noui te. Denique ad te videndum factus ſum, & nondum feci propter quod factus ſum. C O miſera ſors hominis, cùm hoc perdidit ad quod factus eſt. O durus, & dirus caſus ille. Heu quid perdidit, & quid inuenit? quid abceſſit, & quid remanſit? Perdidit beatitudinem, ad quam factus eſt: & inuenit miſeriam, propter quam factus non eſt: abſceſſit, ſine quo infelix eſt: & remanſit, quod per ſe non niſi miſerum eſt. Manducabat tunc *homo panem Angelorum*, quem nunc eſurit, manducat nunc panem dolorum, quem tunc neſciebat. heu publicus luctus hominum, vniuerſalis planctus filiorum Adæ. Ille ructabat ſaturitate, nos ſuſpiramus eſurie. Ille abundabat, nos mendicamus. Ille feliciter tenebat, & miſere deſeruit: nos infeliciter egemus, & miſerabiliter deſideramus. & heu, vacui remanemus. Cur non nobis cuſtodiuit, cùm facile poſſet, quo tam grauiter caremus? Quare ſic nobis obſerauit lucem, & obduxit nos tenebris. Vt quid abſtulit nobis vitam, & inflixit mortem? Aerumnoſi vnde ſumus expulſi, quò ſumus impulſi? Vnde præcipitati? quo obruti? A patria in exilium: à viſione Dei in cæcitatem noſtram: à iocunditate immortalitatis in amaritudinem & horrorem mortis. Miſera mutatio de quanto bono in quantum malum. Graue damnum, grauis dolor, graue totum. Sed heu me miſerum, vnum, de alijs miſeris filijs Euæ, elongatis à Deo: quid incœpi? quid effeci? quò tendebam? quò deueni? Ad quid aſpirabam, in quibus ſuſpiro? Quæſiui bona, & ecce turbatio? Tendebam in Deum, & offendi in meipſum. Requiem quærebam in ſecreto meo, tribulationem & dolorem inueni in intimis meis Volebam ridere à gaudio mentis meæ, & cogor rugire à gemitu cordis mei. D Sperabatur lætitia, & ecce vnde denſentur ſuſpiria Et ô *tu Domine vſquequo? Vſquequo Domine* obliuiſceris nos, *vſquequo auertis faciem tuam* à nobis? Quando reſpicies, & exaudies nos? quando illuminabis oculos noſtros, & oſtendes *nobis faciem tuam*? Quando reſtitues te nobis? Reſpice Domine, exaudi, *illumina* nos, oſtende nobis teipſum. Reſtitue te nobis, vt bene ſit nobis: ſine quo tam male eſt nobis. *Miſerere*, labores & conatus noſtros ad te qui nihil valemus ſine te. Inuita nos, adiuua nos. Obſecro Domine, ne deſperem ſuſpirando: ſed reſpirem ſperando. Obſecro Domine, amaricatum eſt cor meum ſua deſolatione: indulcora illud tua conſolatione. Obſecro Domine, eſuriens incœpi quærere te, ne deſinam ieiunus de te: famelicus acceſſi, ne recedam impaſtus. Pauper veni ad diuitem: miſer ad miſericordem, ne redeam vacuus & contemptus. Et ſi ante quam comedam ſuſpiro, da vel poſt ſuſpiria, quod comedam. Domine, incuruatus non poſſum niſi deorſum aſpicere, erige me vt poſſim ſurſum intendere. *Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum*, obuoluunt me: *& ſicut onus graue* grauant me. Euolue me, exonera me: ne vrgeat *puteus* earum *os ſuum ſuper me*, liceat mihi ſuſcipere lucem tuam, vel de longè, vel de profundo. *Doce me* quærere te, & oſtende te quærenti: quia nec quærere te poſſum, niſi tu doceas: nec inuenire, niſi te oſtendas. Quæram te deſiderando, deſiderem quærendo, inueniam amando, amem inueniendo. Fateor Domine, & gratias ago, quia creaſti in me hanc imaginem tuam, vt tui memor, te cogitem, te amem. Sed ſic eſt

A ſic eſt abolita attritione vitiorum, ſic eſt obfuſcata fumo peccatorum, vt non poſſit facere ad quod facta eſt, niſi tu renoues & reformes eam. Non tento Domine penetrare altitudinem tuam, quia nullatenus comparo illi intellectum meum: ſed deſidero aliquatenus intelligere veritatem tuam, quā credit & amat cor meum. Neq; enim quæro intelligere, vt credam: ſed credo, vt intelligam. Nam & hoc credo, quia niſi credidero, non intelligam.

Quòd verè ſit Deus. Cap. II.

ERgo Domine, qui das fidei intellectum, da mihi, vt quantum ſcis expedire intelligam: quia es, ſicut credimus: & hoc es, quod credimus. Et quidem credimus: te eſſe aliquid, quo nihil maius cogitari poſſit. An ergo non eſt aliqua talis natura: quia *dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus.* Sed certè idem ipſe inſipiens, cùm audit hoc ipſum quod dico, aliquid quo maius nihil cogitari poteſt, intelligit, quod audit, & quod intelligit, in intellectu eius eſt, etiam ſi non intelligat illud eſſe. Aliud eſt enim rem eſſe in intellectu, aliud intelligere rem eſſe. Nam cùm pictor præcogitat quæ facturus eſt, habet quidem in intellectu: ſed nondum eſſe intelligit, quod nondum fecit. Cùm verò iam pinxit, & habet in intellectu, & intelligit eſſe quod iam fecit. Conuincitur ergo inſipiens eſſe vel in intellectu aliquid, quo nihil maius cogitari poteſt: quia hoc cùm audit, intelligit: & quicquid intelligitur, in intellectu eſt. Et certe id, quo maius cogitari nequit, non poteſt eſſe in intellectu ſolo. Si enim vel in ſolo intellectu eſt, poteſt cogitari eſſe, & in re quod maius eſt. Si ergo id, quo maius cogitari non poteſt, eſt in ſolo intel-
B lectu: idipſum quo maius cogitari non poteſt, eſt quo maius cogitari poteſt, ſed certè hoc eſſe non poteſt. Exiſtit ergo procul dubiò aliquid, quo maius cogitari non valet, & in intellectu, & in re.

Quòd non poßit cogitari non eſſe. Cap. III.

QVod vtique ſic verè eſt, vt nec cogitare poſſit non eſſe. Nam poteſt cogitari eſſe aliquid, quod non poſſit cogitari non eſſe, quod maius eſt quam quod non eſſe cogitari poteſt. Quare ſi id, quo maius nequit cogitari, poteſt cogitari non eſſe: idipſum quo maius cogitari nequit, non eſt id quo maius cogitari nequit, quod conuenire non poteſt. Sic ergo verè eſt aliquid, quo maius cogitari non poteſt, vt nec cogitari poſſit non eſſe. Et hoc es tu Domine Deus noſter. Si ergo verè es Domine Deus meus, vt nec cogitari poſſis non eſſe: Et meritò. Si enim aliqua mens poſſet cogitare aliquid melius te, aſcenderet creatura ſuper Creatorem: & iudicaret de Creatore, quod valde eſt abſurdum. Et quidem quicquid eſt aliud præter ſolum te, poteſt cogitari non eſſe. Solus igitur veriſſimè omnium, & ideo maximè omnium habes eſſe, quia quicquid aliud eſt, non ſic verè eſt, & idcirco minus habet eſſe. Cur itaq; *dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus?* cùm cauſa in promptu ſit rationali menti, te maximè omnium eſſe? Cur, niſi quia ſtultus & *inſipiens?*

Quomodo inſipiens dixit in corde ſuo, quod cogitari non poteſt. Cap. IV.

VErùm quomodo dixit *inſipiens in corde ſuo* quod cogitare non potuit: aut quomodo cogitare non potuit, quod *dixit in corde?* cùm idem ſit dicere *in corde,* & cogitare? Quod ſi verè, imò quia verè, & cogitauit: quia *dixit in corde,* & non *dixit in corde,* quia cogitare non potuit, non vno tantùm modo, dicitur aliquid *in corde* vel cogitatur. G Aliter enim cogitatur res, cùm vox eam ſignificans cogitatur: aliter cùm idipſum, quod res eſt, intelligitur. Illo itaque modo, poteſt cogitari Deus non eſſe: iſto verò, minimè. Nullus quippe intelligens id quod Deus eſt, poteſt cogitare: quia Deus non eſt, licet hæc verba dicat *in corde,* aut ſine vlla, aut cum aliqua extranea ſignificatione. Deus enim, eſt id, quo maius cogitari non poteſt. Quod qui bene intelligit, vtique intelligit idipſum ſic eſſe: vt nec cogitatione queat non eſſe. Qui ergo intelligit ſic eſſe Deum, nequit eum non eſſe cogitare. Gratias tibi bone Domine, gratias tibi: quia quod prius credidi te donante, iam ſic intelligo te illuminante: vt ſi te eſſe nolim credere, non poſſim non intelligere.

Quòd Deus ſit quicquid melius eſt eſſe quàm non eſſe, & ſolus exiſtens per ſe, omnia alia fecit de nihilo. Cap. V.

QVI igitur es Domine Deus, quo nihil maius valet cogitari. Sed quis es, niſi quod ſummum omnium ſolum exiſtens per ſeipſum, omnia alia fecit de nihilo. Quicquid enim hoc non eſt, minus eſt quam cogitari poſſit: Sed hoc de te cogitari nō poteſt. Quod ergo boni deeſt ſummo bono, per quod eſt omne bonū? Tu es itaq; iuſtus, verax, beatus, & quicquid melius eſt eſſe quam non eſſe, melius namque eſt eſſe iuſtum, quam non iuſtum: beatum, quam non beatum.

Quomodo ſit ſenſibilis, cùm non ſit corpus. Caput VI.

VErùm cùm melius ſit eſſe ſenſibilem, omnipotentem, miſericordem, impaſſibilem, quàm non eſſe: quomodo es ſenſibilis, ſi non es corpus? aut omnipotens, ſi omnia non potes? aut D miſericors ſimul & impaſſibilis? Nā ſi ſola corporea ſunt ſenſibilia: quoniam ſenſus circa corpus, & in corpore ſunt: quomodo es ſenſibilis, cùm non ſis corpus, ſed ſummus Spiritus, qui corpore melior eſt: ſed ſi ſentire non eſt niſi cognoſcere, aut non niſi ad cognoſcendum: qui enim ſentit, cognoſcit ſecundùm ſenſuum proprietatem: vt per viſum colores, per guſtum ſapores: Non inconuenienter dicitur aliquo modo ſentire, quicquid aliquo modo cognoſcit. Ergo Domine quãuis non ſis corpus, verè tamen eo modo ſummè ſenſibilis es, quo ſummè omnia cognoſcis: non, quo animal corporeo ſenſu cognoſcit.

Quomodo ſit omnipotens, cùm multa non poßit. Caput VII.

SEd & omnipotens quomodo es, ſi omnia non potes? Aut ſi non potes corrumpi, nec mentiri, nec facere verum eſſe falſum: vt quod factum eſt, non eſſe factum, & plura ſimiliter: quomodo potes omnia? An hæc poſſe, non eſt potentia, ſed impotentia? Nam qui hæc poteſt, quod ſibi non expedit: & quod non debet, poteſt: quæ quantò magis poteſt, tantò magis aduerſitas & peruerſitas poſſunt in illum, & ipſe minus contra illas. Qui ergo ſic poteſt, non potentia poteſt, ſed impotentia. Non enim dicitur poſſe, quia ipſe poſſit. Sed quia ſua impotentia facit aliud in ſe poſſe, ſiue aliquo alio genere loquendi, ſicut multa impropriè dicuntur, vt cùm ponimus eſſe, pro non eſſe: & facere, pro eo quod eſt non facere, aut pro nihilo facere. Nam ſæpe dicimus ei, qui rem aliquam eſſe negat: ſic eſt, quemadmodum dicis eſſe, cùm magis propriè videatur dici: ſic non eſt, quemadmo-

admo-

A admodum dicis non eſſe. Item, dicimus iſte ſedet ſicut ille facit, aut iſte quieſcit ſicut ille facit: cùm ſedere ſit quiddam non facere, & quieſcere ſit nihil facere. Sic itaque cùm quis dicitur habere potentiam faciendi aut patiendi quod ſibi non expedit, aut quod non debet, impotentia intelligitur per potentiam: quia quo plus habet hanc potentiam, eo aduerſitas & peruerſitas in illum ſunt potentiores, & ille contra eas impotentior. Ergo Domine Deus, inde verius es omnipotens, quia potes nihil per impotentiam, & nihil potes contra te.

Quomodo ſit miſericors, & impaßibilis.

Caput VIII.

SEd & miſericors ſimul & impaſſibilis quomodo es? Nam ſi es impaſſibilis, non compateris: ſi non compateris, non eſt tibi miſerum cor ex compaſſione miſeri, quod eſt eſſe miſericordem. At ſi non es miſericors, vnde miſeris eſt tanta conſolatio? Quomodo ergo es, & non es miſericors Domine, niſi quia es miſericors ſecundùm nos, & non es ſecundùm te. Es quippe ſecundùm ſenſum noſtrum, & non es ſecundùm tuum. Etenim cùm tu reſpicis nos miſeros, nos ſentimus miſericordis effectum: tu non ſentis affectum, & miſericors es: igitur quia miſeros ſaluas, & peccatoribus tuis parcis, & miſericors non es, quia nulla miſeriæ compaſſione afficeris.

Quomodo totus iuſtus & ſummè iuſtus parcat malis, & quòd iuſtè miſereatur malis.

Caput IX.

VErùm malis quomodo parcis, ſi es totus iuſtus & ſummè iuſtus? Quomodo enim totus & ſummè iuſtus facis aliquod non iuſtum? B Aut quæ iuſtitia eſt merenti mortem æternam, dare vitam ſempiternam? Vnde ergo bone Deus, bone bonis & malis? vnde tibi ſaluare malos, ſi hoc non eſt iuſtum, & tu non facis aliquod non iuſtum? An quia bonitas tua eſt incomprehenſibilis, latet hoc in luce inacceſſibili, quam inhabitas? Verè in altiſſimo & ſecretiſſimo bonitatis tuæ latet fons, vnde manat fluuius miſericordiæ tuæ. Nam cùm totus & ſummè iuſtus ſis: tamen idcirco etiam malis benignus es, quia totus ſummè bonus es. Minus namque bonus eſſes, ſi nulli malo eſſes benignus. Melior enim eſt, qui & bonis & malis bonus eſt, quàm qui bonis tantùm eſt bonus. Et melior eſt, qui malis & puniendo & parcendo eſt bonus, quàm qui puniendo tantùm. Ideo ergo miſericors es, quia totus & ſummè bonus es. Et cùm forſitan videatur, cur bonis bona, & malis mala retribuas. Illud certè penitus eſt mirandum, cur tu totus & ſummè iuſtus, & nullo egens, malis & reis tuis bona retribuas. O *altitudo* bonitatis tuæ Deus, & videtur vnde ſis miſericors, & non peruidetur. Cernitur vnde flumen manat, & non perſpicitur fons vnde naſcitur. Nam & *de plenitudine* bonitatis eſt: quia peccatoribus tuis pius es, & in altitudine bonitatis latet, qua ratione hoc es. Etenim licèt bonis bona, & malis mala, ex bonitate retribuas: ratio tamen iuſtitiæ hoc poſtulare videtur. Cùm verò malis bona tribuis, & ſcitur quia ſummè bonus hoc facere voluit, & mirum eſt cur ſummè iuſtus hoc velle potuit. O miſericordia Dei, de qua opulenta dulcedine & dulci opulentia nobis profluis. O immenſitas bonitatis Dei, quo affectu amanda eſt peccatoribus. Iuſtos enim ſaluas iuſtitia comitante, iſtos verè liberas iuſtitia damnante.

C Illos meritis adiuuantibus, iſtos meritis repugnantibus. Illos bona quæ dediſti cognoſcendo, iſtis mala quæ odiſti ignoſcendo. O immenſa bonitas, quæ ſic omnem intellectum excedis, veniat ſuper me miſericordia illa, quæ de tanta opulentia tui procedit. Influat in me quæ profluit de te. Parce per clementiam, ne vlciſcaris per iuſtitiam. Nam etſi difficile ſit intelligere, quomodo miſericordia tua non abſit à tua iuſtitia: neceſſarium tamen eſt credere: quia nequaquam aduerſatur iuſtitiæ, quod exundat ex bonitate, quæ nulla eſt ſine iuſtitia: imò verè concordat iuſtitiæ. Nempe ſi miſericors es, quia es ſummè bonus, & ſummè bonus non es, niſi quia es ſummè iuſtus: verè idcirco es miſericors, quia ſummè iuſtus es. Adiuua me iuſte & ſumme & miſericors Deus, cuius lucem quæro, adiuua me vt intelligam quod dico. Verè ergo ideo miſericors es, quia iuſtus. Ergóne miſericordia tua naſcitur ex iuſtitia tua? Ergóne parcis malis ex iuſtitia? Si ſic eſt Domine, ſi ſic eſt, doce me quomodo eſt? An quia iuſtum eſt te ſic eſſe bonum, vt nequeas intelligi melior, & ſic potenter operari, vt non poſſis cogitari potentius? Quid enim hoc iuſtius? Hoc vtique non fieret, ſi eſſes bonus tantùm retribuendo, & non parcendo: & ſi faceres de non bonis tantùm bonos, & non etiam de malis. Hoc itaque modo iuſtum eſt, vt parcas malis, & vt facias bonos de malis. Denique, quod non iuſte fit, non debet fieri; & quod non debet fieri, iniuſte fit. Si ergo non iuſtè malis misereris, non debes miſereri. Et ſi non debes miſereri, iniuſtè miſereris. Quod ſi nefas eſt dicere, fas eſt credere, te iuſtè miſereri malis.

Quomodo iuſtè puniat, & iuſtè parcat malis.

Caput X. D

SEd & iuſtum eſt vt malos punias, quid namque iuſtius, quàm vt boni bona, & mali mala recipiant? Quomodo ergo & iuſtum eſt, vt malos punias: & iuſtum eſt, vt malis parcas? An alio modo iuſtè punis malos, & alio modo iuſtè parcis malis? Cùm enim punis malos, iuſtum eſt: quia illorum meritis conuenit, cùm verò parcis malis, iuſtum eſt: non quia illorum meritis, ſed quia bonitati tuæ condecens eſt. Nam parcendo malis ita iuſtus es ſecundùm te, & non ſecundùm nos: ſicut miſericors es ſecundùm nos, & non ſecundùm te, quoniam ſaluando nos, quos iuſtè perderes, ſicut miſericors es, non quia tu ſentias affectũ, ſed quia nos ſentimus effectum: ita iuſtus es, non quia nobis reddas debitum, ſed quia facis quod decet te ſummè bonum. Sic itaque ſine repugnantia iuſtè punis, & iuſtè parcis.

Quomodo vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas, & tamen iuſtus Dominus in omnibus vijs ſuis. *Cap.* XI.

SEd nunquid etiam non eſt iuſtum ſecundùm te Domine, vt malos punias? Iuſtum quippe eſt, te ſic eſſe iuſtum, vt iuſtior nequeas cogitari. Quod nequaquam eſſes, ſi tantùm bonis bona, & non malis mala redderes. Iuſtior enim eſt, qui & bonis & malis, quàm qui bonis tantùm merita retribuit. Iuſtum igitur eſt ſecundùm te, iuſte & benigne Deus, & cùm punis, & cùm parcis. Verè igitur, *vniuerſæ viæ Domini miſericordia, & veritas*: & tamen *iuſtus Dominus in omnibus vijs ſuis.* Et vtique ſine repugnantia: quia quos vis punire, non eſt iuſtum ſaluari: & quibus vis parcere, non eſt iuſtum damnari. Nam id ſolùm iuſtum eſt, quod

A vis: & non iuſtum, quod non vis. Sic ergo naſcitur de iuſtitia tua, miſericordia tua: quia iuſtum eſt te ſic eſſe bonum, vt & parcendo ſis bonus: & hoc forſitan eſt, cur ſumme iuſtus poteſt velle bona malis. Sed ſi vtrunque capi poteſt, cur malos potes velle ſaluare, illud certe nulla ratione comprehendi poteſt, cur de ſimilibus malis hos magis ſalues, quàm illos per ſummam bonitatem; & illos magis damnes, quàm iſtos per ſummam iuſtitiam. Sic ergo vere es ſenſibilis, omnipotens, miſericors, & impaſſibilis: quemadmodum viuens, ſapiens, bonus, beatus, æternus: & quicquid melius eſt eſſe, quàm non eſſe.

Quòd Deus ſit ipſa vita quà viuit, & ſic de ſimilibus.

Caput XII.

SEd certè quicquid es, non per aliud es, quàm per teipſum. Tu es igitur ipſa vita, qua viuis: & ſapientia, qua ſapis: & bonitas ipſa, qua bonis & malis, bonus es: & ita de ſimilibus.

Quomodo ſolus ſit incircunſcriptus & æternus, cùm alij ſpiritus ſint incircunſcripti, & æterni.

Caput XIII.

SED omne quod clauditur aliquatenus loco aut tempore minus eſt, quàm quod nulla lex loci aut temporis coercet. Quoniam ergo maius te nihil eſt, nullus locus aut tempus te cohibet: ſed vbique & ſemper es, quod quia de te ſolo dici poteſt, tu ſolus incircunſcriptus es, & æternus. Quomodo igitur dicuntur & alij ſpiritus incircunſcripti & æterni? Et quidem ſolus es æternus: quia ſolus omnium ſicut non deſinis, ſic non incipis eſſe. Sed ſolus quomodo es incircunſcriptus? An creatus ſpiritus ad te collatus ſit circunſcriptus,
B ad corpus verò incircunſcriptus. Nempe omnino circunſcriptum eſt, quod cùm alicubi totum eſt, non poteſt ſimul eſſe alibi, quod de ſolis corporeis cernitur. Incircunſcriptum verò, quod ſimul eſt vbique totum, quod de te ſolo intelligitur. Circunſcriptum autem ſimul & incircunſcriptũ eſt, quod cùm alicubi ſit totum, poteſt ſimul eſſe totum alibi, non tamen vbique, quod de creatis ſpiritibus cognoſcitur. Si enim non eſſet anima tota in ſingulis membris ſui corporis, non ſentiret tota in ſingulis. Tu ergo Domine ſingulariter es incircunſcriptus & æternus: & tamen & alij ſpiritus ſunt incircunſcripti & æterni.

Quomodo, & cur videtur, & non videtur Deus à quærentibus eum. Cap. XIV.

AN inueniſti anima mea, quod quærebas? Quærebas Deum, & inueniſti eum eſſe quiddam ſummum omnium, quo nihil melius cogitari poteſt, & hoc eſſe vitam ipſam, lucem, ſapientiam, bonitatem, æternam beatitudinem, & beatam æternitatem, & hoc eſſe vbique, & ſemper. Nam ſi non inueniſti Deum tuum, quomodo eſt ille hoc quod inueniſti: & quod illum tam certa veritate & vera certitudine intellexiſti? Si verò inueniſti, quid eſt quod non ſentis quod inueniſti? Cur non te ſentit Domine Deus anima mea, ſi inuenit te? An non inuenit eſſe lucem & veritatem? Quomodo namque intellexit hoc, niſi videndo lucem & veritatem? aut potuit omnino aliquid intelligere de te, niſi per lucem tuam & veritatem tuam? ſi ergo vidit lucem & veritatem, vidit te: ſi non vidit te non vidit lucem nec veritatem. An & veritas & lux eſt quod vidit, & tamen nondum te vidit: quia vidit te aliquatenus, & non vidit te ſicuti es. Domine Deus meus, formator & reformator meus, dic deſideranti animæ meæ, quid aliud es quàm quod vidit, vt purè videat quod deſiderat. Intendit ſe vt plus videat, & nihil videt vltra hoc quod vidit, niſi tenebras. Imò non vidit tenebras, quæ nullæ ſunt in te: ſed videt ſe non plus poſſe videre propter tenebras ſuas. Cur hoc Domine, cur hoc? Tenebratur oculus eius in infirmitate ſua, aut reuerberatur fulgore tuo. Sed certè, & tenebratur in ſe, & reuerberatur a te. Vtique & obſcuratur ſua breuitate, & obruitur tua immenſitate. Verè & contrahitur anguſtia ſua, & vincitur amplitudine tua. Quanta nanque eſt lux illa, de qua micat omne verum, quod rationali mente lucet? Quàm ampla eſt illa veritas, in qua etiam eſt omne quod verum eſt, & extra quā non niſi nihil & falſum eſt? Quam immenſa eſt, quæ vno intuitu videt quæcunque facta ſunt, & a quo, & per quem, & quomodo de nihilo facta ſunt. Quid puritatis, quid ſimplicitatis, quid certitudinis, & ſplendoris ibi eſt? Certè, plus quàm à creatura valeat intelligi. C

Quòd maior ſit, quàm cogitari poſſit.

Caput XV.

ERgo Domine, non ſolùm es quo maius cogitari nequit: ſed es quiddam maius quàm cogitari poſſit. Quoniam nanque valet cogitari eſſe aliquid huiuſmodi: ſi tu non es hoc ipſum poteſt cogitari aliquid maius te, quod fieri nequit.

Quòd hæc ſit lux inacceſſibilis, quam inhabitat.

Caput XVI.

VEre Domine, hæc eſt lux inacceſſibilis, in qua habitas, verè enim non eſt aliud, quod hanc penetret, vt ibi te peruideat. Verè ideo hanc non video, quia nimia mihi eſt: & tamen quicquid video, per illam video: ſicut infirmus oculus, quod videt, per lucem ſolis videt: quam in ipſo ſole nequit aſpicere. Non poteſt intellectus meus ad illam, nimis fulget, non capit illam, nec ſuffert oculus animæ meæ diu intendere in illam. Reuerberatur fulgore, vincitur amplitudine, obruitur immenſitate, confunditur capacitate. O ſumma & inacceſſibilis lux. O tota & beata veritas, quàm longè es a me, qui tam prope tibi ſum? Quam remota es à conſpectu meo, qui ſic præſens ſum conſpectui tuo? Vbique tota præſens, & non te video. In te moueor, & in te ſum, & ad te non poſſum accedere. Intra me, & circa me es, & non te ſentio. D

Quòd in Deo ſit harmonia, odor, ſapor, lenitas, pulchritudo ſuo ineffabili modo.

Caput XVII.

ADhuc lates Domine animam meam in luce & beatitudine tua: & idcircò verſatur illa adhuc in tenebris & miſeria ſua. Circunſpicit enim, & non videt pulchritudinem tuam. Auſcultat, & non audit harmoniam tuam. Olfacit, & non percipit odorem tuum. Guſtat, & non cognoſcit ſaporem tuum. Palpat, & non ſentit lenitatem tuam. Habes enim hæc Domine Deus in te tuo ineffabili modo, qui ea dediſti rebus à te creatis ſuo ſenſibili modo: ſed obriguerunt, ſed obſtupuerunt, ſed obſtructi ſunt ſenſus animæ meæ vetuſto languore peccati.

Quòd in Deo nec in æternitate eius, quæ ipſe eſt, nullæ ſint partes. Cap. XVIII.

ET iterum ecce turbatio, ecce iterum obuiat mœror, & luctus quærenti gaudium & lætitiam.

A titiam. Sperabat iam anima mea ſatietatem, & ecce iterum obruitur egeſtate. Affectabam iam comedere, & ecce magis eſurio. Conabar aſſurgere ad lucem Dei, & recidi in tenebras meas. Imò non modò cecidi in eas, ſed ſentio me inuolutum in eis. Ante cecidi, quam conciperet me mater mea. Certe in illis *conceptus ſum*, & cum earum obuolutione natus ſum. Olim certe in illo omnes cecidimus, in quo omnes peccauimus. In illo omnes perdidimus, qui facile tenebat, & male ſibi & nobis perdidit, quod cùm volumus quærere, neſcimus: cùm quærimus, non inuenimus: cùm inuenimus non eſt quod quærimus. Adiuua me tu propter bonitatem tuam Domine. Quæſiui vultum tuum, vultum tuum *requiram, ne auertas* Pſal. 26. *faciem tuam à me.* Reuela de me ad te. Munda, ſana, acue, illumina oculum mentis meæ, vt intueatur te. Recolligat vires ſuas anima tua, & toto intellectu iterum intendat in te Domine. Quid es Domine, quid es, quid te intelliget, cor meum? Certe, vita es, ſapientia es, veritas es, bonitas es, beatitudo es, æternitas es, & omne verum bonum es. Multa ſunt hæc, non poteſt anguſtus intellectus meus totus vno ſimul intuitu videre, vt omnibus ſimul delectetur. Quomodo ergo Domine es omnia hæc? An ſunt partes tui, aut potius vnumquodque horum totum eſt quod es? Nam quicquid eſt partibus iunctum, non eſt omnino vnum, ſed quodammodo plura, & diuerſum a ſeipſo & vel actu, vel intellectu diſſolui poteſt, quæ aliena ſunt à te, quo nihil melius cogitari poteſt. Nullæ igitur partes in te ſunt Domine, nec es plura, ſed ſic es vnum quoddam, & idem tibi ipſi, vt in nullo tibi ipſi ſis diſſimilis: imò tu es ipſa vnitas, nullo intellectu diuiſibilis Ergo vi-
B ta, & ſapientia, & reliqua non ſunt partes tui, ſed omnia ſunt vnum: & vnumquodque horum eſt totum quod es, & quod ſunt reliqua omnia. Quomodo nec tu habes partes, nec tuæ æternitas quæ tu es, nuſquam, & nunquam eſt pars tua aut æternitatis tuæ: ſed vbique totus es, & æternitas tua tota eſt ſemper.

Quòd non ſit in loco aut tempore, ſed omnia ſint in illo.

Caput XIX.

SEd ſi per æternitatem tuam fuiſti, & es, & eris, & fuiſſe, non eſt futurum eſſe: & eſſe, non eſt fuiſſe vel futurũ eſſe,: quomodo æternitas tua tota eſt ſemper? An de æternitate tua nihil præterit, vt iam non ſit, nec aliquid futurum eſt, quaſi nondũ ſit? Non ergo fuiſti heri, aut eris cras. Sed heri, & hodie, & cras es: imò non heri, nec hodie, nec cras: ſed ſimpliciter es extra omne tempus. Nam nihil aliud eſt heri, & hodie, & cras, quàm in tempore: tu autem licet nihil ſit ſine te, non es tamen in loco aut tempore: ſed omnia ſunt in te, nihil enim te continet, ſed tu continens omnia.

Quòd ſit ante & vltra omnia etiam æterna.

Caput XX.

TV ergo imples & complecteris omnia, tu es ante & vltra omnia. Et quidem ante omnia es, quia antequam fierent, tu es. Vltra omnia verò, quomodo es? Qualiter enim es vltra ea quæ finem non habebunt? An quia illa ſine te nullatenus eſſe poſſunt? Tu autem nullo modo minus es, etiamſi illa redeant in nihilum? Si enim quodammodò es vltra illa. An etiam, quia illa cogitari poſſint habere finem, tu verò nequaquam? Nam ſic illa quidem habent finem quodammodò, tu verò nullo modo. Et certè quod nullo modo habet finem, C vltra illud eſt, quod aliquo modo finitur. An hoc quoque modo tranſis omnia etiam æterna: quia tua & illorum æternitas tota tibi præſens eſt, cùm illa nondum habeant de ſua æternitate quod venturum eſt: ſicut iam non habent, quod præteritum eſt. Sic quippe ſemper es vltra illa, cùm ſemper ibi ſis præſens, ſeu cùm illud ſemper ſit tibi præſens, ad quod illa nondum peruenerunt.

An hoc ſit ſeculum ſeculi, ſiue ſecula ſeculorum.

Caput XXI.

AN ergo hoc eſt ſeculum ſeculi, ſiue ſecula ſeculorum? Sicut enim ſeculum temporum continet omnia temporalia: ſic tua æternitas continet etiam ipſa ſecula temporum. Quod ſeculum quidem eſt, propter indiuiſibilem vnitatem: ſecula verò, propter interminabilem immenſitatem. Et quamuis ita ſis magnus Domine, vt omnia ſint te plena, & ſint in te: ſic tamen es ſine omni ſpacio, vt nec mediũ, nec dimidium, nec vlla pars ſit in te.

Quòd ſolus ſit quod eſt, & qui eſt.

Caput XXII.

TV ſolus ergo Domine es quod es, & tu es qui es? Nam quod aliud eſt in toto, & aliud in partibus, & in quo aliquid eſt mutabile: nõ omnino eſt quod eſt. Et quod incœpit a non eſſe, & poteſt cogitari non eſſe, & niſi per aliud ſubſiſtat, redit in non eſſe: & quod habet fuiſſe, quod iam non eſt. & futurum eſſe, quod nondum eſt, id non eſt propriè & abſolutè. Tu verò es, quod es: quia quicquid aliquando, aut aliquo modo es, hoc totus & ſemper es. Et tu es qui propriè & ſimpliciter es: quia nec habes fuiſſe, aut futurum eſſe: ſed tantùm præſens eſſe, nec poteſt cogitari aliquando non eſſe. Sed vita es, & lux, & ſapientia, & beatitudo, & æternitas, & multa huiuſmodi bona: & D tamen non es niſi vnum & ſummum bonum, tu tibi omnino ſufficiens, & nullo indigens, quo omnia indigent, vt ſint, & vt bene ſint.

Quòd hoc bonum ſit pariter Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, & hoc ſit vnum neceſſarium, quod eſt omne, & totum, & ſolum bonum.

Caput XXIII.

HOc bonum es tu Deus Pater, hoc eſt Verbum tuum, id eſt, Filius tuus. Etenim non poteſt aliud, quam quod es, aut aliquid maius vel minus te eſſe in Verbo, quo teipſum dicis, quoniam Verbum tuum ſic eſt verum, quomodo tu verax. Et idcirco eſt ipſa veritas, ſicut tu non alia, quàm tu, & ſic es tu ſimplex, vt de te non poſſit naſci aliud, quam quod tu es. Hoc ipſum eſt amor vnus, & communis tibi & Filio tuo eſt, ſanctus Spiritus ab vtroque procedens. Nam idem amor non eſt impar tibi aut Filio tuo: quia tantum amas te & illum, & ille te & ſeipſum: quantus es tu, & ille: nec eſt aliud à te & ab illo, quod diſpar non eſt tibi, & illi: nec de ſumma ſimplicitate poteſt procedere aliud, quam quod eſt, de quo procedit. Quod autem eſt ſingulus quiſque, hoc eſt, tota Trinitas, ſimul Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, quoniam ſingulus quiſque non eſt aliud, quam ſumme ſimplex vnitas. & ſumme vna ſimplicitas: quæ nec multiplicari, nec aliud & aliud eſſe poteſt. Porrò *vnum eſt neceſſarium.* Porrò hoc eſt illud *vnum neceſſarium,* in quo omne bonum, imò quod eſt omne, & vnum totum, & ſolum bonum.

A *Coniectatio quale & quantum ſit hoc bonum.*

Caput XXIV.

EXcita nunc anima mea, & erige totum intellectum tuum, & cogita quantum potes, quale & quantum ſit illud bonum. Si enim ſingula bona delectabilia ſunt, cogita intentè quàm delectabile ſit illud bonum, quod continet iocunditatem omnium bonorum, & non qualem in rebus creatis ſumus experti, ſed tanto differentem, quanto differt Creator à creatura. Si enim bona eſt vita creata, quàm bona eſt vita creatrix? Si iocunda eſt ſalus facta, quàm iocunda eſt ſalus quæ facit omnem ſalutem? Si amabilis eſt ſapientia in cognitione rerum conditarum, quàm amabilis eſt ſapientia, quæ omnia condidit ex nihilo? Denique ſi multæ & magnæ delectationes ſunt in rebus delectabilibus, qualis & quanta delectatio eſt in illo, qui fecit ipſa delectabilia.

Quæ & quanta bona ſint fruentibus eo.

Caput XXV.

QVI hoc bono fruetur, quid illi erit: & quid illi non erit? Certe, quicquid volet, erit: & quod noluerit, non erit. *Iſaiæ 54. 1.Cor.2.* Ibi quippe erunt bona corporis & animæ, qualia *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis* cogitauit. Cur ergo per multa vagaris homuncio, quærendo bona animæ tuæ, & corporis tui? Ama vnum bonum, in quo ſunt omnia bona, & ſufficit. Deſidera ſimplex bonum, quod eſt omne bonum, & ſatis eſt. Quid enim amas caro mea, quid deſideras anima mea? Ibi eſt, ibi eſt, quicquid amatis, quicquid B deſideratis. Si delectat pulchritudo, *Matth.13.* *fulgebunt iuſti ſicut ſol.* Si velocitas, aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obſiſtere poſſit, *1.Cor.15.* *erunt ſimiles Angelis Dei*, quia *ſeminatur corpus animale, & ſurget corpus ſpirituale*, poteſtate vtique non natura. Si longa & ſalubris vita, ibi ſana eſt *Sapient.5.* æternitas, & æterna ſanitas: quia *iuſti in perpetuum* *Pſal.36.* *viuent, & ſalus iuſtorum à Domino.* Si ſatietas: *ſatiabuntur, cùm apparuerit gloria Dei.* *Pſal.16.* Si ebrietas: *inebriabuntur ab vbertate domus Dei.* Si melodia, ibi Angelorum chori concinunt ſine fine Deo. Si quælibet non immunda, ſed munda voluptas? *Pſal.35.* *torrente voluptatis tuæ potabis eos Deus.* Si ſapientia: *Ibidem.* ipſa Dei ſapientia oſtendet eis ſeipſam. Si amicitia: diligent Deum, plus quàm ſeipſos, & inuicem, tanquam ſeipſos: & Deus illos, pluſquam illi ſeipſos: quia illi illum, & ſe, & inuicem per illum: & ille ſe, & illos per ſeipſum. Si concordia, omnibus illis erit vna voluntas: quia nulla illis erit niſi ſola Dei voluntas. Si poteſtas, omnipotentes erunt ſuæ voluntatis vt Deus ſuæ. Nam ſicut poterit Deus quod volet per ſeipſum: ita poterunt illi quod volent per illum, quia ſicut illi non aliud volent, quàm quod ille: ita ille volet quicquid illi volent, & quod ille volet, non poterit non eſſe. Si honor & diuitiæ, Deus ſeruos ſuos bonos & fideles *ſupra multa* conſti- *Luca 13.* tuet, immò *filij Dei, & dij vocabuntur*, & vbi erit *Rom.8.* Filius eius, ibi erunt & illi, & *hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti.* Si vera ſecuritas, certè ita certi erunt nunquam & nullatenus iſta vel potius iſtud bonum ſibi defuturum: ſicut certi erunt ſe non ſua ſponte illud amiſſuros, nec dilectorem Deum illud dilectoribus ſuis inuitis ablaturum, nec aliquid Deo potentius inuitos Deum & illos ſeparaturum. Gaudium verò quale aut quantum eſt, vbi tale aut tantum bonum eſt? C Cor humanum, cor indigens, cor expertum ærumnas, immò obrutum ærumnis, quantum gauderes, ſi his omnibus abundares? Interroga intima tua, ſi capere poſſint gaudium ſuum de tanta beatitudine ſua. Sed certe ſi quis alius, quem omnino ſicut teipſum diligeres, eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum: quia non minus gauderes pro eo, quàm pro teipſo. Si verò duo, vel tres, vel multo plures idipſum haberent, tantundem pro ſingulis, quantum pro teipſo gauderes: ſi ſingulos ſicut teipſum amares. Ergo in illa perfecta charitate innumerabilium Angelorum beatorum & hominum, vbi nullus minus diliget alium, quam ſeipſum: non aliter gaudebit quiſque pro ſingulis alijs, quàm pro ſeipſo. Si ergo cor hominis de tanto ſuo bono vix capiet gaudium ſuum, quomodo capax erit tot & tantorum gaudiorum? Et vtique quoniam quantum quiſque diligit aliquem, tantum de bono eius gaudet: ſicut in illa perfecta felicitate vnuſquiſque plus amabit ſine comparatione Deum quàm ſe, & omnes alios ſecum: ita plus gaudebit abſque æſtimatione de felicitate Dei, quàm de ſua, & omnium aliorum ſecum. Sed ſi *Deum* ſic diligent *toto corde, tota mente, tota anima*, vt tamen totum cor, tota mens, tota anima non ſufficiat dignitati dilectionis: profectò ſic gaudebunt *toto corde, tota mente tota anima*: vt totum cor, tota mens, tota anima non ſufficiat plenitudini gaudij.

An hoc ſit gaudium plenum, quod promittit Dominus.

Caput XXVI.

DEus meus, & Dominus meus, ſpes mea, & gaudium cordis mei: dic animæ meæ, ſi D hoc eſt gaudium, de quo nobis dicis per Filium tuum: *Petite, & accipietis, vt gaudium veſtrum ſit* *Ioan.16.* *plenum.* Inueni namque gaudium quoddam plenum, & pluſquàm plenum. Pleno quippe corde, plena mente, plena anima, pleno toto homine, gaudio illo, adhuc ſupra modum ſupererit gaudium. Non ergo totum illud gaudium intrabit in gaudentes: ſed toti gaudentes intrabunt in gaudium. Dic Domine, dic ſeruo tuo: intus in corde ſuo, ſi hoc eſt *gaudium*, in quod intrabunt ſerui tui: qui intrabunt *in gaudium Domini* ſui. Sed gaudium illud certè, quo gaudebunt electi tui, *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit.* *Iſaiæ 64. 1.Cor.2.* Nondum ergo dixi, aut cogitaui Domine, quantum gaudebunt illi beati tui. Vtique tantum gaudebunt, quantum amabunt: tantum amabunt, quantum cognoſcent. Quantum te cognoſcent Domine tunc, & quantum te amabunt? Certe *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit* in hac vita: quantum te cognoſcent, amabunt in illa vita. Oro Deus, cognoſcam te, amem te, vt gaudeam de te. Et ſi non poſſum in hac vita ad plenum, vt proficiam in dies, vſque dum veniat illud ad plenum, proficiat hic in me notitia tua, & ibi fiat plena, creſcat amor tuus, & ibi ſit plenus: vt hic *gaudium* meum *ſit* in ſpe magnum, & ibi ſit in re *plenum* Domine, per Filium tuum iubes, imò conſulis, petere: & promittis accipere, *vt gaudium* noſtrum *ſit plenum.* Peto Domine quod conſulis, per admirabilem conſiliarium noſtrum accipiam, quod promittis, per veritatem tuam, *vt gaudium* meum *plenum ſit.* Deus Verax peto accipiam, *vt gaudium* meum *plenum ſit.* Meditetur interim mens mea, loquatur inde lingua mea. Amet illud cor meum, ſermo-

A ſermocinetur os meum. Eſuriat illud anima mea, ſitiat caro mea, deſideret tota ſubſtantia mea: donec intrem *in gaudium Domini*, qui es trinus & vnus Deus, benedictus in ſecula. Amen.

Explicit Proſologion liber Reuerendi patris Anſelmi abbatis Beccenſis, & poſt Archiepiſcopi Cantuarienſis.

EIVSDEM BEATI Anſelmi Liber pro inſipiente incipit.

DVbitanti, Verùm ſit: vel neganti, quòd ſit aliqua talis natura, qua nihil maius cogitari poſſit: tamen eſſe illam, huic dicitur primò probari: quod ipſe negans vel ambigens de illa, iam habeat eam in intellectu, cùm audiens illam dici, id quod dicitur intelligit: deindè, quia quod intelligit, neceſſe eſt, vt non in ſolo intellectu, ſed etiam in re ſit. Et hoc ita probatur: quia maius eſt eſſe in intellectu & in re, quam in ſolo intellectu. Et ſi illud in ſolo eſt intellectu, maius illo erit quicquid etiam fuerit in re: ac ſi maius omnibus, minus erit aliquo, & non erit maius omnibus, quod vtique repugnat. Et ideo neceſſe eſt, vt maius omnibus, quod eſt iam probatum, eſt in intellectu, & non in ſolo intellectu, ſed in re ſit: quoniam aliter maius omnibus eſſe non poterit. Reſponderi poteſt, quod hoc iam eſſe dicitur in intellectu meo, non ob aliud, niſi quia id quod dicitur intelligo. Nónne, & quæcunque
B falſa, ac nullo prorſus modo in ſeipſis exiſtentia, in intellectu habere ſimiliter dici poſſet, cùm ea dicente aliquo, quæcunque ille diceret, ego intelligerem, niſi fortè tale illud conſtat eſſe: vt non eo modo, quo etiam falſa quæque vel dubia haberi poſſint in cogitatione, & ideo non dico illud auditum cogitare vel in cogitatione habere, ſed intelligere, & intelligitur habere, quia ſcilicet, licet non poſſum hoc aliter cogitare niſi intelligendo, id eſt, ſcientia comprehendendo, re ipſa illud exiſtere: ſed hoc non eſt. Primò quidem, non hoc erat aliud idemque tempore præcedens habere rem in intellectu, & aliud, idque tempore ſequens intelligere rem eſſe: vt fit de pictura, quæ prius eſt in animo pictorum, deinde in opere. Deinde, vix vnquam poterit eſſe credibile, cùm dictum & auditum fuerit illud non eo modo poſſe cogitari non eſſe, quo etiam poteſt non eſſe Deus. Nam ſi non poteſt: cur contra negantem aut dubitantem, quòd ſit aliqua talis natura, tota iſta diſputatio aſſumpta eſt? Poſtremò, quod tale ſit illud, vt non poſſit niſi mox cogitatum indubitabilis exiſtentiæ ſuæ certo percipi intellectu, indubio aliquo probandum mihi eſt argumento: non autem iſto, quòd iam ſit hoc in intellectu meo, cùm auditum intelligo: in quo ſimiliter eſſe poſſe quæcunque alia incerta vel etiam falſa ab aliquo, cuius verba intelligerentur dicta: adhuc puto & inſuper magis ſi illa deceptus, vt ſæpe fit, crederem: quod illud nondum credo. Vnde nec illud exemplum de pictore, picturam, quam facturus eſt, iam in intellectu habente, ſatis poteſt huic argumento congruere. Illa enim pictura antequam fieret, in ipſa pictoris arte habetur, & tale quippiam in arte artificis alicuius nihil eſt aliud, quam pars quædam intelligentiæ ipſius: quia (ſicut ſanctus

C Auguſtinus ait) cùm faber arcam facturus in opere, prius habet illam in arte. Arca, quæ fit in opere, non eſt vita: arca, quæ eſt in arte, vita eſt: quia viuit anima artificis, in qua ſunt iſta omnia, antequam proferantur. Vt quid enim viuente anima, vita ſunt iſta? niſi, quia nihil ſunt aliud quam ſcientia, vel intelligentia animæ ipſius? At verò quicquid extra illa, quæ ad ipſam mentis noſcuntur pertinere naturam, aut auditum, aut excogitatum intellectu percipitur. Verùm aliud eſt ſine dubio verum illud aliud intellectus ipſe, quo capitur: quocirca etiamſi verum ſit eſſe aliquid, quo maius quicquam nequeat cogitari, non tamen hoc auditum & intellectum, tale eſt: qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris. Huc accedit illud, quod prætaxatum eſt ſuperius, quia ſcilicet illud omnibus, quæ cogitari poſſint maius, quod nihil aliud poſſe eſſe dicitur quam ipſe Deus. Tam ergo ſecundùm rem vel ex ſpecie mihi vel ex genere notam cogitare auditum vel intellectum habere non poſſum, quam nec ipſum Deùm, quem vtique ob hoc ipſum etiam non eſſe cogitare poſſum. Neque enim aut rem ipſam noui, aut ex alia poſſum coniicere ſimili, quandoquidem & tu talem aſſeris illam, vt eſſe non poſſit ſimile quicquam. Nam ſi de homine aliquo mihi prorſus ignoto; quem etiam eſſe neſcirem: dici tamen aliquid audirem per illam ſpecialem generalemue notitiam, qua quid ſit homo vel homines noui: de illo quoque ſecundùm rem ipſam, quæ eſt homo, cogitare poſſem: & tamen fieri poſſet, vt mentiente illo qui diceret, ipſe quem eſſe cogitarem, homo non eſſet, cùm tamen ego de illo ſecundùm veram nihilominus rem non qui eſſet ille homo;
D ſed qui eſt homo quilibet cogitarem. Nec ſic igitur, vt haberem falſum iſtud in cogitatione vel in intellectu, habere poſſum illud cùm audio dici: Deus, aut aliud omnibus maius. Cùm quando illud ſecundùm rem veram, mihique notam cogitare poſſe iſtud omnino nequeam, poteſt vllum cogitari verum. Siquidem cùm ita cogitatur: non tam ipſa vox, quæ res eſt vtique vera; hoc eſt, literarum ſonus vel ſyllabarum, quàm vocis auditæ ſignificatio cogitetur: ſed non ita, vt ab illo, qui nouit quid ea ſoleat voce ſignificari, à quo ſcilicet cogitatur ſecundùm rem vel in ſula cogitatione vera. Verùm vt ab eo, qui illud non nouit, & ſolummodò cogitat ſecundùm animi motum illius auditu vocis effectum ſignificationemque perceptæ vocis conantem effingere: ſibi quod mirum eſt ſi vnquam rei veritate potuerit. Ita ergo nec prorſus aliter adhuc ab intellectu meo conſtat illud haberi, cùm audio, intelligoque dicentem eſſe: aliquid maius omnibus quæ valeant cogitari: hoc de eo, quòd ſumma illa natura iam eſſe dicitur in intellectu meo. Quod autem & in te neceſſariò eſſe inde mihi probatur: quia ibi fuerit, quicquid eſt maius, in re illa erit: ac ſi per hoc, non erit illud maius omnibus: quod vtique iam eſſe probatum eſt in intellectu. Ad hoc reſpondeo, ſic eſſe dicendum. Eſt in intellectu, quod ſecundùm veritatem cuiuſque rei nequit ſaltem cogitari: & in hoc in meo ſic eſſe non denego. Sed quia per hoc eſſe quoque in re non poteſt nullatenus obtinere: illud ei eſſe adhuc penitus non concedo, quouſque mihi argumento probetur indubio, quod qui eſſe dicit: hoc quod maius omnibus, aliter non erit omnibus minus: non ſatis attendit cui loquatur. Ego enim nondum dico, immò etiam

A nego, vel dubito, vlla re vera eſſe maius illud: nec aliud ei eſſe concedo, quàm illud ſi dicendum eſt, eſſe cùm ſecundùm vocem tantùm auditam rem prorſus ignotam ſibi conatur animus effingere. Quando igitur inde mihi probatur, maius illud rei veritate ſubſiſtere, quia conſtet illud maius omnibus eſſe: cùm id ego euſque negem, adhuc dubitémue conſtare: vt ne intellectu quidem vel cogitatione mea eos ſaltem modo maius ipſum eſſe dicam, quo dubia etiam multa ſunt & incerta. Prius enim certum mihi neceſſe eſt, fiat re vera eſſe alicubi maius ipſum & tamen deinde ex eo, quod maius eſt omnibus, in ſeipſo quoque ſubſiſtere non erit ambiguum. Exempli gratia: Aiunt quidam alicubi Oceani eſſe inſulam, quam ex difficultate vel potius ex impoſſibilitate inueniendi, quod non eſt, cognominant, aliqui perditam: quamque fabulantur multò amplius, quam de fortunatis inſulis fertur, diuitiarum, delitiarumque omnium inæſtimabili vbertate pollere, nulloque poſſeſſore aut habitatore: vniuerſis alijs, quas incolunt homines, terris poſſidendorum redundantia vſquequaque præſtare. Hoc ita eſſe dicat mihi quiſpiam: & ego facile dictum, in quo nihil eſt difficultatis, intelligam. Ac ſi tunc velit, conſequenter adiungat, ac dicat: non potes vltra dubitare inſulam illam omnibus terris præſtantiorem verè eſſe alicubi in re, quam in intellectu tuo non ambigis eſſe: & quia præſtantius eſt non in intellectu ſolo, ſed etiam eſſe in re. Ideo ſic eam neceſſe eſt eſſe, quia niſi fuerit, quicunque alia in re eſt terra præſtantior: illa erit ac ſi ipſa iam à te præſtantior, & intellecta præſtantior non erit. Si, inquam, per hoc ille mihi B velit aſtruere de inſula illa, quod verè ſit, ambigendum vltra non eſſe, aut iocari ipſum credam, aut neſcio quem ſtultiorem debeam reputare. Vtrum me, ſi ei concedam: an illum, ſi ſe putet aliqua certitudine inſulæ illius eſſentiam aſtruxiſſe, niſi prius ipſam præſtantiam eius ſolummodò, ſicut rem verè atque indubiè exiſtentem: nec vllatenus ſicut falſum aut incertum aliquid in intellectu, in eo eſſe docuerit. Hoc interim ad obiecta inſipiens ille reſponderit, cui cùm deinceps aſſeritur tale eſſe maius: illud, vt nec ſola cogitatione valeat non eſſe: & hoc rurſus non aliunde probatur, quàm eo ipſo, quòd aliter non erit omnibus maius, idem ipſum poſſit reſpondere & dicere. Quando enim ego rei veritatem eſſe tale aliquid, hoc eſt, maius omnibus dixi: vt ex hoc mihi debeat probari in tantum etiam re ipſa, id eſſe, vt nec poſſet cogitari non eſſe. Quapropter certiſſimo primitus aliquo probandum eſt argumento: aliquam ſuperiorem, hoc eſt, maiorem ac meliorem omnium, quæ ſunt, eſſe naturam: vt ex hac alia iam poſſimus omnia probare, quibus neceſſe eſt, ac quod maius melius eſt, illud omnibus non carere. Cùm autem dicitur, quòd ſumma res iſta non eſſe nequeat cogitari melius fortaſſe diceretur, quod non eſſe, aut etiã poſſe non eſſe, non poſſit intelligi: nam ſecundùm proprietatem verbi iſtius, falſa nequeunt intelligi: quæ poſſunt vtique eo modo cogitari, quo Deum non eſſe, inſipiens cogitauit, & me quoque eſſe certiſſimè ſcio, ſed & poſſe non eſſe nihilominus ſcio: ſummum verò illud, quod eſt ſcilicet, & Deus, & eſſe, & non eſſe non poſſe, indubitanter intelligo. Cogitare autem me non eſſe, quandiu eſſe certiſſimè ſcio, neſcio vtrum poſſim, ſed ſi poſſum, cur & nunquid aliud eadẽ certitudine ſcio. Si autem non poſſum, non erit C iam iſtud proprium Deo. Cætera libelli illius tam veraciter & tam præclare ſunt magnificeque præſtantia, tanta denique reſtricta vtilitate & pij ac ſancti effectus, intimo quodam odore fragrantia, vt nullo modo propter illa, quæ virtus rectè quidem ſenſa, ſed minus firmiter argumentata, ſibi iſta ſint contemnenda: ſed illa potius argumentanda robuſtius, ac omnia cum ingenti veneratione & laude ſuſcipienda.

Beati Anſelmi liber pro inſipiente explicit.

EIVSDEM BEATI ANSELMI LIBER CONtra inſipientem incipit.

QVoniam non me reprehendit in his dictis ille inſipiens, contra quem ſum locutus in meo opuſculo: ſed quidam non inſipiens & catholicus pro inſipiente, ſufficere mihi poteſt reſpondere catholico. Dicis quidem (quicunque es, qui dicis hoc poſſe dicere inſipientem) quia non eſt in intellectu aliquid ſuo maius quod cogitari non poſſit aliter, quàm quod ſecundùm veritatem cuiuſque rei nequit ſaltem cogitari: & quod magis conſequitur, hoc quod dico, quo maius cogitari non poſſit: ex eo, quia eſt in intellectu, eſſe & in re, quam perditam inſulam certiſſimè ex eo cùm deſcribitur verbis audiens eam non ambigit in intellectu ſuo eſſe. Ego verò dico, ſi quo maius cogitari non poteſt, non intelligitur, vel cogitatur, nec eſt in intellectu vel cogitatione: profectò Deus, aut non eſt quo maius cogitari non poſſit, aut non intelligitur vel cogitatur, & non eſt in intellectu vel cogitatione. D Quod quàm falſum ſit, fide, & conſcientia tua pro firmiſſimo vtor argumento. Ergo, quo maius cogitari non poteſt, verè intelligitur & cogitatur, & eſt in intellectu & cogitatione. Quare, aut vera non ſunt quibus conaris contra probare, aut ex eis non conſequitur, quod te conſequenter opinaris concludere. Quod autem putas, ex eo quod intelligitur aliquid quo maius cogitari nequit, non conſequi illud eſſe in intellectu: nec ſi eſt in intellectu, ideo eſſe in re. Certè, ergo dico, ſi vel cogitari poteſt eſſe, neceſſe eſt illud eſſe. Nam quo maius cogitari nequit non poteſt cogitari eſſe, niſi ſine initio. Quicquid autem poteſt cogitari eſſe & non eſſe, per initium poteſt cogitari eſſe. Non ergo quo maius cogitari nequit, cogitari poteſt eſſe & non eſſe. Si ergo poteſt cogitari eſſe, illud ex neceſſitate eſt. Amplius. Si vtique vel cogitari poteſt, neceſſe eſt illud eſſe. Nullus enim negans aut dubitans eſſe aliquid, quo maius cogitari non poſſit, negat vel dubitat, quia ſi eſſet, nec actu nec intellectu poſſet non eſſe. Aliter namque non eſſet, quo maius cogitari non poſſet: ſed quicquid cogitari poteſt, & non eſt: ſi eſſet, poſſet vel actu vel intellectu non eſſe. Quare ſi nihil cogitari poteſt, non poteſt nõ eſſe, quo maius cogitari nequit. Sed ponamus nõ eſſe, ſi vel cogitari valet: aut quicquid cogitari poteſt, & non eſt: ſi eſſet, non eſſet quo maius cogitari non poſſit, quod nimis eſt abſurdum. Falſum eſt igitur non eſſe aliquid, quo maius cogitari non poſſit, ſi vel cogitari poteſt: multò magis, ſi intelligi & in intellectu eſſe poteſt. Plus aliquid dicã: procul dubio quicquid alicubi aut aliquando non eſt, etiamſi eſt alicubi aut aliquando, poteſt tamen cogitari nunquam nuſquam eſſe: ſicut non

eſt

A eſt alicubi, aut aliquando, Nam quod heri non fuit, & hodie eſt: ſicut heri non fuiſſe intelligitur, ita nunquam eſſe ſubintelligi poteſt: & quod hoc non eſt, & alibi eſt: ſicut non eſt hoc, ita poteſt cõgitari nuſquam eſſe. Similiter cuius partes ſingulæ non ſunt vbi, aut quando ſunt aliæ partes eius: omnes partes, & ideo ipſum totum, poſſunt cogitari nunquam aut nuſquam eſſe. Nam etſi dicatur tempus ſemper eſſe, aut mundus vbique: non tamen illud totum ſemper, aut iſte ſemper eſt vbique: & ſicut ſingulæ partes temporis non ſunt, quando aliæ ſunt: ita poſſunt etiam nunquam cogitari, & ſingulæ mundi partes, ſicut non ſunt vbi aliæ ſunt, ita ſubintelligi poſſunt nuſquam eſſe: ſed & quod partibus iunctum eſt, cogitatione diſſolui & non eſſe poteſt. Quare quicquid alicubi aut aliquando totum non eſt: etiam ſi eſt, poteſt cogitari non eſſe: ac quo maius cogitari nequit ſi eſt, non poteſt cogitari non eſſe, alioquin ſi eſt, non quo maius cogitari non poſſit: quod non conuenit. Nullatenus ergo alicubi, aut aliquando totum non eſt: ſed ſemper & vbique totum eſt. Putasne aliquatenus poſſe cogitari, vel intelligi, aut eſſe in cogitatione vel intellectu, de quo hoc intelliguntur. Si enim non poteſt, non poſſunt hoc intelligi de eo. Quod ſi dicitur non intelligi, & non eſſe in intellectu, quod non penitus intelligitur: dic, quia qui non poteſt intueri puriſſimam lucem ſolis, non videt lucem diei, quæ non eſt niſi lux ſolis. Certè vel hactenus intelligitur, & eſt in intellectu, quo maius cogitari nequit, vt hæc de eo intelligantur. Dixi itaque in argumentatione, quam reprehendis: quia cùm inſipiens audit proferri, quo maius cogitari non poteſt: intelligit, quod audit.

B Vtique ſi non intelligit, ſi nota lingua dicitur: aut nullum, aut nimis obrutum habet intellectum. Deinde dixi, quia ſi intelligitur, eſt in intellectu; an non eſt in nullo intellectu, quod neceſſariò in rei veritate eſſe monſtratum eſt? Sed dicis, quia ſi eſt in intellectu, non tamen conſequitur quia intelligitur. Vide, quia conſequitur eſſe in intellectu, ex eo quia intelligitur. Sic enim quod cogitatur, cogitatione cogitatur: & quod cogitatione cogitatur, ſicut cogitatur, ſic eſt in cogitatione: ita quod intelligitur, intellectu intelligitur: & quod intellectu intelligitur, ſicut intelligitur, ſic eſt in intellectu: Quid hoc planius? Poſtea dixi, quia ſi eſt, vel in ſolo intellectu poteſt cogitari eſſe & in re, quod maius eſt. Si ergo in intellectu ſolo eſt, idipſum ſcilicet quo maius non poteſt cogitari: eſt quo maius cogitari poteſt: rogo quid conſequentius? An enim ſi eſt vel in ſolo intellectu, non poteſt cogitari eſſe in re: aut ſi poteſt, nonne qui hoc cogitat, aliud cogitat maius eo, ſi eſt in ſolo intellectu? Quid ergo conſequentius, quàm ſi quo maius cogitari nequit, eſt in ſolo intellectu, idem eſſe quo maius cogitari poſſit. Sed vtique, quo maius cogitari poteſt, in nullo intellectu eſt, quo maius cogitari non poſſit: An ergo non ſequitur, quo maius cogitari nequit, ſi eſt in vllo intellectu, non eſt in ſolo intellectu. Si enim eſt, in ſolo intellectu eſt, quo maius cogitari poteſt, quod non conuenit. Sed tale eſt maius ac ſi aliquis inſulam Oceani omnes terras ſua fertilitate vincentem, quæ difficultate, immò impoſſibilitate inueniendi quod non eſt, perdita nominatur. Dicat idcirco non poſſe dubitari verè eſſe in re: quia verbis deſcriptam facilè quis intelligit. Fidens loquor: quia ſi quis non venerit, niſi aut re ipſa, aut ſola cogitatione exiſtens, quod

C maius cogitari non poſſit, cui aptare valeat connexionem huius meæ argumentationis, inueniam & dabo illi perditam inſulam amplius non perdendam. Palam autem iam videtur: quo non valet cogitari maius, non poſſe cogitari non eſſe: quod tam certa ratione veritatis exiſtit, aliter enim nullatenus exiſteret. Denique ſi quis dicit, ſe cogitare illud non eſſe. Dico, quia cùm hoc cogitat: aut cogitat aliquod, quo maius cogitari non poſſit: aut non cogitat. Quod ſi non cogitat, non cogitat non eſſe quod non cogitat. Si verò cogitat, vtique cogitat aliquod, quod nec cogitari poſſit non eſſe. Si enim poſſet cogitari non eſſe, cogitari poſſet habere principium & finem: ſed hoc non poteſt. Qui ergo illud cogitat, aliquid cogitat, quod nec cogitari non eſſe poſſit, hoc verò quod cogitat, non cogitat idipſum eſſe: alioquin cogitat, quod cogitari non poteſt. Non igitur poteſt cogitari non eſſe, quo maius nequit cogitari. Quod autem dicis: quia cùm dicitur, quòd ſumma res iſta non eſſe nequeat cogitari: melius fortaſſe diceretur, quòd non eſſe, aut etiam poſſe non eſſe, non poſſit intelligi: potius dicendum fuit, non poſſe cogitari. Si enim dixiſſem rem ipſam, non poſſe intelligi non eſſe: fortaſſe tu ipſe, qui dicis, quia ſecundùm proprietatem verbi iſtius, falſa nequeunt intelligi, obijceres: nihil quod eſt poſſe intelligi, non eſt falſum, eſt enim non eſſe quod eſt: quare non eſt proprium Deo, non poſſe intelligi non eſſe. Quod ſi eſſet aliquid eorum, quæ certiſſimè ſunt, poteſt intelligi non eſſe, ſimiliter & alia certa non eſſe poſſe intelligi. Sed hoc vtique non poteſt obijci de cogitatione, ſi bene conſideretur. Nam etſi nulla, quæ ſunt, poſſunt intelligi non eſſe: omnia tamen poſſunt cogitari non eſſe, præter id quod ſummè eſt. D Illa quippe omnia & ſola poſſunt cogitari non eſſe, quæ initium, aut finem, aut partium habent coniunctionem. Et ſicut iam dixi: quicquid alicubi, aut aliquando totum non eſt: illud verò ſolùm non poteſt cogitari non eſſe, in quo nec initium, nec finem, nec partium coniunctionem, & quod non niſi ſemper & vbique totum vlla inuenit cogitatio. Scito igitur, quia potes cogitare te nõ eſſe, quandiu eſſe certiſſimè ſcis: quod te miror dixiſſe neſcire. Multa namq; cogitamus non eſſe, quæ ſcimus eſſe: & multa eſſe, quę non eſſe ſcimus: non exiſtimando, ſed fingendo ita eſſe cogitamus. Et illud quidem poſſumus, & iſtud ſcimus: & non poſſumus cogitare aliquid nõ eſſe, quandiu ſcimus eſſe: quia ſimul & illud poſſumus, & iſtud ſcimus.: & non poſſumus cogitare non eſſe, quia non poſſumus cogitare eſſe ſimul, & non eſſe. Si quis igitur ſic diſtinguat huius prolationis has duas ſententias: intelligit nihil, quandiu eſſe ſcitur, poſſe cogitari nõ eſſe, & quicquid eſt, præter id quo maius cogitari nequit, etiam cùm ſcitur eſſe, poſſe cogitari non eſſe. Si igitur & propriũ eſt Deo, non poſſe cogitari non eſſe: & tamen multa poſſunt cogitari, quandiu ſunt non eſſe. Quomodo tamen dicatur cogitari Deus non eſſe, in iſto libello puto ſufficienter eſſe dictum. Qualia verò ſint & alia, quæ mihi obijcis pro inſipiente, facile eſt deprehendere vel parũ ſapienti. & ideo id oſtendere ſuperſedendum exiſtimaueram. Sed quoniam audio quibuſdam ea legentibus aliquid contra me valere videri, pauca de illis commemorabo. Primùm, quòd ſæpe repetis me dicere: quia quod eſt maius omnibus in intellectu, & ſi eſt in intellectu, eſt & in re, aliter etenim omnibus maius non eſſet omnibus maius:

A Nuſquam in omnibus dictis meis inuenitur talis probatio. Non enim idem valet, quod dicitur: maius omnibus, & quo maius cogitari nequit, ad probandum, quia eſt in re, quod dicitur. Siquidem cùm dicitur, quo maius cogitari non poſſit, non eſſe aliquid in re, aut poſſe non eſſe, aut vel non eſſe poſſe cogitari, facilè refelli poteſt. Nam quod non eſt, poteſt non eſſe: & quod non eſſe poteſt, cogitari poteſt non eſſe. Quicquid autem cogitari poteſt non eſſe, ſi eſt, non eſt quod maius cogitari non poſſit. Quod ſi non eſt: vtique ſi eſſet, non eſſet quo maius non poſſit cogitari. Sed dici non poteſt: quia quo maius non poſſit cogitari ſi eſt, ſi non eſt quo maius cogitari non poſſit, aut ſi eſſet, non eſſet quo non poſſet cogitari maius. Patet ergo, quia nec non eſt, nec poteſt non eſſe, aut cogitari non eſſe. Aliter enim ſi eſt, non eſt quod dicitur, & ſi eſſet, non eſſet. Hoc autem non tam facilè probari poſſe videtur de eo, quod maius dicitur omnibus. Non enim ita patet: quia quod non eſſe cogitari poteſt, non eſt maius omnibus quæ ſunt: ſicut quia non eſt quo maius cogitari non poſſit, nec ſic eſt indubitabile: quia ſi eſt aliquod maius omnibus, non eſt aliquid quàm quo maius non poſſit cogitari: aut ſi eſſet, non eſſet ſimiliter aliquid: quoniam certum eſt, de eo quod dicitur, quo maius cogitari nequit. Quid enim ſi quis dicat eſſe aliquod maius omnibus quæ ſunt, & idipſum tamen poſſe cogitari non eſſe, & aliquid maius eſſe, etiam ſi non ſit: poſſe tamen cogitari, an hoc ſic aperte inferri poteſt, Non eſt ergo maius omnibus quæ ſunt: ſicut vbi apertiſſime diceretur: ergo non eſt quo maius cogitari nequit. Illud nanque alio indiget argumento, quàm hoc quod dicitur omnibus maius.
B In iſto verò non eſt opus alio, quàm hoc ipſo quod ſonat: quo maius cogitari non poſſit, ergo ſi non ſimiliter poteſt probari de eo quod maius omnibus dicitur: quod de ſe per ſeipſum probat, quo maius nequit cogitari: iniuſte me reprehendiſti dixiſſe quod non dixi, cùm tantum differat ab eo quod dixi. Si verò vel poſt aliud argumentum poſuiſti: nec ſic me debuiſti reprehendere dixiſſe, quod probari poteſt. Verùm autem poſſit facilè perpendi qui hoc poſſe, quo maius cogitari nequit, cognoſcit: nullatenus enim poteſt intelligi, quo maius cogitari non poſſit: niſi id quod ſolùm omnibus eſt maius. Sicut ergo quo maius cogitari nequit intelligitur, & eſt intellectu, & ideo eſſe in rei veritate aſſeritur, ſic quod maius dicitur omnibus intelligi, & eſſe in intellectu: & idcirco re ipſa eſſe ex neceſſitate concluditur. Vides ergo, quàm recte me comparaſti ſtulto illi, qui hoc ſolo quod deſcripta intelligeretur, perditam inſulam eſſe, vellet aſſerere. Quod autem obijcis, quælibet falſa vel dubia ſimiliter poſſe intelligi, & eſſe in intellectu: quemadmodum illud quod dicebam. Miror, quòd hoc ſenſiſti contra me dubium probare volentem, cui primum hoc ſat erat, vt quolibet modo illud intelligi, & eſſe in intellectu oſtenderem: quo conſequenter conſideraretur, vtrum eſſet in ſolo intellectu, velut falſa: an & re, vt vera. Nam ſi falſa & dubia, hoc modo intelliguntur, & ſunt in intellectu: quod cùm dicuntur, audiens intelligit quid dicens ſignificet: nihil prohibet quod dixi intelligi, & eſſe in intellectu. Quomodo autem ſibi conueniat quod dicis, quod falſa dicente aliquo quæcunque ille diceret, intelligeres: & quia illud quod non eſt, eo modo quo etiam falſa habentur in cogitatione, non dicens auditum cogitare, aut in cogitatione, habere, ſed intelligere, & in intellectu habere, quia ſcilicet non poſſum hoc aliter cogitare niſi intelligendo, id eſt, ſcientia comprehendendo re ipſa illud exiſtere. Quomodo, inquam, conueniant & falſa intelligi & intelligere eſſe, ſcientia comprehendere exiſtere: aliud nihil ad me, tu videris. C

Quod ſi & falſa aliquo modo intelliguntur: & non omnis, ſed cuiuſdam intellectus eſt hæc diffinitio, non debui reprehendi: quia dixi, quo maius cogitari non poſſit intelligi, & in intellectu eſſe, etiam antequam certum eſſet re ipſa illud exiſtere. Deinde, quod dicis vix vnquam poſſe eſſe credibile, cùm dictum & auditum fuerit iſtud, non eo modo poſſe cogitari non eſſe, quo etiam poteſt cogitari non eſſe Deus. Reſpondeant pro me, qui vel paruam ſcientiam diſputandi argumentandique attigerunt. An enim rationabile eſt, vt idcirco neget aliquis quod intelligit: quia eſſe dicitur id quod negat, quia non intelligit: aut ſi aliquando negatur, quod aliquatenus intelligitur. & idem eſt illi, quod nullatenus intelligitur: nónne facilius probatur, quod dubium eſt, de illo quod in aliquo, quam de eo quod in nullo eſt intellectu? Quare nec credibile poteſt eſſe, idcirco quamlibet negare, quo maius cogitari nequit, quod auditum aliquatenus intelligit: quia negat Deum, cuius ſenſum nullo modo cogitat. Ac ſi & illud, quia non omnino intelligitur, negatur minime: tamen facilius id quod aliquo modo, quam id quod nullo modo intelligitur, probatur: Non ergo irrationabiliter contra inſipientem ad probandum Deum eſſe attuli, quo maius cogitari non poſſit: cùm illud, nullo modo: iſtud aliquo modo intelligeret. Quod verò tam ſtudioſe probas, quo maius cogitari nequit, non tale eſſe, qualis nondum facta pictura in intellectu pictoris, ſine cauſa fit. D Non enim ad hoc protuli picturam præcogitatam, vt tale illud, de quo agebatur, vellem aſſerere: ſed tantùm, vt aliquid eſſet in intellectu, quod eſſe non intelligeretur, poſſem oſtendere. Item, quod dicis: quo maius cogitari nequit, ſecundùm rem vel ex genere tibi vel ex ſpecie notam te cogitare aud tum, vel intellectum habere non poſſe: quoniam nec ipſam rem noſci, nec eam ex alia ſimili poſſes conijcere, palam eſt rem aliter ſeſe habere: quoniam nanque omne minus bonum, in tantum eſt ſimile maiori bono, in quantum eſt bonum. Patet cuilibet rationabili menti, quia de minoribus bonis ad maiora conſcendendo, ex his, quibus aliud quid maius cogitari poteſt, multum poſſumus conijcere illud, quo nihil poteſt maius cogitari. Quis enim, verbi gratia, vel hoc cogitare non poteſt, etiam ſi non credat in re eſſe, quod cogitat ſcilicet, ſi bonum eſt aliquod, quod initium & finem habet: multò melius eſſe bonum, quod licet incipiat, non tamen deſinit: & ſicut iſtud illo melius eſt, ita iſtud eſſe melius illo, quod nec finem habet, nec initium: etiam ſi ſemper de præterito per præſens tranſeat ad futurum, & ſiue ſit in re aliquod huiuſmodi, ſiue non ſit, valde tamen eo melius eſſe id, quod nullo modo indiget, vel cogitur mutari, vel moueri: an hoc cogitari non poteſt: aut non eſt hoc ex his tribus maius: cogitare valet conijcere id, quod maius cogitari nequit. Eſt igitur, vnde poſſit conijci, quo maius cogitari nequeat. Sic itaque facilè refelli poteſt inſipiens, qui ſacram authoritatem non recipit, ſi negat, quo maius cogitari non valet, ex his rebus conijci poſſe: At ſi quis Catholicus

A hoc neget: meminerit quià *inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur* : ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed etſi verum eſſet non poſſe cogitari vel intelligi illud, quo maius nequit cogitari, non tamē falſum eſſet, quo maius cogitari nequit, cogitari poſſe & intelligi. Si enim nihil prohibet dici ineffabile, licet illud dici non poſſit, quod ineffabile dicitur, & quemadmodum cogitari non poſſit, cui conuenit non cogitabile dici: ita cùm dicitur, quo nihil maius valet cogitari : procul dubio quod auditur, cogitari & intelligi poteſt etiam, ſi res illa cogitari non valeat, aut intelligi, quo maius cogitari nequit. Nam etſi quiſquam eſt tam inſipiens, vt dicat non eſſe aliquod, quo maius non poſſit cogitari : non tamen ita erit prudens, vt dicat ſe non, poſſe intelligere, quid dicat : aut ſi quis talis inuenitur, non modo ſermo eius eſt reſpuendus, ſed & ipſe conſpuendus. Quiſquis igitur negat aliquid eſſe, quo maius nequeat cogitari. vtique intelligit & cogitat negationem, quam facit : quoniam negationem intelligere, aut cogitare non poteſt ſine partibus eius : pars autem eius eſt, quo maius cogitari non poteſt. Quicunque igitur hoc negat, intelligit & cogitat, quo maius cogitari nequit: Palam autem eſt, quia ſimiliter poteſt cogitari & intelligi, quod non poteſt non eſſe : maius verò cogitat qui hoc cogitat, quam qui cogitat quod poſſit non eſſe. Cùm ergo cogitatur, quod maius non poſſit cogitari, cogitatur quod poſſit cogitari maius: ſed nequit idem ſimul cogitari, & non cogitari. Quare qui cogitat quo maius non poſſit cogitari, non cogitat quod poſſit; ſed quod non poſſit non eſſe. Quapropter neceſſe eſt eſſe, quod cogitat, quia

B quicquid non eſſe poteſt, non eſt quod cogitat. Puto, quia monſtraui me non infirma, ſed ſatis neceſſaria argumentatione probaſſe in præfato libello. re ipſa exiſtere aliquid, quo maius cogitari non poſſit: nec eam alicuius obiectionis infirmari firmitatem. Tantam enim vim huius probationis in ſe continet ſignificatio : vt hoc ipſum quod dicitur ex neceſſitate, eo ipſo quod intelligitur vel cogitatur, & re vera probetur exiſtere : & idipſum eſſe quicquid de diuina ſubſtantia oportet credere. Credimus nanque de diuina ſubſtantia, quicquid abſolute cogitari poteſt : melius eſſe quam non eſſe. Verbi gratia: Melius eſt eſſe æternum, quam non æternum: bonum quàm non bonum : immò bonitatem ipſam, quàm non bonitatem ipſam. Nihil autem huiuſmodi non eſſe poteſt, quo maius aliquid cogitari non poteſt. neceſſe igitur eſt, quo maius cogitari non poteſt, eſſe quicquid de diuina eſſentia credi oportet. Gratias ago benignitati tuæ & in reprehēſione, & in laude opuſculi mei. Cùm enim ea, quę tibi digna ſuſceptione videntur, tanta laude extuliſti, ſatis apparet: quia quæ tibi infirma viſa ſunt, beneuolentia non maleuolentia reprehendiſti.

Beati Anſelmi liber de inſipiente explicuit,

DI.

PRAEFATIO SANCTI ANſelmi Cantuarienſis Epiſcopi, Ordinis Benedicti, in librum de fide, quem alias de Incarnatione Verbi per ſe reperimus prænotatum.

QVanuis poſt Apoſtolos ſancti Patres & doctores noſtri multi, tot & tanta de fidei noſtræ ratione dicūt ad confutandam inſipientiam, & frangendam duritiam infidelium, & ad paſcendum eos, qui iam corde fide mundato eiuſdem fidei ratione (quam poſt eius certitudinem debemus eſurire) delectantur : vt nec noſtris nec futuris temporibus, vllum illis parem in veritatis contemplatione ſperemus, nullum tamen reprehendendum arbitror, ſi fide ſtabilitus, in rationis eius indagine ſe voluerit exercere. nam & illi, quia C *breues dies hominis ſunt, non omnia quæ poſſent, ſi diutius vixiſſent, dicere potuerunt : & veritatis ratio tam ampla tamque profunda eſt, vt à mortalibus nequeat exhauriri : & Dominus in Eccleſia ſua, cum qua ſe eſſe vſque ad conſummationem ſeculi promittit. gratiæ ſuæ dona non deſinit impertiri. Et, vt alia taceam, quibus ſacra pagina nos ad inueſtigandam rationem inuitat, vbi dicit: niſi credideritis, non intelligetis, apertè monet intentionem ad intellectum extendere, cùm docet qualiter ad illum debeamus proficere. Denique quoniam inter fidem & ſpeciem intellectū, quem in hac vita capimus, eſſe medium intelligo, quanto aliquis ad illum proficit. tanto eum propinquare ſpeciei, (ad quam omnes anhelamus) exiſtimo. Hac igitur ego conſideratione, licet ſim homo paruæ nimis ſcientiæ confortatus, ad eorum, quæ credimus. rationem intuendam, quantum ſuperna gratia mihi dare dignatur, aliquando conor aſſurgere. & cùm aliquid, quod prius non videbam reperio, id alijs libenter aperio: quatenus quid ſecurè tenere debeam. alieno diſcam iudicio Quapropter mi Pater & Domine, Chriſtianis omnibus cum reuerentia amande. & cū amore reuerende Papa Vrbane, quem Dei prouidentia in ſua Eccleſia ſummū conſtituit Pontificem quoniam nulli rectius poſſum, veſtræ ſanctitatis præſento conſpectui ſubditum opuſculum : vt eius autoritate, quæ ibi ſuſcipienda ſunt, approbentur: & quæ corrigenda ſunt, emendentur.*

Iob. 14. Iſaiæ 7.

D

INCIPIT LIBER ANSELMI DE INCARNATIONE VERBI.

CAPVT PRIMVM.

DOmino & Patri vniuerſæ Eccleſiæ in terra peregrinantis, ſummo Pontifici Vrbano frater Anſelmus, vita peccator, habitu monachus, ſiue iubente, ſiue permittente Deo, Cantuariæ metropolis vocatus Epiſcopus, debitam ſubiectionem cum humili ſeruitio, & deuotis orationibus. Quoniam diuina prouidentia veſtram elegit ſanctitatem, cui vitam & fidem Chriſtianam cuſtodiendam, & Eccleſiam ſuam regendam committeret: ad nullum alium rectius refertur, ſi quid contra Catholicam fidem oritur in Eccleſia: vt eius autoritate corrigatur, nec vlli alij tutius, ſi quid contra errorem reſpondetur, oſtenditur, vt eius prudentia examinetur. Quapropter ſicut nulli dignius poſſum: ita nulli libentius pręſentem epiſtolam, quam veſtrę deſtino ſapientię, quatenus ſi quid in ea corrigendum eſt, veſtra cēſura caſtigetur : & quod regulam veritatis tenet, veſtra autoritate roboretur. Cum adhuc in Becci monaſterio eſſem Abbas, pręſumpta eſt a quodā clerico in Francia talis aſſertio: Si in Deo, inquit, tres perſonæ ſunt, vna tantum res : & nō ſunt tres res vnaquęque per ſe ſeparatim, ſicut tres Angeli, aut tres animę; ita tamen vt potentia & voluntate omnino ſint idem, ergo Pater & Spiritus ſanctus cum Filio eſt incarnatus. Quod cum ad me perlatum eſſet, incepi cōtra hunc errorē quandā epiſtolam, quam parte quadā edita, perficere cōtempſi: credens

A credens non ea opus eſſe, quoniam & ille, contra quem fiebat, in concilio à venerabili Remenſi Archiepiſco Reynaldo collecto, errorem ſuum abiurauerat: & nullus videbatur, quia eum errare ignoraret: partem tamen illam, quam feceram, quidam fratres me neſciēte tranſcripſerunt atque alijs legendam tradiderunt. quod idcirco dico, vt ſi in alicuius manu pars illa venerit, quanquam ibi nihil falſum ſit, tamen tanquam imperfecta, & non exquiſita relinquatur: & hic quod ibi incepi, diligentius inceptum & perfectum requiratur. Poſtquā enim in Anglia ad Epiſcopatum, neſcio qua Dei diſpoſitione captus & retentus ſum, audiui præfatæ nouitatis auctorem in ſua perſeuerantem ſententia dicere, ſe non ob aliud abiuraſſe quod dicebat, niſi quia à populo interfici timebat. Hac igitur cauſa quidam fratres precibus ſuis me coegerunt, vt ſoluerē quęſtionem, qua ipſe ſic irretitus erat, vt nullo modo ſe expediri ab ea crederet, niſi aut incarnatione Dei Patris & Spiritus ſancti, aut deorum multitudine ſe impediret. Quod rogo, ne quis putet præſumpſiſſe me, quaſi fortitudinem fidei Chriſtianæ meæ exiſtimem indigere defenſionis auxilio. Quippe ſi ego contemptibilis homuncio, tot ſanctis & ſapientibus vbique exiſtentibus, ad confirmandum fidei Chriſtianæ firmamentum, quaſi mea indigeat defenſione, aliquid ſcribere tentarem, præſumptor vtique iudicari & deridendus poſſem videri. Si enim me viderent homines alij, onuſtum paxillis & funibus & alijs rebus, quibus nutantia ligari & ſolidari ſolent, elaborare circa montem Olympum ad confirmandum eum, ne alicuius impulſu nutaret, aut ſubuerteretur: mirum ſi ſe à riſu &

B deriſu continerent. quanto magis cùm *lapis, qui abſciſus eſt de monte ſine manibus, & percuſſit & comminuit ſtatuam, quam vidit in ſomno Nabuchodonoſor, iam factus eſt mons magnus: & impleuerit vniuerſam terram*, ſi eum meis rationibus fulcire, & quaſi nutantem ſtabilire nitar, tot ſancti & ſapientes, qui pro eius æterna firmitate ſe ſtabilitos eſſe gaudent, indignari mihi poſſunt, & hoc imputare, non ſtudioſæ grauitati, ſed iactabundæ leuitati. Si quid ergo de firmitate fidei noſtræ in epiſtola diſputauero, non eſt ad confirmandam illam, ſed ad fratrum hoc exigentiam precibus ſatisfaciendum: Sed ſi ille, qui præfatam protulit ſententiam Deo corrigente ad veritatem redijt, nullatenus putet me in hac epiſtola contra ſe loqui: quia iam non eſt quod fuit. Si enim fuit *aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino:* non ſunt arguendæ *tenebræ*. quæ iam non ſunt, ſed lux approbanda quæ lucet. Veruntamen ſiue adhuc ad lucem redierit, ſiue non, quoniam ſentio laborare plures in eadem quæſtione, etiam ſi fides in illis ſuperet rationem quæ illis fidei videtur repugnare, non mihi videtur ſuperfluum repugnantiam iſtam diſſoluere.

Quòd ſacræ fidei quæſtiones, quas diſputamus, aut rimantur, non quilibet dialectici, ſed in Scripturis ſacris experti ſuſcipere humiliter debent. Cap. II.

SEd priuſquam de quæſtione diſſeram, aliquid præmittam ad compeſcendam eorum præſumptionem, qui nefanda temeritate audent diſputare contra aliquid eorum, quæ fides Chriſtiana cònfitetur, quoniam id intellectu capere nequeunt, & potius inſipienti ſuperbia iudicant nullatenus poſſe eſſe, quod nequeunt intelligere: quàm humili ſapientia fateantur eſſe multa, quæ ipſi non valeant còmprehendere. C

Nullus quippe Chriſtianus debet diſputare quod Catholica Eccleſia corde credit, & ore confitetur, quomodo non ſit: ſed ſemper eandem fidem indubitanter tenendo, amando, & ſecundùm illam viuendo humiliter, quantum poteſt quærere rationem, quomodo ſit. Si poteſt intelligere, Deo gratias agat: ſi non poteſt, non immittat cornua ad ventilandum: ſed ſubmittat caput ad venerandum. Citius enim in ſe poteſt confidens humana ſapientia impingendo cornua ſibi euellere, quàm innitendo petram hanc euellere. Solent enim quidam, cùm ceperint quaſi cornua confidentiæ ſibi ſcientiæ producere, neſcientes, quod *ſi quis æſtimat ſe ſcire aliquid, nondum cognouit quemadmodum oporteat eum ſcire*, antequam habeant per ſoliditatem fidei alias ſpiritales preſumendo in altiſſimas de fide quæſtiones aſſurgere. Vnde fit, vt dum ad illa, quæ prius fidei ſcalam exigunt, ſicut ſcriptum eſt, *niſi credideritis, non intelligetis*. præpoſtere prius per intellectum conantur aſcendere, in multimodos errores per intellectus defectum cogantur deſcendere. Palàm nanque eſt, quia illi non habent fidei firmitatem, qui, quoniam quod credunt, intelligere non poſſunt, diſputant contra eiuſdem fidei à ſanctis Patribus confirmatam veritatem: velut ſi veſpertiliones & noctuæ, non niſi in nocte cœlum videntes, de meridianis Solis radijs diſceptent contra aquilas, ſolem ipſum irreuerberato viſu intuentes. Prius ergo fide mundandum eſt cor, ſicut dicitur de Deo: *fide mundans corda eorum*. & prius præceptorum Domini cuſtodia illuminandi ſunt oculi: quia *præceptum Domini lucidum, illuminans oculos*, & prius per humilem obedientiam teſtimoniorum Dei debemus fieri paruuli, vt diſcamus ſapientiam, quam D

dat *teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis*. Vnde Dominus: *Confiteor tibi Domine Pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis*. Prius, inquam, ea quæ carnis ſunt poſtponentes, ſecundùm ſpiritum viuamus, quàm profunda fidei dijudicando diſcutiamus, nam qui ſecundùm carnem viuit, carnalis ſiue animalis eſt, de quo dicitur: *Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei*. Qui verò *ſpiritu facta carnis* mortificat, ſpiritualis efficitur: de quo legitur, quia *ſpiritualis omnia iudicat, & ipſe à nemine iudicatur*. Verum enim eſt, quia quantò opulentius nutrimur in ſacra Scriptura, ex his, quę per obedientiam paſcunt, tantò ſubtilius prouehimur ad ea, quæ per intellectum ſatiant, fruſtra quippe conatus dicere: *ſuper omnes docentes me intellexi*, qui proferre non audet: *quia teſtimonia tua meditatio mea eſt*. Et mendaciter pronuntiat: *Super ſenes intellexi*, cui non eſt familiare quod ſequitur: *mandata tua quæſiui*. Nimirum hoc ipſum quod dico, qui non crediderit, non intelliget. Nam qui non crediderit, non experietur: & qui expertus non fuerit, non intelliget. Nam quantum rei auditum ſuperat experientia, tantum vincit audientis cognitionem experientis ſcientia. & non ſolùm ad intelligendum altiora prohibetur mens aſcendere ſine vitæ & mandatorum Dei obedientia: ſed etiam aliquàdo datus intellectus ſubtrahitur, & fides ipſa ſubuertitur. neglecta bona cōſcientia. At enim de quibuſdam Apoſtolus: *Cùm cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerūt, aut gratias egerūt. ſed euanuerūt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.*

Acto. 15.
Pſal. 18.
Ioan. 18.
Matth. 2.
1. Cor. 2.
Ibidem.
Pſal. 118.
Ibidem.
Vt ſupra.

Et

A Et cùm præciperet Timotheo militare *militiam bonam*, ait, *habens fidem & conſcientiam bonam, quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt*. Nemo ergo ſe temere mergat in condenſa difficillimarum quæſtionum, niſi prius in ſoliditate fidei, conquiſita morum & ſapientiæ grauitate. ne præ multiplicia ſophiſmatum diuerticula in tanta leuitate diſcurrens, aliqua tenaci illaqueetur falſitate. Cùmque omnes, vt cautiſſimè ad ſacræ paginæ quæſtiones accedant, ſunt commonendi, illi vtique noſtri temporis dialectici (immò dialecticæ hæretici, qui quidem non niſi flatum vocis putant eſſe vniuerſales ſubſtantias, & qui colorem non aliud queunt intelligere niſi corpus, nec ſapientiam hominis aliud quam animam) prorſus a ſpiritualium quæſtionum diſputatione ſunt exſufflandi. In eorum quippe animabus ratio, quæ princeps & iudex omnium debet eſſe, quæ ſunt in homine, ſic eſt imaginationibus corporalibus inuoluta: vt ex eis ſe non poſſit euoluere: nec ab ipſis ea, quæ ſola & pura ipſa contemplari debet, valeat diſcernere. Qui enim nondum intelligit quomodo plures homines in ſpecie ſint vnus homo, qualiter in illa ſecretiſſima & altiſſime natura comprehendet, quomodo plures perſonæ, quarum ſingula quæque eſt perfectus Deus, ſint vnus Deus. Et cuius mens obſcurata eſt ad diſcernendum inter equum ſuum & colorem eius, qualiter diſcernet inter vnum Deum & plures relationes eius. Deniq; qui non poteſt intelligere aliquid eſſe hominem, niſi indiuiduum: nullatenus intelliget hominem, niſi humanam perſonam. Omnis enim indiuiduus homo perſona eſt. Quomodo ergo iſte intelliget hominem aſſumptum eſſe à Verbo non perſonam, id eſt, aliam naturam, B non aliam perſonam eſſe aſſumptam. Hæc dixi: ne quis antequam ſit idoneus, altiſſimas de fide quæſtiones præſumat diſcutere: aut ſi præſumpſerit, nulla difficultas aut impoſſibilitas intelligendi valeat illum à veritate, cui per fidem adhæſit, excutere. Iam veniendum eſt ad id, propter quod incepimus.

Quòd non ſunt tres dij, quanquam tres res perſonales, vna tamen res eſſentialis.

Caput III.

Dicit (ſicut audio) ille, qui tres perſonas dicitur aſſerere eſſe velut tres Angelos, aut tres animas. Pagani defendunt legem ſuam: Iudæi defendunt legem ſuam, ergo & nos Chriſtiani debemus defendere fidem noſtram. Audiamus quomodo iſte Chriſtianus defendat fidem ſuam. Si, inquit, tres perſonæ ſunt vna tantùm res, & non ſunt tres res, vnaquæque per ſe, ſeparatim ſicut tres Angeli, aut tres animæ: ita tamen vt voluntate & potentia omnino ſint idem, ergo Pater & Spiritus ſanctus cum filio incarnatus eſt. Videte quid dicat iſte homo, quomodo defendat iſte Chriſtianus fidem ſuam. Certè aut vult confiteri tres deos, aut non intelligit quod dicit. Sed ſi tres deos confitetur, non eſt Chriſtianus. Si autem affirmat quod non intelligit, non illi credendum eſt, huic homini non eſt reſpondendum, autoritate ſacræ ſcripturæ, quia aut ei non credit, aut eam peruerſo ſenſu interpretatur. Quid enim apertius dicit ſcriptura ſacra, quàm quod Deus vnus & ſolus eſt. Ratione igitur qua ſe defendere nititur, eius error demonſtrandus eſt. Vt autem facilius & breuius hoc faciam, loquar tantùm de Patre & Filio: quoniam hæ duæ perſonæ ſuis proprijs vocibus aliæ ab inuicem aperte deſignantur. Nam nomen Spiritus ſancti non eſt alienum à Patre & Filio, quia C vterq; eſt & Spiritus, & ſanctus. Quod autem in Patre & Filio de vnitate ſubſtantiæ vel pluralitate perſonarum inuenIemus, hoc in tribus abſque dubio cognoſcimus. Dicat ergo: Si duæ perſonæ Pater & Filius, non ſunt duæ res. Quæramus primùm, quid velit hic dicere duas res: Nam vnamquamq; perſonam credimus eſſe hoc, quod commune eſt ambobus & eſſe hoc, quod propriũ eſt ſibi. Perſona enim Patris & Deus eſt, quod cõmune eſt illi cum Filio: & Pater eſt, quod ei proprium eſt. Similiter perſona Filij & Deus eſt, quod commune eſt illi cum Patre: & Filius eſt, quod non niſi de hac ſola perſona dicitur. In his igitur duabus perſonis vnum eſt commune id eſt, Deus: & duo propria, quę ſunt, Pater & Filius. Quęcunq; enim illis ſunt communia, vt omnipotens, ęternus, in hoc ſolo communi intelliguntur. Et quę ſunt ſingulis propria, vt eſt pater, genitor, vel gignens: & filio verbum, vel genitus: his duobus nominibus patris, ſcilicet & filij ſignificantur: Cùm igitur dicit has duas perſonas eſſe duas res, quæro: quid dicat ibi duas res, an id quod commune eſt illis, an ea quæ propria ſunt ſingula ſingulis. Sed ſi duas res eſſe dicit duo propria, id eſt, patrem & filium: vt tamen id quod commune eſt nõ ſit plures res, ſed vna & ſola res: ſuperflue hoc dicit, quia nemo Chriſtianus confitetur patrem & filium ſecũdùm hæc duo propria, vnam rem eſſe, ſed duas. Solemus enim vſu dicere rem, quicquid aliquo modo dicimus eſſe aliquid. Qui autem dicit de Deo patrem aut filium, aliquid de eo dicit, & omnes ſciũt in Deo patrem, non eſſe filium: & filium, non eſſe patrem quamuis in vno homine pater ſit filius, & filius ſit pater: ſi idẽ homo eſt pater & filius: quod D ideo fit: quia in Deo dicuntur oppoſitæ, in vno verò homine non ad inuicem: ſed ad alium filium pater, & ad alium patrem filius dicitur. hoc ergo modo nihil prohibet dicere duas perſonas, patrem & filium eſſe duas res, ſi tamen intelligatur cuiuſmodi ſunt res: Non enim ſic ſunt pater & filius duæ res, vt in his duabus rebus intelligatur eorum ſubſtantia, ſed eorum relationes, quanuis ille per ea quæ ſubiungit, aperte oſtendat, ſe non intelligere hoc modo duas perſonas eſſe duas res. Nam cùm dicit: ſi tres perſonę ſint vna tantùm res & nõ tres res, ſubiungit per ſe ſeparatim. Quippe talem videtur pronuntiare ſeparationẽ, quę prohibeat eſſe ſimul in eodem homine patrẽ & filium. Per hanc nanq; ſolam putat ſe poſſe liberare patrem à communione incarnationis cum filio. Nam per illam ſeparationẽ, qua aliud eſt eſſe patrem: & aliud eſt eſſe filium, nam alię ſunt ab inuicem paternitas & filiatio: ſi credit vnũ & ſolum eſſe Deum qui eſt Pater & filius, non videt patrẽ & filium poſſe ſeparari, quin ſint in eodem homine ſimul. Aut ergo aliam ſeparationem perſonarum patris & filij loquitur, quàm illam qua ſecundùm proprietates alij ſunt ab inuicem pater & filius, quia per hanc non intelligit incarnationem alienam eſſe a Patre: immo ſi ſimul ſunt pater & filius, opinatur conſequi patrem eſſe participem incarnationis cum filio: Aut ſi illam dicit, fruſtra laborat ſicut iam dixi, quia Chriſtiana fides hoc modo intelligit patrem & filium eſſe duas res. Sed cùm ait, ſicut ſunt tres Angeli aut tres animę, aperte monſtrat ſe non de pluralitate vel ſeparatione illa loqui, quæ illis eſt perſonis ſecundùm propria. Nempe de nulla vna eademque numero, re duo Angeli dicuntur, aut duę animę, nec vnum aliquid

A aliquid numero de duobus angelis dicitur, aut de duabus animabus: ſicut patrem & filium dicimus de Deo vno numero, & vnum numerò Deum de patre & filio. Credimus enim & dicimus, quia Deus eſt pater, & Deus eſt filius: & conuerſim, pater eſt Deus, & filius eſt Deus: & tamen nec credimus nec dicimus plures eſſe deos, ſed ita vnum eſſe Deum numero, ſicut natura: quamuis pater & filius non ſint vnus, ſed duo. Angelum enim & animam ſecundùm ſubſtantiam dicimus, non ſecundùm relationem. Nam licet angeli nomen ab officio dictum ſit: quia angelus nuntius dicitur, tamen ſicut anima pro ſpecie ſubſtantiæ accipitur, ita & Angelus. Quod ipſe intelligere ſe monſtrat, cùm pariter dicit: ſicut ſunt tres Angeli, aut tres animæ. Talem namque ſignat pluralitatem & ſeparationem, qualem habent plures Angeli aut animæ, id eſt, qualem habent plures ſubſtantiæ. Quod adhuc apertè monſtrare videtur, cùm ſubdit: ita tamen vt voluntate & poteſtate omnino ſint idem. Sic enim intelligit voluntatem & poteſtatem in illis pluribus rebus, quemadmodum in pluribus Angelis, aut animabus. Quod intelligi non poteſt, ſi illæ plures res putantur ſecundùm proprietates perſonarum eſſe, non ſecundùm hoc quod communiter dicuntur. Nulla renus nanque Patris & Filij ſecundùm ipſas proprietates, id eſt, ſecundùm paternitatem & filiationem vlla voluntas aut potentia eſt: ſed ſecundùm diuinitatis ſubſtantiam, quæ communis eſt illis. Quare ſi dicit tres perſonas eſſe tres res ſecundùm ipſa propria: palam eſt quam ſuperfluè hoc dicat, quàm etiam inconuenienter addit: ſicut ſunt tres Angeli, aut tres animæ. Ac ſi dicat eaſdem perſonas duas eſſe res ſecundùm hoc quod
B commune eſt illis, id eſt, ſecundùm quod ſingula quæque & plures ſimul, vnus perfectus Deus eſt. Primum quæro an ſit Chriſtianus. Reſpondebit, vt æſtimo, hic ſe eſſe: ergo credit vnum eſſe Deum, & ipſum eſſe tres perſonas id eſt, Patrem, & Filium, & Spiritum ſanctum, & Filij perſonam ſolam incarnatam, alijs tamen duabus cooperantibus. Qui autem ita credit: affirmat eum non eſſe Chriſtianum, qui aliquid vult aſſerere contra aliquid horum. Si ergo iſte ita credit, negat eum eſſe Chriſtianum, qui contra hoc diſputat. Vtrum autem hanc fidem ſubuertere ipſe nitatur, videamus. Cùm igitur dicit, vt de duabus perſonis dicam ſicut incœpi, quod de tribus intelligatur, cùm, inquàm, dicit: Si duæ perſonæ ſunt vna res, & non duæ: ſicut ſunt duo Angeli, aut duæ animæ, conſequi Patrem quoque eſſe incarnatum, ſi Filius eſt incarnatus, puto quia ſic ratiocinatur ſecum: Si vna & eadem numero res Deus eſt, & ipſa eadem eſt Pater, eſt & Filius: cùm Filius ſit incarnatus, quomodo non & Pater eſt incarnatus? De vna quippe & eadem re non eſt vera ſimul affirmatio, & eius negatio: ſed de alia re affirmare aliquid, & de alia idem ipſum negare nihil prohibet. Non enim idem Petrus Apoſtolus eſt, & non eſt Apoſtolus. Sed etſi alio nomine idem ipſe affirmetur Apoſtolus, & alio negetur: vt Petrus eſt Apoſtolus, & Simon non eſt Apoſtolus, non eſt vtraque vera enuntiatio, ſed vna harum falſa. Petrum autem eſſe Apoſtolum, & Stephanum non eſſe Apoſtolum: quoniam alius eſt Petrus, & alius eſt Stephanus, poſſibile eſt verum eſſe. Si ergo eadem numero, & non alia res eſt Pater, quam Filius, non eſt verum affirmari debere aliquid de Filio, & negari de Patre: aut affirmari debere de Patre, & Filio negari. Quicquid igitur eſt Pater, eſt

& Filius, & quod dicitur de Filio, non debet negari de Patre. Eſt autem incarnatus Filius: eſt ergo incarnatus quoque Pater. Sed hæc ratiocinatio ſi vera eſt & rata, vera eſt hæreſis Sabellij. Si enim quicquid dicitur de vna perſona, dicitur & de altera, idcirco quoniam vna res duæ ſunt perſonæ, ergo ſicut de Filio dicitur Filius, & Verbum, & genitus: ita hęc dicentur de Patre. Et quemadmodum Pater eſt, & Pater, & genitor, & ingenitus: ſic hæc de Filio dicenda ſunt. At ſi ita eſt: non eſt alius Pater, quàm Filius: nec Filius alius à Patre, quare non ſunt duæ perſonæ, ſed vna perſona. Ideo nanque dicuntur perſonæ duæ: quia alij creduntur ab inuicem Pater & Filius: ſi tamen Deus erit Pater & Filius. Nam ſemper Pater, eſt alicuius Pater, & Filius alicuius Filius: nec vnquam Pater ſuimet ipſius eſt pater, aut filius ſuimet ipſius filius eſt. Sed alius eſt pater, alius cuius eſt pater, & ſimiliter alius eſt filius, & alius cuius eſt filius. Quare ſi in Deo non eſt alius Pater, & alius cuius eſt Pater: nec ſimiliter Filius alius eſt, & alius cuius eſt Filius, falsè dicitur Deus Pater aut Filius. Si enim in Deo non eſt alius à Patre, cuius Pater ſit, non poteſt eſſe Pater. Et ſimiliter ſi non eſt in eo alius à Filio, cuius ſit Filius, non valet eſſe Filius. Quapropter non erit vnde illæ duæ perſonæ dicantur in Deo, quæ ideo dicuntur, quia Deus eſt Pater: & Deus eſt Filius: & ſemper alius eſt Pater, alius eſt Filius. Vides ergo quomodo deſtruatur fides noſtra ſecundùm ſenſum eius, qui putat conſequi Patrem eſſe cum Filio incarnatum, ſi vna, & non plures ſunt res in Deo perſonæ plures. Si enim vera eſt hęc eius conſequentia, non ſolùm hoc, quod de Patre & Filio dixi: ſed in omnibus tribus perſonis tanta ſequetur confuſio: vt quicquid de ſingulis propriè dicitur, de omnibus dicendum communiter ſit. Quamobrem non erit, vnde Pa- b
ter, & Filius, & Spiritus ſanctus procedens à Patre & Filio ſint alij ab inuicem, ſicut oſtendi in Patre & Filio. Quare nec vlla erit ibi relatio, quæ nullatenus ibi eſt, niſi ſecundùm hoc, quod alij ſunt ab inuicem. Ergo nec plures erunt perſonæ. Poſito nanque vnam rem eſſe tres perſonas: aut illud non ſequitur quod dicit: aut omnia illa ſimul, quæ dixi conſequentur. Similis nanque eſt in omnibus vis conſequentiæ. Cur ergo pergit ad incarnationem, quaſi ipſa ſola faciat quæſtionem, & non potius dicit, ſi tres perſonæ ſunt vna res, nõ ſunt tres perſonæ. Nam non minus ante incarnationem, quàm poſt, facere hanc quæſtionem poteſt. Si autem hoc omninò vult aſſerere: tres, ſcilicet perſonas, ſecundùm quod vnaquæque Deus eſt, non eſſe vnam rem, ſed tres res, vnamquamque per ſe, ſicut ſunt tres Angeli, apertiſſimum eſt, quia tres deos conſtituit. Sed forſitan ipſe non dicit, ſicut ſunt tres animæ, aut tres Angeli, ſed ille, qui mihi eius mandauit quæſtionem, hanc ex ſuo poſuit ſimilitudinem: ſed ſolùm tres perſonas affirmat eſſe tres res, ſine additamento alicuius ſimilitudinis. Cur ergo fallitur, aut fallit ſub nomine rei, cùm idipſum ſignificetur ſub nomine Dei. Nempe aut Deum eſſe rem illam negabit, in qua tres perſonas, immò quam tres fatentur eſſe perſonas. Aut ſi hoc non negat, conſequens eſt: vt, ſicut ipſe aſſerit, perſonas tres non vnam, ſed tres eſſe res. Ita quoque affirmet eaſdem perſonas non vnum, ſed tres deos. Quæ quàm impia ſint, iudicent Chriſtiani. Sed dicet, non cogit quod dico tres fateri tres deos, quoniam tres illæ res ſimul ſunt vnus Deus: & nos dicimus. Ergo ſingula quæque de tribus illis, id eſt, ſingula quęque perſona non eſt Deus: ſed

A ex tribus rebus conficitur Deus. Pater igitur non eſt Deus, Filius non eſt Deus, Spiritus ſanctus non eſt Deus, quoniam nec de ſingulis, nec de duobus ſed ſolùm de tribus ſimul nominatis, dicendus eſt Deus: quod ſimiliter eſt impium. Nam ſi ita eſt, non eſt Deus ſimplex natura, ſed partibus compoſita. Sed ſi ſimplicem habet intellectum, & non multiplicitate phantaſmatum obrutum, intelligit ſimplicia præſtare compoſitis, quantum ad ſimplicitatem & compoſitionem attinet. Quoniam omne compoſitum neceſſe eſt, aut intellectu poſſe diſiungi, aut re ipſa, quod de ſimplicibus intelligi nequit. Cuius enim partes cogitari non poſſunt, id in partes nullus intellectus diſſoluere poteſt. Si ergo Deus tribus ex rebus compoſitus eſt; aut nulla natura ſimplex eſt: aut aliqua natura eſt alia, quæ in aliquo eſt præſtantior natura Dei: quæ vtraque quam falſa ſint, non eſt obſcurum. Quòd ſi iſte de illis dialecticis modernis eſt; qui nihil eſſe credunt, niſi quod imaginationibus comprehendere poſſunt: nec putant aliquid eſſe, in quo partes nullæ ſunt, vel non negabit intelligere ſe: quia ſi eſſet aliquid, quod nec actu, nec intellectu diſſolui poſſet, maius eſſet, quàm quod vel intellectu eſt diſſolubile. Itaque ſi omne compoſitum ſaltem cogitatione diſſolui poteſt: cùm dicit Deum eſſe compoſitum, dicit Deo aliquid maius ſe poſſe intelligere: tranſit itaque eius intellectus vltra Deum, quod nullus facere poteſt intellectus. Sed videamus quid addat quaſi ad inconuenientiam repellendam, quæ videtur naſci, ſi tres illæ perſonæ ſunt tres res. Sic tamen, inquit, vt vna trium earum rerum ſit voluntas & poteſtas. hic quærendum eſt, an illæ tres res ſecundùm hoc, quod ſeparatim ab inuicem intelliguntur, an

B ſecundùm communem voluntatem & poteſtatem, an neque ſecundùm illud ſolùm, quod ſeparatim habent neque ſecundùm hoc quod commune eſt illis: ſed ſecundùm vtrunq; ſimul ſint diuinę naturæ. Quippe ſi ſecundùm illud, quod ſunt ſeparatim, habent diuinitatem, erunt tres dij: & idem intelligi poterunt ſine voluntate & poteſtate. Semper enim propria diſcrete intelliguntur à communibus, & communia à diſcretis. Sed diuina natura ſine voluntate nullatenus intelligi valet. Quod ſi ſecundũ vnam & cõmunem voluntatem & poteſtatẽ ſunt, & ſingulæ & binę & tres ſimul Deus: quid ibi faciunt illæ tres diſcordes res, quæ nec niſi per aliud in vnitatem concordare poſſunt deitatis, nec ad perfectionem, nec ad auxilium aliquod, vt Deus ſit valeant. Nam ſi vna ſufficit voluntas & poteſtas ad perfectionem Dei: quæ ſunt illæ tres res, quibus indiget Deus; aut ad quid illis eget? Credimus enim Deum nullo indigere: fruſtra igitur cogitantur illæ tres res in Deo. Ac ſi nec ſolæ tres res, nec ſola voluntas & poteſtas: ſed hæc omnia ſimul conficiunt Deum. Item dico, quia compoſitus eſt: & ea, quæ non ſunt per ſe Deus aut dij faciunt Deum. Aut ſi dicit, quia illæ tres res ita nomen Dei habent per poteſtatem & voluntatem, ſicut homo dicitur rex per regiam poteſtatem: non eſt Deus nomen ſubſtantiæ, ſed accidentaliter dicuntur illæ (neſcio quæ) tres res dij, ſicut tres homines eandem habentes regiam poteſtatem tres reges dicuntur. Tres enim homines vnus rex eſſe nequeũt. Quod quam nefandum ſit, non eſt opus dicere. Codex magnus implendus eſt, ſi voluero ſcribere abſurditates & impietates, quæ ſequuntur, ſi verum eſt vna Dei perſona incarnata, reliquas duas conſequi eſſe incarnatas: quia tres illæ perſonæ ſunt vna

res: ſecundùm id quod communiter de tribus dicitur: aut ſi ſunt tres res ſeparatę (quemadmodum ille putat, contra quem iſta dixi) quomodo ſolus filius eſt incarnatus. Palam ergo eſt, quoniam non debeat eſſe promptus ad diſputandum de rebus profundis: & maxime de illis, in quibus non erratur ſine periculo. C

Tres perſonas eſſe incarnatas Filio incarnato impoſſibile eſt: Filio tamen amplius conuenit incarnari, quàm Patri & Spiritui ſancto.

Cap. IIII.

SEd forſitan dicit iſte mihi. Sicut putas iſta pariter conſequi ex neceſſitate, quæ dicis: ſic & ſequitur quod dico, ita neceſſaria mea videtur conſequentia. Ergo oſtende non conſequi quæ dico, & fatebor ego tecũ, nullum inconueniens ſequi, ſi ſolus Filius eſt incarnatus: aut ſi tres perſonæ ſunt vna res. Quòd ſi ab hac oſtenſione deficis, non ſoluis, ſed magis ligas quæſtionem, cùm tu ipſe mecum probas innumerabilia naſci inconuenientia. Quæ ſi neganda ſunt ambo debemus pariter concludere tres perſonas nõ eſſe vnam rem; ſi ſolus Filius eſt incarnatus: aut ſi ſunt vna res omnes pariter eſſe incarnatas. Oſtendendum ergo eſt, in quo iſte fallitur: & quomodo incarnationem ſolius Filij non ſequitur tres perſonas eſſe tres res ſeparatas: aut, ſi ſunt vna res, tres perſonæ; omnes eas eſſe incarnatas. Quod vtiq; Deus vna, & ſola, & indiuidua, & ſimplex ſit natura, & tres perſonæ, ſanctorum Patrum, & maxime beati Auguſtini poſt Apoſtolos & Euangeliſtas inexpugnabilibus rationibus diſputatum eſt. Sed & ſi quis legere dignabitur duo parua opuſcula mea Monologion ſcilicet, & Proſologion, quę ad hęc maxime facta ſunt: vt quod fide tenemus, de diuina natura & eius perſonis præter incarnationem, neceſſarijs rationibus, ſine Scripturæ autoritate probari poſſit. ſi, inquam, ea aliquis legere voluerit, puto quia & ibi inueniet de hoc, quod nec improbare poterit, nec contemnere volet. In quibus (ſi aliquid quod alibi aut non legi: aut quæ non memini me legiſſe, non quaſi docendo, quod doctores noſtri neſcierunt, aut corrigendo, quod non bene dixerunt: ſed dicendo forſitan, quod illi tacuerunt: quod tamen ab eorum dictis non diſcordet, ſed illis cohæreat) poſui ad reſpondendum pro fide noſtra contra eos, qui volentes credere, quod non intelligunt, derident credentes: ſiue ad adiuuandum religioſum ſtudium eorum, qui humiliter quærunt intelligere, quod firmiſſime credunt, nequaquam ob hoc me redarguendum exiſtimo. Ne tamen hanc legentibus epiſtolam, laborem iniungam quærendi alia ſcripta: vt non ſolummodo fide, verùm etiam euidenti cognoſcant ratione tres perſonas non eſſe tres deos, ſed vnum ſolum: nec tamen Deo ſecundùm vnam perſonam incarnato, ex neceſſitate ſecundùm alias perſonas eundem Deum incarnari (aliquid hic) quantum ad repellendum opinionem huius defenſoris ſicut ipſe putat, noſtræ fidei ſufficere credo ſubiungam. Aperte dicit, aut Patrem, & ſpiritum ſanctum cum Filio eſſe incarnatum, aut tres illas perſonas eſſe tres res ſeparatas. Quam nimirum ſeparationem talem exiſtimat, vt nec Pater, nec Spiritus ſanctus, ſint in Filio. Nam ſi duæ alię perſonę ſunt in Filio: & Filius in homine: illę quoque ſunt in homine. Vnde putat conſequi, cùm tres perſonæ ſimul ſint in eodem homine, ſi ſunt vna res: nullatenus perſonam Filij poſſe in homine ipſo incarnari, ſine alijs duabus perſonis. Perſonas D

A tamen tres eſſe non negat: nec Filium eſſe incarnatum. Quod igitur (vt ſupra monſtratum eſt) ſi tres perſonæ ſunt tres res ſeparatæ. aut tres deos eſſe conſequi, aut alias (de quibus iam dictum eſt) abſurditates, nunc breuiter oſtendam adiuuante vno ſolo Deo. Primum, quia etiam ſi ſint tres dij, nihil illi proderit ad defendendum Patrem & Spiritum ſanctum ab incarnatione, quod fieri non poſſe putat ſine deorum multitudine. Denique, quod non ſunt plures dij, ſed vnus ſolus. Poſtea patefaciam, quamuis ſit vnus Deus tres perſonæ, non tamen qualibet vna incarnata, alias quoque incarnari neceſſe eſſe: ſed potius eſſet impoſſibile. Diuinæ vtique naturæ eſt, ſicut ſemper, & vbique eſſe, vt nihil vnquam aut alicubi ſit ſine eius præſentia: alioquin nequaquam vbique & ſemper eſt potens: & quod vbique potens non eſt, & ſemper, nullatenus eſt Deus. Si enim dicit, nôn ipſam diuinam ſubſtantiam, ſed poteſtatem eius eſſe ſemper, & vbique, non tamen negabit poteſtatem illi eſſe, aut accidentalem, aut ſubſtantialem, accidentalis quidem non eſt Deo poteſtas: quia cùm omne ſubiectum ſine accidenti, aut eſſe, aut intelligendi poſſit: Deus ſine poteſtate nec eſſe, nec intelligi poteſt. Si verò Deo poteſtas ſubſtantialis eſt, aut pars eius eſſentiæ, aut eſt idipſum quod eſt tota eius eſſentia. Pars autem non eſt: quia (ſicut ſupra dictum eſt) quod partes habet, aut actu, aut intellectu eſt diſſolubile, quod omnino extraneum eſt à Deo. Idem igitur eſt eſſe Dei, & poteſtas eius. Sicut itaque poteſtas Dei eſt ſemper, & vbique, ita quicquid eſt Deus, vbique & ſemper eſt. Ergo cùm prædictus noſtræ fidei defenſor ſecundùm ſe, di-
B cit eſſe tres deos: monſtrare nequit, quomodo ſint ſeparatim ea ſeparatione, qua putat ſe Patrem & Spiritum ſanctum ab incarnatione liberare. Non ergo illum poteſt adiuuare multitudo deorum, ad defendendum Patrem & Spiritum ſanctum ab incarnatione: quoniam inueniri non poteſt in deorum multiplicatione illa diſtinctio, ſine qua defenſionem iſtam fieri poſſe nequaquam exiſtimat. Quòd autem vnus ſolus Deus ſit, & non plures, hinc facilè probatur: quia aut Deus non eſt ſummum bonum, aut ſunt plura ſumma bona: aut non ſunt plures dij ſed vnus ſolus. Deum verò ſummum bonum eſſe, nullus negat: quia quicquid aliquo minus eſt, nullatenus Deus eſt: & quicquid ſummum bonum non eſt, minus eſt aliquo, quia minus eſt ſummo bono. Summum certè bonum pluralitatem ſui non admittit, vt plura ſint ſumma bona. Si enim plura ſunt ſumma bona, paria ſunt. Summum ergo bonum eſt, quod ſic præſtat alijs bonis, vt nec par habeat, nec præſtantius. Summum ergo bonum vnum & ſolum eſt: non igitur ſunt plures dij, ſed vnus & ſolus eſt Deus: ſicut ſummum bonū eſt vnum & ſolum. ſic ſumma ſubſtantia, vel eſſentia, ſiue natura. quæ eadem ratione, qua ſummum, nullatenus pluraliter dici poſſe probantur. Qui vnus ſolus Deus, cùm ſint tres perſonæ, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, non tamen Filio incarnato neceſſe eſt alias quoq; perſonas (ſicut ille diſputator putat) incarnari, ſed impoſſibile. Perſonas enim non negat plures eſſe, idcirco quoniam aliæ ſunt ab inuicem. Si enim ab inuicem non eſſent aliæ, plures non eſſent. Sed (vt breuius explicem quod volo: & facilius) loquar tantum, ſicut ſupra feci, de Patre & filio, quia per hos clarum erit quid intelligendum ſit de Spiritu ſancto. Pater ergo & Filius ſecundùm ſubſtantiam non ſunt plures, nec alij ab inuicem, quia non ſunt duæ ſubſtantiæ, nec alia ſubſtantia Patris, alia Filij. ſed vna & eadem ſubſtan- C
tia ſunt Pater & Filius. Secundùm perſonam verò ſunt plures, & alij ab inuicem: quia Pater & Filius non ſunt vna & eadem perſona, ſed duæ, & aliæ inuicem. Dic ergo. ſi Filius incarnatus eſt, & Filius non eſt alia, ſed vna & eadem numero res, quę Pater: ergo neceſſe eſt Patrem quoque eſſe incarnatum. Vnam enim & eandem numero rem impoſſibile eſt ſimul eſſe, non eſſe in eodem homine incarnatam. Et ego dico: Si Filius incarnatus eſt, & Filius non eſt vna & eadem numero perſona, quæ Pater eſt, ſed alia: non idcirco eſſe Patrem incarnatum neceſſe eſt. Aliam enim perſonam eſſe in vno homine incarnatam, & aliam ſimul non eſſe in eodem homine incarnatam poſſibile eſt. Et ille: Si Deus Filius incarnatus eſt, & Deus, qui eſt Filius, non eſt alius, ſed vnus & idem numero Deus, qui Pater eſt. Plus tamen (quamuis diuerſæ perſonæ ſint Pater & Filius) videtur neceſſe eſſe Patrem quoq; incarnatum cum Filio, propter identitatem deitatis, quam poſſibile eſſe propter diuerſitatem perſonarum, non eſſe ſimul incarnatum. Videte quid hic dicit, quomodo claudicat vtroq; pede in incarnatione Filij Dei. Nam qui rectè ſuſcipit eius incarnationem, credit eum non aſſumpſiſſe hominem in vnitatem naturæ, ſed in vnitatem perſonæ. Hic autem ſomniat, hominem a Filio Dei magis eſſe aſſumptum in naturæ vnitatem, quam in perſonæ vnitatem. Si enim hoc non opinaretur: non diceret magis neceſſarium eſſe Patrem cum Filio incarnatum (quoniam vnus eſt Deus Pater, & Filius) quàm eſſe poſſibile illum ſimul non eſſe incarnatum: quia plures ſunt perſonæ. Vtroq; igitur pede, id eſt, vtraq; parte claudicat, in incarnatione Filij Dei (quia vna natura eſt cum Patre, & alia perſona à Patre) quicunq; exiſtimat hanc incarnationem ſic eſſe ſecundùm naturæ vnitatem: vt Filius non poſſit incarnari ſine Patre, nec intelligit eam ſic ſecundùm vnitatem eſſe perſonæ, vt Pater non poſſit incarnari cum Filio. Quippe Deus non ſic aſſumpſit hominem, vt natura Dei & hominis ſit vna & eadem: ſed vt perſona Dei & hominis, vna eademque ſit: quod non niſi in vna perſona Dei eſſe poteſt. Diuerſas enim perſonas, vnam & eandem perſonam eſſe cum vno eodemq; homine nequit intelligi. Nam ſi vnus homo cum ſingulis pluribus perſonis vna perſona eſt: neceſſe eſt plures perſonas, quæ aliæ ſunt à ſe inuicem, eſſe vnam eandemq; perſonam, quod non eſt poſſibile. Quapropter impoſſibile eſt Deo incarnato ſecundùm vnamquamlibet perſonam, illum ſecundùm aliam quoq; perſonam incarnari. Cur autem Deus magis aſſumpſit hominem in vnitatem perſonæ Filij, quàm in vnitatem alicuius aliarum perſonarum: quamuis in hac epiſtola noſtrum hoc propoſitum non fuit, tamen quoniam huius rei mentio ſe obtulit, aliquam reddendam rationem exiſtimo. Nempe ſi Spiritus ſanctus incarnatus eſſet, ſicut Filius eſt incarnatus, eſſet Spiritus ſanctus Filius hominis. Eſſent igitur duo Filij in Trinitate Dei, ſcilicet Filius Dei, & Filius hominis. Vnde quædam naſceretur dubietatis confuſio, cùm de Deo Filio loqueremur, vterq; enim eſſet Deus, & Filius, quamuis alter Dei, alter hominis: fieret quoq; quaſi quędam inæqualitas diuerſarum perſonarum ſecundùm hoc quod filij eſſent, qui omnino æquales eſſe debent, cùm alter filius maioris parentis dignitate excelleret: alter minoris parentis humilitate ſubeſſet. Quāto enim maior eſt natura Dei, quàm hominis, tanto dignius eſt eſſe filium Dei, quàm fili-

Filius aſſumpſit naturam humanitatis in vnitatem perſonæ, non naturæ.

Cur Filius aſſumpſit humanitatem, non Pater, aut Spiritus ſanctus.

D

A filium hominis. Si ergo Spiritus ſanctus natus eſ-
ſet ex Virgine: cùm Filius Dei baberet excellen-
tiorem natiuitatem ſolam, quæ ex Deo eſt, & ſpi-
ritus ſanctus minorem tantum, quæ eſſet ex ho-
mine, alia perſona eſſet maior, & alia minor ſecū-
dùm dignitatem natiuitatis. quod non conuenit.
Quod ſi Pater in vnitatem ſuæ perſonæ bomi-
nem aſſumpſiſſet, eaſdem faceret in Deo plurali-
tas filiorum inconuenientias, & adhuc aliam. Nam
ſi eſſet filius Virginis, duæ perſonæ in Trinitate
nomen nepotis aſſumerent. quia & pater, & nepos
eſſet parentum Virginis: & filius eius, Virginis eſ-
ſet nepos: cùm ipſe tamen nihil haberet ex Virgi-
ne. Quoniam ergo quodlibet paruum inconue-
niens in Deo eſt impoſſibile, non debuit alia per-
ſona incarnari quàm Filius. Illo enim incarnato
nullum ſequitur inconueniens. Quod enim Pa-
tre minor dicitur Filius & Spiritu ſancto ſecun-
dum humanitatem, non tamen illæ duæ perſonæ
ideo excellunt Filio: quia eandem maieſtatem, qua
maiores ſunt bumanitas Filij, habet & Filius: qua
& ipſe præeſt cum illis ſuæ humanitati. Eſt & ali-
ud, cur magis conueniat Filio incarnatio, quam a-
lij. Qui enim erat incarnandus, oraturus erat pro
humano genere. Et ſatis conuenientius ſuſcipit
mens humana Filium Patri, quàm alium alijs ſup-
plicare: quamuis hæc ſupplicatio non fiat à diuini-
tate, ſed ab bumanitate ad diuinitatem. Quam id-
circo Filius Dei facit, quia homo per vnitatem
perſonæ Filius Dei eſt. Amplius. Qui bominem e-
rat aſſumpturus, venturus erat ad pugnandum
contra diabolum, & ad intercedendum (ſicut di-
xi) pro hominibus. Qui ambo, diabolus ſcilicet &
homo *per rapinam* ſe voluerunt facere ſimiles Deo:
cùm propria ſint vſi voluntate. Et quia *per rapinã*,
B voluerunt non niſi falſitatem, quoniam non, niſi
iniuſtè voluerunt. Propria enim voluntas homi-
nis ſiue Angeli eſt, quę contra voluntatem Dei eſt.
Cùm enim vult aliquis, quod Deus velle prohi-
bet, nullum habet autorem ſuæ voluntatis, niſi ſe-
ipſum: & ideo ſua propria eſt. Nam quamuis bomo
voluntatem ſuam aliquando ſubdat voluntati al-
terius hominis: propria tamen eſt, ſi contra Deum
eſt. quoniam non eam ſubdit, niſi vt aliquid, quod
vult, attingat: & idcirco ſeipſum habet autorem,
cur eam alij ſubdat. Quapropter propria volun-
tas eſt, quæ nulli alij eſt ſubdita. Solius autem Dei
eſt propriam habere voluntatem, id eſt, quæ nulli
ſubdita ſit. Quicunq; igitur propria voluntate v-
titur ad ſimilitudinem Dei, per rapinam nititur &
Deum propria dignitate, & ſingulari excellentia
priuare, quantum in ipſo eſt, conuincitur. Si enim
eſt alia aliqua voluntas, quæ nulli ſubdita
ſit, non erit voluntas Dei omnibus prælata: nec
erit ipſa ſola, cui nulla alia præſit: Nulla igitur tri-
um perſonarum Dei congruentius ſemetipſam
exinaniuit formam ſerui accipiens, ad debellandum
diabolum, & intercedendum pro homine, qui *per*
rapinam falſam ſimilitudinem Dei præſumpſe-
rant, quàm Filius: qui *ſplendor lucis æternæ, & vera*
Patris imago, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqua-
lem Deo: verum per veram æqualitatem, & ſimili-
Philip. 2. tudinem, dixit: *ego & Pater vnum ſumus*. Et *qui videt*
Sapien 7. *me, videt & Patrem*. Nullus nanque iuſtius expug-
nat reum, vel punit, aut illi miſericordius parcit,
Philip. 2. vel pro eo intercedit, quàm cui ſpecialius iniuria
Ioan. 10. fieri probatur: nec aliquid conuenientius oppo-
Ioan. 14. nitur falſitati ad expugnandum, aut opponitur
ad ſaluandum, quam veritas. In illum enim falſam
Dei præſumentes ſimilitudinem ſpecialius pec-
caſſe videntur, qui vera Dei Patris ſimilitudo

creditur. Suſcepit autem in vnitatem perſonę ho- C
minem, vt dictum eſt: vt ſint duæ naturæ, diuina
ſcilicet & humana, vna perſona. De qua vnitate
perſonæ quàm firmiſſimè credimus eſſe non ex
duabus perſonis in Chriſto, tamen quia poteſt di-
ci: Vnde parum cautè intuentibus videri poſſit
Chriſtus ex duabus, & in duabus perſonis
exiſtere: non inutile mihi videtur aliquid di-
cere,

Quomodo in Chriſto non dicuntur duæ perſonæ eſſe, ſicut duæ naturæ aſſumptæ.

Cap. V.

Dicunt enim quidam. Quomodo dicis in
Chriſto non eſſe duas perſonas, ſicut duas
naturas. Nam Deus & ante hominis aſſumptio-
nem perſona erat, nec poſtquam hominem aſſum
pſit perſona deſtitit eſſe: & homo aſſumptus per-
ſona eſt, quia omnis homo indiuiduus eſſe perſo-
na cognoſcitur. Quia alia perſona eſt Dei, quę fu-
it ante incarnationem, alia hominis aſſumpti. ſicut
igitur Chriſtus eſt Deus & bomo: ita duæ in illo
videntur eſſe perſonæ. Quæ ratiocinatio per hoc
videtur probare duas eſſe perſonas in Chri-
ſto, quia & Deus eſt perſona, & homo aſſump-
tus eſt perſona. Sed non ita eſt. Sicut enim in Deo
vna natura eſt, plures perſonæ, & plures perſonæ
ſunt vna natura: ita in Chriſto vna perſona eſt plu-
res naturæ, & plures naturæ ſunt vna perſona.
Quemadmodum enim Pater eſt Deus, & filius eſt
Deus, & Spiritus ſanctus eſt Deus, & tamen non
tres dij, ſed vnus eſt Deus: ita in Chriſto Deus eſt
perſona, & homo eſt perſona, nec tamen duę ſunt,
ſed vna perſona. Non enim eſt alius Deus, alius
bomo in Chriſto: quamuis aliud ſit Deus, aliud ho
mo, ſed idem ipſe eſt Deus, & qui bomo. *Verbum*
enim *caro factum* aſſumpſit naturam aliam, non D
aliam perſonam. Nam cùm profertur homo, natu-
ra tantum, quæ communis eſt omnibus hominib.
ſignificatur. Cùm verò demonſtratiue dicimus, i-
ſtum vel illum bominem, vel proprio nomine
Ieſum, perſonam deſignamus: quæ cum natura
collectionem habet proprietatum, quibus homo
communis fit ſingulis, & ab alijs ſingulis diſtin-
guitur. Nam cùm ita deſignatur, non quilibet ho-
mo intelligitur: ſed qui ab Angelo nunciatus eſt,
qui Deus & homo, Filius Dei, & Filius Virginis
eſt: & quicquid de illo dicitur, aut ſecundùm
Deum, aut ſecundùm hominem verum eſt dice-
re. Neque enim perſonaliter Filius Dei deſignari
poteſt, vel nominari, ſine Filio bominis: nec Fili⁹
hominis ſine Filio Dei, quia idem ipſe eſt Filius
Dei, qui filius hominis, & eadē eſt Verbi, & aſſūpti
hominis proprietatum collectio. Diuerſarum ve-
rò perſonarum impoſſibile eſt eandem eſſe pro-
prietatum collectionem, aut de inuicem eas præ-
dicari. Nam & Petri & Pauli non eſt eadem pro-
prietatum collectio: & Petrus non dicitur Pau-
lus, nec Paulus Petrus. Cùm ergo *Verbum caro fa-*
ctum eſt, naturam aſſumpſit, quę ſola nomine ho-
minis ſignificatur, & ſemper eſt alia à diuina na-
tura: non aliam aſſumpſit perſonam, quoniam e-
andem habet cum aſſumpto homine proprieta-
tum collectionem. Non enim idem eſt, homo, &
aſſumptus à Verbo homo, id eſt, Ieſus, quoniam
in nomine hominis, ſicut dictum eſt, ſola intelli-
gitur natura: in aſſumpto verò homine, vel in no
mine Ieſu, intelligitur cum natura, id eſt, cum ho-
mine collectio proprietatum, quæ eſt eadem ei-
dem aſſumpto homini & Verbo. Quapropter nō
dicimus Verbum, & ſimpliciter hominem, ean

A dem eſſe perſonam: ne non magis dicamus illum hominem eandem eſſe perſonam cum Verbo, quã quemlibet hominem: ſed verbum, & illum aſſumptum hominem, id eſt, Ieſum, ſicut non credimus eundem hominem eandem ſimpliciter eſſe perſonam cum Deo, ſed cum illa perſona, quę Verbum eſt, & Filius eſt: ne confiteri videamur ipſum hominem, perſonam eandem eſſe, quæ Pater eſt, aut Spiritus ſanctus. Sed quoniam & Verbum eſt Deus, & ille aſſumptus homo eſt homo, verum eſt dicere: quia Deus & homo eadem perſona eſt, ſed in nomine Dei, ſubaudiendum eſt Verbum: & in nomine hominis, ſubaudiendus eſt Filius Virginis.

Quòd Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus non ſint tres res ſeparatæ naturali probatur exemplo.

Caput VI.

DE ſcriptis illius, cui reſpondeo in hac epiſtola, nihil potui videre præter illud quod ſupra dixi, ſed puto ſic rei veritatem patere ex his, quæ dixi, vt nulli lateat intelligenti: nihil quod ab illo dicitur, vim veritatis tenere. Sed ſi reuocatus à multitudine deorum, pluralitatem abneget in Deo perſonarum; hoc ideo facit, quia neſcit vnde loquitur. Nam nec Deum, nec perſonas eius cogitat: ſed tale aliquid, quales ſunt plures humanæ perſonæ. Et quia videt vnum hominem plures perſonas eſſe non poſſe, negat hoc ipſum de Deo. Non enim idcirco dicuntur tres perſonæ, quia ſint tres res ſeparatæ, ſicut tres homines: ſed quia ſimilitudinem habent quandam cum tribus ſeparatis perſonis. Conſideremus hoc in Patre & Filio, & idipſum intelligatur de Spiritu ſancto. B Ponamus igitur hominem, qui tantùm ſit pater, & non filius, & filium eius, qui tantum filius, & non pater, id eſt, Adam & Abel. Dicimus itaque de Adam patre, & Abel filio, quia pater non eſt filius, & filius non eſt Pater. quoniam duo homines & ſeparatæ perſonæ ſunt Adam & Abel: nec eſt cuius filius ſit Adam, aut cuius Pater eſt Abel. Sic itaque fatemur in Deo: quia Pater non eſt Filius, aut Filius Pater, quamuis duo dij non ſint: quoniam Pater non habet patrem, aut Filius filium. Similiter Spiritus ſanctus non eſt Pater, aut Filius, quia non eſt cuius ſit pater, aut cuius ſit filius. Quoniam ergo Pater & Filius & Spiritus ſanctus tres ſunt, & alij ab inuicem, & nec de inuicem dici queunt: ſicut de patre & filio in diuerſis perſonis hominum oſtendimus. Ideo dicuntur tres perſonæ, non quia ſint tres res ſeparatæ. Ac ſi negat tria dici de vno poſſe, & vnum de tribus. cùm tria non dicantur de inuicem, ſicut in his tribus perſonis & vno Deo facimus: quoniam hoc in alijs rebus non videt, nec in Deo intelligere valeat: ſufferat paul.ſper aliquid quod intellectus eius penetrare non poſſit eſſe in Deo, nec comparet naturam, quæ ſuper omnia eſt libera ab omni lege loci & temporis & compoſitionis partium, rebus, quæ loco aut tempore clauduntur, aut partibus componuntur: ſed credat aliquid in illa eſſe, quod in iſtis eſſe nequit, & acquieſcat autoritati Chriſti, nec diſputet contra illam.

Originem perſonarum in diuinis alio naturali exemplo probat.

Caput VII.

VIdeamus tamen, an in rebus creatis, quæ & loci, & temporis, & compoſitionis partium legi ſubiacent, inueniri poſſit aliquatenus hoc quod negat in Deo. Ponamus fontem, de quo naſcatur & fluat riuus, qui poſtea colligatur in lacum: C ſitq; nomen eius Nilus. Sic itaq; diſcretè diſcimus, fontem, riuum, lacum: vt fontem non dicamus riuum, aut lacum: nec riuum, fõtem, aut lacum: nec lacum, fontem, aut riuum. fons tamen Nilus vocatur, & riuus Nilus, & lacus Nilus; & duo ſimul fons, & riuus, Nilus; fons, & lacus, Nilus: riuus, & lacus Nilus: & ſimul tres fons, & riuus, & lacus, Nilus; cùm tamen non ſit alius & alius Nilus: ſed vnus idemq; ſiue cùm ſinguli quiſq;, ſiue cùm bini, ſiue cùm tres dicuntur Nilus. Tres igitur ſunt fons, riuus, lacus, & vnus Nilus, vnus fluuius, vna natura, vna aqua. & dici non poteſt quid tres. Nam neq; tres, aut Nili, aut fluuij, aut naturæ, aut aquæ ſunt: neq; tres, aut fontes, aut riui, aut lacus. Vnum igitur dicitur hoc de tribus, & tria de vno: nec tamen tria de inuicem. Quod ſi obijcit, non eſſe ſingulum quenq;, aut fontem, aut riuum, aut lacum, aut binos perfectum Nilum, ſed partes Nili: cogitet totum hunc Nilum, ex quo incepit: Vſq; dum deſinet eſſe in tota quaſi ætate ſua: quia nec ipſe totus eſt ſimul aut loco, aut tempore, ſed per partes. nec perfectus erit, donec deſinat eſſe. habet enim Nilus quandam cum oratione ſimilitudinem, quæ quandiu quaſi ex oris fonte procedit, perfecta non eſt: & cùm perfecta eſt, iam non eſt. Si quis enim ſic conſideret, & diligenter intelligat, cognoſcet totum Nilum eſſe fontem, totum eſſe riuum, totum eſſe lacum: nec fontem eſſe riuum, aut lacum: nec riuum eſſe fontem, aut lacum, nec lacum eſſe fontem, aut riuum. Non enim eſt idem ipſe fons, qui riuus aut lacus, quamuis idipſum ſit riuus & lacus quod eſt fons, id eſt, idem Nilus, idem fluuius, eadem apua: eadem natura. Tria igitur hæc dicuntur de vno perfecto, & vnum perfectum totum de tribus: nec tamen ipſa tria de inuicem dicuntur, quamuis hoc aliter valde D & perfectius ſit in illa natura ſimpliciſſima, & ab omni lege loci vel temporis liberrima. Veruntamen ſi hoc aliquatenus videtur in re, quæ partibus compoſita, localis, & temporalis eſt, non eſt incredibile in illa ſummè libera natura perfectè eſſe. Eſt hoc quoq; hic conſiderandum, quia fons non eſt de riuo nec de lacu: riuus verò de ſolo fonte, non de lacu: lacus verò de fonte, & de riuo: & ita totus riuus, de toto fonte, & totus lacus, & de toto fonte, & de toto riuo: ſic dicimus in Patre & Filio & Spiritu ſancto. Et quia alio modo riuus eſt de fonte, & alio modo lacus de fonte & riuo, vt lacus nõ dicatur riuus: ſic ſuo quodammodo alio: Verbum eſt de Patre, & Spiritus ſanctus alio modo de Patre & Verbo: vt idem Spiritus ſanctus nõ ſit Verbum aut Filius, ſed procedens. Adhuc volo quiddam dicere, quod quamuis magnam habẽat diſſimilitudinem, nonnullam tamen habet ad incarnationem Verbi ſimilitudinem, quod forſitan aliquis legens contemnet: dicam tamen, quia ego alio dicente omnino non contemnerem. Si enim riuus per fiſtulam currat à fonte vſque ad lacum, nonne ſolus riuus (quamuis non alius Nilus quàm fons & lacus) vt ita dicam, infiſtulatus eſt. Sic ſolus Filius incarnatus eſt, licet non alius Deus quam Pater & Spiritus ſanctus.

Æternitati punctum comparat.

Cap. VIII.

SED quoniam iſta terrena valde longè ſunt à ſumma natura, leuemus ad illam (ipſa opitulante) mentem, & in ea contemplemur aliquatenus & breuiter quod dicimus. Deus non eſt aliud, quàm

A quàm ipſa ſimpliciter æternitas. Aeternitates autem plures intelligi nequeunt. Nam ſi plures ſunt, aut ſunt extra ſe inuicem, aut ſunt intra ſe inuicem. Sed nihil eſt extra æternitatem. ergo nec æternitas eſt extra æternitatem. Item, ſi extra ſe inuicem ſunt, in diuerſis locis ſunt: aut temporibus, quod alienum eſt ab æternitate. Non itaq; ſunt plures æternitates extra ſe inuicem. Si verò in ſe inuicem, plures eſſe dicuntur, Sciendum eſt, quia quotieſcunq; repetatur æternitas in æternitate, non eſt niſi vna & eadem æternitas. Dignior eſt autem natura, quæ in ſe repetita ſemper ſibi conuenit in perfectam vnitatem, quàm quæ ſui admittit pluralitatem. Vbi enim pluralitas, ibi diuerſitas: At vbi diuerſitas, ibi non eſt perfecta concordia. Perfecta nanq; eſt, quę in identitatem & eandem vnitatem conuenit. Sic ergo melior eſt perfecta concordia, quàm imperfecta, & impoſſibile eſt in ſummo bono, quod eſt ipſa æternitas, eſſe imperfectũ aliquid, non eſt poſſibile naturam æternitatis pluralitatem admittere. Quapropter quotieſcunque repetatur æternitas in æternitate, ſemper vna & eadem æternitas eſt. Quod de multis alijs ſimiliter dicitur, vt omnipotentia in omnipotentia, non eſt niſi omnipotentia vna. Et vt vnum de his, quæ diuinam non habent naturam, in quo ſimiliter eſt, ponam. Punctum in puncto non eſt niſi pũctum: habet enim punctum, velut medium, punctum mundi, velut punctum temporis, id eſt, præſens tempus, æternitatis nonnullam ſimilitudinem nõ parum ad eiuſdem æternitatis contemplationem vtile. Vnde latius alias diſputandum eſt, hic tantũ hoc ſufficiat, quia punctum ſimplex, id eſt, ſine partibus. & indiuiſibile eſt, velut ęternitas & ideo punctum cum puncto ſine interuallo non eſt niſi
B vnum punctum, ſic æternitas cum æternitate non eſt niſi vna æternitas. Ergo quoniam Deus ęternitas eſt, nõ ſunt plures dij: quia nec Deus extra Deum, nec Deus in Deo addit numerum Deo. Semper igitur vnus & idem eſt ſolus Deus. Cùm itaq; Deus de Deo naſcitur: quia quod naſcitur non eſt extra id, de quo naſcitur, eſt proles in parente, & parens in prole, vnus ſcilicet Deus Pater & Filius: & cùm Deus procedit de Deo Patre & Filio, nec exit extra Deum, manet Deus, id eſt, Spiritus ſanctus in Deo, de quo procedit. Et eſt vnus Deus, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. Et quoniam iſta natiuitas & iſta proceſſio ſine principio ſunt, alioquin æternitas nata, & æternitas procedens, quod falſum eſt, habet principium: nequaquam Deum incepiſſe eſſe Patrem aut Filium, aut Spiritũ ſanctum cogitare debemus aut poſſumus. Sicut autem ſubſtantia diuina æternam & ſingularem ſeruat vnitatem: ſic horum relatiuorum patris; ſcilicet & filij, procedentis & de quo procedit natura, inſeparabilem tenet cum vnitate pluralitatem. Nam quemadmodum neceſſe eſt Deum ſemper vnum & eundem eſſe, & non alium & alium: ita Pater nunquam eſt idem Filio ſuo, aut procedens illi à quo procedit ſecundùm has relationes. Sed Pater alius eſt, & Filius alius eſt, procedens alius à quo procedit, nec vnquam dici poſſunt de inuicem. Quoniam ergo cùm Deus naſcitur de Deo; vel cùm Deus procedit de Deo: nec ſubſtantia poteſt amittere ſingularitatem: nec relatio pluralitatem: idcirco vnum eſt ibi tria, & tria vnum: nec tamen tria de inuicem dicuntur, nec incredibile debet eſſe in natura, quæ ſuper omnia & omnibus alijs diſſimilis eſt, eſſe aliquid, cuius exemplum in alijs rebus non valeat perfectè inueniri. hęc autem tria Latini dicunt perſonas. Græci ſubſtantias. Si-
C cut enim dicimus nos in Deo ſubſtantiam vnam tres perſonas: ita illi dicunt vnam eſſentiam, tres ſubſtantias. Id ipſum per ſubſtantiam, quod nos per perſonam, ſignificantes: nec à nobis aliquatenus in fide diſcrepantes. Quomodo verò Filius naſcatur de Patre, & Spiritus ſanctus procedat à Patre & Filio: nec tamen ſit filius, quoniam ſicuti eſt, videri in hac vita non poteſt, beatus Auguſtinus velut *per ſpeculum in ænigmate*, in libro de hac ipſa Trinitate diligenter contemplatus eſt. Et ego in Monologio meo pro mea poſſibilitate diſputaui. Si quis autem velit ſcire, cur in ſumma eſſentia nullus ſit ſexus, cur parens ibi potius dicatur pater quàm mater, aut proles filius quàm filia, aut cur Pater tantùm ingenitus, Filius tantùm genitus, Spiritus ſanctus nec genitus, nec ingenitus in eodem libello inueniet.

Explicit de fide Chriſtiana ſiue Incarnatione Verbi.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS, IN LIBROS DUOS CONTRA GENTILES: QUOS, CUR DEUS HOMO NOMINAUIT.

PRÆFATIO.

OPus ſubditum, quod propter quoſdam, qui antequam perfectum & exquiſitum eſſet, primas partes eius me neſciente ſibi tranſcribebant, feſtinantius quàm mihi opportunum eſſet: ac ideo breuius quàm vellem, ſum coactus, vt potui, conſummare. Nam plura, quæ tacui, inſeruiſſem, & addidiſſem, ſi in quiete & congruo D *ſpatio illud mihi edere licuiſſet. In magna enim cordis tribulatione, quam. vnde & cur paſſus ſim, nouit Deus: in Anglia rogatus incepi, & in Capuana prouincia peregrinus perfeci. Quòd ſecundùm materiam, de qua editum eſt, (Cur Deus homo) nominaui: & in duos libellos diſtinxi. Quorum prior quidem, infidelium reſpuentium Chriſtianam fidem, quia rationi putant illam repugnare, continet obiectiones, & fidelium reſponſiones: ac tandem remoto Chriſto (quaſi nunquam aliquid fuerit de illo) probat rationibus neceſſarijs eſſe impoſſibile vllum hominem ſaluari ſine illo. In ſecundo autem libro ſimiliter, quaſi nihil ſciatur de Chriſto, monſtratur non minus aperta ratione & veritate naturam humanam ad hoc inſtitutam eſſe, vt aliquando immortalitate beata totus homo, id eſt, in corpore & in anima frueretur: ac neceſſe eſſe, vt hoc fiat de homine, propter quod factus eſt: ſed non niſi per hominem Deum, atq; ex neceſſitate omnia, quæ de Chriſto credimus, fieri oportere. Hanc Præfatiunculam cum capitulis totius operis, omnes, qui librum hunc tranſcribere volent, ante eius principium, vt præfigant, poſtulo: quatenus in cuiuſcunque manus venerit, quaſi in eius fronte aſpiciat ſi quid in toto corpore ſit quod non deſpiciat.*

Explicit prologus.

A

INCIPIT LIBER PRIMVS ANSELMI Epiſcopi, cur Deus Homo.

Quæſtio, de qua totum opus pendet.

CAPVT I.

SAEpe & ſtudioſè à multis rogatus ſum & verbis & literis, quatenus cuiuſdam quæſtionis de fide noſtra rationes, quas ſoleo reſpondere quærentibus, memoriæ ſcribendo commendem: dicunt enim ſibi placere eas, & arbitrantur ſibi ſatisfacere. Quod appetunt, non vt per rationem ad fidem accedant: ſed vt eorum: quæ credunt intellectu, & delectentur contemplatione: & vt ſint, quantum poſſunt, parati ſemper ad ſatisfactionem *omni poſcenti ſe rationem, de ea, quæ in nobis eſt ſpe.* Quam quæſtionem ſolent infideles nobis ſimplicitatem Chriſtianam, quaſi fatuam deridentes, obijcere, & fideles multi in corde verſare: qua ſcilicet ratione vel neceſſitate Deus homo factus ſit, & morte ſua, ſicut nos credimus & confitemur, mundo vitam reddiderit. Cùm hæc aut per aliam perſonam, ſiue per Angelicam, ſiue per humanam, aut ſola voluntate facere potuerit. De qua quæſtione non ſolùm literati: ſed etiam illiterati multi quærunt, & rationem eius deſiderant: Quomodo ergo de hac multi tractare poſtulent: & licet in inquirendo, valde videatur difficilis. In ſoluendo tamen, omnibus eſt intelligibilis, & propter vtilitatem rationiſque pulchritudinem amabilis: quamuis à ſanctis Patribus, inde quod ſufficere debeat, dictum ſit, tamen de illa curabo, quod mihi Deus dignabitur aperire, petentibus oſtendere. Et quomodo ea, quæ per interrogationem & reſponſionem inueſtigantur, multis & maximè tardioribus ingenijs magis patent. & ideo plus placet vnum, ex illis, qui hoc flagitant, qui inter alios inſtantius ad hoc me ſollicitant, accipiam mecum diſputantem: vt *Boſo* quærat, & *Anſelmus* reſpondeat hoc modo.

B

Quomodo accipienda ſint ea, quæ dicenda ſunt.

Caput II. Boſo.

SIcut rectus ordo exigit: vt profunda Chriſtianæ fidei credamus priuſquam ea præſumamus ratione diſcutere: ita negligentia mihi videtur, ſi poſtquam confirmati ſumus in fide, non ſtudemus quod credimus intelligere. Quapropter quoniam gratia Dei præueniente fidem noſtræ redemptionis ſic puto me tenere, vt etiam ſi nulla ratione quod credo poſſim comprehendere: nihil tamen ſit, quod me ab eius firmitate valeat euellere: à te peto mihi aperiri (quod, vt ſcis, plures mecum petunt) qua neceſſitate, ſcilicet & ratione Deus, cùm ſit omnipotens, humilitatem & infirmitatem humanæ naturæ pro eius reſtauratione aſſumpſerit. *Anſel.* Quod quæris à me, ſupra me eſt, & idcirco altiora me tractare timeo: ne fortè cùm putauerit, aut etiam viderit aliquis me non ſibi ſatisfacere, plus exiſtimet rei veritatem mihi deficere, quàm intellectum meum ad eam capiendam non ſufficere. *Boſo.* Non hoc tantum timere debes, quantum & reminiſci: quia ſæpe contingit in colloquendo de aliqua quæſtione, vt Deus aperiat quod prius latebat. & ſperare de gratia Dei, quia ſi ea, quæ gratis accepiſti, libenter impartiris: altiora, quæ nondum attigiſti, mereberis accipere. *Anſel.* Eſt & aliud, propter quod video aut vix, aut nullatenus poſſe ad plenum inter nos de hac re nunc tractari; quoniam ad hoc eſt neceſſaria notitia poteſtatis, neceſſitatis, voluntatis: & aliarum quarundam rerum, quæ ſic ſe habent, vt earum nulla poſſit plenè ſine alijs conſiderari. & ideo tractatus earum ſuum opus poſtulat non multum, vt puto, facilè nec omnino inutile. Nam earum ignorantia quædam facit difficilia, quæ per earum notitiam fiunt facilia. *Boſ.* Sic breuiter de his, ſuis locis dicere poteris, vt quod ſufficiat ad præſens, opus habeamus, & quod plus dicendum eſt, in aliud tempus differamus. *Anſel.* Hoc quoq; multum retrahit à petitione tua, quia materia non ſolùm pretioſa, ſed ſicut eſt de ſpecioſa *forma præ filijs hominum*: ſic etiam eſt de ſpecioſa ratione ſuper intellectus hominum. vnde timeo, ne quemadmodũ ego ſoleo indignari prauis pictoribus, cùm ipſum Dominum noſtrum informi figura pingi video: ita mihi cõtingat, ſi tam decoram materiam incompto & contemptibili dictamine exarare præſumo. *Boſ.* Nec hoc te debet retrahere: quia ſicut tu permittis, vt qui poteſt melius dicat: ſic nulli præſtituis, vt cui dictamen tuum non placet, pulchrius non ſcribat: verùm vt omnes excuſationes tuas excludam, quod poſtulo non facies doctis: ſed mihi, & hoc ipſum mecũ petentibus. *Anſel.* Quoniam video importunitatem tuam & illorum, qui hoc tecum ex charitate & religioſo ſtudio petunt: tentabo pro mea poſſibilitate, Deo adiuuante & veſtris orationibus, quas hoc poſtulantes ſæpe mihi petenti ad hoc ipſum promiſiſtis, quod quæritis non tam oſtendere quàm tecum quærere, ſed eo pacto, quo omnia quæ dico accipi volo. videlicet, vt ſi quid dixero quod maior non confirmet autoritas, quamuis illud ratione probare videar, non alia certitudine accipiatur interim, niſi quia mihi ita videtur, donec mihi Deus aliquo modo melius reuelet. Quod ſi aliquatenus quæſtioni tuæ ſatisfacere potero, certum eſſe debebit: quia & ſapientior me plenius hoc facere poterit. imò ſciendum eſt, quicquid homo inde dicere vel ſcire poſſit, altiores tantæ rei adhuc latere rationes. *B.* Patere igitur vt verbis vtar infidelium: æquum enim eſt vt cùm noſtræ fidei rationem ſtudemus inquirere, ponamus obiectiones eorum, qui nullatenus ad fidem eandem ſine ratione volunt accedere. Quamuis enim illi ideo rationem quærant, quia non credunt: nos verò, quia credimus, vnum idemq; tamen eſt quod quærimus. & ſi quid reſponderis, cui autoritas ſacra videatur cõtraire, licet mihi illam oſtendere, quatenus quomodo non obſiſtat aperias. *Anſel:* Dic quod tibi videtur.

C

D

Obiectiones infidelium, & reſponſiones fidelium.

Caput III. Boſo.

OBijciunt nobis deridentes ſimplicitatem noſtram infideles, quia Deo facimus iniuriam & contumeliam, cùm eum aſſerimus, in vterum mulieris deſcendiſſe, natum eſſe de fœmina, lacte & alimentis humanis nutritum creuiſſe: & vt multa alia taceam, quæ Deo noſtro non videntur conueniſſe, laſſitudinem, famem, ſitim, verbera, & inter latrones crucem mortemque ſubijſſe. *Anſel.* Nos non facimus Deo iniuriam vllam aut contumeliam: ſed toto corde gratias agentes laudamus & prædicamus ineffabilem altitudinẽ miſericordiæ illius: vt quanto nos mirabilius & præter opinionem de tantis & tã debitis malis, in quibus eramus, ad tanta & tam indebita bona quæ perdideramus reſtituit tanto maiorem dilectionẽ erga nos & pietatem monſtrauit. Si enim diligenter conſiderarent, quàm conuenienter hoc modo procu-

A procurata ſit humana reſtauratio, non derideret noſtram ſimplicitatem, ſed Dei nobiſcum laudarent ſapientem benignitatem. Oportebat namque vt *ſicut per hominis inobedientiam mors* in humanũ genus intrauerat: ita *per hominis* obedientiam vita reſtitueretur. Et quemadmodum peccatum, quod fuit cauſa noſtræ damnationis, initium habuit a fœmina: ſic veræ iuſtitiæ & ſalutis noſtræ autor, naſceretur de fœmina; & vt diabolus, qui per guſtum ligni (quem ſuaſit) hominem vicerat, ita per paſſionem ligni, quam intulit, ab homine vinceretur. Sunt quoque alia multa, quæ ſtudioſè conſiderata ineffabilem quandam noſtræ redemptionis, hoc modo procuratæ, pulchritudinem oſtendunt.

Quòd hæ reſponſiones videantur infidelibus ſine neceſsitate, & quaſi quædam picturæ.

Caput IV. Boſo.

OMnia hæc pulchra & quaſi quædam picturæ ſuſcipienda ſunt. Sed ſi non ſit aliquid ſolidum ſuper quod ſedeant, non videntur infidelibus ſufficere: cur Deum ea, quæ dicimus, pati voluiſſe, credere debeamus. Nam qui picturam vult facere, aliquid eligit ſolidum ſuper quod pingat, vt maneat quod pingit. Nemo enim pingit in aqua, vel in aere, quia ibi nulla manent picturæ veſtigia. Quapropter cùm has conuenientias, quas dicis, infidelibus quaſi quaſdam picturas rei geſtæ obtendimus: quoniam non rem geſtam, ſed figmentum arbitrantur eſſe quod credimus, quaſi ſuper nubem pingere nos exiſtimant. Monſtranda eſt ergo prius veritatis rationabilis ſoliditas, id eſt, neceſſitas, quæ probat Deum ad

B ea, quæ prædicamus, debuiſſe aut potuiſſe humiliari. Deinde, vt ipſum quaſi corpus veritatis plus niteat, iſtæ conuenientiæ, quaſi picturæ corporis ſunt exponendæ. *Anſel.* Nónne ſatis neceſſaria ratio videtur: cur Deus ea quæ dicimus, facere debuerit: quia genus humanum tam pretioſum opus eius omnino perierat: nec decebat, vt quod Deus de homine propoſuerat, penitus annihilaretur: nec idem eius propoſitum ad effectum duci poterat, niſi genus humanum ab ipſo Creatore ſuo liberaretur.

Quòd redemptio hominis non potuit fieri per aliam, quàm per Dei perſonam. *Cap.* V. Boſo.

HAEc ipſa liberatio, ſi per aliam quàm per Dei perſonam (ſiue per Angelum, ſiue per hominem, eſſet facta quolibet modo diceretur) mens hæc humana hoc multo tollerabilius acciperet. Potuit enim Deus hominem aliquem facere ſine peccato, non de maſſa peccatrice, nec de alio homine, ſed ſicut fecit Adam, per quem hoc ipſum opus fieri potuiſſe videtur. *Anſel.* An non intelligis: quia quæcunque alia perſona hominem a morte æterna redimeret, eius ſeruus idem homo rectè iudicaretur? Quod ſi eſſet, nullatenus reſtauratus eſſet in illam dignitatem, quam habiturus erat, ſi non peccaſſet: cùm ipſe, qui non niſi Dei ſeruus & æqualis Angelis bonis per omnia futurus erat, ſeruus eius eſſet, qui Deus non eſſet, & cuius Angeli ſerui non eſſent.

Qualiter reprehendant infideles, quòd dicimus, Deum morte ſua nos redemiſſe, & ſic dilectionem ſuam erga nos oſtendiſſe, & pro nobis expugnare diabolum veniſſe.

Caput VI. Boſo.

HOc eſt quod valde mirantur: quia liberationem hanc redemptionem vocamus. In qua namque, aiunt nobis, captione, aut in quo carcere, aut in cuius poteſtate tenebeamini, vnde vos Deus non potuit liberare, niſi vos tot laboribus & ad vltimum ſuo ſanguine redimeret? Quibus cùm dicimus: redemit nos à peccatis, & ab ira ſua, & de inferno, & de poteſtate diaboli, quem quia nos non poteramus, ipſe pro nobis venit expugnare, & redemit nobis regnum cœlorum. Et quia hæc omnia fecit, hoc modo oſtendit quantum nos diligeret. Reſpondent. Si dicitis, quia Deus hæc omnia facere non potuit ſolo iuſſu, quem cuncta iubendo creaſſe dicitis, repugnatis vobiſmetipſis: quia impotentem illum facitis. Aut ſi fateamini, quia potuit: ſed noluit, niſi hoc modo, quomodo ſapientem illum dicitis, vel oſtendere poteritis? quem ſine vlla ratione tam indecentia velle pati aſſeritis? Omnia enim hæc, quæ obtenditis, in eius voluntate conſiſtunt. Ita namque Dei non eſt aliud, quàm voluntas puniendi. Si ergo non vult punire peccata hominum, liber eſt homo à peccatis, & ab ira Dei, & ab inferno, & à poteſtate diaboli, quæ omnia propter peccata patitur: & recipit ea, quibus propter eadem peccata priuatur. Nam in cuius poteſtate eſt infernus, aut diabolus: aut cuius eſt regnum cælorum, niſi eius, qui fecit omnia? Quæcunque itaque timetis aut deſideratis, eius voluntati ſubiacent, cui nihil reſiſtere poteſt. Quapropter ſi humanum genus ſaluare noluit, niſi eo, quo dicitis, modo: cùm ſola voluntate potuerit vt minus dicam: videte, quomodo eius ſapientiæ repugnatis. Nam ſi homo quod facilè poſſet id cum graui labore ſine ratione faceret, non vtique ſapiens ab vllo iudicaretur. Quippe quod dicitis, Deum taliter oſtendiſſe quantum vos diligeret, nulla ratione defenditur: ſi nullatenus hominem aliter D potuiſſe ſaluare non monſtratur. Nam ſi aliter non potuiſſet: tunc forſitan neceſſe eſſet, vt hoc modo ſuam dilectionem oſtenderet: nunc verò, cùm aliter poſſit ſaluare hominem, quæ ratio eſt, vt propter oſtendendam dilectionem ſuam ea, quæ dicitis, faciat & ſuſtineat? An enim non oſtendit Angelis bonis quantum eos diligat, pro quibus talia non ſuſtinet? Quod verò eum dicitis veniſſe expugnare pro vobis diabolum, quo ſenſu audetis proferre? Nónne Dei omnipotentia regnat vbique? Quomodo ergò indigebat Deus, vt ad vincendum diabolum de cœlo deſcenderet? Hæc nobis infideles obijcere poſſe videntur.

Quòd nullam diabolus habebat iuſtitiam aduerſus hominem: & quare dicatur habuiſſe vel videatur, & cur hoc modo hominem Deus liberaret.

Caput VII.

SED & illud, quod dicere ſolemus, Deum ſcilicet debuiſſe prius per iuſtitiam contra diabolum agere, vt liberaret hominem: quàm per fortitudinem, vt cùm diabolus eum, in quo nulla mortis erat cauſa, & qui Deus erat, occideret: iuſtè poteſtatem, quam ſuper peccatores habebat, amitteret: alioquin iniuſtam violentiam feciſſet illi, quoniam iuſtè poſſidebat hominem, quem non ipſe violenter attraxerat, ſed idem homo ſe ſponte ad illum contulerat: non video quam vim habeat. Nam ſi ipſe diabolus aut homo ſuus eſſet, aut alterius quàm Dei, aut in alia quàm in Dei poteſtate maneret, forſitan hoc rectè diceretur, cùm autem diabolus aut homo non ſit niſi Dei, & extra poteſtatem Dei neuter conſiſtat, quam

A causam debuit Deus agere cum ſuo, de ſuo, in ſuo, niſi vt ſeruum ſuum puniret, qui ſuo conſeruo communem Dominum deſerere, & ad ſe perſuaſiſſet tranſire, ac traditor fugitiuum, fur furem cum furto Domini ſui ſuſcepiſſet. Vterque nanque fur erat, cùm alter altero perſuadente ſeipſum Domino ſuo furabatur. Quid enim iniuſtius fieri poſſet, ſi hoc Deus faceret? aut ſi iudex omnium Deus hominem ſic poſſeſſum de poteſtate tam iniuſtè poſſidentis, vel ad puniendum illum aliter quàm per diabolum, vel ad parcendum illi eriperet: quæ hæc iniuſtitia eſſet? Quamuis enim homo iuſte à diabolo torqueretur, ille tamen eum iniuſte torquebat. Homo nanque meruerat vt puniretur, nec ab vllo conuenientius quàm ab illo cui conſenſerat, vt peccaret. Diaboli verò meritum nullum erat vt puniret: imò hoc tanto faciebat iniuſtius: quanto non ad hoc, amore iuſtitiæ trahebatur, ſed inſtinctu malitiæ impellebatur. Nam hoc non faciebat Deo iubente, ſed incomprehenſibili ſapientia ſua, quæ mala etiam benè ordinat, permittente, & puto illos, qui diabolum aliquam opinantur habere in poſſidendo homine iuſtitiam, ad hoc inde adduci: quia vident hominem diaboli vexationi ſubiacere iuſte, & Deum hoc iuſtè permittere: & idcirco putant diabolum illam iuſtè inferre. Contingit enim idem aliquid diuerſis conſiderationibus eſſe iuſtum & iniuſtum, & ob hoc ant non diligenter intuentibus totum, iuſtum ant iniuſtum iudicari. Euenit enim vt aliquis innocentem percutiat iniuſtè: vnde ipſe iuſte percuti mereatur, ſi tamen percuſſus (qui non debet ſe vin-

B dicare) percutiat percutientem ſe, iniuſte hoc facit. Hæc igitur percuſſio ex parte repercutientis iniuſta eſt: quia non debuit ſe vindicare; ex parte verò percuſſi iuſta: quia iniuſte percutiens, iuſtè percuti meruit. Diuerſo igitur intuitu iuſta & iniuſta eſt eadem actio, quam contingere poteſt ab alio iudicari iuſtam tantùm, ab alio iniuſtam. Hoc quoque modo diabolus non iniuſtè dicitur vexare hominem, quia Deus hoc iuſte permittit: & homo hoc iuſtè patitur. Sed & hoc, quòd homo iuſtè dicitur pati, non ſua iuſtitia iu-

Coloſſ. 2. ſtè dicitur pati: ſed quia punitur iuſto iudicio Dei. At ſi obtenditur, *chirographum* illud *decreti, quod* aduerſum nos dicit Apoſtolus fuiſſe: & per mortem Chriſti deletum eſſe: & putat aliquis per illud ſignificari: quia diabolus quaſi ſub cuiuſdam pacti chirographo ab homine iuſte ante paſſionem Chriſti peccatum, velut vſuram primi peccati, quod perſuaſit homini, & pœnam peccati exigeret, vt per hoc iuſtitiam ſuam ſuper hominem videatur probare: nequaquam ita intelligendum puto. Quippe *chirographum* illud non eſt diaboli: quia *chirographum* dicitur *decreti*: decretum enim illud non erat diaboli, ſed Dei. Iuſto nanque iudicio Dei decretum erat, & quaſi chirographo confirmatum, vt homo, qui ſponte peccauerat: nec peccatum, nec pœnam peccati

Pſal. 77. per ſe vitare poſſet, eſt enim *ſpiritus vadens, & non*

Ioan. 8. *rediens*: & *qui facit peccatum ſeruus eſt peccati*, nec qui peccat, impunitus debet dimitti, niſi miſericordia peccatori parcat, & eum liberet ac reducat. Quamobrem per hoc *chirographum* nullam inueniri poſſe diaboli iuſtitiam in hominis vexatione credere debemus. Denique ſicut in bono Angelo nulla omnino eſt iniuſtitia, in malo nulla eſt penitus iuſtitia. Nihil igitur erat in diabolo: cur Deus contra illum ad liberandum hominem ſua vti fortitudine non deberet.

Quomodo licèt humilia, quæ dicimus de Chriſto non pertineant ad diuinitatem: tamen inconueniens videtur infidelibus ea de illo dici ſecundùm hominem: & vnde illis videatur idem homo non ſponte mortuus eſſe. C

Caput VIII. An.

SVfficere nobis debet ad rationem, voluntas Dei cùm aliquid facit: licet non videamus, cur ita velit: voluntas nanque Dei nùnquam eſt irrationabilis. *B.* Verum eſt, ſi conſtet Deum id velle vnde agitur: nequaquam enim acquieſcunt multi Deum aliquid velle, ſi rationi repugnare videatur. *A.* Quid tibi videtur repugnare rationi, cùm Deum ea voluiſſe fatemur, quæ de eius incarnatione credimus? *B.* Vt breuiter dicam. Altiſſimum ad tam humilia inclinari, omnipotentem aliquid facere cum tanto labore. *A.* Qui hoc dicunt, non intelligunt quod credimus. Diuinam enim naturam abſque dubio aſſerimus impaſſibilem, nec vllatenus poſſe à ſua celſitudine humiliari: nec in eo quod vult facere, laborare. Sed Dominum Ieſum Chriſtum dicimus Deum verum & verum hominem: vnam perſonam in duabus naturis, & duas naturas in vna perſona. Quapropter cùm dicimus Deum aliquid humile aut infirmum pati, non hoc intelligimus ſecundùm ſublimitatem impaſſibilis naturæ: ſed ſecundùm infirmitatem humanæ ſubſtantiæ, quam gerebat; & ſic noſtræ fidei nulla ratio obuiare cognoſcitur. Sic enim nullam diuinæ ſubſtantiæ ſignificamus humilitatem, ſed vnam Dei & hominis mõſtramus eſſe perſonam. Non ergo in incarnatione Dei humilitas eius vlla intelligitur facta: ſed natura hominis creditur exaltata. *B.* Ita ſit, nihil imputetur diuinæ naturæ, quod ſecundùm infirmitatem hominis de Chriſto dicitur: veruntamen, D quomodo iuſtum aut rationabile probari poterit: quia Deus hominem illum, quem *Pater Filium* Matth. 3. *ſuum dilectum, in quo ſibi bene complacuit*, vocauit: & quem Filius ſeipſum fecit, ſic tractauit aut tractari permiſit. Quæ autem iuſtitia eſt, hominem omnium iuſtiſſimum morti tradere pro peccatore? Quis homo, ſi innocentem damnaret vt nocentem liberaret, damnandus non iudicaretur? Ad idem ergo res deduci videtur inconueniens, quod ſupra dictum eſt. Nam ſi aliter peccatores non potuit ſaluare, quàm iuſtum damnando, vbi eſt omnipotentia? Si verò potuit, ſed noluit: quomodo defendemus ſapientiam eius atque iuſtitiam? *A.* Deus Pater non quemadmodum videris intelligere, hominem illum tractauit, aut innocentem pro nocente morti tradidit: Non enim eum inuitum ad mortem ille coegit, aut occidi permiſit: ſed idem ipſe ſponte ſuam mortem ſuſtinuit, vt homines ſaluaret. *B.* Etiam ſi non inuitum, quoniam voluntati Patris conſenſit, quodammodo tamen illum coegiſſe videtur præcipiendo: Dicitur enim, quia Chriſtus *humiliauit ſemetipſum, factus obediens* Philip. 2. *Patri vſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus illum exaltauit*, & quia *didicit* Hebr. 5 *obedientiam ex his quæ paſſus eſt*, & quia *proprio Filio ſuo non pepercit* Pater, *ſed pro nobis omnibus tradidit illum.* Et idem Filius dicit: *Non veni* Rom. 8. *voluntatem meam* facere, *ſed voluntatem eius qui* Ioan. 6. *miſit me.* Et iturus ad paſſionem dicit: *Sicut mandatum dedit mihi Pater ſic facio.* Item, *calicem, quem* Ioan. 14. *dedit mihi Pater, non bibebam illum?* Et alibi: *Pater,* Eiuſd. 18. *ſi poßibile eſt, tranſeat à me calix iſte: veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Et alibi: *Pater,* Matth. 26. *ſi non poteſt hic calix tranſire niſi bibam illum,* Ibidem.

fiat

A *fiat voluntas tua.* In omnibus iſtis plus videtur Chriſtus obedientia cogente, quàm ſpontanea voluntate diſponente mortem ſuſtinuiſſe.

Quòd ſponte mortuus ſit, & quid ſit, factus eſt obediens vſque ad mortem: *&* propter quod Deus illum exaltauit, *&* non veni facere voluntatem meam, *&* proprio Filio ſuo non pepercit, *&* non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis.

Caput IX. An.

VT mihi videtur, non bene diſcernis inter hoc quod fecit exigente obedientia, & quod ſibi factum, quia ſeruauit obedientiam, ſuſtinuit non exigente obedientia. *B.* Neceſſe habeo vt hoc apertius exponas. *A.* Cur perſecuti ſunt eum Iudæi vſque ad mortem? *B.* Non ob aliud, niſi quia veritatem & iuſtitiam viuendo & loquendo indeclinabiliter tenebat. *A.* Hoc puto, quia Deus ab omni rationali creatura exigit, & hoc illa per obedientiam Deo debet. *B.* Sic nos fateri oportet. *A.* Hanc igitur obedientiam debebat homo ille Deo Patri, & humanitas diuinitati, & hanc ab illo exigebat Pater. *B.* Hoc nulli dubium. *A.* Ecce habes quid fecit exigente obedientia. *B.* Verum eſt, & iam video quid ſibi illatum: quia obediendo perſeuerauit, ſuſtinuit. Nam illata eſt illi mors: quia perſtitit in obedientia, & hanc ſuſtinuit: ſed quomodo hanc obedientiam exigat non intelligo. *A.* Si homo nunquam peccaſſet, deberet pati mortem: aut deberet Deus hoc ab illo exigere? *B.* Quemadmodum credimus, nec homo moreretur, nec hoc exigeretur ab illo, ſed huius rei à te audire volo rationem. *A.*
B Rationalem creaturam iuſtam factam eſſe: & ad hoc, vt Deo fruendo beata eſſet, non negas? *B.* Non. *A.* Deo autem nequaquam æſtimabis conuenire, vt quam fecit iuſtam ad beatitudinem, cogat ſine culpa eſſe miſeram: hominem enim inuitum mori, miſerum eſt. *B.* Patet, quia ſi non peccaſſet homo, non deberet Deus ab eo mortem exigere. *A.* Non ergo coëgit Deus Chriſtum mori, in quo nullum fuit peccatum, ſed ipſe ſponte ſuſtinuit mortem: non per obedientiam deſerendi vitam, ſed propter obedientiam ſeruandi iuſtitiam, in qua tam fortiter perſeuerauit, vt inde mortem incurreret. Poteſt etiam dici, quia præcepit illi mori Pater: cùm hoc præcepit Pater, vnde incurreret mortem. Ita ergo
Philip. 2. *ſicut mandatum dedit* illi *Pater ſic* fecit, & *calicem*
Hebr. 5 *quem dedit* ei, bibit: & *factus* eſt *obediens* Patri *vſque ad mortem*, & ſic *didicit ex* his, *quæ paſſus eſt, obedientiam*, id eſt, quouſque debeat ſeruari obedientia. Verbum autem quod propoſitum eſt, *didicit*, duobus modis intelligi poteſt. Aut enim
Philip. 2. *didicit*, dictum eſt pro eo, quod eſt, alios diſcere fecit. Aut quia, quod per ſcientiam non ignorabat, experimento *didicit*: Quòd autem Apoſtolus, cùm dixiſſet, *humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis*, ſubdidit, *propter quod & Deus illum exaltauit: & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.* Cui ſimile eſt quod Dauid dicit:
Pſal. 109. *De torrente in via bibet, propterea exaltauit caput*: non ita dictum eſt, quaſi nullatenus potuiſſet peruenire ad hanc exaltationem, niſi per hanc mortis *obedientiam*, & hæc exaltatio non niſi in retributionem huius obedientiæ collata ſit. Prius quàm pateretur dixit,
Luce 10. *omnia* ſibi eſſe *tradita à Patre*, & iterum
Ioan. 16. *omnia Patris eſſe ſua.* Sed quomodo ipſe cum Patre ſanctoque Spiritu diſpoſuerat ſe non aliter, quàm per mortem celſitudinem omnipotentiæ

C ſuæ oſtenſurum mundo: quippe quod niſi per illam mortem fieri diſpoſitum eſt: cùm per illam fit: non incongruè dicitur propter illam fieri. Si enim intendimus aliquid facere: ſed proponimus nos prius aliud facturos, per quod illud fiat, cùm iam factum eſt quod volumus præcedere: ſi fit quod intendimus, rectè dicitur, propterea fieri quoniam factum eſt propter quod differebatur: quia non niſi per illud fieri diſpoſitum erat. Nam ſi fluuium, quem equo vel naui tranſire poſſum: & propono me non niſi naui tranſiturum, & ideo differo me tranſmeare, quia nauis abeſt: cùm iam præſto eſt nauis, ſi tranſeo: rectè de me dicitur, nauis parata fuit, ideo tranſiuit: & non ſolùm ita loquimur quando per illud, quod præcedere volumus: ſed etiam quando non per illud, ſed tantummodò poſt illud facere aliud aliquid ſtatuimus. Si quis enim differt cibum ſumere, propterea quia nondum ea die Miſſæ celebrationi affuit: peracto quod prius facere volebat, non incongruè dicitur illi: iam ſume cibum, propterea quia iam feciſti propter quod ſumere differebas. Multò igitur minus inuſitata eſt locutio, cùm Chriſtus dicitur exaltatus propterea, quia mortem ſuſtinuit, per quam & poſtquam illam exaltationem decreuit facere. Poteſt hoc & eo modo intelligi, quo idem Dominus legitur profeciſſe *ſapientia & gratia apud Deum* non quia ita erat: ſed quia ille ſic ſe habebat, ac ſi ita eſſet. Nam ſi poſt mortem exaltatus eſt, quaſi propter illam fierent hæc.
Quòd autem ipſe ait: *Non veni voluntatem meam facere, ſed eius qui miſit me*: tale eſt, quale eſt Luce 2.
& illud: *Mea doctrina non eſt mea*: nam quod Ioan. 6.
quis non habet de ſe, ſed a Deo, hoc non tam ſuum, quàm Dei dicere debet. Nullus enim homo D
à ſe habet veritatem, quam docet, aut iuſtam *voluntatem*, ſed à Deo. Non ergo venit Chriſtus Ioan. 7.
voluntatem ſuam facere, ſed Patris; quia iuſta voluntas, quàm habebat, non erat ex humanitate,
ſed ex diuinitate. *Proprio enim Filio ſuo non pepercit Deus, ſed pro nobis omnibus tradidit illum*, non Rom. 8.
eſt aliud, quàm non liberauit illum. Nam multa in ſacra Scriptura huiuſmodi inueniuntur.
Vbi autem dicit: *Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à* Matth. 26.
me calix iſte. veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, &. ſi non poteſt hic calix tranſire niſi bibam illum, Ibidem.
fiat voluntas tua: naturalem ſalutis per voluntatem ſuam ſignificat appetitum, quo humana caro dolorem mortis fugiebat. *Voluntatem* verò *Patris* dicit, non quoniam maluerit Pater mortem Filij, quàm vitam; ſed quia humanum genus reſtaurari nolebat Pater, niſi faceret homo tam magnum aliquid, ſicut erat mors illa: quia non poſcebat ratio, quod alius facere non poterat. Idcirco dicit Filius illum velle ſuam mortem, quam ipſe maluit pati, quàm vt genus humanum non ſaluaretur: ac ſi diceret. Quoniam non vis aliter reconciliationem mundi fieri, dico te hoc modo velle mortem meam, *fiat* ergo *voluntas tua*, id eſt, fiat mors mea, vt mundus tibi reconcilietur. Nam ſæpe aliquem velle dicimus aliquid, quia non vult aliud, quòd ſi vellet, non fieret illud quod dicitur velle, vt cùm dicimus, illum lucernam velle extinguere, qui non vult feneſtram claudere, per quam ventus intrat, qui lucernam extinguit. Sic ergo voluit Deus Pater mortem Filij, quia non aliter voluit mundum ſaluare, niſi homo tam magnum aliquid faceret, vt iam dixi. Quòd Filio volenti ſalutem hominum, tantundem valuit,

quo-

A quoniam hoc alius facere non volebat: quantum ſi illi mori præciperet: vnde ille, *ſicut mandatum illi dedit Pater ſic fecit*, & *calicem, quem dedit ei Pater*, bibit, *obediens vſque ad mortem.*

Item de eiſdem, quomodo aliter rectè intelligi poſſunt.

Caput X.

POteſt etiam rectè intelligi: quia per illam piam voluntatem, qua voluit Filius pro ſalute mundi mori, dedit illi Pater: non tamen cogendo mandatum, & *calicem* paſſionis, & non pepercit illi: ſed *pro nobis tradidit illum*, & mortem illius voluit, & quia ipſe Filius *obediens* fuit *vſque ad mortem*. & *didicit ex his*, quæ paſſus eſt, *obedientiam*. Quemadmodum enim ſecundùm humanitatem non habebat à ſe voluntatem iuſte viuendi, ſed à Patre: ita quoque illam voluntatem, qua, vt tantum bonum faceret, mori voluit, non potuit habere niſi *a Patre luminum, à quo eſt omne datum*
Iacob.1. *optimum, & omne donum perfectum*, & ſicut Pater tradere, dando voluntatem, dicitur: ita non incongrue fit, ſi impellere aſſeritur. Sicut enim dicit Filius de Patre: *Nemo venit ad me, niſi Pater traxerit eum*: ita dicere potuit, niſi impulerit eum. Similiter quoque proferre potuit, nemo currit ad mortem propter nomen meum, *niſi Pater* impulerit aut *traxerit eum*. Quoniam nanque voluntate quiſque ad id, quod indeclinabiliter vult, trahitur vel impellitur: non inconuenienter trahere aut impellere dicitur Deus, cùm talem voluntatem dat, in quo tractu vel impulſu nulla intelligitur violentiæ neceſſitas: ſed acceptæ bonæ voluntatis ſpontanea & amata tenacitas. Si ergo hoc
B modo nequit denegari Patrem, voluntatem illam dando, Filium eius ad mortem traxiſſe vel impuliſſe: quis non videat eadem ratione mandatum illi, vt mortem ſuſtineret, ſponte & *calicem*, quem non inuitus biberet, dediſſe. Et ſi Filius ſibi non pepercisſe, ſed pro nobis ſpontanea voluntate ſeipſum tradidiſſe, rectè dicitur: quis neget rectè dici, quia Pater à quo talem habuit voluntatem, illi non pepercit: ſed *pro nobis tradidit illum*. & mortem eius voluit? Hoc etiam modo indeclinabiliter & ſponte ſeruando acceptam voluntatem à Patre, Filius *factus eſt* illi *obediens vſque ad mortem*, & *didicit ex his, quæ paſſus eſt, obedientiam*, id eſt, quàm magna res facienda ſit per *obedientiam*. Nam tunc eſt vera & ſimplex obedientia, cùm rationalis natura non neceſſitate, ſed ſponte ſeruat voluntatem à Deo acceptam. Alijs quoque modis rectè poſſumus Patrem voluiſſe Filij mortem intelligere, quamuis iſti poſſint ſufficere. Nam ſicut velle dicimus eum, qui facit vt alius velit, ita etiam dicimus eum velle, qui non facit vt alius velit, ſed approbat quia vult: vt cùm videmus aliquem fortiter pati velle moleſtiam, vt perficiat quod bene vult: quamuis fateamur nos velle, vt illam pœnam ſuſtineat: non tamen volumus aut amamus pœnam eius, ſed voluntatem. Illum quoque qui prohibere poteſt, & non prohibet, ſolemus dicere, quia vult quod non prohibet. Quoniam ergo Patri voluntas Filij placuit, nec prohibuit eum velle aut implere quod volebat, rectè voluiſſe, vt Filius mortem tam pie & tam vtiliter ſuſtineret, quamuis pœnam eius non amaret, affirmatur. Non autem potuiſſe *calicem* tranſire *niſi* biberet *illum*, dixit, non quia non poſſet mortem vitare, ſi vellet: ſed quoniam, ſicut dictum eſt, mundum erat impoſſibile aliter ſaluari, & ipſe indeclinabiliter volebat potius mortem pati, quàm vt mundus non ſaluaretur.

C Idcirco autem dixit verba illa, vt doceret humanum genus aliter non potuiſſe ſaluari, quàm per mortem eius, non vt oſtenderet ſe mortem nequaquam voluiſſe vitare. Nam quæcunque de illo dicuntur, ex his, quæ dicta ſunt ſimilia, ſic ſunt exponenda: vt nulla neceſſitate, ſed libera voluntate mortuus credatur. Erat nanque omnipotens,
& de illo legitur, quoniam *oblatus eſt, quia ipſe voluit*. Et ipſe dicit: *Ego pono animam meam, & iterum ſumo eam: nemo tollet eam à me, ſed ego pono eam, & iterum ſumo eam. Poteſtatem habeo ponere animam meam, & iterum ſumere eam.* Quod ergo idem ipſe ſua poteſtate & ſua voluntate facit, nullatenus ad hoc cogi rectè poteſt. *B.* Hoc ſolum, quia permittit Deus illum ſic tractari, quamuis volentem, non videtur tali Patri de tali Filio conuenire. *A.* Imò maximè decet talem Patrem tali Filio conſentire: ſi quid vult laudabiliter ad honorem Dei, & vtiliter ad ſalutem hominum: quod aliter fieri non potuit. *B.* In hoc adhuc verſamur, qualiter mors illa rationabilis & neceſſaria monſtrari poſſit. Aliter nanque nec ipſe Filius eam velle, nec Pater cogere aut permittere debuiſſe videtur. Quæritur enim, cur Deus aliter hominem ſaluare non potuit, aut ſi potuit, cur hoc modo voluit. Nam & inconueniens videtur eſſe Deo: hominem hoc modo ſaluaſſe, nec apparet quid mors illa valeat ad ſaluandum hominem. Mirum enim eſt, ſi Deus ſic delectatur, aut eget ſanguine innocentis: vt non niſi interfecto eo, parcere velit aut poſſit nocenti? *A.* Quoniam accipis in hac quæſtione perſonam eorum, qui credere nil volunt niſi præmonſtrata ratione, volo tecum paciſci, vt nullum vel minimum inconueniens in Deo à nobis accipiatur, & nulla vel minima ratio, ſi maior non repugnat, reijciatur. Sicut enim in Deo quantumlibet paruum inconueniens ſequitur impoſſibilitas, ita quantumlibet paruam rationem, ſi maiori non vincitur, comitatur neceſſitas. *B.* Nihil in hac re libentius accipio, quàm vt hoc pactum inter nos communiter ſeruetur. *A.* De Incarnatione Dei tantùm, & de his, quæ de illo aſſumpto homine credimus, quæſtio eſt. *B.* Ita eſt. *A.* Ponamus ergo Dei Incarnationem, & quæ de illo dicimus homine, nunquam fuiſſe, & conſtet inter nos hominem eſſe factum ad beatitudinem, quæ in hac vita haberi non poteſt, nec ad illam poſſe peruenire quenquã, niſi dimiſſis peccatis: nec vllum hominem hanc vitam tranſire ſine peccato, & alia, quorum fides ad ſalutem æternam neceſſaria eſt. *B.* Ita fiat, quia nihil in his inconueniens, aut impoſſibile Deo videtur. *A.* Neceſſaria eſt igitur homini, peccatorum remiſſio, vt ad beatitudinem perueniat. *B.* Sic omnes tenemus.
Eſaiæ 53.
Ioan.10.
D

Quid ſit peccare, & pro peccato ſatiſfacere.

Caput XI. An.

QVærendum eſt igitur, qua ratione Deus dimittit peccata hominibus: & vt, hæc faciamus apertius, prius videamus quid ſit peccare, & pro peccato ſatisfacere. *B* Tuum eſt oſtendere, & meum intendere. *A.* Si Angelus & homo ſemper redderet Deo quod debet, nunquam peccaret. *B.* Nequeo contradicere. *A.* Non eſt itaque aliud peccare, quàm Deo non reddere debitum. *B.* Quid eſt debitum, quod Deo debemus? *A.* Omnis voluntas rationalis creaturæ ſubiecta debet eſſe voluntati Dei. *B.* Nihil verius. *A.* Hoc eſt debitum, quod debet Angelus & homo Deo quod ſoluendo nullus peccat: & quod omnis, qui non

ſoluit

A ſoluit peccat. Hæc eſt iuſtitia ſiue rectitudo voluntatis,quæ *iuſtos* facit ſiue *rectos corde*,id eſt,voluntate,hic eſt ſolus honor & totus, quem debemus Deo,& quem à nobis exigit Deus. Sola nanque t ilis volũtas opera facit placita Deo,cùm poteſt operari,& cùm non poteſt,ipſa ſola per ſe placet: quia nullum opus ſine illa placet. Hunc honorem debitum, qui Deo non reddit, aufert Deo quod ſuum eſt, & Deum exhonorat, & hoc eſt peccare. Quandiu autem non ſoluit quod rapuit, manet in culpa, nec ſufficit ſolummodò reddere quod ablatum eſt, ſed pro contumelia illata plus habet reddere quàm abſtulit. Sicut enim qui lædit ſalutem alterius,nõ ſufficit ſi ſalutem reſtituit, niſi pro illata doloris iniuria recompenſet aliquid: ita qui honorem alicuius violat, non ſufficit honorem reddere,ſi non ſecundùm exhonorationis factam moleſtiam aliquid quod placet illi, quem exhonorauit,reſtauret. Hoc quoq; attendendum, quòd cùm aliquis quod iniuſtè abſtulit, ſoluit, hoc debet dare,quod ab illo non poſſet exigi,ſi alienum non rapuiſſet. Sic ergo debet omnis qui peccat,honorem,quem rapit,Deo ſoluere, & hoc eſt ſatisfactio,quam omnis peccator debet Deo facere. *B.* In his omnibus, quoniam rationem ſequi propoſuimus,quamuis aliquantulum me terreas, nil habeo quod poſſim dicere contra.

Vtrum ſola miſericordia ſine omni debiti ſolutione deceat Deum peccata dimittere.

Cap. XII. Anſ.

Redeamus & videamus, vtrum ſola miſericordia ſine omni ſolutione ablati ſibi honoris,deceat Deum peccata dimittere? *B.* Non video cur non deceat. *A.* Sic dimittere peccatum non eſt aliud,quàm non punire,& quoniam rectè ordinare peccatum ſine ſatisfactione non eſt niſi punire: ſi non punitur, inordinatum dimittitur. *B.* Rationabile eſt quod dicis. *A.* Deum verò non decet aliquid in ſuo regno inordinatum dimittere. *B.* Si aliquid aliud volo dicere,timeo peccare. *A.* Igitur non decet Deum peccatum ſic impunitum dimittere. *B.* Ita ſequitur. *A.* Eſt & aliud quod ſequitur. Si peccatum ſic dimittitur impunitum,quia ſimiliter erit apud Deum peccanti & non peccanti: quod Deo non conuenit. *B.* Non poſſum negare. *A.* Vide & hoc: Iuſtitiam hominum nemo neſcit eſſe ſub lege, vt ſecundùm eius quantitatem,menſura retributionis à Deo recompenſetur. *B.* Ita credimus. *A.* Si autem peccatum nec ſoluitur, nec punitur, nulli legi ſubiacet. *B.* Non poſſum aliter intelligere. *A.* Liberior igitur eſt omnis iniuſtitia ſi ſola miſericordia dimittitur, quàm iuſtitia: quod valde inconueniens videtur. Ad hæc etiam extenditur hæc inconuenientia, vt iniuſtitiam Deo ſimile eſſe faciat: quia ſicut Deus nulli legi ſubiacet,ita & iniuſtitia. *B.* Nequeo reſiſtere rationi tuæ: ſed cùm Deus nobis præcipiat omnino dimittere peccantibus in nos: videtur repugnare,vt hæc nobis præcipiat, quod ipſum facere non decet. *A.* Nulla in hoc eſt repugnantia: quia Deus hæc præcipit nobis, vt non præſumamus quod ſolius Dei eſt. Ad nullum enim pertinet *vindictam* facere,niſi ad illum, qui Dominus eſt omnium,nam cùm terrenæ poteſtates hoc rectè faciunt, ipſe facit Deus, à quo ad hoc ipſum ſunt ordinatæ. *A* Remouiſti repugnantiam,quam putabam ineſſe,ſed eſt aliud,ad quod tuum volo habere reſponſum: nam cùm Deus ſit liber, vt nullius legis ſubiaceat iudicio: & ſit ita benignus, vt nihil benignius cogitari queat; & nil ſit rectum aut decens, niſi quod ipſe vult: mirum videtur, ſi dicimus,quia nullatenus vult, aut non ei licet iniuriam ſuam dimittere, à quo etiam de his, quas alijs facimus, ſolemus indulgentiam petere. *A* Verum eſt quod dicis de libertate,& voluntate, & benignitate illius! ſed ſic eas debemus rationabiliter intelligere, vt dignitati illius non videamur repugnare. Libertas enim non eſt niſi ad hoc, quod expedit aut decet; nec benignitas dicenda eſt,quæ aliquid Deo indecens operetur. Quòd autem dicitur,quia quod vult iuſtum eſt: & quod non vult,iuſtum non eſt, non ita intelligendum eſt,vt ſi Deus velit quodlibet inconueniens,iuſtum ſit: quia ipſe vult. Non enim ſequitur ſi Deus vult mentiri, iuſtum eſſe mentiri: ſed potius Deum illum non eſſe. Nam nequaquam poteſt velle mentiri voluntas,niſi in qua corrupta eſt veritas, immò quæ deſerendo veritatem corrupta eſt. Cùm ergo dicitur,ſi Deus vult mentiri,non eſt aliud,quàm ſi Deus eſt talis naturæ,quę velit mentiri,& idcirco non ſequitur iuſtum eſſe mendacium, niſi ita intelligatur: ſicut cùm de duobus impoſſibilibus dicimus: ſi hoc eſt, illud eſt: quia nec hoc, nec illud eſt, vt ſi quis dicat: ſi aqua eſt ſicca,& ignis eſt humidus: neutrum enim verum eſt. Itaque de illis tantum eſt verum dicere: ſi Deus hoc vult, iuſtum eſt, quæ Deum velle non eſt inconueniens. Si enim vult Deus vt pluat, iuſtum eſt vt pluat: & ſi vult vt aliquis homo occidatur, iuſtum eſt vt occidatur. Quapropter ſi non decet Deum aliquid iniuſtè aut inordinatè facere,non pertinet ad eius libertatem,ac benignitatem, ac voluntatem peccantem, qui non ſoluit Deo quod abſtulit,impunitũ dimittere. *B* Omnia mihi aufers,quæ putabam tibi poſſe obijci. *A.* Vide adhuc cur Deum non deceat hæc facere. *B.* Libenter auſculto quicquid dicis.

B

C

D

Quòd nihil minus ſit tolerandum in rerum ordine, quàm vt creatura Creatori debitum honorem auferat, & quòd non ſoluat quod aufert.

Caput XIII. An.

Nihil minus tolerandum eſt in rerum ordine, quàm vt creatura Creatori debitum honorem auferat, & non ſoluat quod aufert. *B.* Nihil clarius iudico. *A.* Nihil autem iniuſtius toleratur, quàm quo nihil minus eſt tolerandum. *B.* Nec hoc eſt obſcurum. *A.* Puto ergo, quia non dices Deum debere tolerare,quo nihil iniuſtius toleratur,vt quòd creatura non reddat Deo quod aufert. *B.* Immò penitus negandum eſſe iudico. *A.* Item ſi Deo nihil maius aut melius eſt,nihil iuſtius, quàm quæ honorem illius ſeruet in rerum diſpoſitione ſumma iuſtitia, quæ non eſt aliud, quàm ipſe Deus. *B.* Hoc quoque nil apertius. *A* Nihil ergo ſeruat Deus iuſtius,quàm ſuæ dignitatis honorem. *B.* Quod vtique neceſſariò concedi oportet. *A.* Videtur tibi, quòd eum integrè ſeruet, ſi ſic auferri ſibi permittit: vt nec ſoluatur, nec ipſe auferentem puniat. *B.* Non audeo dicere. *A.* Neceſſe eſt ergo, vt aut ablatus honor ſoluatur, aut pœna ſequatur, alioquin aut ſibijpſi Deus iuſtus non erit, aut ad vtrumque impotens erit: quod nefas eſt etiam cogitare. *B.* Nihil rationabilius dici poteſt,vt puto.

Cuiuſmodi honor Dei ſit pœna peccantis.

Caput XIV. Boſo.

Sed volo à te audire, ſi peccantis pœna ſit illi honor,aut cuiuſmodi honor ſit.Si enim pœna peccantis non eius honor eſt, cùm peccator non ſoluit

A ſolnit quod abſtulit, ſed punitur, ſic perdit Deus honorem ſuum vt non recuperetur, quod his, quæ dicta ſunt, repugnare videtur. *A.* Deū n impoſſibile eſt honorem ſuum perdere: aut enim peccator ſponte ſoluit quod debet, aut Deus ab inuito accipit. Nam aut homo debitam ſubiectionem Deo ſiue non peccando, ſiue quod peccat ſoluendo voluntate ſpontanea, exhibet: aut Deus inuitum ſibi torquendo ſubijcit: & ſic ſe Dominum eius eſſe oſtendit, quod ipſe homo voluntate fateri recuſat. In quo conſiderandum, quia ſicut homo peccando rapit quod Dei eſt: ita Deus puniendo aufert quod hominis eſt. Quippe non ſolùm id ſuum alicuius eſſe dicitur, quod iam poſſidet: ſed quod in eius poteſtate eſt vt habeat. Quoniam ergo homo factus eſt, ita vt beatitudinem habere poſſet, ſi non peccaret, cùm ergo propter peccatum beatitudine & omni bono priuatur, de ſuo, quamuis inuitus, ſoluit quod rapuit, quia licet Deus hoc ad vſum ſui commodi non transferat, quod aufert: ſicut homo pecuniam, quam alij aufert, in ſuam conuertit vtilitatem: hoc tamē quod aufert, vtitur ad ſuum honorem, per hoc, quia aufert. Auferendo enim peccatorem, & quæ illius ſunt ſubiecta, ſibi eſſe probat.

Si Deus vel ad modicum patiatur honorem ſuum violari. Cap. XV. Boſo.

PLacet quod dicis. Sed eſt & aliud, ad quod tuam reſponſionem poſtulo, nam ſi Deus ita, ſicut probas, ſuum debet honorem ſeruare: cur vel ad modicum patitur illum violari. Quod enim aliquod modo lædi ſinitur: non integre aut perfecte cuſtoditur. *A.* Dei honori nequit aliquid, quantum ad illum pertinet, addi vel minui. B Idem nanque ipſe ſibi honor eſt incorruptibilis, & nullo modo mutabilis. Veruntamen cùm vnaquæque creatura ſuum & quaſi ſibi præceptum ordinem, ſiue naturaliter, ſiue rationabiliter ſeruat, Deo obedire, & Deum dicitur honorare: & hoc eſt maxime rationalis natura, cui datum eſt intelligere quod debebat. Quæ cùm vult quod debet, Deum honorat, non quia illi aliquid confert, ſed quia ſponte ſe eius voluntati & diſpoſitioni ſubdit: & in rerum vniuerſitate ordinem ſuum, & eiuſdem vniuerſitatis pulchritudinem, quantum in ipſa eſt, conſeruat. Cùm verò non vult quod debet, Deum, quantum ad ipſam pertinet, inhonorat, quoniam non ſubdit ſe ſponte illius diſpoſitioni: & vniuerſitatis ordinem & pulchritudinem, quantum in ſe eſt, perturbat, licèt poteſtatem & dignitatem Dei nullatenus lædat aut decoloret. Si enim ea, quæ cœli ambitu continentur, vellent non eſſe ſub cœlo, aut elongari a cœlo: nullatenus poſſent niſi ſub cœlo eſſe, nec fugere cœlum, niſi appropinquando cœlo. Nam & vnde, & qua, & quo, & quæ irent ſub cœlo eſſent, & quantò magis à qualibet parte cœli elongarentur: tantò magis oppoſitæ parti appropinquarent. Ita quamuis homo, vel malus Angelus diuinæ voluntati & ordinationi ſubiacere noluit: non tamen eam fugere valet, quia ſi vult fugere, de ſub voluntate iubente currit ſub voluntatem punientem. Et ſi quæris quà tranſit, non niſi ſub voluntate permittentis, & hoc ipſum, quod peruersè vult aut agit, in vniuerſitatis præfatæ ordinem, & pulchritudinem ſumma ſapientia conuertit. Ipſa nanque peruerſitatis ſpontanea ſatiſfactio: vel à non ſatisfaciente pœnæ exactio: excepto hoc, quòd Deus de malis multimodis bona facit, in eadem vniuerſitate locum tenent ſuum & ordinis pulchritudinem. C Quas ſi diuina ſapientia, vbi peruerſitas rectum ordinem perturbare nititur, non adderet: fieret in ipſa vniuerſitate, quam Deus debet ordinare, quædam ex violatā ordinis pulchritudinē deformitas, & Deus in ſua diſpoſitione videretur deficere. Quæ duo quoniam ſicut ſunt inconuenientia, ita ſunt impoſſibilia: neceſſe eſt vt omne peccatum ſatisfactio aut pœna ſequatur. *B.* Satisfeciſti obiectioni meæ. *A.* Palàm eſt ergo, quia Deum, quantum in ipſo eſt, nullus poteſt honorare vel exhonorare: ſed quantum in ſe eſt, hoc aliquis facere videtur, cùm voluntatem ſuam voluntati eius ſubijcit aut ſubtrahit. *B.* Neſcio quid contra queam dicere. *A.* Adhuc addam aliquid. *B.* Tandiu dic, donec me tædeat audire.

Ratio, quòd Angelorum numerus, qui ceciderunt, reſtituendus ſit de hominibus. Cap. XVI An.

DEum conſtat propoſuiſſe, vt de humana natura, quam fecit ſine peccato, numerum Angelorum, qui ciciderant, reſtitueret. *B.* Hoc credimus, ſed vellem aliquam huius rei rationem audire. *A.* Fallis me: non enim propoſuimus tractare, niſi de ſola Incarnatione Dei, & tu mihi alias interſeris quæſtiones. *B.* Ne iraſcaris: *hilarem datorem diligit Deus*: nam nemo probat magis ſe 2.Cor.9. hilariter dare quod promittit, quam qui plus dat, quam promittit, dic ergo libenter quod quæro. *A.* Rationalem creaturam, quæ Dei contemplatione beata vel eſt, vel futura eſt, in quodam rationabili & perfecto numero præſcitam à Deo, ita vt nec maiorem, nec minorem illum eſſe deceat, non eſt dubitandum. Aut enim neſcit Deus, in quo numero melius eam deceat conſtitui, quod falſum eſt: aut ſi ſcit, in eo illam conſtituet, quem ad D hoc decentiorem intelliget. Quapropter, aut Angeli illi, qui ceciderunt, facti erant ad hoc, vt eſſent intra illum numerum: aut quia intra illum numerum permanere non potuerunt, ex neceſſitate ceciderunt: quod abſurdum eſt opinari. *B.* Veritas eſt aperta quod dicis. *A.* Quomodo ergo de illo numero eſſe debuerunt, aut reſtituendus eſt ex neceſſitate numerus eorum, aut imperfecto numero remanebit rationalis natura, quæ in numero perfecto præſcita eſt: quod eſſe non poteſt. *B* Reſtaurandi procul dubio ſunt. *A.* Neceſſe eſt ergo eos de humana natura: quoniam non eſt alia, de qua reſtaurari poſſint. *B.* Cur non aut ipſi, aut alij Angeli pro illis poſſint reſtitui?

Cur non aut ipſi, aut alij Angeli pro illis, poſſint reſtitui. Caput XVII. An.

CVm videbis noſtræ reſtaurationis difficultatem, intelliges eorum reconciliationis impoſſibilitatem. Alij autem Angeli pro illis reſtitui non poſſunt ideo (vt taceam, quoniam hoc repugnare videatur primæ creationis perfectioni) quia non debent, niſi tales eſſe poſſint quales illi fuiſſent, ſi non peccaſſent, & cùm illi nulla viſa vindicta peccati perſeuerauiſſent, quod poſt illorum caſum alijs, qui pro illis reſtituerentur, eſſet impoſſibile. Non enim pariter laudabiles ſunt, ſi ſtant in veritate: & qui nullam nouit peccati pœnam, & qui eam ſemper aſpicit æternam. Nam nequaquam putandum eſt, bonos Angelos eſſe confirmatos caſu malorum, ſed ſuo meritu. Sic nanque, ſi boni cum malis peccaſſent, ſimul damnati eſſent: ita iniuſti, ſi cum iuſtis ſtetiſſent, pariter confirmati fuiſſent. Quippe ſi aliqui eorum, non niſi caſu aliorum confirmandi erant, aut nullus vn-

A lus vnquam confirmaretur: aut neceſſe erat aliquem caſurum, qui ad alios confirmandos puniretur: quæ vtraque abſurda ſunt. Illo itaque modo confirmati ſunt illi, qui ſteterunt, quò pariter confirmati eſſent omnes, ſi perſtitiſſent: quemadmodum oſtendi, ſicut potui, vbi tractaui: cur Deus diabolo perſeuerantiam non dedit. *B.* Probaſti malos Angelos de humana natura reſtaurandos, & patet ex hac ratione: quia non in minori numero erunt electi homines, quàm ſunt Angeli reprobi. Sed vtrum plures futuri ſint, ſi potes oſtende.

Vtrum plures futuri ſint ſancti homines, quàm ſint mali Angeli. Cap. XVIII. An.

SI Angeli, antequam quidam illorum caderent, erant in illo perfecto, de quo diximus, numero non ſunt homines facti, niſi pro reſtauratione Angelorum perditorum, & palam eſt, quia non erunt plures illis. Si autem ille numerus non erat in illis omnibus Angelis: complendum eſt de hominibus, & quod perijt, & quod prius deerat, & erunt electi homines plures reprobis Angelis, & ſic dicimus, quia non fuerunt homines facti tantùm ad reſtaurãdum numerum imminutum: ſed etiam ad perficiendum nondum perfectum. *B.* Quid potius tenendum eſt: an quòd Angeli prius facti ſint in numero perfecto? an non? *A.* Quod mihi videtur, dicam. *B.* Non plus à te exigo. *A.* Si homo factus eſt poſt caſum malorum Angelorum, ſicut quidam intelligunt in Geneſi: non video poſſe me per hoc probare alterum horum determinate Poteſt enim (vt puto eſſe) quòd Angeli fuerunt prius in numero perfecto, & poſtea factus ſit homo propter reſtaurandum imminutum eorum numerum & poteſt eſſe, quòd non fuerunt in numero perfecto, quia differebat Deus, ſicut adhuc differt, illum implere numerum, facturus humanam naturam ſuo tempore. Vnde aut ſolummodò numerum nondum integrum perficeret: aut etiam ſi minueretur, reſtitueret. Si autem tota creatura ſimul facta eſt, & dies illi, in quibus Moyſes iſtum mundum non ſimul factum eſſe videtur dicere, aliter ſunt intelligendi, quàm ſicut videmus iſtos dies, in quibus viuimus: intelligere nequeo, quomodo facti ſunt Angeli in illo perfecto numero. Quippe ſi ita eſſet, videtur mihi: quia ex neceſſitate, aut aliqui homines, vel Angeli caſuri erant, aut plures eſſent in illa cœleſti ciuitate, quàm illa perfecti numeri conuenientia exigeret. Si ergo omnia ſimul facta ſunt: ſic videntur Angeli & duo primi homines in numero perfecto fuiſſe, vt de hominibus, ſi nullus caderet Angelus, quod deerat ſolum perficeretur, & ſi aliquis periret, hoc quoque quod caderet, reſtitueretur: & hominis natura, quæ infirmior erat, quaſi Deum excuſaret, atque diabolum confunderet, ſi ille ſuum caſum infirmitati ſuæ imputaret, cùm ipſa infirmior ſtaret. Ac ſi & eadem ipſa caderet, multò magis Deum defenderet cõtra diabolum, & contra ſeipſam: cùm ipſa facta valde infirmior & mortalis, in electis de tanta infirmitate tantò altius aſcenderet: quàm vnde diabolus cecidiſſet, quantò boni Angeli, quorum æqualitas ei debetur, profecerunt poſt ruinam malorum, quia perſeuerauerunt. Ex his rationibus potius mihi videtur, quia in Angelis non fuit ille perfectus numerus, quo ciuitas illa cœleſtis perficeretur, quia ſi homo ſimul cum Angelis factus non eſt, ſicut poſſibile eſt eſſe, & ſi ſimul facti ſunt, quod magis putant multi, quoniam legitur: *qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul*: videtur neceſſe eſſe. C *Eccleſ.18.*
Sed & ſi perfectio mundanæ creaturæ, non tantùm eſt intelligenda in numero indiuiduorum, quantum in numero naturarum, neceſſe eſt humanam naturam, aut ad complementum eiuſdem perfectionis eſſe factam: aut illi ſuperabundare, quod de minimi vermiculi natura dicere non audemus. Quare pro ſeipſa ibi facta eſt, & non ſolùm pro reſtaurandis indiuiduis alterius naturæ. Vnde palam eſt, quia ſi etiam Angelus nullus perijſſet, homines tamen in cœleſti ciuitate ſuum locum habuiſſent. Sequitur itaque, quia in Angelis, antequam quidam illorum caderent, non erat ille perfectus numerus: alioquin neceſſe erat, vt aut homines, aut Angeli aliqui caderent: quoniam extra numerum perfectum ibi nullus manere poterat. *B.* Nonnihil effeciſti. *A.* Eſt & alia ratio, vt mihi videtur, quæ non parum ſuffragatur illi ſententiæ: quæ Angelos non eſſe factos in perfecto numero exiſtimat. *B.* Dic illam. *A.* Si Angeli in illo perfecto numero facti ſunt, & nullatenus facti ſunt homines, niſi pro reſtauratione perditorum Angelorum, palam eſt, quia niſi illi Angeli ab illa beatitudine cecidiſſent, homines ad illam non aſcenderent. *B.* Hoc conſtat. *A.* Si quis ergo dixerit: quia tantum lætabuntur electi homines de Angelorum perditione, quantum gaudebunt de ſua aſſumptione, quoniam abſque dubio hæc non eſſet, niſi illa fuiſſet, quomodo poterunt ab hac peruerſa gratulatione defendi. Aut quomodo dicemus Angelos, qui ceciderunt, in hominibus reſtauratos: ſi illi ſine hoc vitio permanſuri erant, ſi non cecidiſſent, id eſt, ſine gratulatione de caſu aliorum, iſti verò ſine illo eſſe non potuerũt, immò qualiter cum hoc vitio beati eſſe debebunt. Deinde qua audacia dicemus Deum non velle, D
aut non potuiſſe hanc reſtaurationem ſine hoc vitio facere. *B.* Nónne ſimiliter eſt in gentibus, quæ ad fidem vocatæ ſunt: quia illam Iudæi repulerunt? *A.* Non: nam ſi omnes Iudæi credidiſſent, gentes tamen vocarentur, quia *in omni gente, qui timet Deum, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi.* Sed *Act.10.*
quoniam; Iudæi Apoſtolos contempſerunt: ea tunc fuit occaſio, vt ad gentes illi conuerterentur. *B.* Nullo modo video quid contra hoc dicere poſſim. *A.* Vnde tibi videtur accidere ſingulis illa lætitia de alieno caſu? *B.* Vnde, niſi quia certus erit vnuſquiſque, quoniam vbi erit nullatenus eſſet, ſi alius inde non cecidiſſet? *A.* Si ergo hanc certitudinem nullus haberet, non eſſet vnde vllus de alieno damno gauderet. *B.* Ita videtur. *A.* Putáſne aliquem illorum habiturum hanc certitudinem, ſi multò plures erunt, quàm ceciderunt? *B.* Nequaquam poſſum opinari, quod eam habeat, aut habere debeat. Quomodo namque quis poterit ſcire, vtrum pro reſtaurando, quod imminutum erat, aut pro complendo, quod nondum perfectum erat, de illo numero conſtituendæ ciuitatis ſit factus, ſed omnes certi erunt ſe factos eſſe ad perficiendam illam ciuitatem. *A.* Ergo ſi plures erunt quàm reprobi Angeli, nullus poterit aut debebit ſcire ſe non eſſe ibi aſſumptum, niſi pro alieno caſu. *B.* Verum eſt. *A.* Non igitur habebit aliquis cur gaudere debeat de alterius perditione. *B.* Ita ſequitur *A.* Cùm itaque videamus, quia ſi plures erunt homines electi quàm ſint reprobi Angeli, illa non ſequitur inconuenientia, quam ſequi neceſſe eſt, ſi plures non erunt, & cùm impoſſibile ſit vllum in illa ciuitate futurum inconueniens, videtur neceſſe eſſe, vt Angeli non ſint facti in illo perfecto numero: & plures futuri

A ſint beati homines, quàm ſint miſeri Angeli. B. Non video qua ratione hoc negari queat. A. Aliam adhuc eiuſdem ſententiæ poſſe dici puto rationem. B. Hanc quoque proferre debes. A. Credimus hanc mundi molem corpoream in melius renouãdam, nec hoc futurum eſſe, donec impleatur numerus electorum hominum, & illa beata perficiatur ciuitas, nec poſt eius perfectionem hoc differendum. Vnde colligi poteſt, Deum ab initio propoſuiſſe, vt vtrunque ſimul perficeret, quatenus & minor, quæ Deum non ſentiret, natura: ante maiorem, quæ Deo frui deberet, nequaquam perficeretur, & in maioris perfectione mutata in melius ſuo quodammodo quaſi congratularetur, immò omnis creatura de tam glorioſa & tam admirabili ſui conſummatione ipſi Creatori, & ſibi inuicem quæque ſuo modo æternè congaudendo iocundaretur, quatenus quod voluntas in rationabili natura ſponte facit hoc, & iam inſenſibilis creatura per Dei diſpoſitionem naturaliter exhiberet. Solemus nanque in maiorum noſtrorum exaltatione congaudere: vt cùm in natalitijs Sanctorum exultatione feſtiua iocundamur, de gloria eorum exultãtes. Quam ſententiam illud adiuuare videtur: quia ſi Adam non peccaſſet, differret tamen Deus illam ciuitatem perficere, donec cõpleto ex hominibus, quem expectabat, numero, ipſi quoque homines in corporum, vt ita dicam, tranſmutarentur immortalitatem. Habebant enim in paradiſo quandam immortalitatem, id eſt, poteſtatem non moriendi, ſed non erat immortalis hæc poteſtas: quia poterant mori, vt ſcilicet ipſi non poſſent mori. Quod ſi ita eſt, vt videlicet rationalem illam & beatam ciuitatem, & hanc

B mundanam ſenſibilemque naturam Deus ab initio propoſuerit ſimul perficere, videtur quia aut illa ciuitas non erat completa in numero Angelorum, ante malorum ruinam, ſed expectabat Deus, vt eam de hominibus compleret, quando corpoream mũdi naturam melius innouaret, aut ſi perfecta erat in numero, non erat perfecta in confirmatione: & differenda erat eius confirmatio, etiam ſi nullus in ea peccaſſet vſq; ad eandem mundi, quam expectamus, renouationem; aut ſi non diutius illa confirmatio differenda erat, acceleranda erat mundana renouatio, vt cum eadem confirmatione fieret. Sed quòd mundum nouiter factum ſtatim Deus renouare, & eas res, quæ poſt renouationem illam non erunt, in ipſo initio, antequam appareret cur factæ eſſent, deſtruere inſtituerit, omni caret ratione. Sequitur ergo quia Angeli non ita fuerunt in numero perfecto, vt eorum confirmatio non diu differretur, propterea quia mundi noui renouationem mox oporteret fieri, quod non conuenit. Quod autem eandem confirmationem vſque ad mundi futuram renouationem differre Deus voluerit, inconueniens videtur: præſertim cùm illam in aliquibus tam citò perfecerit. Et cùm intelligi poſſit, quia in primis hominibus quando peccauerunt illam feciſſe, ſi non peccaſſent, ſicut fecit in perſeuerantibus Angelis. Quamuis enim nondum proueherentur ad illam æqualitatem Angelorum, ad quam peruenturi erant homines, cùm perfectus eſſet numerus de illis aſſumendus. In illa tamen iuſtitia, in qua erant, videtur quòd ſi viciſſent, vt non peccarent tentati, ita confirmarentur cum omni propagine ſua, quòd vltra peccare non poſſent, quemadmodum quia victi peccauerunt, ſic infirmati ſunt, vt quantum in ipſis eſt, ſine peccato eſſe non poſſint. Quis enim audeat dicere, plus

C valere iuſtitiam ad alligandum in ſeruitutem hominem in prima perſuaſione ſibi conſentientem, quàm valeret iuſtitia ad confirmandum eum in libertate ſibi in eadem prima tentatione adhærentem? Nam quemadmodum, quoniam humana natura tota, quæ erat in parentibus primis, tota in illis victa eſt vt peccaret (excepto illo ſolo homine, quem Deus ſicut ſine viri ſemine de Virgine facere, ſic ſciuit à peccato Adæ ſecernere voluit) ita in eiſdem tota viciſſet, ſi non peccaſſet. Reſtat ergo vt non completa in illo primo numero Angelorum ſuperna ciuitas: ſed de hominibus complenda fuiſſe dicatur. Quæ ſi rata ſunt, plures erunt electi homines, quàm ſint reprobi Angeli. B. Rationabilia mihi valde videntur quę dicis, ſed quid dicemus, quia legitur de Deo: *conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Iſraël*, quod quidam, quia pro *filiorum Iſraël* inuenitur *Angelorum Dei*, ſic exponunt, vt ſecundùm numerum bonorum Angelorum aſſumendus intelligatur numerus electorum hominum. A. Hoc non repugnat prædictæ ſententiæ, ſi certum non eſt, quod totidem Angeli cecidiſſent, quot remanſerunt. Nam ſi plures ſunt Angeli electi, quàm reprobi, & neceſſe eſt vt reprobos electi homines reſtaurent, & poteſt fieri vt beatorum numero coæquentur, & ſic plures erunt homines iuſti, quàm Angeli iniuſti. Sed memento quo pacto incœpi tuæ reſpondere quæſtioni, tuæ videlicet, ſi quod dixero maior non confirmet authoritas, quamuis illud ratione probare videar, non alia certitudine accipiatur: niſi quia interim mihi ita videtur, donec mihi Deus melius aliquo modo reuelet. Certus enim ſum, ſi quid dico quod ſacræ Scripturæ abſque dubio contradicat, quia falſum eſt: nec illud tenere volo, ſi cognouero. Sed ſi in illis rebus, de

D quibus diuerſa ſentiri poſſunt ſine periculo, ſicut eſt illud, vnde nunc agimus. Si enim neſcimus vtrum plures homines eligendi ſint quàm Angeli perditi, an non & alterum horum æſtimamus magis quàm alterum? nullum puto animæ periculum: ſi, inquam in his rebus ſic exponimus diuina dicta, vt diuerſis ſententijs fauere videantur, nec alicubi inuenitur, vbi quid indubitanter tenendum ſit determinent, non arbitror reprehendi debere. Deut. 32. Illud autem quod dixiſti, *conſtituit terminos populorum*, ſeu gentium, *iuxta numerum Angelorum Dei*, quod in alia tranſlatione legitur, *iuxta numerum filiorum Iſraël*, quoniam ambæ tranſlationes aut idem ſignificant, aut diuerſa ſine repugnantia, ita intelligendum eſt, vt per *Angelos Dei*, & per *filios Iſraël* Angeli boni ſignificentur tantummodò, aut ſoli homines electi. Aut ſimul Angeli & electi homines, tota ſcilicet illa ciuitas ſuperna. Aut per *Angelos Dei* ſancti Angeli tantùm: & per *filios Iſraël*, ſoli homines iuſti. Aut ſoli Angeli per *filios Iſraël*. & iuſti homines per *Angelos Dei*. Si boni Angeli tantùm deſignantur per vtrunque, idem eſt: quòd ſi ſolùm per *Angelos Dei*, ſi verò tota cæleſtis ciuitas, hic eſt ſenſus, quia tandiu aſſumentur populi, id eſt, multitudines electorum hominum, aut tamdiu erunt populi in hoc ſeculo, donec de hominibus prædeſtinatus numerus illius ciuitatis nondum perfectus compleatur. Sed non video nunc quomodo ſoli Angeli, aut ſimul Angeli & homines ſancti per *filios Iſraël* intelligantur: ſanctos autem homines *filios Iſraël* ſicut *filios Abrahæ* vocari non eſt alienum. Qui Angeli quoque Dei per hoc rectè poſſent vocari, quia vitam Angelicam imitantur: atque ſimilitudo & æqualitas illis Angelorum promittitur

A titur in cœlo,& quia omnes iuſtè viuentes Angeli Dei ſunt: Vnde & ipſi Confeſſores atque Martyres dicuntur. Qui enim confitetur & teſtatur veritatem Dei, nuntius, id eſt, Angelus eſt, & ſi malus homo dicitur diabolus: ſicut de Iuda dicit Dominus, propter ſimilitudinem malitiæ, cur non & bonus homo dicitur Angelus, propter imitationem iuſtitiæ? Quare poſſumus, vt æſtimo, dicere Deum conſtituiſſe *terminos populorum iuxta numerum* electorum hominum: quia tandiu erunt populi, & erit in hoc mundo hominum procreatio, donec numerus eorundem electorum hominum compleatur, & eo completo ceſſabit eſſe hominum generatio, quæ fit in hac vita. At ſi per *Angelos Dei*, intelligimus ſanctos Angelos tantùm: & per *filios Iſraël*, tantummodò iuſtos homines: duobus modis intelligi poteſt, quia *conſtituit Deus terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei*, aut quia tantus populus, id eſt, tot homines aſſumentur, quot Angeli Dei: aut quia tandiu erunt populi, donec numerus Angelorum Dei compleatur ex hominibus. Et hoc vno modo exponi poſſe video: *conſtituit terminos populorum iuxtà numerum filiorum Dei*; item quia (ſicut ſupra dictum eſt) tandiu erunt populi in hoc ſeculo, donec numerus ſanctorum hominum aſſumatur, & colligitur ex vtraque translatione, quia tot homines aſſumentur, quot remanſerunt Angeli. Vnde tamen non ſequitur, quamuis perditi Angeli ex hominibus reſtaurandi ſunt, tot Angelos cecidiſſe quot perſeuerauerunt. Quod tamen ſi diceretur, inueniendum erit quomodo ratæ non ſint ſupra poſitæ rationes, quæ videntur oſtendere non fuiſſe in Angelis prius quàm quidam illorum caderent, illum perfectum numerum, quem ſupra dixi & plures homines electos futuros, quàm ſint mali Angeli. *B.* Non me pœnitet, quia coegi te vt de Angelis hoc diceres, nam non fruſtra factum eſt: nunc redi ad id vnde digreſſi ſumus. *A.* Conſtat Deum propoſuiſſe, vt de hominibus Angelos, qui ceciderant, reſtauraret. *B.* Certum eſt. *A.* Tales ergo oportet eſſe homines in illa ciuitate ſuperna, qui pro Angelis in illam aſſumentur, quales illi futuri ibi erant, pro quibus ibidem erunt, id eſt, quales nunc ſunt boni Angeli, alioquin non erunt reſtaurati qui ceciderunt, & ſequitur, quia Deus aut non poterit perficere bonum quod incœpit, aut pœnitebit eum tantum bonum incœpiſſe, quæ duo abſurda ſunt. *B.* Verè oportet, vt æquales ſint homines bonis Angelis. *A.* Boni Angeli vnquámne peccauerunt? *B.* Non. *A.* Potéſne cogitare, quòd homo, qui aliquando peccauit, néc vnquam Deo pro peccato ſatisfecit: ſed tantum impunitus dimittitur, æqualis ſit Angelo, qui nunquam peccauit? *B.* Verba iſta cogitare & dicere poſſum, ſed ſenſum eorum ita cogitare nequeo: ſicut falſitatem non poſſum intelligere veritatem eſſe. *A.* Non decet ergo Deum, hominem peccatorem ſine ſatisfactione ad reſtaurationem Angelorum ſumere perditorum, quoniam non patitur veritas, eum leuari ad æqualitatem Angelorum. *B.* Sic oſtendit ratio. *A.* Conſidera etiam in ſolo homine, ſine eo quòd debet Angelis æquari, vtrum cum taliter Deus ad beatitudinem illam vel talem, qualem habebat antequam peccaret, debeat prouehere. *B.* Dic quæ cogitas, & ego conſiderabo prout potero. *A.* Ponamus diuitem aliquam in manu tenere margaritam pretioſam, quam nunquam pollutio vlla tetigit, quamque nullus alius poſſit amouere de manu eius, niſi ipſo permittente: & eam diſponat recondere in theſaurum ſuum, vbi ſunt chariſſima & pretioſiſſima quæ poſſidet. *B.* Cogito hoc velut ante nos ſit. *A.* Quid ſi ipſe permittat eandem margaritam ab aliquo inuido excuti de manu ſua in cœnum, tamen prohibere poſſet, ac poſtea eam de cœno ſumens pollutam & non lotam in aliquem locum ſuum mundum & charum deinceps illam ſic ſeruaturus recondat. Putabíſne illum ſapientem? *B.* Quomodo hoc poſſum? nam nonne eſſet hoc ſatis melius, vt margaritam ſuam mundam teneret & ſeruaret, quam pollutam? *A.* Nónne ſimiliter faceret Deus, qui hominem Angelis ſociandũ ſine peccato, quaſi in manu ſua tenebat in paradiſo, & permiſit vt accenſus inuidia diabolus eum in lutum peccati, quamuis conſentientem deijceret? Si enim prohibere vellet diabolum, non poſſet tentare hominem, nónne, inquam, ſimiliter faceret, ſi hominem peccati ſorde maculatum ſine omni lauatione, id eſt, abſque omni ſatisfactione, talem ſemper manſurum ſaltem in paradiſum, de quo eiectus fuerat, reduceret? *B.* Similitudinem ſi Deus hoc faceret negare non audeo, idcirco eum hoc facere poſſe non abnuo. Videretur enim, aut quod propoſuerat peragere non potuiſſe, aut boni propoſiti eum pœnituiſſe, quæ in Deum cadere nequeunt. C

Quòd homo non poſſit ſaluari ſine peccati ſatufactione.

Cap. XIX. Anſ.

TEne igitur certiſſimè, quia ſine ſatisfactione, id eſt, ſine debiti ſolutione ſpontanea, nec Deus poteſt peccatum impunitum dimittere: nec peccator ad beatitudinem vel talem qualem habebat antequam peccaret, peruenire: non enim hoc modo repararetur homo vel talis, qualis fuerat ante peccatum. *B.* Rationibus tuis omnimodo contradicere non poſſum. Sed quid eſt, quod dicimus Deo: *Dimitte nobis debita noſtra*, & omnis gens orat Deum, quoniam credit vt dimittat ſibi peccata? Si enim ſoluimus quod debemus, cur oramus vt dimittat? Nunquid Deus iniuſtus eſt, vt iterum exigat quod ſolutum eſt? Si autem non ſoluimus: cur fruſtra oramus, vt faciat quod quia non conuenit, facere non poteſt? *A.* Qui non ſoluit, fruſtra dicit *dimitte*; qui autem ſoluit, ſupplicat: quia hoc ipſum pertinet ad ſolutionem vt ſupplicet. Nam Deus nulli quicquam debet, ſed omnis creatura illi debet: & ideo non expedit homini, vt agat cum Deo, quemadmodum par cum pari. Sed de hoc non eſt opus nunc tibi reſpondere. Cùm enim cognoſces, cur Chriſtus mortuus eſt, forſitan per te videbis quod quæris. *B.* Sufficit mihi nunc, quod de hac quæſtione reſpondes. Quod autem nullus homo ad beatitudinem peruenire queat cũ peccato, aut ſolui à peccato, niſi ſoluat, quod rapuit peccando: ſic apertè monſtraſti, vt etiamſi velim, nõ poſſim dubitare. D Matth. 6.

Quòd ſecundùm menſuram peccati oporteat eſſe ſatisfactionem, nec eam homo per ſe facere poſſit.

Caput XX. Anſel.

HOc quoque non dubitabis, vt puto: quia ſecundùm menſuram peccati oportet ſatisfactionem eſſe. *B.* Aliter aliquatenus inordinatum maneret peccatum, quod eſſe non poteſt, ſi Deus nihil relinquit inordinatum in regno ſuo. Sed hoc eſt præſtitutum, quia quodlibet paruum inconueniens in Deo impoſſibile eſt. *A.* Dic ergo quid ſolues pro peccato tuo? *B.* Pœnitentiam, *cor contritum & humiliatum*, abſtinentias, & multimodas

A timodos labores corporis, & miſericordiam dandi & dimittendi, & obedientiam, A. Quid in his omnibus das Deo? B. An non honoro Deum, quando propter timorem eius & amorem in cordis contritione lætitiam temporalem abijcio, abſtinentijs & laboribus delectationes & quietem huius vitæ calco, in dando & dimittendo, quæ mea ſunt largiendo, in obedientia meipſum illi ſubijcio? A. Cùm reddis aliquid quod debes Deo etiamſi non peccaſti, non debes computare pro debito, quod debes pro peccato. Omnia autem iſta debes Deo quæ dicis. Tantus nanque debet eſſe in hac mortali vita amor: & ad quod pertinet omne deſiderium perueniendi ad id ad quod factus es: & dolor, quia nondum ibi es: & timor ne non peruenias, vt nullam lætitiam ſentire debeas, niſi de his, quæ tibi aut auxilium, aut ſpem dant perueniendi. Non enim mereris habere, quod non ſecundùm quod es, amas & deſideras, & de quo quia nondum habes & adhuc vtrum habiturus ſis, an non in tanto es periculo, non doles. Ad quod etiam pertinet quietem & delectationes mundanas, quæ animum ab illa vera quiete, & delectatione reuocant, fugere: niſi quantum ad intentionem illuc perueniendi cognoſcis ſufficere. Dationem verò ita debes conſiderare te facere ex debito: ſicut intelligis, quia quod das à te non habes, ſed ab illo, cuius ſeruus es tu, & illi cui das: &

Matth. 7. natura te docet vt *conſeruo tuo*, id eſt, homo homini facias, quod tibi ab illo vis fieri, & quia qui nō vult dare quod habet: non debet accipere quod non habet. De dimiſſione breuiter dico, quia nullatenus pertineat ad te vindicta, ſicut ſupra diximus: quia nec tu tuus es, nec ille tuus aut ſuus,

B qui tibi fecit iniuriam, ſed vnius Domini ſerui facti, ab illo de nihilo eſtis. ſi & de conſeruo tuo te vindicas, iudicium, quod proprium Domini & iudicis omnium eſt, ſuper illum ſuperbe præſumis. In obedientia verò quid das Deo, quod non debes: cui iubenti totum quod es, & quod habes, & quod potes debes? B. Nihil iam audeo in his omnibus dicere me dare Deo, quod non debeo. A. Quid ergo ſolues Deo pro peccato tuo? B. Si meipſum, & quicquid poſſum, etiam quando non pecco illi debeo ne peccem, nihil habeo quod pro peccato illi reddam. A. Quid ergò erit de te? quomodo poteris ſaluus eſſe? B. Si rationes tuas conſidero, non video quomodo. Si autem ad fidem

Galat. 6. meam recurro, in fide Chriſtiana, *quæ per dilectionem operatur*, ſpero me poſſe ſaluari, & quia legi-

Ezech. 18. mus, *ſi iniuſtus conuerſus fuerit ab iniuſtitia ſua, & fecerit iuſtitiam, omnes iniuſtitias* ſuas tradi obliuioni. A. Hoc non dicitur niſi de illis, qui aut expectabant Chriſtum antequam veniret, aut credunt in eum poſtquam venit. Sed Chriſtum & Chriſtianam fidem, quaſi nunquam fuiſſent, poſuimus, quando ſola ratione, vtrum aduentus eius ad ſaluationem hominum eſſet neceſſarius, quærere propoſuimus. B. Ita fecimus. A. Sola igitur ratione procedamus. B. Quamuis in anguſtias quaſdam me deducas, deſidero tamen multum, vt ſicut incœpiſti, progrediaris.

Quanti ponderis ſit peccatum.
Caput XXI. Anſ.

POnamus omnia illa, quæ modò propoſuiſti, te pro peccato poſſe ſoluere, te non debere, & videamus vtrum poſſit ſufficere ad ſatisfactionem vnius tam parui peccati, ſicuti eſt vnus aſpectus contra voluntatem Dei. B. Niſi quia audio te hoc ponere in quæſtionem, putarem me hoc

peccatum vna ſola compunctione delere. A. Nondum conſideraſti quanti ponderis ſit peccatum? C
B. Nunc oſtende mihi. A. Si videres te in conſpectu Dei, & aliquis tibi diceret: aſpice illuc, & Deus econtra, nullatenus volo vt aſpicias, quare tu ipſe in corde tuo, quid ſit in omnibus quę ſunt, pro quo deberes contra voluntatem Dei illum aſpectum facere. B. Nihil inuenio pro quo hic deberem: niſi fortè ſim in ea neceſſitate poſitus, vt ſit neceſſe me aut hoc aut maius peccatum facere. A. Remoue hanc neceſſitatem, de ſolo hoc peccato conſidera: ſi poſſis illud facere pro teipſo redimendo. B. Apertè video, quia non poſſum. A. Ne te diutius protraham, quid ſi neceſſe eſſet aut totum mundum, & quicquid Deus non eſt, perire & in nihilum redigi: aut te facere tam paruam rem contra voluntatem Dei? B. Cùm conſidero actionem ipſam, leuiſſimum quiddam video eſſe, ſed cùm intueor quid ſit contra voluntatem Dei, grauiſſimum quiddam, & nulli damno comparabile intelligo: ſed ſolemus aliquando facere contra voluntatem alicuius nō reprehenſibiliter, vt res eius ſeruentur, quod poſtea illi placet contra cuius voluntatem facimus. A. Hoc fit homini, qui aliquando non intelligit quid ſibi ſit vtile, aut non poſſet reſtaurare quod perdidit, ſed Deus nullo indiget, & omnia ſi perirent, poſſet ſicut ea fecit, reſtaurare. B. Fateri me neceſſe eſt, quia pro conſeruanda tota creatura nihil deberem facere contra voluntatem Dei. A. Quid, ſi plures eſſent mundi pleni creaturæ, ſicut iſte eſt. B. Si infinito numero multiplicarentur: & ſimiliter mihi obtenderentur, idipſum reſponderem. A. Nihil rectius potes: ſed conſidera etiamſi contingeret, vt contra voluntatem Dei illum aſpectum faceres:
quid poſſes pro hoc peccato ſoluere? B. Non habeo aliquid maius, quàm quod ſupra dixi. A. Sic grauiter peccamus, quotieſcunque ſcienter aliquid quantumlibet paruum contra voluntatem Dei facimus, quoniam ſemper ſumus in conſpectu eius, & ſemper ipſe præcipit nobis ne peccemus. B. Vt audio, nimis periculosè viuimus. A. Patet, quia ſecundùm quantitatem peccati exigit Deus ſatisfactionem. B. Non poſſum negare. A. Non ergo ſatisfacies, ſi non reddis aliquid maius, quàm ſit id, pro quo peccatum facere non debueras. B. Et rationem video ſic exigere, & omnino eſſe impoſſibile. A. Nec Deus vllum obligatum aliquatenus debito peccati aſſumere poteſt ad beatitudinem: quia non debet. B. Nimis eſt grauis hæc ſententia. A. Audi adhuc aliud, cur non minus ſit difficile hominem reconciliari Deo. B. Niſi fides me conſolaretur, hoc ſolum cogeret me deſperare. A. Audi tamen. B. Dic. D

Quam contumeliam fecit Deo homo, cùm ſe permiſit à diabolo vinci, pro qua ſatisfacere non poteſt.
Cap. XXII. Anſ.

HOmo in paradiſo ſine peccato factus, quaſi poſitus eſt pro Deo inter Deum & diabolum, vt vinceret diabolum non conſentiendo ſuadenti peccatum, ad excuſationem & honorem Dei & confuſionem diaboli, cùm ille infirmior in terra non peccaret, eodem diabolo ſuadente qui fortior peccauit in cœlo nullo ſuadente, & cùm hoc homo facile poſſet efficere, nulla vi coactus, ſola ſuaſione ſponte ſe vinci permiſit ad voluntatem diaboli, & contra voluntatem & honorem Dei. B. Ad quid vis tendere? A. Iudica tu ipſe, ſi non eſt contra honorem Dei, vt homo reconcilietur illi cum calumnia huius contumelię

Deo

A Deo irrogatæ, niſi prius honorauerit Deum vincendo diabolum: ſicut inhonorauerit illum victus à diabolo. Victoria verò talis eſſe debet, vt ſicut fortis ac poteſtate immortalis conſenſit facilè diabolo vt peccaret, vnde iuſtè incurrit pœnam mortalitatis: ita infirmus & mortalis, qualem ſe fecit ipſe per mortis difficultatem vincat diabolum, vt nullo modo peccet, quod facere non poteſt, quandiu ex vulnere primi peccati cōcipitur & naſcitur in peccato. *B.* Iterum dico, quia ratio probat quod dicis, & impoſſibile eſt. *A.* Adhuc accipe vnum, ſine quo iuſte non reconciliatur homo, nec minus impoſſibile eſt. *B.* Tot iam propoſuiſti nobis, quæ facere debemus, vt quicquid ſupperaddas non me magis terrere poſſit. *A.* Audi tamen. *B.* Audio.

Quòd abſtulit Deo, cùm peccauit, quod reddere nequit.
Cap. XXIII. Anſ.

QVid abſtulit homo Deo, cùm vinci ſe permiſit à diabolo? *B.* Dic tu, vt incœpiſti, quia ego neſcio quid ſuper hæc mala, quæ oſtendiſti, potuit addere. *A.* Nónne abſtulit Deo, quicquid de humana natura facere propoſuerat? *B.* Non poteſt negari. *A.* Attende indiſtrictam iuſtitiam, & iudica ſecundùm illam, vtrum & æqualitatem peccati homo ſatisfaciat Deo, niſi idipſum quod permittendo ſe vinci à diabolo Deo abſtulit, diabolum vincendo reſtituat: vt quemadmodū per hoc quod victus eſt, rapuit diabolus quod Dei erat, & Deus perdidit: ita per hoc quod vincat, perdat diabolus, & Deus recuperet. *B.* Nec diſtrictius, nec iuſtius aliquid poteſt cogitari. *A.* Putáſne ſummam iuſtitiam, hanc iuſtitiam poſſe

B violare? *B.* Non audeo cogitare. *A.* Nullatenus ergo debet aut poteſt accipere homo à Deo, quod Deus illi dare propoſuit, ſi non reddit Deo totū quod illi abſtulit, vt ſicut per illum Deus perdidit, ita per illum recuperet. Quod non aliter fieri valet, niſi vt quemadmodum per victum tota humana natura corrupta & quaſi fermentata eſt peccato, cum quo nullum Deus aſſumit ad perficiēdam illam ciuitatem cœleſtem: ita per vincentem iuſtificentur à peccato tot homines, quot illum numerum completuri erant, ad quem complendum factus eſt homo. Sed hoc facere nullatenus poteſt homo peccator, quia peccator peccatorem iuſtificare nequit. *B.* Et nihil iuſtius, & nihil impoſſibilius, ſed ex his omnibus videtur miſericordia Dei & ſpes hominis perire, quantum ad beatitudinem ſpectat, ad quā factus eſt homo. *A.* Expecta adhuc parū. *B.* Quid habes adhuc amplius?

Quia quandiu homo non reddit Deo, quod debet, non poßit eſſe beatus, nec excuſetur impotentia.
Caput XXIV. Anſ.

SI homo dicitur iniuſtus, qui homini non reddit quod debet: multò magis iniuſtus eſt, qui Deo quod debet non reddit. *B.* Si poteſt & non reddit, verè iniuſtus eſt. Si verò non poteſt, quomodo iniuſtus eſt? *A.* Forſitan ſi nulla in illo eſt impotentiæ cauſa, aliquatenus excuſari poteſt. Sed ſi in ipſo impotentia eſt culpa, ſicut non leuigat peccatum: ita non excuſat non reddentem debitum. Nam ſi quis iniungat aliquod opus ſeruo ſuo, & præcipiat illi ne deijciat ſe in foueam, quam illi demonſtrat, vnde nullatenus exire poſſit: & ſeruus ille contemnens mandatum & monitionem Domini ſui, ſponte ſe in præmonſtratam mittat foueam, vt nullatenus poſſit iniūctum opus efficere: putáſne illi aliquatenus impotentiam iſtam ad excuſationem valere, cùm opus iniunctum non faciat? *B.* Nullo modo, ſed ad augmentum potius culpæ, quoniam ipſe impotentiam illam ſibi fecit. Dupliciter nanque peccauit, quia & quod iuſſus eſt facere, non fecit: & quod

C præceptum eſt ne faceret, fecit. *A.* Ita homo, qui ſe ſponte obligauit illi debito, quod ſoluere non poteſt: & ſua culpa deiecit ſe in hanc impotentiam: vt nec illud poſſit ſoluere, quod debebat ante peccatum, id eſt, ne peccaret, nec quod debet, quia peccauit, inexcuſabilis eſt. Ipſa nanque impotentia culpa eſt, quia nō debet eam habere, imò debet eam non habere, nam ſicut culpa eſt, non habere quod debet habere: ita culpa eſt habere quod debet non habere. Sicut ergo culpa eſt homini, non habere poteſtatem illam, quam accepit vt poſſet cauere peccatum: ſic culpa eſt illi habere impotentiam, per quam nec iuſtitiam tenere, & peccatum cauere, nec quod pro peccato debet reddere, poteſt. Sponte nanque fecit, vnde perdidit illam poteſtatem, & deuenit in hanc impotentiam. Idem enim eſt, non habere poteſtatem quam debet habere, & habere impotentiam quam debet non habere. Quapropter impotentia reddendi Deo quod debet, quæ facit vt non reddat, non excuſat hominem, ſi non reddit, quoniam effectus peccati non excuſat peccatum, quod facit. *B.* Et graue nimis eſt, & ita eſſe neceſſe eſt. *A.* Iniuſtus ergo homo eſt, qui non reddit Deo quòd debet. *B.* Nimis eſt verum, nam iniuſtus eſt, quia non reddit: & iniuſtus eſt, quia reddere nequit. *A.* Nullus autem iniuſtus admittitur ad beatitudinem, quoniam quemadmodum beatitudo eſt ſufficientia, in qua nulla eſt indigentia: ſic nulli conuenit, niſi in quo ita pura eſt iuſtitia, vt nulla in eo ſit

D iniuſtitia. *B.* Non audeo aliter credere. *A.* Qui ergo non ſoluit Deo quod debet, non poteſt eſſe beatus. *B.* Nec hoc conſequi negare poſſum. *A.* Quod ſi vis dicere, quia miſericors Deus dimittit ſupplicanti quod debet, idcirco quia reddere nequit, non poteſt dici dimittere, niſi aut hoc quod homo ſponte reddere debet nec poteſt, id eſt, quod recompenſari poſſit peccato quod fieri non deberet, pro conſeruatione omnis rei, quæ Deus non eſt, aut hoc quod puniendo erat ablaturus inuito, ſicut ſupra dixi, id eſt, beatitudinem, ſed ſi dimittit quod ſponte reddere debet homo, ideo quia reddere non poteſt: quid eſt aliud quam dimittit Deus, quod habere non poteſt? Sed deriſio eſt, vt talis miſericordia Deo attribuatur. At ſi dimittit, quod inuito erat ablaturus propter impotentiam reddendi, quod ſponte reddere debet, relaxat Deus pœnam, & facit beatum hominem propter peccatum, quia habet quod debet non habere. Nam ipſam impotentiam debet non habere, & idcirco quandiu illam habet, ſine ſatisfactione peccatum eſt illi: verùm huiuſmodi miſericordia Dei nimis contraria iuſtitiæ illius, quæ non niſi pœnam permittit reddi propter peccatum. Quapropter quemadmodum Deum ſibi eſſe contrarium: ita hoc modo illum eſſe miſericordem eſt impoſſibile. *B.* Aliam Dei miſericordiam video eſſe quærendam, quam iſtam. *A.* Verum eſto dimittat Deus ei, qui non ſoluit debitum, idcirco quòd non poteſt. *B.* Ita vellem. *A.* At quandiu non reddet, aut volet reddere, aut non volet. Quòd ſi volet quod non poterit, indigens erit. Si verò non volet, iniuſtus erit. *B.* Hoc nihil clarius. *A.* Siue autem indigens, ſiue iniuſtus ſit, beatus non erit. *B.* Et hoc apertum. *A.* Quandiu non reddet beatus eſſe non poterit. *B.* Si ratio-

A rationem ſequitur Deus iuſtitiæ, non eſt qua euadat miſer homuncio, & miſericordia Dei perire videtur. *A.* Rationem poſtulaſti, rationem accipe, miſericordem Deum eſſe non nego, qui homines & iumenta ſaluat, quemadmodum multiplicauit miſericordiam ſuam. Nos autem loquimur de illa vltima miſericordia, qua poteſt hanc vitam beatum facit hominem, hanc beatitudinem nulli dare debere, niſi illi, cui penitus dimiſſa ſunt peccata, nec hanc dimiſſionem fieri, niſi debito reddito, quod debetur pro peccato ſecundùm magnitudinem peccati ſupraq; poſitis rationibus puto me ſufficienter oſtendiſſe. Quibus ſi quid tibi videtur poſſe rationibus obijci, dicere debeſres. *B.* Ego vtique nullam tuarum rationum aliquatenus infirmari poſſe video. *A.* Nec ego, ſi bene conſiderentur, æſtimo: veruntamen ſi vel vna de omnibus, quas poſui, inexpugnabili veritate roboratur, ſufficere debet. Siue nanque vno ſiue pluribus argumentis veritas inexpugnabiliter monſtretur, æqualiter ab omni dubitatione defenditur. *B.* Ecce ita eſt. Quomodo ergo ſaluus erit homo, ſi ipſe non ſoluit quod debet, nec ſaluari valet, ſi non ſoluit quod debet, aut qua fronte aſſerimus Deum in miſericordia diuitem, ſuper humanum intellectum hanc miſericordiam facere non poſſe? *A.* Hoc debes nunc ab illis exigere, qui Chriſtum non eſſe credunt neceſſarium ad ſalutem hominis: quorum vice loqueris, vt dicant, qualiter homo ſaluari ſine Chriſto poſſit. Quod ſi non poſſunt vllo modo, deſinant nos irridere, & accedant vt iungant ſe nobis qui non dubitamus hominem ſaluari poſſe per Chriſtum, aut deſperent hoc vllo modo poſſe fieri. Quòd
B ſi horrent, credant nobiſcum in Chriſtum vt poſſint ſaluari. *B.* A te quæro, ſicut incœpi, vt oſtẽdas mihi qua ratione ſaluetur homo per Chriſtum.

Quòd ex neceſſitate per Chriſtum ſaluetur homo.

Caput XXV. Au.

NOnne ſufficienter probatur per Chriſtum, hominem poſſe ſaluari, cùm etiam infideles non negent hominem vllo modo poſſe fieri beatum, & ſatis oſtenſum ſit: quia ſi ponimus Chriſtum non eſſe, nullo modo poteſt inueniri ſalus hominis. Aut enim per Chriſtum, aut alio aliquo modo, aut nullo modo poterit ſaluus eſſe, quapropter ſi falſum eſt, quia nullo, aut aliquo alio modo poteſt hoc eſſe: neceſſe eſt fieri per Chriſtum. *B.* Si quis videns rationem, quia alio modo non poteſt eſſe, & non intelligens qua ratione per Chriſtum eſſe valeat, aſſerere velit quia nec per Chriſtum, nec vllo modo queat hoc eſſe, quid huic reſpõdebimus? *A.* Quid reſpondendum eſt illi, qui idcirco aſtruit eſſe impoſſibile quod neceſſe eſt eſſe, quia neſcit quomodo ſit. *B.* Quia inſipiens eſt. *A.* Contemnendum eſt ergo quod dicit. *B.* Verum eſt, ſed hoc ipſum illi oſtendendum eſt, qua ratione ſit quod putat impoſſibile. *A.* An non intelligis ex his, quæ ſupra diximus: quia neceſſe eſt aliquos homines ad beatitudinem peruenire? Nam ſi Deo eſt inconueniens hominem cum aliqua macula perducere ad hoc, ad quod illum ſine omni macula fecit: ne aut boni incœpti pœnitere, aut propoſitum implere non poſſe videatur: multo magis propter eandem inconuenientiam, impoſſibile eſt nullum hominem ad hoc prouehi, ad quod factus eſt. Quapropter aut extra fidem Chriſtianam inuenienda eſt peccati ſatisfactio, qualem ſupra eſſe debere oſtendimus, quod nulla ratio poteſt oſtendere, aut indubitanter in illa eſſe credenda eſt. Quod enim in C neceſſaria ratione veraciter eſſe colligitur: id in nullam debet duci dubitationem, etiamſi ratio quomodo ſit non percipitur. *B.* Verum eſt quod dicis. *A.* Quid ergo quæris amplius? *B.* Non ad hoc veni, vt auferas mihi dubitationem, ſed vt oſtendas mihi certitudinis meæ rationem, quapropter ſicut me rationabiliter deduxiſti ad hoc, vt videam hominem peccatorem hoc debere Deo pro peccato quod & reddere nequit: & niſi reddiderit, ſaluari non valet: ita volo me perducas illuc, vt rationabili neceſſitate intelligam, eſſe oportere omnia illa, quæ nobis fides Catholica de Chriſto credere præcipit, ſi volumus ſaluari: & quomodo valeant ad ſalutem hominis, & qualiter Deus miſericordiâ ſaluet hominem, cùm non dimittat illi peccatum, niſi reddiderit quod propter illud debet, & vt certiores ſint argumentationes tuæ, ſic a longe incipe, vt eas ſupra firmum fundamentum conſtituas. *A.* Adiuuet me nunc Deus, quia tu nullatenus mihi parcis, nec conſideras imbecillitatem ſcientiæ meæ, cui tam magnum opus iniungis. Tentabo tamen, quandoquidem incœpi non in me, ſed in Deo confidens, & faciam quod ipſo adiuuante potero. Sed ne faſtidium hæc volenti legere, nimis longa continuatione generem, à dictis dicenda alio exordio diſtinguamus.

Explicit liber primus.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

Hominem factum eſſe iuſtum, vt beatus eſſet.

CAPVT PRIMVM.

RAtionalem naturam à Deo factam eſſe iuſtam, vt illo fruendo beata eſſet, dubitari non debet. Ideo nanque rationalis eſt, vt diſcernat inter iuſtum & iniuſtum, inter bonum & malum, inter maius bonum & minus bonum alioquin fruſtra facta eſſet rationalis. Sed Deus non fecit eam rationalem fruſtra. Quare ad hoc eam D factam rationalem eſſe conſtat. Simili ratione probatur, quia ad hoc accipit poteſtatem diſcernendi, vt odiſſet & vitaret malum: amaretque & diligeret bonum, atque maius bonum magis diligeret & eligeret. Aliter nanque fruſtra illi Deus dediſſet poteſtatem illam diſcernendi, quia in vanum diſcerneret, ſi ſecundùm diſcretionem non amaret & vitaret. Sed non conuenit, vt Deus tantam poteſtatem fruſtra dederit. Ad hoc itaque factam eſſe rationalem naturam certum eſt, vt ſummum bonum ſuper omnia amaret, & diligeret, non propter aliud, ſed propter ipſum: ſi enim propter aliud, non ipſum ſed aliud amat. Ad hoc niſi iuſta facere nequit. Vt igitur fruſtra non ſit rationalis: ſimul ad hoc rationalis & iuſta facta eſt. Quod ſi ad ſummum bonum eligendum & amandum iuſta facta eſt, aut talis ad hoc facta eſt, vt aliquando aſſequeretur quod amaret & eligeret, aut non. Sed ſi non ad hoc iuſta eſt facta, vt quòd ſic amat & eligit aſſequatur, fruſtra facta eſt talis, vt ſic illud amet & eligat, nec vlla ratio erit, cur illud aſſequi debeat aliquando. Quandiu ergo amando & eligendo ſummum bonum iuſta faciet, ad quod facta eſt miſera erit, quia indigens erit contra voluntatem non habendo quod deſiderat, quod nimis abſurdum eſt. Quapropter rationalis natura

iuſta

A iuſta eſt facta, vt ſummo bono fruendo beata eſſet, homo ergo qui rationalis natura eſt, factus eſt iuſtus ad hoc, vt Deo fruendo beatus eſſet.

Quòd homo non moreretur, ſi non peccaſſet.

Cap. II. Anſel.

QVòd autem talis factus ſit, vt neceſſitate non moreretur, hoc facilè probatur, quia, vt iam diximus, ſapientiæ & iuſtitiæ Dei repugnat, vt cogeret mortem pati ſine culpa, quem iuſtum fecerat ad æternam beatitudinem. Sequitur ergo quia ſi nunquam peccaſſet, nunquam moreretur.

Quòd cum corpore, in quo viuit in hac vita, reſurgat.

Caput III. Anſel.

VNde apertè quandoque futura mortuorum reſurrectio probatur. Quippe ſi homo perfectè reſtaurandus eſt, talis debet reſtitui qualis futurus erat, ſi non peccaſſet. *B.* Aliter eſſe non poteſt. *A.* Quemadmodum igitur ſi non peccaſſet, homo, cum eodem quod gerebat corpore in incorruptibilitatem tranſmutandus erat, ita oportet vt cùm reſtaurabitur, cum ſuo, in quo viuit in hac vita, corpore reſtauretur. *A.* Quid reſpondebimus, ſi quis dicat quia hoc fieri oportet de illis, in quibus humanum genus reſtaurabitur, de reprobis verò non eſt neceſſe. *A.* Nihil iuſtius aut conuenientius intelligitur, quàm vt ſicut homo, ſi perſeueraſſet in iuſtitia, totus, id eſt, anima & corpore æternè beatus eſſet: ita ſi perſeuerat in iniuſtitia, totus ſimiliter æternè miſer ſit. *B.* Breuiter mihi de his ſatisfeciſti.

Quòd de humana natura perficiet Deus, quod incœpit.

B *Caput* IIII. Anſel.

EX his eſt facilè cognoſcere, quoniam ad hoc de humana perficiet Deus natura quod incepit aut inuanum fecit tam ſublimem naturam ad tantum bonum: At ſi nihil pretioſius agnoſcitur Deus feciſſe, quàm rationalem naturam ad gaudendum de ſe, valde alienum eſt ab eo, vt illam rationalem naturam penitus perire ſinat. *B.* Non poteſt aliter putare cor rationale. *A.* Neceſſe eſt ergo, vt de humana natura perficiat quod incœpit, hoc autem fieri, ſicut diximus, nequit, niſi per integrã peccati ſatisfactionem, quam nullus peccator facere poteſt: *B.* Intelligo iam neceſſe eſſe, vt Deus perficiat quod incœpit. ne aliter quàm deceat à ſuo incœpto videatur deficere.

Quòd quamuis hoc neceſſe ſit fieri: tamen hoc non faciet cogente neceſſitate: & quod ſit neceſſitas quæ aufert gratiam aut minuit, & ſit neceſſitas quæ augeat.

Caput V. Boſo.

SEd ſi ita eſt, videtur quaſi cogi Deus neceſſitate vitandi indecentiam, vt ſalutem procuret humanam. Quomodo ergo negari poterit plus hoc propter ſe facere, quam propter nos? At ſi ita eſt, quam gratiam illi debemus, pro eo quod facit propter ſe? Quomodo etiam noſtram imputabimus ſalutem eius gratiæ, ſi nos ſaluat neceſſitate? *A.* Eſt neceſſitas quæ benefacienti gratiam aufert aut minuit, & eſt neceſſitas, qua maior ex beneficio gratia debetur, Cùm enim aliquis ea neceſſitate, cui ſubiacet, inuitus benefacit, aut nulla aut minor illi gratia debetur. Dùm verò ipſe ſe ſponte neceſſitati benefaciendi ſubdit, nec inuitus eam ſuſtinet: tunc vtique beneficij gratiam meretur maiorem. Non enim hæc eſt dicenda neceſſitas, ſed gratia, quia nullo cogente illam ſuſcepit aut ſeruat, ſed gratis. Nam ſi quid hodie ſponte promittis te cras daturum, eadem cras voluntate das, quanuis neceſſe ſit te cras reddere promiſſum: ſi non poteris aut non vis mentiri, non tamen minus tibi debet ille pro impenſo beneficio cui das, quàm ſi non promiſiſſes: quoniam te debitorem ante tempus dationis illi facere non es cunctatus, nec coactus Tale eſt cùm quis ſanctæ conuerſationis vouet propoſitum. Quanuis nanque ſeruare illud ex neceſſitate poſt votum debeat, ne apoſtatæ damnationem incurrat, & licet cogi poſſet ſeruare ſi nolit: ſi tamen nõinuitus ſeruat quod vouit, non minus ſed magis gratus eſt Deo, quàm ſi non vouiſſet, quoniam non ſolum communem vitam, ſed etiam eius licentiam ſibi propter Deum abnegauit, nec ſanctè viuere dicendus eſt neceſſitate, ſed eadem qua vouit libertate. Quare multo magis ſi Deus facit bonum homini quod incœpit, licet non deceat eum à bono incœpto deficere, totum gratiæ debemus imputare: quia hoc propter nos, non propter ſe (nullius egens) incœpit. Non enim illum latuit, quid homo facturus erat, cùm illum fecit: & tamen bonitate ſua illum creando ſponte, ſe vt perficeret incœptum bonum quaſi obligauit. Denique Deus nihil facit neceſſitate, quia nullo modo cogitur aut prohibetur aliquid facere. Et cùm dicimus, Deum aliquid facere quaſi neceſſitate vitandi inhoneſtatem, quam vtique non timet, potius intelligendum eſt quod facit neceſſitate ſeruandæ honeſtatis; quæ ſcilicet neceſſitas non eſt aliud, quàm immutabilitas honeſtatis eius, quàm à ſeipſo, & non ab alio habet, & idcirco impropriè dicitur neceſſitas: Dicimus tamen, quia neceſſe eſt, vt bonitas Dei propter immutabilitatem D ſuam perficiat de homine quod incœpit, quanuis totum ſit gratia, quod fecit bonum. *B.* Concedo.

Quòd ſatisfactionem, per quam ſaluatur homo, non poßit facere niſi Deus homo.

Caput VI. Anſel.

HOc autem fieri nequit, niſi ſit qui ſoluat Deo pro peccato hominis aliquid maius, quam omne quod Deus non eſt. *B.* Ita conſtat. *A.* Illum quoque, qui de ſuo poterit Deo dare aliquid, quod ſuperat omne quod ſub Deo eſt, maiorem eſſe neceſſe eſt, quàm omne quod non eſt Deus. *B.* Nequeo negare. *A.* Nihil autem eſt, quod ſuper omne ſit, quod Deus non eſt, niſi Deus. *B.* Verum eſt. *A.* Non ergo poteſt hanc ſatisfactionem facere niſi Deus. *B.* Sic ſequitur. *A.* Sed nec facere illam debet niſi homo, alioquin non ſatisfacit homo. *B.* Non videtur aliquid iuſtius. *A.* Si ergo ſicut conſtat neceſſe eſt, vt de hominibus perficiatur illa ſuperna ciuitas: nec hoc eſſe valet, niſi fiat prædicta ſatisfactio, quam nec poteſt facere niſi Deus, nec debet niſi homo: neceſſe eſt vt eam faciat Deus homo. *B.* Benedictus Deus, iam magnum quiddam inuenimus de hoc quod quærimus, proſequere igitur vt incœpiſti. Spero enim, quia Deus nos adiuuabit. *A.* Inueſtigandum eſt nunc quomodo poſſit fieri Deus homo.

Quòd neceſſe ſit eundem ipſum eſſe perfectum Deum, & perfectum hominem.

Cap. VII.

DIuina natura & humana non poſſunt inuicem mutari, vt diuina fiat humana, vel humana

A mana diuina: nec ita miſceri, vt quædam tertia ſit ex duabus, quæ nec diuina ſit omnino, nec humana. Deniq; ſi fieri poſſet, vt altera in alteram conuerteretur, aut eſſet tantùm Deus, & non homo, aut ſolũ homo, & nõ Deus. Aut ſi miſcerentur, ita vt ex duabus corruptis fieret quædam tertia, quẽadmodum de duobus indiuiduis animalibus diuerſarum ſpecierum maſculo & fœmina naſcitur tertium, quod nec Patris integram, nec matris ſeruat naturam: ſed ex vtraque tertiam, nec homo eſſet, nec Deus. Non igitur poteſt fieri homo Deus, quem quærimus ex diuina & humana natura, aut conuerſione alterius in alteram, aut corruptiua commixtione vtriuſque in tertiam: quia hæc fieri nequeunt, aut ſi fieri valerent, nihil ad hoc quod quærimus valeret. Si autem quolibet modo coniungi ita dicuntur hæ duæ naturæ integræ, vt cùm alius ſit homo, alius Deus, & non idem ſit Deus, qui & homo, impoſſibile eſt vt ambo faciant quod fieri neceſſe eſt. Nam Deus non faciet, quia non poterit: vt ergo hoc faciat Deus homo, neceſſe eſt eundem ipſum eſſe perfectum Deum, & perfectum hominem, qui hanc ſatisfactionem facturus eſt, quoniam eam facere non poteſt, niſi ſit verus Deus, nec debet niſi ſit verus homo. Quoniam ergo ſeruata integritate vtriuſque naturæ neceſſe eſt inueniri Deum hominem, non minus neceſſe eſt has duas naturas integras conueniri in vnam perſonam, quemadmodum corpus & anima rationalis conueniunt in vnum hominem: quoniam aliter fieri nequit, vt idem ipſe ſit perfectus Deus & perfectus homo. *B.* Totum mihi placet quod dicis.

B *Quòd ex genere Adæ & de Virgine fœmina Deum oporteat ſumere hominem.*

Cap. VIII. Anſel.

REſtat nunc quærere, vnde & quomodo aſſumet Deus humanam naturam. Aut enim aſſumet eam Adam, aut faciet nouum hominem, quemadmodum fecit Adam de nullo alio homine. Sed ſi nouum hominem faciet, non ex Adæ genere, non pertinebit ad genus humanum quod natum eſt de Adam: quare non debebit ſatisfacere pro eo, quia non erit de illo. Sicut enim rectum eſt, vt pro culpa hominis homo ſatisfaciat: ita neceſſe eſt vt ſatisfaciens idem ſit qui peccator, aut eiuſdem generis. Aliter nanque nec Adam, nec genus eius ſatisfaciet pro ſe. Ergo ſicut de Adam & Eua peccatum in omnes homines propagatum eſt: ita nullus, niſi vel ipſi, vel qui de illis naſcitur, pro peccato hominum ſatisfacere debet. Quoniam ergo illi nequeunt, neceſſe eſt vt de illis ſit qui hoc faciet. Amplius ſicut Adam & totum genus eius per ſe ſtetiſſet ſine ſuſtentatione alterius creaturæ, ſi non peccaſſet: ita oportet vt ſi idem genus reſurget poſt caſum, per ſe reſurgat & releuetur. Nam per quemcunque in ſtatum ſuum reſtituatur, per illum vtique ſtabit, per quem ſtatum ſuum recuperabit. Deus etiam quando humanam naturam primitùs fecit in ſolo Adam: nec fœminam, vt de vtroque ſexu multiplicarentur homines, facere voluit niſi de ipſo, vnde ipſe apertè monſtrauit, ſe non niſi de Adam voluiſſe facere quod de humana natura facturus erat. Quapropter ſi genus Adæ per aliquem releuatur hominem, qui non ſit de eodem genere, non in illam dignitatem, quam habiturus erat ſi non peccaſſet Adam, & ideo non integre reſtaurabitur, & Dei propoſitum deficere videbitur: quæ duo inconuenientia ſunt, ergo neceſſe eſt, vt de Adam aſſumatur homo, per quem reſtauraretur genus Adæ. C *B.* Si rationem ſequimur, ſicut propoſuimus, hoc ineuitabiliter oportet eſſe. *A.* Inueſtigemus nunc, vtrum aſſumenda ſit à Deo natura hominis de patre & matre, ſicut alij homines, aut de viro ſine fœmina aut de fœmina ſine viro. Nam quocunque modo ex his tribus modis ſit, de Adam & de Eua erit, de quibus eſt omnis homo vtriuſque ſexus, nec aliquis modus ex tribus his facilior eſt Deo quam alij, vt eo modo potius debeat aſſumi. *B.* Bene procedis. *A.* Verùm non eſt opus de multo labore, vt oſtendatur: quia mundius & honeſtius procreabitur homo ille de ſolo viro vel fœmina, quam de commixtione vtriuſque, ſicut omnes alij filij hominum. *B.* ſufficit. *A.* Aut ergo de ſolo viro, aut de ſola fœmina aſſumendus eſt. *B.* Aliunde non poteſt. *A.* Quatuor modis poteſt Deus facere hominem: videlicet aut de viro & de fœmina, ſicut aſſiduus vſus monſtrat aut nec de viro nec de fœmina, ſicut creauit Adam: aut de viro ſine fœmina, ſicut fecit Euam: aut de fœmina ſine viro, quod nondum fecit, vt igitur hûc quoque modum probet ſuæ ſubiacere poteſtati, & ad hoc ipſum opus dilatum eſſe, nihil conuenientius quam vt de fœmina ſine viro aſſumat illum hominem, quem quærimus. Vtrum autem de virgine aut de non virgine dignius hoc fiat, non eſt opus diſputare: ſed ſine omni diſputatione aſſerendum eſt, quia de virgine Deum & hominem naſci oportet. *B.* Secundùm placitum cordis mei loqueris. *A.* Eſtne ſolidum hoc quod diximus, aut vanum aliquid ſicut nubes, quod dixiſti nobis infideles obijcere? *B.* Nihil ſolidius. D *A.* Pinge igitur non ſuper fictam vanitatem, ſed ſuper ſolidam veritatem, & dic quia valde conuenit, vt quemadmodum hominis peccatum & cauſa noſtræ damnationis initium ſumpſit à fœmina: ita medicina peccati & cauſa noſtræ ſalutis naſcatur de fœmina: ac ne mulieres deſperent ſe pertinere ad ſortem beatorum, quoniam de fœmina tantum malum proceſſit, oportet vt ad reformandam ſpem earum, de muliere tantum bonum procedat. Pinge & hic: Si virgo erat, quæ cauſa fuit humano generi totius mali, multò magis decet vt virgo ſit, quæ cauſa erit totius boni. Hoc quoque pinge: Si mulier, quam fecit Deus, de viro ſine fœmina facta eſt: de virgine conuenit valde, vt vir quoque, qui fiet de fœmina, ſine viro fiat de virgine. Sed de picturis, quæ poſſunt pingi ſuper hoc: quia Deus homo de virgine muliere naſci debet: iſta nunc ſufficiant. *B.* Valde pulchræ & rationabiles ſunt picturæ iſtæ.

Quòd neceſſe ſit Verbum ſolum & hominem, in vnam conuenire perſonam.

Cap. IX. Anſel.

NVnc quoque quærendum eſt in qua perſona Deus, qui eſt tres perſonæ, hominem aſſumat. Plures enim perſonæ nequeunt vnum eundemque hominem aſſumere in vnitate perſonæ. Quare in vna perſona tantùm hoc fieri neceſſe eſt. Sed de hac vnitate perſonæ Dei & hominis: in qua perſona Dei hoc magis fieri oporteat, in epiſtola de incarnatione Verbi ad dominum papam Vrbanum directa, quantum ad præſentem inueſtigationem ſufficere puto, locutus ſum. *B.* Breuiter tamen hoc tange, cur potius perſona Filij debet incarnari, quàm Patris & Spiritus ſancti?

ſancti? A. Si quælibet alia perſona incarnaretur, erunt duo filij in Trinitate, Filius ſcilicet Dei, qui & ante incarnationem Filius eſt, & ille, qui per incarnationem Filius erit Virginis: & erit in perſonis, quæ ſemper æquales eſſe debent, inæqualitas ſecundùm dignitatem natiuitatum. Digniorem nanque natiuitatem habebit natus ex Deo, quam natus ex virgine. Item, ſi Pater fuerit incarnatus, erunt duo nepotes in Trinitate. quia Pater erit nepos parentum virginis per hominem aſſumptum: & Verbum, cùm nihil habeat de homine, nepos tamen erit virginis, quia filij eius erit filius. Quæ omnia inconuenientia ſunt, nec in incarnatione Verbi contingunt. Eſt & aliud cur magis conueniat incarnari Filio, quàm alijs perſonis: quia conuenientius ſonat Filium ſupplicare patri, quàm aliam perſonam alij. Item homo, pro quo erat oraturus, & diabolus, quem erat expugnaturus, ambo falſam ſimilitudinem Dei per propriam voluntatem præſumpſerant. Vnde quaſi ſpecialius aduerſus perſonam Filij peccauerant, qui vera Patris ſimilitudo creditur. Illi itaque, cui ſpecialius ſit iniuria, conuenientius attribuitur culpæ vindicta aut indulgentia. Quapropter cùm ratio nos ineuitabilis perduxerit ad hoc, vt neceſſe ſit diuinam & humanam naturam in vnam conuenire perſonam: nec hoc fieri poſſit in pluribus perſonis Dei, & hoc conuenientius fieri pateat in perſona Verbi, quàm in alijs: neceſſe eſt Verbum Deum & hominem in vnam conuenire perſonam. B. Sic eſt via, qua me ducis vndique munita ratione, vt neque ad dexteram neque ad ſiniſtram videam me ab illa poſſe declinare. A. Non ego te duco, ſed ille, de quo
B loquimur, ſine quo nihil poſſumus, nos ducit vbicunq; viam veritatis tenemus.

Quòd homo idem non ex debito moriatur: & quomodo poſſit vel non poſſit peccare: & cur ille vel Angelus de ſua iuſtitia laudandus ſit, cùm peccare non poſſit.

Caput X. Anſel.

VTrum autem homo ille ſit moriturus ex debito, ſicut alij homines ex debito moriuntur, nunc inueſtigare debemus. Sed ſi Adam moriturus non erat, ſi non peccaſſet, multò magis iſte mortem pati non debebit, in quo peccatum eſſe non poterit, quia Deus erit. *Boſo.* In hoc volo te aliquantulum morari, ſiue enim dicatur poſſe, ſiue non poſſe peccare, in vtroque mihi non parua naſcitur quæſtio. Nam ſi non poſſe peccare dicitur, vt enim aliquantulum loquar, non quaſi de illo, qui nunquam fuiſſet, ſicut hactenus fecimus: ſed velut de eo, quem & cuius facta nouimus, quis neget illum multa potuiſſe facere, quæ peccata dicimus. Quippe vt alia taceam, quomodo dicemus eum non potuiſſe mentiri, quod ſemper peccatum eſt. Cum enim dicat Iudæis de Patre: *ſi dixero, quia non ſcio eum, ero ei ſimilis vobis mendax*: & inter hæc verba dicat: *non ſcio eum*: quis eum dicat eaſdem tres nequiuiſſe proferre dictiones, ſiue alijs verbis: vt ſic diceret, *non ſcio eum*. Quod ſi faceret, vt ipſe ait: eſſet *mendax*, quod eſt eſſe peccatorem. Quare, quoniam hoc potuit, peccare potuit. A. Et hoc dicere potuit, & peccare non potuit. B. Hoc oſtende. A. Omnis poteſtas ſequitur voluntatem. Cùm enim dico quia poſſum loqui vel ambulare, ſubauditur, ſi volo. Si enim non ſubintelligitur voluntas: non eſt poteſtas; ſed neceſſitas. Nam cùm dico, quia nolens poſſum trahi & vinci, non eſt, nec mea poteſtas, ſed neceſſitas & poteſtas alterius. Quippe nõ eſt aliud poſſum trahi vel vinci, quam alius me trahere vel vincere poteſt. Poſſumus itaq; dicere de Chriſto: quia potuit mentiri, ſi ſubaudiatur ſi vellet. & quoniàm mentiri non potuit nolens, nec potuit velle mentiri: nec minus dici poteſt, nequiuiſſe mentiri. Sic itaq; potuit & non potuit mentiri. B. Nunc redeamus ad inueſtigandum de illo quaſi nondũ ſit, ſicut incœpimus. Dico igitur, ſi peccare non potuit: quia ſicut dicis non poterit velle, ex neceſſitate ſeruabit iuſtitiam: quare non ex libertate arbitrij iuſtus erit. Quæ igitur gratia illi pro iuſtitia ſua debebitur. Solemus namq; dicere, Deũ idcirco feciſſe Angelum & hominem tales, qui peccare poſſent, quatenus cùm poſſent deſerere iuſtitiam, & ex libertate arbitrij ſeruarent, gratiã & laudem mererentur: quę illis, ſi ex neceſſitate iuſti eſſent, non deberentur. A. Nonne Angeli, qui modò peccare nequeũt, laudandi ſunt? B. Sunt vtiq;, quia hoc, quod modo non poſſunt, meruerũt, per hoc, quod potuerunt & noluerunt. A. Quid dicis de Deo, qui peccare non poteſt: nec hoc meruit per poteſtatem peccandi, qua non peccauit, nõne laudandus eſt pro iuſtitia ſua? B: Hic volo, vt reſpondeas pro me, nam ſi dico eũ non eſſe laudandum, ſcio me mentiri. Si aũt dico laudandum, timeo infirmare rationem, quam dixi de Angelis. A. Angeli non ſunt laudandi de iuſtitia ſua, quia peccare potuerũt, ſed quia per hoc quodammodo à ſe habẽt quod peccare nequeunt: in quo aliquatenus ſimiles ſunt Deo, qui à ſe habet quicquid habet. Dicitur enim dare aliquid quod non aufert quãdo poteſt: & facere eſſe aliquid, qui cùm poſſit idipſum facere non eſſe, non facit. Sic itaq; cùm Angelus D
potuit auferre ſibi iuſtitiam, & non abſtulit: & facere ſe non eſſe iuſtũ, & non fecit, rectè aſſeritur ipſe ſibi dediſſe iuſtiam, & ſeipſum iuſtum feciſſe. Hoc igitur modo habet à ſe iuſtitiam: quia creatura eam aliter à ſe habere nequit, & idcirco laudandus eſt de ſua iuſtitia, & non neceſſitate, ſed libertate iuſtus eſt, quia impropriè dicitur neceſſitas, vbi nec coactio vlla eſt, nec prohibitio. Quapropter quoniã Deus perfectè habet à ſe quicquid habet, ille maximè laudandus eſt de bonis quę habet & ſeruat, non vlla neceſſitate: ſed, ſicut ſupra dixi, propria & ęterna immutabilitate. Sic ergo homo ille, qui idem ipſe Deus erit, quoniam omne bonũ quod ipſe habebit, à ſe habebit, non neceſſitate, ſed voluntate & libertate. & à ſeipſo iuſtus, & idcirco laudandus erit. Quanuis enim humana natura à diuina habeat quod habebit, idem tamen ipſe à ſe ipſo (quoniam duę naturę vna perſona erunt) habebit. B. Satis feciſti mihi ex hoc, & apertè video: quia & peccare non poterit: & tamen laudandus erit de iuſtitia ſua. Sed nunc quærendum æſtimo, cùm Deus talem poſſet facere hominem: cur non tales fecit Angelos & duos primos homines, vt ſimiliter & peccare nõ poſſent, & de iuſtitia ſua laudandi eſſent? A. Intelligis quid dicas? B. Videor mihi intelligere, & idcirco quęro, cur eos tales nõ fecit? A. Quoniam non potuit nec debuit fieri, vt vnuſquiſque eorum eſſet idem ipſe qui Deus, ſicut de homine iſto dicimus, & ſi quęris, cur non vel tot quot ſunt perſonæ Dei, vel ſaltem de vno hoc fecit, reſpondeo: quia ratio tunc fieri nullatenus hoc exigebat, ſed omnino (quia Deus nihil ſine ratione facit) prohibebat. B. Erubeſco quia hoc quæſiui, dic quod dicturus eras. A. Dicamus ergo, quia mori non debebit, quoni-

A quoniam non erit peccator. B. Concedere me oportet.

Quòd moriatur ex ſua poteſtate, quòd mortalitas non pertineat ad puram hominis naturam.

Caput XI. Anſel.

NVnc autem reſtat indagare, vtrum poſſit mori ſecundùm humanam naturam: nam ſecundùm diuinam incorruptibilis ſemper erit. B. De hoc cur dubitare debemus, cùm ipſe verus homo futurus ſit, & omnis homo naturaliter mortalis ſit. A. Non puto mortalitatem ad puram, ſed ad corruptam hominis naturam pertinere. Quippe ſi nunquam peccaſſet homo, & immortalitas ipſius immutabiliter firma eſſet: non tamen minus homo eſſet verus: & quando mortales in incorruptibilitatem reſurgent, non minus erunt veri homines, nam ſi pertineret ad veritatem humanę naturę mortalitas, nequaquam poſſet eſſe homo, qui eſſet immortalis. non ergo pertinet ad ſynceritatem humanæ naturæ corruptibilitas ſiue incorruptibilitas: quoniam neutra facit aut deſtruit hominem, ſed altera valet ad eius miſeriam, altera ad beatitudinem. Sed quoniam nullus homo eſt, qui non moriatur: Idcirco mortale ponitur in hominis diffinitione à Philoſophis, qui non crediderunt totum hominem, aliquando potuiſſe aut poſſe eſſe immortalem. Quare non ſufficit ad demonſtrandum illum hominem debere mortalem eſſe, hoc: quia verus homo erit. B. Quære ergo tu aliam rationem: quia ego illam neſcio, ſi tu ſcis, qua ille probetur poſſe mori. A. Dubium non eſt, quia ſicut Deus erit, ita omnipotens erit. B. Vnde eſt? A: Si ergo volet, poterit animam ſuam ponere & iterum ſumere. B B. Si hoc non poteſt, non videtur, quòd ſit omnipotens. A. Poterit igitur nunquam mori, ſi volet: & poterit mori, & reſurgere. Siue autem animam ſuam ponat nullo alio faciente, ſiue alius hoc faciat, vt eam ponat ipſo permittente, quantum ad poteſtatem nil differt. B. Non eſt dubium. A. Si igitur voluerit permittere, poterit occidi: ſed ſi noluerit, non poterit. B. Ad hoc nos indeclinabiliter perducit ratio. A. Ratio quoque non docuit, quia oportet eum maius aliquid habere, quàm quicquid ſub Deo eſt, quod ſponte det, & non ex debito; Deo. B. Ita eſt. A. Hoc autem nec ſub illo, nec extra illum inueniri poteſt. B. Verum eſt. A. In ipſo igitur inueniendum eſt. B: Sic ſequitur. A. Aut igitur ſeipſum, aut aliquid de ſe dabit. B. Non poſſum aliter intelligere. A. Quærendum eſt nunc, cuiuſmodi hæc datio debebit eſſe. Dare nanque ſe non poterit Deo: aut aliquid de ſe quaſi non habenti, vt ſuus ſit: quoniam omnis creatura Dei eſt. B. Sic eſt. A. Sic ergo intelligéda eſt hæc datio. Quia aliquo modo ponet ſe ad honorem Dei, aut aliquid de ſe, quomodo debitor non erit. B. Ita ſequitur ex ſupradictis. A. Si dicimus, quia dabit ſeipſum ad obediendum Deo, vt perſeueranter ſeruando iuſtitiam ſubdat ſe eius voluntati: non erit hoc dare, quod Deus ab illo non exigat ex debito. Omnis enim rationalis creatura debet hanc obedientiam Deo. A. Hoc negari nequit. B. Alio itaq; modo oportet vt det ſeipſum Deo, aut aliquid de ſe. A. Ad hoc nos impellit ratio. A. Videamus ſi fortè hoc ſit vitam ſuam dare ſiue ponere animam ſuam, ſiue tradere ſeipſum morti ad honorem Dei. Hoc enim ex debito Deus non exiget ab illo: quoniam nanque non erit peccatum in illo, non debebit mori, vt diximus. B. Aliter nequeo intelligere. B. Conſideremus adhuc, vtrum

C ſic rationabiliter conueniat. A. Dic tu, & ego libenter audiam. A. Si homo per ſuauitatem peccauit, an non conuenit, vt per aſperitatem ſatisfaciat. Et ſi tam facile victus eſt à diabolo, vt Deum peccando exhonoraret, vt facilius non poſſet, nonnè iuſtum eſt, vt homo ſatisfaciens Deo pro peccato, tanta difficultate vincat diabolum ad honorem Dei, vt maiori non poſſit. An non eſt dignum quatenus qui ſe ſic abſtulit Deo peccando, vt ſe plus auferre non poſſet: ſic ſe det Deo ſatisfaciendo, vt magis ſe non poſſit dare? B. Non eſt aliquid rationabilius. A. Nihil autem aſperius aut difficilius poteſt homo ad honorem Dei ſponte & non ex debito pati quàm mortem: & nullatenus ſeipſum poteſt homo magis dare Deo, quam cùm ſe morti tradidit ad honorem illius. B. Vera ſunt omnia hæc. A. Talem ergo oportet eum eſſe, qui pro peccato hominis ſatisfacere volet: vt mori poſſit ſi velit. B. Video hominem illum planè quem quærimus, talem eſſe oportere: qui nec ex neceſſitate moriatur, quoniam erit omnipotens: nec ex debito, quia nunquam peccator erit: & mori poſſit ex libera voluntate, quia neceſſarium erit. A. Sunt & alia multa, cur eum valde conueniat hominum ſimilitudinem & conuerſationem abſque peccato habere, quæ facilius & clarius per ſe patent in eius vita & operibus, quàm velut ante experimentum, ſola ratione monſtrari poſſint. Quis enim explicet, quàm neceſſariè, quam ſapienter factum ſit, vt ille, qui homines erat redempturus, & de via mortis & perditionis ad viam vitę & beatitudinis ęternæ docendo reducturus, cum hominibus conuerſaretur, & in ipſa conuerſatione cùm eos doceret verbo qualiter viuere deberent, ſeipſum exemplum præberet. Exéplum autem ſeipſum quomodo daret infirmis & mortalibus, vt propter iniurias, aut contumelias, aut dolores, aut mortem à iuſtitia non recederent, ſi ipſum hæc omnia ſentire non agnoſcerent. D

Quòd quamuis incommodorum noſtrorum particeps ſit, miſer tamen non ſit. Cap. XII. Boſo.

OMnia hæc patenter oſtendunt eum mortalem, & incommodorum noſtrorum participem eſſe oportere. Sed hæc omnia miſeriæ noſtræ ſunt, nunquid ergo miſer erit? Anſel. Nequaquam. nam ſicut ad beatitudinem non pertinet commodum, quod habet quis contra voluntatem: ita non eſt miſeria, apprehendere ſapienter nulla neceſſitate aliquod incommodum ſecundùm voluntatem. B. Concedendum eſt.

Quòd cùm alijs infirmitatibus noſtris ignorantiam non habeat.

Caput XIII. Boſ.

VErùm in hac ſimilitudine, quam habere debet cum hominibus, dic vtrum ignorantiam quoque, ſicut alias infirmitates noſtras, habiturus ſit? A. Quid dubitas de Deo, vtrum ſit omnia ſciens? B. Quia quanuis ſit immortalis futurus ex diuina natura, mortalis tamen erit ex humana. Cur ergo non ſimiliter: poterit ille homo eſſe verè ignorans, ſicut verè mortalis erit? A. Illa hominis aſſumptio in vnitatem perſonæ, non niſi ſapienter à ſumma ſapientia fiet, & ideo non aſſumet in homine, quod nullo modo vtile, ſed valde noxium eſt ad opus, quod idem homo facturus eſt. Ignorantia nanque ad nihilum illi vtilis eſſet, ſed ad multa noxia: quomodo enim tot & tanta opera, quæ facturus eſt, faciet ſine ſumma ſapientia, aut quomodò illi homines credent, ſi eum

A ſi eum ſciat neſcium. Si autem neſciet, ad quid erit ei vtilis ignorantia illa? Deinde, ſi nihil amatur, niſi quod cognoſcitur: ſicut nihil erit boni, quod non amet, ita nullum bonum erit, quod ignoret. Bonum autem nemo perfectè nouit, niſi qui illud à malo ſcit diſcernere, hanc quoq; diſcretionem nullus ſcit facere, niſi qui malum non ignorat. Sicut igitur ille, de quo loquimur, omne perfectè ſciet bonum: ita nullum ignorabit malum. Omnem igitur habebit ſcientiam, quamuis eam publice in hominum conuerſatione non oſtendat. *B.* Hoc in maiori ætate ita videtur, ſicut dicis: ſed in infantia, ſicut non erit tempus congruum, vt in illo appareat ſapientia: ita non erit opus, & ideo nec congruum, vt illam habeat. *A.* Nonne dixi, quia ſapienter ſiet illa incarnatio? Sapienter nanq; aſſumet Deus mortalitatem, qua ſapienter (quia valde vtiliter) vtetur. Ignorantiam verò non poterit aſſumere ſapienter: quia nunquam eſt vtilis, ſed ſemper noxia: niſi forte per eam mala volũtas (quę nunquam in illo erit) ab affectu reſtringitur. Nam etſi aliquando ad aliud non nocet, hoc ſolo tamen nocet, quia ſcientiæ bonum aufert, & vt breuiter abſoluam, quod quęris, ex quo homo ille erit plenus Deo, ſemper in ſeipſo erit, vnde nunquam erit ſine eius potentia & fortitudine & ſapientia. *Boſ.* Quamuis hoc in Chriſto fuiſſe ſemper non dubitatem, ideo tamen quęſiui, vt de hoc quoque rationem audirem. Sæpe nanq; aliquid eſſe certi ſumus, & tamen hoc ratione probare neſcimus,

Quomodo mors eius prævaleat numero & magnitudini peccatorum omnium.

Cap. XIIII.

B NVnc rogo vt doceas me, quomodo mors eius prævaleat numero & magnitudini peccatorum omnium: cùm vnum (quod putamus leuiſſimum) peccatum tam infinitum monſtres, vt ſi numerus oſtendatur infinitus mundorum, qui ſic pleni ſunt creaturis ſicut iſte eſt, nec poſſint ſeruari quin redigantur in nihilum, niſi faciat aliquis aſpectum vnum contra voluntatem Dei, non tamen fieri debeat. *A.* Si præſens eſſet homo ille, & quis eſſet ſcires, & diceretur tibi: niſi occidas hominem illum, peribit mundus iſte totus, & quicquid Deus non eſt, faceres hoc pro conſeruanda omni alia creatura? *B.* Non facerem, etiam ſi mihi infinitus numerus mundorum oſtenderetur. *A.* Quid ſi iterum tibi diceretur, aut eum occides, aut omnia peccata mundi venient ſuper te? *B.* Reſponderem me potius illa omnia peccata velle ſuſcipere, non ſolùm huius mundi quæ fuerunt & quæ futura ſunt, ſed & quæcunque ſuper hæc cogitari poſſunt, quàm iſtud ſolum quod non ſolum de occiſione eius, ſed & de qualibet parua læſione, quæ illum tangeret, reſpondere me exiſtimo debere. *A.* Rectè exiſtimas: ſed dic mihi, cur ita cor tuum iudicat, vt plus horreat vnum peccatum in læſione huius hominis: quàm alia omnia, quæ cogitari poſſunt: cùm omnia quæcunque fiunt peccata, contra illum ſint? *B.* Quoniam peccatum, quod in perſona eius fit, incomparabiliter ſuperat omnia illa, quæ extra perſonam illius cogitari poſſunt. *A.* Quid dicis ad hoc: quia ſæpe libenter aliquis patitur quaſdam in ſua perſona moleſtias, ne maiores patiatur in rebus ſuis, *B.* Quia Deus non eget hac patientia, cuius poteſtati omnia ſubiacent, ſicut tu ſupra meæ interrogationi reſpondiſti. *A.* Bene reſpondes: Videmus ergo, quia violationi vitæ corporalis huius hominis nulla immenſitas vel multitudo peccatorum extra perſonam Dei comparari valet. *B.* Sapientiſſimum eſt. *A.* Quantum bonum tibi videtur, cuius interemptio tam mala eſt. *B.* Si omne bonum tam bonum eſt, quàm mala eſt eius deſtructio: plus eſt bonum incomparabiliter, quam ſint ea peccata mala, quæ ſine exiſtimatione ſuperat eius interemptio. *A.* Verum dicis. Cogita, quia etiam peccata tantum ſunt odibilia, quantum ſunt mala: & vita iſta tantum amabilis, quantum eſt bona. Inde ſequitur, quia vita hæc plus eſt amabilis, quàm ſint peccata odibilia. *B.* Non poſſum hoc non intelligere. *A.* Putaſne, tantum bonum tam amabile poſſe ſufficere ad ſoluendum quod debetur pro peccatis totius mũdi? *B.* Imò poteſt pluſquam in infinitum. *A.* Vides igitur quomodo vita hæc vincat omnia peccata, ſi pro illis detur. *Boſo.* Apertè. *Anſel.* Si ergo dare vitam, eſt mortem accipere: ſicut datio huius vitæ prævalet omnibus hominum peccatis: ita & acceptio mortis. C

Quomodo deleat mors eadem etiam peccata eum perimentium.

Caput XV. Boſo.

ITa eſſe de omnibus peccatis, quæ perſonam Dei non tangunt, conſtat. Sed nunc video aliud quærendum. Nam ſi tam malum eſt eum occidere, quam bona eſt vita eius: quomodo poteſt mors eius ſuperare & delere peccata eorum, qui eum occiderunt? Aut ſi alicuius eorum peccatum delet: quomodo poteſt aliorum quoq; hominum aliquod delere? Credimus enim, quia & multi ex illis ſaluati ſunt, & innumerabiles alij ſaluantur. *A.* Hanc quæſtionem ſoluit Apoſtolus, qui dixit: quia *ſi cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent.* Tantum nanq; differunt ſcienter factum peccatum, & quod per ignorantiam fit: vt malum, quod nunquam facere poſſent pro nimietate ſua ſi cognoſceretur, veniale ſit quia ignoranter factum eſt. Deum enim occidere nullus homo vnquam ſcienter ſaltem velle poſſit: & ideo qui illum occiderunt ignoranter, non in illud infinitum peccatum, cui nulla alia comparari poſſunt peccata, proruerunt. Nam ſi conſiderauimus eius magnitudinem ad videndum, quam bona eſſet vita illa, ſecundùm hoc quod ignoranter factum eſt: ſed quaſi ſcienter fieri, quod nec vnquam fecit aliquis, nec facere potuit *B.* Rationabiliter interemptores Chriſti ad veniam peccati ſui pertingere potuiſſe, monſtraſti. *A.* Quid iam quæris amplius? Ecce iam vides, quomodo rationabilis neceſſitas oſtendit ex hominibus perficiendum eſſe ſupernam ciuitatem: nec hoc poſſe fieri, niſi per remiſſionem peccatorum, quam homo nullus habere poteſt niſi per hominem, qui idem ipſe ſit Deus: atque ſua morte homines peccatores Deo conciliet. Apertè igitur inuenimus Chriſtum, quem Deum & hominem confitemur, & mortuum propter nos. hoc autem abſque omnium dubietate cognito, cuncta quæ ipſe dicit, certa eſſe, quoniam Deus mentiri nequit: & ſapienter eſſe facta quæ fecit, dubitandum non eſt, quamuis non eorum ratio intelligatur à nobis. *B.* Verum eſt quod dicis, nec aliquatenus quod dixit, eſſe verum: aut quod fecit, rationabiliter eſſe factum, dubito. Sed hoc poſtulo, vt quod quaſi non debere, aut non poſſe fieri videtur infidelibus, in fide Chriſtiana hoc mihi qua ratione fieri debeat aut poſſit, aperias: non vt me in fide confirmes: ſed vt confirmatum veritatis ipſius intellectu lætifices. D

Qualiter

A

Qualiter Deus de maſſa peccatrice aſſumpſit hominem ſine peccato, & de Saluatione Adæ & Euæ.

Cap. XVI.

QVapropter ſicut eorum, quæ ſupra dicta ſunt, rationem aperuiſti: ſic peto vt eorum, quæ ſum adhuc quæſiturus, rationem oſtendas. Primum ſcilicet, qualiter de maſſa peccatrice & humano genere, quod totum infectum erat peccato, hominem ſine peccato, quaſi azymum de fermentato, Deus aſſumpſit. Nam licèt ipſa hominis eiuſdem conceptio ſit munda, & abſque carnalis delectationis peccato, virgo tamen ipſa, vnde aſſumptus eſt, eſt *in iniquitatibus* concepta: *& in peccatis concepit eam mater* eius, & cum originali peccato nata eſt, quia & ipſa in Adam peccauit, *in quo omnes peccauerunt*. *A.* Poſtquam conſtat hominem illum eſſe Deum, & peccatorum reconciliatorem, dubium non eſt eum ſine peccato eſſe: hoc autem eſſe non valet, niſi abſque peccato de maſſa peccatrice ſit aſſumptus. Qua ratione verò ſapientia Dei hoc fecit, ſi non poſſumus intelligere, non debemus mirari: ſed cum veneratione tolerare, aliquid eſſe in ſecretis tantæ rei, quod ignoremus. Quippe mirabilis Deus reſtaurauit humanam naturam, quam inſtaurauit: æqualiter enim vtrunque Deo facilè eſt, ſed homo antequam eſſet, non peccauit, vt fieri non deberet. Poſtquam verò factus eſt, peccando meruit, vt quod & ad quod factus erat, perderet: quamuis non perdiderit omnino quod factus erat, vt eſſet quod puniretur, aut cui Deus miſereretur. Neutrum enim horum fieri poſſet, ſi in nihilum redactus eſſet. Tanto ergo mirabilius Deus illum reſtituit, quã

B

inſtituit: quando hoc de peccatore contra meritum. Illud non de peccatore, nec contra meritum fecit. Quantum etiam eſt Deum & hominem, ſic in vnum conuenire, vt ſeruata integritate vtriuſq; naturæ idem ſit homo qui Deus. Quis ergo præſumat vel cogitare, quod humanus intellectus valeat penetrare quàm ſapienter, quàm mirabiliter, tam inſcrutabile opus factum ſit. *B.* Aſſentior, quia nullus homo poteſt in hac vita tantum ſecretum penitus aperire, nec peto vt facias, quod nullus homo facere poteſt: ſed tantùm, quantum potes. Plus enim perſuadebis altiores in hac re rationes latere, ſi aliquam te monſtraueris videre, quam ſi te nullam in ea rationem intelligere, nihil dicendo, probaueris. *A.* Video me ab importunitate tua non poſſe liberari, ſed ſi aliquatenus potero quod poſtulas oſtẽdere, gratias agamus Deo. Si verò nõ potero, ſufficiãt ea quę ſupra probata ſunt. Cùm enim conſtat, Deum hominem fieri oportere, dubium non eſt, ſapientiam & potentiam illi non deeſſe, vt hoc ſine peccato fiat. *B.* Sic libenter accipio. *A.* Oportuit vtique vt illa redemptio, quam Chriſtus fecit, prodeſſet: non ſolùm illis, qui eo tempore fuerunt, ſed & alijs. Sit enim rex aliquis, cui totus populus ſuæ cuiuſdam ciuitatis ſic peccauit, excepto vno ſolo, qui tamen eſt de illorum genere: vt nullus eorum facere poſſit vnde mortis damnationem euadat. Ille autem, qui ſolus eſt innocens, tantam apud regem habeat gratiam, vt poſſit: & tantam dilectionem erga reos, vt velit omnes, qui credent ſuo conſilio, reconciliare quodam ſeruitio ipſi regi valdè placituro, quod facturus eſt die ſecũdùm voluntatem regis ſtatuto. & quoniam non omnes poſſunt, qui reconciliandi ſunt, ad diem illam conuenire, concedit rex, propter magnitudinem ſeruitij illius, vt quicunq; vel ante, vel poſt diem illam confeſſi fuerint ſe velle per illud opus, quod ea die fiet, veniam impetrare, & ad pactum conſtitutum ibi accedere, ab

C

omni culpa ſint abſoluti præterita. & ſi contigerit vt poſt hanc veniam iterum peccent, ſi digne ſatis facere & corrigi deinceps voluerint, per eiuſdem pacti efficaciam iterum veniam recipiant: ſic tamen, vt nullus palatium eius ingrediatur, donec factum ſit, vnde culpæ relaxantur. Secundùm hãc ſimilitudinem, quoniam non potuerunt omnes homines qui ſaluandi erant, præſentes eſſe, quando redemptionem illam Chriſtus fecit, tanta fuit vis in eius morte, vt etiam in abſentes, vel loco, vel tempore, eius protendatur effectus. Quòd autem non ſolùm præſentibus prodeſſe debeat, hinc facile cognoſcitur: quia non tot pręſentes eius eſſe morti potuerunt, quod ad ſupernæ ciuitatis conſtructionem neceſſarij ſunt, etiam ſi omnes, qui eiuſdem mortis tempore vbicunque erant, ad illam redemptionem admitterentur. Plures enim ſunt dæmones, quàm (de quibus reſtaurandus eſt numerus eorum) ea die viuerent homines. Nec credendum eſt, ex quo factus eſt homo, vllum tẽpus fuiſſe, quo mundus iſte cum creaturis ſuis, quæ factæ ſunt ad vſus hominum, ſic vacuus fuiſſet, vt nullus eſſet in illo ex humano genere ad hoc pertinens, propter quod factus eſt homo. Videtur enim inconueniens, quod Deus vel vno momento permiſerit humanum genus, & ea, quæ fecit, propter vſum eorum, de quibus ſuperna ciuitas perficienda eſt, quaſi fruſtra extitiſſe. Nam aliquatenus inuanum eſſe viderentur, quamdiu non ad hoc, propter quod maximè factæ eſſent, viderentur ſubſiſtere. *B.* Congruenti ratione, & cui nihil repugnare videtur, monſtras nullum vnquam tempus fuiſſe, ex quo factus eſt homo, abſque aliquo, qui ad eam pertineret (ſine qua factus eſſet vanè omnis homo) reconciliationem: quòd non

D

ſolùm conuenire, ſed etiam neceſſe eſſe poſſumus cõcludere. Si enim conuenientius & rationabilius eſt hoc, quam aliquando nullum fuiſſe, de quo intentio Dei, qua hominem fecit, perficeretur. nec eſt aliquid, quod huic obuiet rationi, neceſſe eſt ſemper aliquem ad prædictam reconciliationem pertinentem fuiſſe. Vnde Adam & Euam ad illam pertinuiſſe redemptionem dubitandum non eſt, quamuis hoc autoritas diuina apertè non pronuntiet. *A.* Incredibile quoque videtur, quando Deus illos fecit & propoſuit immutabiliter facere de illis omnes homines, quos ad cœleſtem ciuitatem aſſumpturus erat, quòd illos duos ab hoc excluſerit propoſito. *B.* Imò illos maximè ad hoc feciſſe credi debet, vt eſſent de illis, propter quos facti ſunt. *A.* Bene conſideras. Nulla tamen anima ante mortem Chriſti, paradiſum cœleſtem ingredi potuit, ſicut ſupra dixi de regis palatio. *B.* Sic tenemus. *A.* Virgo autem illa, de qua ille homo aſſumptus eſt, de quo loquimur: fuit de illis, qui ante neceſſitatem eius per eum mundati ſunt à peccatis, & in eius ipſa munditia de illa aſſumptus eſt. *B.* Placeret mihi multum quod dicis, niſi cùm ipſe debeat à ſeipſo habere munditiam a peccato: videtur eam habere à matre, & per ſe mundus non eſſe, ſed per illam. *A.* Non ita eſt. Sed quoniam matris munditia, per quam mundus eſt, non fuit niſi ab illo: ipſe quoque per ſeipſum & à ſe mundus fuit. *B.* Bene eſt de hoc. Verùm adhuc mihi aliud videtur quærendum. Diximus enim ſupra: quia non neceſſitate moriturus erat, & nunc videmus, quia mater eius per eius mortem futuram munda fuit, quòd niſi illa fuiſſet, ipſe de illa eſſe non potuiſſet. Quomodo non neceſſitate mortuus eſt,

qui

A qui non niſi quia moriturus erat potuit eſſe? Nam ſi moriturus non eſſet, virgo, de qua aſſumptus eſt, munda non fuiſſet: quoniam hoc nequaquam valuit eſſe, niſi veram eius mortem credendo: nec ille de illa potuit aliter aſſumi. Quare ſi non mortuus eſt ex neceſſitate, poſtquam aſſumptus eſt de virgine, potuit non eſſe aſſumptus de virgine, poſtquam eſt aſſumptus: quod non eſt poſſibile. *A.* Si bene, quæ ſupra dicta ſunt, conſideraſſes, hanc quæſtionem in illis, vt puto, ſolutam intellexiſſes. *B.* Non video quomodo. *A.* Nonne, quando quæſiuimus, vtrum ille mentiri potuerit, monſtrauimus in mentiendo duas eſſe poteſtates? vnam videlicet volendi mentiri, alteram mentiendi: & quoniam cùm mentiendi poteſtatem haberet, hoc à ſeipſo habuit, vt non poſſet velle mentiri: idcirco de ſua iuſtitia, qua veritatem ſeruauit, eſſe eum laudandum. *B.* Ita eſt. *A.* Similiter eſt in ſeruando vitam, poteſtas volendi ſeruare, & poteſtas ſeruandi. Cùm autem quæritur, vtrum idem Deus homo potuerit ſeruare vitam ſuam, vt nunquam moreretur, dubitandum non eſt: quia ſemper habuit poteſtatem ſeruandi, quamuis nequiuerit velle ſeruare, vt nunquam moreretur: & quoniam hoc à ſeipſo habuit, vt ſcilicet velle non poſſet, non neceſſitate, ſed libera poteſtate animam ſuam poſuit. *B.* Non omnino ſimiles fuerunt in illo iſtæ poteſtates mentiendi ſcilicet, & ſeruandi vitam. Ibi enim ſequitur, quia ſi vellet, poſſet mentiri: hìc autem videtur, quia ſi non mori vellet, non magis hoc poſſet quàm poſſet non eſſe quod erat. Nam ad hoc erat homo vt moreretur, & propter huius futuræ mortis fidem de virgine potuit aſſumi, ſicut ſupra dixiſti. *A.* Quemadmodum putas illum non potuiſſe non

B mori, aut neceſſitate mortuum eſſe: quia non potuit non eſſe quod erat, ita potes aſſerere, illum non potuiſſe velle non mori, aut neceſſitate mori voluiſſe, quoniam quod erat, non eſſe nõ potuit. Non enim magis ipſe factus eſt homo ad hoc vt moreretur, quàm vt vellet mori. Quapropter ſicut non debes dicere, quia non potuit velle non mori, aut neceſſitate voluit mori: ſic nõ eſt dicendum, quia non potuit non mori, aut neceſſitate mortuus eſt. *B.* Imò quoniam eidem ſubiacent rationi, ſcilicet & mori, & velle mori, vtrumque videtur in illa neceſſitate fuiſſe. *A.* Quis ſe ſponte voluit hominem facere, vt eadem immutabili voluntate moreretur, & per huius fidem certitudinis virgo munda fieret, de qua homo ille aſſumeretur? *B.* Deus, Filius Dei. *A.* Nonne monſtratum eſt ſupra, quòd Dei voluntas nulla cogitur neceſſitate: ſed ipſe ſe ſpontanea ſua ſeruat immutabilitate, quando dicitur aliquid neceſſitate facere. *A.* Verè monſtratum eſt. Sed videmus econtra, quia quod Deus immutabiliter vult, non poteſt non eſſe, ſed neceſſe eſt eſſe. Quapropter ſi Deus voluit, vt ille homo moreretur, non potuit non mori. *A.* Ex eo, quia Filius Dei aſſumpſit hominem ea voluntate vt moreretur, probas eundem hominem non potuiſſe non mori. *B.* Ita intelligo. *A.* An non ſimiliter apparuit ex his, quæ dicta ſunt, filium Dei & aſſumptum hominem vnam eſſe perſonam, vt idem ſit Deus & homo, & Filius Dei & virginis filius? *B.* Sic eſt. *A.* Idem igitur homo ſua voluntate non potuit non mori, & mortuus eſt. *B.* Negare nequeo. *A.* Quomodo ergo voluntas Dei nulla neceſſitate facit aliquid, ſed ſua poteſtate: & voluntas illius fuit voluntas Dei, nulla neceſſitate mortuus eſt, ſed ſola ſua poteſtate. *B.* Argumentationibus tuis obuiare nequeo: nam, nec propoſitiones, quas præmittis: nec conſequentias, quas infers, vllatenus infirmare valeo. Sed tamen hoc mihi ſemper occurrit, quod dixiſti: quia ſi vellet non mori, non magis hoc poſſet, quàm poſſet non eſſe quod erat: verè nanque moriturus erat, quia ſi verè non fuiſſet moriturus, non fuiſſet vera fides futuræ mortis eius, per quam & illa virgo, de qua natus eſt, & alij multi mundati ſunt à peccato. Nam ſi vera non fuiſſet, nil prodeſſe potuiſſet. Quapropter ſi potuiſſet non mori, potuit facere non eſſe verum quod verum erat. *A.* Quare verum erat antequam moreretur, quia moriturus erat? *B.* Quomodo hoc ipſe ſponte voluit & immutabili voluntate. *A.* Si ergo, ſicut dicis, idcirco non potuit non mori, quia verè moriturus erat: & ideo verè erat moriturus, quia hoc ipſe ſponte & immutabiliter voluit: ſequitur illum non ob aliud non potuiſſe non mori, niſi quia immutabili voluntate voluit mori. *B.* Ita eſt, ſed quæcunque fuerit cauſa, verum eſt tamen: quia non potuit non mori, & neceſſe fuit illum mori. *A.* Nimis hæres in nihilo: & (vt dici ſolet) quæris nodum in ſcirpo. *B.* An es oblitus, quid obiecerim excuſationibus tuis in huius diſputationis noſtræ principio: quia videlicet quod poſtulabam, non faceres doctis, ſed mihi, & hoc ipſum mecum petentibus. Suſtine igitur, vt pro tarditate & hebetudine noſtri ingenij quæram, quatenus mihi & illis etiam in puerilibus quæſtionibus, ſicut incepiſti, ſatisfacias. *A.* Iam diximus, quia Deus impropriè dicitur aliquid non poſſe, aut neceſſitate facere.

Quòd in Deo non ſit neceſſitas, vel impoſſibilitas: & quod ſit neceſſitas cogens, & neceſſitas non cogens. D

Cap. XVII.

OMnis quippe neceſſitas & impoſſibilitas eius ſubiacet voluntati. Illius autem voluntas nulli ſubditur neceſſitati aut impoſſibilitati. Nil enim eſt neceſſarium aut impoſſibile, niſi quia ipſe ita vult: ipſum verò aut velle aut nolle aliquid propter neceſſitatem aut impoſſibilitatem, alienum eſt à veritate. Quare quoniam omnia quæ vult, & non niſi quæ vult, facit, ſicut nulla neceſſitas ſiue impoſſibilitas præcedit eius velle aut nolle: ita nec eius facere aut non facere: quamuis multa velit immutabiliter, & faciat. Et ſicut cùm Deus facit aliquid, poſtquam factum eſt, iam non poteſt non eſſe factum, ſed ſemper verum eſt factum eſſe: nec tamen rectè dicitur impoſſibile Deo eſſe, vt faciat quod præteritum eſt non eſſe præteritum. Nihil enim ibi operatur neceſſitas non faciendi aut impoſſibilitas faciendi: ſed Dei ſola voluntas, quæ veritatẽ ſemper (quia ipſe veritas eſt) immutabilem, ſicut eſt, eſſe vult. Ita ſi põponit ſe aliquid immutabiliter facturum, quamuis quod proponit, antequam fiat, non poſſit non eſſe futurum, non tamen vlla eſt in eo faciendi neceſſitas, aut non faciendi impoſſibilitas: quia ſola operatur in eo voluntas. Quoties nanque dicitur Deus non poſſe, nulla negatur in eo poteſtas: ſed inſuperabilis ſignatur potentia & fortitudo. Non enim aliud intelligitur, niſi quia nulla res poteſt efficere vt agat ille, quod negatur poſſe. Nam vſitata eſt huiuſmodi multum locutio, vt dicatur res aliqua poſſe, non quia in illa, ſed quoniam in alia re eſt poteſtas: non poſſe, non quoniam in illa, ſed quia in alia re eſt impotentia. Dicimus nanque, iſte homo poteſt vinci:

A Pro, aliquis poteſt eum vincere: & ille non poteſt vinci, pro, nullus eum vincere poteſt. Non enim poteſtas eſt poſſe vinci, ſed impotentia: nec, vinci non poſſe impotentia eſt, ſed poteſtas. Nec dicimus Deum neceſſitate facere aliquid, eò quòd in illo ſit vlla neceſſitas: ſed quoniam eſt in alio, ſicut dixi, impotentia, quando dicitur non poſſe. Omnis quippe neceſſitas eſt aut coactio, aut prohibitio: quæ duæ neceſſitates conuertuntur inuicem contrariè, ſicut neceſſe & impoſſibile. Quicquid namque cogitur eſſe, prohibetur non eſſe: & quod cogitur non eſſe, prohibetur eſſe. quemadmodum quod neceſſe eſt eſſe, impoſſibile eſt non eſſe: & quod neceſſe eſt non eſſe, impoſſibile eſt eſſe: & conuerſim. Cùm autem dicimus aliquid neceſſe eſſe aut non eſſe in Deo: non intelligitur, quòd ſit in illo neceſſitas aut cogens aut prohibens: ſed ſignificatur, quòd in omnibus alijs rebus eſt neceſſitas prohibens eas facere, & cogens non facere, contra hoc, quod de Deo dicitur. Nam cùm dicimus, quòd neceſſe eſt Deum ſemper verum dicere, & neceſſe eum nunquam mentiri, non dicitur aliud, niſi, quia tanta eſt in illo conſtantia ſeruandi veritatem: vt neceſſe ſit nullam rem facere poſſe, vt verum non dicat, aut vt mentiatur.

Quomodo vita Chriſti ſoluatur Deo pro peccatis hominum. & quomodo debuit Chriſtus, vel non debuit pati.

Caput XVIII.

QVapropter cùm dicimus, quia homo ille, qui ſecundùm vnitatem perſonæ (ſicut ſupra dictum eſt) idem ipſe eſt qui Filius Dei Deus, non potuit non mori, aut velle non mori, poſtquam de virgine natus eſt, non ſignificatur in illo

B vlla impotentia ſeruandi aut volendi ſeruare vitam ſuam immortalem, ſed immutabilitas voluntatis eius, qua ſe ſponte fecit ad hoc hominem, vt in eadem voluntate perſeuerans moreretur, & quia nulla res potuit illam voluntatem mutare. Plus enim eſſet impotentia quàm potentia, ſi poſſet velle mentiri, aut fallere, aut mutare voluntatem, quam prius immutabilem eſſe voluit. Et ſi (quemadmodum ſupra dixi (cùm aliquis ſponte ſe proponit facturum bonum aliquod, & eadem voluntate poſtea perfecit quod propoſuit, quamuis cogi poſſit, ſi nolit promiſſum ſoluere, non tamen dicendus eſt neceſſitate facere quod facit, ſed ea, qua propoſuit, libera voluntate. Non enim neceſſitate aut impotentia fieri vel non fieri dici debet aliquid, vbi neque neceſſitas nec impotentia quicquam operantur, ſed voluntas. ſi, inquam, ita eſt in homine, multo magis neceſſitas aut impotentia nequaquam nominandæ ſunt in Deo, qui nihil, niſi quod vult, fecit: & cuius voluntatem nulla vis cogere aut prohibere valet Ad hoc enim valuit in Chriſto diuerſitas naturarum & vnitas perſonæ, vt quod opus erat fieri ad hominum reſtaurationem, ſi humana non poſſet natura, faceret diuina. etſi diuinæ minimè conueniret, exhiberet humana, & non alius atque alius, ſed idem ipſe eſſet, qui vtrunque perfectè exiſtens per humanam ſolueret, quod illa debebat: & per diuinam poſſet, quod expediebat. Denique virgo, quæ per fidem munda facta eſt, vt de illa poſſet aſſumi, nequaquam crediderit illum moriturum, niſi quia vellet: quemadmodum per Prophetam, qui de illo dixit: *oblatus eſt, quia ipſe voluit*, didicerat. Quapropter quoniam vera fuit fides eius neceſſe erat, ita futurum eſſe ſicut credidit. Quòd ſi te iterum perturbat, quod dico neceſſe erat: memento, quia

C veritas fidei virginis non fuit cauſa, vt ille ſponte moreretur: ſed quia hoc futurum erat, vera fuit fides. Quamobrem ſi dicitur, neceſſe erat, vt voluntate ſola moreretur, quia vera fuit fides ſiue prophetia, quæ de hoc præceſſerat, nõ eſt aliud quàm ſi dicas: neceſſe fuiſſe ita futurum eſſe, quoniam ſic futurum erat. huiuſmodi autem neceſſitas non cogit rem eſſe: ſed eſſe rei facit neceſſitatem eſſe. Eſt nanque neceſſitas præcedens, quæ cauſa eſt vt ſit res: & eſt neceſſitas ſequens, quam res facit Præcedens & efficiens neceſſitas eſt, cùm dicitur cœlum volui, quia neceſſe eſt, vt voluatur. Sequens verò, & quæ nihil efficit, ſed fit eſt, cùm dico te ex neceſſitate loqui, quia loqueris. Cùm enim hoc dico, ſignifico nihil facere poſſe, vt dum loqueris non loquaris, non quòd aliquid te cogat ad loquendum. Nam violentia naturalis conditionis cogit cœlum volui: te verò nulla neceſſitas facit loqui. Sed vbicunque eſt præcedens neceſſitas, eſt & ſequens: non autem vbi ſequens, ibi ſtatim & præcedens. Poſſumus nanque dicere, neceſſe eſt cœlum volui, quia voluitur: ſed non ſimiliter eſt verum, idcirco te loqui: quia neceſſe eſt vt loquaris. Iſta ſequens neceſſitas currit per omnia tempora, hoc modo: Quicquid fuit, neceſſe eſt fuiſſe. Quicquid eſt, neceſſe eſt eſſe. Quicquid futurum eſt, neceſſe eſt futurum fuiſſe. Hæc eſt illa neceſſitas, quæ (vt tractat Ariſtoteles de propoſitionibus ſingularibus & futuris) videtur vtrumlibet deſtruere, & omnia eſſe ex neceſſitate aſtruere. Hac ſequenti & nihil efficienti neceſſitate quoniam vera fuit fides vel prophetia de Chriſto, quia ex voluntate non neceſſitate moriturus erat: neceſſe fuit, vt ſic eſſet: hac, homo factus eſt: hac, fecit, & paſſus eſt. Quicquid fecit & paſſus eſt, hac voluit quæcunque voluit. Ideo enim neceſſitate fuerunt quia

D futura erant & futura erant, quia fuerunt: & fuerunt, quia fuerunt: & ſi vis omnium, quæ fecit & quæ paſſus eſt, veram ſcire neceſſitatem, ſcito omnia ex neceſſitate fuiſſe, quia ipſe voluit. Voluntatem ergo eius nulla præceſſit neceſſitas. Quare ſi non fuerunt niſi quia ipſe voluit: ſi non voluiſſet, non fuiſſent. Sic vtique nemo tulit *animam* eius ab illo: ſed ipſe poſuit eam, & iterum ſumpſit eam: quia *poteſtatem* habuit *ponendi animam* ſuam, & *iterum ſumendi eam* ſicut ipſe dicit. *B.* Satisfeciſti mihi illum non poſſe probari vlla neceſſitate mortem ſubiiſſe, nec me pœnitet, vt hoc faceres, importunum tibi extitiſſe. *A.* Oſtendimus, vt puto, certam rationem quomodo Deus aſſumpſerit hominem ſine peccato de maſſa peccatrice: ſed nequaquam negandum æſtimo aliam eſſe præter iſtam, quam diximus, excepto hoc, quia Deus facere poteſt quod hominis ratio comprehendere non poteſt. Verùm quoniam & iſta mihi videtur poſſe ſufficere, & ſi aliam nunc inquirere vellem, neceſſe eſſet inueſtigare quid ſit originale peccatũ, & quomodo à primis parentibus in vniuerſum genus humanum, præter illum, de quo agimus, hominem diffundatur, & incidere in quaſdam alias quæſtiones, quæ ſuum poſtulant tractatum, ea, qua diximus, ratione contenti, quæ de incepto reſtant opere perſequamur. *B.* Vt vis, ſed eo pacto, vt tu aliquando auxiliante Deo illam aliam rationem, quã nunc inquirere vitas, quaſi debitum exoluas *A.* Quoniam voluntatem hanc ſcio me gerere, quod petis nõ denego: ſed quia de futuris incertus ſum, promittere non audeo, ſed Dei diſpoſitioni committo. Sed dic nunc, quid tibi de quæſtione, quam in principio propoſuiſti, propter quam aliæ multæ ſe ingeſſerunt, perſoluendum videatur. *B.* Summa

A ma quæſtionis fuit, cur Deus homo factus ſit, vt per mortem ſuam ſaluaret hominem, cùm hoc alio modo potuiſſe facere videretur. Ad quod tu multis & neceſſarijs rationibus reſpondens, oſtendiſti reſtaurationem humanæ naturæ non debuiſſe remanere: nec potuiſſe fieri, niſi ſolueret homo, quod pro peccato Deo debebat: quod debitum tantum erat, vt illud cùm non deberet ſoluere niſi homo, non poſſet niſi Deus, ita vt idem eſſet homo qui Deus: vnde neceſſe erat, vt Deus aſſumeret hominem in vnitatem perſonæ: quatenus qui in natura ſoluere debebat & non poterat, in perſona eſſet qui poſſet. Deinde, quia de virgine & à perſona Filij Dei eſſet aſſumendus homo ille, qui Deus eſſet, & quomodo ſine peccato de maſſa peccatrice aſſumi potuerit monſtraſti. Vitam autem huius hominis tam ſublimem, tam pretioſam apertiſſimè probaſti, vt ſufficere poſſit ad ſoluendum, quod pro peccatis totius mundi debetur, & plus in infinitum. Reſtat ergo nunc oſtendere, quomodo illa ſoluatur Deo pro peccatis hominum.

Quanta ratione de morte eius ſequatur humana ſaluatio. Caput XIX. Anſel.

SI propter iuſtitiam ſe permiſit occidi, nonne ad honorem Dei vitam ſuam dedit? *B.* Si poſſum intelligere quod non dubito, quamuis non videam, quomodo rationabiliter hoc fecerit, cùm & iuſtitiam indeclinabiliter, & vitam ſuam æternaliter ſeruare potuerit, fatebor illum tale quid ſponte dediſſe Deo ad honorem illius, cui quicquid Deus non eſt, comparari non poteſt, & quod pro omnibus hominibus omnium debitis recompenſari poteſt. *A.* An non intelligis, quia cùm iniurias, & contumelias, & mortem crucis cum latronibus ſibi (ſicut ſupra diximus) propter iuſtitiam, quam obedienter ſeruabat, illatas benigna patientia ſuſtinuit, exemplum dedit hominibus: quatenus propter nulla incommoda, quæ ſentire poſſunt, a iuſtitia, quam Deo debent, declinent, quod minimè dediſſet, ſi ſecundùm potentiam ſuam mortem pro tali cauſa illatam declinaſſet. *B.* Videtur, quod nulla hoc exemplum neceſſitate dederit: quoniam multi ante aduentum eius, & Ioannes Baptiſta poſt aduentum ante mortem eius, fortiter mortem pro veritate ſuſtinentes, illud ſufficienter dediſſe noſcuntur. *A.* Nullus vnquam moriendo homo præter illum, Deo dedit, quod aliquando neceſſitate perditurus non erat; aut ſoluit, quod non debebat. Ille verò ſponte Patri obtulit, quod nulla neceſſitate vnquam amiſſurus erat: & ſoluit pro peccatoribus, quod pro ſe non debebat. Quapropter ille magis dedit exemplum, vt vnuſquiſque, quod aliquando incunctanter amiſſurus eſt, pro ſeipſo reddere Deo, cùm ratio poſtulat, non dubitet: quia cùm nullatenus aut pro ſe indigeret aut cogeretur, pro alijs, quibus nil niſi pœnam debebat, tam pretioſam vitam; immò ſeipſum, tantam ſcilicet perſonam, tanta voluntate dedit. *B.* Multum propinquas deſiderio meo, ſed ſuſtine vt quoddam quæram, quod quamuis fatuum forſitan putes quærere, non tamen promptum mihi eſt, quid reſpondeam ſi à me quæratur. Dicis, quia quando mortuus eſt, dedit quod non debebat. Sed nemo negabit illum melius feciſſe, quando illud ad exemplum taliter dedit, & magis hoc placere Deo, quàm ſi non hoc feciſſet, aut dicet eum non debuiſſe facere, quod melius eſſe, & quod magis placere Deo cognouit. C Quomodo ergo aſſeremus, eum non debuiſſe Deo quod fecit, id eſt, quod melius eſſe magis placere Deo cognouit: præſertim cùm creatura debeat Deo totum quod eſt, & quod ſcit, & quod poteſt. *A.* Quamuis creatura nil habeat à ſe, quando tamen illi Deus concedit aliquid licitè facere, & non facere, dat illi ita ſuum eſſe vtruoque, vt licet alterum ſit melius, neutrum tamen exigatur determinatè: ſed ſiue faciat quod melius eſt, ſiue alterũ, debere facere dicatur quod facit: & ſi facit quod melius eſt, præmium habeat: quia ſponte dat quod ſuum eſt. Nam cùm virginitas melior ſit coniugio, neutrum tamen ab homine determinatè exigitur: ſed & qui coniugio vti, & qui virginitatem ſeruare mauult, & quod facit, debere facere dicitur. Nemo enim virginitatem ſiue coniugium dicit eligi non debere: ſed dicimus, quia quod mauult homo, antequam aliquid horum ſtatuat, hoc debet facere: & ſi virginitatem ſeruat, pro ſpontaneo munere quod offert Deo præmium expectat. Cùm ergo creaturam dicis Deo debere quod melius ſcit & poteſt, ſi intelligis ex debito, & non ſubaudis, ſi Deus iubet, non eſt ſemper verum. Siquidem, vt dixi, non debet homo virginitatem ex debito, ſed ſi mauult, debet vti coniugio. Quòd ſi te monet verbum quod eſt debere, nec potes illud intelligere ſine aliquo debito: ſcito, quia ſicut contingit poſſe & neceſſe aliquando dici, non quia ſunt in rebus vbi dicuntur: ſed quoniam ſunt in alio, ita & debere. Quippe cùm dicimus, debere pauperes à diuitibus eleemoſynam accipere: non eſt aliud, quam diuites debere pauperibus eleemoſynam impendere, hoc nanque debitum non eſt exigendum à paupere, ſed à diuite. Deus quoq; dicitur omnibus debere præeſſe, non quia ille in hoc aliquo modo ſit debitor, ſed quoniam omnia debent illi ſubeſſe, & debere facere quod vult: D quomodo quod vult, debet eſſe. Ita quando vult aliqua creatura facere quod ſuum eſt facere & nõ facere, dicitur debere facere: quia quod ipſa vult debet eſſe. Dominus itaque Ieſus, cùm mortem (ſicut diximus) ſuſtinere voluit: quoniam ſuum erat, & pati, & non pati, debuit facere quod fecit, quia quod vult fieri debuit: & non debuit facere, quia non ex debito. Nempe quoniam ipſe idem eſt Deus & homo: ſecundùm humanam, ex qua fuit homo, ſic accepit à diuina natura, quæ alia eſt ab humana, eſſe ſuum quod habebat: vt nil deberet dare, niſi quod volebat: ſecundùm perſonam verò, ſic à ſeipſo habebat quod habebat: & ſic perfectè ſibi ſufficiens erat, vt nec alij quicquã retribuere deberet, nec vt ſibi retribueretur, dare indigeret. *C.* Apertè, vt video, quia nulla ratione ſeipſum morti ex debito, ſicut ratio mea videbatur monſtrare, dedit ad honorem Dei: & tamen facere debuit quod fecit. *A.* Honor vtique ille totius eſt Trinitatis: quare quoniam idem ipſe eſt Deus Filius Dei, ad honorem ſuum ſeipſum ſibi, ſicut Patri & Spiritui ſancto obtulit, id eſt, humanitatem ſuam diuinitati ſuæ, quæ vna eadem trium perſonarum eſt. Vt tamen in eadem ipſa veritate manentes apertius loquamur quod volumus: dicamus, ſicut vſus habet, quia Filius ſponte ſeipſum Patri obtulit. hoc nanque modo apertiſſimè dicitur, quia in perſona totus Deus, cui ſecundùm hominem ſe obtulit, intelligitur. & per nomen Patris & Filij immenſa quædam in cordibus audientium, cùm Patrem Filius hoc modo poſtulare *pro nobis* dicitur, pietas ſentitur. *B.* Hoc libentiſſimè accipio. *A.* Intueamur nunc,

A prout poſſumus, quanta mihi ratione ſequatur humana ſaluatio. *B.* Ad hoc tendit cor meum. Nam quamuis hoc mihi videar intelligere, ipſam tamen rationis contextionem à te volo audire. *A.* Quantum autem ſit quod Filius ſponte dedit non eſt opus exponere. *B.* Sufficienter patet. *A.* Eum autem, qui tantum donum ſponte dat Deo, ſine retributione debere eſſe non iudicabis. Immò neceſſe eſſe video, vt Pater Filio retribuat: alioquin aut iniuſtus eſſe videretur, ſi nollet: aut impotens, ſi non poſſet, quæ aliena ſunt à Deo. *A.* Qui retribuit alicui, aut dat, quod ille non habet, aut dimittit, quod ab illo poteſt exigi. Prius autem quàm tantam rem Filius faceret, omnia quæ Patris erant, ſua erant: nec vnquam debuit quod illi dimitti poſſit. Quid ergo retribuetur nullius rei egenti, aut cui non eſt, quod dari aut dimitti poſſit. *B.* Ex vna parte video retribuendi neceſſitatem, & ex altera impoſſibilitatem: quia & neceſſe eſt Deum reddere quod debet, & non eſt quod reddat. *A.* Si tanta & tam debita merces nec illi nec alij redditur, in vanum Filius tantam rem feciſſe videbitur. *B.* Hoc nefas eſt æſtimare. *A.* Neceſſe eſt ergo, vt alicui alij reddatur, quia illi non poteſt. *B.* Ineuitabiliter ſequitur. *A.* Si voluerit Filius, quod ſibi debetur, alteri dare, poterit ne Pater iure illum prohibere, aut illi, cui dabit, negare? *B.* Immò & iuſtum & neceſſarium intelligo, vt cui voluerit dare Filius, a Patre reddatur, quia & Filio quod ſuum eſt dare licet, & Pater quod debet non niſi alij reddere poteſt. *A.* Quibus conuenientius fructum & retributionem ſuæ mortis attribuet, quam illis, propter quos ſaluandos (ſicut ratio veritatis nos docuit) & hominem ſe fecit: & quibus (vt diximus) in moriendo exemplum moriendi propter iuſtitiam dedit: fru-
B ſtra quidem imitatores eius erunt, ſi meriti eius participes, non erunt. Aut quos iuſtius faciet hæredes debiti, quo ipſe non eget ex abundantia ſuæ plenitudinis, quàm parentes ſuos, & fratres, quos aſpicit tot & tantis debitis obligatos egeſtate tabeſcere in profundo miſeriarum, vt eis dimittatur quod pro peccatis debent, & detur quo, propter peccata, carent. *B.* Nihil rationabilius, nihil dulcius, nihil deſiderabilius mundus audire poteſt. Ego enim tantam fiduciam ex hoc concipio, vt iam dicere non poſſim quanto gaudio exultet cor meum. Videtur enim mihi, quòd nullum hominem reijciat Deus a ſe ſub hoc nomine accedentem. *A.* Ita eſt, ſi accedit ſicut oportet. Quemadmodum autem ſit ad tantæ gratiæ participationem accedendum, & quomodo ſub illa viuendum, nos vbique ſacra Scriptura docet, quæ ſuper ſolidam veritatem, quam, adiuuante Deo, aliquatenus perſpeximus, velut ſuper firmũ fundamentum fundata eſt. *B.* Verè quicquid ſuper fundamentum hoc ædificatur, ſuper firmam petram fundatur. *A.* Puto me aliquantulum iam tuæ ſatisfeciſſe quæſtioni, quamuis hoc melior me facere plenius poſſit, & maiores, atque plures, quàm meum, aut mortale ingenium comprehendere valeat, huius rei ſint rationes. Palàm etiam eſt, quia Deus vt hoc faceret, quod diximus, nullatenus indigebat: ſed ita veritas immutabilis exigebat. licet enim hoc, quod homo ille fecit, Deus dicatur feciſſe propter vnitatem perſonæ: Deus tamen non egebat, vt de cœlo deſcenderet ad vincendum diabolum, neque vt per iuſtitiam ageret contra illum ad liberandum hominem, ſed ab hom, ne Deus exigebat, vt diabolum vinceret, & qui per peccatum Deum offenderat, per iuſti- C tiam ſatisfaceret. Siquidem diabolo nec Deus aliquid debebat niſi pœnam, nec homo niſi vicem, vt ab illo victus, illum reuinceret: ſed quicquid ab illo exigebatur, hoc Deo debebat, non diabolo.

Quàm magna, & quàm iuſta ſit miſericordia Dei.

Caput XX.

Miſericordiam verò Dei, quæ tibi perire videbatur, cùm iuſtitiam Dei & peccatum hominis conſiderabamus, ita magnam tanquam concordem inuenimus iuſtitiæ, vt nec maior, nec iuſtior cogitari poſſit. Nempe quid miſericordius intelligi valet, quàm peccatori tormentis æternis deputato, & vnde ſe redimat non habenti, Deus Pater dicit: accipe Vnigenitum meum, & da pro te. Ipſe Filius: tolle me, & redime te. Quaſi hæc dicunt, quando nos ad Chriſtianam fidem vocant, & trahunt. Quid etiam iuſtius, quam vt ille, cui datur pretium maius omni debito, ſi debito datur affectu, dimittat omne debitum.

Quòd impoſſibile ſit diabolum reconciliari.

Caput XXI.

Diaboli verò reconciliationem, de qua quæſiuiſti, impoſſibilem intelliges, ſi diligenter humanam conſideres. Sicut enim homo non potuit reconciliari, niſi per hominem Deum, qui mori poſſet, per cuius iuſtitiam Deo reſtitueretur, quod per peccatum hominis perdiderat: ita Angeli damnati non poſſunt ſaluari, niſi per Angelũ Domini, qui mori poſſit, & qui per iuſtitiam ſuam Deo reparet, quod aliorum peccata abſtulerunt & ſicut homo per alium hominem, qui non eiuſdem generis, quamuis eiuſdem eſſet naturæ, non debuit releuari. ita nullus Angelus per alium ſaluari debuit: & quamuis omnes ſint vnius naturæ, quoniam non ſunt eiuſdem generis, ſicut homines. Non enim ſic ſunt omnes Angeli de vno D Angelo, quemadmodum omnes homines de vno homine. Hoc quoque remouet eorum reſtaurationem: quia ſicut ceciderunt nullo alio ſuadente vt caderent: ita nullo alio adiuuante reſurgere debent, quod eſt illis impoſſibile, aliter enim in dignitatem, quam habituri erant, non poſſunt reſtitui, quoniam ſine alieno auxilio per poteſtatem ſuam, quam acceperant, ſteriſſent in veritate, ſi non peccaſſent. Quapropter ſi quis opinatur Saluatoris noſtri redemptionem vſque ad illos aliquando debere extendi, rationabiliter conuincitur: quia irrationabiliter decipitur. Quod non dico, quaſi pretium mortis eius omnibus hominum & Angelorum peccatis ſua magnitudine non præualeat: ſed quoniam perditorum Angelorum releuationi immutabilis ratio repugnat. *B.* Rationabilia, & quibus nihil contradici poſſit, quæ dicis omnia mihi videntur, & per vnius quæſtionis, quam propoſuimus, ſolutionem, quicquid in nouo veterique Teſtamento continetur, probatum intelligo.

Quòd in his, quæ dicta ſunt, veritas veteris & noui Teſtamenti probata ſit.

Caput XXII.

Cum enim ſic probes Deum fieri hominem ex neceſſitate, vt etiam ſi remoueantur pauca, quæ de noſtris libris poſuiſti, vt quod de tribus perſonis Dei & de Adam tetigiſti, non ſolùm Iudæis, ſed etiam paganis ſola ratione ſatisfacias: & idem ipſe Deus homo nouum condat Teſtamentum,

A tum, & verus approbet. ſicut ipſum veracem eſſe neceſſe eſt confiteri: ita nil, quod in illis continetur, verum eſſe poteſt aliquis diffiteri. *An.* Si quid diximus quod corrigendum ſit, non renuo correctionem, ſi rationabiliter ſit. Si autem teſtimonio veritatis roboratur, quod nos rationabiliter inueniſſe exiſtimamus, Deo, non nobis attribuere debemus, qui eſt benedictus in ſecula. Amen.

Explicit ſecundus liber Anſelmi Epiſcopi, Cur Deus homo.

EIVSDEM BEATI ANſelmi Archiepiſcopi Cantuarienſis in Dialogum de veritate.

PROLOGVS.

Tres tractatus pertinentes ad ſtudium ſacrae Scripturae quondam feci diuerſis temporibus conſimiles: in hoc quia facti ſunt per interrogationem & reſponſionem, & perſona interrogantis nomine vocatur diſcipuli, reſpondentis verò nomine magiſtri. Quartum enim, quem ſimili modo edidi, non inutilem, vt puto, introducendis ad Dialecticam cuius initium eſt, de Grammatico: quoniam ad diuerſum ab his tribus ſtudium pertinet, iſtis nolo connumerare. Vnus horum trium eſt de Veritate: quid ſcilicet ſit Veritas, & in quibus rebus ſoleat dici, & quid ſit iuſtitia. Alius verò de Libertate Arbitrij, quid ſit: & vtrum eam ſemper habeat homo; & quot ſint eius diuerſitates in habendo, vel non habendo rectitudinem voluntatis, ad quam ſeruandam eſt data creaturae rationali: in quo naturalem tantum fortitudinem voluntatis ad ſeruandam acceptam rectitudinẽ, non quomodo neceſſarium ad hoc ipſum illi ſit, ſed ad hoc, vt gratia ſubſequatur, oſtendi. Tertius autem eſt de quaeſtione, qua quaeritur: quid peccauit diabolus, quia non ſtetit in veritate: cùm Deus non dederit ei
B *perſeuerantiam, quam niſi eo dante habere non potuit: quoniam ſi Deus dediſſet, ille habuiſſet, ſicut boni Angeli habuerunt illam, quia illis dedit Deus. Quem Tractatum, quamuis ibi de confirmatione bonorum Angelorum dixerim, de Caſu Diaboli intitulaui: quoniam illud cõtingens fuit, quod dixi de bonis Angelis. Quod autem ſcripſi de malis, ex propoſito fuit quaeſtionis. Qui videlicet Tractatus quãuis nulla continuatione dictaminis cohaereant: materia tamen eorum & ſimilitudo diſputationis exigit, vt ſimul eo, quo illos commemoraui, ordine conſcribantur. Licet itaq; à quibuſdam feſtinantibus alio ordine ſint conſcripti, antequam perfecti eſſent: ſic tamen eos, vt hic poſui, volo ordinari.*

Explicit prologus.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS Dialogus incipit.

Quod veritas non habeat principium vel finem.

Caput I. Diſcip.

Quoniam Deum, veritatem eſſe credimus & veritatem, in multis alijs eſſe dicimus, vellem ſcire: an vbicunq; veritas dicitur, Deum eam eſſe fateri debeamus. Nam tu quoq. in Monologio tuo per veritatem orationis, probas ſummam veritatem non habere principium vel finem: dicens, Cogitet qui poteſt, quando incoepit, aut quando non fuit, hoc verum: ſcilicet, quia futurum erat aliquid: aut quando deſinet, aut non erit hoc verũ, ſcilicet, quia praeteritum erit aliquid. Quod ſi neutrum iſtorum cogitari poteſt, & vtrunque horum verum ſine veritate eſſe non poteſt: impoſſibile eſt, vel cogitare, quòd veritas principium, aut finem habeat. C Deniq; ſi veritas habuit principium, aut habebit finem: antequam ipſa inciperet, verum erat tunc, quia non erat veritas: & poſtquam finita erit, verum erit tunc, quia non erit veritas. At quia verum non poteſt eſſe ſine veritate, erat igitur veritas antequam eſſet veritas, & erit veritas poſtquam finita erit veritas: quod inconuenientiſſimum eſt. Siue igitur dicatur veritas habere, ſiue intelligatur non habere principium vel finem: nullo claudi poteſt veritas principio vel fine. Hoc tu in Monologio tuo. Quapropter veritatis diffinitionem a te diſcere expecto. *Magiſt.* Non memini me inueniſſe diffinitionem veritatis: ſed ſi vis, quaeramus per rerum diuerſitates, in quibus veritatem dicimus eſſe, quid ſit veritas. *Diſc.* Si aliud non potero, vel audiendo iuuabo.

De veritate ſignificationis, & duabus veritatibus enuntiationis. Cap. II. Mag.

Quaeramus ergo primùm, quid ſit veritas in enuntiatione. quoniam hanc dicimus ſaepius veram, vel falſam. *Diſc.* Quaere tu & quicquid inueneris, ego ſeruabo. *Magiſt.* Quando eſt enuntiatio vera? *Diſc.* Quando eſt quod annuntiat, ſiue affirmando, ſiue negando. Dico autem quod enuntiat, & quando negat eſſe quod non eſt, quia ſic enuntiat quemadmodum res eſt. *Mag.* An ergo tibi videtur, quòd res enuntiata ſit veritas enuntiationis? *Diſc.* Non. *Mag.* Quare? *Diſc.* Quia nihil eſt verum, niſi participando veritatem: & ideo veritas, in ipſo vero eſt: res verò enuntiata, non eſt in enuntiatione vera: vnde non eius veritas, ſed cauſa veritatis dicenda eſt. Quapropter nõ niſi in ipſa oratione quaerenda mihi videtur eius veritas. *Mag.* Vide ergo, an ipſa oratio, aut eius ſignificatio, aut aliquid eorum, quae ſunt in diffinitione enuntiationis, ſit quod quaeris. D *Diſc.* Non puto. *Mag.* Quare. *Diſc.* Quia ſi hoc eſſet, ſemper eſſet vera: quoniam eadem manent omnia, quae ſunt in enuntiationis diffinitione: & cùm eſt, quod enuntiat, & cùm non eſt. Eadem eſt enim oratio, & eadem ſignificatio, & caetera ſimiliter. *Mag.* Quid igitur tibi videtur ibi veritas? *Diſc.* Nihil aliud ſcio, niſi cùm ſignificat eſſe quod eſt: tunc eſt in ea veritas, & eſt vera. *Mag.* Ad quid facta eſt affirmatio? *Diſc.* Ad ſignificandum eſſe quod eſt. *Mag.* Hoc ergo debet. *Diſc.* Certum eſt. *Magiſt.* Cùm ergo ſignificat eſſe quod eſt, ſignificat quod debet. *Diſc.* Palam eſt. *Mag.* At cùm ſignificat quod debet rectè ſignificat. *Diſc.* Ita eſt. *Mag.* Cùm autem ſignificat rectè, recta eſt ſignificatio? *Diſc.* Non eſt dubium. *Mag.* Cùm ergo ſignificat eſſe quod eſt, recta eſt ſignificatio. *Diſc.* Ita ſequitur. *M.* Item cùm ſignificat eſſe quod eſt, vera eſt ſignificatio? *Diſc.* Verè & recta & vera eſt, cùm ſignificat eſſe quod eſt. *Mag.* Idem igitur eſt illi, & rectam, & veram eſſe, & ſignificare eſſe quod eſt? *Diſc.* Verè, idem. *Mag.* Ergo non eſt illi aliud veritas, quàm rectitudo. *Diſc.* Apertè nunc video veritatem hanc eſſe rectitudinem. *Mag.* Similiter, cũ enuntiatio ſignificat non eſſe quod non eſt. *Diſc.* Video quod dicis: Sed doce me, quid reſpondere poſſim, ſi quis dicat: quia etiam oratio, cùm ſignificat eſſe quod non eſt, ſignificat quod debet: pariter namque accepit ſignificare eſſe, & quod eſt, & quod non eſt. Nam ſi non accepiſſet ſignificare eſſe etiam quod non eſt, non idem ſignificaret. Quare etiam cùm ſignificat eſſe quod non eſt, ſignificat quod debet. At ſi quod debet ſignificando, recta & vera eſt, ſicut oſtendiſti: vera eſt oratio, etiam

A etiam cùm enuntiat eſſe quod non eſt. *Mag.* Vera quidem non ſolet dici, cùm ſignificat eſſe quod non eſt: veritatem tamen & rectitudinem habet, quia facit quod debet. Sed cũ ſignificat eſſe quod eſt, dupliciter facit, quod debet: quoniam ſignificat, & quod accepit ſignificare, & ad quod facta eſt. Sed ſecundùm hanc rectitudinem & veritatem, qua ſignificat eſſe quod eſt, vſu recta & vera dicitur enuntiatio: non ſecundùm illam, qua ſignificat eſſe, etiam quod non eſt. Plus enim debet propter quod accepit ſignificationem, quàm propter quod non accepit. Non enim accepit ſignificare rem eſſe, cùm non eſt, vel non eſſe, cùm eſt: niſi quia non potuit illi dare tunc ſolummodo ſignificare eſſe, quando eſt: vel non eſſe, quando non eſt. Alia igitur eſt rectitudo & veritas enuntiationis: quia ſignificat quod accepit ſignificare, & ad quod ſignificandum facta eſt. Alia verò, quia ſignificat quod accepit ſignificare. Quippe iſta, immutabilis eſt ipſi orationi: illa verò, mutabilis. Hanc nanque, ſemper habet, illam verò non ſemper. Iſtam enim, naturaliter habet: illam verò, accidentaliter & ſecundùm vſum. Nam cùm dico, dies eſt: ad ſignificandum eſſe quod eſt, rectè vtor huius orationis ſignificatione: quia ad hoc facta eſt, & ideo tunc rectè dicitur ſignificare. Cùm verò eadem oratione ſignifico eſſe quod non eſt, nõ ea rectè vtor: quia non ad hoc facta eſt, & idcirco tunc non recta eius ſignificatio dicitur: quamuis in quibuſdam enuntiationibus inſeparabiles ſint iſtę duæ rectitudines ſeu veritates: vt cùm dicimus, homo animal eſt, aut homo lapis non eſt. Semper enim hęc affirmatio ſignificat eſſe quod eſt: & hęc negatio non eſſe quod non eſt, nec illa poſſumus vti ad ſignificandum eſſe quod non eſt: ſemper enim homo animal eſt, nec iſta, ad ſignificãdum nõ
B eſſe quod eſt: quia homo nunquam lapis eſt. De illa igitur veritate, quam habet oratio, ſecundùm quod aliquis ea rectè vtitur, incœpimus quęrere: quoniam ſecundùm hanc veram eam eſſe iudicat vſus communis loquutionis. De illa autem veritate, quam non habere non poteſt, poſtea dicimus. *D.* Redi igitur ad id, quod incœpiſti: quoniã ſufficienter mihi inter duas veritates orationis diſcreuiſti: ſi tamen aliquam eam veritatem oſtenderis habere, cùm mentitur, ſicut tu dicis. *M.* De veritate ſignificationis, de qua incœpimus, interim iſta ſufficiant. Eadẽ enim ratio veritatis, quã in propoſitione vocis perſpeximus, conſideranda eſt in omnibus ſignis, quæ fiunt ad ſignificandum aliquid eſſe vel non eſſe, vt ſunt ſcripturæ, vel digitorum loquula. *D.* Ergo tranſi ad alia.

De veritate opinionis.

Caput III. Mag.

COgitationem quoque dicimus veram, cùm eſt quod aut ratione, aut aliquo modo putamus eſſe: & falſam, cùm non eſt. *Diſcip.* Ita vſus habet. *Magiſt.* Quid ergo tibi videtur veritas in cogitatione? *Diſcip.* Secundùm rationem, quam in propoſitione vidimus, nihil rectius dicitur veritas cogitationis, quàm rectitudo eius. Ad hoc nãque nobis datum eſt, poſſe cogitare eſſe, vel non eſſe aliquid: vt cogitemus eſſe, quod eſt: & non eſſe, quod non eſt. Quapropter qui putat eſſe, quod eſt, putat quod debet, atque ideo recta eſt cogitatio. Si ergo vera & recta eſt cogitatio, non ob aliud quàm quia putamus eſſe quod eſt: aut non eſſe, quod non eſt: non eſt aliud eius veritas, quàm rectitudo.

De veritate voluntatis.

Caput IV. C

REctè conſideras. Sed & in voluntate dicit ipſa veritas, veritatem eſſe: cùm dicit, diabolum non ſtetiſſe *in veritate.* Non enim erat *in veritate*, neq; deſeruit veritatem niſi voluntate. *D.* Ita credo: Si enim ſemper voluiſſet, quod debuit, nunquam peccaſſet: qui non niſi peccando, veritatem deſeruit. *M.* Dic ergò, quid tu intelligas per veritatem? *Diſc.* Non niſi rectitudinem. Nam ſi quandiu voluit, quod debuit, ad quod, ſcilicet, voluntatem acceperat in rectitudine & veritate fuit: & cùm voluit, quod non debuit, rectitudinem & veritatem deſeruit. Non aliud poteſt ibi intelligi veritas, quàm rectitudo: quoniam ſiue veritas, ſiue rectitudo non aliud in eius voluntate fuit, quàm velle quod debuit.

Ioan. 8.

De actionis naturalis, & non naturalis veritate.

Caput V. Magiſt.

BEne intelligis. Verùm in actione quoque nihilominus veritas credenda eſt, ſicut Dominus dicit: Quia *qui malè agit, odit lucem: & qui facit veritatem, venit ad lucem. Diſcip.* Video, quod dicis. *Magiſt.* Conſidera igitur, quod ibi ſit veritas, ſi potes. *Diſcip.* Niſi fallor, eadem ratione qua ſupra veritatem in alijs cognouimus, in actione quoque contemplanda eſt. *Magiſt.* Ita eſt. Nam ſi malè agere, & veritatem facere oppoſita ſunt: ſicut oſtendit Dominus, cùm dicit: *Qui malè agit, odit lucem: & qui facit veritatem, venit ad lucem*, idem eſt, *veritatem* facere, quod eſt bene facere. Bene nanque facere, ad malè facere contrarium eſt. Quapropter ſi *veritatem* facere, & bene facere idem ſunt in oppoſitione, non ſunt diuerſa in ſignificatione. Sed ſententia eſt omnium: quia qui facit quod debet, bene facit, &
D rectitudinem facit. Vnde ſequitur, quòd rectitudinem facere, eſt facere *veritatem.* Conſtat nanque facere *veritatem*, eſſe benefacere: & benefacere, eſſe rectitudinem facere. Quare nihil apertius, quàm *veritatem* actionis eſſe, rectitudinem facere. *Diſcip.* In nullo video titubare æſtimationem tuam. *Magiſt.* Inſpice, an omnis actio, quæ facit quod debet, *veritatem* facere conuenienter dicatur. Eſt quippe actio rationalis, vt dare eleemoſynam, & eſt irrationalis actio, ignis qui calefacit. Vide ergo, an conuenienter dicamus ignem facere *veritatem*? *Diſcip.* Si ignis ab eo, à quo habet eſſe, accepit calefacere, cùm calefacit, facit quod debet. Ideo non video quæ inconuenientia ſit: ignem facere *veritatem* & rectitudinem, cùm facit, quod debet. *Mag.* Mihi quoque aliter non videtur. Vnde animaduerti poteſt rectitudinem ſeu *veritatem* actionis, aliam eſſe neceſſariam, aliam non neceſſariam. Ex neceſſitate nanque ignis facit *veritatem* & rectitudinem cùm calefacit, & non ex neceſſitate facit homo rectitudinem & *veritatem*, cùm bene facit: facere autem non ſolùm pro eo quod propriè dicitur facere, facere *veritatem* intelligitur, non tantùm in facto, ſed etiam in verbo & in ſufferentia: ſed pro omni verbo & Dominus voluit intelligere, cũ dixit: Quoniam *qui facit veritatem, venit ad lucem.* Non enim ſeparat illum ab hac veritate ſiue luce, qui patitur *perſequutionem propter iuſtitiam*, aut qui eſt, quando, & vbi debet eſſe; aut qui ſtat, vel ſedet, quando debet, & ſimilia. Nullus nanque dicit, tales non benefacere. Et cùm dicit Apoſtolus: Quia *recipiet vnuſquiſq; prout geſſit.* Intelligendum ibi eſt, quicquid ſolemus dicere, vel bene facere, vel malè facere. *D.* Vſus quoque communis loquutionis hoc habet,

Ioan. 3. *Ibid.* *Ioan. 3.* *2. Cor. 5.*

A habet: vt & pati, & multa alia dicat facere, quæ non ſunt facere. Quare rectam quoque voluntatem, de cuius veritate ante veritatem actionis ſupra contemplati ſumus, inter rectas actiones, niſi fallar, computare poſſumus. *Mag.* Non falleris. Nam qui vult quod debet, rectè & bene facere dicitur; nec ab his qui veritatem faciunt, excluditur. Sed quoniam de veritate inueſtigando illam loquimur, & Dominus de illa veritate, quæ in voluntate eſt ſpecialiter videtur dicere, cùm dicit de diabolo: Quia *in veritate non ſtetit*: ideo ſeparatim quid in volũtate veritas eſſet, conſiderare volui. *Diſc.* Placet mihi ita factum eſſe. *Mag.* Cùm ergo conſtet actionis veritatem, aliam naturalem eſſe, aliam non naturalem. Sub naturali ponenda eſt illa veritas orationis, quam ſupra vidimus, ab illa non poſſe ſeparari. Sicut enim ignis cùm calefacit, veritatem facit: quia ab eo accepit, à quo habet eſſe: ita & hæc oratio, ſcilicet, dies eſt, veritatem facit, cùm ſignificat diem eſſe: ſiue dies ſit, ſiue dies non ſit, quoniam hoc naturaliter accepit facere. *Diſc.* Nunc primùm video in falſa oratione veritatem.

De ſenſuum veritate, & quòd falſitas, quæ putatur eſſe in ſenſu, eſt in opinione. *Cap. VI.* Mag.

PVtáſne nos præter ſummam veritatem, omnes ſedes inueniſſe veritatis? *Diſc.* Reminiſcor nunc cuiuſdam veritatis, quam in his, de quibus tractaſti non inuenio. *Mag.* Quæ illa? *Diſc.* Eſt quidem in ſenſibus corporis veritas, ſed non ſemper. Nam fallunt nos aliquando. Nam cùm video aliquando per medium vitrum aliquid, fallit me viſus: quia aliquando renuntiat
B mihi corpus, quod video vltra vitrum, eiuſdem eſſe coloris, cuius eſt & vitrum; cùm alterius ſit coloris: aliquando verò facit me putare vitrum habere colorem rei, quam vltra video; cùm non habeat. Multa ſunt alia, in quibus viſus, & alij ſenſus fallunt. *Mag.* Non mihi videtur hæc veritas vel falſitas in ſenſibus eſſe, ſed in opinione. Ipſe namque ſenſus interior ſe fallit, non illi mentitur exterior. Quod aliquando facile cognoſcitur, aliquando difficile. Cùm enim puer timet ſculptum draconem aperto ore, facile cognoſcitur: quia hoc non facit viſus, qui nihil aliud puero renuntiat, quàm ſenibus: ſed puerilis ſenſus interior, qui nondum bene ſcit diſcernere inter rem, & rei ſimilitudinem. Tale eſt enim, cùm videntes hominem alicui ſimilem, putamus illum eſſe cui ſimilis eſt: aut cùm audiens quis non hominis vocem, putat eſſe hominis vocem. Nam & hoc facit ſenſus interior. Quod autem dicis de vitro: ideo eſt, quia cùm viſus tranſit per corpus aliquod aerei coloris, non aliter impeditur aſſumere ſimilem coloris, qui vltra videtur, quàm cùm tranſit per aera: niſi in quantum illud corpus, quod tranſit, ſpiſſius aut obſcurius eſt aere; vt cùm tranſit per vitrum ſui proprij coloris, id eſt, cui nullus alius admixtus eſt color, aut per puriſſimam aquam, aut per cryſtallum, aut per aliquid ſimilem habens colorem. Cùm verò tranſit idem viſus per alium colorem: vt per vitrum non ſui coloris, ſed cui alius color eſt additus: ipſum colorem, qui prius occurrit, accipit. Quapropter quoniam poſt vnum acceptum colorem, ſecundùm quòd illo affectus eſt, alium quicunque occurrat, aut nullatenus, aut minus integrè accipit. Ideo illum, quem prius cepit, aut ſolum, aut cum eo, qui poſt occurrit, renuntiat. Si enim viſus, quantum capax eſt coloris, tantum afficitur

C priore colore, non poteſt alium ſentire ſimul colorem. Si autem minus quàm colorem ſentire poſſit priori afficitur, poteſt alium ſentire: vt ſi tranſit per aliquod corpus, velut per vitrum, quod ita perfectè ſit rubicundum, vt omnino viſus afficiatur eius rubore, nequit diuerſo ſimul affici colore. Si autem non tam perfectum inuenit ruborem, qui prior occurrit, quantum coloris capax eſt, quaſi nondum plenus, adhuc alium valet aſſumere colorem, in quantum eius capacitas priori colore non eſt ſatiata. Qui ergo hoc neſcit, putat viſum renuntiare hoc, ſcilicet, quia omnia, quæ poſt prius aſſumptum colorem ſentit, aut omnino, aut aliquatenus eiuſdem ſint coloris. Vnde contingit, vt ſenſus interior culpam ſuam imputet ſenſui exteriori. Similiter cùm fuſtis integer, cuius pars eſt intra aquam, & pars extra, putatur fractus: aut cùm putamus, quòd viſus noſter vultus noſtros inueniat in ſpeculo: & cùm multa alia nobis aliter videntur viſus & alij ſenſus nuntiare quàm ſint, non culpa ſenſuum eſt, qui renuntiant quod poſſunt, quoniam ita poſſe acceperunt: ſed iudicio animæ imputandum eſt, quòd non bene diſcernit, quid poſſint illi, aut quid debeant. Quod oſtendere, quoniam magis laborioſum eſt quàm fructuoſum, ad hoc, quod intendimus, in hoc modo tempus conſumendum non arbitror. Hoc tantùm ſufficiat dicere: quia ſenſus quicquid renuntiare videantur, ſiue ex ſua natura hoc faciant, ſiue ex aliqua alia cauſa hoc faciant, quod debent, & ideo rectitudinem & veritatem faciunt. Et continetur hæc veritas ſub illa veritate, quæ eſt in actione. *Diſc.* Satisfeciſti mihi tua reſponſione, & nolo te amplius morari in hac de ſenſibus quæſtione. D

De veritate rerum eſſentiæ.

Cap. VII. Mag.

IAm conſidera, an præter ſummam veritatem in aliqua re veritas ſit intelligenda, exceptis his, quæ ſupra conſpecta ſunt. *Diſc.* Quid illud eſſe poteſt? *Mag.* An putas aliquid eſſe aliquando aut alicubi, quod non ſit in ſumma veritate, & quod inde non acceperit quod eſt, in quantum eſt: aut quod poſſit aliud eſſe, quàm quod ibi eſt? *Diſc.* Non eſt putandum. *Mag.* Quicquid igitur eſt, verè eſt: in quantum hoc eſt, quod ibi eſt. *Diſc.* Abſolutè concludere potes, quia omne quod eſt, verè eſt: quoniam nõ eſt aliud, quàm quod ibi eſt. *Mag.* Eſt igitur veritas in omnium quæ ſunt, eſſentia: quia hoc ſunt, quod in ſumma veritate ſunt. *Diſc.* Video ita ibi eſſe veritatem, vt nulla poſſit eſſe falſitas: quoniam quod falſo eſt, non eſt. *Mag.* Bene dicis. Sed dic, an aliquid aliud debeat eſſe, quàm quod eſt in ſumma veritate? *Diſc.* Non

De diuerſis intellectibus, debere & non debere, poſſe & non poſſe. *Cap. VIII.* Mag.

SI ergo omnia hîc ſunt, quod ibi ſunt, ſine dubio hîc ſunt quod debent. *Diſc.* Verè hîc ſunt quod debent. *Mag.* Quicquid verò eſt, quod debet eſſe, rectè eſt. *Diſc.* Nihil conſequentius, aliter non poteſt eſſe. *Mag.* Igitur omne quod eſt, rectè eſt. *Diſ.* Nihil conſequentius. *Mag.* Si ergo veritas & rectitudo idcirco ſunt in rerum eſſentia, quia hoc ſunt quod ſunt, in ſumma veritate, certum eſt veritatem rerum, eſſe rectitudinem. *Diſc.* Nihil planiùs, quantum ad conſequentiam argumentationis. Sed ſecundùm rei veritatem, quomodo poſſumus dicere: quia quicquid eſt, quod debet eſſe, cùm ſint multa opera mala,

A quæ certum eſt non eſſe debere. *Mag.* Quid mirum eſt, ſi eadem res debet eſſe, & non eſſe. *Diſc.* Quomodo poteſt hoc eſſe? *Mag.* Scio te non dubitare, quia nihil omnino eſt niſi Deo aut faciente, aut permittente. *Diſc.* Nihil mihi certius. *Mag.* An audebis dicere, quia Deus aliquid faciat, aut permittat non ſapienter, aut non bene? *Diſc.* Imò aſſero quia nihil niſi bene & ſapienter. *Mag.* An iudicabis non debere eſſe, quod tanta bonitas & tanta ſapientia facit, aut permittit? *Diſc.* Quis intelligens audeat hoc cogitare? *Mag.* Debet igitur eſſe pariter, & quod faciente, & quod permittente Deo fit. *Diſc.* Patet quod dicis. *Mag.* Dic etiam, an putas eſſe debere, malæ voluntatis effectum? *Diſc.* Idem eſt ac ſi dicas, an debeat eſſe opus malum, quod nullus ſenſatus concedit. *Mag.* Permittit tamen Deus aliquos malè facere quod malè volunt. *Diſc.* Vtinam non tam ſæpe permitteret. *Mag.* Idem igitur debet eſſe, & non eſſe. Debet enim eſſe, quia bene & ſapienter ab eo, quo non permittente fieri non poſſet, permittitur: & non debet eſſe, quantum ad illum, cuius iniqua voluntate concipitur. Hoc igitur modo, quia Dominus Ieſus ſolus innocens erat, non debuit mortem pati, nec vllus eam illi debuit inferre, & tamen eam debuit pati, quia ipſe ſapienter, & benignè, & vtiliter voluit eam ſufferre.

Quòd omnis actio ſignificet aut verum, aut falſum.

Caput IX.

Multis enim modis eadem res ſuſcipit diuerſis conſiderationibus contraria: quod in actione ſæpe contingit, vt in percuſſione. Percuſſio nanque & agentis eſt, & patientis: vnde & B actio dici, & paſſio poteſt: quamuis ſecundùm ipſum nomen actio vel percuſſio, & quæ ſimiliter dicta a paſſiuis in actiua ſignificatione dicuntur, magis videantur eſſe patientis, quàm agentis. Quippe ſecundùm id quod agit, magis propriè videtur dici agentia vel percutientia, & ſecundùm id quod patitur, actio vel percuſſio. Nam agentia & percutientia ab agente & percutiente dicuntur: ſicut prouidentia a prouidente, & continentia à continente, quæ ſcilicet agens & percutiens, prouidens & continens, actiua ſunt: actio verò & percuſſio, ab acto & percuſſo, quæ paſſiua ſunt, deriuantur. Sed quoniam, vt in vno dicam, quod in cæteris intelligas: ſicut percutiens non eſt ſine percuſſo nec percuſſus abſque percutiente: ita percutientia & percuſſio ſine inuicem eſſe nequeunt: imò vna & eadem res eſt, diuerſis nominibus ſecundùm diuerſas partes ſignificata: idcirco percuſſio, & percutientis, & percuſſi eſſe dicitur. Quapropter ſecundùm quòd agens vel patiens eidem ſubjacent iudicio, vel contrarijs: ipſa quoque actio ex vtraque parte ſimiliter iudicabitur, aut contrariè. Cùm ergo & qui percutit, rectè percutit: & qui percutitur, rectè percutitur: vt cùm peccans, ab eo, ad quem pertinet, corrigitur, ex vtraque parte recta eſt, quia ex vtraque parte debet eſſe percuſſio. E contrario, quando ab iniquo iuſtus percutitur: quia nec iſte percuti, nec ille percutere debet, ex vtraque parte non recta eſt, quia ex neutra parte debet eſſe percuſſio. Cùm verò peccans ab eo, ad quem non pertinet, percutitur, quoniam & iſte debet percuti, & ille non debet percutere, debet & non debet eſſe percuſſio: & ideo recta & non recta negari non poteſt. Quòd ſi ad ſupernæ ſapientiæ bonitatiſque conſideres iudicium, ſiue ex altera tantùm, ſiue ex vtraque parte, agentis ſcilicet & C patientis non debeat eſſe percuſſio: quis audebit negare debere eſſe, quod tanta bonitate & ſapientia permittitur? *Diſc.* Neget qui audet, ego verò non audeo. *Mag.* Quid etiam ſi ſecundùm naturam rerum conſideres, vt cùm claui ferrei impreſſi ſunt in corpus Domini: an dices fragilem carnem non debuiſſe penetrari, aut acuto ferro penetratam non debuiſſe dolere? *Diſc.* Contra naturam dicerem. *Mag.* Poteſt igitur contingere, vt debeat eſſe ſecundùm naturam actio vel paſſio, quæ ſecundùm agentem vel patientem eſſe non debet: quoniam nec ille agere, nec iſte debet pati. *Diſc.* Nihil horum negare poſſum. *Mag.* Vides igitur ſæpiſſimè poſſe contingere, vt eadem actio debeat eſſe, & non debeat eſſe, diuerſis conſiderationibus. *Diſc.* Ita apertè hoc oſtendis, vt non poſſim non videre. *Mag.* Vnum inter hæc te ſcire volo: quia debere & non debere, aliquando dicitur impropriè: vt cùm dico, quia debeo amari a te. Si enim debeo, vere debitor ſum reddere quod debeo, & in culpa ſum, ſi non amor à te. *Diſc.* Ita ſequitur. *Mag.* Sed cùm debeo amari à te, non eſt à me exigendum: ſed à te. *Diſc.* Fateri me ita oportet. *Mag.* Cùm ergo eſſe dico, quia debeo amari à te, non ita dicitur, quaſi ego debeam: ſed quia tu debes amare me. Similiter cùm dico, quia non debeo amari à te, non aliud intelligitur, quàm quia tu non debes amare me. Qui modus loquendi eſt etiam in potentia, & in impotentia: vt cùm dicitur, Hector potuit vinci ab Achille, & Achilles non potuit vinci ab Hectore. Non enim fuit potentia in illo, qui potuit vinci; ſed in illo, qui vincere potuit: nec impotentia in illo, qui vinci non potuit, ſed in illo, qui vincere non potuit. *Diſc.* Placet mihi quod dicis. Quippe vtile puto hoc cognoſcere. D

De latitudine veritatis. *Cap. X.* *Mag.*

Rectè putas, ſed redeamus ad veritatem ſignificationis, à qua ideo incæpi, vt te a notioribus ad ignotiora perducerem. Omnes enim de veritate ſignificationis loquuntur: veritatem verò, quæ eſt in rerum eſſentia, pauci conſiderant. *Diſc.* Profuit mihi, quia hoc ordine me duxiſti. *Mag.* Videamus ergo, quàm lata ſit veritas ſignificationis. Nanque non ſolum in his, quæ ſigna ſolemus dicere: ſed & in alijs omnibus, quæ diximus, eſt ſignificatio vera vel falſa. Quoniam nanque non eſt ab aliquo faciendum, niſi quod quis debet facere: eo ipſo, quòd aliquis aliquid facit, dicit: & ſignificat hoc ſe debere facere: quod ſi debet facere quod facit, verum dicit: ſi autem non debet, mentitur. *Diſc.* Quamuis videar mihi intelligere: tamen quod mihi inauditum hactenus fuit, apertius oſtende quod dicis. *Mag.* Si eſſes in loco, vbi ſcires eſſe ſalubres herbas & mortiferas, ſed neſcires eas diſcernere, & eſſet ibi aliquis, de quo non dubitares, quin illas diſcernere ſciret, tibique interroganti, quæ ſalubres eſſent, & quæ mortiferæ, alias verò ſalubres diceret eſſe, alias comederet, cui magis crederes, verbo, an actioni eius? *Diſc.* Non tantum crederem verbo, quantum operi. *Mag.* Plus ergo tibi diceret, quæ ſalubres eſſent opere quàm verbo. *Diſc.* Ita eſt. *Magiſt.* Sic itaque ſi neſcires non eſſe mentiendum: & mentiretur aliquis coram te, etiamſi diceret tibi ipſe, ſe non debere mentiri: plus ipſe tibi diceret opere, ſe mentiri debere, quàm verbo non debere. Similiter dum cogitat aliquis aliquid, aut vult aliquid, ſi neſcires, an deberet

id

A id velle, ſiue cogitare: ſi voluntatem eius, & cogitationem videres, ſignificaret tibi in ipſo opere, quia hoc deberet cogitare & velle. Quod ſi ita deberet, verum diceret: ſin autem, mentiretur. In rerum quoque exiſtentia, eſt ſimiliter vera vel falſa ſignificatio, quoniam eo ipſo, quia eſt, dicit ſe debere eſſe. *Diſc.* Video nunc apertè, quod hactenus non animaduerti.

De ſumma veritate. *Cap.* XI. Mag.

PRogrediamur ad ea, quæ reſtant. *Diſc.* Præcede, & ſequar. *Mag.* Summam autem veritatem non negabis eſſe rectitudinem? *Diſc.* Imò nihil aliud illam poſſum fateri. *Mag.* Conſidera: quia omnes ſupradictæ rectitudines, ideo ſunt rectitudines: quia illa, in quibus ſunt, aut ſiunt, aut faciunt quod debent, ſumma veritas non ideo eſt rectitudo, quia debet aliquid. Omnia enim illi debent aliquid, ipſa verò nulli quicquam debet, nec vlla ratione eſt quod eſt, niſi quia eſt. *Diſc.* Intelligo. *Mag.* Vides etiam, quomodo iſta rectitudo cauſa ſit omnium aliarum veritatum & rectitudinum, & nihil ſit cauſa illius? *Diſc.* Video, & animaduerto in alijs quaſdam eſſe tantùm effecta, quaſdam veró eſſe cauſas & effecta: vt cùm veritas, quæ eſt in rerum exiſtentia, ſit effectum ſummæ veritatis: ipſa quoque cauſa eſt veritatis, quæ cogitationis eſt, & eius, quæ eſt in propoſitione, & iſtæ duæ veritates nullius ſunt cauſa veritatis. *Mag.* Bene conſideras, vnde iam intelligere potes, quomodo ſummam veritatem in meo Monologio probaui non habere principium vel finem per veritatem orationis. Cùm enim dixi, quando non fuit verum, quia futurum
B erat aliquid: non ita dixi, ac ſi abſque principio iſta oratio fuiſſet, quæ aſſereret futurum aliquid eſſe: aut iſta veritas, eſſet Deus: ſed quoniam non poteſt intelligi, quando oratio iſta eſſet, veritas illi deeſſet, vt per hoc quia non intelligitur, quando iſta veritas eſſe non potuit, ſi eſſet oratio in qua eſſe poſſet, intelligatur illa veritas ſine principio fuiſſe, quæ prima cauſa eſt huius veritatis. Quippe veritas orationis non ſemper poſſet eſſe, ſi eius cauſa non ſemper eſſet. Etenim non eſt vera oratio, quæ dicit futurum eſſe aliud, niſi re ipſa ſit aliquid futurum, neque aliquid eſt futurum, ſi non ſit in ſumma veritate. Similiter de illa intelligendum eſt veritate orationis, quæ dicit: quia præteritum eſt aliquid. Nam ſi nullo intellectu veritas orationi huic, ſi facta fuerit, deeſſe poterit: neceſſe eſt, vt eius veritatis, quę ſumma cauſa eſt, iſtius, nullus finis intelligi poſſit. Idcirco nanque verè præteritum dicitur eſſe aliquid, quia ita eſt in re: & ideo eſt aliquid præteritum, quia ſic eſt in veritate ſumma. Quapropter, ſi nunquam potuit non eſſe verum, futurum eſſe aliquid, & nunquam poterit non eſſe verum, præteritum aliquid eſſe, impoſſibile eſt principium ſummæ veritatis fuiſſe, aut finem futurum eſſe. *Diſc.* Nihil tuæ rationi obijci poſſe video.

De veritatis diffinitione. *Cap.* XII. Mag.

REdeamus ad indagationem veritatis, quam incœpimus. *Diſc.* Totum hoc pertinet ad indagandam veritatem: verùmtamen redi ad quod vis. *Mag.* Dic ergo mihi, an tibi videatur eſſe aliqua rectitudo alia, præter has, quas contemplati ſumus? *Diſc.* Non alia præter has: niſi illa, quæ eſt in rebus corporeis, quæ multum eſt aliena ab iſtis, vt rectitudo virgæ. *Mag.* In quo tibi illa videtur differre ab iſtis? *Diſc.* Quia illa viſu corporeo cognoſci poteſt, iſtas rationis capit contemplatio.

Mag. Nónne rectitudo illa corporum ratione intelligitur præter ſubiectum, & cognoſcitur? Aut ſi de alicuius corporis abſentis linea dubitetur, an recta ſit, & monſtrari poteſt, quia in nullam partem flectitur: Nónne ratione colligitur, quia rectam eam neceſſe eſt eſſe? *Diſc.* Etiam. Sed eadem quæ ſic ratione intelligitur, viſu ſentitur in ſubiecto. Illæ verò non, niſi ſola mente percipi poſſunt. *Mag.* Poſſumus igitur, niſi fallor, diffinire: quia veritas eſt rectitudo ſola mente perceptibilis. *Diſc.* Nullo modo hoc dicentem falli video. Nempe nec plus, nec minus continet iſta diffinitio veritatis quam expediat: quoniam nomen rectitudinis diuidit eam ab omni re, quæ rectitudo non vocatur. Quod verò ſola mente percipi dicitur, ſeparat eam à rectitudine viſibili. Sed quoniam docuiſti me omnem veritatem eſſe rectitudinem, & rectitudo idem videtur mihi eſſe, quod iuſtitia. C

De iuſtitia, & eius diffinitione. *Cap.* XIII.

IVſtitiam quoque doce me, quid eſſe intelligam. Videtur nanque, quia omne quod rectum eſt eſſe, iuſtum etiam eſt eſſe: & conuerſim, quia quod iuſtum eſt eſſe, rectum eſt eſſe. Iuſtum enim & rectum videtur, ignem calidum eſſe: & vnumquemque hominem, diligentem ſe diligere. Nam ſi quicquid debet eſſe, rectè & iuſtè eſt: nec aliquid rectè & iuſtè eſt, niſi quod debet eſſe: ſicut puto, non poteſt aliud eſſe iuſtitia, quàm rectitudo. In ſumma nanque & ſimplici natura, quamuis non ideo ſit recta & iuſta, quia debeat aliquid dubium: tamen non eſt idem, eſſe rectitudinem & iuſtitiam. *M.* Habes igitur diffinitionem iuſtitiæ: ſi iuſtitia non eſt aliud quàm rectitudo. Et quoniam de rectitudine ſola mente percepti- D
bili loquimur, inuicem ſeſe diffiniunt veritas, & rectitudo, & iuſtitia: vt qui vnam earum nouerit, & alias neſcierit, per notam ad ignotarum ſcientiam pertingere poſſit: immò qui nouerit vnam, alias neſcire non poſſit. *Diſc.* Quid ergo? An dicemus lapidem iuſtum, cùm à ſuperioribus inferiora petit: quia hoc facit, quod debet: quemadmodum dicimus hominem iuſtum, qui quod debet facit? *Mag.* Non ſolemus huiuſmodi à iuſtitia iuſtum dicere. *Diſc.* Cur ergo magis homo quàm lapis iuſtus eſt, ſi vterque iuſtè facit? *Mag.* Tu ipſe an non putas facere hominis, à facere lapidis aliquo modo differre? *Diſc.* Scio quia homo ſponte, lapis naturaliter & non ſponte facit. *Mag.* Idcirco lapis non dicitur iuſtus: quia non eſt iuſtus, qui facit quod debet, ſi non vult quod facit. *Diſc.* Dicemus ergo iuſtum eſſe equum, cùm vult paſcere: quia volens facit quod debet? *Mag.* Non dixi iuſtum eſſe eum, qui facit volens quod debet; ſed dixi non eſſe iuſtum, qui non facit volens quod debet. *Diſc.* Dic ergo, quid ſit iuſtus? *Mag.* Quæris, vt video, diffinitionem iuſtitiæ, cui laus debetur: ſicut contrario eius ſcilicet iniuſtitiæ debetur vituperatio. *Diſc.* Illam quæro. *Mag.* Conſtat, quia illa iuſtitia non eſt in vlla natura, quæ rectitudinem non agnoſcit. Quicquid enim non vult rectitudinem, etiamſi eam tenet, non meretur laudem, quia tenet rectitudinem: velle autem illam non valet, qui neſcit eam. *Diſc.* Verum eſt. *Mag.* Rectitudo igitur, quæ tenenti ſe laudem acquirit, non eſt niſi in rationali natura: quæ ſola rectitudinem, de qua loquimur, percipit. *Diſc.* Ita ſequitur. *Mag.* Ergo quoniam omnis iuſtitia eſt rectitudo: nullatenus eſt iuſtitia, quæ ſeruantem

A uantem ſe facit laudabilem, niſi in rationalibus. *Diſc.* Non poteſt aliter eſſe. *Mag.* Vbi igitur tibi videtur iſta iuſtitia in homine, qui rationalis eſt? *Diſc.* Non eſt, niſi aut in voluntate, aut in ſcientia, aut in opere. *Mag.* Quid ſi quis rectè intelligit, aut rectè operatur, non autem rectè velit: laudabit eum quiſquam de iuſtitia? *Diſc.* Non. *Mag.* Ergo non eſt iſta iuſtitia, ſcientiæ rectitudo, aut rectitudo actionis: ſed rectitudo voluntatis. *Diſc.* Aut hoc erit, aut nihil. *Mag.* Videtur tibi ſufficienter eſſe diffinitiua iuſtitia, quam quærimus? *Diſc.* Tu vide. *Mag.* Quicunque vult quod debet: putas eum rectè velle, & habere rectitudinem voluntatis? *Diſc.* Si quis neſciens vult quod debet: vt cùm vult oſtium claudere contra illum qui ipſo neſciente vult in domo alium occidere: ſiue iſte habeat, ſiue non habeat aliquam voluntatis rectitudinem, non habet illam quam quærimus. *Mag.* Quid dicis de illo, qui ſcit ſe debere velle quod vult? *Diſc.* Poteſt contingere, vt intelligens velit quod debet, & nolit ſe debere. Nam cùm latro cogitur ablatam reddere pecuniam, palam eſt, quia non vult ſe debere: quoniam igitur cogitur velle reddere, quia debet: ſed hic nullatenus laudandus eſt hac rectitudine. *Mag.* Qui cibat eſurientem pauperem propter inanem gloriam: vult ſe debere velle quod vult. Idcirco nanque laudatur, quia vult facere quod debet: quid itaque de iſto iudicas? *Diſc.* Non eſt huius rectitudo laudanda: & ideo non ſufficit ad iuſtitiam, quam quærimus. Sed oſtende iam quæ ſufficiant. *Mag.* Omnis voluntas ſicut vult aliquid, ita vult propter aliquid. Nam quemadmodum conſiderandum eſt, quid velit: ita videndum eſt, cur velit.
B Quippe nô magis recta debet eſſe volendo quod debet: quàm volendo propter quod debet. Quapropter omnis volũtas habet quid, & cur. Omninò nanq; nihil volumus niſi ſit cur velimus. *Diſc.* Omnes hoc in nobis cognoſcimus. *Mag.* Cur autem tibi videtur vnicuiq; volendum quod vult, vt laudabilem habeat voluntatem. Quid enim volendum ſit, palàm eſt: quia qui non vult quod debet, iuſtus non eſt. *Diſc.* Nec minus apertum mihi videtur: quia ſicut volendum eſt vnicuique quod debet: ita volendum eſt, ideo quia debet, vt iuſta ſit eius voluntas. *Mag.* Bene intelligis hæc duo neceſſaria eſſe voluntati ad iuſtitiam velle, ſcilicet quod debet, ac ideo quia debet. Sed dic, an ſufficiant? *Diſc.* Cur non? *Mag.* Cùm aliquis vult quod debet, quia cogitur: & ideo cogitur, quia hoc velle debet: nónne hic quodammodo vult quod debet, quoniam debet? *Diſc.* Non poſſum negare. Sed alio modo vult iſte, alio modo vult iuſtus. *Mag.* Diſtingue iſtos modos. *Diſc.* Iuſtus nanque cùm vult quod debet, ſeruat voluntatis rectitudinem: non propter aliud, inquam, iuſtus eſt, quàm propter ipſam rectitudinem. Qui autem non niſi coactus, aut extranea mercede conductus, vult quod debet: ſi ſeruare dicendus eſt rectitudinem, non eam ſeruat propter ipſam, ſed propter aliud. *Mag.* Voluntas ergo iuſta eſt, quæ ſui rectitudinem ſeruat propter ipſam rectitudinem. *Diſc.* Aut iſta, aut nulla voluntas iuſta eſt. *Mag.* Iuſtitia igitur eſt rectitudo voluntatis propter ſe ſeruata. *Diſc.* Verè hæc eſt iuſtitiæ diffinitio, quam quærebam. *Mag.* Vide tamen, ne fortè aliquid in ea debeat corrigi. *Diſc.* Ego nihil in ea corrigendum video. *Mag.* Nec ego. Nulla nanque iuſtitia eſt, quæ non eſt rectitudo: nec alia quam rectitudo voluntatis, iuſtitia dicitur per ſe. Dicitur enim rectitudo actionis, iuſtitia: ſed non

C niſi cum iuſta voluntate ſit actio. Rectitudo autem voluntatis, etiamſi impoſſibile ſit fieri quod rectè volumus: tamen nequaquam amittit nomen iuſtitiæ. Quod autem ſeruata dicitur, fortè dicit aliquis: ſi rectitudo voluntatis non niſi cùm ſeruatur, dicenda eſt iuſtitia: non mox vt habetur, eſt iuſtitia: ſed nec accipimus iuſtitiam, cùm illam accipimus: ſed nos ſeruando facimus eam iuſtitiam eſſe. Nam prius accepimus illam & habemus, quàm ſeruemus. Non enim ideo illam accipimus, nec idcirco illam primitus habemus, quia ſeruamus: ſed illam incipimus ideo ſeruare, quia accipimus & habemus. Sed ad hoc reſpondere nos poſſumus: quia ſimul accipimus illam & velle, & habere. Non enim illam habemus niſi volendo, & ſi eam volumus, hoc ipſo ſolo eam habeamus. Sicut autem illam ſimul habemus & volumus, ita illam ſimul volumus & ſeruamus: quoniam ſicut eam non ſeruamus, niſi cùm illam volumus, ſic non eſt quando eam velimus & non ſeruemus: ſed quandiu eam volumus, ſeruamus, & donec ſeruamus, volumus. Quoniam ergo eodem tempore contingit nobis illam, & velle, & habere: nec diuerſo tempore in nobis ſunt & velle, & ſeruare, eam ex neceſſitate ſimul accipimus & habere illam, & ſeruare, & ſic quandiu habemus, ſeruamus: nec vlla ex his generatur inconuenientia. Quippe ſicut eiuſdem rectitudinis acceptio, natura prius eſt quam habere, aut velle illam: quoniam habere illam aut velle, non eſt cauſa acceptionis, ſed acceptio facit velle illam & habere. Simul enim incipimus illam & accipere, & habere, & velle: & tamen ſimul ſunt tempore, acceptio, & habere, & velle: & mox vt accepta, eſt habita: & volumus eam ita habere, ſeu velle illam: quanuis natura prius ſint, quàm ſeruare il- D
lam, ſimul tamen ſunt tempore. Quare à quo ſimul accipimus, & habere, & velle, & ſeruare voluntatis rectitudinem: ab illo accipimus iuſtitiam, & mox vt volumus, & habemus eandem rectitudinem voluntatis, iuſtitia dicenda eſt. Quod verò addidimus, *propter ſe*: ita neceſſarium eſt, vt nullo modo eadem rectitudo, niſi propter ſe ſeruata, iuſtitia ſit. *Diſc.* Nihil poſſum cogitare contra. *Mag.* videtur tibi, quòd iſta diffinitio poſſit aptari ſummæ iuſtitiæ, ſecundùm quod de re loqui poſſumus, de qua nihil, aut vix propriè aliquid, poteſt dici? *Diſc.* Licèt non ſit ibi aliud voluntas, aliud rectitudo: tamen, ſicut dicimus, poteſtatem diuinitatis, aut diuinam poteſtatem, ſiue potentem diuinitatem: cùm in diuinitate non ſit aliud poteſtas, quàm diuinitas, ita non inconuenienter dicimus ibi rectitudinem voluntatis, aut voluntariam rectitudinem, ſeu rectam voluntatem. Si verò illam rectitudinem dicimus propter ſe ſeruari, de nulla alia rectitudine tam conuenienter dici poſſe videtur. Sicut enim non aliud illam, ſed ipſa ſe ſeruat: nec per aliud, ſed per ſe: & ita non propter aliud, ſed propter ſe. *Mag.* Indubitanter itaq; poſſumus dicere, quia iuſtitia eſt rectitudo voluntatis, quæ rectitudo propter ſe ſeruatur. Et quoniam verbi, quod hîc dico (ſeruatur) non habemus participium paſſiuum præſentis temporis, pro præſenti, poſſumus vti paſſiuo preterito participio eiuſdem verbi. *Diſc.* Hunc vſum habemus notiſſimum, vt preteritis participijs paſſiuis vtamur pro præſentibus, quæ latinitas non habet, ſicut non habet, præterita participia à verbis actiuis & neutris, & pro præteritis, quæ non habet, vtitur præſentibus: vt ſi dicatur de aliquo, hic quod ſtudens & legens didicit, non

niſi

A nisi coactus docet, id est, quod dum ſtuduit, & legit, didicit: & non niſi cùm cogitur docet. *Mag.* Bene ergo diximus, iuſtitiam eſſe rectitudinem voluntatis ſeruatam propter ſe, id eſt, quæ ſeruatur propter ſe. Et hinc eſt, quòd iuſti dicuntur aliquando *recti corde*, id eſt, recti voluntate: aliquando recti ſine adiectione cordis: quoniam nullus alius intelligitur rectus, niſi qui rectam habet voluntatem: vt eſt iſtud: *Gloriamini omnes recti corde.* Et illud: *Videbunt recti, & lætabuntur.* *Diſc.* Satiſfeciſti etiam prius de diffinitione iuſtitiæ: transeamus ad alia.

Quòd vna ſit veritas in omnibus veris.

Cap. XIV. Mag.

REdeamus ad rectitudinem ſeu veritatem, quibus duobus nominibus, (quoniam de rectitudine mente ſola perceptibili loquimur) vna res ſignificatur, quæ genus eſt iuſtitiæ: & quæramus, an ſit vna ſola veritas in omnibus iſtis, in quibus veritatem dicimus eſſe: an ita ſint veritates plures, ſicut plura ſunt, in quibus conſtat eſſe veritatem. *Diſc.* Hoc multum noſſe deſidero. *Mag.* Conſtat, quia in quacunq; re ſit veritas, non eſt aliud quàm rectitudo. *Diſc.* Non hinc dubito. *Mag.* Si ergo plures ſunt veritates ſecundùm plures res, plures quoque ſint rectitudines. *Diſc.* Hoc quoq; non minus certum eſt. *Mag.* Si ſecundùm diuerſitates rerum, neceſſe eſt eſſe diuerſas rectitudines: vtique ſecundùm res ipſas habent eſſe ſuum eædem rectitudines, & ſicut res ipſæ, in quibus ſunt, variantur: ſic quoque rectitudines varias eſſe neceſſe eſt. *Diſc.* In vna re, in qua rectitudinem eſſe dicimus oſtende quod in cæteris intelligam. *Mag.* Dico, quia ſi rectitudo ſignificationis, ideò

B eſt alia quàm voluntatis rectitudo, quia iſta in voluntate, illa in ſignificatione eſt: habet ſuum eſſe rectitudo propter ſignificationem, & ſecundùm eam mutatur. *Diſc.* Ita eſt. Cùm enim ſignificatur eſſe, quod eſt: aut nõ eſſe, quod eſt recta ſignificatio eſt, & conſtat eſſe rectitudinem, ſine qua ſignificatio recta nequit eſſe. Si verò ſignificetur eſſe quod non eſt, aut non eſſe quod eſt, aut ſi nihil omnino ſignificetur, nulla erit rectitudo ſignificationis, quæ non niſi in ſignificatione eſt. Quapropter per ſignificationem habet eſſe, & per eam mutatur eius rectitudo quemadmodum color per corpus habet eſſe & non eſſe. Exiſtente namq; corpore, colorem eius neceſſe eſt eſſe: & pereunte corpore colorẽ eius manere impoſſibile eſt. *Mag.* Non ſimiliter ſe habet color ad corpus, vt rectitudo ad ſimilitudinem ſignificationum. *Diſc.* Oſtende diſſimilitudinem. *Mag.* Si nullus aliquo ſignificare velit ſigno quod ſignificandum eſt: erit vlla per ſigna ſignificatio? *Diſc.* Nulla. *Mag.* An ideo non erit rectum, vt ſignificetur quod ſignificari debet? *Diſc.* Non idcirco minus erit rectum, aut minus hoc exiget rectitudo. *Mag.* Ergo non exiſtente ſignificatione, non perit rectitudo, qua rectum eſt, & qua exigitur, vt quod ſignificandum eſt, ſignificetur. *Diſc.* Si interiiſſet, non eſſet rectum hoc: nec ipſa hoc exigeret. *Mag.* Putáſne cùm ſignificatur, quod ſignificari debet, ſignificationem tunc rectam eſſe propter hanc, & ſecundùm hanc ipſam rectitudinem? *Diſc.* Immò: non poſſum aliter cogitare. Si enim alia rectitudine recta eſſet ſignificatio, pereunte iſta nihil prohibet rectam eſſe ſignificationem. Sed nulla eſt recta ſignificatio, quæ ſignificat quod non eſt rectum ſignificari, aut quod non exigit rectitudo. *Mag.* Nulla igitur ſignificatio eſt recta alia rectitudine,

C quàm illa, quæ permanet pereunte ſignificatione. *Diſc.* Palàm eſt. *Mag.* An itaq; non vides, quia non ideo eſt rectitudo in ſignificatione, quia tũc incipit eſſe cùm ſignificatur eſſe quod eſt, vel non eſſe quod non eſt. Sed quia ſignificatio tunc fit ſecundùm rectitudinem, quæ ſemper eſt, nec ob hoc abeſt à ſignificatione, quia perit cùm non ſicut debet, aut cùm nulla ſit ſignificatio, ſed quoniam tunc ſignificatio deficit à non deficiente rectitudine. *Diſc.* Sic video, vt non poſſim non videre. *Mag.* Rectitudo ergò, qua ſignificatio recta dicitur, non habet eſſe & non eſſe, aut aliquem motum per ſignificationem quomodocunque moueatur ipſa ſignificatio. *Diſc.* Mihi nihil iam clarius. *Mag.* Poteſne probare colorem ſimiliter ſe habere ad corpus, quomodo rectitudo ſe habet ad ſignificationem? *Diſc.* Promptior nunc ſum probare, quia valde diſſimiliter. *Mag.* Puto quia iam tibi notum eſt: quid de voluntate, & eius rectitudine, & de alijs, quæ rectitudinem habere debent, ſentiendum ſit. *Diſc.* Omnino video hac ipſa ratione probari quoquo modo ipſa ſit, rectitudinem immobilem permanere. *Mag.* Quid itaque conſequi exiſtimas de ipſis rectitudinibus? Sunt aliæ ab inuicem, aut eſt vna & eadem omnium rectitudo? *Diſc.* Supra conceſſum eſt: quia ſi ideo ſunt plures rectitudines, quoniam plures ſunt res, in quibus conſiderantur, neceſſe eſt eas exiſtere & variari ſecundùm res ipſas: quod nequaquam fieri demonſtratum eſt. Quapropter non ideo ſunt plures rectitudines, quia plures ſunt res, in quibus ſunt. *Mag.* An habes aliquam aliam rationem, cur tibi plures eſſe videantur, præter ipſam rerum pluralitatem? *Diſc.* Sicut iſtam nullam eſſe cognoſco, ita nullam aliam inueniri poſſe cõſidero. *Mag.* Vna igitur & eadem eſt omnium rectitudo. *Diſc.*

D Sic me fateri neceſſe eſt. *Mag.* Amplius, ſi rectitudo non eſt in rebus illis, quæ debent rectitudinem, niſi cùm ſint ſecundùm quod debent, & hoc ſolùm eſt illis rectas eſſe: manifeſtum eſt earum omnium vnam ſolam eſſe rectitudinem. *Diſc.* Non poteſt negari. *Mag.* Vna igitur in omnibus illis eſt veritas *Diſc.* Et hoc negari impoſſibile eſt: Sed tamen oſtende mihi, cur dicimus huius vel illius rei veritatem, velut ad diſtinguendas veritatis differentias, ſi nullam ab ipſis rebus aſſumunt diuerſitatem? Multi namque vix concedent nullam eſſe differentiam inter veritatem voluntatis, & eam, quæ dicitur actionis, aut alicuius aliorum. *Mag.* Impropriè huius vel illius rei eſſe dicitur: quoniam illa non in ipſis rebus, aut ex ipſis, aut per ipſas, in quibus eſſe dicitur, habet ſuum eſſe: Sed cùm res ipſæ ſecundùm illam ſunt, quæ ſemper præſto eſt his, quæ ſunt ſicut debent, tunc dicitur huius vel illius rei veritas: vt veritas vocis, actionis, voluntatis: quemadmodum dicitur tempus huius vel illius rei, cùm vnum & idem ſit tempus omnium, quæ ſunt in eodem tempore ſimul: & ſi nõ eſſet hæc, vel illa res non minùs eſſet idẽ tempus. Non enim dicitur ideo tempus huius vel illius rei, quia tempus eſt in ipſis rebus: ſed quia ipſæ ſunt in tempore. Et ſicut tempus per ſe conſideratum, non dicitur tempus alicuius: ſed cùm res, quæ in illo ſunt, conſideramus, dicimus tempus huius vel illius rei: ita ſumma veritas per ſe ſubſiſtens nullius rei eſt: ſed cùm aliquid ſecundùm illam eſt, tunc eius dicitur veritas, vel rectitudo.

Beati Anſelmi Dialogus de Veritate explicit.

BEATI

A # BEATI ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENſIS Dialogus de Libro Arbitrio incipit.

Quòd poteſtas peccandi non pertineat ad libertatem arbitrij. *Cap.* I. Diſc.

CVm liberum arbitrium videatur repugnare gratiæ, & prædeſtinationi, & præſcientiæ Dei: ipſa libertas arbitrij quid ſit noſſe deſidero, & vtrum illam ſemper habeamus. Si enim libertas arbitrij eſt, poſſe peccare & non peccare, ſicut à quibuſdam ſolet dici: & hoc ſemper habemus, quomodo aliquando gratia indigemus? Si autem hoc non ſemper habemus, cur nobis imputatur peccatum, quando ſine libero arbitrio peccamus? *Mag.* Libertatem arbitrij non puto eſſe, potentiam peccandi & non peccandi. Quippe ſi hoc eius eſſet diffinitio: nec Deus, nec Angelus, qui peccare nequeunt, liberum haberent arbitrium, quod nefas eſt dicere. *Diſc.* Quid, ſi dicitur aliud eſſe liberum arbitrium Dei & Angelorum bonorum, aliud noſtrum? *Mag.* Quamuis differat liberum arbitrium hominum a libero Dei arbitrio & Angelorum bonorum: diffinitio tamen huius libertatis in vtriſque ſecundùm hoc nomen, eadem debet eſſe: licèt enim animal differat ab animali ſiue ſubſtantialiter, ſiue accidentaliter, diffinitio tamen ſecundùm nomen animalis omnibus animalibus eſt eadem. Quapropter talem oportet dare diffinitionem libertatis arbitrij, quæ nec plus, nec minus illa contineat.

B Quoniam ergo liberum arbitrium diuinum & bonorum Angelorum peccare non poteſt, non pertinet ad diffinitionem libertatis arbitrij, poſſe peccare. Denique nec libertas, nec pars libertatis eſt peccandi poteſtas. Quod vt planè intelligas, intende ad ea quæ dicam. *Diſc.* Ad hoc hic ſum. *Mag.* Quæ tibi voluntas liberior videtur, illa, quæ ſic vult & poteſt non peccare, vt nullatenus valeat flecti a non peccandi rectitudine: an illa, quæ flecti aliquo modo poteſt ad peccandum? *Diſc.* Cur non ſit liberior illa, quæ ad vtrunque ſe habet non video. *Mag.* An non vides quoniam qui ſic habet quod decet, & quod expedit, vt hoc amittere nequeat, liberior eſt, quàm ille, qui ſic habet hoc ipſum, vt poſſit perdere: & ad hoc quod dedecet & non expedit valeat adduci? *Diſc.* Nulli dubium hoc eſſe puto. *Mag.* Hoc quoque non minus indubitabile dices: quia peccare ſemper dedecens & noxium eſt. *Diſc.* Nullus ſanæ mentis aliter ſentit. *Mag.* Liberior itaque voluntas eſt, quæ à rectitudine non peccandi declinare nequit, quam quæ illam poteſt deſerere. *Diſc.* Nihil mihi rationabilius aſſeri poſſe videtur. *Mag.* An putas, quod additum minuit, & ſeparatum auget libertatem, id aut libertatem eſſe, aut partem libertatis? *Diſc.* Non hoc putare poſſum. *Mag.* Poteſtas ergo peccandi, quæ addita voluntati minuit eius libertatem, & ſi diriuatur auget: nec libertas eſt, nec pars libertatis.

Quòd tantùm homo & Angelus peccauerunt per hanc poteſtatem & liberum arbitrium: & quamuis potuerunt ſeruire peccato, non tamen eis potuit dominari peccatum.

Caput II. Diſc.

NIhil conſequentius. *Mag.* Non pertinet ad libertatem arbitrij, quòd ſic eſt extraneum à libertate. *Diſc.* Rationibus tuis nullatenus contradicere queo. Sed non parum me mouet: quia & Angelica & noſtra natura in principio habuit poteſtatem peccandi, quam ſi non habuiſſet, non peccaſſet: quare ſi per hanc poteſtatem, quæ ſic aliena eſt à libero arbitrio peccauit vtraque prædicta natura: quomodo dicemus eam peccaſſe per liberum arbitrium? Aut ſi per liberum arbitrium non peccauit, ex neceſſitate peccaſſe videtur. Nempe aut ſponte, aut ex neceſſitate: aut ſi ſponte peccauit, quomodo niſi per liberum arbitrium? Quare ſi non per liberum arbitrium, vtique ex neceſſitate peccaſſe videtur. Eſt & aliud, quod in hac peccandi poteſtate me mouet. Qui enim peccare poteſt, *ſeruus* poteſt eſſe *peccati*: quoniam *qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.* Qui autem *ſeruus* poteſt eſſe *peccati*, huic poteſt dominari peccatum: quomodo libera fuit illa natura, aut cuiuſmodi liberum arbitrium illud erat, cui peccatum dominari poterat? *Mag.* Et per poteſtatem peccandi, & ſponte per liberum arbitrium, & non ex neceſſitate noſtra, & Angelica natura primitus peccauit, & ſeruire potuit peccato: & tamen non illi peccatum dominari poterat, vnde illa non libera, aut eius arbitrium non liberum dici poſſit. *Diſc.* Opus habeo, vt, quod dicis, aperias: quia clauſum eſt mihi. *Mag.* Per liberum arbitrium peccauit apoſtata Angelus, ſiue primus homo: quia per ſuum arbitrium peccauit, quod ſic liberum erat, vt nulla alia re cogi poſſet ad peccandum, & ideo iuſtè reprehenditur: quia cùm hanc haberet arbitrij ſui libertatem, non aliqua re cogente, non aliqua neceſſitate: ſed ſponte peccauit. Peccauit autem per arbitrium ſuum, quod erat liberum, ſed non per hoc, vnde liberum erat, id eſt, per poteſtatem, qua poterat non D peccare, & peccato non ſeruire: ſed per poteſtatem, quam habuit, peccandi: qua nec ad non peccandi libertatem iuuabatur, nec ad peccandi ſeruitutem cogebatur. Quod autem conſequi tibi videtur: quia ſi potuit ſeruus eſſe peccati, potuit ei dominari peccatum: & ideo nec illum, nec eius arbitrium liberum fuiſſe. Non ita eſt: Etenim qui ſuæ poteſtatis eſt, vt non ſeruiat, nec alienæ poteſtatis eſt, vt ſeruiat, quamuis poteſtate ſua ſeruire poſſit: quandiu non illa, quæ eſt ſeruiendi; ſed illa, quæ non eſt ſeruiendi, vtitur poteſtate: nulla res poteſt illi dominari, vt ſeruiat. Nam etſi diues liber poſſit ſe facere ſeruum pauperis: quandiu hoc non facit, nec ille nomen amittit libertatis, nec pauper illi propriè dicitur dominari: Aut ſi dicitur, impropriè dicitur, quia hoc non in eius, ſed in alterius eſt poteſtate. Quamobrem nihil prohibet Angelum & hominem ante peccatum liberos fuiſſe, aut liberum arbitrium habuiſſe.

Quomodo poſtquam ſe fecerunt ſeruos peccati, liberum habuerunt arbitrium.

Caput III. Diſc.

SAtisfeciſti mihi, quia nihil certè hoc prohibet ante peccatum. Sed poſtquam ſe fecerunt ſeruos peccati: quomodo liberum arbitrium ſeruare potuerunt? *Mag.* Licèt peccato ſe ſubdidiſſent, libertatem arbitrij tamen naturalem in ſe interimire nequiuerunt: ſed facere potuerunt, vt iam non ſine alia gratia, quàm erat illa, quam prius habuerunt, illa libertate vti non valeant. *Diſc.* Credo: ſed intelligere deſidero. *Mag.* Conſideremus cuiuſmodi arbitrij libertatem habuerunt ante peccatum: quia certum

eſt

A est eos, liberum arbitrium habuiſſe. *Diſc.* Hoc expecto. *Mag.* Ad quid tibi videntur habuiſſe illam libertatem arbitrij? An ad aſſequendum, quod vellent: an ad volendum, quod deberent, & quod illis velle expediret? *Diſc.* Ad volendum quod deberent, & quod expediret velle. *Mag.* Ergo ad rectitudinem voluntatis, habuerunt libertatem arbitrij. Quandiu nanque voluerunt, quod debuerunt, rectitudinem habuerunt voluntatis. *Diſc.* Ita eſt. *Mag.* Dubium eſt adhuc cùm dicitur, quia libertatem habuerunt ad rectitudinem voluntatis, ſi non addatur aliud. Quæro igitur, quomodo habebant illam libertatem ad rectitudinem voluntatis: an ad capiendum eam ſine datore, cùm illam nondum haberent: an ad accipiendum nondum habitam, ſi daretur vt haberent: an ad deſerendum quam acceperant, & per ſe reſumendum deſertam: an ad ſemper ſeruandum acceptam? *Diſc.* Ad capiendum rectitudinem ſine datore, non puto illos habuiſſe libertatem: quoniam nihil potuerunt habere, quod non acceperant. Ad accipiendum verò à datore, quam nondum habebant, vt eam haberent, non eſt dicendum eos habuiſſe libertatem: quia non eſt credendum eos factos ſine recta voluntate, quamuis non negandum ſit eos libertatem habuiſſe recipiendi eandem rectitudinem, ſi eam desererent, & ab ipſo datore primo illis redderetur, quod in hominibus ſæpe videmus, qui de iniuſtitia ad iuſtitiam ſuperna gratia reducuntur. *Mag.* Vnde eſt, quod dicis eos poſſe recipere perditam rectitudinem, ſi reddatur: ſed nos illam libertatem, quam habuerunt antequam peccarent, quærimus; cùm ſine dubio li-
B berum habuerunt arbitrium, non illam, qua nullus indigeret, ſi nunquam veritatem deſeruiſſet? *Diſc.* Proſequar itaque & reſpondebo ad ea, quæ reſtant de his, quæ interrogaſti. Ad deſerendum autem eandem rectitudinem, eos libertatem habuiſſe non eſt verum; quia deſerere voluntatis rectitudinem, eſt peccare: & poteſtatem peccandi, nec libertatem, nec partem eſſe libertatis ſuprà monſtraſti. Ad reſumendum verò per ſe rectitudinem deſertam, libertatem non acceperunt: cùm ad hoc rectitudo illi data ſit, vt nunquam deſeratur. Ipſa nanque poteſtas reſumendi deſertam, generaret negligentiam ſeruandi habitam. Quapropter reſtat libertatem arbitrij datam eſſe rationali creaturæ, vel naturæ, ad ſeruandam acceptam rectitudinem voluntatis. *Mag.* bene ad interrogata reſpondiſti. Sed adhuc opus eſt vt conſideremus, propter quid illam rectitudinem ſeruare debeat rationalis creatura: an propter ipſam rectitudinem, aut propter aliud? *Diſc.* Si non illa libertas data eſſet illi naturæ, vt voluntatis rectitudinem propter ipſam ſeruaret rectitudinem, non valeret ad iuſtitiam: quoniam conſtat iuſtitiam eſſe rectitudinem voluntatis propter ſe ſeruatam: ſed ad iuſtitiam prodeſſe arbitrij libertatem credimus. Quare indubitanter aſſerendum eſt, rationalem naturam non eam accepiſſe, niſi ad ſeruandam rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem. *Mag.* Quoniam omnis libertas eſt poteſtas: illa libertas arbitrij eſt poteſtas, ſeruandi rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem. *Diſc.* Non poteſt aliud eſſe. *Mag.* Iam itaque clarum eſt, liberum arbitrium non eſſe aliud, quàm arbitrium potens ſeruare rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem. *Diſc.* Clarum itaque eſt. Sed quandiu ipſam rectitudinem habuit, ſeruare potuit

C quod debuit. Poſtquam autem illam deſeruit, quomodo poteſt ſeruare quod non habet? Abſente ergo rectitudine, quam ſeruare poſſit, non eſt liberum arbitrium, quod eam ſeruare valeat. Non enim ſeruare valet, quod non habet. *Mag.* Etiamſi abſit rectitudo voluntatis, non tamen rationalis natura minus habet quod ſuum eſt. Nullam nanque poteſtatem habemus, vt puto, quæ ſola ſufficiat ſibi ad actum: & tamen cùm ea deſint, ſine quibus ad actum minimè perducuntur noſtræ poteſtates, non minus eas, quantum in nobis eſt, habere dicimur. Sicut nullum inſtrumentum ſolum ſibi ſufficit ad operandum: & tamen cùm deſunt illa, quæ, quibus inſtrumento vti nequimus, inſtrumentum nos cuiuslibet operis habere ſine falſitate fatemur. Quod, vt in multis aduertas, in vno tibi monſtrabo. Nullus viſum habens dicitur, nullatenus videre poſſe montem. *Diſc.* Qui montem videre non poteſt, profectò nullum habet viſum. *Mag.* Habet ergo poteſtatem & inſtrumentum videndi montem, qui viſum habet: & tamen ſi mons abeſt, & dicis ei: vide montem, reſpondet tibi: Non poſſum, quia abeſt: ſi adeſſet, poſſem videre. item ſi mons adeſſet, & lux abeſſet: reſponderet ſe montem non poſſe videre, quia non poſſet abſente luce: ſed ſi lux adeſſet, tunc poſſet. Rurſum ſi viſum habenti lux & mons præſens eſſet, & aliquid viſui obſtaret: velut ſi aliquis illi oculos clauderet, diceret, ſe non poſſe videre montem: ſed ſi nihil viſui eius obſiſteret, tunc, ſine dubio montem videndi poteſtatem haberet. *Diſc.* Hoc totum omnibus notum eſt. *Mag.* Vides ergo, quia poteſtas videndi aliquod corpus, alia eſt in vidente, alia in re videnda, alia in medio: idem neque in vidente, neque in re videnda: & ea quæ eſt in medio, alia eſt in adiuuante, alia in non im- D pediente, id eſt, cùm nihil quod impedire poſſit, impedit. *Diſc.* Video planè. *Mag.* Quatuor igitur iſtæ poteſtates ſunt, quarum ſi quælibet vna deſit, aliæ tres ſunt: nec ſingulæ, nec omnes ſimul aliquid poſſunt efficere: nec tamen abſentibus alijs negamus, aut qui viſum habet, habere viſum, aut inſtrumentum ſiue poteſtatem videndi: aut rem viſibilem, poſſe videri: aut lucem, poſſe viſum iuuare.

Quomodo poteſtatem habeant ſeruandi rectitudinem, quam non habent.

Caput IV. Mag.

QVarta autem poteſtas impropriè dicitur: quod enim ſolet impedire viſum, non ob aliud dicitur dare poteſtatem videndi, cùm non impedit, niſi quia non aufert. Poteſtas autem videndi lucem, non niſi in tribus rebus eſt, quia tunc eſt idem, & quòd videtur, & quod adiuuat. Nam hoc eſt omnibus notum. *Diſc.* Nulli itaque eſt ignotum. *Mag.* Si ergo abſente re, quæ videri poſſit, in tenebris poſiti, & clauſos ſiue ligatos oculos habentes, quantum ad nos pertinet, videndi quamlibet viſibilem rem poteſtatem habemus, quid prohibet nos habere poteſtatem ſeruandi rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem, etiam abſente ipſa rectitudine, quandiu & ratio in nobis eſt, qua eam valemus cognoſcere; & voluntas, qua illam tenere poſſimus? Ex his enim conſtat præfata libertas arbitrij. *Diſc.* Satisfeciſti intellectui meo, poteſtatem ſeruandi rectitudinem voluntatis rationali naturæ ſemper ineſſe, atque hanc poteſtatem in primi hominis & Angelorum arbitrio liberam fuiſſe, quibus inuitis rectitudo voluntatis non poterat auferri.

A *Quòd nulla tentatio cogat inuitum peccare.*

Caput V.

SEd nunc quomodo eſt humanæ voluntatis arbitrium hac poteſtate liberum, cùm ſæpe rectam habens homo voluntatem, ipſam rectitudinem inuitus cogente tentatione deſerat? *Mag.* Nemo illam deſerit, niſi volendo. Si ergo inuitus dicitur volens, nemo deſerit illam inuitus: ligari enim homo poteſt & inuitus: quia nolens poteſt torqueri inuitus, quia nolens poteſt occidi: velle autem non poteſt inuitus, quia non poteſt velle nolens velle, nam omnis volens, ipſum ſuum velle vult. *Diſc.* Quomodo dicitur inuitus mentiri, qui mentitur ne occidatur: cùm hoc non niſi nolens facit? Nam ſicut inuitus mentitur, ſic inuitus vult mentiri: & qui inuitus mentiri vult, nolens vult mentiri. *Mag.* Ideo forſitan inuitus mentiri dicitur: quia cùm ſic vult veritatem, vt mentiatur, niſi propter vitam: & vult mendacium, quia propter vitam: & non vult mendacium propter mendacium ipſum, quoniam vult veritatem: & ideo volens & nolens mentitur. Alia nanque voluntas eſt, qua volumus aliquid propter ſe, vt cùm volumus ſalutem propter ſe: & alia cùm aliquid volumus propter aliud, vt cùm volumus abſinthium bibere propter ſalutem. Vnde poteſt forſitan dici, ſecundùm has diuerſas voluntates: quia inuitus, & non inuitus mentitur. Quapropter cùm dicitur inuitus mentiri: quia id non vult, in quantum vult veritatem, non repugnat illi ſententiæ, qua dico, neminem inuitum deſerere rectitudinem voluntatis, quia mentiendo vult eam deſerere propter vitam, B ſecundùm quam voluntatem non inuitus eam deſerit, ſed volens, de qua voluntate nunc loquimur: de illa nanque loquimur, qua vult mentiri propter vitam: non de illa, qua non vult mendacium propter ſe. Aut idcirco certè mentitur inuitus: quia inuitus, aut occiditur, aut mentitur: id eſt, inuitus eſt in hac anguſtia, vt ex neceſſitate horum vnum quodlibet fiat: quamuis enim neceſſe ſit illum aut occidi, aut mentiri: non tamen neceſſe eſt illum occidi, quia poteſt non occidi, ſi mentitur: nec neceſſe eſt illum mentiri: quia poteſt non mentiri, ſed occiditur. Neutrum enim eſt determinatè in neceſſitate: quia vtrumlibet eſt in voluntate vel poteſtate. Itaque licèt inuitus aut occidatur aut mentiatur: non tamen ideo ſequitur, vt inuitus mentiatur, aut vt inuitus occidatur. Eſt & alia ratio, quam frequens habet vſus, cur inuitus & nolens & ex neceſſitate dicitur aliquis facere, quod tamen volens facit. Nam quod non niſi difficile facere valemus, & ideo non facimus: dicimus hoc nos facere non poſſe. Et ex neceſſitate nos ſiue inuitos deſerere, quod ſine difficultate dimittere nequimus: & idcirco cùm facimus hoc nos inuitos, & nolentes, & ex neceſſitate facere aſſerimus. Hoc igitur modo, qui mentitur ne moriatur, mentiri inuitus & nolens dicitur & ex neceſſitate: quia mendacium vitare non valet ſine mortis difficultate. Sicut igitur qui mentitur propter vitam, impropriè dicitur inuitus mentiri, quoniam mentitur volens, ita non propriè dicitur inuitus velle mentiri, quoniam hoc nō niſi volens vult. Nam ſicut cùm mentitur vult ipſum mentiri, ſic cùm vult mentiri, vult ipſum velle. *Diſc.* Non poſſum negare, quod dicis. *Mag.* Quomodo itaque non eſt libera voluntas, quam aliena poteſtas ſine ſuo aſſenſu ſubijcere non poteſt? *Diſc.* Nonne ſimili ratione poſſumus C dicere, voluntatem equi eſſe liberam, quia appetitui carnis non ſeruit niſi volens? *Mag.* Non eſt hoc ſimiliter: in equo nanque non ipſa voluntas ſe ſubijcit, ſed naturaliter ſubiecta ſemper neceſſitate appetitui carnis ſeruit. In homine verò, quandiu ipſa voluntas recta eſt, nec ſeruit, nec ſubiecta eſt cui nōn debet, nec ab ipſa rectitudine vlla vi aliena auertitur, niſi ipſa cui non debet, volens conſentiat: quem conſenſum non naturaliter, nec ex neceſſitate, ſicut equus, ſed ex ſe apertè videtur habere. *Diſc.* Satisfeciſti huic obiectioni meæ de voluntate equi. Redi vbi eramus. *Mag.* An negauimus omnem rem liberam eſſe ab ea re, à qua cogi non volens, vel prohiberi non poteſt? *Diſc.* Non video, quomodo negem. *Mag.* Dic etiam, quomodo ſuperat recta voluntas, & quomodo ſuperatur? *Diſc.* Velle ipſam rectitudinem perſeueranter, eſt illi vincere: velle autem quod non debet, eſt illi vinci. *Mag.* Puto, quia tentatio rectam voluntatem non niſi volentem, aut ipſa rectitudine prohibere, aut ad id quod non debet, cogere poteſt: vt illam velit, & iſtud nolit. *Diſc.* Nec hoc vlla ratione falſum eſſe video. *Mag.* Quis ergo poteſt voluntatem dicere, non eſſe liberam ad ſeruandam rectitudinem, & liberam à tentatione & peccato: ſi nulla tentatio poteſt illam niſi volentem auertere à rectitudine ad peccatum, id eſt, ad volendum, quod non debet. Cùm ergo vincitur, non aliena vincitur poteſtate, ſed ſua. *Diſc.* Hoc monſtrant ea, quæ dicta ſunt. *Mag.* Nonne vides ex his conſequi, quia nulla poteſtas poteſt vincere rectam voluntatem? Nam ſi poteſt, habet poteſtatem vincendi, & ſua poteſtate vincitur: ſed hoc eſſe non poteſt, quoniam voluntas non niſi ſua vincitur poteſtate. Quare nullatenus poteſt tentatio vincere rectam voluntatem, & D cùm dicitur, impropriè dicitur. Non enim aliud intelligitur, quàm quia voluntas poteſt ſe ſubijcere tentationi: ſicut è conuerſo cùm imbecillis dicitur poſſe vinci à forti: non ſua poteſtate dicitur, ſed aliena, quoniam non ſignificatur aliud, niſi fortis habet poteſtatem vincendi imbecillem.

Quomodo ſit noſtra voluntas potens contra tentationes, licèt videatur impotens.

Caput VI. Diſc.

QVamuis ſic omnia impugnantia voluntati noſtræ ſubijcias, atque nullam tentationem illi dominari permittas, vt in nullo poſſim obuiare aſſertionibus tuis: non tamen poſſum diſſimulare quandam impotentiam eſſe in eadem voluntate, quam ferè omnes exprimimus: cùm violentia tentationis ſuperamur. Quapropter niſi illam potentiam, quam probas, & illam impotentiam, quam ſentimus facias conuenire. non poteſt animus meus in quietem huius quæſtionis peruenire. *Mag.* Iſtam impotentiam quam dicis voluntatis, in quo putas eſſe? *Diſc.* In eo: quia non poteſt perſeueranter rectitudini adhærere. *Mag.* Si per impotentiam non adhæret, aliena vi auertitur à rectitudine. *Diſc.* Credo. *Mag.* Quæ eſt hæc vis? *Diſc.* Vis tentationis. *Mag.* Hæc vis non auertit à rectitudine: ſi ipſa non vult, quod ſuggerit tentatio. *Diſc.* Ita eſt. Sed ipſa tentatio, ipſa ſua vi cogit eam velle quod ſuggerit. *Mag.* Quomodo cogit eam velle? An ita, vt poſſit eam quidem nolle, ſed non ſine graui moleſtia: an ita vt nullatenus poſſit nolle? *Diſc.* Quamuis fateri me oporteat, nos aliquando ſic premi tentationibus, vt ſine difficultate non valeamus nolle, quod ſuggerunt:

A gerunt: non tamen poſſum dicere, quòd ſic nos vnquam opprimant, vt quod mouent nullatenus, nolle poſſimus. *Mag.* Neſcio quomodò poſſit dici. Si enim vult homo mentiri, vt non ſuſtineat mortem; vt ſeruet vitam ad tempus: quis dicet impoſſibile velle eum non mentiri, vt vitet æternam mortem, & ſine fine viuat? Quapropter iam dubitare hanc impotentiam ſeruandi rectitudinem non debes, quam dicis in noſtra voluntate eſſe: cùm tentationibus conſentimus non eſſe ex impoſſibilitate, ſed ex difficultate. Frequenti namque vſu dicimus, nos non poſſe aliquid: non quia nobis eſt impoſſibile; ſed quia ſine difficultate non poſſumus. Hæc autem difficultas non permittit libertatem voluntatis vinci. Impugnare namque poteſt inuitam voluntatem; expugnare nequit inuitam. Hoc itaque modo, puto te poſſe videre: quomodo conueniant potentia voluntatis, quam ratio veritatis aſſerit: & impotentia, quam humanitas noſtra ſentit. Sicut enim difficultas nequaquam voluntatis interimit libertatem: ita illa impotentia, quam non ob aliud in voluntate dicimus eſſe: niſi quia non poteſt tenere ſuam rectitudinem ſine difficultate, non aufert eidem voluntati perſeuerandi in rectitudine poteſtatem.

Quomodo voluntas fortior ſit quàm tentatio: etiam cùm ab illa vincitur.

Caput VII. Diſc.

SIcut nequaquam valeo, quod probas, negare: ita nullatenus queo voluntatem fortiorem eſſe tentationi, cùm ab ea ſuperatur, affirmare. Nam ſi voluntas ſeruandi rectitudinem fortior

B eſſe quàm tentationis impetus: fortius illa volendo, quæ tenet, reſiſteret: quàm illa inſiſteret. Non enim aliunde ſcio, me magis vel minus fortiorem habere voluntatem, niſi quia magis vel minus fortiter volo. Quapropter cum minus fortiter volo, quod debeo: quam tentatio mihi ſuggerit, quod non debeo, quomodo tentatio fortior non ſit voluntate mea non video. *Mag.* Vt video, æquiuocatio voluntatis te fallit. *Diſc.* Ipſam vellem æquiuocationem cognoſcere. *Mag.* Sicut viſus æquiuocè dicitur, ita & voluntas. Vocamus enim viſum, inſtrumentum videndi, id eſt, radium procedentem per oculos quo ſentimus lucem, & ea quæ ſunt in luce: & dicimus viſum; inſtrumenti ipſius opus, quando illo vtimur, id eſt, viſionem. Eodem modo dicitur voluntas, ipſum inſtrumentum volendi, quod eſt in anima, & quod conuertimus ad volendum hoc vel illud: ſicut viſum ad videndum diuerſa conuertimus, & dicitur voluntas, vſus eius voluntatis, quæ eſt inſtrumentum volendi: ſicut dicitur viſus vſus eius viſus, qui eſt inſtrumentum videndi. Sicut igitur viſum, qui eſt inſtrumentum videndi habemus etiam cùm non videmus: viſus autem, quod eſt opus eius, non eſt niſi cùm videmus: ita voluntas; inſtrumentum ſcilicet volendi, ſemper eſt in anima, etiam cùm non vult aliquid, velut cùm dormit: voluntatem verò, quam dico vſum ſiue opus eiuſdem inſtrumenti, non habemus niſi quando volumus aliquid. Illa vtique voluntas, quam dico inſtrumentum volendi, vna & eadem ſemper eſt quicquid velimus. Illa verò, quæ opus eſt, tam multiplex eſt, quàm multa, & quam ſæpe volumus: quemadmodum viſus, quem etiam in tenebris vel clauſis oculis habemus, ſemper idem eſt quicquid videamus. Viſus autem, id eſt, opus eius, qui viſio nominatur, tam numeroſus eſt, quàm numeroſa, & quàm numeroſè videmus. *Diſc.* Planè video, & amo hanc voluntatis diſtinctionem: & iam mihi videor videre, quam ex eius ignorantia patiebar deceptionem: ſed tamen tu proſequere, quod incœpiſti. *Mag.* Cùm ergo videas duas voluntates eſſe, inſtrumentum volendi, & opus eius: in qua harum duarum intelligis fortitudinem conſtare volendi? *Diſc.* In illa, quæ eſt inſtrumentum volendi. *Mag.* Si ergò ſcias virum ita fortem, vt eo tenente taurum indomitum, taurus non poſſet ſe mouere: & videas eundem virum tenentem arietem, vt ipſe aries ſeſe de manibus eius excutiat, putabis ne illum minus fortem in tenendo arietem quàm in tenendo taurum? *Diſc.* Illum quidem non diſſimiliter fortem in vtroque opere iudicabo, ſed eum ſua fortitudine non æqualiter vti fatebor: fortius enim operatur in tauro; quàm in ariete. Sed ille Fortis eſt, qui fortitudinem habet, actio verò eius fortis dicitur, qua fortiter fit. *Mag.* Sic intellige voluntatem, quam voco inſtrumentum volendi inſeparabilem fortitudinem habere: quia aliquãdo magis, aliquando minus vtitur in volẽdo. Vnde quod fortius vult, nullatenus deſerit, ablato eo, quod minus fortiter vult: & cùm offertur fortius quod vult, ſtatim dimittit quod non pariter vult: & tunc voluntas, quam dicere poſſumus actionem inſtrumenti huius, agit opus ſuum, cùm aliquid vult. Tunc, inquam, voluntas, actio magis vel minus fortis dicitur? quoniam magis vel minus fortiter fit. *Diſc.* Aperta iam mihi eſſe quæ explicas, neceſſe eſt vt fatear. *Mag.* Vides igitur, quia cùm homo habitam rectitudinem voluntatis aliqua ingruente deſerit tentatione, nulla vi aliena abſtrahitur: ſed ipſe conuertit ſe ad D id quod fortius vult.

Quòd nec Deus poteſt auferre voluntatis rectitudinem.

Caput VIII. Diſc.

NVnquid vel Deus poteſt illi auferre rectitudinem? *Mag.* Vide quomodo non poſſit. Totam quidem ſubſtantiam, quam de nihilo fecit, poteſt redigere in nihilum. A voluntate verò habentem rectitudinem, non valet illam ſeparare. *Diſc.* Huius tuæ mihi inauditæ aſſertionis multum à te rationem expecto. *Mag.* Nos loquimur de illa voluntatis rectitudine, qua iuſta dicitur voluntas, id eſt, quæ propter ſe ſeruatur. Nulla autem eſt iuſta voluntas, niſi quæ vult, quod Deus vult eam velle. *Diſc.* Sic oportet fateri, quæ hoc non vult, planè iniuſta eſt. *Mag.* Seruare itaque rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem, eſt vnicuique ſeruanti eam velle, quod Deus vult illum velle. Si itaque Deus ſeparat hanc rectitudinem ab alicuius voluntate, aut volens facit hoc, aut nolens? *Diſc.* Nolens non poteſt. *Mag.* Si itaque aufert alicuius voluntati præfatam rectitudinem, vult quod facit. *Diſc.* Abſque dubio vult. *Mag.* Vtique ſi ab alicuius voluntate vult ſeparare eandem rectitudinem, non vult eum rectitudinem ſeruare voluntatis propter ipſam rectitudinem. *Diſc.* Sic ſequitur. *Mag.* Sed iam poſitum eſt, ſeruare hoc modo rectitudinem voluntatis eſſe omni ſeruanti velle, quod Deus vult illum velle. *Diſc.* Si poſitum non eſſet, ita tamen eſſet. *Mag.* Ergo ſi Deus hanc rectitudinem tollit ab aliquo, non vult eum velle, quod vult eum velle. *Diſc.* Nihil conſequentius, & nihil impoſſibilius. *Mag.* Igitur nihil magis

A impoſſibile, quàm Deum rectitudinem voluntatis auferre. Quod tamen facere dicitur, quandò non facit, vt eadem rectitudo non deſeratur. Porrò diabolus vel tentatio, ideo dicitur hoc facere ſine voluntate ipſam vincere, & à rectitudine, quam tenet, abſtrahere: quoniam non permitteret ei aliquid, aut minaretur auferre, quod magis quàm ipſam rectitudinem vult: nullatenus ipſe ab illa, quam aliquatenus vult, poſſe auertere. *Diſc.* Sic planum videtur mihi quod dicis, vt nihil contradici poſſe exiſtimem.

Quòd nihil liberius ſit recta voluntate.

Cap. IX. Mag.

CErnis itaque nihil liberius recta voluntate, cui nulla vis aliena poteſt ſuam auferre rectitudinem. Nempe ſi dicimus: quia cùm vult mentiri, ne perdat vitam aut ſalutem, cogitur deſerere timore mortis aut tormenti veritatem: non eſt verum. Non enim cogitur magis velle vitam, quàm veritatem: ſed quoniam vi aliena prohibetur vtrunque ſeruare ſimul, ipſa eligit quod mauult: ſponte vtique, & non inuita, quamuis in neceſſitate, vtramlibet deſerendi poſita ſit non ſponte, ſed inuita. Non enim minus fortis eſt ad volendum veritatem, quàm ad volendum ſalutem: ſed fortius vult ſalutem. Nam ſi præſentem videret gloriam æternam, quam ſtatim poſt ſeruatam veritatem aſſequeretur, & inferni tormenta, quibus poſt mendacium ſine mora deputaretur, procul dubio mox virium ſufficientiam ad ſeruandam veritatem habere cerneretur. *Diſc.* Apertè hoc videtur eum maiores vires exhibere ad volendum ſalutem æternam propter ſe, & veritatem propter præmium: quàm ad ſalutem B temporalem ſeruandam.

Quomodo peccans ſit ſeruus peccati, & quòd maius miraculum ſit, cùm Deus reddit rectitudinem illam deſerenti, quàm cùm mortuo reddit vitam.

Caput X. Mag.

SEmper itaque habet rationalis homo liberum arbitrium: quia ſemper habet poteſtatem ſeruandi rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem, quamuis aliquando cum difficultate. Sed cùm libera voluntas deſerit rectitudinem per difficultatem ſeruandi: vtique poſt ſeruit peccato, per impoſſibilitatem per ſe recuperandi. Sic ergo fit *ſpiritus vadens, & non rediens*: quoniam, *Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.* Quippe ſicut nulla voluntas, antequam haberet rectitudinem, potuit eam Deo nõ dante capere: ita dum deſerit acceptam, non poteſt eam, niſi Deo reddente recipere. Et maius miraculum exiſtimo, cùm Deus voluntati deſertam reddit rectitudinem, quàm cùm mortuo reddit vitam amiſſam. Corpus enim neceſſitate moriendo non peccat, vt vitam nunquam recipiat: voluntas verò per ſe rectitudinem deſerendo, meretur vt illa ſemper indigeat. Et ſi quis ſponte ſibi mortem infert, non aufert ſibi aliquid, quod nunquam erat amiſſurus. Qui verò voluntatis rectitudinem deſerit, hoc abijcit, quod ex debito erat ſeruaturus. *Diſc.* Valde verũ eſt quod dicis de ſeruitute. Quia *ſeruus* fit *peccati, qui facit peccatum* & de impoſſibilitate recuperandi deſertam rectitudinem, niſi ab eo, à quo prius data ea reddatur, & vt illam ſemper teneant indeſinenter conſiderandum eſt omnibus, quibus datur.

Psal. 77.
Ioan. 8.
Ioan. 8.

Quòd iſta ſeruitus non auferat libertatem arbitrij.

Caput XI.

SEd hac ſententia multum repreſſiſti exultationem meam; quia iam putabam eſſe ſecurum hominem ſemper habentem libertatem arbitrij. Quare ipſam ſeruitutem exponi mihi poſtulo: ne fortè libertati præfatæ repugnare videatur. Vtraque enim ſcilicet, hæc libertas, & ſeruitus eſt in voluntate: ſecundùm quamlibet aut liber, aut ſeruus eſt homo. Si ergo ſeruus, quomodo liber eſt? Aut ſi liber, quomodo ſeruus? *Mag.* Si bene diſcernas: quando non habet præfatam rectitudinem ſine repugnantia & ſeruus eſt, & liber. Nũquam enim eſt eius poteſtatis rectitudinem capere, cùm non habet: ſed ſemper eſt eius poteſtatis ſeruare, cùm habet. Per hoc, quia redire non poteſt à peccato, ſeruus eſt: per hoc, quia abſtrahi non poteſt à rectitudine, liber eſt. Sed à peccato & eius ſeruitute, non niſi per alium poteſt reuerti. A rectitudine verò, non niſi per ſe poteſt auerti: & à libertate ſua nec per ſe, nec per alium poteſt priuari. Semper enim naturaliter liber eſt ad ſeruandam rectitudinem, ſi eam habet: etiam quando, quam ſeruat, non habet. *Diſc.* Sufficit mihi hoc huius libertatis & ſeruitutis, vt in eodem homine poſſint eſſe, ſimul facta concordia.

C

Cur cùm homo non habet rectitudinem magis dicitur liber: quia non poteſt ei auferri, cùm habet: quàm cùm eam habet ſeruus: quia cùm non habet, per ſe non poteſt recuperare eam.

Caput XII.

SEd multum noſſe deſidero, cur quando non habet rectitudinem, magis dicitur liber: quia non poteſt ei ab alio auferri, cùm habet: quàm cùm rectitudinem habet ſeruus, quoniam eam non poteſt recuperare per ſe, cùm non habet. Per D hoc enim, quia redire non poteſt à peccato ſeruus eſt. Per hoc, quod abſtrahi non poteſt à rectitudine, liber eſt. Et ſicut nunquam abſtrahi poteſt, ſi habet: ita nunquam poteſt redire, ſi non habet. Quapropter ſicut ſemper habet illam libertatem: ita ſemper habere videtur illam ſeruitutem. *Mag.* Iſta ſeruitus non eſt niſi impotentia. Siue enim dicamus eam impotentiam eſſe redeundi ad rectitudinem, ſiue impotentiam recuperandi, aut iterum habendi rectitudinem: non ob aliud eſt homo ſeruus peccati, niſi per hoc, quia nequit redire ad rectitudinem, aut recuperare, aut habere illam, qua poteſt homo non peccare. Cùm autem habet eandem rectitudinem, non habet impotentiam non peccandi. Quare quando habet rectitudinem illam, non eſt ſeruus peccati. Poteſtatem autem ſeruandi rectitudinem ſemper habet, & cùm rectitudinem habet, & cùm non habet, & ideo ſemper eſt liber. Quod autem quæris, cur quando non habet rectitudinem magis dicitur liber: idcirco quoniam ab alio non ei poteſt auferri, quando habet: quoniam ſeruus, tunc cùm habet rectitudinem, ideo quia non poteſt eam recuperare per ſe quando non habet: tale eſt ac ſi quæras, cur homo cùm ſol adeſt, magis dicitur habere poteſtatem videndi ſolem, propter hoc, quia intueri illum poteſt cùm adeſt: quoniam dicitur cùm ſol abeſt, habere impotentiam vidẽdi ſolem, quoniam quando abeſt non poteſt eum facere ſibi præſentem. Sicut enim & quando ſol abeſt habemus in nobis viſum, quo illum videmus, cùm adeſt: ſic etiam quando voluntatis rectitudo nobis deeſt, habemus tantum in nobis aptitudinem intelligendi & volendi, qua eam poſſumus ſeruare propter ſe, cùm eam habemus. Et ſicut quando

nobis

A nobis nihil deeſt ad videndum ſolem, niſi præſentia eius: tunc ſolummodò non habemus illam poteſtatem, quam nobis facit eius præſentia: ſic tantummodò quando nobis illa rectitudo deeſt, tunc habemus illam impotentiam, quam facit nobis eius abſentia. Semper igitur homo habet arbitrij libertatem, ſed non ſemper ſeruus eſt peccati: ſed quando non habet rectam voluntatem. *Diſc.* Si intentè cogitaſſem, quæ ſupra dicta ſunt, quando videndi poteſtatem in quatuor poteſtates diſtribuiſti, non hæc dubitaſſem: quare fateor culpam huius dubitationis meæ. *Mag.* Parcam tibi, tamen nunc, ſed deinceps ea quæ dicimus ſic ſint præſentia, cùm opus erit huiuſmodi: vt ea nobis neceſſe non ſit repetere. *Diſc.* Gratam habeo tuam indulgentiam. Sed ne mireris, ſi ea quæ non conſueui, non ſunt mihi propter vnam auditionem ſemper omnia ad induendum in corde præſentia.

Quòd poteſtas ſeruandi rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem, ſit perfecta diffinitio liberi arbitrij.

Caput XIII. Mag.

DIc adhuc, ſi quid in diffinitione libertatis arbitrij, quam fecimus, dubitas? *Diſc.* Vnum eſt, quod adhuc me aliquantulum in ea ſollicitat. Nam ſæpe habemus poteſtam ſeruandi aliquid, quæ tamen libera non eſt, vt aliena vi impediri non poſſit. Quamobrem cùm dicis quia libertas arbitrij eſt poteſtas ſeruandi rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem, vide ne forte addendum ſit, quod illam poteſtatem tam liberam deſignet eſſe, vt nulla vi ſuperari poſſit.
B *Mag.* Si poteſtas ſeruandi rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem, aliquando inueniri poſſet abſque illa, quam perſpeximus, libertate: expediret, vt quod dicis adderetur: Sed cùm dicta diffinitio ſic perfecta ſit ex genere & differentijs: vt nec minus aliquid claudat, nec plus quàm illa, quam quærimus, libertas: nihil illi addendum, aut demendum intelligi poteſt. Eſt enim, poteſtas, libertatis genus. Quòd autem additum eſt, ſeruandi, ſeparat eam ab omni poteſtate quæ non eſt ſeruandi, ſicut eſt poteſtas ridendi, aut ambulandi. Addendo verò, rectitudinem, decernimus eam à poteſtate ſeruandi aurum, & quicquid non eſt rectitudo. Per additamentum voluntatis, ſegregatur à poteſtate ſeruandi rectitudinem aliarum rerum, vt virgæ, aut opinionis. Per hoc autem, quod dictum eſt propter rectitudinem ipſam, diuiditur à poteſtate ſeruandi rectitudinem voluntatis propter aliud, vt cùm ſeruatur propter pecuniam, aut naturaliter. Seruat enim naturaliter canis rectitudinem voluntatis cùm amat catulos ſuos, aut Dominum ſuum ſibi benefacientem. Quoniam igitur nihil eſt in hac diffinitione, quod non ſit neceſſarium ad concludendam libertatem arbitrij rationalis voluntatis, & ad alia excludenda, & ſufficienter illa includitur, & alia excluduntur, nec abundans vtique, nec indigens eſt hæc noſtra diffinitio. Itáne tibi videtur? *Diſc.* Mihi vtique perfecta videtur. *Mag.* Dic quoque, ſi quid vis amplius de libertate hac, propter quam imputatur illam habenti, ſiue faciat bonum, ſiue malum. De hac enim ſola nunc noſter eſt ſermo.

Diuiſio huius libertatis. *Cap.* XIV. Diſc.

REſtat nunc, vt diuidas eandem libertatem. Quamuis enim ſecundùm hanc diffinitionem C communis ſit omni rationali creaturæ vel naturæ, multum tamen differt illa, quæ Dei eſt, ab illis, quæ rationali naturæ ſunt, & illæ ab inuicem. *Mag.* Libertas arbitrij alia eſt à ſe, quæ nec facta eſt, nec ab alio accepta, quæ eſt ſolius Dei: alia à Deo facta, & accepta, quæ eſt Angelorum. Facta autem ſiue accepta, alia eſt habens rectitudinem, quam ſeruet, alia carens. Habens, alia tenet ſeparabiliter, alia inſeparabiliter. Illa quidem, quæ ſeparabiliter tenet, fuit Angelorum omnium, antequam boni confirmarentur & mali caderent, & eſt omnium hominum ante mortem, qui habent rectitudinem eandem. Quæ verò tenet inſeparabiliter, eſt electorum Angelorum & hominum. Sed Angelorum electorum, poſt reproborum ruinam, & hominum, poſt mortem ſuam. Illa autem, quæ caret rectitudine: alia caret recuperabiliter, alia irrecuperabiliter. Quæ recuperabiliter caret, eſt tantùm in hac vita omnium hominum carentium, quamuis illam multi non recuperent. Quæ autem irrecuperabiliter caret, eſt reproborum hominum & Angelorum, ſcilicet Angelorum, poſt ruinam: & hominum, poſt hanc vitam. *Diſc.* De diffinitione & diuiſione libertatis huius, Deo annuente, mihi ſatisfeciſti: vt nihil queam inuenire, quod neceſſe habeam de illis interrogare.

Beati Anſelmi Dialogus de Libero Arbitrio explicit.

BEATI ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENſis Dialogus de caſu Diaboli incipit.

D *Quòd etiam ad Angelos dicatur:* Quid habes, quod non accepiſti? *& à Deo non ſit niſi bonum & eſſe: & omne bonum ſit eſſentia, & omnis eſſentia bonum.* *Cap.* I. Diſc.

ILlud Apoſtoli: *Quid habes quod non accepiſti:* dicitur hominibus tantùm, an & Angelis? *Mag.* Nulla creatura habet aliquid à ſe. Quod enim ſeipſum à ſe non habet, quomodo habet à ſe aliquid? Denique ſi non eſt aliquid niſi vnus qui fecit: & quæ facta ſunt, ſunt ab vno: clarum eſt, quia nullatenus poteſt haberi aliquid, niſi qui fecit, aut quod fecit. *Diſc.* Verè clarum. *Mag.* Sed neq; ipſe factor, neque quod factum eſt, poteſt haberi niſi ab ipſo factore. *Diſc.* Nec hoc minus clarum. *Mag.* Ille igitur ſolus à ſe habet, quicquid habet: & omnia alia, non niſi ab illo habent aliquid: & ſicut à ſe non, niſi nihil, habent: ita ab illo non, niſi aliquid, hebent. *Diſc.* Non planè video quod ais, quod à Deo non habent alia, niſi aliquid: Nam quis fecit alius, vt multa, quę videmus tranſire de eſſe ad non eſſe, nō ſint quod erant, etiamſi omnino in nihilum non tranſeant. Aut quis facit non eſſe quicquid non eſt: niſi ille, qui facit eſſe omne quod eſt. Item ſi non eſt aliquid, niſi ideo quia Deus fecit: neceſſe eſt, vt quod non eſt, idcirco non ſit: quia ipſe non facit. Sicut ergo illa quæ ſunt, ab illo habent eſſe aliquid: Ita quæ non ſunt, vel quæ de eſſe tranſeunt ad non eſſe, videntur ab eodem ipſo habere nihil. *Mag.* Non ſolùm ille dicitur facere aliquid eſſe, aut non eſſe aliquid, qui facit vt ſit quod non eſt: aut non ſit quod eſt: ſed etiam ille, qui poteſt facere aliquid, vt non ſit, & non facit: dicitur facere eſſe non eſſe. Quippe non ille tantùm dicitur facere aliquem nudum eſſe, aut non eſſe indutum, qui eum diſpoliat: ſed & qui ſpoliantem, cùm prohibere poſſit, non pro-

A hibet: ſed ille dicitur propriè facere, iſte impropriè. Cùm enim iſte dicitur, quia facit eſſe nudum, aut non eſſe indutum: non aliud intelligitur, niſi quia cùm poſſet non fecit vt non eſſet nudus, aut maneret indutus. Hoc modo Deus dicitur multa facere, quæ non facit: vt cùm dicitur inducere in tentationem, quoniam nõ defendit à tentatione cùm poſſit: & facere nõ eſſe quod non eſt, quoniam cùm poſſit, non facit eſſe. At ſi conſideres ea quæ ſunt, cùm tranſeunt ad non eſſe, non ipſe facit ea non eſſe. Quoniam nanque non ſolùm non eſt aliqua alia eſſentia niſi illo faciente: ſed nec aliquatenus manere poteſt quæ facta eſt, niſi eodem ipſo faciente vt maneat. Cùm ipſe deſinit ſeruare quod fecit, non ideo id quod erat redit in non eſſe, quia ipſe facit non eſſe: ſed quia ceſſat facere eſſe. Nam & cùm quaſi iratus deſtruendo aliquid aufert eſſe, non eſt ab illo non eſſe; ſed illo tollente velut ſuum quod præſtiterat, quod ab eo factum ſeruabatur vt eſſet, redit in non eſſe, quod non ab illo, ſed à ſe, antequam fieret, habebat. Si enim ab aliquo tunicam repetas, quam præſtiteras illi modò, ad tempus, non habet à te nuditatem: ſed te quod tuum erat tollente, redit in id quod erat antequam indueretur à te. Nempe ſicut à ſummo bono, non eſt niſi bonũ, & omne bonũ eſt à ſummo bono: ita à ſumma eſſentia non eſt niſi eſſentia, & omnis eſſentia eſt à ſumma eſſentia, vnde quoniam ſummum bonum eſt ſumma eſſentia, conſequens eſt, vt omne bonum ſit eſſentia, & omnis eſſentia bonum. Nihil ergo & non eſſe, ſicut eſt eſſentia, non eſt bonum. Nihil itaque & non eſſe, non eſt ab illo, à quo non eſt niſi bonum & eſſentia. *Diſc.* Apertè nunc

B video, quia ſicut bonum & eſſe, non eſt niſi à Deo: ita non eſt à Deo, niſi bonum & eſſe. *Mag.* Vide ne vllatenus putes cùm in diuinis libris legimus, aut cùm ſecundùm illos dicimus, Deum facere malum, aut facere non eſſe, quod negem propter quod dicitur, aut reprehendam, quia ita dicitur: ſed non tantum debemus inhærere improprietati verborum veritatem tegenti, quantum inhiare proprietati veritatis ſub multimodo genere locutionis latenti. *Diſc.* Iſta non niſi non intelligenti aut calumnioſo habes opus dicere. *Mag.* Redi ad id quod incœpiſti, & vide, ſi non ſolùm homini, ſed & Angelo poteſt dici, quia non habet quod non accepit.

Cur videatur diabolus, ideo non accepiſſe perſeuerantiam, quia Deus non dedit.

Caput II. Diſc.

SAtis patet, non minus Angelo quàm homini conuenire. Conſtat ergo, quia ille Angelus, qui ſtetit in veritate, ſicut ideo perſeuerauit, quia perſeuerantiam habuit: ita ideo perſeuerantiam habuit, quia accepit: & ideo accepit, quia Deus dedit id. Conſequens eſt igitur, quia ille, qui *in veritate non ſtetit*, quemadmodum ideo non perſeuerauit, quia perſeuerantiam non habuit, ſic ideo non habuit perſeuerantiam, quia non accepit, & ideo non accepit, quia Deus non dedit. Si ergo potes, volo vt oſtendas mihi culpam eius, cùm ideo non perſeuerauit, quia ille non dedit, quo non dante nihil habere potuit. Certus ſum enim etiamſi non videam, non illum niſi iuſtè à ſummo iuſto damnatum, nec ſine culpa iuſtè illum potuiſſe damnari. *Mag.* Vnde putas conſequi, ſi bonus Angelus ideo accepit perſeuerantiam, quia Deus dedit: malum ideo non accepiſſe, quia Deus non dedit. *Diſc.* Quia ſi bono An-

gelo datio eſt cauſa acceptionis, puto non dationem eſſe malo Angelo cauſam non acceptionis, C & ſi ponitur non datio, inde neceſſariam eſſe cauſam, vt ſequatur non acceptio, vt omnes ſcimus, quia cùm non accipimus, quod volumus, non ideo non datur, quia non accepimus, ſed ideo non accipimus, quia non datur. Denique quoſcunque legi aut audiui facere quæſtionem hanc, hac ratione eam, in quantum memini, conſtituunt: quia ſi bonus Angelus, ideo accepit, quia Deus dedit: malus Angelus, ideo non accepit, quia Deus non dedit: nec memini me adhuc huius conſequentiæ ſolutionem vidiſſe.

Quòd ideo Deus non dedit, quia ille non accepit.

Cap. III. Mag.

NVlla eſt ibi conſequentia, poteſt enim non dare, non eſſe cauſa non accipiendi: etiamſi dare, ſemper eſſet cauſa accipiendi. *Diſc.* Ergo ſi ponatur non dare non neceſſe eſt ſequi, non accipere. Quare poteſt eſſe accipere, etiamſi non ſit dare. *Mag.* Non eſt ita. *Diſc.* Exemplo volo mihi oſtendas, quod dicis. *Mag.* Si ego porrigo tibi aliquid, & tu accipis: non ideo do, quia accipis, ſed ideo accipis, quia do: & eſt datio cauſa acceptionis. *Diſc.* Ita eſt. *Mag.* Quid ſi ipſum porrigo alij, & non accepit: illene ideo non accipit: quia non do? *Diſc.* Potius videtur, quia tu ideo non das, quia ille non accipit. *Mag.* Hoc igitur non dare, non eſt cauſa non accipiendi, & tamen ſi pono non me dediſſe, cauſa eſt conſequendi illum non accepiſſe. Aliud nanque eſt rem, cauſam eſſe alterius rei: aliud poſitionem rei, eſſe cauſam vt ſequatur aliquid. Cùm enim incendium non ſit cauſa ignis, ſed ignis incendij poſitio tamen incendij ſemper cauſa eſt, vt ſequatur eſſe ignem. Si enim eſt incendium, neceſſe D eſt ignem eſſe. *Diſc.* Neceſſe eſt me ſic eſſe fateri. *Mag.* Vides ergo, vt puto, ſi tu ideo accepiſti, quia ego dedi, non tamen idcirco conſequi illum, qui non accepit, ideo non accepiſſe, quia ego non dedi: & tamen conſequi, quia ſi ego non dedi, ille non accepit. *Diſc.* Video, & placet mihi, quia video. *Mag.* An amplius dubitas, quia ſicut Angelus, qui ſtetit, ideo accepit perſeuerantiam, quia Deus dedit; ita non ſtatim idcirco Deus non dedit, quia ille non accepit. *Diſc.* Nondum mihi hoc oſtendiſti: ſed illud tantùm ſufficienter demonſtraſti, ſcilicet non eſſe conſequens ex eo: quia bonus Angelus ideo accepit, quia dedit, malum ideo non accepiſſe, quia Deus non dedit. Si enim vis aſſerere Deum illi ideo non dediſſe, quia non accepit. Quæro cur non accepit? Aut quia non potuit, aut quia non voluit. Nam ſi non habuit poteſtatem, aut voluntatem accipiendi, Deus non dedit. Si enim Deus dediſſet, pro certo habuiſſet. Quare ſi non potuit habere poteſtatem, aut voluntatem accipiendi perſeuerantiam, niſi dante Deo: quid peccauit, ſi non accepit, quod Deus illi non dedit poſſe aut velle accipere? *Mag.* Deus dedit illi poteſtatem & voluntatem accipiendi perſeuerantiam. *Diſc.* Accepit igitur quod Deus dedit: & habuit, quod accepit? *Mag.* Verè habuit, & accepit. *Diſc.* Accepit ergo, & habuit perſeuerantiam. *Mag.* Non accepit, & ideo non habuit. *Diſc.* Nónne dixiſti Deum illi dediſſe, & illum accepiſſe poteſtatem & voluntatem accipiendi perſeuerantiam? *Mag.* Dixi, ſed non dixi Deum illi dediſſe accipere perſeuerantiam: ſed tantùm velle & poſſe perſeuerantiam accipere. *Diſc.* Ergo ſi voluit, &

potuit

A potuit, accepit perſeuerantiam. *Mag.* Non eſt neceſſarium conſequens. *Diſc.* Non video, cur non: niſi mihi oſtendas. *Mag.* Incœpiſti vnquam aliquid cum voluntate & poteſtate perficiẽdi: quod tamen voluntate ante finem rei mutata non perfeciſti? *Diſc.* Sæpe. *Mag.* Voluiſti igitur, & potuiſti perſeuerare, in quo non perſeueraſti? *Diſc.* Volui vtique, ſed non perſeueraui in voluntate, & ideo non perſeueraui in actione. *Mag.* Quare non perſeueraſti in voluntate? *Diſc.* Quia non volui. *Mag.* Nonne quandiu voluiſti perſeuerare in actione, voluiſti perſeuerare in ipſa voluntate? *Diſcip.* Non poſſum negare. *Magiſt.* Cur ergo dicis, non voluiſſe perſeuerare in illa? *Diſ.* Iterum reſponderem, quia perſeuerare volui, ſed non perſeueraui in hac voluntate: niſi rem viderem in infinitum procedere, te ſemper idipſum interrogante, & me eadem reſpondente. *Mag.* Non ergo debes dicere: ideo non volui perſeuerare in voluntate huius voluntatis. Sed cùm quæritur: quare non perſeueraſti in actione in qua voluiſti & potuiſti perſeuerare. Reſpondere potes vel debes, quia non perſeueraui in voluntate. Quod ſi quæritur iterum, quare non perſeueraſti in voluntate? Alia cauſa reddenda eſt, vnde ſcilicet contigerit defectus illius voluntatis: quam, quia non perſeueraſti velle voluntatem. Non enim reſpondendo aliud oſtendis, quàm idipſum quod quæritur, id eſt, non perſeueraſti in voluntate perſeuerandi in actione. *Diſcip.* Video quia non videbam quid dicerem. *Mag.* Dic ergo vno verbo quid ſit perſeuerare, quantum res exigit, in faciendo aliquid. *Diſc.* Perficere. Nam perſeuerare in ſcribendo aliquid dicimus, perſcribere, in ducendo perducere. *M.* Dicamus igitur ſimiliter, etiamſi non ſit in vſu,
B quod perſeuerare in voluntate, ſit perſeuerare velle. *Diſc.* Ita fiat. *Magiſt.* Cùm ergo non perfeciſti quod voluiſti, & potuiſti: cur non perfeciſti? *Diſc.* Quia non perſeuerare volui. *Mag.* Ita ergo: dic quia diabolus, qui accepit velle, & poſſe accipere perſeuerantiam, & velle & poſſe perſeuerare: ideo non accepit, nec perſeuerauit, quia non perſeuerare voluit. *Diſc.* Item quæro: quare non perſeuerare voluit? Cùm enim dicis, quia non perſeuerare voluit, quod voluit, tale eſt ac ſi dicas: quod voluit prius, poſtea non voluit. Quoniam ergo non voluit quod prius voluit, quare non voluit: niſi quia non habuit voluntatem? Non dico voluntatem, quam prius habuit cùm voluerit, ſed quam non habuit, cùm non voluit. Hanc autem voluntatem, quare non habuit: niſi quia non accepit? Quare autem non accepit, niſi quia Deus non dedit? ſed ideo Deus non dedit, quia ille non accepit? *M.* Iterum dico, quia non ideo non accepit, quia Deus non dedit: ſed ideo Deus nó dedit, quia ille non accepit. *D.* Hoc oſtende. *Mag.* Sponte dimiſit voluntatem, quam habuit: & ſicut accepit, habuit quouſque habuit, ita potuit accipere & ſemper tenere, quod deſeruit. Sed quia deſeruit, non accepit. Quod ergo ideo non accepit tenere quod deſeruit. non ideo non accepit, quia Deus non dedit: ſed Deus non dedit, quia ille non accepit. Quis non videat, quia non ideo non voluit tenere, quia deſeruit: ſed ideo deſeruit, quia non voluit tenere. Semper nanque tenenti prius eſt, nó velle tenere quàm velle deſerere. Ideo enim vult aliquis deſerere quod tenet, quia non vult tenere. *Diſc.* Quæro igitur, quare tenere non voluit quod tenebat. niſi quia Deus non dedit velle? *Magiſt.* Non ſemper prius eſt non velle tenere, quàm velle deſerere. *Diſc.* Quando non ſit, oſtende mihi. *M.*
C Quando aliquando rem propter ſe non vis tenere: ſed deſerere, vt carbonem ignitum in manu nuda poſitum: tunc forſitan prius eſt non velle tenere quàm velle deſerere, & ideo vis deſerere, quia non vis tenere. Prius enim quàm teneas non vis tenere: velle autem deſerere non potes, niſi cùm tenes. Cùm autem tenes, quod propter aliquid non vis tenere, nec tamen propter aliquid deſerere, viſ, & magis vis aliquid, quod non potes habere, niſi deſeras quod tenes: tunc velle deſerere prius eſt, quàm non velle tenere. Auarus nanque, cùm vult tenere nummum, & mauult panem, quem nequit habere, niſi nummum det: prius vult dare, id eſt, deſerere nummum, quàm non velit tenere: non enim illum ideo vult dare, quia non vult tenere: ſed quia vt panem habeat, neceſſe habet dare. Nam & antequam habeat, vult tenere & habere, & cùm habet, nequaquam non vult tenere, quandiu non habet neceſſe deſerere. *D.* Verum eſt. *M.* Non ergo ſemper eſt prius, non velle tenere, quàm velle deſerere, ſed aliquando prius eſt, velle deſerere. *Diſc.* Non poſſum negare. *Mag.* Dic ergo quia non ideo non voluit, cùm debuit & quod debuit, quia voluntas deficit, Deo dare deficiente: ſed quia ipſe volendo, quod non debuit; bonam voluntatem expulit mala ſuperueniente. Quapropter non ideo non habuit bonam voluntatem perſeuerantem, aut non accepit, quia Deus non dedit: ſed ideo Deus non dedit, quia ille volendo, quod non debuit, eã deſeruit, & eam deſerendo non tenuit.

Quomodo ille peccauit, & voluit ſimilis eſſe Deo.

Caput IIII. *Diſc.*

Intelligo quod dicis. *Mag.* Dubitas adhuc diabolum non ideo voluiſſe deſerere quod habebat, quia non voluit tenere: ſed ideo non voluiſſe tenere, quia voluit deſerere. *Diſc.* Non dubito ſic eſſe poſſe: ſed nondum feciſti me certum ſic eſſe. Prius ergo oſtende, quid voluit
D habere quod non habebat, vt vellet deſerere quod tenebat, ſicut in auaro monſtraſti. Deinde, ſi nihil condici poterit ita eſſe, me non dubitare fatebor. *Mag.* Peccaſſe illum non dubitas: quoniam à iuſto Deo non potuit iniuſte damnari. Sed quæris, quomodo peccauit. *D.* Ita eſt. *Mag.* Si iuſtitiam perſeueranter ſeruaſſet, non peccaſſet vnquam, nec miſer eſſet. *Diſc.* Ita credimus. *M.* Iuſtitiam verò nullus ſeruat, niſi volendo quod debet, neque deſerit, niſi volendo quod non debet. *Diſc.* Nulli dubium. *Mag.* Volendo aliquid igitur, quod velle tunc non debebat, deſeruit iuſtitiam, & ſic peccauit. *Diſc.* Ita ſequitur. Sed quæro, quid voluit? *Mag.* Verùm quod habebat, debebat velle. *D.* Debebat vere velle quod à Deo acceperat, nec hoc volendo peccauit. *Mag.* Voluit igitur aliquid quod non habebat, nec tunc velle debebat: ſicut Eua ſimilis voluit eſſe dijs, prius quàm Deus hoc vellet. *Diſc.* Nec hoc ita ſequi negare queo. *Mag.* Nihil autem velle poterat niſi iuſtitiam, aut commodum: ex commodis enim conſtat beatitudo, quam vult omnis rationalis natura. *Diſc.* In nobis poſſumus hoc cognoſcere qui nihil volumus, niſi quod iuſtum & commodũ putamus. *Mag.* Iuſtitiam verò volendo peccare, non potuit. *Diſ.* Verum eſt. *M.* Peccauit ergo volendo aliquod commodum, quod nec habebat, nec tunc velle debuit: quod tamen ad augmentum beatitudinis eſſe illi poterat. *Diſc.* Palam eſt, quoniam aliter non potuit. *M.* Cernis, vt puto, quia plus aliquid quàm accepit inordinatè volendo, voluntatem ſuam extra iuſtitiam extendit. *Diſc.* Apertè nunc video: quia peccauit, & volendo quod non debuit, & nolendo quod debuit, & palàm eſt, quia ideo non voluit plus quam debuit, quia noluit tenere iuſtitiam; ſed ideo iuſtitiam non tenuit, quia aliquid voluit, quod volendo illam deſeruit: ſicut in auaro de nummo & pane monſtraſti. *Mag.* At cùm hoc voluit, quod Deus illum velle nolebat, voluit inordinatè, ſimilis eſſe Deo: *Diſcip.* Si Deus cogitari non poteſt, niſi ita ſolus, vt nihil illi

A ſimile cogitari poſsit, quomodo potuit diabolus velle quod non potuit cogitare? Non enim ita obtuſæ mentis erat, vt nihil aliud ſimile Deo cogitari poſſe neſciret. *Magiſt.* Etiam ſi voluit omnino par eſſe Deo ſecundùm aliquid minus Deo, contra voluntatem Dei hoc voluit inordinatè ſimilis eſſe Deo, quia propria voluntate, quæ nulli ſubdita fuit, voluit aliquid. Solius enim Dei eſſe debet, ſic voluntate propria velle aliquid vt ſuperiorem non ſequatur voluntatem. *Diſcip.* Ita. ſt. *Magiſt.* Non ſolùm autem voluit eſſe æqualis Deo, quia præſumpſit habere propriam voluntatem: ſed etiam maior voluit eſſe, volendo quod Deus illum velle nolebat: quoniam voluntatem ſuam ſupra voluntatem Dei poſuit. *Diſc.* Satis liquet. *Mag.* Iam tibi manifeſtum eſſe puto ex rationibus ſupradictis diabolum ſpōtè dimiſiſſe velle quod debebat, & iuſtè amiſiſſe quod habebat: quia ſponte & iniuſtè voluit quod non habebat, & velle non debebat. *D.* Nihil puto manifeſtius. *M.* Quantùs igitur bonus Angelus ideo accepit perſeuerantiam, quia Deus dedit: non ideo non accepit tamē malus Angelus, quia Deus non dedit: ſed Deus ideo non dedit, quia ille non accepit: & ideo non accepit, quia accipere noluit. *D.* Mihi quidem ſatisfeciſti ad ea, quæ quæro: vt nec in his, quæ proponis, nec in ipſa conſequentia concluſionum tuarum nullam videam ſenſu meo titubare veritatem.

Quòd boni Angeli ante caſum malorum peccare potuerunt.

Caput V. Mag.

PVtáſne bonos Angelos ſimiliter potuiſſe peccare, antequā mali caderent? *D.* Puto: ſed ratione comprehendere vellē. *M.* Hoc certum habes: quia ſi non potuerunt peccare, non poteſtate, ſed neceſsitate ſeruauerūt iuſtitiam. Quare nō magis meruerunt gratiā à Deo, quia ſteterunt alijs cadentibus: quā quia ſeruauerūt rationabilitatem, quā perdere nequiuerunt. Sed nec iuſti rectè, ſi bene cōſideres, dicerētur. *D.* Sic monſtrat ratio.

Quomodo boni confirmati ſunt in ſuo ſtatu, & mali in caſu ſuo.

Caput VI. Mag.

B ILli ergo qui ceciderūt, ſi non peccaſſent, cū poſſent, tanto meliores eſſent quàm iſti, quāto & verè aſſent iuſti, & gratiam à Deo mererentur. Vnde ſequitur, quia aut electi homines, maiores & meliores erūt Angelis bonis, aut reprobi Angeli perfectè non reſtaurabūtur, quoniā non tales erunt homines, qui pro illis ſumuntur, quales illi futuri erant. *D.* Hęc duo penitus negāda exiſtimo. *M.* Poterant igitur boni Angeli peccare ante caſum malorū, nec aliter quàm, ſicut oſtenſum eſt, de illis, qui peccauerūt. *D.* Aliter eſſe poſſe non video. *M.* Illi itaq; Angeli, qui magis voluerunt iuſtitiā, quam habebant, quā illud plus, quod non habebant: bonū, quod quaſi propter iuſtitiam, quantum ad voluntatem pertinuit, perdiderunt, iuſtitia retribuente acceperūt: & de illo, quod habebāt, in vera ſecuritate permāſerūt. Quapropter à Deo ſunt profecti, vt ſunt adepti quicquid potuerūt velle: nec iam videāt, quòd plus velle poſsint, & propter hoc peccare nequeunt. Illi verò Angeli, qui maluerūt illud plus, quod nondū Deus illis dare volebat, quā ſtare in iuſtitia, in qua facti erant: eādē iuſtitia iudicāte, & illud, propter quod illā contēpſerūt, nequaquā obtinuerunt: & quod tenebāt bonū, amiſerunt. Sic ergo diſtincti ſunt Angeli, vt adhęrētes iuſtitię nullum valle bonū poſsint quo nō gaudeant, & deſerētes illam nullū velle queant, quo non careant. *D.* Nihil pulchrius aut iuſtius hac diſtinctione. Sed ſi poſſes dicere, vellem audire cuiuſmodi cōmodū illud fuit, quod & boni Angeli iuſtè volēdo ſic perfecerūt, & mali iniuſtè cōcupiſcendo ſic defecerūt. *M.* Quid illud fuerit non video, ſed quicquid fuerit, ſufficit ſcire: quia fuit aliquid, ad quod creſcere potuerunt, quod non acceperunt, quando creati ſunt, vt ad illud ſuo merito proficerent.

Quæſtio, an voluntas, & eius conuerſio, ad quod non debet, ſit ipſum malum, quod malos facit: & cur non poſsit rationalis creatura per ſe de malo conuerti ad bonum, ſicut poteſt de bono ad malum. Cap. VII. Diſc.

ET nobis nūc ſufficiat hucuſq; de hoc inueſtigaſſe. Sed neſcio, quid ſit, vt cū me ſperē ad finē quęſtionis iam pertingere, tūc magis videā velut de radicibus ſuccifarū quęſtionū alias pullulantes cōſurgere. G Ecce enim cū manifeſtiſsimè videam, peruerſum Angelū nulla ratione deuenire potuiſſe in immoderatā boni indigentiā, nō propter immoderatā concupiſcentiā: nō parū me mouet, vnde ipſam inordinatā habuit voluntatē. Si enim bona fuit, propter bonā voluntatē, de tanto bono cecidit in tātum malū. Item, ſi bona fuit, Deus illā illi dedit: quia non, niſi nihil, habuit à ſe. Si ergo voluit, quod Deus dedit velle, quid peccauit? Aut ſi à ſe habuit hāc voluntatē, habuit à ſe aliquod bonū, quod nō accepit. Quod ſi mala eſt: & aliquid eſt: iterū occurrit, quia nō niſi à Deo eſt, à quo omne quod eſt, aliquid eſt. Et ſimiliter quęri poteſt, quid peccauit habēdo volūtatem, quā Deus dedit, aut quomodo potuit Deus dare malam volūtatē. Si verò mala voluntas ab ipſo diabolo fuit; & aliquid eſt: habuit aliquid à ſe, & nō eſt omnis eſſentia bona, nec malū erit nihil, ſicut ſolemus dicere. ſiquidē mala volūtas, eſſentia eſt: aut ſi mala voluntas nihil eſt: propter nihil, & ideo ſine cauſa tā grauiter dānatus eſt. Quod aūt dico de volūtate, hoc idē dici poteſt de cōcupiſcētia, ſiue deſiderio: quoniā & cōcupiſcentia & deſideriū voluntas eſt, & ſicut eſt bona & mala voluntas, ita eſt & bona & mala cōcupiſcētia, & bonū & malū deſideriū. Quod ſi dicitur, quia volūtas eſt aliqua eſſentia, & ideo bonū eſt aliquid: ſed cōuerſa ad hoc quod debet velle, ſit bona voluntas: ad id verò, quod nō debet, conuerſa, dicitur volūtas mala. Quidquid dixi de volūtate, video poſſe dici de ipſa cōuerſione volūtatis. Mouet enim multū me, vnde ipsā peruersā habuit diabolus volūtatis cōuerſionē, & cętera, quę de volūtate modo dixi. Eſt adhuc aliquid, quod valde miror, cū cōſidero hāc volūtatis cōuerſionē: cur videlicet Deus talē fecerit illā naturā, quam tāta excellētia ſublimauerat, vt de eo, quod debuit velle, poſsit cōuertere voluntatē ſuā ad id, quod nō debuit: ſed de eo, quod nō debet, non poſsit ad id, quod debet: cū magis videatur poteſtatē debuiſſe talis creatura à tali factore accipere faciēdi bonū, ad quod facta ſunt: quā faciēdi malū, ad quod vitādum facta eſt. Quod etiā in noſtra natura quęri poteſt: quoniā credimus, nullū hominē poſſe bonā volūtatē habere niſi dāte D Deo: malam verò, ſemper habere poſſe ſola permiſsione Dei.

Quòd voluntas eius, & conuerſio ſit, non ipſum malum.

Caput VIII. Mag.

NEc volūtatē, nec volūtatis cōuerſionē puto negari poſſe aliquid eſſe. Nā etſi nō ſunt ſubſtātiæ, nō tēn probari poteſt eas nō eſſe eſſentias: quoniā multę ſunt eſſentię pręter illā, quę propriè dicitur ſubſtātia. Deniq; bona nō magis eſt aliquid, quàm mala volūtas: nec eſt iſta magis malū, quā illa bonū. Nō enim magis eſt aliquid volūtas, quę vult dare miſericorditer: quā illa, quę vult rapere violētar: nec magis hæc malū, quā illa bonū eſt. Ergo ſi mala volūtas eſt ipſum malū, quo malus aliquis dicitur: erit & bona volūtas ipſū bonū, quo ſit aliquis bonus: ſed mala voluntas erit nihil, ſi eſt ipſum malū, quod credimus eſſe nihil. Bona igitur volūtas nihil erit, quoniā ipſa nō magis eſt aliquid, quā mala volūtas. Quare ipſum bonū, quod bonos facit, nō poterimus negare nihil eſſe: quoniā ipſum eſt bona volūtas, quæ nihil erit. Sed falsū eſſe nullus ambigit, bonā volūtatē, ſiue bonū ipſum, eſſe nihil. Itaq; mala volūtas nō eſt ipſum malū, quod malos facit: ſicut nec bona volūtas eſt ipsū bonū, quod bonos facit. Hoc ipſum, quod dixi de volūtate, poteſt cōſiderari in cōuerſione voluntatis. Nō enim magis eſt aliquid cōuerſio illa, quæ conuertit volūtatē de rapina ad tribuēdum: quàm illa, quæ cōuertit eādē volūtatē de largitate ad auaritiā: & cætera, quæ de volūtate paulo ante dixi. *D.* Mihi quoq; idipſū videtur, vt aſſeris. *M.* Neq; ergo voluntas mala, neque praua volūtatis cōuerſio, eſt ipsū malū, quo Angel9 vel homo fit mal9, quod nihil eſſe dicim9: nec bona volūtas, nec bona volūtatis conuerſio, eſt bonū, quo boni ſiunt.

Quòd iniuſtitia ſit ipſum malum, & ſit nihil.

Caput IX. Diſcip.

QVid ergo dicemus ipſum malum, quod malos facit: & quid ipſum bonū, quod bonos facit. *Mag.* Iuſtitiam credere dicimus, ipſum bonum,

A num, quo fiunt boni, id eſt, iuſti, & Angeli & homines, & quo ipſa voluntas bona ſiue iuſta dicitur. Iniuſtitiam verò ipſum malum eſſe, quod nihil aliud dicimus eſſe, quam boni priuationem, quod malos & malam voluntatem facit: & ideo eandem iniuſtitiam, nō aliud eſſe aſſerimus, quam priuationem iuſtitiæ. Quandiu enim voluntas primùm data rationali naturæ, & ſimul in ipſa datione ab ipſo datore conuerſa, immò non conuerſa, ſed facta recta ad hoc, quod velle debuit: ſtetit in ipſa rectitudine, quam dicimus veritatem ſiue iuſtitiam, in qua facta fuit, iuſta fuit. Cùm verò auertit ſe ab eo quod debuit, & conuertit ſe ad id, quod non debuit, non ſtetit in originali (vt ita dicam) rectitudine, in qua facta eſt: quam cùm cùm deſeruit, magnum aliquid perdidit. & nihil pro ea, niſi priuationem eius, quæ nullam habet eſſentiam, quam iniuſtitiam nominamus, ſuſcepit.

Quomodo malum videatur eſſe aliquid.

Caput X. Diſcip.

QVod dicis, malum eſſe priuationem boni, concedo; ſed nihilominus video bonum priuationem eſſe mali. Et ſicut percipio in priuatione mali aliquid aliud fieri, quod bonum dicimus: ita animaduerto in priuatione boni aliquid aliud fieri, quod malum dicimus. Quapropter licet quibuſdam argumentis malum nihil eſſe probetur: vt quoniam malum non niſi vitium aut corruptio eſt, quæ nullo modo ſunt niſi in aliqua eſſentia: & quanto magis ibi ſunt, tantò magis illam redigunt in nihilum. & ſi eadem eſſentia omnino deueniat ad nihil, vitium quoq; & corruptio inueniuntur nihil: licet, inquam, B ſic, aut alio modo probetur nihil, eſſe malum: non poteſt minus mens, niſi ſola fide, acquieſcere, ſi non illud mihi auferatur, quod mihi etiam probat malum non niſi aliquid eſſe. Nam cùm auditur nomen mali: fruſtra horrēt corda noſtra, quod in huius nominis ſignificationē intelligunt, ſi nihil ſignificetur hoc nomine. Item, ſi vox, hoc ſcilicet malum, nomen eſt, vtique ſignificatum eſt. Si autem ſignificatum eſt, ſignificat: ſed non niſi aliquid ſignificat. Quomodo ergo malum eſt nihil, ſi quod ſignificat nomine eius eſt aliquid? Denique cùm manente iuſtitia, tanta videatur tranquillitas, tanta quies: vt in multis nihil aliud videatur iuſtitia, quam quieſcere à malo: ſicut eſt caſtitas, patientia: recedente autem iuſtitia, tam diuerſus, tam laborioſus, tamque multiplex occupat animum affectus, qui velut crudelis Dominus miſerum homunculum cogat tot turpium & laborioſorum operum ſollicitum eſſe, & ipſis operibus tam grauiter laborare: mirum eſt, ſi poterit oſtendi nihil hęc omnia operari. *Mag.* Puto, quia non ita es inſanus, vt dicas nihil: eſſe aliquid: cùm tamen non poſſis negare nihil, eſſe nomen. Quapropter ſi nihil poteſt probari aliquid eſſe per nomen nihili: quomodo æſtimas te probare eſſe malum aliquid, per nomen mali. *D.* Nihil agit exemplum, quod lite lite reſoluit. Nam & hoc ipſum nihil, neſcio quid ſit. Quapropter quoniam quæſtio eſt de malo in manibus, quod dicis eſſe nihil: ſi vis me docere, quid ſit malum; doce me prius, quid intelligam eſſe nihil, deinde ad alia, quibus præter nomen mali me dixi, me moueri de eo, vt aliquid eſſe videatur, reſpondebis *Magiſt.* Cùm nequaquam differant nihil eſſe, & non aliquid eſſe quomodo dici poteſt quid ſit, & quod non eſt aliquid? *Diſcipulus.* C Si non eſt aliquid, quod hoc nomine ſignificatur, non ſignificat aliquid. Si verò non ſignificat aliquid, non eſt nomen, ſed vtique nomen eſt: quamquam igitur nullus dicat, nihil eſſe aliquid: ſed ſemper nihil eſſe, cogamur fateri nihil. Nemo poteſt nomen nihili ſignificatum eſſe diffiteri. Verùm ſi hoc ipſum nomen non ſignificat nihil, ſed aliquid: id quod ſignificatur, videtur non poſſe eſſe nihil, ſed magis aliquid. Si ergo quod ſignificatur non eſt nihil, ſed aliquid: qualiter verum erit, vt ſignificetur per hoc nomen quod eſt nihil? Quippe ſi verè nihil dicitur, verè nihil eſt; & idcircò non eſt aliquid. Quare ſi quod ſignificatur hoc nomine, non eſt nihil, ſed aliquid, quemadmodum conſequentia videtur oſtendere, falsè & incongruè vocatur hoc nomine. At è contra, ſi ſecundùm iudicium omne, id quod nominatur nihil, verè eſt nihil, & nequaquam eſt aliquid: vſquam nē videtur aliquid conſequentius, quam vt hoc ipſum nomen nihil ſignificet, id non ſignificet aliquid. Quid itaque eſt: quia hoc nomen videlicet non ſignificat nihil, ſed aliquid: & non ſignificat aliquid, ſed nihil. *Mag.* Forſitan non repugnant, ſignificare nihil, & aliquid. *Diſc.* Si non repugnant: aut iſta vox diuerſa conſideratione ſignificat nihil, aut aliquid: aut inuenienda res eſt aliqua, quæ ſit aliquid, & nihil. *Mag.* Quid ſi vtrunque inueniri poteſt, & diuerſa ſcilicet ſignificationis conſideratio in hoc nomine, & eandem rem eſſe aliquid & nihil. *Diſcip.* Vtrunque vellem cognoſcere. *Mag.* Conſtat, quoniam hæc vox, ſcilicet nihil, quantum ad ſignificationem, nullatenus differt ab eo, quod dicit, non aliquid. Nihil quoque hoc apertius, quàm quòd hæc vox ſcilicet, non aliquid, omnem rem penitus, & omne quod D eſt aliquid, intellectu remouendum, nec omnino vllam rem, aut penitus quod aliquid ſit intellectu retinendum ſua ſignificatione conſtituit: ſed quoniam remotio alicuius rei ſignificari nullatenus poteſt, niſi cum ſignificatione eius ipſius, cuius ſignificatur remotio. Nullus enim intelligit, quid ſignificet non homo, niſi intelligendo quid ſit homo: neceſſe, vt hæc vox, quæ eſt, non aliquid, deſtruendo id, quod eſt aliquid, ſignificet aliquid. Quoniam verò auferendo omne quod eſt aliquid, nullam ſignificat eſſentiam, quam in audientis intellectu retinendam conſtituat: idcirco vox non aliquid nullam rem, aut quod ſit aliquid, ſignificat. igitur hæc vox, non aliquid, his diuerſis rationibus aliquatenus ſignificat rem, & aliquid: & nullatenus ſignificat rem, aut aliquid: ſignificat enim remouendo, & non ſignificat conſtituendo. Hac ratione nomen nihil, quod perimit omne, quod eſt aliquid: & deſtruendo non ſignificat nihil, ſed aliquid: & conſtituendo non ſignificat aliquid, ſed nihil. Quapropter non eſt neceſſe nihil, eſſe aliquid: ideo quia nomen ſignificet aliquid quolibet modo, ſed potius neceſſe eſt nihil, eſſe nihil: quia nomen eius ſignificat hoc modo aliquid. Hoc itaque modo non repugnat malum nihil eſſe, & mali nomen eſſe ſignificatum: ſed ſi aliquid perimendo ſignificat, vt nullius rei ſit conſtitutiuum.

Quomodo malum, & nihil non poßint probari per nomen ſuum aliquid eſſe ſed quaſi aliquid.

Cap. X.I. Diſcip.

NEqueo negare nomen nihili ſecundū prædictā à te rationē, aliquo modo ſignificare aliquid

A aliquid: ſed ſatis notum eſt, quia illud aliquid, quod iſto modo hoc nomine ſignificatur, non nominatur nihil. nec cùm audimus hoc nomen, accipimus illud pro illa re, quam ita ſignificat. Illud igitur quæro, pro quo hoc nomen ponitur: & quid intelligimus, cùm ipſum audimus, illud, inquam, quæro, quid ſit. Illud enim hoc nomine propriè ſignificat, & idcirco nomen eſt: quia eius ſignificatum eſt. non quia ſupra dicto modo negando ſignificat aliquid: eius quippe nomen eſt, pro cuius ſignificatione inter nomina computatur, & illud vocatur nihil. Illud quæro, quomodo ſit aliquid, ſi propriè vocatur nihil: aut qualiter ſit nihil, ſi nomen ſignificatum ſignificat nihil: aut quomodo idem ſit aliquid, & nihil? Illud idem quæro de nomine mali, & de eo quod ſignificat, & quod malum nominatur. *Magiſt.* Rectè quæris, quia licèt ſuprapoſita ratione. malum & nihil ſignificent aliquid: tamen quod ſignificatur malum, non eſt aut nihil, ſed & alia ratio, qua ſignificant aliquid: & quod ſignificatur eſt aliquid, ſed non verè eſt aliquid. ſed quaſi aliquid. Multa quidem dicuntur ſecundùm formam, quæ non ſunt ſecundùm rem, vt timere, ſecundùm formam vocis dicitur actiuum, cùm ſit paſſiuum ſecundùm rem. Ita quoque cæcitas, dicitur aliquid ſecundùm formam loquendi, cùm non ſit aliquid ſecundùm rem. Sicut enim de aliquo dicimus: quia viſum habet, & viſus eſt in eo: ita dicimus, quia habet cæcitatem, & cæcitas eſt in eo: cùm hoc non ſit aliquid: ſed potius non aliquid: & hanc habere, non ſit habere aliquid: imò carere eo, quod eſt aliquid. Cæcitas namque non eſt aliud, quam

B non viſus, aut abſentia viſus, vbi viſus debet eſſe: non viſus, vel abſentia viſus non magis eſt aliquid, vbi viſus debet eſſe, quàm vbi non debet eſſe. Quare cæcitas non magis eſt in oculo aliquid, quia ibi debet eſſe viſus: quam non viſus vel abſentia viſus in lapide, vbi non debet eſſe viſus. Multa quoque alia ſimiliter dicuntur aliquid ſecundùm formam loquendi, quæ non ſunt aliquid: quoniam ſic loquimur de illis, ſicut de rebus exiſtentibus. Hoc ergo modo malum, & nihil, ſignificant aliquid, & quod ſignificat eſt aliquid, non ſecundùm rem, ſed ſecundùm formam loquendi. Nihil enim non aliud ſignificat, quam non aliquid, aut abſentiam eorum quæ ſunt aliquid: & malum non eſt aliud, quàm non bonum, aut abſentia boni, vbi debet & expedit eſſe bonū. Quod autem non eſt aliud, quàm abſentia eius, quod eſt aliquid, vtique non eſt aliquid. Malum igitur verè eſt nihil, & nihil non eſt aliquid: & tamen quodammodo ſunt aliquid: quia ſic loquimur de his, quaſi ſint aliquid: cùm dicimus nihil, vel malum fecit: aut nihil, aut malum eſt, quod fecit: ſicut dicimus, aliquid, vel bonum fecit: aut aliquid, vel bonum eſt quod fecit. Hinc eſt, quòd cùm negamus omnino eſſe aliquid quod dicit aliquis ita dicimus: hoc quod dicis, nihil eſt. Nam & hoc quod propriè non dicitur: non de eo, quod eſt aliquid: dicitur. & cùm ita dicitur, ſicut modo dixi, non dicitur: eo quod ſit aliquid, ſed quaſi aliquid, dicitur. *Diſc.* De ratione nominis mali, qua me putabam poſſe probare malum eſſe aliquid, ſatisfeciſti.

Quòd Angelus à ſe non potuit habere voluntatem primam, & quòd multa dicuntur poſſe aliena poteſtate, & non poſſe aliena impotentia.

Caput XII.

C RESTAT nunc, vt me ad alia, quæ mihi malum eſſe aliquid perſuadere nituntur, quid reſpondere valeam edoceas. *Magiſt.* Vt veritatem rei enodare poſſimus, longè aliquantulum exordiri nos oportet: ſed & opus eſt, vt tu ea, quæ dicam, non ſis contentus ſingula tantùm intelligere: ſed omnia ſimul memoria quaſi ſub vno intuitu colligere. *Diſc.* Ego quidem intentus ero, quantum potero: veruntamen ſi in aliquo tardior, quàm velis, extitero, non te me expectare pigeat, prout videris tarditatem meam expetere. *Magiſt.* Ponamus ergo Deum nunc facere Angelum, quem velit facere beatum: & non ſimul totum, ſed per partes, & hactenus iam eſſe factum, vt iam ſit aptus ad habendam voluntatem, ſed nondum velit aliquid. *D.* Pone quod vis, & expone quod quæro. *Magiſt.* An ergo putas, quòd ipſe Angelus per ſe poſſe velle aliquid? *Diſc.* Non bene video, quod dicis per ſe. Quod enim (ſicut ſupra iam dixiſti de omni creatura) nihil habet, quòd non accepit, nihil poteſt per ſe. *Magiſt.* Per ſe dico, per hoc, quod iam habet, vt qui habet pedes, & quæ ſufficiant ad potentiam ambulandi, poteſt ambulare per ſe: qui autem habet pedes, & non habet incolumitatem pedum, non poteſt ambulare per ſe. Hoc itaque modo quæro, an ille Angelus, qui iam aptus eſt ad volendum, & nõdum quicquam vult, poſſit per ſe velle aliquid? *Diſc.* Puto, quia poteſt, ſi aliquando vult. *Magiſt.* Non reſpondes ad interrogationem meam. *D.* Quomodo? *Magiſt.* Ego quæro de nihil volente, & de poteſtate, quæ præcedit rem: & tu reſpondes de voluntate & poteſtate, quæ ſit cum re. Nam omne quod eſt, eo ipſo, quo eſt, poteſt eſſe. Non autem omne quod eſt, potuit eſſe, antequam eſſet. Cùm ergo quæro, v-

D trum ille, qui nihil vult, poſſit velle: quæro poteſtatem ante voluntatem, qua ſe poſſit mouere ad voluntatem. Tu verò cùm reſpondes, quia ſi vult poteſt: dicis poteſtatem, quæ ſit cum ipſa voluntate. Neceſſe enim eſt ſi vult, vt poſſit velle. *Diſc.* Scio duas eſſe poteſtates: vnam, quæ nondum eſt in re; alteram, quæ iam eſt in re. Sed & hoc non poſſum neſcire: quia quicquid ita poteſt eſſe, vt iam ſit, ſi aliquando nõ fuit, potuit prius eſſe. Si enim non potuiſſet, nunquam eſſet. Ecce ergo æſtimo me reſpondiſſe: quia qui ideo poteſt velle, quia iam vult: neceſſe eſt eum prius potuiſſe, qui vellet. *Mag.* Putas, quia quod nihil eſt, omnino nihil habet: & ideo nullam habet poteſtatem, & ſine poteſtate omnino nihil poteſt. *Diſc.* Hoc non poſſum negare. *Mag.* Aeſtimo, quia mundus antequam fieret, nihil erat. *Diſc.* Verum dicis. *Mag.* Ergo omnino nihil potuit antequam eſſet. *Diſc.* Ita ſequitur. *Mag.* Non ergo potuit eſſe antequam eſſet. *Diſc.* Et ego dico: Si non potuit eſſe, impoſſibile fuit, vt eſſet aliquando. *Mag.* Et poſſibile & impoſſibile erat antequam eſſet: & quidem in cuius poteſtate non erat vt eſſet, erat impoſſibile: ſed Deo, in cuius poteſtate erat vt fieret, poſſibile erat. quia ergo Deus mundum facere poterat, prius quàm fieret, ideo eſt mundus: non quia ipſe mundus prius potuit eſſe. *Diſc.* Rationi non poſſum contradicere: ſed vſus loquendi non conſentit. *Mag.* Non eſt mirum. Multa namque in communi locutione dicuntur impropriè: ſed tamen oportet medullam veritatis inquirere. Neceſſe eſt improprietatem perturbantem, quantum res expetit & poſſibile eſt, ſecernere. Ex qua improprietate loquendi fit, vt ſæpiſſimè

A ſimè dicimus, rem poſſe: non quòd illa poſſit, ſed quoniam alia res poteſt: & rem, quæ poteſt, non poſſe: quoniam alia res non poteſt. vt ſi dico: liber poteſt à me ſcribi, vtique liber nihil poteſt: ſed ego poſſum ſcribere librum. Et cùm dicimus: iſte non poteſt vinci ab illo, non aliud intelligimus, quàm ille non poteſt vincere iſtum. Hinc eſt quod dicimus, Deum non poſſe aliquid ſibi aduerſum, aut peruerſum: quoniam ſic eſt potens in beatitudine & iuſtitia, immò, quoniam beatitudo & iuſtitia non ſunt in illo diuerſa, ſed vnum bonum: ſic eſt omnipotens in ſimplici bono, vt nulla res poſſit, quæ noceat ſummo bono. Ideo non poteſt corrumpi vel mentiri. Ita ergo quicquid non eſt, antequam eſt, ſua poteſtate eſſe non poteſt: ſed ſi poteſt alia res facere, vt ſcit: hoc modo, aliena poteſtate poteſt eſſe. Quamuis autem pluribus modis diuidi poſſit potentia, vel impotentia: hoc tantum nunc tibi ſufficiat, quia multa dicuntur poſſe non ſua, ſed aliena poteſtate: & multa non poſſe non ſua, ſed aliena impotentia. De propria igitur poteſtate loquor, cùm quæro de Angelo, quem nouum poſuimus fieri: & hactenus iam eſſe, factum iam & aptus iam ſit ad habendam voluntatem, ſed nihil adhuc velit: an ipſe poſſit per ſe velle aliquid, & de ipſa mihi reſponde. *Diſc.* Si iam ſit, aptus eſt ad voluntatem, vt nihil illi aliud deſit, quàm velle: non video, cur per ſe non poſſit. Quicunque enim aptus eſt ad videndum, & clauſis oculis in luce poſitus nihil videt, poteſt tamen videre per ſe. quare ergo non volens ſimpliciter non velit per ſe, ſicut non videns poteſt per ſe videre. *Magiſt.* Quia ille non videns habet viſum, & voluntatem, qua poteſt mouere viſum: nos verò de illo qui nullam habet voluntatē loquimur.
B Quare reſponde mihi, ſi qua res ſeipſam mouet de non velle ad velle: vt ſic ipſa velit mouere. *Diſc.* Si dixero, quia moueatur non volens: conſequens erit, vt non à ſe, ſed ab alio moueatur. niſi fortè ſi quis ſubitò claudit oculos ad ictum venientem: aut ſi cogitur quis aliquo incommodo, vt velit quod prius non volebat. Neſcio enim tunc prius ſe velit mouere ad hanc voluntatem. *Magiſt.* Nullus cogitur vel timore vel ſenſu alicuius incommodi, nec attrahitur amore alicuius commodi, ad volendum aliquid: niſi qui prius habet naturalem voluntatem vitandi incōmodum aut habendi commodum: qua voluntate ſe mouet ad alias voluntates. *Diſc.* Negare nequeo. *Magiſt.* Dic ergo, quia quicquid ſe mouet ad volendum, prius ſe vult ita mouere. *Diſc.* Ita eſt. *Magiſt.* Quod ergo nihil vult, nullo modo poteſt ſe mouere ad volendum. *Diſc.* Non poſſum contradicere. *Magiſt.* Reſtat igitur, vt ille Angelus, qui iam aptus factus eſt ad habendam voluntatem, ſed tamen nihil vult, non poſſit habere primam voluntatem à ſe. *Diſc.* Neceſſe eſt fateri me: quia nihil poteſt per ſe velle, qui nihil vult. *Mag.* Beatus autem non poteſt eſſe, ſi non vult beatitudinem. Dico enim nunc beatitudinem, non beatitudinem cum iuſtitia: ſed quam volunt omnes etiam iniuſti. Omnes quippe volunt bene ſibi eſſe. Excepto namque hoc, quòd omnis natura bona diuiditur in duo bona, & duo his contraria mala vſu dicuntur. vnum bonum, & quod dicitur iuſtitia: cui contrarium malum iniuſtitia: alterum bonum eſt, quod mihi videtur poſſe dici commodum, & huic malum opponitur incommodum. Sed iuſtitiam quidem non omnes volunt, neque omnes fugiunt iniuſtitiam. commodum verò non ſolùm omnis rationalis natura, ſed & omne quod ſentire poteſt vult, C
& vitat incōmodum. Nam nullus vult, niſi quod aliquo modo putat ſibi commodum. Hoc igitur modo, bene ſibi eſſe omnes volunt, & malè ſibi eſſe nolunt. De hac beatitudine nunc dico: quia nullus poteſt eſſe beatus, qui non vult beatitudinem. Nullus namq; beatus poteſt eſſe, aut habendo quod non vult, aut non habendo quod vult. *Diſc.* Non eſt negandum. *Mag.* Nec beatus eſſe poteſt, qui non vult iuſtitiam. *Diſ.* Nec hoc minus concedendum.

Quòd accepta ſola voluntate beatitudinis nec aliud poſſet velle, nec illam non velle; & quicquid vellet, non eſſet iuſta, vel iniuſta voluntas.

Cap. XIII. Mag.

Dicamus ergo Deum illi dare primùm ſolam beatitudinis voluntatem, & videamus an idcirco, quia accepit aliquam voluntatem, iam ſe poſſit ipſe mouere ad volendum aliud, quàm quod accepit velle. *Diſc.* Proſequere quod incœpiſti, ego enim paratus ſum intelligere. *Mag.* Conſtat, quia nondum aliud accepit velle. *Diſc.* Vnde eſt? *Ma.* Quæro ergo à te, an poſſit ſe mouere ad aliud volendum? *Diſc.* Nequeo videre, quomodo ſe moueat ad volendum aliud quam beatitudinem, quia aliud non vult. Nam ſi vult ſe mouere ad aliud volendum, vult vtique aliud. *Ma.* Sicut ergo nulla voluntate adhuc data nihil poterat ſe velle: ita ſola voluntate beatitudinis accepta, nullam aliam à ſe poteſt habere voluntatem. *D.* Ita eſt. *M.* Nonne ſi putat prodeſſe aliquid ad adipiſcendum beatitudinē, poteſt ſe mouere ad volendū illud? *Diſ.* Dubito quid reſpondeam: nam ſi non poteſt, non video quòd velit beatitudinem qui non poteſt velle quo ſe adipiſci poſſe beatitudinem putat. Si verò poteſt, nō intelligo quomodo non poſſit velle aliud. *M.* Qui vult aliud non propter rem, quam videtur velle, ſed propter aliud: quid propriè iudicandus eſt velle? an illud quod dicitur velle, an illud propter quod vult? *Diſc.* Illud itaque propter quod vult videtur velle. *Mag.* Qui ergo vult aliquid propter beatitudinem, non aliud vult quàm beatitudinē. quare poteſt, & quod putat prodeſſe ad beatitudinem, & ſolam beatitudinem velle. *D.* Satis eſt planum. *Mag.* Quæro adhuc, an accepta hac ſola voluntate poſſit non velle beatitudinem. *Diſc.* Non poteſt vtrunque ſimul & velle, & non velle. *Mag.* Verum eſt. Sed non hoc quæro: ſed quæro, an poſſit deſerere hanc voluntatem, & mouere ſe de velle ad non velle beatitudinem? *Diſc.* Siquidem hoc facit nolens, non ipſe facit. ſi verò volens, aliud vult quàm beatitudinem, ſed non vult aliud. Quare manifeſtum puto, quia nullatenus poteſt per ſe non velle, ad quod ſolum accepit velle. *Mag.* Bene intelligis. Sed reſponde mihi adhuc, ſi non poteſt non velle beatitudinem: quanto maiorem eam intelliget, qui nihil niſi beatitudinem vult, & non poteſt niſi velle beatitudinem? *Diſ.* Si non tanto magis vellet beatitudinem, quanto meliorem ac maiorem illā putaret: aut omnino ſi vellet beatitudinem, aut vellet aliud propter quod meliorem nollet: ſed dicimus, quia illam vult, & non aliud. *Mag.* Vult ergo eſſe beatus, quanto altius hoc eſſe poſſe cognoſcit. *D.* Procul dubio vult. *Mag.* Ergo vult ſimilis eſſe Deo. *D.* Nihil apertius. *Mag.* Quid tibi videtur, an eſſet iuſta voluntas, ſi hoc modo ſimilis vellet eſſe Deo? *D.*

Nec

A Nec iuſtam volo dicere, quia vellet quod non conueniret: nec iniuſtam, quia ex neceſſitate vellet. *Mag.* At eum, qui vult beatitudinem ſolam, commoda tantùm velle poſuimus. Si ergo ille, qui nihil vellet niſi commoda, non poſſet habere maiora & veriora: velletne minora quibuſcunq; vti poſſet? *Diſc.* Imò non poſſet nec vellet qualibet infima, ſic maiora non poſſet. *M.* Nonne cùm vellet commoda infima & immunda, quibus irrationabilia animalia delectantur: eſſet eadem voluntas iniuſta & vituperabilis? *Diſc.* Quomodo iniuſta aut reprehendenda voluntas eſſet; quia vellet, quod non poſſe velle accepiſſet? *Mag.* Voluntatem tamen ipſam, ſiue cùm vult ſumma cōmoda, ſiue cùm vult infima, conſtat eſſe opus & donum Dei: ſicut eſt vita, aut ſenſibilitas: aut non eſſe in eo iuſtitiam, ſiue iniuſtitiam. *D.* Non eſt dubium. *Mag.* Ergo in quantum eſſentia eſt bonum, aliquid eſt: quantum verò ad iuſtitiam pertinet, ſiue iniuſtitiam, nec bona nec mala eſt. *Diſc.* Nihil clarius. *Mag.* Sed non debet eſſe beatus, ſi non habet iuſtam voluntatem: imò non poteſt perfectè nec laudabiliter eſſe beatus, qui vult quod nec poteſt nec debet eſſe. *Diſc.* Multum patet.

Quòd ſimiliter ſit, ſi ſola accepta voluntas rectitudinis, & idcirco vtramque voluntatem accepit ſimul, & vt iuſtus, & vt beatus eſſet.

Cap. XIV. Mag.

COnſideremus ergo de iuſtitiæ voluntate. Si daretur eidem Angelo velle ſolum, quod eum velle conueniret: an poſſet aliud velle, aut, ſi non poſſet non velle per ſe quod accepiſſet velle? *Diſc.* Omnino quod vidimus in voluntate
B beatitudinis, neceſſe eſt in hac quoque voluntate
C euenire. *Mag.* Ergo nec iuſtam nec iniuſtam haberet voluntatem. Sicut enim ibi non eſſet voluntas iniuſta, ſi vellet inconuenientia: nec idcirco eſſet iuſta voluntas, quoniam ſic hoc accepiſſet vt non poſſet aliter velle. Quoniam ergo nec ſolummodò volendo beatitudinem, nec ſolummodò volendo quod conuenit, cùm ex neceſſitate ſic velit, iuſtus, vel iniuſtus, poteſt appellari: nec poteſt nec debet eſſe beatus, niſi velit: & niſi iuſtè velit: neceſſe eſt, vt ſic faciat Deus vtramque voluntatem in illo conuenire: vt & beatus eſſe velit, quatenus addita iuſtitia ſic temperet voluntatem beatitudinis, vt & reſecet voluntatis exceſſum, & excedendi non amputet poteſtatem: vt cùm per hoc, quod volet beatus eſſe, modum poſſit excedere; per hoc, quod iuſtè volet, non volet excedere: & ſic iuſtam habens beatitudinis voluntatem, poſſit & debeat eſſe beatus: qui non volendo, quod non debet velle, cùm tamen poſſit, mereatur: vt quod velle non debet, nunquā velle poſſit, & ſemper tenendo iuſtitiam per moderatam voluntatem nullo modo indigeat; aut ſi deſeruerit iuſtitiam, per immoderatam voluntatem omnino indigeat. *D.* Nihil conuenientius cogitari poteſt. *M.* Memento, quia cùm ſuperius cōſiderabamus ſolam beatitudinis voluntatem, ſine hac meta, quam addidimus: vt ſub Deo ſe coerceat; dicebamus in ea non eſſe iuſtitiam vel iniuſtitiam quicquid vellet. *Diſc.* Bene memini. *M.* An putas aliquid eſſe, quod additum eidem voluntati temperet illam: ne plus velit quàm velle oportet, & expedit? *Diſ.* Nullus intelligens nihil hoc eſſe putabit. *Ma.* Hoc ſatis credo, animaduertis non aliud eſſe quàm iuſtitiam. *Diſ.* Nihil aliud cogitari poteſt. *Ma.* Certum eſt igitur iuſtitiam eſſe aliquid.

Quòd iuſtitia ſit aliquid. Cap. XV. Diſc. C

IMò valde aliquid bonum. *M.* Antequam acciperet iuſtitiam hanc, voluntas illa debebat velle & non velle ſecundùm iuſtitiam? *Diſc.* Non debebat: quod ideo non debebat, quia non acceperat. *Ma.* Poſtquam autem non accepit: non dubitas debere, niſi aliqua violentia amittat? *D.* Semper eam huic debito alligatam puto, ſiue teneat quod accepit, ſiue ſponte deſerat. *Mag.* Rectè aſſeris. Sed quid ſi voluntas eadem iuſtitiam tam vtiliter & tam ſapienter additam ſibi, nulla indigentia & nulla violentia cogente deſerat, vtendo ſponte ſua poteſtate, id eſt, plus volendo quàm debeat: an remanebit aliquid aliud, cum ipſa voluntate, quam quòd prius conſiderabamus ante additamentum iuſtitiæ? Quoniam nihil aliud eſt additum quàm iuſtitia, ſeparata iuſtitia nihil aliud certum eſt remanere, quàm quod prius erat, niſi quia debitricem fecit eam accepta iuſtitia, & quaſi quædam pulchra veſtigia ſui reliquit derelicta eadem iuſtitia. Eo enim ipſo, quo debitrix iuſtitiæ permanet, monſtratur honeſtate iuſtitiæ fuiſſe decorata. Sed & hoc ſatis iuſtum eſt, vt quod ſemel accepit iuſtitiam, ſeruare eam ſemper debeat, niſi violenter amiſerit. Et certè multum dignior natura probatur: quæ vel aliquando habuiſſe, & ſemper debere vt habeat tam honeſtum bonum communiter: quam quia hoc ipſum non habere nec debere aliquando, cognoſcitur. *Mag.* Bene conſideras, ſed adde huic tuæ ſententiæ: quia quanto natura, quæ hoc habuit, quod debet, monſtratur laudabilior: tanto perſona, quæ non habet quod debet, conuincitur vituperabilior. *Diſc.* Vehementer aſſentio. *M.* Diſcerne mihi bene, quid tibi monſtrat naturam laudabilem, & quid faciat perſonam vituperabilem.
D. Habuiſſe vel debere, monſtrat naturalem dignitatem: & non habere, facit perſonalem inhoneſtatem. Habere enim, factum eſt ab eo qui dedit: non habere, factum ab ipſo qui deſeruit. Ideo namque debet, quia accepit: ideo verò non habet, quia deſeruit. *M.* Non ergo reprehendas in ipſa voluntate, quæ non ſtetit in iuſtitia, debere iuſtitiam, ſed non habere iuſtitiam. *D.* Omnino nihil aliud ibi reprehendo quàm abſentiam iuſtitiæ, ſiue non habere iuſtitiam. Nam, ſicut iam dixi: habere, decorat: non habere verò, deturpat. & quo magis illud decet, eo magis iſtud dedecet: imò non ob aliud voluntatem illam deturpat ex propria culpa non habere, quàm quia illam decorat ex bonitate dantis habere debere. *Mag.* Nonne iam voluntatem ipſam, quæ non habet iuſtitiam, quam debet habere, indicas iniuſtam, & in illa eſſe iniuſtitiam? *Diſc.* Quis non ita iudicet? *Mag.* Si non eſſet iniuſta, nec eſſet in illa iniuſtitia: puto quia nihil in ea reprehenderes. *D.* Nihil omnino. *M.* Ergo nihil aliud in ea reprehendis, quàm iniuſtitiam, & quia iniuſta eſt. *Diſc.* Non poſſum aliud quicquam in ea reprehendere. *Mag.* Si ergo nihil aliud ibi reprehendis, quàm abſentiam iuſtitiæ, & illam non habere iuſtitiam: ſicut paulo ante dixiſti: & iterum verum eſt, quia nihil aliud reprehendis in ea, quàm in illa eſſe iniuſtitiam, ſiue illam eſſe, iniuſtam: palàm eſt, quia non aliud in illa eſt iniuſtitia, aut eſſe iniuſtam, quàm abſentia iuſtitiæ, aut non habere iuſtitiam. *Diſc.* Nullo modo poſſunt hæc eſſe diuerſa. *Mag.* Sicut igitur abſentia iuſtitiæ, & non habere iuſtitiam, nullam eſſentiam habent: ita iniuſtitia, & eſſe iniuſtum, nullum habent eſſe, & idcirco non eſt aliquid, ſed nihil. *Diſc.* Nec non eſt conſequenti-

A ſequentium aliquid. *Mag.* Memento etiam iam conſtare: quia recedente iuſtititia, excepto debito iuſtitiæ, nihil aliud ibi remanſit, quàm quod habebat ante ſuſceptam iuſtitiam. *Diſc.* Conſtat vtique. *Mag.* Ac iniuſta non erat, nec iniuſtitiam habebat antequam haberet iuſtitiam. *Diſc.* Non. *Mag.* Ergo aut recedente iniuſtitia, non eſt in illa iniuſtitia, nec eſt iniuſta: aut nihil eſt iniuſtitia, vel eſſe iniuſtum. *Diſc.* Non poteſt videri aliquid magis neceſſarium. *Mag.* At iniuſtitiam illam habere, & eſſe iniuſtam, poſt deſertam iuſtitiam conceſſiſti. *Diſc.* Immo non poſſum non videre. *Mag.* Nihil igitur eſt iniuſtitia, vel eſſe iniuſtum. *Diſc.* Credentem me feciſti ſcire, quod neſciens credebam.

Quòd iniuſtitia non ſit niſi abſentia debitæ iuſtitiæ.

Cap. XVI. Mag.

AEſtimo etiam te cognoſcere iam, quòd cùm iniuſtitia non ſit aliud quàm abſentia iuſtitiæ: nec iniuſtum eſſe aliud, quam non habere iuſtitiam: cur non ante datam, ſed poſt derelictam iuſtitiam, eadem abſentia iuſtitiæ vocetur iniuſtitia: & non habere iuſtitiam, ſit iniuſtum eſſe, & ſit vtrunque reprehenſibile. non enim propter aliud, niſi quia non dedecet abeſſe iuſtitiam, niſi vbi debet eſſe. Sicut enim virum, qui nondum debet habere barbam: non dedecet non habere: cùm verò iam debet habere, indecorum eſt non habere. Ita naturam, quæ non debet habere iuſtitiam, non deformat non habere: illam verò, quæ habere debet, dehoneſtat non habere, & quanto magis debet habere, virilem oſtendit naturam: tanto magis non habere, fœdat virilem figuram. *Diſc.* Sufficienter video iniuſtitiam non eſſe, niſi abſentiam iuſtitiæ, vbi debet eſſe iuſtitia.
B *Magiſt.* Cùm poſſimus ſolam voluntatem beatitudinis præfato Angelo dari, vidimus eum nihil potuiſſe velle aliud. *D.* Apertè vidimus quod dicis.

Cur deſertor Angelus non poſſit redire ad iuſtitiam.

Cap. XVII. Mag.

AN modò derelicta iuſtitia, & remanente illa ſolùm voluntate, quæ prius fuerat, beatitudinis, poteſt idem deſertor ad voluntatem iuſtitiæ redire per ſe, ad quam non potuit antequam daretur venire? *Diſc.* Sed modò multo minus. Tunc enim conditione naturæ non poterat habere: nunc verò merito quoque culpæ non debet habere. *M.* Nullo ergo modo poteſt habere iuſtitiam à ſe, cùm non habet iuſtitiam: quia nec antequam eam accepit, nec poſtquam eam deſerit. *D.* Non debet aliquid habere à ſe. *Mag.* Nonne aliquo modo vel cùm ipſe haberet potuit ipſe ſibi dare iuſtitiam *Diſc.* Quomodo potuiſſet? *Magiſt.* Pluribus modis dicimus facere. Dicimus enim facere aliquid, cùm eſſe facimus rem: & cùm facere poſſimus vt non ſit, & non facimus. Hoc itaque modo potuit ipſe ſibi dare iuſtitiam, quia potuit ſibi auferre eam, & potuit non auferre: quomodo ille, qui ſterit in veritate, in qua factus eſt, non fecit cùm potuit vt eam non haberet, & ita eam ipſe ſibi dedit, & totum hoc à Deo accepit. Ab eo enim acceperant ambo habere, & poſſe tenere, & poſſe deſerere. Hoc vltimum ideo Deus dedit, vt poſſent ſibi dare aliquo modo iuſtitiam. Si enim nullo modo eam ſibi poſſent auferre, nullo modo poſſent ſib dare. Qui ergo hoc modo ſibi dedit eam, hoc ipſum à Deo accepit, vt ſibi eam daret.

Quomodo malus Angelus ſe fecit iniuſtum, & bonus ſe iuſtum, & quod malus ſic debet Deo gratias pro bonis, quæ accepit & deſeruit: ſicut bonus, qui ſeruauit accepta. C

Caput XVIII. Diſcip.

VIdeo, quia non auferendo potuerunt ſibi dare iuſtitiam, ſed alter ſibi dedit, alter ſibi abſtulit. *Magiſt.* Vides ergo Deo parem eos habere gratiam, quantum ad bonitatem ipſius, nec diabolum ideo minus debere Deo reddere quod Dei eſt: quia ſibi abſtulit quod Deus dedit, & noluit accipere quod Deus obtulit. *Diſcip.* Video. *Magiſt.* Semper igitur debet Deo gratias agere malus Angelus pro beatitudine, quam ſibi abſtulit: ſicut bonus, pro ea, quam ſibi ipſe dedit. *Diſcip.* Veriſſimum eſt, *Magiſt.* Aeſtimo, quia animaduertis Deum nullo modo poſſe facere iniuſtum, niſi iniuſtum non faciendo iuſtum cùm poſſit. Deus iniuſtum facit, quando non facit iuſtum, quem iuſtum facere poteſt. Nam ante acceptam iuſtitiam nullus eſt iuſtus vel iniuſtus: & nullus poſt acceptam iuſtitiam fit iniuſtus, niſi ſponte deſerta iuſtitia. Sicut ergo bonus Angelus fecit ſe iuſtum, non auferendo ſibi iuſtitiam cùm potuit: ita Deus malum Angelum, Angelum facit iniuſtum, non reddendo ei iuſtitiam cùm poſſit. *D.* Facile cognoſcitur.

Quòd voluntas, in quantum ſit, bonum eſt, & nulla res mala ſit.

Caput XIX. Magiſt.

REdeamus ad conſiderationem voluntatis, & reminiſcamur quod conſiderauimus, voluntatem ſcilicet beatitudinis quicquid velit non eſſe malum, ſed eſſe bonum aliquod, antequam accipiat iuſtitiam. Vnde conſequitur: quia cùm deſerit acceptam iuſtitiam: ſi eadem eſſentia eſt, quæ prius erat bonum aliquod, quantum ad hoc quod D eſt: quantum verò ad hoc quia iuſtitia nõ eſt, in illa quæ fuit, dicitur mala & iniuſta. Nã ſi velle Deo ſimilem eſſe, malum eſſet, Filius Dei non vellet ſimilis eſſe Patri. Aut ſi velle quaslibet infimas voluptates eſſet malum, mala diceretur voluntas brutorum animalium. Sed nec voluntas Filij Dei eſt mala, quia eſt iuſta: nec voluntas irrationalis mala dicitur, quia non eſt iniuſta. Vnde ſequitur, nullam voluntatem eſſe malum, ſed eſſe bonum in quantum eſt, quia opus Dei eſt, nec niſi in quantum eſt iniuſta, malum eſſe, & quoniam nulla res mala dicitur, niſi mala voluntas, aut propter malam voluntatem: vt malus homo, & mala actio: nihil eſt apertius quam nullam rem eſſe malam, nec aliud eſſe malum, quàm abſentiam iuſtitiæ derelictæ in voluntate, aut in aliqua re propter malam voluntatem.

Quomodo Deus faciat malas voluntates & actiones, & quomodo accipiantur ab eo.

Cap. XX. Diſc.

SIc tua diſputatio veris & neceſſarijs apertiſſique rationibus concatenatur, vt nulla ratione quod dicis, diſſolui poſſe videam: niſi quia video aliud conſequi, quod nec dici debere credo, nec quomodo non ſint, ſi vera ſunt quæ dicis, non video Nam ſi velle eſſe ſimilem Deo non nihil nec malum, ſed quoddam bonum eſt: non niſi ab eo, à quo eſt omne bonum, quod eſt, haberi potuit. Si ergo Angelus non habuit quod non accepit: quod habuit ab illo, accepit à quo habuit. Quid autem ab illo accepit, quod ille non

A dedit? Quare ſi habuit velle eſſe ſimilem Deo: ideo habuit, quia Deus dedit. *Mag.* Quid mirum, ſi quemadmodum dicitur inducere *in tentationem.* quando non liberat de ea, ita fatemur eum dare voluntatem malam, non prohibendo eam, cùm poteſt: præſertim cùm poteſtas volendi quælibet non niſi ab illo ſit. *Diſc.* Hoc modò non videtur eſſe inconueniens *Mag.* Si ergo datio non eſt ſine acceptione: quemadmodum non inuſitate dicitur dare, & qui ſponte concedit, & qui non approbando permittit: ita non incongruè accipere dicitur, & qui conceſſa ſuſcepit, & qui illicita præſumit. *Diſcip.* Nec incongruum nec inuſitatum mihi videtur quod dicis *Magiſt.* Quid ergo dicimus contra veritatem? ſi dicimus: cùm diabolus voluit, quod non debuit, hoc illum & à Deo accepiſſe, quia Deus permiſit: & non accepiſſe, quia ille non conſenſit. *Diſcip.* Nihil hoc repugnare videtur veritati. *Magiſt.* Cùm igitur diabolus conuertit voluntatem ad quod non debuit, & ipſum velle, & ipſa conuerſio fuit aliquid: & tamen non niſi à Deo, & de Dei voluntate aliquid habuit. quoniam nec velle aliquid, nec mouere potuit voluntatem, niſi illo permittente, qui fecit omnes naturas ſubſtantiales & accidentales, vniuerſales & indiuiduales. In quantum enim voluntas & conuerſio ſiue motus voluntatis eſt aliquid, bonum eſt, & Dei eſt. In quantum verò iuſtitia caret ſine qua eſſe non debet, non ſimpliciter malum, ſed aliquid malum eſt, & quod malum eſt non Dei, ſed volentis, ſiue mouentis voluntatem. Simplex quippe malum eſt iniuſtitia: quoniam non eſt aliud quàm malum, quod nihil eſt. Aliud verò malum eſt natura, in qua eſt iniuſtitia: quia eſt aliquid, & aliud quàm iniuſtitia, quæ malum & nihil eſt. Quare quod aliquid
B eſt à Deo fit, & Dei eſt, quod verò nihil eſt, id eſt, malum ab iniuſto fit, & eius eſt. *Diſc.* Quod quidem Deus naturas rerum omnium faciat fatendum eſt. Quod verò ſingulas actiones peruerſarum voluntatum, velut ipſum prauum motum voluntatis, quo ipſa mala voluntas ſe mouet, faciat, quis concedat? *Magiſt.* Quid mirum, ſi dicimus Deum facere ſingulas actiones, quæ fiunt mala voluntate, cùm fateamur eum facere ſingulas ſubſtantias, quę fiunt iniuſta voluntate & inhoneſta actione. *Diſc.* Non habeo quid contradicam, quippe nec negare poſſum verè aliud eſſe quamlibet actionem: nec fateri volo nó fieri à Deo, quod verè aliquam habet eſſentiam. Neq; iſta tua ratio vllo modo accuſat Deum, aut excuſat diabolum: ſed omnino Deum excuſat, & diabolum accuſat. Sed vellem ſcire, vtrum idem deſertor Angelus iſta de ſe præſciuerit.

Quòd malus Angelus non potuit præſcire ſe caſurum eſſe.

Caput XXI. Mag.

CVm quæris, vtrum ille Angelus, qui *non ſtetit in veritate*, præſciuerit ſe eſſe caſurum, diſcernendum eſt de qua ſcientia dicas. Nam ſi de illa ſcientia quæritur, qua non niſi cum certa ratione aliquid intelligitur. omnino reſpondeo, non poſſe ſciri quod poteſt non eſſe. Quod enim non eſſe poteſt, nequaquam eſſe, certa poteſt colligi ratione. Quapropter conſtat illum nullatenus potuiſſe præſcire caſum ſuum, quem neceſſe non erat futurum. Ponamus enim non fuiſſe futurum caſum illum, an itaque putas præſciri potuiſſe, ſi futurus non erat? *Diſc.* Videtur non poſſe præſciri, quod poteſt futurum non eſſe, nec poſſe non eſſe futurum, quod præſcitur. Sed reminiſcor nunc illius famoſiſſimæ quæſtionis de præſcientia diuina & libero arbitrio: quamuis enim tanta autoritate aſſeratur, & tanta teneatur vtilitate, & nullatenus propter humanam rationem dubitandum ſit diuinam præſcientiam & liberum arbitrium ſibi inuicem conſentire: tamen quantum ad rationis conſiderationem, quę videtur ſpectare inſociabiliter, videntur diſſentire: vnde videmus in hac quæſtione nonnullos ſic in vnam partem vrgentes, vt alteram omnes deſerant, vnde infidelitatis ſuæ ſubmergente, perire: multos verò velut contrarijs ventis hinc inde contra inuicem ſuſtentando quaſſantibus periclitari. Cùm ergo diuinam conſtet præſcientiam eſſe, omnium quæ fiunt libero arbitrio, nec aliud horum ſit ex neceſſitate: nihilominus videtur poſſe nó eſſe futurum quod præſcitur. *Magiſt.* Breuiter interim reſpondebo. Præſcientia Dei non propriè dicitur præſcientia. Cui enim omnia ſemper ſunt præſentia, non habet futurorum præſcientiam, ſed præſentium ſcientiam. Cùm ergo alia ſit ratio de præſcientia futuræ quàm de præſentis rei ſcientia: non eſt neceſſe diuinam præſcientiam, & illam, de qua quærimus, eandem habere conſequentiam. *D.* Aſſentio. *M.* Redeamus ad illam, quæ erat in manibus, quæſtionem. *Diſcip.* Placet quod dicis. Sed eo pacto, vt cùm de illa, cuius mentionem fecimus, quæſiero, mihi reſpondere quod inde Deus tibi dignabitur oſtendere, non renuas. Valde nanque neceſſaria eſt eius ſolutio, ſi iam ab aliquo facta eſt, aut ſi fiat: fateor enim non Deum alicubi, excepta diuina auctoritate, cui indubitanter credo, me legiſſe rationem, quæ mihi ſufficeret ad eiuſdem ſolutionis intellectum. *Magiſt.* Cùm ad illam veniemus, ſi fortè venerimus, erit ſicut Deus dabit. Nunc autem quoniam ſuprapoſita ratione patet
D apoſtatam Angelum non potuiſſe præſcire ruinam ſuam, ea præſcientia, quam rei neceſſitas ſequitur: accipe adhuc aliam rationem, quæ non ſolùm præſcientia, ſed & æſtimatione, aut qualicet ſuſpitione ſuum eum præſenſiſſe caſum excludit. *Diſcip* Hoc accepto. *Magiſt.* Si adhuc in bona voluntate ſtans præſciebat ſe caſurum, aut volebat vt ita fieret, aut nolebat. *Diſcip.* Vnum horum neceſſe eſt verum eſſe. *Magiſt.* Sed ſi cùm præſcientia voluntatem habebat aliquando cadendi, iam ipſa mala voluntate ceciderat. *Diſc.* Patet quod dicis. *Magiſt.* Non itaque volendo cadere prius ſciuit ſe caſurum, quàm caderet. *Diſcip.* Non poteſt aliud obijci concluſioni tuæ. *Magiſt.* Ac ſi præſciebat ſe caſurum, & nolebat: tantum miſer erat dolendo, quantum magis ſtare volebat: & quo erat iuſtior, eo debebat eſſe felicior. *Diſcip.* Negari non poteſt. *Magiſt.* Ac tantò iuſtior erat, quanto magis volebat ſtare, & quo erat iuſtior, eò debebat eſſe felicior. *Diſcip.* Non poteſt negari. *Magiſt.* Ergo ſi nolendo præſciebat ſe caſurum, tantò erat miſerior, quantò debebat eſſe felicior, quod non conuenit. *Diſc.* Ita quidem conſequi negare nequeo ſed hoc ſæpe non ſolùm ſine inconuenientia, ſed & laudabiliter & ſuperna gratia fieri cognoſcitur; multotiens enim, vt pauca de incommodis iuſtorum commemorem, quanto quis iuſtior eſt, tantò maiore doloris compaſſione de alieno caſu afficitur. Sæpe enim eum, qui maiorem habet in iuſtitia conſtantiam, videmus ab iniuſtis maiorem pati perſequutionis inſtantiam. *Magiſt.* Non eſt eadem ratio in hominibus, & in illo Angelo. Hominis enim natura propter peccatum primi parentis iam innumera-

bilium

A bilium incommodorum facta eſt paſſibilis, ex qua paſſibilitate multis modis gratia nobis operatur incorruptibilitatem. Ille verò adhuc nullo peccato præcedente alicuius mali non inuenerat paſſionem. *D.* Satisfeciſti obiectioni meæ. Patet enim, quia hęc ipſa ratio ſicut ſeparat ab ipſo malo Angelo ſui caſus præſcientiam: ità nihilominus omnem ſegregat opinionem *Mag.* Eſt & aliud, quod mihi ſatis videtur oſtendere nullo modo eum ſuam ante putauiſſe futuram præuaricationem. Nempe vt coactam putauiſſet aut ſpontaneam: ſed nec nullatenus erat vnde ſe aliquando cogi ſuſpicaretur: nec quamdiu voluit in veritate perſeuerare, vllo modo putare potuit ſe ſola voluntate illam deſerturum. Supra nanque iam monſtratum eſt eum quandiu rectam voluntatem habuit, in hac ipſa voluntate voluiſſe perſeuerare. Quapropter volendo tenere perſeueranter quod tenebat: nullo modo video vnde potuiſſet, vel ſuſpicari, nulla alia accedente cauſa: ſola ſe illud deſerturum voluntate. Non nego illum ſciuiſſe, quia poſſet mutare voluntatem, quam tenebat, ſed dico illum nõ potuiſſe putare: quia aliquando omni alia ceſſante cauſa, ſponte mutaret voluntatem, quam perſeueranter tenere volebat. *D* Qui diligenter intelligit quod dicis, patenter videt, quia nullo modo ſcire vel putare potuit Angelus malus ſe facturum quod malefecit.

Quòd ſciuit ſe non debere velle hoc quod volendo peccauit, & deberet puniri ſi peccaret.

Cap. XXII.

SEd & hoc volo vt pariter oſtendas, ſi ſciuit ſe non debere velle quod præuaricando voluit. *Magiſt.* In hoc dubitare non debes, ſi ſupra dicta conſideras Si enim neſciſſet ſe non debere

B velle quod iniuſtè voluit, ignoraſſet ſe debere voluntatem tenere quam deſeruit. Quapropter nec iuſtus eſſet tenendo, nec iniuſtus deſerendo iuſtitiam, quam neſciſſet. immò nec poterat non velle plus quàm habebat, ſi neſciebat ſe debere eſſe contentum eo, quod acceperat. Denique quia ita rationalis erat, vt nulla re prohiberetur vti ratione, non ignorabat quid deberet, vel non deberet velle. *Diſc.* Rationem tuam non video poſſe infirmari: ſed tamen inde mihi videtur quædam oriri quæſtio. Si enim ſciebat ſe non debere deſerere quod acceperat, vtique ſciebat nihilominus ſe debere puniri ſi desereret. Quomodo igitur ſponte potuit velle vnde miſer eſſet, qui acceperat inſeparabiliter velle vnde beatus eſſet?

Quòd non debuit ſcire, quia ſi peccaret puniretur.

Cap. XXIII. Mag.

SIcut certum eſt quia debere ſe puniri ſi peccaret ignorare non potuit, ita quia puniretur ſi peccaret ſcire non debuit. *Diſc.* Quomodo hoc ignorauit, ſi ita rationalis erat, vt eius rationalitas non impediretur veritatem cognoſcere: ſicut ſępe noſtra impeditur, regnante corruptibili corpore *Mag.* Quia rationalis erat, potuit intelligere quia iuſtè, ſi peccaret, puniretur. Sed quoniam *iudicia Dei multa, & inueſtigabiles viæ eius*, nequiuit comprehendere, an Deus faceret quod iuſtè facere poſſet. Sed & ſi quis dicat, quia nullatenus credere potuit Deum creaturam ſuam propter eius culpam damnaturum, quam tanta ſua bonitate fecerat: præſertim cùm nullum exemplũ iuſtitiæ vlciſcentis iniuſtitiam præceſſiſſet, & certus eſſet numerum, in quo facturi erant, qui Deo

C frui deberent, tanta ſapientia eſſe præſtitutum: vt ſicut nihil habebat ſuperfluum, ita ſi minueretur, imperfectus eſſet, nec tam præclarum opus Dei ex aliqua parte permanſurum imperfectum: nec vlla ratione ſcire poſſet, ſi homo iam factus erat, Deum humanam naturam pro Angelica. aut Angelicam pro humana, ſi caderet ſubſtituturum: ſed potius vtramque; in id, ad quod facta erat, pro ſe, non pro alia reſtitutam: aut ſi factus nondum homo erat multo minus putare poſſet ad ſubſtitutionem alterius naturæ illum eſſe faciendum, Si inquam, aliquis hoc dicat, quæ inconuenientia ineſt? Sed redeamus ad hoc, quod dixeram, illũ ſcilicet hanc non debuiſſe habere ſcientiam. Si enim ſciuiſſet, nõ poſſet volens & habens beatitudinem ſponte velle, vnde miſer eſſet: quare non eſſet iuſtus, non volendo quod non deberet: quoniam nõ poſſet velle. Sed & hac ratione conſidera, vtrum ſcire quod quæris debuerit. nam ſi ſciſſet, aut peccaſſet, aut non? *D.* Vtrum horum eſſet, *M* Si præuiſa tanta pœna nulla indigentia & nulla re cogente peccaſſet: tanto magis puniendus eſſet. *Diſc.* Ita eſt. *M.* Non ergo hæc præſcientia illi expediebat. *D.* Verè peccaturo non expediebat præſcire pœnã. *M.* Quòd ſi non peccaſſet, aut ſola bona voluntate non peccaſſet, aut timore pœnæ. *D* Nihil aliud dici poteſt. *M.* Sed quoniam non cauiſſet peccatũ ſolo amore iuſtitię, ipſo opere monſtrauit. *D.* Non eſt dubium *Mag.* Si verò timore cauiſſet, non eſſet iuſtus. *D.* Palam eſt nullo modo enim debuiſſe ſcire indictam ſibi pœnam ſuum ſequuturam peccatum. Sed quoniam eum Angelum, qui ſtetit, & eum, qui *non ſtetit in veritate*, pari ſcientia præditos in prima conditione credimus: non video cur illi

D negata ſit ſciẽtia iſta, cui tam tenax erat bona voluntas, vt ſufficeret ad cauendum peccatum. *Mag.* Non tamen poſſet, nec deberet contemnere pœnam, quam præſciſſet *Diſc.* Sic videtur. *Mag.* Sicut ergo ſolus amor iuſtitiæ, ita ſolum odiũ pœnę ſufficeret ad non peccandum. *Diſc.* Nihil planius. *M.* Duas igitur habuiſſet cauſas, non peccandi: vnam honeſtam & vtilem, alteram inhoneſtam & inutilem, id eſt, amorem iuſtitiæ, & odium pœnæ. Nam non ſatis eſt honeſtum ſolo odio pœnæ non peccare, & ad non peccandum inutile eſt odium pœnæ, vbi ſolus amor iuſtitiæ ſufficit. *Diſc.* Non eſt quod poſſim obijcere. *M* Quid ergo? Nonne multo nitidius placet eius perſeuerantia? cùm illa ſola perſeuerandi cauſa videtur in illo, quæ vtilis eſt & honeſta, quia ſpontanea, quam ſi ſimul ſeſe illa oſtenderet, quæ inutilis & inhoneſta, quia neceſſaria intelligitur.

Quòd etiam bonus Angelus hoc ſcire non debuit.

Caput XXIIII. Diſc.

SIc patet quod dicis, vt quod paulo ante volebam eum ſciuiſſe, nunc gaudeam eum neſciuiſſe: niſi quia nunc eandem eum negare nõ poſſumus habere ſcientiam, quam ipſo Angeli exemplo peccantis ignorare nõ poteſt. *M.* Quod nunc vterq;, ſcilicet bonus Angelus & malus, certus eſt, quia talem culpam talis ſequitur pœna: ſicut ſcientia eſt ambobus diuerſa, ita eſt ſcientiæ cauſa nõ eadem, & finis diſſimilis. Nam quod ille ſcit ipſo ſui experimento, hoc iſte didicit ſolo alterius exemplo. Sed ille ideo modo, quia non perſeuerauit, iſte alio modo, quia perſeuerauit. Quapropter ſicut illi, quoniam vituperabiliter non perſeuerauit, ſcientia ſua eſt ad pœnam: ſic iſti, qui laudabiliter perſeuerauit, ſcientia eſt ad gloriam. Si ergo

A ille dicitur hoc ſolò, quia hanc habet ſcientiã, iam peccare non poſſe: ſatis patet, quia ſicut glorioſa eſt ſcientia, quę ex laudabili perſeuerãtia eſt comparata: ſic ad gloriã eſt impotentia peccandi, quæ ex glorioſa ſcietia eſt nata. Quemadmodum ergò malus Angelus vituperandus eſt, quia non poteſt ad iuſtitiam redire: ita iſte laudandus eſt, quia non poteſt abire. Sicut enim ille iam redire non poteſt, quia ſola mala voluntate abijt, ſic iſte iam ambire non poteſt: quia ſola bona voluntate permãſit. Palàm igitur eſt, quia ſicut illi non poſſe recuperare, quod deſeruit, eſt pęna peccati: ita huic non poſſe deſerere quod tenuit, eſt præmium iuſtitiæ.

Quòd ille ſi etiam hoc ſolo dicitur iam non poſſe peccare, quia nunc habet ſcientiam ex caſu Diaboli, tamen illi ſit ad gloriam.

Caput XXV. Diſc.

VAlde pulchra eſſet huius ſcientię atq; impotentię tua iſta contemplatio, ſi, quemadmodum aſſeris, ideò bono Angelo eadem ſcientia & impotentia, quia perſeuerauit, contigiſſent. Non enim eas adeptus eſſe videtur, quia ipſe perſeuerauit: ſed quia deſertor non perſeuerauit. *M.* Si ita eſt vt dicis, gaudere poteſt bonus Angelus de caſu apoſtatę Angeli: vtpote cui expediebat, vt ille caderet: quoniam adeptus eſt hanc ſcientiam, qua nec peccare, nec miſer eſſe amplius poſſit, non quia ipſe bene meruit: ſed quia alius malè meruit. quę omnia ſunt nimia abſurditate plena. *D.* Quanto abſurdius videtur, ſicut tu monſtras, caſum peccantis Angeli profuiſſe ſtanti: tanto magis neceſſariũ eſt, vt oſtendas iſtum non ideò adeptum eſſe ſcientiam, de qua agitur, quia ille peccauit. *M.* Non debes dicere ideo bonum Angelum ad ſcientiam profeciſſe hanc, quia malus peccauit: ſed bonum

B Angelum ideo profeciſſe ad hanc ſcientiam exemplo cadentis; quia ille peccauit. Si enim neuter peccaſſet: vtriq; daturus erat Deus eandem ſcientiam merito perſeuerantię alio modo ſine alicuius cadentis exemplo. Nullus enim dicit, Deum nõ alio modo potuiſſe Angelis ſuis hanc date ſcientiam. Cùm ergo ille peccauit, exemplo eius iſtum docuit, quod docturus erat non impotentia, quia alio modo nõ potuit, ſed maiore potentia qua de malo bonum facere potuit: vt nec malum inordinatum in regno omnipotentis ſapientię permaneret. *D.* Placet mihi valde quod dicis. *M.* Patet itaq; ſi bonus Angelus hoc ſolo iam peccare non poſſet, quia ſcit peccatum mali Angeli pœnam ſecutam eſſe: quod tamen hæc impotentia non illi eſſet ad minutionem laudis: ſed ad præmium ſeruatæ iuſtitiæ. Sed ſcis quia ſupra claruit eum idcirco peccare non poſſe: quoniam merito perſeuerãtiæ à Deo perfectus eſt, vt iam non videat quid plus velle queat. *D.* Nihil excidit eorum, quæ ſupra ratione inueſtigante comperimus, a memoria mea.

Quòd horremus audito nomine mali, & quid faciat opera, quæ videtur iniuſtitia facere, cùm ipſa & malum nihil ſit. *Cap.* XXVI.

SEd cùm omnibus quæſtionibus meis ſatisfeceris, illud adhuc expecto aperiri, quod ſit quòd horremus audito nomine mali, & quid faciat opera, quæ iniuſtitia, quæ malum eſt, videtur facere, vt in raptore, in libidinoſo, cùm malum nihil ſit. *M.* Breuiter tibi reſpondebo. Malũ quod eſt iniuſtitia ſemper nihil eſt, malum verò quòd eſt incommoditas aliquando ſine dubio eſt nihil, vt cæcitas: aliquando eſt aliquid, vt triſtitia, & dolor. Et hanc incommoditatem, quę eſt aliquid, ſemper odio habemus. Cùm itaque audimus nomen mali, non malum, quod nihil eſt, timemus: ſed malum, quod aliquid eſt, quod abſentiã boni ſequitur. Nam iniuſtitiam & cæcitatem, quæ malum & nihil ſunt, ſequuntur multa incommoda, quę malum & aliquid ſunt, & hæc ſunt, quæ horremus audito nomine mali. Cùm autem dicimus, quia iniuſtitia facit rapinam, aut cæcitas facit hominẽ cadere in foueam: nequaquam intelligendum eſt, quòd iniuſtitia aut cæcitas faciant aliquid: ſed ſi iuſtitia eſſet in voluntate, & viſus in oculo, nec rapina fieret, nec caſus in foueam. Tale eſt cùm dicimus abſentia gubernaculi impellit nauem in ſcopulos, aut abſentia fręni facit equum diſcurrere, quòd non eſt aliud, quàm ſi gubernaculum abeſt naui, & fręnum equo: quę ſi adeſſent, nec venti nauem impellerent: nec equus diſcurreret. Sicut nãque gubernaculo nauis, & fręno regitur equus, ſic iuſtitia gubernatur volũtas hominis & viſu pedes.

C

Vnde veniat malum in Angelum, qui bonus erat.

Caput XXVII. Diſc.

SIc mihi de malo, quæ eſt iniuſtitia, ſatisfeciſti, vt iam omnes in corde meo, quæ de illo ineſſe ſolebant, quæſtiones ſint terſę. De hoc enim malo quæſtio naſci videtur: quoniam ſi eſſet aliqua eſſentia, eſſet à Deo, à quo neceſſe eſt eſſe omne, quod aliquid eſt, & impoſſibile eſt eſſe peccatum ſiue iniuſtitiam. De malo verò, quod eſt incommoditas ſi aliquando eſt aliquid, nihil video rectæ fidei obuiare. Sed ne tædeat te breuiter reſpõdere fatuæ interrogationi meæ: vt ſciam qualiter hoc ipſum quærentibus reſpondeam, quippe non ſemper facile eſt inſipienti inſipienter quærenti, ſapienter reſpondere. Quæro igitur vnde primũ venit malum, quod dicitur iniuſtitia, ſiue peccatum in Angelum, qui factus eſt iuſtus? *Magiſt.* Dic tu mihi vnde venit nihil in aliquid? *Diſc.* Nihil nec venit, nec recedit. *Magiſt.* Cur ergo quęris vnde venit iniuſtitia, quæ nihil eſt? *Diſc.* Quia quando iuſtitia recedet inde vbi erat, dicimus accedere iniuſtitiam. *Magiſt.* Dic ergo quod magis propriè & apertius dicitur, & quare de abſceſſu iuſtitiæ? Siquidem ſæpe apta interrogatio expedit reſponſionem, & inepta reddit impeditiorem. *D.* Cur ergo receſſit ab Angelo iuſto iuſtitia? *Mag.* Si propriè vis loqui, non receſſit ab eo: ſed ipſe deſeruit eam volendo quod non debuit. *Diſc.* Cur deſeruit eam? *Mag.* Cùm dico quia volendo quod non debuit eam deſeruit, apertè oſtendo, cur & quam illam deſeruit. Nam ideo illam deſeruit, quia voluit quod velle non debuit, & hoc modo id volendo quod non debuit illam deſeruit. *Diſc.* Cur voluit quod non debuit? *M.* Nulla cauſa præceſſit hanc voluntatem, niſi quia velle potuit. *Diſc.* An ideo voluit, quia potuit? *Magiſt.* Non quia ſimiliter poteſt bonus Angelus velle: nec tamen voluit. Nam nullus vult quod velle poteſt: ideo quia poteſt ſine alia cauſa, quamuis nunquam velit ſi non poteſt. *D.* Cur ergo voluit? *Mag.* Non niſi quia voluit. Nam hæc voluntas nullam aliam habuit cauſam, qua impelleretur aliquatenus aut attraheretur: ſed ipſe ſibi efficiens cauſa fuit ſi dici poteſt effectus.

D

Quòd poteſtas volendi quòd non debuit: bona fuit ſemper, & ipſum velle bonum quantum ad eſſe. *Cap.* XXVIII. Diſc.

SI poteſtas ipſa volendi & ipſum velle fuit aliquod bonum: fuit à Deo. *Mag.* Vtrunq; fuit ali-

quid

A quid,& poteſtas quidem non niſi bonum aliquid & ſpontaneum donum Dei : velle autem ſecundùm eſſentiam bonum : ſed quoniam non iuſtè, factum eſt malum, & tamen a Deo fuit, à quo eſt omne quod aliquid eſt. Nempe non ſolum hoc habet aliquis à Deo, quod Deus ſponte dat, ſed etiam quod iniuſtè rapit Deo permittente. Et ſicut dicitur Deus facere quod permittit fieri: ita dicitur dare, quod permittit rapi. Quoniam igitur permittente Deo Angelus malus per rapinam vſus eſt poteſtate à Deo ſponte data, a Deo habuit vti, quod non eſt aliud quàm ipſum velle. Non eſt enim aliud velle quàm vti poteſtate volendi, ſicut idem eſt loqui, & vti poteſtate loquendi.

Beati Anſelmi Dialogus de Caſu Diaboli explicit.

In Librum de Grammatico

PRAEFATIO F. IOANnis Picardi Victoriani Canonic. Regula.

QVandoquidem & ipſe Auctor in Prologuo Tractatus de Veritate cenſeat hunc Librum de Grammatico non eſſe inutilem neophytis Dialecticæ, mirum nimis eſt vſque hodie deliuiſſe. Quartum, inquit, quem ſimili modo edidi, non inutilem, vt puto, introducendis ad Dialecticam, cuius initium eſt, de Grammatico. *Et quidem ſi penuria exemplarium adeò prorogarit eius publicationem, æquanimiter toleranda tarditas eſt. Sin delicatulum quodpiam ingenium, & Dialectica abhorrens tam diuturnas creârit moras, manifeſtum hocce publici emolumenti odium non mediocriter dolendum venit. Etenim ſi ex vulgato Adagione nullus ſit Liber tam ineptus, ex quo non legas fructum aliquem, ſane bonorum*
B *Auctorum ſeriores, integraq; diuulgationes lugendæ ſunt. Porrò conſectum in titulum oculus memet deluſerat. Suſpicabar enim hic tractari quæ ad Grammaticen ſpectarent, iamiam oblitus argumenti à me perlecti apud Biographos Anſelmi. Continet enim hic Liber diſputationem perſimilem illi, quam Dialectici conſerunt, ſcilicet, num concreta ſubſtantiaria collocentur in Categoria ſubſtantiæ, concreta vel abſtractis nominibus. Quòd verò hunc Dialogum, proximè tertium poſuerimus, effecit cùm diſputandi ſimilitudo; nempe magiſtro & diſcipulo interloquentibus : tum identitas temporis, vt quæ penè eodem tempore, (ſic aduertit Edmerus c. 14. lib. 1. vitæ Auctoris) eodemq; partu fuiſſent edita, ſimul legerentur. Noſtra autem Bibliotheca, quæ huic fœtui alteram dedit lucem, bene precare Candide Lector.*

SANCTI ANSELMI CANTVARIENSIS ARchiepiſcopi Liber, ſeu Diſputatio Dialectica de Grammatico, *Diſc.*

DE Grammatico peto, vt me certum facias, vtrum ſit ſubſtantia, aut Qualitas : vt hoc cognito, quid de alijs, quæ ſimiliter denominatiue dicuntur, ſentire debeam, agnoſcam. *Magiſter.* Dic primùm cur dubites? *Diſcipulus.* Ideo, quia videtur vtrumque poſſe probari neceſſarijs rationibus, eſſe, ſcilicet, & non eſſe. *M.* Proba ergo. *D.* Ne ergo feſtines contradicere, quicquid dixero, ſed patere me orationem ad ſuum finem perducere: demum, aut approba, aut corrige. *M.* Vt vis. *D.* Vt quidem Grammaticus probetur eſſe ſubſtantia,

Probat Grammaticum eſſe ſubſtantiam.

G ſufficit : quia omnis Grammaticus homo, & omnis homo ſubſtãtia. Quicquid enim habet Grammaticus, vt ſequatur eum ſubſtantia, non habet, niſi ex eo, quòd homo eſt. Quare hoc conceſſo vt homo ſit, quæcunq; ſequũtur hominem, ſequuntur Grammaticum. Quòd verò Grammaticus ſit Qualitas, apertè fatentur Philoſophi, qui de hac re tractauerunt : quorum authoritatem de his rebus eſt impudentia improbare. Itaque neceſſe eſt, vt Grammaticus aut Subſtantia, aut Qualitas, aut quodlibet horum ſit, alterum non ſit, & quodlibet non ſit, alterum neceſſe ſit eſſe. Quicquid videlicet ad aſtruendam vnam partem deſtruit alteram; & quicquid vnam partem aſtruit, deſtruit alteram, & vnam debilitat, alteram roborat. Cùm ergo alterum horum verum ſit, alterum falſum: rogo, vt falſitatem detegens, aperias mihi veritatem. *M.* Argumenta, quæ ex vtraq; parte poſuiſti, neceſſaria ſunt: niſi quod dicis, ſi alterum eſt, alterum eſſe non poſſe. Quare non debes a me exigere, vt alteram partem eſſe falſam oſtendam, quod ab vllo fieri nõ poteſt: ſed quomodo ſibi inuicem non repugnent, aperiam; ſi a me fieri poteſt, ſed vellem ego prius a te ipſo audire, quid his probationib. tuis obijci poſſe opineris. *D.* Hoc quod tu à me exigis, a te intentus expectabam. Sed quoniam tu eaſdem probationes aſſeris irreprobabiles, meũ eſt, quod dubito aperire, quod me ſolicitet, tuum verò eſt vtriuſq; partis firmitatem & conuenientiam oſtendere. *M.* Dic ergo tu quod ſentis, & ego tentabo facere quod poſcis. *D.* Illam quidem propoſitionem, quæ dicit Grammaticum eſſe hominem, hoc modo repelli exiſtimo: quia nullus Grãmaticus poteſt intelligi ſine Grammatica, & omnis homo poteſt intelligi ſine Grammatica. Item omnis Grammaticus ſuſcipit magis & minus, &
D nullus homo ſuſcipit magis & minus: ex qua vtraque conceſſione binarum propoſitionum, cõficitur vna concluſio, id eſt, nullus Grammaticus homo. *M.* Non ſequitur. *D.* Quare *M.* An tibi videtur animalis nomen aliud ſignificare quàm ſubſtantiam animatã ſenſibilem? *D.* Prorſus nihil aliud eſt animal, quã ſubſtantia animata ſenſibilis: nec ſubſtantia animata ſenſibilis aliud eſt, quàm animal. *M.* Ita eſt. Sed dic quæſo, vtrum omne quod nõ eſt aliud quàm ſubſtantia animata ſenſibilis, poſſit intelligi præter rationalitatem nec ſit rationale ex neceſſitate. *D.* Negare non poſſum. *M.* Omne igitur animal poteſt intelligi præter rationalitatem, & nullũ animal eſt ex neceſſitate rationale. *D.* Nequeo dicere quin ex cõceſſis conſequatur: quanquam valde metuam quòd te ſuſpicor intendere. *M.* Aut nullus homo poteſt intelligi præter rationalitatem, & omnem hominẽ neceſſe eſt rationalem eſſe. *D.* Anguſtiæ ſunt mihi vndiq; nam ſi cõcedo, concludis nullum hominem eſſe animal : ſi renuo, dicere me non tantùm poſſe intelligi, ſed vere eſſe ſine rationalitate. *M.* Ne timeas, nõ ſequitur quod putas. *D.* Si ſic eſt, vt promittis, ſpontaneus concedo quicquid propoſuiſti: Sin aũt, Inuitus. *M.* Contexe igitur tu ipſe quatuor vltimas propoſitiones, quas feci in duos ſyllogiſmos. *D.* Sic vtiq; ordine digeri poſſunt : *Omne animal poteſt intelligi præter rationalitatem. Nullus verò homo poteſt intelligi præter rationalitatem.* Iterum. *Nullũ animal rationale eſt ex neceſſitate : Omnis autem homo, rationalis eſt ex neceſſitate* : Ex vtroque hoc ordine binarum propoſitionum videtur naſci; *Nullus igitur homo eſt animal* : quo nihil falſius, licet præcedentes propoſitiones titubare in nullo videam. Duæ namque quæ ſubiectum habent tantùm hominem,

Grammaticum eſſe Qualitatem docet.

Grammaticum non eſſe hominem probat.

altera probatio.

Confutatio ſuperioris ſyllogiſmi.

A ſic ſunt per ſe notæ, vt imprudentia ſit eas probare. Duæ verò, quæ ſubijciunt *animal* ſic vidétur probare, vt imprudentia ſit eas negare. Sed video horum duorum ſyllogiſmorum connexionem per omnia ſimilem illis duobus, quos paulò ante protuli. Quapropter ad nihil aliud ſuſpicor te hos attuliſſe, niſi, vt cùm eorum concluſionem apertè falſam cernerẽ, idem de ſimilibus quos ego fecerã, decernerem. *M.* Sic eſt. *D.* Oſtende ergo in quo & hîc, & ibi tanta ſit deceptio: vt cùm & veræ propoſitiones, & ſecundùm naturam ſyllogiſmorum connexæ videantur, nulla tamen eorum cõcluſione veritas tueatur. *M.* In tuis ſyllogiſmis hoc faciã; meos ſi vis per te diſcutito. *D.* Fiat tuo iudicio. *M.* Repete, & cõtexe ſyllogiſmos quos feciſti *D.* *Omnis homo poteſt intelligi ſine grãmatica.* *M.* Quid dicis hominem intelligi poſſe ſine grammatica? *D.* Hominem. *M.* Dic ergo in ipſa propoſitione quid intelligis? *D.* Omnis homo poteſt intelligi homo ſine grammaticà. *M.* Concedò, aſſume. *D.* Nullus grammaticus poteſt intelligi ſine grammatica *M.* Quid nõ poteſt grãmatic⁹ intelligi ſine grãmatica *D.* Grãmatic⁹. *M.* Profer ergo quod intelligis. *D.* Nullus grãmaticus poteſt intelligi grammaticus ſine grãmatica. *M.* Iũge ſimul has duas propoſitiones ita integras, ſicut eas modo protuliſti. *D.* *Omnis homo poteſt intelligi homo ſine Grãmatica: nullus Grammaticus poteſt intelligi Grammaticus ſine Grammatica.* *M.* Vide ergo vtrum habeant communem terminum, ſine quo nihil efficiunt. *D.* Video eas non habere cõmunem terminum, & idcirco nihil ex eis conſequi. *M.* Contexe alterum ſyllogiſmum. *D.* Non iam opus eſt, vt pro eius oſtẽſione labores: nam aduerto eius fallaciam. Sic enim eius propoſitiones intelligebam, ac ſi diceretur quia nullus homo eſt magis & minus homo; & omnis Grammaticus eſt

B magis & minus grammaticus, & quoniam hę duę propoſitiones nullum habent communem terminũ, nihil conficiunt. *M.* Ita neceſſe videtur: his tuis connexionibus nihil cõcludi poſſe. *D.* Ita vtiq; putabam: ſed hęc tua interrogatio me facit ſuſpectũ, ne fortè in illis lateat aliqua efficatia, ſed quomodo efficiunt ſine cõmuni termino? *M.* Communis terminus ſyllogiſmi non tam in probatione quàm in ſententia eſt habẽdus. Sicut enim nihil efficitur, ſi communis eſt in voce & non in ſenſu: Ita nec obeſt, ſi eſt in intellectu & non in prolatione. Sententia quippe ligat ſyllogiſmum nõ verba. *D.* Expecto vt reddas effectum propoſitionibus meis. *M.* Efficiunt verè quid, ſed non quod expectas. *D.* Quicquid illud ſit, non ingratus accipio. *M.* Qui dicit, omnis homo poteſt intelligi homo ſine Grãmatica, & nullus Grammaticus poteſt intelligi Grammaticus ſine Grammatica: nonne hoc ſignificat quia eſſe hominis non indiget Grammatica, & eſſe Grammatici indiget Grammatica? *D.* Nihil verius. *M.* An habent communem terminum hæ duæ propoſitiones, quas modo dixi, in alijs duabus. *D.* Habent. *M.* Conficitur ergo, quia eſſe Grãmatici non eſt eſſe hominis. id eſt, non eſſe eaſdem diffinitiones vtriuſq;. *D.* Procul dubio ſic video eſſe & cõſequi. *M.* Non tamẽ ideo conſequitur Grãmaticum non eſſe hominem ſicut tu intelligebas. Sed ſi ita intelligas, Grammaticus non eſt homo, id eſt, ac ſi dicatur grammaticus non eſt. Idẽ quod homo, id eſt, non habent eandem diffinitionem, vera eſt cõcluſio. *D.* Intelligo quod dicis. *M.* Si ergo benè intelligis quæ dixi: dic quomodo tu diſſolueres hunc ſyllogiſmum, ſi quis ita contexeret: *Omnis Grammaticus dicitur in eo quod quale nullus homo dicitur in eo quod quale, ergo nullus homo Grammaticus.* *D.* Tale mihi hoc videtur eſſe, ac ſi diceretur: C *Omne rationale dicitur in eo quod quale*, at nullus homo dicitur in eo quod quale; nullus ergo *homo rationalis*, hoc autem nulla probatio verũ efficere valet vt rationale prædicetur de nullo homine. Similiter ille ſyllogiſmus, quẽ modo protuliſti, nõ neceſſariò concludit Grammaticũ non prędicari de homine, hoc enim ſignificant eius propoſitiones, ſi ſecundùm veritatem eas intelligimus, tanquam ſi diceretur ita: *Omnis Grammaticus dicitur Grammaticus in eo quod quale: Nullus homo dicitur homo in in eo quod quale.* Ex his autem duabus propoſitionibus, neqũaquã conſequitur *nullus Grammaticus prædicatur de homine*, quoniam nõ eſt idem terminus qui affirmatur de Grammatico, & negatur de homine. Eſſet etiam in illis communis terminus, & neceſſariam concluſionẽ ingererent, ſi autem manẽte propoſitione, ſicut propoſita eſt, ſic vera fuerit aſſumptio. *Nullus homo dicitur Grammaticus in eo quod quale*; aut manẽte aſſumptione, ſic verè proponeretur: *Omnis Grammaticus dicitur homo in eo quod quale.* Nam ex vtraq; hac cõplexione, naſcẽretur: quia de nullo homine Grammaticus prędicaretur: ſi quis verò id quod dicitur, *homo non eſt Grammaticus.* Ita velit intelligere ac ſi diceretur *homo nõ eſt idem quod Grammaticus*: vt ſi dicam, fulgor eſt ſplendor, aut fulgor, non eſt ſplendor, id eſt, fulgor eſt idipſum aut fulgor, non eſt idipſum quod ſplendor, ſi quis, inquam, ſic intelligat, hoc quod dicitur, homo non eſt Grammaticus: ſed hũc ſenſum cõſequatur ex illis propoſitionibus, ſi earum vis conſideretur benè, quia nullus homo eſt Grãmaticus. nam ad hoc probãdum quia eſſencia hominis non eſt eſſentia Grammatici, habet eorum ſignificatio commune terminum. *M.* Benè intellexiſti quid dixi, ſed fortè non benè conſideraſti. *D.* D Quomodo benè intellexi & nõ benè conſideraui? *M.* Dic mihi ſi quis ſic proponeret: *nullus homo poteſt intelligi ſine rationalitate*: Omnis aũt *lapis poteſt intelligi ſine rationalitate*, quid conſequeretur. *D.* Quid, niſi *nullus lapis homo.* *M.* Quomodo hoc intelligis, an quia nullo modo lapis eſt homo, an quia nõ eſt lapis idem quod homo. *D.* Quia nullo modo lapis homo. *M.* Dic ergo quid differt iſte ſyllogiſmus ab illo tuo ſyllogiſmo: In quo dicis Grammaticũ non poſſe intelligi ſine Grammatica, hominem verò poſſe non Grammaticum hominem non eſſe. *D.* Quantum quidẽ ad vim argumentationis, nihil video hunc ab illo differre: ſicut enim ibi intelligendum eſt, quia Grammaticus nõ poteſt intelligi Grammaticus ſine Grammatica: Ita hîc eſt intelligẽdum, quia homo non poteſt intelligi homo ſine rationalitate: & idcirco cùm huius ſyllogiſmi rata ſit concluſio, quia nullo modo lapis eſt homo, videris mihi ſyllogiſmi mei, qui omnino ſimilis eſt, iſti, concluſionẽ callidis tuis expoſitionibus obruiſſe. Benè iam intelligo quid dixeris, quia benè intellexi, ſed non benè conſideraui: benè enim intellexi quid loquendo mihi ſignificares, ſed idipſum quod ſignificabas non benè conſideraui, quia quomodo me deciperet ignoraui. *M.* In hoc non benè conſideraſti, quia quomodo te non deciperet ignoraſti. *D.* Quomodo? *M.* Quippe ſi iſte ſyllogiſmus, quem modo propoſui ſic exponatur, quemadmodum expoſui tuum, vt dicatur *nullus homo poteſt intelligi homo ſine rationalitate. Omnis aũt lapis poteſt intelligi ſine rationalitate*, nõ habet aliam vim concludendi quàm dixi tuum habere. Sed quoniam iſte quodam alio modo poteſt intelligi, quo ille tuus non poteſt; habet hãc concluſionem vt nullo modo lapis poſſit eſſe homo: cum

enim

Communis terminus ſyllogiſmi eſt habendus in ſententia non in probatione.

Ex ſuperioribus magiſter diſcipulum impugnat.

ſuo gladio petit diſcipulus.

A enim dico quia nullus homo intelligi valet ſine rationalitate, & omnis lapis poteſt intelligi ſine rationalitate ſic poteſt, immo debet accipi; ac ſi dicatur nullus homo poteſt aliquo modo intelligi ſine rationalitate. Omnis verò lapis quolibet modo poteſt intelligi ſine rationalitate: Vnde conficitur, *nullus igitur lapis aliquo modo eſt homo.* In tuis verò propoſitionibus, veritas nequaquam ſimilem admittit ſubauditionem: non enim poteſt dici nullus Grammaticus intelligi valet aliquo modo ſine Grammatica; aut omnis homo valet quolibet modo intelligi ſine Grammatica: nam omnis homo qui Grammaticus eſt, poteſt intelligi homo, ſine Grammatica, & nullus homo poteſt intelligi Grāmaticus ſine Grammatica. Quapropter non poſſum conficere Grammaticum nequaquam eſſe hominem. D. Non habeo quid contra hanc ſententiam tuam dicam. Sed quoniam latenter monuiſti me, vt non ſim contentus intelligere quid dicas, ſed idipſum quod dicis, conſiderem: videtur mihi concedenda tua concluſio, quam ex meo ſyllogiſmo confici oſtendiſti: quia eſſe Grammatici non eſt eſſe hominis. Si enim hoc eſt, qui habet eſſentiam Grammatici, nō ideò neceſſariò habet eſſentiam hominis: ſed ſi homo ſequatur Grammaticum, eſſentia hominis ſequitur eſſentiam Grammatici, ſed hæc non ſequitur hanc, quare nec ille illum; Non igitur omnis Grammaticus homo; at cum omnibus Grammaticis vna ſit ratio, cur ſint homines. profectò aut omnis Grammaticus homo, aut nullus. Sed conſtat, quia non omnis; nullus igitur videtur: Itaque quia ſyllogiſmo meo concluſionem quam acutè abſtuliſti, auferendo acu-
B tius dediſti. M. Et ſi latenter te monui conſiderare quod audis, non tamen, vt apparet, Inutiliter: nam etſi ſophiſticè probens nullum Grammaticum hominem per hoc quod eſſe Grammatici non eſt eſſe rationis: vtile tamen tibi erit, cùm ipſum ſophiſma, quod te ſub pallio veræ rationis fallit, in ſua fallacia nudum conſpicies. D. Oſtende ergo quod me fallit, & vbi me fallat, hæc quam modò feci de Grammatico, probatio. M. Redeamus iterum ad animal & hominem, in quibus ita palpamus quaſi veritatem, vt nullum ſophiſma nobis perſuadeat, licet cogat credere falſitatem. Dic ergo verum eſſe vniuſcuiuſque rei in diffinitione conſiſtat. D. Ita eſt. M. Diffinitio hominis eſt diffinitio animalis. D. Minimè: ſi enim *animal rationale mortale* (quæ eſt diffinitio hominis) eſſet diffinitio animalis; cuicunque conueniret animal, conueniret rationale, quod falſum eſt. M. Non eſt igitur eſſe hominis eſſe animalis. D. Ita conſequitur. M. Potes igitur ex hoc probare, *quia nullus homo animal*, cùm eadem ratione, qua probaſti modò nullum Grammaticum eſſe hominem. Quapropter ſi vides apertam eſſe falſitatem quia hæc tua ratiocinatio hic concludit ne credas certam veritatem, quod ibi concludit. D. Iam oſtendiſti quia me fallit, oſtende etiam vbi. M. Non tenes quod paulò antè dixi te concedente, quia eſſe Grammatici non eſt eſſe hominis; Idem eſt ac ſi diceretur: diffinitio hominis non eſſe diffinitionem Grammatici, id eſt, nō eſt idem Grammaticus omnino & homo. Sicut enim homo non debet definiri cùm Grammatica, ita Grammaticus non valet ſine Grammatica. Quare debet intelligi illa tua argumentatio hoc modo. Si eſſe Grammatici non eſt ſimpliciter eſſe hominis qui habet eſſentiam Grammatici, non ideò ſequitur, vt habeat ſimpliciter eſſenti-

am hominis. Similiter intelligendum eſt, quia C ſimpliciter homo non ſequitur Grammaticum; id eſt, ſi Grammaticus eſt, non ſequitur vt ſit ſimpliciter homo, ita verò nihil aliud ſequitur niſi *nullus Grammaticus eſt ſimpliciter homo*, quod verum eſt non ſimpliciter ſed homo talis eſt Grammaticus. D. Nihil clarius. M. Verum ſi probaretur, quod (vt puto) difficilè fieri poteſt, quia eſſe Grāmatici, ita non eſt eſſe hominis, ſicut eſſe albi, non eſt eſſe hominis; poteſt enim homo eſſe ſine albo & album ſine homine, tunc verè ſequeretur aliquē Grammaticum poſſe eſſe non hominem. D. Quid ergo laboramus vtrum poſſit eſſe, ſi hoc probari poteſt, proba: & finiatur hæc quæſtio. M. Non hoc a me debes hic exigere, non enim in hac quæſtione ventilamus vtrùm poſſit eſſe, ſed vtrum ſit aliquis Grammaticus non homo, quod vides monſtrari non poſſe. D. Nondum video, quia adhuc habeo dicere contrà. M. Dic. D. Ariſtoteles oſtendit Grammaticum eorum eſſe quæ ſunt in ſubiecto, & nullus homo eſt in ſubiecto, quia nullus Grammaticus homo. M. Noluit Ariſtoteles hoc conſequi ex ſuis dictis; Nam idem Ariſtoteles dicit, & quendam hominem, & hominem & animal Grammaticum. D. Quomodo ergo diſſoluitur iſte ſyllogiſmus? M. Reſponde mihi, cùm loqueris mihi de Grammatico vnde intelligam te loqui de hoc nomine, an de rebus quas ſignificat? D. De rebus. M. Quas ergo res ſignificat? D. Hominem & Grammaticam. M. Audito ergo hoc nomine, intelligam hominem aut Grammaticam & loqueris de Grammatico. Loquor de homine aut de Grammatica. D. Itaquè oportet. M. Dic ergo, homo eſt ſubſtantia, an in ſubiecto? D. Non eſt in ſubiecto, ſed eſt ſubſtantia. M. Grammatica eſt qualitas & in ſubiecto. D
D. Vtrumque eſt. M. Quid ergo mirum ſi quis dicit, quia Grammaticus eſt ſubſtantia, & non eſt in ſubiecto ſecundùm hominem, & Grammatica eſt qualitas & in ſubiecto ſecundùm grammaticam? D. Diffiteri non poſſum: Sed vnum adhuc dicam; cùm Grammaticus non ſit ſubſtantia, quia omnis ſubſtantia eſt prima aut ſecunda, Grammaticus autem nec prima nec ſecunda. M. Memento dictorum Ariſtotelis, quæ paulò antè dixi, quibus dicit Grammaticus, & primam, & ſecundam ſubſtantiam; quia hominem quendam & hominem & animal Grammaticum dici teſtatur; ſed tamen vndè probas Grammaticum non eſſe primam aut ſecundam ſubſtantiam? D. Quia eſt in ſubiecto, quia nulla ſubſtantia eſt & dicitur de pluribus, quod primæ non eſt, nec eſt genus; aut ſpecies, nec dicitur in eo quod quid, quod eſt ſecundę. M. Nihil horum, ſi bene meminiſti, quæ iam diximus auferunt Grammatico ſubſtantiam: quia ſecundùm aliud Grammaticus non eſt in ſubiecto, & eſt genus, & ſpecies, & dicitur in eo quod quid: quia eſt & homo (qui ſpecies eſt,) & animal; quod eſt genus: & hæc dicuntur in eo quod quid; Eſt autem indiuiduus ſicut homo, & animal: quia quemadmodum quidam homo, & quoddam animal, ita quidam Grammaticus eſt indiuiduus. Socrates enim & homo; & animal eſt, & Grammaticus. D. Non poſſum negare quod dicis. M. Si alia non habes vnde poſſis probare Grammaticum non eſſe hominem, nunc proba eum non eſſe Grammaticam. D. Faciliùs hoc poſſum digito quàm argumento. Ibi nanque fregiſti omnia mea argumenta, vbi aperuiſti a Grāmatico ſignificari diuerſa; & ſecundùm ea loquendum, & intelligendum de Grammatico:

A quod quamuis abunde non poſſum, tamen non ſic ſatisfacit animo meo, vt velut quod quærebat inuento quieſcat: videris quaſi non tractare vt me doceas, ſed tantùm vt rationes meas obſtruas. Sed ſicut meum fuit exponere, quæ me ex vtraq; parte in ambiguitatem cogunt; ita tuum erat aut vnam partem deſtruere, aut oſtendere quomodo ſibi inuicem non repugnant. *M.* Cur non ſatis tibi videtur oſtenſum, quod Grammaticum eſſe ſubſtantiam & Grammaticam eſſe qualitatem, nequaquam repugnent ſibi inuicem, in eo quod de Grammatico modò ſecundùm hominem, modò ſecundùm Grammaticam loqui, & intelligere oportet. *D.* quoniam nemo, qui intelligit nomen Grammatici, ignorat Grammaticum ſignificare hominem & Grammaticam: & tamen ſi hac fiducia in populo loquens dicam: vtilis ſcientia eſt Grammatica, aut benè, ſic: homo iſte Grammatica, non ſolum ſtomachabuntur Grammatici, ſed & ridebunt ruſtici. Nullatenus itaque credam, ſine aliqua alia ratione tractatores Dialecticæ tam ſæpe, & tam ſtudioſè in ſuis libris ſcripſiſſe, quod idem ipſi colloquentes dicere erubeſcerent, ſæpiſſime nanq; cum volunt oſtendere qualitatem, aut accidens, ſubiungunt vt Grammaticus & ſimilia: cum Grammaticus magis eſſe ſubſtantiam quàm qualitatem, aut accidens vſus omnium loquentium atteſtatur: & cum volunt aliud dicere de ſubſtantia, nuſquam proferunt, *vt Grammaticus*, aut aliud huiuſmodi huc accedit, quia ſi ideo Grãmaticus, quia ſignificat hominem & Grammaticam, dicendus eſt ſubſtantia & qualitas: cur homo ſuperior non eſt qualitas, & ſubſtantia? homo nanque ſignificat ſubſtantiam, cum omnibus illis differentijs, quæ ſunt in homine, vt eſt

Grammaticus magis ſubſtantia quàm qualitas.

B ſenſibilitas & mortalitas. Sed nuſquam vbi ſit ſcriptum aliud de qualitate aliqua, probatum eſt ad exemplum velut homo. *M.* Quod illam rationem quam dixi, cur Grammaticus ſcilicet ſit ſubſtantia & qualitas, idcircò repudias; quia non valet in nomine hominis: idcircò facis, vt puto, quia non conſideras quàm diſſimiliter ſignificent, ſcilicet nomen hominis, ea ex quibus conſtat homo, & Grammaticus hominem & Grammaticam. Nempe nomen hominis per ſe & vt vnum ſignificat ea ex quibus conſtat totus homo, in quibus ſubſtantia principalem locum tenet: quoniam eſt cauſa aliorum, & habens ea non vt indigens illis, ſed vt ſe indigentia. Nulla enim eſt differentia ſubſtantiæ, ſiue qua ſubſtantia inueniri non poſſit: & nulla differentiarum eius, ſine illa poteſt exiſtere. Quapropter quamuis omnia ſimul velut vnum totum, ſub vna ſignificatione vno nomine appellentur homo; ſic tamen principaliter, hoc nomen eſt ſignificatiuum & appellatiuum ſubſtantiæ, vt cum rectè dicatur, ſubſtantia eſt homo, & homo ſubſtantia, nullus tamen dicat rationalitas eſt homo, aut homo rationalitas; ſed habens rationalitatem. Grammaticus verò non ſignificat hominem & Grammaticam vt vnum; ſed Grammaticam per ſe, & hominem per aliud ſignificat: & hoc nomen quamuis ſit appellatiuum hominis, non tamen propriè dicitur eius ſignificatum: & licet ſit ſignificatum Grammaticæ, non tamen propriè eſt eius appellatiuum. Appellatiuum autem nomen cuiuſlibet rei nunc dico, quo res ipſa vſu loquendi appellatur, nullo enim vſu loquendi dicitur Grammatica eſt Grãmaticus, aut Grammaticus eſt Grammatica, ſed homo eſt Grammaticus, & Grammaticus homo. *D.* Non video quid dicas, quod Grammaticus

C ſignificat Grammaticam per ſe, & hominem per aliud, & quòd modo Grammaticæ tantùm ſignificatum ſit. Sicut enim homo conſtat ex animali & rationalitate, & mortalitate, & idcircò homo ſignificat hæc tria: Ita Grammaticus conſtat ex homine & Grammatica, & ideò nomen hoc ſignificat vtrumque. Nunquam enim dicitur Grãmaticus aut homo ſine Grammatica, aut Grammatica ſine homine. *M.* Si ergo ita eſt vt tu dicis, diffinitio & eſſe Grammatici, eſt homo ſciens Grammaticam. *D.* Non poteſt aliud eſſe. *M.* Ergo cum Grammatica diuidit hominem Grammaticum à non Grammatico, conducit Grammaticum adeſſe: & eſt pars eius quod eſt eſſe rei, nec poteſt adeſſe, & abeſſe à Grammatico præter ſubiecti corruptionem. *D.* Quid indè. *M.* Non eſt igitur Grammatica accidens, ſed ſubſtantialis differentia; & homo genus, & Grammaticus ſpecies: nec diſſimilis eſt ratio de albedine, & ſimilibus accidentibus, quod falſum eſſe totius artis tractatus oſtendit. *D.* Quanquam non poſſum negare quod dicis, nondum tamen mihi perſuaſum eſt quod Grammaticus ſignificet hominem. *M.* Ponamus quod ſit animal aliquod rationale; non tamen homo: quod ita ſciat Grãmaticam ſicut homo. *D.* Facile eſt hoc fingere. *M.* Eſt igitur aliquis non homo ſciens Grammaticam. *D.* Ita conſequitur. *M.* At omne ſciens Grammaticam, eſt Grammaticum. *D.* Concedo. *M.* Eſt igitur quidam non homo Grammaticus. *D.* Conſequitur. *M.* Sed tu dicis in Grammatico intelligi hominem. *D.* Dico. *M.* Quidam ergo non homo eſt homo, quod falſum eſt. *D.* Ad hoc ratio deducitur. *M.* Nonne ergo vides quia Grammaticus non ab aliud magis videtur ſignificare hominem quàm album, niſi quia Grammatica ſoli homini, albedo verè non ſoli homini. *D.*

D Sicut ſequitur, ex eo finximus, ſed ſine figmento volo vt hoc efficias. *M.* Si homo eſt in Grammatico, non prædicatur cum eo ſimul de aliquo; ſicut animal non prædicatur cum homine quia ineſt in homine, non enim aptè dicitur quia Socrates eſt homo animal. *D.* Non poteſt contradici. *M.* Sed conuenienter dico quod Socrates eſt homo Grammaticus. *D.* Conuenienter. *M.* Non eſt igitur homo in Grammatico. *D.* Sic conſequi video. *M.* Item ſi Grammaticus eſt homo ſciens Grammaticam, vbicunque ponitur Grammaticus, aptè ponitur homo ſciens Grammaticam. *D.* Ita eſt. *M.* Si igitur aptè dicitur Socrates eſt homo Grammaticus, aptè quoque dicitur Socrates eſt homo ſciens Grammaticam. *D.* Conſequitur. *M.* Omnis autem homo ſciens Grammaticam eſt homo Grammaticus, & quoniam homo Grammaticus eſt homo ſciens Grãmaticam: Conſequitur vt Socrates ſit homo ſciens Grammaticam & ſic in infinitum. *D.* Non poſſum aptè conſequentiæ reſiſtere. *M.* Igitur ſi in Grammatico homo intelligendus eſt, ſimiliter in omnibus ſimilibus denominatiuis, id eſt, quod denominatur, cum eo à quo denominatur. *D.* Hoc ſentiebam. *M.* Ergo hodiernum ſignificat id quod vocatur hodiernum & hodie. *D.* Quid poſtea? *M.* Hodiernum igitur ſignificat aliud cum tempore. *D.* Ita eſſe neceſſe eſt. *M.* Ergo hodiernum non eſt niſi ſcilicet verbum; quia eſt vox conſignificans tempus, nec eſt oratio. *D.* Satis mihi probaſti Grammaticum non ſignificare hominem. *M.* Vides igitur quid dixerim, quia Grammaticus nõ eſt hominis ſignificatum. *D.* Video, & expecto, vt Grammaticum oſtendas ſignifica-

A ſignificatum eſſe Grammaticæ. *M.* Nónne ante dicebas Grammaticùm ſignificare hominem ſcientem Grammaticam? *D.* Et credebam. *M.* Sed iam ſatis probatum eſt, quia non ſignificat hominem. *D.* Satis. *M.* Quid ergo reſtat? *D.* Vt non ſignificet aliud quàm ſcientem Grammaticam. *M.* Eſt ergo ſignificatum Grammaticæ. *D.* Sufficienter probatum eſt Grammaticum non eſſe appellatiuum Grammaticæ, ſed hominis, nec eſſe ſignificatum hominis ſed Grammaticæ: ſed quoniam dixiſti Grammaticum ſignificare Grammaticam per ſe, & hominem per aliud: peto, vt apertè mihi has duas ſignificationes diſtinguas, vt intelligam quomodo Grammaticus non ſit ſignificatum eius, quod pro aliquo modo ſignificat, aut quomodò ſit appellatiuum, timet ſignificatum non eſt. *M.* Si eſt in domo aliquis albus equus te neſciente incluſus, & alius tibi dicit in hac domo eſt album ſiue albus: An ſcis per hoc ibi ineſſe equum? *D.* Non: ſiue enim dicat album albedinem, ſiuè in quo ſiue cui ineſt albedo, nullius certe rei mente concipio eſſentiam, niſi huius coloris. *M.* Si aliquid aliud intelligis quam colorem iſtum, illud tamen rectum eſt, quia eius, in quo eſt ipſe color, eſſentiam per hoc nómen non intelligis. *D.* Certum nam ſi occurrat animo corpus aut ſuperficies, quod non ob aliud fit niſi quia expertus ſum in his ſolem eſſe per albedinem, ipſum tamen nomen albi nihil horum ſignificat; ſicut prolatum eſt de Grammatico: ſed adhuc expecto vt oſtendas quid ſignificet. *M.* Quid ſi vides ſtantes iuxta ſe inuicem album equum, & nigrum bouem, & dicat tibi aliquis de equo percute illum, non monſtrans aliquo ſigno de quo dicatur, an ſcis quod de equo dicat? *D.* Nō.

B *M.* Si verò neſcienti tibi & interroganti quoniam reſpondit album intelligis de quo dicit. *D.* Equum intelligo per nomen albi. *M.* Nomen ergo albi ſignificat equum. *D.* Significat vtique. *M.* Nónne vides quia alio modò quàm nomen equi? *D.* Video nempè nomen équi etiam prinſquam ſciam ipſum equum album eſſe: ſignificat indè equi ſubſtantiam per ſe, & non per aliud. Nomen vero albi equi ſubſtantiam non per ſe, ſed per aliud, id eſt, per hoc quod ſcio equum eſſe album; cùm enim nihil aliud ſignificet hoc nomen quod eſt albus; quàm hæc oratio, quod eſt habens albedinem: ſed hæc oratio per ſe conſtituit mihi intellectum albedinis, & non eius rei quæ habet albedinem: Ita & nomen, ſcilicet quoniam ſcio albedinem eſſe in equo, & per aliud quàm per nomen albi; intelligo equum per hoc quod albedinem ſcio eſſe in equo: Id eſt, per aliud quàm per nomen albi, quo tamen equus appellatur. *M.* Vides ergo quoniam album non ſit ſignificatiuum eius, quod aliquo modo ſignificat; & quomodo ſit appellatiuum eius, cuius non eſt ſignificatiuū. *D.* Hoc quoque video; ſignificat enim equum; & non ſignificat eum: non enim ſignificat per ſe, ſed per aliud: & tamen equus appellatur albus; & quod video in albo, hoc intelligo in Grammatico, & in ſimilibus denominatiuis. Quapropter videtur mihi ſignificatio nominum & verborum ſic diuidi poſſe, quod alia ſit per ſe, alia per aliud. *M.* Conſidera etiam quoniam earum duarum ſignificationum, illa quæ per ſe eſt, ipſis vocibus ſignificatiuis eſt ſubſtantialis: alia verò appellatur accidentalis. Cùm verò in diffinitione nominis vel verbi dicatur, quia eſt vox ſignificatiua; intelligendum eſt, non alia ſignificatione quàm ea quę per ſe eſt: nam ſi illa ſignificatio quæ eſt per aliud;

C in diffinitione nominis vel verbi intelligenda eſt, iam non erit hodiernum, nomen ſed verbum: ſignificat enim aliquando ea ſignificatione, aliud cum tempore, ſicut prædixi, quod non eſt nominis, ſed verbi. *D.* Patet quod dicis, ſed non ſine ſcrupulo accipit animus, Grammaticum eſſe qualitatem, quamuis ſignificet Grammaticam, aut hominem ſolum, id eſt ſine Grammatica eſſe Grammaticum: licèt probatum ſit hominem ſimul & Grammaticam non eſſe Grammaticum. Vnde conſequitur ſolum hominem eſſe Grammaticum, quoniam non poteſt eſſe Grammaticus niſi ſolus, aut cùm Grammatica: quamuis nunquam Grammatici nomen ſignificatum ſit Grammaticæ, non tamen conuenienter reſpondetur interroganti, quid Grammaticus ſit; Grámatica aut qualitas: & ſi nullus eſt Grammaticus, niſi participando Grammaticam: conſequitur vt homo non ſit Grammaticus niſi cum Grammatica. *M.* Quod quidem dicitur quod homo ſolus, id eſt, ſine Grammatica eſt Grammaticus, quantùm ad tuam quæſtionem ſufficit, duobus modis intelligi poteſt: vno modo vero, altero modo falſo; homo quippe ſolus, id eſt, abſque Grammatica, eſt Grammaticus: quia ſolus eſt habens Grammaticam: Grammatica namque nec ſola nec cùm homine habet Grammaticam, ſed homó ſolus, id eſt, abſque Grammatica non eſt Grammaticus: quia abſente Grammatica nullus eſt Grammaticus, vel poteſt eſſe: ſicut qui præcedendo ducit alium, & ſolus eſt primus: quia qui ſequitur non eſt primus, nec ſeparatim: nec ſic, vt ea illis duobus vnus fiat primus, & ſolus nō eſt primus: quia niſi ſit qui conſequatur primus eſſe non poteſt. Cùm verò dicitur quod Grammaticus eſt qualitas non rectè, niſi ſecundùm tractatum Ariſtotelis de Categorijs dicitur. *D.* An

D aliud habet ille tractatus, quàm omne quod eſt, aut eſt ſubſtantia, aut qualitas, aut quantitas &c. Si ergo ſolus homo eſt Grammaticus, quomodo ergo ſecundùm illum tractatum magis eſt Grammaticus qualitas quam ſubſtantia? *M.* Et ſi hoc ibi intelligatur quod tu dicis, quia omne quod eſt aliquid horum eſt: non tamen fuit principalis intentio Ariſtotelis, hoc in illo libro oſtendere ſed quoniam omne nomen vel verbum aliquid horum ſignificat, non enim intendebat oſtendere quid ſint ſingulares, nec quarum rerum ſint appellatiuæ ſingulæ voces; ſed quarum ſignificatiuæ ſunt: Sed quoniam voces non ſignificant niſi res, dicendo quid ſit quod voces ſignificant, neceſſe fuit dicere quid ſint res. Nam (vt alia taceam) ſufficienter hoc quod dico diuiſio quam facit in principio Categoriarum oſtendit; non enim ait. Eorum quæ ſunt ſingularium eſt ſubſtantia aut quantitas, &c. Nec ait: Quæ ſecundùm vllam complexionem dicuntur: ſingulum aut ſubſtantia appellatur aut quantitas; ſed ait Eorum quæ ſecùdùm nullam complexionem dicuntur, ſingulum aut ſubſtantiam ſignificat aut qualitatem. *D:* Perſuadet ratio quod dicis. *M.* Cùm ergo Ariſtoteles ita dicat, eorum quę ſecundùm nullam complexionem dicuntur, ſingulum aut ſubſtantiam, ſignificat aut quantitatem, & tunc de qua ſignificatione videtur tibi diceret de illa quam per ſe ſignificant ipſæ voces, & quæ illis eſt ſubſtantialis: aut de altera quæ per aliud eſt, & accidentalis. *D.* Non niſi de ipſa quam idem ipſe eiſdem vocibus ineſſe diffiniendo nomen & verbum aſſignauit, quæ per ſe ſignificant. *M.* An putas illum aliter proſequutum

in

A in tractatu, quàm propoſuit in diuiſione? an aliud eorum, qui eum ſequentes de Dialectica ſcripſerunt, aliter ſentire voluiſſe de hac re, quàm ſentit ipſe? D. Nullo modo eorum ſcripta hoc aliud opinari permittent; quia nuſquam inuenitur aliquis eorum aliquam vocem, ad oſtendendum aliud quod ſignificet per aliud, ſed ſemper ad hoc quod per ſe ſignificat. Nullus enim volens monſtrare ſubſtantiam, ponit album aut Grammaticum, ſed de qualitate docens, album & nigrum ponunt & ſimilia. M. Si ergo propoſita diuiſione præfata, quæro à te quid ſit Grammaticus ſecundùm hanc diuiſionem, & ſecundùm eos qui illam ſcribendo de Dialectica ſequitur, quid quæro, aut quis mihi reſpondebit. D. Procul dubio hoc non poteſt quæri, niſi aut de voce aut de re quam ſignificat: quia conſtat Grãmaticum non ſignificare ſecundum hanc diuiſionem hominem, ſed Grammaticam: Incunctanter reſpondebo ſi quæris de voce, quia eſt vox ſignificans qualitatem: ſi vero quæris de re quia eſt qualitas. M. An ignoras quia idem Ariſtoteles appellat voces nomine rerum, quarum voces ſunt ſignificatiuæ: & non quarum ſunt appellatiuæ in eodem libro. Vt cùm dicit; Omnis ſubſtantia videtur ſignificare hoc aliquid, id eſt. omnis vox ſignificat ſubſtantiam, ſicut nominat vel potius oſtendit res, quod tu paulo ante inueniſti ſolis vocibus earum ſignificatiuis, & ſæpe non appellatiuis. D. Non hoc ignorare poſſum, quare ſiuè quæratur de voce, ſiuè de re, cùm quæritur quid ſit Grammaticus ſecundùm Ariſtotelis tractatum & ſecundùm ſequaces eius: recte reſpondetur, qualitas: & tamen ſecundum appellationem vera eſt ſubſtantia.

B M. Ita eſt: non enim mouere nos debet quod Dialectici aliter ſcribunt de vocibus, ſecundùm quòd ſunt ſignificatiuæ: aliter eis vtuntur loquendo ſecundùm quòd ſunt appellatiuæ. Sed & Grammatici aliud dicunt ſecundùm formam, aliud ſecundùm rerum naturam. Dicunt quidem lapidem eſſe maſculini generis, petram fœminini, mancipiumque neutri; timere autem actiuum, timeri paſſiuum: cùm nemo dicat lapidem maſculum, aut petram fœminam, aut timere facere; timeri autem pati. D. Aperta ratio in his quæ dixiſti dubitare non permittit, ſed adhuc eſt de hac quæſtione quod velim dicere. Nam ſi Grammaticus eſt qualitas, quia ſignificat qualitatem: non video cur armatus non ſit ſubſtantia, cum ſignificet ſubſtantiam: & ſi armatus ideò eſt habere, quia ſignificat habere: Ignoro cur Grammaticus non ſit habere, cùm ſignificet habere. Omnino enim quemadmodum Grammaticus probatur ſignificare qualitatem, quia ſignificat habentem qualitatem: ita armatus ſignificat ſubſtantiam, quia ſignificat habentem diſciplinam. M. Nulla ratione hac ratione conſiderata, negare poſſum, aut armatum eſſe ſubſtantiam, aut Grãmaticum habere. D. Vellem ergo à te doceri, vtrum vnum aliud poſſit eſſe diuerſorum prædicamentorum. M. Rem quidem vnam, & eandem non puto ſub diuerſis arctari poſſe prædicamentis: licet in quibuſdam dubitari poſſit, quod maiori & altiori diſputatione indigere exiſtimo, quam hac breui noſtra ſermocinatione aſſumpſimus. Vnam autem vocem plura ſignificantem, non vt vnum non video quid prohibeat pluribus aliquando ſupponi prædicamentis: vt albus dicitur qualitas & habere. Albus enim non ita ſignificat qualitatem & habere, quemadmodum homo ſignificat vt vnum ſignificat habentem ſubſtantiam,

C id eſt, arma & ſicut armatus conuincitur ſignificare habere, quia ſignificat habentem arma: Ita Grammaticus ſignificat habere vt vnum, ſubſtantiam & qualitates, quibus conſtat homo. Res quidem, quæ appellatur homo, eſt vnum quiddã conſtans ex his quæ dixi; res vero quæ appellatur album, non eſt vnũ aliquid ex habere & qualitate conſtans; quia nihil appellatur album, niſi res quæ habet albedinem; quæ nequaquam conſtat ex habere & qualitate, quia ſi dicitur homo eſt ſubſtantia. & homo eſt qualitas: Vna eadem res quæ ſignificatur, & appellatur hoc nomine, dicitur ſubſtantia & qualitas eſſe; quod videtur inconueniens, cùm autem dicimus quia album eſt qualitas, & habere: non omnis, quia quod appellatur hoc nomine, qualitas eſt & habere. Sed quia hæc duo ſignificantur hoc nomine, & nullum inconueniens ſequitur. D. Cur autem non eſt homo ſecundùm diuiſionem Ariſtotelis ſubſtantia & qualitas, quia vtrumque ſignificat: quemadmodum eſt album & qualitas & habere, propter vtriuſque ſignificationem. M. Aeſtimo huic interrogationi illud poſſe facere quod ſupra dixi, quia eſt principaliter ſignificatum ſubſtantiæ, & quia illud vnum quod ſignificat ſubſtantia eſt; & non qualitas ſed quale: albus verò nihil principalius ſed pariter ſignificat qualitatem & habere, nec fit vnum ex his quod magis ſit hoc vel illud cuius ſit album ſignificatum. D. Planius mihi vellem explicari, quomodo non fiat vnum aliud ex his quæ ſignificat album. M. Si aliud conſtat ex eis, aut eſt ſubſtantia, aut aliud aliorum prædicamentorum. D. Aliter eſſe non poteſt. M. Sed nihil horum fit ex habere & albedine. D. Non poſſum contradicere. M. Item vnum non fit ex

D pluribus. hoc eſt aut compoſitione partium, quæ ſunt eiuſdem prædicamenti, vt animal conſtat ex corpore & anima aut conuenientia generis & differentiæ vnius, vel plurium, vt corpus & homo: aut ſpecie, & proprietatem collectione; vt propoſitio illa verò, quæ album ſignificat, non ſunt vnius prædicamenti; nec eſt alterum alteri genus, aut differentia aut ſpecies aut collectio proprietatum: nec ſunt differentiæ vnius generis, ſed ſunt accidentia eiuſdem ſubiecti: quod tamen ſubiectum, album non ſignificat. quia omnino nihil ſignificat aliud quam habere, & qualitatem: quia non fit vnum ex his quæ album ſignificat. D. Quamquam ratio mihi aſſerere videatur quæ dicis, vellem tamen audire quid reſponderes. Si quis ad hoc, quod dicis, quia nihil omnino album ſignificat aliquid quam habere & qualitatem, ſic obijceres: Album cùm ſit idem. quod habens albedinem, non ſignificat determinate hoc vel illud habens, id eſt, corpus ſed indeterminatè aliquid habens albedinem. Albus enim, aut eſt qui habet albedinem, aut qui non habet: Sed qui non habet albedinem, non eſt albus; Albus igitur eſt quæ habet albedinem. Quare quoniam omnis qui habet albedinem, non niſi aliquid eſt: neceſſe eſt vt aliquid ſit album quod habet albedinem, aut aliquid habens albedinem. Denique albus aut aliquid ſignificat habens albedinem, aut nihil. Sed nihil non poteſt intelligi habens albedinem, neceſſe eſt ergo vt albus ſignificet aliquid habens albedinem. M. Non agitur vtrum omnis qui eſt albus, ſit aliquid: an ſit. qui habet. Sed vtrum hoc nomen ſua ſignificatione contineat id quod dicitur aliquid, aut qui habet ſicut homo continet animal: at quomodo eſt homo a-

mo a-

A mo animal rationale mortale, ita albus ſit aliquid habens albedinem: multa namque neceſſe eſt rem quamlibet eſſe, quæ tamen rei eiuſdem nomine non ſignificantur. Nam omne animal neceſſe eſt coloratum eſſe, & rationale aut irrationale; nomen tamen animalis nihil horum ſignificat: quare licet album non ſit niſi aliquid habens, aut qui habet albedinem; non tamen neceſſe eſt, vt album ſignificet hoc. Ponamus enim quod album ſiue albus ſignificet aliquid habens albedinem ſed aliquid habens albedinem non eſt aliud quam aliquid album. *D.* Non poteſt aliud eſſe. *M.* Albus igitur ſiue album ſignificat aliquid album. *D.* Ita ſit. *M.* Vbi igitur ponitur albus vel album, ſemper accipitur pro illo aliquid album. *D.* Conſequitur. *M.* Ergo vbi dicitur aliquid album, rectè quoque dicitur bis aliquid aliquid album: & vbi bis, ibi ter &c. Et hoc infinitè. *D.* Conſequens & abſurdum eſt hoc. *M.* Sit quoque album id ipſum quod eſt qui albedinem habet: ſed hoc non eſt aliud quam habens eſt. *D.* Nec poteſt eſſe. *M.* Albus ergo non eſt aliud quàm qui albedinem habens eſt. *D.* Non aliud. *M.* Cùm autem dicitur albedinem habens non aliud ſignificat hæc oratio quàm album. *D.* Ita eſt. *M.* Idem eſt igitur albus, quòd qui albus eſt. *D.* Sic ſequitur. *M.* Vbicumque itaque ponitur albus, rectè pro eo quod accipitur qui albus eſt. *D.* Non poſſum negare. *M.* Si ergo albus eſt, qui albus eſt; & ſi hoc eſt: eſt etiam quicunque qui albus eſt, eſt, eſt ſic in infinitum. *D.* Non hoc minus inconſequens, nec minus abſurdum eſt quàm vt ſæpe ſit aliquid, aliquid. *M.* Si quis autem dicit quia albus, aut
B aliquid ſignificat habens albedinem, aut nihil: Si ſic, intelligitur, ac ſi diceretur: albus aut ſignificat aliquid habens, aut ſignificat non aliquid habens, vt non aliquid, ſit infinitum nomen non eſt integra, ac vera diuiſio & ideò nihil probat, veluti ſi quis diceret cæcus aut videt aliquid aut videt non aliquid. Si verò ſic intelligitur, quia ſignificat habens albedinem, aut non ſignificat. Integra eſt diuiſio & vera, nec repugnat ijs quæ dicta ſunt. *D.* Satis apparet quia per album non ſignificatur aliquid habens albedinem nec qui habet albedinem; ſed tantùm albedinem habens: id eſt qualitas & habere ex quibus ſolis non conficitur vnum aliquid: & ideò albus eſt vtrumque; quia per vtrumque ſignificat: quam rationem, in omnibus quæ ſine complexione dicuntur, & ſimiliter ſignificant quælibet plura ex quibus non ſit vnum valere video: nec aliquid his quæ in hac diſputatione aſſeruiſti te poſſe obijcere exiſtimo. *M.* Nec mihi nunc videtur: tamen quoniam ſcis quam noſtris temporibus Dialectici certent de quæſtione à te propoſita, volo te ſic his, quæ diximus inhærere, vt ea pertinaciter teneas, ſi quis validioribus argumentis hoc deſtruere & diuerſa velit aſtruere: quod ſi contingeret, ſaltem ad excitationem diſputandi nobis hoc profeciſſe non negabis.

DE CONCEPTV VIRGINALI ET PECCATO Originali. C

Quæ ſit originalis & perſonalis natura.

CAPVT PRIMVM.

CVM in omnibus religioſæ tuæ voluntati velim, ſi poſſim, obſequi & frater & fili chariſſime. B. tunc v.ique maximè debitorem me iudico, cùm eam à me in te excitari intelligo, Certus autem ſum cùm in libro: Cur Deus homo (quem vt ederem tu maxime inter alios me impuliſti, in quo te mecum diſputantem aſſumpſi) legis aliam præter illam quam ibi poſui, poſſe videri rationem, quomodo Deus accepit hominem de maſſa peccatrice humani generis ſine peccato: quia ſtudioſa mens tua ad quærendum, quæ nam ſit illa, non parum prouocatur. Quapropter iniuſtus videri timeo: ſi quid inde mihi videtur, dilectioni tuæ abſcondo. Dicam igitur ſic breuiter de hoc quod ſentio vt nullius de eadem re fidelem improbem ſententiam: nec meam (ſi veritati repugnare rationabiliter poterit oſtendi) peruicaciter defendam. Illam tamen eiuſdem rei rationem, quam in eodem opuſculo poſui, omnino ratam & ſufficienter (ſi bene conſideretur) exiſtimo, nihil enim prohibet eiuſdem rei rationes plures eſſe quarum vnaquæque ſola poteſt ſufficere. Ad videndum igitur qualiter Deus hominem aſſumpſit de generis humani maſſa peccatrice ſine peccato: primùm de originali peccato neceſſe eſt inueſtigare, quia de hoc ſolo naſcitur hæc quæſtio. D Nam ſi videtur, quomodo Chriſtus huic ſubiacere non potuit: æqualiter aſſumptio ſiue conceptio illius hominis ab omni peccato libera fuit, palam erit. Originale ab origine denominari dubium non eſt. Si ergo originale peccatum non eſt, niſi in homine: videtur dici ab origine humanæ naturæ, quod eſt ab eius initio originale, eò quòd ab ipſa humanæ naturæ origine trahatur. Aut ab origine, hoc eſt, ab initio vniuſcuiuſque perſonæ, quoniam in ipſa eius trahatur origine. Sed quod ab initio humanæ naturæ deſcendat, non videtur: quando origo illius iuſta fuit, quando primi parentes iuſti facti ſunt ſine peccato. Videtur itaque dici originale ab ipſa origine vniuſcuiuſque perſonæ humanæ: quamuis ſi quis dicat peccatum vocari originale, eò quòd ab illis deſcendat in ſingulos, à quibus habet originem naturæ, non contradicam: ſi tamen non negetur originale peccatum, cum ipſa vniuſcuiuſque perſonæ trahi origine. Licet enim in vnoquoque homine ſimul fuit natura, qua eſt homo ſicut omnes alij: & perſona, qua diſcernitur ab alijs, vt cùm dicitur ille, vel iſte ſine proprio nomine: vt Adam & Abel, & vniuſcuiuſque peccatum ſit in natura & perſona, fuit enim peccatum Adæ in homine, quod eſt in natura: & in illo qui vocatus eſt Adam quod eſt in perſona. Eſt tamen peccatum, quod quiſque trahit cum natura, & in ipſa ſui origine & eſt peccatum quod non trahit ab ipſa natura ſed ipſe facit illud poſt quam iam eſt perſona diſcreta ab alijs perſonis. Illud quidem quod trahit in ipſa origine, vocatur originale, quod poteſt etiam dici naturale, non quòd ſit ex eſſentia naturæ, ſed quoniam propter eius corruptionem cùm illa aſſumitur.

Pecca-

A Peccatum autem quod quiſque facit poſtquam perſona eſt, perſonale poteſt nominari, quia vitio perſonæ fit. Simili ratione poteſt dici originalis & perſonalis iuſtitia. Siquidem Adam & Eua originaliter, hoc eſt, in ipſo ſui initio mox vt homines extiterunt ſine interuallo iuſti ſimul fuerunt. Perſonalis autem dici poteſt iuſtitia, cùm iniuſtus accipit iuſtitiam, quam in origine non habuit. Ergo Adam & Eua ſi iuſtitiam ſeruaſſent originalem, qui de illis naſcerentur originaliter, ſicut illi, iuſti eſſent.

Qualiter humana natura corrupta eſt.

Caput II.

QVoniam autem perſonaliter peccauerunt cùm originaliter fortes & incorrupti haberent poteſtatem ſemper ſeruandi ſine difficultate iuſtitiam, totum quod erant infirmatum & corruptum eſt. Corpus quidem, quia tale poſt peccatum fuit qualia ſunt brutorum animalium corruptioni & carnalibus appetitibus ſubiacentia, anima verò, quia ex corruptione corporis & eiuſdem appetitibus atque ex indigentia bonorum quæ perdidit carnalibus affectibus infecta, & quia tota natura humana in illis erat, & extra illos nihil erat, tota infirmata & corrupta eſt. Remanſit igitur in ea debitum iuſtitiæ integræ ſine omni iuſtitia quam accepit, & debitum ſatisfaciendi, quia eam deſeruit cum ipſa corruptione, quam propter peccatum incurrit. Sicut itaque, ſi non peccaſſet, qualis facta eſt à Deo talis propagaretur: ita poſt peccatum, qualem ſe fecit peccando, talis propagatur. Quoniam igitur per ſe nec ſatisfacere pro peccato, nec iuſtitiam derelictam recuperare valet, & *corpus quod corrumpitur*
B *aggrauat animam*: & tunc maximè, quando infirmum eſt, vt in infantia & in vtero matris, vt nec intelligere iuſtitiam poſſit: videtur eſſe neceſſe eam infantibus naſci, cum debito ſatisfaciendi pro primo peccato, quod ſemper cauere potuit & cum debito habendi originalem iuſtitiam, quam ſemper ſeruare valuit. Nec impotentia excuſat eam in ipſis infantibus: quia in illis non ſoluit quod debet, quoniam ipſa ſibi fecit eam deſerendo iuſtitiam in primis hominibus in quibus tota erat: & ſemper debitrix eſt habere poteſtatem, quam ad ſeruandam ſemper iuſtitiam accepit: hoc eſſe videri poteſt in infantibus originale peccatum. Addamus etiam peccata proximorum parentum, quæ redduntur in tertiam & quartam generationem. Quamuis enim quæri poſſit, vtrum hæc omnia intelligenda ſint in originali peccato an non, tamen ne propter hoc quod quæro videar leuigare illud, ponam iſtud eſſe tale. vt à nullo grauius oſtendi poſſit.

Quod non ſit peccatum niſi in voluntate rationali.

Caput III.

VErùm ſine hoc totum ſit originale peccatum, ſiue aliud minus, puto nullatenus illud poſſe aſſeri eſſe in infante, antequam habeat animam rationalem: ſicut nec in Adam fuiſſe iuſtitiam prius quàm fieret homo rationalis. Nam ſi Adam & Eua generaſſent ſine præcedenti peccato: non tamen eſſet in ſemine iuſtitia, nec eſſe poſſet prius quàm formaretur in viuentem hominem. Si ergo ſemen hominis non eſt ſuſceptibile iuſtitiæ prius quam fiat homo, non poteſt ſuſcipere originale peccatum antequam homo fiat. Nempe originale peccatum eſſe iuſtitiam dubitari non debet. Nam ſi omne peccatum eſt iniuſtitia, & originale peccatum eſt peccatum, vtique eſt & iniuſtitia. Sed ſi dicit aliquis: non eſt C omne peccatum iniuſtitia, dicat poſſe ſimul in aliquo & eſſe peccatum & nullam eſſe iniuſtitiam: quod videtur incredibile. Si verò dicitur originale peccatum non eſſe abſolutè dicendum peccatum, ſed cum additamento originale peccatum, ſicut pictus homo non verè homo eſt, ſed verè eſt homo pictus, profectò ſequitur: quia infans qui nullum habet peccatum niſi originale, mundus eſt à peccato: nec fuit ſolus inter homines filius virginis in vtero matris & naſcens de matre ſine peccato: & aut non damnatur infans qui moritur ſine baptiſmo, nullum habens peccatum præter originale, aut ſine peccato damnatur. Sed nihil horum accipimus. Quare omne peccatum eſt iniuſtitia, & originale peccatum eſt abſolutè peccatum, vnde ſequitur, quòd eſt iniuſtitia. Item ſi Deus non damnat niſi propter iniuſtitiam: damnat autem aliquem propter originale peccatum, ergo non eſt aliud originale peccatum quam iniuſtitia. Quod ſi ita eſt, originale peccatum non eſt aliud quam iniuſtitia, id eſt abſentia debitæ iuſtitiæ, non enim videtur eſſe iniuſtitia niſi in natura quæ, cum debet habere, iuſtitiam non habet vtique originale peccatum clauditur ſub eadem diffinitione iniuſtitiæ. At ſi iuſtitia eſt rectitudo voluntatis propter ſe ſeruata, nec iſta rectitudo poteſt eſſe niſi in rationali natura: ergo non eſt vlla natura ſuſceptibilis iuſtitiæ præter rationalem. Quare quoniam iniuſtitia non poteſt eſſe, niſi vbi iuſtitia debet eſſe, originale peccatum quod eſt iniuſtitia, non eſt niſi in natura rationali. Rationalis autem natura non eſt niſi Deus, & Angelus & anima hominis per quam homo dicitur rationalis, & ſine qua non eſt homo. Quoniam D ergo non eſt originale peccatum nec in Deo nec in Angelo, non eſt niſi in hominis anima rationali. Sciendum quoque eſt, quia iuſtitia non poteſt eſſe niſi in voluntate, ſi iuſtitia eſt rectitudo voluntatis propter ſe ſeruata: quare nec iniuſtitia. Non enim vocatur abſentia iuſtitiæ iniuſtitia, niſi vbi debet eſſe iuſtitia. Nihil itaque præter ipſam iuſtitiam vel iniuſtitiam dicitur iuſtum vel iniuſtum niſi voluntas, aut propter voluntatem iuſtam vel iniuſtam. Per hanc dicimus iuſtum vel iniuſtum hominem vel Angelum, iuſtam vel iniuſtam animam ſiue actionem.

Quod nihil per ſe ſit iuſtum aut iniuſtum niſi ipſa iuſtitia vel iniuſtitia, & quod nihil puniatur niſi voluntas vel iniuſtitia.

Caput IV.

NIhil enim ſiue ſubſtantia ſiue actio ſiue aliquod aliud per ſe conſideratum eſt iuſtum niſi iuſtitia, aut iniuſtum vel peccatum niſi iniuſtitia: nec ipſa voluntas in qua eſt iuſtitia ſiue iniuſtitia. Aliud enim eſt vis illa animæ, per quam ipſa anima vult aliud, quæ vis inſtrumentum volendi poteſt dici (ſicut viſus inſtrumentum videndi) quam voluntatem nominamus: & aliud eſt iuſtitia, quam habendo iuſta voluntas, & qua carendo iniuſta vocatur, dicuntur enim voluntates eiuſdem inſtrumenti affectionis & vſus, quòd hic longum eſt inſerere. Nec ipſi appetitus, quos Apoſtolus carnem vocat, quæ *concupiſcit aduerſus ſpiritum*: & *legem* peccati, quæ eſt *in membris, repugnantem legi mentis*, iuſti vel iniuſti ſunt per ſe conſiderandi. Non enim iuſtum faciunt vel iniuſtum ſentientem, ſed iniuſtum tantum voluntate, cùm non debet, conſentientem. Dicit enim Apoſto-

Galat. 5. *Rom. 7.*

A Apoſtolus, *nihil damnationis* eſſe his *qui ſunt in* Rom. 8. *Chriſto Ieſu, qui non ſecundùm carnem ambulant*, id eſt, non carni voluntate conſentiunt. Nam ſi ſentientem ſine conſenſu iniuſtum facerent, ſequeretur damnatio. Quare non eos ſentire, ſed eis conſentire peccatum eſt. Si enim iniuſti iuſti per ſe eſſent, quoties illis conſentiretur iniuſtum facerent. Sed quando bruta animalia illis conſentiunt, non dicuntur iniuſta. Item ſi peccata eſſent auferentur in baptiſmo: cùm omne peccatum abſtergitur, quod nequaquam fieri palam eſt. Quare non eſt in eorum eſſentia vlla iniuſtitia ſed in voluntate rationali illos inordinatè ſequente. Cùm enim illis reſiſtit voluntas condelectando legi Dei ſecundum interiorem hominem, tunc eſt iuſta voluntas Iuſtitiam enim quam lex iubet, & legem Dei dicit, quia à Deo eſt, & legem mentis, quia per mentem intelligitur, ſicut lex vetus lex Dei dicitur, quia à Deo eſt, & lex Moyſi, quia per Moyſen miniſtrata eſt. Quòd quidem dixi nullam actionem per ſe iniuſtam dici: ſed propter iniuſtam voluntatem, in illis planum eſt, quæ non iniuſtè poſſunt fieri aliquando: vt eſt Num. 25. hominem occidere, ſicut fecit *Phinees*: & vtriuſque ſexus commixtio, vt in coniugio: & ſicut in brutis animalibus. In illis verò quæ nunquam niſi iniuſtè poſſunt eſſe, vt eſt periurium, & quædam alia, quæ nec ſunt nominanda non ita facile intelligitur. Sed ſi aliqua actio, qua fit aliud: quæ non eſt niſi dum fit aliud & peracto eo tranſit, vt iam non ſit, aut opus quod fit & remanet. Verbi gratia: Cum in ſcribendo quod ſcribi non debet tranſit ſcriptio, qua fiunt ſcripturæ quæ remanent, eſſet peccatum tranſeunte actione, vt iam B non ſit, tranſiret ſimiliter peccatum, nec iam eſſet, aut quamdiu remaneret quod fit, nunquam deleretur peccatum: Sed videmus peccata ſæpe non deleri actione deleta, & deleri non opere non deleto. Quare actio quæ tranſit nec opus quod remanet eſt aliquando peccatum. Denique ſi de actionibus voluntarijs, quæ iniuſtè fiunt, arguuntur membra & ſenſus quibus fiunt, reſpondere poſſunt. Deus nos, & poteſtatem quæ in nobis eſt, ſubiecit voluntati: vt ad imperium eius non poſſimus mouere nos & facere quod vult, immo illa mouet nos velut inſtrumenta ſua, & facit opera quæ videmur facere: nec nos poſſumus illi per nos reſiſtere: nec opera quæ facit, poſſunt non fieri Dominæ quam Deus nobis dedit, nec poſſumus, nec debemus non obedire. Quando illi obedimus: Deo qui hanc legem nobis dedit, obedimus. Ergo quid peccant membra, vel ſenſus, vel opera, quæ Deus ſic ſubiecit voluntati, ſi ſeruant quod Deus illis ordinauit. Quicquid igitur faciunt, totum imputandum eſt voluntati. Quod cum ita ſit, miratur forſitan quis: cur pro culpa voluntatis membra puniantur vel ſenſus. Verum non ita eſt, non enim punitur niſi voluntas. Nam nihil eſt alicui pœna niſi quod eſt contra voluntatem: & nulla res pœnam ſentit, niſi quæ habet voluntatem, membra autem & ſenſus per ſe nihil volunt. Si igitur voluntas in membris & ſenſibus operatur ita in illis ipſa torquetur aut delectatur. Quod ſi quis non accipit, ſciat in ſenſibus & membris non niſi animam, in qua eſt voluntas, ſentire & operari, & ideo in illis torqueri aut delectari, habet tamen vſus, vt actiones, quas fecit iniuſta voluntas, vocemus peccata: quia in voluntate qua fiunt eſt peccatum: Dantur etiam quibuſdam nomina, quibus ſignificatus eas iniuſtè fieri, vt fornicatio, mendacium. Sed aliud intelligitur cùm quaſi actio vel prolatio, aliud cum C vtrum iuſtè vel iniuſtè fiat conſideratur.

Quòd malum quod eſt peccatum ſiue iniuſtitia nihil ſit.

Caput V.

Denique omnis eſſentia eſt à Deo, à quo nihil iniuſtum. Quare nulla eſſentia eſt iniuſta per ſe. Iniuſtitia autem omnino nihil eſt, ſicut cæcitas. Non enim aliud eſt cæcitas quàm abſentia viſus vbi debet eſſe: quæ res non magis eſt aliud in oculo vbi debet eſſe viſus, quàm in ligno vbi non debet eſſe. Non enim eſt iniuſtitia talis res quia inficiatur & corrumpatur anima, velut corpus veneno, & quæ faciat aliud ſicut videtur, quando malitioſus homo mala facit opera. Nam quemadmodum cùm indomita fera ruptis vinculis diſcurrendo ſæuit: & cum nauis ſi gubernator dimiſſo gubernaculo dimittit eam, ventis & motibus maris vagatur & inuehitur in quælibet pericula, dicimus quia hoc facit abſentia cathenæ, vel gubernaculi: non abſentia eorum aliquid ſit, aut quicquam faciat: ſed quoniam ſi adeſſent, facerent ne ſæuiret fera, aut periret nauis. Ita cum malus homo ſæuit, & in quælibet animæ ſuæ pericula, quæ ſunt mala opera impellitur, clamamus, quia hoc operatur iniuſtitia: non quod ipſa vlla eſſentia ſit, aut faciat aliquid: ſed quoniam voluntas (cui ſubditi ſunt omnes voluntarij motus totius hominis) abſente iuſtitia diuerſis appetitibus impulſa, ſe & omnia ſibi ſubdita, in multimoda mala leuis & effrenata & ſine rectore præcipitat: & quod totum iuſtitia, ſi adeſſet, prohiberet ne fieret. Ex his ergo facile cognoſcitur: quia iniuſtitia nullam habet eſſentiam, quamuis iniuſtæ voluntatis affectus & actus, qui per ſe conſiderati aliquid ſunt, vſus iniuſtitiam vocet. D Hac ipſa ratione intelligimus malum nihil eſſe. Sicut enim iniuſtitia non eſt aliud, quàm abſentia debitæ iuſtitiæ. Ita malum non eſt aliud, quam abſentia debiti boni. Nulla autem eſſentia, (quamuis mala dicatur,) eſt nihil, nec malum eſſe, eſt illi eſſe aliquid. Nulli enim eſſentiæ eſt aliud malam eſſentiam eſſe, quàm deeſſe illi bonum quod debet habere. Deeſſe verò bonum quod debet adeſſe, non eſt aliquid eſſe. Quare malum eſſe, non eſt vlli eſſentiæ aliquid eſſe. Hæc breuiter de malo, quod ſemper eſt nihil, indubitanter ſicut de iniuſtitia: dixi. Incommoditas enim non eſt malum: vnde incommoda mala dicuntur, quæ aliquando nihil eſt: vt ſurditas & cæcitas: aliquando videntur eſſe aliquid; vt dolor, & triſtitia. Quod autem iuſtitia ſit rectitudo voluntatis propter ſe ſeruata: & iniuſtitia non ſit aliud quàm abſentia debitæ iuſtitiæ, & nullam habet eſſentiam, quod etiam omnis eſſentia ſit à Deo, & nihil ſit à Deo niſi bonum, ſufficienter me puto oſtendiſſe in eo tractatu quem feci de caſu diaboli. Sed de iuſtitia plenius, in illo quem edidi de veritate.

Quòd cum punit Deus pro peccato, non puniat pro nihilo.

Cap. VI.

Quidam cùm audiunt peccatum nihil eſſe, ſolent dicere. Si peccatum nihil eſt cur punit Deus hominem pro peccato, cum pro nihilo puniri nemo debeat. Quibus, quamuis humilis ſit quæſtio, tamen quia quod quærunt ignorant, aliquid breuiter reſpondendum eſt. Licet pariter nihil ſit abſentia iuſtitiæ, & vbi debet eſſe

A iuſtitia,& vbi non debet eſſe punit tamen Deus rectè peccatores non pro nihilo, propter aliquid (quod in præfato libro dixi: quia debitum ſibi honorem, quem ſponte reddere noluerunt, ab inuitis exigit, & nequid inordinatum ſit in regno eius, eos ſeparatim à iuſtis ordine competenti diſponit. Creaturas autem, in quibus iuſtitia non debet eſſe, non punit pro abſentia iuſtitiæ, hoc eſt, pro nihilo: quia non eſt aliquid, quod ab illis exigat, nec ordo congruus vniuerſitatis rerum hoc expoſtulet. Sic itaque cùm punit Deus pro peccato, quod eſt abſentia debitæ iuſtitiæ, quæ nihil eſt: non omnino punit pro nihilo, & verum eſt: quia niſi ſit aliquid propter quod punire debeat, omnino non punit pro nihilo. Iam peccatum & iuſtitiam nihil eſſe: & hæc non eſſe niſi in rationali voluntate, nec vllam eſſentiam propriè dici iniuſtam niſi voluntatem, ex his quæ dicta ſunt, apertum eſſe exiſtimo.

Quòd ſemen hominis dicatur immundum & concipi in peccatis quamuis in eo non ſit peccatum.

Caput VII.

VIdetur itaque ſequi, quòd aut infans ſtatim ab ipſa conceptione animam habet rationalem ſine qua voluntatem rationalem nequit habere: aut in eo non eſt originale peccatum mox cum conceptus eſt. Quod autem mox ab ipſa conceptione rationalem animam habeat, nullus humanus ſuſcipit ſenſus. Sequitur enim, vt quotiens ſuſceptum ſemen humanum etiam ab ipſo momento ſuſceptionis, parit: antequam perueniat ad humanam figuram, totiens damne-
B tur in illo anima humana: quoniam non reconciliatur per Chriſtum quod eſt nimis abſurdum. Hæc igitur pars huius diuiſionis penitus relinquenda eſt. Sed ſi non ſtatim infans ab ipſa conceptione habet peccatum: quid dicit Iob Deo:
Iob.14. *Quis poteſt facere mundum, de immundo conceptum ſemine: niſi tu qui ſolus es?* Et quomodo verum eſt,
Pſal.50. quod dicit Dauid: *In iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.* Quæram igitur, ſi poſſum quomodo (quamuis non ſtatim ab ipſa conceptione) ſit in infantibus peccatum, de immundo tamen ſemine, iniquitatibus & peccatis concipi dicantur. Sæpe vtique diuina Scriptura aſſerit aliquid eſſe, quando non eſt: idcirco, quia certum eſt, futurum eſſe. Sic quippe Deus
Gen.2. Adæ de ligno vetito dicit. *In quacunque die comèderis ex eo, morte morieris,* nō quòd eâ die mortuus ſit corpore: ſed quoniam de illa neceſſitatem accepit aliquando moriendi. Et Paulus ſimiliter
Rom.8. ob neceſſitatem moriendi aliquando ait: *Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus verò viuit propter iuſtificationem.* Non enim corpora eorum, quibus loquebatur, mortua erant, ſed moritura propter pecca-
Rom.5. tum: quia *per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Sicut in Adam omnes peccauimus, quando ille peccauit: non quia tunc peccauimus ipſi, qui nondum eramus: Sed quia de illo futuri eramus, & tunc facta eſt illi neceſſitas, vt cùm eſſemus, peccaremus: quo-
Vt ſupra. niam *per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi.* Similimodo de immūdo ſemine, in iniquitatibus & in peccatis concipi poteſt homo intelligi, non quod in ſemine ſit immunditia peccati, aut peccatum ſiue iniquitas: ſed quia ab ipſo ſemine & ipſa conceptione, ex qua incipit homo eſſe, accipit neceſſitatem: vt cùm habebit a-
nimam rationalem, habeat peccati immunditiam: quæ non eſt aliud quàm peccatum & iniquitas. C Nam & ſi ex vitioſa concupiſcentia ſemine generetur infans, non tamen magis eſt in ſemine culpa, quàm eſt in ſputo vel in ſanguine, ſi quis mala voluntate exſpuit, aut de ſanguine ſuo aliquid emittit, non enim ſputum aut ſanguis, ſed mala voluntas arguitur. Patet igitur quomodo, & in infantibus non ſtatim ab ipſa conceptione ſit peccatum: & vera ſunt quæ de diuina Scriptura oppoſui, quippe non eſt in illis peccatum, quia non habent (ſine qua non ineſt peccatum) voluntatem: & tamen dicitur ineſſe quoniam in ſemine trahunt peccandi, (cùm homines iam erunt) neceſſitatem. Si ergo hæc vt puto vera ſunt, quod aſſumitur de parente ad prolem: quia nullam habet voluntatem, nullum eſt in eo peccatum.

Quòd in ſemine ſumpto de virgine non ſit peccatum, nec neceſſitas futuri peccati.

Caput VIII.

ITaque perſpicuum eſt, quod in eo quòd filius Dei in perſonam ſuam aſſumpſit de virgine, nulla potuit eſſe peccati macula. Sed dictum eſt, quia ſemen à parentibus trahitur cum neceſſitate peccati futuri, cùm fuerit animatum anima rationali, hoc vtique non eſt propter aliud niſi quia humana natura naſcitur in infantibus (vt dixi) cum debito ſatisfaciendi pro peccato Adæ, & ſecundum quod poſui, proximorum parentum, quod nequaquam facere poteſt, & quamdiu non facit peccat, & quia ſola per ſe non valet iuſtitiam habere quam deſeruit: & anima, quæ grauatur corpore *quod corrumpitur*, nequit eam ſaltem in- *Sapient.9.*
telligere, quæ nec ſeruari poteſt nec haberi non D
intellecta. Quapropter ſi ab his neceſſitatibus ſemen aſſumptum de virgine liberum oſtendi poterit, palam erit quia nullam peccati neceſſitatem traxit. Quòd ſola quidem neceſſitas qua humana natura ſola per ſe iuſtitiam recuperare nequit, & illa qua corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt eandem iuſtitiam nec acceptam in ætate perfecta ſine auxilio gratiæ ſeruare, nec infantibus ſaltem intelligere queat, ab illo ſemine ſint alienæ facile monſtrari valet per vnitatem perſonalem aſſumentis & aſſumptæ naturæ: ſi prius neceſſitas illa repellitur, qua ad ſatisfactionem pro peccatis primorum & proximorum parentum aſtringi videtur. Sed quia illud nullum ſequatur à proximis parentibus debitum, dubium non erit, ſi à debito primorum parentum, intelligi poterit. Hoc igitur adiuuante Deo conabor primum, quomodo cognoſci poſſit inueſtigare: quatenus hoc demonſtrato in alijs non ſit neceſſe multum laborare.

Cur peccatum quod damnatur humanum genus, magis imputatur Adæ quàm Euæ, cùm ille poſt, & per illam peccauerit.

Caput IX.

AD quod mihi videtur quærendum in primis, cur ſæpius & ſpecialius peccatum, quo damnatum eſt humanum genus, magis imputetur Adæ quàm Euæ: cùm ipſa prius peccauerit & Adam poſt & per illam. Dicit enim Apoſtolus: Sed *regnauit mors ab Adam vſque ad Moy-* *Rom.5.*
ſen, etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ. Multa quoque alia leguntur, quæ magis Adam, quàm Euam criminari videntur. Quod ideo fieri exiſtimo, quia illa duorum copu-

A copula tota intelligitur in nomine principalis partis, ſicut ſæpe per partem totum ſolet ſignificari: Aut quoniam Adam cum coſta ſua quamuis in mulierem ædificata, dici poterat Adam ſicut legitur: quia Deus *maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit* eis. Et vocauit nomen eorum Adam in die quo creati ſunt: (Geneſ. 5.) Aut idcirco, quia ſi non Adam, ſed ſola Eua peccaſſet, non neceſſe erat totum humanum genus perire, ſed ſolam Euam. Poterat namque Deus de Adam, in quo ſemen omnium creauerat, aliam facere mulierem: per quam de Adam propoſitum Dei perficeretur. Eiſdem rationibus ſignificabo per nomen Adæ eos ambos: niſi cum neceſſe erit eos diſcernere.

Cur grauentur peccato Adæ qui eius conſcij non fuerunt.

Caput X.

Est quidem vnuſquiſque filius Adæ homo per creationem, & Adam per propagationem, & perſona per indiuiduitatem, qua diſcernitur ab alijs. Non enim habet homo eſſe ab Adam, ſed per Adam. Nam ſicut Adam non ſe fecit hominem: ita non fecit in ſe naturam propagandi, ſed Deus qui eum creauit hominem, fecit in eo hanc creaturam: vt de illo propagarentur homines. Dubium autem non eſt, vnde vnuſquiſque alligetur debito, de quo agitur. non enim inde, quia homo eſt, nec quia perſona eſt. Nam ſi idcirco vnuſquiſque huius debiti reus eſt, quia eſt homo, aut perſona: neceſſe erat Adam priuſquam peccaſſet ad hoc debitum aſtrictum eſſe, quia erat homo & perſona, quod eſt abſurdiſſimum. Reſtat igitur, vt per hoc tantum ſit debitor, quia eſt Adam: ſed non ſimpliciter, quia eſt

B Adam: ſed quia eſt peccator Adam. Nempe ſequeretur, quia ſi nunquam peccaſſet Adam: tamen qui de illo propagarentur, cum hoc debito naſcerentur, quod impium eſt. Non incongruum eſt hoc repetere, quod iam ſupra dictum eſt: cur ſcilicet vnuſquiſque peccato vel debito Adæ grauatur, idcirco quia de illo propagatur cùm eiuſdem peccati conſcius non fuerit. Cum enim fecit Deus Adam, fecit in eo naturam propagandi, quam ſubiecit eius poteſtati, vt ea vteretur pro ſua voluntate, quamdiu ipſe vellet ſubditus eſſe Deo: non vt illa vteretur beſtiali vel irrationali voluptate, ſed humana & rationali voluntate. Sicut enim eſt beſtiarum nihil velle cum ratione: ita hominum eſt nihil velle ſine ratione, quod ſemper debent, quia poteſtatem hanc accepit Adam, & eam ſemper ſeruare potuit. Dedit etiam illi Deus gratiam, vt ſicut quando illum condidit, nulla propagandi operante natura, aut voluntate creaturæ, ſimul fecit eum & rationalem & iuſtum: ita ſimul cùm rationalem haberent animam, iuſti eſſent quos generaret operante natura & voluntate, ſi non peccaret. Eadem quippe ratione, qua monſtratur rationalem naturam iuſtam eſſe creatam, quod in præfato feci opuſculo, probatur etiam, quod qui ex humana natura propagaretur non præcedente peccato, ex neceſſitate iuſtitiam pariter haberent cum rationalitate. Siquidem qui creauit primum hominem ſine parentum generatione, creat etiam omnes qui per creatam fiunt ab illo propagandi naturam. Omnis igitur homo, ſi peccatum non præceſſiſſet, ſimul eſſet, ſicut Adam, & iuſtus & rationalis. Quoniam verò Adam ſubditus noluit eſſe Dei voluntati, ipſa natura propagandi quamuis remaneret, non fuit ſubdita eius voluntati, ſicut eſſet ſi non peccaſſet: & gratiam quam

C de ſe propagandi ſeruare poterat, perdidit: atque omnes qui operante natura quam acceperat, propagantur, eius aſtricti debito naſcuntur. Quàobrem quoniam humana natura (quæ ſic erat in Adam tota, vt nihil de illa extra illum eſſet,) peccando ſine omni neceſſitate, Deum exhonorauit. vnde & per ſe ſatisfacere non potuit, gratiam, quam acceptam propagandi de ſe ſemper potuit ſeruare perdidit: & peccatum ſectum comitante pœna peccati, quantumcunque per datam propagandi naturam propagetur, trahit.

Quòd propagatio de virgine non ſubiaceat legi & meritis naturalis propagationis, & quod tres ſint.

Caput XI.

Nunc igitur conſiderandum eſt, vtrum hæc quaſi hæreditas peccati, & peccati pœna ad hominem per virginem de Adam propagatum iuſtè pertranſeat. Certum quidem eſt, quod Adam non accepit, naturam propagandi niſi per virum ſimul & mulierem. Siquidem humana natura non habet, & impoſſibile cognoſcitur, vt ſolus vir, aut ſola mulier hominem generare queat, natura tantùm voluntate propria operante. Sicut namque limus terræ non acceperat naturam aut voluntatem, qua operante vir primus de illo fieret, quamuis eſſet de quo à Deo fieri poſſet: ſic non eſt facta mulier de coſta viri, aut vir de ſola muliere operante natura aut voluntate hominis. Sed Deus propria voluntate & poteſtate fecit virum de limo vnum, & alterum de ſola fœmina & fœminam de ſolo viro; licet enim nihil fiat, niſi voluntate Dei faciente aut permittente:

D quædam tamen ſola poteſtas & voluntas eius facit: quædam creata natura quædam voluntas naturæ. Sed ſicut creata natura nihil per ſe facere poteſt, niſi quod à voluntate Dei ſuſcepit: ita voluntas naturæ nequit per ſe quicquam operari, niſi quod natura adiuuat aut concedit. Sola Dei voluntas fecit in principio rerum naturas, dans quibuſdam, competentes ſingulis voluntates: vt naturæ & voluntates ſecundum ordinem ſibi traditum, ſuum opus in rerum curſu perſoluerent: & adhuc multa facit cum de eiuſdem naturis & voluntatibus operatur, quod ille ſecundum ſuum vſum & propoſitum nequaquam faceret. Solius quippe voluntatis Dei eſt opus cum mare ſiccum iter intra ſe populo præbet, cum mortui reſurgunt, cum aqua ſubito in vinum conuertitur, cum ſpiritu ſancto corda hominum, ea quæ nec per ſe nec per aliam creaturam ſciunt, docentur, cùm noxiæ voluntates à ſuo impetu ſola gratia regente ad hoc quod prodeſt, conuertuntur, cum alia multa fiunt quæ nec creatura nec eius voluntas per vſitatum curſum ſuum operatur. Natura leuia ſurſum, grauia deorſum trahit, terram aliquando priùs voluntate colente & ſeminante: aliquando nullo voluntatis opere præcedente herbas & arbores innumeras producere & eas fructificare facit: & alia multa: quæ faciliùs vſu quam doctrina agnoſcimus. Voluntati imputantur illa, quæ ſunt huiuſmodi, iter facere, ædificare, ſcribere, loqui, & ſimilia quę non niſi voluntas facit. Cum igitur omnia quæ fiunt, ſi diligenter conſiderentur, fiant aut ſola voluntate Dei, aut natura ſecundum vim à Deo illi inditam, aut voluntate creaturæ: & ea quæ nec natura creata, nec voluntas creaturæ, ſed ſolus Deus facit: ſemper miranda ſint apparet, quia

A tres ſunt curſus rerum, ſcilicet mirabilis, naturalis, voluntarius: & mirabilis quidem alijs, aut eorum legi nullatenus ſubditus eſt, ſed liberè dominatur: neque illis facit iniuriam, quando eis obuiare videtur, quia nihil habent, niſi quod ab illo acceperunt, nec ille dedit eis aliud niſi ſub ſe. Quoniam ergo propagatio viri de ſola virgine, ita nō eſt naturalis aut voluntaria, ſed mirabilis ſicut illa quæ mulierem protulit de ſolo viro, & ſicut creatio viri de limo, palam eſt, quia nequaquam ſubiacet legibus & meritis illius propagationis: quoniam & voluntas & natura quamuis diſcretè operentur, aliud enim ibi facit voluntas, aliud natura pariter tamen verus eſt homo & Adam de non homine, & Ieſus de ſolà muliere, & Eua de ſolo viro, ſicut eſt verus homo, quilibet vir aut mulier de viro & muliere. Omnis autem homo aut Adam eſt aut de Adam eſt: ſed Eua de ſolo Adam eſt, & omnes alij de Adam & Eua. Quoniam namque Maria, de qua ſola eſt Ieſus, de Adam & Eua eſt, non poteſt ipſe de eiſdem non eſſe. Sic namque expediebat, vt qui redempturus erat genus humanum, eſſet & naſceretur de patre & matre omnium.

Quòd mala Adæ nulla rectitudine ad illum hominem tranſeant.

Caput XII.

QVomodo autem filius virginis non ſubiacet peccato, aut debito Adæ, ſic quoque difficile non eſt intelligere. Si quidem Adam factus eſt, & iuſtus & liber à peccato, & debito ſæpefato & à pœna peccati, & beatus & potens ſeruare ſemper acceptam iuſtitiam, & per iuſtitiam
B eam, quam dixi, libertatem & beatitudinem. Quoniam ergo cùm hæc bona ſine omni difficultate poſſet ſeruare ſibi, non ſeruauit, ea ſibi ipſe abſtulit: & horum ſe contrarijs ſubiecit, factus eſt itaque ſeruus peccati, ſiue iniuſtitiæ & debiti, quod reddere nequit: & miſeriæ de quo eſt impotentia bona perdita reparandi. Sicut igitur aliter nequiuit ſibi auferre bona quæ habebat, & attrahere mala quæ non habebat, quam non ſeruando ſibi bona cum potuit: ita nulli alij valuit eadem bona auferre atque mala inferre, niſi non ſeruando bona cum ſeruare quiuit. Seruare autem nulli potuit ea bona, niſi illis quorum generationis poteſtatem voluntati ſubditam accepit. Nulli ergo perſonæ quamuis de eo propagatæ tranſmittere mala prædicta potuit, in cuius generatione nec natura illi data eſt propagandi, nec voluntas eius quicquam operata eſt aut operari valuit.

Quòd ſi non eſſet Deus ſed purus homo. neceſſe tamen eſſet illum talem eſſe qualis primus homo factus eſt.

Caput XIII.

QVare Adæ male prædicta nulla ratione aut rectitudine ad hominem conceptum de virgine pertranſeunt. Item ſi diligenter puro rationis intuitu, ſapientem Dei ſpeculamur inſtitiam: nimis abſurdum intelligitur, vt per illud ſemen quod non creata natura, nec voluntas creaturæ, non vlli data poteſtas producit aut ſeminat: ſed ſolius Dei voluntas propria ad procreandum hominem, noua virtute mundum à peccato de virgine ſegregat, alieni paccati ſeu debiti ſiue pœnæ ad eundem hominem neceſſitas vlla pertranſeat: etiam ſi non aſſumatur in perſona Dei, ſed vt purus homo fiat. Nam eadem ipſa ratione: qua non debuit Deus, Adam facere niſi iuſtum, nec aliquo debito ſiue incommodo grauatum, apertè mens rationalis cognoſcit eum, quem ſimiliter propria voluntate & virtute procreauit,
C alicui malo ſubditum fieri non debere, quoniam nimis inconueniens eſt omnipotenti & ſapienti Dei bonitati, talem facere rationalem naturam ſola propria voluntate de materia, in qua eſt nullum peccatum. Quod qui non intelligit, non cognoſcit quid Deo non conueniat. Quapropter etiam ſi purum hominem ſic faceret Deus, vt dictum eſt, neceſſe eſſet eum non minori præditum iuſtitia & beatitudine, quàm fuit Adam cùm primum factus fuit.

Quòd propoſitæ rationi non refragetur, quod ſcriptum eſt: hominem de immundo ſemine & in iniquitatibus conceptum, etiamſi de aliquibus propriè dictum ſit.

Caput XIV.

NAM ſi alicuius mens non capit, quod de ſemine hominis dixi, ſcilicet: non eſſe in illo peccatum ante animam rationalem ſed immundum dici peccato & iniquitate propter futuram immunditiam, cum iam erit homo: atque putat illum immundum eſſe in ipſa conceptione propria, quia ſicut ipſe mihi oppoſui legitur. Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine, & iniquitatibus conceptus ſum, in peccatis concepit me mater mea? non hoc laboro, quia non indigeo vt quod non poteſt capere capiat: Sed peto, vt quod breuiter dicam, attendat. Illi vtique qui hoc dixerunt aut noluerunt ea intelligi de omni hominis ſemine:
D aut tantùm de illo quod cum conſenſu ſeminatur voluptatis, quod non eſſet niſi brutorum animalium, ſi homo non peccaſſet. At ſi de omni hoc ſenſerunt, ergo ſemen de ſola virgine ſumptum immundum tanti viri aſſerunt, quod impium eſt credere. Non itaque hoc de illo ſcripſerunt. Sed ſi de aliquo hominis ſemine hoc iuxta hunc ſenſum protulerunt non niſi de illo quod cum prædicta voluptate concipitur, intelligi voluerunt. Hoc autem nullatenus refragatur noſtræ rationi, quæ ſemen de virgine ſumptum aſſerit eſſe mundum, quamuis de maſſa peccatrice.

Quomodo maſſa peccatrix non ſit tota peccatrix.

Caput XV.

NAM quemadmodum cæcitas non eſt niſi in aliqua parte hominis, quamuis homo dicatur cæcus, niſi in oculo vbi debet eſſe viſus: non enim eſt in manu, vel in pede: nec ſurdidas, niſi in aure: cùm homo dicitur ſurdus: ita licet maſſa generis humani peccatrix nominetur, non tamen in vlla parte, eius peccatum niſi, vt dixi in voluntate quæ in nulla hominis conceptione ſemen habere cognoſcitur. Quamobrem nulla ratione vera aut veriſimili contradicente, ſi conſiderentur quæ ſupra dicta ſunt, iam liberè poſſumus concludere: quia nulla ratio, nulla veritas, nullus intellectus permittit ad hominem de virgine conceptum de peccato maſſæ peccatricis, quamuis de illa ſit aſſumptus aliquid potuiſſe aut debuiſſe accedere, etiamſi non eſſet Deus.

Cur Ioannes & alij qui ſimiliter concepti ſunt per miraculum, non ſunt per ſe liberi.

Caput

A *Caput XVI.*

QVòd ſi obijciuntur mihi Iohannes baptiſta & alij, qui de ſterilibus & in quibus præ ſenectute, natura generandi iam erat emortua, propagati ſunt, & quaſi per ſimilem rationem putãtur debuiſſe naſci ſine peccato & pœna peccati, quia per miraculum concepti ſunt: valde vtique intelligenda eſt ab iſtis aliena ratio illa quæ virginalem conceptionem liberam ab omni peccati monſtrat neceſſitate, Alind eſt enim inauditum & ioopinabile atque naturæ incognitum facere: & alind naturam aut ætate, aut aliquo vitio debilitatam ſanare, & ad ſuum opus reuocare. Nam ſi Adam non peccaſſet, ſicut ipſe nulla ſenectute, nulla cauſa infirmatus deficeret: ſic natura propagandi creata in illo, & ad vtendum, vt iam dictum eſt, eius poteſtati ſubdita, nullo caſu à ſuo curſu impediretur. Non ergo in Ioanne & ſimilibus eſt aliquid nouum naturæ Adæ, ſicut eſt in filio virginis, datum: ſed quod ſuis cauſis infirmatum erat, cognoſcitur eſſe reparatum. Quare quoniam illi per propagationem naturalem datam Adæ ſunt generati, nequaquam poſſunt aut debent ei, de quo agimus, in conceptionis aſſimilari miraculo aut ab originalis vinculo peccati abſoluti poſſunt oſtendi.

Cur Deus incarnatus ſit, cùm de Adam poſſet facere homines non Deo ſine peccato tot, quot ſufficerent.

Caput XVII.

FOrſitan dicet aliquis, ſi purus homo, qui Deus non eſſet, potuit fieri de Adam ſine omni peccati contagione ſicut dicis, cur neceſſe B fuit Deum incarnari, cùm aut per vnũ talem, qui eſſet ſine omni peccato poſſet peccatores redimere: aut tot, quot neceſſarij erant ad perficiendam ſupernam ciuitatem, homines ſimili miraculo facere. Ad hæc breuiter reſpondebo. Ideo Deus factus eſt homo, quia non ſufficeret ad redimendos alios, ſicut in præfato opuſculo monſtratum eſt, homo non Deus. Idcirco etiam non fecit tot homines tales, quot neceſſarij erant: ne ſi nullus de propagatione naturali ſaluaretur, fruſtra naturam illam in Adam condidiſſe, & quaſi quod non bene feciſſet, correxiſſe videretur: quod ſummæ ſapientiæ non conuenit de aliqua natura facere: non longè ſuprà inueſtigare propoſui, quo modo ſemen ſumptum de virgine in quo monſtratum erat, nullom eſſe peccatum liberum à neceſſitatibus prædictis in quibus omnes alios homines concipi poſueram, poſſet intelligi: & de illa quidem neceſſitate, qua recuperare iuſtitiam, quam deſeruit humana natura per ſe nequit: & de illa quæ corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & maximè in infantibus illum liberari poſſe, quia homo ille Deus eſſet, confidebam, ſi prius ab illo neceſſitas peccati & debiti Adæ proximorum parentum rationabiliter alienaretur. Incœpi itaque quærere quomodo valeret hoc intelligi, de neceſſitate peccati & debiti Adæ & de alijs, vt poſtea facilius quod quærebam, inueniretur: & abundante gratia illius, de cuius conceptione agitur, munditia factum eſt, vt non modò ab omni peccato & debito & neceſſitatibus præfatis liberum cognoſceretur: ſed inſuper hominem ita conceptum eſſe debere prædictum non minori iuſtitia vel beatitudine, quàm in qua factus eſt Adam intelligibili ratione, etiam ſi non Deus ſed purus homo eſſet, probaretur. Siquidem pariter irrationabile videbatur, & peccatum & pœnam peccati ab illis C parentibus ad illum per talem propagationem deſcendere, & Deum ſponte rationabilem naturam iniuſtam aut nulla eius promerente iniuſtitia miſeram facere.

Quòd de virgine iuſta Deus conceptus ſit, non ex neceſſitate, quaſi de peccatrice non poſſit, ſed quia ſic decebat.

Caput XVIII.

QVamuis ergo de mundiſſima virgine filius Dei veriſſimè conceptus ſit, non tamen hoc ea neceſſitate factum eſt, quaſi de peccatrice parente iuſta proles rationabiliter generari per huiuſmodi propagationem nequiret. Sed quia decebat, vt illius hominis conceptio de matre puriſſima fieret. Nempe decens erat, vt ea puritate qua maior ſub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret, cui Deus pater vnicum filium ſuum, quem de corde ſuo æqualem ſibi genitum, tanquam ſeipſum diligebat, ita dare diſponebat: vt naturaliter eſſet vnus idemque communis Dei patris & virginis filius, & quam ipſe filius ſubſtantialiter facere ſibi matrem eligebat, & de qua ſpiritus ſanctus volebat, & operaturus erat, vt conciperetur & naſceretur ille de quo procedebat. Qualiter autem virgo eadem per fidem ante ipſam conceptionem mundata ſit, dixi, vbi aliam rationem de hoc ipſo vnde agitur hic reddidi: quæ duæ rationes intellectui meo videntur ad quæſtionem vnaquæque per ſe ſufficere, ſed ambæ ſimul animo vim rationis & decorem actionis quærenti copioſè ſatisfacere.

Quomodo iſta ratio & altera alibi data, concordent & differant. D

Caput XIX.

ET quamuis ad idem tendant, in hoc tamen differunt, quòd ipſa quidem quam hîc protuli, monſtrat Deum etiam de peccatricis virginis ſubſtantia, quoniam nuſquam eſt in hominis natura præter voluntatem peccatum, prolem debere iuſtam: immo non niſi iuſtam nulla ratione repugnante tali propagatione producere. Illa verò probat, quòd etiam ſi in tota virginis eſſentia peccatum eſſet, tamen ad huiuſmodi conceptionis munditiam, per fidem munda fieri poſſit. Atque in iſta omnis mortis neceſſitas & cuiuslibet corruptionis ſine laboris ab illo homine apertè excluditur. In illa autem quæſtio oriri de hoc ipſo videtur: ſed ſufficienti ratione ſi diligenter perſpecta fuerit ſoluitur. Quapropter ex vtraque palam eſt: quia nihil niſi pia voluntate Dominus noſter & redemptor ſuſtinuit in omnibus, quæ paſſus eſt.

Quòd natus de virgine, pro originali peccato habuerit originalem iuſtitiam.

Caput XX.

VT mihi videtur, de peccato quidem originali ſicut propoſui, ſufficienter oſtenſum eſt, quomodo ad hominem de virgine conceptum nulla ratione deſcendere, à parentibus potuit: ſed potius iuſtus beatus fieri ratione exigente debuit. Quamobrem quoniam de iuſto patre ſecundum diuinam, & de iuſta matre ſecundum humanam naturam, iuſtus ab ipſa origine, vt ita dictum ſit, natus eſt non incongruè pro originali iniuſtitia, quam omnes filij Adæ habent, à ſua origine iuſtitiam originalem habere dicendus

A est. At de perſonali iniuſtitia ſuperfluum eſt diſputare, quòd ad illum non attigerit, quoniam humana natura nunquam in illo ſine diuina fuit, nec illius anima vnquam aggrauata contra voluntatem, aut vllo modo impedita eſt corpore corruptibili, quæ anima, quoniam ipſa, immo, totus ille homo & verbum Dei Deus, vna perſona ſemper exiſtit, nunquam ſine perfecta iuſtitia, & ſapientia, & poteſtate fuit, quam ſemper à ſeipſo ille ſecundum perſonam ſicut Deus habuit, licet in naturis humana à diuina quod habuit acceperit, altiorem autem aliam rationem, quomodo Deus aſſumpſit hominem de maſſa peccatrice ſine peccato, velut azymum de fermento, præter iſtam quam hîc: & illam, quam alibi poſui, eſſe non nego: quam, ſi mihi oſtenſa fuerit, libenter accipio: & meas ſi quod non arbitror, contra veritatem poterint oſtendi, non teneo.

De quantitate originalis peccati.

Caput XXI.

PORrò peccatum originale nec maius poteſt eſſe quàm dixi, nec minus: quia cum infans iam rationalis eſt, humana natura non habet in illo iuſtitiam quam accepit in Adam, & quam ſemper deberet habere, nec eam excuſat impotentia: quia non habet vt ſuprà iam dictum eſt. Illud tamen non per omnia tam graue, ſicut ſuprà poſui, exiſtimo. Nam quoniam ad hominem de virgine conceptum oſtendere volebam illud non pertinere, tale iſtud conſtitui, cui aliud non poſſit addi: nec ſicut dixi, propter hoc quod inueſtigabam viderer pondus eius minorare. De quo quid mihi videatur, breuiter nunc aperiam. B Peccatum Adæ in infantes deſcendere: vt ſic puniri pro eo debeant, ac ſi ipſi ſinguli illud feciſſent perſonaliter ſicut Adam, non puto: quamuis propter illud factum ſit, vt eorum nullus poſſit naſci ſine peccato quod ſequitur damnatio. Cùm enim dicit Apoſtolus, quia *mors regnauit ab Adam vſque ad Moyſen etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ*, apertè videtur ſignificare: quod non illis perſonaliter imputetur ipſa Adæ præuaricatio, aut aliud tam magnum, quamuis omnes filios Adæ excepto virginis filio peccatores & *filios iræ* in ſcriptis ſuis pronuntiet. Nam cùm ait, *etiam in eos, qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ*: poteſt ſic intelligi, ac ſi dicat: *etiam in eos, qui non* tantum *peccauerunt*, quantum Adam peccauit præuaricando. Et cum ait: *lex autem ſubintrauit, vt abundaret delictum*, aut intelligemus peccatum ante legem in illis, *qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adæ* minus quàm Adæ peccatum: aut ſi non minus erat, abundauit in eis peccatum poſt legem vltra peccatum Adæ, quod intelligere nequeo, cùm illud conſidero de cuius pondere & ſatisfactione in capit. Cur Deus homo, quod mihi viſum eſt, ſicut iam legiſti, expoſui. Verum eſt tamen, quod nullus ad hoc ad quod homo factus eſt, & propagatio illi data eſt, reſtituitur, nec à malis in quæ incidit humana natura, eruitur: niſi per ſatisfactionem illius peccati, per quod in eadem mala ipſa ſe præcipitauit. Dicit aliquis: ſi non habent ſinguli peccatum Adæ, quomodo aſſeris nullum ſaluari ſine ſatisfactione peccati Adæ. Nam qualiter iuſtus Deus exigit ab illis ſatisfactionem peccati, quod non habent? At quod dico. Deus non exigit ab vllo peccatore plus quàm debet, Sed quoniam nullus poteſt reddere quantùm debet, ſolus Chriſtus

Rom.5.

Ibidem.

C reddidit pro omnibus qui ſaluantur pluſquam debetur: ſicut iam in præfato opuſculo dixi. Adhuc alio quoque modo videndum eſt, qua ratione peccatum minus ſit in infantibus quàm in Adam cum ab illo in omnes deſcendat. Per vnum enim hominem quod eſt per Adam peccatum intrauit in hunc mundum: & per peccatum mors. Cur autem minus ſit non cognoſcitur, ſi cur & quomodo inſit non intelligatur.

Cur & quomodo peccatum deſcendat in infantes.

Caput XXII.

QVod quamuis ſupradictum ſit, quantum opus erat ad hoc quod quærebatur, tamen non erit ſuperfluum ſi hoc breuiter repetitur. Equidem negari nequit infantes in Adam fuiſſe cum peccauit: ſed in illo cauſaliter ſiue naturaliter, velut in ſemine fuerunt, in ſeipſis perſonaliter ſunt: quia in illo fuerunt ipſum ſemen, in ſe ſinguli ſunt diuerſæ perſonæ. In illo non alij ab illo, in ſe alij quàm ille. In illo fuerunt ille, in ſe ſunt ipſi, fuerunt igitur in illo, ſed non ipſi: quoniam nondum erant ipſi. Forſitan dicit aliquis, iſtud eſſe quo alij homines in Adam fuiſſe dicuntur, quaſi nihil & inane quoddam eſt, nec eſt nominandum eſſe. Dicit ergo illud eſſe, fuiſſe nihil aut falſum ſiue vanum, quo fuit Chriſtus ſecundùm ſemen in Abraham, in Dauid, & in alijs Patribus: & quo omnia quæ ſunt ex ſemine fuerunt in ſeminibus, & nihil feciſſe Deum: cùm omnia quæ procreantur ex ſemine, ipſe fecit prius in ſeminibus ipſis. & dicat nihil vel vanum aliquid eſſe hoc, quod ſi verè non eſſet, hæc quæ videmus eſſe, non eſſent. Si enim verum non eſt ea D quæ natura procreat ex ſeminibus, in illis prius aliquid fuiſſe, nullo modo ex ipſis eſſent. Quod ſi hoc dicere ſtultiſſimum eſt, non eſt falſum vel vanum, ſed verum & ſolidum eſſe fuit, quo fuerunt omnes alij homines in Adam. Nec fecit Deus inane aliquid, cùm eos in illo fecit eſſe. Sed ſicut dictum eſt, in illo fuerunt non alij ab illo: & ideo longe aliter quàm ſunt in ſeipſis. Verum quamuis conſtet eos in illo omnes fuiſſe, ſolus tamen filius virginis valde diuerſo modo ab alijs in illo fuit. Omnes quippe alij ſic fuerunt in illo, vt per naturam propagandi, quæ poteſtati & voluntati eius ſubdita erat, de illo eſſent: ſolus verò iſte non ſic in eo fuit, vt per naturam aut voluntatem eius de illo fieret. De alijs acceperat Adam quando peccauit, vt eſſet hoc, de quo illi futuri erant, & vt de illo eſſet: de iſto verò vt eſſet hoc, vnde futurus erat: non autem vt de illo eſſet, quia non erat in illa poteſtate, vt de illo propagaretur. Sed nec in poteſtate eius erat, vt de alia eſſentia, aut de nihilo fieret. Quare non erat in eo, vt hic aliquo modo eſſet. Nam nec in poteſtate naturæ, nec in poteſtate voluntatis eius erat, vt eſſet quoquo modo. Erat tamen in eo natura, de qua propagandus erat, non eius ſed Dei poteſtate. Nam & ſi vſque ad virginem matrem in parentibus & voluntas ſeminauit, & natura germinauit, vt ipſa virgo partim naturali partim voluntario curſu ad ſuum eſſe ab Adam produceretur, ſicut omnes alij: in illa tamen nec voluntas creaturæ prolem ſeminauit, nec natura germinauit, ſed ſpiritus ſanctus & virtus altiſſimi de virgine muliere virum mirabiliter procreauit. De alijs ergo erat in Adam, id eſt, in eius poteſtate, vt de illo eſſent, de iſto verò non erat in illo, vt aliquo modo eſſet, ſicut non erat

erat

A erat in limo, vnde vir primus factus eſt, vt de illo eſſet mirabiliter, neq; in viro, vt Eua de illo quemadmodum facta eſt, eſſet. Sed nec in aliquo eorum, in quibus fuit ab Adam vſque ad Mariam erat vt eſſet, fuit tamen in illis, quia erat in eis. Vnde ipſe aſſumendus erat, quemadmodum erat in limo, vnde primus homo factus eſt, & in eo vnde Eua facta eſt, non in voluntate creaturæ aut poteſtate, ſed ſola diuina virtute, ſed iſte tantò mirabilius & maiori gratia, quanto illi puri homines, hic homo Deus factus eſt. Valde itaque diuerſo modo iſte erat in Adam, quando peccauit, quàm erant illi qui voluntario & naturali curſu procreantur. Illos ergo quodammodo facit Adam, quos per acceptam poteſtatem humana voluntas ſeminando, & natura germinando procreat. Iſtum verò non niſi Deus fecit, quamuis de Adam, quia non per Adam, ſed per ſe velut de ſuo. Quid ergo conuenientius ad oſtendendum magnitudinem bonitatis Dei & ad plenitudinem gratiæ Adæ concedebat, quàm vt quorum eſſe in illius poteſtate ſic erat, vt quod ille naturaliter erat, hoc illi per illum eſſent, ita quoque in eius eſſet arbitrij libertate: vt qualis erat ipſe in iuſtitia & felicitate, tales eos propagaret, hoc igitur illi datum eſt. Quoniam itaque in tantæ gratiæ celſitudine poſitus, quæ bona ſibi & illis ſeruanda acceperat, ſponte deſeruit: idcirco filij perdiderunt, quæ pater illis cum ſeruando dare poſſet, non ſeruando abſtulit. Hæc mihi ſufficere videtur ratio, cur ad infantes peccatum & mala deſcendant Adæ, ſi diligenter remota noſtra voluntate, quæ ſæpe & multum impedit mentem ab intellectu rectitu-

B dinis, ipſa pura iuſtitia conſideretur. Qualiter autem peccatum idem mihi videatur ad eos deſcendere, paucis expediam. Eſt peccatum à natura, vt dixi: & eſt peccatum à perſona. Itaque quod eſt à perſona, poteſt dici perſonale. quod autem à natura, naturale, quod dicitur originale: & ſicut perſonale tranſit ad naturam: ita naturale ad perſonam, hoc modo. Quod Adam comedebat, hoc natura exigebat, quia vt hæc exigeret, ſic creata erat. Quod verò de ligno vetitu comedit, non hæc voluntas naturalis, ſed perſonalis Adæ propria fecit: quod tamen egit perſona non fecit ſine natura. Perſona enim erat quod dicebatur Adam: natura quod homo, fecit igitur perſona peccatricem naturam: quia vbi Adam peccauit, homo peccauit. Siquidem non quia homo erat, vt vetitum præſumeret impulſus eſt: ſed propria voluntate quam non exegit natura, ſed perſona concepit, attractus eſt. Similiter fit in infantibus econuerſo. Nempe, quod in illis non eſt iuſtitia, quam debent habere, non hoc fecit illorum voluntas perſonalis ſicut in Adam: ſed egeſtas naturalis, quam ipſa natura accepit ab Adam. In Adam namque, extra quem de illa nihil erat, eſt nudata iuſtitia quam habebat: & ea ſemper niſi adiuta careret, hac ratione: quia natura ſubſiſtit in perſonis, & perſonæ non ſunt ſine natura, fecit natura perſonas infantium peccatrices. Sic ſpoliauit perſona naturam bono iuſtitiæ, in Adam, & natura egens facta, omnes perſonas quas ipſa de ſe procreat eadem egeſtate peccatrices & iniuſtas facit. Hoc modo tranſit peccatum Adæ perſonale in omnes, qui de illo naturaliter propagantur, & eſt in illis originale ſiue naturale. Verum patet magnam eſſe diſtantiam inter peccatum Adæ & peccatum eorum, quia ille peccauit propria voluntate, illi naturali peccant neceſſitate, quam propria & perſonalis meruit illius voluntas. Sed cùm nemo dubitat, quia C par pœna non ſequatur imparia peccata, in hoc tamen ſimilis eſt & perſonalis & originalis peccati damnatio, quia nullus admittitur ad regnum Dei, ad quod factus eſt homo, niſi per mortem Chriſti, ſine quo non redditur, quod pro Adæ peccato debetur, quamuis non omnes pariter in inferno torqueri mereantur. Nam poſt diem iudicij nullus erit Angelus, aut homo, niſi aut in regno Dei, aut in in inferno. Ita igitur & peccatum infantium minus eſt quàm peccatum Adæ: & nullus tamen ſine vlla vniuerſali ſatisfactione ſaluatur, per quã magnum & paruum dimittitur peccatum. Cur autem non ſit ſine illa morte, & quomodo per illam ſit ſalus hominum, in præfato libro ſicut Deus mihi dedit, quæſiui & dixi.

Quod peccata parentum poſt Adam non computentur in originali peccato filiorum.

Cap. XXIII.

Parentum verò proximorum peccata ad originale peccatum non æſtimo pertinere, quippe ſi Adam nequiuiſſet ad eos, quos generaturus erat, iuſtitiam ſuam producere, nequaquam poſſet eis ſuam iniuſtitiam tranſmittere. Quare quoniam nullus poſt Adam filijs ſuis quiuit iuſtitiam ſuam ſeruare nullam, video rationem, cur proximorum parentum peccata filiorum debeant animabus imputari. Denique nulli dubium eſt, quod infantes nullam ſeruant rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem. In hoc ergo ſunt omnes pariter iniuſti: quia nullam habent, quàm omnis homo habere debet, iuſtitiam. Hæc nuditas iuſtitiæ deſcendit ad omnes D ab Adam, in quo humana natura ſe ſpoliauit eadem iuſtitia. Nam & ſi in Adam illi remanſit aliqua iuſtitia, vt in rebus aliquibus rectam ſeruaret voluntatem: ſic tamen priuata eſt illo bono, quo ſibi iuſtitiam cuſtodire poterat in poſteros, vt in nullo eorum ipſa cum aliqua iuſtitia ſe propagare queat. Plus itaque in infantibus auferre ſibi non valuit, quàm omnem iuſtitiam & beatitudinem, quæ nulli datur aliquo carenti debita iuſtitia. Quod autem proximorum parentum iniuſtitia poſſit hanc augere iuſtitiæ nuditatem, quã non valet in infantes ab Adæ peccato maior deſcendere, non videtur poſſibile. Nam vbi nulla eſt iuſtitia, nulla poteſt auferri iuſtitia. Vnde autem nulla poteſt abſentari iuſtitia, ibi addi nulla valet iniuſtitia. Nullam ergo Infantibus ſuis addere queunt iniuſti parentes iniuſtitiam ſuper prædictam nuditatem iuſtitiæ. At vbi nulla iuſtitia, nihil prohibet aliquam inuenire iniuſtitiam. Veriſimilius igitur & poſſibilius videtur, ſi parentes iniuſti aliquam ſuis infantibus addere dicuntur iniuſtitiam, quod iuſti ſuis aliquam dare poſſent iuſtitiam. Quod ſi fit, habent infantes iuſtorum aliquam iuſtitiam. Si verò hoc eſt, leuius damnantur quàm infantes iuſtorum, ſi moriuntur ſine baptiſmo: aut ſi ſaluentur, cum aliquo ſuo præcedenti merito eliguntur. Quod Paulus Apoſtolus negat, vbi per *Iacob* & *Eſau* probat nullum niſi omnino merita præcedente gratia ſaluari. Quoniam itaque nullam dant iuſti parentes ante baptiſmum infantibus ſuis iuſtitiam, nullam vtique addunt iniuſti ſuis iniuſtitiam. Quod ſi dicitur, non addunt iniuſti parentes ſuis infantibus aliquam iniuſtitiam, quibus auferre nequeunt vllam iuſtitiam: ſed originalem, quam habent ab Adam faciunt in eis grauiorem. *Rom. 9.*

A ergo & iuſti in ſuis reddunt eam leuiorem. Quare ſi minus ſint iniuſti infantes iuſtorum quàm iniuſtorum, minus debent reprobari quàm illi. Quod, dicat, qui audet, & oſtendere poteſt. Ego verò non audeo, cùm mixtim videam & iuſtorum infantes ad baptiſmi gratiam eligi, & ab illa reprobari. Sed & hoc ſi quis dicit, non valet oſtendere. Quippe ſicut hoc modo, non eſt iuſto iuſtior, niſi qui voluntate magis aut appetit aut vitat quod debet: ita non eſt iniuſto iniuſtior, niſi qui plus amat aut contemnit quod non debet. Si igitur infantes nequeunt oſtendi mox vt animam habent, alius alio maius vel minus velle quod debet aut quod nõ debet, nemo poteſt probare quod in infantibus alius alio naſcatur iuſtior vel iniuſtior: Pariter ergo nec iuſti ſua iuſtitia reddere videntur in ſuis infantibus originalem iniuſtitiam leuiorem, nec iniuſti in ſuis ſua iniuſtitia grauiorem. Quapropter ſi parentes iniuſti nec numero nec magnitudine queant originale peccatum ſuis infantibus ſuo peccato augere, videtur mihi peccata parentum poſt Adam in infantum originali peccato non deputari. Nec nego propter merita bona parentũ filijs multa & magna beneficia corporis & animæ impendi, propter peccata parentũ filios & nepotes vſq; ad tertiam & quartam generationem, & foſitan vltra diuerſis tribulationibus in hac vita flagellari, & ea perdere bona etiam in anima, quæ forſitan per illos conſequerentur, ſi iuſti eſſent, quorum exempla nimis longum eſt inſerere. Sed dico peccatum originale in omnibus infantibus conceptis naturaliter æquale eſſe: ſicut peccatum Adæ, quod eſt cau-
B ſa, cur naſcuntur in illo ad omnes pertinet æqualiter.

Peccata parentum quomodo noceant animabus filiorum. Caput XXIV.

SI autẽm peccata parentũm aliquando nocent animabus filiorum, hoc modo potius fieri exiſtimo: non quod ea illis Deus imputet, aut quòd eos in aliqua delicta propter parentes inducat. Sed ſicut ſæpe meritis parentum filios iuſtorum à peccatis eruit: ita filios iniuſtorum eorum meritis in ſuis aliquando derelinquit. Quoniam enim nemo liber eſt à peccato, niſi Deo liberante: cùm non liberat, dicitur inducere: & cùm non mollit, indurare. Namque ſatis videtur ſuſceptibilius, quod animam peccatricem, cui nihil præter pœnam debet propter parentum peccata, in ſuis dimittat peccatis, vt pro ipſis puniatur, quàm quòd eam alienis oneret, vt pro eis torqueatur. Ita igitur ſine repugnantia & originale peccatum eſt idem in omnibus, & filius non portabit iniquitatem patris & vnuſquiſquiſque onus ſuum portabit & recipiet, prout geſſit in corpore ſiue bonum ſiue malum, & reddet Deus peccata parentum filijs etiam in tertiam & quartam generationem, etiam ſi hoc fit in anima, & quicquid aliud legitur, quod animalibus filiorum imputari peccata parentum ſignificare videtur. Quippe, non moritur anima filij peccato patris, ſed ſuo: nec portat quis iniquitatem patris, cùm in ſua relinquitur, ſed ſuàm: nec onus alienum, ſed ſuum: nec recipit prout Pater, ſed vt ipſe geſſit in corpore. Sed quoniam propter peccata parentum à ſuis malis non eſt liberatus, ea quæ portat, eiſdem peccatis parentum imputantur.

Quomodo nullus portet peccatum patris, ſed ſuum.

Caput XXV. C

AT ſi obijcitur, quia omnes qui non ſaluantur per fidem, quæ eſt in Chriſto, portant iniquitatem & onus Adæ, vt per hoc velit probare infantes, aut aliorum quoque parentum iniquitatem ſimiliter debere portare, aut illius non debere, conſideret diligenter: quia non portant peccatum Adæ, ſed ſuum. nam aliud fuit peccatum Adæ: aliud infantum, quia differunt, vt dictum eſt. Illud enim fuit cauſa, iſtud eſt effectus. Adam caruit debita iuſtitia, non quam alius, ſed quam ipſe deſeruit. Infantes carent ea, non quam ipſi, ſed alius dereliquit. Non eſt ergo idem peccatum Adæ, & infantum. & cùm dicit Apoſtolus, quod ſupra poſui: quia mors regnauit ab Adam vſque ad Moyſen, etiam in eos qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adę. ſicut ſignificat infantum minus eſſe quàm Adæ peccatum: ita apertè monſtratur aliud eſſe. Quapropter cùm damnatur infans pro peccato originali: damnatur non pro peccato Adæ ſed pro ſuo. Nam ſi ipſe non haberet ſuum peccatum, non damnaretur. Ita ergo non portat iniquitatem Adæ, ſed ſuam, quamuis ideo dicatur portare: quia iniquitas illius peccati iſtius cauſa fuit. Hæc autem cauſa quæ fuit in Adam, vt infantes in peccato naſcantur, non eſt in alijs parentibus: quia non habet in eis humana natura poteſtatem, quemadmodum dixi, vt filij iuſti propagentur. quare non ita ſequitur, vt pro peccato illorum ſit in infantibus peccatum, ſicut pro peccato Adæ.

Quid ſit originale peccatum, quòd ſit omnibus æquale.

Caput XXVI. D

ORiginale igitur peccatum non aliud intelligo, quàm quod eſt in infante mox vt animam habet rationalem, quicquid prius in corpore nondum animato factum ſit, vt eſt aliqua membrorum corruptio, vel poſt, ſiue in anima ſiue in corpore futurum ſit. Quapropter prædictas æſtimo rationes in omnibus infantibus naturaliter propagatis eſſe æquale & omnes qui in illo ſolo moriuntur æqualiter damnari. ſiquidem quicquid peccati ſuper illud additur perſonale eſt, & ſicut perſona propter naturam peccatrix naſcitur, ita natura propter perſonam magis peccatrix redditur, quia cùm peccat perſona quælibet, peccat homo. Hoc peccatum quod originale dico, aliud intelligere nequeo in ipſis infantibus, niſi ipſam, quam ſupra poſui, factam per inobedientiam Adæ iuſtitiæ debitæ nuditatem, per quam omnes filij ſunt irę, quoniam & naturam accuſat ſpontanea, quam fecit in Adam iuſtitiæ deſertio, nec perſonas excuſat, vt dictum eſt, recuperandi impotentia, quam comitatur beatitudinis quoque nuditas: vt ſicut ſunt ſine omni iuſtitia, ita ſint abſque omni beatitudine, per quas duas nuditates in huius vitæ exilio poſiti ſunt, & parentes, peccatis & miſerijs inceſſanter vbique occurrentibus & vndique irruentibus niſi quantum diuina defenduntur diſpoſitione.

Contra illos qui non putant infantes non debere damnari.

Caput XXVII.

SVnt quorum animus, infantes debere damnari, qui ſine baptiſmo moriuntur, ob ſolam iniuſtitiam quam dixi, vult accipere, quoniam nullus homo iudicat eos reprehendendos

de pec-

A de peccato alienæ perſonæ: & quia nondum ſunt iuſti & intelligentes in tali ætate: nec putant Deum diſtrictius innocentes debere iudicare, quàm iudicant homines. Quibus dicendum eſt, quia aliter Deus erga infantes debeat agere, aliter homo. Nam homo non debet exigere à natura, quod ipſe non dedit, & quod ſibi non debetur. Nec iuſtè redarguit homo hominem cum culpa naſci, ſine qua ipſe non naſcitur, & de qua non niſi per alium ſanatur. Deus verò rectè exigit à natura quod dedit, & quod ſibi iuſtè debetur. Sed & hoc iudicium quo infantes damnantur, non eſt alienum multum, ſi conſideretur ab hominum iudicio. Si quis enim vir & vxor eius ad magnam quandam dignitatem & poſſeſſionem nullo ſuo merito, ſed gratia ſola profecti, ſimul crimen graue inexcuſabiliter committunt & pro eo iuſtè deijciuntur, & in ſeruitutem rediguntur: quis dicet Filios quos poſt damnationem generant, eidem non debere ſubiacere ſeruituti: ſed potius ad bona, quæ parentes iuſtè perdiderunt, gratis oportere reſtitui? Tales primi parentes & Filij eorum, quos iuſtè pro culpa ſua de beatitudine in miſeriam damnati, in eodem generant exilio. De ſimilibus itaque ſimile debet eſſe iudicium, ſed de illis tanto diſtrictius, quantum delictum eorum probari poteſt improperabilius. Denique omnis homo, aut ſaluatur aut damnatur: omnis homo, qui ſaluatur, ad regnum cœlorum admittitur, & omnis qui damnatur, ab eo excluditur. Qui verò admittitur, prouehitur ad ſimilitudinem angelorum: in quibus nullum vnquam fuit, aut erit peccatum, quod fieri nequit, quamdiu eſt in eo aliqua macula peccati. Impoſſibile itaque eſt aliquem hominem cum aliquo, quamuis pro vno,

B peccato ſaluari. Quare ſi quod dixi originale peccatum, eſt aliquod peccatum: neceſſe eſt omnem hominem in eo natum, in illo non dimiſſo damnari.

Quomodo impotentia habendi iuſtitiam excuſat eos poſt baptiſmum.

Caput XXVIII.

Dixi impotentiam habendi iuſtitiam, non excuſare iniuſtitiam infantium. Quæret ergo aliquis forſitan, dicens: Si infanti peccatum, id eſt, iniuſtitia ante baptiſmum, nec excuſatur impotentia habendi iuſtitiam, ſicut dicis, & in baptiſmo non remittitur peccatum, niſi quod prius erat, cùm poſt baptiſmum ſit ſine iuſtitia, quamdiu infans eſt, nec intelligere poteſt iuſtitiam quam ſeruet: ſiquidem iuſtitia eſt rectitudo voluntatis propter ſe ſeruata: quomodo non eſt iniuſtus etiam poſtquam baptizatus eſt. Si ergo baptizatus, moritur in infantia: non ſtatim poſt baptiſma cùm pœnitere nondum ſcit, quoniam non habet debitam iuſtitiam, nec excuſatur impotentia, iniuſtus tranſit de hac vita ſicut faceret ante baptiſmum, nec ad regnum Dei admittitur intra quod nullus iniuſtus recipitur, quod Catholica non tenet Eccleſia. Quod ſi in baptiſmo peccatum in infantia futurum remittitur infantibus cur non & illa quæ in ſequenti fiunt ætate? Ad quod reſpondeo, quòd in baptiſmo peccata penitus, quæ ante baptiſmum erant delentur. Quapropter originalis impotentia iuſtitiam habendi iam baptizatis non imputatur ad peccatum, ſicut prius. Quemadmodum igitur impotentia habendi iuſtitiam prius excuſare non poterat abſentiam iuſtitiæ quoniam ipſa erat in culpa: ſic poſt baptiſmum illam omnino excuſat, quia remanet ſine omni culpa. Vnde fit vt iuſtitia, quæ ante baptiſmum debebatur ab infantibus ſine omni excuſatione, poſt baptiſmum ab illis non exigatur quaſi ex debito. Quandiu ergo ſola originali impotentia non habent iuſtitiam, non ſunt iniuſti: quoniam non eſt in eis abſentia debitæ iuſtitiæ. Non enim eſt debitum, quod ſine omni culpa eſt impoſſibile. Quare ſic moriuntur, quia non ſunt iniuſti, non damnantur, ſed & iuſtitia Chriſti qui ſe dedit pro illis, & iuſtitia fidei matris Eccleſiæ, quæ pro illis credit, quaſi iuſti ſaluantur. Hæc breuiter de originali peccato pro capacitate intellectus mei non tam affirmando quàm coniectando dixi, donec mihi Deus aliquando melius reuelet. Si cui verò aliter viſum fuerit, nullius reſpuo ſententiam, ſi vera probari poterit. C

Explicit liber Anſelmi de conceptu virginali & peccato originali.

DECLARATIO CVIVSDAM DE EODEM LIBRO INCIPIT.

Qvidam, quod hic dicitur, ſcilicet in ſemine quo concipitur homo, non magis eſſe culpam aliquam vel originalem vel actualem, quàm eſt in ſputo vel ſanguine, ſi quis mala voluntate expuat, aut de ſanguine ſuo aliud emittat, repræhendunt, falſum eſſe ex hoc aſtruentes, quod in ipſo ſemine ſit quidam fomes peccati & corruptionis naturæ humanæ, & inde origo peccati originalis. Sed ſi ab eis quæratur, quid appellent fomitem peccati qui in illo ſit, & corruptionem naturæ: non video quid reſpondere poſſint de ratione, nulla enim res ratione carens, vel ad peccatum incitare poteſt, vel ad virtutem vt ait Ambroſius, de ſacris ſermo: primo. Iudæus vrceos baptizat & calices, quaſi inſenſibilia vel culpam poſſint habere vel gratiam. Quod igitur nec culpam poteſt habere nec laudem, non poteſt fomes eſſe peccati vel virtutis. Tale eſt ſemen quo concipitur homo, cùm ſit inſenſibile. ergo inſenſibile ſemen illud, cùm in eo non ſit, nec eſſe culpa poſſit: nec eſt, nec eſſe poteſt fomes peccati. D Quòd autem in eo ipſo ſit cauſa corruptionis humanæ naturæ: non videtur ſi vocant corruptionem eam quæ de peccato proceſſit, & cum peccato ineſt. Eſt enim quædam naturæ noſtræ corruptio, quæ de peccato quidem proceſſit: ſed cum peccato ineſt aliquando, aliquando cum peccato non ineſt. Corruptio illa quæ tantummodò pœna eſt & non peccatum, vt morbi corporum noſtrorum, & aliæ incommoditates, & mors ipſa: quę corruptio ſine peccato fuit in corpore Chriſti & ſine peccato mortali eſt in ſanctis hominibus in hac vita, eadem cum peccato ineſt peccatoribus. Hæc corruptio non habet cauſam in ſemine nec ex ſemine: licet pertranſeat in omnes qui gignuntur paterno ſemine. Sed cùm ſit pœna peccati habet cauſam in peccato primi parentis, propter quod inflicta eſt non ſemini inſenſibili, ſed eis qui ſentire & ſuſtinere debent moleſtiam afflictionis. De hac autem corruptione oritur quædam alia corruptio quæ in ſemine quidem eſt, non autem à ſemine cauſam habet: vt cùm de morbidis parentibus ſemen morbidum formatur in morbidam prolem. de qua medici conſiderant: ſed

A ſed in hac nec culpa eſt, nec culpa originalis vel actualis. Et de hac non puto eos dicere. Si autem vocant corruptionem ipſum peccatum: quomodo quædam poteſt dici corruptio virtutis, ea longè alia eſt à prædicto ſemine: vt præmiſſa Ambroſij docet auctoritas. Quid ergo appellant fomitem peccati vel corruptionem naturæ quæ eſt in ſemine? Forte dicere volent, quod hæc auctoritas vera ſit, ſed de ſeminibus ex quibus homines ſint, ſic eſſe non poſſunt: ſicut etiam ab Ambroſio de illis dictum non fuerit. Nam quod in tali ſemine ſit peccatum oſtendit Auguſtinus in ſecundo libro de nuptijs & concupiſcentia. Natura hominis inquit habet auctorem Deum, in qua ex vitio inobedientiæ trahitur originale peccatum. Nam ſi ſemen ipſum nullum habet vitium, quid eſt quod ſcriptum eſt in libro Sapientiæ? *non ignorans, quoniam nequam eſt eorum natio, & naturalis malitia ipſorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum. Semen enim erat maledictum ab initio.* Nempe de quibuſcunque dicat iſta: de hominibus dicit. Quomodo eſt ergo cuiuslibet hominis *malitia naturalis*, & *ſemen maledictum ab initio*? niſi ad illud reſpiciatur: quod *per vnum hominem peccatum in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſijt, in quo omnes peccauerunt.* Cuius autem hominis *cogitatio non* poteſt *mutari in perpetuum*: niſi quia per ſeipſam non poteſt, niſi gratia diuina ſubueniat, qua non ſubueniente quid ſunt homines: niſi quod ait Petrus Apoſtolus: *velut* muta animalia procreata *naturaliter in* captiuitatem, in interitum. Hæc Auguſtinus.

B Ecce aiunt: habetis in hac auctoritate, culpam eſſe in ſemine. Eis ergo qui hæc prætendunt reſpondemus. Primò, dicant vnde oſtendere poſſint Auguſtinum ſenſiſſe hic de ipſo ſemine, quo homo ſeminatur, Semen enim æquiuocè dicitur & de eo quod eſt cauſa: & de eo quod eſt ex cauſa, vt illud: *Semen Abrahæ ſumus.* Iuxta quem modum, *ſemen maledictum* eſt: id eſt, illi ſunt maledicti qui ſunt de ſemine vel generatione in malitia perſeuerantium, ſi ipſi ſunt in eodem perſeuerantes. Non ita eſt, aiunt. Dicit enim hoc manifeſtè Auguſtinus quærens: Quomodo eſt cuiuslibet hominis malitia naturalis, & ſemẽ maledictum ab initio? Cuiuslibet, inquit, hominis malitia naturalis, & ſemen maledictum ab initio. Sicut enim cuiuslibet hominis malitia eſt naturalis: ita cuiuslibet hominis ſemen maledictum: dicimus, quia non valet hoc zeugma, id eſt, repetitio, à ſuperiori: nec ipſe Auguſtinus, eã repetitionem fecit. Quare non cogimur conſentire eam facientibus, ſed ſic dicimus: Cuiuslibet hominis malitia eſt naturalis: & ipſe eſt ſemen maledictum non eius ſemen maledictum, quia in eo non eſt peccatum. vel poſſumus figuratiuè dicere, ipſum ſemen maledictum eſſe, pro eo, quod ex eo erunt qui maledicti erant, iuxta illud: *Maledicta terra in operibus tuis*, id eſt, opera tua in terra. Non enim terra maledicta eſt, cùm ipſa alibi dicatur ſancta, licet eam peccatores operentur: Vt, *locus, in quo ſtas, terra ſancta eſt*, alioquin eadem & maledicta, & ſancta eſſet. Sic *ſemen maledictum*, quia maledicti qui ex ſemine. Iuxta quem modum Anſelmus noſter optimè & verè exponit illam auctoritatem Iob de immundo ſemine, quod tamen in ſe, neque immundum eſt, neque maledictum. Imò, inquiunt, de ſemine quod eſt materia carnis humanæ videtur dicere, Auguſtinus dum ſic incipit: Nam ſi ſemen ipſum nullum habet vitium, ad quid enim fieret relatio per ipſum? Non enim proceſſit ſermo de ſemine, ſed ſæpe fit per hoc pronomen non relatio, ſed proprietatis quædam expreſſio eius rei, quæ in cauſa dicti eſt: vt etiam Palladius de ruſticatione incipit. Pars prima eſt prudentiæ, ipſam cui præcepturus eſt æſtimare perſonam. Nulla igitur per ipſam fit relatio, ſed proprietatis eius quæ in perſona eſt expreſſio. Ac ſi dicat: Ipſam perſonam, id eſt, virtutem vel ſcientiam, vel dignitatem, vel artem, vel profeſſionem perſonæ, vel tale quid eius. Sic & hic accipitur, ipſum cum de ſemine agitur, quaſi dicat: Ipſum ſemen, id eſt, ratio ſeminis ea eſſe, vt non ſine vitio ſit. Nam ſi non in vitio eſt, ſi nullum habet vitium, quid eſt quod ſcriptum eſt, &c. Ad hoc reſpondemus. Quicquid ſit de relatione vel de proprietatis expreſſione per hoc pronomen, ipſum in ſemine nullum eſſe peccatum probat Auguſtinus, aliam quæſtionem faciens Hieronymo de origine animæ dicenti, quòd quotidie Deus creat nouas animas. Quod Auguſtinus nec recipiens, nec improbans, quærens autem quid Hieronymus reſpondeat obiectis, quæſtionem talem facit ei in epiſtola de origine animæ. Si anima huius infantuli recens nati infundendo creata eſt, & creando infuſa, quando vel quomodo peccauit in Adam, hæc quæſtio nũquam poſſet eſſe illius, qui diceret in ſemine, quo concipitur homo, eſſe peccatum originale. Diceret enim ei, Quid quæris hic quod tuipſe indubitãter fateris? In ſemine peccatum & vitium, quod traijcitur de primo homine in omnes poſteros, fruſtra quæris quomodo peccauit, qui ſeminaliter de Adam proceſſit. Semen autem culpam ſecum trahit, hoc inquam diceretur ei. Quare ſi hæc Auguſtinus ſentiret: nunquam Hieronymo eam quæſtionem faceret. huic autem quæſtioni nihil eſt à Hieronymo reſponſum, nec eam ipſe Auguſtinus ſoluit, qui de origine animæ nullam certam ſententiam protulit. Videant moderni præceptores, quomodo eam ſoluant. In tantum per ipſum Auguſtinum obtinuimus in auctoritate eius ſuprapoſita, non eum intellexiſſe de ſemine, quod ſperma eſt: hoc quod dixit, in ſemine eſſe vitium. Rata eſt ergo ſententia Ambroſij & noſtri Anſelmi generaliter, quæ intelligenda eſt quod in re ſenſibili nec gratia ſit nec culpa. Attamen adhuc opponunt de auctoritate Ioannis Damaſceni, qui dicit, quod poſt conceptum ſiue conſenſum beatæ virginis ſpiritus ſanctus ſuperueniens omne peccatum in ea purgauerit, & omnem fomitem peccati. Et inde, credo, volunt habere auctoritatem, quod oportet aliquatenus ſemen illud virginale, licet non eſſet ex viri commixtione, tamen mundatum eſſe à peccati fomite, ſpiritus ſancti operatione. Ad hoc reſpondemus, nihil nos Ioanni Damaſceno in dictis ſuis præiudicare, vtpote quòd eius ſcripta nulla legerimus, niſi quatenus ea ab alijs in teſtimonium introducta multis in locis cognouimus. At nobis promptum eſt Hieronymi noſtri ſanctiſſimi & doctiſſimi teſtimonium ferre in contrarium, dicentis in ſermone de aſſumptione eiuſdem dominæ & reginæ noſtræ: Beata, inquit, & glorioſa virgo Maria: quamuis dudum incomparabilis eſſet vniuerſis, quæ ſub cœlo ſunt, virginibus, vt deceret poſſet in ſe ſuſcipere diuinitatis admixtionem, ſalua vtraque natura, tamen cum gratia repletur, cum ſpiritu ſancto perfunditur, cum ſpiritu ſancto obumbratur, fit pretioſior meritis, celſis ſublimior, faſtigijs pulchrior, ſancti-

tate

A tate glorioſior ſuorum meritis & prærogatiuis meritorum: ita vt nullis iam vſibus ſit ipſa eadem mancipanda niſi diuinis. Rogo te Ioannes Damaſcene, vel quicunque es in ſententia, qui putas beatam Dei matrem poſt annuntiationem ſancti Angeli, tunc primùm in ſuperuentione Spiritus ſancti amiſiſſe vel peccatum vel fomitem peccati. Rogo, inquam, te per eandem beatam theotocon deſiſte, *noli æmulari in malignantibus*, ceſſa ſynceriſſimum vas incruſtare, *ſolue calciamenta pedum tuorum*, quæ impediunt progreſſum rectæ intentionis tuæ. Siquidem zelum *Dei* habes in hac parte: *ſed* forte *non ſecundum ſcientiam*. Forſitan enim putas in hoc errore, Deo te obſequium exhibere, quòd ſi nolueris ceſſare ſcito quod terra hæc, quam calcas, deuorat habitatores ſuos, vltionem faciens in omnes filios diffidentiæ. Adhuc audi, quid dicat inde noſtrorum temporum ſpiritus ſancti organum beatus Bernardus Abbas Clareuallenſ. *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi.* Superius dicta eſt *gratia plena*, & nunc quomodo dicitur: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te*, &cæt. Nunquid potuit repleri gratia & necdum habere ſpiritum ſanctum, cùm ipſe ſit dator gratiarum? Si autem iam ſpiritus erat in ea quomodo adhuc tanquam non venit ſuperuenturus repromittitur? An forte ideo non dicit, ſimpliciter veniet in te: ſed addidit ſuperueniet, quia & prius quidem fuit in ea per multam gratiam: ſed ſuperuenire nuntiatur, propter abundantioris gratiæ plenitudinem, quam effuſurus eſt ſuper illam. At verò cùm plena ſit, illud amplius quomodò capere poterit? Si autem aliud plus capere poteſt: quomodo autem plena fuiſſe intelligenda eſt? An
B prior quidem gratia eius tantùm repleuerat mentem, ſequens vno & ventura perfundere debet: quàtenus ſcilicet plenitudo diuinitatis, quæ ante in illa ſicut & in multis ſanctorum ſpiritualiter habitat, etiam ſicut in nullo ſanctorum corporaliter in ipſa habitare incipiat? Quid eſt virtus altiſſimi obumbrabit tibi? Qui poteſt capere capiat, & forte propter hæc maximè dictum ſit obumbrabit tibi: quia res nimirum in Sacramento erat, & quod ſola per ſe Trinitas in ſolo & cùm ſola virgine voluit operari, ſoli datum eſt noſſe, cui ſoli datum eſt experiri. Hæc nos quidem breuiter introduximus contra hoc quod opponunt de Ioanne Damaſc. cui nos dare determinationem præſumptuoſum eſſet: qui quo ſenſu dixerit penitus ignoramus. At ſi ille Hieronymo & noſtris contraria hic dixit, libet in hoc eodem potius adhærere non ei, ſed Hieronymo & noſtris. Opponitur adhuc Anſelmo noſtro, quod in hoc libro dixerit, quod nulla ratio, nulla veritas, nullus intellectus permittit ad hominem de ſola virgine conceptum & de peccato maſſæ peccatricis aliud potuiſſe vel debuiſſe accidere, etiam ſi non eſſet Deus, quamuis de illa maſſa eſſet aſſumptus. Dicunt enim Chriſtum non potuiſſe nec voluiſſe peccare: non quia filius virginis: ſed quia Deus fuit Chriſtus aiunt: nec voluit nec peccare potuit. ergo Deus fuit. Quid ergo dicemus de ſanctis Angelis, qui ex gratia confirmationis nòn volunt nec poſſunt peccare? vel ſi Adam antequam peccaſſet aliquos, qui ante ipſum in iuſtitia confirmarentur, genuiſſet: de illis quid dicemus? Vtique ſi illi cùm nec vellent nec poſſent peccare, non ideo Deus vel Dij eſſent: ſicut in Chriſto videndum, vtrum quòd peccare non potuit nec voluit, ſola diuinitas eius homini vnita in cauſa fuerit. Nam quòd ipſa plurimum & maximè C adinuenerit, omni conſtat fideli. Sed aliud eſt, cauſam ſimpliciter eſſe, aliud cauſæ ſupplementum conferre. Dicent forte, quia poſt peccatum Adæ nulla caro mortalis non vnita Deitati abſque peccato eſſe præualuit vel præualere potuit, quocunque modo Deus aliquem vel aliquam abſque ſemine viri creaſſet, dummodo de Adam eſſet. Sed cũ hoc dicunt cauſam peccati, vt ſuprà in ſemine ponunt: quod vtique Deus ſicut facit eſſe ex mare & fœmina, ſic facere poteſt ex fœmina ſola. Ipſi igitur ſoluant quæ ſuprà diximus & ex autoritate & ex ratione, & libenter audiemus. Quod ſi non potuerint, conſtabit nobis ſicut conſtat ex Anſelmi ratione irrefragabili, quicunque gignitur alio modo quàm Adam generauit, quod non teneatur præiudicio peccati originalis quod per traducem ex Adam deſcendit: licet ille Deus non ſit vt Chriſtus fuit, & ita ſi voluerit non peccare poterit, & non velle peccare, cùm poſſe non peccare valebit, donec ei confirmans gratia non poſſe velle & non poſſe peccare ſuperauxit. Conſentit nobis Auguſtinus in tertio contra Iulianum: fruſtra, inquit, putas ideo in paruulis non eſſe delictum, quia ſine voluntate, quæ in eis nulla eſt, eſſe non poteſt. Hoc enim rectè dicitur propter proprium cuiuſque peccatum: non propter primi parentis originale delictum ſiue contagium. Quod ſi nullum eſſet, profecto nulli malo paruuli obſtricti, nihil mali vel in corpore vel in anima ſub tanta Dei poteſtate paterentur. Vide in his verbis prudens lector hanc maximam incurrere. A quocunq; remouetur pœna peccati, ab eodem & peccatum remouetur: & non conuertitur. A quibus ergo paruulis remouet in corpore & animo peccati pœnam Auguſtinus prius ab eis remoueri docet peccatum omne & contagium peccati. Illi ergo non D eſſent nec Deus nec Dij: & tamen poſſent ſi vellet nõ peccare, & confirmati non poſſent peccare. Rectè ergo & veriſſimè Anſelmus, quia cũ eo eſt veritas: & filius veritatis Auguſtinus.

Explicit de conceptu virginali & peccato originali.

IN S. ANSELMI CANTVARienſis Archiepiſcopi tractatum, De Sacramento altaris.

PRAEFATIO F. IOANNIS PIcardi Victoriani Canonicorum Regula.

CVm viderem huic tractatui, in operibus Anſelmi dari locum à pleriſque, ſcilicet Vincent. Bellonac. lib. 26. ſpec. hiſtor. cap. 71. memoriali Hiſtoriarum. D. Anton. part. 2. hiſtor. tit. 16. cap. 11. Petro Aquilino lib. 6. Catalog. Sanctorum. cap. 56. non mediocriter dolebam tam fructuoſum opus deperijſſe. Inter hæc occurrit Bibliotheca noſtra ſcriptus codex, & ſimilitudine argumenti, & eruditione, & ſtylo referens Anſelmum: ſed ἀνεπίγραφος *&* ἀνώνυμος *erat vt pleraque alia ignotorum authorum ſcripta. Et quidem illà ſuadebant, pro Anſelmo complecti, hæc è à complexibus retrahebant, monebantque nihil temerè euulgandum. Sic mihi perplexo Nicolaus Faber præcipuus bonarum literarum fautor, liberaliſſimè miſit apographum Anſelmi nomine, eodemque inſignitum titulo. Quod mox ad noſtrum exemplar oculatius vidi pluſculis in locis emendaui nonnihil adiutus varijs eiuſdem libri teſtimonijs à Thoma Valdenſi relatis in Tom. 2. de Sacramentis; quo etiam non mediocriter vſus ſum ad reſtituendas capitum & titulorum diſtinctiones: Præter quas diuinarum ſcripturarum ſanctorumque Patrum loca*

(qua

A (*quæ vel creberrima ſunt*) *appoſitis adoram notis deſignaui. Quod quanti ſudoris ſit probè norunt, qui id ſaxi volutarunt aliquando. Nam præterquam, quòd hæ citationes aut corruptæ, aut truncatæ erant, oportuit aliquot eóſque integros percurrere libros, ſic tamen incaſſum aliquando, vt quod quærerem, non offenderim. Cæterùm, vt lectorem de genuino huius tractatus authore nempè Anſelmo Cantuarienſi faciam certiorem, Thomas Valdenſis excellentiſſimus Theologus, qui huius tractatus ſententijs creberrimè explodit, &* τοφίδι *VViclefitarum, præſto eſt, fide ſua iubens eſſe cap. 42. to. 2. de Sacramentis, vbi producens authores Berengario contemporaneos aduerſus VViclefum ait:* Anſelmus in libro de corpore Domini parte prima, quam epiſtolari more ſcribit, increpans illum Berengarianum authorem tuum de officijs diuinis eò quòd poſuit panem remanere in Euchariſtia: Panis (inquit) ſubſtantiam poſt Dominici corporis conſecrationem &c. *Hæc enim reperire eſt longiuſculè à principio. 1. cap. At ne quis ex homonymia alium generet ſcrupulum. Idem ſub finem cap. 43. recenſens impugnatores Berengario ſuperſtites ait:* Velut primas Lanfrancus, Guimundus Epiſcopus: tandem Anſelmus primas: *cap. 54. clariſſimè:* Hunc paſſum Lanfranci ſequitur e veſtigio filius eius Anſelmus in libro ſuo de corpore & ſanguine Domini cap. 11. *& cæt. Cur autem Anſelmum Lanfranci appellet filium, ſciet qui eius vitam legerit. Cætera teſtimonia ex hoc Anſelmi opuſculo à Valdenſi producta notauimus in margine, vt ſciat lector quanti momenti indicauerit ad refellendas VViclefitarum gerras. Verum etſi paſſim hoc opus vocitet de corpore & ſanguine Domini, eam tamen ob cauſam titulum non mutaui, quòd illum in cæteris authoribus reperterim, nec non in exemplari*
B *Nicolai fabri; his adde quod ſola verborum ſenſus nulla prorſus ſit diſcrepantia. Cùm autem in primo capite totus ſit Anſelmus in diſcutiendis aliquot ſententijs exaratis apud Rupertum lib. 2. de offic. diuin. qui ſupra 200. annos ſcilicet tempore Valdenſis putabatur eſſe Valeranus ad quem ſcripſit Anſelmus: Nos tanti viri nomine cauſam ſuſcepimus tuentes & aperientes eius mentem quantum per veritatem Catholicam datum eſt, lectorem velim exoratum ne ad ſingulas annotationes exclamet, Ohe iam ſatis eſt. Malui enim ſuis eum verbis, etſi prolixius oſtendere innocentem: Vt pateat ſi quæ ſubobſcurius vel durius ſcripſerit, aut dixerit; non hæreſeos pertinacia, ſed humanæ mentis infirmitati vertenda, eamque ob cauſam candide interpretanda. Circa quem verò annum id operis Anſelmus excuderit, conabimur enucleare in tertia annotatione poſt nonnulla eaque non pœnitenda de Berengario præmiſſa. Verùm ſerò, & forſan ſeriò monendi fuerint eruditi Anſelmum noſtrum, vt apparet, & ratio ſuadet, eiuſdem quidem materei, ſed ordine altero excudiſſe tractatum de Corpore Chriſti, quem notat. Balæus cent, 13. ſcriptorum Brytanniæ, cum hoc initio:* primùm in hoc noſtro tractatu.

S. ANSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEpiſcopi tractatus de Sacramento altaris.

De quibuſdam ſententijs leuiuſculis in opere Ruperti de diuinis officijs fratri in Chriſto Chariſſimo, illuminatos oculos cordis.

CAPVT PRIMVM.

Ego, & relego Chariſſime opus veſtrum de officijs: multumque me delectat eius lectio, tum pro ſui vtilitate, cùm pro autoris dulciſſima mihi charitate. Sed quoniã veritas charitatis & charitas veritatis adulationis odit fucum, & videor mihi videre in facie pulchri operis, nęuũ vnũ qui quid ẽ etſi interim inter nos beneuola quadã diſſimulatione tegatur, vel coleretur: tamẽ ſi opus hoc exierit in manus eorum, qui carpere amãt aliorum, etiam bene dicta; futurus es in ſignum, cui à multis contradicetur. Cùm enim in ordine diuini huius ſacrificij; tria illa digeſturus materiã, intẽtionem, cauſamque finalem de materia agens dixiſti poſt multa: Sed dicit mihi aduerſarius; viuens, & ſenſibilis in corpore ſuo, mobiliſque eſt Deus, & homo Chriſtus: Corpus autem ſacrificij vitam non habet, ſenſum non habet, mobile nõ eſt Corpus igitur Domini non eſt. Ad hoc vos *contra aduerſarium: obſecro te quam in corpore Domini vitã requiris? Eſt enim vita animalis eſt & ſpiritualis: Animalis vita quinque ſenſibus fungitur: viſu, odoratu, auditu, guſtu, & tactu. Hæc vita animalis eſt, carnalis eſt, caro eſt. Dominus autem Apoſt. dicit quod caro non prodeſt quicquam. Solam ergo ſpiritualem vitam in ſacrificio nobis adminiſtrare ſapientiam eius decebat, quæ eſt ſanctificatio, benedictio, miſericordia, & veritas, iuſtitia & pax. Hæc autem eius vita ſpiritualis ſic eſt in corpore ſacrificij, abſque eius vita animali. Quomodo lux ſolis abſque calore eius in corpore lunæ nobis repræſentatur. Primùm quid hoc ſacrificij corpus appelletur, penitus non aduerto.* Cùm enim ad benedictiones myſticas operante inuiſibiliter verbo Dei, corpus in corpus, ſubſtantia mutata ſit in ſubſtantiam: ſicut in menſa nuptiali, àqua in vinum mutata Solum adfuit vinũ, in quod aqua mutata erat: ſic in menſa altaris, ſolum adeſt corpus Domini, in quod verè mutata eſt vera panis ſubſtantia, niſi, quòd de aqua nihil remanſit in mutatione illa: De pane verò mutató, ad peragendum ſacri inſtitutum, myſterij ſola remanet ſpecies viſibilis. Vnde B. Ambroſius: *ne (inquit) horror cruoris fieret. Ideo in ſimilitudinem accipimus Sacramentum.* Nam panis ſubſtantiam poſt Dominici corporis conſecrationem in altari ſupereſſe, ſemper abhorruit pietas Chriſtiana: nuperque damnauit in Berengario Turonenſi; eiuſque ſequacibus. Nam ſi hoc admitteretur, iam verbum non incarnatum tantùm ſed etiam ſi dici poteſt, in panatum diceretur: ſi ſicut ille dicebat, panis ſic in corpus Domini tranſiret, vt tamen panis eſſe non deſineret: Corpus igitur ſacrificij non aliud intelligo, niſi quod mortuũ eſt, & reſurrexit: quod non corpus ſacrificij, ſed, ſicut verè appellamus, corpus Domini: Quod ipſum eſſet, quod in altari ſacrificatur, qui non concedit; in eorum numero ſe conſtituit, qui retro abierunt, dicentes: Durus eſt hic ſermo. Sed & vos corpus illud ſacrificij, aliquando appellatis corpus Domini: ſed ſalua pace veſtra, dictum ſic infertis quod neſcio an corpori ſacrificij, ſed corpori Domini nequáquã conuenit. Nam corpus Domini, immò Dominum Ieſum in corpore ſuo ipſo, tanquam in corpore, in quo nobis præſto eſt in altari, (quod non eſt aliud quàm quod ſedet ad dexteram patris) motum & ſenſum habere & per omnia noſtrę eſſe naturæ, licet alterius gloriæ, contradicet nullus niſi inſipiens ille qui dixit in corde ſuo: nõ eſt Deus Quod ſi corpus ſacrificij viſibilem illam ſpeciem appellaris, quæ apparet in altari, videlicet propter ſimilitudinem panis corporalis, ſtultus & ineptus erit ille aduerſarius, qui ea requiret in ſpecie panis, quæ propria ſunt viuentis corporis, id eſt, vitam & ſenſum & motum: & non potius ea quæ propria ſunt

C *Thomas VValdenſis 200. ab hinc annos totam hanc Paginam deſcripſit cap. 47. to. 2. de Sacramentis: nec non pleroſque huius Tractatus locos.*

Id Argumẽti producit Thomas VValdenſis to 2. de Sacram. cap. 21. & 47. hæc extant apud Rupertum lib. 2. de offic. diuin. ca. 9.

Reſponſio Authoris huius de offic. diuinis: ad quem hæc Anſelm. reſcripſit.

Anſelmi reſpõſum ad
D
rationem ſuperiorem hoc autem Thomas VValden. ſupra cap. 31. allegat.

1. Ioann. 2.

De conſ. diſt. 2.

Codices impreſſi hæc dicunt, ſed aliquot verbis mutatis, in fine cap. 4. lib. 4. de Sacra. & c. 1. lib. 6.

Citantur hæc à Tho. VVald. cap. 42. to. 2. de Sacram.

Hoc vtitur teſtimonio Tho. VVal. c. 31. to. 2. de Sacram.

Ioan. 6.

Pſal. 13.

hæc iterum Tho. VVal. ſupra.

A ſunt illius ſpeciei vt eſt rotunditas albedo, & cætera huiuſmodi. Nam ſimilitudo illa panis quæ in altari carnis ſe oculis ingerit, per ſe inſpecta non eſt corpus Domini. Sed cùm eſſet quiddam priori ſimile, id eſt, pani inhærens vel accidens, migrante in Dominicum corpus ſubſtantia cui inhærebat, remanſit ad peragendum ſacri inſtitutum myſterij. Quod quidem eſt viſum contra rationem & omnis mundanæ ſapientiæ, vt ſublata ſubſtantia, ſubſtantiæ accidens ſubſiſtat: ſed legi naturæ non ſubiacet Deus; immò ipſius legis lex eſt. Creator enim poteſt quoque accidentia ſubducto ſubſtantiæ fundamento, vel continere vel in aliam transferre ſubſtantiam, qui terram ſecundùm Prophetam appendit in nihilum: vel ſecundùm alium, ſuper maria fundauit eam, & ſuper flumina præparauit eam. Qui & de hoc ipſo corpore ſuo, de quo agimus, hæc mirabiliter operatur quod etiam de diuina eius ſubſtantia via poteſt capere humanę animę infirmitas, vt illud clauſis ianuis introducat, & palpabile præbeat. Vt cùm in Sacramento diſtribuitur fidelibus, faciat de eo quod ſcriptũ eſt, qui multũ, nõ abundauit; & qui modicum, non minorauit vnoquoque momento & in dexteram patris ſedeat in cœlis, & ſacrificetur in menſa altaris. Itemque vno eodemque momento à ſolis ortu vſque ad occaſum, ab Aquilone ad Auſtrum preſto ſit omnibus fidelibus hoc quod tradidit ipſe in ſui memoriam celebrantibus fideliter. Quia de corpore cogitare non poteſt aliquis, qui ſit in corpore. Eſt igitur in myſterijs vera Dominici corporis ſubſtantia, ſed abſque viſibili ſpecie ſua, & eſt vera ſpecies viſibilis panis, ſed abſque ſubſtantia ſua. Vnde B. Auguſtinus. Quod, inquit, videtis in altari, panis eſt & calia quod nobis renuntiant oculi noſtri: Quod autem fides poſtulat inſtruenda, panis, corpus eſt Chriſti, & calix, ſanguis eſt Chriſti. Et Beatus Ambroſius vt ſicut quæ erant, ſint, & in aliud commutentur. Nihil enim falſum factum putandũm eſt in ſacrificio veritatis, ſicut fit in magorum preſtigijs: vbi deluſione quadam falluntur oculi, vt videatur illis eſſe, quod non eſt omnino. Sed vera ſpecies viſibilis panis, quæ fuit in pane, ipſa facta præter ſubſtantiã ſuam quodammodò in aliena peregrinatur continente eam: qui fecit eam, & ad ſuum transferente corpus. Quę tamẽ trãslata ad corpus Domini, non eo modo ſe habet ad illud, quomodo accidens ad ſubſtantiam: quia corpus Domini in ſubſtantia ſua, nec album efficit albedo illa, nec rotũdum rotunditas: ſicque de reliquis. Namque, ſicut dicit B. Auguſtinus, viſibiliter neceſſe eſt celebrari, quod tñ inuiſibiliter neceſſe eſt intelligi: ad quod neceſſaria eſt ſpecies illa ad myſterij ritum: ad guſtus ſuffragium neceſſario & pio conſilio quaſi perfunctoriè admittitur quopacto in accipiendo Sacramento, conſumitur. Conſumptibilis enim erat, & obnoxia corruptioni: Quod eſſe non poteſt ſecundùm id de quo Propheta, nõ dabis (inquit) ſanctum tuum videre corruptionem. Deinde cũ corpus iſtud ſacrificij in viuere negatur, vita animali vellem diceretis apertius quàm vitam animalem dicatis. Dicit Apoſtolus vt ſpiritus noſter & anima & corpus conſeruetur in diem Domini. Secundùm hanc definitionem, quod in omni homine poſſibile eſt inueniri, duæ vitæ diſcernuntur quæ inuicem ſibi aduerſantur, ſpiritualis & animalis. Horum enim trium ſpiritus videlicet & animæ & corporis: cùm duo vltima primo ſeruiunt, vita eſt ſpiritualis. Cùm duo prima, vltimò: vita eſt animalis. Hanc vitam appellare

Hoc teſtimonio Tho. Valden. liberat Anſel. à calumnia VVicle. c. 82. to. 2. de Sacram.

Iob 26. cod. Imp. habet ſuper nihilum.

Pſal. 23.

Ioan. 20.

2. Cor. 8.

Exod. 16.

Vbi non iiſdem prorſus verbis, ſed eodem ſenſu id legitur.

Hunc locũ à VVicleſo preperam interpretatũ Tho. Valden. tuetur

B

& explanat c. 82. to. 2. de Sacram.

B. Ambroſ. c. 4. lib. 4. de Sacram.

Auguſt. de conſ. diſt. 2. non hoc corpus.

Pſal. 15.

1. Theſſ. 5.

animalem conſuetudo eſt ſcripturarum taliſq; eſt. C
homo qui non percepit quæ Dei ſunt. Hac autem vita animali qui viuere dicit corpus Chriſti, non viuit ipſe peiorque eſt omni animali. Quod ſi nomen animalitatis in hoc coarctemus, vt animalem vitam dicamus qua viuificatur tantum corpus, & ſenſificatur: quoniam quicunque corpori Chriſti poſt reſurrectionem ex mortuis derogat vitam & ſubſtantiam noſtræ naturæ, licet alterius gloriæ inuideat, maximè verum aſtruat quod dicit: *viuit Chriſtus* cum membris auferat reſurrectionis ſpem, quam in capite videtur perimere. Ecce hoc eſt quod in opere veſtro me offendit & nonnullos fratrum noſtrum in quem ſenſum & id concurrere videtur quod paulo ſuperius diceratis. Sic enim ibi legitur: quippe qui *viſibilem panem ſacrificij comedit, & inuiſibilem à corde ſuo non credendo repellit. Chriſtum occidit, quia vitam à viuificato ſeiungit, & dentibus ſuis mortuum lamat corpus ſacrificij, ac per hoc reus eſt corporis & ſanguinis Domini.* Et in hunc ſenſum conſonare videtur quidquid propoſitum vel ſumptum eſt in ſententia illa de ma eria ſacrificij ſancti. Quod vtrum correctione indigeat, veſtro legentiumque iudicio derelinquo. Nunc vnum eſt quod precor charitatem veſtram, per ipſum qui eſt charitas, ne me quaſi de integritate fidei noſtræ dubitantem (quod longè ſit à corde meo, & ſcientia mea,) æſtimetur in opus ſtudij veſtri quaſi cenſoriam tuliſſe ſententiam: iactabunda quadam temeritate ſed fraterna charitate & amica ſollicitudine (teſte Deo loquor) pro vobis ſollicitus: ſic vellem hoc omne opus ſtudij veſtri, & laboris exquiſitum eſſe, & circumſpectum priuſquam in manus exiret eorum qui foris ſunt, vt qui rodere vellet, non inueniret vbi dentem poſſet figere, & vt ſyncerum vas nullum poſſet incruſtare. vale:

1. Cor. 2.

Ruper. l. 2. de offic. c. 9. ſuprà.

integrum hunc locum vſq. ad finẽ huius capitis, legere eſt exaratum, apud Tho. Vald. cap. 47.

D

Exponit cauſam ſuſcepti huius operis Chariſſimo ſuo electo ex millibus ſum ille ſcripſum.

Caput I.

CVm nuper *recta exigente cauſa*, cuidam fratri noſtro breuiter de ſacramentis ſcripſiſſem: ſumpto inde cogitandi exordio, rationes quaſdam ex patrum ſententijs ſumptas cœpi inuicem conferre: Et quædam quæ in libris eorum & maximè beati Auguſtini ſuper hac re nonnullos turbare ſolent, in vnum colligens tentare cœpi vtrum aliquid inde poſſem conficere. Cùmque ex conflatione illa opuſculum hoc neſcio quomodo exiiſſet, vobis, præ omnibus, putaui deſtinandum: mihi, & vobis ſolummodò habendum: vt cùm in eo correxeritis quæ corrigenda ſunt, & meum opus & veſtrum ſit cùm ego fecerim, vos correxeritis: niſi quod magis erit veſtrum quàm meum, ſi non benè factum à me, bene fuerit à vobis correctum. Poſt finem verò opuſculi ſententias ipſas patrum congeſſi, pro quibus explanandis & ſibi inuicem conciliandis opus ipſum aggreſſus ſum, licet per ipſum opuſculum paſſim eas diſperſerim & vbi opportunum fuerat, ipſa verba eorum ponere maluerim quàm mea.

Quomodo Chriſtiano expediat accedere ad fidem, & quid ſit ipſa fides.

Caput II.

CVm Chriſtianæ fidei veritas quaſi hoc ſpeciali iure præemineat, vt non ipſa per intellectum ſed per eam intellectus quærendus ſit. Cuius intellectus, omnem à ſe compeſcit ſuperbum

A vel curioſum intellectorem, vel eum qui multis & varijs quæſtionibus in fide non quærit niſi gloriam ſuam, vel eum qui quaſi ratiocinando & retractando dubijs quibuſdam deliberationibus explorat vtrum credendum ſit quod credendum in-
Matth. 5. dicat diuina auctoritas. Beati verò pauperes ſpiritu, qui paruulos ſe cognoſcunt & lacte nutriendos, donec apti ſint ad ſolidum cibum, *attendũt
thas accedunt ſimpliciter ad fidem, quos ſuſcipit & exercet, & eorum eſt quæ non omnium eſt fides. Aliudque eſt fides, aliud ſcientia: ſcientia ratione & intellectu colligitur, fides vero ſola auctoritate inducitur. Qui ergo nihil credere vult, niſi ratione vel intellectu præcedente, hic rem confundit & ſcire omnia volent, nihil credens, fidem quæ in ipſo eſt vi-
Paul. He. 11. detur adnullare. Sed credere oportet accedentem ad Deum quia eſt ſcriptura, & iuſtus ex fide viuit.
Abac. c. 2. Vnde cùm de Sacramentis ſanct ſanctorum corporis Domini noſtri Ieſu Chriſti: quod illemet ipſe, ſcripturus non abs re puto de hoc & de huiuſ-
Boetius modi cogitantes vel loquentes mecum pariter commonere non nimiũ inniti ſenſui ſuo, ſed prudentiæ ſuæ ponere modum. Intendere verò aciem mentis in rem de qua agitur & ſecũdùm Boetij viri prudentiſſimi ſententiam, ſicut res eſt ſic de ea fidem capere tentare, non enim eſt hominis rationem habentis, cum tractat diuina penſare ea ex his rebus quæ infra Deum ſunt, & omnipotentiæ immenſitatem intra terminos noſtræ poſſibilitatis anguſtare, eamque naturam quodam modo diſputando velle informare ad exemplum non imitabile, in qua ſtant eſſentialiter omnes cauſales formæ rerum labentium temporaliter. In hac enim deſurſum non deorſum trahenda ſunt rationum exempla per probationum argumenta. Alio-
B quin qui hoc non facit, ſimilis ei æſtimandus eſt qui fontem riuo, & non riuum fonti attribuit.

Quomodo æſtimandum ſit de corpore Domini.

Caput III.

HAc igitur conſideratione myſterij, Chriſti carnem ſapere nõ debemus ſecundùm carnem. Nam etſi Chriſtum ſecundùm carnem nouimus, ſed nunc iam non nouimus. Rurſumq; car-
2. Cor. 5. nis veritatem non ſic debemus quaſi ſpiritualiter ruminando attenuare, vt naturam verbo Dei vni-
Aduerſus VVicleſum. ad producit Tho. V al. c 51. te. 2. de Sacram. tam non tamen in verbum mutatam quaſi ratiocinando videamur deſtruere. Nam Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula: qui naturam illam, quam carni communicauit & ſanguini, vt fratribus per omnia aſſimilaretur miſericors pontifex: ſic glorificauit vt non deſtrueret, ſic prouexit vt non exinaniret, ſic enim eſt cogitandum
al. rimande corpus Domini ſicut eſt, noſtræ ſcilicet naturæ, ſed alterius gloriæ. Eſt enim quidem non quid
al. ſeruãdo ſpiritus aut Deus, ſed tamen ſpirituale quodammodo & diuinum Si enim noſtræ humilitatis cor-
Hebr. 13. al. ſimile. Philip. 3. Coloſſ. 2. pus reſurrectione glorificatum, ſpirituale erit inquantum, ſpirituali potentia, & incorruptione & gloria præeminebit. Quanto magis iſtud, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, eius qui reſurrexit à mortuis, primitiæ dormientium eſt Chriſtus Si in nobis fiet tunc vt quicquid mortale eſt, abſorbeatur à vita, quicquid hominis eſt in melius commutetur, vt quod nunc eſt anima & corpus tunc ſit totum ſpirituale vel Spiritus:
al. vnitis. quantò magis quod ex iniunctis in idipſum naturis naturæ vtriuſque res eſt mente carens in vtroque Deus & homo Chriſtus, cùm in virtute reſurrectionis ſuæ ea quæ erant paſſibilis & mortalis hominis, finem fecit habere formam. Illam quæ

diranda erat tantæ glorificationis augmento, & C
in ſemetipſo prouexit, vt ſicut dicit Apoſtolus, exaltaret illum & donaret illi nomẽ quod eſt ſupra *Philip. 2.*
omne nomen: & ſi natura carnis, ex quo ſummæ illi naturę vnita eſt in tanta vnitate ei ab ipſo conceptu virginis eſt concepta, vt nec ſine homine diuina, nec ſine Deo agerentur humana: Et per hanc vnitatem etiam in diebus carnis ſuæ homo Chriſtus potuit diuina. Quantò magis cum exaltatione illa qua illũ exaltauit Deus, humilitas eius mutata eſt in gloriam, infirmitas in virtutem, mors in vitam? Nam quod de humanitate eius per reſurrectionem glorificata ſecularis philoſophia ratioci- *referatur*
nationibus videtur inſuſceptibile, vt clauſis ianuis *hic locus à*
ad diſcipulos intraret mortalis exercuit v. c. dũ de *Tho. VVal.*
thalamo vteri virginalis ad currendam viam diſ- *c. 73. to. 2.*
penſationis humanæ clauſis naturę ianuis proceſ- *de Sacram.*
ſit. Quod ſi corpus illud intrare & exire per clauſa potuiſſe, virtus auctoris & pietas fidei eſſe fecit *Ioan. 20.*
credibile, alia etiam quæ præter naturam corporis ſunt, poſſe corpus illud vel potuiſſe, non video quid facere poſſis incredibile.

Chriſti corpus eſſe in diuerſis locis vno tempore non tamen vbiq;. Cap. IV.

NAm etſi ſpiritus noſter in quo ad imaginem Dei conditi ſumus, cùm ſecundùm imaginem eius qui creauit eum in regno machinæ corporalis, cui præeſt ſic quodã modo ſe habeat, quo- *His vtitur*
modo Creator in regno creaturæ ſuæ, vt ſicut ille *Tho. ſupra.*
vbiq; locorum eſt, & totus eſt, ſic iſte in toto corpore ſuo ſit, & vbiq; totus ſit, licet ratio humana non comprehendat modum quo id fiat. Cur tandem difficile videbitur naturã carnis illi ſummæ naturæ ſic vnitam eſſe vt eius facta ſunt omnia quę D
illius ſunt, maximè poſt reſurrectionis glorificationem ex diuina potentia poſſe vt in diuerſis locis, ſic non diuerſo tempore. Nam vt ait Apoſtolus, & *2. Cor. 13.*
ſi crucifixus eſt ex infirmitate noſtra, viuit tamẽ ex virtute Dei: ſicut enim dignioris & ſubtilioris naturæ ſpiritum rationalem conſtet eſſe: quã quodlibet corpus. Illud tamen corpus quod ſuper omnes cœlos in eo qui ſuper omnia eſt, meruit exaltari dignus & ad omnia quæ voluit ſubtilius & efficatius puto eſſe quàm ſint aliqui non ſolum infe- *Hebr. 1.*
riores ſpiritus, ſed & omnes illi qui cœlorum nomine meruerunt appellari Nam quamuis etiã corporalis eius eleuatio, qua ſuper cœlos eleuata eſt illa natura, procul dubio ſit credenda: tamen exaltatio qua exaltata creditur ſuper cœlos, ſic diuerſiſſimè intelligenda eſt, vt dignitate, gloria, & poteſtate ſuper omnia cœleſtia credatur glorificata. Cùm ſederit enim, vt ait Apoſtolus, ad dexteram maieſtatis in excelſis, tãtò melior Angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Et profectò dextera non aliud intelligenda, quàm ea, quæ maieſtas illa habet potiora. Nec tamen naturam corporis Dominici vbique eſſe dico, quia *Hac authoritate VVicleſo reſpõdet Thomas VVal. c. 79. te. 2. de Sac.*
nec opus eſt, niſi vbi vult, & niſi fidei certo ſacramento hoc operatur ad quod aſſumpta eſt & glorificata myſterijs videlicet ſaluationis humanæ. Ambroſius. *non enim ſecundum naturam diuinitatis interpretandum eſt quod per illam naturam eſt.* Nam etſi credamus à Chriſto carnem ſuſceptam, non tamen diſcernimus naturam verbi & carnis, nobis *Amb. lib. de incarn. c. 4.*
dicetur ſi rectè offeras, recteque non diuidas peccaſti. Deus enim ſolus neceſſariò vbique eſt, quia *in principio verbum manſit immutatum.*
cùm omnia in ipſo conſtent, nec poſſet eſſe vbi illum conſtringeret deeſſe. Ideoque ſubſtantiam eius & potentiam vbique adeſſe ineuitabile exigit neceſſarium. Si ergo conſtat in diuerſis locis vno

horæ

A horæ momento eſſe poſſe corpus Chriſti, ſed lege creatricis naturæ non creatæ. Cùm autem creatæ naturæ natura ſit creatricis naturæ legibus in omnibus obedire: ſi aliquando ea ſua reſoluenda illi permittit qui ea inſtituit & ordinet, non debet videri errare & deuiare ab ordine ſuo, maximè etiam & illa natura quæ in vnitate naturæ coniuncta eſt illi verbo per quod facta eſt omnis creatura & per quod non poſſet amodo eſſe, niſi ſicut dicit *Euangeliſta, in ipſo vita eſſet*. Sic tamen cogitemus illam naturæ vnitatem, que licet Deus ſit & homo, non duo tamen ſed vnus eſt Chriſtus, ſecundùm

Ioan. 1. Ex Athanaſ. Symbo. quam ipſe Dominus: *nemo*, inquit, *aſcendit ad cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo*. Et de qua Apoſtolus,

Ioan. 3. 1. Cor. 2. *ſi*, inquit, *cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*: cùm homo Chriſtus quantum in ſuæ proprietate naturæ, id eſt, humanæ ante conceptum virginis non fuerit, nec in ſuæ proprietate naturæ Dominum gloriæ crucifigi poſſibile, ſi, inquam, hanc perſonæ cogitemus vnitatem, participationem humanæ naturæ cum Deo: & in cœlo, & in terra, & vbique, etiam ante conceptû virginis & fuiſſe & eſſe credendus eſt homo Chriſtus. Quemadmodum ſecundùm participationem diuinæ cum homine naturæ, procul dubio Dominus gloriæ credendus eſt crucifixus, ſecundùm hanc enim naturæ *vnitatem* vno momento Chriſtus Dominus & in ſepulchro quieuit, & in cœlo, & in terra, & vbique fuit, ſed ſecundùm vnitatem ſolam: eodem temporis momento in ſepulchro quieuit, ſed in carne ſola. Eodem tempore in inferno erat, ſuos liberans, ſed anima ſola. Eodem tempore in cœlo ad dexteram patris ſedebat, ſed in deitate ſola. Et ſi de quolibet horum requiramus, Chriſtum Dominum planè reſpondendum eſt feciſſe, ſed ſecundùm proprietatem cuiuslibet ſubſtantiæ. Sed de hac corporis eius præſentia non

B modo agitur, ſed ſecundùm illam naturam de qua agere cœperamus, adeſſe vno tempore in diuerſis locis Dominus in corpore ſuo, incomprehenſibili & inenarrabili modo, certa tamen fide, vbicunq; exigit res ſalutis humanæ. Qui enim in manifeſta-

Pſal. 46. tione illa corporis ſui, in qua poſt reſurrectionem aſcendit in cœlum in iubilatione Apoſtolicę congratulationis, & voce tubæ angelicæ teſtificationis vno aliquo loco continetur quicunque ille locus ſit, quem nemo velit inueſtigando quærere, qui non vult errare, futurus ibi vſque ad tempora reſtitutionis omnium, & tunc demum venturus quemadmodum viſus eſt aſcendere & in cœlum.

Quomodo neceſſaria nunc ſit nobis præſentia Corporis Domini.

Cap. V.

SIcut enim exigit neceſſitas ſalutis humanæ, vt adſit vbi opus ſit: ſic etiam exigit, vt ſic adſit corpus eius, ſicut opus eſt. Iam enim non eſt neceſſaria nobis illa eius manifeſta præſentia, qua hic cum hominibus conuerſatus eſt Chriſtus: cum natura noſtra eius morte redimenda fuit, in qua ſolus innocentem ſe inuenit. Etenim aliter crucifigi non poterat niſi ex infirmitate, & niſi in manifeſtatione carnis, & diſtinctione membrorum exhiberet ſe talem qui crucifigi poſſet. Neceſſaria tamen nobis eſt præſentia eius eo modo quo eam neceſſariam ipſa veritas teſtata eſt, dicens: Niſi mā-

Ioan. 6. ducaueritis carnem & biberitis ſanguinem meum non habebitis vitam in vobis manentem. Oportet igitur nos Chriſti carnem manducare, ſi vitam in nobis manentem volumus habere. Nam caro eius verè eſt cibus, & ſanguis eius verè eſt potus. Quod enim potu & cibo appetitur in hoc ſolo cibo pręſtatur: ſcilicet vt vltra non eſuriatur. Et ſicut igitur cibo id appetitur, vt viuatur, ſic ad eam vitam qua

C viuitur, ſolummodo per hunc cibum peruenitur. Cibus enim hic ad vitam æternam animæ conſerendam collatus eſt, non ad ruinas ſuſtentandas huius miſeræ vitæ, quę vapor eſt ad modicum parens Hic ergo modus eſt, quo neceſſaria nobis eſt ad ſalutem & vitam præſentia corporis eius, videlicet vt manducetur à nobis factus panis noſter quotidianus. Oportebat autem vt ſicut cum neceſſaria nobis fuit viſibilis eius præſentia inuiſibile in ſuis, viſibile factum eſt in noſtris verbum caro: ſic cùm res exigit noſtræ ſalutis vt manducetur caro eius, quòd non eſt ipſa caro in natura ſua hac in aliena, manducabitur. Quod in nullis rebus aptius fieri potuit, quàm in eis, quæ inter omnie victualia humani corporis quodammodò tenent principatum, quæ ſunt panis & vinum. Nam & ad literam præ cunctis cibis panis cor hominis cōfirmat, & vinum lætificat. Quid ergo diuina pietate dignatus eſt in humeros ſuos eleuare ouem perditam. i. in vnitatem perſonæ ſuæ aſſumere corru- Pſal. 103.
ptam naturam noſtram: idem nunc terrenam ſubſtantiam panis ſuſcipiens in virtute diuinæ potentiæ cui in omnibus & per omnia ſubeſt, cùm voluerit poſſe, tranſmutat in veritatem carnis ſuæ. Sup. 12.

De viſibili ſpecie in Sacramento Corporis Domini.

Caput VI.

DVm verò mutat naturam in naturam, ſubſtantiam in ſubſtantiam, corpus in corpus, hoc ſolum de eo immutatum in eo in quod mutatum eſt, facit ſuperesse quod res exigebat, ſcilicet, vt cùm panis ſubſtantia in illam tranſiret ſubſtantiam, quæ ſedet in dexteram patris. De qualitate prioris ſubſtantiæ hoc ſibi vendicet, vt ſecundùm ritum myſterij tractabile fiat, & guſtabile ex D
illa natura, quod non erat ex ſua: & cōtra omnem ſecularis philoſophiæ rationem & intellectū mutata panis ſubſtantia in aliam ſubſtātiam ad quodam myſterij obſequium quædam accidentia, quę illi inhærebant, ſic tranſtulit in mutatam. Vt corpus Domini licet albedo non faciat album, nec rotunditas rotundum, ſed huiuſmodi omnia ſic cōſeruantur: vt licet vero humanitatis eius corpori adſint, non tamen inſint, non tamen iſtud inficiāt, vel afficiant ſicut accidentia ſubſtantiam cui accidunt, ſed exterius ſeruientia ad corpus Domini quodammodò obtegēdum quod in forma & natura ſua verè perſiſtit quoddam vnum, quod pani inerat naturaliter & non inerat corpori Domini, & ineſſe illi exigebat res Sacramenti tegminis ſui obſequio in iſtud faciat tranſire vt verè fiat ſecūdùm ritum myſterij tractabile & guſtabile, quod non erat: in qualitate naturæ ſuæ & hoc mihi videtur illa ſpecies panis viſibilis in Sacramento altaris. Sed nec magis mirandum hoc eſt, quod poſt ſubſtantiam facit Deus ſubſiſtere accidētia: quàm hoc quod ipſe eſt ſubſtantia nulla recipiens accidentia, quicquid eſt ſubſtantialiter exiſtens, ſine qualitate bonus, ſine quantitate magnus ſine loco vbique præſens aut patiens, ſicq; de reliquis.

Diſputat de naturali mutatione formarum, vt in clarius argumentum tranſubſtantiationis.

Caput VII.

SED libet de communi & naturali, & ſecūdùm naturam poſſibili natura vel formarum tranſmutatione ſubtilius aliquid indagare, vt videamus & intelligamus quid in ſacrificio ſancto ſe-

A cundùm naturam, quid ſupra naturã faciat noſter omnium creator & ordinator Deus. Boetius, ſola quippe mutari transformariq́; in ſe poſſunt quę vnius habent naturæ commutatiuæ ſubſtantiã. Sed hęc omnia ſecundùm ea quę in ſe & facere & pati poſſunt. Id verò probatur hoc modo, nec enim poteſt in lapidẽ permutari, nec in herbã, nec quodlibet aliud corpus, in quod aliud transfigurari poteſt, niſi & eadem ſit materia rerum in ſe tranſeuntium & à ſe & facere pati poſſunt, vt cùm vinũ atq; aqua miſcentur, vtraq; ſunt talia quę actũ ſibi paſſionemq́, communicent, poteſt enim aquę qualitas à vini qualitate aliquid pati: Et iterũ vini qualitas ab aquę qualitate aliquid pati. Atque idcirco ſi multũ quidem fuerit aquę, vini verò pauluium, non dicetur immixta, ſed altera alterius qualitate corrumpitur. Si quis enim vinum infundat in mare, non mixtum mari vinum ſed corruptũ in mare. Idcirco quoniam qualitas aquę multitudine ſui corporis non paſſa eſt à qualitate vini ſed potius in ſeipſum vini qualitatem propria multitudine cõmutauit. Si ergo ſint mediocris atque æqualis vel paulo inęqualis naturæ quæ à ſe facere & pati poſſunt, illę miſcentur, & mediocribus inter ſe qualitatibus temperantur, Atq; hęc quidem non in corporibus omnibus, ſed ijs tantùm quę a ſe vt dictũ eſt, & facere & pati poſſunt communi atq; eadem materia ſubiecta. Omne enim corpus quod in generatione & corruptione ſubſiſtit, communem videtur habere naturam, ſed non omne vel ab omni, vel in omni vel facere aliquid, vel pati poteſt. Corpora verò in incorporea nulla ratione poterunt permutari, quoniam nulla communi materia ſubiecta participãt quæ ſuſceptis qualitatibus in alterutrum permutetur.

B Corpus verò Domini cum pane vnius habet communem materiæ ſubiectũ. In quantum enim corpus Domini & generari potuit & mori: communem cum pane iſto terreno videtur ſortiri materiã. In quantum verò panis cũ corpore Chriſti cõmunem habet materiã, poteſtatem habet in iſtud tranſmutari, nec cùm hoc fit, à natura vſquequaq; receditur. Si enim multitudini maris, modicam vini guttam transformare in ſuam naturam, in tantum vt de ea penitus nihil videatur reſiduum, eſt poſſibile, magnitudini vel multitudini virtutis Chriſti, qua cũ de patre vnus eſt homo Chriſtus omnipotenti creatoris actione, & obedientiſſimæ creaturę paſſione panem in ſuum tranſmutare corpus erit impoſſibile? Et cui creare de nihilo & formatũ & formam fuit facile, mutare formatũ & cõſeruare formã, quomodo erit difficile? Sic itaq; vt dictũ eſt, ad myſterij ritũ, ad guſtuſq́; ſuffragiũ quibuſdam vt à pio redẽptore poſſeſſactum eſt verbis piè, & ſanctè, & verè corpus eius mãducat, quotiens verbo panem iſtum benedicit, id eſt, tranſmutat in corpus ſuum.

De neceſſaria huius Sacramenti manducatione & modo manducationis. *Caput VIII:*

1. Cor. 2. SEd cùm homini illi, qui non percipit ea quæ Dei ſunt, abſurdum & plenum horroris videatur, vt ſeruus manducet Dominum ſuum, omni diligentia conſiderãdum nobis eſt, quomodo ad verã vitam talis ſit cibus nobis neceſſarius, vt ſine

Ioan. 6. hoc ad illã peruenire impoſſibile ſit. Modus etiam manducandi ſubtilius diſcutiendus videtur, ne omnis, qui corporaliter videatur manducare, cõfidat ſe vitam in ſemetipſo manentem habere, ſed iam dictum quæ ſit ipſa vita ad quã nos viuificet ipſe cibus. Quod enim per hunc potius animę vita quęratur, quã corporis, nulli dubium eſt. Liquet enim omnibus quod ſicut vita corporis eſt anima, ſic animę Deus. Deus aũt Charitas. vita ergo animę rationalis eſt charitas Dei, vt ergo ille ametur, 1. Ioan. 4 qui ipſe eſt amor ſuus, & qui habetur vbi amatur, ad hoc enutrire non debet cibus iſte. Quicquid enim redemptor noſter in carne fecit, ob hoc vtiq; fecit vt amaretur à nobis: nõ quod egeret ipſe noſtro amore, qui bonorum noſtrorum non eget. Psal. 15. Per omnia ſufficiens ipſe ſibi: ſed quia quos beatos facere ſuſceperat, niſi eum amando non poterãt eſſe beati, neq́, verò ſolummodo amore quo nos prior dilexit, ſed omnimodis amoris obſequijs vt amaretur à nobis quodammodo laborabat mereri, infirma noſtra curando, mortua reſuſcitando, ignobilia mundi eligendo, fortia eius confundendo, terrenorum odium, cœleſtiũ amorem commendando. Ideo quippe deſcenderat ad nos, vt amorẽ noſtrum in terrenis diſperſum & putrefactum beneficia pietatis exhibẽdo in ſe colligeret, & in nouitatem vitæ reformaret, & abſtractum & emẽdatum à fæce earum rerũ quę cum ipſo pariter amari non poſſunt, ſecum ſurſum leuaret. *Auguſtinus* in libris confeſſionũ. Sic enim illa ſumma maieſtas ſuperioribus creaturę partibus ſupereminens ſubditos erexit ad ſeipſam. In inferioribus enim ædificauit ſibi humilẽ domũ de limo noſtro per quã ſubdendos deprimeret à ſeipſis & ad ſe traheret Rom. 7. finiens timorem & mittens amorem ne fiducia ſui progrederetur longius, ſed potius infirmarentur Ioan. 14. videntes ante pedes ſuos infirmatam deitatem ex participatione tunicę pelliceæ noſtrę *& laſſi perſternerentur in ea:* Coloſſ. 2. Illa aũt ſurgens leuaret eos, quid enim faceret miſer homo? quis eum liberaret de corpore mortis huius niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtũ Dominum noſtrum in quo cùm princeps huius mundi non inueniret quicquã morte dignũ

D occidit eum: Et ſic euacuatum eſt Chyrographum Osee 11. quod erat contrarium nobis. Ille verò libens pro omnibus guſtauit mortem & liberauit eos qui per totã vitam timore mortis obnoxij erant ſeruituti, ſicquoq; in mortis conſortio ſilius Dei fieri dignatus eſt nobis amicus, vt Deum agnoſceremus ſimilem quodam modo nobis factum, eàq́; fiduciã relinqueremus hoſtem noſtrum, & fugeremus ad redemptorem noſtrũ. qui interim deſcẽdit ad ſubleuandum nos, vt nec hoc abhorreret a nobis pro nobis ſuſcipere, in quo maiorem & digniurẽ vita noſtra inimicus ſe gloriabatur exiſtere. Cedendo enim illi in paſſionibus & moriendo paulo minorari viſus ab ipſis apoſtaticis Angelis: quia mori potuit, illi qui mori nõ poterat impotens apparuit & non formidabilis. Sic enim ait propheta, Oſeæ attrahendi eramus in vinculis charitatis Sic curandi erant qui ſe amabant vſq, ad contemptum Dei, vt diſcerent Deum amare vſq; ad contẽptum ſui. Hic enim non propter ſe, ſed propter nos prouocabat in nobis quod propter ipſos nos in ſeipſo exercebat in nobis: videlicet vt diſceremus amare vſq, ad contemptum noſtri, qui nos prior amauit quodammodo vſq; ad contemptum ſui. Saluo enim altero redemptionis noſtrę Sacramento huius rei gratia carnem ſuſcepit, ſuſceptamq́; neceſſitatibus naturę iniurijſq́, & paſſionibus expoſuit, fecitq́; vel dixit, quicquid per carnem vel in carne fecit vel dixit. Cùm ergo de carne ſua amandi ſe tantam ingerit materiam, magnam & mirificã animabus noſtris vitę alimoniã miniſtrat, quã tunc auidis faucibus ſumimus, cùm dulciter recolligimus, & in ventre memorię recondimus, quęcunq; pro nobis fecit & paſſus eſt Chriſtus, hoc eſt, conuiuiũ de carne Ieſu & ſanguine, qui cùm communicat,

A nicat, habet vitam in ſe manenté, tunc enim communicamus, cum fide ardéte quę per dilectionem operatur, repoſuimus in menſa Domini qualia ipſi ſumpſimus, videlicet, vt ſicut ille totú ſe prębuit pro ſalute noſtra nulla ſua neceſſitate: ſic nos totos ſidei eius & charitati exhibeamus neceſſitate ſalutis noſtrę. In hoc ineſt conuiuio quicunq; ſaginatus neſcit panem ſuum ociosus comedere, ſed ſolicité cum muliere eius ardet de nocte huius ſeculi cóſurgere ad lucernam verbi Dei, vt labores manuú

Pſal. 127. ſuarum manducet, & bene ſit ei. Sicq; in Chriſto manet bonus conuiua Chriſti proprię dilectionis affectu, habetq; Chriſtum in ſe manenté per ſanctę operationis effectú. Quod cúm vtrunq; Domum Dei ſit, totú accreſcit magis ac magis ad cumulum amoris in illum quem perfectè amare eſt perfectè bonum eſſe. Hunc aút cibum plus manducat, qui amplius amat: Et plus amando rurſus qui plus & plus manducat, & plus & plus amat. Licet huius amoris in hac vita non niſi pignus quoddá accipiamus, plenitudinem eius, in præmium, in futuro

Ioan. 6. ſeculo expectátis. Et ecce hoc eſt manducare illam carnem de qua dicit Ieſus Qui manducat carnem meam, in me manet & ego in eo.

De duplici acceptione Corporis Domini ſecundùm Hieronymum in Epiſtolam ad Epheſios

Caput IX.

SEd dupliciter intelligitur caro Chriſti vt ſpiritualis illa ſit, & diuina, de qua ipſe dicit. *Caro mea verè eſt cibus.* Et caro illa quę crucifixa eſt & ſepulta De carne enim illa priori, quę crucifixa eſt, hęc altera procedit, & ſecundùm Pſalmiſtá, educit Deus panem de terra: cùm à terreni corporis agro,

B quem à nobis aſſumpſit, myſteriú profert cœleſtis panis ac poculi ſalutaris quo reficitur Eccleſia, & ſicut corpus *Domini*, quod mortuum eſt in Euágelio granum frumenti vocat cadens in terrá: ſic in pſalmo adeps fruméti vocatur illa myſtica caro, ad quá Dominus diſcipulos hortans dicebat, niſi mádu-caueritis carnem meam & biberitis ſanguiné meum non habebitis vitá in vobis manente. Et in Sacramentis corpus Domini facit ſanctę Eccleſię fides cuius generaliter eſt ipſum ſacrificú cuiuſcúq; ſit meriti, per quem ſit. Spiritualem verò illá carnem per gratiam Dei vitę meritum efficit & affectus mentium in cordibus miniſtrantium & percipientium: vnde iſtud: vt nobis fiat corpus & ſanguis filij tui: nobis, inquit, fiat, ſit enim procul dubio corpus Domini in menſa altaris ſemper, cùm ſolemne iſtud celebratur myſteriú ritu quo debet, ſed non ſemper eis ſit per quos ſit:

Eadem penè ſunt quæ Hieronym. commentatur.
c. Ioan. 6.
Pſal. 103.
Ioan. 12.
Pſal. 80. & 147.
Ioan. 6.
In 7. parte Cano. miſſæ.

Cùmq; hac ratione dupliciter hęc caro intelligatur, ſicut altera intelligi poteſt ſine altera, ſic & altera manducatur ſine altera, vnde iſtud in canone: vt quotquot ex hac altaris participatione ſacroſanctum filij tui corpus & ſanguiné ſumpſerimus omni benedictione cęleſti & gratia repleamur Non enim omnes qui corporaliter corpus Domini ſumút ex participatione altaris ſpiritualiter illa benedictione cęleſti, & gratia replentur. Vnde eſt & iſtud: vt quod temporaliter gerimus, ęternis gaudiis conſequamur. Et: vt quęcunq; viſibilibus myſterijs ſumenda percepimus inuiſibili conſequamur effectu. Et multa in hunc modum. Nam ſecundùm Iſaiam omnes voluptatum amatores magis quàm Dei ſanctificantur in hortis & liminibus, quia myſteria veritatis non valent introire. & comedút cibos pietatis, dum non ſunt ſancti corpore & Spiritu: neq; comedunt carnem Ieſu, neq; bibunt ſanguinem de quo ipſe loquitur *Qui manducat carnem*

In 8. p. Canon. miſſæ.
In collecta poſt communionem de omnib. ſanctis. iuxta miſſale hom. pariſ. & vlt.
In collecta poſt com. Aſcenſionis.
Eſaia 66.

meam &c. Sanctificantur quippe in liminibus, qui in Sacramento hoc ſolum attendunt, quod corporaliter accipiunt, & ſanctum quoquo modo venerantur. Sicq; comedút cibos pietatis, ſed pietatem ipſam repellentes à corde ſanctificationem glorię cęleſtis intra domus ſuæ limina nolunt recipere. Non enim efficiuntur corpus Chriſti ſumédo corpus Chriſti. Ideo & carnem Ieſu, de qua ſupra diximus non manducant neque ſanguinem bibunt: Qui aút manducant & bibunt, ad iudiciú ſibi manducant & bibunt. Nam ſicut ſol vno radij ſui calore hinc ceram ſoluit, vnde lutum ſtringit: Et non diuerſus in ſe, diuersè operatur in rebus contrarijs, vtens materijs, ſicut eas inuenit: ſic Chriſti gratia quantum in ipſo eſt vno modo infundit ſe in omnes, ſed diuerſos inueniens animos diuersè in eis operatur, hunc in amorem ſuum miſericorditer emolliens, illum iuſtè non iuuando indurans: nam cuius vult miſeretur, & quem vult indurat, fuit Iudas in conuiuio Saluatoris, cui fuit venenum buccella Dominica quá de manu eius ſuſcepit, quam cùm ſuſcepit, inimicus in eum intrauit, non quia malum, ſed quia bonum malus male accepit, de vno enim pane Iudas accepit, & Petrus, ſed tamen quę pars fideli cú infideli? Petrus enim accepit ad vitá, Iudas ad mortem. Itaq; ſecundùm diuerſum intellectum & diuerſum effectú cùm vnius ſit panis Chriſti, Alter tamen quodammodo quē ſumpſit Petrus, alter quem ſumpſit Iudas, alterq; ſumi poteſt ſine altero.

C
1. Cor. 11.
Hanc ſimilitudinem atq; adeò ſequentes periodos Tho. Wal. producit c. 32. de ſac. tom. 2.
Rom. 9.
Matth. 26. Mar. 14. Luca 22. Ioan. 13.
Ex D. Aug. Tract. 26. in Ioannem.
Idem verbis parum mutatis ſcribit Aug. l. 2. contra lit. Pet. c. 4.

Caput X.

SEd iam de ſpirituali manducatione ſpiritualis carnis Chriſti ſatis vt puto dictum eſt: quę, vt multa breuiter concludam, nó eſt aliud quàm ponere corda in virtute eius & totá rem ducere in affectum. Iam & ipſe rei ordo videtur exigere vt de corporali alia differamus Corporalis autem manducatio eſt, corpus Domini corporaliter percipere ſiue dignè, ſiue indignè: ſiue ad vitam, ſiue ad mortem. Licet enim illa ſufficiat. ſi ſic ineuitabile cogat neceſſarium, tamen & hæc non eſt omittenda, ſufficit enim per ſe illa.

D
Pſal. 47.

Quia nulli aliquatenus eſt ambigendum tunc vnumquemq; fidelium corporis ſanguiniſq; Dominici participem fieri quando in baptiſmate membrum efficitur Chriſti. Nec alienari ab illius panis & calicis conſortio, etiamſi antequam pané illum comedat, & calicem bibat, de hoc ſeculo in vnitate corporis Chriſti conſtitutus abſcedat. Sacramenti quippe illius participatione, ſanguiniſq; Dominici participem fieri quando in baptiſmate membrum corporis fiat. Ac beneficio nó priuatur quando in ipſo hóc quod illud Sacaramentum ſignificat inuenitur, non tamen negligenda eſt Sacramenti perceptio, quia vterq; domus noſtræ póſtis, id eſt, corpus & anima, ſignandus eſt agni ſanguine: ne ab exterminante vaſtetur, & flagellú appropinquet tabernaculo noſtro: ſed & natura carnis noſtræ, quæ in primo parente ſuo cibo vitiata illicito, originali propagine peccato, & pœna peccati tota erat infecta, & morti æternæ addicta, id eſt, ſimul tradita corruptioni: in alterius cibi curáda erat antidoto, ſicut pulcherrimè Chriſtianus Poeta dicit: *Qui pereuntem hominem vetiti dulcedine pomi inſtauras meliore cibo, potuq; ſacrati ſanguinis infuſum depellis ab angue venenum* Sumpta enim ore carnis noſtræ caro Chriſti nequaquam æſtimanda eſt lege communi ciborum. Hic enim cibus non eſt ventris ſed eſt mentis, diſſimilis omnino ab illis cibis de quibus dicitur: omne quod in os intrat in ventrem vadit, & per ſeceſſum emittitur.

Auguſtinus in ſermone ad infantes ad altare de Sac. vt notauit Ioannes Piſcatorius in Epitome operum Auguſt. ſimile penè videre eſt 4. ſent. diſt. 9. & de conſ diſt. 2. Quia paſſus eſt.
Tho. VVal. c. 6. to. 2. de Sac. ad citans Boetiū putat hunc eſſe Poetam

A Hic eſt cibus qui nō vadit in corpus, quia nequā-quam ſicut alij cibi⁹ in naturam vertitur corporis, ſed corpus noſtrum vertit in ſuam naturam, & futuræ reſurrectioni & perpetuæ incorruptioni illud præparans & coaptans, & in nobis & vbi erat, ſcilicet, in dextera Dei patris. Sic enim naturalis per Sacramentū proprietas perfectę Sacramētum ſit vnitatis, cùm hęc accepta atq; hauſta id efficiūt, vt & nos in Chriſto & Chriſtus in nobis ſit. Eſt ergo in nobis ipſe per carnem, & ſumus in eodem ſecundū hoc quod nos ſumus in Deo. Eſt hęc ergo vitæ noſtræ cauſa, quod in nobis carnalibus per carnem Chriſtum manentē habemus innctum nobis per eum ea conditione qua viuit ille per patrē.

Quòd Corpus Chriſti ſit Sacramentum Corporis ſpiritalis. Caput XI.

Apud Thomam VV al. ſub finem cap. 32. to. 2. de Sacr. hic locus, & alter poſt Ambroſium proximè citandum refertur.

SCiendum eſt autem, quod carnis illius, vel corporis ſpiritualis (de quo iam ſupra multa diximus) Sacramentū, eſt caro vel corpus Chriſti: quod in ara crucis, & in altari ſacrificatur, & corporaliter mādu catur. Nemo aūt nouitatis me arguat preſūptorē, quòd corpus Chriſti ſacramētum appellem corporis Chriſti: Nam & Paulus ad Timotheum magnum dicit eſſe pietatis Sacramentum quod manifeſtum eſt in carne. Sed & B. *Ambroſius* in libro ad Gratianum dicit apparuiſſe hominibus vnigenitū patris per Sacramentū aſſumpti hominis. Cæteriq; Eccleſiæ doctores Sacramento tenus eos dicunt corpus Chriſti manducare, qui manducāt indignè. Quos tamen mādu care corpus Chriſti iam ſupra præſtructum eſt, licet non manducent carnē illam, quæ viuificat per ſpiritum viuificātem. Permittuntur ſiquidem, ſicut Iudas ad iudicium ſuū in carnem illam, vt ita dicam, corporalem incurrere, de qua dicit Apoſtolus. Et reconciliauit nos in corpore ſuæ carnis per mortem, quæ illius alterius eſt carnis Sacramentum. Permittuntur mira Dei potentia corpus Chriſti indignè manducando ipſum Chriſtum ſibimet rurſum, vt *ait Apoſtolus* crucifigere, & oſtentui habere, & quaſi inuitum indignis & pollutis manibus quodammodo ſibi alligare, dum Sacramento tenus manducant corpus eius, quod ipſe omnibus parauerat in cibum vitę ęternæ. Qui non pollutum ducerent ſanguinem teſtamenti conſiderarent horrendū eſſe incidere in manus Dei viuentis inquem coinquinatas ipſi manus iniecerunt, dum manducant non dijudicantes corpus Domini. Mitis tamen Ieſus dū tempus patientiæ eſt, qua pietate Iudæos tolerauit irridentes, conſpuentes, crucifigentes. Eadem & iſtos tolerat: quales fuerunt, tales propriè circa eum exiſtentes. Sicut igitur dicere cęperamus, altera Chriſti caro alterius eſt Sacramentum. Sacramentum enim eſt ſacræ rei ſignum: ſignum autem eſt quod præter ſpeciem quā ingerit ſenſibus, facit aliquid aliud in mentem venire. Caro autem illa, quę ideo dicitur eſſe cibus, quia veram efficit vitam, Sacramentum habet carnem Chriſti, quæ crucifixa eſt & reſurrexit, quia conſideratio huius cur fuerit aſſumpta, cur ſic diſpenſata illam viuētem facit venire in refectione mentis. Rurſumq; caro quæ crucifixa eſt in panis viſibili forma ſuum habet Sacramentum: quia cùm in myſterijs conſideratur fractio, depoſitio, & eleuatio eius &c. Quæ licet viſibiliter celebrantur, inuiſibiliter tamen intelligūtur facit venire in mentem fidelium mortem vel ſepulturam vel ad cęlos aſcenſionē totumque ordinem rei cuius eſt Sacramentum. Licet etiam in eo quod panis inter omnes cibos tenet principatū, viſibilis illa ſpecies eius carnis poſſit eſſe Sacramentū: quę ideo verè dicitur cibus quia nutrit ad verā vitā, ſed viſibilis caro Chriſti cùm ſit Sacramentū illius carnis, ſpiritualis tamen verè caro Chriſti eſt: illa verò

1. Timoth. 3.
Ambroſius.
2. Cor.
B
Hebr. 6.
Hebr. 10.

ſpecies viſibilis panis nō eſt caro vel corpus Chriſti per ſe cōſiderata: niſi quod hoc nūcupatur ea cōſuetudine ſcripturarū qua plerumq; Sacramenta ſortiūtur nomina earū rerum quarum ſimilitudinem aliquā gerunt. Ideo & earum rerū Sacramēta ſunt, ſi enim ſacramenta quandā ſimilitudinem earū rerum quarum Sacramenta ſunt, non haberēt, omnino Sacramēta nō eſſent, propter quarū ſimilitudinē ſicut petra dictus eſt Chriſtus, inquit, petra autē erat Chriſtus: ſic corpus Domini poteſt nūcupari: Et manna illud quod patres incredulorum Iudęorū in Sacramētum Dominici corporis mānducauerunt, & mortui ſunt: nō quia manna malū erat, ſed quia malè manducauerunt. Hac ratione corpus quod de nobis ſumpſit, & manna illud nō quidem in eo quod ſunt, ſed in eo quod ſignant, cōparantur & paria ſunt. Et corpus Domini, cui⁹ rei Sacramentū ſit, iam ſupra ſatis dictum eſt, eiuſdemq; manna typū geſſit, & ſimilitudinē expreſſit, nō in vna re, ſed in multis quas modo longū eſt exequi, ideoq; eius Sacramentum vitæ appellatur. Itaq; licet non ſint vnum, vnum tamē ſignificauit manna & corpus Domini panē ſcilicet qui de cęlo deſcendit: hunc panem ſignificauit manna, hunc panem ſignificat altare Dei. Sacramenta illa fuerūt & iſta Sacramenta ſunt. In ſignis diuerſa, in re, quā ſignificant, paria. Omnes, inquit, eandem eſcā ſpiritualem manducauerunt: ſpiritualem vtiq; eandē corporalem aliam. Quia illi manna: nos aliud, ſpiritualem verò eandem quam nos, & omnes eundē potum ſpiritualem biberunt aliud illi, aliud nos, ſed ſpecie viſibili. Quod tamen hoc idem eſſet virtute ſpirituali: Eo modo enim eundem potum bibebāt, bibebāt enim de ſpirituali conſequēte eos petra, petra autem erat Chriſtus. Idem panis, idem potus petra Chriſtus. In ſigno cib⁹, Chriſtus in carne & verbo, hic eſt panis de cęlo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducauerit nō moriatur: ſecūdùm quod pertinet ad veritatem Sacramenti, nō quod pertinet ad viſibile Sacramentū. Qui mādu cat intus nō foris: qui manducat corde, non qui premit dēte. *Panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea eſt pro mūdi vita*. Hoc quomodo caperet caro, quod dixit panem carnē, vocatur caro quod nō capit caro. Et ideo magis nō capit caro, quia vocatur caro. Eadē ſimilitudinis ratione idē corpus Chriſti quod de terra ſumptū ēſt, & Sacramentum eius viſibilis illa ſpecies panis Sacramenta ſunt alterius cuiuſdam corporis, quod eſt Eccleſia, cuius caput eſt Chriſt⁹. Quod enim in corpore eſt diuerſitas mēbrorum, hoc eſt in Eccleſia diuerſitas gratiarū: illamq; & iſtā diuerſitatē charitas redigit in vnitatem, ſicut enim diuerſa in corpore mēbra ſubſeruiēdo & ſubminiſtrādo & cohęrēdo ſibi inuicē vnitatē corporis efficiūt: ſic & Eccleſiæ mēbra capiti ſuo & ſub ipſo ſibi inuicē cohęrentia pulcherrimā ſui corporis efficiūt vnitatē. Rurſuſq; conſidera ſpecies illas, in quib⁹ voluit Dominus corp⁹ & ſanguinē cōmendare ſuū, in his ſcilicet reb⁹ quę ad vnū aliquid ex multis redigūtur, nā & panis ex multis granis vnū efficitur: vinū aūt ex multis acinis in vnū confluit. Quod eiuſdē rei eſt Sacramētū: & cū hoc ſimilitudinis Sacramento in ſancto illo myſterio ſum⁹, magis tamē per illā reciprocā naturā cōmunionē, qua fact⁹ eſt quod eramus nos, fecit nos, quod erat ipſe caput noſtrū Chriſtus. Sic enim per vnitatē naturę, per amorē ſpeciei vbicūq; ille eſt, & nos ſumus, & corpus eius, & plenitudo eius, effecti: hoc quod ſumus ab eo incipimus dū corpus eius mādu camus.

Quomodo res ſacramenti æſtimanda ſint. Cap. XII.

CVm ergo ſic ſe habent res ſacramenti; Res ſicut ſunt debemus æſtimare: ſpiritualia, ſpiritualiter penſare. Et cùm de altari ſumimus carnem

C
Ex D. Aug. Bonif. Epiſt. 23.
1. Cor. 10.
Exod. 16.
Num. 11.
Pſal 77.
Ioan. 6.
Ioan. 6.
1. Cor. 10.
D
Hæc omnia vſq; ad eadem & in ſimilitudinis ratione ad verbum habet; Aug. Tract. 26. in Ioan. ad hæc verba. Hic panis eſt qui de cælo deſcendit, aliquot tamen voculis aut ſyllabis mutatis.
Ioan. 6.
Ioan. 6.
Hæc citat Tho. VV al. to. 2. de Sac. cap. 22. ſub finem.
1. Cor. 12.
Epheſ. 4.

A

Ieſu, curemus ſolicitè, ne cogitatione remaneamus in carne; & à ſpiritu non viuificemur, vel ſi non viuificamur à ſpiritu: caro enim nõ prodeſt quicquã. Nã ſi cogitatione remaneamus in carne ſaluatoris, non ſolum non viuificamur à ſpiritu, ſed nec intelligere poſſumus, quomodo caro Chriſti hominis ab homine poſſit manducari: niſi ſicut intellexerunt illi duro corde, quib⁹ durus viſus eſt ſermo Chriſti, & abierunt retro; acceperunt enim illud carnaliter. Illud cogitauerũt quod præciſurus eſſet particulas de corpore ſuo, & daturus ad manducãdum. Debemus ergo id corpus Domini ſpiritualiter & diuino quodam modo cogitare humiliterq; dijudicare, id eſt, ab omnibus alijs cibus diuerſum dijudicare & ſpiritualem carnẽ Ieſu ſpiritualiter manducare, id eſt, ſacramento veræ eius carnis quæ in altari percipitur. Rurſumque credere debemus ipſam carnem crucifixam & ſepultam, ſub vno. Item, ſacramento non conſcindi, non diſcerpi, non deuorari morte communi carnis, ſed ſub ſpecie panis incorruptibiliter frangi, & immolari, & nunquam conſumi. Non enim impiè à nobis occiditur, ſed piè ſacrificatur & hoc modo mortem Domini annunciamus donec veniat Hoc enim in præſenti humiliter agimus in terris, quod potentialiter ipſe pro nobis ſicut filius pro ſua reuerentia audiendus agit in cœlis; vbi apud patrem pro nobis, quaſi aduocatus interuenit, hoc eſt pro nobis interuenire carnem, quã pro nobis, & de nobis ſumpſit, Deo patri quodammodo pro nobis ingerere, ſacrificamus ergo corp⁹ Chriſti, dum certa fidei pietate ſanctum illud credimus, & ſanctificamus, & hanc fidem aſſerimus ad honorem eius ex quo qui ſanctificat, & ſanctificantur ex vno omnes. Mortem enim Chriſti, nõ opus eſt iterari quia ſemel facta potens eſt ad ſalutem ſempiternã. Ambroſ. Chriſtus enim ſemel mortuus eſt, & factus eſt oblatio pro peccatis noſtris. Quid igitur nos? Nonné per ſingulos dies offerimus? Offerimus, ſed ad recordationem mortis eius. Et vna eſt hoſtia, nõ multa: Quomodo vna & non multæ? quia ſemel oblatus eſt Chriſtus, hoc autem ſacrificium, exemplum illius eſt, idipſum ſemper, Idipſum. Proinde, hoc eſt ſacrificiũ. Alioquin quoniam in multis locis offertur, multi Chriſti ſunt, nequaquam: ſed vnus vbiq; Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus. Sicut enim quod vbiq; offertur, vnum corpus eſt, & non multa corpora: Ita & vnum ſacrificium: pontifex autem ille eſt qui hoſtiam mundantẽ nos obtulit, ipſumque offerimus etiam nunc, quæ tunc oblata quidem conſumi non poteſt, quod nos facimus in cõmemorationem fit eius quod factum eſt: hoc facite inquit, in meam commemorationem. Non aliud ſacrificium, ſed ipſum ſemper offerimus magis autem ſacrificij recordatione operatur, eique dona eius in nobis noſq; ipſos vouemus & reddimus, & beneficiorum eius ſolemnibus feſtis & diebus ſtatutis dicamus ſacramuſq; memoriam, ne volumine temporum in grata ſubrepat obliuio.

Ioan. 6.

1. Cor. 11.

Heb. 5.

B

De conſecr. diſt. 2. in Chriſto.

à Tho. Vald. iſthac referuntur to. 2. de ſacram. cap. 27.

In legendis patrum ſcriptis eſſe multa opus vigilantia; hæreticorumq; oppugnationibus inexpugnabiliorem ſtare fidem noſtram. Cap. XIII.

IAm poſtquam ex confragoſis locis hucuſq; euaſimus, conſiderare libet attentius, cur ſuper hac re in ſanctorum patrũ tractatibus reperiuntur ſententiæ tam dubiæ, tam ſcrupuloſæ, & quæ etiã ſibi inuicẽ nonnunquam cõtrariæ videntur, vt non ſolũ qui contemnendi intentione illas congregant, materiam in eis inueniãt errandi: ſed, & qui ex eis aſtruere velint fidem catholicam nõ facilè ſe inde queant expedire. Oportet, inquit, Apoſtolus hæreſes eſſe, vt qui probati ſunt manifeſti fiant. Quod in hoc euidentiſſimè comprobatur. Iam enim obſcuriſſimam de Trinitate ſententiam, claram omnibus effecerũt Arrianorũ contentiones, & diſput. ſubtiliſſimæ. Iam de incarnatione Dei graues & perplexas quæſt. Apolinaris, Neſtorij, & Eutichetis multorumq; aliorum hæreticorum, claras & euidentes fecerũt in Eccleſia Dei. Quod niſi coegiſſet neceſſitas, de re, de qua quærebatur, viros ſanctos & pereruditos altius aliquid ſentire & proferre: ſemper timidæ hominũ mentes habuiſſent obſcurum, vnde quia ab initio S. Eccleſiæ vſq; ad noſtra pene tẽpora hæc ab hominibus quæſtio intacta relicta eſt, S. patres quod non impugnabatur, nõ defendebant: niſi quod aliquando in tractatibus ſuis, hoc vnũ proferebãt quod res poſtulabat, & habebatur in manibus. Quod, quia quæſtionib⁹ non reſpondebat quæ nondũ erant, parum modo ſufficere videtur ad eas cum exurgunt compeſcendas: contra quas quia tunc nõ vigilabat eorum intentio, plurima de ſacramentis in ſcripturis ſuis reliquerunt, quæ loco ſuo, ſuo ſenſu bene dicta, ab eis qui cõtendere vel errare amant, eruta de locis ſuis per ſe videntur aliud ſonare quam ſonent vnde aſſumpta ſunt. & quam ſenſerũt qui ſcripſerũt ſed vt multa de eadem re ab eis relicta ſunt quæ bene dicta, ſed obſcurius: vtpote ab eis, qui vt homines, venturas omnes errorũ calumnias nõ poterant præuidere: malè intellecta materiam errandi vel cõtendẽdi perditis videtur præſtare. Quæ B. Auguſt. in multis accidiſſe nõ ignorat, qui librorũ ei⁹ lectionẽ familiarẽ habẽt antequã .n. pelagiana hæreſis exſurgeret, in libris, quos iã ediderat, nõ pauca poſuit quæ exſurgẽs exinde illa hæreſis ſic ſũpſit ad patrociniũ ſui erroris vt etiã paria ſecũ ſentire iactaret virũ per omnia catholicum. Vnde illi neceſſitas impoſita eſt plures poſtea libros cõtra peſtem illam edere & cõfiteri, crebro bene dicta ſua ad vitandũ tamen prauum legentium intellectũ aliter quam dixerat debuiſſe ſe dixiſſe. Quod ſcire poteſt, qui libros retractationum legerit, alioſq; quos ipſe cõſcripſit: quoniam etiã ſuper hac re de ſacramentis ſ. prædicto viro ſimile quid accidiſſe videtur, ſed qui errare vult vel errorẽ docere, nihil eſt tam bene dictũ quod non poſſet prauo intellectu deprauare. Nã (vt alia omittam) quis cõcedere poſſit virũ eruditiſſimũ edidiſſe in ſcriptis ſuis, quod ignarus quilibet ſi ſcripſiſſet prima facie reſpuendum & conſpuendũ nõ dubitaret? Quid magis ignarũ quam in vno loco cõtraria ſibi edere. Nã cũ Pſal. tractaret 98. De carne (inquit) Mariæ carnẽ accepit, & in ipſa carne ablactauit & ipſam carnẽ nobis mandendã ad ſalutem dedit, ſtatimq; poſt pauca: non hoc corp⁹ quod videtis manducaturi eſtis, vel bibituri illũ ſanguinẽ quẽ effuſuri ſunt qui me crucifigent, quid magis cõtrarium. Sed prudens lector, & qui ea beneuolentia, Eccleſ. legit: vt à ſecularib⁹ ſecularia legũtur, inter quos plurimũ laudatur ille, qui quemlibet auctorẽ docere poterit melius dixiſſe, nõ ambigẽs quod ipſe potius errare diceretur, ſi perſuadere voluerit in aliquo illũ errare: Qui ſic (inquã) lib. Eccleſ. doctoris legerit, vt ſi quid in eo quaſi dubiũ & ſcrupuloſum inuenerit, nõ ſtatim iſtud exercẽdo inuadit: ſed inſpicit, & diſcernit, & retractat ex circũſtantijs, & ex ſcriptis eiuſdem authoris, & ad vltimũ prius elegit ſe ignorare & nõ intelligere quã illi erroris notam impingere: ſicut illud B. Auguſt. Intelligendũ eſt: quia nõ ipſum eſt corp⁹, & nõ ipſum Ipſum quidẽ eſt materiali eſſentia, nõ ipſum viſibili forma. Quod autem B. Auguſt. accidiſſe diximus, hoc in S. Hyeron. de Origianiſtis, & de Pelagianis & alijs doctoribus & de alijs accidiſſe hæreſib⁹ nõ poteſt ignorare quicũq; catholicæ bibliothec. larib. familiar. fuerit cõuerſatus. Porrò ſicut iam dictum eſt, inter omnes hæreſeum diuerſitates quæ ſingulæ ſuo tempore impugnauerunt petram, ſupra petram ædificatam; & quæ in ſo-

1. Cor. 11. Eodem ſenſu ſed diuerſis omnino

C

verbis Auguſt. idem ſcribit ad Pſal. 54. verſ. 25.

D

Iſtac allegat Tho. VV ald. to. 2. ſacr. cap. 54.

ad verſ. 5. De conſecr. diſt. 2. Acceſſerunt.

In epiſt. ad Hirenaum relkta. de cõſecr. diſt. 2. & 4. ſent. diſtinct. 10. tamen in Pſal. citato. Lanfrancus: totum hunc locum Thom. VV ald. cap. 40. to. 2. de ſacrament. tranſtulit.

Huius loci bonam partem retulit Tho. VV ald. to. 2. de ſacra. cap. 19.

liditate

A liditate ſua permanente petra, colliſæ, in illã vt lutea vaſa ſunt confractæ: huius quæſtionis nec mentio facta eſt niſi in Neſtoriana hæreſi ſola, in qua aſſertores eius in perſona Chriſti, diuina ab humanis penitus ſeparantes Mariã θεοτόκον, id eſt, Dei genitricem penitus negãtes: ſed ſolius hominis matrẽ eſſe affirmanter: cùm requirerentur corpus quod de menſa Domini ſumimus: cuius eſſe profiterẽtur, hæretica prauitate vel temeritate ad ſuum errorẽ detorquebant verba Domini dicentes: niſi manducaueritis carnem filij hominis & eſt, & ex ijs verbis aſtruere conabantur: quod ibi ſumimus carnem eſſe tantum filij hominis: ne ſi iſtud corpus Domini eſſe cõfiterentur, contra ſe loquerentur conſentientes io Chriſto Deo & homine vnitatem eſſe perſonæ. Dicebant ergo carnem illam eſſe viri ſanctificati & verbo cõiuncti, ſecundũ dignitatis vnitatem, aut ſicut diuinam poſſidentis habitationem. Cõtra quos Cæleſtino papa & Cyrillo Alexandrino adnitentibus celebrata eſt Epheſina ſynodus vna de quatuor quas B. Gregorius in ſummo culmine auctoritatis cõſtituit. In qua contra peſtiferum errorẽ delirantium, Epiſcopi multi congregati Neſtorio huius mali repertori ſic inueniuntur ſcribere. *Ad benedictiones myſticas accedimus & ſanctificamur participes ſancti corporis & pretioſi ſanguinis effecti non vt cõmunem carnem participãtes quod abſit, nec vt viri ſanctificati & cõiuncti verbo ſecundũ dignitatis vnitatem aut ſicut diuinã poſſidentis habitationem ſed vt viuificatricẽ & ipſius verbi propriã factam: vita enim vt Deus naturaliter exiſtens quia propriæ carni vnitus eſt viuificatricem eam profeſſus eſt eſſe. Et ideo quamuis dicat ad nos. Amen amen dico vobis niſi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius ſanguinem, non tamen carnem eam vnius hominis eſſe nos exiſtimare debemus. Quomodo enim hominis caro iuxta naturam ſuam viuificatrix eſſe poterit? ſed vt vere propriam eius eſſe factã qui propter nos & filius hominis & vocatus eſt & factus.* Et circa finem concilij. *Si quis non confitetur carnem Dei viuificatricẽ eſſe & propriam ipſius verbi, & Dei patris ſed velut alterius per ipſum coniuncti eidem per dignitatem aut quaſi diuinam habentis habitationem, at non potius viuificatricem eſſe quia facta eſt propria verbi viuificare valentis Anathema ſit.* Quiſquis ergo in ſanctorũ patrum tractatibus ſe exercens in his & in ſimilibus inoffenſo vult pede incedere, primas ſibi intellectus lineas de huiuſmodi, fidei ponat ſimplicitatem, quam cũ catholicos patres modo obſcurius, mudo apertius in omnibus conſtet prædicare, cum in fidei conuenientiã eorũ viderit concurrere ſententias: gaudeat de inuentione veritatis, cum minimè id ei claruerit, illorũ veneretur ſenſum, ſuũ vero accuſet tarditatis. Porro opinionum ſuarũ rationem qualemcunq; ſpeciem prima frõte præferant, ſi eſitus earum præſcriptas fidei lineas inueniuntur vel non implere, vel excedere plenas eſſe nõ dubitet erroris quas veritati conſtat nõ conuenire. Cum enim per Apoſtolos & Apoſtolicos viros omnẽ veritatem iam olim nos docuerit ſpiritus veritatis, non iam ad examen rationũ fidei ſed ad examẽ fidei corrigendæ rationem, ſunt & ſecundũ Apoſtolicũ præceptũ deſtruenda eſt omnis altitudo eſtollens ſi aduerſus ſcientiam Dei, & in captiuitatem redigendus omnis intellectus in obſequium Chriſti. Vbicunq; ergo prudens lector in libris aliquid inuenerit de carne vel corpore Dei Ieſum recurrat ad illam triplicem definitionem carnis, vel corporis eios quam ſupra non præſumptione mea adinueni, nec meo ſenſu formaui, ſed protuli es patrũ ſentẽtijs vt videat & diſcernat, ſcilicet quemadmodũ illic agatur de corpore vel carne Ieſu, ſicque ad ſcriptoris ſenſum ſuum formet intellectũ. Aliter enim cogitanda eſt caro il-

Lanfrancus aduerſus Bereng. idem argumentũ texit.

Ioan. 6.

Diſt. 15. c. ſicut & poſt Greg. Paſch. 2. in Concil. lateran. anno 111. 2. ſeſſ. Malmesb. l. 5. de Reg. Angl. & vſq; in Epiſt. Cyrilli ad Neſtorium.

De conſecr. diſt. 11. Neceſſarie igitur.

B

2. Cor. 10.

C la vel corpus quod pependit in ligno & ſacrificatur in altari aliter caro eius vel corpus quod qui mãducauerit, habet in ſe vitam manentem. Aliter caro vel corpus eius quod eſt Eccleſia. Nam & Eccleſia caro Chriſti dicitur, vt ibi, hoc, nũc os ex oſſibus meis & caro de carne mea ſacramentum hoc, inquit, Apoſtolus magnum eſt: Ego autẽ dico in Chriſto & in Eccleſia. Non quod tricorpori à nobis Chriſtus deſcribatur, ſicut de Gerione illo ferunt Fabulæ. cũ vnum eſſe corpus Chriſti teſtetur Apoſtolus, ſed quodam fidei reſpectu intellectus vel affectus facit diuerſitatem hanc: Res vero ipſa ſimplicitatis ſuę puram obtinet veritatẽ. Hæc enim trinitas corporis Domini noo eſt aliud intelligẽda quam ipſum Domini corpus cogitandũ ſecundum eſſentiam, ſecundum veritatem, ſecundũ effectũ. Nam corpus Chriſti quantum io ſe eſt, omnibus ſe prebet cibũ vitæ æternæ, & fideliter ſe ſumentes vnum viuere ſecum efficit, & amore ſpiritus, & ipſius conſortio naturæ caput exiſtens corporis Eccleſiæ. Præterea cũ in ſcripturis ſicut ſupra ex verbis B. Auguſt. Diximus ſæpe ſacramentum earum rerum nomina ſortiatur quarũ ſacramentũ eſt, non viſibile iſtud quod oculis præſto eſt, in ſacramento corporis Domini non nunquã in ſcripturis appellatur corpus Chriſti: & in alijs huiuſmodi hoc prudens lector, & qui rudus nõ erit in lectione diuina horũ librorũ prudenter diſcernat quem ſingula requirant intellectum, in quo quid agendum putauerit indifferenter videat, quomodo ſe expediat de ſententijs patrum quas ſubiecimus, multiſq; alijs quæ in hunc modũ paſſim per omnes earum tractatus inueniuntur. Auguſt. *Donec ſeculum finiatur ſurſum eſt Dominus: ſed tamen & hic nobiſcũ eſt veritas Dominus. Corpus enim Domini in quo reſurrexit, in vno loco eſſe oportebat, veritas autem eius vbiq; eſt diffuſa.* Ambroſ. In Epiſt. ad Hebreos. *Vnus vbiq; eſt Chriſtus, & hic plenus exiſtens, & illic plenus, ſicut enim quod vbiq; offertur vnũ corpus eſt & non multa corpora, ita & vnũ ſacrificium.* Auguſt. de doctrina Chriſt. *Niſi manducaueritis carne filij hominis &c. Figura eſt præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandũ, & ſuauiter atq; vtiliter recondendum in memoria quod pro nobis caro eius crucifixa ſit & ſepulta.* Item de ciuitate Dei. *Non ſunt dicendi manducare corpus Chriſti qui non in membris cõputantur Chriſti. Denique ipſe dicit Qui manducat carnem meam &c. Tanquam diceret: Qui non in me manet, non ſe dicat aut exiſtimet manducare corpus meum* Hieron. in Epiſt. ad Epheſ. *Dupliciter intelligitur caro Chriſti & vel ſpiritualis illa atq; diuina de qua ipſe dicit: Caro mea verè eſt cibus & vel caro illa quæ crucifixa eſt & ſepulta.* Itẽ ſuper Iſaiam *Secundũ tropologiam poſſumus dicere omnes amatores voluptatum magis quã Dei ſanctificari in hortis & in liminibus, quia myſteria veritatis non valẽt introire, & comedere cibos pietatis, dum non ſunt ſancti corpore & ſpiritu: nec comedunt carnem Ieſu, nec bibunt ſanguinẽ de quo ipſe loquitur: Qui mãducat carnem meã, bibit ſanguinem &c.* Item in Aggęo. *Sanctũ quidẽ eſt, quod offertur in altari: ſed non tam ſanctificatur ex hoſtiæ quã ex eo quod in ſinualibus habitas & de mortuis operibus vita expoliuerit* Item in Pſal. 103. vt educas panem de terra, & vinũ lætificet cor hominis. *A terreni corporis agro quem à nobis ſumpſit proferens myſteriũ cæleſtis panis ac poculi ſaluatoris quo reficitur Eccleſia.* Item in Iſaiam. *Cibantur ex Adipe ſumenti: qui adipes non aliud intelligendi ſunt, quam myſtica caro ad quã Dominus inuitat diſcipulos ſuos dicens, niſi manducaueritis carnem meã, &c. Vnde & in valle Gethſemani traditus eſt, quod ſignificat vallem aromatum ad peam.* Auguſtinus ſuper Iohannem. *Spiritualis virtus ſacramenti; ita eſt vt lux & ab illuminandis pura excipitur & ſi per immundos tranſeat non inquinatur. Etiam qui fuerit ſuperbus miniſter cum Zabulo computatur, ſed non contami-*

natur

ad Epheſ. 5.

Epiſt. 23. ad Boniſat. videtis dicenda negatio.

Id relatum eſt 4. ſent. diſt. 10. & de conſecr. diſt. 1. prima quidem.

D

Habetur apud Gratia. de conſ. diſt. 2. in Chriſto

Lib. de doct. Chriſti. cap. 16.

de Ciuitat. Dei lib. 21. cap. 25.

in cap. 1. ad Epheſios.

Ioan. 6.

In cap. 66. lib. 18.

in cap. 2.

Lib. 15. tom went. in Eſa. cap. 55. Ioan. 6.

A *natur Chriſti Dominum.* Hieronym. in Sophonia. *Sacerdotes quoque qui Euchariſtiæ ſeruiunt: & ſanguinem Domini populis eius diuidunt impiè agunt, in lege Chriſti putantes Euchariſtiam imprecantis facere verba non viſam. Et neceſſariam eſſe tantum ſolemnem orationem, & non ſacerdotum meritum.* Auguſt. ſuper Iohannem. *Iudas cum ſanctis diſcipulis ſuis intrabat & exiebat, ad ipſam cœnam Dominicam pariter acceſſit: De vno pane & Iudas accepit & Petrus: ſed Petrus ad vitam, & Iudas ad mortem.* Item de Pœnitentia. *Buccella Dominica fuit Iudæ venenum, quem cum accepit, Inimicus in eum intrauit. Non quia malum, ſed quia male bonum malus accepit.* Item viuent corda eorum in ſeculũ ſeculi. *Nam cibus ille cordis eſt, nõ ventris.* Ambroſ. *Non eſt iſta eſca corporalis.* Item *Non eſt iſte panis qui in corpus vadit.* Auguſt. De ciuitate Dei. *Qui mãducat carnem meam &c. Oſtendet quid ſit non ſacramento tenus, ſed reuera corpus Chriſti manducare. Hoc enim in Chriſto manere eſt, vt in illo maneat & Chriſtus.* Item Contra Fauſtum *Quid ſunt aliud corporalia ſacramenta niſi quædã quaſi verba viſibilia ſacrificij ſed tamen mutabilia & tẽporalia.* Itẽ de vno baptiſmo. Si ad ipſas res viſibiliter quibus ſacramenta tractantur animum conferamus, quis neſciat eas eſſe corruptibiles? Si autem ad id quod per illas agitur, quis non iudicat nõ poſſe corrumpi. Item de fide ad Petrum. *Sacrificium panis & vini in fide & charitate ſancta Eccleſia per vniuerſum orbem terræ offerre non ceſſat.* Item de Serm. de Sacram. *Commendauit nobis in iſto ſacramento corpus & ſanguinem ſuum quod etiam fecit & nos ipſos. Nam & nos corpus eius ſumus & per miſericordiam eius quod accipimus, nos ipſi ſumus Recordamini, & vos non fuiſtis & creati eſtis, ad aream Dominicam comparati eſtis: laboribus boum, id eſt, annunciantium Euangelium triturati eſtis, quando catecumini differebamini, † in horreo ſeruabamini, munera veſtra dediſtis ſepiſtis maiora. & ex porticinijs poſtea ad aquam conueniſtis, & cum ſpiritu eius eſtis & panis Dominicus facti eſtis. Ecce quod accepiſtis. Quomodo ergo vnum videtis eſſe quod factum ſit, vnum eſtote vos diligendo & tenendo vnam fidem, vnam ſpem, indiuiduam charitatem: ſicut vinum in multis racemis fuit, & modo vinum eſt. Vnus eſt in ſuauitate calix poſt preſſuram torcularis: Et vos poſt illa ieiunia in vaſe Chriſti tanquam ad calicem veniſtis, & ibi vos eſtis & nos vobiſcum ſimul enim nos ſumus, hoc ſimul bibimus quia ſimul nos viuimus.* Item ad Bonifacium. *Sæpe ita loquimur vt paſcha appropinquante Dicamus craſtinam vel perendinam eſſe Domini paſſionem, cum ille ante tam multos annos paſſus ſit, nec omnino niſi ſemel illa paſſio facta ſit. Nempe ipſo die Dominico dicimus hodie Dominus reſurrexit; cum ex quo reſurrexerit, tot anni tranſierint tamẽ nemo tam ineptus eſt, vt nos ita loquẽtes arguat eſſe mentitos, videlicet quia iſtos Dies ſecundum illorum quibus hæc geſta ſunt, ſimilitudinem nuncupamus: vt dicatur ipſe eſt Dies qui non eſt ipſe, ſed reuolutione temporis, ſimilis eſt eius; & dicatur illo die fieri propter ſacramenti celebrationem, quæ non illo die. ſed iam olim facta ſunt, nonne ſemel immolatus eſt Chriſtus in ſeipſo, & tamen in ſacramento non ſolum per omnes paſchæ dies ſed omni die populis immolatur; nec vtique mentitur, qui interrogatus eum reſponderit immolari. Si enim ſacramenta quandam ſimilitudinem earum rerum, quarum ſacramenta ſunt, non haberent, omnino ſacramenta non eſſent. Ex hac ſimilitudine plerumq; etiã ipſarum rerum nomina accipiunt, ſicut ergo ſecundùm quendam modum ſacramentum corporis Chriſti, corpus Chriſti eſt ſacramentum ſanguinis Chriſti, ſanguis Chriſti eſt. Ita & ſacramentũ fidei fides eſt.* Item ſuper Iohannem. *Caro vas fuit. Quod habebat, attende non quod erat. Accedat ſpiritus ad carnem ſicut charitas ad ſcientiam & prodeſt plurimum.* Hieron. in epiſt. ad Epheſ. *Quomodo enim caput in animalibus habet membra ſibi ſubiecta. & quibus nonnulla vitioſa & debilia: Ita & Dominus noſter Ieſus Chriſtus cum ſit Eccleſiæ caput habet mẽbra ſubiecta eos omnes qui in Eccleſia cõgregantur, tã ſanctos videlicet quam peccatores ſed ſanctos voluntate peccatores vero ſibi neceſſitate ſubiectos.* Atque ita fit, vt inimici etiã ſubiecti ſint pedibus eius Item in Oſee. *Super tritico & vino & falſis myſterijs corporis & ſãguinis Chriſti hæretici conciduntur, & diuerſa ſibi conſtituunt tabernacula: & euerſi ſunt in nihilũ ſi enim veritas Deus eſt, quicquid eſt contrarium veritati, mendacium eſt & nihil nominatur.* Item in Pſal. 145. *Dat eſcã eſurientibus putat quis quod panẽ cæleſte de myſterijs dicat: Et de hoc quidẽ accipimus: quia vere caro Chriſti eſt.* Ceterum dicamus aliter panis Chriſtus caro eius, ſermo diuinis eſt, & doctrina cæleſtis quæ animam uoſtram reficit.

In cap. 2.

In impreſ. Pſal. deeſt non ventris: Ambroſ. cap. 4. lib. 5. de ſacra. & de conſecr. diſt. 2. non eſt iſte li. 21 cap. 25. Cõtr. Fauſt. manichæo lib. 19. cap. 15. tom. 6. Pro ſacrificij & impr. ſacroſancta quidẽ cap. 6 Cap. 18. to. 3. operum Auguſt. neque enim. B Fulgẽtij eſſe cẽſent eruditi. Apud Grat. de conſ. diſt. 2. Quia paſſus eſt & cõmendauit † in horreo ſeruabamini. Epiſt. 23. & de conſ. diſt. 4. quæris à me.

Ex Auguſt. verbis locũ miſere deprauatũ reſtituimus,

C antea cum egebat ut quod habe accenderit nõ quod eſt interpolata etiã Auguſt. verba citat. Angel. cap. ſub finem. Sic imp. panis Chriſti & caro eius &c.

Finis tractatus Anſelmi De ſacramento Altaris.

ANNOTATIONES AD PRImum Caput tractatus D. Anſelmi de Sacramento Altaris, I. Picardo Bellouaco ad S. Victoris Pariſienſis Auguſtiniano Canonico.

Lego, & relego Chariſsime opus veſtrum de officijs.

QVoniam VVicleſus huius operis teſtimonijs, quaſi Achilleis crebrò vtebatur argumentis; multorum aures peruulſit ignorantia ſcriptoris: adeo vt Henrici 4. Anglorum Regis iuſſu ſedula diſquiſitione indagaretur. VVicletus enim cap. 7. ſui libri de apoſtaſia authorem illum vocat Ambroſium Mediolanenſem, aut ſaltem Ambroſij diſcipulum: VVicleſitæ, Iſidorum. Nonnulli eorum poſtea aſſeruere eſſe fulgẽtium. Iſidori nomẽ cùm inſonuiſſet quorundam auribus in nullum non mouerunt lapidem, vt poſſet comparari. Intereà cæteri legentes attentiùs, hoc Anſelmi opuſculum (in quo eiuſdem ſcriptoris aliquot ſententiæ examinantur) detexerunt nec Ambroſium Mediolanenſem, nec Iſidorum Hiſpalenſem, nec Fulgentium Ruſpenſem eſſe poſſe habita ratione Chronologiæ. cùm Anſelmus hunc ſcriptorem fraternè commonefaciat, de ſententijs aliquot leuioribus, ad fidei catholicæ libellam trutinandis, priuſquam totum inuulgaret opus. Thomas Valdẽ. Theologus Carmelita, & prouinciæ Anglicanæ viſitator (ex cuius to. 2. de ſacramentis cap 47. & 93. Hæc carpſimus) aſſerit ſe tandem reperiſſe quandam Herdeclæi, Cancellarij Oxonienſis quæſtionem, (in qua diſceptabatur, num ex ſalutis neceſſitate forent admittenda accidentiá in Sacramento altaris) vbi hic author de officijs diuinis, VVicleſitarum Hercules (vt ita dicam) pomarius, appellaretur *Valerannus Memburgenſis*, (melius *Neumburgenſis*) Epiſcopus: ad quem Anſelmus ſcripſit epiſtolam de azymo & fermentato, 134. lib. 3. Epiſtolarum eiuſdem Anſelmi nunc primùm à nobis editarum: quæ ante hac ſub nomine de Azymo & fermentato circumferebatur. Addebat prçterea Cãcellarius Oxonienſis antiquos codices huius operis de officijs, Valeranni eſſe nomine prænotatos, quodque ita ſe habere, compererit Toloſæ quiſpiam perſpicax fidei inquiſitor. Cui opinioni & coniecturæ, *videtur aſtipulari*, inquit Cancellarius, *quòd Anſelmus in ipſis epiſtolæ foribus honorificam pro ratione amicitiæ, & dignitatis ſalutem non dicat.* Thomæ Valdenſi minimè diſplicuit hæc diuinatio, quã cap. 47. to. 2. de ſacr. Hinc confirmat, quod Valeranno ad ſe reuerſo, denegatam reddiderit Anſelmus ſalutem: *Et ſic* inquit, *credi poteſt quod à perfidia ſacramenti ad veram fidẽ Eccleſiæ ſe collegit. Vnde & ſalutari ab Anſelmo promeruit in principio libri eius de ſacramentis.* His igitur coniectatiunculis innixus Valdenſis, poſtea authorem illum de diuinis officijs antea incognitum, nunc ſuo iudicio notiorem vbiq; inſectatur ceu Berengaria-

D

A rengarianum, impanatorem vel companatorem (vt Guitmundi Auerſani verbo vtar) ac potiſſimum in prædictis locis. Rurſus to. 1. de ſacramentalibus titulo 4. cap. 29. Eundem allegans, Valeranum appellat. Verum enimuero ſi Herdeclæi coniecturas reiecerimus, hæreſis notam Valerano iniuſtam delebimus, eoq; facilius, quò ex leuiori ſuſpicione imponitur. Nam ipſemet Valeranus lib. 3. Inter D. Anſelmi epiſt. 135. Conquerens de veritate ceremoniarum inter faciendum Chriſti corpus variè obſeruatarũ à varijs ita ſcribit: *Inter ſacrificandũ quod Chriſtus fecit & nos faciamus.* Et iterum: *Qui exoptant indui Chriſti corporis incorruptionem, noui ſacrificij ſinceritate veterem exuant hominem. In Chriſti corporis confectione. Diſſilitet alia niſi quam ipſe obtulit ſubſtantia.* Rurſuſq;: *Nudus Ieſus in ara crucis; nudus appareat in ara noſtra immolationis: Panis ille, verè Chriſti corpus eſt.* Idem poſtremò ait. *Sicut ipſemet* (Chriſtum intelligit) *ſacerdos & hoſtia obtulit ſemetipſum, ita & noſtrum ei offeratur ſacrificium. Inuoluimus tamen & vitalem hoſtiam, non ſicut vobis mos eſt à principio ſed cum Ioſeph & Nicodemo. Quod non ſolum offertur in rei ſpecie ſed in veritate: Diſcrepare non oportet in ſua immolatione.* Hactenus Valeranus ſuis verbis, (ſi ad vnguem explorentur) à ſe procul repulit Berengarianiſmum, & ἀρτοποχαι. quibus tantò certior debet eſſe fides quantò χαθολι-χώτερα (ſi mihi detur ita loqui) omniſq; erroris puriora iudicauit Anſelmus; cùm in eis ne comma quidem expunxerit: in quibus tamen non fuiſſet talpa; qui in alijs eiuſdem Valerani (ſi tamen eius ſunt, vt Valden. & Oxonienſis Cancellarius autumant) viſus eſt Argus non centies tantùm ſed & millies oculatus. Præterea Stephanus Halberſtadenſis Epiſcopus, in epiſtola ad eundem Valeranũ, (cuius extat bona pars apud Dodechinum Abbatem) eum

B quidem vocat hæreticus & Simoniacum, Berengarianum minimè quod tamen haud ſiluiſſet. Sed & hæretici nomen ibidem poſitum tantùm extenditur ad Henricianiſmum, vt apertè videbit lector. Quamobrem non eſt quod in ijs diutius morer: niſi forſitan cùm dicit non eſſe aliam, quam Chriſtus obtulit, offerendam ſubſtantiam. Vbi dictio *ſubſtantia* non refertur ad ſubſtantiam corporis Chriſti, ſed ad illam ſubſtantiam, quæ ſubſtantialiter in Chriſti corpus tranſmutatur, ſcilicet Azymum panem, cuius loco etiamnum Græci fermentatum & offerunt, & conſecrant. Tandem poſtrema eius verba, quibus ait Chriſtum non in ſpecie rei tantùm, ſed & in veritate offerri, ſatis produnt ſinceram & catholicam hominis mentem. Neque, ſi quidpiam offendiculo eſſe vidiſſet Anſelmus, vt dixi, ſiluiſſet; cùm tamen in reſcripto ſuo cui hactenus pleriq; indiderunt titulum de diuerſitate ſacramentorum) μηδὲ γρῦ φθέγγεται. Salutatio verò ab Anſelmo denegata nequit facere Valeranum Berengarianiſmi nomine ſuſpectũ, quin potius Henricianiſmi vt illius ſeculi more loquar; quod manifeſtiſſimũ lucet in Anſelmi verbis dicentis eum fauere ſucceſſori Iulij Cæſaris, & Neronis & Iuliani Apoſtatæ contra ſucceſſorem & Vicarium Petri Apoſtoli. Perfidiæ enim Berengarianæ cõiectura hinc à Thoma Valdenſi elicita frigidior eſt, quàm vt exſuffletur, cùm dicat: Et *ſic credi poteſt, quod à perfidia ſacramenti ad veram fidem Eccleſia ſe collegit.* Sed contrà dico credendum, quod ſe ad Eccleſiæ communionem (fidem enim perpetuò ſeruaret) receperit, poſt obitum Henrici 4. Teuthonicorum Regis à fidelium cœtu Gregor 7. & Paſchalis anathematibus ſubmoti propter ſimoniacã hæreſim: vide annotationes noſtras ad epiſt 134. & 153. lib 3. epiſt Anſelmi. Eſt igitur alter à Valerano quærendus author de diuinis officijs. Et quidem non facile repertus fuiſſet, niſi Thomas Valdenſis

C cap. 93. tomo ſecundo de ſacramentis notaſſet, prologum ſui operis ab his exordiri verbis: *Ex qua per anni circulum*; mox enim venit in mentem egregij illius Ruperti decimi Abbatis Tuitienſis cœnobij Benedictinorum Monachorum. quod Comes Rotemburgius ad Tubarum, D. Heriberti Colonienſis Archiepiſcopi frater curauit extructum anno 1012. regione Coloniæ Agrippinæ, in dextra deſcendentis in Belgicum Rheni. Præter hoc indicium alia ſunt in promptu teſtimonia à Thoma Valdenſi ex his Ruperti libris de diuinis officijs excitata; Et cum primis illud de Pallio Archiepiſcopi apud Valdenſem to. 1. de ſacramentalibus tit 4. cap. 29. alii-quod ſcriptum eſt lib. 1. de offic. diuin. cap. 27. Rup. authore alterum à Valdenſi allatam cap. 47. to. 2. de ſacramentis, extat apud Rupertum lib. 8. cap. 4. non vt mendosè codex Valdenſis impreſſus habet, 17. quia ne verbulum quidẽ fit de Chriſti ex ſepulchro clauſo prodeuntis miraculo, per repẽtinam cinguli cuiuſdam monachi, quantumlibet eo fortiter præcincti, diſſolutionem. Nec eſt quod Valdẽſis cap. 47. to. 2. de ſacram. ob incognitum huius libri de diuinis officijs authorem, tantum perſtrepat, eũq; damnet, quod tria exemplaria ſui ſcriptoris nomine & titulo careret: Non eſt inquam, eã ob rem dicendus Apocryphus; cùm eadem de cauſa complures eruditiſſimorum virorum reijcerentur labores: quales & pleroſq; in MS. codicibus noſtræ bibliothecæ obſeruaui: neque tantum in externis & peregrinis anthoribus, ſed & domeſticis noſtris doctoribus, Hugone Richardo, Roberto, Iacobo & alijs. Hic quoq; Anſelmi tractatus, nec non eiuſdem epiſt. 158. lib. 3. ſui progenitoris nomen minimè præferebant. Et id quidem hinc arbitror, contigiſſe, quod cùm hæc opera ſuperſtitibus adhuc authoribus plerumque exſcriberentur, à librarijs non inſcriberentur

D lucubratorum vocabulo, propter celeberrimam eorum famam cui inſcriptionis liminaris addere faculam idem eſſet, ac in meridie ſplendidioris lucis cauſam cincedulam accendere.

ANNOTATIO SECVNDA.

Obſecro te, quam in corpore Domini vitam requiris? &c.

ISThæc videre eſt exarata lib. 2. Ruperti de offic. diuin. cap. 9. quæ quidem Anſelmus miniatulis notauerat cærulis & poſt illum non pauci; qui ſi nõ ob iſta, ſed alia non diſſimilia. Rupertũ quaſi Sacramẽtarium lacerabant. His enim lachrymis ſuam deflet miſeriam in epiſtola nuncupatoria ſuorũ commentariorum ad S. Ioannem, ad Cunonem Sigebergæ Abbam: *Quid facerem pater? Ille mihi veritatem corporis & ſanguinis Domini auferre contendebat.* Rupertus contrà, obſcuras illas malignæ opinionis nebulas diſſipaturus ſed fidei Catholicæ, ait ibidem paulò ſuperius: *Illi autem quid dicant, quid pro argumento afferant, nõ habent: niſi, quod aliqui ex eis dum volunt ſacramentum corporis & ſanguinis Domini ſolũmodo ſignum eſſe ſacræ rei, iuxta errorem quondam Berengarij Turonenſis etiam B. Auguſtinum ita ſentire putant. quod omnino falſum eſt. Ergo autem verum corpus Chriſti, quod pro nobis traditum eſt, & verum eſſe decreto ſanguinem, qui pro nobis fuſus eſt ſicut Eccleſia catholica docet.* Rurſuſq; ante finem epiſtolæ: *Summus cælorum pontifex, cùm ſit ipſa veritas, nomina nõ vana rebus ſolet imponere; ideo fortiter nomen hoc impreſſit, vt non ſaltem diceret, hoc vocetur corpus meum, hoc vocetur ſanguis meus: ſed hoc eſt corpus meum:* Conſequenter explanans alium modum realis exiſtentiæ corporis Chriſti, dicit: *eſt etiam re, quia nimirum ſanctum ſanctorũ eſt quam verò in illa ſpecie, qua traditus & lãceatus eſt, ipſe ſanctus ſanctorũ eſt.* In poſtrema tandẽ epiſtolæ periodo ſic cõcludit: *Credamus econtra fideli ſaluatori Deo, in eo quod nõ*

videmus

A *videamus ſcilicet panem & vinum, in verám corporis & ſanguinis tranſiſſe ſubſtantiam, & comedentes atq; bibentes viuamus in æternum.* Hic ille. Verum vt cumulatè ſatisfaciamus valdenſi, & quem, velut Berengerianum companatorem traduxit per ora Catholicorum, amplectetur ſibi in Euchariſtiæ rebus conſentientem: operę pretium eſt ex eodem libro, quem reijciebat, & ex quo verba hæc in quę commentamur depromiſit Anſelmus, adducere manifeſtas pro Ruperto teſtificationes ibidem ſic profitente lib. 2. cap. 2. poſt initium: *Panis & vinum in verum corpus & ſanguinem Domini transferuntur,* & conſequenter: *Multi fidei oculos non habentes, & in ſancto ſacrificio præter panem & vinum nihil amplius intuentes, cùm diceretur eis; Corpus & ſanguis Domini eſt, murmurauerant dicentes, quomodo eſt?* Et poſt modicum: *Verum Dei verbum, verum Dei filium ſancta Eccleſia catholica offert creatori ſuo, credens corde, & ore confitens, pariterq́; manibus panem & vinum, ſicut tradidit ipſe ſaluator offerens. Nam pro quota ſuorum parte beneficiorum gratias ageret Eccleſia creatori, ſaluatori, & illuminatori ſuo, ſi nihil aliud ei, quàm panem & vinum offerret?* Item. *Non ergo ſolum panem & vinum, quæ corporaliter videntur; ſed & quod non niſi fidei oculis aſpicitur, verbum Dei, filium Dei offert ſancta Eccleſia, nouum & verum immolans ſacrificium.* Item: *Ne ergo dicas in corde tuo, quis aſcendit in cœlum, hoc eſt, Chriſtum inde deducere: vt is, qui in ſe reſurgens ex mortuis iam non moritur, adhuc per ſacri altaris hoſtiam in ſuo myſterio pro nobis iterū immoletur. Prope eſt enim verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc eſt, verbum fidei, quod prædicamus, inquit Apoſtolus. Quoniam ergo prope eſt in ore tuo, in corde tuo, verbum Dei, verbum crucis. Chriſtus Dominus, ſi huius verbi flumen ſuper panem & vinū effuderis, & ordine,*
B *(qui ab ipſo ſtatutus eſt) veritatem huius verbi protuleris, ſtatim de ſancto altari, panem & vinum, in corpus & ſanguinem ſuum transferendo ſuſcipit eadem virtute, eadem potentia, vel gratia, qua noſtram de Maria virgine carnem ſuſcipere potuit, quomodo voluit. Nec duo corpora dicuntur, aut ſunt, hoc quod de altari, & illud quod acceptum eſt de vtero virginis: quia videlicet vnum idemq́; verbum, vnus idemq́; Deus, ſurſum eſt in carne, hic in pane: Alioqnin, & ille panis quem heri ſacrificauimus, & ille, quē hodie, vel cras ſacrificabimus, plura ſunt corpora; nec rectè dicimus offeri ab Eccleſia corpus Domini, meliusq́; diceremus, corpora: quia quotidie pene tot offerūtur panes, quod habentur in Eccleſia ſacerdotes. Sed hoc prohibet cauſa, conuincit ratio, religio reſpuit: Vnitas enim verbi vnitatem efficit ſacrificij. Similiter enim vnum verbum, & olim carnem de Maria virgine ſumpſit, & nunc de altari ſalutarem hoſtiam accipit: igitur vnum corpus eſt, & quod de Maria genitum, in cruce pependit, & in ſancto altari oblatum, quotidie nobis ipſam innouat paßionem Domini.* Hactenus Rupertus (ſub cuius vexillo fictos agebant triumphos VViclefitæ) aſſertionibus maximè catholicis, expreſſis, & manifeſtiſſimis non tantùm VViclefitas, ſed & vniuerſam Berengarianorum, impanatorum, atq; adeo noſtratium Caluinianorum colluuiem diſſipauit, vnde miror Thomam Valdenſem, virū alioqui perſpicacis ingenij, qui hoc opus Ruperti de officijs diuinis legerat & relegerat, non animaduertiſſe tam perſpicua teſtimonia, vt eum cap. 19. tom. 2. de ſacramētis vocaret cancrum ſerpentem; cap. 31. magiſtrū erroris VViclefici, & VViclefi doctorem & cap. 93. quod VViclefitæ nec vſque ad verbum ſcirent de ſacramento ſuam ſibilare perfidiam, & quod fuerit de hæreſi impanantium: doleo, inquam, Doctorem tam catholicum tam acriter perſtrinxiſſe

C Rupertum non minùs catholicùm vt apparet ex verbis eiuſdem ſuprà relatis, & ex eis quæ iterum ſcribit ſub finem cap. 12. lib. 12. de victoria verbi Dei, lib. 4. in Matthæum paulò ante hæc verba, *ſi ergo offers munus tuum,* & lib. 6. comment. in Ioannem paſſim ab his potiſſimum verbis Ioannis non Moyſes dedit vobis panem de cœlo, verum & lib. 7. vſque & poſt hæc Ioannis: Sed ſunt quidam ex vobis qui non credunt, vbi concludens ait: *Quantùm potuimus, adiuuante Deo, panem ſanctum & calicem, quem de altari ſumimus, verum & viuum agnum Dei eſſe, ſuomet ex balatu comprobare curauimus:* & cap. 17 lib. 1. de offic. diuin. vbi ait, miſſæ ſacrificium eſſe ſacrarium propitiationis in quo Chriſtus exhibetur præſentialiter, non in vmbra, ſed in veritate, non in figura, ſed in re: adde cap. 15 lib. 5. Hæcce vniuerſa notare me compulerunt Anſelmi vngues huic Ruperti loco adhibiti: vt lector candidus perſuaſum habeat, Ruperti eſſe catholicum pectus, licet in his periodis anguſtiùs & obſcuriùs ſe patefecerit. Quamobrem vt Petri Lumbardi & D. Thomæ exemplo dicta eius, quantùm fidei catholicæ permittet amuſſis, ſincerè valeamus exponere, in primis obſeruandum venit Rupertū ſynonimòs vſurpare dictiones animalis & carnalis, cùm ait: hæc vita animalis eſt, carnalis eſt. Iam verò carnalem & ſpiritualem opponit vitam. Atque ex certiſſima ſcripturarū regula habemus nomen carnis oppoſitū & diametro nomini ſpiritus, aut alteri idem pollenti, accipi non pro natura carnis, ſed pro infirmitate, corruptibilitate & culpa quæ naſcitur ex humana carne. In hunc ſenſum eſt illud Geneſ. 6. *Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt:* & Matth. 16. *Caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed pater meus, qui in cælis eſt.* & 26. *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma.* & Ioan. 1. *Qui non ex ſanguinibus neq; ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt.* & cap. 3. *Quod*
D *natum eſt ex carne, caro eſt: quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt.* & toto cap. 8. ad Roma. *Qui ſecundùm carnē ſunt; quæ carnis ſunt, ſapiunt: qui verò ſecundùm ſpiritum ſunt, quæ ſpiritus ſunt, ſapiunt. Nam prudentia carnis, mors eſt, & prudentia ſpiritus, vita.* Et Galat. 4. *Qui ex ancilla ſecundùm carnem natus eſt, qui antē ex libera, per promißionem.* Et iterum: *Quomodo tunc qui ſecundùm carnē natus fuerat, perſequebatur eum qui ſecundùm ſpiritum, ita & nunc* & cap. 5. *Spiritu ambulate, & carnis deſideria non perficietis. Nam caro cōcupiſcit aduerſus ſpiritum.* & cap. 6. *Qui in carnē ſeminat, de carne & metet corruptionem: Qui autem in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam.* Rupertus igitur iuxta hos ſcripturæ ſenſus negat vt in corpore Chriſti vel vt loquitur, ſacrificij eſſe vitā animalē, in carnalē infirmitati & corruptioni adhuc ſubditā, vt liquet ex his, quæ ab Anſelmo miſſa ſubiungit dicēs: *Animalis vita, quia caro eſt, ſi in corpore Domini adeſſet, nihil nobis prodeſſet, ac propter hoc illam requirere ſuperfluum eſt. Nam quid cæleſtis homo, per cæleſte ſacrificiū hoc adminiſtraret, quod nobis nō deerat?* Quaſi diceret Rupert. minime: Vita animalis ſeu carnalis nobis ineſt, illa igitur magis neceſſaria ſcilicet ſpiritalis, quæ nobis deeſt, huius ſacrificij beneficio tribuatur; carnalis enim vita ſine ſpiritali quid iuuat? Vnde ſubijcit. *Solem ergo vitam ſpiritualem in ſacrificio nobis adminiſtrare ſapientiam eius decebat; & noſtræ neceßitati expediebat, quæ eſt ſanctificatio, & benedictio, miſericordia & veritas, & iuſtitia & pax.* Sed propriùs intueamur aduerſarij ſyllogiſmum, & ruperti reſponſum: procul enim video quidpiam lucis. Ille ergo ſic argumentabatur; viuens & ſenſibilis in corpore ſuo,

nobi-

A nobiliſque eſt Deus & homo: Corpus ſacrificij vitam motum & ſenſum. Non habet ergo, corpus Domini non eſt. Viden. lector id argumenti eſſe Berengariani cuiuſpiam, qui vt realem corporis Christi in Sacramento præſentiam neget, dicit illud carere vita ſenſu & motu: At ſi quis contra reſpondiſſet habere motum & ſenſum, quonam quæſo hic aduerſarius confugiſſet niſi ad indicium corporaliũ oculorũ, qui nihil ſenſus huiuſmodi deprehendunt in ſacramento Euchariſtiæ? Et hunc quidem Dialecticum oculatum ſuſpicor eſſe vnum illorum de quibus Rupertus ſupra 2. cap. lib. 2. de officijs diuinis loquitur in hunc modum: *Multi fidei oculos non habentes & in ſancto ſacrificio præter panem, & vinum nihil amplius intuentes, cùm diceretur corpus & ſanguis Domini eſt; murmurauerunt dicentes; quomodo eſt?* Sic ſanè hic Philoſophaſter ſolos adhibens corporis oculos, Christi corpus videre nequit panis & vini ſpeciebus tectum. Sophiſtæ igitur amaliſſimo, vt ita dicam, reſpondet Rupertus non eſſe in Christi corpore quærendam vitam animalem & carnalem, vtpote quam habeamus, ſed ſpiritualem eamque per neceſſariam. Nec tamen inficiatur Rupertus Christi corpus animalis vitæ eſſe expers, hac quam Anſelmus coniungit, ſententia, ſic teſtante: *Hæc autem eius vita ſpiritualis ſic eſt in corpore ſacrificij abſque eius vita animali, quomodo lux ſolis abſque calore eius in corpore lunæ nobis repræſentatur.* Quænam verò ſit hæc ſpiritualis vita corporis Christi, ipſemet Rupertus ſupra enucleauit vocans eam ſanctificationem, benedictionem, miſericordiam, & veritatem & iuſtitiam & pacem: Similis profectò vita huic, quam

B Apoſtolus Galat. 2. Non tantum Christi appellat vitam, ſed & ipſum Christum dicens: *Viuo autem iam non ego: viuit autem in me Chriſtus.* Nullus tamen ſui compos opinabitur & aſſeret Christum in Paulo vixiſſe iuxta propriam & naturalem ſubſtantiam, conſtantem ex duabus naturis humana ſcilicet & diuina Hypoſtaticè vnitis; rectiùs verò dicet cum Hieronymo hunc locum ſuis commentarijs ita enucleante: *Viuit in eo Chriſtus ſapientia, fortitudo, ſermo, pax, gaudium, cæteræque virtutes: quas qui non habet, non poteſt dicere: viuit autem in me Chriſtus.* Quam verò ſit ſimilis, ne dicam, eadem vitæ Christi à Hieronymo poſita definitio, & illa ſpiritualis Christi vita à Ruperto deſcripta nobiſque per ſui corporis ſynaxin conferenda, etiam cæcus videret. Supremò reſtat explanandus modus animalis & ſpiritalis vitæ in Christi corpore à Ruperto ſic ſupra expoſitus, vt lux ſolis abſque calore eius in corpore Lunæ nobis repreſentatur. Lux autem ſolis myſticè expoſita ſit vita ſpiritalis illius qui eſt verus ſol iuſtitiæ nempe Chriſtus: Lux verò ſolis in corpore Lunæ nobis repræſentatur imò percipitur ſenſu oculorum, calor non item: Sed & ipſe calor, quoniam magis terreſtris nobis eſt ipſa luce, non incongruè ſignat animalem vitam. Quemadmodum ergo Lux ſolis in corpore Lunæ à nobis percipitur abſque vllo caloris ſenſu Ita lucem veri ſolis Ieſu Christi mente noſtra percipit citra vllum caloris ſenſum, id eſt, per ſacram corporis Christi communionem perfunditur interni Luminis ſplendore, quo vel ſummam Dei & creatoris erga ſe charitatem perpendit, ita vt ſemetipſum dederit in eſcam & potum, vel alia & infinita huius auguſtiſſimi ſacramenti mirabilia ſic mentis oculis perluſtrat, vt illam tamen animalis vitæ, quæ in Chriſto eſt, ſenſus fugiat;

C Si cui forſan prior hæc interpretatio minus placeat, alteram accipiat; nempe ſpiritalem corporis Christi vitam, (ſcilicet magnificam & locupletiſſimam. omnium virtutum ſupellectilem, quæ eius ſanctiſſimam exornat animam) poſſe à nobis ſeparatim conſiderari intelligi, admirationi eſſe, & interno mentis intuitu conſpici vt lumen ſolis in Luna præter vllam ſolaris caloris in eadem animaduerſionem, & hanc quidem vitam eſſe. Mortalibus extremè neceſſariam. Porro Anſelmus fatetur ſe non mediocriter hæſitare quid Rupertus vocitaret corpus ſacrificij: quanquam videatur rectiſſimè dici poſſe illud, quod ſacerdos offert in ſacrificio Miſſæ, ita vt ſacrificium hoc in loco propriè ſit tota actio ſacrificantis, corpus autem, ſit verum & naturale corpus Christi quod ſacerdos ſacro conficit ore, ſic enim loquitur Hieronym. epiſt. 1. ad Heliodorũ. Sacrificium igitur eſt illa diuina ſacerdotis operatio, quam Græci patres dixere λειτουργίαν: Corpus verò, id quod fit & offertur per ſacerdotem in illo ſacroſancto munere. Hic exoratum vellem lectorem ne me damnet nimietatis, nimiò enim conſtat fama tam præclari ſcriptoris Ruperti.

Annotatio Tertia.

PAnis ſubſtantiam poſt Dominici corporis cõſecrationem in altari ſupereſſe ſemper abhorruit pietas Chriſtiana, nuperque damnauit in Berengario Turonenſi, eiuſque ſequacibus. Ea quidem eſt omnium librorum excuſorum (quos viderim) lectio, ſcriptorum minimè. Nam in tribus Gratiani exemplaribus noſtræ bibliothecæ legitur Berlengarius: in duabus epiſtolis Lãgfranci, eiuſdem Berengarij ἀνταγωνιστοῦ, Beringerius.

D Ac in primis 3. epiſt. ad Alexandrum 2. Papam, ſic: *Epiſtolam quam Beringerio ſchiſmatico dum adhuc Cadomenſi præeſſem cœnobio) tranſmiſi: paternitati veſtræ ſicut præcepiſtis, tranſmittere curaui.* Rurſuſque & in epiſt. ad Reinaldum Pictauorum Abbatem: *Porrò, inquit, quod ſchiſmaticus ille, (Beringerium dico,) ſicut veſtra epiſtola teſtatur eſt &c.* Iterumque in Cron. Becc. M S: nec fortè expungenda fuiſſet hæc lectio; vtpote accedens ad ſermonem vernaculum apud continuat. Sigeb. truncum Berenger. ſic hodieque Berenger locamus quibus id eſt, cognominis. Quod autem Berengarius hic ab Anſelmo vocitetur Turonenſis, vel ad patriam referendum eſt, vt non obſcurit indicat Theoduinus apud Garet. Claſſe. 1. Aut munus Camerarij à ſe in Eccleſia S. Martini geſtum: non ad Archiepiſcopi dignitatem vt faſciculus temporũ & Mattheus Paris ſcribunt in Hiſtoria maiore, fortaſſis legerant alicubi; Turonenſis Archidiaconus, librariorum notis ſcriptum, intellexere Archiepiſcopum non Archidiaconum. Sed nec Archidiaconum appellaris vt recentiores aliquot; *quia in illa ſua laudabili palinodia (quam* vtinam ederent, quos hactenus iuuit Berengarianum edere panem) relata à Lanfranco in libro ſuo aduerſus Berengarianiſmum, Iuone Carnot. part. 1. ſuæ Pannoniæ, Algero lib. 1. de Sacr. Euch. cap. 19. & Gratia de conſecrat. diſt. 2. Ergo Berengarius, illic, inquam ſe nihil aliud profitetur, quàm Diaconum Sancti Mauritij Andegauenſis; qua propter non ei amplius, quàm quod ſibi tribuit, tribuo. Interim (quia de Berengariana confeſſione incidit ſermo) lectorem velim monitum erroris, qui irrepſit in tom. 2. Conciliorum excuſorum Coloniæ: Vbi retractatio ſacramentaria à Berengario recitata Romæ audien-

A audiente Nicolao 2. & 113. Epiſcopis, refertur ad Nicolaum 1. qui vtroque prior fuit duobus ſeculis. Porrò, qui Berengarium impanationis damnet hos ab Anſelmo comperi nempe Guitmundum Auerſanum & Hugonem Lingonenſem Epiſcopũ in ſua Epiſtola his omnino verbis ipſum conuenientem, Berengarium. *Dicis enim nimis extensè loquens, in huiuſmodi ſacramento corpus Chriſti ſic eſſe, vt panis & vinũ & natura & eſſentia non mutetur.* Algerus, vt ſtatim exponemus, non Berengario, ſed Berengarij ſequacibus tribuit in prologo lib. 1. & cap 6. & 8. Sanè nec ipſe Berengarius in ſua retractatione exprimit: *Sed omnem hæreſin, inquit, præcipuè eam de qua hactenus infamatus ſum: quæ aſtruere conatur panem & vinum, quæ in altari ponuntur, poſt conſecrationem ſolummodo ſacramentum, & non verum corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti, &c. apud Gratian. ſuprà.* Atque impanationem vocamus hæreſim illam, quæ mordicus tenet in ſacramento eſſe quidam corpus Chriſti, poſt conſecrationem, ſed cum panis ſacramentalis ſubſtantia. Quem errorem hocce infœlici ſeculo excitatum ab inferis, blaſphemis Pighardorum Zvvinglianorum Lutheranorumque vocibus, teſtatur Ioannes Cochlæus, Anno 1534. Actorum Martini Lutheri.

Ex his videmus non vnicum fuiſſe Berengarij errorem, forſanque hunc poſtremum excogitaſſe, vt incautos faciliùs deciperet, nempe ſe quod Eccleſia ſentiret, ſentire de corporis Chriſti præſentia in ſacramento: Diſſentire tamen quantum ad modum præſentiæ. At vt magiſtri non vnum fuit dogma ſic nec diſcipulorum. Quia hoc habet Proteanum hæreſeos cerebrum vt vno capite minimè contentum, dum alienas quæritat ceruices B ſuorum phantaſmatum receptrices, mox & ipſæ ſomnient longiſſimè diuerſa. Sic enim Logodædalus Berengarius, dum ſomnifero impiæ opinionis veneno ſopit plurimos: Illi repentè effecti Κακόμιχανα noua eaque à ſe inuicem quàm maximè diſcrepãtia ſomniorum dogmata. Nonnulli enim confinxerunt ſubſtantiam panis conuerti non in Chriſti, ſed in cuiuslibet iuſti filij hominis carnẽ, vt notat Alger. in prolog. 1. & cap. 10. Illi non tantùm panem in Chriſti carnem, ſed & in ſtercora, putidè aſſeruerunt. teſte Algero. in prolog. lib. 1. de veritate corporis & ſanguinis Domini, & lib. 2. cap. 1. Hinc Stercoraniſtarum putidum nomen putidis Doctoribus Laureæ vice impoſitum eſt. Quos etiam Hugo noſter ob fauces grandolẽtis Auerni procul ablegat lib. 2. de ſacram. part. 9. cap. 12. & 13. Alij commenti ſunt, vnam panis portiunculam fieri Chriſti corpus, alteram minimè, Guitmundo authore lib. 2. Quidam ineptè impieque docuerunt tantùm probos ſacerdotes facere corpus Chriſti: Cæteri, contrà & à probis & ab improbis confici Chriſti corpus; ſic tamen vt illud recederet improbis ad eius communionem accedentibus apud Algerũ ſuprà in prolog lib. 1. cap. 1. Poſtremi tandem veniunt egregij illi panifices ſeu impanatores, fideliores, vt liquet ex Anſelmi verbis, Berengarij diſcipuli: de quibus tamen & vniuerſa hæreticorum colluuie meritò dixeris, quod patres Gangrenſis Concilij in ſynodica epiſtola, iuxta verſiones Ioannis Quintiui de Euſtathianis in hãc ſententiam: *Vnuſquiſq; iſtorum, poſteaquam receßit ab Eccleſiaſtico canone, tãquam proprias atq; priuatas leges inſtituunt. Nec enim communis ipſorum ſententia, nec vnus animus poſtmodum fuit. Sed vnuſquiſq;, quod intra ſe cogitaſſet, hoc addidit in Eccleſiæ calumniam;* C *& ipſius iniuriam.* Impanatorum tandem meminit Algerus in prologo lib 1. cap. 6. & 8. Guitmundus quoque lib. 3. Nec procul à ſcopo aberrauero, ſi hos Berengarij ſequaces ab Anſelmo memoratos, interpreter Scholaſticos inopes & à Berẽgario diurna ſtipe conductos, vt ſuas nænias Hyberias in Galliarum Cuniculis citiùs exponerent: Habuiſſe enim huiuſmodi literatorem mendicos & cõductitios prodiderunt VVillielmus Malmesbērienſis lib. 3. de geſtis Regum Anglorum, Matthæus Paris in hiſto. maiore, & tabulæ Cantuarienſium Arciepiſcoporũ relatæ à nobis ad epiſt. 1. lib. 1. Et ne quid inter excutiendam Berengarij ματαιολογίαν nobis excidat, obſeruandum venit eum non fuiſſe hæreſeos ſacramentariæ primum Doctorem, (vt vulgò dictitatur & ſcriptitatur) ſed excitatorem. Roberto enim Francorum Rege Anno 1022. (quo fortaſſis adhuc puer erat Berengarius) primùm emerſit Aureliæ, Stephani cuiuſdam clerici & aliorum duodecim opera nefaria. Qui mox Roberti Regis Imperio comprehenſi, diuque commoniti, cum ad ſe redire nollent igni traditi ſunt: ne huiuſmodi infœlix lolium ſenſim lætam Gallicanæ Eccleſiæ depopularetur ſegetem; teſtibus Glabro Rodolpho Cluniacenſi, & Ioanne Oliua Floriacenſi Monacho apud Papirium Maſſonũ lib. 3. Annal. At Berengarius 30. poſt annos cœpit virus ſuæ hæreſeos vomere, Sigiberto authore ad Annum 1051. Vnde corrigitur lapſus Ioannis Gerſonis ſcribentis in ſuo tractatu contra Ioannis Magdunenſis vt vocant Romanſiũ de Roſa, Berengarium fuiſſe Petri Abaelardi diſcipulum: Tantùm enim abeſt vt Abaelardus tùm doctorem ageret, cum eius eſſet circiter ætatis qua:

D *Pueris cruſtula blandi*
Doctores, elementa velint vt diſcere prima.

Præterea Berengarius deceſſit Anno 1088. Abaelardus 1141. 13. Cal. Maias, hunc enim diem, Necrologium noſtræ Eccleſiæ indicat. Sed qui Abaelardus potuiſſet docere Berengarium Anno 1050. cum Luteciam venerit docendus Anno fermè 1108. vt ipſemet memoriæ dedit in hiſtoria ſuarum calamitatum, ſic: *Perueni tandem Pariſios: vbi iam maximè diſciplina hæc (Philoſophicam* præcipuæque Logicam intelligit) *florere conſueuerat, ad Guillelmum ſcilicet Campellenſem præceptorem meum in hoc tum magiſterio re famaq; præcipuum:* Et paulò poſt. *Nec tamen hic conuerſionis ſuæ habitus, aut ab vrbe Pariſiaca, aut à conſueto Philoſophiæ ſtudio eum reuocauit: ſed in ipſo quoq; monaſterio, ad quod ſe religionis cauſa contulerat ſtatim more ſolito publicas exercuit ſcholas. Tunc extemplo ad eum reuerſus, vt ab ipſo Rhetoricam audirem, &c.* Ex ipſius igitur Abaelardi ore habemus nõ fuiſſe Berengarij doctorem, ſed potuiſſe eſſe diſcipulum, nempe hæretici, hæreticum. Is autem Guillelmus Campellenſis præceptor eius ex Archidiacono Pariſienſi, inchoato Cœnobio noſtro, primus vitam egit canonicam circa Annum 1100. vſque ad Annum 1113. quo factus eſt Cathalaunẽſis Epiſcopus. Hinc eſt quod Abaelardus dicat, ſugilletq; eum: quod vitæ & loci mutatio non mutarit eius mentem Philoſophicis deditam. Sed iniquior & præceptori ingratior illud effudit. Nam habitu mutato, animum quoq; mutauerat, & vniuerſæ Philoſophiæ repudij libellum miſerat; Verùm Hildeberti Cenomonenſis Literis (quas hic lubens adiunxiſſem, ſi à propoſito longius non fuiſſem digreſſus) adactus & victus domi fecit & docuit, quod antea in vrbe. Et qualis Berengarij inſti-

A demus Anno 1079. Februario menſe, indictione ſecunda 1. Gregor. 7. Anno 7. accitis finitimis extimiſq; diuerſarum prouinciarum Archiepiſcopis & alijs religioſis viris coacta eſt Synodus in templo Saluatoris, & habitus ſermo de corpore & ſanguine Domini noſtri Ieſu Chriſti. *Maxima verò pars* (vt Concilij verbis vtar) *panem & vinum per ſacra orationis verba, & ſacerdotis conſecrationem, Spiritu ſancto inuiſibiliter operante, conuerti ſubſtantialiter in corpus Dominicum de Virgine natum; quod & in cruce pependit: & in ſanguinem, qui de eius latere militis effuſus eſt lancea, aſſerebat: atq; authoritatibus Orthodoxorum ſanctorum patrum, tam Græcorum, quàm Latinorum modis omnibus defendebant quidam verò cæcitate nimia & longa perculſi, figuram tantùm, ſubſtantiale corpus illud in dextera patris ſedens eſſe, ſeq; & alios decipientes quibuſdã cauillationibus conabantur aſtruere.* Et poſt modicum: *Deniq; Berengarius huius erroris magiſter poſt longo tempore dogmatizatam impietatem erraſſe ſe coram concilio frequẽti confeſſus, veniamq; poſtulans, & orans ex Apoſtolica clementia meruit: iuraitq; ſicut in conſequentibus cõtinetur.* Ego Berengarius corde credo, & ore confiteor, panem & vinum, quæ ponuntur in altari, per myſterium ſacræ orationis, & verba Redemptoris noſtri ſubſtantialiter conuerti in veram & propriam, ac viuificatricem carnem & ſanguinẽ Ieſu Chriſti Domini noſtri, & poſt conſecrationẽ eſſe verum Chriſti corpus, quod natũ eſt de Virgine, & quod pro ſalute mundi oblatum in cruce pependit: Et quod ſedet ad dexteram patris: Et verum ſanguinem Chriſti, qui de latere eius effuſus eſt, non tantum per ſignum & virtutem ſacramenti, ſed in proprietate naturæ, & veritate ſubſtantiæ, ſicut in hoc Breui continetur, & ego legi,
B & vos intelligitis. Sic credo, nec contra hanc fidẽ vlteriùs docebo. Sic me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei Euangelia. Et huc vſque Berengarius locutus eſt: cuius abiurationem exſcripſimus ex lib. 6. Regiſtri Gregorij Papæ 7. poſt epiſtolam 17. tom. 3. epiſtolarum ſummorum pontificum pag. 775. 776. edit Romæ anno 1591. Nec in hoc Berengarij ſacramẽto planiſſimè vero expreſſum, quod tam conceptis verbis exponit noſter Anſelmus inquiens: *Panis ſubſtantiam poſt Dominici corporis conſecrationem in altari ſuper eſſe ſemper abhorruit pietas Chriſtiana; nuperq; damnauit in Berengario Turonenſi, eiuſque ſequacibus. Nam ſi hec admitteretur; iam verbum non incarnatum tantùm, ſed etiam (ſi dici poteſt) impanatum diceretur; ſi ſicut ille dicebat, panis ſic in corpus Domini transferet, vt tamen panis eſſe non deſineret.* Sic Anſelmus: cuius verbis nihil video ſimile in iſta Berengarij retractatione. Imò nihil amplius, quàm cùm iurauit Nicolao 2 Papæ, ſcilicet panem & vinum in altari poſita, poſt conſecrationem non ſolùm ſacramentum, ſed etiam verum corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti eſſe: & ſenſualiter, non ſolùm ſacramento, ſed in veritate manibus ſacerdotum tractari, frangi & fidelium dentibus atteri. Quamobrem ſi corpus Chriſti ex hoc Berengarij iureiurando non tãtùm ſacramentaliter, ſed & realiter ac verè frangitur: vera & propria ac viuificatrix Chriſti caro molaribus comminuitur, manibuſq; attrectatur. Præter hæc, vidimus Concilium appellaſſe nimia & longa cæcitate perculſos, qui impiè tuebantur in ſacramento Euchariſtiæ contineri ſolam figuram & vmbram, non rem & veritatem corporis Chriſti, quod iuxta amentem eorũ mentem illud ſubſtantiale corpus Chriſti ſederet in dextra patris: vnde efficiebant non in eſſe Sacramento Euchariſtiæ. Inſuper, extrema illa eorum dementia, vocatur nimia & longa cæcitas; quaſi Concilium nobis inſemet eſſe antiquam illam à Berengario in Romano Concilio retractatã Leone 9 in Vercellenſi, Victore 2. in Turonenſi ab Hildebrando, (qui & poſtea Gregor. 7.) in Romano 2. Nicolao 2.

C

Frãcus notat nempe panem & vinum poſt conſecrationem eſſe tantum vmbram & figurã corporis Chriſti, vt in ipſa Concilio Berengariani profitebantur. Verùm perlectis ijs, quæ ſubtiliſſimè ſatis diſſerit Valden. to. 2. de ſacramentis cap. 43. in hanc poſteriorem Berengarij retractationem, eandemq; cum priori componens, notaui verba multò illuſtriora, planiora, expreſſiora impanationemq; omnem reijcientia. qualia ſunt hæc, *panem & vinum ſubſtantialiter cõuerti in veram ac propriam & viuificatricem carnem & ſanguinem Chriſti: ac poſt conſecrationem eſſe verum Chriſti corpus natum de Virgine, pro ſalute mundi oblatum & de cruce appenſum, ſedens ad dexteram patris: verum quoq; ſanguinem de latere eius effuſum.* (quæ particula deeſt in maiori Catechiſmo Caniſij edit. Pariſ. 1579. Col. 498) nec per *ſignum tantùm & virtutem ſacramenti, ſed & in proprietate naturæ; veritateq;* ſubſtãtiæ: His inquam nihil lego ſimile, tamq; lucidum, & ab omni ſophiſmatum Dialecticorum fuco tã purum, in priori deiurio quo ſe Romę deuinxerat Nicolao 2. & 113. Epiſcopis In hac igitur Synodo Romæ coacta in Baſilica Conſtantiniana à Gregor. 7. impanationẽ tamdiu à Berengarianis muſſatam, eorũ caput Berengarius ſolemni iuramento deteſtatus eſt. *Tuncq;* (vt acta Synodi perhibẽt) *Dominus Papa præcepit Berengario ex authoritate Dei omnipotẽtis, & ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli, vt de corpore & ſanguine Domini nunquam vlterius cum aliquo diſputare, vel aliquem docere præſumeret:* D *excepta cauſa reducendi ad fidem hanc eos qui per eius doctrinam ab ea receſſerant.* Et quidem Berengariũ obſecundaſſe Gregorio Durãtus & Papir. Maſſonus aduerterunt, ſed hic plures emendatioris vitæ annos tribuit Berengario, quàm cõuocatæ Synodi velit Chronologia; Nam ſi viuis exceſſerat Anno 1088. vt placet Ioanni Maioris monaſterij cœnobitæ, Conciliũ autem anno 1079. habitũ ſit, annis tantùm octo ſuperuixit. Sed nec intra hunc terminum cunctos à ſe peruerſos conuertere valuit, addo, inquit, Williel Malmesb. lib. 4. de Reg. Angl. de Berengarij loquens emendatione, *peſſimum eſt alios exemplo, vel verbo à bono infirmare; quia forte aſſu peccatum te grauabit alienum, cum deletum fuerit tuum* Nec, opinor, quiſquam Malmesb. refragabitur cùm Berengarium in ſola ſuijpſius correctione vehementer deſudaſſe oportuerit, vt puta hominem flagitioſiſſimum, quia hæreticus ſuperbiſſimus, & magus, quanquam hæretici nomen hæcce duo complectatur, imò vniuerſorũ malorum panegyrin. Gyganteam eius ſuperbiam oſtentant impia ſcommata quibus Leonem nonũ papam, cùm accepiſſet defunctum, vocabat non pontificem ſed pompificem, pulpificem, Lanfrãci infatuatione fuiſſe infatuatum & cõcilium vanitatis adunaſſe, ſint hæc Guitmundi Auerſani verba lib. 1. de veritate corporis & ſanguinis Domini. Magnum fuiſſe vidit Martinus Delrius in exquiſitiſſimo ſui operis Magicarum diſquiſitionum proloquio & lib. 2. tom. 1. quæſt 10. idque ex Guillelmi Nangiaci Chronico, cuius ad literam verba ſubijcio ex MS. codice ſti Germani pratenſis pag. 221. *Hunc plurimũ necromanticum fuiſſe dicũt, & ſub anguſta hora vnius noctis Romã iuiſſe. & Turonis lectionem vnam legiſſe.* Porro nouiſſimi huiuſcẽcilij

A

B. ANSELMI DE PROCESSIONE Spiritus Sancti, contra Græcos Epiſtola.

NEgatur à Græcis, quòd Spiritus ſanctus de Filio procedat, ſicut nos Latini confitemur. Nec recipiunt Doctores noſtros Latinos, quos in hoc ſequimur. Qui, quoniam Euangelia nobiſcum venerantur, & in alijs de trino vno Deo credunt, hoc ipſum per omnia quod nos, qui re eadem re certi ſumus: ſpero per auxilium ſpiritus ſancti, quia ſi malunt ſolidæ veritati acquieſcere, quàm pro inani gloria contendere, per hoc quod abſq; ambiguitate confitentur, ad hoc quod nõ recipiunt, rationabiliter duci poſſunt. Quamuis igitur multi ſunt, qui hoc melius me poſſunt efficere: tamen quoniam mihi à pluribus iniungitur, quorum petitioni, tum pro debito veritatis amore, tum pro eorum charitate & religioſa voluntate non audeo reſiſtere, inuoco eundem ſpiritum ſanctum, vt ad hoc me dignetur dirigere. Hac itaq; ſpe pro meæ ſcientiæ humilitate, ſcientioribus altiora relinquens, quod poſtulant aggrediar, & Græcorum fide, atq; his quæ credunt indubitanter & confidenter, pro certiſſimis ad reprobandum quod non credunt, vtar.

CRedunt quidem vnum, & ſolum ac perfectum eſſe Deum: nec vllam eum habere partem, ſed totum eſſe quicquid eſt. Hunc quoque confitetur eſſe patrem, & filium, & ſpiritum ſanctum: ita vt ſi ſolus dicatur pater, aut filius, aut ſpiritus ſanctus: ſiue duo ſimul, pater & filius, aut pater & ſpiritus ſanctus, aut filius & ſpiritus ſanctus: ſiue tres ſimul, pater, filius, ſpiritus ſanctus; idem totus perfectus deſignetur Deus quamuis non idem ſignificet nomen patris aut filij, quod nomen Dei. Non enim idem eſt eſſe Deum, quod eſt eſſe patrem, aut filium. Nomen autem ſpiritus ſancti, ideo quia ſpiritus ſanctus alicuius intelligitur ſpiritus, pro relatiuo nomine ponitur. Nam quamuis pater ſit ſpiritus & ſanctus: & filius ſit ſpiritus & ſanctus: non tamen pater alicuius ſpiritus, nec filius alicuius ſpiritus, ſicut ſpiritus ſanctus alicuius eſt ſpiritus. Eſt enim ſpiritus Dei, & ſpiritus patris, & filij. Quamuis enim Græci negent de filio illum procedere: non tamen negant eum eſſe ſpiritum filij. Credunt quoque & confitentur Deum de Deo eſſe naſcendo, & Deũ de Deo eſſe procedendo quia filius Deus eſt de patre Deo, naſcendo, & ſpiritus ſanctus eſt de patre Deo, procedendo. Nec putant alium eſſe Deum qui naſcitur, quàm de quo naſcitur: & qui procedit, quàm de quo procedit: quamuis ſecundum nomina ſignificantia quia eſt de quo aliquis naſcitur & eſt qui de aliquo naſcitur, & eſt qui de aliquo procedit, pluralitatem admittat: ſecundum quam plures, & alij ſunt ab inuicem pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Nam cum dicitur Deus eſſe pater, ſignificatur eſſe de quo aliquis naſcitur: & cum nominatur filius, intelligitur eſſe qui de aliquo naſcitur & quando ſpiritus ſanctus nominatur, quia non abſolutè ſpiritum, ſed ſpiritum Dei intelligimus monſtratur eſſe qui de aliquo procedit. Sed cum dicitur, quia filius eſt de patre, & ſpiritus ſanctus de patre: intelligitur, quia hoc quod eſt filius, aut ſpiritus ſanctus, habet de patre. Sed alio modo intelligitur filius eſſe de patre, & aliter ſpiritus ſanctus. Filius enim eſt de patre ſuo, id eſt, de Deo qui eſt pater eius. Spiritus ſanctus verò non eſt de Deo patre ſuo: ſed tantum de Deo, qui eſt pater. Ergo filius ſecundum quod eſt de Deo, dicitur filius eius: & ille de quo eſt pater eius, ſpiritus ſanctus autem non ſecundum quod eſt de Deo dicitur filius eius: nec ille de quo eſt pater eius. Certum eſt etiam, quia Deus non eſt pater, aut filius, aut ſpiritus ſanctus alicuius niſi Dei, nec vlla res eſt Deus, niſi idem pater & filius & ſpiritus ſanctus. Et ſicut vnus Deus eſt, ſic vnus tantum pater, vnus filius, vnus ſpiritus ſanctus eſt. Vnde fit, vt non ſit in illa trinitate pater, niſi eiuſdem filij: nec filius, niſi eiuſdem patris, neque ſpiritus ſanctus alicuius ſpiritus, niſi eiuſdem patris & filij. Hæc itaq; ſola cauſa pluralitatis eſt in Deo, vt pater, & filius, & ſpiritus ſanctus, dici non poſſint de inuicem: ſed alij; ſicut ab inuicem: quia prædictis duobus modis eſt Deus de Deo, quod totum poteſt dici relatio. Nam quomodo filius exiſtit de Deo naſcendo, & ſpiritus ſanctus procedẽdo, ipſa diuerſitate natiuitatis & proceſſionis referuntur ad inuicem: vt diuerſi & alij ab inuicem. Et quando ſubſtantia habet eſſe de ſubſtantia, duæ fiunt ibi relationes inſociabiles: ſi ſecundum illas nomina ponantur ſubſtantiæ. Cùm enim homo eſt gignendo, de homine, dicitur homo de quo eſt homo, pater & homo qui eſt de homine filius. Impoſſibile igitur eſt patrem eſſe illum filium, cuius pater eſt: & filium eſſe illum patrem cuius filius eſt: quamuis patrem eſſe filium & filium eſſe patrem nihil prohibeat, cum vnus homo pater eſt, & filius: quoniam ad alium eſt pater, ad alium filius. Nempe cùm Iſaac ſit pater Iacob, & filius Abrahæ, pater eſt filius, & filius eſt pater ſine repugnantia: quoniam ad alium pater dicitur, quàm ad ſuum patrem: & filius ad alium, quàm ad ſuum filium, patrem autem

D

eſſe in eodem illius filium, cuius pater eſt: aut filium eſſe illius patrem, cuius eſt filius, non eſt poſſibile. Ita ergo in Deo, cùm Deus ſit pater & filius, & ſpiritus ſanctus: nec ſit pater, niſi eiuſdem filij: nec filius, niſi eiuſdem patris: nec ſpiritus alicuius, niſi eiuſdem patris & filij: pater non eſt filius, aut ſpiritus ſanctus: filius non eſt pater, aut ſpiritus ſanctus: nec ſpiritus ſanctus eſt pater aut filius. Quippe quoniam filius de patre, & ſpiritus ſanctus de patre: nec ille de quo eſt aliquis, poteſt eſſe ille qui de ſe eſt, nec ille qui de aliquo eſt, valet eſſe is de quo eſt, ſicut iam dictum eſt, idcirco nec pater eſt filius aut ſpiritus ſanctus: nec filius ſiue ſpiritus ſanctus eſt pater. Filius autem, vt interim aliam cauſam dicam, quoniam nondum conſtat, quòd ſpiritus ſanctus de illo ſit & procedat: ideo non eſt ſpiritus ſanctus, nec ſpiritus ſanctus eſt filius: quia filius naſcendo habet eſſe de patre, ſpiritus ſanctus verò non naſcendo ſed procedendo, nec filius poteſt eſſe ſuus ſpiritus, nec ſpiritus ſanctus valet eſſe ille cuius ſpiritus eſt.

HIs præmiſſis, quomodo indiuiſibilis vnitas, & inſociabilis pluralitas in Deo ſe ad inuicem habeant, inquiramus. Quoniam autem hæc quæ dicta ſunt, pariter credimus indubitanter, & confitemur: & nos qui dicimus ſpiritum ſanctum de filio procedere, & Græci qui nobiſcum de hac re non ſentiunt, debemus abſq; vlla ambiguitate, quæ ex his neceſſariè conſequuntur vno conſenſu ſuſcipere. Sequitur enim ſecundum vnitatis Dei, quæ nullas habet partes, proprietatem: vt quicquid de vno Deo, qui totus eſt, quicquid eſt, dicitur de toto Deo patre, dicatur & de filio, & de ſpiritu ſancto: quia vnuſquiſque ſolus, & to-

A tus,& perfectus Deus eſt. Supradicta verò relationis oppoſitio, quę ex eo naſcitur (quia ſupradictis duobus modis Deus de Deo eſt) prohibet patrē, & filium, & ſpiritum ſanctum de inuicem dici: & propria ſingulorum alijs attribui. Sic ergo huius vnitatis, & huius relationis conſequentiæ ſe contemperant: vt nec pluralitas, quæ ſequitur relationem tranſeat ad ea in quibus prędictæ ſimplicitas ſonat vnitatis: nec vnitas cohibeat pluralitatem: vbi eadē relatio ſignificatur: quatenus nec vnitas amittat aliquando ſuam conſequentiam, vbi non obuiat aliqua relationis oppoſitio: nec relatio perdat quod ſuum eſt, niſi vbi obſiſtit vnitas inſeparabilis. Quod ſi per exempla cōſideremus, clarius erit. Qualiter quidē vnitatis ſimplicitas à ſe excludat pluralitatem, quæ eſt in relatiuorum nominū ſignificatione, facile eſt cognoſcere, confitemur enim, quia pater non eſt filius, aut ſpiritus ſanctus, nec filius pater, aut ſpiritus ſanctus, nec ſpiritus ſanctus pater aut filius. Sequitur ergo alios ab inuicem & plures eſſe patrem, & filium & ſpiritum ſanctū. At pater eſt Deus, filius eſt Deus, & ſpiritus ſanctus eſt Deus. Quid itaq; conſequētius, ſi prædictarum perſonarum pluralitas ſuam ſeruat proprietatem quàm patrem & filium & ſpiritum ſanctum plures Deos & alios ab inuicē? Sed hoc nullatenus admittit inuiolabilis ſimplicitas diuinitatis, quam vnum ſolum Deum eſſe credimus. Sic repellit vnitas eſſentiæ Dei relatiuorum conſequentiam. Conſiderandū quoq; eſt, quomodo relationum pluralitas obuiet vnitatis conſequentię ſi prius poſuerimus aliqua ex his, in quibus nulla obſiſtit oppoſitio. Dicimus vnum Deum eſſe patrem, & eſſe filium, & eſſe ſpiritum ſanctum: & vnum eundem Deum eſſe, ſiue ſinguli, ſiue bini ſiue tres ſimul dicantur. Si ergo Deus eſt, æternus, propter vnitatem Deitatis: ex neceſſitate ſequitur, quia æternus eſt pater, æternus eſt filius æternus eſt ſpiritus ſanctus. Et quoniam ſiue ſinguli, ſiue plures ſimul ſunt vnus Deus, non eſt niſi vnus æternus. Similis eſt cōſequentia, ſi Deus dicitur creator, ſiue iuſtus, ſiue aliquid aliorum: in quibus nulla prædicta intelligitur relatio. Videamus nunc, quomodo hanc vnitatis Dei conſequentiam reſtringat relatio. Dicimus enim, quia Deus eſt pater. Quoniā ergo vnus eſt Deus pater, & filius, & ſpiritus ſanctus: exigit vnitas Dei vt filius ſit pater, & ſpiritus ſanctus ſit pater: ſed obuiet relatio, quæ prohibet filium aut ſpiritum ſanctū eſſe patrem. Quippe nec natura permittit, nec intellectus capit exiſtētem de aliquo eſſe de quo exiſtit: aut de quo exiſtit, eſſe exiſtentem de ſe. Exiſtit autem filius & ſpiritus ſanctus de patre: quare nō poteſt filius aut ſpiritus ſanctus eſſe pater, quāuis Deus ſit pater, & vnus idemq; Deus ſit pater & filius & ſpiritus ſanctus. Idipſum & cognoſcitur, ſi dicitur Deus eſſe filius, vult enim vnitatis Dei cōſequentia, vt pater & ſpiritus ſanctus ſit filius. Sed pater de quo eſt filius, non poteſt eſſe qui de ſe eſt. Spiritus verò ſanctus, qui exiſtit de patre procedendo, non eſt ille qui eſt de patre naſcendo. Item cùm dicitur, Deus eſt ſpiritus ſanctus: requirit vnitas prædicta, patrem quoq; & filium eſſe ſpiritum ſanctū: ſed nec pater, de quo eſt ſpiritus ſanctus poteſt ille eſſe qui de ſe eſt: nec filius qui exiſtit de patre naſcēdo, eſt ille qui de eodem Patre eſt procedendo, id eſt, ſpiritus ſanctus. Cùm autem apparebit, quia ſpiritus ſanctus eſt de filio: tunc quoque palam erit, quia propter hoc nequit eſſe filius ſpiritus ſanctus, & ſpiritus ſanctus filius. Conſideremus adhuc, quomodo ſupradictæ oppoſitiones obſiſtunt conſequentiæ prædictæ vnitatis, Deus eſt de Deo. Hoc ergo ſemel accepto, quoniam idem Deus eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus: ſequitur ſecundum hanc identitatem, vt Deus pater ſit Deus de Deo, & Deus de quo eſt Deus: & ſimiliter filius Deus de Deo, & Deus de quo eſt Deus & eodem modo ſpiritus ſanctus. Verùm quærere vtrum quiſquis ſit Deus, de quo eſt Deus: non eſt aliud quàm conſiderare, vtrùm ſingulus quiſq; ſit Deus de Deo. Non enim poteſt Deus de Deo Deus eſſe niſi pater aut filius aut ſpiritus ſanctus: & niſi de patre aut de filio aut de ſpiritu ſancto. Inſpiciamus, vtrum vnuſquiſq; ſit Deus de Deo: & patebit vtrum ſit ſingulus quiſq; Deus de quo eſt Deus. Sed pater non poteſt eſſe de Deo, propter prædictā oppoſitionem. Cùm enim non ſit Deus niſi aut pater aut filius aut ſpiritus ſanctus, aut duo ex his, aut tres ſimul: nō poteſt eſſe Deus pater de Deo, niſi aut de patre hoc eſt de filio, aut de ſpiritu ſancto, aut de duobus, aut de tribus. De ſeipſo non poteſt eſſe: quia exiſtens de aliquo & de quo exiſtit, non poteſt idem eſſe. De filio non eſt, quia filius eſt de ipſo, & ideo nō poteſt eſſe de filio. De ſpiritu ſancto non eſt, quia de illo eſt ſpiritus ſanctus, nec valet ille eſſe qui de ſe eſt. De duobus vel de tribus ſimul nequit eſſe pater, propter eandem oppoſitionis rationem. Filiū verò Deum neceſſe eſt eſſe de patre Deo, quia pater non eſt de illo. De filio verò, hoc eſt, de ſeipſo eſſe nequit: quia non eſt, idem, exiſtens de aliquo, & de quo exiſtit. Vtrum autem ſit de ſpiritu ſancto, aut ſpiritus ſanctus de illo, poſt monſtrabitur. Sed prius dicemus de ſpiritu ſancto, ſi ſecundum conſequentiam prædictam ſit de patre & de ſeipſo. De patre quidem neceſſe eſt eum eſſe, quia nulla obuiat oppoſitio, non enim eſt pater de illo. De ſeipſo verò impoſsibile eſt eum eſſe: quia non poteſt exiſtens de aliquo, & de quo eſt, idem eſſe. In his omnibus nihil obuiat conſequentiæ vnius identitas, niſi aliqua de ſupradictis oppoſitio. Quod vero in his cognoſcitur, in omnibus quæ de Deo dicuntur immutabiliter euenire neceſſe eſt.

D

Nvnc quærendum eſt per ſupradictas irrefragibiles rationes, vtrum filius ſit de ſpiritu ſancto, aut ſpiritus ſanctus de filio. Dico, quia ſicut per ſupradictam rationem, aut pater eſt de filio, aut filius de patre, aut de ſpiritu ſancto pater, aut ſpiritus ſanctus de patre: ita eſt aut filius de ſpiritu ſancto, aut ſpiritus ſanctus de filio. Quod qui negat, neget etiam neceſſe eſt vnum ſolum Deum eſſe, aut filium Deum eſſe, aut ſpiritum ſanctum Deum eſſe, aut Deum eſſe de Deo: quia ex his ſequitur quod dico. Amplius, non eſt alius aut ſpiritus ſanctus de patre, niſi de patris eſſentia: quæ vna eſt illi cum filio & ſpiritu ſancto. Cùm ergo dicitur quia filius eſt de Deo patre, ſi idem Deus eſt, pater & ſpiritus ſanctus, ſequitur ſecundum vnitatem Deitatis, vt ſit etiā de ſpiritu ſancto. Eodem modo, quando confitemur ſpiritum ſanctum eſſe de Deo patre, ſi idem Deus eſt pater & filius, ſequitur ſecundum eandem Deitatis vnitatem, vt ſit & de filio. Ex his igitur apertè cognoſcitur, quia aut filius eſt de ſpiritu ſancto, aut ſpiritus ſanctus de filio, quoniam vtrumque nequit eſſe verum, aut falſum. Neceſſe eſt ergo ſpiritum ſanctum eſſe de filio, ſi poteſt monſtrari filium non eſſe de illo. Nam ſi quis dicit non ſequi, filium eſſe de patre & ſpiritu ſancto, quoniam vnus eſt Deus pater & ſpiritus ſanctus, etiamſi non opponitur aliud aut ſpiritum ſanctum eſſe de patre & filio, quoniā vnus eſt Deus pater & filius, quamuis non ſit

Filius

A Filius de Spiritu ſancto: conſideret, quia cùm
eſt Deus de Deo aut eſt totus de toto, aut pars de
parte, aut pars de toto. Sed Deus nullam habet
partem, impoſſibile igitur eſt, vt ſi Deus eſt de
Deo, vt totus ſit de parte, aut vt pars de toto, aut vt
pars de parte. Neceſſe eſt igitur, vt ſi eſt Deus de
Deo, totus ſit de toto. Cùm ergò filius dicitur eſſe
de Deo qui eſt pater, & ſpiritus ſanctus aut alius
totus erit pater, alius totus ſpiritus ſanctus, vt de
toto patre ſit, & non de toto ſpiritu ſancto: aut ſi i-
dem totus Deus eſt pater & ſpiritus ſanctus, ex ne-
ceſſitate cùm eſt de Deo toto, quia eſt vnus totus,
tam pater quàm ſpiritus ſanctus: eſt pariter de pa-
tre & ſpiritu ſancto, ſi non repugnat aliud. Eodem
modo cũ dicitur ſpiritus ſanctus eſſe de toto Deo;
qui eſt pater & filius: aut alius totus erit pater, alius
totus filius, vt ſit de toto patre, & non de toto filio
ſpiritus ſanctus: aut cùm eſt de Patre Spiritus ſan-
ctus non poteſt non eſſe de Filio, ſi non eſt Fili-
us de Spiritu ſancto. Nulla enim alia ratione po-
teſt negari Spiritus ſanctus eſſe de filio. Dicet a-
liquis quoniam vnus Deus pater & ſpiritus, cùm
filius eſt de patre, ſequitur eum eſſe de ſpiritu ſan-
cto: aut cùm Spiritus ſanctus eſt de patre, quia
idem eſt Deus Pater & Filius, eſt etiam de Filio:
cùm pater gignit Filium, neceſſe eſt eum gignere
quoque ſpiritum ſanctum: quia vnus idemq; De-
us eſt filius & ſpiritus ſanctus Et cùm ſpiritus ſan-
ctus procedit de patre, propter eandem vnitatem
Deitatis filij & ſpiritus ſancti, procedit & filius de
patre ita ſicut ſpiritus ſanctus Si verò vnitas Dei-
tatis in filio & ſpiritu ſancto non illam habet vim
conſequentiæ, vt vterque ſimiliter ſit genitus &
procedens: videtur, quod non ex eo quod vnus eſt
B Deus Pater & ſpiritus ſanctus, ſequitur filium eſſe
de ſpiritu ſancto, aut ſpiritum ſanctum eſſe de fi-
lio: quoniam idem Deus eſt pater & filius, vt dicis.
Ad quod ego: Habent vtique à patre eſſe filius &
ſpiritus ſanctus, ſed diuerſo modo: quia alter naſ-
cendo, alter procedendo vt alij ſint ab inuicem,
per hoc quod dictum eſt Et ideo cùm naſcitur v-
nus non poteſt cum eo naſci ille, qui per hoc eſt a-
lius ab eo quia non ſimiliter naſcitur, ſed proce-
dit. Et cùm vnus procedit, nequit ille ſimul proce-
dere qui per hoc eſt alius ab illo, quia non ſimiliter
procedit, ſed naſcitur. Et ideo non habet hic vni-
tas illa vim conſequentiæ: quia pluralitas obuiat,
quæ ex natiuitate naſcitur, & proceſſione. Nam & ſi
per aliud nõ eſſent plures filius & ſpiritus ſanctus:
per hoc ſolum eſſent diuerſi. Cùm aũt dico ex eo,
quia pater vnus Deus eſt cum filio aut cum ſpiritu
ſancto, ſequitur filium eſſe de ſpiritu ſancto, aut
ſpiritum ſanctum eſſe de filio, nulla ibi pluralitas
generatur, quę vnitatis obuiet conſequentię: quia
non vtrunq; dico eſſe, ſed alterũ tantũ. Omnimoda
igitur & inexpugnabli neceſſitate concluditur:
quia ſi vera ſunt quę ſupra dixi: nos pariter cum
Græcis credere, aut filius eſt de ſpiritu ſancto, aut
ſpiritus ſanctus eſt de filio. Quod autem filius nõ
ſit de ſpiritu ſancto, palá eſt ex catholica fide. Non
enim eſt Deus de Deo, niſi aut naſcendo vt filius,
aut procedendo vt ſpiritus ſanctus Filius aũt non
naſcitur de ſpiritu ſancto. Si enim naſci de illo, eſt
filius ſpiritus ſanctus, & ſpiritus ſanctus pater eius:
ſed alter alterius nec pater, nec filius Nõ ergo naſ-
citur de ſpiritu ſancto filius, nec minus apertũ eſt,
quia non procedit de illo. Eſſet enim ſpiritus eiuſ-
dem ſpiritus ſancti Quod apertè negatur, cũ ſpiri-
tus ſanctus dicitur & creditur ſpiritus filij. Non e-
nim poteſt eſſe ſpiritus ſui ſpiritus. Quare nõ pro-
cedit filius de ſpiritu ſancto. Nullo ergo modo eſt
de ſpiritu sãcto filius. Sequitur itaq; inexpugnabili C
ratione ſpiritum ſanctum eſſe de filio; ſicut eſt de
patre.

FOrſitan negabunt Græci ſpiritũ ſanctum eſſe
Deum de Deo, ſicut eſt Filius Deus de Deo:
quoniam probamus per hoc illũ eſſe & procedere
de ſilio, nec eſt poſitum in illo ſymbolo, in quo re-
prehendimur ab illis addidiſſe proceſſionẽ eius de
filio. Sed qui hoc putat, negat aut patrem eſſe De-
um, de quo eſt ſpiritus ſanctus, aut ſpiritum ſanctũ
eſſe Deũ, qui eſt de patre: aut hoc ipſum: quod eſt
ſpiritus ſanctus, eſſe de patre. Ac patrem non eſſe
Deum, aut ſpiritum ſanctum, nullus ſuſcipit Chri-
ſtianus. Videamus igitur, vtrum hoc ipſum, quod
eſt eſſentialiter ſpiritus ſit de patre, quod quendam
Epiſcopum, Græcis forſitan fauentem, in Barenſi
ciuitate ſenſi nolle ſentire? Nam ſi nõ eſt ipſum de
patre, quod eſt: cùm ſit vnus Deus idemq; Deus qui
pater, inueniri nequit vnde ſit alius à patre. Non e-
nim niſi alius eſt: quia pater habet filiũ, & ſpiritus
ſanctus non habet filium. Per hoc enim probari
poteſt, quia alij ſunt ab inuicem: non tamen hęc eſt
cauſa, vt diuerſæ ſint perſonæ. Quippe ſi duo ſint
homines: quorum alter habeat filium, alter non:
quamuis per hoc oſtendi poſſint eſſe diuerſi, non
tamen ob hoc alij ſunt ab inuicem: quia quoquo
modo ſe habeant in habendo vel non habendo fi-
lium, diuerſitatem tamẽ non amittunt. Ita in patre
& ſpiritu ſancto, non quia alius filium habet, alius
nõ habet, idcirco ſunt diuerſi: ſed quoniã diuerſi
ſunt, idcirco nihil prohibet eos in habendo & non
habendo filium, eſſe diſſimiles. Similiter reſpõde-
ri poteſt, ſi ideò alius dicitur, quia non ab illo pro-
cedit ſpiritus ſanctus, ſicut ipſe procedit à patre.
Quippe vt ſecundùm illos loquar, qui negãt ſpi-
ritum ſanctũ de filio procedere, ſicut non eſt hæc D
cauſa: quia Spiritum ſanctũ filius de ſe proceden-
tem non habet ſicut pater, vt alius ſit à patre (ſeque-
retur enim) vt ſi Spiritus ſanctus procederet de fi-
lio, filius non eſſet alius à patre, ita per hoc non eſt
ſpiritus ſanctus à patre alius, quia nõ habet filium
aut ſpiritum de ſe procedẽtem ſicut pater. Et quẽ-
admodum filius, nõ ideo eſt alius à patre, quia pa-
trem habet, & pater non habet qatrem. Si enim pa-
ter haberet patrem, alius tamen eſſet à patre, ita ſpi-
ritus ſanctus, quia de aliquo procedit, & pater à
nullo, non propter hoc eſt alius à patre: quia ſi pa-
ter ab aliquo procederet, non minus tamen eſſet a-
lius à patre, de quo procedit. Palàm igitur eſt, quia
non ideo eſt ſpiritus ſanctus alius à patre: quia non
habet filium, aut ſpiritum ſanctum de ſe procedẽ-
tem ſicut pater: nec quia de aliquo procedit, & pa-
ter de nullo. Sed neq, per hoc intelligi poteſt eſſe à
patre alius, quia ſpiritus patris, ſi de illo non habet
eſſe. Poteſt enim intelligi aliquis alius ab aliquo,
priuſquam ſit illius: quamuis alicuius nequeat eſſe,
niſi ſit alius: vt cùm dicitur, homo dominus alicu-
ius aut homo alterius hominis: prius enim intelli-
gitur alius ab illo, cuius eſſe dicitur, quàm ſit eius
Dominus vel homo. Sed itaque ſpiritus ſanctus
non eſt de patre, nihil prohibet eum intelligi pri-
us alium ab illo, quàm ſit illius. Quare non facit
illum alium eſſe à patre, hoc quid ſpiritus eius eſt,
ſi per hoc non habet, vt ſit alius ab illo; per quid eſt
Spiritus illius. Sicut Filius per hoc eſt alius à pa-
tre, per quod eſt Filius eius, quod non eſt aliud,
niſi quod de ipſo exiſtit naſcendo. Videtur ita-
que, quod Spiritus ſanctus non ſit per aliud à pa-
tre alius, niſi quia ab illo habet eſſe quod eſt: quam-
uis alio ſuo modo quam Filius. Inueſtigemus
tamen hoc diligentius, vtique aut poſtquam fuit

A Spiritus ſanctus, hoc quod eſt, contigit illi alium eſſe à Patre, aut in exiſtendo habet vnde alius eſt. Contigit enim aliquem eſſe quod eſt, prius quàm ſit alius: & contigit aliquem alium in exiſtendo fieri, prius autem quemquam eſſe alium, quàm ſit hoc quod eſt, non eſt poſſibile. Namque primus homo, priuſquam de illo eſſet homo aliquis, erat ipſe homo, ſed non alius erat: cùm verò extitit de illo aliquis, & ille de quo extitit, poſtquam hic fuit factus, eſt alius: & qui de illo extitit, ſimul habuit eſſe, & alius factus eſt. Aut ergo Spiritus ſanctus, ſicut dixi, poſtquàm fuit, factus eſt à Patre alius, aut habet in exiſtendo propter quod alius dicitur. Sed ſi poſtquam fuit, contigit illi aliam eſſe à Patre: cùm non ſit alia perſona, niſi quoniam alius eſt ab illo, non fuerunt illæ ſemper tres perſonæ: quia iſta non ſemper fuit, ſi non ſemper fuit ſpiritus ſanctus alius à Patre. Quomodo itaque falſa ſunt hæc, patet quoniam in exiſtendo, habet vnde alius eſt. Eſſe autem nequit niſi aut ex aliquo, ſicut filius: aut ex nullo, ſicut Pater: Quod ſi ex nullo, quemadmodum Pater, exiſtit: aut ita exiſtit vnuſquiſque per ſe, vt neuter ab altero quicquam habeat: ſed ſunt duo Dij, Pater, & Spiritus ſanctus: aut quoniam vnus Deus eſt. Si vterque de nullo eſt penitus: nihil inueniri valet in fide Chriſtiana, vnde ſint ab inuicem alij: ſed vnus idemque pater, & ſpiritus ſanctus, & vna perſona, quæ vera fides abhorret. Non eſt ergo verum, Spiritum ſanctum à nullo eſſe. Si autem eſt ab aliquo, non eſt niſi ex Deo qui eſt pater, & filius, & ſpiritus ſanctus: ſed à ſeipſo nequit eſſe, quoniam nulla perſona à ſeipſa poteſt exiſtere: niſi ſola Patris. Quare ſi quis eum negat eſſe à filio, negare nequit illum à Patre eſſe. Si
B quis autem dicit, quia licet non habeat eſſe de Patre: tamen per proceſſionem alius poteſt intelligi. Ad hoc quoque reſpondendum arbitror, ne poſſit aliquid in hac quæſtione noſtræ obijci aſſertioni, cui noſtra reſponſio non obuiet: nec miretur aliquis me tantum in hoc commorari, quoniam non paruæ auctoritatis erat ille inter ſuos, quem ſenſi non ſentire ſpiritum ſanctum, hoc quod eſt, habere ex patre: nec tunc habui opportunitatem reſpondendi.

QVI ergo ſpiritum ſanctum dicere vult ex ſola proceſſione alium eſſe à Patre, licet non ſit ex illo: intelligit, aut idipſum eſſe procedere de Patre ſolummodo quid eſt mitti, vel dari à patre: vt cùm mittit, vel dat eum Pater, tunc tantum procedit à Patre: aut hoc eſſe procedere, quod eſt de Patre eſſe: ſi idem eſt procedere, quod eſt dari vel mitti procedit pariter à filio, ſicut à patre ſpiritus ſanctus: quoniam ab illo ſimiliter mittitur & datur. Item, ſi non eſt aliud ſpiritui ſancto procedere quàm mitti vel dari, non eſt alius à Patre, nec procedit à Patre, niſi cùm datur vel mittitur, quod nemo puto, intelligit. Semper enim eſt alius à patre ſpiritus ſanctus, etiam ante creaturam: non autem datur vel mittitur, niſi creaturæ: nec tamen dicendum eſt, quod accidat ei dari vel mitti. Nam cùm ipſe ſit vbique & immutabilis, accipienti quidem accidit aliquid: quia circa illum fit, quod prius non erat & abeſſe poteſt: circa ſpiritum ſanctum verò nihil fit quod non erat. Cùm enim cæcus in luce non ſentit lucem, nó magis nec minus habet aliquid lux, & ſi depulſa cæcitate ſentiat cæcus lucem, circa illum fit motus, non circa lucem. Patet itaque, non eſſe Spiritum ſanctum alium à patre per ſic intellectam proceſſionem, vt nó ſit aliud illi procedere, quàm dari vel mitti. Eſt quoque patens, cum per proceſſionem C habere eſſe de Patre, & per hoc alium eſſe à Patre: ſicut filius non per aliud eſt à patre alius, quàm per hoc quia de illo, exiſtit. Eſt igitur Deus de Deo: & procedit de Deo: quia & ipſe eſt Deus, & pater Deus, de quo eſt, & procedit. At ſi dicimus, duas ſpiritus ſancti poſſe nominari proceſſiones: vnam quando exiſtit de patre: alteram, quando datur vel mittitur. Non puto hoc eſſe negandum ſi vnaquæque in ſuo ſenſu accipitur. De illa quippe proceſſione, qua datur vel mittitur, non incongruè Dominum ſic dixiſſe intelligimus, *ſpiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quo vadat.* Sic enim hoc potuiſſe dici videtur: *Neſcis, vnde* procedat, *aut quo* recedat. Cùm enim datur, quaſi de occulto venit, & procedit: cùm verò ſubtrahitur, velut ad occultum vadit, & recedit. De hac proceſſione poteſt dici: quia idem illi eſt procedere quod mitti. Siue igitur non procedat, niſi exiſtendo de Patre, ſiue non niſi cùm datur aut mittitur ad ſanctificandam creaturam, ſiue vtroque modo procedat ſequitur, vt procedat de filio. Si enim eſt de patre, Deus eſt de Deo: vnde probatur, vt dictum eſt, eſſe quoque de filio, & procedere ab illo. Namque procedit de quo eſt, & de illo exiſtit à quo procedit. Si verò tunc tantùm procedit cùm mittitur vel datur, procedit à filio à quo datur & mittitur. Quod ſi vtroq; modo procedit, pariter vtroque modo procedere cognoſcitur à filio. Ecce videmus ſpiritum ſanctum eſſe de Deo, & procedere de Deo, quod non eſt poſitum in præfato ſymbolo: ſi ergo ideo negant eum eſſe & procedere de filio, quia ibi tacetur, negent eſſe ſimiliter eum de Deo & procedere, quia ibidem non dicitur. Aut ſi hoc diffiteri nequeunt, non timeant confiteri nobiſcum ſpiritum ſanctum D eſſe & procedere de filio: quoniam hæc in eodem ſymbolo non inueniuntur. Ac ſi dicant, ſatis ibi ſignificatur, quia eſt & procedit de Deo, quia à Patre procedit, quia pater eſt Deus & nos ſimiliter dicimus, quia apertè monſtratur procedere de filio, cùm dicitur procedere de Deo quia filius Deus. Interrogo enim, vtrum ideo intelligendus ſit ſpiritus ſanctus eſſe de patre, quia de Deo eſt: aut idcirco eſſe de Deo, quia eſt de patre: licet enim inuicem alterum altero probetur. Si enim eſt de patre, eſt de Deo: & ſi eſt de Deo, eſt de Patre: quoniam nulla ſupradicta obuiat relatio, non tamen ſimiliter inuicem ſunt; alter alterius cauſa. Nam ſi eſſe Spiritum ſanctum de Patre, eſt cauſa vt ſit de Deo, cùm dicitur eſſe de Patre, non eſt intelligendum quod ſit de hoc, quod Pater eſt Deus, id eſt, de diuina eſſentia: ſed de hoc quod Deus Pater eſt, id eſt, de hoc vnde refertur ad filium. Erit igitur diuina eſſentia in ſpiritu ſancto: non de Deitate Patris, ſed de relatione, quod ſtultiſſimum eſt dicere. Quamuis & ſi hoc velit aliquis accipere, non minus ſequitur Spiritum ſanctum de filio, quàm de patre procedere. Nempe nulla relatio eſt patris, ſine relatione filij: ſicut nihil eſt filij relatio, ſine patris relatione. Si ergo alia nihil eſt ſine altera, non poteſt aliquid de relatione patris eſſe ſine relatione filij. Quare ſequitur, ſpiritum ſanctum eſſe de vtraque, ſi eſt de vna. Itaque ſi eſt de Patre ſecundùm relationem, erit ſimul & de filio ſecundum eundem ſenſum. Verùm quia nemo tam inſipiens eſt, qui hoc opinetur, credendum & confitendum eſt, ideo de patre ſpiritum ſanctum eſſe, quia eſt de Deo. Non autem magis eſt Pater Deus quàm Filius, ſed vnus ſolus verus Deus, pater & filius. Quapropter

ſi ſpiri-

A ſi ſpiritus ſanctus eſt de patre, quia eſt de Deo qui pater eſt, negari nequit eſſe quoq; de filio, cùm ſit de Deo qui eſt filius.

COnſideremus etiam, quid Dominus dicit in Euangelio. Ait enim: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Christum.* Aut ergo ita intelligendus eſt iſte ſolus verus Deus, vt cùm nominamus ſolùm Patrem, non ſignificetur ille ſolus verus Deus, neq; quando nominamus ſolum Filium: ſed tunc ſolummodò intelligatur iſte ſolus verus Deus, quando ſimul dicimus Patrem & Filium. Aut ſolus verus Deus intelligitur, cùm nominamus aut ſolùm Patrem, aut ſolum Filium: aut ſi ſolo Patre nominato, aut ſolo Filio, non intelligitur ſolus verus Deus ſine adiectione nominis alterius: non eſt Pater perfectus neque Filius perfectus Deus, ſed eſt Deus compoſitus ex Patre & Filio. Sed credimus Patrem eſſe perfectum & ſolum verum Deum, & Filium ſimiliter perfectum, & ſolum verum Deum. Cùm ergo nominamus Patrem ſolum, aut Filium, non aliud intelligimus, excepta relatione, qua referuntur ad inuicem, quàm ſolum verũ Deum & eundem: quem ex vtriuſque prolatione cognoſcimus. Itaq; cùm dixit Dominus: *Hæc eſt autem vita æterna: vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Christum.* Si addidiſſet dicens, & de hoc ſolo vero Deo procedit Spiritus ſanctus: quis auderet ſeparare Filium ab illa proceſſione, cùm ille ſolus verus Deus non magis aut minus ſit Pater quàm Filius? Quapropter ſi idem ſolus verus Deus intelligitur, cùm ſolus Pater dicitur, aut Filius & cùm ambo ſimul nominantur: quid apertius, quàm quia de ſolo vero Deo, qui Pater eſt & Filius, procedit Spiritus ſanctus, cùm dicitur à

B patre procedere? Quare ſicut intelligeretur de Filio procedere, ſi idẽ Filius dixiſſet de ſolo vero Deo illum procedere, quando dixit ſe & Patrem ſolum verum Deum eſſe: ita cùm dicit eũ de Patre procedere, abſq; dubio eum de ſe ſignificat procedere. Dicit etiam Dominus: *Paracletus Spiritus ſanctus quem mittet Pater in nomine meo.* Et, *cùm autem venerit ille Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre.* Quid ergo intelligendum eſt, cùm dicit: *Quẽ mittet Pater in nomine meo*: an quia Spiritus ſanctus habebit nomen eius, & cùm mittet Pater Spiritum ſanctum idem ſit, quod mittere Filium? Sed quod ait: *Quem ego mittam vobis à Patre*, non recipit hunc ſenſum: quia eundem ipſum Spiritum ſanctum, quem mittit Pater, mittit Filius, neque mittit Filius Filium. Denique nuſquam legimus & omnino negamus, Spiritum ſanctum eſſe Filiũ. Quid itaque eſt? *Quem mittet Pater in nomine meo*, niſi *quem Pater mittet*, Filius quoque mittet? Sicut cùm dicit, *quem ego mittam à Patre*, non eſt aliud, quàm ego mittam & Pater. Filius namque eſt nomen illius, quid dicebat: *mittet Pater in nomine meo.* Non eſt ergo aliud: *mittet Pater in nomine meo*, niſi *mittet Pater in nomine* Filij. Quid igitur eſt; *mittet Pater in nomine* Filij, niſi *mittet Pater*, tanquam ſi mittat Filius: vt in miſſione Patris, miſſio intelligatur Filij? Quod verò ait, *quem ego mittam vobis à patre*, quomodo intelligendum eſt? Vtique, à quo eum mittit Filius, ab eo mittitur. Mittit autem eum à Patre. Ergo à Patre mittitur. Sed ille mittit à quo mittitur. Pater itaq; mittere intelligitur, cùm Filius dicit: *Ego mittam à Patre.* Quid eſt ergo: *Ego mittam à Patre*, niſi ego mittam tanquam ſi Pater mittat, vt vna & eadem ſit miſſio mea & Patris? Cùm vtique Filius tanta diligentia oſtẽdat vnam eſſe miſſionem Patris & ſuam: vt nec Pater mittat,

C niſi cùm Filius mittit: nec Filius mittat, niſi cùm mittit Pater. Quid vult ſignificari, aut quid vult intelligi, niſi quia non aliter ſe habeat ad Patrem Spiritus ſanctus: & aliter ad Filium: nec magis eſt vnius, quàm alterius. Quamobrem nimis difficile, immò impoſſibile eſt oſtendere, quomodo non procedat ab vtroque. Vnde enim Filio cum Patre dare ſimul vel mittere Spiritum ſanctum, & hunc eſſe vtriuſque, ſi ſimul non eſt de vtroque? Cur enim magis dat filius ſpiritum ſanctum, quàm Spiritus ſanctus filium? Aut cur magis ſpiritus ſanctus eſt filij, quam filius ſpiritus ſanctus: niſi quia filius non eſt ita de Patre ſimul & de Spiritu ſancto, ſicut ſpiritus ſanctus eſt de Patre, ſimul & de filio? Si ergo Spiritus ſanctus non de Filio, non datur à filio, nec dicitur eſſe filij: ſicut filius non datur à ſpiritu ſancto, nec dicitur eſſe ſpiritus ſancti: quoniam non eſt de Spiritu ſancto. Si autem dicunt, quia ſpiritus ſanctus mittit etiam filium, ſicut idem ipſe dicit per Prophetam: *Et nunc Dominus Deus miſit me, & Spiritus eius*: hoc ſecundũ hominem, quem gerebat, intelligendum eſt, qui Patris & Spiritus ſancti vna voluntate & diſpoſitione mundum redempturus in mundo apparuit. Quæro tamen ab his, qui negant Spiritum ſanctũ eſſe & procedere de filio: quomodo intelligunt eum ſic eſſe Spiritum filij, vt filius tanquam ſuum Spiritum illum mittat. An putant, quia pater dedit filio ſpiritum ſuum tanquam a ſe non habenti, aut enim habet à ſe, aut ab alio. Sed ab alio non poteſt habere, niſi à Patre. Accepit igitur à Patre, a quo habet, & dedit ei pater ſpiritum ſanctum, vt à ſe non habenti. Hic oſtendant, cùm æquales ſint Pater & Filius & ſpiritus ſanctus, & vnuſquiſque ſibi ſufficiens, quæ fuit cauſa, vel quæ indigentia filij, vt pater daret ei ſpiritum ſuum, magis quàm Spi-

D ritui ſancto filium ſuum. Non negamus hoc modo habere filiũ ſpiritum ſanctum à Patre: quia à quo habet eſſe, ab eo habet, vt de ſe Spiritum ſanctũ exiſtentem habeat ſicut pater; quoniam idem eſſe eſt patris & filij. Non eſt enim idem accipere à Patre eſſentiam, de qua procedit Spiritus ſanctus, & accipere à Patre Spiritum ſanctum. Cũ enim dicitur habere à Patre eſſentiam, de qua ſpiritus ſanctus procedit nulla monſtratur indigentia filij. Cũ verò dicitur, quia filius accepit à patre ſpiritum ſanctum, quem de ſe non habet ſicut pater, videtur ſignificari filius quaſi minus aliquid habere, quam habeat pater, & velut ad ſupplementum ei dare ſpiritum ſanctum. Sed non apparet, cur magis egeat filius ſpiritu ſancto, quàm ſpiritus filio. Si enim reſpondetur ad hoc datum eſſe ſpiritum ſanctum filio, vt cùm ipſe cum patre quoque eundem ſpiritum ſanctum, par illi cum patre gratia imputabitur. Terrena eſt hæc opinio, & longè ab intellectu diuinitatis extranea, vt tanquam homo homini, Deus Deo indigenti ſubueniat. Namq; ſi dat Pater Spiritum ſanctum Filio, dat Deus Deũ Deo: pater enim Deus, & filius Deus, & ſpiritus ſanctus Deus, & vnus idemque Deus. Non enim legimus Deũ à Deo Deum accipere: niſi hoc dicatur, cùm Deus eſt de Deo, vt Filius & ſpiritus ſanctus. Dicitur ergo ſpiritus ſanctus filij ſpiritus; non ob aliud niſi quia ex ipſo eſt.

POſt reſurrectionẽ legimus, quia *inſufflauit* Dominus diſcipulos ſuos, & ait illis: *accipite Spiritum ſanctũ.* Quid ſibi vult iſta inſufflatio? Scimus enim quia flatus ille, qui de ore eius tũc proceſſit, nõ erat Spiritus ſanctus. Non ergo credimus illam inſufflationem ſine aliquo myſterio factam eſſe. Quid igitur rectius hic intelligi poteſt, aut apertius,

A us, quàm hoc ideo illum feciſſe, vt intelligeremus Spiritum ſanctum de illo procedere. Ac ſi diceret: Sicut videtis hunc flatum, per quem vobis Spiritum ſanctum, ſicut ſenſibilis inſenſibilia ſignificari queunt, ſignifico de intimo corporis mei, & de perſona mea procedere: ita ſcitote Spiritũ ſanctum, quẽ vobis per hunc flatum ſignifico, de ſecreto Deitatis meæ, & de mea perſona procedere. Vnam enim perſonam verbi & hominis, & in ea duas naturas, diuinam, ſcilicet & humanam credimus & confitemur. Sed dicent forſitan: Status vtique ille non erat de ſubſtantia humana, & tamẽ quaſi ſuum illum emittebat. Quapropter docetur per huiuſmodi Spiritus ſancti dationem: quia cùm dat Filius Spiritum ſanctum, dat & mittit ſuum ſpiritum: ſed non de ſuæ diuinitatis eſſentia. Dicant igitur, ſi qui hoc opinantur: quia ſicut flatus non eſt humana natura cùm emittitur ab homine: ita Spiritus ſanctus non eſt diuina ſubſtantia, cùm datur vel mittitur à Deo filio, quod nullus confitetur Chriſtianus. Dicant etiam cùm audiunt: *Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Si ibi non negant intelligendum per ſpiritum oris Domini, Spiritum ſanctum, non illum eſſe de eſſentia Domini, cuius oris ſpiritus dicitur: quia ſpiritus qui ex ore ſolet hominum procedere, nõ eſt de ſubſtantia illius de cuius ore procedit. Quod ſi non audent dicere ſpiritum ſcilicet Dei, non eſſe de eſſentia Dei: & per verba rerum ſenſibilium, id eſt, per ſpiritum oris intelligunt

Pſal. 32. Spiritum ſanctum de ſecreto eius eſſentiæ, procedere, cuius oris ſpiritus dicitur fateantur etiam eundem Spiritum ſanctum de illius eſſentia procedere: cuius labiorum ſpiritus dicitur. Legimus enim in Propheta de Chriſto: *Quia ſpiritu labiorum*

B

Eſa. 2. *ſuorum interficiet impium.* Aut ergo oſtendant diuerſitatem inter ſpiritum, labiorum, quod fieri nequit. aut pariter concedant Spiritum ſanctum procedere de illo, cuius oris, & de illo cuius labiorũ ſpiritus deſignatur. At ſi dicũt, nequaquã per ſpiritũ labiorũ ibi intelligi ſpiritum ſanctũ debere: ſed verba prędicationis ei', quę ex iſto aerio ſpiritu humano in ore formauit: quia verbis ſuis interficiet impium, eum docendo, ab homine auertit impietatem Non vtique hoc faciunt verba ſenſibilia & iſte ſpiritus ſenſibilis: ſed Spiritus ſanctus, de quo dicit Deus per Prophetam: *Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum ponam in medio veſtri.* Spiritus ergo ſanctus interficiet impium, cùm cor eius conuertitur ab impietate ad impietatem. Quod ſi intelligimus in illo impio Antichriſtum quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui: non puto, quod aliquis attribuat virtutem illam ſpiritui vocis humanæ tantùm, quantum ſpiritui diuino. Si ergo Spiritus ſanctus intelligitur in his dictis, cùm pariter dicatur ſpiritus oris Domini, cuius verbo cęli firmati ſunt, id eſt, Patris: & ſpiritus oris Domini Ieſu, & Spiritus labiorum eius non apparet, cur magis intelligi debeat procedere de ore Patris, quàm de ore Filij. Et ſi per os Patris intelligimus eſſentiam Patris. Non enim eſt aliud os eius quàm eſſentia eius, vt ſicut verbum Domini, eſt de eſſentia eius: ita Spiritus oris eius, non ſit niſi de eſſentia eius: quid a-

Ezech. 2. pertius, quàm ſicut ſpiritus oris patris eſt de eſſentia Patris & procedit: ita Spiritus oris & labiorũ

Pſal. 32. filij, de filij eſſentia ſit & procedat. Puto enim, quia nemo intelliget ſimpliciter, vbi dictum eſt:

Ioan. 16. *Verbo Domini cæli firmati ſunt. & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum* verba tranſitoria, & Spiritum, qui de hoc aere aſſumptus per loquentis os emittitur.

Sed quomodocunque hoc aliquis exponere conetur, ſufficit quod in illa inſufflatione Domini in diſcipulos, cuius feci mentionem, factum eſt ad ſignificandum, quia de eiuſdem perſonæ ſecreto procedebat ille ſpiritus, quem dabat: de cuius occulto Spiritus ille procedebat, quem inſufflabat. Denique cùm ſcriptura diuina ſignificat aliquod ſecretum per ſenſibilium ſimilitudines, non per omnia quæ ſignificant, & ſignificantur, ſimilia poſſunt eſſe. Non enim hoc eſſet ſimilitudo, ſed identitas: niſi fortè quis dicere voluerit illam inſufflationem ita ſimpliciter eſſe factam à ſapientia Dei ſine omni ſpirituali ſignificatione. Sed neminem puto ita inſenſatum vt hoc non ſentiat. Item Filius dicit de Spiritu ſancto. *Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunq; audiet loquetur.* Quid eſt, *Nõ loquetur à ſemetipſo*: niſi ab alio habet quod *loquetur*? Et quid eſt, ab alio habebit quod *loquetur*, niſi ab alio habebit ſcientiam eorum, quæ *loquetur*. Vnde poſtquam dixit: *Non loquetur à ſemetipſo*, addidit: *ſed quæcunque audiet, loquetur.* Quid eſt audire Spiritum ſanctum, niſi quaſi diſcere: Et quid eſt diſcere, niſi ſcientiam accipere? Si ergo ſcientia eius non eſt aliud niſi eſſentia eius: ab illo habet eſſentiam, à quo audit ea, quæ *loquetur*, & quæ docet: quoniam idem eſt illi loqui quod docere. Non audit autem, neque habet eſſentiam ab alio niſi à Patre & Filio. Verùm ſi habet eſſe à Patre ſecundùm ſupradictam rationem, habet & à Filio. Vnde & idem Filius dicit: *Ille de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Quippe quid eſt aliud hoc dicere, quàm à me audiet, hoc eſt, à me ſciet quòd annuntiabit vobis? Cùm dixit: *Quæcunque audiet loquetur*, non determinauit à quo *audiet*. Cũ verò ait: *De meo accipiet*, ne quis ſoli Patri attribuat quod ab alio audit, apertè ſe eſſe: à quo ſicut à Patre ſcientiam ſiue eſſentiam accipiat, demonſtrat. Sicut enim cùm dicitur: *Non loquetur à ſemetipſo: ſed quæcunque audiet loquetur*, ſignificatur ab eo eſſe & procedere, à quo audit. Ita cùm profert Filius: *De meo accipiet*, palàm oſtendit eum de ſuo: hoc eſt, de eſſentia ſua eſſentiam habere & procedere. Quod enim diuina eſſentia non eſt, ſub ſpiritu ſancto eſt, nec ipſe accipit aliquid de hoc, quod ſub ſe eſt. Quare cùm Filius dicit: *De meo accipiet*. non aliud ibi ſuum ſignificat, quàm ſuam eſſentiam. Illud forſitan quod dixit Filius: *De meo accipiet*, aliter conabuntur intelligere quàm ego expoſuerim. Sed quid dicent, vbi ait: *Nemo nouit Filium niſi Pater, neque Patrem quis nouit niſi filius, aut cui voluerit Filius reuelare?* Audiuimus, quia *nemo nouit Patrem aut Filium niſi Pater, aut Filius, aut cui reuelat Filius.* Non dicit autem nemo: quaſi nullus homo: ſed ac ſi diceret, nullus omnino. Quippe ſi hoc intelligeret, non adderet, *niſi Pater*, quia Pater non eſt homo. Et cùm ait: *neq; Patrem quis nouit.* In hac monoſyllaba dictione videlicet quis non magis intelligitur humana, quàm quælibet perſona. Omnino igitur nullus habet hanc notitiam niſi Pater & Filius, & cui Filius idem reuelat. Aut itaque Spiritus ſanctus non cognoſcit Patrem & Filium, quod impium eſt opinari: aut Filius reuelat ei ſui & Patris ſcientiam, quæ non eſt aliud, quàm eiſdem Spiritus ſancti eſſentia. Quod ſi dicunt, quia licet Filius quantum ad pronuntiationem attinet: nullum ad hanc admittit notitiam, niſi ſe & Patrem, & cui ipſe reuelat, non tamen Spiritum ſanctum, aut ab illa ſeparatum, aut illum à Filio accipere fatẽdum eſt: quoniam Pater & Filius non ſe cognoſcunt, niſi per hoc quod vnum ſunt cum Spiritu ſancto.

C Ibidem.

Matth. 11.

D

Et

A Et ideo cùm ait: Patrem & Filium inuicem ſe noſſe, intelligendus eſt ſimul Spiritus ſanctus. Et cùm reuelat Filius non Spiritui ſancto, ſed creaturæ reuelat. Si, inquam, hoc dicitur, non ſtatim conſtanter inferemus Ergo ſi vbi apertè veritas ſecùdum quod verba oris eius pronuntiant, negat Spiritum ſanctum noſſe, niſi reuelante Filio Patrem & Filium, dicunt nos non tantùm verba attendere debere, quantum vnitatem eſſentiæ, quæ vna tribus & inſeparabilis eſt: multò magis debemus huius vnitatis ſeruare conſequentiam, de qua ſupra loquutus ſum, cùm eam nullo, aut ſcripto aut ſenſu negat auctoritas, nec profert aliquid quod contrarium ſit, aut aliquo modo repugnet. Eligant itaq; Græci vnum de duobus ſi apertè volunt veritati reſiſtere: aut ſcilicet Spiritum ſanctum non noſſe Patrem aut Filium niſi reuelante Filio: aut propterea quia in hoc quod per ſe cognoſcunt Pater & Filius vnum ſunt cum Spiritu ſancto: quoniam ipſi dicuntur ſe noſſe conſequi ex neceſſitate: vt in eadem notitia intelligatur Spiritus ſanctus. Nempe nihil eſt medium ſi volunt hanc notitiam à Spiritu ſancto, aut veritatem à verbis penitus abdicare Quæ vtraq, execratur vera confeſſio. Sicut enim ait veritas: *Nemo nouit Filium niſi Pater, neq; Patrem quis nouit niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Siquidem eligunt Spiritum ſanctum noſſe Patrem & Filium per reuelationem filij, habet à filio noſſe quòd non eſt aliud illi quàm eſſe. Eſt igitur & procedit à Filio: quoniam ab illo procedit à quo eſt Si autem dicunt, cùm Pater & Filius dicuntur noſſe ſe quia eſſentia per quã ſe noſcunt eadem eſt Spiritui ſancto,. conſequi Spiritum ſanctum eiuſdem eſſe conſortem notitiæ: cùm legitur illum à Patre procedere, de quo ait Filius: *Ego & Pater vnum ſu-*
B *mus*, confiteantur nobiſcum, propter eſſentialem identitatem Patris & Filij, illum à Filio proculdubio procedere.

SI verò obijcitur cùm dicitur: Filium à Patre naſci, & Spiritum ſanctum à Patre & Filio procedere: quia quoſdam gradus & quædam interualla conſtituimus quaſi Spiritus ſanctus eſſe non poſſit, niſi Filius prius naſcatur à patre, vt poſterior filio ſit Spiritus ſanctus: & ideo rectius dici quòd pariter ſint à Patre Filius naſcendo & Spiritus ſanctus procedendo: ita vt nec Filius à Spiritu ſancto ſit, nec Spiritus ſanctus à Filio, ſicut ſplendor & calor pariter ſunt de vno ſole, nec ſplendor à calore eſt, nec calor à ſplendore. Si, inquam, hoc aliquis noſtræ obijcit aſſertioni. Reſpõdemus. Nos nec gradus dignitatis ponimus in Deo, qui vnus eſt: nec in exiſtendo Filium de Patre, aut Spiritum ſanctum de Patre & Filio interualla in æternitate, quæ eſt extra omne tempus ſtatuimus. Similiter enim omnes Chriſtianam fidem tenentes confitemur, nec minorem nec poſteriorem Filium eſſe Patre: quamuis non niſi de illo ſit. Ita quoque nos qui dicimus Spiritum ſanctum de Filio eſſe ſiue procedere: nec minorem, nec poſteriorem cum Filio fatemur. Nempe quamuis ſplendor & calor de Sole procedant nec poſſint eſſe niſi ſit ille de quo ſunt, nihil tamen prius aut poſterius in tribus, in Sole & ſplendore & calore intelligimus: multo itaque minus cùm hæc in rebus temporalibus ita ſint, in æternitate quæ tempore non clauditur prędictæ tres perſonæ in exiſtendo ſuſceptibiles interualli poſſint intelligi. Quod autem dicitur, quia Filius & Spiritus ſanctus ſic poſſunt eſſe de ſolo Patre, vt nec Filius ſit de Spiritu ſancto: nec Spiritus ſanctus de Filio, ſicut ſplendor & calor ſimul procedunt de vno Sole: vt alter non ſit de altero,
C non rectè hoc nobis opponitur. Cùm enim dicimus Filium de Patre, & Spiritum ſanctum de Patre eſſe, Filium fatemur Deum & Spiritum ſanctũ eſſe de Patre Deo, & has tres perſonas vnũ ſolum Deum eſſe, & idipſum eſſe de eodem ipſo. In Sole verò non dicimus ſolem eſſe de ſole, cùm ſplendor aut calor eſt de ſole, nec idipſum eſſe ſolem, & quid eſt de ſole, nec illa tria vnum eſſe ſolem. Nam ſi ſol & ſplendor vnus eſſet ſol, aut ſi ſol eſt calor ſimiliter vnus ſol eſſet: neceſſe eſſet aut ſplendorẽ eſſe de calore cùm eſſet de toto ſole: qui idipſum eſſet quod calor, aut calorém de ſplendore eſſe quĩ de ſole haberet eſſe qui non à ſplendoris differret eſſentia. Ponamus tamen Filium & Spiritum ſanctum ita pariter eſſe de ſolo Patre. ſicut calor & ſplendor ſunt de vno ſole. Sed ſi ita eſt: vnde habẽt qui hoc dicunt, quòd Spiritum ſanctum confitentur eſſe Filij & Filium negant eſſe Spiritus ſancti? Nam ſicut nulla ratio admittit, vt calor ſit ſplẽdoris, aut ſplendor caloris: ita non patitur veritas, vt Spiritus ſanctus magis ſit Filij: quàm Filius Spiritus ſancti. Quapropter ſi negare non audent Spiritum ſanctum eſſe Filij, negant Filium & Spiritum ſanctum, ita eſſe pariter de ſolo Patre: ſicut ſunt ſplendor & calor de vno ſole. Quare ſi hoc nobis obijciunt, quod dixi de ſplendore & calore ſolis, nec cum illis, nec contra nos eſt.

SIcut nobis dicitur ne omnino ſeparent filium à patris communione in hac Spiritus ſancti proceſſione, aſſerunt eum de Patre per Filiũ procedere. Sed hoc quomodo intelligi poſſit, non videtur, præſertim cùm nuſquam legant vnde hoc apertè probare queant. Nam ſi hoc ſibi ſuffragari exiſtimant, quod legimus de Deo: *Quia ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*, vt ex quo *ſunt omnia* ſit Pater, *& per* quem Filius, *& in* quo Spiritus ſanctus: & inter *omnia*, quæ ſunt
D per Filium Spiritus ſanctus accipitur. Hoc quidem quòd ex Patre ſint omnia, & per Filium, & in Spiritu ſancto: ſine ſcrupulo accipimus, illud vero quòd Spiritus ſanctus ſit inter omnia, quæ ſic eſſe dicit Apoſtolus, nimis eſt ſcrupuloſum aſſerere. Impoſſibile namque eſt vnam quamlibet de illis tribus perſonis inter illa omnia claudere, & duas alias excludere. Quòd ſi Pater & Filius ſunt inter omnia, quæ ſunt ex Patre, & per Filium, & in Spiritu ſancto: videat mens rationalis quanta ſequatur confuſio. Cùm ergo dicat Apoſtolus: *Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*: intelligere debemus ſine dubio *omnia* creata à Deo, quæ ita ſunt *ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo*: ſicut aliud ex alio, & per aliud, & in alio. Quicquid enim factum eſt, non eſt idem Deo, ſed ab illo aliud. Spiritus autem ſanctus non eſt aliud, ſed idem ipſum quod Pater & Filius, vtique nihil aliud intelligi poteſt, quo oſtendi poſſit Spiritum ſanctum per filium de patre (ſicut aiunt) procedere. Cùm enim Pater & Filius non differant in vnitate Deitatis: nec Spiritus ſanctus procedat de Patre niſi de Deitate: ſi eadem Deitas eſt Filij: nequit intelligi quomodo procedat de Deitate Patris per Deitatem Filij, & non de eiuſdem Filij Deitate niſi fortè quis dicat Spiritũ ſanctum non procedere de Deitate Patris: ſed de paternitate. nec per Deitatem Filij, ſed per filiationem: quæ opinio ſua ſe parenti fatuitate ſuffocat. Quod ſi dicit: quia cùm dico illum procedere de Deitate Patris & Filij: nõ poſſumus Deitatem Spiritus ſancti ab hac Patris & Filij deitate ſeparare: quoniam vna & eadem eſt deitas trium: & ideo ſequi: ſi de deitate Patris & Filij procedit

de ſua

A us, quàm hoc ideo illum feciſſe, vt intelligeremus Spiritum ſanctum de illo procedere. Ac ſi diceret: Sicut videtis hunc flatum, per quem vobis Spiritum ſanctum, ſicut ſenſibilis inſenſibilia ſignificari queunt, ſignifico de intimo corporis mei, & de perſona mea procedere: ita ſcitote Spiritũ ſanctum, quẽ vobis per hunc flatum ſignifico, de ſecreto Deitatis meæ, & de mea perſona procedere. Vnam enim perſonam verbi & hominis, & in ea duas naturas, diuinam, ſcilicet & humanam credimus & confitemur. Sed dicent forſitan: Status vtique ille non erat de ſubſtantia humana, & tamẽ quaſi ſuam illum emittebat. Quapropter docetur per huiuſmodi Spiritus ſancti dationem: quia cùm dat Filius Spiritum ſanctum, dat & mittit ſuum ſpiritum: ſed non de ſuæ diuinitatis eſſentia. Dicant igitur, ſi qui hoc opinantur: quia ſicut flatus non eſt humana natura cùm emittitur ab homine: ita Spiritus ſanctus non eſt diuina ſubſtantia, cùm datur vel mittitur à Deo filio, quod nullus confitetur Chriſtianus. Dicant etiam cùm audiunt: *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* Si ibi non negant intelligendum per ſpiritum oris Domini, Spiritum ſanctum, non illum eſſe de eſſentia Domini, cuius oris ſpiritus dicitur: quia ſpiritus qui ex ore ſolet hominum procedere, nõ eſt de ſubſtantia illius de cuius ore procedit. Quod ſi non audent dicere ſpiritum ſcilicet Dei non eſſe de eſſentia Dei: & per verba rerum ſenſibilium, id eſt, per ſpiritum oris intelligunt

Pſal. 32. Spiritum ſanctum de ſecreto eius eſſentiæ, procedere, cuius oris ſpiritus dicitur fateantur etiam eundem Spiritum ſanctum de illius eſſentia procedere: cuius labiorum ſpiritus dicitur. Legimus enim in Propheta de Chriſto: *Quia ſpiritu labiorum*

B

Eſa. 2. *ſuorum interficiet impium.* Aut ergo oſtendant diuerſitatem inter ſpiritum, labiorum, quod fieri nequit. aut pariter concedant Spiritum ſanctum procedere de illo, cuius oris, & de illo cuius labiorũ ſpiritus deſignatur. At ſi dicũt, nequaquã per ſpiritũ labiorũ ibi intelligi ſpiritum ſanctũ debere: ſed verba prędicationis ei⁹, quę ex iſto aerio ſpiritu humano in ore formatur: quia verbis ſuis interficiet impium, eum docendo ab homine auertit impietatem. Non vtique hoc faciunt verba ſenſibilia & iſte ſpiritus ſenſibilis: ſed Spiritus ſanctus, de quo dicit Deus per Prophetam: *Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum ponam in medio veſtri.* Spiritus ergo ſanctus interficiet impium, cùm cor eius conuertitur ab impietate ad pietatem. Quod ſi intelligimus in illo impio Antichriſtum quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui: non puto, quod aliquis attribuat virtutem illam ſpiritui vocis humanæ tantùm, quantum ſpiritui diuino. Si ergo Spiritus ſanctus intelligitur in his dictis, cùm pariter dicatur ſpiritus oris Domini, cuius verbo cęli firmati ſunt, id eſt, Patris: & ſpiritus oris Domini Ieſu, & Spiritus labiorum eius non apparet, cur magis intelligi debeat procedere de ore Patris, quàm de ore Filij. Et ſi per os Patris intelligimus eſſentiam Patris. Non enim eſt aliud os eius quàm eſſentia eius, vt ſicut verbum Domini, eſt de eſſentia eius: ita Spiritus oris eius, non ſit niſi de eſſentia eius: quid a-

Ezech. 2. pertius, quàm ſicut ſpiritus oris patris eſt de eſſentia Patris & procedit: ita Spiritus oris & labiorũ

Pſal. 32. filij, de filij eſſentia ſit & procedat. Puto enim, quia nemo intelliget ſimpliciter, vbi dictum eſt:

Ioan. 16. *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.* verba tranſitoria, & Spiritum, qui de hoc aëre aſſumptus per loquentis os emittitur.

C Sed quomodocunque hoc aliquis exponere conetur, ſufficit quod in illa inſufflatione Domini in diſcipulos, cuius feci mentionem, factum eſt ad ſignificandum, quia de eiuſdem perſonæ ſecreto procedebat ille ſpiritus, quem dabat: de cuius occulto Spiritus ille procedebat, quem inſufflabat. Ibidem. Denique cùm ſcriptura diuina ſignificat aliquod ſecretum per ſenſibilium ſimilitudines, non per omnia quæ ſignificant, & ſignificantur, ſimilia poſſunt eſſe. Non enim hoc eſſet ſimilitudo, ſed identitas: niſi forrè quis dicere voluerit illam inſufflationem ita ſimpliciter eſſe factam à ſapientia Dei ſine omni ſpirituali ſignificatione. Sed neminem puto ita inſenſatum vt hoc non ſentiat, Iterum Filius dicit de Spiritu ſancto. *Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunq; audiet loquetur.* Quid eſt, *Nõ loquetur à ſemetipſo*: niſi ab alio habet quod *loquetur*? Et quid eſt, ab alio habebit quod *loquetur*, niſi ab alio habebit ſcientiam eorum, quæ *loquetur*. Vnde poſtquam dixit: *Non loquetur à ſemetipſo*, addidit: *ſed quæcunque audiet, loquetur.* Quid eſt audire Spiritum ſanctum, niſi quaſi diſcere: Et quid eſt diſcere, niſi ſcientiam accipere? Si ergo ſcientia eius non eſt aliud niſi eſſentia eius: ab illo habet eſſentiam, à quo audit ea, quæ *loquetur*, & quæ docet: quoniam idem eſt illi loqui quod docere. Non audit autem, neque habet eſſentiam ab alio niſi à Patre & Filio. Verùm ſi habet eſſe à Patre ſecundum ſupradictam rationem, habet & à Filio. Vnde & idem Filius dicit: *Ille de meo accipiet, & annunciabit vobis.* Quippe quid eſt aliud hoc dicere, quàm à me audiet, hoc eſt, à me ſciet quòd annuntiabit vobis? Cùm dixit: *Quæcunque audiet loquetur*, non determinauit à quo *audiet*. Cũ Matth. 11. verò ait: *De meo accipiet*, ne quis ſoli Patri attribuat quod ab alio audit, apertè ſe eſſe: à quo ſicut D à Patre ſcientiam ſiue eſſentiam accipiat, demonſtrat. Sicut enim cùm dicitur: *Non loquetur à ſeipſo: ſed quæcunque audiet loquetur*, ſignificatur ab eo eſſe & procedere, à quo audit. Ita cùm profert Filius: *De meo accipiet*, palàm oſtendit eum de ſuo: hoc eſt, de eſſentia ſua eſſentiam habere & procedere. Quod enim diuina eſſentia non eſt, ſub ſpiritu ſancto eſt, nec ipſe accipit aliquid de hoc, quod ſub ſe eſt. Quare cùm Filius dicit: *De meo accipiet* non aliud ibi ſuum ſignificat, quàm ſuam eſſentiam. Illud forſitan quod dixit Filius: *De meo accipiet*, aliter conabuntur intelligere quàm ego expoſuerim. Sed quid dicent, vbi ait: *Nemo nouit Filium niſi Pater, neque Patrem quis nouit niſi filius, aut cui voluerit Filius reuelare?* Audiuimus, quia *nemo nouit Patrem* aut *Filium niſi Pater*, aut *Filius, aut cui reuelat Filius.* Non dicit autem nemo: quaſi nullus homo: ſed ac ſi diceret, nullus omnino. Quippe ſi hoc intelligeret, non adderet, *niſi Pater*, quia Pater non eſt homo Et cùm ait: *neq; Patrem quis nouit.* In hac monoſyllaba dictione videlicet quis non magis intelligitur humana, quàm quælibet perſona. Omnino igitur nullus habet hanc notitiam niſi Pater & Filius, & cui Filius idem reuelat. Aut itaque Spiritus ſanctus non cognoſcit Patrem & Filium, quod impium eſt opinari: aut Filius reuelat ei ſui & Patris ſcientiam, quæ non eſt aliud, quàm eiſdem Spiritus ſancti eſſentia Quod ſi dicunt, quia licet Filius quantum ad pronuntiationem attinet: nullum ad hanc admittit notitiam, niſi ſe & Patrem, & cui ipſe reuelat, non tamen Spiritum ſanctum, aut ab illa ſeparatum, aut illum à Filio accipere fatẽdum eſt: quoniam Pater & Filius non ſe cognoſcunt, niſi per hoc quod vnum ſunt cum Spiritu ſancto.

A Et ideo cùm ait: Patrem & Filium inuicem ſe noſſe, intelligendus eſt ſimul Spiritus ſanctus. Et cùm reuelat Filius non Spiritui ſancto, ſed creaturę reuelat. Si, inquam, hoc dicitur, non ſtatim conſtanter inferemus Ergo ſi vbi apertè veritas ſecũdum quod verba oris eius pronuntiant, negat Spiritum ſanctum noſſe, niſi reuelante Filio Patrem & Filium, dicunt nos non tantùm verba attendere debere, quantum vnitatem eſſentiæ, quæ vna tribus & inſeparabilis eſt: multò magis debemus huius vnitatis ſeruare conſequentiam, de qua ſupra loquutus ſum, cùm eam nullo, aut ſcripto aut ſenſu negat auctoritas: nec profert aliquid quod contrarium ſit, aut aliquo modo repugnet. Eligant itaq; Græci vnum de duobus ſi apertè volunt veritati reſiſtere: aut ſcilicet Spiritum ſanctum non noſſe Patrem aut Filium niſi reuelante Filio: aut propterea quia in hoc quod per ſe cognoſcunt Pater & Filius vnum ſunt cum Spiritu ſancto: quoniam ipſi dicuntur ſe noſſe conſequi ex neceſſitate: vt in eadem notitia intelligatur Spiritus ſanctus. Nempe nihil eſt medium ſi volunt hanc notitiam à Spiritu ſancto, aut veritatem à verbis penitus abdicare. Quæ vtraq; execratur vera confeſſio. Sicut enim ait veritas: *Nemo nouit Filium niſi Pater, neq; Patrem quis nouit niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Siquidem eligunt Spiritum ſanctum noſſe Patrem & Filium per reuelationem filij, habet à filio noſſe quod non eſt aliud illi quàm eſſe. Eſt igitur & procedit à Filio: quoniam ab illo procedit à quo eſt. Si autem dicunt, cùm Pater & Filius dicuntur noſſe ſe quia eſſentia per quã ſe noſcunt eadem eſt Spiritui ſancto, conſequi Spiritum ſanctum eiuſdem eſſe conſortem notitiæ: cùm legitur illum à Patre procedere, de quo ait Filius: *Ego & Pater vnum ſumus*,
B confiteantur nobiſcum, propter eſſentialem identitatem Patris & Filij, illum à Filio proculdubio procedere.

SI verò obijcitur cùm dicitur: Filium à Patre naſci, & Spiritum ſanctum à Patre & Filio procedere: quia quoſdam gradus & quædam interualla conſtituimus quaſi Spiritus ſanctus eſſe non poſſit, niſi Filius prius naſcatur à patre, vt poſterior filio ſit Spiritus ſanctus: & ideo rectius dici quòd pariter ſint à Patre Filius naſcendo & Spiritus ſanctus procedendo: ita vt nec Filius à Spiritu ſancto ſit, nec Spiritus ſanctus à Filio, ſicut ſplendor & calor pariter ſunt de vno ſole, nec ſplendor à calore eſt, nec calor à ſplendore. Si, inquam, hoc aliquis noſtræ obijcit aſſertioni. Reſpõdemus. Nos nec gradus dignitatis ponimus in Deo, qui vnus eſt: nec in exiſtendo Filium de Patre, aut Spiritum ſanctum de Patre & Filio interualla in æternitate, quæ eſt extra omne tempus ſtatuimus. Similiter enim omnes Chriſtianam fidem tenentes confitemur, nec minorem nec poſteriorem Filium eſſe Patre: quamuis non niſi de illo ſit. Ita quoque nos qui dicimus Spiritum ſanctum de Filio eſſe ſiue procedere: nec minorem, nec poſteriorem cum Filio fatemur. Nempe quamuis ſplendor & calor de Sole procedant nec poſſint eſſe niſi ſit ille de quo ſunt, nihil tamen prius aut poſterius in tribus, in Sole & ſplendore & calore intelligimus: multo itaque minus cùm hæc in rebus temporalibus ita ſint, in æternitate quæ tempore non clauditur prędictæ tres perſonæ in exiſtendo ſuſceptibiles interualli poſſint intelligi. Quod autem dicitur, quia Filius & Spiritus ſanctus ſic poſſunt eſſe de ſolo Patre, vt nec Filius ſit de Spiritu ſancto: nec Spiritus ſanctus de Filio, ſicut ſplendor & calor ſimul procedunt de vno Sole: vt alter non ſit de altero, non rectè hoc nobis opponitur. Cùm enim dici- C
mus Filium de Patre, & Spiritum ſanctum de Patre eſſe, Filium fatemur Deum & Spiritum ſanctũ eſſe de Patre Deo, & has tres perſonas vnũ ſolum Deum eſſe, & idipſum eſſe de eodem ipſo. In Sole verò non dicimus ſolem eſſe de ſole, cùm ſplendor aut calor eſt de ſole, nec idipſum eſſe ſolem, & quid eſt de ſole, nec illa tria vnum eſſe ſolem. Nam ſi ſol & ſplendor vnus eſſet ſol, aut ſi ſol eſt calor ſimiliter vnus ſol eſſet: neceſſe eſſet aut ſplendorẽ eſſe de calore cùm eſſet de toto ſole: qui idipſum eſſet quod calor, aut calorem de ſplendore eſſe qui de ſole haberet eſſe qui non à ſplendoris differret eſſentia. Ponamus tamen Filium & Spiritum ſanctum ita pariter eſſe de ſolo Patre. ſicut calor & ſplendor ſunt de vno ſole. Sed ſi ita eſt: vnde habet qui hoc dicunt, quòd Spiritum ſanctum confitentur eſſe Filij: & Filium negant eſſe Spiritus ſancti? Nam ſicut nulla ratio admittit, vt calor ſit ſplẽdoris, aut ſplendor caloris: ita non patitur veritas, vt Spiritus ſanctus magis ſit Filij: quàm Filius Spiritus ſancti. Quapropter ſi negare non audent Spiritum ſanctum eſſe Filij, negant Filium & Spiritum ſanctum, ita eſſe pariter de ſolo Patre: ſicut ſunt ſplendor & calor de vno ſole. Quare ſi hoc nobis obijciunt, quod dixi de ſplendore & calore ſolis, nec cum illis, nec contra nos eſt.

SIcut nobis dicitur ne omnino ſeparent filium à patris communione in hac Spiritus ſancti proceſſione, aſſerunt eum de Patre per Filiũ procedere. Sed hoc quomodo intelligi poſſit, non videtur, præſertim cùm nuſquam legant vnde hoc apertè probare queant. Nam ſi hoc ſibi ſuffragari exiſtimant, quod legimus de Deo: *Quia ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*, vt ex quo *ſunt omnia* ſit Pater, *& per* quem Filius, *& in* quo Spiritus ſanctus: & inter *omnia*, quæ ſunt D
per Filium Spiritus ſanctus accipitur. Hoc quidem quòd ex Patre ſint omnia, & per Filium, & in Spiritu ſancto: ſine ſcrupulo accipimus; illud vero quòd Spiritus ſanctus ſit inter omnia, quæ ſic eſſe dicit Apoſtolus, nimis eſt ſcrupuloſum aſſerere. Impoſſibile namque eſt vnam quamlibet de illis tribus perſonis inter illa omnia claudere, & duas alias excludere. Quòd ſi Pater & Filius ſunt inter omnia, quæ ſunt ex Patre, & per Filium, & in Spiritu ſancto: videat mens rationalis quanta ſequatur confuſio. Cùm ergo dicat Apoſtolus: *Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*: intelligere debemus ſine dubio *omnia* creata à Deo, quæ ita ſunt *ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo*: ſicut aliud ex alio, & per aliud, & in alio. Quicquid enim factum eſt, non eſt idem Deo, ſed ab illo aliud. Spiritus autem ſanctus non eſt aliud, ſed idem ipſum quod Pater & Filius, vtrique nihil aliud intelligi poteſt, quo oſtendi poſſit Spiritum ſanctum per filium de patre (ſicut aiunt) procedere. Cùm enim Pater & Filius non differant in vnitate Deitatis: nec Spiritus ſanctus procedàt de Patre niſi de Deitate: ſi eadem Deitas eſt Filij: nequit intelligi quomodo procedat de Deitate Patris per Deitatem Filij, & non de eiuſdem Filij Deitate niſi fortè quis dicat Spiritũ ſanctum non procedere de Deitate Patris: ſed de paternitate. nec per Deitatem Filij, ſed per filiationem: quæ opinio ſua ſe patenti fatuitate ſuffocat. Quod ſi dicit: quia cùm dico illum procedere de Deitate Patris & Filij: nõ poſſumus Deitatem Spiritus ſancti ab hac Patris & Filij deitate ſeparare: quoniam vna & eadem eſt deitas trium: & ideo ſequi: ſi de deitate Patris & Filij procedit

de ſua

A de ſua quoque eum procedere: & ob hoc Spiritum ſanctum de ſeipſo procedere. Ad hoc iã ſupra me ſufficienter memini reſpondiſſe: quia nulla perſona ex ſeipſa eſſe poteſt: nam ſicut Filius cũ eſt de Patris eſſentia quamuis non ſit alia, ſed eadem filij eſſentia quæ eſt patris, non tamen eſt de ſeipſo, ſed de Patre ſolo. ita Spiritus ſanctus cùm eſt de eſſentia Patris & Filij, quæ eſt eadem illi, nõ tamen eſt de ſeipſo, ſed tantummodo de Patre & Filio. Dicent: Cur non ſimiliter dicere poſſumus Spiritum ſanctum de Patre per filium procedere, ſicut dicimus à Patre omnia per verbũ facta quod eſt Filius. Sicut enim cùm Pater facit, per verbum ſuum, non facit per aliud quàm per hoc quod ipſe eſt, hoc eſt per eſſentialem poteſtatem: quæ eſt eadem verbi: & non dicitur tamen facere niſi per verbum Cur non ſimiliter dicimus Spiritum ſanctum à Patre procedere per verbum, cùm nõ procedat de patre niſi de hoc quod idem eſt illi cum filio, quamuis non vt creatura, ſed vt idipſum de eodem ipſo? Videamus quid ſequatur ſi hoc dicimus. Et pax ſit inter nos. Nempe quæ facta ſunt à Patre per verbum, facta ſunt ab ipſo verbo. Ipſum namque verbum dicit: *Quæcunq; Pater fecerit, hæc & Filius ſimiliter facit.* Dicamus igitur quia Spiritus ſanctus cùm procedit à Patre per Filium, procedit & à Filio ſimiliter: ſicut quæ facta ſunt à Patre per verbum. facta ſunt ſimiliter ab ipſo verbo: Niſi fortè intelligunt Spiritum ſanctum procedere de Patre per Filium: quemadmodum cùm fons fluit in riuum, & riuus colligitur in lacum: dicitur lacus eſſe de fonte per riuum. Sed ibi non eſt riuus in fonte ſed extra fontem: ſicut eſt filius in patre & non extra patrem. Quare ſic non eſt Spiritus
B ſanctus de Patre per Filium, ſicut eſt lacus de fonte per riuum. Si tamen ſic eſt, negari nequit eſſe de filio: quamuis ſit de Patre per Filium: ſicut fatendum eſt lacum eſſe de riuo, quamuis ſit de fonte per riuum. Qui enim negat lacum eſſe de riuo: quoniam prius eſt de fonte riuus: dicat ſe non eſſe de Patre ſuo, ſed de Adam, quoniam per Patrem ſuum eſt de Adam. Dicat etiam Filium Virginis non eſſe de Maria, nec de Dauid, nec de Abraham: quoniam iſti prius fuerunt de Adam, & dicat falſum eſſe quod dictum eſt Abrahæ: *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes.* Et ad Dauid: *De fructu ventris tui, ponam ſuper ſedem tuam*: Et ad Mariam: *Benedictus fructus ventris tui.* Dicatque Chriſtum non eſſe ſemen horum vel fructum, ſed Adæ. quoniam iſti ab illo deſcenderunt. Sed neque de Adam eſt Filius Virginis ſecundùm hunc ſenſum: ſed de limo, de quo factus eſt Adam. At inferent: Bene dicimus Spiritum ſanctum non procedere de Filio: ſed de Patre per Filium, quãuis ſit de patre & de filio: ſicut dicis lacum eſſe de fonte & de riuo. De proceſſionis namque verbo quæſtio eſt inter nos, quam vos aſſeritis eſſe de Filio, nos negamus. Ecce enim videtis riuum de fonte procedere, quaſi de originali principio. Lacus autem non procedit, ſed colligitur de riuo: quamuis habeat eſſe de illo. Ita igitur & ſi Spiritus ſanctus habeat eſſe de filio, non tamen procedere propriè dicitur de filio, ſed de patre quaſi de principio. Hoc forſitan diceretur rectè ſi Filius naſcens de Patre procederet extra Patrem, & medio quodam ſpatio interueniente prius intelligeretur eſſe Spiritus ſanctus de Patre quàm de Filio, ſicut riuus de fonte fluens extra fontem procedit, & quodam interuallo in lacum colligitur, & prius eſt lacus de fonte quàm de riuo: & ideo eſt de fonte per riuum, non de riuo per fontem

Verùm cùm Filius naſcens de Patre non exeat extra Patrem, ſed in ipſo manens: nec loco, nec tempore, nec eſſentia diuerſus ſit à Patre; & cùm vnum ſit idemque Patri & Filio id vnde procedit Spiritus ſanctus, nec intelligi poteſt, nec dici debet Spiritum ſanctum procedere de Patre & non de Filio. Non ergo videtur qua ratione dicatur Spiritus ſanctus non procedere de Filio, ſed de Patre per Filium: cùm etiam ſi per Filium nequeat non de Filio. Si quis tamen vult dicere filium de patre procedere magis propriè quàm Spiritum ſanctum de Filio: quamuis Spiritus ſanctus de illo ſit ſicut riuus: magis illi videtur procedere de fonte quàm lacus de riuo, non concedat Spiritum ſanctum procedere de Filio, de quo habet eſſe ſicut lacus de riuo. Nos non negamus naſcentem aliquo modo procedere de illo de quo naſcitur: & Spiritum ſanctum aſſerimus ſuo modo non quaſi de duobus fontibus, ſed verè de vno fonte procedere: ita tamen vt nomen natiuitatis, nec proceſſio filij amittat, nec Spiritus ſancti proceſſio recipiat. Non eſt igitur cur magis dici debeat filius procedere de patre quàm Spiritus ſanctus de filio.

Diligentius conſideremus quomodo lacus ſit de fonte, pariter & de riuo: vt per hoc ſicut per temporale & locale aliquid poteſt intelligi quod æternum eſt, cognoſcamus Spiritum ſanctum eſſe de Patre & Filio. Multa enim in horum conſideratione, ſicut in Epiſtola ad venerabilis memoriæ Vrbanum de incarnatione verbi ſcripſi, inueniuntur, quæ vni Deo & tribus perſonis per quandam ſimilitudinem aptantur. Conſtat enim quòd vna eademque aqua eſt quæ & fons & riuus & lacus dicitur: non tres aquæ, quamuis tres ſint, fons, riuus, & lacus. Diſcernamus itaque inter fontem, riuum, & lacum, & videamus quomodo ſingula hæc cùm tria ſint in vna intelligantur aqua In D
fonte quidem aqua de abyſſo aſcendens ebullit: in riuo de fonte deſcendens fluit, in lacum colligitur & manet. Per fontem ergo intelligitur aqua de abyſſo ebulliens per riuum: quia de fonte fluit in lacum: quia ſimul ibi coadunatur. Videmus autem quia riuus non eſt de hoc vnde aqua fons dicitur: ſed de hoc quod eſt, id eſt, de aqua. nec lacus eſt de hoc vnde aqua dicitur fons aut riuus: ſed de ipſa aqua quæ vna & eadem eſt in fonte & riuo. Non ergo de hoc vnde differunt fons & riuus, ſed de hoc in quo vnum ſunt lacus exiſtit. Si ergo non magis fons eſt hoc vnde lacus eſt quàm riuus: nequit intelligi lacus magis eſſe de fonte quàm de riuo. Si itaque cùm dicitur: Deus Pater aut Filius aut Spiritus ſanctus vna in tribus intelligitur eſſentia & vnus Deus: quod nomen eſt ipſius ſignificatiuum eſſentiæ: ſed in Patre intelligitur gignens in Filio genitus: & in Spiritu ſancto ſingulari quodam & ineffabili modo procedẽs. Quemadmodum igitur lacus non eſt de hoc vnde diuerſi ſunt ab inuicem fons & riuus: ſed de aqua in vnum ſunt: ita Spiritus ſanctus non eſt de hoc vnde alij ſunt ab inuicem Pater & Filius, ſed de diuina eſſentia in qua vnum ſunt. Si ergo non magis eſt Pater hoc vnde Spiritus ſanctus eſt quàm Filius, intelligi nequit cur magis ſit de Patre quàm de Filio. Quod ſi dicunt non eum eſſe poſſe de duabus cauſis ſiue ex duobus principijs. Reſpondemus: quoniam ſicut non credimus Spiritum ſanctum eſſe de hoc vnde duo ſunt Pater & Filius: ſed de hoc in quo vnum ſunt: ita non dicimus duo eius principia ſed vnũ principium: Quippe cùm dicimus, Deum principium creaturæ, intelli-

A telligimus Patrem & Filium & Spiritum ſanctum vnum principium non tria principia, ſicut vnum Creatorem non tres Creatores, quamuis tres ſint Pater & Filius & Spiritus ſanctus, quoniam per hoc in quo vnum ſunt: non per hoc in quo tres ſunt, eſt Pater aut Filius aut Spiritus ſanctus principium ſiue Creator. Sicut igitur quamuis Pater ſit principium & Filius ſit principium: & Spiritus ſanctus ſit principium: non tamen ſunt tria principia ſed vnum, ita cùm Spiritus ſanctus dicitur eſſe de Patre & de Filio, non eſt de duobus principijs, ſed de vno quod eſt Pater & Filius, ſi tamen dici debet Deus habere principium aut cauſam. Principium namque videtur non niſi rei incipientis eſſe, & cauſa non niſi effectus alicuius, & Spiritus ſanctus nunquam incipit eſſe nec eſt effectus alicuius. Quod enim incipit eſſe: proficit de non eſſe ad eſſe. Et nomen effectus rei quæ fit aptari videtur propriè. Quomodo tamen verum eſt filium eſſe de Patre: & Spiritum ſanctum de Patre & Filio, ſi ſuo quodam & ineffabili modo intelligitur? quoniam aliter proferri nequit, dici non incongruè poteſt Pater quodammodo principium Filij: & Pater & Filius principium Spiritus ſancti. Nec tamen duo confitemur principia, vnum Patrem ad Filium, alterum Patrem & Filium ad Spiritum ſanctum. Sicut non credimus alium Deum Patrem de quo eſt Filius, & alium Deum Patrem & Filium de quo eſt Spiritus ſanctus: quamuis de eodem Deo ſiue de eodem principio ſuo quiſque modo ſit: alter ſcilicet naſcendo, alter procedendo: ſed quodam ſingulari & ineffabili modo intelligitur iſta proceſſio. Proceſſio namque multis modis dicitur, de quibus iſte ſolitarius intelligitur: ſicut natiuitas filij ſingularis cognoſcitur. Idipſum intelligitur ſi dicimus eſſe cauſam B
G filij, & Patrem & Filium cauſam Spiritus ſancti. Non enim duas poſſumus dicere cauſas: aliam videlicet filij: aliam Spiritus ſancti, ſed vnam, quemadmodum non duo Dij ſunt ſed vnus Deus, de quo eſt Filius & Spiritus ſanctus.

Ioan. 15. SI autem quæritur, cùm Dominus dixit: *Cùm venerit paracletus Spiritus veritatis, qui à Patre procedit*: cur non addidit, & à Filio, vel à me, ſi ſic voluit intelligi? Non eſt hoc inuſitatum in dictis illius, vt cùm attribuit aliquid Patri quaſi ſoli, vel ſibi vel Spiritui ſancto, velit in alijs intelligi quod de vno loquitur. Nam cùm dicit: *Beatus es Simon Bariona: quia caro & ſanguis non reuelauit tibi: ſed Pater meus, qui in cœlis eſt*. Nonne ipſe Filius & Spiritus Sanctus intelligendus eſt reuelaſſe cum Patre. Quoniam enim Pater non reuelat per hoc, quia Pater eſt, ſed per hoc, quia Deus eſt, & idem Deus eſt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. Sequitur: Vt quod reuelat Pater, reuelet Filius, & Spiritus ſanctus. Item cùm dicit: *Nemo nouit Filium, niſi Pater: neque Patrem quis nouit niſi Filius: & cui voluerit Filius reuelare*: quaſi ſolus Filius cognoſcat & reuelet Patrem, & ſolus Pater cognoſcat Filium, intelligendum eſt ibi reuelare & noſſe tribus perſonis eſſe commune: quoniam non per hoc, quod alij ſunt ab inuicem, ſed per hoc, quod vnum ſunt Pater & Filius & Spiritus ſanctus cognoſcût, & reuelant. Cùm enim dicit Patrem noſſe Filium, & Filium noſſe Patrem, & reuelare ſe & Patrem, apertè vult intelligi: quia Pater cognoſcit Spiritum ſanctum, & Filius noſcit & reuelat Spiritum ſanctum, quoniam idipſum quod eſt Pater & Filius eſt & Spiritus ſanctus. Similiter cùm dicit: *Qui me videt, videt & Patrem*, non eſt ſeparandus Spiritus ſanctus: quoniam *qui videt* hoc,

Matth. 16.

Matth. 10.

Ioan. 14.

Ioan. 16.

C vnde vnum ſunt Pater & Filius & Spiritus ſanctus, non poteſt videre vnum de his tribus ſine alijs duobus. De Spiritu ſancto quoque dicit ad Apoſtolos: *Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem*, quaſi ſolus Spiritus ſanctus doceat *omnem veritatem*: cùm nec ſine Patre, nec ſine Filio doceat omnem veritatem. Non enim per hoc, quia eſt Spiritus alicuius ſcilicet Patris & Filij & Spiritus, ſed per hoc, quod vnum eſt cum Patre & Filio, id eſt, per hoc quod Deus eſt, docet *omnem veritatem*. Videtis igitur quomodo in his quæ poſui vni quaſi ſoli attribui, ab alijs non poſſit perſonis ſeparari Multa huiuſmodi in ſacra ſcriptura legimus: vt quod de vna perſona ſingulariter dicitur indifferenter de tribus intelligatur. Quicquid enim de vna perſona pronuntiatur: de alijs pariter oportet intelligi: niſi cû de hoc vnde aliæ ſunt: vt dixi, ab inuicem obuiare cognoſcitur. Quapropter cùm credimus ſpiritû ſanctum de Patre procedere: quoniam Deus de Deo, id eſt, eſſentia Spiritus ſancti de eſſentia Patris quæ vna eſt, tribus eſſe intelligitur, neceſſe eſt vt de Filio eum ſimiliter eſſe confiteamur ſi filius non eſt de illo, de hoc enim eſt Spiritus S. quod eſt Filius & quod eſt Pater.

SEd dicet aliquis: ideo intelligimus Filium & Spiritum ſanctum reuelare quod ſolus Pater reuelare dicitur: & Patrem & Spiritum ſanctum reuelare & noſſe quod ſolus Filius facere dicitur: & Patrem & Filium docere quod ſolus Spiritus ſanctus doctû ire promittitur: quia quod de vno ſolo in vno loco legitur, de alijs alibi apertè ſignificatur. Cû vero dicit Spiritû ſanctû de Patre procedere, non legimus alicubi eum de Filio procedere. Per quod monemur, non noſtro ſenſu quod D
nuſquam dictum eſt aſſerere. Ad quod reſpondemus, quia potius docemur per hæc quæ ſic dicta ſunt ea quæ in ſimilibus dictis tacentur, ſimiliter intelligere, præſertim cùm ex his quæ dicuntur nulla ratione contradicente, ea quæ nô dicuntur rationabili neceſſitate conſequi apertiſſimè videmus. Cùm enim dicit Dominus ad Patrem: *Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum*. An ideo debemus ſeparare ab hac ſalubri & vitali cognitione Spiritum ſanctum, quia nuſquam legitur? *Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant* Patrê *ſolum verum Deum*, & Spiritum ſanctum? Aut, *hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant* Filium *ſolum verum Deum* & Spiritum ſanctum? Aut cùm legimus: *Quia ſicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo*, dicemus Spiritum ſanctum non habere à Patre, à quo eſt vt habeat in ſemetipſo vitam, ſicut habet Pater & Filius, quoniam hoc nuſquam dicit Filius de Spiritu ſancto, ſicut de ſeipſo. Item cùm dicit: *Pater in me eſt, & ego in Patre: & qui videt me, videt & Patrem*, an negabimus Spiritum ſanctum eſſe in Patre, & Filio, & Patrem & Filium eſſe in Spiritu ſancto? Aut eum qui videt Filium videre Spiritum ſanctum ſicut videt Patrem, ſi hæc non eadem pronuntiatione leguntur: quæ de Patre & Filio proferuntur: immò quoniam vnus idemque Deus eſt Pater & Filius & Spiritus ſanctus. Cùm dicitur cognoſcere ſolum verum Deum Patrem & Filium eſſe vitam æternam, inſeparabiliter intelligendus eſt in illa cognitione Spiritus ſancti. Et cùm legimus: *Quia ſicut Pater habet vitam in ſemetipſo: ſic dedit Filio habere vitam in ſemetipſo* non debemus vitam eandem exiſtimare alienam à Spiritu ſancto, aut quod illam non à ſemetipſo

Ioan. 17.

Ioan. 14.

A metipſo habeat. Et cùm audimus: *Pater in me eſt, & ego in Patre, & qui me videt, videt & Patrem*: cognoſcere debemus per hæc, quæ ita dicuntur: quia Spiritus ſanctus non eſt extra Patrem & Filium, aut Pater & Filius extra Spiritum ſanctum: quia per viſionem filij videtur Spiritus ſanctus ſicut & Pater. Sicut enim non eſt alius Deus Pater alius Deus Filius, alius Deus Spiritus ſanctus. ſic nõ habet Deus in ſeipſo aliud quàm Deum. non eſt Deus extra Deum: nec Deus diſſimilis Deo. Denique non legimus in Propheta aut Euangeliſta aut Apoſtolo his verbis. Deum vnum eſſe tres perſonas, aut vnum Deum eſſe Trinitatem. aut Deum de Deo. Sed neq; illo Symbolo in quo non eſt prolata proceſſio Spiritus ſancti de Filio inuenimus nomen Trinitatis. Quomodo autem ex his quæ legimus hæc apertiſſimè ſequuntur: conſtanter ea & corde credimus & ore confitemur. Quare nõ tantùm ſuſcipere cum certitudine debemus quæ in ſacra ſcriptura leguntur: ſed etiam ea quæ ex his nulla alia contradicente ratione rationabili neceſſitate ſequuntur.

QVamuis quæ ſupra iam dicta ſunt ſufficere poſſint, adhuc tamen aliquid addam: vnde Spiritus ſanctus cognoſcatur eſſe de Filio. Confitentur Græci nobiſcum Spiritum ſanctum eſſe Spiritum Dei. & Spiritum Patris. & Spiritum Filij. Quæro itaque ſi eodem modo intelligitur eſſe illum Spiritum Dei, & Spiritum Patris, & ſpiritum Filij, aut diſſimiliter? Certum eſt autem: quia non dicitur Spiritus Dei ſicut poſſeſſio, vt cùm dicitur, æquus alicuius vel domus. Maior enim eſt qui poſſidet quàm quod poſſidetur. Deus autem non eſt maior Spiritu ſancto: quia Spiritus ſanctus eſt Deus, nec Deus eſt maior Deo. B Neque dicitur Spiritus Dei vt membrum Dei, ſicut manus vel pes hominis. non enim Deus habet membrum aut partem vllam. Quomodo ergo intelligendus eſt Spiritus eſſe Dei: niſi hoc quod eſt ex Deo eſt? Non autem ſignificat aliud nomen Patris quàm Deum quod eſt Pater, aut relationem eius ad Filium ex qua nomen Patris habet: Similiter dicendum eſt de Filio. Quid namque intelligitur in nomine Filij, niſi Deus qui Filius eſt: aut relatio quæ refertur ad Patrẽ per quam Filius appellatur. Sed nullus ſenſus capit Spiritum ſanctum, eſſe Spiritum Patris: aut Filij ſecundùm quod alter eſt Pater: alter Filius, ſed ſecundùm quod vterque vnus idemque Deus eſt, Quare idem eſt intellectus cũ dicitur: Spiritus ſanctus Spiritus Dei: & Spiritus Patris: & Spiritus Filij, ſed Spiritus Dei & Spiritus Patris dicitur: quia eſt & procedit de Deo & de Patre. Itaque eſt & procedit de Filio: quia eodem ſenſu Spiritus Filij dicitur. Nam cùm dicitur Spiritus ſanctus Spiritus Dei & Spiritus Domini: ſi non intelligimus ibi Spiritum Filij eo ſenſu quo Spiritum Patris: aut ſeparabimus Filium à nomine Dei vel Domini: aut bifariam intelligetur Spiritus Dei: ſiue Spiritus Domini. Sed vnde hunc habent ſenſum? aut vbi legitur in ſacra ſcriptura, quod ſimiliter non intelligatur de Patre & de Filio: cùm legimus Spiritum Dei & Spiritum Domini, aut quid inuenitur: vnde hoc non ſequatur? Nam ſi dicunt cùm dicitur: Spiritus Patris duobus modis intelligitur. Eſt enim Spiritus Patris quia eſt de Patre: & quia datur à Patre. Filius verò Patris non eſt niſi quia datur à Filio. Hoc eſt quod quæro vnde habeant. Et ſi dicunt quod in nulla autentica dictum eſt pagina: nec ſequitur ex eo quod ſcriptum ſit, Cur nos reprehendunt: C cùm dicimus Spiritum ſanctum procedere de Filio? ideo quia hæc verba non legunt: cùm ex his quæ legunt & credunt hoc ex neceſſitate ſequi intelligimus. Iudicent quoque ipſi quid potius ſuſcipiendum, ſit quamuis in ſacra pagina vtrumq; taceatur, an hoc quod nos dicimus Spiritum ſanctum procedere de Filio: quod oſtendimus ex his conſequi quæ veraciter credimus: an quod ipſi dicunt Spiritum ſanctum aliter eſſe Patris: aliter eſſe Filij: quod nec auctoritate nec ratione, nec ex his quæ certa ſunt poſſunt oſtendere: vtique aut debent ceſſare ab hac ſua ſententia, ſi tamen hoc dicunt, vt audio quod Spiritus ſanctus aliter eſt filij Spiritus quàm Spiritus Patris, cùm nuſquam hoc legant: vel vnde hoc probent: aut ſaltem nos reprehendere non debent quod dicimus Spiritum ſanctum procedere de Filio: quamuis his verbis non legamus; quoniam ex his quæ pariter credimus: hoc conſequi monſtramus. Sed ſi ceſſant ab hac ſua aſſertione: credant pariter nobiſcum Spiritum ſanctũ ſimiliter eſſe Patris & Filij Spiritum & intelligent eum à Filio ſicut à Patre procedere. Et ſi nos reprehendere deſinunt: fateantur nobiſcum hoc inde cognoſcunt nos reprehendi nun debere.

AD hoc autem quod nos reprehendunt in Symbolo illo quod pariter nos & illi ſuſcipimus & tenemus addidiſſe Spiritum ſanctum à Filio procedere: & quærunt cur hoc factum ſit, & quare hoc prius eorum Eccleſiæ monſtratum non eſt: vt communiter conſideraretur & communi conſenſu adderetur quod addendum erat. Ad hoc, inquam, reſponſum ſufficiens habemus. Nam ſi quæritur cur factum ſit: dicimus, quia neceſſe erat propter quoſdam minus intelligentes qui non animaduertebant in illis quæ vniuerſa credit Eccleſia contineri, & ex his ſequi Spiritum ſanctum D de Filio procedere: ne fortè hoc credere dubitarent. Quod quàm neceſſarium fuerit per illos qui hoc negant: quia in illo Symbolo poſitum non eſt cognoſcimus. Quoniam igitur & neceſſitas cogebat & nulla ratio prohibebat: & vera fides hoc admittebat: fiducialiter aſſeruit latinitas quod credendum & confitendum eſſe cognoſcebat. Scimus enim quod non omnia quæ credere & confiteri debemus ibi dicta ſunt, nec illi qui Symbolum illud dictauere: voluerunt fidem Chriſtianam eſſe contentam ea tantummodò credere & confiteri quæ ibi poſuerunt. vt alia taceam: non ibi dicitur Dominus ad infernum deſcendiſſe, quod tamen pariter & nos & Græci credimus. Si autem dicunt nullo modo debuiſſe corrumpi Symbolum tanta auctoritate firmatum: nos non iudicamus eſſe corruptionẽ vbi nihil addidimus quod his quæ ibi dicta ſunt aduerſetur. Et quamuis defendere poſſemus hanc adiectionem non eſſe corruptionem, ſi quis tamen hoc contentiosè voluerit aſſerere: reſpondemus nos illud nõ corrupiſſe ſed aliud nouum edidiſſe: illud ſecundùm proprietatem Græci dictaminis translatum cum illis integrum ſeruamus & veneramur. Illud autem quo frequentius in populi audientia vtimur: Latino more dictatum cum additamento ſupradicto edidimus. Quod autem quæritur quare hoc Græcorum Eccleſiæ conſenſu factum non eſt. Reſpondemus quia & nimis erat difficile Latinis eorum Epiſcopos ad conſulendum de hac re colligere, nec erat neceſſe. Vnde non dubitabant in hoc quæſtionem adducere. Quæ eſt enim Eccleſia quæ vel per amplitudinem vnius regni dilatatur, cui non liceat aliquid ſecundùm rectam fidem

A fidem conſtituere quod in conuentu populi vtiliter legatur aut cantetur? Quantò ergo magis licuit Latinis hoc conſtanter proferre in quo omnes gentes & omnia regna quæ latinis vtuntur literis pariter concordant.

COlligamus breuiter quod ſupra pluribus rationibus effectum eſt. Conſtat inexpugnabili ratione Spiritum ſanctum eſſe de Filio: ſicuti eſt de Patre, nec tamen eſſe de duobus diuerſis ſed de vno. Ex eo enim quod Pater & Filius vnum ſunt, id eſt, ex Deo, & eſt Spiritus ſanctus non ex eo vnde alij ſunt ab inuicem, ſed quoniam Deus de quo eſt Spiritus ſanctus eſt Pater & Filius: idcirco verè dicitur eſſe de Patre & Filio qui duo ſunt. Et quoniam Pater non eſt prior aut poſterior Filio: aut maior aut minor, nec alter magis aut minus eſt Deus quàm alter: non eſt Spiritus ſanctus prius de Patre quàm de Filio, nec de Filio quàm de Patre, nec maior nec minor eſt exiſtens de Patre quàm exiſtens de Filio, nec magis nec minus eſt de vno quàm de altero. Nam de altero ſi prior aut poſterior, vel maior vel minor: aut magis, aut minus de vno eſſet quàm de altero: ex neceſſitate ſequeretur, vt aut Spiritus ſanctus non eſſet de hoc in quo vnum ſunt Pater & Filius, aut ipſum vnum non eſſet perfectè & ſimpliciter vnum: ſed eſſet ibi aliqua diuerſitas de qua illa quam dixi in exiſtendo de eodem vno Spiritu ſancto eſſet varietas. Sed dici non poteſt quod Spiritus ſanctus non ſit de hoc in quo vnum ſunt Pater & Filius, alioquin non eſſet de Deo. Nec credi debet quod in ipſo vno ſit ſecundùm quod eſt aliqua diuerſitas. Quare nec prius nec poſt, B nec maior aut minor, nec magis aut minus eſt Spiritus ſanctus de Patre quàm de Filio, aut de Filio quàm de Patre. Non enim vnus idemq́ue Spiritus ſanctus qui ſimul eſt totus de Deo toto: magis aut minus poteſt eſſe de vno & ſummo ſimplici Deo. Quod ſi dicitur: quia Spiritus ſanctus principaliter eſt de Patre: quaſi magis ſit de Patre quàm de Filio. Non ita dicendum eſt vt intelligatur vlla prædictarum varietatum ineſſe; ſed quoniam Filius hoc quod eſt de Patre habet: idcirco hoc ipſum quod Spiritus ſanctus eſt de Filio habere de Patre: de quo habet eſſe non inconuenienter aſſeritur. Quoniam tamen ſic habet eſſe de Patre & omnino idipſum ſit quod Pater: & vnus idemque Deus. Sicut ſolus & ſimplex Deus non poteſt eſſe maior vel minor ſeipſo, nec prior nec poſterior, nec aliquid in ſe habet diuerſum, ſic Filius nec prior nec poſterior, nec maior nec minor eſt Patre, nec habet aliquid in ſe diuerſum ab eo: ſed ſicut habet ab illo perfectè eſſe: ita habet per omnia ab eodem æquale illi & ſimile, immo idipſum eſſe. Quapropter ſicut Pater non eſt magis Deus quàm Filius: quamuis Filius habebat eſſe de Patre: ita non eſt magis Spiritus ſanctus de Patre quàm de Filio: licet Filius à Patre habeat: vt de illo ſit Spiritus ſanctus. In eo enim in quo eſt vnus idemque cum Patre, id eſt, in eo quod Deus eſt, nec eſt alius ille & alius Pater, neque diſſimiliter ſunt id quod ſunt, ſed in eo quod ille eſt Pater, iſte Filius, alius eſt ille, & alius eſt iſte. Et ſicut Filius non eſt alius Deus quàm Pater: ita ſecundùm quod Deus eſt non habet aliquid ab alio quàm à ſeipſo. Nam cùm dicimus Deum de Deo: Filium de Patre non alium intelligimus Deum de Deo alio, ſed eundem ipſum Deum de eodem ipſo Deo quamuis dicamus alium de alio, Filium ſcilicet de Patre. Sicut enim ſupra dictum eſt: quemadmodum

C Deus ſecundùm nomen ſignificans vnitatē, nullam recipit diuerſitatem, ita ſecundùm nomina ſignificantia Deum eſſe de Deo, neceſſariò admittit pluralitatem. Si ergo dicitur quod Spiritus ſanctus principaliter à Patre ſit, non aliud ſignificatur quàm quia ipſe Filius de quo eſt Spiritus ſanctus à Patre habet hoc ipſum vt Spiritus ſanctus ſit de illo: quoniam id quod eſt habet à Patre. Non quemadmodum in rebus creatis cùm aliquid aſſerimus eſſe: principaliter volumus ſignificare quod magis ſit hoc quod dicitur eſſe principaliter, quàm illud ad quod refertur.

VT cùm diſpenſator alicuius Domini eius præcepto paſcit familiam domus, Dominus principaliter & magis eam paſcere rectè dicitur quàm diſpenſator. Nam omnia quæ ſunt Domini ſunt diſpenſatoris æqualiter: ſicut ea quę ſunt Patris Filij quoque ſunt non inæqualiter. Quæret forſitan aliquis & mirabitur dicens: Quomodo poteſt intelligi vt habeat aliquid eſſe de aliquo & non ſit aliquo modo id de quo eſt principalius & dignius: & hoc quod ex eo eſt quodammodò minus & quaſi ſecundarium: præſertim cùm id quod eſt de aliquo videatur indigere vt ſit ex eo de quo eſt: illud verò de quo eſt nequaquam egeat eo, quod de ſe eſt. Ad quod reſpondendum, quia ſicut eſſentia Dei valde diuerſa & aliena eſt à creata eſſentia: ita cùm dicimus Deum de Deo exiſtere naſcendo vel procedendo: longè aliter intelligenda eſt illa natiuitas ſiue proceſſio: quàm cùm dicimus in alijs rebus aliquid naſci vel procedere. Ibi enim nihil eſt: aut natura aut tempore: aut in aliquo prius aut poſterius, magis aut minus, aut aliqua ratione aliquo indigens: ſed totum quod eſt: non tamen æquale D vel ſimile ſibi & coæternum quàm idem ſibiipſi & per ſe ſibiipſi omnino ſufficiēs. nec naſcitur vel procedit ibi aliquid quaſi de nō eſſe proficiens ad eſſe. Sicut igitur intellectus noſter nō poteſt tranſire vltra æternitatem, vt quaſi de principio eius iudicet: ſic non poteſt de hac natiuitate vel proceſſione, nec debet ad ſimilitudinem creaturæ ſentire vel iudicare. Sed quoniam & quod naſcitur & quod procedit: non eſt aliud niſi id de quo eſt naſcens vel procedens, quod eſt ſolus & vnus Deus, ſicut idem Deus non eſt ſeipſo maior vel minor: ita in tribus: hoc eſt in Patri & Filio & Spiritu ſancto non eſt aliquid maius vel minus, nec eſt alius alio hoc quod eſt maius vel minus: quamuis verum ſit quid Deus eſt de Deo naſcendo & procedendo. Ecce videmus quanta veritate & quanta neceſſitate ſequatur Spiritum ſanctum de Filio procedere. Quod ſi verum non eſt, aut aliquid eorum ex quibus hoc diximus conſequi: falſum eſt quod contra Chriſtianam fidem quam cum Græcis tenemus aut non conſequenter concluſimus quod oſtendi nequit. Quare ſi verum non eſt, fides Chriſtiana deſtruitur. Palàm etiam eſt intelligenti ſi falſum eſſe ponitur: quia nulla inde veritas naſcitur. Conſideremus quoque quid eueniat cum pro verò aſſeritur. Vtique ſi verum eſt Spiritum ſanctum procedere à Filio ſicut à Patre: ſequitur quia Filij Spiritus eſt ſicut Patris: & mittitur & datur à Filio ſicut à Patre, quod diuina docet auctoritas: & nulla penitus ſequitur falſitas. Cùm autem proceſſio Spiritus ſancti à Filio negata tantam inducat falſitatem vt illa ex quibus eam conſequi monſtrauimus deſtruat contra fidem Chriſtianam: nec vllam generet veritatem: & aſſerta tantam probet veritatem: ſicut oſtendimus,

A nec vllam vllatenus ſecum trahat falſitatem: cogitet cor rationale qua ratione illam excludat à fide Chriſtiana. Denique ſi error eſt hanc credere de filio ſpiritus ſancti proceſſionem: ipſa diuina autoritas nos in errorem inducit: cùm & illa ex quibus hæc ſequitur proceſſio: & quæ illam ſequuntur nos docet, nec alicubi, aut illam negat, aut quod illi repugnet aliquo modo pronuntiat auctoritas: Si ergo opponitur: quia nuſquam eam profert diuina auctoritas: ideo non eſſe dicenda. Dicatur ſimiliter: quia nuſquam illam negat, nec aliquid dicit, quod repugnet non eſſe negandam. Dicimus etiam: quia ſatis illam affirmat cùm illa afferit vnde probatur: & nullo modo aliquid ſignificet vnde negetur.

PAret ergo ſicut ſupra præmiſi præter hoc: quia filius exiſtit naſcendo & ſpiritus ſanctus procedendo. Hac quoque cauſa: quia ſcilicet Spiritus ſanctus eſt de filio. eos de inuicem non poſſe dici: & propter hoc ſolum filium non poſſe eſſe de Spiritu ſancto. Nam quoniam vt dictum eſt: aut Filius eſt de Spiritu ſancto: aut Spiritus ſanctus de Filio. Si non eſſet Spiritus ſanctus de Filio: ſequeretur de Spiritu ſancto Filium eſſe. Apparet itaque per ſupradictas rationes: quia Pater eſt Deus de quo Deus eſt, & non eſt Deus de Deo, & Filius eſt Deus de Deo, & Deus de quo eſt Deus, & Spiritus ſanctus Deus de Deo: nec eſt Deus, de quo eſt Deus. Et quamuis de Patre ſint duo, id eſt, Filius & Spiritus ſanctus, non tamen duo Dij ſunt de Patre, ſed vnus eſt Deus qui eſt Filius & Spiritus ſanctus. Et licet duo ſint de quo eſt Filius, & qui eſt de Filio, id eſt, Pater &
B Spiritus ſanctus, non tamen ſunt duo Dij: ſed vnus Deus, qui eſt Pater & Spiritus ſanctus: quamquam Spiritus ſanctus ſit de duobus, id eſt, de Patre & Filio, non tamen de duobus eſt Dijs, ſed de vno Deo, qui eſt Pater & Filius. Si autem Pater & Filius & Spiritus ſanctus bini conſiderentur liquet ex his quæ dicta ſunt, quia neceſſe eſt alterum ex altero: aut eſſe quia ille non ex ſe eſt, aut non eſſe quia ille eſt ex ſe. Nam ſi conferamus patrem & filium, videmus filium eſſe de Patre: quia Pater non eſt de illo, & Patrem non eſſe de Filio, quia Filius eſt de Patre. Et ſimiliter ſi conſideremus conferendo Patrem & Spiritum ſanctum inuenimus Spiritum ſanctum eſſe de Patre, quia non eſt de illo Pater: & Patrem non eſſe de Spiritu ſancto: quia Spiritus ſanctus de illo eſt. Ita quoque ſi filius & ſpiritus ſanctus quomodo ſunt ad inuicem ſpeculemur: intelligimus Spiritum ſanctum eſſe de filio, quia filius non eſt de illo: & filium non eſſe de Spiritu ſancto: quia Spiritus ſanctus eſt de filio. Apparet igitur quod ſuprà dixi: quia relationes prædictæ licet ſint in vno: non poſſunt vnitati immittere pluralitatem ſuam: nec vnitas relationibus ſingularitatem ſuam. Porrò ſex ſunt differantiæ Patris & Filij & Spiritus ſancti ex his naſcentes nominib. id eſt, habere Patrem & non habere Patrem, habere Filium & non habere Filium: habere Spiritum ſanctum de ſe procedentem, & non habere Spiritum ſanctum de ſe procedentem. Harum differentiarum ſingulus quiſque habet vnam propriam qua differt ab alijs duobus: & duas ita communes & proprias, vt qua communicat vni, ea differat ab altero. Pater namque habet filium ſolus quo differt ab alijs duobus: habet Spiritum ſanctum procedentem de ſe quod commune eſt illi cum filio, & quo differt à Spiritu ſancto. Patrem autem non habet ſicut nec Spiritus ſanctus, & in hoc differt à

C Filio. Filius ſolus habet Patrem: in quo differt à Patre & Spiritu ſancto. Et illi commune cum Patre ſicut dictum eſt: quia procedit de illo Spiritus ſanctus vnde ab eodem Spiritu ſancto diuiſus eſt: caret autem filio ſicut Spiritus ſanctus: vnde diſcrepat à Patre. Spiritus ſanctus ſolus eſt de quo alius non procedit Commune eſt illi cum Patre vt dixi, non habere Patrem in quo diſſimilis eſt filio. Cum filio quoque eſt illi commune: vt iam monſtratum eſt non habere filium: vnde patri non concordat. Solus itaque pater eſt qui eſt de nullo, & de quo ſunt alij duo. Solus econtra ſpiritus ſanctus eſt qui de duobus: & de quo nullus. Solus filius qui de vno, & de quo vnus. Eſt autem tribus commune ad duos habere relationem, pater enim ad filium & Spiritum ſanctum refertur: ſicut ad illos qui de ſe ſunt, filius ad patrem & ad Spiritum ſanctum quia eſt de patre, & Spiritus ſanctus de illo. Spiritus ſanctus ad Patrem & Filium: quia eſt de vtroque. Poſſidet ergo vnuſquiſque ſuas proprietates: quarum collectio in alio non eſt eadem ad ſimilitudinem diuerſarum hominum perſonarum. Per hoc enim hominum perſonæ diuerſæ ſunt ab inuicem: quia vnuſquiſque proprietatum collectio non eſt in alio eadem. Intereſt tamen aliquid. Nam in perſonis hominum ſi vna eſt perſona: vnus eſt homo, & ſi vnus eſt homo: vna eſt perſona. Item ſi plures ſunt perſonæ: plures quoque ſunt homines. Et ſi iſte plures ſunt: illæ & pluralitatem non effugiunt. In Deo verò quamuis tres perſonæ ſint: vnus tamen eſt Deus: & licet ſit vnus Deus. nequaquam tamen perſonæ pluralitatem amittunt. In hoc itaque quod relatiuè Deus ad Deum dicitur, ſicut plures homines: perſonarum admittit pluralitatem & diuerſitatem. In hoc verò
D quod per ſe, id eſt, in Deo: inſeparabilem ad ſimilitudinem vnius hominis ſeruat ſingularitatem; pluralitas namque humanarum perſonarum non eſt niſi in pluribus hominibus, nec vnus homo pluralitatem accipit perſonarum. Deus verò vnus eſt, tres perſonæ, & perſonæ tres vnus Deus. Hoc itaque modo: nec vnius nec diuerſarum integrè ſeruat aliarum perſonarum proprietatem.

CVr autem ita ſit: quamuis in præfata Epiſtola de incarnatione verbi, de hoc aliquantulum diximus breuiter tamen hic repetam. Sæpe fit vt plura conueniunt in vnum ſub eodem nomine & eadem qualitate quam habebant ſingula antequam vnum fierent. Quippe ſi puncto punctum addimus ſine interuallo, aut æqualem lineam inæquali lineæ, aut ſuperficiem æqualem inæquali ſuperficiei collocamus: non fit niſi vnus punctus, vna linea, vna ſuperficies. In multis ſi quis voluerit quærere, inueniet ſimile. Hoc itaque modo, quamuis non ſint plures æternitates: ſi tamen dicitur æternitas in æternitate: non eſt niſi vna æternitas, & lumen in lumine vnum tantùm lumen eſt. Eodem modo quæcunque de Dei dicuntur eſſentia: ſi in ſe replicentur: nec quantitatem augent, nec pluralitatem admittunt. Quoniam autem Deus eſt æternitas: ſicut extra æternitatem nihil eſt omnino: ita extra Deum penitus non eſt aliquid. Atque ſicut æternitas non eſt niſi vna æternitas in æternitate: ſic Deus in Deo vnus eſt ſolus Deus. Habemus autem ex vera fide Deum eſſe de Deo naſcendo: & Deum de Deo procedendo. Sed quoniam non eſt aliquid extra Deum cùm naſcitur, Deus de Deo: vel cùm procedit Deus de Deo, non erit naſcens vel procedens extra Deum ſed manet in Deo. Quo-

A Quoniam ergo Deus in Deo non eſt niſi vnus Deus cum naſcitur Deus de Deo vnus ſolus eſt Deus gignens & genitus: cùm procedit Deus de Deo: vnus tantummodo Deus eſt & procedens: & de Deo quo procedit. Vnde ineuitabiliter ſequitur: quoniam Deus nullas habet partes: ſed totus eſt quicquid eſt: vnum eundemque & non aliũ & aliũ Deum totũ eſſe patrem: totum eſſe ſilium, totum eſſe Spiritum ſanctum. Quare Pater & filius & Spiritus ſanctus per hoc: quia cùm eſt Deus, in Deo non eſt niſi vnus Deus: ſeruant in Deitate ad ſimilitudinem vnius hominis ſingularitatem. Per hoc verò: quia cùm Deus eſt de Deo aut naſcendo aut procedendo: non poteſt vnus, idemque eſſe qui eſt de aliquo, & de quo eſt ſecundùm nomina has relationes ſignificantia: tenent ſicut diuerſæ hominum perſonæ pluralitatem. Notandum tamen quia nec Deus eſt ſine perſona: nec perſona ſine Deo: & quia ſingulis perſonis attribuimus aliquando propria ſingularum: aliquando vni quaſi proprium, quod commune eſt alijs. Nam cùm dicimus: ſolus pater eſt in tribus perſonis qui à nullo eſt: ſolus filius qui eſt de vno & de quo vnus: ſolus Spiritus ſanctus de quo nullus eſt, ſingulas perſonas nominantes: ſingulis propria attribuimus. Cum verò legimus: *Nemo nouit Filium, niſi Pater, neq; Patrem quis nouit, niſi Filius.* Et, *Quæ ſunt Dei nemo cognouit niſi Spiritus Dei*, quamuis videatur Scriptura quod de vna dicit perſona negare de alijs: commune tamen eſt omnibus, quod ſingulis quaſi proprium attribuit. Non enim ignorat Pater aut Filius ſeipſum, & quæ Dei ſunt: neque Spiritus ſanctus Patrem aut Filium. Cur autem & quando quod de vno quaſi de ſolo dicitur: de alijs intelligatur, ſatis ſupradictum eſt.
B

HAEc de proceſſione Spiritus ſancti alijs cogentibus: non de me ſed de eodem Spiritu ſancto confidens, pro latinis contra Græcos ſcribere: & ea occaſione de vnitate Deitatis, & de Trinitate perſonarum aliquid addere præſumpſi: quamuis innumerabiles ſint inter illos qui Latinis vtuntur literis qui hoc melius quàm ego facere poſſint. Quicquid ergo dixi quod ſuſcipiendum ſit non mihi attribuatur: ſed ſpiritui veritatis. Si autem aliquid protuli quod aliquatenus corrigendum ſit: mihi imputetur: non ſenſui latinitatis.

Beati Anſelmi de proceſſione Spiritus ſancti Epiſtola explicit.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARienſis Liber,

DE SIMILITVDINIBVS.

De diuiſione voluntatis.

Caput I.

TRipliciter intelligitur voluntas. Etenim dicitur illud animę inſtrumentum, quo vult. Et affectio eiuſdem inſtrumenti: affectio verò, eſt affectio eiuſdem inſtrumenti volendi. Hæc voluntas, quæ eſt affectio; eſt ad tempus quaſi ſopita, quia eſt eorum, quæ mens non memorat: ſed mox, vt ea recolit, etiam inſtrumentum volendi appetit. Item voluntas dicitur velle, vel vſus ipſius inſtrumenti.

Similitudo inter mulierem & voluntatem. C

Caput II.

VOluntas itaque, quæ eſt inſtrumentum volendi, ſic eſt inter Deum & diabolum, quomodo mulier inter ſuum legitimum virum, & aliquem adulterum. Vir enim ei præcipit, vt ſibi ſoli coniungatur, adulter verò perſuadet, vt ſibi copuletur. Si itaque ſe ſoli legitimo viro coniungat, legitima eſt, ipſaque filios legitimos generat: Si autem adultero ſe iunxerit, adultera eſt, & ipſa filios adulterinos parit. Similiter ergo Deus imperat voluntati, vt ſocietur ſibi ſoli; diabolus verò ex alia parte ſuggerit, vt coniungatur & ſibi. Si itaque ſe ſoli Deo coniunxerit: id eſt, Spiritus ſancti ſuggeſtionem, velut ſemen bonum receperit, fit eius coniunx legitima, filioſque legitimos generat, id eſt, virtutes & opera bona: Mox enim ad imperium eius omnes aperiuntur animæ & corporis ſenſus ad implendum, quod præcepit Deus.

De ſenſibus animę.

Caput III.

IPſa namque & aperitur ad virtutum affectionem, & ad volendum optanda: memoria verò, ad memorandum memoranda; cogitatio, ad cogitandum cogitanda; intellectus ad diſcernendum, quid ſit volendum, vel memorandum, vel cogitandum. Animus quoque ad charitatem dirigitur, ad humilitatem diſponitur, ad patientiam roboratur, & ad alias virtutes generandas aperitur.

De ſenſibus corporis.

Cap. IV.

SImiliter & corporis ſenſus aperiuntur ad imperium eius: videlicet, Viſus ad rectè videndum; Auditus, ad audiendum Dei verba, Guſtus, ad guſtanda: Odoratus, ad odoranda: Tactus, ad tangenda: Olfactus, ad olfacienda: Oculi quoque, ad vigilandum, & plorandum: Os ad benè loquendum: Manus, ad rectè operandum: Pedes, ad ambulandum, quo debent. Sicque vna ſola voluntas, poſtquam Dei voluntati eſt iuncta, tot virtutes generat, & opera bona. D

De obedientia. Cap. V.

HVius autem voluntatis affectio, ſiue vſus, obediens voluntas, vel obedientia dicitur: quia Dei voluntati obediens, eam habet aduocatam, ſi quæratur, cur hoc vel illud velit. Quod ſi hæc voluntas, quæ dicitur inſtrumentum volendi, diabolo ſe iunxerit, eius recipiendo ſuggeſtionem, velut inordinatum ſemen, adultera mater effecta, filios adulterinos, id eſt, vitia & opera mala generat. Vniuerſos enim hominis ſenſus claudens ad ea, quæ præcepit Deus, pandit ad ea, quę iubet diabolus. Ipſa namque prius aperitur ad affectionem vitiorum, & ad ea volendum. ac deinde hominis ſenſus aperit, ad ipſa perpetranda.

De inobedientia, & propria voluntate.

Caput VI.

HVius verò affectio ſiue vſus, inobediens voluntas, vel inobedientia, vel propria voluntas dicitur. Propria quippe voluntas eſt, quę Dei voluntatem ſibi aduocatam habere non poteſt. Vt ſi quæratur, cur hoc vel illud velit? reſpondere veraciter non valet, quia & Deus vult, vt hoc velit. Affectio autem ſiue vſus ille, ex diabolica naſcens ſuggeſtione, Dei voluntatem ſibi aduocatam habere non poteſt: vtraq; igitur voluntas indubitanter eſt propria. Vnde propria voluntas, quę quia à

A Dei voluntate porrò priuatur, ob hæc rectè propria voluntas nominatur. *Hæc autem voluntas propria, ſuperbia eſt illa, quam initium omnis peccati Scriptura nuntiat.* Eccli. 10.

De ſuperbia. *Caput VII.*

SVperbia ideo vocatur, quia ſuprà quàm debebat graditur. Superbia namq; ſupergreſſio dicitur. Propria itaq; voluntas, quia Dei voluntati non ſubijcitur, ſed ſupra eã extollitur, ob hoc rectè ſuperbia dicitur. Ipſa quoq; omnis peccati eſt initiũ, quia ex ea naſcitur omne peccatum. Et quoniam homo illam habet à ſe, neq; voluntatem Dei: quàm ſequatur, vult habere ſuper ſe, ipſi Deo aufert, quod propriè & ſingulariter debet habere.

Quòd propria voluntas ſoli Deo conueniat. *Caput VIII.*

SOlus enim Deus, quicquid vult, debet velle propria voluntate, ita vt aliam, quam ſequatur, non habeat ſupra ſe. Cũ igitur homo vult aliquid per propriam voluntatem, Deo aufert quaſi ſuam coronam. Sicut enim corona ſoli Regi competit, ſic propria voluntas ſoli Deo. Et ſicut Regem aliquem inhonoraret, qui ſuam coronam ei auferret ſic homo inhonorat Deum, qui aufert ei propriæ voluntatis priuilegium, habendo quod ille debet habere ſolum. Sed ſicut propria voluntas Dei, fons eſt & origo totius boni; ita propria voluntas hominis, totius eſt exordium mali.

Similitudo inter propriam voluntatem, & fontem. *Caput IX.*

HAEc eſt enim velut fons quidam, qui in tria capita diuiditur, è quibus riui diuerſi & in-
B numerabiles deriuantur, qui in locis quibuſdam ab inuicem ſeparantur, à quibus verò duo & duo, vel plures pluribus coniunguntur. Ita quoque propria voluntas in genera tria diuiditur: è quibus vitia diuerſa & ſine numero naſcuntur: quæ aliquãdo in homine ſunt disiuncta, quandoq; verò duo vel plura coniuncta.

De tribus generibus propriæ voluntatis. *Caput X.*

PRopria namque voluntas, aut eſt in delectatione, aut in exaltatione, aut in curioſitate.

De delectatione. *Caput XI.*

DElectationum genera, ſunt duo principalia, vnum exterius, in ſenſibus quinque corporis, aliud interius, in animæ affectionibus.

De quinque corporis ſenſibus. *Cap. XII.*

SVnt autem corporis ſenſus quinque viſus, auditus, guſtus, odoratus, & tactus. Qui ideo ſenſus dicuntur, quia per eos exteriora ſentiuntur. Per viſum enim formæ & colores: per auditum, ſoni; per guſtum, ſapores: per olfactum, odores; per tactum, dura vel mollia, calida vel frigida, aſpera vel lenia, grauia vel leuia ſentiuntur. Horum autem ſenſuum delectatio rarò eſt bona, ſæpius verò mala. Bona etenim eſt, cùm Dei voluntatem ſibi aduocatam habet, mala verò, cùm eam ſibi aduocatam habere non poteſt.

De generibus delectationis malæ. *Caput XIII.*

HVius autem delectationis malæ genera, ſunt triginta & vnum: è quibus quinque ſunt ſimplicia, decem duplicia, decem triplicia, alia, quinque quadruplicia, vnum verò ex quinque partibus conſtat.

De quinque ſimplicibus generibus. *Caput IX.* C

QVinque itaq; ſunt ſimplicia, quia plerũq; delectatur per ſe vnuſquiſq; quinq; ſenſuũ. Aliquando enim, ſolus viſus vanè delectatur. vt in conſpiciendo & contemplando equos certatim concurrere: aut accipitres volantes, alias aues capere. Aliquando, ſolus auditus, vt cùm hominem delectat, ad aurem ſuam diu nolam percutere, quia eam audit dulciter ſonare. Aliquando, ſolus guſtus: vt in comedendo mel immoderatè, non tamen viſu delectabile. Aliquando, ſolus olfactus: vt cùm aliquis defert fæniculum naribus ſuis ſuſpẽſum, vt ſibi ſuauiter redoleat. Aliquando, ſolus tactus: vt cùm aliquem immoderatè refectum contrectare oblectet ventrem ſuum.

De decem duplicibus. *Caput XV.*

DEcem verò ſunt duplicia; quia plerumque delectantur ſimul duo & duo ijdem ſenſus. Aliquando enim condelectantur viſus & auditus: vt cùm nimis delectando canes beſtias inſequi videntur, & clamare poſt ipſas audiuntur. Aliquando, viſus & guſtus: vt cum magna delectatione vinum limpidiſſimum conſpicitur in ſaphyrino cypho, & bibitur. Aliquando, viſus & olfactus, vt in videndo, ſimul & olfaciendo nimis rubentes roſas. Aliquando, viſus & tactus, vt in conſpiciendo & complanando aliquem murcipem album. *murcipem album felem intellige.* *Aliquando, auditus & guſtus: vt cùm aliquem ſic bibere delectat, vt inter labia ſua ſonitum quendã pitiſſando faciat. Aliquando, auditus & olfactus, vt cùm aliquem bibendi auiditate delectat auſcultare muſtum ebulliens applicata aure, & eius odorẽ naribus attrahere. Aliquando, auditus & tactus: vt cùm aliquem nimis delectat citharam reſonãtem audire, & eandem percutiendo tangere. Aliquãdo, D guſtus & olfactus, vt cũ immoderatè eduntur gallinę, pipere & cymino diligenter conditę. Aliquãdo, guſtus & tactus, vt cum guloſitate manduntur ficus maturę, dulces ad edendum, & lenes & molles ad tangendum. Aliquando, olfactus & tactus: vt cum vnguento benè olenti quis vngitur.

De decem triplicibus. *Cap. XVI.*

DEcẽ quoq; sũt triplicia: quia ſæpe terni, & terni delectãtur corporis ſenſus ſupradicti. Aliquando enim cõdelectãtur viſus, auditus & guſtus: vt cũ nimis auidè collyridę edũtur, quę quaſi nix cãdidę videtur: ſpõteq; manibus vel dẽtibus ſic atterũtur, vt reſonare audiãtur. *Κολλυρίδες collyrida torta panis dicuntur.* Aliquãdo viſus, auditus & olfactus: vt cũ aliquis in horto ſic reſidet, vt virides herbas aſpiciat, fabulas audiat, flores olfaciat. Aliquãdo viſus, auditus & tactus: vt cũ mulier ſpecioſa delectationis cauſa cõſpicitur, luxurioſa loqui auditur, ſed & interea tãgitur. Aliquãdo viſus, guſtus, & olfactus: vt cũ aliquẽ delectat inſpicere vinũ herbis cõfectũ ſcintillare, bibere, & olfacere. Aliquando viſus, guſtus & tactus, vt cùm aliquis eſt ſaturatus racemis: vineã tamẽ deãbulat, vt quã pulchrè racemi in ea depẽdeãt, videat, & hos atque illos cõtrectãs deguſtat. Aliquãdo viſus, olfactus, & tactus: vt cũ quis diu nimis lilia cõſpicit, olfacit, & tangit. Aliquãdo audit. guſt. & olfact. vt cũ diuites delectat ceruos in ſyluis clamãtes audire, & quorũdã iã captorũ carnes pipere cõditas, interim edere. Aliquãdo auditus, guſtus, & tactus: vt cũ aliquis in balneo reſidẽs fabulas audit, edit, & bibit, atque tepore aquę circũquaq; tãgit. Aliquãdo auditus, olfactus, & tactus. vt cũ aliquis cãtilenas audit, dũ in lecto mollibus ſtrato quieſcit, vbi & herbas vndiq; ſparſas olfacit. Aliquãdo guſtus, olfactus, & tactus, vt cũm nocte manduntur immoderatè poma ſapida, odorifera, & mollia.

De

A *De quinque quadruplicibus.*

Cap. XVII.

QVinque verò quadruplicia ſunt, quia plerunque quaterni delectantur ſimul, & quaterni. Aliquando enim delectantur ſimul, viſus, guſtus, auditus, & olfactus, vt cùm in nuptijs ludi videntur, cantilenæ audiuntur, cibus & potus delicioſi ſumuntur, eorumque odor ſentitur. Aliquando auditus, guſtus, olfactus, & tactus: vt cùm in nocte nihil ibi videtur, quo delectatur viſus, ſed cum auditu, guſtu, & olfactu delectatur tactus: vt cùm ſponſus ſponſam amplexatur, aut alius ab alio libidinosè tangitur. Aliquando guſtus, olfactus, tactus, & viſus, vt cùm ibi nihil delectabile auditui auditur; ſed adſunt alia, quibus cæteri ſenſus, quiſque ſuo modo delectatur. Aliquando olfactus, tactus, viſus, & auditus; vt cùm ibi nihil guſtatur, ſed flores illic aſperſos delectat conuiuas olfacere, tangere; inſpicere, diuerſos muſicorum ſonos auſcultare. Aliquando tactus, viſus, auditus, & guſtus: vt cùm nihil habetur, quo delectetur olfactus; ſed talia, quibus cæteri quatuor ſenſus delectentur.

De vltimo genere delectationis malæ.

Cap. XVIII.

VNum autem ex quinque partibus conſtat, quia quandoq; delectantur ſimul hi omnes corporum ſenſus. Aliquando enim delectat hominem, domum interius ornatam conſpicere, ebrioſos in ea decantantes audire; ibidem & vinum de cornibus deauratis potare; & flores per domum deſperſos olfacere, ipſoſque, vel cornua aurea, vel alia tactu delectabilia contrectare. Triginta itaq; & vnum genera ſunt delectationis, ad
B quinque corporis ſenſus pertinentia. qui his triginta & vno delectantur modis, ex quibus duplicia ſimplicibus ſunt peiora, duplicibus triplicia, triplicibus quadruplicia, quadruplicibus illud quod ex quinq; partibus conſtat. Quanto enim plures ſenſus in delectatione ſociantur, tanto ipſa delectatio peioratur. Attamen aliquando peior eſt vnius, quàm omnium ſimul delectatio.

C *Recapitulatio.* Caput XIX.

GRauius eſt enim detractionem libenter audire, quàm flores pulchros aſpicere, tangere, olfacere: interea bibere ſemel aut bis, plus quàm eſt neceſſe, aliquodq; verbum otioſum audire. Sed in eodem paribuſue peccatis, peius eſt plures quàm pauciores ſenſus delectari. Peius eſt enim delectari viſu & auditu inhoneſti ioci, quàm viſu tantùm, aut auditu tantùm. Item peius eſt immoderatè delectari guſtu & olfactu potus confecti, quàm tantùm guſtu, aut tantùm olfactu alicuius delicioſi cibi. Itaq; ex iſtis triginta & vno generib' delectationis, alia ſunt mala, alia peiora. Mala, in quibus pauciores delectantur ſenſus; aut ſi fuerint plures, oblectantur in leuioribus. Peiora, in quibus delectantur plures; aut ſi fuerint pauciores, in grauioribus delectantur. Tot igitur, & talia ſunt genera delectationis, qua delectantur quinque ſenſus corporis.

De animæ delectatione. Caput XX.

ILlius verò delectationis, qua delectatur anima, genera ſunt multò plura. Quicquid enim exteriores ſenſus ſentiunt, ſentiendo animæ innuunt, quale ſit illud, quod ſentiunt. Vt cùm qualitatem rei repræſentauerint ſibi, & quod ſentiebant ſentire omiſerint, delectat animam idem cogitare: & totidem modis, quot ſibi ſenſus repræſentauere. Sicut enim ſenſus ſingulos, aut binos, aut ternos, aut quaternos, aut ſimul omnes delectat iſtud vel illud ſentire, & animæ repræſentare, ita & animā delectat cogitare, quia ſenſus eiſdem modis illud vel illud ſenſerunt, ſentiendoq; ſibi repræſentauerunt. Illud quoque, quod ſibi ſenſus nunquam repræſentauerunt, quia nunquam ſenſerunt; ſed ſi ſenſiſſent, repræſentare poſſent. Tot modis delectat animam cogitare, quot ſibi ſenſus valerent repræſentare. Nunquam enim viſus repræſentauit ei domum auream totam, quia non vidit: Nec anditus ſonum toto mundo diffuſum, quia non audiuit: Nec guſtus panem melle dulciorem, quia non guſtauit: Nec olfactus vinū balſamo fragrantius, quia non olfacit. Nec tactus indumenta lanea lineis leniora, quia non tetigit: Nec alia multa ei repræſentarunt ſenſus, quia non ſenſerunt; ſed ſi ſenſiſſent, repræſentare poſſent. Et tamen, aut hæc, aut alia huiuſmodi inania, eam imaginari delectat, ac ſi ſenſus ſenſiſſent, eiq; ſinguli, aut bini, aut terni, aut quaterni, aut ſimul omnes repræſentaſſent. Sunt & alia delectationis animæ genera, quæ nec ſenſus valent illi repræſentare: nec ipſa poteſt per imaginationem cogitare, vt cum ſuperbia delectatur, ſine omni imagintione. Hanc etenim ſenſus non valent illi repræſentare: quia nec viſus poteſt diſcernere, vtrum ſit alba vel nigra; nec auditus, an ſit ſonora vel rauca, nec guſtus an ſit dulcis vel amara; nec olfactus, an ſit redolens aut fœtida; nec tactus, an ſit mollis vel dura, lenis vel aſpera, calida, vel frigida. Ipſa quoq; anima non valet imaginari, vtrum ſuperbia illa ſit talis aut talis, quia eſt in exaltatione ſolius cogitationis. Multò igitur plura genera ſunt delectationis, qua anima delectatur, quàm illius, qua quinq; corporis ſenſus delectantur. Quia & eadem delectat illam memorare, quæ illos ſentire, & totidem modis, quot ſibi repræſentauere. Et alia imaginari, quæ ſibi non repræſentauerunt, quia nunquam ſenſerunt; ſed ſi ſenſiſſent, repræſentare poſſent: Et quædam cogitare, quæ neq; illi poſſunt ſentire, neque ipſa per imaginationem cogitare, ſed ſimpliciter ſine omni imaginatione.

De generibus exaltationis. Cap. XXI.

EXaltationis autem genera ſunt quindecim, è quibus quatuor ſunt ſimplicia, ſex duplicia, quatuor triplicia, vnum verò quadruplex.

De quatuor ſimplicibus. Cap. XXII.

QVatuor itaq; ſunt ſimplicia. Quia eſt exaltatio aliquando in ſola opinione; vt ſi quis opinetur ſe eſſe dignum epiſcopatu, nec tamen velit fieri Epiſcopus. Aliquando, in ſola voluntate; vt ſi velit fieri Epiſcopus, nec tamen opinetur ſe eſſe dignum Epiſcopatu. Aliquando in ſola locutione, vt ſi iactet ſe eſſe dignum, nec tamen velit fieri ſciens ſe eſſe indignum. Aliquando, in ſolo opere; vt ſi quis infimus, per ignorannam aſſideat iuxta Regem.

De ſex duplicibus. Cap. XXIII.

SEx ſunt duplicia. Quia aliquando extollitur homo, in opinione ſimul & voluntate, vt cùm prioratu aliquo ſe eſſe dignum æſtimat; & hoc vult, vt Prior fiat. Aliquādo, in opinione & locutione, & non in voluntate; vt cùm aliquis aliquā non vult prælationem, quæ ſibi offertur, & ex hoc ipſe ſe extollens, meliorem ſe alijs arbitratur: & inde ſe iactat, ita tamen vt non auertatur. Aliquando, in opinione & opere: vt ſi aliquis ſe æſtimat dignum ſedere iuxta Epiſcopum, & alicubi

A

De tribus ſimplicibus.
Cap. XXXII.

TRia ſunt ſimplicia. Quia aliquando curioſitas eſt in ſolo guſtu; vt cùm defertur piſcis alicui piſa comedenti; & priuſquã ipſa conſumpſerit deguſtat, cuius ſaporis ſit piſcis. Aliquando, in olfactu; vt cùm eum naſo ſuo apponit, vt ſciat cuius odoris ſit. Aliquãdo, in tactu; vt cum aliquis pannum nouum videns, cõtrectat, ſolummodo vt ſciat, vtrum ſit aſper vel leuis, groſſus, an ſubtilis.

De nouem duplicibus.
Cap. XXXIII.

NOuem verò ſunt duplicia. Quia aliquando eſt in guſtu, & viſu; vt cùm quis deguſtat ferculum ſibi appoſitum, antequàm cõſumpſerit primum: & interim conſiderat, ſi is, qui reſidet iuxta eum, melius habeat ferculum. Aliquãdo, in guſtu, & verbo, vt cùm illud deguſtat, & an pipere conditum ſit, interrogat. Aliquando, in guſtu & olfactu; vt cùm deguſtat, & olfacit. Aliquando, in guſtu & tactu; vt cùm guſtu ſcire quęrit, an ſit ſapidum: & tactu, an ſit calidum, frigidum, vel tepidum. Aliquando, in olfactu, & viſu: vt cum aliquis, dum legit, herbam apud ſe incognitam inuenit, & à legendo ceſſans, eamq́; naſo ſuo apponens, olfacit, deinde intuens, eam ſtudet agnoſcere, quę ſit. Aliquando, in olfactu & verbo: vt cùm eam olfaciens, quærit ab alio, quæ ſit. Aliquando, in olfactu, & tactu; vt cùm eam olfacit, & contrectat, vt ſciat, vtrum ſit mollis an dura, leuis vel aſpera; quod totum non ideo facit, vt ſibi neceſſaria ſit: ſed tantùm, vt ſciat, quæ vel qualis ſit. Aliquando, in viſu, & tactu; vt cùm aliquis veniens ante menſam, vbi pranſurus eſt, mox ſubleuata mappa, qua panis eſt coopertus, intuetur, an ſit calidus; & eum cõtingit, vt ſciat, an ſit calidus. B Aliquando, in verbo & tactu: vt cùm eum non diſcooperit, ſed interrogat, an calidus, vel ex quo tempore, coctus ſit; & eum coopertum contingit, & premit, vt ſciat, an ſit calidus.

De decem triplicibus. *Cap. XXXIV.*

DEcem vero ſunt triplicia. Quia aliquando eſt in viſu, & in verbo, & in guſtu; vt cùm alicubi quis reſidẽs, & ante ſe potum cypho deferri videns, ſtatim aſſurgit; & intuens cuius coloris ſit, quærit etiam, quis potus ſit: & deguſtat, an bonus ſit. Aliquando, in viſu, verbo, & olfactu; vt cũ eum non deguſtat, ſed olfacit: & interrogans conſiderat, qualis ſit. Aliquando, in viſu, verbo, & tactu; vt cùm alicui comedenti defertur cibus inter duas ſcutellas; & antequàm finierit, quod prius comedebat, ſcutellis apertis qualis ille ſit cibus, conſiderat; & an bene ſit coctus, inueſtigat; & vt, cùm contingit, an calidus, ſeu frigidus ſit, agnoſcat. Aliquãdo, in viſu, & guſtu, & olfactu; vt cùm de eo nihil interrogat, nec eum contrectat; ſed eſt curioſus eum videre, & eum deguſtat, & olfacit. Aliquando, in viſu, & guſtu, & tactu, vt cum de eo nihil inquirit, nec eum olfacit; ſed curioſitate videndi eum deguſtat, & contrectat cauſa, quam dixi. Aliquando, in viſu, & olfactu, & tactu; vt cũ de eo nihil inquirit, nec eum deguſtat; ſed tantùm intuetur, olfacit, atque contrectat. Aliquando, in verbo, & guſtu, & olfactu: vt cùm aliquis conuiuantibus ſuperuenit, & an cibi & potus, quos habent, ſint boni, requirit: & quoſdam deguſtans, alios olfacit. Aliquando, in verbo, guſtu, & tactu; vt cùm non olfacit eos, ſed panem contrectat, aut alios cibos: & guſtando quoſdam, quærit de alijs. Aliquando, in verbo, olfactu, & tactu; C vt cùm eos non deguſtat, ſed olfacit, quærit, & tractat. E contra aliquando, in guſtu, olfactu, & & tactu, vt cùm de eis nihil interrogat, ſed tamen deguſtat, olfacit, & contrectat.

De quinque quadruplicibus.
Caput XXXV.

QVinque verò ſunt quadruplicia. Quia aliquando eſt in viſu, & verbo, & guſtu, & olfactu; vt cùm aliquis deambulans in nundinis, has vel illas merces conſiderat, cuius hæ vel illæ precij ſint, inueſtigat vuas, vel poma, vel alios fructus deguſtat, olfacit piper, vel cyminum, vel alia beneolentia; hoc totum ea tantum faciens de cauſa, vt ſciat, quæ vel qualia ſint iſta vel illa. Aliquando, in viſu, & verbo, & guſtu, & tactu; vt cùm ſuprà dicta facit, excepto quod nihil ibi olfacit, ſed merces contrectans, voluit & reuoluit. Aliquando, in viſu, & verbo, & olfactu, & tactu: vt cùm ibi nihil deguſtat, ſed alia facit ſupradicta. Aliquando, in viſu, & guſtu, & olfactu, & tactu, vt cum non inquirit, cuius hæc vel illa ſint precij, ſed cætera, quæ diximus, facit. Aliquando, in verbo, & guſtu, & olfactu, & tactu; vt cùm non eſt curioſus videre ea, quia ſæpius vidit talia, ſed cætera facit ſupradicta.

De vltimo genere curioſitatis.
Caput XXXVI.

VNum verò ex partibus conſiſtit quinque. Quia aliquando eſt in viſu, & verbo, & guſtu, & olfactu, & tactu; vt cùm curioſè, ad hæc vel ad illa, oculos conuertit: & cætera omnia, quæ ſuprà diximus, facit. Quadraginta itaq; & quatuor curioſitatis ſunt genera; è quibus octo ſunt ſimplicia, quindecim duplicia, quatuordecim triplicia, ſex quadruplicia; vnum verò ex quinque partibus conſtat. Hæc autem tam multiplex curioſitas, quàm & exaltatio & delectatio (de quibus ſuperius diximus) omnes ex propria voluntate naſcuntur. Niſi enim homo prius habuerit voluntatem delectandi, vel exaltandi, vel inueſtigandi curioſè, quæ nulla ſibi eſt vtilitas ſcire, nunquam delectabitur, vel extolletur, vel curioſè inutilia ſcrutabitur: ſed tamẽ horum vitiorum mala præcedit voluntas, ſequuntur & ipſa, ita naſcuntur ex ea, ex his verò alia omnia. Ex delectatione namq; naſcitur luxuria, adulterium, fornicatio, immunditia, ventris ingluuies, ebrietas, & alia huiuſmodi vitia. De exaltatione verò, inanis gloria, inuidia, ira, triſtitia, & auaritia, & alia ſimilia. De curioſitate autem, inquietudo, ſuſurratio, detractio, & cætera alia. Omnia verò in familia propriæ voluntatis exiſtant, & ex ſeſe quẽdam exercitum magnum faciunt; illi voluntati, velut cuidam dominæ, obediunt.

D

Similitudo inter propriam voluntatem, & adulteram Reginam. *Cap. XXXVII.*

PRopria namque voluntas, eſt velut quædam adultera Regina, quæ ſe cuidam Regi adultero coniunxit, ex quo etiam tres filios habuit. In his verò tribus, tot alij filij & nepotes ſunt geniti; itaque quoq; multiplicati, vt numerari non poſſint: Omnes autem in familia illius Regis & Reginæ conſiſtunt, eorumque iuſſa quiſque ſuo modo perficiunt. Rex autem cum Regina iſta, cuidam alij Regi aduerſatur, collectoque filiorum & nepotum exercitu, regnum illius aggreſſum prædatur. Hic autem exercitus, ſic ſeruos illius Regis inuadit, vt aut plures, plures; aut vnus, vnum: aut plures

A plures, vnum; aut vnus, plures aggrediatur. Quoſcunque verò deuincere poſſunt, vinctos & abductos in carcerem trudunt; exigentes ab eis, quātum nunquam perſoluere poſſunt; ſed omnibus affecti miſerijs, in carcere illo deficiunt. Hæc autem Regina, propria eſt voluntas omnium inobedientium Domina. Quæ ideo vocatur adultera, quia ſeparatur à Deo, cui eſſe deberet coniuncta; & diabolo coniungitur, à quo deberet eſſe diſiuncta. Ipſe verò diabolus, idcirco Rex dicitur, & adulter, quia in hominibus regnans per voluntatem propriam, animabus eorum, Dei videlicet ſponſis, abutitur. Cui ſe poſtquam propria voluntas iunxerit, ex illius ſemine, id eſt, peruerſa ſuggeſtione, tria principalia vitia, ſcilicet delectationem, extollentiam, curioſitatem concipit; & per quinque corporis ſenſus, velut ea pariens, emittit. Ex his verò tribus, tot alia vitia naſcuntur; ſicque multiplicantur, vt abſque numero habeantur. Omnia verò ex familia diaboli, propriæque voluntatis exiſtunt: & ex ſeipſis, quandam admirandam multitudinem reddunt. Diabolus itaq; propriaque voluntas, Deo Regi Regum aduerſatur; & congregata vitiorum militia, regnum illius (ſcilicet hunc mundum) aggredientes, prædantur. Hæc autem familia, ſic humanum genus inuadit; vt aut plura vitia, plures homines: aut vnum, vnum: aut plura, vnum; aut vnum plures, diuerſis modis accipiant. Quemcunque verò ſuperare poſſunt, mala conſuetudine ligatum, in infernum detrudunt. Vbi ab eo vnumquodque vitium exigit, quicquid vnquam per illud commiſit. Quod quia nunquam perſoluere poterit, nec ei miſeria vnquam deerit.

B *Similitudo inter propriam voluntatem, & venenoſam herbam. Cap. XXXVIII.*

RVrſus propria voluntas, cuidam herbæ venenoſæ atque mortiferæ aſſimilatur, & comparatur: quam medicus quidam peritiſſimus progeniei cuiuſdam, primis ſcilicet parentibus interdixit, comminans eis, quia ſi ex ea comederent, leproſi effecti procul dubio interirent. At illi præceptis eius obedire noluerunt, ſed ex eadem herba comederunt: vnde & leproſi effecti, leproſos quoque filios genuerunt; atque vt medicus eis comminatus fuerat, mortui ſunt. Quorum filij, licet patres ſuos agnouerint herba illa infirmatos fuiſſe & mortuos, ſeque ipſos lepra percuſſos & mortuos: eandem tamen herbam ſuper omnes alias diligunt, indeque cibos vniuerſos ſuos condiunt. Manè ſurgentes ex eadem quaſi pro medicamento accipiunt, ſed & ſomnium ſerò capturi, ſimiliter faciunt. Hi igitur quàm ſint dementes, omnis, qui audit, aduertere poteſt. Sed nec minus dementantur, qui propria voluntate vtuntur. Ipſa eſt etenim herba diaboli, venenoſa ſuggeſtione venenata, & omnibus ea vtentibus peſtifera. Hanc Deus, qui noſtris piè medetur peccatis, primis humani generis parentibus interdixit; cùm eos comedere pomum, ſub mortis comminatione, prohibuit. Qui, quia præceptum eius tranſgreſſi, ex eo comederunt, mox peccatores effecti, & in anima mortui, poſtquam alios peccatores genuerunt, & ipſi carne mortui ſunt: Homines tamen eandem voluntatem præ cæteris diligunt, & eam immiſcent omnibus penè, quæ agunt. Nihil itaq; iſtis dementius, qui nihil vtuntur ſua morte libentius.

Oſtentio, quomodo propriæ voluntati omnia vitia militent ſeu deſeruiant.

C *Caput XXXIX.*

HVic denique propriæ voluntati, poſtquam ſuam in homine ſedem conſtituerit, alia vitiorum genera ſeruiunt, quaſi milites terras tenentes; alia velut pro ſolidatis militantes. Illa etenim vitia, quaſi terras tenentes, ei obediunt, quæ pro ſeipſis, in hominibus conſiſtunt, vt adulterium. Qui enim adulteratur, hoc ea ſolùm facit de cauſa, quia eum vitium ipſum delectat. Illa verò ſeruiunt ei, velut militantes pro ſolidatis, quæ ſunt in homine pro alijs vitijs: vt cupiditas pretioſarum veſtium, pro gloria inani. Nemo enim pretioſas veſtes, niſi ad inanem gloriam, quærit. Item vitium aliquando huic, aliquando illi vitio ſeruit; vt auaritia, aliquando ventris ingluuiei; aliquando exaltationi. Rurſus, aliquando alterum alteri cedit; vt luxuria gloriæ inani. Aliquando enim luxuria repellitur, ne laus concupita perdatur. Omnia verò, ſiue hoc, ſiue illo modo, propriæ voluntati, diabolo que famulantur, è quibus in homine tribus modis pro creata naſcuntur. Diaboli enim ſuggeſtione, & carnis delectatione, ſpirituſque conſenſu, vnumquodque vitium conſummatur.

Similitudo inter ſuggeſtionem, delectationem, conſenſum, & canem. Caput XL.

EX his igitur tribus (ſuggeſtione videlicet, delectatione, & conſenſu) ſuggeſtio eſt velut canis ponderoſus: delectatio, vt leuis & acer catulus: conſenſus autem, quaſi canis fortis & immenſus. Ponderoſus etenim canis, cùm quempiam iuxta ſe tranſeuntem audierit, ſemel vel bis poſt eum latrans, ſtatim quieſcit, ſi tamen ille viam ſuam in directum tenuerit. Si verò reſpiciens inſtigauerit eum, canis quoque latrando, licet non D mordeat, inſequitur eum. Catulus leuis & acer, inſtat acriter: & niſi citò percuſſus fuerit, acrius mordet. Fortis verò canis & immenſus, & fortiter inſtat: & niſi magna vi obruatur, hominem ſtrangulat. Quare ponderoſus canis, non eſt reſpiciendus: catulus verò, mox repercutiendus: canis verò immenſus, viriliter obruendus. Similiter autem, ſi peccati ſuggeſtio animum pulſat, qui ab amore præſentium tendit ad æterna, mox eum deſerit, ſi intentionem ſuam tenuerit firmiter. Si autem ad eam attendens in ſe receperit, & cogitando quaſi eam incitando reuoluerit, & ipſa ſæpius eum infeſtat, quamuis non vulneret, dum eſt ſuggeſtio ſola. Sed ſi diutius eam replicauerit, ponderoſus canis, in catulum tranſit, id eſt, ſuggeſtio in dilectationē, quæ acriter inſtat, & niſi citò reijciatur, animam vulnerat. Quare mox, vt venire cœperit, debet eam repellere anima ſponſa Chriſti; cogitans, quia magna eſt ignominia illi, vt in eius conſpectu appareat fœdata delectatione tam turpi. Niſi eam repulerit delectationem, catulus tranſit in immenſum canem, id eſt, delectatio in conſenſum tranſit; qui arripiens animā, eam, niſi magna vi obruatur, occidit. Sed mox, vt cœperit aduentare, debet eum anima magna vi obruere, id eſt, immenſo terrore mortis æternæ in ſe deſtruere. Suggeſtioni ergo ne attendamus, delectationem mox reprimamus, conſenſum fortiter obruamus. Sicque cor noſtrum ſtudeamus cuſtodire, vt neque vna ſuperflua cogitatione, diabolus illud valeat violare.

Similitudo inter cor humanum, & molendinum. Caput XLI.

COR etenim noſtrum ſimile eſt molendino ſemper molenti, quod Dominus quidam, cuidam

A cuidam ſeruo ſuo cuſtodiendum dedit: præcipiens ei, vt ſuam tantùm annonam, videlicet frumentum, vel hordeum, vel etiam auenam, in ea molat; vt ex eodem, quod moluerit, ipſe viuat. Verum illi ſeruo quidam inimicatur, qui huic molendino ſemper inſidiatur; qui ſi quando illud vacuum inuenerit, aut arenam ibi ſtatim projicit, quæ illud diſſipat; aut picem, quæ conglutinat; aut aliquid, quod fœdat: aut paleam, quæ tantum illud occupat. Seruus autem ille, ſi molendinum ſuum bene cuſtodierit, Dominique ſui tantùm annonam in eo moluerit, munda ex eo farina egreditur, iuxta genus annonæ, quæ intus molitur. Ex eodem autem, quod moluerit, & Domino ſuo ſeruit, ſibique ipſi victum acquirit. Si verò inimicum ſuum violare molendinum ſuum permiſerit, mala ex eo farina procedit: quia mala eſt annona, quam molit. Hæc autem farina, & vehementer diſplicet Domino illi, nec ſeruus ex ea ſibi victum, ſed famem conquirit. Hoc itaque molendinum, ſemper aliquid molens, cor eſt humanum, aſſiduè aliquid cogitans. Hoc Deus vnicuique homini ſeruandum tradidit; iubens vt in eo molat illos tantùm cogitans, quos ipſe ſuggerit. Quorum cogitatuum, alij vt frumentum, alij vt hordeū, alij vt auena ſunt. Puri quippe, vt frumentum ſunt, quos anima replicat, cum in contemplatione poſita, purè de Deo cogitat. Hi autem hordeo aſſimilantur, qui de virtute in virtutem, quaſi per quoſdam labores, aſcendere meditantur. Hi etenim, licet ſint boni, minus tamen ſuperioribus ſunt perfecti. Illi verò ſunt vt auena, quibus homo intendit ſua deſerere vitia: boni namque ſunt & iſti, ſed tamen imperfectiores prædictis. Hos itaque omnes vult Deus, vt

B homo toto corde reuoluat, & ex eiſdem ſibi victum æternum acquirat. Sed quia homini ſemper aduerſatur diabolus, & ſemper inſidiatur cordi illius; quod ſi aliquando vacuum bonis cogitationibus inuenerit, ſtatim replet, ſi poteſt, malis. Harum autem malarum, aliæ cor diſſipant, vt iræ, & inuidiæ. Aliæ conglutinant, & coinquinant; vt gaſtrimargiæ, & luxuriæ. Aliæ tantum occupant; vt vanæ gloriæ non nimis nociuæ. Hic igitur homo, ſi cor ſuum bene cuſtodierit, ſanctoſq́; cogitatus in eo reuoluerit; munda per os verba, velut per foramen molendini, emittuntur; mundus per oculos viſus; mundus per aures auditus, mundus per os guſtus; mundus per nares odoratus; mundus, per totum corpus tactus; ſecundum genera cogitationum mundarum, quæ intus voluuntur. Ex his autem cogitationibus mundis, & Deo eas cogitando deſeruit, & æternam ſibi vitam acquirit: ſi verò diabolum cor ſuum corrummpere permiſerit, mox vitia per ſenſus progrediuntur, iuxta genera cogitationum malarum, quæ intus voluuntur. Hæc autem & Deo vehementer diſplicent: nec homo ex eis victum ſibi acquirit, ſed mortem. Cum enim ad finem quiſque peruenerit, quantum boni vel mali nunc moluerit, tantum ad vitam vel mortem ſibi præparatum inueniet. Verum ſciendum, quia horum molentium, id eſt, in hac vita laborantium, tria genera ſunt.

Similitudo inter molentes, & laborantes.
Caput XLII.

HAEc autem tria genera, velut tres ſunt homines, de mane vſque ad veſperam manu molentes. Horum itaque primus quicquid molit, in ſacrum ſuſcipit & abſcondit. Alter verò partem capit; partim in flumen negligentia cadere C permittit, partem verò ventus rapit. Tertius autem quicquid molit, impetus fluminis ſecum tollit, vel ventus diſſoluit. Veniente veſpera, quando à labore ceſſatur, & fructus laboris inquiritur, quid putas ſingulos habituros? Qui farinam totam reſeruauit, totum laborem ſuum bene recognouit. Qui verò partem collegit, inde lætatus eſt, quod habuit; inde autem mæſtus eſt, quod vento aut in flumine amiſit. Qui verò totum amiſit, eo triſtior eſt. Flumen, pro ſeculi decurſu accipitur: vento verò, gloria deſignatur inanis: molendinum, quod tota die molit, præſens labor huius ſeculi, qui à mane vſque ad veſperam nunquam finis. Mane nobis erat, quando nati fuimus; veſpera verò erit, quãdo per mortis debitum hinc tranſibimus. Tempus itaque præſens, dies eſt quo laborare debemus, vnde in veſpera viuamus. Et ſicut mola circum circa ducta, ad eundem ſemper locum reuertitur, ſic labor iſte ſingulis annis more ſolito reiteratur. Modo namque aratur, ſeminatur, metitur, panificatur, comeditur, quòd iterum ad idem reuertitur. In veſpera ergò, quando dicetur: *Voca operarios, & redde illis mercedem ſuam*, lætabuntur iuſti, tota farina ſeruata, id eſt, vita ſua. Alij verò, qui non eam totam ſeruauerunt, in hoc mæſti erunt, læti tamen, quod ex parte laboris ſui Deum recognouerunt. Verum alij, qui omne tempus ſuum in vanitate ponunt; & quod faciunt, non ab humana laude abſcondunt; quaſi omne ſtudium vitę ſuæ in decurſum fluminis projiciunt, farinamque ſuam vento comminunt; vnde & in fine, pane vitæ æternæ carebunt: Væ illis. *Matth. 20.*

Quod bonitas cuiuſq; fidelis, Deo & hominibus bonis ſit vtilis. Cap. XLIII. D

EO diligentior ad ſtudium bonitatis quilibet efficitur, quo fructus vberior inde prouenire probatur. Sciendum itaque eſt, quod bonitas cuiuſque omni creaturæ eſt vtilis & bona, exceptis dæmonibus & damnatis hominibus. Deo etiam, qui nullius eſt indigens, quadam ratione prodeſſe videtur. Hominibus eſt vtilis: quando enim ex vitæ merito quis ad æternam beatitudinem peruenit, numerus electorum incrementum accipit. Qui quanto amplius creuerit, tanto minus æterna retributio expectanda erit. Nam cum numerus ille ſcilicet Sanctorum completus fuerit, retributio iuſtorum mox accipienda erit, tunc quidem in corporibus, quam iam habent in animabus. Si autem vnuſquiſque fidelis, mox vt hanc vitam deſerit, corpore ſimul & anima æternam beatitudinem conſequeretur, omnis, qui hoc videret, eius ſequi ſanctitatem compelleretur; itaque meritum fidei quodammodo videretur euacuari. Bonis itaque vtilis eſt: his, qui cum Deo ſunt, quia eorum meritum ſua præſentia auget: & illis, qui in præſenti vita ſunt, & adhuc futuri ſunt, prodeſt; quia locum in illo cœtu beatorum implet, qui nullo modo in fine vacuus eſſe poteſt. Facit etiam aliud; militiam peruerſorum ſiquidem, exemplo ſuæ bonitatis reſtringit. Soli ac Lunæ bonus homo, cæteriſque creaturis eſt vtilis; quia in conſummatione iuſtorum commutabitur in melius, quicquid eſt omnium creaturarum. Sol quippe, ſicut Propheta ait: *Septempliciter lucebit, vt lux ſeptem dierum; & Luna erit, ſicut Sol.* Aliæ creaturæ, licet pulchræ ſint, mutabuntur in melius, cum illas Deus mutabit in ſtatum exinde non *Eſa. 30.*

com-

A commutandum, Angelis quoque bonus homo vtilis eſt, quia ſe omnibus illis amicum facit. Qui enim mihi amicum acquireret, qui me tanquam ſeipſum diligeret, & quem ego tãquam meipſum amarem, magnas ei gratias deberem. Quiſquis ergo bonus ſtuduerit eſſe, in bonorum amicitiam tranſibit, ita vt vnumquemque tanquam ſeipſum amabit: & omnes eum eodem modo charum habebunt. Tantus enim amor, tantaque concordia inerit omnibus; vt omnes amici vnius, ſint amici & alterius. Qualiter autem bonus etiam Deo ſit vtilis, videamus. Omnipotens Deus, ciuitatem quandam magnam, & admodum ſpatioſam ad ſuam gloriam ædificauit, quam ſpecioſa ciuium multitudine repleuit. Quorum nonnulli, cum propriam voluntatem potius elegerunt facere, quam ſub voluntate & ordinatione Dei remanere, miſerabiliter corruerunt; & domus & ædificia magna & ſpatioſa, ex parte vacua remanſerunt. Vt igitur aliquis, qui vrbem magnam fieri ordinaſſet, qui multa in ea palatia conſtruxiſſet, multaſque manſiones ad vrbis ædificationem feciſſet; ſed habitatores non haberet, & omnes quoſcunque potuiſſet, ad ſe inuitaſſet: Sic facit Dominus Deus: Omnes enim, vt ad ſe veniant, & vt ſibi ad ſuæ ciuitatis ædificationem ſubueniant, precatur, admonet, inuitat; bonas leges pollicens, pacem & ſecuritatem promittens.

Commendatio ſupernæ Hieruſalem.

Cap. XLIIII.

IBi namque Iura legum immobilia, optimæ conſuetudines; ibi ciues non ex timore alicuius ſuas occultant opes, imò gaudent, dum palam omnibus apparent. Nullus ſiquidem ibi incurſus malorum, peſtis nulla, violentia omniſque B rapina procul inde remota. Præterea locus amænus, & magna dulcedine refectus; domus paratæ, ſi ædificia ampla, diuerſi generis manſiones. Vnde & ipſe Dominus: *In domo* (ait) *Patris mei manſiones multæ ſunt.* Et Propheta Baruch: *O Iſraël: quàm magna eſt domus Dei, & quàm ingens locus poſſeſſionis eius.* Magnus, & non habet conſummationem, excelſus, & immenſus. Tenebræ ibi nullæ, luce indeficienter circumlucente: infirmitas nulla, ſanitas indefeſſa, nihil incommodi, omnia ad votum. Ad hunc itaque ædificationem inuitat nos Dominus, dicens: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Qui ergo venire voluerit, Dei procul dubio quodammodo adiutor erit. Vnde Apoſtolus: *Dei adiutores ſumus, Dei ædificatio eſtis.* In bonitate ergo quicunque ſteterit, non ſolum ſibi & omni creaturæ vtilis erit, ſed etiam ipſi ſuo & omnium conditori (vt diximus) beneficium præſtabit. Hæc enim ciuitas ſancta, cui ſponte aſſociauit. Si vel vnus homo defuerit bonus, nunquam perficietur.

Ioan. 14.
Baruch 3.
Matth. 11.
1. Cor. 3.

Quod bonitas hominis, damnatis & dæmonibus ſit inutilis.

Caput XLV.

NOtandum etiam, quod ſicut bonitas hominis boni, omnibus eſt ad lætitiam incrementum: ſic dæmonibus & hominibus damnatis eſt ad detrimentum. Dæmonibus namque & hominibus damnatis, ſanctorum conſummatio erit interminabilis luctus, & æterna damnatio. Nam cum iſti obtinebunt corporis & animæ gaudium ſempiternum, tunc ſimiliter, & illi ibunt in ſupplicium æternum. Quod quia dæmones non C latet, modis omnibus laborant ſanctorum incrementum impedire. Quoniam quidem, donec vltimus illorum eis aſſocietur, non includuntur: ſed habent poteſtatem tentandi electos Dei, quatenus, qui probati inuenientur, digna remuneratione coronentur; victi verò atque reprobi, perenniter puniantur. Vigilemus ergo, vt Saluator admonet, quia aduerſarius noſter circuit, quærens quem deuoret. Illum autem deuorat, quem ſua ſuggeſtione in malis actibus indurat. Notandum etiam, quòd qui bonis alterius arridet, ſanctis conſentit: qui verò inuidet, diabolis. Siquidem, magis pro eius ſaluationem ſperandam, qui parum boni facit, & benefactis aliorum fauet: quàm illius, qui multa facit, & inuidet. Is etenim, cui benefacta aliorum placent, ſi damnatus etiam eſſet, iuſtè taliter conqueri poſſet: O vos ſancti, ſemper de veſtra iuſtitia iuſtè lætatus fui: itaque ſi beatitudinis veſtræ particeps non fuero, inde damnationem non accipiam, vnde ſemper gaudebam.

De ſimilitudine inter Deum & aliquem Regem, ſuos iudicaturos.

Caput XLVI.

INter ſaluandos ſiquidem & damnandos, ſic Deus diſcernit, quomodo Rex quidam inter fideles & infideles imperij ſui. Hic itaque Rex, præparato ex vna parte quodam conuiuio magno; & ex alia parte, quodam carcere tenebroſo, diſpoſuit, quòd quoſcunque ſibi fideles poteris comprobare, poſtquam omnes congregati fuerint, faciet ſimul diſcumbere: Quoſcunque autem ſibi infideles eſſe conuincere poterit, poſtquã & ipſi fuerint congregati, in tenebroſum illum carcerem ſimul faciet detrudi. Omnes itaque ad D inuitat, vt quis ſit fidelis, quiſue infidelis, agnoſcat. Horum autem fidelium & infidelium, qui omnes inuitantur, alij præcedunt, alij ſubſequuntur. Fidelium igitur cuicunque, vt venerit, poſtquam verè eſſe fidelis comprobatus fuerit, datur mixtum interea cibi, donec conueniant omnes, qui cum ipſo ſunt cænaturi, vt ſimul incipiant omnes epulari. Infidelium vt venerit quiſque, poſtquam conuictus fuerit infidelis eſſe, flagellatur interim, vſquequo congregentur & alij, qui cum eo carcerem ſunt detrudendi, vt ſimul in eo incipiant omnes cruciari. Mox ergo, vt fuerint omnes congregati, & fideles vel infideles eſſe fuerint cõprobati, Hi (ſcilicet fideles) ſimul omnes in conuiuium collati, ſatiantur: Illi verò (ſcilicet infideles) in carcerem truſi, fame & ſiti moriuntur. Hic igitur Rex, ipſe Deus eſt, qui ſic diſcernit inter bonos & malos mundi iſtius. Ipſe etenim, præparato hinc paradiſo, & hinc inferno, conſtituit, quia quoſcunque ſibi fideliter obſequentes inuenire poterit, poſtquam omnes ad eum, ex hoc ſæculo tranſeuntes, fuerint congregati, ſimul omnes in paradiſum, in corpore & anima, collocabit. Quoſcunque verò reperire poterit præceptis ſuis reſiſtentes, poſtquam & ipſi conuenerint, omnes ſimul infernum horribiliter cum diabolo detrudet. Omnes itaque per prædicatores ſuos ad ſe inuitat, vt quomodo ſibi quiſque velit obedire, agnoſcat: Verum eius præceptis alij obediunt, alij verò reſiſtunt. Vtrorumque autem, alij prius, alij moriuntur poſterius, eius examini repræſentantur. Quicunque itaque ei obediens fuiſſe comprobatur, requies ei (ſed in anima ſola) interim datur. Quicunque verò de inobedientia conuincitur, & ipſe in anima ſola cruciatur. Poſtquam autem omnes mortui, & (vt dictum eſt)

A eſt)ſigillatim examinati fuerint,finitoque ſæculo, cunctiſq; reſuſcitatis, illud etiam generale iudicium peractum fuerit,boni omnes in cælum trãſlati,in anima ſimul & corpore lætabuntur; mali verò in infernum detruſi, & ipſi in anima ſimul & corpore torquebuntur.

De quatuordecim beatitudinibus corporis & animæ.

Caput XLVII.

MVlti homines (quibus nonnunquam boni mores,& iuſta opera proponuntur,vt ſe in eis, ſeculi poſtpoſita vanitate, exerceant, admonentur) inquirere ſolent, quamobrem,quo præmio,qua retributione? Reſpondetur itaque illis,
Eſa. 64. quod ſcriptum eſt: *Quia nec oculus vidit, nec auris*
1.Cor.2. *audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus eum.* Quod cũ illi non clare,quid ſit aduertere poſsũt,reperitur hoc ipſum alijs verbis,& dicitur eis. Præmium,quod his,qui in hac vita Deo ſeruiunt,in futura vita recompenſatur, eſt vita æterna,beatitudo æterna,æterna iucunditas,ſufficientia ſimul omnium commodorum ſecũdum voluntatem,& ſine omni indigentia.Hæc ergo,cum illis hoc modo dicuntur,bona quidem & magna,vt ſunt,videntur;Sed quia non intelligunt, quid in hac vita habituri ſint, nec ſubitò, quid ſit omnium commodorum ſecundùm voluntatem ſufficientia,& ſine omni indigẽtia, percipere poſſunt, hærent animo,nec multum affecti ſapore,ad audita, & à ſeculi vanitate trahuntur: Quid igitur eſt agendum,vt hæc illis aliquatenus ſapiant,& ſic ad bona opera euigilent? Puerorum more cibandos æſtimo eos,qui ſi aliquando groſſum aliquod pomum edendum percipiũt,illud ob dentium teneritudinem, & oris an-

B guſtiam,abſorbere nequeunt,niſi pro illorum capacitate, prius fuerit particulatim diuiſum. Itaq; diuidamus in partes,magna quæ diximus; vt inde poſſint ad vitam nutriri, de quibus agimus. Quæ vt melius eluceant, conſideremus, quæ in hac vita mens auidiùs amet humana;& ex his pro vt poſſimus coniectemus illa eos habituros in vita æterna multo excellẽtius. Siquidem inter multimoda mundi pericula conſtituti,ſi Domini fuerint præcepta ſecuti,atq; cùm ipſa illic adepti fuerint,plenitudine deſiderij ſui ſeneququã fraudatos percipient. Hæc igitur,vt prætaxauimus, faciamus,& à minimis paulatim progrediamur. Quatuordecim igitur ſunt beatitudinis partes; quas finito generali examine,perfectiùs omnes electi habebunt:totidemque miſeriæ genera, quæ mali tunc ſuſtinebunt Hæ autem beatitudinis partes atque miſeriæ,ſic ſibi inuicem ſunt omnino contrariæ,quomodo & ipſi,qui eas accipiunt in remuneratione.

Hæ ſunt quatuordecim partes beatitudinis.

Caput XLVIII.

PArtes verò beatitudinis ſunt; Pulchritudo, agilitas,fortitudo,libertas,ſanitas, voluptas, longæuitas,ſapientia,amicitia,concordia,honor, poteſtas,ſecuritas,gaudium. Iſta(vt æſtimo)ſunt, quæ propter ſe, & propter quæ alia quæque ab hominibus appetuntur. Si autem in his aliqua ſunt,quæ aliquando ſerui Dei non modo non appetunt, ſed etiam magnopere, in hac vita curare ſubterfugiunt: vt ſunt (verbi gratia) pulchritudo corporis, atque voluptas, vtique non idcirco ea fugiunt, quod hæc naturaliter nolint; ſed ne Deum in his, quoquo modo poſſint offendere.

C Nam ſi per ea nihil offenſionis in Deum contrahi poſſe certè ſentirent; vel ſe ab æternorum amore bonorum,impediri nõ pertimeſcerent;profectò iucundiùs in ipſis, quam in eorum contrarijs ſe deducerent.

Hæ ſunt quatuordecim partes miſeriæ.

Caput XLIX.

PArtes verò miſeriæ quatuordecim, prælibatis beatitudinibus contrariæ,hæ ſunt: Turpitudo ponderoſitas,imbecillitas,ſeruitus,infirmitas,anxietas, vitæ breuitas, inſipientia, inimicitia, diſcordia; dedecus, impotentia, timor, triſtitia. Notandum,quod ſicut ſeptem priores illius beatitudinis partes,ad corporis beatitudinem; ſeptẽ poſteriores,ad animæ pertinent beatitudinem; Sic quoque ſeptem priores huius miſeriæ partes corporis, ſeptemque vltimæ, miſeriam perficiunt mentis. Quicunque ergo illas omnes beatitudinis partes habere poterit, perfectam corporis & animæ beatitudinem poſſidebit. Quemcunque verò has omnes miſeriæ partes tollerare contigerit,ſummæ corporis & animæ miſeriæ ſubiacebit. Verum in hac vita, nec vnam illius beatitudinis,& huius miſeriæ partem, quiſquam poteſt habere; nec rurſus ex toto ea carere. In alia verò vita,aut perfectam habens beatitudinem, miſeriæ nullatenus ſubiacebit: aut ſummæ ſubiacens miſeriæ,omnino beatitudine carebit. Quod totum vt comprobare poſſimus, per ſingulas beatitudinis atque miſeriæ partes curramus.

De pulchritudine & turpitudine.

Caput L.

PArs igitur prima beatitudinis, eſt pulchritudo; & miſeriæ, per contrarium, turpitudo. Illam omnes habere,hac verò concupiſcunt carere. Verum hac neutram habere perfectam, vel

D neutra poſſunt carere. Quænam enim eſt illa ſpecioſitas hominis, quæ non ſit multo minor pulchritudine floſculi? Quis enim vt lilium candet? Quiſue, vt roſa, rubet? Quia tamen quantulamcumq, pulchritudinem habet, nec ſummæ turpitudini ſubiacet. Non ergo vel illam, vel iſtã perfectè habere,nec eis in hac vita poteſt omnino carere. In alia verò vita,perfectè alteram habebit, alteraque omnino carebit. Pulchritudo etenim bonum quoddam eſt, & quod naturaliter à cunctis haberi amatur. In illa ſiquidem vita,pulchritudo iuſtorum ſolis pulchritudini, qui ſeptempliciter, quàm modò ſit, ſplendidior erit, adæquabitur. Vnde ſcriptum eſt: *Fulgebunt iuſti ſicut* Matth.13.
ſol,in conſpectu Dei. Amplius: Corpus Chriſti claritati ſolis prælucere, neſcio quemquam poſſe ambigere. Huic autem ſimiles,teſte Apoſtolo, erimus,qui ait: *Reformabit corpus humilitatis noſtræ,* Philip.3.
configuratum corpori claritatis ſuæ. Hæc autem authoritate comprobata,ſi quis etiam velit ſibi ratione comprobari,credo nulli debere incredibile videri,iuſtos pulchritudinem ſolis in illa vita,vbi mortale hoc abſorbebitur, tantummodo ſortiri; cùm verè dicantur, & ſint templum & ſedes Dei; 1.Cor.3.
quod nuſquam in diuina pagina de ſole iſto viſibili inuenimus legi. Hac igitur tali & tanta pulchritudine iuſtus rutilabit Si verò iniuſtus fuerit, cæno & omni cadauere fætidior erit, omnique fuligine turpior. Ibi ergo pulchritudinem perfectam, aut ſummam habebit turpitudinem.

A

De agilitate & ponderoſitate.

Caput LI.

SEcunda pars beatitudinis, eſt agilitas, miſeriæ verò, è contrà, ponderoſitas. Has verò nec omnino habere, nec rurſus his homo poteſt penitus hic carere. Nam quanta eſt hominis agilitas, quam minimus paſſerum ſuperat? Qui tamen quoquo modo mouere ſe poteſt, nec ſummæ ponderoſitati ſubiacet. In futuro autem, aut perfectè agilis erit; aut ſic ponderoſus, vt ſe omnino mouere non poſſit. Sed in illa beata vita velocitas, quæ pulchritudine non minus amatur, tanta nos comitabitur, vt ipſis Angelis Dei æque celeres ſimus futuri; qui à cælo ad terram, & è conuerſo, dicto citius dilabuntur. Quæ celeritas, verum ſit in Angelis, ſi probari neceſſe eſſet (exempli gratia) dici poſſet, hominem mortali adhuc carne grauatum, mox à Iudæa in Chaldæam per Angelum delatum; indeque tradito prandio, quod deferebat, ſine mora relatum. *Matth. 22.* *1. Cor. 15.* Ergo cum iſtis omnino par velocitas nobis erit, quibus, ſicut promiſſa eſt, eorum æqualitas inerit. Apoſtolus etiam, qui corpora noſtra, quantacunq; locorum intercapedine ſeparata membratim fuerint, ſine diſperſa, in ictu oculi aſſerit reſurrectura, ſatis innuit, quam velocitatem eadem corpora incorruptibilia ſint habitura. *Ibidem* *Corruptibile* quippe *hoc*, ſicut ipſe teſtatur, *induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem.* Huius quoque velocitatis exemplum, in radio ſolis licet intueri, qui ſtatim orto ſole in plaga Orientali, pertingit vſque ad vltimam plagæ Occidentalis; vt in eo perpendamus non eſſe impoſſibile, quod de noſtra dicimus futura velocitate, præſertim, cum rebus animatis ſoleat ineſſe maior velocitas, quàm inanimatis. B Huic etiam radio ſolis, ſimile exemplum velocitatis habemus in nobis. Radius quippe oculorũ, noſtrorum, in ſubleuatione palpepratum, vſque ad cælum pertingit, & ictu earum, totus in ſemet ac integer redit. Amplius. Conſtat quidem animas ſanctorum, quæ iam cæleſtia tenent, necdum plena felicitate frui, donec incorruptibilitate corporum ſuorum potiantur, quàm cùm adeptæ fuerint, non erit, quod amplius velint. Hæc itaque corpora, ſi eas à ſua velocitate aliquatenus tardiores aut grauiores efficere deberent, nimirũ eorum potius conſortium abhorrerent, quam appeterent. Igitur ea, quam diximus, velocitate dotabitur homo ſanctus, cùm ad veram vitam fuerit translatus. Malus verò tanto pœnarum pondere præmetur, vt nec pedem quidem, vel manus, vel aliquid ſui corporis, poſſit mouere. Vnde & illud *Matth. 22.* in Euangelio: *Ligatis manibus & pedibus eius, mittite eum in tenebras exteriores.*

De fortitudine, & imbecillitate.

Caput LII.

TErtia pars beatitudinis, fortitudo dicitur; miſeriæ verò, imbecillitas, quæ ei opponitur. Sed quæ eſt hominum fortitudo in hac vita, quorum plenam nauim Echinus in mari retentat? Quia tamen homo imbecillia quædam ſuperare valet, nec omnino imbecillitati ſubiacet. Itaque, nec fortitudinem perfectam, nec ſummam hic habet imbecillitatem. Verùm præſtabunt viribus, quicunque ſupernis meruerint ciuibus aſſociari; intantùm, vt nullatenus illis quicquam obſiſtere valeat, vel ſi mouendo quid, aut euertendo voluerint, à ſuo ſtatu, quin illicò cedat. Nec in eo, quod dicimus, maiori laborabunt conatu, quàm nos modò in oculorũ noſtrorum motu. C Ne (quæſo) ſimilitudo illa angelorum, noſtro excidat ab animo, quam habituri ſumus in futuro: quatenus ſi in hac fortitudine, aut in his, quæ dicturi ſumus exemplum non occurrit; vel ipſa, per quam Angelis adæquabimur, ad ea comprobanda proſit. Si igitur, in quibus Angelos valere conſtat, noſtra nihilominus fortitudo valebit neminem, qui dubitet, puto exiſtere, Angelos ea, quæ volunt, fungi fortitudine. Cùm igitur ſimiles eis fuerimus, nunquam imbecilliores illis erimus. Sed forteſſis quæret aliquis; Quid nobis tunc illa fortitudo præſtabit, cum ſingulis tam conuenienter, vt conuenientius nequeant, vbique diſpoſitis, nihil immutandum, nihil euertendum, nihil ſtatuendum ſit, in quo vires ſuas quis exercere poſſit? Qui hæc dicit, paucis nobiſcum, quid in huiuſmodi habeat vſus humanus, attendat: & videbit, quia non ſemper omnibus, quæ habemus, & quæ nos habere non parum gaudemus, actu vtimur. Sicut (verbi gratia) ipſo viſu, poteſtate aliqua nonnullarum ſcientia rerum, & multis in hunc modum; ſic & tunc de qua agitur fortitudine erit. Sola namque poſſeſſio eius nobis grata erit, & exultatio grandis, licet in actu nequaquam ſit neceſſaria nobis, cunctis, vt dictum eſt, in ſuo ſtatu conuenienter locatis. Hæc eadem quæſtio, ſi aut de velocitate, aut de aliqua partium beatitudinis mouetur, hac ſolutione, ſi non aptiorem lector inuenerit, ſoluatur. In futuro igitur, (vt iam prælibauimus, ſic iuſtus fortis erit, vt etiam ſi velit terram commouere, poſſit: & ſic è conuerſo iniuſtus imbecillis, vt nec etiam vermes amouere queat ab oculis ſuis.

De libertate, & ſeruitute. D

Caput LIII.

QVarta pars beatitudinis, libertas dicitur; miſeriæ verò, ſeruitus. Liber eſt, qui cogi non poteſt ad ea, quæ nolit, nec prohiberi ab eo, quod velit. Sed quis in hac vita valeat eſſe, qui hanc poſſit libertatem habere? Quis non quotidie patitur, quod nollet? Quis valeat aſſequi omne, quod vellet? Cùm tamen non ad omnia homo, quæ non vult, cogitur, nec ab omnibus, quæ vult, prohibetur, nec omnino libertate priuatur, nec omnino ſeruituti ſubijcitur In futuro autem, aut perfectam homo habebit libertatem, aut omnimodam inibit ſeruitutem. Sed (vt prædiximus) auctoritate Apoſtolica idipſum confirmauimus, Angelis enim conſimiles erimus. Quicunque Angelis aſſimilabuntur, eorum quoque libertatem neceſſariò aſſequentur. Itaque ſicut Angelis nihil obſiſtit, nec aliquid eos impedire poteſt, nec conſtringere, quin pro velle ſuo cuncta penetrent liberrimè; ita non erit aliquod obſtaculum, quod nos retardet; nulla clauſula, quæ nobis vllatenus obſtet, non elementum, quod nobis ad velle noſtrum peruium omnino non extet. Amplius: Certè Dominicum corpus, cui corpora noſtra configuranda Paulus teſtatur (vt iam *1. Cor. 15.* ſuprà meminimus) clauſo ſepulchro à mortuis ſurrexit, ac demum ad diſcipulos obſeratis ianuis *Ioan. 20.* palpandus introiuit: nobiſque in hoc futuræ libertatis grande documentum reliquit. In illa eterna vita, ſi bonus fuerit, nihil patietur, quod nolit, ſed agere permittetur, quæcunque voluerit. Si verò fuerit malus, ad omnia, quæ noluerit cogetur; & ab omnibus, quæ voluerit, prohibebitur.

A

De ſanitate, & infirmitate.

Caput LIV.

QVinta pars beatitudinis, eſt ſanitas, miſeriæ verò, infirmitas. Illa autem homo ab ortu ſuo carere, hanc autem incipit tollerare. Ex quo enim naſcitur, prima vox eius, indicat, quod patiatur. Mox denique incipit eſurire, ſitire, laceſſere, ſuis in pannis ſordeſcere. Hinc cæcus vel ſurdus, mutus vel claudus, cardiacus vel ſcabioſus, leproſus, paralyticus, alioue morbo afficitur infirmus. Quia tamen eius infirmitas leniri quibuſdam medicamentis poteſt, nec ſummæ infirmitati ſubiacet. Verùm in futuro, ſic ſanus erit, quod nullatenus infirmabitur, ſed ſumma ſanitate, perfruetur. De hac ſanitate, quid melius dici poterit, quàm quod Pſalmiſta canit? *Salus* (inquiens) *iuſtorum à Domino.* Quibus autem fuerit à Domino data vera ſanitas, quæ ſurripere valebit infirmitas? Verùm de iſta ſanitate, quam in ſeculo futuro habebimus, quod exemplum afferre queam, vt quæ ſit, intelligatur, non video. Quia nihil ſanitatis, quod ei comparare poſſem; aut ego in me, aut aliquis ſub mortali degens carne ſenſit in ſe. Hic etenim tunc nobis ſani videmur, cùm in nobis nihil, quod doleat, ſentimus. Fallimur tamen nonnunquam in hoc. Nam frequenter in aliqua parte corporis infirmamur: nec tamen hoc ipſum, niſi aut motu corporis, aut tactu aliquo vllo pacto experimur. Ac de his, qui nec ita infirmantur, ſed ex omni parte ſibi ſani eſſe videntur, quid dicemus, vt vtrum ſint ſani, aut non ſint probemus? Pone tibi quemlibet ſaniſſimum corpore, & de ſanitate illius ſciſcitare, ſanus eſt ſuo iudicio. Hic talis paulo durius tangatur, aut in aliqua ſui corporis parte arctius conſtringatur, & ſtatim videbis, quia clamabit, ſine, lædis me, vexas me. Quid eſt hoc? Nonne prius ſe eſſe ſanum dicebat, & nunc modicè tactus, ita dolenter ſuclamat? Iſtene tibi ſanus videtur? Non puto. Nequaquam ſalus huiuſmodi nobis dabitur, quorum ſalus à Domino futura eſſe promittitur. *Nam abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis ſanctorum, & iam non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque vllus dolor, quoniam priora tranſierunt; & non eſurient, neque ſitient amplius, nec cadet ſuper illos ſol, neque vllus æſtus, dextera enim ſua Deus teget eos, & brachio ſancto ſuo defendet illos.* Quid itaque eis nocere valebit, quibus dextera Dei tegumentum erit? Qualis autem ſit illa ſanitas, certè ſcio me, nec meo, nec alicuius ſenſu vel experimento accepiſſe. Febrium verò, & diuerſarum infirmitatum qualitates, ſi cuiuſmodi ſint, quis interrogaret, facile eas à me expoſitas forſitan intelligeret; tum quia illas in me, tum quia ab eis accepi, qui ſciunt, qui eas experimento didicerunt in ſe. At quod nec ſenſu percepi, nec ab vllo qui percepit, vt dixi, accepi, non eodem modo. Credere tamen, & incunctanter (vt mea quidem fert opinio) aſtruere licet, ſanitatem vitæ futuræ ita iugem & immutabilem ac inuiolatam fore; vt ineffabili quadam dulcedine ſuauitatis, totum hominem repleat; & omne, quod alicuius in ſe viciſſitudinis, immutabilitatis, aut læſionis ſuſpicionem prætendere queat, procul arceat atque repellat. Sic igitur iuſtus erit ſanus. At verò quemlibet iniuſtum tanta ibi infirmitate ſcias infirmari, vt nullo poſtmodum medicamine queat medicari.

Pſal. 36.

B

Apoc. 21.

C

De voluptate, & anxietate.

Caput LV.

SExta pars beatitudinis, eſt voluptas; miſeriæ verò, anxietas. Illam homines appetunt, hanc verò refugiunt. Verùm, cùm eam in hac vita quærunt, non niſi per anxietatem inuenire poſſunt. Cumque ad id peruenerint, quod voluptatem putant, non niſi laborando eodem perfrui valent. Quo ſi etiam vſi fuerint immoderatius, rurſus eis in anxietatem vertitur. Quia tamen in eo qualitercunque delectantur, nec omnimodam anxietatem patiuntur. Poſt hanc verò vitam, aut in omnimoda voluptate erunt, aut omnino replebuntur anxietate.

Similitudo ferri igniti.

Cap. LVI.

SIcut enim ferrum ignitum, quacunque ſui parte continet ignem; ſic in ſe boni voluptatem, mali verò ſentient anxietatem. Hanc verò voluptatem, neminem in hac mortalitate viuentem eſſe puto, vel fuiſſe, qui eum, vt eſt, ſenſerit, vel guſtauerit, vt illius ſaporem vel habitudinem alijs declarare poſſit.

De duabus beatitudinibus, totidemque miſerijs.

Caput LVII.

DIcamus tamen aliquid, ad hanc declarandam. Dicamus duas beatitudines, & item miſerias eſſe duas, maiorem videlicet atque minorem. Maiorem, regnum Dei; minorem verò, in qua Adam fuerat primò poſitus, paradiſi gaudium dicimus. Item maiorem miſeriam, æternum ignem gehennæ, minorem autem, ærumnas fatemur vitæ præſentis; quas, dum viuimus, inceſſanter patimur. Beatitudinem quippe neutram, aliquando experti ſumus. Quòd ſi ſaltem illam paruam beatitudinem, quam Adam in paradiſo poſitus habuit, experti eſſemus: fortè per hanc illam maiorem, aliquo modo coniectando videre poſſemus. Sicut nunc in minori miſeria nati, nutriti, & adulti, multa de maiori miſeria, quotiens volumus, edicere, & explanere valemus. Itaque cùm voluptas, de qua agimus, conſtet eſſe vna portio ſummæ beatitudinis, quo illam modo explicemus, vt capiatur, non video. Niſi fortè agamus aliqua contraria ſimilitudine magnæ miſeriæ, quam ex minori coniectamus. Sit igitur ante oculos cordis poſitus (exempli cauſa) homo aliquis, qui tam in ipſis oculorum ſuorum pupillis, quàm & in ſingulis membris ferrum ignitum, & candens infixum habeat: ita vt nec medullæ, nec inteſtina, nec omnino quicquam in toto ipſo ſit, quod illius cruciatus immanitate careat, vel eam leuius quàm in oculis aliquatenus ſentiat. Quid dicam, anguſtiatur? Quis hunc æſtimet eſſe ſanæ mentis inter iſta? Eodem modo, ſed penitus contraria conſideratione, in illa futura vita, delectatio quædam ineffabilis bonos inebriabit, & inæſtimabili dulcedine ſui totos eos inenarrabili exundantia ſatiabit. Quid dixi totos? Oculi, aures, nares, os, manus, pedes, guttur, cor, iecur, pulmo, oſſa, medullæ, extra etiam ipſa, & cuncta ſigillatim ſingulaque membra eorum, in communi tam mirabili delectationis & dulcedinis ſenſu replebuntur, vt verè totus homo de torrente voluptatis Dei potetur, & ab vbertate domus eius inebrietur. Verùm è contrario, vt dictum eſt, credimus de iniuſto.

D

A *De longæuitate, & vitæ breuitate.*

Caput LVIII.

SEptima pars beatitudinis, eſt longæuitas; miſeriæ verò, vitæ breuitas. Illa beatitudinem corporis, hæc autem miſeriam perficit. Tunc enim primùm prædictas beatitudinis partes corpus habere poteſt, cùm eas diu retinere valet. Nam ſi eas omnes haberet, & ſtatim moriendo amitteret, quid eas ſibi habuiſſe prodeſſe? At longæuitatem habere perfectam non poteſt, qui aliquando moriturus eſt. Quantumlibet enim viuat diutius, ſomnium ſibi eſſe videtur, quod vixit, cùm moritur. Non ergo longæuitatem homo hic habet, vbi quandoque moriturus eſt. Qui tamen, quia mori citiùs poſſet, nec vitam omnino breuem hic habet: In futuro autem, aut longiſſimam, aut vitam habebit breuiſſimam. Si enim bene vixerit nunc, tunc viuet, quantum & Deus. Vnde ſcriptum eſt: *Iuſti autem in perpetuum viuent.* Si verò malè vixerit, non niſi moriendo viuere tunc poterit. Nihil breuius illa vita, cui mors fuerit ſemper iuncta. Nunc autem notandum, quia ſeptem prædictæ beatitudinis miſeriæque partes, ad corpus pertinent; cæteræ verò, quæ ſequuntur ad animam.

De ſapientia & inſipientia. *Cap. LIX.*

OCtaua itaque pars beatitudinis, ad animam partinens, eſt ſapientia; miſeriæ verò, inſipientia. Illam habere, hacque carere ſe homo æſtimat, ſi quid agnouerit, quod alius neſciat. Sed quæ eſt eius ſapientia, qui ſeipſum ignorat? Quis
B enim perfectè agnoſcere valeat, cuiuſmodi res ſit anima ſua? Quiſue nouit, quale ſit corpus eius interius, vel quale poſterius, vel etiam exterius? Quia tamen, & ſe, & alia, quo quomodo cognoſcere poteſt, non omnino inſipiens eſt. Verum in futuro, aut perfectè ſapiens aut omnino erit inſipiens. Sapientia igitur, quam omnes in hac vita non inutiliter amant, tanta in futura vita bonis erit: vt eorum, quæ ſcire voluerint, nihil ſit, quod ignorent. Bonus enim perfecta (quæ Deus eſt) ſapientia replebitur, eamq; facie ad faciem intuebitur. Quam dum ita perſpexerit, creaturæ totius naturam videbit; quæ in Deo melius, quam in ſeipſa conſiſtit Tunc enim iuſti cuncta ſcient, quæ Deus fecit ſcienda: tam ea quæ præterita ſunt, quam ea quæ poſtmodum ſunt futura. Ibi à ſingulis omnes, ibi ab omnibus ſinguli cognoſcentur. Nec quemquam omnino latebit, qua patria, qua gente, qua ſtirpe, quis editus fuerit, vel quid etiam in vita ſua fecerit.

Quod peccata ſingulorum ſingulis pateant.

Caput LX.

HIc fortaſſis aliquis ait: Quid eſt hoc? Peccata, quæ fecit, ſcient omnes? Ad hoc ea confeſſus ſum, vt delerentur, & obliuiſcerentur, vt nulli amplius panderentur. Bene. Sed cùm tu in illa gloria, ab omni criminum ſorde purgatus, vultui Dei præſens aſtiteris, ingratus ne ei poteris eſſe pro tanta miſericordia, quam tibi fecit, remiſſis illis & illis delictis? Non, inquies. Et vnde (inquam) gratias agens, ſi nihil eorum, vnde iure gratias illas debeas, in tua memoria habeas? Vt igitur in laudibus illius æternaliter iocunderis, ſemper de quanta miſeria ſis erutus, vt puto coram habebis. Cùm ergo ſingulorum conſcientiæ ſingulis pateant, fateri audeo eo quoque peccata cunctis electorum patere, pro quorum curatione, tu Deo gratioſus eſiſtes aſſiduè; non ad tuam confuſionem, ſed ad magnam Dei miſericordiam, eiuſque glorificationem, tuamque congratulationem. Non enim tunc pro peccatis tuis, te maior anguſtia cordis premet, ſcelerúmue magis pudebit; quàm aliquem olim magnis vulneribus ſauciatum, iamque ex omni parte ſanatum, aboliti languoris moleſtia præmit. Vel nunquid eorum, quæ in cunis poſitus infans egerat, nunc grādæuum pudet? Tunc quippè, cùm integra ſanitas, perfecta munditia, plena remiſſio, ſecura omnium offenſionum impunitas tibi recto arriſerit; recognitio vel recordatio peccatorum tuorum, in nullo tibi magis horrori eſſe vel confuſioni valebit, quàm eſt modò beato Petro Apoſtolorum Principi, qui Chriſtum negauit, abnegatio ſua; beatæ Mariæ Magdalenæ peccata ſua; & multis alijs multa, quæ ſequuntur, iam donata crimina ſua. Verùm, ſuper hoc agnitis delictis tuis, velut in enormi ac fœda infirmitate tua; pietas, virtus, ſapientia medici, qui te ſanauit, ſublimiùs à cunctis admirabitur, laudabitur, magnificabitur. Laus autem & magnificentia gloriæ Dei, tua; ſi bene aduertis, gloria eſt. Sed dices: Et quidem conſentio, laudem Dei gloriam eſſe meam. Verùm, cum hinc inde tot & tanti, ad mei comparationem, innocentes prodeant, qui conſideratis vitæ meæ obſcænitatibus, me omnino, ſicut æquum erit, horrori habendum iudicent. Quid dicam? Iuſtitia nempe ſuum, & ſuum iniuſtitia præmium exigit. In his (frater) nolo timeas, aliter enim erit, quàm exiſtimas. Illum quidem quem tu tibi comparatum iudicas innocentem, penitus non ibi reperies de te, quemadmodum putas ſentientem. Namque videas ille, de D
quo agis, planè intelligit, te, nequaquam ſe, ſed Deum, quando peccaſti; offendiſſe. Cùm ergo viderit Deum tibi debita funditus dimiſiſſe, nec in cor aſcendet, vt te inde aliquatenus iudicet. In hoc enim ipſo Deum offendere ſe cognoſceret, ſi te Deo per omnia reconciliatum pro his, quæ olim feceras, vllatenus contemnendum cogitaret. Magis autem gratioſus, ineffabilem Dei clementiam admirabitur, nec ſolùm in te, ſed etiam in ſe. In te, quia te de tam profundo iniquitatis eripuit: In ſe, quia ſola gratia eius, ne in idem profundum rueret, tenuit ſe. Laudando igitur, magnificabit in te, poſt gratiam Dei, vim, atque conſtantiam, quibus enitens voraginem tanti mali viriliter euaſiſti; Iuxta quam, & ipſe conſiderabit, niſi à Deo adiutus fuiſſet, non ita forſitan iter iuſtitiæ tenuiſſet. Vides igitur quam nihil habet improperij vulgata cognitio peccati tui, immo quàm multum laudis & gratiarum, cognita remiſſio ſui, generabit.

Altercatio inter hominem iuſtum, & Angelum.

Caput LXI.

IPſi etiam Angeli, ſi te ſocietate ſui, propter peccata tua, indignum vellent iudicare, haberes qualiter contra eos iure te poſſes defenſare. Quonam inquis modo? Audi. Propone Angelum aliquem, quaſi talia tibi improperantem. Tu homo de puluere factus; Tu puluis aliquando futurus, contra Deum te extuliſti; contra præceptum eius, te in cænum omnis peccati & immunditiæ tumidus deieciſti; & nunc noſtri ſimilis eſſe quæris, quos nunquam in aliquo contra voluntatem Dei contraiſſe cernis? Ad hæc ita reſpondeas: Si ego, vt dicis, de puluere factus ſum,

certè

A certe non eſt mirum, ſi vento tentationis impulſus in ſordes ſum ego criminum lapſus. Verum agnita & credita miſericordia Chriſti, ſpretis omnibus quæ illum nolle ſcire potui, in cunctis, quæ illum velle intellexi, memetipſum exercui. Vnde tribulationes & anguſtias, in fame, & ſiti, vigilijs verberibus, contumelijs alijſque modis innumeris, ad honorem eius ſuſtinere non renui; & quæque mundana pro viribus meis nihili pendens, ipſius tantummodo ſolius gratiæ, per ſingula reconciliari ſtudui. Vos autem, quid horum vnquam ſui cauſa ſuſtinuiſtis? Semper vos gloria ſemper iocunditas eſt comitata; ſemper vos tenuit dextera Dei, atque defendit ab impugnatione omnis peccati, ita vt nulla vobis ſurriperet macula eius. Itaque, ſi à voluntate ipſius non receſſiſtis, illius donum eſt, à quo iugiter tentieſtis. Sed quia hæc ratiocinatio illos tantummodo reſpicit, qui ſaluationi ſuæ vim fecerunt, & regnum cœlorum violenter rapuerunt: Ideo alij, qui in illo ſunt, ſed alio modo intraturi, alia ratione puritatem Angelorum ſibi ſunt vendicaturi. Sed quæris: Quo? forſitan iſta. Dicent ergo illis: Quod in regno Dei veſtra querimus æqualitate beati, dono & gratiæ Ieſu Chriſti Domini noſtri id aſcribimus. Qui ad hoc dignatus eſt homo fieri, pati, mori, vt nos ab omni delicto, in ſanguine ſuo iuſtificatos, ipſius regni conſortes efficeret. Vos igitur conſiderate, an ſanguis Chriſti, qui pro nobis eſt effuſus, queat nobis non eſſe perfecta cauſa ſalutis? Quid ad hæc Angeli, qui libenter, eo quod boni ſunt, rationi veri acquieſcere volunt, dicerent, niſi, quæ dicta ſunt, ratione moti & huiuſmodi homines iure ſuam æqualitatem B debere ſortiri? Cum itaque Angeli atque homines, quos magis iudicaueras te innocentes, tibi conſentiant, cum in cunctis pro veritate rationis honorem deferant; perpende, ſi vales, quam grata ſit ſapientia iſta, qua tu, ſicut ab hominibus, ſic omnes à te cognoſcentur in vita illa. Si autem fueris malus, verum etiam omnino ſapientia priuatus, tantus vrgeberis doloribus, vt non ſolum inſipiens, verum omnino fias & amens.

De amicitia, & inimicitia. Caput LXII.

NOna pars beatitudinis, eſt amicitia; miſeriæ vero, inimicitia. Perfecta autem amicitia eſt, quæ in inimicitiam conuerti non poteſt. Sed quis habet amicitiam tantam etiam filius erga patrem? Quia tamen nullus habet hic amicitiam tantam, quæ conuerti non poſſit in inimicitiam; nec vllus omnino habet hic inimicitiam ſummam, aut amicitiam in futuro autem perfectam, aut inimicitiam quiſque inueniet ſummam. Bonum etenim quemque ſic Deus, omneſque alij diligunt boni, vt eum habere odio vltra non poſſint. Quantum namque quiſquis ſeipſum, tantum & tam diu diliget alterum. Nec enim video, quomodo aliter eſſe poſſit, præſertim, cum omnes vnum corpus Chriſti ſint, & Chriſtus, qui eſt ipſa pax, ſit omnium caput. Nec minori ſeſe affectu complectantur, quam membra vnius corporis ſibi inuicem copulantur. Quantum putas abundans eris in dilectione, quando hoc tibi fuerit in poſſeſſione? Attamen iſta tranſi, & contemplare ipſum, per quem hęc bona tibi peruenére: & percipies, quia ille pluſquam tu teipſum, & quam omnes alij ſe, incomparabiliter amet te. Et tu ſuper teipſum, & ſuper omnes alios, ineffabili quadam ſuauitate illum amabis. Malum autem quemque ſic Deus, omneſque boni C habebunt odio, vt nec filius quidem pietatem habeat, de patre in pœnis conſpecto.

De concordia, & diſcordia. Caput LXIII.

DEcima pars beatitudinis, eſt concordia; miſeriæ vero, diſcordia. Concordiam homo tam raram hic habet, vt nec ſibijpſi ſemper concordet. Sic enim corpus & animæ diſſident ſibi, vt quod vnum appetit alterum nolit. Verum quia non ſemper hæc faciunt, ſed aliquando idem volunt, non in diſcordia, ſumma perſiſtunt. In alia vero vita, vel in concordia, vel in ſumma perſiſtent diſcordia. Corpus etenim & anima cuiuſque ſancti, imò concordiæ tantæ erunt omnes iuſti; quantæ in præſenti ſunt oculi noſtri. Sicut enim oculus vnus verti non poteſt, quo non vertatur & alius, ſed in eandem partem ſemper voluuntur: ſic etiam corpus & anima, vel ſocietas illa iuſtorum, nihil poterunt velle diuerſum, ſed eandem ſemper voluntatem habebunt. Corpus enim vnum erimus. Eccleſia vna erimus, ſponſa Chriſti erimus, quicunque ibi erimus. Ipſa Dei voluntas non erit à tua diuerſa, ſed ſicut tu, quod ille: ita & ille volet in cunctis, quod tu. Caput namque à ſuo corpore, quomodo diſcreparet?

Quod omnes iuſti idem velint. Caput LXIV.

HIc forſitan dices: Eia, ſi Deus & omnis ille beatorum cætus volent, quod ego: tunc & augmentum mei boni mecum volent, quod ego ibi non velle non potero. Ero itaque pro velle meo, de maioribus in cælo. Huic tuæ imbecillitati reſpondeo. Quia ſi etiam beato Petro, in gloria par eſſe volueris, eris. In gloria dico: quia vt Petrus ſis in perſona, velle non poteris. Namque D ſi hoc velles, teipſum nihil eſſe velles, quod velle nequibis. Sed nec in gloria illi æquari, ſi meritis eius impar fueris, velle poteris; quia pulcherrimam illius corporis compoſitionem, quam in hoc conſpiceres violari, plus omni commodo amabis. Nec etiam in humano corpore, vel pes loco aut officio manus; vel manus, pedes fungi exoptat; aut os vel naſus, vbi oculi ſunt; aut oculi vbi os; aut naſus, relictis ſedibus ſuis, cupiunt trāsferri; aut ſi transferrentur, conuenienter & ſine iniuria non id paterentur. Eodem modo, in illa admirabili & glorificata diſpoſitione, & æque diſpoſita glorificatione beatæ Ciuitatis Dei; ita quiſque, quod adeptus fuerit, amabit, vt ſtatum ſuum, potiori gradu immutari non velit. Quare? Quia cuique ſatis erit ſua fælicitas & beatitudo, ſibi pro meritis ſuis miſericorditer impertita. Amplius. Si hi, qui iam tūc in ipſius corporis vnitate locati fuerint, maiora, quā ſint adepti, deſiderarent, eo ipſo miſeri eſſent, quod nondum haberet, quod vellent. In quo enim alicui, quod cupit, deeſt, in eo miſer ſit, neceſſe eſt. Sed adſit ab illo regno omnis miſeria. Aderit itaq; omnibus omnis ſufficientia, quam perficiet in ſingulis vnanimis & plena concordia. Mali vero in diſcordia tanta perſiſtent, vt eorum corpus & anima ſemper diſſideant. Nam & corpus animam odio habebit, eo quod malè vnquam cogitauerit; & anima corpus eo quod malè cogitata opere compleuerit pro quibus omnibus torquentur in pœnis.

De honore & dedecore Caput LXV.

VNdecima pars beatitudinis, honor dicitur: miſeriæ vero, dedecus. Honorari homo ab omni-

A omnibus appetit, aut eorum verbis, aut factis. Verbis quidem, vt eum collaudent; factis autem, vt ſibi eum præponant. Sed cùm honorem huiuſmodi appetit, tale eſt, ac ſi vnus vermis quærat ab alijs laudari, eiſque in regimine præponi. Hunc tamen honorem, licet nullus ſit penè, nemo poteſt hic ad plenum habere. Nullus enim vel Imperator laudatur à cunctis, vel omnibus alijs præponitur. Quia tamen nec vllus à cunctis hic blaſphematur, vel alijs omnibus ſubſternitur, nec omnino inhonoratur. In futuro autem, aut honorabitur, aut è contra omnino inhonorabitur; qui honor cuiuſmodi ſit, breui ſub exemplo conſideremus.

De paupere in regnum adoptato.

Caput. LXVI.

Ecce ſit ante oculos noſtros poſitus aliquis pauper, omni ſolatio deſtitutus, vlcerum, & aliarum infirmitatum fæditate corruptus, & omni, quo vel à frigoris aſperitate defendatur, tegmine nudus. Hunc igitur talem, tali modo iacentem, & in nullo ſemet iuuare valentem; ſi Rex aliquis potentiſſimus tranſiens illum videret, & miſeratus eius vlceribus mederi iuberet, curatumque ſuis regalibus ornamentis indutum, ſibi præſentari præciperet & adductum in filium adoptaret; ac deinde præciperet, vt in regno ſuo filius ſuus à cunctis haberetur, atque in nullo, quod imperaret, à quoquam contradiceretur: hæredem ſuum, filijque ſui proprij cohæredem conſtitueret, & eum ſuo nomine vocari vellet, nonne diceres hunc magnificè & inopinatè honoratum? Et certè Deus nobis hæc omnia faciet. Nati enim de B putredine carnis replemur multis miſerijs, in quibus miſerijs conſtitutos, & omni ſolatio deſtitutos, omniumque infirmitatum paſſionibus obnoxios, ac peccatorum & corruptibilitatis vlceribus plenos; ſola miſericordia ductus accipiet, & curabit nos, & ſanitati reſtitutos, ornamentis perfectæ iuſtitiæ & incorruptibilitatis ornabit; adductoſque in filios ſuos ſibi adoptabit, regni ſui conſortes efficiet, & hæredes; filioque ſuo vnigenito, ſibi per omnia æquali & coomnipotenti, concorporales ſtatuet, & cohæredes; omnique creaturæ iubebit, vt in omni, quod volemus, nobis obediat: vocatoſque nos nomine ſuo, Deos faciet. Ipſe enim dicit: *Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes*: Sed ipſe Deus deificans eſt, tu verò Deus deificatus. At fortaſſe ais: Hæc ratio tua, in illis quidem magnis Apoſtolis, ſeu martyribus poteſt exiſtere rata; in me autem (qui vtinam inter illos vel minimus eſſe merear) non intelligo quonam pacto conſtare queat. Ad hoc intende (quæſo) & intellige quia nullum iuſtorum ab iſta deitate excepit Deus, vbi ait: *Dij eſtis, & filij excelſi omnes.*

Pſalm. 138.

Ibidem.

Similitudo inter Deum, & ignem.

Caput. LXVII.

Verùm, vt dicta melius eluceant conſidera ſub exemplo naturam ignis, & naturam rerum ignitarum: ſi fortè ibi aliquatenus queas imaginari, qualiter illi ſummæ maieſtati, pro modulo tuo, poſſis participando deificari. Ecce ignis vnus eſt, & in ſua natura calidus. In hunc ignem pone lignum, plumbum, & ferrum, ſimul. Itaque, cum lignum fuerit in carbones conuerſum, & plumbum liquefactum: ita vt in carbonibus nihil niſi ignis appareat, & plumbo nihil caloris addi queat; necdum tamen poterunt ferro in calore coæquari, quod nondum forſitan penitus incanduit igni. Licet igitur aliud alio magis in calore profecerit, ſingulum tamen ſeruata natura ſua, vſitato loquutionis modo; quia quod ignitum eſt, per ſe dicitur ignis. Sic erit in illa beata ſupernorum ciuium ſocietate, de qua loquitur. Nam quemadmodum hi qui ſummę deitati ſunt propinquiores, & ob hoc alijs præſtantiores. Dij dicentur; ita & qui illis ſunt inferiores, (quoniam vna & eadem, qua & ipſi, ſummæ deitati pro ſua capacitate participiant) ſimili nomine Deos dicendos neceſſe eſt. Talis honor, vt prælibauimus, iuſtis pro modo meritorum exhibebitur. Quiſquis verò malus ſit, è contra ſic exhonorabitur; vt in omni fętore deiectus, vermium etiam dominio ſubijcietur. C

De potentia, & impotentia.

Caput. LXVIII.

Duodecima pars beatitudinis, eſt potentia, miſeriæ verò, impotentia. Veram ille potentiam obtinet, qui, quæcunque voluerit, facere poteſt. Quod quia nullus hic valet facere, nec veram hic potentiam poteſt habere. Quia tamen quandoque, quod vult, facere poteſt, nec omnino impotentiæ ſubiacet. Verum in futuro, aut verè præpotens, aut omnino ſemperque impotens erit. Bonus autem quicquid voluerit, facere poterit; quoniam ipſum omnipotentem, in omnibus ſuæ voluntati concordantem habebit. Malus verò nihil, quod velit, agere quibit. Quando ergo, cum tanto honore, & cum cæteris prætaxatis, hanc adeptus fueris omnipotentiam, non video, qua ratione poſſis cupere ampliorem. Igitur, dum poſſeſſione harum beatitudinum, quas digeſſimus, felix fueris, nonne ſufficiens tibi videberis? Et maximè inquis. Age igitur. Si in omnibus iſtis vel vna die, ſicut expoſita ſunt, ſecurus viueres, gauderes ſine dubio. Si autem menſe, vel vno anno lætificaueris, ſi toto tempore vitæ tuæ, quid faceres? Nec dici quidem poteſt, vt autumo, lætitiæ modus. Darem precium vtique libens quicquid haberem; & memetipſum inſuper, ſi ſic, & non aliter, ea adipiſci valerem. Si verò adhuc omnino ſecurus exiſteres, quòd ea, dum viueres, nullo euentu amitteres, omitto dicere, vtrum cogitare poſſis an non, quid exultationis tibi deeſſet. D

De ſecuritate, & timore.

Caput. LXIX.

Tertiam decimam beatitudinis partem, accipe ſecuritatem: miſeriæ verò, timorem. Hæc alias ſiquidem omnes beatitudinis partes confirmat; nec haberi poſſunt firmiter atque perfectè, ſine illa. Verùm in hac vita, nihil quis poteſt habere, vnde ſecurus valeat eſſe. Sub eodem enim momento, pauper ex diuite, mortuus ex viuo, poteſt exiſtere. Ergo nec alias beatitudinis partes, nec ſecuritatem perfectam hic habet. Quia tamen non ſemper patitur, quod timet: ſed quandoque effugere poteſt, nec ſummum timorem hic habet. In futuro autem, aut ſecuritatem perfectam, aut è contra ſummum habebit timorem. Bonus autem quicquid voluerit, habebit, & nihil ex eo, ſe amiſſurum timebit,

Quod nullus amittat bona, ſemel adepta.

Caput. LXX.

Dico enim, quod ſi ea perditurus eſt, aut ipſe volet ea perdere ſua ſpõte aut Deus volet ei voléti illa auferre, aut aliquis alius Deo fortior ſuperueniens, ea tollet ab illo, Deo & ipſo non volẽte. Sed certè nec ipſe abiecto tanto bono in miſerias, quas ſe euaſiſſe gratioſus exultabit, recidere volet,

A let. Nec Deus,qui illud tam larga & clementi bonitate donauit, id ea aliquando auferre volet. Nec vllus etiam fortior Deo ſuperueniet, qui, Deo iuſtum protegente,hoc illi inuito,aliquatenus tollet. Malus verò,& ſemper tormenta, quæ patietur,pauebit,& nunquam ex eis euadere poterit.

De gaudio & triſtitia. *Caput* LXXI.

QVartadecima beatitudinis pars,gaudiũ, miſeriæ verò,triſtitia eſt. Gaudium perfectum ſolus ille poteſt habere,qui prædictas omnes beatitudinis partes poteſt obtinere. Quarum quia vllam nemo hic habere poteſt, patet, quia nec gaudium ſummum hic retinere valet. Sic & ille ſolus verè triſtitiam patitur ſummam, quem prædictæ omnes miſeriæ partes omnino coarctant. Verum, quia nullus ex toto hic eas patitur, liquet:quia nec etiam ſumma triſtitia hic habetur:In ſeculo autem futuro, aut lætitia, aut triſtitia quiſque replebitur ſumma. Bonus enim quiſq; omnino tunc poterit gaudere,quia prædictas omnes beatitudinis partes obtinebit perfectè. Quid ergo beatius iſto? Quo tunc replebitur iuſtus gaudio? Adhuc tamẽ ad cumulum beatitudinis ſuæ aliud habebit, vnde magis poſſit gaudere; quia enim quiſque, ſicut ſe,alterum amabit. Patet:quia ſic de illius felicitate,vt de ſua gaudebit. O quot igitur, & quanta gaudia quiſq; obtinebit, qui de tot & tantis beatitudinib. ſanctorum iubilabit? Quòd ſi tantùm de alijs,quos vt ſe diliget,gaudebit;quantũ de Deo,quem ſupra ſe diliget,exultabit? Gaudium enim erit ei intus & extra;gaudiũ ſurſum atq; deorſum:gaudiũ circum circa;vbiq; gaudiũ plenũ. Malus verò è contra triſtitia replebitur ſumma:quia omnes miſeriæ partes quibus nihilominus ſe circumſeptum ſentiet,men-

B taliter ſine fine patietur, & indeſinenter.

De cupiditate mundani honoris. *Caput* LXXII.

SIC agunt illi , qui mundi huius honores appetunt,quomodo pueri,qui ſequũtur papiliones. Papiliones enim cùm volant,tramitem rectũ nunquam tenẽt,ſed huc illucq; ſe agitant, cùmq; alicubi reſidere videantur,nec ibi diu morãtur.Hos autem cùm pueri capere volunt,citò poſt eos currere ſatagunt;& quia non ad ſuos pedes,ſed ad papiliones intendunt,aliquando in foueam cadũt, ſeq; immaniter lædũt. Plerumq; vero,cùm eos vident alicubi inſediſſe.incedunt ſuauiter & cautè, vt eos valeant comprehendere. Quod dum faciũt,manibus quoq; plaudunt, & ad inuicem leui voce dicunt: Ecce iam eos habebimus. Sed cùm propius accedentes,eos apprehendere tentant,papiliones auolant.Si quando verò eos apprehenderint:exultãt de nihilo,quaſi magnum quid fuerint adepti.Similiter aũt faciũt, qui mundi huius honores appetũt. Honores enim huius mundi,nunquam certã tenẽt viam:ſed incertis diuerticulis,de vno ad aliũ tranſuolant. Cùmq; ſub alicuius ſubſtiterint poteſtate, non ibi diu poſſunt remanere. Hos ergo dũ ſtulti homines aſſequi cupiũt,feſtinant poſt eos, quibuſcunq; modis poſſunt.Et quia nõ conſiderant, quo eos modo aſſequantur, ſed vt quoquo modo adipiſcantur, ſæpius in grauia crimina decidũt, quib9 ſuas animas vehementer lędũt. Aliquãdo verò,cũ viderint eos alicubi quaſi paratos ſibi eſſe accedũt,illuc latẽter,& multũ callidè;vt quaſi nullo ſciẽte valeãt eos obtinere:quo dũ appropiãt,vehemẽter gaudẽt,& exultãt.Sed cũ propius acceſſerint, eoſque ſe poſſe iam apprehẽdere putauerint,honores de manib9 eorũ ſe excuti ũt,& aliqua de cauſa ad alios aliquos ſe trãsferũt. Quos ſi quandoq; adepti fuerint,gratulãtur,quaſi aliquẽ verum honorẽ fuerint aſſequuti,cũ ad veri honoris culmẽ peruenire non

C poſſint,ſi nõ hos, cùm ſuorum ſatisfactione commiſſorum,reliquerint.

Similitudo inter Deum, & aliquem Dominum. *Caput* LXXIII.

ITa inter Deum & homines agitur, quomodò inter Dominũ aliquem & ſeruos illius,qui vulgo naturales vocantur. Si enim Dominus naturali ſeruo aliquid iuſſerit,& ſeruus Domino libẽter obedierit, agit ſeruus,quod debet,& quod Domino placet. Si aũt Domini ſui ſui præceptis reſtiterit gratiã ipſius ſtatim amittit.Quam ſi voluerit recuperare,ac deinceps Domino ſuo fideliter ſeruire,ſicut prius debuerat naturaliter feciſſe: ſi ei Domin9 tũc iuſſerit,iurat,quòd eius obediet præceptis, eiq; fidelius ſeruiet,quãdiu vixerit. Quo facto,Dominus ei cõdonat,quod deliquit,& ſi ita Domino placuerit,aliquid proprietatis,vnde viuat, habere cõcedit. Verũ aliquãto tẽporis tranſacto,ſeruus paulatim incipit,quę iurauerat,obliuiſci, & ab amore Domini ſui tepeſcit.Et quia ea, quæ Dominus iubet,ſibi dura videtur,prius quędã, poſtmodũ plura tranſgreditur,donec in omnibus penè periurus habeatur. Sicq; ruſus Domini ſui gratiam perdit, quam prius recuperauerat ſponſione correctionis. Quid ergo amplius faciet? Quid aliud promittere poteſt? Naturale ius corrupit, iuſiurandũ violauit. Eſt tamen aliud quod adhuc faciendũ inuenit ſeruus.Licẽtia enim Domini ſui,aliquid detinuerat proprietatis,vnde ſe poteſt, vt antea, reconcilliare. Poſtquã ergo ſe erraſſe cognoſcit,ad Dominũ ſuũ redit,eũ orans huiuſmodi verbis.Domine(inquit) cõfiteor meã iniquitatẽ; quia quod tibi naturaliter debuerã, quodq; poſtmodũ iureiurãdo promiſerã totũ ad meam tranſgreſſus ſum miſeriam. Sed adhuc indulge,ſi placet, quicquid deliqui: & ego tibi reddam,quicquid proprietatis per tuam licentiam hactenus detinui.Me aũt ipſum ita in tuo ſeruito a-

D ſtringam,quòd meam ex toto voluntatem dimittã, tuam verò,inquãtum potero,faciam. Et vt eã ſemper valeam implere, ponã me in illorum ſubiectione,qui me illam ſciant & velint docere: & admonendò,corripiendo,caſtigando, faciant cuſtodire. De quibus omnibus faciam tibi iuſiurandũ, ſi mihi indulſeris quicquid hactenus deliqui. Tũc Dominus:Et ego adhuc(inquit)indulgeo tibi omnia, quę petis,ſi tũ omnia feceris, quæ promittis. Sed hoc ſciaš,quia niſi hãc cõuentionẽ cuſtodieris, vel ſi eam in caſu aliquo violaueris, niſi ad eandẽ pœnitentiã redieris, per aliã conuentionẽ me placare nõ poteris Eodem itaq; modo inter Deũ & homines agitur. Deus enim primo homini quiddã præcepit,cui ſi ille obediſſet,profectò feciſſet, quod facere debuiſſet,& quod Deo placuiſſet. Sed quia illius pręceptũ pręterijt,gratiã eius ſtatim perdidit. Hanc ergo ſi voluerit homo recuperare,ſicut Deus iubet,iurat in baptiſmate,quod audiuimus illũ ſeruum iuraſſe, Sed quia & hoc ipſum ſępius tranſgreditur,relictis omnibus cum propria voluntate, monachus efficitur.Aut ergo monachus ſaluabitur aut aliter damnabitur.

Similitudo inter diabolum, & improbum placitatorem. *Caput* LXXIV.

VErũ ſciendũ eſt,quia ſic placitat diabolus cõtra hominẽ; quomodo improbus placitator cõtra aliũ aliquem.Improbus enim placitator,licet nõ habeat iuſtũ, tamen propter improbitatẽ ſuam veniens ad placitũ, hoc quod eſt iniuſtum, iuſtum, & quod eſt iuſtum, vult oſtendere iniuſtum.Sed cũ eum aliuqis iuriſperitus audit, & quia non rectam habeat cauſam, agnoſcit; iudicat eſſe iniuſtum, quod ille dicebat iuſtum, & eſſe iuſtum, quod ille aſſerebat iniuſtum. Sicque ille con-

A uictus à placito diſcedit dolens, quod aliquid facere non poterit. Sed aliquanto tempore tranſacto, poſtquam hoc iudicium putat obliuioni eſſe traditum, rurſus ſuam incipit cauſam, dicens ſibi fieri iniuriam, Quod ſi aliquis ſibi dixerit, hoc iam eſſe definitum, dicit non rectè eſſe iudicatum. Sed ille, qui ſemel iam vicit, non attendit ad ea, quę dicit, ſed tãtùm dicit Quod ſemel eſt bene definitũ, non eſſe iterum incipiendum. Sic enim ſine labore ab inimico ſuo ſe liberare poterit. Semper autem diabolus placitat contra hominem: locus aũt placiti huius eſt cor hominis alicuius. Ad hunc itaque locum diabolus venit ad placitum. Et licet ſciat quod rectum non habeat, tamen ibi aſſerit verum eſſe, quod falſum eſt, & è contra. Ibi namque dicit cogitationem, quam immittit, veram eſſe, ſcilicet, quod homo debeat mundum diligere, diuitias & honores appetere, deſideria carnis adimplere, hæc & his ſimilia facere: quod quidem falſum eſt. Ex alia verò parte dicit eſſe falſum, quòd homo debeat mundum relinquere, diuitias & honores contemnere, deſideria carnis abſcindere, eleemoſynis peccata ſua redimere, monachatum demum accipere, hæc & alia multa facere: quod totum verum probatur eſſe. Sed cùm aliquis, qui inter rectos & non rectos cogitatus ſcit diſcernere, audit diabolum in corde ſuo hæc dicere, iudicat iniuſtum eſſe cogitatum, quem ille eſſe iuſtum dicebat, & eſſe iuſtum, quem ille iniuſtum eſſe affirmabat. Et hoc iudicio facto, abijcit iniuſtum, & ſequitur iuſtum: contemnenſq; mundum, accipit monachatum. Sicque diabolus conuictus, à cordis placito recedit: cõtriſtaturq;, quia vincere nõ potuit. Sed poſtquam ſperat diabolus, quia homo oblitus fuerit, quod antea ſic iudicauerat, putans eum in aliqua parte poſſe in-
B uenire immunitum, ad eundem locũ cordis reuertitur, renouatoq; placito, quaſi non rectè definito, conqueritur. Quòd ſi ille pro certo cognouerit, quia rectum iudicauit in eo, quod ſæculum relinquendum eſſe cenſuit; diabolus ſtatim non eſſe rectum reſpondet; vt eũ tam citò vel ita omnino deſereret: adhuc poſſe ſibijpſi, remanẽdo in ſęculo, indulgere, pauperibus, vel ſuis ad eum reſpiciẽtibus, ſubuenire. Sed ille, qui ſemel mundum, ipſumque diabolum rectè ſuperauit, non curat ea, quæ fraudulenter ei dicit, ſed firmum tenet. Quia quod ſemel iuſtè eſt ſtabilitum, nõ eſſe denuò deſtruẽdum. Et quod deniq; rectè definiuit relinquendum, nõ eſſe iterum appetendum. Sic enim facilè, Deo ſubueniente, diabolum poterit ſuperare.

Similitudo inter Deum, & aliquem Regem.

Caput LXXV.

DEus ipſe ſic inimicitias exercet aduerſus diabolum, quomodo Rex quidam cõtra principem quendam inimicum ſuum. Hic aũt Rex, habet in regno ſuo villam admodum amplam.

De regno, & villa, & caſtello, & Dongeone.

Caput LXXVI.

Dongeonẽ vocat arcem Eſt enim gallica dictio (dongeou) arcem ſignificans: ad quã, veluti ad locũ tutiorẽ, aut ciues aut milites ſeſe recipiunt.

IN villa verò Rex habet caſtellum quoddam, ſupra caſtellum autem vnum dongeonem. In villa, quædam domus ſunt validæ, plures inualidę In caſtello autem firmitas eſt tanta, vt ſi quis illuc cõfugerit, niſi inde redierit, ab aliquo lædi non poſſit. Tanta verò ſecuritas eſt in dongeone, vt ſi quis illuc ſemel poterit aſcendere, nunquam eum inde libeat redire. Hæc aũt omnia, ille Rex habet in poteſtate ſua. Inimicus verò eius eſt ita fortis, vt quicquid extra villã inuenit, ſine vllo obſtaculo cõprehẽſum abducit. In ipſam quoq; villã ſæpius intrat,
& domos, quas inuenit inualidas, violat, eoſq;, qui inhabitant, captiuos cum ſuis aſportat. Illas verò, C
quas firmas inuenit, poſtquam eas irrumpere nequit, ad extremum inuitus dimittit. In caſtellum quoq; non poteſt aſcendere, nec illuc confugientibus quicquam mali facere, niſi redierint ad prælium villę. Sed ſi amore ſuorum parentum redierint, quia eos audiunt occidi, & male tractari; & per foramẽ vel feneſtram curioſe reſpexerint, tũc eos facilè occidere, aut vulnerare poterit. Quapropter neceſſe eſt eis, vt nunquam ad clamorem parentum attendant, nec ad bellum reuertantur, aut reſpiciant: ſed ſemper, vt cęperunt, fugiant, donec ad ſummitatẽ dongionis peruenerint. Poſtquam enim illuc peruenerint, erunt omnino ſecuri. Itaq; Rex ille Deus eſt, qui cum diabolo bellum habet. Hic in ſuo regno habet Chriſtianiſmum, in Chriſtianiſmo verò monachatũ; ſupra monachatum, conuerſationem tantummodo Angelorum. In Chriſtianiſmo, quidam in virtutibus ſunt validi, plures verò inualidi. In monachatu autem firmitas eſt tanta, vt ſi quis illuc confugiens, monachus effectus fuerit; niſi inde pœnitendo redierit, à diabolo lædi non poſſit. In Angelorum verò conuerſatione, gaudium eſt ſecuritatis tantæ, vt quiſquis illuc aſcenderit, nolit inde vnquam redire. Hæc autem omnia, Rex idem Deus habet in poteſtate ſua. Inimicus verò eius, id eſt, diabolus, tantæ poteſtatis eſt, quòd omnes Iudęos atq; paganos, quos extra Chriſtianiſmum reperit, nullo obſiſtẽte rapit, & in infernum, demergit. In ipſum quoq; Chriſtianiſmum ſæpius intrat; & eos, quos debiles inuenit, tentando violat, animas quoq; corporibus inhabitantes, captiuas aſportat. Illos verò, qui fortes ſunt, & bene muniti, poſtquã eos ſuperare nequit, tandem, licet triſtis, dimittit. In monachatum quoq; non valet irrumpere; nec his, qui monachi effecti ſunt, quicquam facere ma- D
li; niſi ad ſeculum redierint corpore, vel aliqua parentum affectione.

Similitudo inter monachum, & potionem, & Abbatem, & medicum.

Cap. LXXVII.

ATtendant nouitij; quia ſic agit, qui monachatus accipit difficultatem, quomodo infirmus, qui grauem accipit potionem. Plerumq; etenim contingit, vt qui aliquam patitur infirmitatem corporis, potionem quærat, qua ab illa infirmitate curari valeat. Cùm enim medicus ei dicit, vt illam vel illam potionem accipiat, & ſic ſanari poterit, emit eam, vel gratis accipit datam. Sed cùm potio fortis, eius viſcera rimatur, membra omnia percurrit, malos humores contrahit; vires tollit, corpus diſſoluit, terræ infirmum proſternit, deſiderium maximum bibendi in eo accẽdit, vel dormiendi, vel foras ad ventum exeundi: eique medicus interdicit, comminans quia morietur, ſi hęc fecerit. Heu me infirmus, inquit, cur potionem hanc accepi? Malè mihi prius erat, & modo eſt peius. Heu quanto meo malo illos vidi, qui hoc conſilium mihi dederunt; nec mihi, quia hoc & hoc me oporteret pati, prædixerunt. Si enim hoc ſciuiſſem nunquam potionem accepiſſem. Sic & ſic iſte conqueritur, dum potione coarctatur. Cùm verò mali humores defluere cæperint, totumq; corpus paulatim leuiari, gaudet & exultat; quia talem potionẽ accepit, per quam ad priſtinam ſanitatem redire ſe ſentit, & homines qui hoc conſilium ei dederunt benedicit. Similiter verò multotiens accidit, vt aliquis, qui animæ ſuæ infirmitatem conſiderat, medicinam inde ſpiritualem quærat. Qua ab illa vitiorum ſuorum infirmi-

tate

tate mundari valeat. Cùmque ei aliquis ſpiritualis homo dicit, quod per monachatum poſſet ſaluari, dat quicquid habet, vt in monaſterio aliquo ſuſcipiatur, vel ei gratis aliquando conceditur, & ſuſcipitur. Sed cùm ordinis difficultas cogit eum vigilare, dum vellet dormire, eſurire, dum vellet edere: ſitire, dum vellet bibere, tacere, dũ vellet loqui; legere vel cãtare, dum vellet quieſcere, ſedere, cum vellet ſtare vel ambulare: aut ſtare vel ambulare, cùm vellet ſedere: iniurias ſuſtinere multas, propriam voluntatem ex toto deſerere: Me miſerum, inquit, hunc habitum quare ſuſcepi? Anteà malè agebam, ſed modo peius ago; quia tot & tanta, quæ mihi iubentur, adimplere non valeo; & vix niſi inuitus, aliquid boni perficere valeo. Quid igitur? Væ mihi, væ mihi. Vt quid his credidi, qui mihi hoc conſuluerunt? Putabam, quod omnes iſti homines eſſent ſancti. Hæc & his ſimilia nouitius dicit, dum ordo illi in principio videtur grauis. Sed poſtquam ſentit, & ſecum conſiderat, quia hæc vnanimiter patiendo, ſic omnia ſua poſſe aboleri peccata, ſicq; ſanitatem animæ citius recuperare, totum, quod antea graue vidèbatur, paulatim leue efficitur: & quaſi iam nihil malè habens, lætari incipit, Deo gratias agit, quia monachatum ſuſcipere meruerit, & omnes, qui tale conſilium ſibi dederunt, benedicit.

Contentio inter conuerſos monachos, & nutritos.
Caput LXXVIII.

VErùm, quia de conuerſis & nutritis congregatur ordo monachorum, dicendũ eſt, quod ſolet eſſe contentio quædam inter nutritos monachos & cõuerſos. Attendunt enim nutriti ſe nulla crimina commiſiſſe, nec ſe in ſeculi ſordibus coinquinaſſe, ſed quia mundã ab infantia vitam duxerunt, & in Dei ſeruitio ſemper laborauerunt: Illos verò è contrario vixiſſe, cõſiderant, & ideo meritò inferiores eſſe iudicant. At contra, cõuerſi, quia ſcientiam exteriorum habent, & res monaſterij ſapiẽter tractant, nutritis ipſis neceſſaria inueniunt, ordinem quoq; ſuũ feruentius plerumq; cuſtodiũt: illos verò parum in his valere conſiderant, ideo ſe meliores illis æſtimant, ſicq; alijs alij ſe præferũt, dum non ſuam, ſed aliorum infirmitatẽ attendũt. Sed ſi verè monachi eſſent, ſic eſſet inter eos, quomodo inter Angelos in cœlis, & homines ſanctos. Angeli enim ſunt quaſi nutriti, ſancti verò homines quaſi cõuerſi. Sed nec Angeli ſanctos deſpiciunt, quia tentationib. aliquando victi ſunt. nec ſancti Angelos, quia nullã, quam vincerent, paſſi ſunt tentationẽ. Si enim Michael diceret Petro: Tu Dominũ negaſti, poſſet Petrus reſpondere. Verũ quidem eſt, quod dicis, ſed tu pro Domino nunquam vel vnum colaphũ ſuſtinuiſti. Quod omnino non faciunt, ſed ita exiſtunt cõcordes, ac ſi omnes eſſẽt Angeli, vel homines. Sic ergo ſunt iſti, ac ſi nutriti ſint omnes, aut conuerſi.

Similitudo inter monachos, & Angelos & Deum.
Caput LXXIX.

SIc eſt inter monachorum congregationẽ in terris, & congregationẽ Angelorum in cęlis, quomodo inter eos, qui ſunt adhuc exterius in cella nouitiorum: & illos qui iam ſunt interius in congregatione monachorum, qui vt præualeant, in omnibus ſe perfectè cuſtodiunt. Hos enim Abbas per ſemetipſum iam omnia docuit, quæ vult eos obſeruare, illis verò magiſtros ex iſtis præponit, qui eos doceant, quæ debeant cuſtodire. Iſti iam probati ſunt in omni humilitate, & obedientia, & patientia, & obſeruatione omnium, quæ ordo expoſcit. Illi verò adhuc probandi ſunt, vtrum velint eſſe humiles, obedientes, patientes, & obſeruare omnia, quæ ordo requirit. Vnumquemque ergo illorum is qui eis magiſter deputatus eſt, probat, & arguendo, & increpando Plerumque etiam flagellãdo tentat, an aptus ad recipiendum in congregatione aliorum exiſtat. Quem ſi viderit cuncta patienter ſuſtinere, & aliorum conſortio per omnia dignum eſſe, venit ad Abbatem nuntians ei corã omni congregatione: Domine, (inquit) nouitius ille, quem mihi commiſiſti, ita perfectè ſe habet omnibus modis, quod iam eſt dignus inter nos eſſe, ſi iubetis. Quibus auditis, Abbas, aut eum recipit, communi conſilio fratrum, aut adhuc dimittit, ad exemplum aliorum nouitiorum. Sicq; de iſto nouitio condignè agitur, qui ſeruorum Dei conſortio iam dignus habetur. Illum autem nouitium, quem magiſter ſuus viderit inobedientem, impatientem, ſuperbum, ſuſceptione indignum; poſtquã eum diu tollerauerit, multiſque modis emendare tentauerit: tandem ſi nihil proficere poteſt, venit ad Abbatem, & talia ei refert: Domine, inquit, nouitius ille, quem habui, in cuſtodia, vt eũ docerem, quomodo poſſet eſſe dignus conuerſatione noſtra, ita peruerſe ſe habet in omnibus, quæ agit, vt nec inter reliquos nouitios dignus ſit conuerſari. Prouidere itaq; vobis conuenit, quid potius de eo faciendũ ſit. Ad hoc ille reſpondens, magiſtrũ hortatur, vt eum adhuc omnibus modis emẽdare conetur, dicens melius eſſe illũ inter reliquos tollerare, quam dimittere ad ſęculũ reuerti. Sicq; nouitius iſte, nec in congregatione recipitur, nec à cella nouitiorũ expellitur. Similiter ergo eſt conſiderandũ per omnia inter Deum, & Angelos, & monachos, quomodo inter illum Abbatem, & magiſtrum, atque nouitios monachos.

Similitudo inter Deum, & aliquem Imperatorem
Caput LXXX.

VIdendum eſt, ſic eſſe inter Deum, & homines & Angelos, quomodo inter Imperatorẽ terrenum, & ſibi obſequentes. Tria quippe ſunt genera hominum, quę terreno Imperatori ſeruiunt: Alij enim ſeruiũt ei pro terris, quas habent, nihil aliud quærentes, niſi quod tenent. Alij, qui terras recuperare volunt, quas eorum parentes aliqua ſua culpa perdiderunt. Alij verò pro ſolidatis tãtùm: Illos itaq; Dominus honeſtius tractat, qui nihil vnquam deliquerunt, nec aliud, quàm quòd habent, quærũt. Hi radicati ſunt, & fundati, nec euelli formidãt, dum ſe in voluntate Domini ſui conſeruãt: Illos verò, quorũ parentes ſibi peccauerũt, quique pro illorum hęreditate ſibi ſeruiũt, aliquãdo vilius tractat, modiſq; diuerſis tẽtat, videlicet cõuitiando, comminando, quædã grauia iubendo, quandoque etiam flagellando. Qui ſi hæc omnia humiliter ſuſtinuerint, & Domini ſui miſericordiam patienter expectauerint, tandem eis Dominus hæreditatem patrum ſuorum reddit Si verò noluerint hęc tollerare, nec ſuam valent hæreditatẽ recuperare, nec aliud vult eis Dominus dare. Illi autem, qui nihil aliud quærunt, quàm ſolidatas, & vt bene paſcantur; tamdiu Imperatori obſequuntur, quamdiu hæc eis largitur: Quæ ſi eis abundanter donauerit, laudant eũ, & dicunt: Verè Domino tali ſeruiẽdũ eſt, quia talia ſeruientib. ſibi confert. Si verò hęc illis dare deſtiterit, ſtatim recedũt ipſo vituperato, & incipiũt ſeruire ipſius inimico. Tria igitur hæc ſunt genera hominum, alicui terreno Imperatori militantium. Similiter autem tria ſunt genera eorum, qui ſuperno regi deſeruiũt. Primũ genus ſunt Angeli, qui æterna beatitudine ſtabiles;

sibi

A ſibi ſine omni intermiſſione ſunt ſeruientes. Aliud verò homines boni ſunt, qui inquantum, poſſunt, ſuæ voluntati obediunt: ſicque ad regnum cœlorum patris ſui Adæ culpa perditum, hæreditario iure peruenire contendunt. Tertium autem hi, qui tantum pro terrenis ſeruiunt commodis, quaſi milites ſtipendiarij. Sic ergo per omnia eſt, conſiderandum inter hæc tria genera & Deum, quomodo inter alia tria ſupradicta, & Imperatorē ſuum.

Quòd monacho proſit, ſi aliquod bonum inuitus faciat.

Caput LXXXI.

CОntingit aliquando quempiam ſic abundare humoribus malis, vt niſi ſecetur, aliter ſanari non poſſit. Vt ergo ab eis poſſit ex toto mundari, ſponte ſua prius ſe facit ligari: rogans etiam eos, qui eum ſecturi ſunt, vt non eū dimittant, quicquid ipſe dicat, donec eum perfectè ſecuerint. Cū ergo putredinem pungere cœperint, & reſecare, clamat, & dicit, ſe prius nihil mali habere; comminaturque eos, niſi eum dimiſerint, occidere. Sed illi, qui eum hoc dicere propter dolorem ſciūt, non verba illius attendunt, ſed vt cœperant, putredinē perfectè abſcindunt. Cùm autem ad plenu mundatus melius habuerit, eiſdem, quos antea minabatur occidere, gratias agit, quod non eum ad voluntatem ſuam dimiſerint. Quid ergo? Nunquid non ideo prodeſt ei ſectio, quia eam tollerauit inuitus, cùm ad eam tollerandam ſe fecit ligari voluntarius: Prodeſt reuera, quia per eam abſciſſa eſt infirmitas, & reparata eſt ſanitas. Similiter autem plerumque contingit, vt aliquis redundet vitijs, & intelligat, quod aliter ſaluari non valeat, niſi à ſe ferro diſtrictioris pœnitentiæ fuerint reſecata. Vt ergo inde purgari perfectè queat, alicui in mona-

B ſterio ſponte ſua ſe alligat. Profeſſionem etenim faciens, ibi ſtabilitatem, morumque ſuorum conuerſionem promittit; ſeque intra monaſterij clauſtra eo tenore recludit, vt medici ſpirituales, videlicet ſui paſtores, qui eum corrigere debent, quicquid ipſe poſtea dicat, non eum dimittant: ſed eius vitia reſecent & emendent. At plerumque cùm eum cœperint ad meliora ſtimulare, & eius vitia corripiendo reſecare, recalcitrat atque iraſcitur: dicens ſe non eſſe culpabilem, vnde reprehenditur: ipſoſque, qui eum arguunt, aliquando etiam perimere minatur. Hi verò, qui hoc eum proferre propter ordinis diſtrictionem cognoſcunt, non eum ideo dimittunt; ſed ab eo diſtrictè ſtultitiam, vt præualent, nunc hoc nunc illo modo abſcindunt, Cùm itaque fuerit emēdatus à vitijs, & mitior factus, ad ſe reuerſus eiſdem gratias reddit, quibus iraſcebatur, quod eum reprehendendo correxerint. Quid igitur? Nunquid non ideo ſibi proderit illa tanta diſtrictio, quia eam infirmitatem carnis inuitus ſuſtinuit, cùm ad eam ſufferendam ſponte ſua in monaſterio ſe alligauerit? Proderit vtique: quia & per eam liberatur ab omni infirmitate vitiorum; & redit ad veram ſanitatem virtutum. Sed dicet aliquis: Melius eſſet, vt Deo ſine profeſſione ſeruiret ſpontaneus, quam in monaſterio profeſſione ſe alligans, ſeruire cogeretur inuitus.

Quod magna ſit ſpes monachi profeſſi.

Caput LXXXII.

HVic autem eſt reſpondendum; quia tanta diſtantia eſt inter illum, qui non vult facere Deo promiſſionem ad ſeruiendum ſibi, & eū, qui libenter eam facit, quanta inter homines duos, qui ambo ex debito debent ſeruire Domino vni. Sed vnus eorum accedit ad Dominum, & dicit: Domine, ex toto corde tibi ſeruire volo, ſed me eſſe tibi fidelem promittere nolo. Quia ſi hoc tibi promitto, & poſtea tibi peccarem, grauius delinquēs, grauior vindicta dignus exiſterem. Quanto tamen C melius potero, ſeruiam tibi: ſed ſi quando peccauero tibi, iudica me, vt illum, qui ſe tibi eſſe fidelē minimè promiſit. Alter verò venit, & dicit: Domine, ex toto corde meo te diligo, tibique fidelitatem & ſubiectionem promitto: vt ſi aliquando fecero contra præceptum tuum, non me iudices vt alienum, ſed emendes vt proprium ſeruum. His itaque dictis, euenit, vt ambo idem peccatum poſtea faciant: ac deinde pœnitentes, ad miſericordiam Domini ſui veniant. Dicit itaque Dominus illi, qui ſibi fidelitatem promittere noluit. Quare hoc feciſti? At ille: Domine (inquit) confiteor, quia deliqui, ſed tamen me tibi non eſſe delicturum non promiſi. Sed ille: Ideone, inquit, noluiſti mihi fidelitatem promittere, vt poſſes contra me liberius peccare? Ergo & ego contra te, non vt erga meum, ſed vt aduerſus alienum agam, totumque, quod erit mei iuris, vſque ad vltimum quadrantem exigam. Hoc itaque iudicato, conuerſus ad alium, dicit: Et tu ſerue, qui mihi fidelitatem promiſeras, & ideo tibi magis cauere debueras, quare hoc feciſti? At ille: Domine, ait, confiteor reuera me deliquiſſe, tibique fidelitatem promiſiſſe. Sed poſtquam me pœnitet, quia deliqui, debeo ego peius pati, quia tibi fidelitatem antequam deliquiſſem promiſi, quàm ille, qui hanc tib non vult promittere, etiam poſtquam peccauit? Ideo quippe volui me eſſe tuum, vt ſi quando peccarem, nō me iudicares vt alienum, ſed emendares vt proprium. At Dominus: Ita eſt, inquit, vt dicis. Cùm ergo voluero de te vindictam accipiam, vt de meo. Sic autem & Deus, inter profeſſum monachū & nolētem profiteri, iudicat, ſi eos contra eum peccaſſe pœniteat. Non ſolùm autem profeſſum minus iudicat B non profeſſo, ſed etiā quolibet laico, adhuc in ſeculo conſtituto. Licet enim vterque idem peccatū committat, cùm ex corde monacho pœniteat deliquiſſe, cùmque ordinem, cui ſe ſubdidit, feruenti amore cuſtodiat, maiorem quàm laicus miſericordiam conſequetur, quantumlibet ille pœniteat ſecularibus adhuc detentus. Si verò pœnitere noluerit, maiori quàm laicus damnationi ſubiacebit.

Similitudo inter monachum peccantem, & laicum.

Caput LXXXIII.

QVòd vt apertius à ſimili videamus, homines duos vnius Domini ſeruos intueamur. Ambo itaque à Domino illo poſſeſſiones proprias obtineant ſibi, ſub iureiurando promiſſo; quod ei fideles exiſtant. Vnus tamen illorum conditione tali hoc faciat, vt ſi quid in eum quandoque delinquat, de proprio ſuo, pro vt fuerit iuſtum, ſibi emēdet. Alter verò Dominum ſuum adeo diligat, vt nihil proprium retinere: ſed omnibus ei dimiſſis, familiarius ſibi malit ſeruire. Hoc etiam pactum cum eo faciat, vt ſi aliquando quid contra eum cōmittat, de ſeipſo, non vt de re aliena, ſed vt de proprio, quam voluerit vindictam aſſumat. His igitur actis, ſi culpam eandem committit vterque, ac deinde pœnitentia ducti velint emendare, ſed ille de proprio, quod nec adhuc totū vult dare, pro illius culpę ſatisfactione: Iſte verò de ſeipſo, quoniā eū totum iam prius Domini ſui mācipauerat poteſtati: videatque Dominus, quòd ille tantum facere noluerit: etiam poſtquam ſibi peccauit, quantum iſte, priuſquàm in illum delinqueret, fecit. De quo, inquā, maiorē velle videtur habere miſericordiā, an cū illo videtur velle mitius agere, quàm cū illo quē operibus cōprobat ſe minus diligere?

Quod

A Quod ſi hűc velit altero durius arguere: Serue (inquiens) male, quanto mihi eras familiarior, tãto es culpabilior. Poteſt iſte ſibi ſic reſpondere; Domine (inquiens) verũ eſt, quod dicis. Sed quãdiu pœnitere nolui: ac poſtquam toto corde pœniteo, meq́; ipſum in emendationem trado, nũquid nam peius iſto debeo pati, qui nec illud, quod habet, tibi totum vult dare pro ſatisfactione ſui cõmiſſi? Iniuſtum ne tibi videtur, vt quia te magis dilexi, minorem debeã miſericordiam conſequi? Immo eo maiorem mihi facere debetes miſericordiã, quo nullã maiorem tibi facere poſſum ſatisfactionem? Quid aliud Dominus diceret, quàm quod veritas habet? Hunc ergo mitius iudicat, vt ex toto propriũ: Illum verò ſeuerius, vt minus ſibi priuatũ. Sic enim Deus celerius indulget monacho, qui ſe ei totum committit: quàm laico dare nolenti, ſe vel ſua, pro his quæ commiſit.

Similitudo inter monachum, & arborem.

Caput LXXXIIII.

Etenim rurſus à ſimili poteſt videri, acceptabilius eſſe Deo bonũ opus monachi, quàm hominis cuiuſquam ſecularis. Solet quippe accidere, duos eſſe homines ſub Domino vno, ſingulas habentes arbores in proprio ſolo. Arbores autem illę fructum ferunt bonum vtręq́;. Verũ quia illi Dominum inęqualiter diligunt, etiam ei de fructu earum impariter ſeruiunt. Vnus enim eorũ, quia minus eum diligit, cũ arboris ſuæ fructus fuerit maturus, colligit, fertq́; inde Domino ſuo, quantum ſibi fuerit viſum. Alter aũt adeò Dominum amat, vt ad eum veniens, arborem ipſam ei offerat. Domine (inquit) arborem habeo quandam, bonũ valde fructum ferentem; quæ ſi veſtræ congruit dig-
B nitati, malo eam veſtri eſſe iuris, quàm mei. Eã igitur offero vobis, vt amodò vobis fructificet ſoli. Ipſam quoque veſtro aſſignabo præpoſito, vt ex ea fructum colligat, indeq́; vobis, prout velle vos nouerit, diligenter deſeruiat. Sed & ego, quanta diligentia potero, eandem veſtrę voluntati cuſtodire curabo. Cuius igitur obſequium, Domino magis videtur eſſe acceptum? An illius, qui quantũcunque voluerit, dat ei de fructu propriæ arboris? Vel illius, qui arborem & fructum totaliter offert? Immo magis illius, qui arborem totam dat ei cũ fructu. Sic ergo & ſeruitium monachi, Deo eſt magis acceptum, quàm hominis ſecularis. Ipſi enim ſunt homines duo, qui ſub Deo, velut arbores quaſdam habent ſeipſos. Ipſi quoque vtrique, ſunt apti ad ferendum fructum operis boni. At quia nõ eodem modo diligunt Deum, nec ei pariter bene operando deſeruiunt. Secularis enim, quia eum minus diligit, tunc tantùm, cùm bene operãdi animum habuerit, boni operis offert Deo, quantum voluerit. Monachus verò eum diligit in tantum, vt ad eum accedens, totum ei offerat ſeipſum, factis ac verbis eum ſic alloquens: Domine (inquit) meæ hactenus poteſtatis eram: quodq́ue mihi libebat bonũ malumq́;, faciebam. Verùm, quia tuus omnino debeo eſſe, tibiq́ue ſoli tantùm bona opera fructificare, me totum tuę trado poteſtati, vt amodo tibi fructificem ſoli. Quod vt melius facere valeam, me vni ex Eccleſiæ prælatis ſubdam, qui me cuſtodiens, ea tantùm opera doceat facere, quæ tibi nouerit magis placere. Sed & ego pro modulo meo, meipſum cuſtodire ſtudebo. Cuius ergo munus magis Deo eſt acceptabilius? An illius, qui ſibi offert quædam ex operibus ſuis, plurima verò ſubtrahit? Immo illius magis, qui dat ei ſeipſum cum operibus ſuis cunctis. Nec ideo propria priuatur merce-
de, quia ſępe bonũ opus cogitur agere. Sicut enim
C is qui arborem totam commiſit præpoſito Domini ſui, vt ex ea fructum colligeret, ex quo & Domino ſuo, prout eum velle noſſet, deſeruiret. Vt (inquam) proprium non perdit meritum; ſi ille colligit fructum, priuſquam mature ſcat, aut in arbore dimittat è contra, donec putreſcat. Sic monachus, qui ſe totum commiſit prælato, vt eum cuſtodiret ea opera tantùm ab eo agenda exiget, quę Deo placere potius noſſet. Sic (inquam) proprium nõ perdit mercedem, ſi quid operis boni agere cogatur, antequam velit: vel è contra prohibeatur, cũ agere velit, donec & ipſam amittat volũtatẽ agendi. Nõ ergo omittere debet, quicquid boni prælatus ei pręcipiat, vel præſumere vt agat, à quibuſcunq́; eum prohibeat. Eſt enim illius præuidere, quid pręcipiat, quidue prohibeat, huius verò, ſequi eum in bono per omnia.

Similitudo inter matronam, & diuinam voluntatem.

Caput LXXXV.

Accidit quandoq́; matronã aliquã, filias cum ancillis magiſtrę commendare, vt eas opera mulieribus congrua doceat. Illis verò præcepit, vt ei cunctę obediant: quodq́; ſibi faciendum iniunxerit, expeditè adimpleant. Hoc itaque diſpoſito, magiſtra eas in vnum congregat, & iniungit cuiq́; quid agere debeat, & ne foras egrediãtur, obſeruat.

De filiabus matronæ. *Caput* LXXXVI

Qvibus ita ſub magiſterio aſtrictis, bonæ quidem filiæ per omnia ſibi obtemperant, ſed nec abeundi foras licentiam quærere curant.

De Ancillis eius bonis.

Caput LXXXVII.

Ancillæ verò ſimiliter faciunt excepto quod inſtabiliores exiſtunt. Quia enim tædet eas in cuſtodia diutius eſſe, licẽtiã foras exeundi quærunt quandoque. Quam ſi fortè obtinere non valent, non inde triſtantur, vel murmurant; tantũ dicunt, quia datam libenter acciperent. Quod ſi eis conceſſum fuerit, egrediuntur, quo eis viſum fuerit, ceſſantq́; interim ab operibus ſuis.

De ancilla latrone.

Caput XXXXIII

Inter eas autem quandoque eſt latro quædam, præceptis magiſtræ vix obedire volens. Hæc igitur, quia cuſtodia tædio ſemper ei exiſtit, licentiam exeundi ſæpius quærit, & cauſas, quæ rationabiles videantur, aduenit. Quam ſi obtinere non poteſt, contriſtatur vehementer, & dolet: ſuęq́; magiſtræ, ſi audet, durius reſpondet. Si verò aperta cauſa ei non fuerit, ei occultè detrahit, quodq́ue faciebat opus, intermittit. Quod ſi operari iuſſa fuerit, prætendit protinus, quod ſit infirma. Ac ſi quãdo ſe ſolam viderit, protinus exilit, oſtium petit, huc illucq́ue circumſpicit, mandat illi vel illi licẽtiam quærere ſecum loquendi. Quod ſi in hoc reperta fuerit, atque correpta; proſilit ſtatim in huiuſmodi verba: Quid (inquit) feci, quòd ſic debeam corripi? Quæ dura viſa ſum agere, quia inferuntur mihi contumeliæ? Sed iam ſatis apertum videtur, quàm iniuſtè contra me agant. Itaque reſidet mæſta, dolens, quòd ita ſit reprehenſa. At poſtquam ad modicum ille dolor recedit, maturitatem quandam prætendit. Cùmque æſtimat, quod ab alijs reputetur matura, licentiam rurſus quærere tentat: Quàm ſi habere nequiuerit, protinus ſubdit. Stultus eſt, inquit, qui bene agit: cùm æquè boni tractentur

vt ma-

A vt mali. Quod ſi licentiam habere poterit, foras confeſtim egreditur, huc illucq́; vagatur, iuuenum conſortia expetit, multa non agenda committit. Vt ergo hac ſimilitudine poteſt colligi, tria ſunt genera voluntatis in ſubditis.

De obedientia, licentia, & inobedientia.

Caput LXXXIX.

HOrum autem primum obedientia, ſecundùm licentia, tertium inobedientia dici poteſt. Hæc verò genera omnia inueniri poſſunt in monachis quos matrona quædam magiſtræ cuidã commendauit, id eſt, voluntas diuina volũtati Abbatis eorum ſuppoſuit. Licentia quippe multos decipit. Obedientia verò & inobedientia, contraria ſunt. harum media, licentia eſt. Is ergo, quem obedientia conſtringit clauſtra non egredi, vult tamen exire, regulæque diſtinctionem libenter declinare, quamuis nolit ſine licentia id præſumere, & ideirco actum ſuum licentia qua præualet, conatur defendere, peccatum profectò habet ex illa illicita voluntate. Nõ enim poſtquam mortuus eſt mundo, clauſtrum ſubijt ad mũdi negotia, vel voluntate, vllatenus redire debuit, velle tamen ſuum non niſi permiſſus, facto implere vult. Obedientia ergo, quam in hoc amplexus eſt, ipſum factum excuſabit: ſed velle, quod contra obedientiam habuit, periculoſum (niſi pœnituerit) illi erit. Quod nonnulli minus attendentes, licentia, quã pro implenda voluntate ſua expetunt, ſæpe falluntur. Vt igitur breuiter loquar & ſuccinctè, ſub ipſa obedientia viuentes, ſunt matronæ regalis filiæ. Ancillarum verò nomine, licentiæ adhærentes accipe. Inobedientia verò quæ dicitur & ipſa latro, rebelles deſignantur in ordine monaſtico.

B *Similitudo inter monachum, & denarium.*

Caput XC.

RVrſus à ſimili poſſumus videre, quæ in perfecto monacho debeant eſſe. Tria cuiq; bono inſunt denario, quæ cuiq; bono & perfecto debet ineſſe monacho. Denarius quippe bonus puro ex ære, recto pondere, monetaque legitima, debet cõſtare, Si enim vnum ex his defuerit, venalis eſſe nõ poterit. Vt ergo venalis valeat eſſe, hæc tria pariter debet habere Hæc quoque debet habere & monachus, vt verè monachus eſſe reputetur Eius quippe metalli puritas, pura eſt eius obedientia, nulla enim inobedientiæ impuritas. ſed ſola in eo debet eſſe obedientia. Rectum verò illius pondus, ſtabilitas eſt propoſiti eius. Non enim leuiter exuſilari debet ab eo quod cœperit, ſed vſq; in finem perſeuerare ſtabilis. Illius autem moneta, habitus eſt monachalis, atq; tonſura, ante & retro, & his conſimilia. Sicut enim denarius à moneta dignoſcitur, cuius ſit regionis: ſic ab iſtis monachus cuius ſit ordinis Is autem monachus, qui adeò eſt ſenex, vt ante & retro iam nequeat inclinare, denario illi eſt ſimilis, cuius monetam temporis antiquitas iam deleuit. Iſte verò, qui habitum monachalem non adhuc, ſed vitam ſuſcepit, & ideo nomen non habet monachi) aſſimulatur nummo ponderoſo, monetam tamen non habenti, & ideo non æque venali. Verùm ſicut qui theſaurum congregare deſiderat, huiuſmodi nummum, ita vt habentem monetam, amat: ſic Deus, qui theſauro cœleſti nos omnes reponere cupit, huiuſmodi hominem, æquè vt habitum monachi habentem, ibi reponit Quem autem viderit habitum quidem monachalem habere, ſed ex ære impuro, id eſt, inobedientem eſſe, hũc theſauro cœleſti nunquam reponit, ſicut nullus denarium falſum, licet aptè monetatum, ſuo theſauro reponere quærit. Quem verò viderit obedientem eſſe, etſi aliquando fragilitate peccet humanã, non hunc tamen repellit, ſi verè pœniteat. Vt enim à valido denar o, denarius falſus, ſic à perfecto, differt monachus imperfectus. Inualidus enim denarius minus habet pódus, quàm debeat habere, ſed illud, quod habet, puro ex ære conſtat. Falſus verò tandem, quam bonus, monetam prætendit, ſed interius latet falſitas æris Sic falſus monachus eundẽ quem perfectus, habitum habet: ſed inobedientiæ falſitas, interius latet. Debilis verò, ſed obediens, licet non tantam. quin aliquando cadat, habeat ſtabilitatem, obedientiæ tamen retinet puritatẽ. Mox etenim pœnitet eum, quia deliquit: quodque ei præcipitur, pura obedientia facit. Ille ergo, vt denarius falſus, à cœleſti theſauro repellitur, hic verò, pro ſui modulo vigoris, ibi reponitur. Nihil igitur cuiquam prodeſt habitum monachi exteriorẽ habere, ſi non ſtuduerit & interiorem retinere Duo quippe ſunt ordinis genera, viro religioſo conuenientia. Vnum exterius, quo religioſus videtur, aliud verò interius, quo religioſus habetur. Et illud quidem exterius, facticij: hoc verò interius, naturalis eſt ordinis. Facticius quippe ordo facticiæ ſunt conſuetudines, vt in ordine monachorum inueniuntur plures. Has etenim homines adinuenerunt, quibuſdam de cauſis rationabilibus ſeruandas inſtituerunt. Naturalis verò ordinis, naturales ſunt virtutes, vt humilitas, charitas, & aliæ plures. Has enim Deus, ipſi naturaliter indidit homini, ſuæque cauſa ſalutis ſeruandas mandauit. Ille itaque facticius ordo ſine iſto, nihil homini prodeſt, iſte verò ſine illo, etiam ſaluare hominem poteſt. vt tamen ſeruari valeat iſte, valde neceſſarius ſibi eſt & ille.

D *De ſimilitudine inter corrigiam, & ſotularem: & inter ordinem facticium, & naturalem.*

Caput XCI.

SIC enim eſt inter ordinem facticium & naturalem, quomodo inter corrigiam & ſotularem. Corrigia namq; ſola colligata pedi, nullo eſt munimento pedi; imò magis inconueniens videtur eſſe, ſi ibi ſola circumligetur. Sotularis verò, etiam ſolus pedem munit, ſatiſque decenter conuenit ei: ne tamen cadat, vel tortus fiat, neceſſaria ſibi eſt corrigia, vt ligetur ex ea. Sic licet facticius ordo nihil ſolus proſit, ſed magis dedeceat; naturalis verò ſine illo, & proſit & deceat; vt tamen iſte firmius teneatur, neceſſarius ille ſibi habetur. Hinc quippe eſt, quòd qui religionem interius ſeruare deſiderat, habitu monachali exterius ſe alligat, qui quòd exterius demonſtrat, ſemper eũ eſſe arguat. Quia ſi poſtea noluerit hoc eſſe, magis eum dedecet habitus iſte. Si enim (verbi gratia) monachus ſuperbus fuerit, qui habitu exteriori humilitatem prætendit, multo inconuenientius eſſe videtur, quàm ſi careret humilitatis habitu. Decet igitur vt quod oſtendit exterius, ſtudeat & habere interius. Nihil enim penè exterius habet in habitu, vel poſſeſſione ſine conſuetudine, quod non eum commoneat aliquid interius habere.

De veſtibus monachi. *Cap.* XCII.

QVód enim viles nigraſq; fert veſtes, vt ſe vilẽ reputet peccatorem commonet. Quòd verò eiſdem, à capite vſq; ad pedes tegitur, hoc eum facere, à principio vitæ vſq; ad finẽ, hortatur. Hæc enim eſt talaris tunica & polymita, quam filio ſuo Ioſeph feciſſe legitur Iacob patriarcha. Quòd autem eædem in modum ſunt crucis, eum ſemper habe-

A habere commonet memoriam Dominicæ paſſionis.

De corona & tonſura monachi.

Caput XCIII.

COrona denique capillorumque tonſura, eum eſſe ſacerdotem & regem demonſtrat. Sacerdotes quippe in lege, mitra tegebāt caput, ad ſimilitudinem cuius, & huic caput raditur. Reges aūt coronis vtuntur, ad cuius ſimilitudinē, huius capilli tondentur. Hæc itaq; coarctant eum, vt Sacerdotis & Regis gerat officium.

De ſpirituali ſacrificio monachorum.

Caput XCIIII.

OFficium ſimiliter ſacerdotis erat in lege, generis diuerſi pecora mactare: huius ergo ſimiliter officium debet eſſe, leonem iræ & crudelitatis interficere, lupum rapacitatis, taurum ferocitatis, vulpem aſtutiæ, hircum immunditiæ, glirem ſomnolentiæ, equum & mulum luxuriæ, aſinū pigritiæ, aliaq; beſtialia vitia occidere. Regis aūt officium proprium eſt regere regnum; hoſtes inde propellere: ne iuſto iniuſtus iniuriam faciat prouidere, malis depreſſis, bonos exaltare. Hoc itaq; officium debet eſſe monachi, vt ſuæ mentis regnum regat, & corporis. Hinc enim omnia expellere debet vitia; prouidere, ne malus bono appetitus reſiſtat, ſed vt bonus malum ſibi ſemper ſubijciat. Quicquid poſtremò exterius oſtendit in habitu, vel in conſuetudine, vel & in ipſa profeſſione, ſtudeat etiam interius habere. Alioquin, nihil ſibi corona ſiue tonſura proderit, vlluſue habitus monachalis. At ſunt pleriqne, qui facticio ordini imputant,
B quod naturalem non ſeruant. Dicunt enim bono animo ſe pati non poſſe, quod eis imponantur cōſuetudines tantæ Queruntur etiam, quod in ſeculo meliores fuerint, eoſq; monachatus deteriores effecerit. Verùm quiſquis hoc dicit, denario falſo eſt ſimilis.

Similitudo inter monachatum & ignem.

Caput XCV.

FAlſus quippe denarius, bonus plerumq; eſſe videtur, at ſi in ignem fuerit miſſus, protinus falſus eſſe probatur. Sic plerumq; malè morigeratus homo, bonis eſſe moribus videtur in ſeculo; verùm ſi rigorem arripuerit aliquo inſtinctu monachatus, culpiſq; poſtmodum exigentibus regulariter fuerit increpatus, protinus probatur nō eſſe quod videbatur. Qui enim humilis videbatur eſſe & patiens, mox ſuperbus inuenitur & impatiens. Quod ſi hoc imputauerit ordini, tale eſt ac ſi denarius dicat igni, tu me falſum feciſti. Non aūt falſum eum fecit, ſed quod erat, oſtendit. Sic denique iſtum nō ordo malè morigeratum effecit, ſed quia hoc iam eſſet, declarauit. Non igitur ordinem ſed ſeipſum accuſet, moreſq; peruerſos in bonos commutet. Niſi enim eſſe bonis moribus videatur, bonà, ſi qua exterius agit, paruipenduntur.

De interiori virtute, & exteriori.

Caput XCVI.

DVo quippe virtutis ſunt genera, quæ inter ſe ſic differūt, vt corpus & anima. Vnum enim interius, & inuiſibile: Aliud verò exterius eſt, atq; viſibile. Interius namq; eſt charitas, humilitas, patientia, benignitas, cæteraq; ſimilia: Exterius verò, ieiunare, eleemoſynas dare, in orationibus vigilare, lachrymari, aliaq; huiuſmodi. At ſicut corpus ſine anima nō diu ſubſiſtere valet, anima verò ſine corpore eſſe poteſt: ſic exterius genus ſine interiori nō diu ſubſiſtit, cùm hoc interius faciat ſine exteriori.
C
Diu enim charitatem habere quis poteſt, etiam ſi non ieiunet, cùm diu pro Deo ieiunare non poſſit, ſi eum non amet. Vt tamen plerumq; ſpiritus malignus corpus aſſumit, illudq; vegetando ſubſiſtere facit: ſic inanis gloria cor hominis intrat, illudq; virtutis genus exterius ſimulat. Sicut enim charitas ieiunare, ſic & inanis gloria facit. At ſicut corp⁹ exanimatum citò fœtet, & contemnitur, ſic exterius genus ſine interiori Deo & Angelis diſplicet. Cùm enim quiſpiam ieiunio quidem intentus, ſed iraſci facilè videtur: ſi de ieiunio laudetur ab aliquo, confeſtim reſpōdetur ab altero. Quis, inquit, de illius curet ieiunio, qui ſic inflatur pro nihilo? Si aūt frequentius manducaret, ſed humilis & patiens eſſet, rectè videretur. Sed ſi, qui non ieiunat, ab aliquo reprehendatur, ilico ab altero reſpondetur: Bene vtiq;, vt manducet, promeretur, qui adeo patiens eſt, & benignus.

Similitudo inter monachum & hortulanum

Caput XCVII.

SCiendum eſt ad virtutes tendenti, quòd agere debeat more boni hortulani. Hortulanus quippe, qui plantare appetit herbas, prius terrę naturā conſiderat, vbi eas plantet. Niſi enim terræ earum natura conuenerit, creſcere vel fructificare nullatenus poterunt. Sic qui virtutum facere vult plantarium, quo in loco plantet eas, ſibi eſt præuidendum. Si enim locus fuerit vitioſus, & ipſæ virtutes in vitia redigentur.

De ædificante domum: & quod ſuperbia ſit vallis maxima, beſtijs vitiorum plena.

Cap. XCVIII.

RVrſus ſic eum agere decet, velut qui domum ædificare debet. Qui enim ædificium facere vult ſtabile, ſoliditatem prius conſiderat terrę, quo ſcilicet fundamentum firmum ſupponere, parietē erigere, tectum ſuperimponere, tutuſq; intus poſſit inhabitare Sic qui virtutum vult facere ędificium, quo ſecurus inhabitet ab inſidijs dęmonum; quo in loco ſui conſtruat illud, ſibi eſt præuidendum. Si enim locus eius non fuerit firmus, nec ædificium diu ſubſiſtere poterit. Hoc itaq; ſolum vel terra bona, eſt humilitas, cuius cunctis virtutibus congruit natura, eaſq; velut firmum fundamentum ſuſtētat. D

De monte humilitatis, & ſeptem gradibus eius.

Caput XCIX.

NOn eſt in altum eleuata ſuperbia, ſicut quidā putant, ſed demiſſa eſt, & vallis maxima, beſtijs vitiorum plena, & caligine tenebrarum denſiſſima. Nam quanto amplius quis ſuperbia inuoluitur, tanto lucem veritatis minus intuetur. Nec clarè iuſtum ab iniuſto, quamdiu in tenebris, id eſt, in cæcitate cordis ſui iacet, diſcernere ſuperbus poteſt, ſed quæ ſunt diſtorta, æquè ſectatur, vt recta. Vnde fit, vt in valle iſta tenebroſa vitiorum, ſit copia quaſi beſtiarum crudelium multitudo magna. Nam leones crudelitatis, vulpes calliditatis, ſerpētes quoq; venenoſæ inuidiæ, ranæ garrulitatis & iracundiæ, cętera etiam vitiorum animal a ſolent ibi abundare. Quæ quāto plus cuiq; familiares habentur, tanto minus, quàm ſint crudeles, videntur. Conſuetudo enim vitij eſt, vt nō facile videatur ab illo, qui eo premitur: Sed mox vt ceſſauerit, & ab eo ſe alienauerit, tunc demū conſiderat, in quanta fęditate & miſeria iacuerit, & quā graues morſus malarum beſtiarum tollerauerit. Humilitas autem mons magnus eſt, in cuius ſummitate lux eſt non modica, & honeſtarum perſonarum, id eſt, ſancta-

A rum virtutum pulcherrima turba. Sed quicunque ad hunc peruenire deſiderat, neceſſe eſt, vt per gradus quoſdam aſcendat, ſi hunc montem agnoſcere *& in habitare affectat.*

Primus gradus humilitatis. Caput C.

PRimus itaque gradus in monte humilitatis, eſt cognitio ſui. Hunc vnuſquiſque ſic debet habere, vt ſe inferiorem omnibus iudicet, imitans Apoſtolum, qui ſe omnium ſuorum coapoſtolorum dixit eſſe minimum. Nam ſi eſſet aliquis homo, qui ita peccaſſet, vt Dominus eius ſibi iuſto iudicio pedes & manus amputare, oculos eruere, & totum corpus dilaniare poſſet, nec tamen faceret, ſed ex ſua miſericordia illum tolleraret, vehementer ſe Domini ſui debitorem cognoſcere deberet; & eo magis humiliari, quo ſe minus perpenderet meruiſſe à Domino ſic tollerari. Nos igitur Dominum noſtrum in multis offendimus omnes: & in tantum, vt nos ex vindicta iuſtitiæ ſuæ, membratim poſſet dilaniare, aut iugi languore, in præſenti affligere: aut pœnis poſtmodum æternis tradere.

1.Cor. 2.

Luc.3.

Quod qui in Deum peccat, omnem creaturam contra ſe excitat. Caput. CI.

EX qua offenſione, non ſolùm iram Dei promeruimus, ſed etiam totam creaturam aduerſum nos excitauimus. Etenim ſi ſeruus alicuius à Domino ſuo recederet, & inimico Domini ſui adhęreret, non ſolum ipſum Dominum exacerbaret, ſed & totam eius familiam iuſtiſſime irritaret. Cũ igitur Dominum creatorem cunctorum offenderimus aduerſum nos omnem creaturam, quantum ſpectat ad meritum noſtrum, in iram commouimus. Poteſt ergo nobis iuſta conſideratione terra dicere, Non debeo vos ſuſtinere, ſed potius abſorbere, quoniam à creatore meo, non timuiſtis peccando recedere, & inimico eius, diabolo ſeruire & adhærere. Poteſt etiam cibus dicere, & potus; Non meruiſtis, vt vos paſcere debeamus; immo potius, vt confuſionem & necem vobis præparemus. Ab illo enim peccando receſſiſtis, per quem nec ales eſurit. Sol quoque: Vobis ad ſalutem non debeo lucere, ſed ad vindictam Domini mei, qui eſt lux lucis & fons luminis, penitus coercere. Sic & ſingulę quæque creaturæ, contra nos poſſunt ſurgere irrefragabili ratione. Proinde expedit nobis humiliari ne diu dilata vindicta, tanto acrius adueniẽdo mala noſtra puniat, quanto diutius tollerauit, quod punire poterat. Vt ergo humiliemur, quid ſimus, quid vel quales nati fuerimus, vel quid fecerimus, mente pertractemus, & nos viles peccatores, multoque ſupplicio digniſſimos fore cognoſcemus. Qui ſe ergo talem iudicat, iam in primo gradu humilitatis ſtat.

B

Secundus gradus humilitatis. Caput CII.

SEcundus gradus, eſt dolor. Nam ſunt nonnulli qui ſe peccatores eſſe cognoſcunt & fatentur, ſed nullum inde dolorem habere dignoſcuntur; quibus neceſſe eſt, vt doleant, ſi veniam mereri deſiderant; Quia non valet ad ſalutem, vt ſe cognoſcat quis peccatorem, niſi inde habeat & dolorem. Nam ſi Domino ſuo aliquis peccaret, & inde dolorem non haberet, quid putas Dominus eius de eo diceret? Quomodo ei offenſam poſſet dimittere, quandiu eum pro offenſione ſua, nequaquam ſciret dolorem habere? Ridiculum potius quam aliud, videretur, ſi veniam peteret de hoc, vnde ſe non dolere fateretur. Neceſſe eſt enim vt dolorem habeat, quiſquis de perpetratis culpis veniam conſequi deſiderat.

Tertius gradus humilitatis. Caput CIII. C

DEinde ſequitur confeſſio: vt ſcilicet, qualiter ſe peccatorem cognoſcat, & doleat, confiteri ſtudeat. Multi enim ſunt, qui ſe peccaſſe cognoſcunt; & dolent, & tamen celant, quoniam quidem hoc confiteri, erubeſcentes non audent. Et quia ſciunt confeſſionem neceſſariam ad ſalutem fore, in cordibus ſuis coram Deo pœnitent, & illi confiteri proponunt, multoque maiorem pœnitentiã agunt quam ſi confiterentur, eiſque iniungeret aliquis ſacerdotum. Verum in hac re penitus decipiuntur, quia nullus Deo quicquam confiteri poteſt, quod ipſe ignoret. *Omnia enim ei nuda ſunt & aperta.* Vult itaque Deus, vt quicunque ei peccauerit, ac ſi ipſe neſciret, ita ſuo loco alij neſcienti confiteri ne diſſimulet: quatenus hoc iudicio manifeſtè comprobet, quod ſi Deus hoc ignoraret, ipſe veraciter ei manifeſtaret. Ad hoc: ſi is, qui maiorem pœnitentiam, ex proprio arbitrio non confeſſus vult agere, quam aliquis, ſi cõfiteretur, vellet ei imponere: putat maius quid ſe feciſſe ex propria voluntate, quam ſi confiteretur: penſet apud ſe, quid ſibi plus conſtiterit, an confiteri, & paruam pœnitentiam agere, an ſine confeſſione ſpontanea voluntate longò tempore pœnitere. Cumque magis elegit pœnitentiam protelare, quam reatum ſuum per confeſſionem manifeſtare, agnoſcat pro certo, quia nondum vere confeſſioni illam ſuam ſpontaneam pœnitentiam, quantumcunque grauis fuerit, adæquauit. Quoniam quidem, necdum ſibi tantum conſtiti: greuiter clam pœnituiſſe, quantum confeſſionem, cui eam facere debuit, feciſſe. Quare, minus, eſt ſemper quemlibet grauiter ſine confeſſione pœnitere, quam puro ex corde confeſſionem facere.

De confeſ.

Quartus gradus humilitatis. Caput CIV. D

CVm itaque tres gradus in monte humilitatis habeamus, ſequitur perſuaſio, quę vnicuique habenda eſt, quartus videlicet iam prælibatæ virtutis gradus. Cùm enim neceſſarium ſit vt confiteamur, ſciendum eſt, quod ita confiteri debemus, vt hoc ipſum quod confitemur, ita eſſe perſuadeamus. Tunc etenim pura eſt confeſſio, ſi eam ſequitur voluntaria perſuaſio.

Quintus gradus humilitatis Caput CV.

QVinto igitur gradui confeſſio apponatur, vt ſcilicet, qualem ſe quis cogonſcit dolet, confitetur & ſuadet, talem quoque ſe ab alijs concedat iudicari. Sunt enim plerique ſatis ſemetipſos iudicantes, ſed nequaquam poſſunt ab alijs pati iudicari, vituperari. Qui enim vt ad mõtem verè humilitatis aſcendant, ijs neceſſe eſt, vt ſicut ſemetipſos deſpiciendos iudicant; ſic etiam alios, ſi ſe iudicando deſpexerint, tolerare ſciant. Quare opus eſt patientia, quæ ſexto loco eſt exponenda, & apponenda.

Sextus gradus humilitatis. Caput CVI.

HAec itaque vnicuique familiaris ſic eſſe debet, vt quandocumque ei aliqua iniuria fit: ita eam ſuſcipiat patienter, quaſi commodum ſibi magnum fieret. Profecto, ſi aliquis ſeruorum alicuius diſcreti hominis peccaſſet, & dum ſibi exinde fierent multæ moleſtiæ, non reclamaret, ſed potius iuſtè talia pati ſe diceret, citius apud Dominũ miſericordiam inueniret. Nos itaque, qui multa cõtra creatorem noſtrum commiſimus, tanto ſtudioſius humiliari debemus, quanto magis indulgentia eius nos indigere videmus.

Septimus gradus humilitatis. Caput CVII.

Nec

A NEc ſolum abſque murmuratione pati debemus moleſtias, ſed vt etiam grauiter puniamur ad vindictam Dei amemus. Amor enim ſupremus montis humilitatis gradus eſſe videtur. Quoniam tunc quidem eſt Deo grata ſatisfactio, cum in eius mente, qui ſatisfacit, nulla manet murmuratio, ſed pia iugiter feruet dilectio.

Recapitulatio graduum humilitatū.

Caput CVIII.

1. Cognitio ſui. 2. dolor. 3. Confeſſio. 4. perſuaſio. 5. Cōceſſio. 6. Patentia. 7. Amor.

QVod autem ſuperius dilatè per partes oſtendimus, nunc eadem breuiter & ſummatim ſub exemplo colligamus. Si enim Dominus quiſpiam ſeruum haberet, quem pro culpa ſua tradere morti deberet: poſitaque ratione cum eo, ſuam ſeruus culpam occultare, velut in tenebris, vellet: Aut ſi cognoſceret (quod eſt primus humilitatis gradus) non inde doleret: Aut ſi doleret (quod eſt ſecundus) coram alijs, Domino licet iubente, confiteri nollet: Aut ſi confiteretur (quod eſt tertius) perſuadere nollet, vt hoc ita crederetur: Aut ſi vellet inde culpabilis credi (quod eſt quartus) pati tamen nollet, vt diceretur culpabilis: Aut ſi hoc ſibi dici pateretur) quod eſt quintus) non tamen pati vellet, vt ſicut culpabilis tractaretur: Aut ſi hoc pateretur (quod eſt ſextus) non ita tamen tractari amaret (aut amare non poſſet (quod eſt ſeptimus) licet hoc velle Dominum ſuum ſciret; non ei profectò culpam illam Dominus dimitteret, immo magis vt iniquum ſeruum eum puniret. Sic nec noſtras nobis culpas Dominus dimittet, ſi non nos gradibus ijſdem humilitauerimus, ſicut ipſe iubet.

B *Quomodo vnuſquiſque, ſe minorem omnibus putet.*

Caput CIX.

VErùm, quia nonnunquam ideo extollimur, quia nos alijs non rectè comparamus, videndum eſt nobis, quo id modo facere debeamus. Si enim nos alijs volumus comparare, ea tantùm debemus conſiderare, quæ à nobis ſunt in nobis, non à Deo quaſi præſtita nobis. Sic namque agit, qui de bonis à Deo ſibi collatis & præſtitis, ſuper alium extollitur, velut qui veſtibus alienis indutus gloriatur. Non ergo hæc, aliorum bonis comparare debemus, ſed mala tantùm noſtra, quæ à nobis ſunt, in nobis habemus. Quod ſi fecerimus, mala videlicet noſtra bonis aliorum vt conferamus, nos inferiores eſſe cæteris omnibus nobis ipſis videbimur. Quod contra; quia ſuperbi faciunt, etiam ſi ſint omnibus deteriores, cunctis tamen ſe iudicant eſſe meliores. Sua enim bona tantùm attendentes; aliorum malis comparant, quorum mala nullatenus conſiderare deberent.

Quòd obſit conſideratio alterius peccati.

Caput CX.

COnſideratio namque, vel cognitio alieni peccati, mala multa in diuerſis parit. Si enim peccator eſt, qui alterius culpam conſiderat, malo illius exemplo, in ſuo peccato perſeuerat. Si verò pœnitens à peccato, à pœnitentia frigeſcit, eodem exemplo. Quod ſi eodem peccato, vel etiam alieno tentabatur, facilius illius exemplo ſuperatur. Si autem tentatione carebat, eo ipſo tentatur, quòd vitium illius conſiderat. Si verò iuſtus præferendo ſe illi, in ſuperbiam extollitur, quem ſi diligebat, húc eum incipit habere odio. Non ergo facilè conſideranda eſt alterius culpa, cuius conſideratio tot generat mala. Virtus verò illius ſemper debet attendi; quia eius conſideratio per contrarium vadit. Ipſa namque peccatorem conuerti, pœnitentem pœnitere, magis tentatum tentationi reſiſtere, non tētatum ſic permanere, iuſtum humiliari, diligentem verò magis diligere facit. Alterius igitur virtutem non vitium, ſuumque vitium non virtutem attendere debet, quiſquis ad culmen humilitatis aſcendere ſtudet. C

De duabus ſororibus hunc montem cuſtodientibus.

Caput CXI.

HVius autem humilitatis pulcherrimi montis, duæ ſorores ſunt cuſtodes: verecundia ſcilicet, quæ eſt apud Deum, & verecundia, quę eſt apud homines. Nam cùm tentatur aliquis, ſi ante mentis ſuæ oculos, has duas ſorores firmiter reduxerit, hanc facilè ſuperare poterit. Sic enim ſibijpſi loqui debet.

De verecundia, quæ eſt apud Deum.

Caput CXII.

SI ego hoc peccatum vel illud fecero, quomodo ante Deum & ſanctos eius Angelos, qui me vident, oculos meos leuare potero? Quid dicam, cū peccatum meum in die iudicij omnis creatura videbit, Boni, & mali Angeli, id eſt, diaboli, me accuſabunt. Nequaquam peccabo: imò propter te Domine morte afficiar tota die, cuſtodiamq; vias meas, vt in anima non delinquam. Sic igitur ſibi vnuſquiſque proponat: ſic ſemetipſum conſideret, ſic ſe ab irruentibus beſtijs eruat. Sed conſiderandum; quia verecundia, quæ eſt ante Deum, ſemper eſt libera, & cuſtos fidelis.

De verecundia, quæ eſt apud homines.

Caput CXIII.

VEruntamen illa, quæ eſt apud homines verecundia nonnunquam fallax & latro peſſima eſt. Solet enim contingere, vt aliquando mentem alicuius, vbi iam ſæpe dictus mons humilitatis eſt conſtituēdus, hircus luxuriæ, lupus rapacitatis, vel alia quælibet vitiorum beſtia, tentet irrūpere; quā cum verecundia, quę apud homines eſt, ne intraret prohibere deberet, ſic ſibimetipſi interdum malè conſulendo loquitur. Magna erit (inquit) confuſio ſi huic tentationi luxuriæ, vt poſtmodum ſciatur, aditum dedero. Sed nullus hominū hoc videbit; & ego benè celabo meipſum, nec amplius erit cognitum. Modicè nunc voluptati conſentiam, & cū voluero, memetipſum corrigam. Ac deinde pœnitendo ſatis melior, quàm modo ſum, ero. Multi enim poſt ruinam ſurrexerunt, & poſtmodum meliores fuerunt. Sic nimirum verecundia, quę eſt apud homines, malo ſuo cōſilio nonnunquā fallitur & fallit, & malam vitij beſtiā in montem, quē tueri deberet, ſubintrare permittit, quæ cū intrare permiſſa fuerit, non facilè expelli poterit. Nā ſi is, qui ſcelus commiſit, confiteri aliquando voluerit, ea cogitatio, quæ prius promittebat ei, quòd ſe emēdaret, mox vt voluiſſet, poſt perpetratam culpā dicit: Quomodo confitebor? Qua fronte reatū meū aperiam? Non amplius honorem habebo, ſi me manifeſtauero: ſed qui modo apprecior, omni tēpore vilis ero. Quid igitur faciam? Satiabor voluptuoſè viuendo; nondum viam iuſtitiæ tenere valeo. Ecce quomodo miſer homo in his decipitur, quā callidè vincitur, quàm aſtutè ſuperatur. Ipſe namq; humilitatis mōtem paulatim proficiendo ſtatuit: ipſe cuſtodes eiuſdē mōtis conſtituit, ipſe cuſtodes eoſdem à propugnaculis mōtis expulit; ipſe poſtmodū ſemetipſum malè cuſtodiēdo mancipiū hoſtibus ſuis tradidit. In me ſiquidem eſt, vnde cū Dei D

A gratia proficio;in me etiam,vnde deficio.Nō mihi próficiendi aliquis vim facit.Non ad defectum aliquis me venire cogit. Suggerit Deus, ſuggerit ratio,ſuggerit virtus,vt rectè viuā;& eſt in me materia arbitrij,ſcilicet libertas,quod & hoc facere poſſum ſi volo.Verùm è contra ſuggerit diabolus,ſuggerit appetitus & vitium,vt voluptuosè viuam,& habeo poteſtatem hoc faciendi, ſed contradicere nolo.

Confabulatio duarum prædictarum ſororum.

Caput CXIV.

SCiendum eſt,quod verecundia, quæ eſt apud homines,interdum fallat,multiſq; modis per eam,aditus nobis vitiorum fiat.Verecundia,quæ apud Deum,nec fallit,nec fallitur.Hæc etenim quādo ad montem reuocatur poſtea, & locum ſuū videlicet humilitatis,quem tueri deberet,fallente ſorore ſua vitijs ſubuerſum, quaſi porcorum roſtris deiectum inuenit,vehementer turbatur,dolet,ingemit,ſæpe etiam lachrymas fundit, miſera miſerabiliter ſecum quærit,qualiter beſtia intrauit funeſta, quæ fuerit cauſa,quod exordiū, quiſue aditus.Et dum illam vehementer execratur,ecce fallax ſoror,fallaciter eam plerumq; ſic conſolatur. Eia, quare tantū doles? Cur tot tantiſq; lachrymis teipſam affligis? Grauius ille vel ille te peccauit, & veniam obtinuit.Humanum eſt peccare.nec tanti ponderis eſt peccatum, quanti facis illud. Taliter malè conſulendo,dolorem tentat lenire. Sed fidelis cuſtos,quæ ſe coram Deo formidat accuſari,ſicut fallere neſcit, ſic malum conſilium admittere contemnit. Nam commiſſa, & dolendo plangit,& plangendo indeſinenter ſui conditoris indulgentiam quærit, atq; locum ſuum curioſius deinceps cuſtodit.

Quòd tentationis tempore non ſemper miſericordia Dei debeat cogitari.

B *Cap.* CXV.

NOtandum eſt igitur, quòd tempore tentationis, ante perpetrationem culpæ, nunquam

Hebr.10. miſericordia Dei debet cogitari; ſed iuſtitia & iudicium eius,furor & indignatio illius Hęc penſari;

Ezech.18. hæc ante mentis oculos reduci; hæc ſæpenumero cum magno horrore retractari debent. Quando quis tentatur, non debet dicere. Miſericordia

Eſa.1. Domini magna eſt,ſed hoc potius:*Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis.* Quādo appetitus luxuriæ quemcumq; pulſat,non cogitet tunc.*Quacunq; die peccator ingemuerit, omnia peccata eius obliuioni tradentur.*Sed potius ſępe recogitādo tractet,quod maledictus omnis,qui peccat in ſpe.Et illud Eſaiæ primo:*Væ genti peccatrici populo graui iniquitate.filijs ſceleritatis, ſemini nequam.*Si autē per iniuriam fuerit peccati admiſſio,tunc demum Dei miſericordia propenſius eſt cogitanda, ne deſperatio veniæ ſuperueniat. Tempore itaq; tentationis, modis omnibus vnuſquiſque debet vehementer conari,ne ſuperetur.Quia licet Deus veniā promiſerit pęnitenti,non tamen ſpopondit delinquenti,vt ei daret voluntatem pęnitendi. Cùm aūt certum ſit quod Dei gratiā promeretur,quiſquis declinat à malo,& facit bonum,& iram & indignationem incurrit omnis,qui operatur peccatum. Magnopere curandum eſt,vt & vitia vitemus, & virtutibus adhęreamus.

Quæ comparatio ſit inter aſcendentes.

Caput CXVI.

TRia ſunt neceſſaria aſcendenti, innocētia, beneficiū,prælatio. Innocētia talis eſſe debet,vt

Philip.2. nullli noceat:beneficiū,vt omnibus proſit : prælatio,vt ſe inferiorem omnibus iudicet. Vnde Apoſtolus:*Superiores inuicem arbitrantes.*Hæc tria debet C vnuſquiſq; alijs impendere,& nihil horū ſibi fieri, ex debito exigere.Nam ſi ſeruus alicuius,Domino ſuo in multis peccaſſet, non ſolum iram Domini prouocaret,ſed etiam omniū conſeruorū ſuorum indignationē incurreret. Et ſi aliqua iniuria ei interim fieret,non iuſtè conqueri deberet, Dicit aliquis Innocentiam & beneficiū alijs libenter impēdo,ſed me omnibus inferiorē credere nequeo,ſunt etenim homicidæ,adulteri,latrones,& huiuſmodi. Ad hoc; Quicunq; cōparationem facis inter te & alium,noli ponere in medio,ſeu trutina,quod tuū non eſt;immo quod tuum eſt, videlicet mala tua, & poſtmodum bona ſua.Talis comparatio, vel talis conſideratio,ſemper ſit inter aſcēdentes.Si quid verò boni in te videas,non tibi, ſed Deo imputes. Vnde Apoſtolus:*Quid habes,quod non accepiſti?Si autem accepiſti,quid gloriaris,quaſi non acceperis?*

Similitudo inter cœnouexiam,& charitatem.

Caput CXVII.

SIc igitur debemus in nocētia,beneficio,& prælatione vti in faciendo & recipiēdo,ſicuti vſualiter portatur cœnouexia.Quippe illam,qui ſubuehunt,faciē habent ad locū,quo tendunt:ad locū autem,vnde veniunt,dorſa vertūt. Tribus aūt alijs modis poteſt,ſed non conuenienter, portari;videlicet,vt facies ſint contra facies, vel dorſum contra dorſum,vel facies ad locū vnde procedunt, terga verò,quo ire debeant,conuertantur.Et notandum, quod non minus,quàm à duobus,cœnouexia in oparando portatur; nec charitas(quā per cœnouexiam volumus ſignificari)minus,quàm inter duos haberi poteſt.Si ergo in monte aliquo ædificarent ſibi homines plures domū,& de valle oporteret lapides, cementū,& alia,quæ ad ædificationem domus pertinerent: cœnouexias ſurſum in montem D portari.Si,inquam, illi portitores inſtrumētū illud ita acciperent,vt vterq; ſibi dorſum,aut faciē: vel dorſa,quo tenderēt,facies verò verterēt,vnde procedere vellent,& dum ſic ire cōpetenter nequirēt, verbis litigare inciperent,de litigio, ad pugnos & capillos venirent,deinde ad arma: Rogo, quid diceret aliquis prætericns, ſi ſic hos hac de cauſa pugnantes inueniret.Vtiq; quòd inſanirent.In nobis igitur hæc omnia cōſideremus,quia talem habitudinem in fraterna charitate tenere debemus: vt ſic quaſi quandā cœnouexiā ſpiritualē portemus.Nos enim in excelſo monte,in cęleſti ſcilicet patria,domum nobis ædificare ſatagere debemus, quæ ſola virtutū operatione conſtruitur : ad quam humilitatis gradibus aſcenditur.Qui gradus neceſſe eſt,vt fiant per innocentiā,beneficiū,& prælationē,ſcilicet,vt nulli nocea,omnibus ſeruiā,& vt quemlibet mihijpſi præferā. Cùm hęc alijs frequēter exhibeo, & ſi mihi exhibita nō fuerint,patiēter tollero.Gradus pergendi in montem virtutū,ad domū cęleſtis patriæ,mihi congruos facio,& cœnouexiam bene porto. Si aūt alijs hæc impendere detrecto, quaſi dorſum contra dorſum verto:dū illū pergentē, & quaſi antecedentē,ſubſequi deberē,faciem illi vertendo.At ſi mihi hæc,quaſi per debitū,fieri quęro: & ille,quod poſtulo,facit,quāuis non libenter,ſed quoniā exigo,quaſi faciē contra faciē in ſubuectionē cœnouexię verto:Cū ergo exigo,& ille, quod exigitur,denegat:quoniā illum per exactionem irrito,terga vertimus ad locū,ad quē ire debemus;& facies,vnde procedimus.Sic iſtis tribus modis, qui cœnouexiā portare ſatagit, plerūq; lites & diſcordias ſuſtinebit.Faciē ergo, hoc eſt intentionē ſemper habeamus ſuper innocentiā,beneficiū, & prælationē,vt illa omnibus impendamus,& à nullo eadem

Cœnouexia vox ni fallor, barbara eſt compoſita à κοινὸς Græca dictione & veho Latina.Vehiculum aūt ſeu ferculum ſignificare videtur,quod duo homines cōmuniter ferūt: quomodo alicnius Sancti imago in proceßione deferri cōſueuit.

A eadem requiramus. Hoc enim eſt ad illa terga vertere; videlicet ad præſentia, & ad labentia, facies verò, ad futura, & ipſa perpetualia.

Similitudo inter qualitates corporis, & animæ.

Caput CXVIII.

SIcut qualitates corporis, ſic etiam genera ſunt duo qualitatis animæ. Qualitas quippe corporis aliquando ſubitanea, aliquando verò eſt continua. Subitanea eſt; vt cùm repentè repentina infirmitate nigreſcit, vel verecũdia erubeſcit; ſed mox hac & illac tranſeunte, ad colorem priſtinum hòmo redit. Continua, vt cùm aſſiduam quis patitur infirmitatem, quæ ſibi cõtinuum parit pallorem. Sic animæ qualitas, aliquando ſubitanea, aliquando verò continua eſt. Subitanea, vt cùm irruente ſubita tentatione, ſubitò in peccato nigreſcit; ſed ſtatim per confeſſionem & pœnitentiam, ad priorem pulchritudinem redit. Continua, vt cùm aſſiduè in peccato iacet, per quod & aſſiduè ante Deum deformis apparet. Hęc autem genera duo qualitatis animæ, genera ſunt duo indignitatis ſuæ. Qui indignus eſt ſecundùm ſubitaneam qualitatem, non ideo tamen ad iudiciũ ſibi aſſumit Chriſti corpus & ſanguinem. Qui verò ſecundùm continuam, indignus exiſtit, ille ad iudicium ea ſibi aſſumit.

De cordis immunditijs.

Caput CXIX.

NOuerit quoque, qui ſuam diſcutere intendit infirmitatetem, tria eſſe genera immunditiæ cordis. Primum namque genus eſt, amur nõ amandorum, veluti luxuriæ, & ſimilium Secũdum verò eſt, odium eorum, quæ odio non debent haberi; ſicut eſt odium alienæ proſperitatis. Tertium autem, nec amor, nec odium, ſed quędam cogitationis vanitas; vt cùm cogitamus, vnde iſte veniat,
B vel quo ille vadat.

Similitudo inter corporis & animæ infirmitates.

Caput CXX.

RVrſus attendendum duo eſſe genera infirmitatis animæ: quemadmodum ſunt infirmitatis corporis. Corporis namq; infirmitas aliquãdo eſt, quaſi infirmitas naturalis: aliquando verò eſt caſualis. Quaſi naturalis namq; eſt, vt ficus ab ipſa hominis infantia ſibi continuus. Quaſi verò caſualis eſt vt febris, quę frigore repentino vel alio caſu accidit homini Hęc itaque, quia occaſione accidit extrinſeca, facilius curari poteſt vna medicina. Illa verò, quia quaſi naturaliter adhæret homini, nõ vna repẽtina curari, ſed cũ frequenti medicina poteſt minui & alleuiari, donec facilius valeat portari. Ita quoq; vitiorũ (quę ſunt animę infirmitates) alia quaſi naturalia, alia verò ſunt quaſi caſualia. Quaſi naturalia quippe ſunt, vt ingluuies & luxuria, quę ex ipſa carne concreſcunt ab infãtia homini Caſualia verò, vt mendaciũ, quod aliqua extrinſecus accedente cauſa ſæpe profertur, etiam non præmeditatũ. Hæc ergo, quia cauſis exterioribus accidunt, leuiori cuſtodia euitari poſſunt. Illa verò quia intus naturę cohęrent, licet non vna abſtinentia omnino deleri, continua tamen inſtãtia eo vſq; poſſunt minui, quòd ſatis facilè valeãt tolerari. His ergo delendis ſemper inſtare debemus, licet non omnino ea delere poſſimus. Sicut enim naturalem corporis infirmitatẽ patiẽs ſtultè agit, ſi ſibi medicinã adhibere neglexerit; quia ſemel vel bis adhibita; non ſtatim curatus fuerit. Sic naturali vitiorum infirmitate detentus, inſipienter agit, ſi ſibi cuſtodiam adhibere deſtiterit, quia aliquotiẽs adhibita; ſtatim à tentatione liberatus non fuerit.

De appetitu, & quid interſit, inter appetitũ & volũtatẽ.

Caput CXXI. C

NVllus namque appetitu vitiorum prorſus carere poteſt, ſed eum vice appetitus verę commoditatis, quaſi naturaliter retinet. Poſtqua enim humana natura perfectam beatitudinẽ amiſit, perfectam quoq; ſui cõmoditatem perdidit. Semper tamen naturalem affectionem eiuſdem cõmoditatis habet. Et quia perfectã commoditatem habere non poteſt, nec perfectæ commoditatis appetitum amittere valet. Habet itaq; appetitus ingluuiei, & luxuriæ, aliarumq; falſarum commoditatũ; & per hos incedit quærendò illam perfectam commoditatem, cuius appetitum retinet naturalem. Hos aũt diabolus accendit aliquãdo per falſas cõmoditates, & per eas voluntati aliquod peccatũ ſuggerit, aliquando verò per ſemetipſum ipſi volũtati perſuadet, vt eoſdẽ appetitus ad peccandũ incitet. Vt cũ ebrioſo, qui amplius bibere nequit, aliquid ad ſuũ velle comedere ſuggerit, vt habeat appetitũ amplius bibendi. Sic enim diabolus incitat voluntatem ad peccandũ, aut per hos appetitus, aut per ſemetipſum. Velut ſi quis latro aliquẽ ad ſe ſpoliãdũ incitaret: aut artificio aliquo, aut carnem ſuã calefaceret: aut dicendo ei ſimplici verbo, vt ſe exueret Ad quẽ verò cũ ille nihil ſuſpicans fallaciæ, appropinquat, ſubitò capitur, vapulat, verſa vice deſpoliatur, quandoq; demũ occiditur. Appetitus verò iſti non aliud ſunt, quàm quędã cõmoditatis neceſſitates. Nõ enim idem eſt appetitus, quod voluntas. Appetitus namq; mali non eſt mala, ſed voluntas mali eſt mala. Hos igitur appetitus, quia diabolus ſemper accendit, ſtudio magno & cuſtodia ſunt reſtringendi.

Similitudo inter aquam, & humanam naturam.

Caput CXXII.

HVmana namq; natura tã facilè per vitia, quã D per planum profunditur aqua. Sic ergo agere debet, qui eam reſtringere appetit, velut qui aquam currentem retinere cõtendit. Sicut enim ille, qui aquam cõcludit in ſtagnũ atq; coercet: ſic iſte naturã humanam vagam, infra regulã aliquam cohibere debet. Vtq; ille procurat, ne qua parte dirũpatur ſtagnum, qua effluat aqua; ita & iuſtũ prçuidere condecet, ne ſuam in quoquam violet regulã, quoad peccatum proruat Sic enim reſtringi carnis appetitus poſſunt quod eſt quandã facere pacẽ inter ipſam carnem & ſpiritũ; quam quidem pacem nemo melius habere poterit, quàm qui diſtrictioni ordinis monaſtici ſemetipſum ſubiugare ſtuduerit. Ipſa etenim eſt quaſi quædã clauſura, vel ſtagnũ viuarij. Quoniam quidẽ, ſicut piſces decurrente aqua viuarij moriũtur, ſi clauſuræ ipſius minutatim ac ſępe crepãt, nec reficiũtur; ita omnis religio monaſtici ordinis funditus perit, ſi cuſtodia eius per modicarum contemptũ culparum, paulatim à feruore ſui tepeſcit, atteſtante ſcriptura, quę dicit: *Qui modica ſpernit, paulatim decidet.* Eccli. 19.

Quòd quatuor modis pax agatur.

Caput CXXIII.

QVatuor quippe modis pax agitur; quibus homo ad verã quietem perducitur. Aut enim fit ab aliquo inter aliquos duos, aut inter ſemetipſum & alterum; aut inter carnem & ſpiritũ, aut inter corruptibilitatem noſtram & incorruptibilitatem, quã Deo donante expectamus Si tres ſuperiores modos nũc habuerimus, tunc demũ ad illã pacem perueniemus, de qua dicit Apoſtolus: *Habete pacem cum Deo.* Rom. 6. Duo itaq; primi modi fiũt per concordiã. Eſt enim pax carnalis, eſt & ſpiritualis. Concordia etiam eſt carnalis & ſpiritualis. Pax & concordia carnalis eſt, quã habent infideles, vel etiam

A falſi Chriſtiani, cùm in peccato concordant, & inde quandam pacem obtinent. Hanc aũt pacem Chriſtus non commendauit, vbi dixit: *Non veni pacem mittere in terram, ſed gladium.* Per terrã terrenos, per gladium ſeparationem, qua ſeparamur à carnalitate, potes intelligere. Tertius verò modus per ſpiritus fit victoriam, ſibi ſubiugantis carnem. De hoc etiam idem Dominus ait: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Et Propheta: *Pax multa diligentibus legem tuam.* Et: *In pace factus eſt locus eius.* Et: *Inquire pacem, & perſequere eam.* Quartus verò modus erit per remunerationem, corruptione noſtra transmutata, vt iam diximus, in incorruptionem.

Matth. 11. Ioan. 14. Pſal. 118. Pſal. 75. Pſal. 33.

De quadripartito ſtatu humanæ naturæ.
Caput CXXIIII.

NOtandum ſiquidem, quòd humanæ naturæ quatuor ſunt ſtatus, quibus pro diuerſis meritis, beata vita vel miſera redditur. Duo namque primi beati, duo poſtremi miſeri. Beatorum aũt alius minus beatus, alius verò beatiſſimus. Ita quoq; miſerorum, alius minus miſer, alius verò miſerrimus eſt. Status vtiq; minus beatus fuit iſte, quo ante peccatum Adam in paradiſo ſtetit. Beatiſſimus verò eſt ille, quo nunc in cœlo ſanctorum animę ſunt. Minus aũt miſer ſtatus noſter eſt, quo dũ viuimus, in hoc ſeculo ſumus. Miſerrimus verò ille erit, quo reprobi permanebunt in pœnis inferni. Vt ergo in beatiſſimo ſtatu ęternaliter quieſcamus, in Dei ſeruitio temporaliter laboremus.

Similitudo inter hominis obſequium, & præmium.
Caput CXXV.

HOmo, quia æternum habere non poſſet premium, ſi Deus laborando æternum exigeret obſequium. Sed Deus ſuæ præmiũ vitæ (quæ eſt æterna) vitæ hominis (quæ eſt temporalis) B ſeruitium comparat. Si homo enim quamdiu vixerit, Deo ſeruierit; & Deus eum coadiuuet, & ipſe recompenſabit. Qui verò non à principio quidem vitę ſuę, Deo deſeruire cęperit, ſed ex quo tamen cæperit, ſi vſque ad finem perſeuerauerit; Deus ab eo vitæ præcedentis ſeruitium non exiget; ſicut nec ipſe à Deo vitæ illius præcedentis exigit præmium. Si autem homo è contra, quoad vixerit Deo malè ſeruierit, & Deus illi malum rependet meritum, quãdiu & ipſe vixerit. Quod ſi nõ à principio vitę ſuę, malè Deo cęperit ſeruire, ſed ex quo tamen cęperit, vſq; ad finem vitę ſuę voluerit perſeuerare, nõ ei Deus vitæ præcedentis ſeruitium bonum recompenſabit in malum. Sicut nec ipſe vitę illius præcedentis pręmiũ habere voluerit malum. Nam & ſuę vitę pręcedentis bono, & Dei pręcedentis vitæ malo, non carebit præmio. Deo ergo ſeruiat ſemper omnis homo, quiſq; eo ordine, quo conſtitutus ab ipſo eſt.

De tribus hominum generibus ſeu ordinibus.
Caput. CXXVI.

TRes quippe ſunt ordines hominum: videlicet orantes, agricultores, & defenſores. Hos autem ordines ſic ad diuerſa officia Deus in hoc mũdo diſpoſuit, quemadmodum quidam pater familias oues, & boues, & canes maximos in domo ſua diſtribuit.

Exemplum ouium, boum, & canum.
Caput. CXXVII.

OVes namq; ad hoc habet, vt lac ſibi & lanam ferant: boues vero, vt terram exerceant: canes aũt, vt tam oues quàm boues à lupis defendant. Si igitur horum quodq; animalium, ſuum gerat officium, illud ad vitam Dominus ſeruat, quia eius ſibi vtilis eſt vita. Si verò officium, quod eſt ſuũ, non egerit, morte ſola indicatur dignum, quia eius vita nullum fert fructum. Si enim ouis lac, & lanam non attulerit, boues autem terram non exercuerit, quem alium fructum ferre poterunt? Rurſus ſi canis, cuſtodiæ pecudum deputatus, eas lupos permiſerit lauiare, aut eaſdem ipſe, vel alios canes cæperit ſtrãgulare, quid aliud Dominus agere debet, quàm eum obruere? Sic & Deus de illis ordinibus agit, quos ad officia diuerſa in hoc mundo diſpoſuit. C Quoſdam namque, vt clericos, monachoſque, ad hoc ipſum diſpoſuit, vt pro alijs orent, miteſque, vt oues, lacte prædicationis eos imbuant: lanaque ſui boni exempli, feruentes in Dei amore faciant. Alios verò, vt agricultores, ad hoc diſpoſuit, vt de ſuo, velut boum labore, ipſi viuant & alij. Quoſdam etiam, vt milites, ad hoc inſtituit, vt aſperitatem, prout neceſſe fuerit, oſtendant: tamque orantes quàm agricultores, ab aduerſis gentibus, velut à lupis, defendant. Si ergo ſui quiſque ordinis officium impleat, longam promeretur vitam, quia cęterorum viuit ad vtilitatem. Si verò iſtud agere noluerit, vita ipſa indignus exiſtit: quia fructum non adfert, propter quem viuit. Si enim clerici monachique, orationem vel prædicationem alijs impẽdere, & etiam bonum exemplum prætendere: aut terram agricolę noluerint excolere, quod aliud poterunt officium explere? Rurſus: ſi milites alios defendere noluerint; aut etiam more rabidorum canum; eoſdem aut ſeipſos occiderint vel oppreſſerint, quid de illis, niſi quod de rabidis canibus debet fieri? Vnuſquiſque ſui ordinis gerat officium, ne & totum quod viuit, deputetur mendacium.

De mendacio.
Caput CXXVIII.

SI enim, quod ordinis ſui eſt, non egerit, omnis eius exterior habitus mentitur, qui eum ordinis illius eſſe teſtatur. Actus quoque illius, & verba, ipſaque mentitur cogitatio, quia mendacium teſtatur pro vero. D Cùm enim quiſpiam quid agit, vel dicit, vel cogitat, ſic eſſe agendum, dicendum, cogitandumq; alijs iudicat. Plus etenim loquitur plerũq; homo actu quàm verbo, ſicut hoc poteſt videri exemplo.

Exemplum de medico. Caput CXXIX.

MEdicus namq; herbam aliquam ſi diceret ægroto ſalutiferam eſſe, ac vt ex ea comederet, aliam verò mortiferam, ipſe tamen ex ea guſtaret, plus ei actu quàm verbo diceret: quia plus ei hanc actu, quàm eam verbo comedendam ſuaderet. Cùm igitur quippiam quis agit, vel dicit, vel cogitat, ſic eſſe agendum, dicendum, cogitandumq; alijs manifeſtat. Quod ſi ita eſt, verũ actu, & verbo, & mente loquitur. Si verò non eſt, eiſdem omnibus è contra mentitur. Inquantum igitur verum dicitur; bene, inquantum verò mendacium profertur, malè viuitur, quia omne peccatum mẽdacium eſſe probatur. Siquidem non niſi cogitatione, locutione, & opere peccatur, quibus, quotiens peccamus, Deo & hominibus mentimur. His itaque tribus, Dei timorem ponamus cuſtodem, quia teſtante ſcriptura: *Timor Domini expellit peccatum.* Timor denique Spiritus ſancti eſt donum, aliorumq; omnium primum. Eccli. 1. Ibid.

De ſeptem donis ſpiritus ſancti.
Caput CXXX.

SEptem quippe ſunt dona Spiritus ſancti; videlicet, timor, pietas, ſcientia, fortitudo, conſilium, intellectus, ſapientia. Horum autem donorum, vt dictum eſt, timor eſt primum, aliorumq; veluti quoddam fundamentũ. Hunc namq; ſpiritus ſanctus mentis in cãpo ſupponit, aliaq; dona ſua in ordine, veluti in ædificio, ſuperimponit. Ibid.

Prius

A Prius enim mentem metuere facit, ne pro peccatis ſuis ſeparetur à Deo;& in pœnis inferni, cùm diabolo torqueatur. *Timor.* Huic denique timori ſuperimponit pietatem, cum menti ſic metuenti ſuipſius *Pietas.* aſpirat compaſſionem: pieque recolere facit, quàm miſera erit, ſi à Deo ſeparata, & in inferno cum diabolo fuerit torta. Dehinc verò ſcientiam *Scientia.* ſuperimponit pietati, cum mens, quæ ſic timet, ſibique compatitur, quo valeat modo ſaluari ſcrutatur, eiq; Spiritus ſanctus huius rei cognitionem largitur. Exinde autem fortitudinem ſuperimponit ſcientiæ, cùm mens pauida, ſibique compatiens, iamque quid agere debeat ſciens, fit fortis *Fortitudo.* Spiritus ſancti dono ad operandum, quæ didicit, quibuſque ſaluari ſe poſſe confidit. Poſt hæc verò *Conſilium.* conſilium fortitudini ſuper ædificat, cùm mens iam fortis ad operandum, quæ pie timendo ſcit eſſe faciẽda, ſuo experimento didicit Spiritus ſancti gratia quid de his omnibus alijs conſulere debeat.

De donis Spiritus ſancti, quinque ad actiuam, duo verò ad contemplatiuam vitam pertinent.

Caput. CXXXI.

HAec autem quinque Spiritus ſancti dona ad actiuam, duo verò quæ ſequuntur, id eſt, intellectus & ſapientia, ad contemplatiuam pertinent vitam. Ipſa tamen ſpiritus ſanctus primus quinque ſuperimponit, vt ſuorum ædificium donorum poſſit omnino compleri. Poſtquam enim Spiritus ſanctus mentem facit pauentem, ſibique compatientem, & ea quæ ſcit eſſe facienda, fortiter operantem, & de ipſis ſuis exemplis alijs conſulentem, accendit, eandemque ad intelligendum cur hæc vel illa Deus præcipiat; cur homo, licèt alteri homini benefaciat; nullam tamen ab eo remunerationem exigere debeat. Quorum vt in- *Intellectus.* tellectum Spiritus ſanctus menti aſpiret ad poſtremum etiam ſapientiam ſuper accumulat; vt quod videlicet ratione intelligit, ſit ſibi ſapidum atque B dulciſſimum, ſoloque rectitudinis amore ſequitur, quod intelligit eſſe ſequendum. Ab hac tamen ſapientia, quam extremam poſuimus, Spiritus *Sapientia.* ſanctus dona ſua dinumerare per Prophetam incipit, & vſque ad timorem, à quo cœpimus aſcendere, dinumerando deſcendit. Vnde notandum, quod nobis innuit deſcendendo, quomodo ex iiſdem donis conſtruat in nobis ædificium aſcendendo. Hoc igitur ædificio ita compoſito Spiritus *Iſa. II.* ſanctus in eo reſidet; totamque familiam domus interioris, id eſt, omnes animæ ſenſus regit, & ad obſequium ſui diſponit.

De qualitatibus animæ, & moribus. *Cap.* CXXXII.

HInc animæ qualitates, quæ prius erant inſtabiles, iam in bonos redigit mores. Mores quippe, qualitates ſunt animæ in habitum iam redactæ. Non enim tunc mores dicuntur, cum citò adueniunt, citoque recedunt, ſed cum in anima ſtabiles exiſtunt.

Mores alij boni, & mali alij ſunt. *Cap.* CXXXIII.

HOrum autem morum alij boni, alij verò ſunt mali. Boni igitur virtutes, mali autem vitia dicuntur.

De virtute & vitio. *Caput* CXXXIV.

VIrtutes autem, bona exterius opera: vitia verò, pariunt mala. Non tamen quotiens agitur opus virtutis vel vitij virtus ipſa vel vitium propriè dicitur haberi. Tunc enim tantùm propriè habentur, cum ex conſuetudine poſſidentur; vnde & homines iuſti, vel vitioſi dicuntur. Cùm autem perfectè habentur, licet ipſa omnino ſint diſſimilia, haud tamen diſſimilia ſemper habent opera.

C

De ſapientia & ſtultitia, quandoque in eodem conuenientia.

Caput. CXXXV.

QVædam enim ex ipſis, vt ſapientia perfecta, aut ſtultitia, eadem faciunt plerumque fieri opera. Sicut enim perfectè ſapiens dimittere non vult, quin agat, quod ſibi bonum videtur; ſic & ille, qui perfectè ſtultus eſt. Verùm hoc ideo ille facit, quia ſcit bonum non eſſe, vt illud dimittat; ſtultus verò, quia ſic putat. Eſt autem alius medius nec ita ſapiens, quin metuat falli; nec ita ſtultus, vt in malo, quod cœperit, perſeuerare velit. Hic ergo, quod ſibi bonum videtur, perſæpe dimittit, quia magis quàm ſibi, alterius credit conſilio.

De odio & amore peccati.

Caput. CXXXVI.

ITem perfectum peccatum odium perfectusque amor eiuſdem, idem plerumque opus exhibet exterius. Sicut enim qui perfectè odit in ſe peccatum, non curat quis illud cognouerit; ſic & qui idem delictum in ſe perfectè diligit. Verùm hoc ille facit, vt ſibi Deus indulgeat; iſte verò, pro ſua hoc facit impudentia. Alius verò medius eſt, qui nec ita peccatum odit, vt hoc omnes velit ſcire; nec rurſus ſic amat, vt & omnes velit neſcire. Hic igitur, & pluribus illud abſcondit, & vni tamen per confeſſionem patefacit.

De humilitate & ſuperbia. *Cap.* CXXXVII. D

RVrſus perfecta humilitas perfectaque ſuperbia, opera quædam habent ſimilia. Sicut enim perfectè humilis cùm peccat, vult, vt eius prælatus ſuam diſtrictè puniat culpam, ſic & valde ſuperbus. Verùm hoc ille vult, pro eiuſdem culpæ remiſſione, Iſte verò, vult pati, pro indignatione. Dedignatur namque, vt prælatus ipſius ſui miſertus, vel ad modicum ſibi parcat; immo magis, vt ſuam immoderate puniat culpam, deſiderat. Eſt autem alius medius, qui nec omnino diſtrictè puniri, nec ſuam ſibi culpam vult ex toto donari. Hic itaque cum aliquando peccat partim puniri, partimque dimitti ſuam ſibi culpam deſiderat.

De tribus verecundiæ generibus.

Cap. CXXXVIII.

TRia etenim ſunt verecundiæ genera, quæ & ipſam operantur exterius diuerſa. Alia namque eſt coram Deo tantùm, alia verò tantum coram hominibus: alia autem partim coram Deo, & partim coram hominibus. Verecundia namque coram Deo tantum eſt: cùm, quia tales ſumus, quales non eſſe decet, erubeſcimus, noſtraque peccata, ſi non alijs obeſſent, coram hominibus fateremur. Verecundia verò coram hominibus tantùm eſt, cum, quia agnoſcimus, quales eſſe debemus, verecundamur; noſtraque delicta etiam vni detegere per confeſſionem erubeſcimus. Verecundia autem partim coram Deo, partimque coram hominibus eſt, vt cùm nec ita de noſtris peccatis coram Deo erubeſcimus, vt ea etiam coram hominibus fateri

A &inquirendo,quod Dominus dederit, breuiter dicamus; non ideò quod neſciatur, ſed idcirco, vt quod ſcitur,melius teneatur.

Exemplum ignis, & venti, & humanæ mentis.

Caput CXLVIII.

SOlet enim contingere, vt ignis in aliqua materia aliquando paululum ardeat; & ſi vento impellitur,ad maiorem ardorem creſcat. Taliter etiam eſt mens humana ſalubri admonitione pulſata ad opus agendum; poſt ſuggeſtionem citiùs ſurgit ad quod prius ſurgere neglexerat. Sicque vt ignis vento mouetur, ſic mens à torporis deſidia, admonitione excitatur.

Detractionis deſcriptio.

Cap. CXLIX.

DEtractio itaque eſt,quotieſcunque quis aliquid ea intentione de aliquo dicit; vnde ipſe vel minus amari,ſiue minus appreciari poſſit. Dettactatio verò malis duritiam, pænitentibus refrigerium, tentatis exemplum peccandi, quaſi fomenta malitiæ præſtat. Naturale ſiquidem eſt,vt ſicut id,quod à nullis fieri audio,facere formido: ſic illud, quod à pluribus vel etiam à paucis fieri percipio,faciliùs præſumo: & quo plures eandem rem feciſſe cognouero, eo minùs eam facere dubito. Bonus quoque, ſi nec pænitens de aliquo criminali fuerit: nec tentationem aliquam inde habuerit: &alium illa vel illa criminalia perpetraſſe per detractionem audierit: niſi ſibi vigilantiæ oculo prouiderit, materiam ſuperbiendi accipit. Proprium namque eſt ſuperbiæ,ſingularitate ſemper gaudere. Quapro-
B pter ſummopere cauendum eſt peccatum detractionis,quia fomes eſt tantæ perditionis.

Commendatio charitatis. *Cap.* CL.

1.Ioan.3. TOllit enim charitatem,*ſine qua impoſsibile eſt quemquam Deo placere. Qui enim non diligit, manet in morte.* Plus namque peccat, qui amorem proximi à corde alterius minuit, quàm qui victum ab ore pauperis rapit.Nam ſicut anima precioſior eſt, quàm corpus; ſic grauius eſt animæ victum auferre,quàm corporis. Victus verò animæ, eſt amor Dei & proximi. *Qui* enim *diligit*
Rom.13. *proximum,legem impleuit.* Qui igitur dilectionem, qua debet anima ſuſtentari,tollit: quantum in ſe eſt, animam occidit. Propterea cauendum eſt,ne quiſquam aliquid ſiniſtrum de aliquo loqui præſumat, niſi propter emendationem eius hoc faciat. Nam prælato,aut illi,quem puto poſſe conſulere peccanti,& vitiorum vulnera mederi, debeo alterius malefacta propter emendationem detegere, quæ per meipſum nequeo emendare. Et ne alius corrumpatur ipſius offenſione, compendiosè etiam poſſum eum monere,ne tali iungatur ſingulari aliqua familiaritate; aliter verò, nullo modo de aliquo quicquam aduerſi loqui debeo.

Quid noceat detractio, & quid proſit bonum audire.

Caput CLI.

CAEterum verò,ſicut nocet multis, de quolibet malum dicere, ſic pluribus ſolet prodeſſe,de alijs bona audire. Nam cùm bona de aliquo referuntur, hi, qui boni ſunt, eius facta æmulantur: eoque propenſius in ſua bonitate perſeuerare nituntur,quò alij eiuſdem bonitatis ſectatores laudantur. Si autem pænitentes fuerint,tanto ſtudioſius ſuam pænitentiam, vt boni efficiantur, peragunt, quanto glorioſiores bonos eſſe malis C ſedula relatione percipiunt. Porrò, ſi mali fuerint,erubeſcunt,cùm de alijs bona referri audiant,à quibus ſemetipſos vacuos eſſe conſiderant; tantoque facilius ad pænitentiam reuocantur, quantò plures,& fortè debiliores ſe,bona operari eis referuntur. Sit igitur omni Chriſtiano in ſedula conſuetudine,ſemper bona de alijs æſtimare,bona loqui,nihil mali credere,nihilq́; proferre.

De ſcientia, voluntate, & vſu.

Caput CLII.

CVm omnibus actionibus noſtris ſummopere quærendum ſit, vt boni ſimus, alioquin beati eſſe non poterimus: quærendum eſt, quibus potius vtendum ſit, vt boni efficiamur. Tria itaque mihi eſſe videntur, quæ neceſſaria ſunt volenti effici bonus,ſcilicet ſcientia voluntas,& vſus. Nam niſi quis habeat ſcientiam bonum faciendi,nequaquam bonum,vnde ſalutem conſequatur, operari poterit. Et ſi habet ſcientiam,ſed voluntatem operandi non habuerit,bonus nullo modo eſt. Quòd ſi boni agnitionem, & voluntatem operandi obtinuerit, nec tamen eius vſum opere compleuerit, cùm poſſit, bonus nequaquam erit.

Exemplum citbariſtæ. *Cap.* CLIII.

VT ſi is, qui citharista eſſe debuit citharam non cognouerit,qualiter citharœdus erit? Si etiam inſtrumentum illud non agnouerit; & ſi agnouerit, ſed tangere illud noluerit, qualiter citharœdus erit? Si autem illud agnouerit, & tetigerit,ſed eius vſum habere contempſerit, nunquam propter cognitionem & voluntatem, ſine D vſu huius artis,peritus erit. Taliter namque, licet quis habeat ſcientiam bene viuendi,& voluntatem,nequaquam bonus erit, niſi etiam boni operis vſum tenuerit iuxta ſuam poſſibilitatem.

Similitudo inter deſides, & peccantes.

Caput CLIV.

SVnt autem quidam ſanctarum ſcripturarum ignari,& dum aliquid de eis,quod poſſent ad ædificationem ſui retinere,audiunt, contemnendo etiam dicunt: Ad quid iſtud tantillum tenebo? Non ex re tam parua ſapiens ero: cur ergo mihi laborem imponam? Dicunt iam quieſcam, viuam, vt potero, quia fruſtra ſapientiæ amplius ſtudebo,non enim omnes peribunt, qui ſapientes non ſunt. Hæc & his ſimilia,piger & inſipiens ſibimet proponit; nec percipit, quia antiquus hoſtis,ad interitum eis talia ſibi ſuggerit: quatenus in omni vita ſua,nulli intendat vtilitati, ſed in negligentia & torpore ſemper viuat,& pereat, Amplius quoque dicunt: Satis (inquit) ſunt ſapientes in mundo, ſatis ſcriptores, ſatis qui habent peritiam artium: non eſt opus, vt ego me diſcendo fatigem. Præterea pueritiam iam exiui, iam ſenectuti appropinquo: nec iam poſſem ad magnum ſcientiæ fructum venire, ſi modò inciperem laborare. Sic ſecum piger tractat, & in ſui torporis deſidia perſeuerat. Simili etiam modo nonnunquam peccator irretitur, ne ad bonæ operationis exercitium aliquando exurgat. Solet enim contingere, vt is,qui luxuriæ inquinamento fædatur, interdum ſemetipſum cognoſcat, & facti ſui pæniteat; ſed cùm iterum tentatio aduenerit,& locus peccandi affuerit, dicit: Quare iſtam voluptatem perderem?

A ſolùm verbis, ſi corde ſimul nequeo, demonſtrare mihi diſplicere. Nam ſi rationem conſideramus, rectiùs agimus, quando Deo obedimus, quàm faciamus, quando carnali voluptati conſentimus. Matth. 5. Luc. 6. Præceptum etenim Domini eſt, *vt inimices diligamus*. Si ergò eos affectuosè diligere nequeo, quoniam carnalitatem meam ad amorem eorum adhuc flectere non valeo. tamen velle debeo eos me poſſe amare: & donec valeam hoc agere, verbum, quod poteſtati meæ ſubiacet, bonum & non malum de illis promulgare. Cumque hoc ago, non mentior, quando dico me illos diligere; quoniam Rom. 7. *velle adiàcet mihi, perficere autem non habeo*. Condelector tamen Dominico præcepto, ſecundum rationem ſpiritus mei, vt eos diligam, quamuis Ibidem corruptibilitas carnis meæ repugnet. *Iam enim non operor ego illud, ſed quod regnat in me peccatum.* Aliud enim eſt ſentire, aliud conſentire. Malus verò homo è contrario, ſibi de bonis & malis, peccatum accumulat: cùm bonis omnibus inuideat, malis verò fauorem exhibeat. Huius finis interitus, mors, & tribulatio: iuſti autem finis eſt Chriſtus, vita & exultatio.

De intellectu, amore, & vſu. Cap. CLXIII.

TRibus modis ſentitur Deus videlicet intellectu, amore, & vſu. Per intellectum ſapimus, per amorem iuſtificamur, per vſum beatificamur In quantum quis Deum intelligit, ſapiens eſt, in quantum verò amat, iuſtus; verùm in quantum vtitur, beatus. Sed quando, quod rectum eſt, videmus, Deum per intellectum mentis ſentimus, quandoquidem, quæcunque rectitudo eſt, ab illo eſt.

B *Similitudo inter Deum & Solem.*

Caput CLXIV.

SIcut enim ex ſplendore ſolis, ipſum ſolem ſentimus, antequam illum perſpicuè videamus; ſic ex mentis noſtræ ſpeculatione Deum ſentimus, quando verum quid ex ipſa veritatis luce perſpicimus; ſicque illum intelligendo & amando, per fidem & ſpem ad præſens ſentimus. In Rom. 5. futuro autem, non iam per ſpem ſentiemus, *quia videbimus eum, ſicuti eſt*; non tamen eum omnes æqualiter videbunt, nec eius amore omnes æqualiter calebunt.

Similitudo inter ignem, & Dei amorem.

Caput CLXV.

SIcut enim diuerſò modo lignum & ferrum, ignis ardore calent, ſic cæleſtes ſpiritus, & beatorum animæ, inæqualiter Dei amore feruent.

Quomodo Sancti Deum videbunt. Cap. CLXVI.

1. Cor. 13. N*Vnc autem videmus eum in ænigmate*, & quaſi in pictura, ea quæ dicimus, veluti pictum ſolem aut mare videremus Solem quippe aut mare cùm depicta videmus, non ſicut eſt in ipſa re, ea habemus. Cùm verò ſolem clarè lucentem perſpicimus, aut mare turbulentum vel tranquillum cernimus, rem, ſicuti eſt, veraciter intuemur; quãuis tantam, quanta in ſe eſt, intueri nequeamus. Sic Sancti Dei in gloria ſua Deum videbunt, ſed magnitudinem diuinitatis eius, ſiue immenſitatem potentiæ illius comprehendere nequibunt. Non enim immenſus eſſet ſi ille intellectu alicuius comprehendi potuiſſet.

De quatuor modis præcipiendi, & totidem obediendi.

Caput CLXVII.

ALiquando bene præcipitur, & bene obeditur, & è contra, interdum malè præcipitur, & malè obtemperatur; aliquando bene præcipitur, & malè obeditur, aliquando malè percipitur, & bene obeditur. C Bona eſt præceptio, & bona eſt obeditio, cùm præcipitur, ne caſtitatem quis violet, & ſeruatur. Mala eſt iuſſio, & mala obeditio, ſi iubetur furari, vel huiuſmodi, & fiat. Bonum eſt præcipere, & malum obedire; vt ſi (verbi gratia) aliquis captiuetur, & ad capitis plectionem veniatur, ne fugiat, ligatur Huic autem ſi fortè aliquis dicat, fuge, pro te in vinculis iſtis me ponam pœnam pro te accipiam. Bona quidem talis præceptio, quia ex perfecta charitate deſcendit; ſed mala ad hoc conceſſio, quia prorſus obuiat charitati. Nam vbi dictum eſt: *Alter alterius onera portate*; non dictum eſt, *onera* imponite. Galat. 6. Mala eſt iuſſio, & bona obeditio; vt ſi quis poma cedrina, vel quippiam aliud, quod ſine periculo haberi non poſſet, quis prælatus ſibi afferri præciperet. Vnde Dauid, *aquam de ciſterna* ſibi afferri præcepit; quæ quia in periculo ſuorum allata eſt, pœnituit præcepti, noluitque eam bibere, ſed eam Domino libauit.

De timore, commodo, & amore. Cap. CLXVIII.

DEo quidem tribus de cauſis homines ſeruiunt; videlicet, timore, commodo, & amore. Sunt namque nonnulli qui ſi pœnas inferni non eſſe ſcirent, pro nulla repromiſſione æternorum bonorum à ſuis voluptatibus ceſſarent, Qui licet pœnas illorũ, qui Deũ minimè verentur, euadant, non tamen plenam retributionem inuenient Alij autem Deo ſeruiunt, vt magnum inde habeant commodum, ſiue in præſenti vita, ſiue in hac & in futura. Quibus, ſi Deus voluerit, ex quadam ratione poterit dicere: Gratia commodi veſtri, mandata mea ſeruaſtis; non quia purè me diligebatis, ſed quoniam à me lucrari volebaris. D Sicut hi, qui Regi ſeruiunt, non quia Regem [illegible], ſed donaria diligunt Regis. Alius eſt, qui verè Deum diligit, & ſolo amore eius præcepta eius cuſtodit. Iſte profectò legaliter ſeruit, & bonam perfectamque mercedem ſibi acquirit. Igitur, ſicut Deo ille nihil præpoſuit, ſic illi Deus iuſta recompenſatione reddere debet ſeipſum, qui rebus omnibus excellit.

De ratione, voluntate, & appetitu.

Caput CLXIX.

IN anima tres ſunt naturæ: videlicet, ratio, voluntas, & appetitus. Ratio aſſimilatur Angelis, appetitus brutis animalibus, voluntas vtriſque. Voluntas inter rationem & appetitum, media eſt; aliquando enim ad rationem, aliquando ad appetitum ſe habet. Sed quando ad rationem ſe conuertit, quia ea, quæ ſunt rationabilia & ſpiritualia ſapit, dicitur homo rationalis & ſpiritualis. Quando verò ad appetitum ſe tenet, quia ea ſapit, quæ ſunt carnalia & irrationabilium animalium, dicitur homo carnalis ſiue animalis. Vnde ſcriptũ eſt: *Animalis homo non percipit ea, quæ Dei ſunt. ſpiritualis autem diiudicat omnia, & ipſe à nemine iudicatur.* 1. Cor. 2. Cùm itaque iuxta hoc, quod voluntas ſe habet, dicitur homo carnalis ſiue ſpiritualis: ſciendum eſt, quòd interdum quædam ſentiuntur in carne, quibus voluntas minimè conſentit.

De ſuggeſtione, delectatione, & conſenſu.

Caput CLXX.

TRes namque delectationes ſunt; vna, quæ ſentitur in carne præter voluntatem, quę vocatur ſuggeſtio. Alia, quę ſentitur in volũtate ſuggeſtionis, nõ tamẽ in volũtate actionis, quę dicitur delecta-

A delectatio. Tertia, quæ ſentitur, cum voluntate operandi, & nominatur conſenſus. Sed illam, quę nominatur ſuggeſtio, nulla pęna comitatur. Nam, vbi non eſt conſenſus voluntatis, nulla ſequitur
Rom. 8. pæna delectationis. Vnde Apoſtolus: *Nihil damnationis eſt his, qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecun-*
Rom. 7. *dum carnem ambulant.* Et alibi: *Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Interiorem hominẽ* vocat ipſam rationem; *legem* membrorum, delectationem ſine voluntate; legem *Dei*, obſeruationem mandatorum eius, quæ & lex mentis dicitur, quia mente ſeruatur: *legem* autem *peccati*, quam prius legem membrorum nominauerat.

De nominibus animæ.

Cap. CLXXI.

Nota, quòd plura ſunt nomina animæ. Vocatur enim aliquãdo ſpiritus, mens, animus, ratio, intellectus, interior homo. Dicitur etiam anima vegetabilis, ſenſibilis, rationalis. Sed cùm plura nomina habeat, ad illa adhuc redeamus, de quibus ſermo fuit prius. Quia volũtas in illis, aut rectè ſe habebit, & erit legitima: aut illa deſerendo, fornicatrix, vilis, & abiecta. Namque ſi voluntas, quæ eſt media inter rationem & appetitum, rationi concordauerit, legitimè viuit, ſi verò appetitui, fornicatrix erit; Eſt ergo ratio ſiue ſpiritus, quaſi vir; voluntas, vt ſponſa, appetitus carnis, quaſi adulter, non igitur ei voluntas in aliquo
Iacob. 1. conſentiat. Scriptum eſt enim: *Concupiſcentia, cùm conceperit, parit peccatum; peccatum cùm con-*
B *ſummatum fuerit generat mortem.*

De ſordido exemplum.

Cap. CLXXII.

Quemadmodũ, ſi ſordidus aliquis, & omni fœtore plenus occurreret alicui dicens, ſe cum eo velle conſiliari, non debet qui mundus eſt ſubſiſtere; ſic nec voluntas, appetitui carnali acquieſcere.

De quadrato lapide. Cap. CLXXIII.

Quadratus lapis, ſex æqualia habet latera; in quod horum ceciderit, firmiter iacebit; ſic prouidendum eſt viro iuſto, vt in ſuo perſiſtat propoſito. Huius autem latera ſex, hæc ſunt; proſperitas, aduerſitas, ſui libertas, ſubiectio, in ſecreto eſſe, & in publico; & in quibus ſingulis, ſi à diabolo impulſetur, ſtet, nec à propoſito moueatur.

De peccato. Cap. CLXXIV.

De peccato tribus modis loquimur. Secundum naturam, id eſt, diſtrictam iuſtitiam,
Matth. 9. vt illud: *Qui dixerit fratri ſuo fatue, reus erit gehennæ*
Ezech. 18. *ignis.* Secundum gratiam, vt: *Quacunque hora ingemuerit peccator, peccatum ſuum remittetur ei.* Et,
Zach. 3. *Conuertimini ad me, dicit Dominus, & ego conuertar ad vos.* Secundum diſciplinam; vt cùm præcipitur homini, tantum vel tantum pænitere. Diſciplina eſt ſub gratia, quia nullus pænitere vel ſatisfacere poſſet, niſi gratia præueniret.

De ſimilitudine ceræ.

Caput CLXXV.

Videns hominem in vanitate, ab infantia vſque ad profundam ſenectutem conuerſatum, ſola terrena ſapientem, & in his penitus obduratum. Cum hoc age de ſpiritualibus; huic de ſubtilitate diuinæ contemplationis loquere, C
hunc ſecreta rimari cæleſtia doce: & proſpicies eum nequaquam poſſe adhæc videre. Nec mirum, indurata eſt cera, in iſtis ætatem nutriuit, aliena ab illis ſequi didicit. E contra conſideres puerum, ætate & ſcientia tenerum, nec bonum nec malum diſcernere valentem: nec te quidem intelligere de huiuſmodi diſſerentem. Nec quidem mirum. Mollis eſt enim cera, & quaſi liquens, nec imaginem ſigilli quoquo modo recipiens. Medius horum adoleſcens & iuuenis eſt, ex teneritudinę atque duritia, quaſi ex ſenectute & pueritia congruè temperatus. Si ergo hunc inſtruxeris, ad quemcumque vtilitatis profectum voles, ſiue honeſtatis, aptè informare valebis.

De conatu diaboli contra nouitium.

Caput CLXXVI.

Cum diabolus nequit monachatum alicui dare odio, nititur eum conuerſationis, in qua eſt, ſubruere faſtidio. Et licet illi monachatum propoſitum tenendum ad horam quaſi concedat, tamen hoc, quia ſub talibus, aut etiam inter tales, aut in tali loco ſuſcepit, multimodis verſutijs fallaciter impulſum, pænitere nouitium quãdoque facit. Vt dum illi perſuadet inceptum propoſitum, ingratum exiſtere; nec ad meliora proficiat; nec quod accepit, diu teneat, aut in eo vtiliter perſiſtat. Quippe dum inceſſanter laborioſis cogitationibus de mutando; aut ſi mutari non valet, ſaltem de improbando propoſito, meditatur; nunquam interim ad finem perfectionis labor eius perueniat, ſed prorſus à Deo reſpuatur. Nam, quoniam illi fundamentum; quod poſuit, diſplicet, nullatenus illi ſtructuram bonæ vitæ ſuperædificare libet, vt ſit. Vt quemadmodum D
arbuſtula, ſi ſæpe tranſplantetur, aut nuper plantata in eodem loco, crebra conculcatione inquietetur, nequaquam radicare valens, ariditatem citò attrahit, nec ad aliquam fructus fertilitatem peruenit. Sic infælix monachus, ſi ſæpius de loco ad locum, proprio appetitu mouetur; aut in vno permanens, frequenter eius odin concutitur.

De pueris plantæ comparatis.

Caput CLXXVII.

Dic quæſo, ſi plantam arboris in horto tuo plantares, & mox illam ex omni parte ita concluderes, vt ramos ſuos nullatenus extendere poſſet, cùm eam poſt annos excluderes, quales putas ramos extenderet. Profectò inutilis arbor, rugoſa, & gibbis plena, ramis ſuis incuruis perplexa. Hoc vtique facitis, ô vos puerorum magiſtri, de pueris veſtris, qui plantati ſunt per oblationem in Eccleſiæ horto, ſcilicet vt creſcant, & fructificent Deo. Vos autem in tantùm terroribus, minis, & verberibus vndique illos coarctatis, vt nulla penitus liceat ſibi libertate potiri. Itaque indiſcretè oppreſſi, prauas, & ſpinarum more perplexas cogitationes, infra ſe congerunt, fouent, & nutriunt. Vnde fit, vt quia nihil amoris, nihil pietatis, nihil beneuolentię circa ſe in vobis ſentiunt; nec illi alicuius boni in vobis; ſed quicquid eſt odij, impietatis, maleuolentiæ, poſtea ſpem habeant. Contingit itaq; miſerabili modo, vt ſicut corpore creſcunt, ſic & in eis timor tantùm, & inuidia, & ſuſpicio omnis mali creſcat ex vobis, ſemper proni & incurui ad vitia, ſecum præmeditantes, aut quomodo veſtras inſidias & machinationes valeant auitare, aut deinde ſæculo redire.

Exem-

A

Exemplum de lamina auri.

Caput CLXXVIII.

AVdiſtis (quæſo) vnquam artificem, ex lamina auri vel argenti, ſolis mallei percuſſionibus imaginem ſpecioſam formaſſe? Non puto. Quid tunc? Quatenus aptam formam ex lamina formet, minceam ſuo inſtrumento leuiter premit & percutit, & poſtmodum planat, nunc etiam diſcreto leuamine, leuius leueat, & informat. Sic & vos, ſi pueros veſtros cupitis moribus bonis ornatos eſſe, neceſſe eſt, vt cum depreſſionibus verberum, impendatis eis paternæ pietatis, & manſuetudinis leuamen, atque ſubſidium. Tenera quidem teneris, ſicut & ipſi teneri ſunt, las ſcilicet, non ſolidum cibum præbentes eis, necdum ad perfectam ætatem prouectis.

De charitate. *Caput* CLXXIX.

QVi charitatem in corde retinet, hic, vnde gratias Deo agat, habet, ille verò, ad quem tantummodo habetur, minimè. Quas enim gratias mihi debet Deus, ſi quis me diligit? Amplius: is, cui dilectio alterius ſeruit, ſolius commodi munus pro functione ſuſcipit. Verbi gratia, beneficium vnum, honorem vnum, prandium vnum, vel quodlibet officij genus in hunc modum. Alius verò qui charitatem, quaſi commodi munus exhibuit, intranſitiuè ſibi retinuit. Charitas enim officium ab eo, qui hoc ſuſcipit, tranſit. Charitas verò ipſa, quæ Deus eſt, in eo remanet, qui eam alijs impendit, bonum autem permanens, bono tranſeunte melius eſt. Hæc igitur conſiderando, profectò perſpiciemus magis eſſe nobis gaudendum, ſi alios diligimus, quàm ſi ab alijs diligamur. Nihil mihi debet aliquis, nec ego alicui,

B

ergo charitas eſt exhibenda, non exigenda.

Ex tribus cauſis, omnis res amatur.

Caput CLXXX.

QVicquid amatur, aut natura amatur, aut rectè, aut ſpe commodi. Naturale enim eſt, vt omne bonum amemus, & vtile. Rectum verò, vt benefacientem nobis amemus. Spe commodi, quandoque res amatur. Alia propter vſum, vt mel, eo quod ſit bonum & ſuaue, etiam ſecundum vſum. Alia verò ſecundum effectum, vt abſinthium, & nonnulla naturalis potio, quæ cùm dent ſanitatem, nullam tamen in vſu præbent ſuauitatem.

Quòd tribus modis diligendus ſit Deus.

Cap. CLXXXI.

TRibus etiam his modis diligendus eſt Deus.
Natura. Natura, quia omnibus & melior, & vtilior,
Rectitudine & ideo plus cæteris eſt amandus. Rectitudine, quoniam omnia, quæ habemus, præſtat nobis, etiam hoc ipſum quod ſumus. Et tanto eum amare debemus plus nobiſipſis, quanto maior eſt ipſe, qui ſe pro nobis dedit, & nobis eiſdem ſemetipſum daturus eſt. Et quoniam ei perſonaliter non poſſumus reddere illud, (non enim his perſona eius eget) oſtendit nobis, quibus debeamus vicem reddere, dicens: *Mando vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.* Et Apoſtolus: *Sicut pro nobis Chriſtus animam ſuam poſuit, ita debetis pro fratribus animas ponere.* Diligere igitur debemus nos inuicem; tum quia & bruta quædam animalia hoc faciunt, tum quia vnius familiæ, ſcilicet Chriſti ſumus; & quia in regno eius ſingulos ſicut noſipſos diligemus; & quia ibi æqualiter ab

Ioan. 15.
1. Ioan. 3.

C

ipſis diligemur. Indecens enim eſt, ſi in hoc mundo habuerimus odio, quos ibi ſumus habituri chariſſimos. Sciendum eſt enim, quòd quicunq; ibi aderunt, nobis vicem reddent pro dilectione præſenti. Spe etiam commodi vel remunerationis diligendus eſt Deus, quoniam immortalitatem & incorruptibilitatem nobis promittit.

Spe commodi.

De tribus libertatibus.

Cap. CLXXXII.

LIbertatis ſiquidem modos tres dicimus eſſe: libertatem videlicet actionis, quam omnes volunt; id eſt, vt liberè facere poſſint, quæ volunt. Dicitur etiam libertas intelligentiæ, quam non omnes volunt. Eſt etiam libertas rectæ voluntatis, quæ ſemper eſt bona. Hanc pauciſſimi volunt, id eſt, vt ea velint, quæ debent. Notandum, quòd libertas actionis ſine libertate bonæ voluntatis, ſemper eſt mala. Verùm libertas intelligendi eſt media, quæ bona eſt, quotieſcunque libertati rectæ voluntatis adhæret: mala autem, cùm ſine illa eſt. Habet primò quis quantulamcumque libertatem intelligendi, id eſt, ſcit intelligere, quid ſibi expedit, velit illam in bono, & ſic promerebitur adipiſci libertatem intelligendi quicquid expedit, volendi quodcumque debet, agendi quicquid prodeſt. Sub libertate volendi, eſt libertas arbitrij.

De venatione diaboli. *Cap.* CLXXXIII.

DIabolus, per peccati ſuggeſtionẽ, quotidie, it ad venandum. Eos verò intra retia ſua retinet quos nec dolor pro peccato proprio afficit. Illos autem iam amittere incipit, quos pro carnis intemperie lugere iam conſpicit. Quoſdã autem tertij ordinis, id eſt, ſanatos à carnalibus & ſpiritualibus peccatis, omnino perdit. Primi omnino lugeant, doleant adhuc ſecundi, tertij verò gaudeant.

D

Quòd Deus non horreat peccatum.

Caput CLXXXIV.

HOrrere dicitur Deus animam peccatricem, non quòd horreat peccatum, quod nihil eſt; ſed quia non eſt ibi debita iuſtitia, quam ibi amaret. Vt dicimus nos horrere domum, in qua nihil eſt, quod amemus, ſed hoc & illud impropriè. Virtutibus igitur adhæreamus poſtponendo vitia, & hanc patientiam amplectendo cum iugi exercitio. Patientia etenim, vel quælibet virtus ſine exercitio, quaſi plumbea lancea eſt.

Viſio Anſelmi de fluuio. *Cap.* CLXXXV.

VIdit, vt aſſerere ſolebat, Anſelmus in infirmitate poſitus, & in ecſtaſi quodammodo extra ſe raptus: vidit (inquam) fluuium vnum rapidum atque præcipitem, in quem confluebant omnium fluxuum purgaturæ, & quarumcumq; terreſtrium rerum lauaturæ. Videbatur itaq; aqua ipſa nimis turbulenta, & immunda & omnium ſpurcitiarum ſorde horrida. Rapiebat igitur in ſe quicquid attingere poterat: & deuoluebat tam viros quàm mulieres infra ſe, diuites & inopes ſimul. Fœda quidem erat aqua, ex ea tamen viuebãt & delectabantur in illa: vt ille aſſerebat, qui eum ducebat. Ille verò ab ipſo inquirente, quiſnam torrens ille eſſet: vel quid multitudo illa, in eo volutans, prætenderet? Adiecit ille predux patris noſtri, atque ait. Ne mireris. Torrens mundum ſignificat, quò rapiuntur, in cuius illecebroſis ſpurcitijs, inuoluuntur omnes ipſum amantes. Et his dictis, inquit.

A *De vero monachatu.* Cap. CLXXXVI.

VIſne videre, quid ſit monachatus verus? Ad hoc alter: Volo. Duxit itaque illum, quaſi in conſpectum cuiuſdam magni clauſtri, & admodum ſpacioſi, & ſpecioſi. Et ait: Circumſpice. Aſpexit & ille. Et ecce parietes clauſtri illius obducti erant argento puriſſimo. Herba quoque virens in medio erat, & ipſa argentea; mollis quidem, & redolens, & vltra humanam opinionem delectabilis. Hæc more alterius herbæ, ſub his, qui in ea pauſabant leuiter flectebatur, & ſurgentibus illis, ipſa quoque ſurgebat. Vt quid immorer? Quicquid eſt iucunditatis, ibi erat. Cùm ergo hoc perpetuò habitandùm elegiſſet Anſelmus, ductor eius ſe ei ſpopondit, ſi vellet, veram oſtenſurum patientiam. Sed quia, vt aſſolet, interim euigilauit, promiſſi demonſtratorem amiſit. Has igitur duas viſiones à ſancta paternitate, & à paterna ſanctitate relatas, libenter audiamus, & audiendo deuotè teneamus, tenendo mente iugiter reuoluamus, vt vnius horrorem, dum vacat, fugiamus; alterius velut amœnæ iucunditati, & iocundæ amænitati inſiſtamus, nos qui monachatum tenemus.

De ſecuritate & pace in religione.
Caput CLXXXVII.

SIcut bubo, dum in cauerna cum pullis ſuis eſt, lætatur, & ſuo modo bene ſibi eſt; dum verò inter coruos, & corniculas, ſeu alias aues eſt, incurſatur ac dilaniatur, & omnino ſibi malè eſt, vtpote, quem hic roſtro percutit, ille alis in eum irruit, alter verò vnguibus diſcindit. Ita & mihi: B Quandò enim cum monachis, meis ſcilicet filijs, conuerſari queo, mihi bene eſt, & grata ac ſingularis vitæ meæ conſolatio. Quando verò remotus ab illis inter ſæculares conuerſor, hinc inde me variarum cauſarum incurſus dilacerant, &, quæ non amo, ſæcularia negotia vexant: Malè itaque mihi eſt, quando ſic ſum, ac tremens, pertimeſco animæ meæ diſpendium. Hic idem pater noſter, quadam vice de trans mare regreſſum Regem Guilelmum iuniorem adijt: Et, vt Romam ad Papam Vrbanum, pro ſtola ſui Archiepiſcopatus, eundi ſibi licentiam daret, humiliter & manſuetè petijt. At Rex ad nomen Vrbani turbatus, dixit ſe illum pro Papa non tenere: nec ſuæ conſuetudinis eſſe vt abſque ſua electione, alicui liceret in regno ſuo Papam nominare. Hinc igitur orta quędam grauis diſſenſio eſt inter regnum & ſacerdotium, adeo quidem megna, vt ipſe abſque aſſenſu Regis, Angliam exiuit, & Romam petit. Ibique aliquamdiu cum maximo honore & reuerentia, tam ab ipſo Papa, quàm ab ipſis Romanis, ſublimiter commorans. Tandem precatu Regis ac totius regni, Angliam reuiſens, ſuæ profectò ſedi, Deo quidem annuente, ac populo fauente, reſtitutus eſt.

Exemplum de lepore.
Caput CLXXXVIII.

DIſcedente autem quadam vice eodem patre noſtro, à prædicti curia Regis, pueri, quos nutriebat, leporem ſibi occurſantem in via, canibus inſecuti ſunt: fugientem, etiam intra pedes equi, quem pater ipſe inſidebat, conſecuti ſunt. Ille verò ſciens, miſeram beſtiolam ſic ſe refugio conſuluiſſe, retentis habenis, equum loco fixit, nec cupitum beſtiæ voluit præſidium denegare. Quam canes circundantes, & linguis ſuis hanc grato obſequia hinc inde lingentes, nec G ſe ſub equo poterant eijcere, nec in aliquo lædere. Quod videntes, admirati ſunt, qui aderant. At pater pius, vbi quoſdam aſpexit ex militibus ridere, & quaſi pro capta beſtiola lætitię fræna laxare, ſolutus in lachrymas, ait: Ridetis? Et huic vtique infelici nullus riſus, nulla lætitia, hoſtes eius circa eam ſunt, & ipſa ſola de vita ſollicita confugit ad nos, præſidium ſuo modo flagitans. Hoc planè (filij) eſt ſimilitudo in hominis & animæ morientis. Nam cùm de corpore exit, mox inimici ſui, maligni ſcilicet ſpiritus, qui eam in corpore degentem per anfractus vitiorum multimodis perſecuti ſunt, crudeliter aſſunt, parati ſunt eum rapere, & in mortem æternam præcipitare. At illa nimis anxia, huc illucque circumſpicit; & manum defenſionis & auxilij, qua ſe tueatur, ſibi porrigi ineffabili deſiderio concupiſcit. Dæmones autem è contrario rident, & immenſa lætitia gaudent, ſi nullo eam adminiculo fultam inuenire queant. Quibus dictis laxato fræno iter arripuit, & beſtiam vltrà perſequi clara voce canibus interdixit. Tunc illa, ab omni læſione immunis, exultans & hilaris, præpeti curſu campos ſyluaſque reuiſit.

Exemplum de auicula. Cap. CLXXXIX.

ALia quoque vice reſpexit puerum quendam, cum auicula in via ludentem: quæ pedem filo innexum habebat. Sæpe enim laxius ire permittebatur, fuga ſibi conſulere cupiens, auolare nitebatur. At puer filum manu tenens, retrahens irretitam auiculam ad ſe vſque deijciebat, & hoc ingens gaudium pulchrumque ſpectaculum puero præſtabat. Factum eſt hoc ſemel & iterum, factum frequentius. Quod pater be- D nignus aſpiciens, auiculæ condoluit: & vt rupto filo libertati redderetur, præcepit. Et ecce filum rumpitur, auiſque auolat; puer plorat, pater exultat. Et vocatis, qui aderant, conſideraſtis, inquit, iocum pueri? Et confeſſis conſideraſſe, ait: Simili conſideratione iocatur diabolus cum hominibus multis, quos irretitos ſuis laqueis, pro ſua voluntate in diuerſa vitiorum impedimenta pertrahit. Sunt enim quidam (vt verbi gratia dicam) auaritiæ, ſeu luxuriæ, & ſimilium flammis ſuccenſi, & ex mala conſuetudine illis addicti. His contingit aliquando, vt ſua facta conſiderantes, fleant, ſeque amodo à talibus ceſſaturos ore promittant, & more auis irretitæ liberos ſe volare autument. Sed quia prauo vſu irretiti ab hoſte tenentur, nolentes in eadem vitia deijciuntur: fitque hoc ſæpius, nec omnimode liberantur; niſi magno conatu & gratia, funis rumpatur prauæ conſuetudinis.

De malitia & fœditate peccati. *Caput* CXC.

SI hic, inquit, Anſelmus, peccati pudorem, & illinc cernerem inferni horrorem, & neceſſariò vni illorum haberem immergi: prius me in infernum mergerem, quàm peccatum in me immitterem. Mallem enim purus à peccato, & innocens gehennam intrare, quàm peccati ſorde pollutus, cælorum regna tenere, cum conſtet ſolos malos in inferno torqueri, & ſolos bonos in cæleſti beatitudine foueri.

De verbu defuncti. Cap. CXCI.

VErba defuncti Oſberni monachi, ad Anſelmum in ſpiritu delata, & ab eodem Anſelmo poſtmodum expoſita. Ter, inquit, ille defunctus,

A functus, antiquus ſerpens inſurrexit io me, ſed Vrſarius Domini mei: liberauit me, hæc dicens, euanuit. Benedictus verò pater noſter, viſionem illam expergefactus à ſomno, ad memoriam reuocans, ac ſingula propenſius inſpiciens, quando, & quibus libuit ſic eam expoſuit. Primo inquiens, pro peccatis, quibus obligatus ante baptiſmum fuerat, in eum inſurrexiſſe hoſtem antiquum. Secundò, pro peccatis, quæ fecit poſt baptiſmatis ſacramentum, ante profeſſionem. Tertiò, pro illis, quæ fecit poſt profeſſionem, ante obitum. Sed ter cecidit: Peccata enim quibus aſtrictus fuerat ante baptiſmum, fidem parentum, io ipſo ſacramento deleta, diabolus inuenit. Illa etiam, quæ in ſæculo, vel in monaſterio ante profeſſionem commiſit, in ipſa profeſſione monaſtica æquè abolita, ſerpens ille antiquus reperit. Quæ verò poſt profeſſionem fecit, vera confeſſione ante obitum, monachus ille deleuit. Per illum Dominum Vrſarium deſignari dixit ordinem Angelicum. Sicut enim vrſarij vrſos, ita Angeli ſpiritus malignos à ſua ſæuitia coercent & opprimunt, ne nobis noceant, inquantum volunt.

Beati Anſelmi liber de Similitudinibus explicit.

EIVSDEM BEATI Anſelmi Cantuarienſis Archiepiſcopi, liber de Voluntate Dei incipit.

HVmana ratio cùm de Deo ſemper debeat tractare, & ad laudem eius aliquid conue-
B nienter dicere, nomina per quæ propriè loquatur oon habet, ſed nomina hominibus data & impoſita accipit, & per ipſum effectum omnipotentiam eius ſaltem vel tenui oratiooe aperire conatur, & hoc facit ex iſtis rebus colligens effectum voluntatis Dei ſecundum occultam iuſtitiam, vel ſecundum miſericordiam, vel ſecundum iræ ipſius vindictam. Ad incomprehenſibilem enim Deitatis proprietatem aſpirare oon poteſt. Hinc nos quoque de voluntate Dei aliquid dicere cupientes, actum rerum attendimus, quoniam ad ipſius celſitudinis culmen anhelare ooo valemus.

Voluntas Dei quæ dicatur.

Voluntatem igitur Dei appellamus, quicquid io nobis ipſe miſericorditer operatur, reuocando nos ab errore, vel piè confirmando iuſtitiæ. Volnotas quoque dicitur pœna & reprobatio quorundam Dei occulta, diſtrictiooe facta iuſtitiæ. Voluotas Dei eſt (vt breuiter dicam) quicquid fit, vt fieri inuenitur in creaturis. Sed dicitur: ſi omnia procedunt ex voluntate Dei, quam conſtat ſemper bonam & rectam eſſe: tunc omnia & recta ſunt: & ſi hoc eſt tunc fruſtra iudicatur aliquis iniquus, vel damnatur impius: quod fateri, contrarium inuenitur catholicæ fidei.

Voluntas Dei multipliciter dicitur.

Dicendum eſt igitur, voluntatem Dei multipliciter accipi: vt quicquid poſtea opponatur, ſine omni difficultate opulentius aperitur. Voluntas itaque Dei accipitur aliquando in ſcripturis, æquipollens omnipotenti ſuæ præſcientiæ, & ordinationi ſagaciter omnia diſponanti. Vnde dicitur:

Pſal. 113.

Omnia quæcunque voluit Dominus fecit, hoc eſt, quicquid Deus ab æterno facturum ſe ordinauit, nihil inexpletum reliquit. Accipitur etiam Dei voluntas, nomen rerum ſecundum quendam affectum miſericordiæ Dei: vt ibi:

1. Tim. 2.

Vult Deus omnes ſaluos fieri, quod eſt dicere, facit ſanctos velle, vt

C omnes ſalui fiant, quod ipſe tamen vult, hoc eſt, ipſe diſpoſuit: ſed ſanctos facit velle, Dei & proximi inſpirando dilectionem, qua dilectione non inconuenienter fiunt in Eccleſia orationes à ſanctis pro ſchiſmaticis, & hæreticis, Iudæis quoque & gentilibus. Inſtitutio diuina, Dei voluntas noo impropriè appellatur. Dei autem inſtitutio in duo diuidi poteſt, in præcepta diuinarum Scripturarum, & in legem oaturalem: quæcunque homini inſita eſt naturalis, quæ eſt: *Quod tibi volueris, alteri ne feceris, &c.* *Tob. 4.* Cui, quicunque obuiat, Dei voluntatem non ſeruat. Præcepta etiam diuinarum ſcripturarum, & rectæ obſeruationes Eccleſiarum, voluntas Dei non immerito appellantur: quibus, quicunque obſeruanter non acquieſcit, à Dei voluntate deuiare, penitus dicitur, cum tamen ab ordine præſcientiæ eius nullatenus valeat exorbitare. Ecce, voluntas Dei quatuor modis accipitur à Doctoribus magiſtris, ſcilicet pro ſcientia Dei, pro voluntate ſanctorum qui volunt & iniuſtos charitatiue ſaluari, pro ratione humana, quarto pro præceptis diuinis. Si quis verò oculo mentis hos modos conſiderat non vlterius in Dei voluntate determinanda impeditus laborauit: ſed vocis acceptione fideli intendens ingenio, de verbis facile dijudicabit. Itaque cum dicitur, adulterium, vel homicidium vult, vel non vult Deus fieri. Hæ verò propoſitiones non repugnant ſibi, nec contradicunt: ambę enim veræ ſunt & indubitabiles, ſi quis huius vocis æquiuocationem multiplicem, quæ eſt, vult fideliter attendat. Nam Deus vult adulterium, hoc eſt, præſcit, præuidet. Vode nullus dubitat, quia omnia videt, & omnia præſcit. Item, non vult, hoc eſt, non præcipit, vel mentibus fidelium inſpirando noo facit velle. Vel non vult D Deus adulterium, id eſt, ex vi rationis animæ, ex naturali ſcilicet lege data à Deo, non habemus quod quis in hoc nec etiam in alio debeat offendere proximum. Iuxta has autem determinationes, poteſt quilibet has Dei voluntas determinare apertè. Sed videndum eſt quoddam ſatis ſubtilius, quod occurrit huic de voluntate diſputationi. Nam voluntati Dei voluntas hominis adhæret plerunque, ſed inde damnatur homo, voluntati Dei quoque non adhæret hominis voluntas, & inde remuneratur homo. Item, vult homo quod non vult Deus, & habet inde præmium à Deo: non vult homo quod vult Deus, & inde conſequitur laudem, & multis alijs hanc voluntatem variari modis ſagacium induſtria per ſe poterit indagare. Sed nunc ad expoſitionem ſupradictorum redeamus, vult Deus quod vult homo, ſi damnoſè, vt homicidium, vel adulteriũ, quod vult Deus, hoc eſt, præſciuit: ſed homo etiam hac voluntate damnatur, prohibitum eſt enim ei. Vult Deus vt pater alicuius moriatur, vel vult alicuius hominis mortem, quod homo non vult affectu naturali, vel compaſſione proximi, & remuneratur ex hoc tali affectu, ſi in cæteris regulam rectè viuendi non exceſſeris in omnibus tamen quæ vult & quæ facit, diuinæ voluntati concordare intendit, & nihil contra eum facere diſponit: quia tunc tantum eſt bona voluntas humana, quando vult illud quod Deus vult illam velle: & ſic concordat diuinæ, quæ magiſtra eſt humanæ. Magna quidem voluntas Dei incomprehenſibilis eſt, ſicut ipſe Deus contra quam vult homo quia non plenè eam cognoſcit, quod in futuro erit. In præſenti verò quoſdam affectus eius percipit ſecundum perceptionem vel prohibitionem, & ille ob-

A edit. In his autem ſupradictis, non eſt æquum intelligere aliquem aliquod falſum vel ſuperfluum dictum fuiſſe, vel contra ſanctorum auctoritatem. Dicit enim Auguſtinus in Enchiridio, cap. 100. Propterea magna voluntas eiuſdem Domini exquiſita in omnes voluntates eius, vt & miro & ineffabili modo non fiat præter voluntatem eius, quod etiam contra eius voluntatem fit, quod non fieret ſi non fineret, nec vtique nolens ſinit, ſed volens: nec ſineret bonum fieri malè, niſi omnipotens & de malo poſſet facere bene. Eſt & alia huius voluntatis diuiſio. Alia enim poteſt dici efficiens, alia approbans, alia concedens, alia permittens. Efficiens voluntas in Deo facit quicquid vult: Efficiens in homine, quod poteſt homo & vult ipſo actu. Approbans eſt quæ approbat aliquid, & hæc ad hominem pertinet & ad Deū. Approbās in Deo eſt, quę vult omnes ſaluos fieri: quoniam nullum prohibet, quantum ad ſe ſaluum fieri: immo ſi quis ad hoc laborat, approbat. Patens eſt quidem quæ ſit approbans in homine. Concedens eſt, quæ concedit vt fiat aliquid. Concedente autem voluntate, vult Deus, vt homo qui melius non propoſuit, vxorem ducat. Permittens voluntas eſt, quæ permittit aliquid fieri, etſi diſpliceat quandoque. Et hoc modo dicitur Deus velle mala, quæ permittit fieri. Vnde dicitur: *Quem vult indurat, & cui vult miſeretur.*

Rom. 9. Auguſtinus de ciuitate Dei: Cùm dicitur Deus mutare voluntatem, vt quibus lenis erat: Verbi gratia, reddatur aſper, illi potius quam ipſe mutantur, ſicut mutatur ſol oculis ſauciatis, & aſper quodammodo ex miti & ex delectabili moleſtus efficitur, cum ipſe apud ſe maneat idem qui fuit. Dicitur etiam voluntas Dei quam facit in cordi-

B bus obedientiam mandatis eius, de qua dicit Apoſtolus: *Deus qui operatur in nobis & velle.* Secun-

Philip. 2. dum hanc voluntatem etiam velle dicitur, quod ipſe non vult, ſed ipſe ſuos id volentes facit: ſic orant pro quibuſdam piè ſanctæque inſpirati ab eo ſancta voluntate, & quod orant non facit. Secundum verò voluntatem ſuam, quæ eius præſciētia ſempiterna eſt, *omnia quæcunque voluit fecit*, non ſolum præterita, vel præſentia, ſed etiam futura. Gregorius: *Deus vult omnes homines ſaluos fieri*, eſt id, nulli ſaluantur, niſi quos vult ſaluari, vel de omni genere hominum aliqui ſaluantur. Vel vult omnes ſaluos fieri, id eſt, non cogit aliquem damnari. Item, de coniuge infideli dimittendo, dici oportet, non dimittar, quia & ſi licet non expedit. Item in libro de paruulorum baptiſmo: Sicut bono male vti malum eſt, ſic malo bene vti bonum eſt.

Beati Anſelmi liber de voluntate Dei explicit.

EIVSDEM BEATI Anſelmi Cantuarienſis Archiepiſcopi, liber de Concordia præſcientiæ & prædeſtinattonionis, nec non gratiæ Dei cum libero arbitrio incipit.

De tribus iſtis quæſtionibus, in quibus Dei præſcientiæ atque prædeſtinationi, nec non & gratiæ liberum arbitrium repugnare videtur, quod mihi Deus dignabitur aperire, curabo ipſo adiuuante, ſcribendo oſtendere.

Quod præſcientia Dei videatur diſcordare à libero arbitrio, quod non eſt.

Videtur quidem præſcientia Dei, & liberum arbitriū repugnare: quoniā ea quæ Deꝰ pręſcit, neceſſe eſt eſſe futura, & quæ per liberum arbitrium fiunt, nulla neceſſitate proueniunt, ſed repugnant, impoſſibile eſt ſimul & pręſcientiam Dei eſſe quæ omnia præuidet, & aliquid per libertatem arbitrij fieri. Quæ impoſſibilitas ſi abeſſe intelligitur, repugnantia quæ videtur ineſſe penitus remouetur. Ponamus itaque ſimul eſſe præſcientiam Dei quam ſequi neceſſitas futurarum rerum videtur, & libertatem arbitrij, per quā multa ſine neceſſitate fieri videntur, & videamus vtrum impoſſibile ſit hæc duo ſimul eſſe. Quod ſi eſt impoſſibile, oritur inde aliud impoſſibile. Impoſſibile ſiquidem eſt, quo poſito aliud impoſſibile ſequitur. Sed ſi aliquid eſt: futurum ſine neceſſitate, hoc ipſum præſcit Deus, qui præſcit omnia futura: quod autem præſcit Deus, neceſſitate futurum eſt, ſicut pręſcitur, Neceſſe eſt itaque aliquid eſſe futurum ſine neceſſitate. Nequaquam ergo rectè intelligenti hæc repugnare videntur, pręſcientia quam ſequitur neceſſitas & libertas arbitrij, à qua remouetur neceſſitas: quoniam & neceſſe eſt, quod Deus præſcit futurum eſſe, & Deus præſcit aliud aliquid eſſe ſine omni neceſſitate. Sed dices mihi: Non remoues tamen à me neceſſitatem peccandi vel non peccandi: quoniam Deus præſcit me peccaturum vel non peccaturum? & ideo neceſſe eſt me peccare, ſi pecco, vel non peccare ſi non pecco. Ad quod ego: Non debes dicere, præſcit me Deus peccaturum vel non peccaturum, ſed præſcit me Deus peccaturum, ſine neceſſitate vel non peccaturum: & ita ſequitur, quia ſiue peccaueris, ſiue non peccaueris vtrumque ſiue neceſſitate erit: quia præ- D ſcit Deus futurum eſſe ſine neceſſitate hoc qui erit: vides igitur non eſſe impoſſibile, ſimul eſſe præſcientiam Dei, per quam futura quæ præſcit dicuntur eſſe ex neceſſitate, & libertatem arbitrij, per quam multa fiunt ſine neceſſitate. Si enim eſt impoſſibile, ſequitur aliud impoſſibile, ſed nulla naſcitur ex hac impoſſibilitas. Forſitan dices: Nondum aufers à corde meo vim neceſſitatis cùm dicis: quia neceſſe eſt me peccaturum eſſe, vel non peccaturum ſine neceſſitate, quia hoc præſcit Deus. Neceſſitas enim videtur ſonare coactionem vel probationem. Quare ſi neceſſe eſt me peccare ex voluntate, intelligo me cogi aliqua occulta vi ad voluntatem peccandi, & ſi non pecco, à peccandi voluntate prohiberi. Quapropter neceſſitate videor inde peccare ſi pecco, vel non peccare, ſi non pecco. Et ergo ſciendum eſt, quia ſæpe dicimus, neceſſe eſt, quod nulla vi eſſe cogitur, & neceſſe non eſſe quod nulla prohibitione remouetur. Nam dicimus neceſſe eſt Deum immortalem eſſe, & neceſſe eſt Deum non eſſe iniuſtum, non quod vis aliqua cogat eum eſſe immortalem aut prohibeat eſſe iniuſtum: ſed quoniam nulla res poteſt facere, vt nō ſit immortalis aut vt ſit iniuſtus. Sic itaque ſi dico neceſſe eſt eſſe te peccaturum, vel non peccaturum, ſola voluntate ſicut Deus præſcit, non eſt intelligēdum quod aliquid prohibeat voluntatem quæ non erit aut cogat illa eſſe quæ erit, hoc ipſum namque præſcit Deus, qui præuidet aliquid futurum ex ſola voluntate: Sed voluntas non cogitur aut prohibetur vlla alia re, quia ſic ex libertate fit quod fit ex voluntate. Si igitur hæc diligenter intelliguntur puto quia & præſcientiam Dei & libertatem arbitrij ſimul eſſe, nulla prohibet inconuenientia. Denique ſi quis intellectum verbi propriè conſiderat, hoc ipſo quod præſciri aliquid dici-

tur,

A tur, futurum eſſe pronuntiatur. Non enim niſi quod futurum eſt præſcitur, quia ſcientia non eſt niſi veritatis. Quare cũ dico, quia ſi pręſcit aliquid neceſſe eſt illud eſſe futurum, id eſt, ac ſi dicam, ſi erit, ex neceſſitate erit, ſed hęc neceſſitas non cogit nec prohibet aliquid eſſe aut non eſſe. Ideo enim quia ponuntur res eſſe, dicuntur ex neceſſitate eſſe, aut quia ponuntur non eſſe, affirmantur non eſſe ex neceſſitate: non quia neceſſitas cogat aut prohibeat rem eſſe aut non eſſe. Nam cum dico: Si erit, ex neceſſitate erit, hic ſequitur neceſſitas quæ rei poſitionem non præcedit. Idem valet ſi ſic pronuncietur. Quod erit, ex neceſſitate erit. Non enim aliud ſignificat hic neceſſitas, niſi quia quod erit non poterit ſimul non eſſe. Pariter autem verum eſt quia fuit & eſt, & erit aliquid non eſt ex neceſſitate, & quia neceſſe eſt fuiſſe omne quod fuit, & eſſe quod eſt & futurum eſſe quod erit. Quippe non eſt idem rem eſſe præteritam, & rem pręteritam eſſe pręteritam, aut rem eſſe pręſentem, & rem pręſentem eſſe pręſentem: aut rem eſſe futuram, & rem futuram eſſe futuram: ſicut non eſt idem rem eſſe albam, & rem albam eſſe albam. Lignum enim non eſt ſemper neceſſitate album, quia aliquando prius quam fieret album: potuit non fieri album, & poſtquam eſt album, poteſt fieri non album: lignum verò album, ſemper neceſſe eſt eſſe album: quia nec antequam ſit, nec poſtquam eſt album, fieri poteſt vt album ſimul ſit non album. Similiter res non neceſſitate eſt præſens: quoniam antequam eſſet præſens potuit fieri, vt præſens non eſſet, & poſtquam eſt præſens poteſt fieri non præſens. Rem autem præſentem neceſſe eſt eſſe præſentem ſemper: quia nec prius quam ſit nec poſtquam eſt pręſens, poteſt præſens ſimul eſſe & non pręſens. Eodem modo res aliqua,

B vt quædam actio non neceſſitate futura eſt, quia priuſquam ſit, fieri poteſt vt non ſit futura. Rem verò futuram neceſſe eſt eſſe futuram: quoniam futurum nequit eſſe ſimul & non futurum. De præterito autem ſimiliter verum eſt, quia res aliqua nunc eſt neceſſitate præterita: quoniam antequam eſſet, potuit fieri vt non eſſet, & quia præteritum ſemper neceſſe eſt eſſe præteritum, quoniam non poteſt ſimul eſſe præteritum & non eſſe præteritum. Sed in re pręterita eſt quoddam quod non eſt in re præſenti vel futura. Nunquam enim fieri poteſt, vt res quæ pręterita eſt fiat non præterita: ſicut res quædam quæ præſens eſt, poteſt fieri non præſens, & aliqua res quæ non neceſſitate futura eſt, poteſt fieri vt non ſit futura. Itaq; cum dicitur futurum de futuro, neceſſe eſt eſſe quod dicitur, quia futurum nunquam eſt non futurum, ſicut quotiens idem dicimus de eodem. Cùm enim enim dicimus, quia omnis homo eſt homo: aut ſi eſt homo, homo eſt: aut omne album eſt album, & ſi eſt album, album eſt: neceſſe eſt eſſe quod dicitur quia nõ poteſt aliquid ſimul eſſe & non eſſe. Quippe ſi non eſt neceſſe, omne futurum quod futurũ: quoddam futurum non eſt futurum, quod eſt impoſſibile. Neceſſitate ergo omne futurum, futurum eſt, & cùm futurum dicitur de futuro ſi eſt futurum, futurum eſt: ſed neceſſitate ſequẽte quæ nihil eſſe cogit. Cum autem futurum dicitur de re, non ſemper res neceſſitate eſt quamuis ſis futura. Nam ſi dico cras ſeditio futura eſt in populo, non tamen neceſſitate erit ſeditio. Poteſt enim fieri antequam ſit vt non fiat, etiam quæ futura eſt. Aliquando verò eſt, vt res ſit ex neceſſitate quæ dicitur futura, vt ſi dico cras eſſe futurum ortum ſolis Si ergo cum neceſſitate pronũ-

C tio futurum de re futura, hoc modo ſeditio cras futura, neceſſitate futura eſt aut ortus ſolis cras futurus, neceſſitate futurus eſt. Seditio quidem quæ non erit ex neceſſitate ſola ſequenti neceſſitate futura aſſeritur: quia futura de futura dicitur. Si .n. cras futura eſt, neceſſitate futura eſt, Ort⁹ verò ſolis duabus neceſſitatibus futurus intelligitur, ſcilicet & præcedenti quæ facit rem eſſe: ideo enim erit quia neceſſe eſt vt ſit, ſequenti quæ nihil cogit eſſe, quoniam idcirco neceſſitate futurus eſt quia futurum eſt. Quapropter cum dicimus, quia quod Deus præſcit futurum neceſſe eſt eſſe futurum: non aſſerimus ſemper rem eſſe neceſſitate futuram: ſed rem futuram, neceſſitate eſſe futuram. Non enim poteſt futurum ſimul non eſſe futurum. Idem ſenſus eſt ſi ſic dicitur: Si Deus præſcit aliquid non addendo futurum: quoniam in præſcire intelligitur futurum. Nam non eſt aliud præſcire quam ſcire futurum: ideo ſi præſcit Deus aliquid neceſſe eſt illud eſt futurum. Non ergo ſemper ſequitur præſcientiam Dei rem neceſſitate futuram eſſe: quoniam quamuis omnia futura præſciat, non tamen præſcit cuncta futura neceſſitate ſed quædam præſcit ex libera rationalis creaturæ voluntate futura. Notandum quippe eſt, quia ſicut neceſſe non eſt Deum velle quod vult ita neceſſe non eſt in multis, velle hominem quod vult, & ſimiliter neceſſe eſt eſſe quicquid Deus vult: ita neceſſe eſt eſſe quod vult homo in his, quæ Deus ita ſubdit humanæ naturæ & voluntati, vt ſi vult fiant, ſi non vult non fiant. Quoniam enim quod Deus vult non poteſt non eſſe, cum vult hominis voluntatem nulla cogi vel prohiberi neceſſitate ad volendum vel ad non volendum, & vult effectum ſequi voluntatem, tunc neceſſe eſt voluntatem eſſe liberam, & eſſe quod vult. In huiuſmodi ergo verum eſt, quia neceſſitate fit opus

D peccati, quod vult homo facere, quamuis non neceſſitate velit. Quod ſi quæritur de peccato ipſius voluntatis cum peccat volendo, vtrum ſit neceſſitate? Reſpondendum eſt, quia ſicut non vult neceſſitate, ita non eſt peccatum voluntatis neceſſitate. Nec neceſſitate operatur eadem voluntas: quia ſi non vellet ſponte non operaretur, quamuis quod facit neceſſe ſit fieri, vt ſupra dixi. Nam quoniam non eſt aliud ibi peccare quam velle quod non debet, ita non eſt peccatum voluntatis neceſſarium: ſicut velle non eſt neceſſarium, tamen verum eſt, quia ſi vult homo peccare, neceſſe eſt eum peccare, ſed ea neceſſitate quam ſupra dixi nihil cogere aut prohibere. Itaque quod vult libera voluntas, & patet & non poteſt non velle, & neceſſe eſt eum velle. Poteſt namque non velle antequam velit, quia libera eſt, & cùm vult non poteſt non velle, ſed eam velle neceſſe eſt, quoniam impoſſibile illi eſt idipſum ſimul & velle & non velle. Opus verò voluntatis cui datum eſt vt quod vult ſit, & quod non vult non ſit: voluntarium ſiue ſpontaneum eſt, quoniam ſpontanea voluntate fit, & bifarium eſt neceſſarium, quia & voluntate cogitur fieri, & quod fit non poteſt ſimul non fieri. Sed has neceſſitates facit voluntatis libertas, quæ prius quàm ſint eas cauere poteſt. Hæc omnia Deus qui ſcit omnem veritatem & non niſi veritatem: ſicut ſunt ſpontanea vel neceſſaria videt, & ſicut videt ita ſunt. Hac ergo conſideratione palam eſt, quia ſine omni repugnantia, & Deus præſcit omnia, & multa fiunt ex libera voluntate quæ antequam ſint, fieri poteſt, vt nunquam ſint: & tamen quodammodo ſunt neceſſitate, quæ neceſſitas, vt dixi, deſcendit de libera voluntate:

A luntate: Cognoſci poteſt etiam non omnia quæ præſcit Deus eſſe ex neceſſitate, ſed quædam fieri ex libertate voluntatis: per hoc quod cum vult aut facit Deus aliquid, ſiue ſecundum æternitatem, dicat immutabilem præſcientiam in qua nihil eſt præteritum aut futurum: ſed omnia ſimul ſunt ſine omni motu, vt ſi dicimus quia non voluit aut volet, nec fecit, nec faciet aliquid: ſed tamen vult & facit, ſiue ſecundum tempus, velut cùm proferimus, quia volet aut faciet, quod nondum factum eſſe cognoſcimus, negari nequit ſcire quæ vult & facit præſcire quæ volet atque faciet. Quare ſi ſcire atque præſcire Dei neceſſitatem ingerit omnibus quæ ſcit aut præſcit, nihil ſunt ſecundum æternitatem, aut ſecundum vllum tempus vult aut facit, ipſe facit ex libertate, ſed omnia ex neceſſitate. Quod ſi abſurdum eſt vel opinari non neceſſitate eſt, aut non eſt omne quod ſcit Deus, aut præſcit eſſe vel non eſſe: ergo nihil prohibet aliquid ſciri vel præſciri, ab illo in noſtris voluntatibus & actionibus fieri, aut futurum eſſe per liberum arbitrium: vt quamuis neceſſe ſit eſſe quod ſcit aut præſcit, tamen multa fiunt nulla neceſſitate, ſed libera voluntate, quemadmodum ſuprà monſtraui. Nempe quid mirum ſi hoc modo aliquis eſt ex libertate & non ex neceſſitate, cùm multa ſunt quæ recipiunt oppoſita, diuerſa ratione. Quæ namque magis oppoſita ſunt quam adire & abire? Videmus tamen cùm tranſit aliquis de loco ad locum, quia idem ire, eſt ei adire & abire. Abit enim de loco, & adit ad locum. Item ſi conſideremus ſolem ſub aliqua parte cœli, cùm ſemper cœlum luſtrando ad eandem

B partem feſtinet, videmus quia idem locus eſt à quo recedit, & ad quem accedit, & indeſinenter ei, eodem tempore appropinquat à quo elongatur. Patet etiam curſum eius non ignorantibus, quia ſi cælum conſideremus, ſemper tranſit ab Occidentali parte ad Orientalem. Si verò terram attendimus, nunquam niſi ab Orientali ad Occidentalem, & ſic ſemper contra firmamentum vadit. & licet tardius cum firmamento quod ipſum in omnibus planetis cernitur. Ita ergo nulla oritur repugnantia, ſi ſecundum prædictas rationes aſſerimus idem aliquid eſſe neceſſitate futurum, quia eſt futurum, & nulla cogi neceſſitate eſſe futurum: niſi ea neceſſitate, quam ſuprà dixi fieri à libera voluntate. Si verò per hoc quod de homine dicit Iob Deo: *Conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt*: vult aliquis oſtendere, quia nullus potuit accelerare vel differre diem in qua moritur, quamuis aliquando nobis videatur aliquis facere ex libera voluntate vnde moritur. Sed non eſt quod obijcitur, contra hoc quod ſupra diximus. Nam quoniam Deus non fallitur, nec videt niſi veritatem, ſiue ex libertate, ſiue ex neceſſitate veniat: dicitur, conſtitui apud ſe immutabiliter, quod apud homines prius quàm fiat, mutare poteſt. Tale etiam Paulus Apoſtolus de his, *qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti*, dicit: *Quos præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit; & quos vocauit, hos & iuſtificauit; quos autem iuſtificauit, illos & magnificauit.* Hoc quippe *propoſitum ſecundùm quod vocati ſunt ſancti*, in æternitate, in qua non eſt præteritum vel futurum, ſed tantum præſens immutabile eſt, ſed in ipſis hominibus ex liber-

Iob. 14.

Rom. 8.

tate arbitrij aliquando eſt mutabile. Sicut enim C quamuis in æternitate non fuit, aut erit aliquid, ſed tantum eſt: & tamen in tempore fuit & erit aliquid ſine repugnantia: ita quod in æternitate mutari nequit in tempore aliquando, per liberam voluntatem antequam fit, eſſe mutabile probatur abſque inconuenientia: quamuis ibi nihil ſit niſi præſens; non eſt tamen illud præſens temporale ſicut noſtrum, ſed æternum in quo tempora cuncta continentur. Siquidem quemadmodum præſens tempus continet omnem locum, & quæ in quolibet loco ſunt: ita æterno præſenti ſimul clauditur omne tempus, & quæ ſunt in quolibet tempus. Cùm ergo ait Apoſtolus, quia Deus præſciuit ſanctos ſuos, prædeſtinauit, vocauit, iuſtificauit, magnificauit, nihil horum prius aut poſterius apud Deum eſt, ſed omnia ſimul æterno præſenti ſunt intelligenda. Habet enim æternitas ſuum ſimul in quo ſunt omnia quæ ſimul ſunt loco vel tempore, & quæ ſunt diuerſis in locis vel temporibus. Vt autem oſtenderet idem Apoſtolus non illa verba ſe pro temporali ſignificatione poſuiſſe, illa etiam quæ futura ſunt præteriti temporis verbo pronuntiauit. Nondũ enim quos præſciuit adhuc naſcituros, iam temporaliter vocauit, iuſtificauit, magnificauit. Vnde cognoſci poteſt, cum propter indigentiam verbi ſignificantis æternam præſentiam, vſum eſſe verbis præteritæ ſignificationis: quoniam quæ tempore præterita ſunt, ad ſimilitudinem æterni præſentis omnino immutabilia ſunt. In hoc ſiquidem magis ſimilia ſunt æterno præſenti, temporaliter præterita quam præſentia: quoniam quæ ibi ſunt, nunquam poſſunt non eſſe præſentia, ſicut temporis præterita non valent vnquam D præterita non eſſe: præſentia vero temporis omnia quæ tranſeunt fiunt non præſentia. Hoc ergo modo quicquid de his quæ libero fiunt arbitrio; velut neceſſarium ſacra Scriptura pronuntiat, ſecundum æternitatem loquitur: in qua præſens eſt omne verum immutabiliter, non ſecundùm tempus, in quo non ſemper voluntates & actiones noſtræ, & ſicut dum non ſunt, non eſt neceſſe eas eſſe: ita ſæpe non eſt neceſſe vt aliquando ſint. Nam non ſemper ſcribo, aut volo ſcribere, & ſicut dum non ſcribo aut non ſcribere volo, non eſt neceſſe me ſcribere; aut velle ſcribere: ita neceſſe non eſt vt aliquando ſcribam vel velim ſcribere. Cum autem res aliter eſſe cognoſcatur in tempore quàm in æternitate: vt aliquando verum ſit: quoniam aliquid non eſt in tempore, quod eſt in æternitate; & quod fuit in tempore quod ibi non fuit, & erit temporaliter quod ibi non erit: nulla ratione negari videtur poſſe. Similiter aliquid in tempore eſt mutabile quod ibi eſt immutabile. Quippe non magis oppoſita ſunt, mutabile in tempore & immutabile in æternitate, quam non eſſe in aliquo tempore: & eſſe ſemper in æternitate, & fuiſſe vel futurum eſſe ſecundum tempus, atque non fuiſſe vel non futurum eſſe in æternitate. Siquidem non dico aliquid nunquam eſſe in tempore; quod ſemper eſt in æternitate, ſed tantum in aliquo tempore non eſſe. Non enim dico actionem meam craſtinam nullo tempore eſſe, ſed hodie tantum nego eam eſſe, quæ tamen ſemper eſt in æternitate. Et quando negamus fuiſſe vel futurum ibi eſſe aliquid quod in tẽpore fuit aut erit, non aſſerimus id quid fuit, aut erit nullo modo ibi eſſe, ſed tantum præterito vel futuro modo dicimus non ibi eſſe; quod

A quod ibi indefinenter eſt, ſuò præſenti modo: in his verò nulla videtur aduerſari contrarietas. Sic vtique ſine vlla repugnantia dicitur aliquid eſſe mutabile in tempore antequam ſit, quod in æternitate manet immutabiliter, non antequam ſit vel poſtquam eſt: ſed indefinenter quia nihil eſt ibi ſecundùm tempus. Nam hoc ipſum ibi eſt æternaliter, quia temporaliter aliquid eſt, & antequam ſit poteſt non eſſe ſicut iam dixi. Sufficienter ex his quæ dicta ſunt puto patere, quia præſcientia Dei & liberum arbitrium nequaquam inuicem repugnant, quòd facit vis æternitatis quę claudit omne tempus, & quæ ſunt in quolibet tempore. Sed quoniam non in omnibus liberum habemus arbitrium, videndum eſt vbi & quæ ſit illa libertas arbitrij, quam ſemper habere creditur homo, & quod ſit illud arbitrium. Non enim idem eſt arbitriū, & libertas qua dicitur liberum. In multis dicitur libertas & arbitrium, vt cùm aliquem dicimus libertatem habere loquendi aut tacendi, & in eius arbitrio eſſe quid horum velit. In pluribus quoque alijs ſimiliter dicitur libertas, & arbitrium quæ non ſemper adſunt, aut ad ſalutem animæ nobis neceſſaria ſunt. Pro illo autem arbitrio tantum & pro illa libertate, iſta ventilatur quæſtio; ſine quibus homo ſaluari nequit, poſtquam poteſt illis vti. Nam ideo conqueruntur multi, quia putant ad ſalutem vel damnationem nihil valere liberum abitrium, ſed ſolam neceſſitatem, propter Dei præſcientiam. Quoniam ergo non ſaluatur homo, poſtquam ad intelligibilem peruenit ætatem, ſine ſua iuſtitia: ibi eſt inueſtigandum hoc arbitrium, & hæc libertas vnde agitur, vbi ſedes iuſtitiæ eſt. Pri-
B mum itaque oſtendenda eſt iuſtitia: deinde iſta libertas, & iſtud arbitrium. Eſt quidem iuſtitia quælibet magna vel parua, rectitudo voluntatis propter ſe ſeruata. Libertas autem iſta eſt poteſtas ſeruandi rectitudinem voluntatis propter ipſam rectitudinem. Quas definitiones puto me apertis rationibus monſtraſſe, priorem quidem in tractatu quem feci de veritate, alteram verò in eo quem edidi, de hac ipſa libertate, in quo etiam oſtenſum eſt quomodo naturaliter & inſeparabiliter ſit in homine hæc libertas, quamuis non ea ſemper vtatur: & quod ſit ita fortis, vt nulla res homini fortitudinem alias certitudinem prædictam, id eſt, iuſtitiam quam habet valeat, quamdiu hac libertate voluerit vti, auferre. Iuſtitia verò non eſt naturalis, ſed fuit ſeparabilis in principio ab Angelis in cœlo, & hominibus in paradiſo, & eſt adhuc in hac vita; non tamen neceſſitate, aut neceſſitatis vi impellente, ſed habentium illam propria voluntate. Sed quoniam iuſtitiam qua iuſtus eſt aliquis, conſtat eſſe rectitudinem voluntatis quam dixi: quæ rectitudo tunc tantum eſt in aliquo, cùm ipſe vult: quod Deus vult eum velle. Patet quia Deus eandem rectitudinem non poteſt inuito auferre, quoniam non poteſt hoc velle. Sed neque vlla poteſt, vt eam habens, nolens vlla neceſſitate eam deſerat. Quippe vellet illum non velle, quod vult eum velle, quod eſſe nequit. Sequitur ergo Deum velle hoc modo rectam voluntatem, ad volendum rectè, & ad ſeruandum eandem rectitudinem eſſe liberam, quæ quando poteſt quod vult, liberè facit, quod facit, vult. Vnde quod apertiſſimè cognoſci poteſt aliquam eſſe liberam voluntatem cum actione ſua, non repugnante Dei præſcientia, ſicut ſupra monſtratum eſt. Ponamus nunc exemplum

aliquod in quo appareat, & recta & iuſta voluntas & libertas arbitrij & ipſum arbitrium, & quomodo recta voluntas impugnetur vt deſerat rectitudinem, & qualiter eam liberò ſeruat arbitrio. Habet aliquis in corde vt veritatem teneat, quia intelligit rectum eſſe amare veritatem. Hic vtique rectam iam habet voluntatem & rectitudinem voluntatis. Aliud autem eſt voluntas, & aliud rectitudo qua recta eſt. Accedit alius, & niſi mentiatur minatur illi mortem. Videmus nunc in eius eſſe arbitrio, an deſerat vitam pro rectitudine voluntatis, an rectitudinem pro vita. Hoc arbitrium quod & iudicium dici poteſt liberum eſt: quoniam ratio qua intelligitur rectitudo, docet rectitudinem illam eiuſdem rectitudinis amore ſemper eſſe ſeruandam, & quicquid obtenditur vt deſeratur eſſe contemnendum, atque voluntatis eſt vt ipſa quoque reprobet ac eligat, quemadmodum rationis intellectus monſtrat. Ad hoc enim maximæ datæ ſunt rationali creaturæ voluntas & ratio. Quapropter idem voluntatis arbitrium, vt eandem rectitudinem deſerat, nulla cogitur neceſſitate, quamuis mortis impugnetur difficultate. Licet enim neceſſe ſit aut vitam aut rectitudinem relinquere: nulla tamen neceſſitas determinat quam ſeruet aut deſerat. Nempe ſola voluntas determinat ibi quid teneat, nec aliquid facit vis neceſſitatis, vbi operatur electio ſola voluntatis. At cùm non eſt deſerendi rectitudinem voluntatis quam habet neceſſitas: palàm eſt quia non deeſt ſeruandi poteſtas ſiue libertas. Semper enim hæc poteſtas libera eſt. Hæc eſt enim libertas quam eſſe dixi poteſtatem ſeruandi rectitudinem voluntatis, propter ipſam rectitudinem. Hac ipſa libertate rationalis naturæ & arbitrium liberum & voluntas li- D
bera dicitur. Reſtat nunc vt conſideremus cùm Deus omnia præſcire, ſiue ſcire credatur: vtrum eius ſcientia ſit à rebus, aut res habeat eſſe ab eius ſcientia. Nam ſi Deus à rebus habet ſcientiam: ſequitur quod illæ prius ſint quàm eius ſcientia, & ſic à Deo non ſint: à quo nequeunt eſſe niſi per eius ſcientiam. Si verò quæcunque ſunt, à ſcientia Dei ſumunt eſſentiam: Deus factor & actor malorum operum eſt, & ideo iuſtè punit malos: quod non ſuſcipimus. Hæc autem quæſtio facilè ſolui poteſt ſi prius cognoſcitur bonum, quod eſt iuſtitia verè aliquid eſſe, malum verò quod eſt iniuſtitia, omnino carere exiſtentia. Quod in tractatu de caſu diaboli: & in libello quem de cōceptu virginali & peccato originali titulaui, aptiſſimè monſtraui. Non eſt enim iniuſtitia qualitas, aut actio, aut aliqua eſſentia, ſed tantum abſentia debitæ iuſtitiæ; nec eſt niſi in voluntate, vbi debet eſſe iuſtitia. Per quam voluntatem iuſtitia vel iniuſtitia dicitur omnis rationalis natura, & quęlibet eius actio iuſta vel iniuſta. Omnis quippe qualitas vel omnis actio & quicquid aliquam habet eſſentiam, à Deo eſt: à quo eſt omnis iuſtitia: & nulla iniuſtitia, facit igitur Deus omnia quæ iuſta vel iniuſta voluntate fiunt, id eſt, bona opera & mala. In bonis quidem facit quod ſunt, & quod bona ſunt, in malis verò facit quod ſunt, ſed non quod mala ſunt. Nam omni rei eſt iuſtam vel bonā aliquid eſſe: nulli verò rei eſt aliquid eſſe iniuſtam vel malam. Siquidem bonum vel iuſtum eſſe, eſt iuſtitiam habere: quòd eſt aliquid. Malum verò eſſe vel iniuſtum, eſt non habere iuſtitiam quā debet habere quod nō eſt aliquid. Iuſtitia namque aliquis eſt: iniuſtitia verò nihil, ſicut dixi.

A Eſt autem aliquod bonum quod dicitur commodum: cuius contrarium eſt malum; quod eſt incommodum. Hæc malum aliquando nihil eſt, vt cæcitas: aliquando eſt aliquid: vt dolor. Sed hoc malum cùm aliquid eſt Deum facere non negamus: quia ipſe eſt ſicut legitur, faciens pacem, & creans malum. *Eſa.45.* Ipſe namque creat incommoda, quibus exercet & purgat iuſtos: & punit iniuſtos: Itaque de tanto malo quod eſt iniuſtitia: per quam dicitur iniuſtum: certum eſt, quia nunquam eſt aliquid, nec alicui rei eſt eſſe aliquid iniuſtam eſſe. Et ſicut Deus non facit iniuſtitiam: ita non facit aliquid iniuſtum eſſe, qui tamen facit omnes actiones & omnes motus: quia ipſe facit res à quibus & ex quibus & per quas & in quibus fiunt, & nulla res habet vllam poteſtatem volendi aut faciendi, niſi illo dante. Ipſum quoque velle quod aliquando iuſtum eſt: aliquando iniuſtum: nec eſt aliud, quàm vti poteſtate volendi & voluntate, quas Deus dat in quantum eſt, bonum eſt, & à Deo eſt. Quod tunc quidem quando rectè eſt: bonum & iuſtum eſt: quando verò non rectè: hoc ſolo, quia non rectè eſt, malum eſt & iniuſtum. Eſt autem aliquid rectè eſſe, & hoc eſt à Deo: non eſſe verò rectè: non eſt aliquid nec eſt à Deo. Nam ſicut cùm aliquis vtitur gladio, aut lingua, aut poteſtate loquendi: nonne eſt aliud gladius aut lingua ſiue poteſtas: cùm rectus eſt eorum vſus: & aliud cùm non eſt rectus? Ita voluntas qua vtimur ad volendum: ſicut ratione vtimur ad rationandum, non eſt aliud, quando quis illa rectè vtitur: & aliud quando non rectè, nec magis nec minus eſt hoc quod eſt eſſentialiter cùm eſt iuſta, quàm cùm iniuſta eſt voluntas, per quam dicitur aut ſubſtantia aut actio iuſta vel iniuſta. Sic itaque facit Deus in omnibus B voluntatibus & operibus bonis, & quod eſſentialiter ſunt, & quod bona ſunt, in malis verò non quod mala ſunt, ſed tantum quod per eſſentiam ſunt. Quemadmodum enim non eſt eſſentia rerum niſi à Deo, ita non recta niſi ab ipſo. Huius verò rectitudinis de qua loquor abſentia quæ eſt iniuſtitia: non eſt niſi in voluntate rationalis creaturæ, quæ ſemper debet habere iuſtitiam. Cur autem non habeat quam ſemper debet habere: & quomodo Deus bona faciat, ſola bonitate, & mala non ſua culpa, ſed hominis vel diaboli, & qualiter homo bona faciat per liberum arbitrium præſulante gratia, & malum ſola ſua operante propria voluntate, & quid habeat Deus in malis ſine culpa ſua: & homo in bonis cum laude ſua, & tamen bona hominis videantur apertè imputanda Deo, & mala homini: cùm de gratia & libero arbitrio tractaturi ſumus: vt puto Deo donante apertius patebit. Nunc autem tantum dico quod malus Angelus ideo iuſtitiam non habet, quia eam deſeruit, nec poſtea recepit. Homo verò idcirco illa caret: quia in primis parentibus eam abiecit, & poſtea aut nõ illam recepit: aut receptam reiecit. Puto quia gratia Dei adiuuante monſtrauimus: quod præſcientiam Dei & liberum arbitrium ſimul eſſe: ſi diligenter conſiderentur quæ diximus, non ſit impoſſibile, neque poſſit aliquid obijci quod non ſit diſſolubile.

Quòd ſit prædeſtinatio, & quòd prædeſtinatio nihil inferat neceſſitatis libero arbitrio.

NVnc ergo in eo ſperantes: qui huc vſque non perduxit diſcordiam, quæ inter prædeſtinationem & liberum arbitrium videtur eſſe, aggrediamur diſſoluere. Ad quod per ea: quæ ſuprà diſſeruimus: ſicut in ſequentibus patebit: non parum perfecimus. Prædeſtinatio videtur idem eſſe C quod præordinatio ſiue præſtitutio & ideo quod Deus prædeſtinare dicitur, intelligitur præordinare: quod eſt ſtatuere futurum eſſe. Quod autem Deus ſtatuit futurum eſſe neceſſitate videtur futurum eſſe, quare quicquid Deus prædeſtinat: neceſſe eſt futurum eſſe. Si ergo Deus prædeſtinat bona & mala quæ fiunt, nihil fit per liberum arbitrium: ſed omnia ex neceſſitate. At ſi tantum bona prædeſtinat, ſola bona fiunt ex neceſſitate: nec eſt liberum arbitrium niſi ad mala: quod nimis eſt abſurdum. Non ergo ſola bona prædeſtinat Deus. Si autem bona quædam opera facit liberum arbitrium, per quæ fiunt iuſti abſque prædeſtinatione, non prædeſtinat Deus omnia bona opera quæ iuſtos faciunt. Quare nec illos iuſtos, qui ſunt per opera liberi arbitrij. Non ergo præſciuit Deus eos, quia *quos præſciuit, hos & prædeſtinauit.* Sed falſum eſt Deum non præſcire aliqua bona opera, aut aliquos iuſtos. Non igitur quædam ſolius liberi arbitrij *Rom.8.* opera bona iuſtificauit, ſed illa ſola quæ Deus prædeſtinat. Si ergo Deus prædeſtinat omnia & prædeſtinata ſunt ex neceſſitate: cùm nihil per liberum arbitrium neceſſitate fiat, ſequi videtur nihil eſſe liberum arbitrium manente prædeſtinatione, aut ſi ſtatuimus in aliquibus liberum arbitrium perire in illis prædeſtinationem. In primis itaque ante quæſtionis reſponſionem, videndum eſt: quia prædeſtinatio non ſolùm bonorum eſt, ſed malorum poteſt dici: quemadmodum Deus mala quæ non facit dicitur facere: quia permittit. Nam dicitur hominem indurare cùm non emollit: ac inducere in tentationem, cùm non liberat. Non eſt ergo inconueniens eum hoc modo prædeſtinare, dum malos & eorum mala o- D pera non corrigit. Sed bona ſpecialius præſcire & prædeſtinare dicitur; quia in illis facit quod ſunt & quid bona ſunt: in malis autem non niſi quod ſunt eſſentialiter, non quod mala ſunt, vt ſupra dictum eſt. Sciendum quoque: quia ſicut præſcientia non in Deo dicitur propriè: ita nec prædeſtinatio: quia illi nec ante nec poſt aliquid eſt, ſed omnia ſunt illi ſimul præſentia. Conſideremus nunc an aliqua poſſint prædeſtinari, per liberum arbitrium futura. Dubitari vtique non debet: quia eius prædeſtinatio & præſcientia non diſcordant, ſed ſicut præſcit, ita quoque prædeſtinat. In quæſtione de præſcientia cognouimus aliqua præſciri apertè futura per liberum arbitrium, ſine omni repugnantia. Vnde veritas quoque euidens & ratio docet prædeſtinari, ſimiliter per liberum arbitrium quædam futura abſque omni inconuenientia. Nam neque præſcit Deus, neque prædeſtinat, quemadmodum iuſtum futurum neceſſitate. Non enim habet iuſtitiam; qui eam non ſeruat libera voluntate. Pariter igitur quamuis neceſſe ſit fieri quæ præſciuntur, & quæ prædeſtinantur: quædam tamen præſcita & prædeſtinata non eueniunt ea neceſſitate, quæ præcedit rem & facit, ſed ea quę rem ſequitur, ſicut ſupra diximus. Non enim ea Deus quamuis prædeſtinat, facit voluntatem cogendo, aut voluntati reſiſtendo, ſed in ſua illa poteſtate dimittendo. Quamuis tamen ſua volũtas vtatur poteſtate, nihil tamen facit, quod Deus nõ facit in bonis ſua gratia, in malis non ſua, ſed eiuſdem volũtatis culpa, quod ſicut promiſimus clarius cùm de gratia loquemur apparebit. Et ſicut præſcientia quæ non fallitur, non præſcit niſi verum, ſed erit aut neceſſarium, aut ſpontaneum, ita prędeſtinatio

quę

A quæ non mutatur, non prædeſtinat niſi ſicut eſt, eſt in præſcientia. Et quemadmodum quod præſcitur licet in æternitate ſit immutabile, tamen in tempore aliquando antequam ſit, mutari poteſt, ita eſt per omnia de prædeſtinatione. Patet igitur ex his quæ dicta ſunt, ſi bene conſiderentur, quia nec prædeſtinatio excludit liberum arbitrium, nec liberum arbitrium aduerſatur prædeſtinationi. Siquidem omnia illa quibus ſuprà monſtrauimus, liberũ arbitrium præſcientię non repugnare, pariter oſtendunt illud prædeſtinationi concordare. Non ergo rationabiliter quotiens aliquid contingit, operante ſpontanea voluntate, velut cùm homo homini facit iniuriam vnde ab illo occiditur, quidam clamant dicentes: Sic præſcitum & prædeſtinatum erat à Deo, & ideo neceſſitate factum eſt, nec aliter fieri potuit. Quippe nec qui aliũ iniuria irritauit, nec qui ſe vindicauit hoc fecit neceſſitate, ſed ſola voluntate, quia ſi nõ ſponte voluiſſet, neuter quod fecit, feciſſet.

De concordia gratiæ & liberi arbitrij.

RESTAT nunc vt de gratia & eodem libero arbitrio, eadem gratia adiuuante, conſideremus. Quæſtio iſta inde naſcitur, quia diuina ſcriptura ita loquitur aliquando, vt nihil videatur liberum arbitrium prodeſſe ad ſalutem, ſed ſola gratia. Aliquando verò ita velut tota noſtra ſalus, in libera noſtra conſiſtat voluntate. De gratia ſiquidem dicit Dominus: *Sine me nihil poteſtis facere.* Et, *Et nemo venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum.* Et Paulus Apoſtolus: *Quid autem habes quod non accepiſti?* Et de Deo: *Cuius vult miſeretur & quem vult indurat*: & *neque volentis, neque currentis; ſed miſerentis eſt Dei.* Multa quoque alia leguntur, quæ ſoli gratiæ ſine libero arbitrio bona noſtra opera ad ſalutem noſtram videntur attribuere. Plures etiam aſſerunt experimento ſe probare quòd homo nequaquam vllo libero fulciatur arbitrio, quoniam multos abſque numero immenſo mentis & corporis conatu nituntur, vt bene viuant, qui quadam difficultate imo impoſſibilitate aggrauati, nihil proficiunt, aut poſt magnum profectum repente irreparabiliter deficiunt. Liberum autem arbitrium monſtrat eadem ſcriptura, nos habere hoc modo: Dicit Deus per Eſaiam: *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis.* Et Dauid: *Quis eſt homo, qui vult vitam: diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum. Diuerte à malo, & fac bonum.* Et Dominus in Euangelio: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me: quià mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris.* Plura etiam alia & innumerabilia ſunt, quæ videntur liberum arbitrium ad bene operandum excitare, & qui monita contemnit exprobrare. Quod auctoritas diuina nequaquam faceret, ſi voluntatis libertatem nullam in homine cognoſceret. Sed nec vllo modo eſſet, cur Deus bonis vel malis pro meritis ſingulorum iuſtè retribueret, ſi per liberum arbitrium, nullus bonum vel malum faceret. Quoniam ergo in ſacrá ſcriptura quædam inuenimus, quæ ſoli gratiæ fauere videntur: & quædam, quæ ſolum liberũ arbitrium ſtatuere ſine gratia putantur: fuerunt quidam ſuperbi qui totam virtutem & efficaciam in ſola libertate arbitrij conſiſtere ſunt arbitrati: & ſunt noſtro tempore multi qui liberum arbitrium eſſe aliquid penitus deſperant. In hac itaq; quæſtione hæc erit intentio: vt liberum arbitrium ſimul eſſe cum gratia & cum ea operari in multis monſtremus: ſicut illud præſcientiæ atque prædeſtinatione concordare reperimus. Sciendum eſt, quia ſicut non de alio libero arbitrio fit hoc, vt ſuprà dixi, quoniam niſi de illo ſine quo ſalutem nemo meretur: poſtquam intelligibilem habet ætatem, ita non de alia gratia quam de illa, ſine qua nullus ſaluatur homo. Omnis enim creatura, gratia exiſtit: quia gratia facta eſt, & multa bona dat Deus per gratiam in hac vita, ſine quibus homo ſaluari non poteſt. In infantibus quidem, qui baptizati moriũtur antequam ſuo poſſint vti libero arbitrio: non apparet concordia quam quærimus, quoniam in illis gratia ſola operatur ſalutem ſine illorum libero arbitrio. Nam hoc quoq; gratia eſt, quia datur alijs voluntas vt illis ſua fide ſubueniant. In habentibus itaque intelligibilem ætatem: monſtrandum eſt, quod inueſtigamus: quia de his ſolum verſatur hæc quæſtio. Quicunque autem ex his ſaluantur: per iuſtitiam ſaluari dubium non eſt. Iuſtis enim promittitur vita æterna: quia *iuſti in perpetuum viuent, & apud Dominũ eſt merces eorum.* Quod autem iuſtitia ſit rectitudo voluntatis, ſacræ Scripturæ monſtrat auctoritas. Qua de re, ſufficit vnum exemplum proponere. Cùm enim dixiſſet Dauid: *Non repellet Dominus plebem ſuam, & hereditatem ſuam non derelinquet: quoadusq; iuſtitia conuertatur in iudicium*, vt doceret nos quid eſſet iuſtitia, interrogando ait: *Et qui iuxta illam?* Ad quod ipſe ſibi reſpondens ait: *Omnes qui recto ſunt corde*: hoc eſt, qui recta ſunt voluntate. Quamuis enim corde credamus & intelligamus, ſicut corde volumus, non tamen iudicat ſpiritus ſanctus illum rectum habere cor: qui rectè credit & intelligit & non rectè vult: quia non vtitur rectitudine fidei & intellectus ad rectè volendum: propter quod datum eſt rationali creaturæ, rectè credere & intelligere. Nam neque rectum intellectum dicendus eſt habere, qui ſecundùm illũ non rectè vult operari: propter quod fides dicitur & datur. Rectè igitur intelligamus Dauid dixiſſe, rectos corde, rectos voluntate. Sed ne quis exiſtimet auctoritate diuina dici iuſtum illum vel rectũ qui non niſi propter aliquid tenet rectitudinem voluntatis: dicimus iuſtitiam rectitudinem eſſe voluntatis propter ſe ſeruatam: qui enim ſolum propter aliquid illam ſeruat, non eam diligit, ſed aliud propter quod illam ſeruat, & ideo non eſt dicendus iuſtus: nec talis rectitudo nominãda eſt iuſtitia. Quando de præſcientia & libero arbitrio tractabamus, exemplo quodam monſtrauimus eſſe poſſe ſimul rectitudinem hanc, quam voco iuſtitiã & liberũ arbitrium, per quod planum eſt intelligere in alijs multis ſimiliter eſſe. Si ergo poſſumus oſtendere nullam creaturam hanc adipiſci poſſe rectitudinẽ niſi per gratiam: manifeſta erit inter gratiam & liberum arbitrium ad ſaluandum hominẽ concordia quam quærimus. Dubium itaque non eſt, quia voluntas non vult rectè, niſi quia recta eſt. Sicut namque non eſt acutus viſus: quia videt acutè, ſed ideo videt acutè: quia acutus eſt: ita voluntas non eſt recta, quia vult rectè, ſed rectè vult quoniam eſt recta. Cùm autem vult rectitudinem procul dubio rectè vult. Non ergo vult rectitudinẽ niſi quia rectè eſt. Idem autem eſt voluntati rectã eſſe & rectitudinem habere. Palam igitur eſt, quia non vult rectitudinem, niſi quia rectitudinem habet. Non nego voluntatem rectam velle rectitudinem, quam nondum habet quando vult maiorem quam habeat, ſed illam dico nullam eam poſſe velle rectitudinem: ſi non habet rectitudinem, qua illam velit. Conſideremus nunc vtrum aliquis hanc

Ioan. 15.
Ibidem. 6.
1. Cor. 4.
Rom. 9.
B
Eſa. 1.
Pſalm. 33.
Matth. 11.
C
Sapen. 5.
Pſal. 93.
D

A hanc rectitudinem non habens eam aliquo modo à ſe habere poſſit. Vtique à ſe illam habere nequit: niſi aut volendo aut non volendo. Volendo quidem nullus valet eam per ſe adipiſci, quia nequit eam velle: niſi illam habeat. Quòd autem aliquis non habens rectitudinem voluntatis illam valeat per ſe non volendo aſſequi: mens nullius accipit. Nullo igitur modo poteſt eam creatura habere à ſe. Sed neque creatura valet eam habere ab alia creatura. Sicut namque creatura nequit creaturam ſaluare: ita non poteſt illi dare per quod poteſt eam ſaluare. Sequitur itaque quia nulla creatura rectitudinem habet, quam dixi voluntatis, niſi per Dei gratiam. Hanc autem rectitudinem per liberum arbitrium ſeruari poſſe ſicut ſupra dixi, monſtrauimus. Deo igitur largiente inuenimus gratiam eius, ad ſaluandum hominem cum libero arbitrio concordare, ita vt gratia ſola poſſit hominem ſaluare nihil eius libero arbitrio agente. Sicut fit in infantibus & in non intelligentibus: ipſa ſemper adiuuat liberum arbitrium naturale, quod ſine illa nihil valet ad ſalutem, dando voluntati rectitudinem quam ſeruet per liberum arbitrium. Et quamuis non omnibus det: quoniam *cui vult miſeretur, & quem vult indurat*: nulli tamen dat pro aliquo praecedenti merito, quoniam *quis prior Deo dedit: & retribuetur ei?* Si autem voluntas per liberum ſeruando arbitrium quod accepit: meretur aut augmentum acceptæ iuſtitiæ, aut etiam poteſtatem pro bona voluntate, aut præmium aliquod. Hæc omnia fructus ſunt primæ gratiæ, & gratia pro gratia, & ideo totum imputandum eſt gratiæ, quia *neque volentis* eſt quod vult: *neque currentis* eſt, quod currit, *ſed miſerentis eſt Dei*. Omnibus enim excepto ſolo Deo, dicitur: *Quid habes quod non accepiſti? quid gloriaris quaſi non acceperis?* Quomodo quidem libertas voluntatis tenentis acceptam rectitudinem: nulla neceſſitate vt illam deſerat: expugnatur, ſed difficultate impugnatur, nec eidem voluntati inuita: ſed volens cedat, in tractatu de libertate arbitrij puto me oſtendiſſe. Quibus autem modis poſt eandem rectitudinem acceptam, liberum arbitrium gratia adiuuet vt ſeruet quod accepit: quamuis non omnes valeam enumerare: multifariam enim hoc facit, tamen non erit inutile aliqnid mihi dicere. Nemo certè ſeruat rectitudinem hanc acceptam niſi volendo, velle autem illam aliquis nequit niſi habendo. Habere verò illam nullatenus valet niſi per gratiam. Sicut ergo illam nullus accipit niſi gratia præueniente: ita nullus eam ſeruat niſi eadem gratia ſubſequente. Nempe quamuis illa ſeruetur per liberum arbitrium: non tamen eſt tantum imputandum libero arbitrio quantum gratiæ, cùm hæc rectitudo ſeruatur: quoniam illam liberum arbitrium non niſi per gratiam præuenientem & ſubſequentem habet & ſeruat: Sic autem gratia ſubſequitur donum ſuum vt nunquam ſiue paruum ſiue magnum ſit: illud dare deficiat niſi liberum arbitrium volendo aut rectitudinem quam accepit, deſerat. Nunquam enim ſeparatur hæc rectitudo à voluntate, niſi quando aliud vult quod huic rectitudini non concordat: ſicut cùm quis accipit rectitudinem volendi ſobrietatem, & reijcit eam volendo immoderatum bibendi voluptatem. Quod cùm facit ſua voluntate, & ideo ſua culpa, perdit gratiam quam accepit. Adiuuat etiam gratia liberum arbitrium, quando vt deſerat rectitudinem acceptam impugnatur mitigando, aut penitus remouendo vim tentationis impugnantis: aut augendo affectum eiuſdem rectitudinis Denique cùm omnia ſubiaceant diſpoſitioni Dei: quicquid contingit homini quod adiuuat liberum arbitrium ad accipiendum aut ad ſeruandum hanc de qua loquor rectitudinem: ſuæ gratiæ imputandum eſt.

Rom. 9.
Ibidem. 11.

B

Rom. 9.
1. Cor. 4.

C

Dixi omnem iuſtitiam eſſe rectitudinem voluntatis propter ſe ſeruatam. Vnde ſequitur omnem habentem hanc rectitudinem: habere iuſtitiam & eſſe iuſtum: quoniam omnis habens iuſtitiam iuſtus eſt. Non tamen ſentio iuſtis omnibus promiſſam eſſe vitam perpetuam, ſed illis tantum qui ſunt iuſti ſine omni iniuſtitia. Illi enim propriè & abſolutè dicuntur iuſti & recti corde. Eſt enim aliquis ſecundùm aliquid iuſtus, & ſecundùm aliquid iniuſtus, vt qui caſtus eſt inuidus. Talibus non promittitur beatitudo iuſtorum: quoniam ſicut vera beatitudo eſt ſine omni indigentia: ita nulli datur niſi iuſto ſine omni iniuſtitia. Nam quoniam beatitudo quæ iuſtis promittitur: erit ſimilitudo Angelorum Dei: ſicut in Angelis bonis nulla eſt iniuſtitia: ita nullus illis ſociabitur cum aliqua iniuſtitia. Quomodo autem fiat homo ſine omni iniuſtitia non eſt huius noſtri propoſiti oſtendere. Scimus tamen perfecto ſtudio hoc Chriſtiano, & per gratiam Dei eſſe poſſibile. Si bene conſiderentur quæ dicta ſunt: apertè cognoſcitur: quia cum aliquid dicit ſacra ſcriptura pro gratia, non amouet omnino liberum arbitrium, neque cùm loquitur pro libero arbitrio, excludit gratiam: quaſi ſola gratia, aut liberum arbitrium ſolum ſufficiat ad ſaluandum hominem, ſicut videtur illis qui hanc faciunt quæſtionem. Ita quippe intelligenda ſunt dicta diuina: vt hoc excepto quod dixi de infantibus: nec ſola gratia nec ſolum liberum arbitrium ſalutem hominis operetur. D Quippe cùm dicit Dominus: *Sine me nihil poteſtis facere.* non ait: nihil valet vobis veſtrum liberum arbitrium: ſed nihil poteſt ſine mea gratia. Et cùm legitur: *Neque volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.* Non negatur in volente neq; in currente aliquid prodeſſe liberum arbitrium, ſed ſignificatur non eſſe imputandum libero arbitrio: quod vult & quod currit, ſed gratiæ. Nam cùm ait: Neque volentis, neque currentis eſt, ſubaudiendum eſt: quod vult, & quod currit velut cùm aliquis nudo, cui nihil debet, & qui nullum à ſe poteſt indumentum habere, dat veſtem: non tamen quamuis ipſe habeat poteſtatem vtendi & non vtendi, accepta veſte, ſi ea vtitur imputandum eſt induto: quia indutus eſt, ſed danti veſtem. Quapropter ita dici poteſt: Non eſt induti quod eſt indutus, ſed miſerentis, id eſt, veſtem dantis. Multo vero magis hoc diceretur ſi ille qui dedit veſtem dediſſet etiam poteſtatem ſeruandi eam & vtendi, ſicut Deus homini cùm dat rectitudinem ſæpe factam: dat etiam poteſtatem ſeruandi & vtendi: quia dedit prius liberum arbitrium ad ſeruandum illam & vtendum. Si verò nudo cui nihil debetur non daretur veſtis: aut ſi ipſe acceptam proijceret: nulli ipſi imputaretur eius nuditas. Ita cùm Deus alicui concepto & nato in peccato: cui nihil niſi pœnam debet: dat velle & currere: non eſt volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei: & qui eandem gratiam non accipit, aut acceptam reijcit: eius eſt non Dei quod in ſua duritia & iniquitate permanet. Idem intellectus habendus eſt in alijs, in quibus ſcriptura loquitur pro gratia, vt ſcilicet liberum non excludatur arbitrium. Similiter quando ita loquuntur diuina dicta, vt libero arbitrio ſoli, videan-

Ioan. 15.
Rom. 9.

A videantur ſalutem hominis attribuere : nullo intellectu gratia ſeparanda eſt. Sicut ergo quàmuis naturalis vſus non procreet prolem ſine patre, nec niſi per matrem : non tamen remouet vllus intellectus aut patrem, aut matrem à generatione prolis : ita gratia & liberum arbitrium non diſcordant ſed conueniunt ad iuſtificandum & ſaluandum hominem. In his tamen in quibus videtur ſcriptura liberum arbitrium ad rectè volendum & operandum inuitare ; quia cur hominem inuitet ad rectè volendum, & quare arguat non obedientem : cùm ipſam rectitudinem nemo poſſit niſi gratia dante habere vel accipere, Sciendum, quia ſicut terra innumerabiles herbas & arbores ſine quibus humana natura alitur aut etiam quibus perimitur, ſine omni hominis cura profert : illa vero quæ nobis ad vitam nutriendam maximè ſunt neceſſaria, non ſine magno labore atque cultore nec abſque ſeminibus, ita corda humana ſine doctrina ſiue ſtudio : ſponte quaſi germinant cogitationes & voluntates nihil vtiles ſaluti, aut etiam noxias, illas verò ſine quibus ad ſalutem animæ non proficimus, nequaquam ſine generis ſui ſemine : & laborioſa cultura concipiunt & germinant : Vnde illos homines quibus talis cultura impenditur agriculturam Dei vocat Apoſtolus. Eſt autem ſemen huius agriculturæ verbum Dei : imo non verbum ſed ſenſus qui percipitur per verbum. Vox namque ſine ſenſu nihil conſtituit in corde. Nec ſolum ſenſus verbi, ſed omnis ſenſus vel intellectus rectitudinis : quem mens humana ſiue per auditum, ſiue per lectionem, ſiue per rationem ſiue quolibet alio modo concipit, ſemen rectè volendi dicitur.

B Nullus namque velle poteſt quod prius corde non concipit : velle autem credere quod eſt credendum, eſt rectè velle. Nemo ergo rectè poteſt hoc velle ſi neſcit, quid credendum eſt.

Rom.10. Cùm enim præmiſiſſet Apoſtolus : *Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini ſaluus erit.* ſubiunxit : *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt : Aut quomodo credent ei, quem non audierunt ? Quomodo audient ſine prædicante ? Quomodo verò prædicabunt, niſi mittantur ?* Et paulò poſt : *Ergo fides ex auditu : auditus verò per verbum Chriſti.* Quod autem dicit fidem eſſe *ex auditu*: intelligendum eſt, quia fides eſt ex hoc quod concipit mens per auditum; neque ita vt ſola conceptio mentis faciat fidem in homine. ſed quia fides eſſe nequit ſine conceptione. Addita namque rectitudine volendi conceptioni, per gratiam fit fides : quia credit quod audit. Auditus autem eſt per verbum Chriſti : hoc eſt per verbum prædicantium Chriſtum. Prædicantes verò non ſunt niſi mittantur : ſed quod mittuntur gratia eſt. Quapropter & prædicatio gratię eſt: quia gratia eſt quod deſcendit ex gratia : & auditus eſt gratia, & intellectus ex auditu gratia, & rectitudo volendi gratia eſt. Verùm miſſio, prædicatio, auditus, intellectus, nihil ſunt, niſi voluntas velit quod mens intelligit, quód voluntas facere nequit niſi accepta rectitudine. Rectè namque vult cùm vult quod debet : ita quod mens ex auditu verbi concipit, eſt prædicantis: & rectitudo eſt incrementum quod Deus dat : ſine

Cor.3. quo *neque qui plantat, neque qui rigat eſt aliquid, ſed qui incrementum dat Deus.* Sicut ergo Deus in principio per miraculum fecit frumentum, & alia de terra naſcentia, ad alimentum hominum ſine cultore & ſeminibus : ita ſine humana doctrina mirabiliter fecit corda Prophetarum & Apoſtolorum, necnon & Euangeliſtarum C fœcunda ſalutaribus ſeminibus. Vnde accipimus quicquid ſalubriter in agricultura Dei ad alimētum animarum ſeruamus : ſicut non niſi de primis terrę ſeminibus habemus quod ad nutrimentum corporum propagamus. Siquidem nihil vtile ad ſalutem ſpiritualem prædicamus, quod ſacra ſcriptura ſpiritus ſancti miraculo fœcundata non protulerit, aut intra ſe non contineat. Nam ſi quid ratione dicamus aliquando quod in dictis eius apertè mõſtrare aut ex ipſis probare nequimus: hoc modo per illam cognoſcimus vtrum ſit accipiendum aut reſpuendum. Si autem aperta ratione colligitur & illi ex nulla parte contradicitur: quoniam ipſa ſicut nulli aduerſatur veritati : ita nulli fauet falſitati: hoc ipſo: quia non negat quod ratione dicitur, eius auctoritate ſuſcipitur. At ſi ipſa noſtro ſenſui indubitanter repugnat; quamuis nobis ratio noſtra videatur impugnabilis: nulla tamen veritate fulciri credenda eſt. Sic itaque ſacra ſcriptura omnis veritatis quam ratio colligit auctoritate continet: cū illam aut apertè affirmat, aut nullatenus negat. Videamus nūc in exemplis quomodo verbum ſit ſemen, aut quomodo quibus dicitur: Si volueritis & audieritis me, intelligunt & cogitant quod dicitur velle & audire. hoc eſt obedire. Qui enim audit & non obedit, dicitur non audire. Sed obedire nequeunt niſi velint. Velle autem obedire, eſt rectè velle. Rectè verò velle nemo poteſt niſi habeat rectitudinem voluntatis, quá nullus habet homo niſi per gratiam. Verùm rectitudo volendi aliquid nulli datur niſi intelligenti velle, & quód velle debet. Videamus itaque quod dictum eſt. *Si volueritis & audieritis me*: modo ſemen eſſe nequaquam per ſe ad aliquem fructum *Eſa.1.*

D germinans ſine adiectione rectitudinis, nec ipſam rectitudinem dari niſi ſeminibus. Similiter cùm dicit Deus. Conuertimini ad me, ſemen eſt ſine germine quámdiu hominis voluntātem ſi conuertit Deus ad volendum conuerſionem quam cogitat, cùm audit conuertimini, ſine quo ſemine nullus poteſt velle conuerti, dicitur etiam conuerſis, conuertimini, aut vt magis conuertantur aut ſeruent quod conuerſi ſunt. Qui verò dicunt: cōuerte nos Deus : iam aliquatenus conuerſi ſunt: quia rectam voluntatem habent cum volunt conuerti, *Luca 17.* ſed orant pro hoc quod iam acceperunt vt augeatur conuerſio: ſicut illi qui credentes, *auge nobis fidem* dixerunt. Ac ſi dicerent illi & iſti : Auge in nobis quod dediſti, perfice quod cœpiſti. Quod de his oſtendi, in ſimilibus quoque intelligendum eſt, Sicut igitur terra non germinat naturaliter ea quæ maximè neceſſaria ſunt ſaluti corporis noſtri ſine ſeminibus : & licet Deus non det incrementum omni ſemini: non tamen ceſſant agricolæ noſtri ſeminare in ſpe meſſis aliquantulæ : ita terra cordis humani non profert fructum fidei & iuſtitiæ ſine congruis ſeminibus, & quamuis Deus non faciat cuncta huiuſmodi ſemina germinare: tamen præcipit agricolis ſuis in ſpe, inſtantiſſimè verbum ſuum ſeminare. Oſtendimus vt puto quomodo non ſit ſuperuacuum homines ad fidē Chriſti & ad ea quæ fides exigit inuitare: quamuis tamen omnes hanc imitationem ſuſcipiant. Dixi etiam poſt : quare arguantur illi qui verbum Dei *Ioan.16.* non ſuſcipiunt cùm hoc facere nequeant, niſi gratia eorum voluntates dirigente. Dicit enim Dominus de Spiritu ſancto. *Ille arguet mundum de peccato : quia non crediderunt in me.* Ad quod licet forſitan difficile ſit reſpondere: quod tamen Deo dante poſſum : tacere non debeo. Notandum

A dum eſt: quia impotentia quæ deſcendit ex culpa non excuſat impotentem, culpa manente. Vnde in infantibus in quibus exigit Deus à natura humana iuſtitiam, quam accepit in primis parentibus cum poteſtate ſeruandi illã in omnem; prolem ſuam: non excuſat eam impotentia habendi iuſtitiam: quoniam propter culpam in hanc corruit impotentiam, hoc ipſum namque: quia non habet quod per ſe reſumere nequit: hoc eſt illi habendum impotentia in qua ideo cecidit: quia ſpõte deſeruit quod ſeruare potuit. Quoniam ergo peccando deſeruit iuſtitiam: ad peccatum illi imputatur impotentia quam ipſa peccando ſibi fecit. Nec ſolum impotentia iuſtitiam habendi, ſed etiam impotentia illam intelligendi. Similiter in non baptizatis imputatur ad peccatum quoniam pariter deſcendit à peccato. Poſſumus etiam rationabiliter aſſerere: quia quod à prima conditionis humanæ dignitate ac fortitudine atque pulchritudine minorata & corrupta eſt: illi ad culpam imputatur. Per hoc namque minorauit quantum in ipſa fuit honorem & laudem Deo. Quippe ſecundum dignitatem operis: laudatur & prædicatur ſapientia opificis. Quanto igitur natura humana precioſum opus Dei vnde ipſe glorificandus erat in ſe minorauit atque fœdauit, tanto ſua culpa Deum exhonorauit. Quod illi ad tantum ſtatuit peccatum, vt non niſi per mortem Dei deleatur. Siquidem ipſos motus ſiue appetitus quibus propter peccatum Adæ ſicut bruta animalia ſubiacemus, quos Apoſtolos vocat carnis concupiſcentiam,
Rom.8. quam inuitum ſe tolerare manifeſtat, cùm dicit: *Quod odi illud facio* id eſt nolens concupiſco, ſatis oſtendit ſacra auctoritas imputari ad peccatum. Quippe cùm de ſolo motu irę
B ſiue opere vel voce dicit Dominus: *Qui iraſcitur*
Matth.5. *fratri ſuo, reus erit iudicio.* apertè monſtrat culpam non eſſe leuem, quam tam grauis ſcilicet mortis ſequitur damnatio. Ac ſi dicat: Qui facit quod homo non debet facere: nec faceret ſi non peccaſſet: auferri debet ex hominibus. Et cùm Paulus de illis qui carnem, id eſt, concupiſcentias ſentiunt nolentes, ait; *Nihil damnationis eſt his, qui ſunt*
Rom.8. *in Chriſto Ieſu, qui non ſecundùm carnem ambulant,* hoc eſt, non voluntate conſentiunt: ſine dubio ſignat eos, *qui non ſunt in Chriſto,* ſequi damnationem, quotiens ſentiunt carnem, etiam ſi *non ſecundùm* illam *ambulant* Quoniam ſic factus eſt homo: vt etiam ſentire, ſicut de ira dixi non deberet. Si quis igitur, quæ dixi, diligenter conſiderat: nullatenus eos, qui propter culpam ſuam verbum Dei ſuſcipere nequeunt, rectè arguendos dubitat. Quibus autem datur gratia fidei Chriſtianæ, ſicut illis in baptiſmo dimittitur originalis iniuſtitia cum qua naſcuntur: ita omnis culpa impotentiæ & totius corruptionis, quam propter peccatum primi hominis incurrerant, & per quam inhonoratur Deus, ignoſcitur. De nulla namque culpa quæ ante baptiſmum in illis erat: poſt baptiſmum arguitur, quamuis ipſa corruptio & appetitus, quæ ſunt pœna peccati, non ſtatim in baptiſmo deleantur, nec vllum illis imputatur delictum poſt baptiſmum niſi quod ſua voluntate fecerunt. Vnde apparet: quia corruptio & mala quæ fuerunt pœna peccati & poſt baptiſmum remanent: non ſunt per ſe peccata. Sola namque eſt per ſe iniuſtitia peccatum, & illa quæ ſequuntur iniuſtitiam propter cauſam ſuam indicantur peccata donec ipſa remittatur. Nam ſi peccata eſſent: in baptiſmo delerentur, in quo omnia peccata in ſanguine Chriſti lauantur. Item

ſi propriè peccata dicerentur, eſſent in brutis animalibus peccata, ad quorum ſimilitudinem illa propter peccata noſtra ſuſtinet natura. Eſt & C
aliud quod valde timendum eſt quod in primo peccato humanæ naturæ cognoſci poteſt. Quo- Pſal.80.
niam enim homo eſt *ſpiritus vadens, & non rediens*: poſtquam ſponte cadit (vt de voluntarijs peccatis nunc loquimur tantùm) nullo modo poteſt reſurgere, niſi gratia reueletur: ſed merito ſuo de peccato in peccatum vſque in abyſſum peccatorum ſine fundo: hoc eſt profundo ſine æſtimatione demergatur, niſi miſericordia retineatur, ita vt etiam illi bonum vertatur in odium, & fit ei in mortem. Vnde dicit Dominus Apoſtolis: *Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorem vobis odio habuit* Et Apoſtolus: *Bonus odor ſumus Deo, alijs quidem odor mortis in mortem, a-* Ioan.15.
lijs autem odor vitæ in vitam, propter quod dicitur de eo, qui *cui vult miſeretur, & quem vult* 2.Cor.2.
indurat. Verùm quorum miſeretur, non omnium æqualiter miſeretur: neque quos indurat, Rom.9.
omnes æqualiter indurat. Cur autem in hac vita perſeueret in nobis pœna peccati deleto peccato, alia quæſtio eſt. De qua licet nunc tractare non propoſuerimus, breuiter tamen dico: quia ſi in corruptionem ſtatim in baptiſmo vel in martyrio mutarentur fideles periret meritum, vt homines niſi illi qui primi ſine exemplo crederent: nullo modo ſaluarentur. Nempe deficerent fides & ſpes, ſine quibus nullus homo habens intellectum, regnum Dei mereri poteſt, fides namque & ſpes ſunt earum rerum quæ nondum videntur. Cùm enim viderentur homines qui ad Chriſtum conuerterentur ſtatim tranſire ad incorruptibilitatem: nullus eſſet qui ſaltem velle poſſet ſe ſubtrahere à tãta beatitudine quam D
videret: Vt glorioſius per fidei atque ſpei meritum beatitudinem quam deſideramus adipiſcamur: manemus quamdiu in hac vita ſumus, in hoc quod iam non imputatur ad peccatum quamuis euenerit propter peccatum. Denique non promittitur nobis per baptiſmum & fidem Chriſtianam beatitudo quam habebat Adam ante peccatum in paradiſo: ſed quam habiturus erat quando completus eſſet numerus hominum, qui aſſumendi erant ad perficiendum ciuitatem ſupernam: quæ & de Angelis & hominibus eſt complenda: vbi non generabunt homines ſicut facerent in paradiſo. Si ergo conuerſi ad Chriſtum mox tranſirent in illam incorruptibilitatem, non eſſent homines de quibus colligi poſſet ille Hebr.11.
numerus, quoniam ad beatitudinem quam viderent, nullus poſſet non feſtinare. Hoc puto eſſe quod dicit Apoſtolus de illis: *Qui per fidem operati ſunt iuſtitiam, & hi,* inquit, *omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem, Deo pro nobis melius aliquid prouidente, ne ſine nobis conſummarentur.* Si enim quæris quid nobis melius prouiderit ex hoc, quia illi non acceperunt repromiſſionem: Nihil conuenientius reſponderi poſſe video: quàm quod ſupra dixi: quia ſaltem ſi illis propagatis non differretur promiſſa iuſtis beatitudo, periret meritum in illis, qui non per fidem hoc: ſed per experimentum cognoſcerent: propagatio enim hominum de qua nati ſumus deficeret: quoniam omnes ad incorruptibilitatem quam præſentem viderent, currerent. Magnum itaque bonum nobis prouidit Deus: cum ſanctis teſtimonio fidei probatis diſtulit acceptionem repromiſſionis vt & nos propagaremur & maneret fides per quam

A quam cum illis repromiſsionem promereremur & ſimul cum illis conſummaremur. Alia quoq; ratio eſt cur baptizati atque martyres nō ſtatim fiunt incorruptibiles. Nempe ſi quis ſeruum ſuum, quem propoſuerat magnis aliquando ditare honoribus grauiter verberet pro culpa, pro qua nullo modo per ſe queat ſatisfacere, poſt hanc verberationem conſtituto tempore detruſurus eum in horrendum carcerem, vbi grauiſsimis torqueatur ſupplicijs, & ſit aliquis potens apud Dominum, qui pro illo ſatisfaciens eum reconciliet: vtique plagæ quas reus ante ſatisfactionē, dum erat in culpa merito ſuſcepit: nō delentur, ſed maiora tormenta in quæ dum retruſus fuerat, reconciliatione præueniente auertentur, honores quoque ſuos quos ſuo tempore accepturus erat ſi non peccaſſet, & quibus cariturus erat poſt culpam ſuam ſi non reconciliaretur, propter perfectam ſatisfactionem ſicut prius ſtatutum fuerat, ſine omni mutatione tradūtur. Quippe ſi ante reconciliationem exhæredatus eſſet illis honoribus quemadmodū exhæredatus erat poſt culpam: irrecuperabiliter ſi non reconciliaretur non haberet locum ſubueniendi vlla recōciliatio. Sed quoniam non potuit exhęredari honore quem non habebat, nondum habere debebat: hanc exhæredationem præuenire poteſt reconciliatio & eam auertere. Si tamen ſeruus ille dum iacet in ægritudine vapulationis donec ipſa tranſeat, corde & ore domino ſuo fidelitatem & correctionem vouet & ſoluit. ita eſt inter Deum & hominem. Quippe quando humana natura primū peccauit: hac pœna flagellata eſt vt nunquam prolem naturaliter niſi talem, qualem videmus infantes naſci generaret, ac poſt hanc vitā
B in inferno: à regno Dei ad quod facta erat in perpetuum exularet: niſi aliquis illam quam, vel quod ipſa ſola per ſe ſola facere non poterat reconciliaret. A quo autem reconciliari queat nō eſt niſi Chriſtus. In omnibus igitur infantibus naturaliter genitis in peccato & flagellatio naſcitur: quæ cum reconciliationem accepit, flagellatio merito remanet quam ante reconciliationē ſuſcepit. Quæ autem in inferno tormenta paſſura erat: in illis quos Chriſtus redemit remittuntur, & regno Dei quod poſt conuerſionem paradiſi terreni, ſuo tempore acceptura erat donatur: ſi tamen in fide quam promittunt in baptiſmo vſque in finem perſeuerent. Quod autem quidam exprimento exiſtimant probare, nihil valere liberum arbitrium: quia multi immenſo conatu nituntur vt bene viuant, & quadam (vt aiunt) impoſsibilitate obſtante: nihil perficiunt aut poſt profectum irrecuperabiliter deficiunt: non deſtruunt quod rationabiliter monſtratum eſt, liberum ſcilicet arbitrium cum gratia valere. Vt autem nitentes nō proficiant aut poſt profectum deficiant non impoſsibilitate, ſed aliquando graui: aliquando facile ſuperabili difficultate fieri exiſtimo. Sæpiſsime namq; aſſerere ſolemus impoſsibile nobis eſſe: quod ſine difficultate perficere non valemus. Si enim diligenter vnuſquiſque motus voluntatis ſuę cōſideret: intelligit ſe nunquam rectitudinem voluntatis acceptam per gratiam niſi aliquid volendo quod ſimul velle nequit deſerere. Quod certe non facit deficiente poteſtate ſeruandi eandem rectitudinem, quæ poteſtas eſt ipſa libertas arbitrij: ſed deficiente voluntate ſeruandi quæ per ſe non deficit, ſed alia voluntate illam vt dixi expellente. Quoniam autem iſta conſideratio

magis verſatur in voluntate, aliquid altius de voluntate: quod vt puto, non erit inutile dicendum exiſtimo. C Sicut enim habemus in corpore membra & quinque ſenſus ſingula ad ſuos vſus apta: quibus quaſi inſtrumentis vtimur: vt ſunt manus aptæ ad capiendum: pedes ad ambulandum: lingua ad loquendum: viſus ad videndum: ita & anima habet in ſe quaſdam vires quibus vtitur velut inſtrumentis ad vſus congruos. Eſt namque ratio in anima qua ſicut ſuo inſtrumento vtitur ad ratiocinandum, & voluntas qua vtitur ad volendum. Non enim eſt rationalis voluntas tota anima, ſed eſt vnaquæque aliquid in anima. Quoniam ergo ſingula inſtrumenta habent, & hoc quod ſunt & aptitudines ſuas & ſuos vſus: diſcernamus in voluntate propter quam iſta dicimus inſtrumentum & aptitudines eius & vſum eius: quas aptitudines in voluntate poſſumus nominare affectiones. Affectus quippe eſt inſtrumentum volendi aptitudinibus ſuis. Vnde dicitur hominis anima cum vehementer vult aliquid, affectam eſſe ad volendum illud vel affectuoſe eſſe vel velle. Voluntas vtique dici videtur æquiuocè tripliciter. Aliud enim eſt inſtrumentum volendi: aliud affectio, aliud vſus eiuſdem inſtrumenti. Inſtrumentum volendi eſt vis illa animæ qua vtimur ad volendum: ſicuti eſt ratio inſtrumentum ratiocinandi qua vtimur cū ratiocinamur, & viſus inſtrumentum videndi quo vtimur cum videmus. Affectio huius inſtrumenti eſt: qua ſic afficitur ipſum inſtrumentum ad volendū aliquid, etiam quomodo illud quod vult non cogitat: vt ſi venit in memoriam aut ſtatim: aut ſuo tempore illud velit. Nam ſic eſt inſtrumentum volendi affectum ad volendum ſalutem, & quando illam non cogitat applicare: D vt mox cum venerit in memoriā: ſtatim eam velit. Et ſic eſt affectum ad volendū ſomnum etiam quando illum non cogitat: vt cum venit in mentem velit illum ſuo tempore. Nunquā enim ita eſt affectum vt aliquando velit ægritudinem aut vt velit nunquam dormire. In iuſto quoque homine ſimiliter eſt affectum idem inſtrumentum ad volendū iuſtitiam, etiam cum dormit: vt cum eā cogitat: ſtatim eam velit. Vſus vero eiuſdem inſtrumenti eſt quem non habemus niſi cū cogitamus rem quam volumus. Dicitur autem voluntas & inſtrumentum volendi, & affectio eius: & vſus eius. Inſtrumentū quidem voluntatem vocamus: quando dicimus nos cōuertere ad diuerſa voluntatem: modo ſcilicet ad volendum ambulare: modo, ad volendum ſedere: modo ad volendum aliud & aliud. Hoc inſtrumentū ſemper habet homo: quamuis non ſemper illo vtatur, ſicut habet viſum, qui eſt inſtrumentum videndi etiam quando illo nō vtitur, vt cum dormit, & cū eo vtitur conuertit illum, modo ad videndum cęlū, modo ad videndum terram, modo ad videndū aliquid aliud. Et ſic ſemper habemus inſtrumentum ratiocinandi, hoc eſt rationē qua non ſemper vtimur: & quam ratiocinādo ad diuerſa conuertit animus. Affectio vero inſtrumenti volēdi dicitur: voluntas: quando dicimus hominem ſemper habere voluntatem vt bene ſibi ſit: vocamus namque hanc voluntatem, affectionem illam eiuſdem inſtrumēti, qua vult homo bene ſibi eſſe. Eodem modo cum ſanctus homo aſſeritur, etiam cum dormit & non hoc cogitat: indeſinenter habere voluntatem iuſtè viuendi dicitur. Et cùm hanc voluntatē aſſerimus alium alio maiorem habere: non aliud dicimus

A voluntatem quàm illam affectionem ipſius inſtrumenti qua vult iuſte viuere. Inſtrumentum vero non eſt in alio maius & in alio minus. Vſus autem huius inſtrumenti voluntas nominatur: vt cum dicit aliquis, modo habeo voluntatem legendi, id eſt, modo volo legere, aut modo habeo voluntatem ſcribendi, hoc eſt modo volo ſcribere. Sicut enim videre, eſt vti viſu qui eſt inſtrumentum videndi: & vſus eius eſt viſio vel viſus: quando viſus ſignificat idem quod viſio ſignificat enim etiam viſus inſtrumentum ipſum: ita velle eſt vti voluntate quę eſt inſtrumentum volendi, & vſus eius eſt voluntas quę non eſt niſi quando cogitamus quod volumus. Voluntas igitur quæ inſtrumentum eſt, vna ſola eſt, id eſt, inſtrumentum volendi vnum ſolum eſt in homine, ſicut vna ſola eſt ratio, id eſt, vnum ſolum inſtrumentum ratiocinandi. Voluntas vero qua inſtrumentum illud afficitur duplex eſt. Nam ſicut viſus plures habet aptitudines ſcilicet ad videndũ lucem, & per lucem ad videndum figuras, & per figuras ad videndum colores: ita inſtrumentum volendi duas habet aptitudines quas voco affectiones. Quarum vna eſt ad volendum commoditatem, altera ad volendum rectitudinem. Nempe nihil vult voluntas quæ eſt inſtrumentum, niſi aut commoditatem aut rectitudinẽ. Quicquid enim aliud aut propter commoditatem: aut propter rectitudinem vult, & ad has etiã ſi fallitur: putat ſe referre quod vult. Per affectionem quidem quę ad volendum commoditatem pertinet: ſemper vult homo beatitudinẽ & beatus eſſe. Per illam verò quę nunc eſt ad volendum rectitudinem: rectitudinem vult, & re-
B ctus, id eſt, iuſtus eſſe. Propter commoditatẽ autem vult aliquid: vt cum vult arare vel laborare vt habeat vnde tueatur vitã & ſalutem, quę commoda iudicat eſſe. Propter rectitudinem verò vt cum vult laborare, vel diſcere, vt ſciat recte, id eſt, iuſte viuere. Voluntas vero quæ eſt vſus ſępedicti inſtrumenti: non eſt niſi cum cogitat aliquis quod vult: vt dictum eſt. Huius voluntatis multiplex eſt diuiſio: de qua non modò, ſed forſitan alias dicemus. Velle autem æquiuocum eſt: ſicut videre. Quemadmodum namque dicitur videre qui vtitur viſu & qui non vtitur, ſed qui habet aptitudinem videndi: ita aſſeritur velle & qui vtitur inſtrumento volendi cogitãdo quod vult, & qui non vtitur, quoniam affectionẽ, hoc eſt aptitudinem habet volendi. Per hoc etiã cognoſci poteſt aliam eſſe voluntatem inſtrumentum volendi, aliam eius affectionem: aliũ vſum eiuſdem inſtrumenti: quia ſi dicitur iuſtus homo etiam cum dormit & nihil cogitat, habere voluntatem iuſte viuendi, & iniuſtus homo negatur habere cum dormit voluntatem iuſte viuendi: eadem voluntas negatur de iniuſto, quæ aſſeritur de iuſto. Palam autem eſt quia cum dicimus non eſſe iniuſto dormienti voluntatem iuſte viuendi: non negatur voluntas in eo eſſe quam dixi inſtrumentum, quoniam eã ſemper habet omnis homo dormiens & vigilans. Quapropter quoniã non alia voluntas pronuntiatur hoc modo, in bono eſſe homine quã illa quę remouetur à malo: non ſignificatur in bono eſſe volũtas quę eſt inſtrumentum, ſed illa qua afficitur inſtrumentum. Quoniam autẽ in dormiente niſi ſomniet non ſit voluntas quæ eſt vſus dubium non eſt: quare cum dicitur in dormiente iuſta voluntas iuſtè viuendi: non intelligitur, voluntas vſus. Non eſt igitur voluntas affectio: voluntas inſtrumentum aut voluntas vſus, voluntatem quoque C inſtrumentum non eſſe voluntatem vſum nullus ignorat: quoniam cum dico me non habere voluntatem ſcribendi: nemo intelligit me non habere inſtrumentum volendi. Alia eſt ergo voluntas inſtrumentum: alia voluntas affectio, alia voluntas vſus. Voluntas quidem inſtrumentum mouet omnia alia inſtrumenta quibus ſponte vtimur, & quæ ſunt in nobis, vt manus, lingua, viſus, & quæ ſunt extra nos vt ſtilus & ſecuris, & facit omnes voluntarios motus: Ipſa vero ſe ſuis affectionibus mouet: vnde dici poteſt inſtrumentum ſeipſum mouens. Dico voluntatem inſtrumentum omnes voluntarios motus facere, ſi diligenter conſideramus, ſed ille verius dicitur facere omne quod facit natura aut voluntas, qui facit naturam & inſtrumentum volendi cum affectionibus ſuis: ſine quibus idem inſtrumentum nihil facit. Ex his duabus affectionibus quas etiam voluntates dicimus deſcendit omne meritum hominis ſiue bonum ſiue malum. Quæ duæ voluntates etiam nihil differunt: quia illa quæ eſt ad volendum commodum inſeparabilis eſt, illa vero quæ eſt ad volendum rectitudinem ſeparabilis fuit: vt ſupra dixi in principio in angelis, & in primis noſtris parentibus, & eſt adhuc in hac vita manentibus. In hoc quoque differunt quia illa quæ eſt ad volendum commodum, non eſt hoc quod ipſa vult. Illa verò quæ ad volendum rectitudinem, rectitudo eſt. Nullus quippe rectitudinem vult niſi rectitudinem habens: neque poteſt aliquis rectitudinem velle niſi rectitudine. Palam autem eſt eius voluntatis quæ eſt inſtrumentum iſtam eſſe rectitudinem. Hanc pronunciamus cum Iuſtitia deſignatur rectitudo D
voluntatis propter ſe ſeruata. Hæc eſt etiam veritas illa voluntatis in qua arguitur à Domino diabolus non ſteriſſe: quod dixi in tractatu de veritate. Nunc conſiderandum eſt quomodo ex his duabus voluntatibus, quas voco aptitudines ſiue affectiones procedant, ſicut dixi, merita hominum, ſiue ad ſalutem, ſiue ad damnationem. Rectitudo quidem quantum in ipſa eſt, nullius mali cauſa eſt, & omnis meriti boni mater eſt, hæc enim fauet ſpiritui concupiſcenti *aduerſus carnem*, & delectatur *legi Dei ſecundum interiorem hominem*, id eſt, ſecundum eundem ſpiritum. Si autem ex illa malum aliquando ſequi vide- *Galat. 5.* tur: non eſt ex ipſa, ſed ex alio. Per recti- *Roma. 7.* tudinem quippe Apoſtoli erant *bonus odor Deo*. Sed quod quibuſdam erant *odor mortis in mortem*: non procedebat ex Apoſtolorum iuſtitia, ſed ex maliuolorum nequitia. Illa vero *1. Cor. 2.* voluntas, quæ eſt ad volendum commodum, non ſemper mala, ſed quando conſentit carni concupiſcenti aduerſus ſpiritum. Sed vt hoc planius intelligatur: inueſtigandum eſt vnde tam vitioſa & tam prona ſit ad malum iſta voluntas. Non enim credendum eſt talem illam Deum feciſſe in primis noſtris parentibus. Cum enim protuli naturam humanam propter peccatum incurriſſe corruptionem & appetitus ad ſimilitudinem brutorum animalium, non dixi quomodo talis voluntas orta ſit in homine. Aliud namque ſunt appetitus vitioſi: aliud vitioſa voluntas appetitibus conſentiens. De tali ergo voluntate quęrendum puto vnde homini acciderit. Sed ſi primam rationalis naturæ conditionem conſideremus facile nobis huius talis voluntatis cauſa patebit. Intentio namq; Dei fuit vt iuſtam faceret atque beatam naturam rationalem ad fruen-

A fruendum ſe: ſed neque iuſta neque beata eſſe potuit, ſine voluntate iuſtitiæ & beatitudinis. Voluntas quidem iuſtitiæ eſt ipſa iuſtitia: voluntas vero beatitudinis non eſt beatitudo: quia nõ omnis habet beatitudinem qui habet eius voluntatem. In beatitudine autem ſecundũ omnium ſenſum eſt ſufficientia competentium commodorũ ſine omni indigentia: ſiue angelica intelligitur beatitudo: ſiue illa quam habebat Adam in paradiſo. Quamuis enim maior ſit beatitudo angelorum quam illa quę erat hominis in paradiſo: non tamen ideo negari poteſt Adam beatitudinem habuiſſe. Sicut namque calor magnus eſt ſine omni frigore: & tamen poteſt eſſe alius maior calor: & quemadmodum frigus eſt ſine omni calore: cum tamen maius valet frigus eſſe, ita nihil prohibet Adam beatum fuiſſe in paradiſo ſine omni indigentia: licet maior eſſet angelica beatitudo. Nempe aliquid minus alio habere: nõ ſemper eſt indigere, ſed aliqua re cum ea haberi oporteat, carere: quod non erat in Adam; eſt indigere: vbi vero eſt indigentia, ibi eſt miſeria. Non autem fecit Deus ſine præcedente culpa rationalem creaturam miſeram, quam ad intelligendum & amandum ſe creauit. Fecit igitur Deus hominem beatũ ſine omni indigentia. Simul ergo accepit rationalis natura & beatitudinis voluntatem & beatitudinem iuſtitię, id eſt, rectitudinem quę eſt ipſa iuſtitia, & liberum arbitriũ: ſine quo iuſtitiam ſeruare non potuit. Si autem Deus ordinauit has duas volũtates ſiue affectiones: vt voluntas quę eſt inſtrumentum vteretur ea, quę eſt iuſtitia ad imperium & regnum: docente ſpiritu, qui & mens & ratio dicitur, & altera vteretur ad obedientiam ſine omni incommoditate. Beatitudinem quidem dedit homini: vt de angelis taceam; ad commodum eius. iuſtitiam verò ad ho- B norem ſuum; ſed iuſtitiam ita vt illam poſſet deſerere: quatenus cùm illam non deſereret: ſed perſeueranter ſeruaret; proueh i mereretur ad conſortium angelorum. Quod ſi illam deſereret nullatenus eam per ſe deinceps reſumere poſſet & beatitudinem angelorum non adipiſceretur; & illa quam habebat priuaretur, & in ſimilitudinem brutorum animalium cadens cum illis corruptioni & ſępe fatis appetitibus ſubiaceret. Voluntas tamen beatitudinis maneret: vt per indigentiam bonorum quę perdidiſſet graui miſeria iuſtè puniretur. Quoniam ergo deſeruit iuſtitiã, perdidit beatitudinem, & voluntas quam bonã & ad bonum ſuum accepit fruens deſiderio commodorum quę non velle nequit: quia vera commoda rationali naturæ conuenientia quæ perdidit habere non valet, ad falſa & brutorum animalium commoda quæ beſtiales appetitus ſuggerit, ſe conuertit: & ita cum ea vult inordinate rectitudinem, aut ne accipiatur oblatam repellit aut expellit: cum vero licitè vult eam; non hoc facit. Hoc igitur modo voluntas inſtrumenti creata bonum in quantum habet eſſe, & iuſta & fortis ad ſeruandum acceptam iuſtitiam per liberum arbitrium facta eſt mala: non in quantum eſt; ſed in quantum iniuſta facta eſt per abſentiam, ſponte deſertę iuſtitię quam ſemper habere deberet. Infirma quoque modo facta eſt ad volendum iuſtitiam deſertam. Non enim per liberum arbitrium ita poteſt eam velle: tamen illam non habet quemadmodum valet ſeruare cum habet. Voluntas etiam commodi: condita bonum in quantum eſt aliquid, mala, id eſt, iniuſta facta eſt quia non eſt ſubiecta iuſtitiæ, ſine qua nihil velle debet. Voluntas ergo inſtrumen- C tum: cum ſponte facta ſit iniuſta poſt deſertam iuſtitiam: manet in quantum in ipſa eſt neceſſitate iniuſta & ancilla iniuſtitiæ, quia per ſe redire nequit ad iuſtitiam ſine qua nunquam libera eſt; quia naturalis libertas arbitrij ſine illa ocioſa eſt. Ancilla etiam facta eſt ſuę affectionis quæ ad cõmodum eſt: quia remota eſt iuſtitia; nihil poteſt velle niſi quod illa vult. Dico autem & inſtrumentum & affectionem eius velle: quia & inſtrumentum eſt voluntas & affectio voluntas. Nec incongruè vtraque voluntas velle dicitur: quia illa vult quæ affectione ſuã vult: & affectio vult per quam illa vult: ſicut videre dicitur & homo qui viſu videt, & viſus quò videt. Vnde nos abſurde poſſumus dicere affectiones eius voluntatis: quam inſtrumentum dixi animæ quaſi inſtrumenta eiuſdem inſtrumenti eſſe: quia nihil niſi iſtis operatur. Perdito igitur inſtrumento volendi iuſtitiam, id eſt, rectitudinem, nullo modo niſi per gratiam reddatur, poteſt voluntas inſtrumentum velle iuſtitiam. Quapropter quoniam nihil velle debet niſi iuſte: quicquid vult ſine rectitudine, vult iniuſte: Appetitus vero quos omnes vocat Apoſtolus carnem & concupiſcentiam: in quantum ſunt, non ſunt mali vel iniuſti, ſed quia ſunt in rationali creatura vbi non debent eſſe dicuntur iniuſti. In brutis ſiquidem animalibus non ſunt mali vel iniuſti: quia ibi debent eſſe. Iam ex his quæ dicta ſunt agnoſci poteſt; hominem ideo non habere ſemper iuſtitiã, quam ſine intermiſſione debet habere: quia nullo modo poteſt illam per ſe adipiſci: vel recuperare. Palam etiam eſt: quia Deus bona facit opera, ſua ſola bonitate: quoniam ipſe creat volũ- D tatem cum libero arbitrio, & dat illi iuſtitiam per quã operatur. Mala vero facit ſola culpa hominũ, quia ea non faceret ſi homo illa facere nõ vellet, facit tamen hæc quod ſunt: quoniam condidit in homine volũtatem, qua ſine iuſtitia vtitur ſola culpa hominis: mala ſunt quæ operatur. Non enim eſt culpa Dei qui creauit in eo cum libertate arbitrij voluntatem, & contulit ei iuſtitiã vt nihil niſi iuſtè vellet, ſed culpa hominis, qui iuſtitiam deſeruit quam ſeruare potuit. Deus igitur habet in bonis quidem quod bona ſunt per eſſentiam: & quod bona ſunt per iuſtitiam: in malis verò ſolummodo quod bona ſunt per eſſentiã, non quod mala ſunt per abſentiam debitę iuſtitię, quæ non eſt aliquid. Homo autem habet in bonis; quod mala non ſunt: quia cum poſſet deſerere iuſtitiam & mala facere nõ deſeruit: ſed ſeruauit per liberum arbitrium dante & ſubſequente gratia. In malis vero hoc ſolũ quod mala ſunt: quia ea ſola propria, id eſt, iniuſta voluntate facit. Puto me iam congruè poſſe finem ponere tractatui de tribus difficilibus quæſtionibus: quem in ſpe auxilij Dei incœpi, in quo ſi quiddã dixi quod quærenti cuilibet ſufficere debeat: nõ mihi imputo, ſed gratię Dei mecum. Hoc autem dico: quia ſi quis mihi quęrenti de quæſtionibus eiſdem, quando in eis mens mea rationem, quærendo fluctuabat, ea quę retuli reſpondiſſet: gratias egiſſem quia mihi ſatisfeciſſet. Quoniam ergo quod inde manifeſtante Deo cognoui, mihi valde placuit; intelligens quia ſimiliter quibuſdam placeret: ſi hoc ſcriberem, quod gratis accepi: gratis volui petentibus impendere.

Beati Anſelmi liber de concordia præſcientiæ & prædeſtinationis & gratiæ & liberi arbitrij, explicit.

A
EIVSDEM BEATI Anſelmi liber de miſeria hominis incipit.

TErret me vita mea. Namque diligenter diſcuſſa, apparet mihi peccatum, aut ſterilitas fere tota vita mea: & ſiquid fructus in ea videtur, ſic eſt aut ſimulatum aut imperfectum, aut aliquo modo corruptum: vt poſsit aut non placere, aut diſplicere Deo. Ergo ô peccator, vita tua iam ferè tota aut in peccato eſt, aut damnabilis, aut infructuoſa, & contemptibilis? Sed quid ſeparo infructuoſam à damnabili? Vtique, ſi eſt infructuoſa, eſt & damnabilis. Conſtat enim & verum eſſe, quod Veritas Dei dixit: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Denique ſi quid ago vtile, prorſus nullatenus illud compenſo alimentis corporis, quibus abutor. Sed quis paſcit pecus quod nec tantum prodeſt, quantum conſumit: & tamen tu benignus Deus tu nutris, & expectas tuum inutilẽ, verum & fœtentem peccatis. Quam tolerabilius canis putridus fœtet hominibus, quam anima peccatrix Deo quam infœlicius iſta Deo, quam ille hominibus. Heu non hominem, ſed opprobrium hominis, vilius pecore, peius cadauere. Tædet animam meam vitæ meæ, viuere erubeſco, mori pertimeſco, quid ergo reſtat tibi ô peccator, niſi vt in tua tota vita plores totam vitam tuam, vt ipſa tota ſe ploret totam. Sed eſt in hac anima mea miſerabiliter mirabilis, & mirabiliter miſerabilis: quia non tantum dolet, quantum ſe noſcit: ſed ſic ſecura torpet, velut quid patia-

B tur ignoret. Anima ſterilis quid agis quid torpes anima peccatrix? Dies iudicij venit, iuxta eſt dies Domini magnus, iuxta & velox nimis dies iræ, dies illa, dies tribulationis & anguſtię, dies calamitatis & miſeriæ, dies tenebrarum & caliginis, dies nebulæ & turbinis, dies tubæ & clangoris. O vox diei domini amara. Quid dormitas anima tepida & digna euomi? quid dormitas? qui non expergiſcitur, qui non tremit ad tantum tonitruum, non dormit, ſed mortuus eſt. Arbor infructuoſa, vbi ſunt fructus tui? arbor digna ſecuri & igne, digna ſuccidi & ſuccendi, qui ſunt fructus tui? Vtique ſpinæ pungentes & amara peccata, quæ vtinam ſic te pœnitendo pungerent vt conſurgerent: ſic amareſcerent, vt euaneſcerent. Forſan paruum quid, putas peccatum aliquod, vtinam diſtrictus iudex paruum exiſtimaret aliquod peccatum. Sed heu me: nonne omne peccatum per præuaricationem Deum exhonorat? Quod ergo peccatum peccator audebit dicere paruum? Deum enim exhonorare, quando eſt paruum? O lignum aridum & inutile, æternis ignibus dignum, quid reſpondebis in illa die, cum exigetur à te vſque ad ictum oculi omne tempus viuendi tibi impenſum, qualiter fuerit à te expenſum? Tunc quippe condemnabitur quicquid fuerit inuentum in te operis vel ocioſi ſermonis & ſilentij vſque ad minimam cogitationem: etiam quod vixiſti, ſi non fuerit ad Dei voluntatem directum. Væ quot peccata ibi prorument ex improuiſo, quaſi ex inſidijs, quæ modo, non vides? Certe plura & fortaſsis terribiliora his, quæ nunc non vides. Et quæ non eſſe mala putas & quæ nunc eſſe bona credis, nudata facie apparebunt ibi nigerrima peccata: Ibi proculdubio recipies prout geſſiſti in corpore cum tunc

Matth. 7.

C
nullum erit tempus miſericordię, cum pœna recipitur, & cùm dilatio nulla datur. Hic cogita quid geſsiſti, quid oporteat te recipere. Si multa bona pauca mala, multum gaude, ſi multa mala, pauca bona, multum luge. O inutilis peccator: an non ſufficiunt tibi hęc ad inanẽ rugitum? an non ſufficiunt ad eliciendum ſanguinẽ, & medullas in lachrymas. Væ mirabilis duritia, ad quam confringendam leues ſunt tam graues mallei. O inſenſibilis torpor ad quem concitandum ſunt obtuſi tam acuti aculei. Prophetalis ſopor, ad quem excitandum raucum eſt tam terrificum tonitruũ Peccator inutilis, ſatis hæc tibi debent eſſe ad continuandum luctum: ſufficere tibi poſſunt ad ſorbendas iuges lachrymas. Sed quid debeo de grauedine de magnitudine imminentis miſeriæ quicquam diſsimulando, tacere, & oculis animæ meæ frui. An vt improuiſi irruant repentini dolores, & ſubito ingruat intolerabilis. Certe non ſic expedit peccatori. Si enim dixero, quicquid potero excogitare, nondum ad id quod res eſt, poterit operari. Igitur deducant oculi mei lachrymas per diem & noctem, & non taceant. Auge ergo peccator, auge ſuperioribus ærumnis pondus, adde terrorem, vlulatum ſuper vlulatũ: ipſe te iudicabit, ad cuius contumeliam ſpectat, quicquid inobediens Deo, aut præuaricator peccat: qui mihi bonum pro malo reddidit, cui ego malum pro bono: qui nunc patientiſsimus, tunc diſtrictiſsimus, clementiſsimus nunc iuſtiſsimus tunc. Heu me, heu me, cui peccaui: Deum inhonoraui, omnipotentem prouocaui. Peccator quid feci? cui feci? quam male feci? Væ, væ, ira omnipotentis ne irruat ſuper me. Ira omnipotentis vbi poteris capi in me. Non eſt qui te

D poſsit tolerare. In toto me anguſtiæ, hinc erunt accuſantia peccata, inde terrẽs iuſtitia, ſubtus patens horridũ chaos inferni, deſuper iratus iudex, intus vrens conſcientia, foris ardens mundus. Iuſtus vix ſaluabitur, peccator ſic reprehenſus in quã ſe premet? Conſtrictus vbi latebo, quomodo apparebo? Latere erit impoſsibile, apparere intolerabile. Illud deſidero, & nuſquã erit: iſtud excecrabor, & vbique erit. Quicquid tunc, quicquid erit tunc, quis eruet me de manibus Dei? vnde mihi conſilium? vnde ſalus? Quis eſt, qui dicitur magni conſilij angelus: qui dicitur ſaluator, & nomen eius vociferer. Iam ipſe eſt, iam ipſe eſt Ieſus, ipſe idẽ eſt iudex, inter cuius manus tremo. Reſpira iam ô peccator, reſpira ne deſperes, ſpera in eo quẽ times. Affuge ad eum à quo aufugiſti: Inuoca importunè, quẽ ſuperbè prouocaſti: Ieſu Ieſu propter hoc nomen tuũ, fac mihi ſecundum nomen tuũ. Ieſu Ieſu, obliuiſcere ſuperbum prouocantem. Nomen dilectũ, nomen delectabile, nomen confortans peccatorẽ, & beatę ſpei. Quid enim eſt Ieſus, niſi ſaluator? Ergo Ieſu, propter te metipſum eſto mihi Ieſus, qui me creaſti, nõ perimas: qui me redemiſti, ne condẽnes, qui me creaſti tua bonitate, ne perimas opus tuum mea iniquitate. Rogo pijſsime, ne perdat mea iniquitas quod fecit tua omnipotens bonitas. Recognoſce benigniſsime, quod tuum eſt, & abſterge quod alienum eſt. Ieſu Ieſu miſerere, dum tempus eſt miſerendi: ne damnes in tempore iudicandi. Quę namque tibi vtilitas in ſanguine meo, ſi deſcendero in æternam corruptionem. *Neque enim mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui deſcendunt in infernum.* Si me admiſeris intra lataſsimum tuæ miſericordiæ ſinum, non eris anguſtior propter me Domine. Admitte ergo ô deſide-

A raiſſime Ieſu, admitte me intra numerum ele-
ctorum tuorum : vt cum illis te laudem, te per-
fruar & glorier in te inter omnes qui diligũt no-
men tuum. Qui cum Deo patre & ſpiritu ſancto
gloriaris per interminata ſecula. Amen.

Beati Anſelmi Archiepiſcopi Cantuarienſis, Liber de miſeria hominis explicit.

EIVSDEM BEATI Anſelmi Cantuarienſis archiepiſcopi, liber de veſtimentis, et membris et actibus Deo attributis incipit.

VBicunque ſacra ſcriptura ſparſim diuerſis
libris in Deo motus animæ: ſeu humana
membra deſcribit, id eſt, caput, capillos, o-
culos, palpebras, aures, nares, os, labia, cor, linguã,
imaginem, vterum, manus, dexteram, ſiniſtram,
digitos, ſiue digitum, brachiũ, alas, ſcapulas, ven-
trem, poſteriora, pedes. Item motus animę iram,
furorem, obliuionem, pœnitentiam, recordatio-
nem, & alia his ſimilia, nõ carnaliter iuxta hiſto-
riam à rectè intelligentibus ſcienda ſunt, ſicut à
Iudęis & pleriſq; hęreticis carnaliter intelligen-
da ſunt & confitenda. Si quis Deo humana mem-
bra, ſeu motus animæ more humano ineſſe cre-
dit: procul dubio in corde ſuo idola fabricat. Igi
tur, vt dictũ eſt, figuraliter in Deo caput cum le-
gimus, ipſam eſſentiã diuinitatis eius, quę omnia
B præcedit, & cui ſunt omnia ſubiecta, intelligere
debemus. Capillos vero eius capitis, ſanctos ange
los, ſeu vniuerſos electos typicè accipi oportet.
Danie.7. De quo quidẽ ſacrario in libro Danielis ſcriptũ
eſt: *Aſpiciebam donec throni poſiti ſunt, & antiquus dierum ſedit. Veſtimentum eius, quaſi nix candidum: & capilli capitis eius, quaſi lana munda.* Hic enim ſignat
per *veſtimentum candidum* Dei, quod & per capil-
los *capitis eius*, ſanctos videlicet Angelos, & mul-
titudinem ſanctorũ dealbatorum. Vel certe ideo
capilli eius lanę mundę comparantur, vt per hoc
antiquus dierũ eſſe credatur. Oculos dicitur ha-
bere, pro eo quòd omnia videt, & nihil eum latet
in conſpectu eius, vt ait Apoſtolus: *Nulla creatu-
ra inuiſibilis eſt: Omnia enim nuda & aperta ſunt ocu-*
Hebr.4. *lis eius.* Aliter vero oculi reſpectu gratię eius in-
telliguntur, Vt eſt in Pſalmo: *Oculi Domini ſuper*
Pſal. 33. *iuſtos.* Itẽ alibi: *Oculi Domini præcepta eius*, per quæ
lumen ſcientiæ ſubminiſtrat, myſticè accipiũtur
Pſal.18. vt eſt illud in Pſalmo: *Præceptum Domini lucidum, illuminãs oculos.* Palpebræ Domini occulta & in-
compręhenſibilia iudicia eius, ſiue ſpiritualis in
diuinis libris eius locutio innuitur. De quibus oc
cultis & incõpręhenſibilibus ſacramẽtis atq; iu-
Pſalm.10. dicijs dicitur in Pſalmo: *Palpebræ eius interrogant filios hominum*, id eſt, probant. Aures habere dici-
tur Deus, propter hoc quia omnia audit, & nihil
eum ſub ſilentio latet. De quo in libro Sapientię
Sapient.1. ſcriptum eſt, *Auris cœli audit omnia, & tumultus murmurationum non abſcondetur.* Nares Dei, inſpiratio
eius in corde fidelium, vt eſt illud in libro Regũ:
Aſcendit fumus de naribus eius, id eſt, lachrymoſa cõ
2.Reg.22. punctio, pœnitentium inſpiratione eius. Facies,
cognitio diuinitatis eius ad homines. De qua co-
gnitione in Pſalmo ſcriptũ eſt: *Oſtende nobis Do-*
Pſalm.99. *mine faciem tuã, & ſalui erimus.* Hoc eſt, dona no-
bis cognitionẽ tuam: quę cognitio per filium ho
minis hominibus innotuit, ipſo dicente in Euã-
Matth.11. gelio: *Nemo nouit Patrẽ, niſi Filius, & cui voluerit Fi-*
lius reuelare. Aliter vero facies Dei ſignificat inui- C
ſibilẽ eſſentiam diuinitatis Dei Filij. De qua ipſe
Dominus ad Moyſen per Angelũ reſpõdens, ait:
Poſteriora mea videbis, faciẽ autem meã videre non poteris. Exod. 33.
Ac ſi dicat, incarnationẽ meã videbis in no-
uiſſimis diebus, diuinitatem autem meã videre
non poteris. Os Dei Filius Patris, id eſt, Chriſtus
Dominus. De quo Eſaias Propheta ex perſona
Iudęorũ affatus ait: *Quia os eius ad iracundiã prouocauimus.* Thre.1.
Aliter vero os eius, Domini ſermo, & e-
ius iuſsio accipitur. De quo ſermone Domini
prædictus Propheta ait: *Os Domini locutũ eſt hæc.* Eſai.58.
Verbũ Dei, Filius Patris, *per quẽ omnia facta ſunt*:
De quo in Pſal. *Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorũ.* Et alibi: *Miſit Deus* Pſalm.32.
verbũ ſuum, & ſanauit eos. Et in Euangelio ſecũdũ Pſalm.101.
Ioannẽ: *In principio erat Verbũ.* Lingua Dei myſti- Ioan.1.
cè ſignificat ſpiritum ſanctũ, per quem Deus Pa-
ter ſecretũ ſuum manifeſtauit hominibus, vt in
Pſalmo: *Lingua mea calamus ſcribæ.* Labia Dei my- Pſalm.44
ſtice, conſonãtia vtriuſq; Teſtamenti intelligũ-
tur. De quibus Teſtamentis in Prouerb. ſcriptum Prouer.15
eſt: *Diuinatio in labijs regis, in iudicio non errabit os eius.* Brachia Dei Patris, eius Filius intelligitur, &
ſpiritus ſanctus intelliguntur, ſicut eſt illud in
Eſaia Propheta: *Et brachia mea populos iudicabunt.* Eſa.51.
Brachiũ Dei Patris, ſingulariter Filius eius acci-
pitur. & de quo Hieremias ait: *Et nũc Domine Deus,*
qui eduxiſti populum tuũ de Aegypto in manu forti, & brachio extento. Hier.21.
Idcirco autem Filius Dei Patris
brachiũ dicitur: quia creatura electa ab ipſo con-
tinetur. Dextera Dei Patris, id eſt, Vnigenitus Fi- D
lius, de quo in Pſalmo ex perſona hominis aſſum
pti: *Dextera*, inquit, *Domini fecit virtutem.* Aliter
vero Domini dextera, gloriam Patris, & æternã Pſalm. 117
beatitudinem ſignat: de quo in Pſalmo ex perſo-
na Patris ad Filium: *Sede à dextris meis.* Dicitur au-
tem & dextera Dei, omnis electa creatura in cæ- Pſalm.106
lo & in terra: ſicut per ſiniſtram eius intelligitur
reproba creatura, id eſt, dæmones & omnes im-
pij, qui ad læuã poſiti, æterna ſupplicia ſuſtine-
bunt. Manus Dei Patris, Filius eius accipitur: pro
eo, quod *per ipſum facta ſunt omnia*: ſicut eſt illud Eſai.66.
in Eſaia: *Omnia manus mea fecit, & facta ſunt omnia.*
Aliter vero manus Dei poteſtas eius intelligitur.
De qua poteſtate in libro Hieremiæ ſcriptum
eſt: *Sicut lutũ in manu figuli, ita vos in manu mea domus Iſrael.* Hiere.18.
Item, per manus Domini, flagellũ acci-
pitur. De cuius percuſsione in Sophonia Prophe
ta ſcriptum eſt: *Extendam manum meam ſuper Iudam ſuper habitatores Hieruſalem, & diſperdam de* Soph.1.
hoc loco reliquias Baal, &c. Pro qua Domini per-
cuſsione beatus Iob de ſemetipſo ait: *Manus Domini tetigit me.* Iob,19.
Digitus Dei ſingulariter Spiritus ſan
ctus accipitur. A quo ſpiritu ſancto lex duabus in
tabulis lapideis in monte Sinai ſcripta narratur,
Ipſe enim ſcripſit, qui ſcribenda dictauit, idẽ Spi
ritus ſanctus. De quo ſpiritu ſancto Dominus in
Euangelio: *Si ego in digito Dei eijcio dæmonia*, id eſt:
Si ego in ſpiritu *Dei eijcio dæmonia*. Sicut enim di-
gitus cum manu vel brachio, manus vero & bra-
chium cum corpore vnum ſunt in natura, ita Pa-
ter, & Filius, & Spiritus ſanctus tres quidem per-
ſonæ, ſed vna ſubſtantia diuinitatis. Digiti Dei,
pluraliter, ſãcti intelligũtur Prophetę, per quos
Spiritus ſanctus libros Legis ac Prophetarũ, ſua
inſpiratione ſcripſit, de quibus ſcriptum eſt: *Videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum.* Pſal.8.
Per cælos e-
nim libros legis & Prophetarum: per digitos ve-
ro ſanctos, vt dictum eſt, Prophetas inſinuauit.
Imago Dei Patris inuiſibilis, Vnigenitus Filius,

A de quo Apoſtolus: *Imago Dei inuiſibilis.* Aliter nam-
Coloſſ. 1. que eſt *imago Dei* in Filio ſuo, quem non aliunde,
ſed ex ſemetipſo, hoc eſt, ex ſubſtantia ſua per om-
nia ſibi ſimilem genuit & æqualem. Aliter verò
eſt in anima hominis, quam non ex ſe, id eſt, de ſua
ſubſtantia, ſicut plerique hæretici opinati ſunt, ge-
nuit, ſed ex nihilo creauit. Sicut aliter imago eſt
cuiuslibet Regis in Filio eius, quem ex ſemetipſo
ſibi ſimilem genuit, id eſt, homo hominem. Aliter
verò in annullo eius, ſiue in cæra imago eius ex-
preſſa, quæ non eſt quod ipſe: ſicut Filius, qui na-
turaliter hoc eſt, quod & Pater. Cor Dei Patris
arcanum ſapientiæ eius myſticè innuit. Ex quo
Verbum, id eſt, Filium ſuum impaſſibiliter ſine i-
Pſal. 16. nitio genuit, ipſo dicente Propheta: *Eructauit cor
meum verbum bonum.* Alas habere dicitur Deus,
pro eo quòd more auis electos ſuos tanquam pul-
los ſub ſe colligit, fouet, & ab inſidijs diaboli &
malorum hominum protegit: bene Propheta ait:
Sub vmbra alarum tuarum protege me. Scapulas di-
citur habere Deus: quia infirma membra Eccle-
ſiæ, quaſi in ſcapulis ſuis portat, & portando pro-
tegit. de quo in Pſalmo: *Scapulis ſuis obumbrabit
tibi, & ſub pennis eius ſperabis.* Vēter Dei, ſecreta origo
Pſal. 90. ſubſtantiæ eius accipitur. Vnde in Pſalmo: *Ex v-
tero ante Luciferum genui te.* Aliter venter Dei in-
Pſal. 109. comprehenſibilia iudicia eius, quæ rimari ne-
queunt myſticè inſinuantur: De quo occulto iu-
dicio eius in libro Iob ſcriptum eſt: *De cuius vtero
Iob 38. egreſſa eſt glacies? & gelu de cœlo quis genuit?* Poſte-
riora Filij Dei, incarnatio eius accipitur. De qua
Exod. 33. poſteriori parte, Filius in monte Sinai ad Moyſen
per Angelum loquens ait: *Poſteriora mea videbis,
faciem autem meam videre non poteris.* Pedes Dei,
ſtabilimentum virtutis eius, eò quòd vbique præ-
B ſens, & vniuerſa illi ſubiecta ſunt, ipſo dicente per
Eſa. 66. Eſaiam Prophetam: *Cœlum mihi ſedes eſt, terra au-
tem ſcabellum pedum meorum.* Aliter pedes Filij Dei
incarnatio intelligitur, quæ diuinitati ſubiecta eſt,
tanquam capiti pedes, ſicut per caput diuinitas, ita
per pedes eius humanitas exprimitur. De qua hu-
Exod. 24. manitate in Exodo ſcriptum eſt: *Videbant Domi-
num,* hoc eſt, Moyſes, & Aaron, & Madab, & Abihu,
& ſeptuaginta de ſenioribus populi, *& ſub pedibus
eius quaſi opus lapidis ſaphyrini, & quaſi cœlum cùm
ſerenum eſt.* Sicut enim per lapidem ſaphyrinum,
cœleſtes creaturas, vel ſanctos Angelos: ita per cœ-
lum ſerenum, ſanctam Eccleſiam electorū ex ho-
minibus aſſumptam, figuraliter monſtrare volu-
it. Super quas creaturas homo aſſumptus Dei Fi-
Pſal. 8. lius in perpetuum regnat. De quo in Pſalmo: *O-
mnia ſubiecisti ſub pedibus eius.* Aliter autem pedes
Domini, id eſt, Ieſu Chriſti ſignificati ſunt ſancti
prædicatores, de quibus in Deuteronomio ſcrip-
Deut. 33. tum eſt: *Qui appropinquant pedibus eius accipient de
doctrinis illius.* Veſtimentum Filij Dei, aliquando
caro eius, quæ à diuinitate aſſumpta eſt, in diuinis
libris figuraliter accipitur. De quo indumento
Eſa. 6. carnis Eſaias vaticinans ait: *Quis eſt iſte qui venit de
Edom tinctis veſtibus de Boſra?* Rurſus veſtimētum
eiuſdem Domini, ſancta Eccleſia accipitur, quæ
per fidem & dilectionem ei coniuncta eſt. De qua
Pſal. 92. ſcriptum eſt in Pſalmo: *Dominus regnauit, decorem
Pſal. 103. indutus eſt.* Et in alio Pſalmo: *Confeſſionem & de-
corem induisti, amictus lumine ſicut veſtimento.* Pal-
lium Chriſti, Eccleſia eius intelligitur, de qua in
libro Geneſis ſcriptum eſt: *Lauit in vino ſtolam
Geneſ. 49. ſuam,* hoc eſt, in ſanguine paſſionis carnem ſuam,
& in ſanguine vuæ pallium ſuum, id eſt, Eccleſiam
ſuam. Calciamentum Domini noſtri Ieſu Chri-
ſti myſticè ſignat incarnationem eius, quā ex mor-

talitate humani generis aſſumere dignatus eſt. De C
qua incarnatione ſua ipſe per Prophetam in Pſal-
mo ait: *In Idumæam extendam calciamentum meum.* Pſal. 59.
id eſt, ante plebem gentium manifeſtabo incarna-
tionem meam. Greſſus Domini, aduentus Filij
Dei in mundum, & regreſſio ad Patrem, de quibus
Pſalmiſta ait: *Viſi ſunt greſſus tui Deus, ingreſſus Dei* Pſal. 67.
mei, regis mei, qui eſt in ſancto. De cœlo enim venit
in vterum Virginis, de vtero verò naſcēdo poſitus
eſt in præſepio. Poſtquam omnia impleuit, pro
quibus à Patre miſſus venerat, appenſus eſt in lig-
no crucis. De cruce autem depoſitus corpus ſe-
pultum eſt: ſecundùm verò animam ad inferna
deſcendit: tertia autem die per potentiam ſuæ di-
uinitatis carnem ſuam de ſepulchro ſuſcitauit, &
pòſt diem reſurrectionis ſuæ quadrageſima die,
vidētibus Apoſtolis *aſcendit in cœlum, ſedet ad dex-
teram Patris,* id eſt, in gloria eius. Hi ſunt greſſus
Filij Dei. Iſte deſcendens in ſacris Scripturis le-
gitur. Aſcendere dicitur Deus, cùm Filius carnem
ex nobis aſſumptam in cœlum captiuam euexit;
ſicut in Pſalmo: *Aſcendens in altum, captiuam duxit
captiuitatem:* quia naturam humani generis, quæ Ibidem.
à diabolo in mundo captiua retinebatur, aſſumēs
in cœlum ſecum, vbi nunquam antea fuerat, tan-
quam *captiuam* deportauit. Abſcondere dicitur
Deus faciem ſuam, cùm ſe quibuſdam eorum exi-
gentibus culpis abſcondit, ſicut in populo Iudæ-
orum nunc impletum videmus, quia negantes Fi-
lium Dei, ſcientiam veri Dei ita perdiderunt, vt ſi-
miles forent gentibus, *qui Deum non nouerunt.* O-
ſtendere dicitur Deus faciem ſuam, cùm reſpectu
gratiæ ſuæ quibus vult, ſcilicet electis ſuis, ſeip-
ſum in corda eorum occulta inſpiratione inſinu-
at, & ad diligendum ſe amorem ſuum infundit.
Sedere dicitur, non corporaliter humano more, D
ſed potentionaliter ſuper omnem creaturam rati-
onalem præſidere, vt eſt illud in Pſalmiſta: *Regna-
uit Dominus ſuper gentes, Deus ſedet ſuper ſedem ſuam.*
Sedere etiam dicitur Deus ſuper Cherubim, quod
interpretatur multitudo vel plenitudo ſcientiæ,
per quod ſignificantur ſancti Angeli ſeu mentes
ſpiritualium virorum, in quibus Deus viſibiliter
præſidet, & regnat. In illis enim ſedet, qui ſcien-
tia eius & dilectione pleni ſunt. In Prouerbijs
quippe Salomonis ſcriptum eſt: *Anima iuſti, ſedes
eſt ſapientiæ.* Sapientia verò Dei Patris Chriſtus
eſt, qui in animabus Sanctorum dicitur ſedere.
Deſcendere dicitur in mundum, quando aliquid
nouum, quod antea non fecerat, in creatura hu-
mana operatur: ſicut Filius Dei Patris deſcendiſ-
ſe narratur, quando veram carnem de Maria Vir-
gine propter redemptionem noſtram ſuſcepit, &
verus homo fieri dignatus eſt, non amittēdo quod
erat, ſed aſſumendo quod non erat. De cuius deſ-
cenſione, id eſt, incarnatione ſcriptum eſt in Pſal-
mo: *Et inclinauit cœlos, & deſcendit, caligo ſub pedibus* Pſal. 17.
eius. *Cœlos inclinauit,* quando ante aduentum ſu-
um per nuntios Angelos ſiue Prophetas, miſit, qui
eius aduentum hominibus nuntiarent. *Caligo ſub
pedibus eius* fuit, quia impij homines ob ſuam ma-
litiam incarnationem eius agnoſcere noluerunt,
ſed neque adhuc poſſunt. Stare dicitur Deus, cùm
nos infirmos, id eſt, ſuam creaturam ad pœniten-
tiam & conuerſionem patienter ſuſtinet, vt eſt
illud in Abacuc Propheta: *Stetit, & menſus eſt ter-* Abacuc. 3.
ram, & diſſoluit gentes, id eſt. *ſtetit* ad ſubueniē-
dum, *& diſſoluit* credentes in ſe à peccatorum
vinculis. Tranſire dicitur Deus, cùm de cordi-
bus quorundam hominum, in quibus antea per fi-
dem inhabitare credebatur, poſtea ſurripiēte per-
fidia,

A ſidia, vel quolibet delicto, ab eis recedit, & ad alios tranſit: quemadmodum de Iudæis ad gentes, de hæreticis ad Catholicos, ſeu de quibuslibet irreligioſis & negligentib9 pro vitio ſuo recedere dicitur Deus, & ad alios tranſire, quod non localiter, aut viſibiliter, ſed inuiſibiliter occulto iuſtoque iudicio facere conſueuit. Ambulare dicitur Deus, non de loco ad locum tranſeundo, quod eſt impium credere, ſed ambulare eius eſt, in cordibus ſanctorum delectari, ſicut ſcriptum eſt: *Et in-*
2. Cor. 6. *habitabo in eis, inambulabo, & ero illorum Deus.* Vel certè ambulare Dei eſt, in ſanctis prædicatoribus ſuis de loco ad locum tranſire. Loqui Dei, eſt inuiſibiliter ſine ſono vocis, vel quolibet ſtrepitu occultè in mentibus ſanctorum voluntatem ſuam atque rectum intellectum inſpirare, ſeu futura ſanctis reuelare. Quæ loquutio Dei, vt quidam volunt, tribus modis accipitur. Primo namque
Exod. 3. modo, per ſubiectam creaturam, ſicut ad Moyſen in rubo igneo apparuit, vel ſicut ad Abraham, vel Iacob, & cæteris ſanctis, quibus in Angelis apparere dignatus eſt. Secundo verò modo in ſomnis, ſicut ad Iacob, & ad Zachariam Prophetam, & ad Ioſeph ſponſum Mariæ, & in alijs ſanctis, quibus ſecretum reuelare voluit. Tertio autem modo, neque per creaturam viſibilem, neque per hominem, ſed occulta tantum inſpiratione inuiſibiliter corda ſuorum tangendo loquentes efficit: quemadmodum in libris Prophetarum ſcriptum eſt, cùm ipſi Prophetæ ſubitò afflati ſpiritu diuino exclamabant, dicentes: *Hæc dicit Dominus.* Videre Dei eſt acta bona approbare, ſicut illud in Geneſi: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant*
B *valde bona,* id eſt, intelligentibus bona eſſe demonſtrauit. Aliter videre Dei, eſt mala hominum ſciendo reprobare, ſicut Eſaias Propheta: *Et vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius.* Item
Eſa. 56. aliter videre Dei, eſt nos videntes facere, vt eſt illud in Pſalmo: *Proba me Deus, & ſcito cor meum; interroga me, & cognoſce ſemitas meas. Et vide ſi via*
Pſalm. 138. *iniquitatis in me eſt.* Modus iſte loquutionis, & in libro beati Iob ſimiliter reperitur, vbi de ſapientia Patris, per quam plurima & inſignia loquutus eſt de Deo Patre, adiecit: *Tunc vidit illam, &*
Iob. 28. *enarrauit, & inueſtigauit, & præparauit,* id eſt, videntes fecit, atque prædicantes, & inueſtigantes, atque alijs annuntiantes. Cognoſcere Dei, eſt cognoſcentes facere: ſicut ait ad Abraham: *Nunc*
Geneſ. 22. *cognoui, quoniam timeas Dominum.* Neque enim in tempore cognouit, qui ſcit omnia antequam fiant: ſed cognoſcere Deus dicitur, cognoſcentes facere, vt qui prius de ſe quales eſſent, incogniti erant, poſt eius interrogationem, id eſt probationem ſibimetipſis manifeſti fierent: ſicut eſt & illud in lege Moyſi de populo Iſraelitico: *Vt ten-*
Exod. 15. *tem eos,* inquit, *virum cuſtodiant mandata mea, an non.* Neſcire Dei, eſt quoſdam reprobos reprobare, ſicut illud in Euangelio: *Neſcio vos.* Zela-
Matth. 29. re dicitur Deus, cùm creaturam ſuam, quam non vult perire, ſæpe caſtigat, corripit, atque flagellat, & flagellando ad ſe reducit. Vel zelare dicitur Deus, cum nullum peccatum impunitum vult relinquere, iuſtus eſt enim: & ideo omnis iniuſtitia execrabilis eſt illi, quam vt dictum eſt, nullo modo impunitam patitur. Iraſci dicitur Deus, non animi motu, vel qualibet perturbatione, quæ illi omnino accidere non poteſt: ſed creaturæ delinquenti, id eſt, hominibus impijs & peccantibus iuſtam dicitur inferre vltionem, hoc eſt reddere illis quæ meruerunt, & hæc vltio diuina, ira vel furor dicitur. Pœnitere Deus dicitur, non quod more hominum pro tranſactis C
operibus ſuis pœniteat. Qui enim omnia nouit antequam fiant, pro præteritis actibus ſuis pœnitere non poteſt. Sed pœnitentia Dei, eſt ſtatuta mutare, & quod prius aliter inchoatum fuerat in aliud mutare, id eſt, aut de malo in bonum, aut de bono exigentibus culpis in malum. Sicut de Saul legitur pœnituiſſe Deum, quod conſtituiſſet eum regem. Vel ſicut nunc videmus in populo Iudæorum actum, qui cum eſſet populus Dei, 1. Reg. 15.
ob impietatem ſuam facti ſunt ſynagoga Sathanæ. De malo vero in bonum, ſicut accidit populo gentium, qui ante populus diaboli, modo factus eſt Dei. Hoc quippe modo occulto Dei iudicio Iudas proditor, de Apoſtolatus gradu lapſus in inferni baratro demerſus eſt: latro vero poſt crimen rapacitatis, de cruce ad paradiſum tráslatus eſt. Hanc quoque mutationem de bono ad malum, ſiue de malo ad bonum, vt dictum eſt, quæ occulto iuſtoque iudicio Dei, ſeu per ſeueritatem iuſtitiæ, ſiue per miſericordiam eius fiat, pœnitentiam Dei dicimus, quod expreſſius in libro Hieremiæ ſcriptum eſt. Non pœnitere Dei, eſt ſtatuta mutare nullo modo, vt eſt illud in Pſalmo: *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum,* id eſt, Pater ad Filium, *Tu es ſacerdos in æternum. Sacer-* Pſalm. 109.
dos Dei Patris dictus eſt Filius Dei, non ſecundùm diuinitatem, ſed ſecundum humanitatem, in qua ſe pro nobis per paſſionem & mortem ſuam acceptabile ſacrificium Deo Patri obtulit, vt eſſet ſacerdos, qui & ſacrificium eſt. Obliuiſci dicitur Deus, cùm quibuſdam impijs & peccatoribus non miſeretur, quod vtique non facit per crudelitatem, quæ in Deo non eſt, ſed per occultum iuſtumque Dei iudicium. Indurare dicitur D
Deus quorundam malorum corda, ſicut de Pharaone rege Aegypti ſcriptum eſt, non quod omnipotens Deus per potentiam ſuam eorum corda indurauit, quod impium eſt ita credere, ſed ex Exod. 10.
igentibus eorum culpis, cum duritiam cordis, quam ſic ipſi omnia mala perpetrando, nutriunt, non aufert: quaſi illos ipſe induret, quos iuſto iudicio indurari permittit. Dormire Dei eſt, cùm Vnigenitus Filius Patris in aſſumpta carne mori dignatus eſt pro nobis: cuius mors rectè ſomnus prædictus eſt, ipſo dicente per Hieremiam Prophetam: *Ideo quaſi de ſomno excitatus ſum, & vidi & ſomnus meus dulcis eſt mihi.* Aliter dormire dicitur Deus, cùm fides eius inter proſperitates huius Hiere. 31
mundi, & inter quorundam corda fidelium non vigilat, ſed dormit. Hanc dormitionem ipſe tunc ſignificabat, cùm in mari inter fluctus maris dormiuit. Vel certe dormire Dei eſt, anxijs tardius Matth. 8.
ſubuenire, ſicut eſt illud in Pſalmo: *Exurge quare obdormis Domine?* Vigilare Dei, eſt in defenſionem electorum ſuorum & vltionem inimicorum ſuorum, ſe manifeſtum demonſtrare. Pſalm. 43.

Beati Anſelmi liber de expoſitione membrorum, veſtimentorum, & actuum Deo attributorum explicit.

EIVSDEM BEATI Anſelmi Cantuarienſis Archiepiſcopi, liber de Menſuratione crucis incipit.

QVoniam iubente Filio tuo Chriſto: *perfecti eſtote, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.* Et Apoſtolo exhortante, vt ad Matth. 5.
perfectionem feramur; omnibus modis ad

A de quo Apoſtolus: *Imago Dei inuiſibilis.* Aliter nam-
Coloſſ. 1. que eſt *imago Dei* in Filio ſuo, quem non aliunde,
ſed ex ſemetipſo, hoc eſt, ex ſubſtantia ſua per om-
nia ſibi ſimilem genuit & æqualem. Aliter verò
eſt in anima hominis, quam non ex ſe, id eſt, de ſua
ſubſtantia, ſicut plerique hæretici opinati ſunt, ge-
nuit, ſed ex nihilo creauit. Sicut aliter imago eſt
cuiuslibet Regis in Filio eius, quem ex ſemetipſo
ſibi ſimilem genuit, id eſt, homo hominem. Aliter
verò in annulo eius, ſiue in cæra imago eius ex-
preſſa, quæ non eſt quod ipſe: ſicut Filius, qui na-
turaliter hoc eſt, quod & Pater. Cor Dei Patris
arcanum ſapientiæ eius myſticè innuit. Ex quo
Verbum, id eſt, Filium ſuum impaſſibiliter ſine i-
Pſal. 16. nitio genuit, ipſo dicente Propheta: *Eructauit cor*
meum verbum bonum. Alas habere dicitur Deus,
pro eo quòd more auis electos ſuos tanquam pul-
los ſub ſe colligit, fouet, & ab inſidijs diaboli &
malorum hominum protegit: bene Propheta ait:
Sub vmbra alarum tuarum protege me. Scapulas di-
citur habere Deus: quia infirma membra Eccle-
ſiæ, quaſi in ſcapulis ſuis portat, & portando pro-
tegit. de quo in Pſalmo: *Scapulis ſuis obumbrabit*
tibi, & ſub pennis eius ſperabis. Venter Dei, ſecreta origo
Pſal. 90. ſubſtantiæ eius accipitur. Vnde in Pſalmo: *Ex v-*
tero ante Luciferum genui te. Aliter venter Dei in-
Pſal. 109. comprehenſibilia iudicia eius, quæ rimari ne-
queunt myſticè inſinuantur: De quo occulto io-
dicio eius in libro Iob ſcriptum eſt: *De cuius vtero*
Iob 38. *egreſſa eſt glacies? & gelu de cœlo quis genuit?* Poſte-
riora Filij Dei, incarnatio eius accipitur. De qua
Exod. 33. poſteriori parte, Filius in monte Sinai ad Moyſen
per Angelum loquens ait: *Poſteriora mea videbis,*
faciem autem meam videre non poteris. Pedes Dei,
ſtabilimentum virtutis eius, eò quòd vbique præ-
B ſens, & vniuerſa illi ſubiecta ſunt, ipſo dicente per
Eſa. 66. Eſaiam Prophetam: *Cœlum mihi ſedes eſt, terra au-*
tem ſcabellum pedum meorum. Aliter pedes Filij Dei
incarnatio intelligitur, quæ diuinitati ſubiecta eſt,
tanquam capiti pedes, ſicut per caput diuinitas, ita
per pedes eius humanitas exprimitur. De qua hu-
Exod. 24. manitate in Exodo ſcriptum eſt: *Videbant Domi-*
num, hoc eſt, Moyſes, & Aaron, & Madab, & Abihu,
& ſeptuaginta de ſenioribus populi, *& ſub pedibus*
eius quaſi opus lapidis ſaphyrini, & quaſi cœlum cum
ſerenum eſt. Sicut enim per lapidem ſaphyrinum,
cœleſtes creaturas, vel ſanctos Angelos: ita per cœ-
lum ſerenum, ſanctam Eccleſiam electorũ ex ho-
minibus aſſumptam, figuraliter monſtrare volu-
it. Super quas creaturas homo aſſumptus Dei Fi-
Pſal. 8. lius in perpetuum regnat. De quo in Pſalmo: *O-*
mnia ſubiecisti ſub pedibus eius. Aliter autem pedes
Domini, id eſt, Ieſu Chriſti ſignificati ſunt ſancti
prædicatores, de quibus in Deuteronomio ſcrip-
Deut. 33. tum eſt: *Qui appropinquant pedibus eius accipient de*
doctrina illius. Veſtimentum Filij Dei, aliquando
caro eius, quæ à diuinitate aſſumpta eſt, in diuinis
libris figuraliter accipitur. De quo indumento
Eſa. 6. carnis Eſaias vaticinans ait: *Quis eſt iſte qui venit de*
Edom tinctis veſtibus de Boſra? Rurſus veſtimẽtum
eiuſdem Domini, ſancta Eccleſia accipitur, quæ
per fidem & dilectionem ei coniuncta eſt. De qua
Pſal. 92. ſcriptum eſt in Pſalmo: *Dominus regnauit, decorem*
Pſal. 103. *indutus eſt.* Et in alio Pſalmo: *Confeſſionem & de-*
corem induiſti, amictus lumine ſicut veſtimento. Pal-
lium Chriſti, Eccleſia eius intelligitur, de qua in
libro Geneſis ſcriptum eſt: *Lauit in vino ſtolam*
Gen. 49. *ſuam,* hoc eſt, in ſanguine paſſionis carnem ſuam,
& in ſanguine vuæ pallium ſuum, id eſt, Eccleſiam
ſuam. Calciamentum Domini noſtri Ieſu Chri-
ſti myſticè ſignat incarnationem eius, quã ex mor-
talitate humani generis aſſumere dignatus eſt. De C
qua incarnatione ſua ipſe per Prophetam in Pſal-
mo ait: *In Idumæam extendam calciamentum meum,* Pſal. 59.
id eſt, ante plebem gentium manifeſtabo incarna-
tionem meam. Greſſus Domini, aduentus Filij
Dei in mundum, & regreſſio ad Patrem, de quibus
Pſalmiſta ait: *Viſi ſunt greſſus tui Deus, ingreſſus Dei* Pſal. 67.
mei, regis mei, qui eſt in ſancto. De cœlo enim venit
in vterum Virginis, de vtero verò naſcẽdo poſitus
eſt in præſepio. Poſtquam omnia impleuit, pro
quibus à Patre miſſus venerat, appenſus eſt in lig-
no crucis. De cruce autem depoſitus corpus ſe-
pultum eſt: ſecundùm verò animam ad inferna
deſcendit: tertia autem die per potentiam ſuæ di-
uinitatis carnem ſuam de ſepulchro ſuſcitauit, &
pòſt diem reſurrectionis ſuæ quadrageſima die,
vidẽtibus Apoſtolis *aſcendit in cœlum, ſedet ad dex-*
teram Patris, id eſt, in gloria eius. Hi ſunt greſſus
Filij Dei. Iſte deſcendens in ſacris Scripturis le-
gitur. Aſcendere dicitur Deus, cùm Filius carnem
ex nobis aſſumptam in cœlum captiuam euexit;
ſicut in Pſalmo: *Aſcendens in altum, captiuam duxit*
captiuitatem: quia naturam humani generis, quæ Ibidem.
à diabolo in mundo captiua retinebatur, aſſumẽs
in cœlum ſecum, vbi nunquam antea fuerat, tan-
quam *captiuam* deportauit. Abſcondere dicitur
Deus faciem ſuam, cùm ſe quibuſdam eorum exi-
gentibus culpis abſcondit, ſicut in populo Iudæ-
orum nunc impletum videmus, quia negantes Fi-
lium Dei, ſcientiam veri Dei ita perdiderunt, vt ſi-
miles forent gentibus, *qui Deum non nouerunt.* O-
ſtendere dicitur Deus faciem ſuam, cùm reſpectu
gratiæ ſuæ quibus vult, ſcilicet electis ſuis, ſeip-
ſum in corda eorum occulta inſpiratione inſinu-
at, & ad diligendum ſe amorem ſuum infundit.
Sedere dicitur, non corporaliter humano more, D
ſed potentionaliter ſuper omnem creaturam rati-
onalem præſidere, vt eſt illud in Pſalmiſta: *Regna-*
uit Dominus ſuper gentes, Deus ſedet ſuper ſedem ſuam.
Sedere etiam dicitur Deus ſuper Cherubim, quod
interpretatur multitudo vel plenitudo ſcientiæ,
per quod ſignificantur ſancti Angeli ſeu mentes
ſpiritualium virorum, in quibus Deus viſibiliter
præſidet, & regnat. In illis enim ſedet, qui ſcien-
tia eius & dilectione pleni ſunt. In Prouerbijs
quippe Salomonis ſcriptum eſt: *Anima iuſti, ſedes*
eſt ſapientiæ. Sapientia verò Dei Patris Chriſtus
eſt, qui in animabus Sanctorum dicitur ſedere.
Deſcendere dicitur in mundum, quando aliquid
nouum, quod antea non fecerat, in creatura hu-
mana operatur: ſicut Filius Dei Patris deſcendiſ-
ſe narratur, quando veram carnem de Maria Vir-
gine propter redemptionem noſtram ſuſcepit, &
verus homo fieri dignatus eſt, non amittẽdo quod
erat, ſed aſſumendo quod non erat. De cuius deſ-
cenſione, id eſt, incarnatione ſcriptum eſt in Pſal-
mo: *Et inclinauit cœlos, & deſcendit, caligo ſub pedibus* Pſal. 17.
eius. *Cœlos inclinauit,* quando ante aduentum ſu-
um per nuntios Angelos ſiue Prophetas, miſit, qui
eius aduentum hominibus nuntiarent. *Caligo ſub*
pedibus eius fuit, quia impij homines ob ſuam ma-
litiam incarnationem eius agnoſcere noluerunt,
ſed neque adhuc poſſunt. Stare dicitur Deus, cùm
nos infirmos, id eſt, ſuam creaturam ad pœniten-
tiam & conuerſionem patienter ſuſtinet, vt eſt
illud in Abacuc Propheta: *Stetit, & menſus eſt ter-* Abacuc. 3.
ram, & diſſoluit gentes, id eſt *ſtetit* ad ſubuenien-
dum, *& diſſoluit* credentes in ſe à peccatorum
vinculis. Tranſire dicitur Deus, cùm de cordi-
bus quorundam hominum, in quibus antea per fi-
dem inhabitare credebatur, poſtea ſurripiẽte per-
fidia,

A fidia. vel quolibet delicto, ab eis recedit, & ad alios tranſit: quemadmodum de Iudæis ad gentes, de hæreticis ad Catholicos, ſeu de quibuslibet irreligioſis & neglige̅tib' pro vitio ſuo recedere dicitur Deus, & ad alios tranſire, quod non localiter, aut viſibiliter, ſed inuiſibiliter occulto iuſtoque iudicio facere conſueuit. Ambulare dicitur Deus, non de loco ad locum tranſeundo, quod eſt impium credere, ſed ambulare eius eſt, in cordibus ſanctorum delectari, ſicut ſcriptum eſt: *Et inhabitabo in eis, inambulabo, & ero illorum Deus.* (2. Cor. 6.) Vel certè ambulare Dei eſt, in ſanctis prædicatoribus ſuis de loco ad locum tranſire. Loqui Dei, eſt inuiſibiliter ſine ſono vocis, vel quolibet ſtrepitu occultè in mentibus ſanctorum voluntatem ſuam atque rectum intellectum inſpirare, ſeu futura ſanctis reuelare. Quæ loquutio Dei, vt quidam volunt, tribus modis accipitur. Primo namque modo, per ſubiectam creaturam, ſicut ad Moyſen (Exod. 3.) in rubo igneo apparuit, vel ſicut ad Abraham, vel Iacob, & cæteris ſanctis, quibus in Angelis apparere dignatus eſt. Secundo verò modo in ſomnis, ſicut ad Iacob, & ad Zachariam Prophetam, & ad Ioſeph ſponſum Mariæ, & in alijs ſanctis, quibus ſecretum reuelare voluit. Tertio autem modo, neque per creaturam viſibilem, neque per hominem, ſed occulta tantum inſpiratione inuiſibiliter [illegible] da ſuorum tangendo loquentes efficit: quemadmodum in libris Prophetarum ſcriptum eſt, cùm ipſi Prophetæ ſubitò afflati ſpiritu diuino exclamabant, dicentes: *Hæc dicit Dominus.* Videre Dei eſt acta bona approbare, ſicut illud in Geneſi: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant* B *valde bona*, id eſt, intelligentibus bona eſſe demonſtrauit. Aliter videre Dei, eſt mala hominum ſciendo reprobare, ſicut Eſaias Propheta: *Et vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius.* Item (Eſa. 58.) aliter videre Dei, eſt nos videntes facere, vt eſt illud in Pſalmo: *Proba me Deus, & ſcito cor meum; interroga me, & cognoſce ſemitas meas. Et vide ſi via* (Pſalm. 138.) *iniquitatis in me eſt.* Modus iſte loquutionis, & in libro beati Iob ſimiliter reperitur, vbi de ſapientia Patris, per quam plurima & inſignia loquutus eſt de Deo Patre, adiecit: (Iob. 28.) *Tunc vidit illam, & enarrauit, & inueſtigauit, & præparauit*, id eſt, videntes fecit, atque prædicantes, & inueſtigantes, atque alijs annuntiantes. Cognoſcere Dei, eſt co- (Geneſ. 22.) gnoſcentes facere: ſicut ait ad Abraham: *Nunc cognoui, quoniam timeas Dominum.* Neque enim in tempore cognouit, qui ſcit omnia antequam fiant: ſed cognoſcere Deus dicitur, cognoſcentes facere, vt qui prius de ſe quales eſſent, incogniti erant, poſt eius interrogationem, id eſt probationem ſibimetipſis manifeſti fierent: ſicut eſt & illud in lege Moyſi de populo Iſraelitico: *Vt tentem eos*, inquit, (Exod. 15.) *vtrum cuſtodiant mandata mea, an non.* Neſcire Dei, eſt quoſdam reprobos reprobare, ſicut illud in Euangelio: *Neſcio vos.* Zela- (Matth. 25.) re dicitur Deus, cùm creaturam ſuam, quam non vult perire, ſæpe caſtigat, corripit, atque flagellat, & flagellando ad ſe reducit. Vel zelare dicitur Deus, cum nullum peccatum impunitum vult relinquere, iuſtus eſt enim: & ideo omnis iniuſtitia execrabilis eſt illi, quam vt dictum eſt, nullo modo impunitam patitur. Iraſci dicitur Deus, non animi motu, vel qualibet perturbatione, quæ illi omnino accidere non poteſt: ſed creaturæ delinquenti, id eſt, hominibus impijs & peccantibus iuſtam dicitur inferre vltionem, hoc eſt reddere illis quæ meruerunt, & hæc vltio diuina, ira vel furor dicitur. Pœnitere Deus di- C citur, non quod more hominum pro tranſactis operibus ſuis pœniteat. Qui enim omnia nouit antequam fiant, pro præteritis actibus ſuis pœnitere non poteſt. Sed pœnitentia Dei, eſt ſtatuta mutare, & quod prius aliter inchoatum fuerat in aliud mutare, id eſt, aut de malo in bonum, aut de bono exigentibus culpis in malum. Sicut de Saul legitur pœnituiſſe Deum, quod conſtituiſſet eum regem. Vel ſicut nunc videmus in populo Iudæorum actum, qui cum eſſet populus Dei, (1. Reg. 15.) ob impietatem ſuam facti ſunt ſynagoga Sathanæ. De malo vero in bonum, ſicut accidit populo gentium, qui ante populus diaboli, modo factus eſt Dei. Hoc quippe modo occulto Dei iudicio Iudas proditor, de Apoſtolatus gradu lapſus in inferni baratro demerſus eſt: latro vero poſt crimen rapacitatis, de cruce ad paradiſum tra̅ſlatus eſt. Hanc quoque mutationem de bono ad malum, ſiue de malo ad bonum, vt dictum eſt, quæ occulto iuſtoque iudicio Dei, ſeu per ſeueritatem iuſtitiæ, ſiue per miſericordiam eius fiat, pœnitentiam Dei dicimus, quod expreſſius in libro Hieremiæ ſcriptum eſt. Non pœnitere Dei, eſt ſtatuta mutare nullo modo, vt eſt illud in Pſalmo: *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*, id eſt, Pater ad Filium, *Tu es ſacerdos in æternum.* (Pſalm. 109.) *Sacerdos* Dei Patris dictus eſt Filius Dei, non ſecundùm diuinitatem, ſed ſecundum humanitatem, in qua ſe pro nobis per paſſionem & mortem ſuam acceptabile ſacrificium Deo Patri obtulit, vt eſſet ſacerdos, qui & ſacrificium eſt. Obliuiſci dicitur Deus, cùm quibuſdam impijs & peccatoribus non miſeretur, quod vtique non facit per crudelitatem, quæ in Deo non eſt, ſed per occultum iuſtumque Dei iudicium. Indurare dicitur D Deus quorundam malorum corda, ſicut de Pharaone rege Aegypti ſcriptum eſt, non quod omnipotens Deus per potentiam ſuam eorum corda indurauit, quod impium eſt ita credere, ſed ex- (Exod. 10.) igentibus eorum culpis, cum duritiam cordis, quam ſic ipſi omnia mala perpetrando, nutriunt, non aufert: quaſi illos ipſe induret, quos iuſto iudicio indurari permittit. Dormire Dei eſt, cùm Vnigenitus Filius Patris in aſſumpta carne mori dignatus eſt pro nobis: cuius mors rectè ſomnus prædictus eſt, ipſo dicente per Hieremiam Prophetam: *Ideo quaſi de ſomno excitatus ſum, & vidi & ſomnus meus dulcis eſt mihi.* Aliter dormire dicitur Deus, cùm fides eius inter proſperitates huius (Hiere. 31.) mundi, & inter quorundam corda fidelium non vigilat, ſed dormit. Hanc dormitionem ipſe tunc ſignificabat, cùm in mari inter fluctus maris dor- (Matth. 8.) miuit. Vel certè dormire Dei eſt, anxijs tardius ſubuenire, ſicut eſt illud in Pſalmo: *Exurge quare obdormis Domine?* Vigilare Dei, eſt in defenſionem electorum ſuorum & vltionem inimicorum ſuo- (Pſalm. 43.) rum, ſe manifeſtum demonſtrare.

Beati Anſelmi liber de expoſitione membrorum, veſtimentorum, & actuum Deo attributorum explicit.

EIVSDEM BEATI Anſelmi Cantuarienſis Archiepiſcopi, liber de Menſuratione crucis incipit.

QVoniam iubente Filio tuo Chriſto: *perfecti eſtote, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.* Et Apoſtolo exhortante; vt ad (Matt. 5.) perfectionem feramur: omnibus modis ad

A perfectionem vitæ tendere debemus. Tendentes autem ſine ductore, errare poſſumus: optime conſulit nobis in eo bonitas tua Deus meus, qui eundem vnicum tuum nobis in ductorem tradere dignatus es, vt nobis factis & verbis viam veritatis oſtenderet ac doceret. Cui etenim vt eum confidenter ſequeremur perfectionis teſtimonium perhibuiſti, dicens: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui ipſum audite.* (*Matth. 17.*) Ipſe igitur vt faceret voluntatem tuam, quoddam compendium viæ perfectionis breuibus ſub verbis, ſed plurimum ponderoſis, nobis oſtendit, dicens: *Si quis vult venire poſt me abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuã, & ſequatur me.* (*Matth. 16.*) In quibus verbis oſtendit paucitatem perfectorũ, libertatẽ arbitrij eum ſequi volentium: ipſe tamen vult noſter eſſe ductor, initium viæ perfectionis, mediũ & finis, & qua intentione ſit ambulandum. Singula autem in ſuis locis patebunt. Paucitatem perfectorum innuis domine in eo quod dicis: Si quis, quaſi aliquis ex multis vult poſt me venire. Et quare hoc Deus meus, niſi ex quodã torpore & puſillanimitate nimia, eo quod plerique animum ſuum ad tendendum ſurſum cogere nolunt, & perfectam viam attentare non audent.

NAſcitur autem puſillanimitas etiam nimio timore maxime propter peccata præterita, & quod nimis propria reſpiciunt merita: propter vtilitatem: quod nimis timent impedimenta: & quod ſtatim non ſentiant ſe proficere, quotidianus lapſus, & quod tuam minus conſiderant bonitatem. Iſta etiam ſæpe multos repellunt, ne audeant attentare viam perfectam, immo & ipſos incipientes ſæpe in tantum deijciunt vt procedere ſe poſſe deſperent. Sed primũ ſcilicet nimis timor propter peccata præterita, B non debet nos impedire: quia ſi bene eo vtimur, omnia computantur nobis in bonum præſtandi nimiam bonitatem tuam, cognoſcendi te atque amandi & laudãdi. Notandum vero quod principaliter tria damna ſunt in peccatis, ſcilicet quod in eis meremur pœnam æternam: demeremur æternam beatitudinem: tempus (quod peſſimum eſt) ſine amore & laude noſtri creatoris expendimus. Prima duo pertinent ad hominem, tertium vero ad tuum damnum pertinere videtur Deus meus. Cum ergo ex indebita & nimia miſericordia tua, iam morti nos deputatos reuocare digneris ad vitam tuam: tam fideliter ad te deberemus conuerti vt damna noſtra diſsimularemus, & modis omnibus inſiare: vt laudem tuam quam neglexímus, ſaltem in aliquo reſiduo noſtri temporis ſuppleremus. Quantum eſt Domine diſsimulare timorem pœnæ propter amorem tuum? At cur propter deſiderium beatitudinis noſtræ minueremus famam laudis tuæ: cũ eam pati æternaliter meruiſſemus: etiã propter furorem tuum? Primum quæremus te laudare qui es regnum Dei, vt dicis in Euangelio. *Regnum Dei intra vos eſt*, (*Luc. 17.*) & hoc adijcietur vobis ex ſuperabundanti. Da nobis Domine charitatem, non quærentem quæ ſua ſunt, ſed quæ tua ſunt vt non cogat timor pœnæ tibi ſeruire pro peccatis, vel amor noſtræ beatitudinis pro mercede, quia tempus & vires non ſufficiunt nobis ad laudandum te: cuius bonitas exuperat omnem ſenſum, & ſic puſillanimitatem timor non incutiet peccatorum. Terret etiam nos quandoque noſtrorum paruitas meritorum, ne ad perfectionem vitæ tendere audeamus: quia ad eam promerendum non ſufficiunt. Sed huic ob jcitur: quia tu

C Domine iuſsiſti nos emere & adiunxiſti, quia gratis emere debemus. Dixiſti enim: *Sitientes venite ad aquas.* (*Eſai. 55.*) Quid eſt Domine quod vnum feruoris in laude tua, & lac mundæ cõſcientiæ abſq; vlla commutatione debemus emere, niſi quod tibi ſufficit quantumcunque parum ſit, quod habemus tibi dare immo & hoc ipſum quod damus tuum eſt. Inducit etiam puſillanimitatem quod indignos nos videmus, eo quod petimus quod vtiq; verum eſt: quia ſi homo mille annis ſeruiret, Deo etiã feruentiſsime non mereretur ex condigno, dimidiam diem eſſe in regno cælorum: Sed domine non debemus conſiderare tantum noſtram vtilitatem ſed tuam laudem: cuius bonitas exuperat omnem intellectum. Puſillanimes etiam facit nos: quia nimia impedimenta noſtra videmus. Sed domine ſi audacter te ſequi proponimus, pro certo habere debemus quod aufers quicquid nos retardat à laude tua. Quicquid enim non aufers ſecundum tuam voluntatem, libenter portare debemus. Stultitia enim noſtra ſæpe putat ea eſſe impedimenta, quæ tua occulta ſapientia ad noſtrum ordinauit profectum. Quinto terret quod nõ ſtatim ſentimus nos proficere, ſed domine ſæpe differs quod petitur, vt excites magis appetitum, non differs quod nolis dare, ſed vt aucto deſiderio abundantius poſsis dare. Sextum quod retrahit nos, ſunt quotidiani noſtri defectus. Sed contra hoc eſt remedium, vt ſemper deputemus aliquam horam diei ad examinandum nos, qualiter habeamus nos in interioribus & exterioribus, & quicquid inuenimus quod nobis ſit vtile ad profectum, ad hoc firmiſsime laborare proponamus, & defectus quoſcunque reijcere ſtudeamus. Non autem terreat nos ſi fortè nonnunquam aliqua die contra propoſitum faciamus, qua non minus D proponamus: quia longe facilius redit ad te qui ex infirmitate facit contra propoſitum, quam qui ſtatum ſuum diſsimulans, ſe non propoſuit emendare: immo quandoque maior eſt ei pœna quam culpa, & bonitas tua malis noſtris nouit bene vti ſæpe faciens defectus noſtros ad augmẽtum humilitatis prodeſſe, vt verum ſit, quod *ſepties in die cadit iuſtus*, & fortior reſurgit. (*Prouer. 24.*) Septimò puſillanimes nos facit, quod tuam non perpendimus bonitatem. Cùm enim tibi orãdo loquimur nõ deberemus te cogitare quaſi durum ad exaudiendum, ſed patrem benigniſsimum, qui etiam antequam oramus ſcis quid ſit neceſſe nobis, & ex naturali bonitate tua in infinitũ pronior es ad exaudiendum, quantum in te eſt, quam nos auidi ad rogandum. Da dulciſsime Domine vt non ſimus puſillanimes, ſed magnanimes in infirmitatibus noſtris nos deijcere contendentibus, medicinam tuarum gratiarum apponẽtes non puſillanimes, ſed magnanimes te ſequi firmiter proponamus, maximè ſi non eſt in nobis tanta fortitudo quod poſt te gigantem qui exultaſti ad currendam viam currere poſsimus, hoc tamen remedium habemus, quod poſt te clamare poſſumus: *Trahe nos poſt te*, (*Cant. 1.*) & clamorem noſtrum audiat & exaudiat auris tua.

SEcundo innuis libertatem arbitrij te ſequi volentium in via perfectionis, cum dicis: *Si quis vult*, quia hoc relinquis hominum volũtati, ſed nunquid poteſtati? non. Sed poteſtatem tibi Domine reſeruaſti, cùm *omnis poteſtas à Deo* ſit. (*Roma. 13.*) Cur ergo cauſabitur homo contra te, ſi te ſequi vult, & nõ poteſt? Certe ideo quod te nõ ſequitur, quia licet non poſsit per ſe, tamen per te, qui

non

A non ideo reſeruaſti tibi poteſtatem noſtri profectus, vt non poſsimus, qui omnia opera noſtra operaris: ſed vt magis admiremur & laudemus abyſſum bonitatis tuæ, quod eadem quæ tu facis in nobis grata tibi ſint & accepta, & iudicas ea digna mercede: & ita quod etiam *calicem aquæ frigidæ* non dimittis abſque mercede: & eo ipſo noſtram allectas voluntatem, quam adeò liberam propter tui ſimilitudiné feciſti, vt cogi non poſſit. Multis etiam alijs modis ad viam veritatis & perfectionis nos allicere ſtuduiſti. Vnde hoc merebamur domine vt ad nos deſcenderes, & humanitatem noſtram tibi tam mirabiliter vnires, & in ea tam humiliter cum homine conuerſareris niſi quod nos ad perfectionem tui amoris ſic prouocare volebas, vt dũ viſibiliter Deum cognoſcamus, per hunc inuiſibilium &c. Quis ergo homo dignus erat vt filius Dei mortem pro eo pateretur. Aut quis vnquam meruit tuo corpore & ſanguine refici: niſi quod tu Deus meus in hoc oſtendiſti auiditatem amoris tui circa nos, vt ſaltem ex multitudine & magnitudine tam mirabilium beneficiorum tuorum ad mutuam dilectionem accenderes cor noſtrum, & in captiuitatem amoris tui redigeres. Innumerabilia nimis ſunt beneficia tua Domine, quibus voluntatem noſtram excitas, vt perfectè & ardenter te ſequi velimus maxime autem quæ prouocarent, imo ſi ſic dicere liceret, cogeret voluntatem noſtram tuæ conſideratio bonitatis, ex qua omnia bona creata procedunt. Qui autem pauca expertus eſt, & nondum exercitatus de te qui ſpiritus es, ſpiritualiter cogitare voluerit, ſic meditari de te

Matth. 1.

B poterit inchoare. Primo aſſumat in mentem ſuam aliquam animam virtutibus perfectam, & de illa ita ſpecialiter cogitet, quaſi nulli corpori ſit coniuncta: imaginetur autem in illa omnem perfectionem virtutum, quæ vnquam de aliqua anima poterit cogitari, ſcilicet quam bona, quam dulcis, quam patiens quam miſericors, quam ſapiens, quam charitatiua, quam fidelis, quam pia, quam iuſta, quam vera, quam humilis &c. Cùm autem circa animã talia cogitauerit, cogitet quod hæc anima eſt ſimilis creatori in virtutibus, qui eam in ſimilitudinem ſuam fecit, & poſtea transferat ſe ad creatorem, vt omnia quæ in anima perfecta poterunt inueniri, in creatore infinita cogitet & immenſa, & ea ipſa naturam ſuam eſſe: & ſic quodammodo, *inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt*, conſpiciat intellecta. Hic eſt quidem initialis modus cogitandi de te Domine, qué qui ſollicite ſequitur meditando te, intrabit fontem viuum & dulcedinem tuæ naturæ, quæ quanto maior eſt omnibus beneficijs tuis, tanto magis afficit noſtram voluntatem, vt ſequamur ardenter Ieſum filium tuum, ad laudem bonitatis tuæ nos informantem.

Roma. 1.

TErtio enim ſe dedit noſtrum ductorem & inſtructorem, cum ſubdit: venite poſt me. Quantumcunque curramus feruenter ſequendo nullus præcedit te, & nullus vadit iuxta te: Omnes nos oportet ire poſt te, quia tu es *primogenitus in multis fratribus.* Primò dicis Domine diſcipulis: *Venite, & videte.* Poſtea dicis: *Venite poſt me*, vt quod in te viderunt imitentur. Deinde dicis: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos*, &c. vt *iugum* tuum *ſuaue, & onus* tuum *leue*, quod qui ſuſceperint hilariter poſsint portare ad gloriam Patris tui. Tandem dicis: *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum.* Sic Domine iſte eſt fideliſsimus legatus tuus, qui

Roma. 8. Ioan. 1. Matth. 4. Matth. 25.

C primo ponit ſe nobis in exemplum, cùm dicit: *Venite, & videte*, & poſtea inuitat ad veniendum poſt ſe. Venientes ad ſe vocat, vt reficiat ne deficiant. Tandem aſſumet ad requiem, vbi tamen requiem non habebimus nocte ac die, dicentes: *Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus ſabaoth.* Ibi abſterges Domine *omnem lachrymam ab oculis* dilectorum tuorum, *quoniam non erit amplius mors vltra neque luctus*, &cæt. Sed Domine quomodo iſtud poſsit eſſe, non bene poteſt comprehẽdere anima mea, quę aliquo modo experta eſt quanta ſit afflictio noſcere te & non poſſe laudare te: cum & ipſa afflictionem generet propter gratitudinem, quod licet ei affligi, pro eo quod non poteſt laudare te: imo omnia quæ vnquã ad laudẽ tuã cogitare, loqui vel agere poteſt, afflictionem ei generant: quia his indignã ſe putat, & quia tibi in nullo poterit reſpondere. Sic ergo anima incarcerata, in vmbris collocata, ſic inſatiabiliter affligitur pro laude tua: quomodo ſatiabitur cum in meridie apparuerit ei bonitas tua, cum vtique videat ad plenum eam non poſſe laudari. Si forte dicis mihi Domine, quod hoc erit maximum gaudium, eius quod perfecte cognoſcet bonitatem tuam, & illam tam immenſam, quod eam non poterit aliqua creatura plene laudare. Verum credo quod de bonitatis tuæ immenſitate gaudebit, tamen adhuc pœnitet eam perfecte non poſſe laudare niſi aliquo modo, vulnera eius alligarentur, & percuſſuræ plagæ eius ſanarentur: quia tunc primum oleum additum eſſet camino. Vnde ſi placet tibi Domine credo quod etiam pœna & afflictio laudis tuæ

Eſai. 8. Apoc. 21. Ioan. 16.

D quã habet hic anima, ibi ſatiabitur & alligabitur pallio laudis, cum tu qui reples in bonis deſiderium noſtrũ, tantum dederis te laudare, quantum deſideramus: imo longe ſupra deſideratum. Sic enim dixiſti: Quia *vos plorabitis & flebitis* nunc, *mundus autem gaudebit. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium.* Sanata autem pœna, quam hic habuit, & impleto quod hic deſiderauit, aliam pœnam pro maiori laudatione ibi, ſicut nec hic à ſe habere non poteſt. Tu etiam non dabis ei, qui *omnia diſponis in numero, pondere, & menſura*: quia tunc non erit tempus flendi, ſed ridendi, cum apparuerit nobis tuus vnicus Filius, ſi volumus poſt ipſum venire.

Sapien. 11.

QVarto ergo oſtendit nobis initium viæ, qua debemus poſt Chriſtum venire, cùm dicit: *abneget ſemetipſum.* qui ergo in via perfectionis vult ſequi Chriſtum Ieſum, laboret primo vt *abneget ſemetipſum.* Merito ergo debemus nos abnegare, cũm nihil iuris habeamus in nobis. Sunt autem ſeptem cauſæ, quarum quælibet ſufficeret hominem compellere, vt fateatur in ſe nihil iuris habere. Prima, quia tu Domine nos creaſti: ſicut ergo nihil in nobis boni, eſt quod tu non creaueris: ita dignum eſt quod omnia bona noſtra ſint tua, quæ nullo modo licet aufferri à te ſancto ſanctorũ, ne ſacrigeliũ committamus. Cur ergo non abnegaremus nos qui noſtri non ſumus? Nam quandocunque aliquid à nobis abnegamus, nec hoc abnegatum propter te conferimus: ſed aliunde quantumlibet etiam modico temporis ſpacio donamus, mox alienũ inuadimus. Secunda cauſa eſt, quia nos æternæ morti deditos, tua morte pretioſiſsima redemiſti, pro omnibus mortuus es, *vt qui viuunt iam ſibi non viuant, ſed ei qui pro omnibus mortuus eſt*, vt dicit vas tuum electum. Ergo ſicut omnes & totos redemiſti, ſic & omnes & toti tui ſint,

2. Cor. 5.

Qui

A Qui vult ergo ſaluus eſſe, reſtituat tibi illum pre cioſiſſimum ſanguinem quem pro eo fudiſti. Tertia, quia nos ingratos omnibus bonis tuis & auerſos à te propter peccata à diabolo defendiſti, poſtquam à te noſtro Domino receſſimus turpiter & iniquè, ſub tua protectione eſſe merito non deberemus. Sicque nos hoſtis ſine defenſione captiuos habens ad ſuam voluntatem debuiſſet in æterna ſupplicia demerſiſſe, niſi tu ex ſuperabundanti bonitate nos defendiſſes ab eo, & ad pœnitentiam reſeruaſſes, & propter hanc cauſam propriè ſumus tui ſerui, quaſi ab hoſte ſeruati. Similiter tui ſunt quicunque per tuam gratiam laqueos diaboli euitauerint: & ideo tibi nihil auferri debet ex eo quod vel te dante non cecidit, vel ſi ceciderat eſt erectum. Quarta cauſa eſt, quia cùm æternam mortem peccatis noſtris meruiſſemus, tu nos reduxiſti ad vitam eam dimittendo. Cur ergo tibi non viuemus nos penitus abnegando, à quo habemus quod æternaliter mortui non ſumus. Quinta cauſſa eſt, quod eadem bonitate qua nos creaſti, etiam conſeruas ne in nihilum redigamur. Quomodo enim aliquo ſubſiſtere valeamus, niſi te conſeruante? Si ergo tu es vita noſtra, nulli alij viuere debemus, ſicut nullo alio ſubſiſtere valemus. Sexta cauſa eſt ſecuritas. Qui enim ſe totum abnegat, vt te habeat, qui ſibi perijt vt tibi viuat, qui ſibi nihil eſt vt tibi aliquid ſit. Si nihil in ſe habet, nihil ſui amittere timet, ſed ſemper ſecurus eſt te quod tuum eſt conſeruante. Si minentur ei pœnæ inferni vel ignis purgatorius, parum timore eorum afficitur, quia cantabit vacuus coràm latrone viator, & ſe non timet perdere qui ſe abnegat. Si enim tu eum qui tuus B eſt ad pœnas mittere velles: ſemper tamen de te in bonitate ſentiret, paratus ſuſtinere quod velles, nec diceret, cur ita facis? Cui prædicta ſententia non placet, da ei Domine ſe abnegare vt intelligat. Septima vero cauſa deberet maxime nos vrgere, ſcilicet vt tibi vices redderemus ſiue rependeremus: quia *puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis*: qui das quotidie te nobis in cibum, & tandem dabis te nobis in præmium, & in mercedem magnam nimis. Domine quid dignum non poterit eſſe tantis beneficijs tuis? Quid ad hoc dignum poterimus dare? An oportet aliquid præter id non penitus abnegare, & tibi dare dulciſsime Domine? Si vnus homo eſſet tanti quanti omnes creaturæ, quas vnquam feciſti, quantus eſſet ſi daret ſe totum tibi, qui dediſti te totum nobis? Cuius bonitas in infinitum præponderat, qui ſe putat meliorem quam te, tantum de ſe reſeruet tibi, quanto meliorem quam tu. Propter huiuſmodi cauſam dicis: *Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum*: Immo Domine iã cogor dicere ſaluo verbo tuo, quod nullus ſemetipſum valeat abnegare. Quomodo enim ſe abnegabit, qui nunquam aliquid iuris in ſe habuit? Sed Domine in hoc verbo oſtendis maximam gratitudinem tuam; vt hoc tanti æſtimes, vt quicunque in ſe ſibi aliquid iuris vſurpauerat, ſi ab hoc ceciderat, vt vlterius ſe tibi rapere non attentat. Da mihi domine, vt me abnegem, immo vt reddam quod rapui violenter. Debemus autem ſecundum legem ablata reddere in quadruplum vt non ſolum nos, ſed & noſtra reddamus, ſcilicet naturalia fortuita & gratuita. Naturalia ſunt, quę communiter natura omnibus hominibus adminiſtrat. Quædam in anima tantum, vt intellectus & affectus, quædam in corpore mediante anima, vt quinque ſenſus exteriores. Reddamus C ergo intellectum, ſed non ſenſum proprium relinquentes, qui nos multum à cognitione veritatis impedit. Quãdiu enim homo ſenſu ſuo ita innititur, vt ab eo recedere nolit, vix ſenſum alterius quantumcunque rationalem apprehendit. Faciendum igitur eſt ſecundùm Apoſtolum: *Quicunque inter vos ſapiens eſſe vult, ſtultus fiat vt ſapiens ſit*. Si enim humiliter ſe ſtultum reputaret ad tempus, tunc veram ſapientiam à te, ſiue à tuis apprehendere poſſet: quia *vbi humilitas, ibi ſapientia*. Paulus enim creditur didiciſſe Euangelium in illis tribus diebus, cum cæcus eſſet. Reddamus etiam affectum Deo ſemper poſtponendo noſtram voluntatem voluntati diuinæ, & maxime in oratione noſtra: quia in omni oratione noſtræ vtilitati ſuam debemus præponere voluntatem: immo ſua voluntas ſi ea recte vtimur, ſemper eſt noſtra vtilitas. Sæpe autem venit de proprio ſenſu: quia non credimus domini voluntatem eſſe quicquid circa nos contingit, & ita abutimur ea minus grate ſuſcipiendo, ſicut dicit Auguſtinus: Optimus ille tuus miniſter eſt, qui non hoc à te audire deſiderat, quod ipſe voluerit, ſed hoc velle quod à te audiet. Sed cum his duobus, ſcilicet intellectu & affectu, & quinque ſenſus exteriores reddamus mortificando eos ab omnibus vanitibus, & ad tuum obſequium conuertendo. Iam aliquantulum habemus de prima parte quam nobiſcum abnegare debemus; ſcilicet de naturalibus bonis. Secunda pars ſunt fortuita quæ dicere poſſumus temporalia & amicos. Hæc enim omnia calcanda ſunt, ne impediant tuum amorem. Minus enim amat te qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat, vt dicit Auguſtinus: Valde deberet homo indignari, diligere modica, quem tantæ dignitatis feciſti, vt ei liceat te amare. Occultius autem nocet nimius amor amicorum quam temporalium; quia tegit ſe velamine charitatis, ita quod ſæpe putet homo charitatem eſſe quod dilectio eſt, carnaliſque ita dulciter & ſuauiter mentem captiuam tenet, quod neſciat homo quam duris vinculis fuerit ligatus, niſi poſtquam fuerit abſolutus. Sic totum cor noſtrum tuo debemus amori, vt quicquid de eo alteri damus, tibi ſubtrahimus? Neceſſarium ergo eſt, vt omnia quæ fortuna nobis affert diligenda, ſiue res temporales, ſiue amicos, propter te abnegemus. Tertia pars reſtitutionis ſunt gratuita, ſcilicet virtutes quas in fontem ſuum penitus refundere debemus, nihil ex his nobis aſcribendo: ſed tibi, *à quo omne donum perfectum*, pro eis grates referendo. Si omnia, quæ in his tribus ſcilicet bonis naturalibus, fortuitis & gratuitis inueniuntur, abnegamus, nos tibi quod fraudauimus in quadruplum reſtituimus, & hoc ſit nobis initium vitę perfectę, ſic noſmetipſos penitus abnegare.

[Margin notes: Eſai.9. — Matth.16. — 1.Cor.3. — Prouer.11. — Acto.9. — D — Iacob.1.]

Quinto conſiderandum eſt, quale medium perfectionis ſit nobis propoſitum, vt ambulemus per ipſum, ſcilicet vt crucem noſtram tollamus. Crux autem à cruciatu dicitur Domine, ſi crucem noſtram tuum ſeruitium dicerem, ſecundum opinionem eorum, hoc intelligerem qui neſciunt: quoniam *iugum* tuum *ſuaue eſt onus* tuum *leue*. Nec ſentiunt quam bonus & quam ſuauis tuus ſit ſpiritus in nobis. Dico autẽ crucem eſſe cruciatum cordis, quem de hoc habere debemus quod non ſumus, ita fideles & feruentes in omni ſeruitio tuo & laude tua vt deberemus. Hęc crux habet longitudinẽ, latitudinem ſubli-

[Margin note: Matth.11.]

A ſublimitatem, atque profundum. Debemus ergo habere cruciatum, eò quòd tantum humiliamur vt deberemus, & hoc eſt profundum crucis. Non tantum amamus & laudamus quantum bonitas tua exigit, & hæc eſt ſublimitas. Non ſumus tam fideles, vt deberemus, & hæc eſt latitudo. Quod non ſemper continuamus, nec laudem tuam copioſe extollimus, & ab infidelitate toto niſu deſiſtimus, & hæc eſt longitudo. Ad profundũ humilitatis cogit nos primò propria cognitio. Satis enim eſt homini ad humilitatem cognoſcere ſeipſum, maxime ſi recordamur iniquitatum noſtrarum antiquarum: quia iniquè in conſpectu tuo egimus. Deus meus quia reuera tam fidelis nobis es, quod etiam in peccatis nobis exiſtentibus peccata dimittere, & gratiam tuam tam abundanter, ſicut vellemus, largiri es paratus: quanto maiora quis de te præſumit, tanto magis neceſſe eſt eum humiliari; quia tanto nequius egit contra te peccando, quanto tu interim largius ei benefacere cogitabas. Vnde Bernardus: Quanto benignius de illo, tanto indignius de me ſentire cogor. Item defectus quotidiani humiliant, eo quod ita inſtabiles in laude tua ſumus: immò nunquam in eodem ſtatu permanemus. Quanto tu quotidie pronior es ad indulgendum: tanto plus humiliat contra tuam delinquere bonitatem. Item pondus gratiæ humiliat & deprimit, cum conſideramus quod ea indigni ſumus, quì magis in inferno eſſe merueramus. Item quod tu tantum humiliatus es pro nobis Domine Deus meus. Item quod in natura diuinitatis tuæ omnem excedis humilitatem, cui ſi valemus ſimilari: neceſſe habemus humiliari. B Item quod adeo tam frigidi ſumus, vt nec amore, nec laude, nec in aliquo reſpondere tuæ bonitati poſſumus. Hæc & multa alia quę magis communia ſunt, ad humilitatem nobis ſufficiunt, immo ſuperbiæ nullum locum relinquunt. Valde autem neceſſaria eſt nobis profunditas humilitatis ad tuam ſublimitatem: quia quanto quis ſe reputat indigniorem, tanto magis gratus eſt beneficijs, & quanto gratior tanto magis laudabilior. Et qui maxime gratus eſt, maxime te laudabit. Da igitur nobis Domine veram humilitatem, id eſt, ita cruciari, quod in hac vita non poſſumus ad planum humiliari, vt ſic habeamus crucis profundum.

SVblimitas crucis, eſt cruciari pro eo, quod te ad planum laudare non poſſumus & amare. Quot cauſas amoris tui habeamus quæ lingua dicere, vel quis intellectus ſufficiat capere neſcio. Si aliquid gratis amare volumus, vbi melius quam in te amorem noſtrum locabimus. Si pro muneribus quanto plura dabis? Sed quanto plus promittis, tanto magis gratis amari mereris. Si amare volumus eós qui nos amant, quanto æquius nos te amabimus? Etſi expectamus & deſideramus, vt quis extorqueat à nobis amari: nonne tu es Deus meus, qui tam crebro pulſas & mendicas ad oſtium noſtrum, dicens: *Præbe fili cor tuum mihi*, imò & ſæpe repulſus, te iterum ingeris impudenter. (Prouer. 23.) Si vero aliquid volumus diligere, quia bonum, cur non potius te immenſum bonum, qui totum noſtrum tibi vendicas affectum, vt bonitatem tuam amemus & laudemus? Si vero aliquid dignum iudicamus amore noſtro quod tanta fecimus pro te, cur non iudicamus ſimiliter de te, qui tot & tanta feciſti pro nobis? Si vero conſideramus paſſiones tuas, tu animam tuam pro nobis dignantiſſime poſuiſti, vt totam animam noſtram poſſideres. C Infinita ſunt Domine quæ nos te amare compellunt: quia omnia quæ creaſti tuam prædicant bonitatem, quod ij am qui in omnibus non intelligunt, non tibi, ſed ſuæ imputent cæcitati. Sed quia probatio dilectionis, exhibitio eſt operis. Neceſſe habet anima ſic ſe conformare ad dilectionem tuam, vt ſicut te habeas ad eam, ſic ſemper ſe à te habere nitatur. Maxime autem in iſtis. Primo, ſicut tu amas ſemper, ita & ipſa ſemper amet: & hoc oſtendere tibi nitatur, vt omnem affectum ſuum tuæ contemperet voluntati. Sunt autem quatuor affectiones ad quas aliæ reduci poſſunt: ſcilicet gaudium, dolor, ſpes, & timor. Primæ duæ ſunt circa præſentia vel præterita, & aliæ duę ſunt circa futura. Sic igitur tibi conformare noſtras affectiones debemus, vt de omnibus quę tibi aduerſa ſunt, timeamus & doleamus, & quæ tibi honeſta de his ſperemus & gaudeamus, omnes alias affectiones de cordibus noſtris effugantes. Quanta vtilitas in hoc eſſet quod falſas & inutiles affectiones vitaremus. Vtique ſi homo ſe vere ſecundum has quatuor affectiones examinaret, quando aliquos motus ſentiret, quomodo tu eum eriperes Domine ſolus noſti. Si enim originem motuum noſtrorum diligenter aduerteremus, ſæpe inueniremus eſſe vitij quod putauimus eſſe virtutis, & ſæpe illo impedimur, quo credimus promoueri. Secundo, ſicut ſemper habes nos præ oculis tuis, ita etiam te ſemper debemus cogitare præſentẽ. Hoc cogitato, ab omnibus cogitationibus noſtris verbis, factis & moribus eſſe ſub moderamine diſciplinæ: D quoniam non auderet ſponſa inhoneſta ſe habere ſponſo ſuo præſente: imo in omnibus intenderet ſibi placere & quærere ab eo conſilium & auxilium, vt in omnibus ſecundum ſuam poſſet agere voluntatem. Cùm autem in omnibus tibi placere intendimus, ſemper ſecuram conſcientiam habebimus, etiam ſi ſe aliquid minus vtile præter te intentioni noſtræ ingeſſerit incidenter. Tertio, ſicut ſemper & continue ſeruis nobis omnia opera noſtra operando vel ſuſtinendo ne eſſe deſinamus, vel per alios vel quocunque modo: ita nunquam particula diei bonæ debet nos præterire, quin in tuo ſeruitio expendatur. Quarto, ſicut ſemper tueris nos, & cuſtodis nos ab omnibus malis, ſiue per te, ſiue per tuos: ita diligenter debemus nos abſtrahere ab omnibus quæ nos poſſent in tuo ſeruitio impedire. Quinto, ſicut largitas tua nunquam laſſatur in dando: ita nunquam debemus voluntariè deficere in orando. Sexto, ſicut ſemper es benignus in relaxando, ita nunquam debemus defectibus noſtris terreri: quin ſtatim poſt culpam veniam poſtulemus. Quando enim cor hominis eſt diſtortum, & à te quodammodo alienum, multo eſt pronius ad leuitates, & ad quærendum exterius falſas conſolationes, quam ſibi dũ apud te eſſet. Vnde nõ eſt differenda acquiſitio veniæ, ne diuturnior receſſus difficiliorẽ reditũ operetur. Taliter nos debemus ad te habere & ſemper cruciari, quod te tantum non amamus vt debemus. Quomodo autem te laudare debeamus, & de quibus gratias agere debeamus, eſt in principio ſupra dictum: ita nobis Domine toto deſiderio ad amandum & laudandum te aſpirare, & pro eo quod digne non poſſumus cruciari, & hoc nobis tollendæ crucis ſit altitudo. te amare, et laudare.

LAtitudo autem crucis eſt fidelitas ſemper ſpiritum crucians & dilatans, vt omnem

hominem

A hominem ſubijciat tuæ laudi, ac ſeruituti. Hæc maxime facit hominem in oratione communé cogens vt quicquid ſibi vel aliquibus ſpecialiter ſuis deſiderat: quia eos humiles quodammodo videt, nihil tamen hominum, ſed totum ad laudem tuæ deſideret bonitatis. Vnde cum fidelitas maxime in oratione conſiſtat, conſiderandum eſt qualiter debeat orare qui voluerit exaudiri. Debet enim orare ſapiẽter, ardenter, humiliter, fideliter, perſeueranter, & confidenter. Sapienter, vt oret quę tuæ laudi ſunt expediẽtia & proximorum ſaluti. Si verò in quibuſdam dubitamus, vtrum expediant, ſicut ſalus corporis & ſimilia, quæ quandoque nocere, quandoque prodeſſe poſſunt: pro his ſemper ſub conditione eſt orandum: ſcilicet ſi tibi ſit placitum & honeſtũ. Ardenter, ſcilicet deuote, vel ad minus ſerioſe, vt bene videamus quid petendum ſit à te, intente de corde noſtro petamus, non alienis, ſed proprijs verbis cordis vel oris, quia vtraque æquè intelligis & auſcultas. Humiliter, vt nõ de noſtro merito, ſed tantũ de tua gratia cõfidamus. Quamuis enim peccata dimiſeris, & quandoque aliquid tibi ſeruire concedas, ſemper tamen tales nos reputare debemus quales noſipſos peccando fecimus: qui nihil niſi malum per nos facere poſſumus. Fideliter vt in oratione offeramus nos ad carentiam omnis gaudij, & patientiã omnis pœnæ quæ ad vtilitatem noſtram cedere valeat per tuum adiutorium, vt in exauditione deſiderij noſtri actio tuã laudem attollat. Sed Domine merebor ſic offerendo me tibi, cum tamen vt totus tuus ad hoc tenear, etiam ſi nunquam volueris me exaudire. Perſeueranter, vt nunquam
B ceſſare proponamus à deſiderio omnium quæ tibi ſunt laudabilia & honeſta. Si qua vero in nobis vel in noſtris ſuperuenerit neceſsitas, quamuis pro hac ſemper cum intentione non poſſumus orare, tamen aliquotiens cum omni fidelitate qua poſſumus pro ea orabimus, & deinceps voluntati tuæ noſtrum deſiderium committemus ſemper primam fidelitatem, & ſi non in actu tamen in habitu retinentes. Confidenter, vt poſtulemus in fide, nihil hæſitantes. Sunt autem ſeptem cauſæ quæ cogunt nos tuæ confidere bonitati. Prima, quia iuſtum eſſe deſiderium tu das. Et ad quid dares, niſi etiam velles exaudire? Secunda, quia non ad noſtram vtilitatem, ſed ad tuam gloriam volumus exaudiri. Tertia, quia maiora quæ pro nobis feciſti animant nos, vt etiam de minoribus confidamus. Omnia enim quæ petere poſſumus tam minora ſunt, quàm quòd dignãter pro nobis es incarnatus & paſſus. Quarta, quia tam facile eſt apud te in maximis, quàm in minimis exaudire. Quinta, quia nos ad hoc prouocat tuæ conſideratio bonitatis. Sexta, quia interceſſorem te Ieſu Chriſte habemus & omnes ſanctos. Septima, quia infinitam ad nos habes bonitatem. Si enim modica dilectio quam ad te habemus ad hoc nos cogit, & in omnibus tuæ voluntati libenter parere velimus: cur idem de inæſtimabili dilectione tua non pręſumeremus? Alioquin fideliores vellemus apparere quam tu. Si tales nos tibi exhiberemus, qualem te nobis econuerſo, non crederemus. Sic Domine orabimus, & propter hoc in oratione confidentiam habebimus, nihilominus tamen cruciabimur, quod hoc digna exequendo omnem hominem ad tuam laudem per effectum trahere non poſſumus & amplecti, & hæc ſpiritualis noſtræ crucis eſt latitudo.

Longitudo autem crucis tuæ toti vitæ noſtræ debet commenſurari, vt quamuis conſideremus tecũ eſſe iucundum, & in domo tua laudare, & in abyſſo tuæ dulcedinis abſorberi: tamen non tędeat nos portare crucem tuã cruciari ſcilicet in miſera hac vita pro tuæ laudis augmento. Quid magni eſt domine: ſi tecum ſim in patria, vbi ſum ſecurus ab omni malo, & vbi habeam quicquid volo? Da mihi Domine vt nunquam me pungendo ſic ſuperent claui timoris & miſerię huius vitę: vt ante velim deſcendere vel ſaltem deponi de cruce quã à te Domine hoc fuerit mandatũ. Sed neq; hoc deſiderarem vt ab hac cito facias me deponi: ſed vt ſemper mallem propter te pendere in cruce quam à miſerijs his facias me in abſcondito ſepeliri. Tu enim Domine nec deſcendiſti de cruce, nec ſic te deponi petiſti. Voluntas ergo ſemper affligendi pro augmento tuæ laudis: crucis erit longitudo. Si quis vult venire poſt me, tollat crucem ſuã quotidie, & ſequatur me. & ſic currat per mediũ vię perfectionis. Si nos tollamus, Domine tu ipſe portabis. C

Finem autem viam perfectionis, id eſt, perſeuerantiam in voluntate, ſemper pro te patiendi innuis in eo quod dicis: quotidie. Si enim vno die prius quam tu iuſſeris, crucem deponere volumus eam quotidie tollimus. Qui autem perſeuerauerit, vſq; ad eam deponas, hic in abundanti laude tua ſepulchrũ ingredietur pacis æternæ. Quamuis in hoc verbo intelligere poſſumus: quod ſicut cruciatus pro tua laude quotidie deficiendo cadit, ita crucem quotidie tollerẽ debemus laudis tuæ deſiderium reſumendo. D

Crux quanto diutius iacet: tanto difficilius tollitur.

Qua vero intentione in via iſta ſic ambulandum, innuis vltimo cum dicis: ſequatur me. Quod tam de greſſu corporis, quam de mentis poſſumus intelligere. Quia multi non ſolum portantes crucem, ſed & ſe ſuſpendentes in cruce, te greſſu corporis ſunt ſequuti. Sequamur igitur te non tantum greſſu bonorũ operum, ſed & intentione cordium, vt non ſolũ conſideremus, quibus operibus nos pręceſſeris: ſed qua intentione feceris, & in hac te ſequi ſtudeamus. Inuenimus autem quod in omnibus cogitationibus verbis & factis tuis principaliter quæſieris gloriã tui patris. Tu ergo Domine Ieſu Chriſte, dirige intentionem noſtrã, vt in omnibus gloriam eius quæramus, & tuam nos abnegãdo, profundũ, ſublimitatem, latitudinem & longitudinẽ crucis portãdo, & in ea perſeuerãdo ad laudem & gloriã tuam: qui cũ Patre & ſpiritu ſancto viuis ac regnas Deus per omnia ſecula ſeculorũ. Amẽ.

B. Anſelmi liber de menſuratione crucis explicit.

EIVSDEM BEATI LIBER MEDITATIOnum incipit.

Domine Deus meus, da cordi meo te deſiderando quærere, quærendo inuenire, inueniendo amare, amando mala mea redimere, redempta non iterare: da Domine Deus cordi meo pœnitentiæ compunctionem, ſpiritui contritionem, oculis lachrymarum fontem, manibus eleemoſynæ largitatem. Rex meus extingue in me deſideria carnis, & accende vim tui amoris. Redemptor meus expelle à me ſpiritum ſuperbiæ, & concede mihi

propitius

A humilitatis tuæ. Saluator meus amoue à me furorem iræ, & indulge mihi ſenſum patientiæ. Creator meus, euelle à me animi rancorem, & largire mihi mentis dulcedinem. Da pater clementiſsime ſolidam mihi fidem, ſpem congruam, charitatem perfectam. Rector meus auerte à me animi vanitatem, mentis inconſtantiam, cordis vagationem, oris ſcurrilitatem, oculorum elationem, ventris ingluuiem, opprobria proximorum, ſcelera detractionum; curioſitatis pruriginem, diuitiarum cupiditatem, potentatuum rapinam, inanis gloriæ appetitum, hypocriſis malum, adulationis venenum, contemptum inopum, oppreſsionem debilium, auaritię ardorem, inuidiæ rubiginem, blaſphemiæ mortem. Reſeca in me temeritatem meorum factorum iniquam pertinatiam, inquietudinem, ocioſitatem, ſomnolentiam, pigritiam, mentis hebetudinem, cordis cæcitatem, ſenſus obſtinationem, morum truculentiam, boni inobedientiam, conſilij repugnatinnem, linguæ effrenationé, pauperum præda n, impotentum violentiam, innocentum calumniam, ſubditorum negligentiam, circa ſubditos ſeueritatem, aduerſus domeſticos impietatem, erga proximos duritiam. Deus meus, miſericordia mea, oro te per dilectum filium tuum, da mihi opera miſericordiæ pietatis ſtudia, compati afflictis, ſubuenire egenis, ſuccurrere miſeris, conſulere erroneis, conſolari mœſtos, releuare oppreſſos, pauperes recreare, flebiles refouere, dimittere debitoribus, parcere in me peccantibus, odientes me diligere, pro malis bona reddere, neminem deſpicere ſed honorare, bonos imitari, malos cauere, virtutes amplecti,

B vitia reijcere, in aduerſis patientiam, in proſperis continentiam, cuſtodiam oris, & oſtium circumſtantiæ labijs meis, terrena calcare, cæleſtia ſitire. Ecce plaſmator meus, multa rogaui, cùm nec pauca promerui. Fateor heu fateor, non ſolum quæ poſtulo non debentur bona, ſed multa mihi debentur, & exquiſita ſupplicia. Animant me publicani, meretrices & latrones, qui à faucibus hoſtis momentaneè erepti, ſinu recipiuntur paſtoris. Tu enim omnium factor Deus,

Pſalm. 88. licet in cunctis tuis ſis mirabilis operibus, mirabilior tamen in viſceribus crederis pietatis. Vnde temet per quendam tuum dixiſti: *Miſerationes*

Pſalm. 44. *eius ſuper omnia opera eius*, & quaſi de ſinguio loquente, de vniuerſo populo tuo dixiſti confidéter: *Miſericordiam meam non diſpergam ab eo*. Nullum enim ſpernis, nullum abijcis, nullum perhorreſcis, niſi qui te ſorte amens exhorruerit: ergo non modo non iratus percutis, ſed te irritantibus dona ſi quæſierint, tribus, *Deus meus cornu ſalutis mea, & ſuſceptor meus*. Ego infelix te irri-

Pſalm. 17. taui, ego *malum coram te feci*, furorem tuum prouocaui, iam promerui, peccaui & paſſus es, deliqui & adhuc ſuſtines. Si pœnitet, parcis: ſi reuertor, ſuſcipis, inſuper dum differo præſtolaris. Reuocas errantem, inuitas repugnantem, excitas torpentem, amplecteris redeuntem, doces ignorantem, mœrentem mulces, à ruina ſuſcitas, poſt lapſum reperas, petenti largiris, quærenti inueniris, pulſanti aperis. Ecce Domine *Deus ſalutis mea*, quid opponam neſcio, quid reſpondeam, ignoro: nullum confugium, nullum à te patet latibulum. Oſtendiſti bene viuendi viam, dediſti gradiendi ſcientiam, minatus es mihi gehennam

Pſalm. 118. & pollicitus es paradiſi gloriam. Nunc *Pater miſericordiarum & totius conſolationis, confige timore tuo carnes meas*: quatenus quæ minaris metuendo

C euadam, & redde mihi propitius lętitiam ſalutaris tui, vt quæ ſpondes diligendo participem. *Fortitudo mea* Domine, *firmamentum meum Deus, & refugium meum, & liberator meus*, ſuggere quid Pſalm. 17. de te cogitem, doce quibus ſermonibus inuocem, de quibus operibus te placem. Scio namque ſcio vnum quo placaris, & aliud quod non ſpernis. Eſt vtique *ſpiritus contribulatus* tibi *ſacrificium*, & acceptas *cor contritum & humiliatum*. His me *Deus meus, adiutor meus* dita muneribus. His contra inimicum muni protectionibus, hoc de flammis vitiorum præſta refugium, hoc à deſideriorum paſsionibus pande pius refugium. Fac Domine *virum ſalutis mea*, ne ſim in eorum ordine Pſalm. 13. qui credunt proſpero tempore, & recedunt tentationis tempore. Obumbra *caput* meum *in die belli*, eſto ſpes mea in die afflictionis meæ, & *ſalus* in tépore tribulationis meę. Ecce *Deus illuminatio mea & ſalus mea*. rogaui quibus egeo, intimaui quæ timeo, ſed remordet me conſcientia, reprehendunt me cordis ſecreta, & quod amor miniſtrat, timor diſsipat, zelus incitat, metus increpat, & tæ vitæ fortitudinem: ſed tua ingerit pietas fiduciam, Tua hortatur benignitas, mea dehortatur malignitas, & vt verius ſatear, occurrunt memoriæ phantaſmata peccatorum, quæ reuerberant aciem, vel audaciam præſumentium animorum. Cùm enim odio quis dignus ſit, qua frőte gratiam requirit? Cùm pœna debetur, qua temeritate gloria poſcitur. Laceſsit iudicem, qui poſtpoſita ſatisfactione delicti, præmijs quærit honorari. Regi ſoſultat obnoxius ſupplicio, qui flagitat donari indebito præmio. Et dilecti patris affectum ſtultus exacerbat filius, qui poſt illatas contumelias ante pœnitudinem hæreditatis vſurpat celſitudinem. Quod mi pater me egiſſe recolo, merui mortem & peto vitam, commoui regem meum: cuius impudens nunc inuoco auxilium, contempſi iudicium iudicis, quem temere poſtulo adiutorem, inſolens renuí audire patrem quem demum præſumo habere tutorem. Heu mihi quam ſero venio, heu heu quam tarde feſtino, heu quia curro poſt vulnera, dedignatus incolumis præcauere iacula, neglexi proſpicere tela modo ſolicitor de morte vicina, vulneribus inflixi, quia ſcelera ſceleribus addere nó timui, recenti tabe cicatrices reſparſi: quia priſca flagitia modernis inquinationibus reciprocaui, & quæ diuina ſolidauerat gratia vel medicina, mea diſſoluit prurigo phrenetica. Cutis quæ ſuperducta vulneribus morbum celauerat, lania erupente putruit quia iterata iniquitas conceſſam miſericordiam exinaniuit. Noui quippe ſcriptum: *In quacumque die iuſtus peccauerit, omnes iuſtitiæ eius in obliuione erunt.* Si iuſtitia aboletur iuſti Ezech. 18. ruentis, quanto magis peccatoris in idipſum ruentis? Quoties vt canis redij ad vomitum, & vt ſus pretij volutabrum? Fateri mihi itaque & recordari impoſsibile eſt quot mortalium homines peccare ignorantes docui, nolentibus delinquere perſuaſi, reſiſtentes coegi, volentibus conſenſi, quot ſane gradientes in laqueum duxi, viam quærentibus ſoueam retexi, mala pattare nó horrui, donorum Dei obliuiſci non metui. Sed tu iuſte iudex ſignaſti quaſi in ſacculo pecuniam peccata mea, & *obſeruaſti omnes ſemitas meas, & cunctos greſſus meos dinumeraſti.* Tacuiſti ſemper, Eſa. 18. ſiluiſti, patiens fuiſti. Væ mihi, demum loqueris quaſi parturiens, Deus deorum Domine, præſtabilis ſuper nequitiam, noui quia manifeſtus venies, noui quia non ſemper ſilebis, cùm in cō-

D

A ſpectu tuo ignis exardeſcet, & in circuitu tuo tempeſtas ingruerit valida, cùm aduocaueris cælum deſurſum, & terram diſcernere populum tuum. Ecce tot milibus populorum nudabuntur omnes iniquitates meas, tot agminibus patebunt ſcelera mea; non ſolum actum, ſed etiam cogitationum ſimul duo loquutionum. Tot iudicibus inops atque quot me præceſſerunt in bono opere. Tot arguentibus confundar, quotqunt mihi præbuerunt ſancta viuendi exempla. Tot vincar teſtibus, quot me mouerunt proficuis ſermonibus, ſæpeque imitandos iuſtis mihi dederunt actionibus. Domine mi Deus, non ſuppetit quod dicam, non occurrit quod reſpondeam, & ecce iam illi interſum diſcrimini, vrget me conſcientia, cruciant cordis arcana, coartat auaritia, accuſat ſuperbia, conſumit inuidia, inflammat concupiſcentia, inceſtat luxuria, dehoneſtat gula, confutat ebrietas, detractio lacerat, ambitio ſupplantat, rapacitas obiurgat, diſcordia diſsipat, ira perturbat, leuitas deijcit, torpor opprimit, hypocriſis fallit, adulatio frangit, fauor extollit, calumnia pungit. Ecce liberator meus de gentibus iracundis. Ecce cum quibus vixi à dia natiuitatis meę, quibus ſtudui, quibus fidem ſeruaui, ipſa me ſtudia, quæ dilexeram, damnant: quæ laudaueram, vituperant. Hi ſunt, quibus acquieui, amici; quibus parui, magiſtri, quibus ſeruiui, domini; conſoles, quibus credidi: ciues, quibus cohabitaui; domeſtici, quibus conſenui. Heu mihi rex meus & Deus meus: quia *incolatus meus prolongatus eſt*. Væ mihi illuminatio mea: quia *habitaui cum habitantibus cedar*. Et cùm ta... ctus dixerit *multum*, quanto magis ego infelix dicere poſſum; multum
B *incola fuit anima mea Firmamentum meum, non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Spes mea*, non eſt in filiis hominum, quem ſi remota pietate iudicaueris, iuſtum inuenias, & niſi præueneris miſerando impium, non erit quem glorifices pium. Credo namque *ſalus mea* quod audiui, quomodo benignitas tua ad pœnitentiam me adducit, *turris fortitudinis*, ſonuerunt neceſſaria mihi labia tua.
Ioan.6. *Nemo poteſt venire ad me, niſi Pater, qui miſit me traxerit eum*. Enimuerò quia inſtruxiſti me, tantaque propitius inſtitutione formaſti, totis medullis cordis, toto niſu mentis te omnipotens Pater cum dulciſsimo puero, teque dulciſsima proles cum sereniſsimo inuoco paracleto. *Trahe me*, quatenus *poſt te currere, in odorem vnguentorum tuorum* delecter. *Quam magna* Domine Deus meus *multitudo dulcedinis tua, quam abſcondiſti timentibus te. Abſcondiſti*, quia conſeruaſti, non quia *abſcondiſti*. Abſtuliſti, cùm ea magis multiplicaſti. Solet aliquando quod abſconditur diligentius inueſtigari, & inuentũ arctius amari, dilata in te non minuuntur, ſed magis creſcũt deſideria: non eſt ergo tuus amor tranſitorius, ſed æternus. Qui te diligunt non tepeſcunt, ſed ferueſcunt. Non eſt tuus amor otioſus, memoria tua ſuper mel dulcis, meditatio de te plus quam cibus ſuauis. De te loqui plena eſt refectio, te noſſe perfecta conſolatio, tibi adhærere vita æterna, à te ſeparari mors perpetua. Fons viuus his qui te ſitiunt, eſca indeficiens qui te eſuriunt. Gloria te quærentibus, gaudium inuenientibus: odor tuus ſuſcitat mortuos, reſpectus curat ęgrotos: lux tua omnem fugat caliginem, viſitatio tua cunctam repellit triſtitiam Nullus apud te mœror, procul à te omnis dolor, nulla tecum mœſtitia, nulla indigentia, nulla vbi es neceſsitas, nullius boni eſt difficultas, nunquam ibi tenebræ, nec terror nominatur gehennæ, nullius noctis terra cæcitas, nec tumultus C
improbitas, nunquam famis ſitiſque inopia, frigoris nec æſtus circa te moratur penuria, non inualetudo corporis, prorſus nec corruptio mentis, non zelus, neque contentio, nec omnino ambitio, illinc ab eſt ſolicitudo finis & cura mortis: labor ſenectutis, languor ægritudinis, ibi neſcitur paſsio aeris & varietas temporis. Hæc eſt enim *magna multitudo dulcedinis tua* Domine, *quam abſcondiſti timentibus te*, ſed perfeciſti ſperantibus in te. O quàm bona abſconſio, quæ efficitur perfectio: non enim hæc abſconſio æſtimatur perditio, ſed magis conſeruatio quæ fit perfe- Pſalm.18.
ctio. O glorioſe rex, quam *vera* ſunt tua *iudicia iuſtificata in ſemetipſa*, verè *deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum multum* vtique, *& dulciora ſuper mel & fauum*. O vita mea, Deus meus, rogo te per nomen redemptoris mei dilecti Filij tui, largire propitius, vt cuſtodiam ea. Cognoui namque quia *in cuſtodiendis illis retributio multa*. Gloria mea, Deus meus, abſcondis theſaurum tuum, vt incites cupidum, recondis margaritam, vt augeas quærentis amorem, differs dare vt doceas petere, diſsimulas audire petentem, vt facias perſeuerantem. Poſtremo incipientibus quærere promittis, vt non niſi vere perſeuerantibus ſalutem tribuas, qnod plane indicat illa flebilis, quæ tuũ in ſepulchro natũ Chriſtũ inter mortuuos quærebat viuum, durantibus adhuc tenebris, quam accenderas vt quæreret, ſed quærenti diſpareba vt perſeueraret: perſeuerauit ſperans, & ſperauit perſeuerans: & quia in ſpe perſeuerauit, videre te meruit. Beata viſio, & plena exultatio. O ſummum gaudium, & conſummatum deſiderium, deſiderabilis vultus, iocundus aſpectus. O ſpes & felix perſeuerantia, niſi enim ſperaret, non perſeueraret; & niſi perſeueraret, ſpei fructum non perciperet. Sic enim Deus meus, miſe- D
ricordia mea, abſconderis timentibus te, vt inueniaris ſperantibus in te; ſic elongaris quærenti- Pſal. 72.
bus, vt appropinques perſeuerantibus: *Qui elongant ſe à te, peribunt; qui autem expectant te non confundentur: Qui timent te, ſperent in te: quoniam protector & adiutor eorum es*. Pſalm. 24
Per timorem venitur ad amorem. Timendus es, vt dominus, amandus vt pater. *Timor tuus ſanctus permanet*: quia ſanctos permanere facit, quos poſsidet. *Nihil deeſt timentibus te*: quia *oculi tui ſuper eos, & aures tua in preces eorum. Miſericordia mea, & refugium meum, ſuſceptor meus & liberator meus*, ſic timorem adhibe mihi, vt amorem ſubinſeras; ſic irroga metum: vt tui augeas deſiderium: ſicque me participem *timentium te*, vt *cuſtodientium mandata tua* facias, vt per timoris ſeruitutem ad amoris pertingere merear, gratiam. Inuoco te Deus meus, inuoco te, quia *prope es omnibus inuocantibus te*: ſed *inuocantibus in veritate*. Tu enim veritas es, doce me, quæſo, clementiam tuam ſancta veritas inuocare: quia quomodo hoc fieri oporteat, neſcio: ſed doceri à te beata veritas humiliter imploro. Abs te ſapere deſipere eſt, te verò noſſe perfectum eſt ſcire. Erudi me ô diuina ſapientia, & doce me legem tuam. Credo ſane, quia *quem tu erudieris* beatus eſt, *& de lege tua docueris eum*. Deſidero inuocare te, quod quæſo vt fiat in veritate. Quid eſt inuocare in veritate veritatem, niſi in Filio Patrem? Ergo ſancte Pater, *ſermo tuus veritas eſt, principium verborum tuorum veritas*. Hoc quippe eſt *verborum tuorum principium*, quod *in principio erat Verbum*. In ipſo principio te ſummum adoro principium: in ipſo

A ipſo veritatis verbo te perfecta innoco veritas: quòd in ipſa tandem dirigas me, & doceas in veritate. Quid enim dulcius quàm Genitorem in nomine Vnigeniti exorare, Patrem recordatione Filij ad pietatem flectere, regem chariſſimæ prolis deuotatione mitigare? Sic rei ſolent carceribus eripi, ſic mancipati vinculis liberari, ſic triſtem capitis excipientes ſententiam, non ſolùm vitam, ſed inſuper nanciſci inſolitam gratiam, dummodo iratis patribus dilectæ prolis intimauerint charitatem. Sic delinquentes ſeruuli euadunt ſupplicia dominorum, dum pro eis interuenit dulcedo filiorum. Sic te Pater omnipotens, per omnipotentis Filij tui poſtulo charitatem: *educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo*, libera me à vinculis peccatorum, per coæternum tibi vnicum flagito natum, neque, cui propria merita letabilem minantur ſententiam, pretioſæ ad dexteram tuam conſedentis prolis interpellatione reſtitua placatus ad vitam. Quem alium enim dirigam interceſſorem pro me tibi neſcio: niſi hunc, qui eſt peccatis noſtris propitiatio, qui ſedet ad dexteram tuam, qui etiam communi ſibi gloria pietatem tuam interpellat pro nobis. Ecce aduocatus meus apud te Deum & Patrem, ecce Pontifex ſummus, qui non eget alieno expiari ſanguine: quia proprio fulget profuſus cruore. Ecce hoſtia ſancta, beneplacens, & perfecta, in odorem ſuauitatis, & oblata & accepta. Ecce Agnus ſine macula, qui *ſe coram tondentibus obmutuit*, qui plagis cæſus, ſputis illitus, probris affectus *os ſuum*
Eſa. 53. *non aperuit*. En *qui peccatum non fecit, peccata noſtra pertulit, & languores noſtros ſuo liuore ſanauit*. Aſpice pie Pater pijſſimum Filium tuum pro
B me tam impie paſſum. Reſpice Pater clementiſſime eum, qui patitur, & reminiſcere benignus pro quo patitur. Nonne hic eſt ille innocens mi Domine, quem vt ſeruum redimeres, Filium tradidiſti? Nunquid non auctor vitæ hic eſt, qui vt *ouis ad occiſionem ductus*, tibique *obediens vſque ad mortem* factus, atrocis non timuit necis ſubire genus? Recole totius ſalutis diſpoſitor: quia hic ipſe eſt, quem etſi ex tua virtute genuiſti, meæ tamen infirmitatis participem fieri voluiſti. Verè hæc eſt tua deitas, quæ meam induta naturam crucis aſcendit patibulum, qui aſſumptaque carne triſte tulit ſupplicium. Reduc Deus meus oculos maieſtatis ſuper opus ineffabilis pietatis, intuere dilectum natum toto corpore extenſum, cerne manus innocuas pio manantis ſanguine, & remitte placatus ſcelera quæ patrauerunt manus meæ. Conſidera inerme latus crudeli foſſum cuſpide, & renoua me ſacroſancto fonte illo, quem inde fluxiſſe credo. Vide immaculata veſtigia, quæ non ſteterunt *in via peccatorum*: ſed ſemper ambulauerunt *in lege tua*, diris confixa clauis, & *perfice greſſus meos in ſemitis tuis*: fac me hodie habere *omnem viam iniquitatis*, *viam iniquitatis* miſericors *amoue à me*: facque me propitius viam veritatis eligere. Oro te rex ſeculorum per hunc Redemptorem meum: fac me currere *viam mandatorum tuorum*, vt ei valeam ſpiritu vniri, qui non horruit mea carne veſtiri. Nunquid non attendis pie Pater adoleſcentis Filij chariſſimum caput niuea ceruice deflexa, pretioſa reſolutum in morte? Aſpice mitiſſime Conditor dilectæ ſobolis humanitatem, & miſerere ſuper infirmi plaſmatis debilitatem. Candet nudatum pectus, rubet cruentum latus, tenſa arent

C viſcera, decora languent lumina, regia pallent ora, procera rigent brachia, pendent crura marmorea, rigat terebratos pedes ſancti ſanguinis vnda. Specta glorioſe genitor gratiſſimæ prolis lacerata membra, & memorare benignus quæ mea eſt ſubſtantia. Conſpice Dei hominis pœnam, & releua conditi hominis miſeriam. Vide Redemptoris ſupplicium, & remitte redempti delictum. Hic eſt Domine mi, quem propter peccata populi tui percuſſiſti, licet ipſe ſit *dilectus, in quo* tibi *bene* complacuiſti. Hic eſt ille innocens, *in quo dolus inuentus non eſt*, & tamen *cum iniquis deputatus eſt*. Quid commiſiſti dulciſſime puer, vt ſic iudicareris? Quid commiſiſti amantiſſime iuuenis, vt ſic tractareris? Quod ſcelus tuum, quæ noxa tua, quæ cauſa mortis, quæ occaſio tuæ damnationis? Ego enim ſum tui plaga doloris, ſum culpa occiſionis. Ego tuæ liuor paſſionis, tui cruciatus labor. Ego tuæ mortis meritum, tuæ vindictæ flagitiū. O mirabilis ſententiæ conditio, & ineffabilis myſterij diſpoſitio; peccat iniquus, & punitur iuſtus: deliquit reus, & vapulat innocens; offendit impius, damnatur pius: quod meretur malus, patitur bonus; quod perpetrat ſeruus, exoluit dominus: quod committit homo, ſuſtinet Deus. Quo nate Dei, quo tua deſcendit humilitas, quo tua deflagrauit charitas, quo proceſſit pietas, quo excreuit benignitas, quo tuus attigit amor, quo peruenit compaſſio! Ego enim inique egi: tu pœna mulctaris. Ego facinus admiſi, tu vitione plecteris: ego crimen edidi, tu torturæ ſubijceris: ego ſuperbiui, tu humiliaris, ego tumui, tu attenuaris: ego inobediens extiti, tu obediens Patri ſcelus inobedientiæ luis: ego gulæ parui, tu inedia
D afficeris: me ad illicitum rapuit concupiſcentia ardorem, te perfecta charitas ducit ad crucem. ego præſumpſi vetitum, tu ſubijſti eculeum. ego delector cibo, tu laboras in patibulo. ego fruor delitijs, tu laniaris clauis: ego pomi dulcedinem, tu fellis guſtas amaritudinem. mihi reo ridens congaudet Eua: tibi pie plorans complorans compatitur Maria. Ecce rex glorioſe, ecce impietas mea, & claret pietas tua; en mea iniuſtitia, & tua liquet iuſtitia. Quid Deus meus & rex meus? *Quid retribuam* tibi *pro omnibus quæ retribuiſti mihi?* Non enim inueniri poteſt in corde hominis quod condigne talibus referatur præmijs. Nunquid poteſt ſagacitas machinari humana, cui comparetur miſeratio diuina? Nec eſt creaturæ moliri officium, quo iuſte Creatoris recompenſet præſidium. Eſt autem nate Dei in hac tua admirabili diſpoſitione, cui mea fragilitas in aliquo ſuppeditet, ſi tua viſitatione compuncta mens, *carnem ſuam* crucifigat *cum vitijs & concupiſcentijs*. Et ſi hoc à te conceditur: quaſi iam tibi incipit compati vel viuere: quia & tu pro peccatoribus dignatus es mori: ſicque per interiorem victoriam te duce armabitur ad exteriorem palmam: qua deuicta perſecutione ſpiritali non vereatur pro amore tuo ſubijci gladio materiali. Ita exiguitas conditionis ſi tuæ complaceat pietati, magnitudini valebit pro viribus reſpondere Conditoris. Et hoc cæleſtis medicinæ bone Ieſu, hoc tui antidotum amoris. Oro te per antiquas miſericordias tuas infunde meis viſceribus, vt reiecta viperea cogitationis labe, reintegret me incolumitati priſtinæ; quo guſtato nectare tuæ ſuauitatis, faciat me illecebroſa mundi proſpera toto affectu deſpicere, & nulla eius aduerſa pro te formidare, memorque

A viduarum dulcis iudex, veni ſpes pauperum; refocillator deficientium. Veni ſydus nauigantiú, portus naufragantium. Veni ô omnium viuentium decus ſingulare, morientium vnica ſalus. Veni ſanctiſsime ſpiritus, veni & miſerere mei; apta me tibi, & condeſcende propitius mihi, vt meæ tuę magnitudini exiguitas, tuoq; robori mea imbecillitas ſecundú tuarum multitudinem complaceat miſerationum. Per Ieſum, &c.

MIſerere Domine famulis & famulabus tuis, N. & dirige actus eorum quotidie in bonum, & omnia peccata eorum dimitte; & dimitte in cor eorum talem intellectum; vt ex toto corde tibi fideliter ſeruiant, & tibi placeant, & omni tempore in tuo ſancto ſeruitio permaneant. Per Dominum noſtrum.

FAmulos & famulas tuas quæſumus Domine, fratres & ſorores meos, omneſque debitores meos corpore pariter & mente purifica; vt in tua inſpiratione compuncti: noxias delectationes vitare præualeant. Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

DIgnus eſt mercenarius vel operarius mercede ſua: orationibus tuis credit & optat iuuari, & ſarcina peccatorum à te ſubleuari. Per Dominum noſtrum.

Beati Anſelmi Liber Meditationum explicit.

BEATI ANSELMI DE MEDITATIONE REdemptionis Generis Humani Liber incipit,

Quæ ſit virtus ſaluationis, & vbi.

Cap. I.

B ANimà Chriſtiana; anima de graui morte reſuſcitata; anima de miſera ſeruitute Chriſti ſanguine redempta & liberata: excita mentem tuam: memento reſuſcitationis tuę, recogita redemptionem & liberationem tuam: retracta vbi & quę ſit virtus ſaluationis tuæ: verſare in meditatione eius; delectare in contemplatione eius; excute faſtidium tuum, fac vim cordi tuo: intende in hoc mentem tuam; guſta bonitatem Redemptoris tui: accendere in amorem ſaluatoris tui: mande fauum verborum; ſuge plus quàm mellitum ſaporem; gluti ſalubrem dulcorem; mande cogitando, ſuge intelligendo; gluti amando & gaudendo; lætare mundendo; gratulare ſugendo; iocundare glutiendo. Vbi ergo & quæ eſt virtus & fortitudo ſaluatoris tui? Certè Chriſtus te ſuſcitauit: Ille bonus *Samaritanus* te ſanauit. Ille bonus amicus anima ſua te liberauit. Chriſtus, inquam, ergo virtus ſaluationis tuæ: virtus eſt Chriſti. Vbi eſt virtus Chriſti? Vtique *cornua in manibus, ibi abſcondita eſt fortitudo eius. Cornua* quidem *in manibus eius*; quia brachijs crucis confixę ſunt manus eius, quæ autem *fortitudo* in tanta infirmitate? Quæ altitudo in tanta humilitate? Quid venerabile in tanto contemptu? Sed certè ideo abſconditum; quia in infirmitate: & ideo celatum; quia in humilitate. Ideo occultum; quia in contemptu. O *fortitudo abſcondita*; hominem in cruce pendentem ſuſpendere mortem æternam; genus humanum prementem hominem in ligno confixum; defigere mundum perpetuæ morti affixum. O celata poteſtas: hominem damnatum cum latronibus ſaluare homines damnatos cum dæmonibus: hominem in patibulo extenſum omnia trahere ad ſeipſum. ô virtus occulta vnam animam emiſſam in tormento; innumerabiles extrahere de Inferno, hominem mortem corporis ſuſcipere & mortem animarum perimere. C

Cur ſit occultata, & tamdiu dilata.

Cap. II.

CVr bone Domine, pie Redemptor, potens ſaluator, cur tantam virtutem operuiſti tanta humilitate? An vt falleres diabolum; qui fallendo hominem deiecit de paradiſo? Sed vtique veritas nullum fallit. Qui ignorat, qui nó credit veritatem, ipſe ſe fallit. Qui videt veritatem, & odit, & contemnit; ipſe ſe fallit. Veritas itaque nullum fallit. An ideo, vt ipſe diabolus ſe falleret? Sed vtiq; ſicut veritas nullum fallit, ita non intendit vt aliquis ſe fallat: quamuis hoc dicatur facere cùm permittit. Non enim aſſumpſiſti hominem, vt te notum operires, ſed vt ignotum aperires. Verum Deum, verum hominem te dixiſti, & operibus oſtendiſti. Res per ſe occultata fuit non ſtudio occulta; non ſic eſt facta vt abſconderetur, ſed vt ſuo ordine perficeretur, nec aliquem deciperet, ſed vt quemadmodum oportebat, fieret. Et ſi dicitur occultata: non eſt aliud quam non eſt omnibus reuelata. Nam & ſi veritas non omnibus ſe manifeſtat: nulli tamē ſe negat. Ergo Domine nec vt falleres; nec vt aliquis ſe falleret ſic feciſti, ſed vt faceres quod & quomodo faciendú erat per omnia in veritate perſtitiſti: Qui ergo ſe fefellit in tua veritate; nó de te, ſed de propria queratur falſitate. An diabolus habebat aliquid iuſtè aduerſus Deum, vel aduerſus hominem, propter quod Deus prius deberet aduerſus eum pro homine hoc modo agere quā aperta fortitudine; vt dum illectum illum hominem iniuſte occideret, iuſte poteſtatem, quam ſuper iniuſtos habebat, perderet. Sed certe diabolo nec Deus debebat aliquid, niſi pœnam: nec homo; niſi vinceret ita vt quemadmodum ab illo ſe facile permiſit vinci peccando: ita illū vinceret vſque ad difficultatem mortis, iuſtitiam integram ſeruando. Sed & hoc non niſi Deo debebat homo: Nam non peccauit aduerſus diabolum, ſed aduerſus Deum, nec homo diaboli erat; ſed & homo & diabolus Dei erant. Sed & quod diabolus vexabat hominē, non hoc faciebat zelo iuſtitiæ, ſed nequitiæ; nec iubente Deo, ſed permittente: non diaboli, ſed Dei iuſtitia exigente Nihil ergo erat in diabolo, cur Deus aduerſus eum ad ſaluandum hominem, fortitudinem ſuam celare aut differre deberet. D

Qua & cuius neceſsitate ſe ſic humiliauit.

Cap. III.

AN aliqua neceſsitas coegit, vt altiſsimus ſic ſe humiliaret; & omnipotens ad faciendū aliquid tantum laboraret? Sed omnis neceſsitas & impoſsibilitas eius ſubiacet voluntati. Quippe quod vult neceſſe eſt eſſe; & quod non vult; impoſsibile eſt eſſe: Sola ergo voluntate; & quoniā omnis eius voluntas ſemper bona eſt: ſola fecit hoc voluntate. Non enim Deus egebat; vt hoc modo hominem ſaluum faceret: ſed humana natura indigebat, vt hoc modo Domino Deo ſatisfaceret. Non egebat Deus, vt tam laborioſa pateretur: ſed indigebat homo, vt ſic Deo reconciliaretur: nec egebat Deus; vt ſic humiliaretur; ſed indigebat homo, vt ſic de profundo inferni erueretur. Diuina natura humiliari aut laborare non eguit; nec potuit: hæc omnia humanam naturā;

A vt ad hoc reſtitueretur, propter quod facta erat, neceſſe erat facere, ſed nec illa, nec quicquid Deus non eſt: poterat ad hoc ſufficere. Nam homo ad quod inſtitutus eſt non reſtituitur: ſi non ad ſimilitudinem Angelorum, in quibus nullum eſt peccatum prouehitur. Quod eſt impoſsibile fieri, niſi omni percepta peccatorum remiſsione quę non fit, niſi precedente integra ſatisfactione quam ſatisfactionem talem oportet eſſe vt peccator aut aliquis pro illo det aliquid Deo de ſuo, quod debitum non ſit, quod ſuperet omne quod Deus non eſt. Si enim peccare eſt Deum exhonorare, & hoc homo facere nō deberet: etiam ſi neceſſe eſſet quicquid eſt quod Deus non eſt perire: vtique veritas immutabilis & aperta ratio exigit, vt qui peccat, reddat aliquid Deo pro honore ablato maius, quam ſit hoc, pro quo illum exhonorare non debuit. Quod quoniam humana natura ſola non habebat: nec ſine debita ſatisfactione recōciliari poterat: ſic nec illa, nec quicquid Deus non eſt adhoc ſufficeret: Ne ergo iuſtitia Dei in regno ſuo peccatum inordinatum relinqueret: ſubuenit bonitas Dei, & eam in ſuam perſonam aſſumpſit Filius Dei: vt in ea perſona eſſet homo Deus, qui haberet quod ſuperaret, non ſolum omnem eſſentiam, quę Deus non eſt ſed & omne debitum quod ſoluere peccatores debent, & hoc cum nihil pro ſe deberet, ſolueret pro alijs: qui quod debebant reddere non habebant. Pretioſior eſt namque vita hominis illius, quam omne quod Deus non eſt, & ſuperat omne debitum quod debent peccatores pro ſatisfactione. Si enim Filij interfectio ſuperat omnem multitudinem & magnitudinem peccatorum,

B quæ cogitari poſſunt extra perſonam Dei, palam eſt, quia vita eius magis eſt bona, quam omnia peccata ſint mala, quæ extra perſonam Dei ſunt. Hanc vitam homo iſte cum ex debito mori non debebat: quoniam peccator non erat: ſponte dedit de ſuo ad honorem Patris: cùm eam ſibi auferri propter iuſtitiam permiſit, vt exemplum hominibus alijs daret: iuſtitiam Dei ab illis non eſſe deſerendam propter mortem, quam ex neceſsitate aliquando ſoluere debent: cum iſte, qui eam non debebat, & ſeruata iuſtitia vitare poſſet: eam ſibi illatam propter iuſtitiam ſponte ſuſtineret. Dedit itaq; humana natura Deo in illo homine ſponte non ex debito quod ſuum erat, vt redimeret ſe in alijs, in quibus quod ex debito exigebatur, reddere non habebat. In omnibus his diuina natura non eſt humiliata, ſed humana eſt exaltata, nec eſt illa imminuta: ſed iſta miſericorditer eſt adiuta.

Quomodo dicatur factus obediens, & huiuſmodi, cùm ſola libera voluntate hoc fecerit.

Cap. IV.

NEc humana natura in iſto homine paſſa eſt aliquid vlla neceſsitate, ſed ſola libera voluntate. Nec alicui violentiæ ſuccubuit, ſed ſpontanea voluntate ad honorem Dei & vtilitatem aliorum hominum, quę illi mala voluntate ſunt illata, laudabiliter & miſericorditer ſuſtinuit. Nec vlla cogente obedientia, ſed potenti diſponente ſapientia. Non enim illi homini Pater vt moreretur cogēdo præcepit, ſed ille quod Patri placiturum, & hominibus profuturum intellexit, hoc ſponte fecit. Non enim ad hoc eum cogere potuit Pater: quod ab eo exigere non debuit, nec Patri tantus honor potuit non placere quem tā bona voluntate Filius ſponte obtulit. Sic itaq; Patri liberam obedientiam exhibuit, cum C hoc, quod Patri placiturum ſciuit, ſponte facere voluit. Deniq; quoniam Pater illi hanc voluntatem bonam dedit quamuis liberam: non immerito dicitur, quia eam velut præceptum Patris accepit. Hoc itaq; modo *obediens* fuit Patri *vſque ad mortem. Et ſicut mandatum dedit illi Pater: ſic fecit.* Et *calicem quem dedit illi Pater* bibit. Hęc eſt enim perfecta & liberrima humanę naturę obedientia, cum voluntatem ſuam liberam ſponte voluntati Dei ſubdit, & cū acceptam bonam voluntatem ſine omni exactione ſpontanea libertate opere perficit. Sic homo ille redemit omnes alios: cùm hoc, quod ſponte dedit Deo, computat pro debito, quod illi debebant. Quo pretio non ſemel tantum à culpis homo redimitur, ſed etiā quotiens cum digna pœnitentia redierit, recipitur. Quæ tamen pœnitentia peccati non promittitur. Quod quoniam in cruce factum eſt, per crucem noſter Chriſtus nos redemit: qui ergo ad hanc gratiam volunt cū digno affectu accedere, ſaluantur. Qui vero illā contēnunt: quia debitum quod debent nō reddunt: iuſtè damnantur.

Ioan. 14.
Ioan. 16.

De meditatione circa hoc, & de quo gaudendum circa paſsionem Chriſti.

Cap. V.

ECce anima Chriſtiana, hæc eſt virtus ſaluationis tuæ, hæc eſt cauſa libertatis tuæ; hoc eſt pretium redemptionis tuæ. Captiua eras: ſed hoc modo es redempta. Ancilla eras, & ſic es liberata. Sic es exul reducta, perdita, reſtituta, & mortua reſuſcitata. Hoc mandet homo, hoc ruminet, hoc ſugat, hoc glutiat cor tuum, cùm eiuſdem Redemptoris tui carnem & ſanguinem accepit os tuum: hoc fac in hac vita quotidianum D panem & victum, & viaticum tuum: quia per hoc & non niſi per hoc, & tu manebis in Chriſto, & Chriſtus in te: & in futura vita erit plenum gaudium tuum. Sed ô tu Domine, tu qui vt ego viuerem, mortem ſuſcepiſti. Quomodo lætabor de libertate mea, quæ non eſt niſi de vinculis tuis? Qualiter gratulabor de ſalute mea, cùm nō ſit niſi de doloribus tuis? Quomodo gaudebo de vita mea, quæ non eſt niſi de morte tua? An gaudebo de his quæ paſſus es, & de crudelitate illorū, qui ea tibi fecerunt? Quoniā niſi illi feciſſent, tu paſſus non eſſes. Et ſi tu paſſus non eſſes, hęc mea bona nō eſſent. Aut ſi de illis dolebo, quomodo de iſtis propter quæ illa fuerunt, & quæ non eſſent niſi illa fuiſſent, gaudebo? Sed certe illorū nequitia nihil facere potuit, niſi quia tu ſponte permiſiſti: nec tu paſſus es, niſi quia pie voluiſti. Illorū itaque debeo crudelitatem execrari, mortem & labores tuos compatiendo imitari: piam voluntatem tuam gratias agendo amare, ac ſic ſecure de bonis mihi collatis exultare.

De beneficijs homini à Chriſto exhibitis.

Cap. VI.

ERgo homuncio: illorum crudelitatem dimitte Dei iudicio, & tracta de his, quę debes ſaluatori tuo. Conſidera quid tibi erat, & quid tibi factum ſit, & penſa, qui hoc tibi fecit, quo amore dignus ſit. Intuere neceſsitatem tuam & benignitatem eius, & vide quas gratias reddas, & quantum debeas amori eius. In tenebris: in lubrico, in deſcenſu ſubter irremeabile chaos inferni eras immerſus, & quaſi plumbeum pōdus pendens à collo tuo te deorſum trahebat. Onus importabile deſuper te premebat, hoſtes inuiſibiles te toto conatu impellebant: Sic eras ſine

C omni auxilio, & neſciebas, quia ſic conceptus & natus eras. O quid tibi tunc erat, & quo te iſta rapiebant: expaueſce memorando: cõtremiſce cogitando. O bone Domine Ieſu Chriſte ſic poſito nec petenti, nec opinanti vt ſol mihi illuxiſti, & quomodo eram oſtendiſti. Abieciſti plumbum quod deorſum me trahebat, & remouiſti onus quod deſuper me premebat, impellentes me repuliſti: ac illis te pro me oppoſuiſti. Vocaſti me nomine nouo, quod mihi de tuo nomine dediſti & incuruatũ ad aſpectum tuum erexiſti, dicens: Cõfide, ego te redemi: animã meam pro tẹ dedi. Si adhẹres mihi, & mala, in quibus eras, euades, & in profundum, quo properabas, non cades: ſed perducam te ad regnum meum, & faciam te hæredem Dei & cohẹredem meum. Exinde accepiſti me in tuitionem tuã: vt nihil noceret animæ meæ contra voluntatem ſuam: Et ecce licet adhuc non adhæſerim tibi ſicut conſuluiſti: nondum tamen in infernum me cadere permiſiſti, ſed adhuc expectas, vt adhæream, & facias quod promiſiſti. Certe Domine ſic eram, & hoc feciſti mihi. In tenebris eram, quia nihil, nec meipſum ſciebam: in lubrico, quia imbecillis & fragilis ad lapſum pẹccati: eram in deſcenſu ſuper chaos inferni, quia in primis parentibus deſcenderam de iuſtitia ad iniuſtitiam, per quam deſcenditur ad infernum; & de beatitudine ad tẽporalem miſeriã, de qua caditur ad ẹternam miſeriam. Pondus originalis peccati deorſum me trahebat: & onus importabile iudicij Dei me premebat, & inimici mei dæmones, vt me alijs peccatis damnabiliorẽ facerent quantũ in ipſis erat, vehementer inſiſtebant. Sic deſtituto omni auxilio, illuxiſti mihi,

D & quomodo eram oſtendiſti. Quia & cum ego nondum hoc noſcere poteram, alios, qui pro me eſſent, & poſtea meipſum, antequã poſtularem: hæc me omnia docuiſti, plumbum trahens, & onus grauans, & hoſtes impellentes reieciſti. Quia peccatum, in quo natus & conceptus eram, & dãnationem eius amnuiſti, & malignos ſpiritus ne vim animæ meæ facerent, prohibuiſti. Chriſtianum me feciſti vocari de nomine tuo, per quod & ego cõfiteor, & tu cognoſcis me inter redemptos tuos, & erexiſti & eleuaſti me ad notitiam & amorem tuum: feciſti me confidere de ſalute animæ meæ, pro qua dediſti animam tuam, & mihi ſi te ſequerer, promiſiſti gloriam tuam. Et ecce cùm nondũ ſequar te ſicut conſuluiſti, ſed inſuper multa peccata fecerim, quẹ tu prohibuiſti: adhuc expectas, vt te ſequar, & dones quod promiſiſti.

De gratijs agendis ſuper his.
Cap. VII.

CONſidera anima mea: intendite omnia intima mea quantum illi debebat ſubſtantia mea tota. Certe Domine, quia me feciſti, debeo amori tuo me ipſum totum: quia me redemiſti, debeo meipſum totum: quia tantum promittis, debeo meipſum totum: immò tantum debeo amori tuo plus quam meipſum, quantum tu es maior me, pro quo dediſti teipſum, & cui promittis teipſum. Fac precor Domine me guſtare per amorem, quod guſto per cognitionem. Sentiam per affectum, quod ſentio per intellectum: plus debeo quam meipſum totum, ſed nec plus habeo, nec hoc ipſum poſſum per me reddere totum. Trahe me Domine in amorem tuũ, & hoc ipſum totum. Totum quod ſum tuum eſt conditione: fac totum tuum dilectione. Ecce

A Domine coram te eſt cor meum: conatur, ſed per ſe non poteſt: fac tu quod ipſum non poteſt. Admitte me intra cubiculum amoris tui, peto, quẹro, pulſo. Qui me facis petere, fac & accipere. Das quærere: da inuenire. Doces pulſare: Aperi pulſanti. Cui das, ſi negas petenti? Quis inuenit, ſi quẹrens fruſtratur? Cui aperis, ſi pulſanti claudis? Quid das non oranti: ſi amorem tuum negas oranti? A te habeo deſiderare: à te habeam impetrare. Adhære illi, adhẹre importune anima mea. Bone Domine, pie Domine, ne reijcias eam, fame amoris tui languet, refocilla eam, ſatiet eam dilectio tua: impinguet eã affectus tuus, impleat eam amor tuus: occupet me totum & poſſideat me totum: quia tu es cum Patre & ſpiritu ſancto Deus ſolus benedictus in ſecula ſeculorum: Amen.

Beati Anſelmi Liber Meditatione Redemptionis generis humani explicit.

EIVSDEM BEATI ANSELMI DIALOGVS
de Paſſione Domini incipit.

BEatus Anſelmus Epiſcopus, longo tempore ieiunijs, lachrymis, & orationibus glorioſam Virginem exorabat, vt ei dilecti Filij ſui paſſionem dignaretur perfectius reuelare, cui tandem apparens beata Virgo dicebat: Tanta & talia paſſus eſt meus Filius prẹdilectus, quod nullus fidelis ſine lachrymarum effuſione poteſt exprimere. Tamen quia glorificata ſum, amplius flere non poſſum, & ad preces tuas & pro ſalute multorum tibi paſſionem mei Filij per ordinẽ

B explicabo. Beatus ergo Anſelmus quæſiuit per ſingula, & beata Virgo ad ſingula reſpondebat. *A.* Dic mihi chariſſima Domina, quale fuit initium paſſionis Filij tui? *Ma.* Quando Filius meus à cœna facta cum diſcipulis ſuis ſurrexit, Iudas Scarioth ſacerdotum principes adijt, & Filium meũ tradens, pro triginta argenteis vendidit. *A.* Quales fuerunt illi denarij? *M.* Iſmaelitici, quibus & Ioſeph venditus fuit ante multos annos, & hæreditaria ſucceſſione fuerant deuoluti ad illos Iudẹos, qui Filium meum emerunt, & vnuſquiſque denarius valebat triginta vſuales: Iudas vero tã auarus fuit, quod quando denarios vidit Chriſtum pro eis tradidit, & licet Chriſtus ei prẹdixiſſet ſæpius: tamen ille Iudas per hoc non fuerat emendatus. *A.* Fuiſti tunc cum Filio tuo, & diſcipulis eius? *M.* Nõ, ſed ſcias, quãdo Filius meus cœnauerat, & quando pedes diſcipulorum lauerat, & corpus ſuum & ſanguinem ſuum diſcipulis dederat, & dulciter prædicauerat, ac Iudas pontifices adierat, Filius meus de monte Sion cum diſcipulis ſuis per portam ad natatorium Siloe, vbi erat hortus, quẽ introiuit, & diſcipulis dormientibus aſcendit ad montis Oliueti pedem, quantum ad iactum lapidis à diſcipulis, & orauit ſic Patrem: *Exaudi me Domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua, ſecundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me. Ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Intende animæ meæ, & libera eam, propter inimicos meos eripe me. Anſelmus.* Quare orauit? *Maria.* Propter tres rationes. Prima, quia delicatè nutritus fuit vtpote filius virginis, & de ſtirpe regia natus: quia nobiles magis dolent, quam ignobiles. Secunda, quia tanta anguſtia eum inuaſit, quod guttas ſanguineas ſudauit: de toto corpore: quia Deus fuit, & ideo omnia, quæ *Pſalm. 68.*

A pati debuit, præſciuit: videlicet conſputionem, blaſphemias, flagellationem, crucifixionem, & huiuſmodi. Tertiò, quia præſciuit, quod Iudæi nõ
Matth. 26. deberent ei miſereri. Et quando ſic orauit: *Pater, ſi poßibile eſt, tranſeat à me calix iſte: verumtamen non mea voluntas, ſed tua fiat. Angelus Domini apparuit ei confortans eum, dicens*: Confortare eſto Domine: modo genus humanum debes redimere. Poſt hoc Filius meus ad diſcipulos rediit: eoſq; dormientes inuenit, quibus & dixit: *Non potuiſtis vna hora vigilare mecum?* Dicens etiam: *Ecce appropinquat, qui me tradet*: & ecce Iudas venit cum turba Iudæorum magna: dixitq; Iudæis. Duo itaque pares ſunt, ſcilicet Iacobus & Ieſus: vnde do vobis ſignũ: *Quemcunq; oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum*. Et cum Iudas accederet cum turba, proceſsit Ieſus ad eos, dicens: *Quem quæritis?* Qui reſponderunt: *Ieſum Nazarenum*. Quibus Ieſus: *ego ſum, & cùm dixiſſet, ego ſum, omnes ceciderunt retrorſum*. Iterum dixit
Ibidem. Ieſus: *Si me quæritis, ſinite hos abire, vt ſcriptura impleatur: Quia quos dediſti mihi: nõ perdidi ex eis quẽquã.*
Ioan. 18. Tunc Iudas oſculabatur eum. cui dixit Ieſus: *Iuda, oſculo tradis filium hominis? At illi iniecerũt manus in Ieſum, & tenuerũt eum*. Tunc Petrus eduxit gladium, & percuſsit ſeruum principis ſacerdotũ, qui vocabatur Malchus. *An.* Contigit ibi aliquod miraculum? *M.* Filius meus appliciuit ibi ſeruum & curauit auriculam eius, & dixit Petro: *Mitte gladium tuum in vaginam. Omnis enim qui acceperit gladium, gladio peribit: An putas, quia non poſſum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi pluſquam duodecim legiones Angelorum. Tunc omnes diſcipuli relicto*
Matth. 2. *eo, fugerunt*: *A.* Dic piiſsima Domina, fuiſti tunc cũ illo? *M.* Non. *A.* Quare, cùm eum tantum diligeres? *M.* Nox inſtabat, & non expediebat vt mulieres tunc foris inuenirentur. *An.* Vbi ergo dulciſsima fuiſti tunc? *Ma.* Fui in domo ſororis meæ, matris Ioannis Euangeliſtæ. *Anſ.* Quomodo ergo; vel à quo nuntiatũ tibi fuit factũ huiuſmodi? *Ma.* Audi
B nunc; quod multum eſt lamentabile. Venerunt diſcipuli currentes, & lachrymabiliter clamantes: O chariſsima Domina, dilectus Filius tuus magiſter noſter captus eſt: & neſcimus quò ducatur, vel quid fiat ei. *Anſ.* Fleuiſti tunc Domina? *Mar.* Licet ſcirem, quod genus humanũ redimere deberet, tamen propter maternum affectum; doloris gladius animam meam pertranſiuit. *Anſ.* Quo tunc fuit ductus Filius tuus dilectus? *Ma.* De horto prædicto per vallem Ioſaphat in ciuitatem; & ducebatur in palatium ſcribarum, & Pontificum, & Phariſæorum iuxta templum in domum Annæ: & quæſiuit Annas de doctrina eius, & diſcipulis. At ille reſpondit: *Ego palam locutus ſum mundo: ego ſemper docui in ſynagoga, in templo, vbi omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil; quid me interrogas?* Tunc aßiſtens vnus miniſtrorum dabat ei alapam inexpertæ crudelitatis, dicens: *Sic reſpondes pontifici?* Filius autem meus vt agnus manſuetus reſpondit ei: *Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: ſi autem bene, quid me cædis?* Tunc ligauerunt oculos ei, tanquam furi: Quod tamẽ nulli fit, niſi prius condemnetur. Et illuſerunt ei tota nocte, ſpuentes in faciẽ eius; & percutientes eum, dixerunt: *Propheti za nobis, quis eſt qui te percuſsit?* Ioannes verò exiſtens intus, qui notus erat pontifici, introduxit Petrum. Quem videns oſtiaria dixit: *Tu es ex diſcipulis hominis iſtius?* Petrus verò ter negauit cum iuramento, quod nunquam eum vidiſſet, neque nouiſſet. Et ſtatim gallus cantauit. *Et conuerſus Ieſus reſpexit Petrum, & recordatus eſt Petrus verbi Domini quid dixerat ei: Quia prius quàm gallus cantet, ter me negabis. Et egreſſus Petrus fleuit amare.* C
Anſ. Vbi fuiſti chariſsima Domina, cùm hæc fierent. *Mar.* Statim cum diſcipuli mihi dixiſſent, quæ facta fuerant omnia oſſa mea contremuerũt ſurgenſque cucurri cum Maria Magdalena iuxta templum, audienſque tumultum, volui intrare, ſed non fui permiſſa: vnde ſtabam foris plorans, & clamans: Heu dilecte Fili mi, lumen oculorum meorum, *quis dabit capiti meo aquam: & oculis meis fontem lachrymarum* vt plangam interfectum Filij mei. *Maria* vero Magdalena circuibat vndique & introſpiciens per feneſtras, & audiens negationem Petri, commota eſt totis viſceribus pro deſolatione vnici Filij mei, eo quod princeps diſcipulorum eum negaſſet, & dixit: O Ieſu bone, qualem finem ſortitus es: vel quid fiet de te, cùm iſte princeps diſcipulorum te negauerit. O Ieſu non te negabo in æternum. Ego autem ſtabam plena dolore, audiens omnes illuſiones & contumelias, quas Filio meo dilecto inferebant, & Petrum negantem, & omnia quæ tota nocte ibi fiebant. Cùm ergo Petrus eũ tertio negaſſet, Filiuſque meus eum reſpexiſſet, & propter quod eum negauerat, fleuiſſet amare: egreſſus foras inuenit nos foris ſtantes, cui cum dolore dixi Petre Petre, quid agitur cum Ieſu? Qui clamans & eiulans lachrymoſa voce reſpondit: Heu chariſsima Domina, abſque miſericordia tractatur, & cruciatur vſque ad mortem. Et currens abſcõdit ſe præ timore in lapide, qui vocatur gallicantus, & non comparuit donec Ieſus mortuus
D fuit in cruce. *An.* Dic Domina chariſsima quid feciſti cum hoc audires. *Ma.* Gladius Simeonis pertranſiuit animam meam. *Anſ.* Quid factum fuit poſt hæc? *Mar.* Mane facto eduxerunt eum de domo Annæ: & duxerunt eum ad Caipham principem ſacerdotum. Tunc primo, poſtquam captus fuerat; vidi eum, & accurrens quaſi leæna raptis fœtibus videbam illam deſiderabilem faciem ſputis Iudæorum maculatam; dicens lachrymando, Heu dilectiſsime Fili, quam miſerabiliter te modo video; quæ toties tuo dulciſsimo aſpectu gaudebam. Et volens illum amplecti, non fui permiſſa accedere, ſed truſa à Iudæis huc & illuc, contumelioſè ſum amota, & populus vndique concurrebat; ſicut quando fures & latrones condemnantur. *Anſ.* Habuiſti tunc aliquam ſpem, quod liberari poſſet? *Mar.* Etiam: ſciebam enim, quod ita ingenioſus fuit & facundus; & ſperabam quod ſe excuſaturus eſſet, ſi ad iudicium veniret; tunc ſtetit quaſi agnus manſuetiſsimus, *& non aperuit os ſuum.* Item, fuit etiam ita amicabilis, quod ſperabam quod deberent eius miſereri. Et modico tempore deſpecto, adeo conſputus fuit, quod quaſi leproſus apparebat: Inuenerunt enim multa falſa teſtimonia: dicentes eum eſſe legis deſtructorem, & populi peruerſorem. Tandem *duo falſi teſtes acceſſerunt dicentes: Hic dixit: Poſſum deſtruere templum Dei, & poſt triduũ reædificare illud.* Et Caiphas dixit: *Dic nobis ſi tu es Chriſtus.* Ieſus reſpondit: *Si dixero vobis? non creditis mihi. Si autem interrogauero vos: non reſpondebitis, neque dimittetis: Amen, dico vobis: amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli. Tunc princeps ſacerdotum ſcidit veſtimenta ſua, & ait: Quid adhuc deſideramus teſtes? Audiſtis blaſphemiã Quid vobis videtur? Tũc omnes clamabãt: Reus eſt mortis.* Hac prolata ſcictia, gladius Simeonis pertrãſiuit animã meam

A meam. *An.* Quo tunc ductus fuit? *Ma.* Ad iudicem Pilatum. *An.* Speraſti ibi aliquid Domina chariſsima? *Ma.* Multum ſperaueram, cùm turba conueniſſet, cui ſæpe dulciter prædicauerat, & quorum infirmos ſanauerat, & eos in deſerto pauerat, quod eum de manibus Iudæorum liberare deberent, Tunc vnanimiter clamabant coram Pilato: *Crucifige, crucifige eum.* Et impoſuit ei turba, quod dixerat ſe Filium Dei eſſe, & quod prohibuiſſet tributa dari Cæſari. Tunc Pilatus quæſiuit eum de regno ſuo, dicens: *Tu es rex Iudæorum* Et reſpondit Ieſus: *A temetipſo hoc dicis: an alij tibi dixerunt de me. Reſpondit Pilatus, Nunquid ego Iudæus ſum? Gens tua, & pontifices tradiderunt tè mihi quid feciſti? Reſpondit Ieſus: Regnum meum non eſt de hoc mundo: ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem regnum meum nō eſt de hoc mundo. Dixit, itaque Pilatus, Ergo rex es tu? Reſpondit Ieſus Tu dicis quia rex ſum ego. ego ad hoc natus ſum, & ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati: omnis qui ex veritate eſt, audit vocem meam. Dixit ei Pilatus. Quid eſt veritas?* Hanc quęſtionem non ſoluit ei Chriſtus: quia ſi ſoluiſſet, eum vtique liberaſſet, & ideo genus humanum redemptum non fuiſſet. *Tunc Iudas videns, quod damnatus eſſet, pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum, & ſenioribus populi, dicens: Peccaui tradēs ſanguinem iuſtum At illi dixerunt, quid ad nos, tu videris. Et proiectis argenteis in templum, receſsit abiens, & abiens laqueo ſe ſuſpendit,* Pilatus autem conuocatis principibus ſacerdotum & magiſtratibus & plebe dixit ad eos: *Nullam cauſam inuenio mortis in homine iſto, ex his, in quibus eum accuſatis. At illi in-*

B *ualeſcebant, dicentes: Commouet populum docens per vniuerſam Iudæam, incipiens à Galilæa vſque huc.* Tunc Pilatus audiens Galilæam, & quod Galilęus eſſet, miſit Ieſum ad Herodem, qui & tunc erat Hieroſolymis. Hærodes autem viſo Ieſu gauiſus eſt valde: Erat enim ex multo tempore cupiens videre eum, eo quod audierat multa de eo, & quia ſperabat aliquod ſignum ab eo fieri. Interrogabat ergo Ieſum multis ſermonibus: videlicet ſi eſſet ille puer, quem pater ſuus volebat interficere, & propter eum multos pueros interfecerat. Item ſi eſſet ille, qui cæcos illuminauerat, & qui Lazarum ſuſcitauerat, & adoleſcentem filium viduę in porta ciuitatis Naym, & multa alia miracula feciſſet, & rogauit eum, vt aliquod ſignum faceret, promittens vt eum de manu Iudęorum eriperet: Ieſus autem nihil ei reſpondit. Et poſuit Herodes coronam ſuper caput eius, promittens quod ſi faceret ei ſignum, quod ipſum regni ſui participē faceret, & pariter cohęredem. Iſta corona Romani coronātur Imperatores. Ieſus autem non reſpondit ei. Stabant autem principes ſacerdotum & ſcribę conſtanter accuſantes eum. *Anſelmus:* O dulciſsima, quid tunc ſperabas? *Maria:* Sciebam Herodem eſſe regem naturalis elegantiæ: & ideo ſperabam, quod regi excellentiſsimo Filiō meo parcere debuiſſet. Spreuit autem Filium meum, & indutum veſte alba remiſit eum Pilato *Et facti ſunt amici Herodes & Pilatus:* nā antea amici non erant ad inuicem. Sciens autem Pilatus quāta immanitate & crudelitate in mortem Filij mei conſpirauerint Iudæi, præmiſit

Luce 23. quoſdam, qui Ieſum ab Herode conducerent, ne ipſum in via interficerent: Remiſſo ergo Filio meo, conuocatis Pilatus omnibus Iudęis dixit ad eos: *Obtuliſtis mihi hunc hominē quaſi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam cau-*

C *ſam mortis in eo inuenio, ex his, in quibus eum accuſatis. Sed neque Herodes, nam remiſi vos ad illum. Ecce nihil dignū morte actum eſt ei. Emendatum ergo illum dimittam. At illi petebant Barrabam, qui propter homicidium miſſus erat in carcerem. Pilatus dixit: Quid enim mali fecit: Nullam cauſam mortis inuenio in illo: corripiam ergo eum, & dimittam?* At illi inſtabant vocibus magnis, vt crucifigeretur, clamantes: *Crucifige, crucifige eum.* Sedentē ergo Pilato pro tribunali, miſit ad eum vxor ſua: *Nihil tibi & iuſto illi. Multa enim in hac nocte paſſa ſum per viſum propter illum.* Pilatus autem ſperans quod crudelitati Iudæorum ſatisfacere deberet: apprehenſum Ieſum flagellari fecit in ſtatua ligatum ita, quod à *planta pedis vſque ad verticem* non eſſet *in eo ſanitas.* Hæc ſtatua ita ſpiſſa fuit, quod circa duas ſpannas

Matth. 27. manus manum tangere non potuit, Vnde accipiebant corrigias, & manus eius ligabant. *A.* Speraſti ibi aliquid, Domina chariſsima? *M.* Multum

Ioan. 18. ſperaueram propter hanc cauſam, quā tibi manifeſtabo, Delicata enim & naturalis ingenuitas & membrorum principalium compages mihi matri eius ſolūmodo nota ſpem præſtitit. Aeſtimabam ſiquidem nudato corpore formoſis mēbrorum lineamentis victi parcerent; ſed heu in momento temporis, totalis corporis eius ſuperficies ita ſanguine ſuperfundebatur, ac ſi purpura circundatus, & in ſtuporem & deformitatem transformatus: omnibus apparuit quaſi lepra percuſſus. *Milites verò plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti eius, & veſte purpurea circundederunt eum, ac veniebant ad eum, & dicebant: Aue rex Iudæorum, & dabant ei alapas.* Hanc coronam habet rex Franciæ. Hæc corona non fuit de ſpinis, ſed de

D iuncis marinis, qui habent acutiores aculeos, quam veræ ſpinę. Hanc coronam cum lancea percutientes capiti eius imprimere conabantur, ita quod ſanguis per eius faciem defluebat: & ſic cruentatum eduxit eum Pilatus foras, & dixit: *Ecce*

Ibidem. *rex veſter. Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum. reſpondit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite. Reſponderunt. Nos legem habemus, & ſecundum hanc legem debet mori: quia filium Dei ſe fecit. Cum ergo audiſſet Pilatus hos ſermones magis timuit. Et ingreſſus prætorium dixit ad Ieſum; Vnde es tu? Ieſus autem reſponſum non dedit ei. Dicit ei Pilatus: Mihi non*

Ioan. 19. *loqueris: Neſcis, quia poteſtatē habeo crucifigere te, & poteſtatem habeo dimittere te? Reſpondit Ieſus: Non haberes poteſtatem aduerſum me vllam: niſi tibi datum eſſet deſuper. Propterea qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum: Iudæi autem clamabant, dicentes. Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris. Videns autem Pilatus quod nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, accepta aqua*

Matth. 27. *lauit manus coram omni populo, & dixit. Innocens ego ſum à ſanguine iuſti huius, vos videritis. Et reſpondens vniuerſus populus dixit: Sanguis eius ſuper nos & ſuper filios noſtros.* Inſtabant ergo magnis vocibus vt crucifigeretur, & inualeſcebant voces eorum. *Et Pilatus adiudicauit fieri petitiones eorum. Dimiſit autem illis eum, qui propter homicidium miſſus fuit in carcerem,* quem petebant. Ad nimiam autem plebis inſtātiam Pilatus huius mortis ſententiam protulit ad Filium meum dicens: Ieſum Nazarenum abiudico vitę, & adiudico morti ignominioſæ crucis. *An.* Quid feciſti dulciſsima cū hæc audires? *Ma.* Hac prolata ſententia gladius Simeonis pertranſiuit cor meum & animam meam. *Anſ.* Quid factum fuit poſt hæc? *Ma.* Suſceperunt Ieſum dilectum Filium meum, & eduxerūt eum vt ſcribit Ioannes, *& baiulans ſibi crucem*

A *eximit in eum locum, qui dicitur Caluariæ locus: vbi eum crucifixerunt.* Cruxque adeo magna erat, quòd habuerat quindecim pedes in longitudine. Et *Ioan. 19.* adeo debilitatus erat Filius meus præterita nocte & illa die, quòd eam portare non poterat. Vnde *Lucæ 23.* & Lucas ſcribit: *Apprehenderunt Simonem quendam Cyrenenſem: & impoſuerunt illi crucem portare poſt* vnicum Filium meum. Quod fecerunt non cauſa miſerationis, quod compaterentur ei, ſed quia præ debilitate id facere non poterat. *An.* Sequebantur autem aliquæ mulieres cùm educeretur? *Ibidem.* *Ma.* Tota turba conueniebat. Vnde Lucas ſcribit. *Sequebatur autem illum turba multa populi & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum.* Sequebantur etiam pueri proijcientes lutum & lapides in eum. *Conuerſus autem* Filius meus *Ieſus ad* mulieres *dixit: Filiæ Ieruſalem, nolite flere ſuper me, ſed ſuper voſipſos flete, & ſuper filias veſtros,* qui lutum & lapides mittunt in me: neſcientes quid faciunt: *quoniam ecce, dies venient, in quibus dicent: Beatæ ſteriles & ventres qui non genuerunt, & vbera quæ non lactauerunt. Tunc incipient dicere montibus, cadite ſuper nos, & collibus, operite nos. Quia ſi in viridi ligno,* hoc eſt, in pueritia hoc *faciunt: in arido,* hoc eſt, in ſenectute *quid fiet?* Vel *in viridi ligno,* hoc eſt in me: *in arido,* hoc eſt in alijs ſanctis meis quid fiet? *Ducebantur & alij duo nequam cum eo,* vt crucifigerentur. Hoc fecerunt ad ſui maiorem confuſionem. Cùm autem educaretur Filius meus principalis cum duobus ſceleratis extra portam ciuitatis cum ingenti preſſura irruentis populi & inſultantis: volui eum ſequi & videre, ſed non potui præ maxima multitudine populi, quæ ad opprobrium Filij mei conuenerat. Sed tandẽ vna cum Maria Magdalena deliberabam: quod per viã obiacentis plateæ circa quendam fontem cucurrimus: quatenus illi obuiam veniremus: Et cũ veniremus iuxta fontem,
B obuium habuimus meum Filium deformatum, preſſum omni dolore. Qui benignè inclinãs ſe ad me, dicebat: Aue mater, ac ſi diceret, gratias tibi refero electa mater mea pro multimodis beneficijs mihi impenſis, & pro multo labore, quo in ſumma paupertatis abiectione enutriuiſti templũ corporis mei, & nunc in deſtructione conſtitutum inter contumelias & opprobria ſequi nõ dedignaris nec vereris: quamuis omnibus contemptui habeamur. *Et poſtquam venerunt in locum Caluariæ, ibi eum crucifixerunt, & latrones cum eo vnum à dextris: & alium à ſiniſtris.* *An.* Quomodo fecerunt ei? *Ma.* Audi Anſelme: quod modo referam nimis eſt lamentabile, & nullus Euangeliſtarum ſcribit. Cùm veniſſent ad *locum Caluariæ* ignominioſiſsimum, vbi canes & alia morticina proijciebantur, nudauerunt Ieſum vnicum Filium meum totaliter veſtibus ſuis, & ego exanimis facta fui: tamen velamen capitis mei accipiens circumligaui lumbis ſuis. Poſt hoc depoſuerunt crucem ſuper terram, & eum deſuper extenderunt, & incutiebant primò vnum clauum adeo ſpiſſum, quod tunc plenè ſanguis non potuit emanare: ita vulnus clauo replebatur. Acceperunt poſtea funes & traxerunt aliud brachium Filij mei Ieſu: & clauum ſecundum ei incuſſerunt. Poſtea pedes funibus traxerunt, & clauum acutiſsimũ incutiebant, & adeo tenſus fuit, quòd omnia oſſa ſua & membra apparebant, ita vt impleretur illud Pſal. *Dinumerauerunt omnia oſſa mea.* Et tunc impleta fuit prophetia ipſius Dauid, id eſt, ipſius *Pſalm. 21.* Chriſti, dicentis in Pſal. *Audi filia & vide:* Quaſi diceret Filius meus: *Audi chariſsima mater mea ſonum malleorum, & vide* qualiter manus meas & pedes meos confixerunt, quia nemo mihi cõpatitur niſi tu ſola mater mea electa, *audi & vide,* & cõpatere mihi. Hęc audiens & videns, gladius Simeonis cor meum & animam meam transfixit. *Pſalm. 44.* C Poſt hæc erexerunt crucẽ cum magno labore, & fuit adeo altè ſuſpenſus, quòd eius pedes nunquã attingere poterant. Et cùm erectus fuiſſet, tunc propter ponderoſitatem corporis vulnera lacerata ſunt & aperta, & tũc primo ſanguis de manibus & pedibus copioſius emanauit. Ego autem induta fui quadam veſte, qua mulieres regionis illius vti ſolent, qua tegitur caput & totum corpus, & eſt quaſi lintheũ: & fuit iſta veſtis tota reſperſa ſanguine. *An.* Quid factum eſt poſt hæc? *Ma. Poſtquam crucifixerunt* Filium meum: *diuiſerunt ſibi veſtimenta* ſua, & mittebant *ſortem* ſuper veſtem inconſutilem, *vt impleretur quod dictum eſt per Prophetam: Diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Et ſedentes* obſeruabant *Matth. 27.* eum. Et ſcripſit Pilatus *ſuper caput eius literis Hebraicis, Græcis & Latinis: Ieſus Nazarenus rex Iudæorum.* *Pſalm. 21.* Tunc Iudæi rogabant Pilatum, vt non ſcriberet *Rex Iudæorum,* Sed *quia dixit rex ſum Iudæorum.* *Ioan. 19.* *Pilatus reſpondit: Quod ſcripſi, ſcripſi. Prætereuntes autem blaſphemabant eum, mouentes capita ſua, & dicentes: Vah qui deſtruis templum Dei, & poſt triduum reædificas illud. Salua temetipſum: ſi filius Dei es* *Matth. 27.* *deſcende nunc de cruce. Similiter & principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis & ſenioribus dicebant: Alios ſaluos fecit: ſeipſum non poteſt ſaluum facere. Si rex Iſrael eſt deſcendat nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo* *Ibidem.* *liberet eum nunc ſi vult. dixit enim, Quia Filius Dei ſum.* *An.* Quid ad huiuſmodi inſultus reſpondit Filius tuus? *Ma.* Dilectus meus orabat pro *Lucæ 23.* eis, dicens. *Pater dimitte illis, quia neſciunt quid faciunt.* Et ſtabat populus expectans, & deridebat eum. D Tunc matri potuit dicere illud Pſalmi: *Audi filia & vide, audi* voces blaſphemantium Filium tuum, *& vide* dolorem meum. *Pſal. 44.* Scis enim quod de Spiritu ſancto concepiſti me, & quod virgo genuiſti me, & qualiter aluiſti me. Vnde ex quo iſti non credunt in me: tu tamen crede in me, & *Lucæ 23.* compatere. Tunc iterum gladius Simeonis animam pertranſiuit. Audiens hoc latro, qui à ſiniſtris pendebat, inſultabat ei, dicens: *Si tu es Chriſtus, ſalua temetipſum & nos. Reſpondens autem alter,* qui à dextris pendebat, increpans eum, dixit *Neque tu times Deum, qui in eadem damnatione es, & quidem nos iuſte, quia digna factis recipimus: hic verò nihil mali geſsit. Et dicebat ad Ieſum, Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum. Et dixit illi Ieſus: Amen amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.* *An.* Quid feciſti tunc Domina chariſsima? *Ma.* Stabam *iuxta crucem* tam plena mœrore, quod conſolationem ferre non poteram, & mecum ſtabãt ſorores meæ, *& Maria Magdalena.* Et cùm Filius *Ioan. 19.* meus *vidiſſet* me & Ioannem *diſcipulum* ſuum, quẽ diligebat, dixit: *Mulier ecce filius tuus.* O quam mi- *Matth. 27.* ſerabilis licentia. *Deinde dixit diſcipulo. Ecce mater tua. Erat autem quaſi hora ſexta: & facta ſunt tenebræ ſuper vniuerſam terram vſque ad horam nonam.* Et clamauit Ieſus voce magna, dicens: *Eli eli lamma ſabacthani. Hoc eſt, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? Quidam autem dicebant: Heliam vocat* *Ioan. 19.* *iſte. Sine videamus, ſi veniat Helias liberans eum. Poſtea ſciens Ieſus quia omnia conſummata eſſent, dixit: Sitio.* Quid Domine ſitis? Salutem peccatorum. *Lucæ 23.* *Erat autem vas poſitum aceto plenum,* & currens vnus, implens *ſpongiam aceto,* & circumponens haſtæ, dabat ei bibere, vt citius moreretur.

Et tam

A *Et cùm guſtaſſet, dixit: Conſummatum eſt.* Et poſt
hoc dixit: *Pater in manus tuas commendo ſpiritum*
meum. In hac commendatione cum hoſtia ſan-
guinis commendabat Chriſtus Deo Patri ma-
trem dulciſsimam, quæ ſcrinium eſt, & puriſsi-
mum habitaculum ſancti ſpiritus vna cum om-
nibus, qui de ſpiritu ſancto victuri ſunt vſque in
Ioan. 19. finem ſeculi. *Et poſt inclinato capite tradidit ſpiritũ.*
Matth. 27. *Tunc velum templi ſciſſum eſt in duas partes à ſummo*
vſque deorſum, & terra mota eſt. & petræ ſciſſæ ſunt: &
maxime illa petra, in qua ſtetit crux, ſciſſa fuit, i-
ta vt manus imponi potuiſſent, *& monumenta a-*
perta ſunt, & multa corpora ſanctorum, qui dormie-
runt, ſurrexerunt, & exeuntes de monumentis poſt re-
ſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem, &
apparuerunt multis. Centurio autem, & qui cum eo e-
Luca 23. *rant, cuſtodientes Ieſum viſo terræmotu & his, quæ fi-*
ebant, timuerunt valde, & ipſe centurio *glorificauit*
Deum, dicens: Vere hic homo iuſtus erat. Ecce quo-
modo omnia elementa Chriſto compatieban-
tur, ſoli autem Iudęi indurati fuerunt. Et omnes,
qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud ex eis: *viden-*
tes quæ fiebant, pectora ſua percutientes reuertebantur.
Stabant autem omnes noti eius de longè, & mulieres
quæ ſecutæ erant eum à Galilea hæc videntes. An. Cha-
riſsima Domina habuit adhuc finem dolor tuus.
Luca 23. *M.* Non Anſelme: qui nondum plene prophetia
Simeonis impleta fuit, ſcilicet, *& tuam ipſius ani-*
mam pertranſibit gladius. Audi ergo quod ſuper
omnia eſt lamentabile. *Iudæi ergo (quoniam Paraſ-*
ceue erat) rogabant, *vt non remanerent in cruce cor-*
pora ſabbatho. Erat enim magnus dies ille ſabbati, ro-
gabant *Pilatum vt frangerentur eorum crura, & tolle-*
Ioan. 19. *rentur. Venerunt au.ꝫn milites & primi fregerunt*
crura, & alterius qui crucifixus erat cum eo. Ad Ieſum
B *autem cùm veniſſent, & viderent eum iam mortuum,*
non fregerunt eius crura, ſed vnus militum lancea latus
eius aperuit, & continuo exiuit ſanguis & aqua. Cùm-
que hoc viderem, quod talem crudelitatem in
iam mortuum exercerent: quaſi exanimis iam
facta fui, & tunc verè impleta eſt prophetia. Si-
meonis, quæ dicit: *Et tuam ipſius,* &c. Et tunc cœpi
clamare & eiulare: ſed iam omnino lachrymę in
me defecerunt, tantum fleueram nocte præterita
& die illa, & dicebam: Eia dulciſsime Fili mi, vbi
eſt nunc conſolatio, quem ſemper in te habui?
Quis mihi det, vt ego moriar pro te Fili mi Ieſu?
His & alijs ſimilibus dulciſsimi vnici Filij mei
mortem deplanxi. Tunc magnum gaudium fuit
factum in limbo, quando anima Chriſti in ipſum
deſcendit, & patres inde liberauit, & limbum de-
ſtruxit, & infernum obſtruxit, ita quod nullus
Chriſtianus illuc venire poterit niſi proprio ſuo
arbitrio, nec aliquis eorum, qui intus ſunt, ante
diem iudicij exire poterit. Tribus autẽ vectibus
infernum obſtruxit. Et hæc eſt ratio, quia ante
mortem ſuam nullam habuerunt contritionem,
confeſsionem, vel ſatisfactionem: quæ nullus an-
te paſsionem Chriſti habere potuit, ſcilicet con-
tritionem, confeſsionem, ſatisfactionem. *An.*
Quid factum fuit poſt hæc? *M. Poſt hæc rogauit Pi-*
latum Ioſeph ab Arimathia, vt tolleret corpus Ieſu, di-
cens inter alia: Domine, niſi corpus cito tradide-
ris, honeſta mulier mater ipſius iuuenis moritur
præ dolore. Pilatus quęſiuit ſi iam mortuus eſſet.
Et expertus à centurione de omnibus, quæ ibi
acciderant: iuſsit dari corpus Chriſti. Et *venit Io-*
ſeph, & tulit corpus Ieſu. Nota hoc Anſelme, quod
multum eſt lamemtabile. Dum Ioſeph corpus
deponeret, ſtabam ſurſum reſpiciens quando
brachium diſſolueretur, vt tangerem & deoſ-
cularer, ſicut & feci, & cùm depoſitus eſſet de C
cruce, poſuerunt eum ſuper terram bene ad tres
paſſus de loco crucis. Et ego caput eius in ſinum
meum recipiens, amariſſimè flere cœpi, dicens:
Heu dulciſsime Fili, qualem conſolationem de
te habeo, quem nunc mortuum coram me video
Tunc accurrens Ioannes Euangeliſta, cecidit ſu-
per pectus Ieſu, plorans & dicẽs. Heu heu de iſto
pectore heri portabam dulcia, hodie triſtia & la-
mentabilia. Tunc Petrus aduenit, & quòd ipſum
negauerat, amariſsimè flere cœpit, tunc Maria
Magdalena plus omnibus flere cœpit ſuper Do-
minum ſuum, dicens: Quis mihi modò peccata
dimittet? Q is me modo excuſabit apud Simo-
nem, & apud ſororem meam? Venit etiam Iaco-
bus, qui frater Filij mei appellabatur, qui ſimili-
mus ſibi erat, & cum multis lachrymis hoc dice-
bat. Heu Domine talẽ gratiam mihi indigno præ
cæteris contuliſti, qui dulciſsima facies tua erat
mihi ſimillima. Heu modo apparet vultus tuus
mihi diſsimilis. Tuæ manus & pedes clauis ſunt
confixi, corpus vero vndique vulneratum: me-
um autem corpus vero vndique apparet ex toto
illæſum. Iurauitque quod nunquam cibum, nec
potum ſumpturus eſſet, quouſque ad ſimilitudi-
nem ſui conformaretur. Tunc cæteri omnes diſ-
cipuli accurrebant lamentantes ſuper eum, tunc
Filius meus ad conſolationem meam & diſcipu-
lorum glorificatus fuit ibi coram nobis: ita quod
nulla plaga aut liuor in corpore ſuo apparuit prę-
ter quinque vulnerum cicatrices: quas reſeruatu-
rus eſt vſque in diem iudicij, & adeo ſanus appa-
ruit in corpore, ac ſi nunquam paſſus fuiſſet. De
quo ego & diſcipuli immenſam conſolationem
recepimus. Et cum eũ ſepelire vellem, cũ magno
mœrore corpus fortiſsime tenui, & ſepeltri vix D
permiſi, di é:: Chariſsime Ioannes relinque mihi
mortuum filium meum, quem non potui habere
viuum. Sed ſi neceſſe eſt vt hoc facias rogo te vt
me cum ipſo ſepelias. Ioannes reſpondit. Scis Do-
mina chariſsima, quod aliter eſſe non potuit, &
genus humanum ſic redimi debuit. Tandem in-
uita permiſi vt ſepeliretur, & cùm in ſepulchrũ
poſitus fuiſſet, ad eum intrare volui, & ſuper ſe-
pulchrum me proieci, & adeo miſerabiliter egi,
quod omnes fleuerunt. Et cum me Ioannes ad ci-
uitatem ducere vellet, & à ſepulchro amouere la-
chrymans, rogaui: Chare Ioannes nõ facias mihi
iniuriam: vt me ſepararẽ à dulciſsimo filio meo
Ieſu, quoniam hic expectare vellem donec mori-
ar, & iterum omnes fleuerunt. Ioannes vero me
tandem in ciuitatem introduxit. Populus autem
me videns indutam veſtem aſperſam ſanguine
ſicut ante Ieſum ſteterã, & ſanguis eius ſuper me
ſtillauerat, vnanimiter clamabant gementes; O
quanta iniuria facta eſt hodie in Hieruſalem in
iſta domina & filio ſuo, & compatiebantur nobis.
Iudæi autem propter inuidiam recluſerunt Io-
ſeph viuum in muro, quia Chriſtum ſepeliuit.
Vxor autem eius locum filio eius Ioſepho poſt
oſtendit. Tandem poſt annos quadraginta vene-
runt Titus & Veſpaſianus, Hieruſalem deſtruen-
tes, & Ioſeph viuũ de muro excluſerunt. Et ſicut
Iudæi Chriſtum pro triginta denarijs emerunt,
ita triginta Iudæos pro vno denario vendide-
runt.

Beati Anſelmi Dialogus de Paſsione
Domini explicit.

A mundi humiliter ſubditus extitiſti. At verò vbi robuſtioris ętatis plenitudo aduenit, miſſus manus ad fortia, egreſſus es in ſalutem populi tui, vt gigas fortis ad currendum viam totius noſtræ miſeriæ. Et primum quidem vt per omnia te fratribus aſſimilares, ſeruum tuum baptizantem peccatores in pœnitētiam, tanquam peccator adiiſti, baptizare quoq; te poſtulaſti innocens agne Dei: quem nulla peccati ſtilla vel contagio vnquam maculauit. Baptizatus es, non te in aquis, ſed aquas inte ſanctificans, vt per eas ſanctificares nos. De baptiſmo in deſertum in ſpiritu fortitudinis egreſſus es, vt & vitæ ſolitariæ in te nō deeſſet exemplum. Solitudinem ac ieiunium quadraginta dierum, famis acerbitatem, tentamenta illuſoris ſpiritus æquanimiter tolerasti, vt omnia hæc nobis tolerabilia efficeres. Demum veniſti ad oues quæ perierant domus Iſrael, diuini verbi lampadem palam extollens, ad illuminationem orbis terræ & regnum Dei annuncians cunctis obtemperantibus verbo tuo, ſermonem ſequentibus ſignis confirmaſti: virtutem diuinitatis tuæ oſtendiſti in cunctis malè habentibus: omnia omnibus gratis exhibens, quæ ſaluti eorum congruerent, vt omnes lucrificares. Sed obſcuratum eſt inſipiens cor eorum Domine, & proiecerunt ſermones tuos retrorſum, neque attenderunt ad omnia mirabilia, quę operatus es in eis: exceptis perpaucis nobilibus athletis, quos inter infima & abiecta mundi elegeſti, vt per ipſos alta & fortia magnificè expugnares. Nec ſolùm ingrati gratuitis tuis beneficiis extiterunt, ſed & contumeliis affecerunt te Dominum dominantium, & fecerunt in te quæcunque voluerunt. Te enim faciente in eis opera Dei, quæ nemo alius fecit, qui dixerunt:
B *Non eſt hic homo à Deo: in principe Dæmoniorum eiicit dæmonia: Dæmonium habet: ſeducit turbas: vorax eſt & potator vini, amicus publicanorum & peccatorum.*

De cœna cum diſcipulis, & Iuda traditore.
Cap. VI.

QVid fles? quid ſuſpiras ô homo Dei, durā ſuſtines verborum iniurias? Non audis quāta propter te in Dominum Ieſum ceciderunt opprobria? *Si patremfamiliàs Beelzebub vocauerunt, quantò magis domeſticos eius?* Et hæc quidem & ſimilia blaſphemantes, & aliquotiens lapidibus teimpetentes, Ieſu bone patienter ſuſtinuiſti, & factus es corā eis quaſi homo non audiens, & non habens in ore ſuo redargutiones. Pſalm. 31. Nouiſſimè autem & iuſtum ſanguinem tuum bone Ieſu in diſcipulo tuo, filio perditionis triginta argenteis appretiati ſunt, vt præcipitarent animam tuam in mortem ſine cauſa. Et te quidem perditiſſimi traditoris tui perfidia non latebat, quando in cœna ablutionis etiam coram ipſo genu flexo procumbens, maledictos pedes eius veloces ad effundendum ſanguinem tuum, ſanctiſſimis manibus tuis attrectare, lauare & extergere dignatus es. Et intento collo adhuc ambulas ô terra & cinis: adhuc ſuperbia te ſupra te eleuat, adhuc impatientia te exagitat. Intuere humilitatis & māſuetudinis ſpeculum Dominum Ieſum Chriſtum, vniuerſę creaturæ factorem, tremēdum iudicem viuorū atq; mortuorū ante pedes hominis traditoris ſui gehua incuruantem. Diſce *quia mitis eſt & humilis corde*, & confundere in ſuperbia tua, erubeſce in impatientia tua. Hoc quoq; erat manſuetudinis tuę Matth. 11.

Domine Ieſu, quòd perfidum illum in cœtu fratrum palam detegere & confundere noluiſti, ſed leniter admonitum accelerare iuſſiſti q; parabat. C In omnibus his non eſt auerſus furor eius à te, ſed egreſſus foras ſatagebat circa frequēs maleficium. *Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris in deliciis paradiſi.* Eſaia 14. Glorioſus apparuiſti: ciuium cœli ſocius, & verbi diuini conuiua. Quomodo ergo reputatus es inter filios tenebrarum, qui nutriebaris in croceis, quomodo amplexatus es ſtercora? Tunc clarificata eſt familia tua Chriſte in modum ſocietatis Angelicæ, tunc demum diuiniſſimi eloquii vberrima inundatione fœlix conuentus ille ſacer ex ore tuo potatus eſt. Siquidem corruptus ille verè foras miſſus fuerat, quem huius limpidiſſimi liquoris infuſione ſciebas indignum.

De diuerſione Domini Ieſu ad locum traditionis, & triſtitia ibidem habita.
Cap. VII.

DATO autem charitatis & patientiæ ſalutari mādato, & diſpoſito fratribus regno Patris tui, ad locum traditori tuo notum cum illis diuertiſti ſciens omnia quæ ventura erant ſuper te. Ibi animæ tuæ triſtitiam, quam ex imminente paſſione ſponte aſſumpſiſti: ſicut & cætera, quæ paſſus es, in auribus fratrum profiteri non erubuiſti, dicens: *Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortem.* Matt. 26. Pronus itaq; genibus procidiſti in faciem tuam, orans in agonia & dicens: *Abba Pater, mi Pater, ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.* Et anguſtias quidem cordis tui certiſſimè indicabat ſudor ille ſanguineus, qui orationis tempore de ſanctiſſima carne tua guttatim decurrebat in terram. Dominator Domine Ieſu Chriſte, vnde animæ tuæ hæc tam vehemens triſtitia? vnde tanta ſudoris anxietas, & tam anxia D ſupplicatio? Nonnè voluntarium omnino Patri ſacrificium obtuliſti, & nihil inuitus pertuliſti? Vtiq; Domine. Arbitramur autem, quòd & hoc quoquē ad conſolationē infirmorum membrorū tuorum aſſumpſiſti, ne fortè deſperet quis, ſi caro infirma remurmuret: vbi ad paſſionem promptus eſt ſpiritus. Nimirum vt & maioris erga te amoris & gratitudinis ſtimulos haberemus naturalē carnis infirmitatē: huiuſmodi induciis in te expreſſiſti, quibus doceremur, quia verè languores noſtros ipſe portaſti, & non abſq; ſenſu doloris, paſſionum ſentes percurriſti. Vox enim illa, vox carnis fuiſſe videtur, nō ſpiritus; ex eo q; ſubiunxiſti: *Spiritus quidem promptus eſt, caro autē infirma*: quàm Matt. 26. promptus enim fuerit ſpiritus tuus, bone Ieſu, ad paſſionem; euidenter oſtendiſti, quando venientibus vnà cum proditore tuo viris ſanguinum, quęrentibus animam tuam cùm laternis, facibus, & armis per noctem: vltro occurriſti, & ſigno dato, q; acceperat à duce flagitii teipſū manifeſtaſti. Nam accedentem ad oſculum ſanctiſſimi oris tui cruentam beſtiam auerſatus non es, ſed os, in quo dolus inuentus non eſt, ori, quod abundauit malitia, dulciter applicuiſti.

De Traditione IESV.
Cap. VIII.

O Innocens Agne Dei, quid tibi & lupo illi? *Quæ conuentio Chriſti ad Belial.* 2. Cor. 6. Sed & hoc benignitatis tuæ erat Domine: vt omnia illi exhiberes, quæ praui cordis pertinaciam emollire po-

A

De glorificatione in morte.

Cap. XIII.

ET iam quidem infirma eius anima mea vidiſti, & miſerta es, nunc & maieſtatem eius attende, & amplius miraberis. Quid enim ait Scriptura? *A ſexta autem hora tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram, vſque ad horam nonam, & obſcuratus eſt ſol, & velum templi ſciſſum eſt à ſummo vſque deorſum, & terra mota eſt, & petræ ſciſſæ ſunt: & monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt.* Qualis eſt hic, quia cœlum & terra compatiuntur ei, cuius mors mortuos viuificat? Cognoſce anima mea, cognoſce, hic eſt Dominus Ieſus Chriſtus Saluator tuus, vnigenitus Dei Filius, verus Deus, verus homo, qui ſolus ſub ſole ſine macula inuētus eſt. *Et ecce quomodo cū ſceleratis reputatus eſt, & quaſi vir leproſus, & nouiſſimus virorū æſtimatus eſt. Et tanquam abortiuū, quod proijcitur à vulua: ſic proiectus eſt ab vtero matris ſuæ* infelicis ſynagogæ. Iſte *formoſus præ filiis hominum*: quā deformis *præ filiis hominum* factus eſt? Siquidem *vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, & attritus eſt propter ſcelera noſtra.* Et factus eſt holocauſtum ſuauiſſimi odoris in conſpectu tuo Pater æternæ gloriæ: vt auerteret indignationem tuam à nobis, & conſedere nos ſibi faceret in cœleſtibus.

Luc. 23.

Eſaia 53.

Ibidem.

Deprecatio ad Patrem.

Cap. XIV.

REſpice Domine ſancte Pater de ſanctuario tuo, & de excelſo cœlorum habitaculo, & intuere hanc ſacroſanctam hoſtiam, quam tibi offert magnus Pontifex noſter ſanctus puer tuus Dominus Ieſus Chriſtus pro peccatis fratrum ſuorum, & eſto placabilis ſuper multitudinem malitiæ noſtræ. Ecce vox ſanguinis fratris noſtri Ieſu clamat ad te de cruce. Quid enim eſt Domine quod pendet in ea? Pendet, inquam, quia præterita quaſi præſentia coram te ſunt: Cognoſce Pater, *tunica filii tui* veri Ioſeph hæc eſt, *fera peſſima deuorauit eum*: & conculcauit in furore ſuo veſtimentum eius, & omnem decorem illius reliquiis cruoris inquinauit. Et ecce quinque ſciſſuras lamentabiles in eo dereliquit. Vide Domine pallium quod in manu adulteræ generationis, id eſt, Ægyptiæ meretricis, pudicus ille adoleſcens reliquit, meliorem æſtimans iacturā veſtimēti quàm innocentiæ ſanctæ, magisq́; eligens ſpoliatus à carnis pallio in carcerē mortis deſcendere, quàm pro mundi gloria adulterinæ voci acquieſcere. Illi, inquam, voci, qua dictum eſt: *Hæc omnia tibi dabo, ſi procidens adoraueris me:* quod vtique eſſet dormire cum adultera. Et nunc Domine Pater, ſcimus quia *viuit Filius tuus, & ipſe dominatur in tota terra Aegypti*, imò in omni loco dominationis tuæ. Eductus enim ad imperium tuum de carcere mortis & inferorum, & attonſus mortalitatis comam mutata veſte carnis in immortalitatis decore refloruit, & cum gloria ſuſcepiſti eum. Subneruauit Diripha rationis imperium, & cum triumpho nobili virtutē propria cœlos penetrauit. Et ecce gloria & honore coronatus: in dextera maieſtatis tuæ aſſiſtit vultui tuo pro nobis *Frater enim & caro noſtra eſt.*

B

Gen. 37.

Matth. 4.

Gen 37.

C

Quòd Filius pro nobis debitum ſoluit.

Cap. XV.

REſpice Domine *in faciem Chriſti tui*, qui tibi *vſque ad mortem obediens factus* eſt, nec recedant ab oculis tuis cicatrices vulnerum eius in perpetuum, vt memineris quantam ſatisfactionem pro peccatis noſtris ab eo ſuſceperis. Vtinam Domine appendas in ſtatera peccata noſtra, quibus iram meruimus, & calamitatem, quam paſſus eſt pro nobis innocens Filius tuus. Certè Domine hæc grauior apparebit, & magis digna, vt per ipſam effundas miſericordiam tuam ſuper nos, quàm ſint illa, vt pro peccatis noſtris contineas in ira miſericordias tuas. Gratias tibi, Domine Pater, referat omnis lingua de ſuperabundantia pietatis tuæ, qui vnico Filio cordis tui non pepeciſti: ſed pro nobis illum tradidiſti in mortem, vt tantum tamque fidelem aduocatum haberemus in cœlis coram te.

Quòd pro tanta paſſione diligendus ſit Filius.

Cap. XVI.

ET tibi, Domine Ieſu, fortiſſime zelotes, quid gratiarū, quid retributionis dignè retribuam ego homo puluis & cinis & vile figmentum? Quid enim pro ſalute mea facere debuiſti, & non feciſti? Ab imo pedis vſque ad ſummum verticis totum in aquas paſſionum te demerſiſti, vt me totum de illis extraheres, & *intrauerunt aquæ vſque ad animam* tuam. Nam & animam tuam in mortem perdidiſti, vt animā meam perditā mihi redderes. Et ecce duplici debito me obligaſti. Nā & pro eo quod dediſti, & pro eo quod mei cauſa perdidiſti, debitor tibi ſum. Et pro mea quidē vita bis à te mihi data, ſemel in creatione, ſemel in redemptione: quid magis iuſtè tibi reddam, quàm ipſam, nō habeo; pro tua autē pretioſa anima ita contribulata, quid ab homine dignè rependi poſſit nō inuenio. Nam ſi cœlū, & terram, & omnem ornatū eorum pro ea rependere poſſē, certè nec ſic vſq; ad menſurā debiti nullatenus attingerem. Vt autem idipſum, & quod debeo, & mihi poſſibile eſt tibi Domine retribuā, tui muneris eſt. Diligendus mihi es *toto corde, tota anima, tota mente, tota virtute*, & tua mihi ſequenda veſtigia, qui mori dignatus es pro me. Et quomodo fiet iſtud in me niſi per te? Adhæreat anima mea poſt te, quia tota virtus eius dependet ex te. D

Humilis petitio ad Filium.

Cap. XVII.

ET nunc Domine Ieſu Redemptor meus, te vt verum Deum adoro, in te credo, in te ſpero, & quibus poſſum deſideriis ad te ſuſpiro. Adiuua imperfectionē meam ad tuæ paſſionis glorioſa inſignia, in quibus ſalutem meam operatus *es, totum* me inclino. Tuæ victorioſæ crucis regale vexillum in nomine tuo Chriſte adoro, tuum ſpineum diadema, tuo rubentes ſanguine clauos, tuo ſancto lateri impreſſam immenſam lanceā, tua vulnera, tuum ſanguinem, tuam mortem, tuam ſepulturam, tuā victorioſam reſurrectionem & glorificationē Chriſte ſupplex adoro & glorifico. Odor enim vitæ mihi ſpirat in omnibus his. Horum viuifico odore ſpiritum meum Domine à peccati morte reſuſcita. Horum virtute ab aſtutiis ſatanæ me cuſtodi, meq́; conforta, vt & *iugum* mādatorum

SS 2 tuorum

A rem Catholicus quilibet ſe Anſelmo plurimum debere fateatur neceſſum eſt, ob victoriam non vnius, ſed 778. Martyrum à ſe poſteris relictam. Quam tantò hilarius ſuſcipere oportet, quò pauciores meminerunt, immo nulli eorum, qui Hagiologia, Martyrologia, aut Britanniæ hiſtorias ſcripſêre. Sed nec id ſilentii veritati rerum geſtarum aliquid detrahit: contrà, plurimum addit Scriptoris ſanctitas eruditioque, nec non deſignatæ vniuerſæ ſpeciales circumſtantiæ locorum, perſonarum, rerum, ſtyli Anſelmiani nota facilitas, ſimplicitas, nominis ſubſcriptio & narratio contexta ex Maiorum traditionibus, locorũ monimentis reſiduis, conſignataque literis memoria. Quibus argumentis ſi peruicax aliquis minimè accredat, iure cenſeas indignum cui nõ credatur, etiam vera dicenti. Hanc autem hiſtoriam è ſcripti Codicis noſtri tenebris nunc primum erutam, lector religioſe, tibi damus: quam ſi fortè rideant ſegreges hodierni; rideant.

PASSIO SANCTORVM GVIGNERI, Fingaris, Piala & Sociorum, ſcripta à Beato Anſelmo Cantuarienſi Archiepiſcopo.

POSCIS fideliter ſatis (chariſſime) Martyris ſacri Guigneri, ſociorumq; eius admirabilem vitam, quam prius breuibus notulis retinebas, victoriæque triumphũ latiori tibi explicari ſermone. Cupio ſanè deuotioni tuæ parere deuotus: Etſi non dignè, vt geſtorum fortium depoſcunt magnalia, tamen pro ingenii facultate Sanctorũ laudibus occupabor intẽtus: Quoniam laus militis gloria eſt Imperatoris, & dum Sanctorũ virtutes narrantur, Chriſti gloria prædicatur. B Spondet ergo deuotio, quod negat ſcientia & Sanctorum fides: quod non promittit facultas, totum eorum præſumam de meritis. Nec de eloquii paupertate confundar, quoniam pro certo non in nitore ſermonis conſiſtere regnum Dei monſtrauit, qui ad ſui gloriam prædicandam Idiotas & piſcatores elegit. Glorioſus equidem & prædicandus vbique Domini Confeſſor Patricius, cùm in Cornubiæ partibus ſanctis actibus moraretur intentus, admonitus eſt voce Angelica, vt Hyberniæ inſulam, fidem Chriſti in ea prædicaturus, adiret. Tunc fidelis ſeruus & prudens, Domini viſione comperta ſine mora ſurrexit, & locum ſibi præſignatum à Deo in nullo barbarę & incredulę gentis expaueſcens feritatem, expetiit. Cuius aduentu fama vulgante præcognito, ſeptem nominatæ iam inſulæ Reges cum Pontificib. idolorum, cũ ſatrapis eiuſdemque gentis non minima multitudine in Sancti conuenẽte occurſum. Hos Sanct⁹ Domini fide integer & deuotione plenus aggrediens cœpit eis Euangelium Chriſti cum fiducia prædicare, & in Ieſu euangelizare ſalutem. Verùm quia vas plenum abſinthio, niſi prius amaritudine pulſa, alterius liquoris nõ admittit dulcedinem: Illi adhuc pleni ſpiritu ſuperbo doctrinã ſalutis recipere noluerunt. Sed cernentes humilitatem & vilitatem habitus attendentes non theſaurum latentem interius, ſanctum & verè Apoſtolicum virum penitus contempſerunt. Fuit inter iam dictos Reges nobilior vnus ac potẽtior omnibus nomine Clito. Huic erat filius adoleſcẽs bonæ indolis vocabulo Fingar, electione diuina pręcognitus & ſancti Sp. iam gratia perfuſus. Hic

Cornuba Cornuuallia vel Cornugallia eſt Angliæ præfectura in Armoricum littus obuertens, veteres Helenũ dixêre.

C ex vniuerſis ſolus Sancto aſſurgens Patricio, quo potuit honore, virum Dei ſuſcipiens ceſſit, & in loco, quo ſederat ipſe eum ſedere fecit. Iratus pater ſeuerus & indignatione grandi ſuccenſus in filium, dicens, ꝙ Deorum ſuorum intenderet euacuare culturam, & nouam Chriſtianorum per S. Patricium introducere legem, regno expulit, & ſolo fecit exhæredem paterno. Cui plures ex nobilib. Hyberniæ ꝓcreati adoleſcentes dulciſſimo amore coniuncti, pariter profecti coexules, terra mariq; minorẽ in Britanniam peruenerunt. Quo audito Iudex Britanniæ in terram ſuam nouas accolas aduentaſſe, eos ſibi exhiberi ꝑcepit, & diligenter inquirens qui eſſent, ad qd vel vnde veniſſent: reſpõderunt, ſe de Hybernia pulſos; ſerioq; ꝓſcriptionis ſuæ ratione expoſita, petierunt, vt in ꝓuincia ſua locum atq; licentiã eis concederet ꝑ ſua clemẽtia. Ingenuitate v. adoleſcentum comperta, ſimulq; exilii cauſam Dux agnoſcens, ſumma eorũ petitioni liberalitate aſſentiens, tantum eis terræ ad habitandum conceſſit, quantũ vnus equitando poſſet currere per diem. Præcepitque venerationi habendos, & maximè Fingarem cenſuit excolendum. Domini igitur gratiam in omnibus cõſecuti diliguntur ab omnibus, ab omnib. honorãtur, & cum indigenis de cætero noui hoſpites familiariter habitare cœperunt. Sed cũ iam ꝓuidentia Sumi Dei tyronẽ ſuum Fingarem ſuis arctiùs vellet applicare obſequiis, tali eũ arte diſcreuit. Die quadam cum ſuis conſortib. ad venãdum egreſſus, repertũ canes cœperunt agere ceruum, qui cùm canib. importunè infeſtantibus, ea qua illud animal ſolet ferri velocitate aufugeret; ſolus Fingar cũ canibus relictis ſociis proſecutus eſt fugiẽtem. Quid plura? ceruũ retinuit, occidit: D & detracta pelle fruſtratim concidens per artus equo impoſuit, quaſi reuerſurus ad ſocios, qui eũ nebula obducẽte perdiderant. Sed cum reſpetsã ſanguine veſtem ac cruẽtatas manus vellet abluere, hucilluc que circumſpiciens, nõ inueniebat aquam: & labari cuſpide in terra defixa, improuiſi fontis gratiſſima manãs vena defluxit. Laticis noui miratur fluenta, & illius virtuti factum deputauit, qui antiquũ populum ſilice percuſſo potauit. Comparetur, ſi placet, factum cũ antiquo S. Clementis miraculo. Nam ꝙ ille pede agni fontis cognouit theſaurũ: iſte acumine teli bullientem venam inuenit. Deniq; cùm lauandus ſe ad fontem diſponeret, inclinans ſe in aquã, per vmbram formoſi vultus ſui pulcritudinem attendens (erat n. ſpecioſus valde & decorus aſpectu) cœpit laudare Deum & benedicere, qui tantã ei contulerat gratiam. Et ex illa hora ſe ei ſeruiturum tota deuotione ſpondens, ſoluto de capite equi fręno, liberũ quo vellet ire permiſit. Ipſe v. inter ſaxa ſub quodam ſpecu latitans, quercuum glande aliquanto tẽpore vixit. Socii a. eius ꝑ loca diffuſi tota intentione quærebant eum, & cùm nõ inueniſſent, anxii valdè & dolentes reuerſi ſunt ad habitaculum ſuum. Dominus a. Britanniæ cùm audiſſet illum deeſſe, euocatis ad ſe ſociis ei⁹, requirebat eis quò deueniſſet, vel quid de eo factũ fuiſſet, & alligatos in cuſtodia tradens cõminabatur iurans ſe occiſurum oẽs, niſi ei veritatẽ indicarent; arbitrans ab eis in cõtentione vel litigio interemptum. Sed cur hominẽ occidiſſent, ꝓ cuius amore natale ſolum reliquerant, laboresq; ſuſtinuerant infinitos, terræ mariſq; diſcrimina tolerauerant multa? Deniq; triſtitia qua afficiebantur ꝓ eo, non homici-

Hæc eſt, quã nos nu'c Armoricã, ſeu Aquitanicã voc ãt. vt. poſte in Gallia Celtica conſtitutam. Gallicè le pays de Bretaigne.

Labarũ non videtur hic accipi pro vexillo militari de quo multa Baron. to. 3. & 4. ſed pro haſta ad feras necandas idonea.

Ex. 17. Nu. 20. Pſal. 77. 104.

A nimæ meæ à corpore veniam omnium peccatorum conſequi & vitam æternam me percipere concedas. Per eum, qui tecum viuit & regnat per omnia ſecula ſeculorum: AMEN.

Beati Anſelmi liber, qui Speculum Euangelici ſermonis, alias Stimulus Amoris inſcribitur, explicit.

EIVSDEM B. ANSELMI IN HOMILIAM EVANGELII SEcundum Lucam: *Intrauit Ieſus in quoddam Caſtellum.*

PRAEFATIO.

Lucæ 10. INtrauit Ieſus in quoddam Caſtellum. Quid ad glorioſam Dei genitricē lectio iſta pertineat, vt in feſtiuitate eius legatur, pleriq; ſolent quærere. Vnde quid ego ſentirem in Conuētu fratrum, prout potui vulgariter iam plus expoſui. Et quia quæ dixi auditoribus placuit, dicta literis mandare; & ab eiſdem Dominis Abbatibus Guillelmo Viſcanenſi, Arnolfo Tuarnenſi iuſſus, immo coactus ſum. Quod ideo dixi, vt expoſitiuncula iſta, tanquam à præſumptuoſo edita, non diſpliceat: quoniam non præſumptio ſed obedientia edidit. Iam nunc ergo expoſitiunculam iſtam ſalua fide ac ſine præiudicio melioris ad laudem eiuſdem virginis & matris Ieſu humiliter ſcribere aggrediar.

B *Explicit Præfatio.*

Euangelium ſecundum Lucam. Cap. X.

IN illo tempore: Intrauit Ieſus in quoddam caſtellum: & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum ſuam, &c.

Homilia lectionis eiuſdem.

IN Scriptura ſacra res vna & eadem multoties inuenitur diuerſa ſignificare, ſicut leo, hœdus, ignis, aqua, vel etiam Sol, & alia multa. Eſt enim leo de tribu Iuda; & eſt leo, qui circuit quærens quem deuoret. Eſt hædus emiſſarius, qui peccata noſtra portauit; eſt hœdus à ſiniſtris qui damnatur. Eſt ignis quem Dominus miſit in terram, & quē vult vt ardeat: eſt ignis, qui ſup impios cadit, vt nō videant Solem. Eſt aqua, cuius flumina fluunt de ventre credentis; eſt aqua, cuius tempeſtas non demergit. Eſt Sol iuſtitiæ, qui nos illuminare ſolet; eſt ſol qui nos vrit per diem. Licet ergo caſtellum aliâs malum ſignificet, vt illud de quo dicitur: *Ite in caſtellum*, vbi & quod additur, *quod contra vos eſt*, planè manifeſtat quid ſignificet: tamen hoc caſtellum, in quod intrauit Ieſus, ſingularem intemeratam virginem eiuſdem Ieſu genitricem ſalua Scripturarum regula per ſimilitudinem accipimus. Caſtellum enim dicitur quælibet turris & murus in circuitu eius. Quæ duo ſeſe inuicem defendunt, ita vt hoſtes per muros ab arce & à muro per arcem arceantur. Huiuſmodi caſtello non incongruè virgo Maria aſſimilatur, quā virginitas mentis & corporis quaſi murus ita vndiq; vallauit; vt nullus vnquam libidini ad eam eſſet acceſſus, nec ſenſus eius aliqua corrumperentur illecebra. C Et quia virginitatem cùm libido non poſſit ſolet impugnare ſuperbia, eſt in eadem virgine turris humilitatis, quæ à muro virginitatis omnem repellit ſuperbiam. Et quia humilitatem, cùm ſuperbia non poſſit, ſolet impugnare libido murus virginitatis à turre humilitatis omnem repellit libidinem. Itaque hæc duo, murus videlicet virginitatis, & turris humilitatis ab alterutro muniuntur, vt nunquam in humili virgine fuerit nec ſuperba virginitas, nec inquinata humilitas: ſed ſemper in eadem permanſerit, & humilis virginitas & virginalis humilitas. Quamuis autem quod dicitur ita verum ſit, vt nihil verius Chriſtiana fides credere poſſit; ponamus tamen aliqua de Euangelio virginitatis eius & humilitatis teſtimonia. Quippe cùm ab Angelo filius ei promitteretur, reſpondit: *Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco?* Lucæ 1. Si cuilibet virgini deſponſatæ in animo ſuo diſponēti nubere diceretur, filium habebis, non miraretur, neque interrogaret, quomodo iſtud fieret, vtpote quæ ſe deſponſatam, & in proximo nupturam ſciret, & à viro grauidari vſu naturæ ſperaret: hæc autem nō immeritò mirata eſt, & quomodo fieret quod promittebatur ſciſcitata, quoniam quamuis deſponſatam tamen ſe nunquam nupturam; neque virum cognituram certiſſimè ſciebat. Hæc de virginitate. De humilitate verò dicendum eſt, quod cùm ab Angelo ſalutaretur & mater Dei eligeretur, quomodo fieret ſalua virginitate, cui tantum timebat, doceretur: & benedicta ſuper omnes mulieres prædicaretur, reſpondit: *Ecce ancilla Domini.* Ibidem. Et in alio loco: *Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ.* O ſublimis virgo mater Dei! ô mater humilis ancilla Dei! D Quid ſublimius eſſe poſſet? Sunt qui caſtellū hoc Magdalum fuiſſe arbitrantur, à quo Maria Magdalena cognominatur. Quod ſi verum eſt, prædictæ interpretationi famulatur. Magdalū enim turris dicitur, & humilitati comparatur. Hîc verò nō nominatur, ſed tantum *quoddam* dicitur, quod indiſcuſſum præterire non debemus. Quoddam, id eſt, ſingulare caſtellum fuit virgo Maria. Quāuis enim & multæ aliæ murum virginitatis habeant, & turrim humilitatis, id eſt, & virgines ſint, & humiles: tamē ſalua virginitate matres eſſe nō poſſunt, neque filios generare, quod iſta ſola fecit. Et ideo caſtellum hoc meritò *quoddam*, id eſt, ſingulare dicitur: quia iſta ſingulariter & mater & virgo, quod nulla alia eſſe potuit vel poterit: verùm concedamus aliquam & matrem eſſe & virginem, quamuis ſit impoſſibile. Etiam ſic virgo Maria ſingularis erit quia vnicū Dei filium genuit, qui ſicut eſt vnicus vnico patri; ita eſt vnicus vnicæ matri. Et ideo etiamſi virgo pariat, nulla vel eundem vel talem generabit alium. Eſt ergo caſtellum quoddam in quod intrauit Ieſus: porta verò, per quam intrauit eſt fides. Quia enim credidit, perfecta ſunt à Domino ei, quæ ab Angelo dicta ſunt, ſicut ait ad eam Elizabeth: nec quia Ieſus intrauit caſtellum hoc, violatū eſt. Ieſus enim ſaluat, non violat; confracta ſolidat, non cōfringit ſolida. *Secundum nomen eius, ita & opus eius. Et mulier quædam Martha nomine, excepit eum in domum ſuam, & huic erat ſoror nomine Maria:* duæ iſtæ ſorores, ſicut Patres ſancti pleniſſimè nobis expoſuerunt, duas in S. Eccleſia vitas deſignāt, Martha ſc. actiuā, Maria contemplatiuā. Iſta laborat ad exhibēda indigēti oīa humanitatis officia; illa vacat & videt quoniam Deus eſt. Iſta circa exteriora occupatur.

A nibus oſſa omnia congregari in vnum, & deſuper eiuſdem vaccæ pellem deponi. Tum Confeſſores Chriſti omnes qui tum eo erãt, ad orationem inuitat, dicens: Oremus, fratres, vt Deus, pro cuius amore mulier officioſiſſimè nobis iſtam ſeruiuit vaccam, ei reſtituat. Et oratione completa ſub omnium oculis ſtans pulchrior quàm ante fuerat vacca apparuit. Deinde de lacte eius ſibi offerri mandauit. Quo hauſto ſimpliciter deprecatus eſt Deum, vt vena lactis vberior quàm in aliis vaccis triplicaretur in illa. Quod non ſolùm in ea, ſed omnibus, quę ex ea proceſſerunt, factum eſſe narratur. Mane autem facto, cùm iam iter agere vellẽt, reſpicientes viderunt omnia habitacula recta & reparata, ita acſi nunquam diſcoopertа fuiſſẽt. Tunc fideles, qui præuio S. Guignero Chriſti veſtigia ſequebantur per ſingula loca cernẽtes multiplicari mirabilia Dei, magis magiſque confortabantur, & in fide & amore Chriſti confirmabãtur. Et benè Chriſtus debuit talibus conſolationibus ſuos confirmare teſtes, & conſolari; quos per palmam Martyrii in proximo diſpoſuerat coronare. Mane autem facto pergentes gradiebantur per loca quædam ſilueſtria. Sonuerat iam perulgãte fama in auribus Theodorici Regis Cornubiæ, in terra ſcil. ſua Chriſtianam multitudinẽ aduenisſe; & timens odibilis Deo tyrãnus, ne populum ſuum ad fidem Chriſti vellent cõuertere! conglobatis militibus ad locum vbi Sanctus eſſe cognouit, truculentior fera cucurrit. Non expectat cauſam, rationem non quærit, non vult audire ſermonem: ſed veniens improuiſus à tergo; ſubito oues Chriſti leo cruentus aggrediens, perimit, trucidat atque proſternit. Cæduntur ſocii, truncantur, dilaniantur; & alii amputatis capiti-
B bus, alii confoſſi gladiis inhumanè, alii trucidati; omnes vna die Chriſti Martyres effecti ſacrę mortis compendio perẽnis vitæ brauiũ perceperunt. Paululùm S. Fingar tunc fortè ſeparatus à ſuis in valle quadam reſedens operiebatur ſequentes: Vbi cùm ſolo baculum, quem manu geſtabat, fixiſſet: mox ad ſe ſambucam retraxit, fons è terrã fœcundus erupit. Qui vtrinque duplici ſaxo decenter incluſus, vſque in hodiernum diem copioſa vena fluitare nõ ceſſat. Et ſubitò audiens murmur in comitatu exurgere, miratus quid eſſet, feſtinãs ad Sanctos regreditur: Cernenſque paſſim immolari hoſtias Chriſti; & hoſtilem gladiũ per Sanctorum membra diſcurrere: paucis, qui cum eo erãt, ait. Ecce fratres, hic eſt locus pauſationis noſtræ, hîc prouidit Deus finem dare noſtris laboribus. Venite ergo, fratres, & libenter immolemur pro eo, qui animam ſuam dedit redemptionem pro multis. Non timeamus eos, qui corpus occidunt; ſed illum potius, qui poteſtatem habet & corpus & animam mittere in gehennam. Facis, inquit, fili Diaboli, operã patris tui: Et Tyrãnus ad eum: Tu, inquit, manus meas non euades: non effugies gladium. Tunc Sanctus in hilaritate offerẽs acceptabile ſacrificium Deo: baculo, quẽ manu geſtabat, ex latere fixo ceruicem prætẽdit, vt ictum reciperet ferientis. Immaniſſimus verò Tyrannus erepto mucrone fortiter nudam ceruicem percutiens amputato capite Chriſti Martyrẽ fecit. Et confeſtim ſacri corporis truncus, caput machæra lictoris, propria de ceruice truncatum, de terra collegit; & in montem, qui non longè diſtat à loco, propriis manibus poplite firmo incedens portauit. Erat villa quędam in eiuſdem latere montis ſita, in qua cùm mulieres litigantes au- C
diret, litem loco imprecatur æternam: vt inibi habitantes inter ſe litigantes nunquam deſiſterent. Vnde, vt fertur, terra licet fructifera manet tamen inhabitabilis: in vno fœcũditatis granum retinet; in altero Sancti maledictioni ſubiecta: Sanctus igitur Martyr nolens pro tumultu in loco repauſare: reſumpto iterum capite, alium vectitauit ad locum, vbi ipſum deponens caput cruẽtatum diligẽter lauit: in quo loco gratiſſimus fons iugi riuo vſque hodie emanere non ceſſat; lauatumque diligenter reſumens portauit iterum illud in aliũ locum. Qui locus ab eo, in quo Sancti Martyres paſſi fuerant, interiectu paruo ſpatio cuiuſdã ſaltus diſparatur. Locus, qui de corpore Sancti venam ſanguinis refluentem ſuſcepit; apertus continuò fontem edidit fœcundum, qui vſque hodie monſtratur cernentibus. Vnus autem ex militibus cùm Sancti Martyris baculum ab eo loco, in quo eum proximus paſſioni defixerat, rapere vellet: cernit bifurco ramo duplicem iam erupiſſe in frondem: & tanto tremefactus miraculo, non eſt auſus eum contingere. Cernitur vſque hodie in teſtimonium Sancti excelſa (vt dicitur) arbor ex baculo, virtute Dei exaucta; ſed cuius ſit generis ignoratur. Sanctorum adhuc corpora per campũ inhumata iacebant: & ecce nocte quadam reus Chriſti eodem ſchemate; quo ſuper montem in vlnis proprium caput detulerat, cuidam viro Guinomine tertiò in viſu apparẽs, vt ſe ſepeliret monebat. Expergefactus homo vxori viſionem per ordinem narrabat, quomodo videlicet de ſepultura eſſet perſuaſus à Sancto: Mulier autẽ diſſuadebat fieri, ne fortè Regis iram incurreret; & ob hoc mortis ſententiam mereretur: In craſtinum
D verò cum canibus in campum venaturus egrediens, ceruum reperit; qui canum pernicitate inſectatus fugiens, ad S. Martyris glebam procumbit, tanquam eius flagitaturus ſanctitatis præſidium. Deſinunt canes latrare ac perſequi ceruum: & omni feritate laxata, pariter cum ceruo quaſi Sanctum venerãtes decumbunt. Contemplatur homo grande ſpectaculum; & repercuſſa mente in ſe reuerſus, quæ viderat noctu recogitans, diuino illuc nutu ſe reputauit adductum. Et accipiens corpus ſanctiſſimi Martyris, veneratione qua potuit tumulauit. Deinde ſanctorum Martyrũ corpora ſtudioſè per campum requirens, ſicuti iacebant in campo ſepeliuit. Poſt tempus aliquantulum cùm iam vinea Domini Sabaoth, id eſt eccleſia Cornubię terminos occupare cœpiſſet: inchoata eſt deuotione fidelium ſuper ſepulchrũ Martyris Sancti Baſilica. Et cum artificibus, qui in opere Oratorii laborabant, neceſſaria deeſſent, nec aliquis miniſtraret: Sanctus eorum recordans qui eius deuotione famulabantur, obſequiis prouincialibus circumquaq; in viſu nocte apparens monebat ſingulos, vt operariis cibum & neceſſariam opem ferrent auxilii. Venit tandem ad hominẽ quendam, qui taurum habebat indomitum, monens, vt ad operarios ductum eis largiretur in cibum. Mane autem facto ſollicitus homo de viſione Sancti cœpit cogitare, qualiter poſſet animal ceruicoſum ac ſuperbum valdè ſubigere: locisque arctarum, quò Sanctus Martyr mandauerat; ducere: Et conſcenſo equo, vt quæreret taurum, egrediens cernit prius indomitũ, modò Dei virtute manſuetiſſimum animal aſtare pro foribus, qui ſponte ante dominum gradiens manſuetus

tect

A recto itinere pergebat ad locum, vbi artifices in opere oratorii laborabant. Mactabatur beſtiæ & cernentes Martyris ſibi adeſſe auxilium operi, de cætero deuotius inſtiterunt. Aliud quoddam memorabile & dignum relatione in eiuſdē quoq; fertur baſilicæ conſtructione contigiſſe miraculum. Vnus quidam ex iis artificibus, qui in opere laborabant, cum in ſecuri incideret, confracta in duo fruſta diuiſa eſt. Turbatus homo, iurare cœpit & obteſtari, ſe in opere de cætero nihil facturum. Quod cùm audiſſet operis ꝓcurator, vir quidem bonus, qui pro Deo baſilicæ curam ſuſceperat, & deuotè ſe mancipauerat obſequiis Sancti. Cœpit cōſolari hominem, & blandis triſtem demulcere alloquiis: & accipiens fruſta in nomine Ieſu Chriſti, & fractionis ruinas coniungens cōfeſtim meritis Martyris glorioſi compaginatum, & conſolidatum eſt ferramentum; ità vt nullæ de cætero fracturæ veſtigium appareret. Laudatur Deus in commune & benedicitur, & homo, qui ſe de cætero nihil facturum iurauerat, tanto confortatus miraculo fortior iam perſtitit in opere. Sed quoniam Sancti exorſus ſum enarrare virtutes, illud inſerendum credidi lectioni, quod & incredulis metum incutit, & vniuerſos de Sanctorum reuerentia monet. Cùm ſuper ſaxum quoddam quod fuerat anchora nauis eius, in contemptum Martyris Sancti, duo milites inſultādo vrinarent, vtrumque confeſtim diuina vltio percuſſit. Ambo enim arrepti à Dæmone, alter eorum linguam fruſtatim conciſam dentibus maſticauit: alterius viſcera per poſtrema diffuſa ſunt omnia, & ſic vterque exitu expirauit horrendo. Ecce ex hoc poteſt ſatis perpendi, quanta Sanctos vult Deus reuerentia honorari, quorum cōtemptum tam diſtricto diſponit examine expiari. Super ſarcophagum venerabilis cuiuſdam Epiſcopi, qui de contubernalib. fuerat Regis Clitonis, corruptor quidam, gremia cuiuſdā mulieris inceſtare præſumpſit, qui more canum in ipſo opere turpitudinis inſeparabiliter copulati, nulla poterāt rōe ab inuicem ſeparari: Adducuntur tandem ad memoriam Martyris glorioſi Guigneri, vbi merito teſtis Chriſti & interceſſione fidelium liberantur. Habebat prætereà æditüus Martyris ſacri vaccam; quam cùm ſcelerati homines quidam furati fuiſſent, ducentes ſuper cornua eius ſubitò duo luminaria ardentia conſpexerunt: & tanto tremefacti ſpectaculo, redeuntes in craſtinum, vaccam ſacriſtæ propriam reddiderunt: & aliam pro ſatiſfactione commiſſi ſimul, & pro indulgentia ſupplicantes dederunt. Terra cum fide & deuotione Sancti de tumulo ſumpta, per meritum Martyris pellit languores & perficit ſanitates. Hæc ego ſeruus Chriſti Ieſu Anſelmus de paſſione ſanctorum & virtutibus Martyris prætioſi Guigneri, iuxta fidem narrantium, breui ſtylo digeſſi, vt habeant fideles, qui eius ſpiritali titulo gloriantur, quibus ſe lectionibus occupent, & patroni proprii fortia geſta cognoſcant: & ob hoc nomen meum in fine ſubiunxi, vt per meritum Martyris & orationem fidelium miſericordiam merear Redēptoris Ieſu Chriſti Domini noſtri: qui cum Patre & Sp. ſancto viuit & regnat Deus per omnia ſecula ſeculorum.

B. ANSELMI ARCHIEPISCOPI CANTVARIENSIS LIBER De Excellentia Glorioſæ Virginis Mariæ incipit.

Quòd Maria excellit omnes creaturas. Cap. I.

SVperem inentem omni quod poſt hominem Deum creatum eſt, excellentiam Beatæ matris Dei quomodocunque, & ſaltem lippienti oculo cordis contemplari anhelans; & contemplando, quod mihi inde capere conceditur, ad communem notitiam proferre deſiderans, horreo peccatorum, quibus premor, enormitatem, & valde timeo, ne mihi tam alta petenti, mox obiiciatur hoc Sacræ Scripturæ dictum: *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.* Verùm cùm recogito, ſanctum Filium eius ob hoc, vt peccatis hominum mederetur, factum eſſe filium eius, nonnihil ſpei concipio, quod vel parū concipiendi de ſublimitate tātæ matris Dei ſcilicet genetricis, omniumque tam Angelorum quàm hominum regina, ſciens videl. illam magis propter peccatores, quàm propter iuſtos eſſe factam Dei matrem. Dicit enim ipſe bonus Filius eius, *ſe non veniſſe vocare iuſtos, ſed peccatores.* Apoſtolus quoque teſtatur, quòd *Chriſtus in hunc venerit mundum peccatores ſaluos facere*, quorum ſe fatetur primum eſſe. Si igitur ipſa propter peccatores, ſc. propter me meique ſimiles facta eſt Dei mater, quomodo immanitas peccatorū meorum cogere poterit deſperare veniam eorum, cùm tam ineffabile bonum ſit factum ex ea ob curationem eorum? At ipſa curatio ad quos efficacius progredietur, aut in quibus miſericordiùs operabitur, quàm in illis, à quibus tantum bonū amatur, amplectitur & veneratur. Excitemus ergo mentem noſtram, ô fratres, & enitamur quantum poſſumus, vt in celſitudinem tantæ Virginis attendamus, & quæ nobis miſeratio filii eius reuelare dignata fuerit, pro laude eius prolata ruminemus. Erit n. fortaſſis hoc ipſum optare nobis cauſa non paruæ ſalutis & ſaucitatis ex vitiorum punctionibus animis medicina ſalubris. Quomodo namq; fieri poteſt, vt ex memoria laudis eius ſalus non ꝓueniat peccatorū? cuius vterus factus eſt via ad ſanandum peccatores venienti Saluatori? Quid dixi via, cùm idem vterus thalamus Dei, aula Dei in qua habitaret, ſit factus? verè etenim habitauit in eo: quoniam ſeipſum ipſe in eo, & ex eo, quod prius non erat, fecit. O habitaculum mirabile! O habitare ineffabile, quem cœli cœlorum, quem omnes rerum creatarum machinæ capere nequeunt, virginalis vterus Beatæ Mariæ cepit, quando eundem ipſum de ſe verum & pfectum Deum & hominem in vna perſona cōcepit & generauit: via tamen ipſe vterus extitit, qa per illum DEVS HOMO FACTVS, in mundum viſibilis venit.

Eſaiæ 26. | Matth. 9. | 1. Tim. 1.

De origine Virginis Mariæ. Cap. II.

QVamuis igitur hoc ſolum de ſancta virgine prædicari, quæ Dei mater eſt, excedat omnem altitudinem, quæ poſt Deum dici vel cogitari

A mari poteſt, & altiſſimum quid habeat etiam hoc ad contemplandum & ruminandum mens humana, quæ ad Dominum anhelat: tamen quoniam modò venit in cor, vt de ea aliquid dicam: primo, parum de eius origine, ac deinceps, ſi quid tenuitas ſenſus mei de ipſa quod dignitati illius exiſtimẽ non aduerſari, capere poterit in medium proferre libet. Adſis igitur Domina, & non mea, quæ execror: ſed tua, quæ precor, merita in illis digneris attendere, quæ vereor. Tu quidem noſti mentem meã in hoc eſſe, quòd me omnino indignum iudico de te loqui, aut aliquid ſcribere. Sed quoniam inſita tibi pietatis oculo ſuper multos mei ſimiles ſcio te reſpexiſſe, aliquo licet dignitati tuę non digno meæ deuotionis obſequio: velim agere ergate, quatenus ipſo conſuetæ miſericordię tuæ oculo, quandoque digneris me reſpicere. Tacitis itaque illis ab initio omnis creaturæ, vſque ad ſanctum ſui aduentum, ſunt de hac Virgine prophetata, ſicut tam per eos, qui ante legem, quàm & per eos, qui ſub lege iuſti fuerunt. Illud conijcio apud me, natiuitatem eius, quam quidem ex linea generationis humanæ nõ neſcio deſcendiſſe: magna quædam atque miranda diuinorum ſignorum indicia præcurriſſe. Quæ tamen illa fuerint, ſolus ipſe ſine ſcrupulo nouit: qui eam, antequam naſceretur, in matrem elegit: quod in ea, vt æſtimo, & non incongruè actu credi poteſt: quatenus eò maior veneratio fidelium circa eius ortum exiſteret. Quo enim alio modo ſublimitatem tantæ rei altiori ſecreto celari quiſque perpenderet? Nec enim Eccleſia Dei inconcuſſæ authoritatis docet ipſam Scripturam: quæ ortum illius ab Angelo prænuntiatum refert.
B Nam licet beatus Hieronymus iuxta alterius cuiuſdam Scripturæ materiam, quam in adoleſcentia ſua legiſſe, cuius auctorem ſe fatetur ignorare, eam retexerit, dicit tamen non eo pacto ſe ſcripſiſſe quod ſcripſit, vt aliquam deſcriptæ rei certitudinem Eccleſiis vellet inferre, ſed hoc ſolo vt rogantibus amicis ſimilem morem gereret. Vnde quemadmodum dixi, ſcriptum illud in auctoritatem Eccleſia ſuſcipere noluit, videlicet indecens eſſe reputans de beata matre Dei, quid dubitabile in laudem eius recitari, cum ea, quæ incunctanter de illa vera exiſtunt, tanta laudis materia ſint referta, vt quicunque in laudando eam morari deſiderat, neceſſe ſit vt facultas eius, magnitudini rei & veritati ſuccumbat. Sicut enim ſola præ cunctis meriti ſingularis enituit, ita quicquid ad eo attinet ſpeciali quadam veritatis ſublimitate dignum eſt enitere.

De annunciatione Angelica.

Cap. III.

NAta igitur & infantiles annos exuta, quàm caſtè, quàm ſanctè, quàm Deo dignè vitam inſtituerit, & inſtitutã egerit, quis vel cogitatu nõ dicam, dictu queat coniecturare? Nulli denique dubium, caſtiſſimum corpus & ſanctiſſimam animam eius funditus ab omni fuiſſe macula peccati, iugi Angelorum cuſtodia protecta, vtpote aulam, quam ſuus & omnium Creator Deus corporaliter inhabitaturus, & ex qua hominem in ſuæ perſonæ vnitate ineffabili fuerat operatione ſuſcepturus. Et quid mirum? Nam inter omnes vſus obtinuit, ſi tamen cæleſtibus ad terrena poteſt eſſe comparatio vlla, vt cum præpotens aliquis & perſona diues, aliquo vadit hoſpitaturus, vt clientes præcurrant, vt locũ muniant, mundẽt, ornent,
C & cuſtodiant: quo venienti Domino ſuo aptus ad habitandũ & congruus fiat. Quòd ſi talis apparatus fit prò aduentu terreni hominis, & momentaneæ poteſtatis; qualis apparatus omnis boni putamus fiebat pro aduentu cæleſtis regis & æterni, in corde ſacratiſſimæ virginis, quæ illum non ſolũ erat in ſemet tranſitiuè hoſpitatura, ſed etiam ex ſubſtantia ſua factum hominem paritura? Siquidẽ *vbi venit plenitudo temporis*, quod ſuo aduentu ipſe Deus ante tempora prædeſtinauit, miſit Deus Angelum Gabrielem, vnum de primis principibus ſuis, ſcilicet regni ſui, nuntiare tibi ô beatiſſima fœminarum inſtare ſalutem generis humani, & te eandem ſalutem operaturum, & ex te caſtiſſima per Spiritus ſancti operationem, verum Deum & hominem naſciturum. O Domina audis quæ feruntur ad rẽ omni ſeculo inauditam, paues & miraris, nulla tamẽ incredulitate moueris: verùm indubitanter tenes apud te omnimodo impoſſibile fore non fieri, quod Angelus dixit futurum eſſe. Credidit ergo, & certiſſimè intellexit Deum tam bonum, tam pium, tã omnis miſericordiæ viſceribus plenũ, vt ad terras de cæleſti ſede deſcenderet, & homo factus per indebitam ſibi mortem genus humanum à perpetua vellet morte, qua tenebatur, eripere. Reſpondens ergo nuntio ait: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi ſecundùm verbum tuum*. O fides Deo accepta. O humilitas grata. O obedientia omni ſacrificio iocundius Deo oblata. Quid ergo quod venientis Dei oculos offenderet in illa poterat reſidere, in qua tãtarum virtutũ inſignia veniens inuenit redolere. Certè ſola *fide Abraam* fertur *Deo placuiſſe*: & hoc, quia *Deo credidit, ad iuſtitiã illi* reputatum fuiſſe. *Super humiles* autem *& quietos, ac verba* ſua *trementes*, Spiritum ſuum requieſcere, & *obedientiam* ſe pro ſacrificiis malle aſſerit Deus. (Gen. 15. — D — Eſaiæ ca.)
Cùm igitur in his, quæ tantopere Deo placent, ſancta virgo Maria tam excellenter illi placuit, vt nequaquam crederet quis illam aliqua ratione excellentius placere potuiſſe. Nimirum tenemus fide. Ab omni, ſi quid adhuc in illa originalis ſiue actualis peccati ſupererat, ita mundatũ cor illius, vt nec ſuper eam Spiritus Domini, ſcilicet ſuper humilem & quietam & trementem verba ſua totus requieſceret, ipſam voluntati dominicę caſtiſſimo ac ſimplici corde obedientem, & omni holocauſto ſuauiꝰ acceptaret, virtuteq́; *Altiſſimi* obumbratam. Filiũ Dei ea illa incorporaret. Hîc ſe ſuberigat intentio mentis humanæ, & pro poſſe paucis intendat: quàm pendeat ea tempore Deus merita huiꝰ beatiſſimæ Virginis. Intendat, inquam, & contempletur, videat & admiretur, vnũ Filium ſibi conſubſtantialem, coæternũ, omnipotentem, ea ſua natura ſine initio Deus Pater genuit, & per eum omnes creaturas viſibiles & inuiſibiles ex nihilo fecit. Hunc igitur ſibi tã vnicum quàm dilectiſſimum: & in omnibus omnino æqualem, nõ paſſus eſt remanere ſolũmodò ſuum, ſed eundem ipſum voluit in rei veritate eſſe beatæ Marię vnicum & dilectiſſimũ & naturalem Filium, nec ita vt duo eſſent, vnus videlicet Filius Dei: aliꝰ Filius ſanctæ Mariæ virginis, ſed vnꝰ idẽ ipſe qui Filius Dei, in vna perſona eſſet Filius ſanctæ Mariæ virginis, & qui Filius S. Mariæ, vnꝰ & idẽ ipſe eſſet in vna perſona Filius Dei. Quis hæc audiẽs nõ obſtupeſcat, & quòd Deus tale quid velle potuerit, nõ vltra omne quod dici põt admirabile ducat? Puella

de pu-

A de propagine Adam nata, de peccatrice progenie orta, ſubitò verſa vice maledictionis Euæ: benedicta prædicatur ſuper omnes mulieres, & concipit, & parturit, & parit hominem Deum, omnes præuaricationes propulſaturum, eoſque, qui ſibi obtemperarent, in cœleſti regno ſuo ſibi cohæredes conſtituturum.

De amore Virginis ad Filium.

Cap. IV.

QVàm mirabilis natura & ineffabilis affectus amoris conſiderari queat, inter hunc talem tantæ matris Filium, & hanc talem tanti Filii matrem, perpēdant hi ſaltem quoquo modo, qui vnico dilectionis feruore ſeſe altrinſecus amant, mater ſcilicet filium, & filius matrem. Perpendat, inquam, aliqua bona mater quo affectu teneatur circa vnicum & bonum filium ſuum, & bonus filius ſimili modo perpendat, quā pietate moueatur erga bonā & dilectiſſimā ac dulciſſimā ſuam matrem; & aliquatenus tentet, ſi quomodo in ſe coniectare valeant amorē huius bonę matris ergà verè bonū & vnicum Filium ſuum, & iſtius boni Filii erga verè bonā & dulciſſimam matrem ſuam. Equidem omnes homines ex coniunctione duarum perſonarum, hoc eſt, maris & fœminæ procreantur, & amorē ſuum vtrique perſonæ, id eſt, patri & matri naturaliter debent, qui ſic generantur, ipſumq; nihilominus amorem ſuum parētes ambo, qui eos genuerunt. Cùm autem amorem, quem pater & mater ſinguli debent filio ſuo, debet hæc feliciſſima matrum ſola Filio ſuo; amorem etiā quem debet quilibet filius ſimul ſuo patri & matri, ille Filius veræ virginis ſuæ debet ſoli B matri. Nam ſicut alii filii naſcūtur ex patre & matre: ita filius eius natus eſt ex ea ſola matre. Excedit itaq; omnes amores parentū in filios, aut filiorum in parentes, amor iſtius matris in Filiū ſuum, & iſtius Filii in matrem ſuam. Et hæc ita ſe habent iuxta rationē filiationis, quæ facta probatur extra legem humanæ procreationis. Alio quoq; modo ſi placet amorē huius Filii & huius matris perſcrutemur, & quantū inde nobis conceſſum, prout poſſumus, ſpeculemur. Certè quæ generat, eſt tēporaliter nata; qui generatur Deus eſt, per quem omnia tempora ſunt, & ipſamet virgo creata. Oſtendit ergo ipſe prius amorem, quē habebat ergà matrem virginem, & amorem, quo nullum putemus eſſe poſſe maiorem; matrē ſuam fecit illam, & virginitatem illi non ademit. Equidē hæc duo ipſa iocundius amabat, ſcilicet virginitatē & fœcunditatē. Virginitatem, quia hanc placere Deo per omnia intelligebat, fœcunditatem, quia ſine hac, maledictū legis, quæ adhuc carnaliter cuſtodiebatur, incurrere metuebat. Vicit tamen amor in ea ſeruandæ virginitatis, & excluſit ab ea timorē incurrendæ maledictionis. Virgo itaq; & tenera & delicata, regali ſtirpe progenita & ſpecioſiſſima totam intentionem ſuam, totum amorem ſuum, totū ſtudium ſuum ad hoc intendit, vt corpus & animam ſuam Deo virginitate perpetua conſecraret. Sciebat enim quòd quanto ſanctius eam ſeruaret, tanto ſublimius ei, qui omniū caſtiſſimus: imò qui ipſa caſtitas eſt, appropinquaret. Amplectendo igitur quod acceptabilius Domino eſſe cognouit, legem ſuperauit, ſpreuitq; maledictū datæ legis, & credidit, reputans ſecum illum, cui placere quærebat tantæ bonitatis & tantæ C ſapiētiæ, vt ante ſe, vel de ſe tutū conſiliū, ne quid peccati in iſtis ſubiret, inueniret, nec decepta eſt. *Quis enim ſperauit in Domino, & derelictus eſt ab eo?* Deniq; vbi tam ſanctam intentionē eius, tam caſtū propoſitum eius, tā firmam fidem, cōſtantem ſpem, & indeficientē vidit charitatē eius, miſericordiæ ſuæ intuitu egit circa illā, vt nec ſanctitas intentionis eius fruſtraretur, nec caſtitas propoſiti eius violaretur, ne aut ſanitas fidei infirmata, aut ſpei conſtantia titubaret, aut charitatis in ea plenitudo deficeret. Dedit ergo illi, vt & virgo, quod magis optabat, permaneret, & vt nemo illā à maledicto legis liberrimam dubitaret, fœcunda fieret. Et vnde fœcūda? de illo, ſine quo omnis fœcūditas in ſterilitatē conuertitur, & igni cōſumenda ſuccíditur. Et reuerà dignum fuit, vt eo in virginē ſuperueniente illa fœcundaretur, quæ paritura erat Deum, per quē totus mūdus ſaluaretur. Quid ergo hîc dicemus? Eſtne, putatis, vlla mens hominis, quæ modū huius dilectionis, quam Deus ad hanc virginem habuit, queat penetrare? quando & illi, quod carius amabat, ſic integrè ſeruabat, vt eam tam dignè & caſtè fœcundatā, ſuiipſius matrem fecit. Poteſtne quæſo, vllus hominum, aut Angelorum illius amoris immenſitatē penetrare, vel dignitati honoris illius quicquā cogitatu percipere comparabile? Erigite obſecro fratres mei, erigite aciem mentis veſtræ ad contemplandum tā ineffabilem & ſtupendā omni ſeculo huius mulieris gratiā & exaltationem. Et tu, ô beatiſſima fœminarum, in quā fluxit tam copioſa & ſupereminens gratia omniū gratiarum, quid enim animi quæſo gerebas ad eum, qui tibi hæc magna fecit? Vnde ſicut ipſa dixiſti, iam ab omni generatione beata dici meruiſti. Verè magnificauit *anima tua Dominum, & ſpiritus* tuus *exultauit in Deo ſalutari* D ipſius. Salutare mirabile, quod non ſolū Dominā te ineſtimabili ſalute ſublimauit, ſed & totū mūdum, peccatorū vulnerib. putridū, ex te prodiens mirabili diſpenſatione ſanauit. Verùm dū illum, qui tibi hæc mirāda fecit, paruulum inter manus tuas verſari, & ad verba ſua pendere, & ad parui & teneri corporis læſiones paruulorū more vagire conſpiceret, quo precor affectu piiſſimus eius animus mouebatur, quoue ſtudio ad occurendum cunctis, quæ incōmoda illi fore timebat, parabatur caſtiſſimū corpus eius. Deus fili huius feliciſſimæ matris, qui es virtus & vera ſapientia ſummi Patris, oramus te, quatenus ipſa miſericordia, qua factus es homo pro nobis, inſinuare digneris cordibus noſtris, quo animo, quā cogitatione ferebatur hęc dulciſſima tua mater, cùm te, inquā, talem ac tantillū in brachiis ſuis exultans & lęta teneret, cùm tibi infantulo dulcib. oſculis & frequentibus cōgauderet, cùm te lachrimantē ſuper genua ſua, quibus poterat modulis conſolaretur, cum denique aliis & aliis ſtudiis, ad quæ ipſam materna pietas informabat, tibi pro qualitatum viciſſitudinibus ſedula blandiretur? Doce, inquam, nos, vel paululum mente percipere affectum ipſum, quo replebatur cor illius, vt ſi eum peccatorum noſtrorū ſqualoribus obruti, quantus fuerit plenè nō meremur contingere, ſaltē pauca mereamur in noſtris ærumnis aliquatenus reſpirare: nec putet ab aliquo contemnendū, vel parū quid ſentire quēlibet in ſe de affectu illius matris in filiū ſuū. Nullo ſiquidē modo crediderim, quòd is qui ad eum intelligendum prouehi meruerit, ab amoris eius dulce-

A dulcedine extraneus vſquequaq; exiſtere poſſit. Qui autem in dilectionis ſuauitatem tranſit, nullo pacto diffidendum, quin & in retributionis eius participium tranſiturus ſit. Quam verò retributionem ſui amoris ſit adepta: tota Chriſtianitas nouit, quæ illam ſuper omnes cœlos exaltatam & angelicis choris prælatam certiſſimè credit. Eia fratres, quantum poſſumus enitamur aliquo modo affectum illius tam bonæ matris agnoſcere, & in nobis ſaltem rei magnitudini ſuccumbēdo deguſtare, quo ipſius meritis adiuuari & dilectionis eius ſalutaris recreari: & aliqua futuræ cōſolationis mereamur remuneratione ſublimari. Quicunque igitur aliquem ſincero & dulci dilectionis affectu diligit, omnia commoda & iocunda ei ſuccedere cupit illius incommodis ſi quæ acciderint mœſtus ingemit, voluat & reuoluat hunc ſuum affectum apud ſe, & cogitet quid ſibi eſſet, ſi adhuc quem fingere mulplicatus in ſe ſedem maior exiſteret. Quæ cùm fecerit, & hunc ſuum amorem quantumcunq; intellectu ſuo magnificatū amori illius piiſſimæ matris Dominæ noſtræ in Deum Filium ſuum aliquatenus cōparari poſſe putauerit, neſcio vtrum audiendus in hac ſua æſtimatione. Nec mirum, ipſe enim ſpiritus Dei ipſe amor omnipotentis Patris & Filii, ipſe per quem, & in quo amatur omne quod bene amatur. Ipſe, inquam, corporaliter, vt bene dicam, venit in eam, ſingularique gratia præ omnibus, quæ creata ſunt, ſiue in cœlo ſiue in terra, requieuit in ea, & reginam ac imperatricem cœli & terræ, & omnium quæ in eis ſunt fecit eam, & alicui bono ad tempus debriato in animum cadet ſe quicquā amoris habere, quod illi amori queat comparabile æſtimari, quem hæc beatiſſima matrum ad ipſum habebat, à quo ſe tam ineffabili dignitate ſublimitam intelligebat. Superat ergo omnes omnium rerum creatarum amores & dulcedines magnitudo amoris iſtius virginis in finem ſuum, & dulcedinis immenſitas qua exultabat & liquefiebat anima eius in eundem Dominum Deum ſuum. Itaque cui ſaltem ita conceſſum fuerit ſæpe dulci ſtudio poſſe cogitare de illa, magnum promerendæ ſalutis indicium eſſe coniecto. Sed quid dicam? ſi tantus fuerit amor eius, & vere maior erga hunc dilectiſſimum Filium ſuum, quo quæſo vel quali gaudio replebatur tota ſubſtantia eius, quando eum, quē tantopere diligebat, quem Creatorem ac Dominatorem omnium rerum eſſe ſciebat, ſecum egentem, ſecū edentem, ſe quæcunque noſſe volebat dulci affatu docentem, haberet quid caperet?

B

De compaſſione beatæ Mariæ pro Filio crucifixo.

Cap. V.

CVm ergo tanta dilectione, tanta exultatione beata Dei Genitrix ex præſentia illius, & conuerſatione foret iocundata: perpēdat qui poteſt, quibus doloribus, quibus gemitibus, quibus ſuſpiriis cruciabatur: quando eum à ſe crudelium manibus auelli, quando ad cōdemnandum eum tradi, quādo ad ſubeundum mortem iudicio iudicis iniqui tribunali conſpiceret ſiſti. Fortè tamē inter hæc ei poterat eſſe, vt more loquar humano, aliqua ſpei conſolatio de euaſione illius, dum ſententiam mortis eius pendere conſpiceret, audiretque ſubalterationes præſidis ipſum liberare quærentis. *Corripiam ergo eum, & dimittam*, & Iudæorum peſſimæ plebis, ne liberaretur regnum Cæſaris contra præſidentem appellantis. Verùm dum prolata certa ſententia mortis illius omnis eam ſpes euadendi deſereret, eumque crucem, in qua ſuſpendi debebat, humeris vſque ad locum ſuæ paſſionis ſubuehere conſpiceret gemebunda. Eſtne precor aliquis, qui queat percipere qualitatem pectoris eius? Adiectus eſt his doloribus eius dolor alius Petrus, & alii diſcipuli eius de nihili in Apoſtolatum electi, etiam in tantæ celſitudinem virtutis, vt iam dæmonib. imperarent erecti: necnon ſecretorum illius cōſcii & familiares in cunctis effecti, inſtante hora traditionis eius fugam ineunt, & eum pro quo ſe mortē paulo ante ſubituros promiſerant obliti tantorum bonorū ſponſionisq; ſuæ ſolum ipſa conſiderante relinquunt. Vide ipſum ad paſſionem omnibus amicis deſtitutum tendentem, hac voce ſequebatur gemens: Vadis propitiator ad immolādum pro omnibus, nō tibi occurrit Petrus qui dixit: *pro te moriar*. Reliquit te Thomas, qui ait: *Eamus, & moriamur cum eo omnes*, & nullus ex his niſi tu ſolus duceris, qui me caſtam conſeruaſti Filius meus & Deus meus. Verùm hæc verba ex magnæ pietatis fonte producta, ita paucis ad hæc commemoraſſe ſufficiat, vt ea oculus pietatis attendens, dum tantæ matris gemebundus affectibus compatitur pii amoris illius fructu remunerari aliquando mereatur. Sed cùm ad ipſam eius paſſionem ventum fuiſſet, & ipſe cruci affixus hinc ipſam matrem ſuam, hinc diſcipulum quem diligebat prope aſtantes intuitus eſſet, ne matrem penitus orbatam relinqueret ei præſentem diſcipulorum ſuo loco in filium ſurrogauit: *Mulier*, inquit, *ecce filius tuus*. O commutatio pro æterno & incōmutabili Deo: purū & corruptibilem hominem, pro naturali & vnico filio ſeruum accepit in filium. O Domina quæ, precor, in te ſibi ſuccedebant, cùm tam inæſtimabilem commutationem ab ipſo, quem ſuper omnia diligebas, tibi fieri audiebas? Verè *pertranſiuit animā tuam gladius* doloris, qui tibi amarior fuit omnib. doloribus cuiuſuis paſſionis corporeæ: quidquid enim crudelitatis inflictum eſt corporib. Martyrum leue fuit, aut potius nihil comparatione tuæ paſſionis, quæ nimirum ſua immenſitate transfixit cuncta penetralia tua, tuiq; benigniſſimi cordis intima. Et vtiq; pia Domina, non crediderim te potuiſſe vllo pacto, ſtimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres, ſuſtinere, niſi ipſe ſpiritus vitæ, ſpiritus conſolationis, ſpiritus ſcil. dulciſſimi tui Filii, pro quo moriente conquerebaris, tantopere torquebaris, te confortaret, te conſolaretur, te intus doceret non eſſe mortem eum abſumentem, ſed magis triumphum omnia ei ſubiicientem, quod in ipſo fieri corā moribundo videbas. Mortuus eſt tamen, & ab oculis tuis te ſpectante ſepulchro recluſus. Cætera ſilentio premo, penitus ignorans, vbi vel vnde aliquid dicendū aſſumam, ex quo luctus tui modum, ô pudiciſſima Virgo, alicui proponere queam. Siquidem cùm illum, quem te virginem cōcepiſſe, virginem peperiſſe, & poſt partum virginem noueras permanſiſſe, necnon per quem te intelligebas ab omni generatione *beatam* dici meruiſſe, videbas iniquorum ſæuitia tam crudeli nece peremptum, tam ſubitò tuis aſpectibus abſtractum, & ſepulchri antro recluſum, quid ego? neſcio quid haberem, vbi vel vnde acciperem, quod in cōſiderationem tui ſtatus animi quem gerebas eo tempore cuilibet pan-

G

D

A derem: ſed acerbitas doloris & mœroris in reſurrectione eiuſdem Filii tui Domini Dei noſtri in lætitiam eſt conuerſa. Et in quam qualémve lætitiam?

De gaudio reſurrectionis.

Cap. VI.

INtendamus fratres mei: Supra dum gaudii eius exultationem, qua replebatur in conuerſatione, ſecum adhuc in carne mortali degentibus iſtius Filii ſui conſiderare niteremur, in ipſo noſtri animi niſu defecimus, & eam vltra omnem humanum intellectum magnam & mirandam eſſe aduertimus. Si ergo tam magna fuit, tunc cùm ipſum bene ſciret paulo poſt moriturum, quæ vel quanta putatis fuit: tunc cùm ipſum iam calcatis mortis legibus reſurrexiſſe, non ſolùm in æternum victurum, ſed & cœli & terræ omnique creaturæ perenni iure dominaturum? Nolo hanc immenſitatem gaudii eius penetrare quis laboret: quoniam quæ ipſis Angelis Dei eſt admiranda & impenetrabilis, nõ facile crediderim, quòd cuius homini mortali poſſit eſſe penetrabilis. At ſi aliquis quærit: quare Euangeliſtæ non referant ipſum piiſſimum Dominum à morte reſurgentem, huic ſuæ dulciſſimæ dilectiſſimæque matri, vt eius dolores mitigaret, primò ac præcipuè appartuiſſe. Dicimus, quòd à quodam ſapiente de hoc ipſo ſciſcitantes audiuimus ſic: tanta eſt ſuſcitata auctoritas narrationis Euangelicæ, vt nihil in ea dependens, nihil inane, nihil ſuperfluum reperiatur: ita quòd ſi matri Domini, ſi Dominæ mundi ipſius Filius ab inferno reſurgens ſcribere-
B tur, ſicut alii cuilibet apparuiſſe, eamque de ſua reſurrectione docuiſſe, quis non tale ſcriptum ſuperfluum duceret, reginam videlicet cœli & terræ, omniſque creaturæ coæquare illis, quibus apparuit, viro aut mulieri? Spiritus eius in illa plenè & perfectè quieſcebat, qui ſibi & eſſe illius & facta eius omnia luce clarius reuelabat, & Euangeliſtæ ſcriberent tunc vel tunc illi talem ſemet exhibuiſſe. His itaq; paucis alicuius forſitan inquiſitioni, prout accepimus, reſponſis, adhuc aliquid gaudii huius beatiſſimę Virginis matris ſpeculando præ oculis conſtituamus, non ea ſpe, vt modum illius nos in hac mortalitate viuentes, perfectè intellecturos fore opinemur: ſed vt inde aliquantulum deguſtando qua poſſimus illud deuotione veneremur. Sic enim inſpectum & deguſtatum magnum in eius amorem anhelantibus ſolet generare profectum. Et ſi gaudium habuit eodem ſuo Filio ſecum in carne degente, ſi gaudium babuit eodem ſuo Filio calcata morte ab inferis reſurgente, non minori gaudio exultauit ipſo ſuo Filio in ea carne, quam de ſe aſſumptam nouerat, coram oculis ſuis cœlos penetrare, quis hoc dixerit: immo quis gaudium eius omnium, quæ illud præceſſerunt, gaudiis non crediderit eminere? Bonæ matres ſolent magnificè in hoc mundo exhilarari, cùm vident filios ſuos terrenis honoribus ſublimari: & iſta mater procul dubio bona non ineffabili gaudio lætaretur, quando Filium ſuum vnigenitum omnes cœlos dominandi iure penetrare, ac in Dei Patris omnipotentis vidit conſeſſum aſcendendo pertingere? Imò quid huic gaudio vnquam fuit ſimile? Quid in mediũ prolatum ſaltem per illud aliquo modo poſſit mens humana in illud aciem ſuam dirigere? Sed & hæc gaudiorum ſuorum magnitudo nonnihil incrementi accepit, cùm adueniẽte ſuper diſcipulos Spiritu ſancto, mox ad prædicationem illorũ, fidem Filii ſui tanta hominum multitudo ſuſcepit. Nec mirum inde alicui videatur, quod dico gaudium incrementum in credentium cõuerſione ſumpſiſſe. Ibi enim excepto gaudio quod de ſalute generis humani in iſtorum cõuerſione concipiebat, filium non gratis fuiſſe mortuum, cùm tam efficaciter operari videbat fidem amoris eius in eis, qui amatores eius extiterãt. Gaudium itaq; ei erat in cœlo, & gaudium in terra, gaudiũ inſuper in omni creatura. Gaudium in cœlo, quia fructus ventris eius benedictus iam erat victor mortis & orbis, in cœlo regnabat, & cuncta cœleſtis curiæ agmina inæſtimabili magnificentia lætificabat. Gaudium in terra: quoniam eorũ, pro quorum ſalute matrem Dei ſe factam ſciebat, abiecto iugo diaboli, à quo captiui tenebãtur, liberam in ipſam ſaluté currere conſpiciebat. In omni quoque creatura gaudiũ babuit, eò quòd illum à priſtina oppreſſione eius ad illum, ad quẽ facta fuerat, ſtatum redire vidit. Poſtquam n. homo Deum contempſit, & eius mandans timidus contraire non timuit, in nulla creatura, quam Deus ad ſubſidiũ eius inſtituit, iuſto iudicio aliquid iuris amplius habere debuit. Cùm igitur & in cõtumacia
C ſua cõtra Deum omnium rerum Dominum perſtitit, & tamen vſum rerum in ſubſidium ſuum retorquere non deſtitit, Domino Deo iniuſtitiam & Dei creaturæ violentiam intulit & oppreſſionem. At nunc, cùm iam reconciliatus homo per morté Filiæ huius beatiſſimæ matris redit in gratiam Dei, famulandi ſcil. ei, pro quo ſe inſtitutam eſſe cognouit, hæc ſacratiſſima Domina vidiſti D
intellexiſti, hæc per te tali modo impleta eſſe, magnificè es gauiſa. Iſta fratres dicimus dulce habentes, & vos dulce babere cupientes, ſæpe voluere in memoria amorem & gaudium huius Dominę, quibus iugi exundantia in Deum & Deo iocundabatur tota illius ſubſtantia. Nihil enim vtilius poſt Deum memoria matris eius, nihil ſalutarius meditatione pii amoris, quo feruebat in memoria & contemplatione Filii ſui, nihil iocundius ſapore pertractati gaudii eius, quo multipliciter paſcebatur in eodẽ & per eundẽ Filium ſuum. Sæpe quippe vidimus & audiuimus plurimos hominũ in ſuis periculis recordari horũ, & omnis periculi malũ ilico euaſiſſe. Velociorq; eſt nonnunq̃ ſalus memorato nomine eius, quàm inuocato nomine Domini Ieſu vnici Filii ſui. Et id quidem non ideo fit quòd ipſa maior & potentior eo ſit, nec enim ipſe magnus & potẽs eſt per eã, ſed illa per ipſum. Quare ergo propitior ſalus in recordatione eius, quàm Filii ſui ſępe percipitur. Dicam quid ſentio. Filius eius Dominus eſt & iudex omnium, diſcernens merita ſingulorum, dum igitur ipſe à quouis ſuo nomine inuocatus, nõ ſtatim exaudit, profectò id iuſtè facit. Inuocato autem nomine matris, etſi merita inuocantis non merentur, vt exaudiatur: merita tamen matris intercedunt vt exaudiatur. Hoc denique vſus humanus quotidie probat, cùm quis propoſito dominico nomine efficaciter ab alio aliquid impetrat, quod ſimpliciter ſua prece nequaquam impetrare poteſt. Itaq; ſi tam vtilis aliquãdo in ſubueniendo memoria nominis matris Dei exiſtit, nõ mirum ſi magnæ ſalutis afferat fructum frequens meditatio amoris eius, ſi plenam iocunditatem dabit dulci ſtudio cogitata & recogitata immenſitas gaudii eius.

De gau-

A

De gaudio beatæ Mariæ in Filij aſcenſione.
Cap. VII.

QVapropter adhuc in ſpeculatione gaudii eius verba vertamus, & mentes noſtras ipſius dulcedine aliquantiſper enutriamus. Perpendamus itaque cùm tanti gaudii magnitudo impleuerit intima piiſſimæ Dominæ huius, ex his, quæ iam paululum intuendo, prout potuimus, prælibauimus: vtrum ei ſuper illa adhuc adiicere aliquid gaudii potuerit, id quod reuelante Spiritu ſancto, remota omni ambiguitate, ſciebat ſe decurſo habentis vitæ ſpatio in beatitudinem regni cœleſtis aſcenſuram, & Filium ſuum omnipotẽti Deo Patri in ſua Deitate coæqualem, ſicut eſt, indeficienti cõtemplatione viſuram, ſeq; poſt eũ omni creaturę cœleſtiũ, terreſtrium, & infernorũ, perenni iure dominaturam. Ad immenſitatem gaudii huius quis cõſiderabit, qui non in ipſa cõſideratione penitus ab ea opprimatur? Et ſi cauſa gaudii tanta eſt, gaudium ipſum quale & quantũ eſt? Sed ô bone Ieſu, ipſius tuæ dulciſſimæ Matris Fili: quomodo potuiſti pati, vt te in regnum tuæ gloriæ remeante, illam quaſi orbatam in miſeriis mundi relinqueres, & non eam ſtatim tecum regnaturam aſſumeres? Fortaſſis Domine, ne tuæ cœleſti curiæ veniret in dubium, cui potius occurreret, tibi, videlicet Domino ſuo, cùm poſt regnum tuum in aſſumpta carne petẽti, an ipſi Dominæ ſuæ ipſum regnum iam ſuum materno iure effectum aſcendenti. Nam vt in partes ſuo occurſu divideretur, quatenus pars tibi & pars illi in primo aduentu obſequeretur, non deceret æſtimo, præſertim cùm tota ſit tua, totaque per te eadem

B cœleſtis curia ſua. Prudentiori ergo & digniori conſilio vſus, præcedere illam volebas, quatenus ei locum immortalitatis in regno tuo pręparares, ac ſic comitatus tota curia tua feſtiuius ei occurreres, eamq; ſublimius ſicut decebat tuam matrẽ ad teipſum exaltares. Equidem non eſt ab re credere ipſum his de cauſis matrem ſuam pręceſſiſſe, cùm ipſe idem Vnigenitus huius beatiſſimæ Virginis promiſerit ſuis diſcipulis, ſe ſi abiret eis locum in cœleſti ſede præparaturum. Si ergo locus ab eo pręparabatur ad gloriam & honorem diſcipulorum, quomodo non præpararetur ad honorem & gloriam Matris ſuæ, Dominæ ſcilic. & Reginæ Angelorum? Erat præterea, vt hîc quidem videtur, vtilis & neceſſaria fidei noſtræ conuerſatio ſua poſt aſcenſionem Domini inter Apoſtolos eius: quia licet ipſi per reuelationem Spiritus ſancti edocti in omnem fuerint veritatem, incomparabiliter tamen eminentius ac manifeſtius ipſa per eum Spiritum veritatis, illius veritatis profunditatem intelligebat, & per hoc multa eis per hanc reuelabantur, quæ in ſe non ſolùm ſimplici ſcientia, ſed ipſo effectu, ipſo experimento didicerat de myſteriis eiuſdem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nec dilatio ſuæ aſſumptionis quoquo modo iacturam aliquam inferre poterat immenſitati amoris & gaudii ſui: quoniam ipſe perfectio amoris & gaudii, ita illam reficiebat plenitudine ſui, vt hoc ipſum ei ad amoris & gaudii augmentum magnopere fieret, quod ſe illic eſſe videbat, vbi Deum, quem præ cunctis amabat, magis velle ſciebat. Igitur vbicunque erat & ipſa in Deo, & Deus in ipſa iocundabatur: qua iocunditate ipſa felix, ſed præ cæteris vbique fieri cupiebat, quod ſapientia Dei potiſſimum placere intelligebat.

C Hac æſtimabili amoris & gaudii immẽſitate prædita fuit hæc Virgo ſanctiſſima, quamdiu etiam in omni mortali carne placeret ſapientiſſimo Filio ſuo.

De aſſumptione beatæ Dei genetricis Mariæ.
Cap. VIII.

VErùm cùm ipſe in regnum ſuum eam aſſumere, & ei magnificentiam regni ſuæ gloriæ decreuiſſet oſtendere: cuius, precor, dignitatis & honoris apparatibus intendebat tota curia Angelorum: quibúſve vocibus exultationis & ſaluris reſonabant numeroſa tabernacula antiquorum Patrum ipſi curiæ tunc aſſociatorum? Certè crediderim omnes illius beatæ patrię ciues feſtiuiori ſolito, ac ſublimiori nitore decoris, ad aduentum Matris Domini ſui præparari, ac noua quadam & ineffabili iocunditatis gratia pro tantæ rei expectatione coniubilare. Et quid mirum? Ipſe Ieſus, Deus & Dominus omnium Filius eius benedictus, huius caſtiſſimæ Virginis & Dominæ rerum, ipſe ei ſicut ſuæ vnicæ matri totus feſtiuus occurrere volebat, & aliquis de familia ſua ſe tanti gaudii immenſitate ſubtraheret? Vtique inter homines moris ſcitur eſſe vnumquemque bonum ſeruum, cuiuſuis præpotẽtis domini, eo maiori gaudio in amici domini ſui aduentu exultare, quo ipſe dominum ſuum cognouerit aduentantem amicum magis amare. Cùm verò de aduentu parentum domini ſui agitur: de quorum ſpeciali dilectione nullus vlla dubitatione tenetur, ille nimirum magis felicem ſe æſtimat, qui maiori iubilo & feſtiuiori occurſu lætitiæ fræna relaxat. Si ergò hæc ita ſe habent apud homines: quibus ſi qua D bonitas ineſt, longè tamen ſupernorum bonitati impar eſt, contempletur animo qui poteſt quo gaudio, qua feſtiuitate, quibus concentibus iubilabant omnes beatorum Spirituum Ordines, quando & vnicam Domini ſui matrem aduentare, & ipſum Dominum ſuum ei videbant omni ſua gloria decoratum velle occurrere. Stipatus itaque mille millibus, imò innumerabilibus Angelorum agminibus, Deus ipſe huic piiſſimæ Matri ſuæ, de hoc mundo migranti occurrit, eamq; ſuper omnes cœlos exaltatã, cunctæ ſecum creaturæ perenni iure dominaturam in throno glorię collocauit. O dies tanti occurſus glorioſa & felix. Dies tam præclaræ exultationis beata & celebris. Dies tam ſublimis glorificationis feſtiua & omni ſeculo admirabilis. Dies enim illa non ſolùm te Dómina ineffabiliter ſublimauit, ſed cœlum ipſum, quod penetraſti, necnon cuncta, quæ in eo ſunt, noua & ineffabili gloria decorauit. Noua quidem cœlum gloria decorauit: quia priorem gloriam eius ex præſentia tui vltra quàm dici poſſit, aut cogitari magnificauit. Nam cùm tu Domina illuc aſcendis, nitua illud & præcellenti virtutum tuarum dignitate irradias, immenſaq; miſerationum tuarum & gratiarum luce perluſtras. Eadem quoq; dies aſcenſus tui eorum, qui ciues eius ab initio creaturæ eſſe meruerunt, ſolito feſtiuiori exultationis gaudio induit, quia per glorioſum fœcundæ virginitatis tuę fructum ſemirutam vident ciuitatem ſuam reintegrari. Verè in tuo aduẽtu, per quam tantũ bonum meruerunt, gaudii ſui magnitudo iure debuit augmẽtari. Terram etiam dies exaltationis tuæ, ô beatiſſima fœminarum, mira gratia irrigauit, quia dum te, quã

A de ſe & in ſe aliorum hominum lege progenitam cognouit vſq; ad Creatoris omniũ thronum exaltatam cognoſcit, ac antiquam maledictionis pœnam, quam in peccato primorum ſuorum filiorum merito excepiſſe ſciebat, iam per tantæ benedictionis tuæ abundantiam ſeſe euadere indubitanter credebat. Quid amplius dicere poſſum Domina? Immenſitatẽ quippe gratiæ & gloriæ & felicitatis tuæ conſiderare cupienti, ſenſus deficit, lingua ſatiſcit. Quemadmodum enim omnia, quę in cœlo ſunt, per glorificationem tuam inæſtimabiliter decorantur: ita per eandẽ glorificationem, cuncta, quæ in terra ſubſiſtũt, ineffabiliter ſublimantur. Singula nempe in immenſę dignitatis decus profecerũt, cùm per tuam beatam & integerrimam virginitatem Dominum Deum ſuum, quem non cognouerãt, agnoſcere, & agnitum colere & amare meruerũt. Quia igitur ſuper omnes cœlos in dextera Domini Dei ſui Filii tui benedicti exaltari dignè cognouerunt, eo etiam didicerunt ſe eidem Deo ſuo totum debere quod ſunt, quando ea, quæ inter illa, & de illis vna tantam dignitatis eminentiam meruiſti. Nihil igitur aut idulis homines, aut vllæ aliæ rerum ſpecies intellexerunt idolorum cultoribus ſe debere, vbi & ſingularem authorem ſui ea tuo caſtiſſimo victo ad reſtitutionem primæ creationis ſuæ progenitum ſuſceperunt, & te, per quam amiſſam dignitatem ſuam recuperauêre, omni creaturæ tam ſublimiter præponi accipere.

Quantum profuit beata Virgo Maria creaturæ humanæ. Cap. IX.

B QVas itaque laudes, quáſve gratiarum actiones, non ſolùm humana natura, ſed omnis creatura huic ſanctiſſimæ Virgini debet? Pura enim ſanctitas & ſanctiſſima puritas piiſſimi pectoris eius, omnem omnis creaturæ puritatem ſiue ſanctitatem tranſcẽdens incomparabili ſublimitate hoc promeruit, vt reparatrix perditi orbis benigniſſimè fieret. Vnde quid laudis pro tam ineffabili bono ipſe per eam reparatus mundus, ei iure debeat, æſtimare nullatenus ſufficit. Ne tamẽ aliquis eorum nimis inſolens, autumet nos magis more indiſcretè laudantium, iſta dicere, quã rem, ſicut eſt, conſiderare. Ne igitur videatur cuiquam quid conſiderationi fidelium quocunque modo commemorando velle præfigere, plenius ea, quæ humanæ naturæ per eam bona prouenêre, cõmemorare iuuat, aut ſi qualiter omnes aliarũ rerum formę per ipſam ſunt reparatæ ſiue reformatæ: nihilominus prout poterimus in medium proferre delectat. Quod ea quidem re facere placet, vt prę oculis aliquatenus deformatis ſingularib. beneficiis eius nemo relinquatur: cuius cõſideratio immenſitate promeritæ laudis illius non obruatur. Nota igitur omni ſeculo loquar, & de quo ad quid prouecti ſumus huius Dominæ meritis pro poſſe edicam. Itaque natura mea ad ſimilitudinem Dei in principio creata fuit, quatenus indeſinenter ipſo Deo frueretur, & eius gloria ſine omni corruptione & mutabilitate aliquando potiretur. Hoc tam grande bonum natura ſtatim in primis hominibus perdidit, & in huius mundi miſerias infelix & præceps ruit, dehinc in æternas miſerias decurſu vitæ labentis articulo multo infelicius ruitura. Tranſierunt multa ſecula, & damnationis illius immanitas ſuper omnes filios hominum ſemper erat in detectus ruburata. Nec

enim Dei ſummi ſapientia ſumma, vllam in maſſa creationis humanæ viam inueniur, per quam, vt diſpoſuerat, in mundum veniens tam luctuoſæ perditioni ſubueniret: donec ad iſtam, de qua loquimur, Virginem ventum eſſet. Sed hæc mox, vbi in mundum per humanæ generationis lineam venit, tanta omnis boni virtute & ſubſtantia perfectè reſplenduit, vt eam ipſa ſapientia Dei verè dignam indicaret, per quam in homine veniens, non modò reatum primorum hominum: ſed & totius mundi peccata deleret, & diabolum ſui operis inimicum cum ſuis eluderet: necnõ damna cœleſtis patriæ, illuc hominem deducendo, redintegraret. Quis igitur iſta perpendens æſtimare queat, qua laude digna ſit, quæ tantorum beneficiorum ſola præ cunctis effici meruit mediatrix? Liberati ergo à lege mortis, qua detinebamur, reſurgimus in gloriam, quam in primo parente perdidimus, imò in ampliorẽ quàm vel ipſe in ſe, vel nos in ipſo amiſimus. Qui etenim adhuc etiam in carne mortali per fidem ad amiſſam gratiam ſeu patriam tendimus, in filiationem Dei per benedictum Filium benedictæ matris Mariæ tranſiuimus, eundemq; Filium eius nobis fratrem ipſo auctore accepimus. A morte enim reſurgens nos fratres ſuos appellauit, & quòd *ad Patrem* ſuum *& Patrem* noſtrum, *Deum* ſuum *& Deum* noſtrum foret aſcenſurus, familiari affectu nobis intimari præcepit. Quòd igitur tantum patrem & tantum fratrem ſortiti ſumus, vtique beatæ Mariæ aſcribere debemus: cuius integerrima & benedicta fœcunditate, in tantam dignitatem ſurreximus, quam quidem dignitatem noſtra natura nequaquam adepta fuiſſet, ſi illius beatæ Mariæ fœcunda virginitas Deum de ſua ſubſtantia non genuiſſet. D Cum igitur tam inæſtimabili dignitatis honore, etiam in huius mundi ſqualoribus degens per piæ matris Dei Mariæ merita humana natura ſit exaltata, qualis quali gloria decorabitur, cũ hunc ipſum fratrem ſuum, eius omnipotenti Patri coęqualem in ſua maieſtate regnantem aſpexerit, eiuſq; regni cohæres exiſtens, perpetua & incommutabili glorificatione vultũ ipſius præſens conſtituerit? Aduertat, inquam, aduertat, quæ gloria, vel quod gaudium, vel quæ iubilatio erit omnib. illis, qui in regnum beatitudinis aſſumpti, Deum Dominumque rerum omnium in ſuæ carnis ſubſtantia ſibi ſimilem viderint: & cuncta, quæ ſiue in cœlo, ſiue in terra, ſeu in inferno ſubſiſtunt, ad nutum illius pendere, eumque fraterno affectu, imò vltra omnem fraterni amoris affectum, ſeipſos amare, velle poterunt ſine mora, ſine contradictione, ſine defectu ſibi æternaliter miniſtrare. Super hoc cùm ipſam Dominam, per quam tanta bona eis prouenêre, præ oculis habuerint iuxta Deum, quem de ſuo vtero Virgo Filium peperit reſidentem, & iure materno cœlo terræque cum eodem ſuo Filio præſidentem, conſideremus qua exultatione exultabunt pro tanta gloria eius, quo honore ſubleuabuntur in tanta potentia eius? Omnis itaque creatura defert eis honorem, non ſolùm quia videbunt naturę ipſorum conſortem eſſe ſuum Creatorem: ſed etiam quia Dominam ſummam & vnicam dominatricem, cœli & terræ Mariam ex his conſpicient eſſe factam reginam Angelorum. His igitur ita conſideratis, tu quicunq; ex humana ſtirpe progenitus es: quomodo potes & quantũ potes erige aciem mentis tuæ in eam, & quas potes laudes

perſolues

A pe[illegible]ue, conſiderans quas grates, quas laudes, quæ obſequia ei perpetuò debeas, per cuius beatam & integerrimam fœcunditatem de tātu malo ad tantum bonum, vt breui oſtendimus compendio, ſis prouectus, gnarus attende. Nulla te ab horum conſideratione ſeculi delectatio moueat, nulla cuiuſuis amoris deſidia à debita laudum exhibitione retardet.

Quantum profuit omni creaturæ, etiam præter humanam. Cap. X.

VErùm quoniam aliquantiſper animaduertimus, quid boni per excellētiam beatę matris Dei Marię merita adepti ſumus, paucis etiam, vt propoſuimus, pro poſſe quid aliarū ſpecies rerum, per eadem eiuſdem merita ſint adeptæ, aduertamus. Scio quidem ſuperius me quædam dixiſſe & commemoraſſe, ſed ad tantæ Dominæ eminentiam commendādam piis auribus non videtur fore ſuperfluum eādem præſentare ſententiam. Omnem itaq; creaturam tam cœleſtem quā terreſtrem ad ſui Creatoris laudem & gloriam inſtitutā: nemo ſanæ mentis ambigit, nemo ſapiens ſilet. Quapropter ſi aliquid eius laudi, aut gloriæ ſiue honori derogat in quoquam, bene intuentibus liquet, q; idem ipſum cætera ſuæ ſubintegritatem ei ſeruantia, quodam exinde confuſionis verbere ſauciat. Nec enim ad Domini ſui fidelitatem integrè ſeſe tenerēt, ſi verecundiā Domini ſui & auctoris ſui æquanimiter & incōcuſſa tranquillitate ſuſtinerent. Homo igitur, qui à Deo inter cæteras creaturas ſublimis naturæ creatus eſt, dum Deum per inobedientiæ reatum inhonorauit, omnia, quæ ſui iuris prius erāt, amiſit, omniaque, quę ſui ſtatus integritatem ſeruauerant, quadam confuſione, ipſa reatus ſui immanitate, quātum in ipſo fuit, vulnerauit: adiecta eſt eis ſuper hac confuſione & alia cōfuſio: quia huic, quem à ſuo Cōditore per malæ vitæ merita exorbitare videbant, per ſuę conditionis legē miniſterii ſui obſequium nullo tempore abnegare valebant. Ingerebatur igitur operibus Dei contumelioſa quędam oppreſſio, & fiebat de eis grauis & iniurioſa abuſio. Ius ſiquidem nullum in his, quæ Dei ſunt iuſtè debet habere, qui voluntati eius nō veretur prauis actibus contraire. In eo itaq;, quòd lumine cœli & ſiderum motu in ſuis vſibus homo reus potiebatur, idem cœlum & ſidera ipſa magni honoris detrimenta patiebantur. Nempe illi ſeruiebant, propter quem ſe nequaq̄ inſtituta ſciebant. Ad obſequium quippe ſiue ſeruitium iuſti hominis, nō iniuſti, qui tunc erat, cōdita fuerunt. Hoc ipſum de aëre, de terra, & quæ profert, de mari & omnibus aquis, ac de his quæ continent, licet dicere & ſentire. Omnes igitur rerum formæ, informi quadam & cōtumelioſa obfuſcatione tegebātur, eò quòd ipſi, qui Deum ſuum inceſſanter offenderant, miniſtrare ac ſubdi ſine intermiſſione cogebantur. Durauit autē hæc in rerum ſubſtantiis iniuria quouſq; venit in carnem. Illa, de qua loquimur, beata virgo Maria. At vbi venit ipſa, in ſeq; Filium Dei incorporauit, & priſtinam dignitatem in Deo, qui naſcebatur, humana natura recuperauit, nihil vltra confuſionis, aut iniuriarum alicui rerum ſpeciei reſedit: imò libertatem patrię creationis ſuæ confeſtim recipere meruit. Nam ipſa, cui lege ſuæ conditionis ius libertatis maximum erat obſequendi, videlicet illi, quem ad Dei imaginem conditū nouerat, cùm ipſum in Creatoris ſui ſimilitudinem, quam peccando in ſe corruperat, per bona opera redire conſpexit, nō mirum ſi deinceps obſequēdo dominatui eius, contumelioſè iugum ſeruitutis excuſſit. C

De eodem alio modo. Cap. XI.

ALio autem modo, ſi placet, conſideremus qualiter omnis creatura ad vtilitatem hominis ſit creata, & quemadmodum eadem vtilitas ob peccatum primi hominis quodammodo euanuerit, quóue pacto per beatam Dei matrem virginem Mariam, primam ſuæ vtilitatis recuperauit dignitatem. Certè homo qui mentis ſubſiſtens rationi, carnis fragilitate deprimitur, ad hoc conditus fuerat, vt cōtemplationis oculo formæ iugiter intenderet Creatoris: ſed quia ipſe Conditor eius incircumſcriptus ſpiritus eſt, & nemo vnquam carnis incorruptibilitate preſſus vllatenus in magnitudinis eius notitiam, vel admirandæ dignitatis illius ſpeculationem, ſicut eſt, pertingere poteſt, propoſita illi aliarum rerū exiſtentia eſt, quatenus earum conſideratione ſublimitas eius, quę per ſe neque videri, ab ipſo intellecta conſpiceretur. Verùm vbi poſt primorum hominum peccatum generationis humanæ propago in deſideria cordis ſui prolapſa eſt, & per vitia ſorduit, non ſolùm Creatoris contemplatio, ſed & rerum creatarum mirifica diſpoſitionis ſalutifera meditatio ab ea procul euanuit. Vides ergo quali modo in lapſu hominis ruit dignitas rerum. In cōſideratione enim illarum homo reſurgere debuit in agnitionem Dei: & ſic quaſi quidā ei gradus fieri, debuerunt pertingendi ad Creatorem ipſius & ſui: ſed & hæc etiam dignitas in eis periit, D quando, qui ea dignè vteretur, nullus fuit aut extitit. Nec vllatenus receperunt, ex quo primus homo corruit amiſſam eminentiam tanti boni, donec ille Agnus, qui peccatum mundi tolleret, in perſona Dei & hominis prodiit modò per beatam Mariam. Verùm in cognitionem Dei homine per hunc Agnum reuocato, omnis etiam alia creatura in ſtatu ſuæ conditionis & honore proprii congenitiq; decoris eſt reuocata. Huius igitur tanti boni effectum illi cenſemus profectò imputandum, per cuius virgineum vterum is venit in mūdum, qui & humanam naturam in tantam, ſicut diximus, dignitatis excellentiam ſua ſapientia reuocauit, & omnem ſimul creaturā priuilegio amiſſi honoris mira diſpenſatione redonauit. Quid ergo huic beatiſſimæ Virgini Dominæ noſtræ omnis tam rationalis quàm irrationalis creatura iure debeat, qui valet, ex his, quæ paucis perſtrinximus, dilatato ſenſu aduertat. Vtique cuncta, quę Deus bona & vtiliter fecit, in eo ſtatu, quo condita fuerunt, ſicut diximus & oſtendimus, eſſe deſtiterunt, & per hanc beatiſſimam Virginem in ſtatum priſtinum reuocata ſunt, & reſtituta. Sicut ergo Deus ſua potentia parando cuncta, Pater & Deus omnium: ita beata Dei genitrix Maria ſuis meritis cuncta reparando mater eſt & Domina rerum: Deus enim eſt Dominus omnium, ſingula in ſua natura propria iuſſione conſtituendo, & Maria eſt Domina rerum ſingula congenitæ dignitati per illam, quam meruit, gratiam reſtituendo. Et quemadmodum Deus ex ſua ſubſtantia genuit eum, per quē cunctis originem dedit: ita beata virgo Maria de ſua

A carne mundiſſima peperit illum, qui decorem primæ creationis omnium, cunctis reſtituit. Item ſicut nulla rerum ſpecies, niſi per Dei Filium facta ſubſiſtit, ita lex debitæ damnationis neminem deſerit, niſi quem ab ea Filius beatæ Mariæ virginis abſoluit. Quis igitur iſta recto ſenſu & corde ſincero perpendens, plenè percipere queat excellentiam huius Virginis, per quam tam inæſtimabilia bona habet rerum natura, per quam tam inæſtimabili gratia, à tam ineffabili deiectione erectus eſt mundus? Quis, inquam, tam miram, & omni prorſus rei præter hanc inauditam gratiam huius beatiſſimæ mulieris oculo mentis aſpiciens non obſtupeſcat, & non modo elinguis, verùm etiam à tantæ rei comprehenſione prorſus immunis fiat?

Oratio eiuſdem beati Anſelmi ad beatiſſimam Virginem Mariam.

Cap. XII.

QVapropter ea, q̃ nobis ſunt impenetrabilia, intermittẽtes, precibus impetrare nitamur, vt quod intellectu capere nequimus, ſalutari ſaltem affectu obtinere mereamur. Rogamus ergo te Domina per ipſam gratiam, qua te pius & omnipotens Deus, ſic exaltauit, & omnia tibi ſecũ poſſibilia eſſe donauit; quatenus id apud ipſum nobis impetres & obtineas, vt plenitudo gratiæ, quam meruiſti, in nobis ſic operetur, quo participiũ beati præmii nobis eius miſericorditer quandoque condonetur. Ad hoc quippe Deus noſter, per te factus eſt frater noſter: vt quemadmodum ipſe dignatus eſt conſors fieri noſtrę humanitatis, B ſic nos mereamur conſortes fieri ſuæ diuinitatis. Intende ergo Domina piiſſima, vt nobis ad effectum proueniat, ꝓpter quod Deus noſter ex tuo caſtiſſimo vtero factus homo inter homines venit, nec ſis, quæſumus, exoratu difficilis: quia procul dubio, idem benigniſſimus Filius tuus Dominus noſter Ieſus Chriſtus erit ad concedendum quicquid voles promptiſſimus & exaudibilis. Tantummodò itaque velis ſalutem noſtram, & verè nequaq̃ ſalui eſſe non poterimus. Quid igitur ſtringet larga miſericordiæ tuæ viſcera Domina contra nos, vt nolis ſaluari nos? Certè Deus noſter (teſte propheta) *miſericordia noſtra* eſt, & tu eiuſdem Domini noſtri abſque dubio vera mater es. Si tu ergo, quæ Dei mater es: & eò reuera miſericordiæ mater & gratiæ, denegas nobis effectum miſericordiæ, cuius tam mirabiliter facta es mater: quid faciemus, cùm idem Filius tuus aduenerit, cunctos ęquo iudicaturus iudicio? Siquidem licèt ipſe Filius tuus ſit per te factus frater noſter: vbi voluntatem tuam ſuæ videlicet dilectiſſimæ matris magis porrectam aduerterit: illuc ſeruata æquitatis ratione: à qua te nullatenus diſcrepare videbit, iudicii ſui ſententiam, ſiue ad miſericordiam inflectendo, ſeu ad iuſtitiam intendendo promulgabit. Subueni ergo nobis Domina piiſſima, & non conſiderata peccatorũ noſtrorum multitudine, velle tuum ad miſerẽdum nobis inflecte. Cogita quæſo, & recogita apud te, quia non ad damnandum, ſed ad ſaluandum peccatores: Conditor noſter ex te factus eſt homo. Cur itaque non iuuabis nos peccatores, quando propter nos in tantam celſitudinem es leuata: vt te Dominam habeat & veneretur omnis pariter creatura? An ideo vtrum pereamus, amplius non C curabis: quia quicquid de nobis miſeris vltra ueniat gloriæ tuæ, iactura nulla inde proueniet? Et hoc quidem bona Domina fortaſſis aliquo modo dici poſſet: ſi pro tui ſolius exaltatione & vtilitate mater Dei facta fuiſſes: ſed vtique Deus, qui hominem aſſumpſit ex tua caſtiſſima carne, hoc fecit pro tua & noſtri omnium ſalute. Si ergo tu, quę plena ſalute es poſita, non intendis, vt eadem ſalus pro modulo noſtro etiam ad nos vſque pertingat, iam tuorum ſufficiens commodorum, noſtrorum negligens eſſe videberis: & quæ pro totius mundi ſaluatione meruiſti fieri Mater Altiſſimi, cùm nos poſtpoſueris, quos obuoluit finis ſeculi: quid, quæſo, proderit nobis tua glorioſa & felix exaltatio? & quid inde habemus dulcis & affectuoſa exultatio? Vt ergo Filium tuum totius mundi Saluatorem: & te eius reconciliatricem eſſe veraciter ſentiamus: eo nos propenſiori ſtudio iuua precamur & foue: quo in fecibus mundi natus & alitos potiori leuamine proſpicis indigere. Ab initio denique renouationis humanæ, omnibus ſub tuum præſidium confugientibus hucuſq; ſuccurriſti, & idcirco præ omni creatura; omni laude digniſſima dici & eſſe meruiſti. Eia ſuccurre oramus, vt laus, quá per tot ſecula dignè poſſediſti, continua tibi duret in gratia ipſa, qua mũdo perdito ſubueniſti. Tibi ergo nos cõmendamus, tu procura, ne pereamus, effice potius vt ſalus noſtra de die in diem multiplicetur, & Filio tuo, Domino noſtro, Ieſu Chriſto vita noſtra iugi deuotione famuletur. Qui cũ Deo Patre, & Spiritu S. viuit per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

Beati Anſelmi Liber de excellentia Virginis Mariæ explicit. D

B. AÑSELMI CANTVARIENSIS ARCHIEPISCOPI ELVCIDARIVM, SIVE DIALOGVS, SVMMAM totius Chriſtianę Theologię breuiter complectens: In quo interlocutores ſunt, Diſcipulus interrogans, & Magiſter reſpondens: vt per literam D. diſcipulum intelligas: per M. magiſtrum.

PRAEFATIO AVTHORIS.

SÆPIVS rogato à condiſcipulis quaſdã quæſtiunculas enodare, importunitati illorum non fuit facultas negando obuiare, præſertim metuenti illo elogio multari, ſi creditum talentum mallem in terra occultari. Matth. 25. Iob enim dicit: *Diuitias, quas deuorauit, extrahet Deus de ventre eius*, Iob. 20. quas abſcõdit à verbi Dei famem patiente. Et vt labor meus non ſolũ præſenti proficiat ætati, diſputata curaui ſtilo tranſmittere poſteritati: rogans vt quicunq; ſtuduerit his legendo incumbere, pro me ſatagat Deo preces effundere. Titulus itaq; operi, ſi placet, *Elucidarium* præfigatur: quia in eo obſcuritas diuerſarũ rerum elucidatur. Nomẽ autem meum ideo volui ſilentio contegi, ne inuidia tabeſcens, ſuis iuberet vtile opus contemnendo negligi. Quod tamen lector poſtulet, vt in cœlo conſcribatur, nec aliquando de libro viuentium deleatur.

Fundamentum igitur Opuſculi ſupra petram, id eſt, Chriſtũ, iaciatur: & tota machina quatuor firmis columnis fulciatur. Primam columnam erigat Prophetica auctoritas: Secundam ſtabiliat

Apoſtolica

A Apoſtolica dignitas: Tertiam roboret Expoſitorum ſagacitas: Quartam figet Magiſtrorum ſolers ſubtilitas (id eſt, ſublimitas.)

Diſcip. Glorioſe Magiſter, rogo vt ad inquiſita mihi ne pigriteris reſpōdere, ad honorem Dei, & vtilitatem ſanctæ Eccleſiæ.

Magiſt. Equidem faciam, in quantū mihi vires ipſe dabit: nec me labor iſte grauabit. D. Dicitur quòd nemo ſciat quid ſit Deus: & valde videtur abſurdum, adorare quod neſciamus. Ab ipſo exordium ſumamus: & in primis dic mihi qd ſit Deus? M. Quantū homini licet ſcire, Deus eſt ſubſtantia ſpiritualis, tam inæſtimabilis pulchritudinis, tam ineffabilis ſuauitatis, vt Angeli, qui ſeptuplo Solem ſua vincunt pulchritudine, iugiter deſiderent in eum inſatiabiliter proſpicere. D. Quomodo intelligitur Trinitas vnus Deus? M. Aſpice Solē, in quo ſunt tria, ſcil. ignea ſubſtantia, ſplendor & calor: quę in tantū ſunt inſeparabilia, vt ſi velis inde ſplēdorem ſegregare, priues mundum Sole: & ſi iterū calorem tentes ſeiungere, careas Sole. In ignea igitur ſubſtātia intellige Patrē, in ſplendore Filium, in calore Spiritum ſanctum. D. Quare vocatur Pater? M. Quia ipſe eſt fons & origo, à quo omnia procedunt: cuius ſapientia Filius appellatur. D. Quare dicitur Filius? M. Quia vt ſplendor à Sole, à Patre generatur. Amborum aūt amor, Spiritus ſanctus nuncupatur. D. Quare Spiritus ſanctus? M. Quia ab vtroq; æternaliter procedens, quaſi ab eis ſpiratur. Illa itaq; vis diuinitatis, quæ omnia creando patrat, Pater vocatur: illa aūt, quæ omnia continet, ne in nihilū diſſoluantur, Filius appellatur: illa verò, quæ omnia inſpirando viuificat & ornat, Spiritus ſanctus nūcu-
B patur. Ex Patre omnia: per Filium omnia: in Spiritu ſancto omnia. Pater memoria: Filius intelligentia: Spiritus ſanctus voluntas intelligitur. D. Cùm omnipotentia vel ſumma clementia in Patre pdicetur, quare non mater vocatur? M. Quia generatio principaliter à Patre procedit. D. Cùm verò veritas vel ſapientia de Filio dicatur, cur nō filia appellatur? M. Ideo quòd Filius ſimilior eſt Patri quàm filia. D. Cur Spiritus ſanctus amborū Filius non dicitur, vt vnus eſſet Pater, alter mater? M. Quia ſimul & æqualiter ab vtroq; ꝓcedit: & ipſe eſt vinculum totius diuinitatis. D. Vbi habitat Deus? M. Quamuis vbiq; potentialiter, tamen in intellectuali cœlo ſubſtātialiter. D. Quid eſt hoc? M. Tres cœli dicuntur: vnū corporale, ꝙ à nobis videtur: aliud ſpirituale, ꝙ ſpirituales ſubſtantiæ Sancti vel Angeli inhabitare creduntur: tertium intellectuale, in quo Trinitas ſancta à beatis facie ad faciē contēplatur. D. Quomodo dicitur Deus in omni loco totus eſſe? M. In omni loco totus eſſe ideo dicitur, quia in nullo loco impotētior eſt plus q̄ in alio. Vt enim in cœlo, ſic potēs eſt in inferno. Simul eſſe dicitur, quia eodem momento, quo in Oriēte, eodē cuncta diſponit in Occidente. Semper autem in omni loco eſſe prædicatur, quia in omni tēpore cuncta moderatur. In nullo loco eſſe dicitur, quia locus eſt corporeus, Deus aūt incorporeus, & ideo illocalis. Idcirco in nullo loco cōtinetur, cùm ipſe cōtineat omnia: *in quo viuimus, mouemur, & ſumus.* (Actor. 17.) In hoc n. differt Deus ab aliis creaturis ſpiritualibus, quæ proprietate ſubſtantiæ finiuntur, & loco tenētur: vt Angelus, qui aſſiſtebat in Aſia Apoſtolo oranti, (Actor. 27.) non eodē tempore ſimul adeſſe poterat alibi. Locale n. eſt, quod cùm alicubi totum eſt, non poteſt ſimul eſſe alibi.

Illocale verò eſt, quod ſimul eſt vbiq; totum & C
hoc ſolius Dei ꝓprium. D. Scit Deus omnia? M. In tantum, vt omnia præterita, pręſentia, & futura quaſi coram poſita proſpiciat. Et anteq̄ mundum crearet, omniū prorſus & Angelorū & hominum nomina, mores, voluntates, dicta, facta, & cogitationes, ac ſi pręſentialiter adeſſent, pręſciuit, vnde Græcè Theos, id eſt, omnia vidēs dicitur. D. Qualiter Deus loquitur Angelis & hominib.? M. Angelis interna inſpiratione, hominib. verò per Angelos. D. Cùm Deus ſine initio fuerit, nunquid credendū eſt, quòd ante creatū mundum ſolitariam vitam duceret? M. Scriptum eſt: *Quod factum eſt, in ipſo vita erat.* (Ioan. 1.) In quo pateat omnem creaturā ſemper fuiſſe viſibilem in Dei prædeſtinatione, quæ poſtea viſibilis ipſi Creatori & aliis creaturis apparuit in creatione: vt artifex, qui vult cōſtruere domum, prius tractat quomodo velit quæque diſponere: & machina, quę poſt ſurgit in ædificio, prius ſtabat in ingenio. Vnde Deus dicitur nō eſſe antiquior ſua creatura tempore, ſed dignitate. D. Quæ cauſa fuit, vt crearetur mundus? M. Bonitas Dei: vt eſſent quibus gratiā ſuam impertiret. D. Qualiter eſt factus? M. *Ipſe dixit, & facta ſunt omnia.* D. Dixit ſono verborum? M. Dei dicere, eſt Verbo, id eſt, in Filio omnia creare: vt dicitur: *Omnia in ſapientia feciſti.* D. Fuit mora in creando? M. In ictu oculi, id eſt, quàm citò poſſis oculum aperire. D. Creauit per partes? M. Omnia ſimul & ſemel fecit: (Eccleſ. 18.) vt dicitur: *Qui manet in æternum, creauit omnia ſimul.* Diſtinxit aūt omnia per partes ſex diebus: tribus elementa, & tribus ea quæ ſunt infra elementa. Prima itaq; die fecit diem æternitatis, ſcil. ſpiritualem lucem, & omnem creaturam ſpiritualem. Secunda die cœlum, quod ſpiritualem creaturam ſecernat à corporali. Tertia die creauit D
mare & terrā. Aliis tribus diebus, prima die fecit diem temporalitatis, ſcil. Solem & Lunam, & ſtellas in ſupremo elemento, ꝙ eſt ignis. Secunda die in medio elemento, ꝙ eſt aqua, piſces & volucres. Et piſces quidem in craſſiorem partem aquæ reliquit: volucres aūt in tenuiorem partē, quæ eſt aër, ſuſtulit. Tertia die beſtias & hominē de vltimo elemento, id eſt, de terra cōdidit. D. Sentiunt elementa Deum? M. Deus nihil vnq̄ fecit, quod inſenſibile ſit. Quæ n. ſunt inanimata, nobis quidē ſunt inſenſibilia & mortua: Deo aūt omnia viuūt, & omnia Creatorem ſuū ſentiunt. Cœlum quippe eū ſentit, qa ob eius iuſſum inceſſabili ſemper reuolutione circuit. vnde dicitur: *Qui fecit cœlos in intellectu.* (Pſalm. 135.) Sol & Luna eum ſentiunt, & ſtellæ, quia loca ſui curſus inuariabiliter ſeruando repetunt. Terra eū ſentit: quia ſemper certo tēpore fructus & germina producit. Flumina eum ſentiunt, quia ad loca vnde fluunt, ſemper redeunt. Mare & vēti eum ſentiunt, quia ei imperanti mox quieſcendo obediunt. Mortui eum ſentiunt, quia ad eius imperiū reſurgunt. Infernus eum ſentit, quia quos deuorat, eo iubēte reddit. Omnia bruta animalia Deum intelligunt, quia legem ſibi inſitam iugiter cuſtodiunt. D. Quid eſt hoc ꝙ dicitur: *Veſpere & mane*? M. *Veſpere*, eſt finis iam conſummati, imò ordinati operis: *mane* autem incipientis, vel potius ordinandi operis. D. Apertius ediſſere. M. Primò igitur Deus, vt potens rex, conſtituit ſibi præclarum palatium, quod dicitur *regnum cœlorum*, deinde carcerem, id eſt, hunc mundum, in quo exitialem locum, id eſt infernum, conſtituit. Ad ꝙ palatium prædeſtinauit quẽdam certum numerum electo-

A electorum militum, quem nec liceat excedi, & quem neceſſe eſſet cōpleri. Porrò hunc numerū voluit conſtare ex Angelis & hominibus. Ipſum autem numerum determinauit in decem, nouem quidem ordinibus Angelorum, & decimo hominum. D. Quare nouem Angelorum? M. Propter Trinitatem. In nouenario enim numero ternarius tertiò fit repetitus. D. Quare vno hominum? M. Propter vnitatem: vt vnitas in Trinitate ab Angelis & hominibus laudaretur, coleretur, adoraretur. D. Cur numerum electorum voluit ex Angelis tantùm & hominibus conſtare? M. Duas principales creaturas fecit Deus: vnam ſpiritualem, alteram corporalem. Voluit igitur ab vtraque laudari: de ſpirituali ab Angelis, de corporali ab hominibus. D. Quando facti ſunt Angeli? M. Cùm dictum eſt, *Fiat lux*. D. Dixit hæc verba Deus? M. Non: ſed per hæc verba illorum ſublimis natura nobis inſinuatur, dum *lux* vocantur. D. Quæ eſt natura Angelica? M. Spiritualis ignis, vt dicitur: *Qui facis Angelos ſuos flammam ignis*. D. Habent nomina Angeli? M. Tanta ſcientia eſt in Angelis, vt non indigeant nominibus. D. *Michaël, Gabriel, Raphaël*, non ſunt nomina? M. Magis ſunt agnomina, quia ab accidenti ſunt eis ab hominibus impoſita, cùm eis non ſint in cœlis propria: vnde & primus Angelus ab accidenti *Sathaël*, id eſt, Deo contrarius, nomen accepit. D. In quo fuit Deo contrarius? M. Cùm videret ſe omnes Angelorum Ordines gloria & decore præcellere, ſpretis omnibus, voluit Deo æqualis, immò maior, exiſtere. D. Quomodo maior, vel æqualis? M. Meliorem ſtatum, quàm ei Deus dediſſet, voluit Deo inuito arripere, & aliis per ty-

Pſalm. 103.

B rannidem imperare. D. Quid tunc? M. De palatio eſt propulſus, in carcerem detruſus: & ſicut prius pulcherrimus, ita poſt factus eſt nigerrimus: qui prius ſplendidiſſimus, poſtea tenebroſiſſimus: qui prius omni honore laudabilis, poſt omni horrore execrabilis. D. Præſciuit caſum ſuū? M. Minimè. D. Quamdiu manſit in cœlo? M. Non plenam horam in veritate ſtetit: quia mox vt creatus eſt, cecidit. D. Quare diutius ibi non fuit? M. Ne aliquid de interna dulcedine guſtaret, qui tam immaturè ſibi tantam maieſtatem vſurparet. D. Quid alii peccauerunt? M. Quia ei conſenſerunt. D. Qualiter? M. Placuit eis eius extollentia, cogitantes ſi Deo præualuiſſet, ipſi aliis præferrentur in potentia. D. Quid euenit eis? M. Cum eo proiecti ſunt principes eorum in exitialem lacum, id eſt, in infernum: alii in hunc tenebroſum aërem, in quo tamen, vt in inferno ardent. D. Quare non omnes in infernum? M. Vt electi per eos probentur, & coronentur magis: reprobi autem per eus ſeducantur, & in extremo examine cum eis æterno incendio tradantur. D. Quare non ſunt reuerſi? M. Non potuerunt. D. Quare? M. Quia ſicut nullo inſtigante ceciderunt, ita nullo adiuuante ſurgere debuerunt, quod erat eis impoſſibile. Et aliud eis oberat, quòd ſua ſponte malum elegerunt, iuſtè ablata eſt eis voluntas totius boni: & iam non volunt: & quia nolunt, nunquàm redire poterunt. D. Cur non redemit eos Chriſtus, ſicut homines? M. Angeli ſunt omnes pariter creati, non ab vno Angelo ſicut homines ab vno homine nati. Ideo ſi Chriſtus ab vno Angelo naturam Angelicam ſumeret, illum redimeret, alii extra redemptionem remanerent. Nec illum ſolùm redimeret, cùm mori non potuiſſet. Deus enim pro ſatisfa- C ctione nō niſi mortem voluit, Angeli autem immortales ſunt: ideo irrecuperabiles fuerunt. D. Quare nō creauit eos Deus tales, ne peccare poſſent? M. Propter iuſtitiam, vt aliquod meritum illorum eſſet, quod iuſtè remunerari debuiſſet. Si enim ita creati fuiſſent, vt peccare non poſſent, quaſi ligati eſſent: & inde meritum non haberēt, quod quaſi coacti facerent. Dedit ergo Deus eis liberum arbitrium, vt ſua ſponte & vellent & poſſent eligere bonum, & ſi voluntate eligerent, iuſtè in remunerationem acciperent, quòd ne vnquam peccare poſſent. D. Cùm Deus præſciret eos tales futuros, quare creauit eos? M. Propter ornatum ſui operis. Vt enim pictor nigrum colorem ſubſternit, vt albus vel rubeus pretioſior ſit, ſic collatione malorum iuſti clariores fiunt. D. Cur non creauit alios Angelos pro eis? M. Alii Angeli non debuerunt pro eis reſtitui ſiue creari, niſi tales eſſent, quales illi fuiſſent, ſi permanſiſſent, non viſa vlla pœna peccantium, quod erat impoſſibile: nam vt illi peccauerunt, mox in pœnas proruerunt. D. Sciunt dæmones omnia? M. Ex Angelica natura ineſt eis plurima ſcientia: non tamen ſciunt omnia. Et quantò illorum natura eſt ſubtilior hominum, tantò in omnibus artibus peritiores ſunt, quàm vllus hominum. Futura neſciunt, niſi quantum ex tranſactis colligunt, vel quantum Deus eos ſinit ſcire. Porrò cogitationes & voluntates nemo ſcit niſi Deus, & cui voluerit reuelare. D. Poſſunt omnia quæ volunt? M. Bonum quidem nec volunt, nec omnino poterunt. Ad malum verò valde efficaces ſunt, non tamen quantum volunt, ſed quantum à bonis Angelis permittuntur. D. Quid dicis de bonis Ange- D lis? M. Poſt lapſum illorū confirmati ſunt, vt nunquam cadere nec peccare poſſint. D. Quid eſt, nō poſſint? M. Nunquam velint. D. Cur etiam illi non ſunt confirmati? M. Non tamdiu expectauerunt. D. Num caſus illorum fuit cauſa confirmationis iſtorum? M. Nequaquam: ſed meritum ipſorum. Cùm enim viderent illos malum ſuperbiendo eligere, indignati ſunt, & ſummo bono fortiter inhæſerunt: vnde continuò in remunerationе confirmationem acceperunt: & qui prius de ſua beatitudine incerti erant, tunc facti ſunt certi. D. Qualem formam habent Angeli? M. Quodammodo Dei. Vt enim imago ceræ imprimitur ſignaculo, ſic expreſſa eſt in eis Dei ſimilitudo. D. Quæ ſimilitudo? M. In eo quòd ſunt lux, quod ſunt incorporei, & omni pulchritudine decorati. D. Sciunt omnia, vel poſſunt? M. Nihil eſt in rerum natura quod eos lateat, cùm in Deo omnia conſpiciant. Sanè omnia quæ facere volūt, ſine difficultate poterunt. D. Nonne caſus malorum minuit numerum bonorum? M. Etiam: ſed vt impleretur electorum numerus, homo eſt decimus creatus. D. Vnde? M. de ſpirituali & corporali ſubſtātia. D. Vnde corporalis? M. De quatuor elementis: vnde & microcoſmus, id eſt, minor mundus dicitur: habet namq; ex terra carnē, ex aqua ſanguinem, ex aëre flatum, ex igne calorē. Caput eius eſt rotundum, in cœleſtis ſphæræ modum: in quo duo oculi vt duo luminaria in cœlo micant: quod etiam ſeptem foramina, vt ſeptem cœlum harmoniæ ornant. Pectus, in quo flatus & tuſſis verſantur, ſimilatur aëri, in quo vēti & tonitrua concitantur. Venter omnes liquores, vt mare omnia flumina, recipit. Pedes, totum cor-

poris

A poris pondus, vt terra cuncta, ſuſtinent. Ex cœleſti igne viſum, ex ſuperiore aëre auditum, ex inferiore olfactũ, ex aqua guſtũ, ex terra habet tactũ. Partem duritiæ lapidũ habet in oſſibus, virorem arborum in vnguibus, decorem graminum in crinibus, ſenſum cum animalibus: hæc eſt ſubſtãtia corporalis. D. Vnde ſpiritualis ſubſtantia? M. Ex ſpirituali igne, vt creditur, in quo imago & ſimilitudo Dei exprimitur. D. Quæ imago vel ſimilitudo? M. Imago in forma accipitur, ſimilitudo in qualitate vel quantitate conſideratur. Diuinitas conſiſtit in Trinitate. huius imaginem tenet anima: quæ habet memoriam, per quam præterita vel futura meminit vel recolit: habet intellectum, quo præſentia & inuiſibilia intelligit: habet voluntatem, qua malum reſpuit, bona eligit. In Deo conſiſtunt omnes virtutes: huius ſimilitudinem habet vel tenet anima, quæ capax eſt omniũ virtutum. Et ſicut Deus comprehendi non poteſt ab omni creatura, cum ipſe comprehendat omnia: ita anima à nulla viſibili creatura poteſt comprehendi, cùm ipſa omnia inuiſibilia comprehendat: non enim poteſt cœlum ei obſiſtere, quin cœleſtia tractet: non abyſſus, quin infernalia cogitet. hæc eſt ſubſtantia ſpiritualis. D. Formauit eum Deus manibus? M. Iuſſu tantùm: per verba innuitur nobis eius fragilis natura. D. Quare de tam vili materia creauit eum? M. Ad dedecus diaboli, vt plus confunderetur, cùm hic fragillimus & luteus intret gloriam, de qua ipſe glorioſus cecidiſſet. D. Vnde nomen accepit? M. *Adam.* Cùm eſſet minor mundus, accepit nomẽ ex quatuor climatibus mundi, quę Græcè dicuntur anatole, dyſis, arctos, meſembria: quia genus ſuum B quatuor partes mundi impleturum erat. In hoc enim ſimilitudinem Dei habet, vt ſicut Deus præeſt omnibus in cœlo, ſic homo præeſſet in terra omnib. D. Cur creauit Deus animalia, cùm his nõ indigeret homo? M. Præſciuit eum Deus peccaturum, & his omnibus indigeturum. D. Cur creauit Deus muſcas & culices, & talia, quæ ſunt homini nociua? M. Tantam diligentiam exhibuit Deus in muſcis & formicis & culicibus formandis vel creandis, quantam in aliis. D. Ad quid talia? M. Miſericordia ſua, atq; omnia ad laudem gloriæ ſuæ. Muſcæ quidem & culices, & his ſimilia propter ſuperbiam hominis ſunt conditæ: vt cùm eum pungunt, quid ſit cogitet, qui nec vermiculis minutis reſiſtere valet, quamuis ei omnia à Deo ſubiecta ſunt. *Exod. 14.* Vnde & Pharaonem nõ vrſi, non leones vaſtauerunt, ſed culices, muſcæ, & ciniphes. Formicæ autem, ſiue araneæ, vel talia, quę inſtant operibus, ideo ſunt creata, vt de iis ſtudii & pii laboris exempla ſumamus. Omnis itaq; Dei creatio, conſideranti magna eſt delectatio, dum in quibuſdam ſit pulchritudo & decor, vt in floribus: in aliquibus medicina, vt in herbis: in quibuſdam paſtus, vt in frugibus: in quibuſdã ſignificatio, vt in vermibus & auibus. Omnia igitur bona, & propter hominem creata. D. Vbi fuit Adam creatus? M. In Hebron: vbi etiam poſt mortuus eſt & ſepultus, & poſitus fuit in Paradiſo ipſo creato. D. Quid eſt Paradiſus, vel vbi? M. Locus amœniſſimus in Oriente, in quo arbores diuerſi generis contra varios defectus erant conſitæ: verbi gratia, vt ſi homo congruo tempore de vno comederet, nunquam amplius eſuriret: congruo tempore de alio, nunquam amplius ſitiret: ſi de alio verò, nunquam laſſaretur. Ad vltimum, ſi de ligno vitæ vteretur, non amplius ſeneſceret, non C infirmaretur, nunquam moreretur. D. Vbi fuit creata mulier? M. In Paradiſo de latere viri dormientis. D. Quare de viro? M. Vt ſicut in carne vna, ita per dilectionem eſſet cum eo in mente vna. D. Cur non ſunt omnes electi pariter creati vt Angeli? M. Voluit in hoc etiam Deus habere Adam ſui ſimilitudinem, vt ſicut ab ipſo omnia, ita omnes homines naſcerentur ab illo. vnde & Eua ab illo. D. Quamobrem non creauit eos Deus tales, ne poſſent peccare? M. Propter maius meritum. Si enim tentati non conſenſiſſent, mox ita firmati eſſent, vt nec ipſi, nec poſteri eorum vnquam peccare poſſent. Voluit ergo Deus, vt ſi bonum eligerent liberè, & iſtud acciperent in remuneratione, & econuerſo. D. Qualiter gignerent, ſi in paradiſo permanſiſſent? M. Quemadmodum manus manui, ita ſine concupiſcentia iungerentur: & ſicut oculus ſe leuat ad vidẽdum quæ competunt, ita ſine delectatione illud ſenſibile membrum, ſuum perageret officium. D. Quali modo pareret mulier? M. Sine ſorde, & abſque dolore. D. Eſſet infans ita debilis, & non loquens, ita vt nunc? M. Mox vt naſceretur ambularet, & abſolutè loqueretur: & contra ſingulos defectus de lignis ibi poſitis vteretur, & præfixo à Deo tempore de ligno vitæ ederet, & ſic in vno ſtatu poſtmodum permaneret. D. Quamdiu debuerunt eſſe in Paradiſo? M. Vſquequo impleretur numerus Angelorum qui ceciderant, & ille numerus electorum, qui erat implendus, ſi Angeli non cecidiſſent. D. Quomodo poſſet Paradiſus eos capere omnes? M. Sicut *Eccleſ. 1.* nunc generatio poſt generationem per mortem præterit, & generatio per vitam aduenit: ita tunc D parentes per meliorem ſtatum aſſumerentur: filii verò præfinito tempore (quod creditur circa triginta annos) poſt eſum ligni vitæ ſuis poſteris cederent, & ad extremum omnes pariter in cœlis, Angelis coæquarentur. D. Erant nudi? M. Nudi erant: & non plus de illis membris, quàm de oculis erubeſcebant. D. Quid eſt quod dicitur: Poſt peccatum viderunt ſe nudos, quaſi an- *Geneſ. 3.* te hoc non viderint? M. Poſt peccatum mox per concupiſcentiam in inuicem exarſerunt, & in illo membro exorta eſt confuſio, vnde humana procedit propagatio. D. Cur in illo membro plus quàm in aliis? M. Vt ſcirent quòd tota poſteritas illorum eodem crimine obnoxia teneretur. D. Viderunt Deum in Paradiſo? M. Viderunt per aſſumptam formam, vt Abraham, & alii Prophetæ. D. Quare ſeduxit eos diabolus? M. Pro- *Sapien. 2.* pter inuidiam: inuidit enim illis, ne ad honorem illum peruenirent, de quo ipſe ſuperbus cecidiſſet. D. Cur permiſit Deus hominem tentari, cùm ſciret eum ſuperari? M. Quia præſciuit quanta bona de eius peccato eſſet facturus. D. Locutúſ- *Geneſ. 3.* ne eſt ſerpens? M. Diabolus locutus eſt per ſerpentem, vt hodie loquitur per obſeſſum hominem, quemadmodum Angelus locutus eſt per aſinam: cùm nec ſerpens, nec aſina ſciret, quid per *Num. 22.* eos verba illa ſonarent. D. Quare magis per ſer- *Apoc 12.* pentem, quàm per aliud animal? M. Quia ſerpens *& 20.* tortuoſus eſt & lubricus: & diabolus, quos ſeducit, tortuoſos & lubricos facit: tortuoſos fraudulentia, lubricos luxuria. D. Fuit ſcientia boni & mali in illo pomo? M. Non in pomo, ſed in tranſgreſſione. Ante peccatum autem ſuum homo ſciuit bonum & malum: bonum per experientiam, malum

A malum per ſcientiam: poſt peccatum autem ſciuit malum per experientiam, bonum verò per ſcientiam. D. Naſcerētur mali in paradiſo? M. Tantummodo electi. D. Quare nunc naſcuntur? M. Propter electos, vt exerceantur per illos, & probentur vt aurum in fornace. *Genes. 3.* D. Quamdiu fuerũt in paradiſo? M. Septem horas. D. Cur non diutius? M. Quia mox vt mulier creata eſt, confeſtim etiam eſt præuaricata. tertia verò hora vir creatus impoſuit nomina animalibus. hora ſexta mulier formata, continuò de vetito pomo præſumpſit, viroque mortem porrexit, qui ob eius amorem comedit: & mox hora nona Deus de paradiſo eos eiecit. D. Quid fuit Cherubim, vel flammeus gladius? M. Gladius fuit igneus murus, quo poſt peccatum circundatus eſt paradiſus. Cherubim quoque Angelica cuſtodia, vt & ignis corpora arceret, Angelici autem ſpiritus à loco voluptatis inhiberent. D. Quò iuit tunc Adam? M. In Ebron eſt reuerſus, vbi & creatus eſt: ibique filios procreauit. Occiſum autem Abel à Cain, centum annos luxit: & Euæ amplius copulari noluit. Sed quia Chriſtus à maledicto ſemine Cain noluit naſci, per Angelum admonitus Euę iterum eſt ſociatus, & pro Abel eſt Seth genitus, de cuius ſtirpe eſt Chriſtus natus. Volo te etiam ſcire quòd à tempore Adæ vſque ad Noë non pluit, & iris non fuit, & homines carnes non edebant, & vinum non bibebant: eratq; totum tempus quaſi vernalis temperies, copiaq; omnium rerum. quę omnia poſt immutata ſunt propter peccata hominum. D. Quid peccauit homo quod expulſus eſt de paradiſo? M. Sicut Deus eſſe concupiuit: & ideo

B cõtrarius præceptum de interdicta arbore comedit. D. Quid magni vel mali fuit comediſſe pomum? M. Tam graue aut grande periculum fuit, vt toto mundo redimi non poſſet. D. Hoc proba. M. Iuſtúmne tibi videtur, vt homo obediat diuinæ voluntati? Nihil enim iuſtius, quàm vt omnis creatura rationalis nihil præponat volũtati Creatoris. D. Ergo voluntas Creatoris maior eſt quàm totus mundus? M. Vtique. Si igitur tu ſtares coram Deo, & aliquis diceret tibi: Reſpice retro, aut totus mundus interibit: diceret autem Deus, Nolo vt retro reſpicias, ſed in me reſpicias: debe̋res tu Deum contemnere, qui eſt Creator omniũ rerum, & gaudium Angelorum, vt liberares trãſitorium mundum? D. Minimè. M. Hoc autem Adam fecit: coram Deo ſtetit: & diabolo inclinante retro aſpexit, & maius peccatum, quàm mundus eſſet, commiſit. D. Quomodo maius? M. Quia ſex criminalia flagitia in hoc vno crimine commiſit, quibus ætates ſuę poſteritatis inuoluit. D. Quæ fuerunt illa? M. Primum ſuperbia fuit, cùm Deo æqualis eſſe voluit: & ideo factus eſt omnium infimus, qui fuit omnibus prælatus. *Luc. 18.* de hac dicitur: *Immundus eſt coram Deo omnis qui exaltat cor ſuum.* Secundum inobedientia extitit, cùm mandatum Dei præteriuit: & ideo facta ſunt ei omnia inobedientia, quæ prius erant ſubiecta. *1. Reg. 15.* de hac dicitur rurſum: *Quaſi ſcelus eſt ariolandi, nolle obedire.* Tertium auaritia erat, cùm plus quàm conceſſum fuerat, concupiuit: & ideo omnia conceſſa iuſtè amiſit. de hac dicitur per Apoſtolum: *Galat. 5.* *Auaritia eſt idolorum ſeruitus.* Quartum erat ſacrilegium, cùm vetitum in ſacro loco quaſi per furtum ſubripuit: & ideo de ſacrario excludi promeruit. de hoc dicitur: *Qui prophanat ſancta, à ſanctis exterminabitur.* Quintum fuit ſpiritualis fornicatio. Anima enim illius erat Deo coniuncta: C ſed cùm ſpreto Deo diabolum admiſit, quaſi cum extraneo adulterium commiſit: & ideo veri ſponſi amicitiam & conſortium amiſit. de hac dicitur: *Perdes omnes qui fornicantur abs te.* *Pſalm. 72.* Sextum, homicidium perpetrauit, quo ſe & omne genus humanum in mortem præcipitauit. de hoc dicit Moyſes: *Qui occiderit, morte morietur,* *Leuit. 24.* ſcilicet æterna. vnde & in interiori homine mox eſt mortuus, & iacuit in ſepulchro corporis ſepultus. D. Nonne ille miſer à nequiſſimo ſpiritu & mendaciſſimo erat ſeductus? M. Etiam, ſed non ideo minus fuit noxius. Si enim quis ſeruo ſuo opus iniungeret, & monſtraret ei foueam, ne intus caderet, de qua ſurgere non poſſet: ille verò contempto domino ſponte in foueam caderet, & iniunctum opus inactum remaneret, nõ eſſet reus? D. Imò duplici culpa eſſet obſtrictus: vna, qua dominum contempſit: alia, qua ſe ad iniunctum opus impotentem fecit. M. Ita fecit Adam. Deum contempſit: opus obedientiæ deſeruit: foueam mortis incidit. D. Quali modo oportuit eum reuerti? M. Honorem, quem Deo abſtulit, reddere debuit: & pro peccato, quod fecit, ſatisfacere. Valde enim iuſtum eſt, vt qui alii ſua abſtulit, & ablata reſtituat, & pro iniuria illata ſatisfaciat. D. Quid abſtulit Adam Deo? M. Totum quod propoſuit in ſua cura de ſuo genere facere. D. Qualiter debuit ablatum honorem reddere? M. Diabolum ita vincere, vt ipſe victus eſt ab eo, & ſeipſum omneſque prædeſtinatos ad vitam tales reſtituere, quales futuri erant ſi permanſiſſent. D. Qualiter autem debuit ſatisfacere? M. Quia peccatum maius mundo commiſit, aliquid maius mũdo Deo ſoluere debuit. D Horum neutrum vlla ratione potuit facere: ideo in morte permanſit. D. Et cur penitus non periit? M. Statutum Dei immutari non potuit. propoſuit enim ex genere Adæ electorum numerum implere. D. Quid ergo? M. Quia debitum honorem Deo non ſoluit, Deus ab eo inuito accepit, cùm eum pœnis ſubegit. D. Quomodo honor Dei eſt pœna hominis? M. Quia quem dulcem patrem vt filius in gloria habere contempſit, hunc ſuum dominum in tormẽtis vt rebellis ſeruus ſenſit. D. Cùm ſoluere vellet, & non poſſet, cur Deus, cùm miſericors ſit, nõ ei dimiſit, aut talem in gloria ſumpſit? M. Si Deus ideo ei ſuum honorem dimitteret, quia habere non poſſet, impotens videretur: Si autem peccatorẽ hominem impunitum in gloria aſſumeret, vnde Angelũ pro vna cogitatione extruſiſſet, iniuſtum eſſet. Sed in regno eius nihil inordinatum relinquitur. peccator ergo puniri debuit. Quis enim gemmam de cœno ſublatam, in theſauros ſuos recondat non purgatam? D. Ad quem finem ergo debuit deuenire? M. Quoniam transfuga ſeruus & fugitiuus cum furto domini ſui ad ſæuiſſimum profugit tyrannum, filius Regis miſſus eſt de palatio in carcerem poſt exulem ſeruum, qui tyrannum contereret, & fugitiuum ſeruum cum rebus in gratiam Regis reduceret. D. Quare homo redire potuit poſt lapſum? M. Quia ſicut non per ſe, ſed per alium impulſus cecidit: ita dignum erat, cùm per ſe non poſſet, & vellet, vt per alium adiutus reſurgeret. D. Cur non miſit Angelũ, vt eum redimeret? M. Si Angelus hominẽ redemiſſet, tunc illius ſeruus eſſet: homo aũt ſic reſtitui debuit, vt æqualis Angelis eſſet. Et aliud oberat. Angelus in ſua

naturæ

A natura inualidus erat hominē redimere? ſi autem
homo fieret, minus poſſet. D. Quare non creauit
Deus alium hominem de terra, & miſit eum pro
perdito? M. Si nouum hominem Deus creaſſet, &
miſiſſet, tunc ad genus Adæ redemptio non per-
tineret: de ſuo enim genere debuit eſſe, qui pro
homine ſatisfaceret. D. Cur non miſit Deus Pa-
triarcham vel Prophetam? M. Patriarchæ & Pro-
phetæ in peccatis concepti & nati erant: (& ideo
genus humanum redimere nō poterant) pro qui-
bus & ipſi redimendi erant. D. Euolue cætera.
M. Quia igitur Angelus redimere non debuit, &
homo per ſe ſatisfacere non potuit: Dei Filius, *per
quem facta ſunt omnia*, vt & redemptio per illum
fieret, aſſumpſit plenum hominem: & in duabus
naturis factus eſt vna perſona. Et in illa natura,
quæ Deus erat, vicit diabolum, vt ipſe vicerat ho-
minem, & omnibus prędeſtinatis cœlum aperuit,
& Angelis coæquauit: quod ſolus Deus potuit. In
ea aūt natura, qua homo fuit, malum mundi ſol-
uit, cùm mortem indebitam ſubiit: quod ſolus
homo debuit facere. D. Benedict9 ſermo oris tui,
qui de cœlis mihi deduxit filium Dei. Sèd dic mi-
hi, cur Filius Dei ſit incarnatus, & non Pater, nec
Spiritus ſanctus? M. Si Pater aut Spiritus ſanctus
incarnaretur, duo Filii in Trinitate computaren-
tur: vnus Filius Virginis, qui eſſet incarnatus: alter
Filius Dei. Et alia cauſa erat. Filius eſt ſimilitudo
Dei: Angelus autem & homo aſſumpſerant ſibi
ſimilitudinem Dei. Debuit ergo ille incarnari, cui
ſpecialiter iniuria facta fuerat: vt iſtum miſericor-
diter ſaluaret, illū iuſtè damnaret. Aliud etiā: Quia
omnia per Filium, ideo redēptio per eum. D. Cur
voluit naſci de Virgine? M. Quatuor modis fecit
B Deus homines. Vno modo abſq; patre & matre,
ſed de terra, vt Adam. Secundo modo de ſolo vi-
ro, vt Euam. Tertio modo de viro & fœmina, vt
quotidie naſcuntur homines omnes per mundū.
Quarto modo de ſola fœmina: quod priuilegiū
Chriſto reſeruatum eſt: vt ſicut mors per fœmi-
nam virginem intrauit in mundum, ita per fœmi-
nam vita intraret, qua mortē excluderet. D. Cur
non venit mox illo tempore ante diluuium, vel
poſt diluuium? M. Si ante diluuium veniſſet, di-
cerent homines illius temporis non fuiſſe neceſſe
eum veniſſe, cùm ipſi à parentibus ſuis omnia bo-
na didiciſſent, qui nuper exiſſent, & à Deo & ab
Angelis eius omnia edocti eſſent. Si autem mox
poſt diluuium veniſſet, dicerent, Deum Noë &
Abraham locutum fuiſſe, & omnia agenda vel vi-
tanda ab eis didiciſſe. D. Quare non venit tem-
pore legis? M. Si tunc veniſſet, dicerent Iudæi ſe
copiosè à lege inſtructos; Gentiles verò à Philo-
ſophis ſe abundè edoctos. D. Cur non diſtulit
vſque ad finem mundi? M. Tunc pauci eum i-
mitarentur, & electorum numerus non implere-
tur. Neceſſe eſſe ergo fuit eum venire, *quando ve-*
Galat. 4. *nit plenitudo temporis*. D. Quod fuit illud tempus?
M. Quod præfixit Deus *ante tempora ſecularia*, ſcil.
cùm Iudæi ſe magis lege grauari, quàm releuari
ingemiſcebant: & Gentiles *relicto naturali vſu* con-
tra naturam turpiter viuerent, & neq; ſacerdos,
Luca 10. neq; Leuita ſubueniret: neceſſe erat, vt verus *Sa-
maritanus* adueniret, qui ſemiuiuum iumento ſui
corporis imponeret, & ad ſtabulū ſupernæ curiæ
perduceret. D. Quomodo potuit naſci ſine pec-
cato de maſſa peccatrice? M. Ab initio Deus quoſ-
dam, qui eum colerent, familiarius ſegregauit, de
quibus Virgo quaſi de linea deducta pullulauit:

quæ velut olim virga arida ſine humore florem, C
ita ſine cōcupiſcentia mundo edidit Saluatorem.
D. Qualiter genuit eū? M. Sine ſorde, & ſine do-
lore. Clauſa n. ianua thalamū vteri introiuit, hu-
manam naturā ſibi coniunxit, clauſa porta, vt ve-
rus ſponſus de thalamo proceſſit. D. Cur nouem
menſes fuit clauſus in vtero? M. Vt homines, qui
erant clauſi in miſeriis huius mundi, ſiue inferni,
reducerет ad cōſortium nouem ordinum Ange-
lorum. D. Qua hora natus eſt? M. Media nocte:
vt dicitur: *Dum medium ſilentium tenerent omnia, &* Sap. 18.
*nox in ſuo curſu medium iter haberet: Sermo tuus à rega-
libus ſedibus venit*. D. Cur nocte? M. Primò, quia
occultus venit: deinde vt eos, qui in nocte erant
erroris, ad lucem perduceret veritatis. D. Sciuit
aliquid Chriſtus infans? M. Omnia planè, vt puta
Deus: *in quo fuerunt omnes theſauri ſapientiæ abſcondi-* Coloſ. 2.
ti. D. Potuit ambulare, vel loqui mox vt natus eſt?
M. Secundùm potentiam vtrumq; poterat: ſed
humanam naturam omnia imitari volebat. D.
Contigit aliquid miri eo naſcente? M. Septem
ſpecialia miracula. D. Quæ fuerunt illa? M. Stel-
la nimis præfulgida apparuit. Circulus aureus vel Marc. 11.
purpureus circa Solem claruit. Fons olei de terra
prorupit. Pax maxima fuit. Vniuerſus orbis ad Luca 2.
cenſum eſt deſcriptus. Numerus ad triginta mil-
lia hominum, qui Dominum recusârunt, eſt vna
die occiſus: & animal brutum locutus eſt. D. Vel-
lem hæc myſtica audire. M. Stellæ ſignant San-
ctos. Stella igitur præclara illuxit, quia Sanctus
Sanctorū venit. Circulus aureus circa Solem ful-
ſit, quia Sol iuſtitiæ auro ſuæ diuinitatis Eccle-
ſiam illuſtrare, & purpura ſuæ paſſionis coronare
venit. Oleum ſignat miſericordiam. Fons olei de
terra fluxit, quia fons miſericordiæ de Virgine D
manauit. Pax ingens extitit, quia pax vera in ter-
ris apparuit. Mundus ad cenſum eſt deſcriptus,
quia ad ſupernum regnum criſmate eſt ſignatum
humanum genus. Qui Dominum recusârunt,
occiſi ſunt, quia qui dixerunt: *Nolumus hunc regna-* Luc. 19.
re ſuper nos, diſperierunt. Pecus loquebatur, quia
ad laudem Dei populus gentium conuertebatur.
D. Omnia quæ deſiderat cor meum, audio: ſed
quæſo te, vbinam hæc reperiſti? M. In mari ma-
gno, in quo ſunt animalia, *quorum non eſt numerus*.
D. Quare attraxit tres Magos cum muneribus? Matth. 2.
M. Quia tres partes mundi, ſcilicet Aſiam, Aphri-
cam, & Europam, fide & opere ad ſe trahere vo-
luit. D. Cur magis fugit in Ægyptum, quàm in a- Exod. 14.
liam terram? M. Vt oſtenderet ſe verum Moy-
ſem: vt ſicut Moyſes populum Dei de Pharaone
& Ægypto liberans, in terram duxit promiſſionis,
ita ipſe populum fidelium de diabolo & inferno
liberans, ad regnum duxit beatitudinis. vnde &
poſt ſeptem annos reuertitur in Iſraël, quia per Matth. 2.
ſeptem dona Spiritus ſancti reduxit nos de mun-
do ad cœleſtem Hieruſalem. D. Quare in tri-
ginta annis nec docuit, nec ſigna fecit? M. Exem- Luc. 3.
pli gratia venit in mundum: ideo voluit prius *fa-
cere*, & tunc *docere*: vt dicitur: *Quæ cœpit IESVS* Actor. 1.
facere, & docere. Per hoc igitur exemplum præ-
bebat, ne quis ante legitimam ætatem docere
præſumat: vel prius velit docere, quàm diſcat.
D. Cùm in eo fuerit plenitudo diuinitatis, & ni- Luc. 3.
hil poſſet ei gratiæ accedere, cur eſt baptizatus?
M. Vt nobis aquas ad baptiſma ſanctificaret. D.
Quare baptizatur in aqua? M. Aqua contraria eſt
igni. Quid eſt peccatum, niſi ignis? Sicut enim
ignis extinguitur aquâ, ita peccatum baptiſmo

A aquæ. Sicut in animo, in carne concupiſcentia. vnde & igne ſupplicij punitur: vt hic ignis extinguatur, in aqua baptizatur. Eſt & aliud. Aqua ſordes diluit, ſitim extinguit: ita gratia Spiritus ſancti in baptiſmate ſordes peccatorum abluit: ſitim animæ verbo Dei reſtinguit: imaginem Dei per culpam amiſſam reſtituit. D. Cùm ſcriptum ſit de

Pſalm. 44. eo: *Speciosus forma præ filiis hominum*: erat corpore pulcher? M. Secundum naturam talis fuit, qualis in monte diſcipulis ſuis apparuit. Sed quia homines eius claritatem ferre non poterant, ſub larua apparuit, quæ forma deſpicabilis fuit: vnde dicitur: *Vidimus eum non habentem ſpeciem, neq; decorem.* D. Erat paſſibilis & mortalis? M. Paſſio vel mors, peccati eſt pœna: ſed ipſe abſque peccato venit, & ſine peccato vixit. igitur ſecundùm naturam impaſſibilis & immortalis fuit: ſed ſecundùm potentiam vtrumq; eſſe voluit, & paſſibilis, & mortalis. D. Quare mortuus? M. Propter obedien-

Rom. 8. tiam, vt dicitur: *Factus eſt obediens vſque ad mortem.* D. Exegit ab eo mortem Pater? M. Minimè. D. Cur occiderunt eum Iudæi? hoc volo à te audire. M. Quia iuſtitiam viuendo, & veritatem docendo indeclinabiliter tenuit, hanc obedientiam humanitas diuinitati debuit, hanc Deus ab omni rationabili exigit creatura. D. Quis vnquam pater vnicum & bonum filium occidi permittat, ſi prohiberi queat? M. Cùm Deus vidit Filium ſuum egregium opus velle, ſcil. tyrannum expugnare, & captiuum ab eo liberare, ad tam laudabile opus ei conſenſit, & eum mori permiſit. D. Quomodo apud eum iuſtum fuit, quòd optimum pro impio dedit? M. Quia peſſimus hominem ſeduxerat, iuſtū erat, vt optimus pro eo obſes fieret, qui peſ-

B ſimum reuinceret, & innocentem priſtinæ libertati reſtitueret. Sed & tali modo charitatem ſuam Deus oſtendit mundo: vt dicitur: *Vt ſeruum redimeres, Filium tradidiſti.* D. Si Pater tradidit Filium,

Galat. 2. vt dicitur: *Proprio Filio ſuo non pepercit Deus, ſed pro nobis omnibus tradidit illum*: & ſi Filius ſeipſum tradi-

Ioan. 18. dit, vt dicitur: *Qui tradidit ſemetipſum pro nobis*: quid peccauit Iudas, qui etiam tradidit illum? M. Pater tradidit Filium, & Filius ſeipſum propter charitatem: Iudas verò propter auaritiam. D. Quare voluit mori in ligno? M. Vt eum, qui per lignū vicit, reuinceret: & illum, qui in ligno cecidit, redimeret. D. Cur in cruce? M. Vt quadrifidum mundū ſaluaret. D. Valuit mors eius ad exhaurienda omnium peccata? M. Tranſcendit etiam infinitè. D. Proba. M. Si coram te Chriſtus ſtaret, & eum Dominum maieſtatis ſcires, & aliquis diceret, interfice hunc, aut totus mūdus interibit: interficeres eum, vt ſaluares mundum? D. Nequaquam. M. Quare? D. Quia vita eius longè dignior videretur, quam infiniti mundi: & tale piaculum viderer committere, quod innumeris mundis nō poſſet expiari. M. Sicut vita Chriſti dignior eſt infinitis, ſic mors eius ſufficit ad redemptionē omniū. D. Quid dedit ei Pater pro merito? M. Quid daret ei, cum ſua eſſent omnia? vt dicitur: *Fili mi, o-*

Luc. 15. *mnia mea tua ſunt.* D. Non potuit mercedem ſuæ mortis dare cui vellet? M. Potuit; ideo etiā dedit homini, pro quo hæc omnia ſuſtinuit: pro paſſione impaſſibilitatem, pro morte immortalitatem, pro peregrinatione patriam æternam. D. Quot horas fuit mortuus? M. Quadraginta. D. Quare? M. Vt quatuor partes mundi, quę in Decalogo e-

Matth. 27. rant mortuę, viuificaret. D. Qui crucifixerunt eū? M. Quia pro Iudæis & Gentilibus mori voluit, Iudæi mortem conſiliati ſunt, Pagani verò crucifi- C xerunt eum. D. Cur iacuit in ſepulchro duas noctes, & vnum diem? M. Duæ noctes ſignificant duas mortes, corporis & animæ: dies ſignat ſuam mortem, quæ fuit lux noſtrarum mortium. vnam abſtulit, alteram ad exercitium electis reliquit: quā denuò veniens exterminabit. D. Quò iuit anima eius poſt mortem? M. In cœleſtem paradyſum. vt dixit ad latronem: *Hodie mecum eris in paradyſo.* D. Luc. 23. Quando ad infernum deſcendit? M. Media nocte reſurrectionis, qua hora Angelus Ægyptum deuaſtauit, ea hora, id eſt, media nocte, Chriſtus infernum deſpoliauit, & noctem vt diem illuminauit: vt dicitur: *Et nox vt dies illuminabitur.* & cum Pſalm. 138. triumpho inde rediens, raptos inde in paradyſo collocauit. poſt corpus ſuum in ſepulchro viſitauit, quod de mortuis excitauit. Quidam ſentiunt, quod ab hora mortis vſque ad horam reſurrectionis in inferno cum electis fuerit: & inde cum eis abſens reſurrexit. Non eſt ita: tamdiu fuit in inferno, ac deuaſtauit, quamdiu ad iudiciū veniens actus cuiuſq; examinabit: *In momento, in ictu oculi,* 1. Corint. 15. id eſt, quàm citò oculum potes mouere. D. Quare non ſtatim poſt mortem reſurrexit? M. Dicerent non eum mortuum fuiſſe, ſed in tormentis obſtupuiſſe. Si autem poſt multum temporis reſurrexiſſet, eſſet dubium an ipſe eſſet. D. Cur ergo tam citò reſurrexit? M. Vt citius ſuos conſolaretur, qui de ſua morte triſtabantur. D. Quare in Matth. 28. die prima hebdomadæ? M. Vt mundum in ea die Luc. 24. renouaret gaudio ſuæ reſurrectionis, qua eum Ioan. 20. creauerat: vel qua primus homo morti indebitè inobediēdo ſubſtrauerat. D. Cur in tertia die ſuę paſſionis? M. Vt eos, qui tribus temporibus ante legē, ſub lege, ſub gratia, in peccatis mortui erant, D ſubleuaret: & vt nos, qui factis, dictis, cogitationibus labimur, per fidem ſanctæ Trinitatis reſurgamus. D. Vbi manſit illis quadraginta diebus? M. in paradyſo terreno, vt creditur, cū Elia & Enoch, & cum iis, qui cum eo ſurrexerant. D. Qualem formam poſt reſurrectionem habuit? M. Septies ſplendidiorem quam Sol. D. Quali forma viderunt eum ſui? M. Tali, vt ante conſueuerant eum videre. D. Apparuit eis veſtitus? M. Veſtes ex aëre aſſumpſerat: quo aſcendente, in aëre euanuerunt. D. Quoties apparuit? M. Duodecies. Primò die octies: primò Ioſeph ab Arimathia in carcere, in quem poſitus erat, eo quòd eum ſepelierat, vt ſcripta Nicodemi declarant. Secundò Matri ſuæ, vt Sedulius manifeſtat. Tertiò Mariæ Magdale- Marc. 16. næ, vt Marcus aſſerit. Quartò duabus mulieribus à ſepulchro reuertentibus, vt Matthæus pandit. Quintò Iacobo, vt Paulus teſtatur, qui ſe in ſexta 1. Corinth. 15. feria deuouerat non mãducaturum donec videret Chriſtum viuum. Sextò Petro, vt Lucas nar- Luc. 24. rat, qui propter negationem ab aliis ſegregatus in fletibus permanebat. Septimò, duobus diſcipulis in via Emaus, vt idem Lucas refert. Octauò omni- Ibidem. bus ianuis clauſis, vt Ioannes deſcribit. Nonò in Ioan. 20. Ibidem. nona die, quando eum Thomas palpauit. Decimò ad mare Tiberiadis. Vndecimò in monte Ioan. 21. Galilææ. Duodecimò recumbentibus vndecim diſcipulis apparuit. D. Cur dicit Euangeliſta: *Apparuit primò Mariæ Magdalenæ?* M. Euangelia, cum Marc. 16. ſumma auctoritate ſunt edita: ſed ſcribere Euan- Ibidem. geliſtæ nolebant niſi ea, quę omnibus nota erant. vnde dicitur: *Multa & alia fecit Ieſus, quæ non ſunt* Ioan. 21. *ſcripta in libro hoc*, id eſt, in Euāgelio. In aliis autem quædā, non tamen omnia inueniuntur. D. Aſcen-

dit

A dit ſolus? M. Qui cum eo ſurtexerunt, cũ eo etiam aſcenderunt. D. Qua forma aſcendit? M. Vſq; ad nubes ea forma, qua ante paſſionẽ: ſuſceptus autẽ à nubibus, ea, qua in mõte apparuit. D. Quare nõ ſtatim aſcendit cùm ſurrexerat? M. Propter tres cauſas. Primò, vt ſui experimẽto diſcerẽt eũ veraciter ſurrexiſſe, quẽ videtãt manducare & bibere. *Act. 1.* Secũdò poſt quadraginta dies voluit aſcendere, vt demonſtraret eos, qui decalogũ legis per quatuor Euangelia impleuerint, poſſe cœlũ aſcendere. Tertiò, ꝙ Eccleſia, quæ corpus Chriſti eſt, poſt paſſionem, q̃ ſub Antichriſto erit paſſura, deinde poſt quadraginta dies creditur cœlũ aſcenſura. D. *Coloſſ. 3. Hebr. 1.* Quid eſt Chriſtũ in dextera Patris ſedere? M. Humanitatẽ in gloria diuinitatis quieſcere. D. Qualiter pro nobis interpellat Patrem? M. Repræſentando pro nobis iugiter ſuã paſſionẽ. D. Cur non mox miſit Spiritum ſanctũ, ſed poſt decem dies? M. Ob tres cauſas. Primò, vt Apoſtoli ieiuniis & orationib. ſe aptos eius aduentui præpararẽt. Secũdò, quòd hi Spiritum ſanctũ acceperunt, qui decẽ præcepta legis explent. Tertiò, quòd in quinquagesimo die à reſurrectione: *Act. 2.* vt ſicut populus Dei poſt liberationem ab Ægypto quinquageſimo die accepit legem timoris, ita populus fidelium poſt liberationẽ ſuam à mundo, quinquageſimo die acciperet legem amoris. *Leuit. 25.* In iubilæo etiam anno, i. quinquageſimo, recipit populus libertatem amiſſam & hereditatem: ita in hac die recepit populus Chriſtianus amiſſam libertatem, & paradiſi hæreditatem. D. Habet Chriſtus nunc plenũ gaudium? M. Quodammodo habet, & quodammodo non habet. Quantum ad ſuam perſonam, pleniſſimum: quantũ ad corpus ſuum, quod eſt Ec-

B clesia, adhuc minimè. Adhuc enim non ſunt *ſubiecta omnia ſub pedibus eius.* *1 Corin. 15.* A Iudæis enim adhuc blaſphematur, à Gentilibus ſubſannatur, ab hæreticis dilaceratur, à malis Chriſtianis impugnatur, à ſacerdotibus luxuriæ deditis, & ob hoc publicè anathematizatis, vilipenditur. In membris etiam ſuis quotidie patitur. D. Quomodo eſt Eccleſia corpus eius, & electi membra eius? M. Vt corpus capiti inhæret, & ab eo regitur, ita Eccleſia per Sacramentum corporis Chriſti ei coniungitur, imò vnum cum eo efficitur: à quo omnes iuſti in ſuo ordine, vt membra à capite gubernantur. Cuius capitis oculi ſunt Prophetæ, qui futura præuiderunt. ſunt & Apoſtoli, qui alios à via erroris ad lumẽ iuſtitiæ deduxerunt. Aures, ſunt obedientes. Nares, diſcreti. Phlegma, quod per nares eiicitur, ſũt hæretici, qui iudicio diſcretorũ de capite Chriſti emunguntur. Os ſunt doctores. Dentes, ſunt ſacræ Scripturæ expoſitores. Manus, Eccleſiæ defenſores. Pedes, ſunt agricolæ Eccleſiã paſcentes. Porrò fimus, qui de ventre porcis egreditur, ſunt immundi & luxurioſi altaris miniſtri, & alii intra Eccleſiam facinoroſi, qui ventrẽ matris Eccleſiæ onerant, quos per mortis egeſtionẽ dæmones vt porci deuorãt. D. Quare de pane corp⁹ eius, & ſanguis eius de vino cõficitur? *Ioan. 6.* M. Corpus ideo de pane, quia ipſe dixit: *Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendit.* *Ioan. 15.* Sanguis autẽ ideo de vino, quia ipſe dixit: *Ego ſum vitis vera.* Et ſicut pane corpus nutritur, ita Chriſti cibo anima reficitur. Et ſicut panis ex multis granis conficitur, ita Chriſti corpus ex multis electis colligitur. Et ſicut panis igne coquitur, ita Chriſtus in camino paſſionis aſſatur. Qui panis etiam dicitur caro, q̃a vt Agnus immolatur. Vinũ etiam ex multis acinis eliquatur, & in torculari

C exprimitur: ita corpus Chriſti ex multis iuſtis cõpaginatur, qui in prælo crucis torquetur. Quod vinum in ſanguinẽ vertitur, vt anima noſtra, quæ in ſanguine eſt, per hoc viuificetur. D. Cùm ſpecies panis & vini videatur, quomodo caro & ſanguis prædicatur? M. Cùm verè ſit illud quod Maria genuit, quod in cruce pependit, quod cœlos penetrauit, ſpecies panis ideo remanſit, ne tu, ſi purũ (vt verè eſt) ſanguinẽ de latere ſtillantẽ cerneres, hunc labiis attingere abhorreres: & vt mai⁹ meritũ haberes, cùm non viſu, ſed intellectu crederes. D. Quæ eſt ſalus in hoc? M. Summa. Sicut enim eſca in carnẽ comedentis vertitur, ita quiſq; fidelis per comeſtionẽ huius cibi in corpus Chriſti conuertitur. Igitur per fidem, mundi vitiis & concupiſcentiis Chriſto crucifigimur, & in baptiſmate Chriſto conſepelimur: igitur & ter immergimur. per cibũ corporis eius ei incorporamur: & ideo neceſſe eſt vt illoc, quò Chriſtus eſt, pertrãſferamur. D. Habẽt plus ſanctitatis, qui plus accipiunt? M. Vt de manna dicitur, *Qui plus collegit, non plus habuit: nec qui minus collegit, minus habuit,* *Exod. 16.* ita omnes æqualiter ſumunt: & vnuſquiſq; totum Dei Agnum comedit, & tamen integer in cœlo permanet. D. Quã mercedẽ habebunt qui hoc dignè tractant? M. Duplici præmio remunerabũtur. vna corona, quia hoc cũ veneratione tractant: altera, quia ſe ad hoc dignis morib. coaptant, coronabũtur. D. Quid de his ſcotis, qui hoc indignè & contra Apoſtolica inſtituta tractant? M. Qui contra ius faſq; in adulterio, fornicatione, & cæteris flagitiis vitã agunt, vel Eccleſias vendunt, aut ordines emunt, & prauo exemplo populũ Dei occidunt, & oĩa hæc temerè defendunt, hi tales ſunt

D Domini traditores, ſimul & crucifixores. D. Qua cauſa debent ſacerdotes Miſſam celebrare? M. Dei cauſa ſolius, & ſuæ ſalutis, atq; tot⁹ Eccleſiæ. D. Sed ipſi lucri cauſa celebrant, vt ab hominib. honorẽtur, & temporalibus reb. ditẽtur. Qui myſterium igitur paſſionis Chriſti pro fauore humano & temporali lucro vendunt, quid aliud agunt, niſi ꝙ Dominum tradunt? Cùm verò ſordidis manibus, & polluta conſcientia, & fornicaria delectatione illum tractare præſumunt, *in cuius conſpectu nec cœli mundi ſunt,* *Iob. 15.* quid aliud faciunt, niſi Dominũ crucifigũt? poteſt populus ex eis trahere?* M. Cùm filii Heli polluerent Domini ſacrificium, tot⁹ penè populus cum eis ſubiit interitum, quia faciebant cõtra legis Domini præceptum. *1. Reg. 2.* Quãto magis hi, qui Chriſtiani vocantur, & miniſtri Chriſti eſſe videntur, & fornicationi ac luxuriæ ſubiacẽt, vxores ducunt, filios ac filias procreant, ꝙ illicitum eſt, cùm manifeſtò ratum teneat vniuerſa Eccleſia, quod dictum eſt à Domino primo paſtori, ſcilicet B. Petro, deinde ſucceſſoribus eius, videlicet Apoſtolicis viris, Archiepiſcopis: *Quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis:* ac in omnibus ſynodis ſint excõmunicati, & excommunicentur, polluuntur: dum admonentur, paruipendunt: dum excommunicantur, non eſt timor Dei in eis, ſed derident, & dicunt, Hoc anathema *ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Vnde patet, q̃a quotquot cæci cæcos iſtos doces in foueã ſequuntur, imò communicando eis comitantur, cum iiſdem enĩ pœnis participantur. D. Quid ſi iuſti eis communicauerint? M. *Qui tangit picem, inquinabitur ab ea.* *Eccleſ. 13.* Et ideo qui eis communicant, quãuis iuſti tamen ab eis cõtaminantur. D. Quid ſi reſipuerint?

*exemplum incommodũ aut aliud quippiam

A M. Non eis error nocebit. D. Conficiunt corpus
Domini tales? M. Quamuis damnatiſſimi & in-
iuſti, tamen per verba, quæ recitãr, fit corpus Do-
mini: non enim ipſi, ſed Chriſtus conſecrat, & per
inimicos ſalutem filiis operatur. Illi ad perniciem
ſuam ſumunt, alii ad ſalutem accipiunt. vnde & à
peſſimis non peioratur, & ab optimis non melio-
ratur. Sic ſolis radius à cœno cloacæ non ſordi-
datur, nec à ſanctuario ſplendificatur. D. Cùm
ergo bonum quod per eos cõficitur, & accipien-
tibus non ab eis, ſed à Chriſto detur: cur bonum
accipienti in perniciem vertitur? M. Bonum acci-
pienti nõ ſolùm prodeſt, imò etiam obeſt, ſi con-
tra interdictum publicũ hoc ab eo accipit, à quo
non debet. D. Proba. M. In Paradiſo nullum po-
Geneſ. 1. mum malum erat, cùm Dominus fecerit omnia
valde bona: ſed homo bonum in malum ſibi ver-
tit, cùm hoc à ſerpente, imò à diabolo percipere
non ſpreuit. D. Si quis poſitus eſt ab his in mortis
periculo, non muniendus eſt ab his viatico? M. Si
quis zelo iuſtitiæ ab eis Communionem recipere
renuerit, & ſe per os Sacerdotis Eccleſiaſt. in vni-
tate Eccleſiæ quotidie cõmunicare nõ dubitaue-
rit, hunc credo hac fide ſaluari ſi obierit: ſi quis
verò eorum opera mala execrans, & bonũ Chriſti
**Deeſt ſumpſerit, aut aliquid ſimile.* venerans * ſimpliciter, plena fide ſaluari, quia &
Ioſeph corpus Ieſu à Pilato infideli petiit, & acce-
pit. D. Poſſunt Deum pacare pro populo? M. Imò
Ioan. 19. magis offendunt. Suo enim ingreſſu loca ſacrata
contaminant: veſtes ſacras & vaſa Deo dicata ſuo
contactu commaculant. Nomen eorum abſque
memoria peribit. Hos abhorret Angelorum con-
uentus: hos fugit ipſe Dominus, vt dicitur: *Prouo-*
Deu. 32. *cauerunt eum filij ſui, imò non filij ſui in ſordibus. ideo ab-*
B *ſcondam faciem meam ab eis dicit Dominus.* Filios ꝓ-
pter ſacerdotium dicit: non filios propter ſordes,
ſubiunxit. Horum ſacrificium non ſuſcipit Do-
minus, ſed execratur & abominatur, vt dicitur:
Malach. 1. *Sacrificium veſtrum odit anima mea, dicit Dominus:*
quia panem pollutum obtuliſtis mihi. Et iterum: *Ne af-*
feratis ſacrificium fruſtra: Sacrificium veſtrum abomina-
tio eſt mihi. Corpus Domini cùm pollui nequeat,
quantum in ipſis eſt, polluunt, cùm indiſcretè ve-
lut alium cibum ſumunt. *Oratio* eoram non ſuſ-
cipitur, ſed *fiet in peccatum*, quia *non exaudiet Domi-*
nus. Benedictio eorum in maledictionem con-
Malach. 2. uertitur, vt dicitur: *Conuertam benedictionem veſtram*
in maledictionem, ait Dominus. Et iterum: *Noluerunt*
benedictionem & elongabitur ab eis: elegerunt maledi-
ctionem, & veniet eis. D. Sumunt hi corpus Do-
mini? M. Soli filii Dei accipiunt corpus Chriſti
ad ſalutem, qui Chriſto ſunt incorporandi, &
Deum viſuri. Hi autẽ, qui in Chriſto non manent,
quamuis videãtur ad os porrigere, corpus tamen
Chriſti ſumunt, ſed *ad iudicium ſibi manducant &*
bibunt. Et quia hoc ſumunt negligenter, vt alium
panem, & aliud vinum, vertitur eis in *fel draco-*
num, & venenum aſpidum inſanabile. D. Nonne Iu-
das idem accepit quod Petrus? M. Nequaquam:
quia Petrus Dominum dilexit: ideo acceptum
Sacramentum cum Domino communicauit. Iu-
das verò quia Dominum odiuit, ſpeciem qui-
dem panis accepit, ſed virtus Sacramenti in Chri-
ſto remanſit: ideo poſt buccellam mox diabolus
in eum introiuit: quoniam Iudæ non corpus, ſed
buccellam tantùm intinctam, ſed non conſecra-
tam dedit. Petrus Domino adhęrebat, & eius ver-
bis obediebat. Iudas cum Domino corpore am-
bulabat: cum traditorib. ſpiritu & mente erat. Hi
ergo dum cenſum debitę ſeruitutis Domino ſunt C
reddituri nocturnis laudibus, amplexibus dele-
ctantur illecebroſæ copulationis. Similiter dum
pro ſe & pro commiſſis Deum placare debent of-
ficiis diuinis, liberos alludunt & fouẽt in gremiis.
Vſibus diligenter inſiſtunt ventrinis, perquirunt
mulieres, vt eorum liberi accuratius ſedeant, vel
ſtent in plateis. Ipſi Dominum ad iracundiã pro-
uocant his & huiuſmodi: vt dicitur: *Ipſi me prouo-* *Deut. 32.*
carunt in eo qui non erat Deus, & ego prouocabo eos. &c.
D. Eſt eis obediendum? M. Vbi bonum præcipi-
unt, non eis, ſed Domino obediendum eſt: *dicunt*
enim, & non faciunt: Vbi malum imperant, contẽ-
nẽdi ſunt, quia *obedire oportet Deo magis quàm homi-*
nibus. D. Poſsũt ſoluere vel ligare? M. Si ab eccleſia
publicè ſeparati non ſint, quamuis ipſi vinculo
excommunicationis fortiter alligati ſint, vtrunq;
poſſunt: quia non ipſi, ſed Chriſtus per eorũ offi-
cium ligat & ſoluit: Si autem iudicio Eccleſiæ fu-
erint excluſi, ſpernendi ſunt vt hæretici. Quam-
diu Iudas cum Apoſtolis fuit, vt amicus apparuit
vt alii Apoſtoli; prędicauit, baptizauit, ſigna fecit:
poſtq̃ ab eis receſſit, vt publicus hoſtis apparuit.
Quod fecit & monuit, aliquibus profuit, ſibi ob-
fuit. Ita iſti quamdiu ſunt in cõmunione eccleſię,
oĩa Sacramenta per eos facta, erunt rata: ſi excluſi
fuerint, quæcunq; egerint, erũt irrita. nihil ꝓdeſt
eis intereſſe. Quia igitur ſunt lupi aperti, à Chriſti
ouib. ſunt fugiẽdi, vt dicitur. *Exite de medio illorum* *Eſaiæ 52.*
popule meus, ne participes ſitis pœnis & tormẽtis illorum.
D. Nunqd poteſt homo ſua ꝓpter eos relinquere?
M. Iſta ſeparatio nõ poteſt corporaliter fieri, nec
debet: quia ſi boni à malis ſeparãtur, iã nemo ad
bonũ per eos conuertitur. In quibuſdã tamẽ ſunt
deuitandi, & ꝑcipuè in cõuiuio, & in ſeruitio Dei D
vt dicitur. *Cum huiuſmodi nec cibum ſumere.* Fugiẽdi *1. Cor. 5.*
ſunt mente & volũtate & opere, ne cõſentiatur o-
perib. eorũ. D. Qualiter fit cõſenſus ad actus illo-
rum? M. Si illorũ malefacta laudantur, & ad ꝑpe-
tranda flagitia, cõſilio, ope vel pecunia auxiliant.
Ideo non ſolũ qui faciũt, ſed & qui cõſentiunt fa-
cientib. digni ſunt morte. Itaq; quamuis mali ab
Eccleſia publicè nõ ſunt ſegregati, nõ ſunt deuitã-
di, niſi ſibi oẽs inuicẽ & Pręlati & ſubditi ita malo
cõſentiant, vt nullus eorũ prauitatẽ arguat: tunc
omnib. modis ſunt fugiẽdi, quia tunc cauſa fiunt
ruinæ populi. D. Quid de paſtorib. eis cõſentien-
tibus? M. Legitur de Heli, ꝙ quia filiis prauè agẽ-
tibus cõſenſerit, & eos tepidè ſuper tranſgreſſione
corripuerit, mortẽ corporis incurrerit. vbi mani-
feſtè oſtẽditur, quia mortẽ, quã ille ꝑpeſſus eſt in
corpore, iſti patiũtur in anima. Ipſi peccata delin-
quentiũ fouent, quatenus ab eis tẽporalia ſtipen-
dia ꝑcipiant, & ab æterna beatitudine ſecluſi pœ-
nas æternas cum eis luant. Aliqui cùm paſtoris iu-
ra ſuſcipiunt, ad lacerandũ ſubditos inardeſcunt:
pecunias ab eis extorquent & diripiunt, & ſacri
ordinis per omnia infideles exiſtunt, vt dicitur.
Paſtores tui infideles, ſocij furum: ſequuntur munera, ma- *Eſai. 1.*
nus eorum plenæ rapina. D. Sunt ordinandi Sacer
dotum filii? M. Minimè. Canonum Decreta,
& Sanctorum Patrum Conſtituta prohibent eos
ad Sacros Ordines accedere, nec in Eccleſia ali-
quam Prælationem habere, quia ex fornicatione
& tranſgreſſione ſunt procreati. Ex patribus e-
nim venenatis virus veneni tranſit in filios. D.
Proba. M. Legitur in Geneſi. ꝙ Deus Adæ ꝑcepit,
ne comederet de ligno ſciẽtiæ boni & mali: at ille
non de ligno, ſed interdicti ligni fructu comedit,
& vene-

A & veneno tranſgreſſionis omnẽ poſteritatem infecit. Hic aliquid patet* quia fructus venenaó ligni à veneno inobedientię immunis oon fuerit, quamuis fructum ligni comedere noo vetuerit. **Ligni lata.* D. Quod eſt lignum *ſcientiæ boni & mali*? M. Scientiæ diuinarum Scripturarum, & ſecreta myſteriorum Dei: quod præcipuè ipſis commeodatum eſt: *Luc. 8.* vt dicitur, *Vobis datum eſt noſſe myſterium Dei.* D. Quod lignum mali? M. Notitia ſecularis, & abiectio mandatorum Dei. vt dicitur, *Malè facere ſciunt: bene autem nunquam.* Iſti quamuis ſint inferiores, volunt videri ſuperiores. Ambiunt hunores: appetunt magis præeſſe quàm ſubeſſe. Iſti ad ſacros Ordines nullatenus ſunt promoueodi. Inter cæteros ſemper babeantur verecundi, & reiiciant pœnitendu venenũ, quo à patribus ſunt illecti, & teſipiſcant tali pudore cæteri ſacerdotes. Hi niſi reſipuerint pœnitendo ſecũdùm modum culpę, arbor cum radice exterminabitur ſine fine: *Pſalm. 51.* vt dicitur, *Propterea D. us deſtruet te in finem*, id eſt, vſque *in finem: & euellet radicem tuam de terra viuẽtium.* D. Dic quæſo, horum reproborum ſacerdotum & infidelium quis erit finis, vel cruciatus eorum? M. *Pſalm. 13.* Vt legitur: *Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in operibus ſuis: ideo ad nihilum deuenient tanquam aqua* *Pſalm. 48.* *decurrẽs. Vt oues*, ſic & paſtores *in inferno poſiti* erunt: *mors depaſcet eos, quoniam Deus ſpreuit eos.* D. Debent malis verba Dei dici? M. Si ſciuntur oon ſunt eis dicenda: qnia proditor eſt qui eis, cùm ſint hoſtes, referat Dei ſecreta. vnde præcipitur: *Nolite* *Matt. 7.* *ſanctum dare canibus, nec mittatis porcis margaritas, ne conculcent & mordeant.* Vbi autem neſciuntur: propter electos, qui inter eos latent conuertendi,

B ſunt ſermones Dei profetendi: ſicut & Dominus non ceſſauit Petro & aliis ſaluandis verba ſalutis miniſtrare, quamuis ſciret Iudam & Phariſæos inde ſcandalizando cruciari. D. Debent tolerari mali, cùm Christus Iudam tolerârit? M. Mali in *Matth. 13.* Eccleſia tolerandi, ſed non imitandi, quoadusq; ille cum venolabro veniat, qui grana de paleis excutiat, & zizaniis igni traditis *triticum in horrea ſua* *Matt. 3.* recondat. D. Segreganim ab omni malo collocet te Dominus, magiſter bone, in cœleſti gremio. AMEN.

Anima mea exultat in Domino, quòd deterſo ignorantiæ nubilo, tanto per te illuſtratus ſom ſcientiæ radio. Quæſo itaque, decus Eccleſiæ, vt liceat mihi adhuc inquirere. M. Quære quæ vis, & *Ioan. 1.* audies qoæ cupis. D. Dicitur, malum nihil eſſe: & ſi nihil eſt, valde mirum videtur, cur Deus homines vel Angelos damnet, cùm nihil faciant, vel feciſſe videantur. Si autem aliqiud eſt, videtur à Deo eſſe, cùm omnia ſint ab ipſo: & ſequitur quòd Deus ſit auctor mali, & iniuſtè eo modo qui hoc faciunt damnari. M. A Deo nempe ſunt *Gen. 1.* omnia, & omnia fecit valde bona: & ideo malum probatur nihil per ſubſtantiam eſſe. Omnia autem quæ Deus fecit, ſubſiſtunt. Omnis verò ſubſtantia bona eſt: ſed malum nõ habet ſubſtãtiam. ergo malum nihil eſt. Qood autem malum dicitur, nihil aliud eſt quàm vbi non eſt bonũ: ſicut cæcitas, vbi non eſt viſus; aut tenebræ, vbi nõ eſt lux: cùm cæcitas aut tenebræ non ſint ſubſtantiæ. Nota hæc tria. Creatura repoſita eſt in prædicamento ſubſtantiæ. Subſtantia eſt res omniũ rerum, prędicamentorũ in eſſe ſuo conſiderata. Natura dicitur omnis res in eſſe ſuo, præter ea, quæ diſcordaot à prima cõſtitutioue ſecundùm ſuas habitationes. Voluntas autem fit natura, quæ diſcordans à Creatore non remanet natura, ſed peruerſitas naturę, C & hæc talis dicitur peccatum. Factura ſpecies eſt in honore, id eſt, homo in animali, qui relicto naturali bono, peruerſa vtitur volũtate. Hæc omnia ſecundum diuinos tria ſunt: Creatura, Natura, & Factura. Natura. vt ex eis naſcentia. Factura, quæ homo vel Angelus facit vel patitur. Faciunt peccata, patiũtur pœnas peccati. Hæc Dominus nõ fecit, ſed fieri permiſit: vt dicitur, *Deus mortem non fecit.* *Sapien. 1.* Peccatum autẽ nihil aliud eſt, quàm quod præceptum eſt oon facere, aut aliter quàm præceptum eſt agere: ſicut nec malũ aliquid, niſi booo, id eſt, gaudio carere. Quod ſaltẽ vocabulũ habeat, adeò tali modo habet, cùm ſit per illã ſubſtantiã, quàm fecit Deus. Iuſtè verò damnat eos Deus, id eſt, nõ dat eis gaudiũ, qui oon faciunt quàm ſit præceptum. D. Quis eſt auctor peccati? M. Ipſe homo, iocentor verò diabolus. D. Eſt graue peccare? M. minimũ peccatum ſcienter commiſſum, grauius eſt toto mundo. Quicquid autem mali vel peccati agitur, totũ in laudem Dei vertitur: & ideo in omni creatura Dei nihil mali eſſe vel fieri comprobatur. D. Quid dicis? humicidiũ & adulteriũ non eſt peccatum? M. Homicidium ſæpe dicitur bo- *1 Reg. 17.* num, vt occiſio Goliæ à Dauid, & Holophernis *Iudith. 13.* à Iudith. quod tunc malum dicitur, cùm proprio impulſu perpetratur. Coniugium bonum dicitur: ſed ideo malũ eſt adulterium, quia aliter fit quàm ſit conceſſũ. Quæ tamen in laudem Dei conuertuotur, cùm ab eo iniuſti iuſtè puniuntur. Sicut enim Imperator eſt laudabilis, qui milites ſuos benè remunerat: ita eſt etiã laudabilis, imò laudabilior, qui prædones & latrones damnat. Ita voq; ſi- D cut Deus in ſaluatione iuſtorũ glorificatur, ſic in perditione impiorũ per omnia laudatur. D. Cùm ſcriptum ſit, *Nihil eorum odiſti quæ feciſti* quomodo *Sapien. 11.* dicitur Deus amare bonos, malos autem odio habere? M. Cuncta diligit Deus quæ creauit: ſed non cuncta in ſuo loco locauit. Sicut pictor omnes colores diligit, ſed quoſdã præ aliis diligit, & vnumquemq; apto loco ponit: ita Deus vnũquemq; ſibi cooueuienti loco diſponit. ideo dicitur eos diligere, quos in cœleſti palaoo recipit: illos odiſſe, quos in infernali carcere mergit. D. Quid eſt liberum arbitrium? M. Libertas eligendi bonum vel malum, id eſt, in poteſtate hominis eſſe & velle & poſſe bonum vel malum. Hoc in paradiſo homo habuit liberum arbitrium: ounc verò habet captiuum*: quia bonum non vult niſi gratia Dei præ- **peccato depreſſum.* ueniatur: nec poteſt niſi eũ ſubſequatur. D. Quid dicis de his, qui ſeculum vel mũdum relinquunt, religionis habitom ſumunt, tranſacto aliquo tempore reiiciunt, & peiores quàm prius fuerunt fiunt? quidam verò aliqua bona incipiunt, poſtea deſerunt, & ad iniquitatem redeunt? M. De his dicit Iob, *Simulatores & callidi prouocant iram Dei.* *Iob. 36.* Sępe ſeruus errantem filium ad patrem pertrahit, & ipſe ad opus ſuũ recedit: ita iſti electos ad Deum pertrahunt, & ipſi ad mala ſtudia redeunt. Augu. Sic etiam timor ad regnum ducit, & ipſe non introibit. Sicut enim diabolus ſeruit Deo, ita membra eius ſeruiunt electis etiam tali modo. D. Quomodo diabolus ſeruit Deo? M. Quia glorioſus princeps deſpexit eſſe in palaóo, fecit eum Deus laborioſum fabrum in hoc mundo, vt coactus totis virib. ſeruiat, qui vacare Deo fruendo nolebat. vnde dicitur: *Faciam tibi eum ſeruum ſempiternum.* *Iob 40.* Cuius fabri caminus, eſt afflictio & tribulatio. folles & mallei, ſunt tentationes & ſuggeſtiones.

A cipes, ſunt tortores, & perſecutores. limæ ferreæ, ſunt linguæ maledicentium & detrahentiū. Tali camino & his inſtrumentis purgat ipſe aurea vaſa cœleſtis regis. hæc ſunt electi, in quibus renouat imaginem Dei: reprobos autē, qui contra regem agūt, ipſe tortor vt hoſtis perimit. Tali modo ſeruit diabolus Deo. D. Qualiter ſeruiunt mēbra diaboli electis? M. Cùm eos trahunt ad regnū ſimulatione, vel impellūt aduerſitate. Simulatione quidē eos trahunt, cùm bona exterius ſimulant, quæ interius nō amāt. Tunc filii Dei adhuc in errore poſiti, per eorum exempla, bona arripiunt, quæ toto corde diligunt: & cùm illi bona deſerunt, quæ nō amauerunt, iſti firmius incepto bono inhærebūt: vt olim cùm mali Angeli ceciderūt, boni firmius ſteterūt. Aduerſitate autē eos impellunt, cùm eis temporalia, quæ plus iuſto diligunt, auferūt, & eis ne carnalia deſideria implere præualeant, obſiſtunt. Vnde diabolus & mali vtiles, imò neceſſarii comprobantur; cùm per eos electi examinati ad cœleſtia deportātur. D. Cur mali hîc diuitiis affluunt, potentia florent, ſanitate vigent: econtra boni inopia tabeſcunt, à malis iniuſtè opprimuntur, debilitate marceſcunt? M. Propter electos his redundāt mali, vt hæc deſpiciant, quibus florere etiam peſſimos videāt. Diuitiis abundant, primò vt mala, quæ concupiſcunt, iuſto Dei iudicio explere per pecuniam valeant. Secundò, vt ſi qua bona fecerint per hæc remunerētur. Omnia n. quæ faciūt, pro terrenis agunt. Greg. Vnde & mercedem ſuam recipiunt. Potētia ſplendent, primò propter ſeipſos, vt mala quæ amant, potenter expleant. Secundò propter reprobos, vt eos in malis defendant. Tertiò propter electos, vt eos caſtigēt, & à
B malis actib. emendent. Soſpitate autē pollēt, nec cū hominib⁹ flagella ſentiunt, vt poſt eos grauior dolor excruciet. Boni autē ideo inedia, oppreſſione & languore afficiuntur, ne in malis delectentur: aut ſi aliqua cōtra Deum egerunt, deleantur, ſi non pro patientia coronētur. D. Cur & cōtra quidam boni hîc diuitiis abundant, potentia ſublimantur, valetudine roborantur: mali autem penuria, infirmitate & oppreſſione laborāt? M. Quibuſdam electis diuitiæ ideo conceduntur, vt bona quæ amant, rebus implere valeant: & per hæc etiam admonētur, ſi hæc temporalia, ſuauia, quātò magis æterna videntur. Potentia ſublimantur primò propter ſeipſos, vt bona, quæ mente conceperint, potenter exercere poſſint. Secundò propter electos, vt eis in bonis tutela ſint. Tertiò propter reprobos, vt reprimāt, ne tantū quantū volunt noceāt. Sanitate ſolidantur, ne iuſti de eorum ægritudine contriſtētur, ſed de eorū ſalute lætentur. Econtra mali quidā hîc egeſtate, afflictione, corporis dolore ſuſpirant, vt per hæc diſcāt quàm amara ſunt ad quæ prauis morib. feſtināt. D. Quidā mali quare diu viuūt, quidam verò boni citius moriūtur? & econtra aliqui boni diuturnā vitam ducunt, mali verò celerius obeunt? M. Mali ideo diu viuere permittuntur, vt electi per eos exerceantur, & à vitiis corrigantur: ipſi verò poſt maiori ſupplicio torqueantur. vnde Auguſtinus: Boni autem citius tolluntur, ne diutius hîc aduerſis atterantur, ſed manſuris gaudiis inſerātur. Econtra, vita longæua iuſtis datur, vt meritū illorum augeatur, cùm plures per illorū exempla conuertantur. Mali ſanè celeriter ad tormēta rapiūtur, vt electis adhuc errantib. timor incutiatur, & ſic ab errore retrahantur. D. Sunt felices, qui aduerſis non tanguntur? M. Imò infeliciſſimi ſunt, quibus hîc per-
G mittitur ſuauiter viuere, & oīa deſideria ſua pro libitu ſuo implere. Sed aduerſitate nō tanguntur, quia tali modo vt arida ligna ad ignem nutriuntur. Econtra ſunt illi feliciſſimi, qui hîc à ſuis deſideriis arcētur, & multis aſperitatib. exercētur, quia tali modo ad regnū vt filii flagellis erudiuntur: vt dicitur, *Deus flagellat omnem filium quem recipit.* Volo te ſcire quòd reprobi quāuis corona regni potiantur, omnino impotentes ſunt, & ſine ſupplicio nunq̄ erunt. Electi verò quāuis in carcere poſiti, ſemper potētes ſunt, & nunquam præmio carebunt. D. Pro Dei amore fac me hoc lucidius audire vel ſcire. M. Reprobi autem impotentes ſunt, quia præuenti ira Dei bonū nolunt, & ideo nullo modo poſſunt: malum autem & volūt & poſſunt. Malum verò probatum eſt nihil eſſe: ideo eos cōſtat nihil poſſe. Sine ſupplicio non ſunt, quia ſua conſcientia cruciantur, continuo timore anxiantur, ne capiantur, ne occidātur, ne res ſuæ tollantur. vnde dicitur: *Non eſt pax impiis, dicit Dominus.* Econtra electi nimium potētes ſunt, quia præuenti gratia Dei & bonū volunt & poſſunt: malū verò reſpuunt. Pręmio nō carent, quia ſine timore manent, & futuræ libertatis certi gaudent: vnde dicitur, *Iuſtus abſque timore erit.* Aliud etiam tibi volo inſinuare, quòd malis nihil boni contingat, & bonis nihil mali eueniat. D. In Dei nomine quid dicis? Nonne mali hîc conuiuiis deliciantur, decore, ac commixtione mulierū, ac liberorum complexione iocundantur, pretioſa veſte gloriantur, pecunia ac magnificis ædificiis exaltantur: & ecōtra boni hîc carceribus includuntur, verberibus tunduntur, fame & ſiti & aliis cruciatibus affli-
D guntur? M. Cùm fortuna malis per proſpera arriſerit, & eos copia de ſuo cornu his bonis, quæ enumeraſti, repleuerit, tunc aſſimilantur piſci, qui mordens hamum gratulatur, ſed hoc tripudio de aqua tractus enecatur. Aut illi, cui poculum mellis præbetur, & poſt ſine fine amarum mare epotare cogetur. nam pro epulis replentur, vt ille diues, abſinthio amaritudinis: pro mulierum amore, ſulphureo fœtore: pro veſtium nitore, induentur confuſione: pro pecunia & ædificiis hæreditabunt vermes in infernalibus antris. vnde dicitur, *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt.* Porrò boni, quos aſſeris huiuſmodi incommodis affici, ſimiles ſunt illi, qui piper vel aliquam herbam amaram prælibat guſtu, vt vinum poſt ſumptū ſuauius ſapiat. Ita ipſi pro carcere recipientur in æterna tabernacula: pro verberibus obtinebūt gaudium & lætitiam: pro fame & ſiti, *non eſurient neque ſitient amplius*: pro cruciatibus, *fugiet ab eis dolor & gemitus.* Ea qua re probatur, iuſtos ſemper locupletes & beatos, impios ſemper eſſe inopes & miſeros. D. Vnde ſunt dignitates? M. A Deo ſunt vtique omnes dignitates vel poteſtates malorum ſeu bonorum: vt dicitur, *Non eſt poteſtas niſi à Deo.* Cur autem aliquando mali, aliquando verò boni poteſtates ſortiantur, iam ſuperius dictum eſt. D. Quam ſententiam profers de his, qui eas vendunt & emunt? M. Qui eas emunt, cum Simone mago interitum ſubibunt: qui verò vendunt, cum Giezi lepram animæ incurrunt. D. Habent prælati maius meritum apud Deum? M. Ordo officii aut dignitas poteſtatis nihil confert homini apud Deum, ſi deſit meritum. Porrò qui in Eccleſiaſticis reb. præſunt, vt Epiſcopi & Presbyteri, ſi verbo &

Hebr. 12 · Eſaias 48 · Prouerb. 28 · Iob. 21 · Apoc. 7 · Rom. 13

A exemplo benè præſunt, tot præmia præ aliis habebunt, quot animæ per eos ſaluæ fient: vt dicitur,
12. *Super omnia bona ſua conſtituet eos.* Si autem ſubditis verbum ſalutis ſubtrahũt, & eos in foueam mortis per praua exempla ducunt, tot pœnas præ aliis hæreditabunt, quot animæ per eorum exempla perierunt, vel quot ſaluare prædicando neglexe-
12. 8. runt: vt dicitur, *Cui plus committitur, plus ab eo exigetur.* Et iterum, *Potentes potenter tormenta patientur.* Qui autem in ſecularibus prælati ſunt, vt reges & Iudices, ſi iuſtè iudicant, & clemẽter ſubditos tractant, maiorẽ gloriam præ aliis à iuſto iudice Deo conſequentur: quia *qui bene miniſtrant, bonũ ſibi gra-*
Idem. *dum acquirũt.* Si autem iniuſtè & crudeliter populũ Dei opprimunt, atrocia ſupplicia præ aliis habebunt: *quia duriſſimum fit iudiciũ his, qui præſunt; & iu-*
ob 2. *dicium ſine miſericordia ei, qui non fecit miſericordiam.* D. Cùm electi non ſint de mundo, cur cum reprobis patiuntur aduerſa mundi? M. Quia communicant malis, ideo cum ipſis aſpera tolerant: quia verò ſæpe mundialibus irretiuntur, ideo à mundi infortuniis affliguntur. D. Cùm Deus omnipo-
d. 113. tens ſit, vt dicitur, *Omnia quæcunque voluit fecit*: &
p. 12. abundare iterum, *Subeſt tibi poſſe omne quod volueris*: cur dici-
detur. tur de eo quòd quædam non poſſit, * vel poteſt: vt eſt mentiri; & præteritum facere quin ſit præteritum? M. Cùm hoc de Deo dicitur, non impotentia, ſed ſumma potentia prædicatur; quòd videlicet omnis creatura nequeat eum ad hoc flectere, vt velit ſtatutum ſuum immutare.

D. Quid eſt prouidentia diuina? M. Ea cognitio, qua omnia futura præſciuit, imò aſpexit vt præſen-
Matth. 13. tia. D. Si Deus cuncta futura præſciuit, & ea ita per Prophetas ventura prædixit; & non poſſit in ſua
B prouidentia falli, & *cælum & terra* prius tranſeant, quàm verba Dei poſſint immutari: videtur quòd ex neceſſitate cuncta euenerint quæ vnquã contigerunt, vel adhuc ventura ſunt. M. Duæ neceſſitates ſunt: vna naturalis, vt ſolem in Oriente oriri, vel diem noctem ſequi. Altera voluntaria, vt aliquẽ ambulare vel ſcribere. Quæ Deus vult vt fiãt, vt cælum & terra, ineuitabile eſt non euenire; ſed per omnia neceſſe eſt ita contingere. Quæ autem fieri tantùm permittit, vt homines per liberũ arbitrium bonum vel malum facere, nõ eſt neceſſe euenire. Omnia quæ futuri homines erãt facturi, Deus futura præſciuit, & per Prophetas fiẽda prædixit: non tamen ſua præſcientia aliquã neceſſitatem eis intulit vt fierent, ſed potiùs ipſi neceſſitatem intulerunt, cum ſuã voluntatẽ explerent. D. Accidit aliquid caſu? M. Nihil omnino: ſed omnia ordinatione. D. Quomodo ergo aliquæ Dei Eccleſiæ, vel ædificia bonorũ, fortuito igne inuadente, quaſi caſu cremantur? M. Caſus nihil eſt.
Iob. 1. Scriptum eſt autẽ: *Nihil fit in terra ſine cauſa.* Vnde patet quòd nulla Eccleſia, vel aliqua caſa etiam in mundo nec comburitur nec deſtruitur, niſi prius à Deo adiudicetur. Contingit autem hoc tribus modis. Primò, ſi eædem ædes per iniuſtè acquiſita conſtructæ ſint. Secũdò, ſi inhabitantes, eas per immunditias coinquinant. Tertiò, ſi eas homines plus quàm æternas diligant. Sed nec minimũ pecus homini moritur vel infirmatur, niſi Dei nutu iudicetur. D. Cùm mors & ægritudo ſint pœnæ peccati, cur hæc patiuntur pecora, cùm per diſcretionẽ ſe peccare neſciãt? M. Per ea homo punitur, cùm eorũ dolore vel morte in animo torquetur. D. Hoc poteſt eſſe de domeſticis: quid dicis de agreſtibus animalibus? M. Quòd ea ægritudine vexãtur, euenit eis ex corrupto aëre, vel ab aliis reb9, C
quæ ob peccatũ hominis in contraria mutantur. D. Quid eſt prædeſtinatio Dei? M. Ea ordinatio, qua ante ſeculũ creatum quoſdã ad ſuũ regnum præordinauit, de quibus nullus perire poſſit: & omnes ſaluari neceſſe ſit. D. ſi nullus poteſt ſaluari, niſi prædeſtinati vel præordinati, ad quid alii cre-
ati ſunt, vel in quo ſunt rei, ꝙ pereunt? M. Quic- Rom. 8.
quid prædeſtinati faciant, perire nequeunt: quia *omnia cooperantur* illis *in bonum*, etiam ipſa peccata. Nam poſt grauiora facinora humiliores erunt, & de ſua ſaluatione vberiores laudes Deo referunt. Reprobi autem propter electos ſunt creati; vt per eos in virtutibus exerceãtur, & à vitiis corrigãtur; & eorum collatione glorioſiores appareant: & cùm eos in tormentis viderint; de ſua euaſione amplius gaudeant. Qui etiam propter ſeipſos iuſtè pereũt, cùm malum ſponte ſua eligunt: & vellent ſine fine viuere; vt poſſent ſine fine peccare. D. Quare permittit Deus electos peccare? M. Vt pateſiat in eis diuitias miſericordiæ ſuę. D. Saluantur prædeſtinati ſi non laborant? M. Prædeſtina-
tio taliter inſtituta eſt; vt precibus vel laboribus Actor. 14.
obtineatur: vt dicitur, *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.* Paruulis itaq; per mortis acerbitatem: prouectis aũt ætate datur prædeſtinatio per laborum exercitationem. Quia verò Ioan. 14.
ſcriptum eſt: *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt*: vnuſquiſq; obtinebit manſionẽ ſecundum proprium laborem: ita quis prout plus laborauerit, digniorem: qui minus, inferiorẽ poſſidebit. Nullus tamen plus laborare poterit, quàm eum diuina gratia iuuerit. Nec aliam manſionem quis habiturus erit, quàm eam, ad quã ante mundi exor-
dium præordinatus fuit: quia *non volentis, neq; cur-* Rom. 9.
rentis, ſed Dei eſt miſerentis. Ita nullus reproborum D
quicquam plus facere prędualet, quàm diuina cenſura permittit, nec aliam pœnam habebit, quàm eum diuinum iudicium, ante mundũ, ſecundùm ſuũ meritum habiturum præſciuit: vt dicitur, *an-*
tequam bonum vel malum facerent, dicitur, *Eſau odio* Ibidem.
habui, Iacob autem dilexi. Sicut illi dicuntur rei, qui Mala. 1.
multa de Deo audierunt, & obſequi noluerunt: ita videntur innoxii, qui nunquam aliquid de Deo audierunt, & ideo non fecerunt. Homines ſunt ita creati, vt naturaliter per dilectionem pro-
ximi ſeruiant Creatori; per illud: *Quod tibi non* Tob. 4.
vis fieri, alij ne feceris. Nullus vult pati furtum, adulterium, homicidium? non faciat vlli. Cùm hoc homines in proximo ſpernunt, Deo, qui eſt vera dilectio, contradicunt. D. Poſſunt excuſari, qui Deum ignorant, & bona, & ideo faciunt mala? M. *Qui ignorat, ignorabitur.* Qui enim 1. Cor. 14.
Deum in fide & opere, vt Gentes, ignorat, hunc Deus vt hoſtem ſuum damnat. Qui autem Deum per fidem nouerunt, ſed voluntatem eius ſimpliciter vt Ruſtici ignorant, ſi damnantur, non grauiter damnantur: vt dicitur, *Seruus neſciens vo-* Luc. 12.
luntatem domini ſui, & non faciens, vapulabit plagis paucis. Qui autem per ingeniũ ſuum ſcire poſſunt, ſed per malitiã ſcire diſſimulãt, vt clerici & monachi, durius punientur: vt dicitur, *Qui ſcit, & non facit, plagis vapulabit multis.* Qui verò bona audire nolunt; & quæ debent facere diſcere contemnunt, duplici animaduerſioni ſubiacebunt. Primò pro cõtumacia, quòd ſciẽter peccant: ſecundò pro cõtemptu, quia vel bonum diſcere recuſant: vt dicitur, *Reuelabunt cæli iniquitatem illorum, & terra aduerſus eos conſurget in die furoris Domini, qui dixerunt*

A *Domino Deo*,&c.D.Sũt animæ ab initio creatæ,aut creantur quotidie nouæ in nouis corporibus? M.
Eccl. 3. Deus omnia ſimul & ſemel per materiam fecit:vt dicitur, *Qui fecit quæ futura ſunt.* poſtmodum autem vniuerſa per ſpeciem diſtinxit. Ab initio non ſunt igitur animæ creatæ in viſibili materia. Formantur autem quotidie per ſpeciem, & mittun- Ioan 5. Pſalm. 32. tur in corporum effigiem: vt dicitur, *Pater meus vſque modò operatur, & ego operor.* & alibi: *qui finxit ſigillatim corda eorum*, id eſt,animas. D.Cùm Deus ſummè bonus & ſummè ſanctus non niſi bonas & ſanctas animas creet, & ipſæ animæ propter obedientiam eius corpora intrent, omni admiratione & omni ſtupore eſt admirandum,cur eant in infernum, ſi illud corpuſculum mox fuerit mortuum. M. Deus, à quo omnis bonitas,& omnis ſanctitas, non niſi bonas & ſanctas creat animas, & ipſæ (ſcilicet animæ) mirabiliter deſiderant corpus intrare,vt nos naturaliter cupimus viuere. veruntamen cùm intrauerunt illud immundum & pollutum vaſculum, tanta auiditate illud amplectuntur,vt plus illud diligant quàm Deum. Iuſtum igitur eſt,vt cùm ipſæ (ſcilicet animæ) ſordidum vas, imò carcerem quo clauduntur, amori Dei præponãt,eas Deus à conſortio ſuo excludat. D.Sciunt animæ aliquid in corporibus infãtium?
Luc.1. M. Legitur de beato Ioanne Baptiſta, quod anima eius in matre ſenſit Chriſtum adeſſe. vnde opinantur quidam animas quidem paruulorũ ſcientia nõ carere,ſed præ debilitate corpuſculi non poſſe exercere. D. Cur vocas corpus immundum de homine Chriſtiano natum? M. Quia *de immun-*
Iob 14. *do ſemine* concipitur: vt dicitur, *Quis poteſt facere*
Pſalm. 50. *mundum de immundo conceptum ſemine?* & alibi dicitur,*In iniquitatibus conceptus ſum.* D.Cùm homo to-
B rus in baptiſmate emundetur, & coniugium bonum prædicetur, quomodo ſemen eius immundum dicitur? M. Homo in baptiſmate interius & exterius ſanctificatur: ſed rurſum ſemen eius per carnis concupiſcentiam coinquinatur. D. Cùm illa commixtio nequeat fieri abſque delectatione carnali, & ille infans non poſſit repugnare parentibus,vtpote adhuc informatus,quomodo ipſe eſt immundus, aut culpæ, aut pœnæ obnoxius? M. Crimen huius pollutionis parentes deſerens transfunditur, quaſi hæreditario iure in generatione prolis:& ideo tenentur obnoxii culpæ Adæ, in quo omnes peccauerunt, & in quo o-
1.Cor. 15. mnes mortui ſunt. D. Si omnes in Adam mortui ſunt,quomodo naſcuntur viui? M.Sicut ſi quis ad aliquã feneſtram ſe demõſtret, & ſtatim reuertatur: ſic homo naſcẽs quaſi ſe demõſtrat in mundo,& mox in mortem reuertitur. D.Si peccata relaxantur in baptiſmo, cur baptizantur qui de eis naſcuntur? M.Si aliqua paſta veneno fuerit corrupta,omnes panes ex ea confecti ſunt mortiferi:ſic in Adam fuit maſſa corrupta, & ideo ex eo nati ſunt omnes peccato corrupti, & idcirco morte digni,niſi fuerint in morte Redemptoris per baptiſmum viuificati. Sicut ergo parentes pro ſeipſis in baptiſmate ſunt emundati, ita filios oportet pro ſeipſis pro morte Chriſti in baptiſmo renouari: vt dicitur, *Omnes in Chriſto viuificabũtur.* D. Cur per-
1 Cor. 15. mittit Deus quoſdã naſci vt baptizentur: aut natos prius ſubtrahit mortẽ,quàm regenerẽtur? M.
Pſalm. 35. *Iudicia Dei abyſſus multa*: ideo occulta. quãuis cauſã eluceat,cùm notum ſit quòd propter electos fiat: vt videlicet cùm iſtos tam immeritos & ſine peccato viderint in pœna, & ſe poſt multa facinora tam indebitos in gloria, vberius iubilantes Deo C gratias referant,cuius gratia meritas pœnas euaſerũt. D.Quam pœnã habent paruuli ſine baptiſmo mortui? M. Tenebras tantum. D. Nocet aliquid infantibus, quòd de illicito coniugio, ſcilicet de adulterio,de cognatis,vel monachis,vel ſanctimonialibus naſcuntur? M. Nihil omnino, ſi fuerint baptiſma conſecuti, ſicut nec tritico nocet ſi furatum per furem fuerit ſeminatum. D. Nocent peccata parentum filiis, vel filiorum parentibus? M.Scriptum eſt: *Pater non portabit iniquitatem filii,* Ezech. 18. *nec filius portabit iniquitatem patris.* Si filii parentibus in malum non conſenſerint, aut parentes filios ſuos ab his prohibere non potuerint, nihil nocebunt peccata alterutrorum alterutris: ſicut nec Ioſue profuit quòd prauum patrem habuit, & rurſum non obfuit quòd nequam filium genuit. Si autem parentes filiis, vel filii parentibus conſenſum præbuerint in peccatis, mali ſunt, cùm ipſi etiam non pro illorum, ſed pro ſuis malis damnabuntur. D. Eſt graue peccatum,ducere cognatam? M. Secundùm naturam, nullum: ſed ſecundùm ſtatutum,magnum. D.Quomodo hoc probas? M. Nullum fuit peccatum comedere pomum: ſed contra præceptum Dei comedere, fuit maximum. D. Quare olim ſancti Patres duxerunt ſuas conſanguineas? M. Charitas apud illos non extendit ſe latius quàm ad amicos: vt dicitur, *Diliges amicum,& odio habebis inimicum.* Debuerunt ergo cognatorum filias accipere,quibus Matth. 5. poſſent amorem impendere. Apud nos autem extendit ſe charitas etiam ad inimicos: vt dicitur, Luc. 6. *Diligite inimicos veſtros.* Quia igitur ipſe ſanguis non cogit cognatos diligere, ſtatuit Eccleſia per Spiritum ſanctum,alienorum filias ducere, vt vxor inter nos & extraneos ſit dilectionis vinculũ, D quo charitas ſe dilatet per omne genus humanũ. D.Quomodo probas non eſſe peccatũ cognatam ducere? M. Licet duobus fratribus duas ſorores ducere? D.Licet. M.Soror vxoris meæ fit mea cognata per eius ſanguinem. Rurſus meus frater cognatus efficitur vxoris meæ per meũ ſanguinem. Si igitur ſecundum naturã eſt peccatũ, cur ducit meus frater meam & ſuam cognatam? Igitur ſecundùm naturam peccatum nullũ eſt, ſed ſecundum interdictum graue periculum. D. Non poſſum intelligere quomodo ſit illicitum cõmatres vel filiolas ducere. M. Hoc,ſicut ſuperius dixi,ſecundum naturam non eſt peccatum, ſed ſecundùm Sacramentum. Sicuti enim vxor tua eſt filii tui mater in generatione,ſic illa,quę eum ſuſcepit de fonte, fit eiꝰ mater in ſpirituali regeneratione, & ita fit cõmater ſoror vxoris tuæ, & filiola ſoror filię tuæ.Similiter ſi tu alterius filiã leuaueris,compater, id eſt, frater ſui patris eris, & non licet illi duas ſorores, aut mulieri duos fratres accipere. Igitur per Sacramentũ tale coniugiũ eſt penitus illicitum. D.Propter quod Sacramentũ? M.Per carnale connubiũ ſignificatur Chriſti Sacramẽtum. Sicut enim vir mulieri cõmixtus,vnum cum ea efficitur: ita Eccleſia per commixtionem corporis Chriſti,vnũ cum ipſo,& ipſe per aſſumptionẽ humanæ naturæ,vnũ cum ea efficitur: vt dicitur, *Erunt duo in carne vna: ego autem dico in Chriſto, & in Eccleſia.* Sicut ergo humana natura à Chriſto erat aliena,quam ſibi cõiunxit; ita debet fœmina eſſe ex aliena parentela, quã vir in matrimonio ducit. D.Quid de commatribus,& filiolabus? M.Commatres & filiolæ ideo nobis in copula interdicũtur,

A tur, quia nubis ſpiritualiter in Sacramento coniunctæ noſcuntur: & indignum iudicatur, vt de ſpirituali ad carnale deſcendatur. D. Licet plùs quàm vnam vxorem ducere? M. Sicut Chriſtus non niſi vni Catholicæ Eccleſiæ copulatur, ſic lege diuina vir iuſte non niſi vni mulieri aſſociatur. Vnde primi patres nuptias repetiſſe nō leguntur. Quòd autem inter Chriſtianos vna mortua alia ducitur, non eſt diuinum iuſſum, ſed Apoſtolicū permiſſum ob incontinentiæ medicamentum, ne in fornicationis prolabantur abyſſum. Porrò, quòd tertiò repetitur, fornicationi aſcribitur. D. Anima mea gratulare, quia omnia quæ deſideraſti, contigit me audire. Eia nunc nobilis Doctor, pocula Spiritus Sancti tibi abundè infuſi, conſeruis largiter eructa. & qui iam de Prælatis Eccleſiæ dixiſti, de reliquis miniſtris quid ſentias, inſinua. M. Primò igitur Sacerdotes ſi benè vixerint exemplo ſunt lux mundi: ſi rectè docuerint verbo, ſunt ſal terræ. Reliqui miniſtri ſunt feneſtræ in domo Domini, per quos lumen ſcientiæ ſplendet his, qui ſunt in tenebris ignorantiæ. Si benè vixerint, & non docuerint, ſunt carbones ignis, qui ardent & non lucent. Si benè docuerint, & malè vixerint, ſunt ardens candela, quæ aliis lucet, & ſibimet cera liqueſcente deficit. Vel campana, de qua aliis dulcis ſonus redditur, & ipſa aſſiduo pulſu atteritur. Si autem nec benè viuūt nec docent ſunt fumus qui ignem obſuſcat, & aciem oculo-

Apocal. 8 rum reuerberat, de his dicitur: *Stellæ non luxerunt*. ideo de cœlo ceciderunt. D. Quid dicis de mundi contemptoribus, ſcil. monachis, vel aliis habitu religioſis? M. Si propoſitum ſuum religioſè

B viuendo impleuerint, cum Domino iudices erūt. Sin autem miſerabiliores omnibus hominibus ſunt: quia nō habent ſeculum, nec Deum, de his

Pſalm. 54. dicitur: *Deſcendunt in infernum viuentes*, quia ſcientes. D. Quid ſentis de militibus? M. Parum boni. de præda enim viuunt: de rapina ſe veſtiunt, inde poſſeſſiones emunt, & exinde beneficia redimūt: de his dicitur.

Pſalm. 77 *Defecerunt in vanitate dies eorum, ideo ira Dei aſcendit ſuper eos*. D. Quam ſpem habent mercatores? M. Paruam: nam fraudibus, periuriis, lucris omne penè quicquid habent acquirūt. D. Nonnè ſacra loca frequenter viſitant: libenter Deo ſacrificant, eleemoſynas multas dant? M. Hæc oīa ideo faciunt, vt Deus eis res ſuas augeat, & habitas cuſtodiat, vnde percipiunt mercedem

Pſalm. 48. ſuam: de his dicitur: *Qui confidunt in multitudine diuitiarum ſuarum*: & ſicut oues in inferno deponētur, & mors depaſcet eos. D. Quid ſentis de variis artificibus. M. Penè penitùs pereunt: nam quicquid faciunt, cum maxima fraude agunt: de his dicitur.

Iob. 34. *Non ſunt tenebræ, & non eſt vmbra mortis, vt abſcondantur ibi, qui operantur iniquitatem*. D. Habent ſpem ioculatores? M. Nullam: tota namq; intentione

Pſalm. 2. ſunt miniſtri Satanæ, de his dicitur: *Deum non cognouerunt*: ideo *Dominus ſpreuit eos & Dominus ſubſannabit eos*: quia deriſores deridentur. D. Quid dicis de pœnitentibus publicis? M. Noli dicere pœnitentibus, ſed Deum irridentibus; Deum etenim derident: ſeipſos decipiunt: qui lętantur cùm malefecerint, & exultant in rebus peſſimis. Cùm homines occiderint, cātant: cùm adulterauerint, exultant: cùm peierant, aut ſacrilegium perpetrāt cachinnant. In pœnitentiæ ſimulatione cōſtituti, diuerſa fercula quærunt, variis poculis inebriari geſtiunt, & omnibus deliciis plus quàm alii diffluunt: de his dicitur: *Dabit Dominus in carnes eorum vermes*

& ignem inextinguibilem. D. Quid de fatuis dicis? C

M. Inter pueros reputantur: melius enim facere neſciunt, & ideo ſaluantur. D. Quid de agricolis dicis? M. Ex magna ex parte ſaluantur, quia ſimpliciter viuunt, & populum Dei ſuo labore & ſudore paſcunt: vt dicitur. *Labores manuum ſuarū qui* *Pſalm. 127.*

manducant, beati ſunt. D. Quid de paruulis? M. Quotquot non loquentes, vt ſunt triennes, duntaxat baptiſma cōſecuti, ſaluantur: vt dicitur: *Ta-* *Luca 18.*

lium eſt enim regnum cœlorum. Qui v. quinquennes ſunt, & ſupra: quidam pereunt, quidam ſaluant. D. Vt videtur pauci ſunt qui ſaluantur. M. *Arcta eſt via quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui ambulant per eam*. Tamen vt colūba grana pura eligit, ita Chriſtus ſuos electos de his omnib⁹ generibus latētes colligit: qui etiam quoſdam de genere latronum aſſumit. Nouit n. qui ſunt eius. pro quibus etiam ſanguinem fudit. D. Cùm ſcriptum ſit: *Chriſtus pro impiis mortuus eſt, & gratia Dei pro omnibus guſtauit mortem*: profuit mors impiis? M. Chriſtus pro ſolis electis mortuus, qui tunc erant impii, i. e. in infidelitate poſiti. *Pro omnibus* autem dicit, ſc. de omnibus gentibus, & de omnibus linguis, & nonſolum illius temporis, ſed *pro omnibus* futuris, & *Matth. 15*

pro his, qui erāt in inferni clauſtris: vt dicitur: *Non ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſraël*. Domus Iſraël eſt regnum Deum videntium, h. e. angelorum. Oues quæ perierunt domus Iſraël ſunt electi, quos venit Chriſtus ſua morte redimere, vt dicitur. *Animam meam pono pro ouibus meis*. inde ha- *Ioan. 10.*

bes: *pro eis rogo, non pro mundo*. & iterū: *Dilexiſti eos* *Ioan. 17.*

ante conſtitutionem mundi pro his dicitur: *Hic eſt ſanguis qui pro vobis & pro multis effundetur*. Non dicit,

pro omnibus. Nihil n. contulit reprobis ob ſua demerita mors Chriſti, etſi tali modo etiam pro ipſis mortuus eſt. Omnes enim iniqui ab initio mūdi conſenſerunt in necem Chriſti; vt dicitur: *Venient* *Matt. 23.*

hæc omnia ſuper generationem iſtam, ſcilic. malorum. D. Cum Chriſtus ſit ipſa miſericordia, *& miſeratio-* *Pſalm. 144.*

nes eius ſuper omnia opera eius; qui non venit vocare iuſtos, ſed peccatores: cur non eſt miſertus eorum? M. Chriſtus eſt ſup eos miſericors, qui ſe cognoſcunt miſeros: impii autē putant ſe iuſtus, ideo non vocat eos Dominus: vt dicitur. *Non miſereberis omnib.* *Pſalm. 58.*

qui operantur iniquitatem. Et cùm ipſe ſit ipſa iuſtitia: ſi ſuper membra diaboli flecteretur miſericordia, eſſet iniuſtus. Ergo iuſtis eſt miſericordia; impiis v. iuſtitia. Porro *miſerationes eius ſuper omnia o-* *Pſalm. 144.* *Matt. 5.*

pera eius, quia *Solem ſuum oriri facit ſuper iuſtos & iniuſtos*, & pluit ſuper eos, & paſcit eos. D. Poſſunt aliquibus ſignis internoſci boni & mali? M. Poſſunt, Iuſti namque ſibi boni conſcii, & de futura ſpe certi, ſunt vultu hilares: oculi eorum quadam gratia micantes: in inceſſu modeſti: de abundantia cordis dulces in verbis. Mali autem de praua conſcientia & cordis amaritudine ſunt vultu nebuloſo, & verbis & factis inſtabiles: riſu immoderati, triſtitia mordaces: in ingreſſu intemperati, ſcilicet modò tardi, modò feſtini: venenum quod in corde gerunt, nunc amaris, nunc impuris dictis fundunt. D. Si in morte CHRISTI peccata ſunt remiſſa, cur baptizamur? M. Peccata per mortem CHRISTI relaxantur, ſi in fide mortis Chriſti baptizamur. D. Quot modis relaxantur peccata? M. Septem modis. D. Quibus? M. Primò per Baptiſmum: ſecundū per Martyrium: tertiū per Confeſſionem & Pœnitētiam: vt dicitur. *Confitebor iniuſtitiā meā Domino & tu re-* *Pſalm. 31.*

miſiſti iniquitatem meā: quartò per lacrymas, vt dici-

A tur: *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur*; quintò per eleemoſynam, vt dicitur: *Si ut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna peccatum*: ſextò per indulgentiam in nos peccantibus, vt dicitur: *Si dimiſeritis hominibus, & Pater meus dimittet vobis*: Septimò per charitatis opera, vt dicitur. *Charitas operit multitudinem peccatorum*.

Matth. 5. Eccleſ. 3. Matt. 6. 1. Pet. 4.

D. Quid valet confeſſio? M. Quantum Baptiſmus. Sicut enim in Baptiſmo originalia, ita in Confeſſione remittuntur peccata actualia. Eſt etiam iudiciū. Duo ſunt iudicia Dei: vnum hîc per confeſſionem, aliud in vltimo die per examinationem: in quo ipſe Deus iudex, diabolus accuſator, homo reus. In iſto verò ſacerdos Chriſti vicarius iudex, homo & accuſator & reus. Pœnitentia eſt ſententia. Qui hîc iudicatur, non ibi accuſatur, vt dicitur: *Non iudicat Deus bis in idipſum*: & alibi: *Si nos iudicaremus non vtiq; iudicaremur*.

Nah. 1. 1. Cor. 11.

D. Valet eleemoſyna vel pœnitentiâ, ſi nō deſerantur peccata? M. Si omnia medicamenta non valent ad ſanandū vulnus, quamdiu ferrum fuerit infixum, niſi ferrum extrahatur: ita omnia benefacta non proderunt, niſi peccatū relinquatur, vt dicitur: *Qui facit peccatum ſeruus eſt peccati*: & nemo poteſt alienum ſeruum facere liberum. D. Proderunt benefacta malis? M. Prò omnibus bonis quæ fecerunt, recipient homines retributionem, ſiue in hac vita, ſiue in futura. In hac vita; vt dicitur de diuite. *Recepiſti bona tua in vita tua*. In futura verò, vt dicitur: *Centuplum accipietis*. Ità econtra de omnibus malis, quæ fecerit homo, punietur aut in hoc ſeculo, aut in futuro: vt dicitur.

Lucæ 16. Matt. 19.

Papinius. *Ante Dei vultum tibi nil remanebit inultum.*

Igitur aut homo punit pœnitendo, aut Deus vindicat puniendo.

B D. Cur conceſſit Deus Iudæis legalia ſacrificia, cùm nō auferrēt peccata? M. Ne idolis immolarent, quem ritum in Ægypto poſiti didicerant. Ideo etiam tanto tempore circumduxit eos per eremum, vt hunc morem obliuiſcerētur: & propter aliud. Sicut Iudaicus populus erat figura, immo vmbra Chriſtiani populi; ita vmbra in eodem debuit præcedere veri ſacrificii, vt in Paſchali agno, vel rufa vitulâ, vel hirco. Poſtquā autem Chriſtus Veritas venit dare benedictionē, qui legem dederat, vmbraticis hiſtoriis finem impoſuit, & ſingulare ſacrificium, quod aufert peccata, ſeipſum offerens inſtituit. D. Cùm homines non colerent niſi vnum Deum ab initio, vnde cœpit idolorum ſculpturæ ſuperſtitio? M. Apud Babel turrim Gigantum exorta legitur: Cuius altitudò quadraginta quatuor ſtadiorum fuiſſe legitur: in qua primus Rex huius mundi, cui nomen Nemroth, qui & Ninus, regnauit; qui Belo patri ſuò imaginem faciens, cunctos ſibi ſubiugatos, eam adorare imperauit, quem poſt alii imitati, charis ſuis aut præpotentibus Regibus mortuis idola fecerunt, quæ vulgus cogere compulerunt: vt Cretenſes ſuo Regi Ioui, & Athenienſes Cecropi: Latini Iano, Romani Romulo, vnde dicitur:

Primus in orbe Deos fecit timor.

Dæmones verò formulas intrabant, & populum per reſponſa ſeducentes ludificabant. D. Vbi fuit Babel? M. In loco quo nunc eſt magna Babylonia, quem de latere & bitumine conſtruxit Semiramis Regina: vt lateres igni, bitumen aquæ reſiſterent. Cuius longitudinem & latitudinem per quadraginta milliaria extendiſſe dicitur. In hac ciuitate idololatria cœpiſſe perhibetur. In hac etiam Antichriſtus naſciturus fertur: vt dicitur. *De Babylone coluber exibit, qui totum mundum deuorabit.* C

D. Prodeſt Hieroſolymam petere, aut alia loca ſacra inuiſere? M. Melius eſt pecuniam, cum qua ituri ſunt in pauperes expendere. Si qui autem amore Chriſti accenſi, vel ſuorum peccatorum facta confeſſione, & pecunia de propria hæreditate vel proprio ſudore acquiſita ierint, & ſe in itinere apud congregationes Sanctorum orationibus commendauerint, de rebus ſuis ipſis vel aliis pauperibus impertierint, laudandi ſunt, quia & Helena & Eudoxia laudantur, quæ hoc fecerunt. Si qui verò propter curioſitatem vel laudem humanam ad ſacra loca diſcurrunt, hoc in mercede accipiunt, quòd amœna loca aut ædificia viderunt, vel laudem quam amauerunt audierunt. Si qui autem pecuniam per lucrum, aut per fraudem, aut per rapinam, aut per oppreſſionē coaceruata perrexerint, ita Deo vel Sanctis erunt accepti, ſicut is, qui filium coram patre immolat, & ſic cruentus manibus ad illum veniat. D. Cur Deus non conceſſit homini, vt ſumpto cibo ſaltem per ſeptimanam poſſet carere illo? M. Fames eſt vna de pœnis peccati. Homo ſic creatus erat, vt ſi vellet, ſine labore viueret beatus. Poſtquā autem cecidit, nō niſi per laborem redire potuit. Qui ſi tamen & frigus & cætera cuncta non ſuſtineret, laborare nollet: & ſic ſemper extorris à regno remaneret, indidit ergo ei famē Deus, vt hac neceſſitate coactus laboraret, & ad æterna hac occaſione redire queat. Et hoc tantum de electis accipe: nam reprobis omnia ad pœnam data ſunt. D. Eſt homini terminus vitæ conſtitutus: & ſi poteſt hunc excedere viuendo, vel præuenire moriendo? M. Vnicuiq; ſtatutū eſt à Deo, quamdiu viuere debeat in hoc ſeculo: vltra quem terminum homo non poteſt D viuere vel vnum momentum, vt dicitur. *Conſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt*. Iob. 14.

Poteſt autem multis modis antevenire, ſiue in arma, vel in beſtias ruendo, ſeu veneno vel laqueo vitam extorquendo, aut flammis vel vndis inſiliendo, ſicut mercenarius prauis moribus poteſt efficere, vt non ſolùm mercede priuetur, verùm etiam ante condictum tempus expellatur. D. Proba. M. Deus eduxit filios Iſraël de Ægypto, vt daret eis terram repromiſſionis, quā propter peccata non ſunt adepti, ſed antequam illuc venirent, ſunt in deſerto proſtrati. D. Peccat iudex, ſi eos punit? M. Immo peccat, ſi non punit: vindex eſt enim iræ Dei in hoc ipſum conſtitutus. D. Peccant miniſtri, qui à iudicibus iuſſi damnatis mortis ſupplicium inferunt? M. Minimè: ſed potius lauant manus ſuas in ſanguine peccatoris. Pſalm. 57.

D. Qui in criminibus fuerint deprehenſi, & à iudicibus in equuleū vel aliud ſupplicium damnati, vel in ipſo mortis articulo pœnituerint, eſt ſpes aliqua de eis? M. Magna: Quidam enim per illud ſupplicium purgantur, & vt latro in cruce, ſaluantur. D. Quæ cauſa eſt, quod pueri melius quæq; poſſunt diſcere, quàm ſenes? M. Quia anima adhuc in ipſis eſt noua, & ad vniuerſa curioſa. In ſenibus verò quotidiano vſu vel auditu eſt ſenſus obtuſus, & per multas cogitationes attenuatus. D. Quò venit arca Teſtamenti? M. Imminente Hieruſalem excidio à Babyloniis, Hieremias ex præcepto Domini condidit eam in ſepulchro Moyſis cum aliis Prophetis. hæc tempore nouiſſimo ab Elia & Enoch proferetur, reuelante Domino. D. Intellexerūt Prophetæ quæ ſcripſerunt? M. Intellexerunt. D. Quare tunc ita obſcurè & non manifeſtè ſcripta ſua ediderunt?

A diderunt? M. Non debuerunt: Cæmentarii namque eſt conſtruere; pictoris verò pingere. Patriarchæ itaque quaſi deſignantes Eccleſiæ locum, figuris foderunt: Prophetæ fundamenta eius Scripturis ſuis poſuerunt: Apoſtoli prædicationibus parietes extruxerunt: illorum ſequaces expoſitionibus depinxerunt. Sed & Sacra Scriptura nõ eſt niſi ſilus Dei ſcripta, quib. mater Eccleſia per clauem Dauid aperit omnia clauſa. Non filii autem tantùm foris vident, & non intelligunt, quia nec amant, nec credunt. D. Habent homines cuſtodes Angelos? M. Vnicuique genti, vnicuique ciuitati præſunt Angeli, qui iura, leges, iuſtos mores iuſtè diſpenſant & ordinant. Vnaquæque etiã anima dum in corpus mittitur, Angelo committitur, qui eam ſemper ad bonum incitet, & omnia opera eius Deo & Angelis in cœlo referat. D. Cũ Deus omnia ſciat, & ſancti Angeli in eo cuncta cernant, quid poteſt eis referri quod neſciant? M. Angelos actus noſtros Deo & Angelis narrare, non eſt aliud q̃ de noſtro profectu in Deo congratulari, vt dicitur: *Gaudium erit Angelis Dei ſuper vno peccatore pœnitentiam agente*: [Lucæ 15.] ſicut econtra illorũ contriſtari, eſt de noſtris malè geſtis indignari. D. Sunt iugiter Angeli in terra cum his, quos cuſtodiunt? M. Cùm opus fuerit in auxilium veniunt, maximè cùm precibus fuerint inuitati: non eſt namora veniendi, cum in momento de cœlo ad terras & iterum ad cœlum relabi poſſint. Qui cùm ad nos veniunt, gloria intima non fraudantur, quia ſemper vident faciem Patris, quocunque mittantur. D. Qualiter apparent Angeli hominibus. M. In forma hominis. homo etenim cùm ſit corporeus, non poteſt videre ſpiritus: propter quod aſ-

B ſumunt de aëre corpus, quod homo videre & audire poſſit. D. Sunt dæmones hominibus inſidiãtes? M. Vnicuique vitio præſunt dæmones, qui ſub ſe habent innumerabiles, qui animas iugiter ad vitia illiciunt, & mala hominum ſuo principi cum magno cachinno referunt. Si quis tamen illorum ab aliquo iuſtorum pugnans vicitur, mox ab Angelo cuſtode eius in abyſſum retruditur, nec amplius cum aliquo iuſtorum congredi permittitur, quamuis alius à Principe dæmonum in locum eius ſurrogetur. Sicut enim à diabolo homo victus mox de paradyſo eſt eiectus; ita cum quis dæmonũ à ſanctis ſuperatur, confeſtim confuſus in tartara dãnatur. D. Poſſunt dæmones obſidere quos volunt? M. Gregem porcorum intrare non potuerunt niſi permiſſi: quantò minus homines? Aliquando corpus viri ſancti obſident, illi ad coronam ſibi ad pœnam: malorum autem animas ſemper obſident, interdum etiam corpora necant. Corpus hominis in baptiſmate vt templum Spiritus S. oleo & chriſmate dedicatur, vt dicitur: [1 Cor. 3.] *Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Igitur hoc templo ſemper aut Spiritus S. aut immundus inhabitat. D. Quid valet vnctio olei infirmis? M. peccata confeſſa, & non iterata, vel quotidiana, per hanc vnctionẽ relaxantur, vt dicitur: *Qui in peccatis eſt, dimittentur ei.* Si de peccato pœnitentiam non egit, illa vnctio non ſolùm ei nihil prodeſt, ſed etiam multum obeſt. D. Prodeſt pœnitentia in extremis? M. Qui peccata ſua vſque ad mortem differunt, non ipſi peccata, ſed peccata eos deſerunt, quia eos diutius ſeruos habere nolunt. qui tamen ex corde pœnitent, etiam in ipſa morte, miſericordiam inueniẽt, ſicut latro in ipſo mortis exitio, vt dicitur: *Quacunq; hora ingemuerit,*

C *ſaluus erit.* D. Vnde mors dicitur? M. Ab amaritudine: vel à morſu pomi vetiti, vnde mors eſt orta. Sunt autem tres mortes: ſcil. immatura, vt infantum: acerba, vt iuuenum: naturalis, vt ſenum. D. Cùm peccata in baptiſmate dimittantur, & cùm mors ſit pœna peccati, cur permittitur poſt baptiſma etiam electis dominari? M. Vt poſſint pro Chriſto pati, & magis coronari. Eſt & aliud. Si immortalitas corporum in baptiſmate daretur non pro Deo ſed pro hac immortalitate ad baptiſma ab omnibus feſtinaretur, & ſic nullus ad regnum teueneretur. Peccatum verò Deus in baptiſmo dimiſit, pœnas autem peccati nõ dimiſit, vt iuſti per fidem ambulent, & per operationem ſe exerceant, donec mors à vita abſorbeatur. D. Dimittuntur reprobis peccata in baptiſmate? M. Dimittuntur, ſed cùm ipſi poſt in eadem peccata relabuntur quæ dimiſſa erant, etiam in eos reuoluuntur: vt dicitur. *Omne debitum dimiſi tibi*, & mox [Matth. 18.] ſubditur: *Tradidit eum tortoribus, donec redderet vniuerſum debitum.* D. Cur permittit eos Deus ad baptiſma vel ad alia Sacramenta accedere, cùm eos ſciat ab his diſcedere? M. Propter electos, vt dictum eſt, vt trahant eos exẽplo. D. Quæ eſt blaſphemia Spiritus quæ non remittitur in hoc ſeculo neque in futuro? M. Impœnitentia & diffidentia. In Spiritu S. datur remiſſio omnium peccatorum. qui igitur de gratia Spiritus S. diffidit, & nõ pœnitet, hic blaſphemat Sp. ſanctum: & hoc eſt irremiſſibile peccatum. D. Nocet bonis ſi occidantur, vel ſubitanea morte moriantur? M. Nihil penitus. Non enim ſubitanea morte moriuntur, qui ſeſe ſemper cogitauerunt morituros. Siue ergo ferro immolentur, ſiue à beſtiis dilacerentur, aut flammis vel vndis immergantur, aut ſuſpendantur, vel rota frangantur, vel quolibet infortunio

D nio moriantur, ſemper pretioſa eſt in conſpectu Domini mors Sanctorum eius: vt dicitur. [Pſalm. 115.] *Quacunq; die iuſtus moriatur, iuſtitia eius nõ auferetur ab eo.* [Ezech. 18.] Et talis mors non obeſt, imò multũ prodeſt: quia ſi quid peccati contraxerunt per humanam fragilitatem, relaxatur per mortis acerbitatem. D. Prodeſt malis ſi diu decubant in lectis anteq̃ moriantur? M. Nihil. Quacunque enim morte moriantur, mala & ſubitanea morte moriuntur: & qui nunq̃ cogitauerunt ſe morituros: & ideo ſemper mors peccatorũ peſſima. D. Obeſt iuſtis aliquid ſi in cœmeterio Eccleſiæ non ſepeliantur? M. Nihil prorſus. Totus enim mundus eſt templũ Dei quod dedicatum eſt ſanguine Chriſti: & ſiue in campo, ſiue in ſylua, vel in palude, vel in quovis loco ſepeliantur vel proiiciantur, vel à beſtiis, vel à beluis deuorentur, ſemper in gremio Eccleſiæ confouentur, quæ per latitudinem terræ diffunditur. D. Confert iuſtis aliquid, quòd in ſacratis locis tumulantur? M. Per quoſdam iuſtos loca ſacrãtur, in quibus tumulantur. Qui autem in pœnis ſunt, ideo prodeſt, quòd corpora in ſacris locis ſepeliantur, quia eorũ precibus adiuuantur, quibus per ſepulturã ſociantur. Et in hoc etiam prodeſt, quòd cùm amici illorum ibi conueniunt, de monumentis admoniti preces pro eis Domino fundunt. D. Prodeſt malis, ſi in loco ſacro ſepeliantur? M. Imò obeſt multũ, ſi eis ſepultura iunguntur, à quib. per meritũ longè diiunguntur: vnde & multi leguntur ſæpè per dæmones effoſſi, & à ſacris locis proiecti. D. Longè te faciat Deus, bone Doctor, à malis, & ciuib. æthereis ſociet te Chriſtus in aſtris. Iam innumeris hydræ capitib. præciſis, aliis

atque

A atq; aliis renaſcentib. pro eis, eia arripe gladiũ tuę nobilis linguę, & ſyluam quæſtionum in qua erro ſuccide: vt liceat mihi errabundo per te ad campum ſcientiæ exire, & qualiter circa morientes agatur euolue. M. Sicut ſponſus cum multitudine militum ad ſuſcipiendam ſponſam venit, & eam cum cantu gaudens adducit: ita cùm iuſtus in extremis agit, angelus ſui cuſtos cum multitudine angelorum venit, & animam eius ſponſam Chriſti de carcere corporis tollit, & cum maximo dulciſſimæ melodiæ cantu, & immenſo lumine, ac ſuauiſſimo odore ad cœleſte perducit palatium, in ſpiritualem paradiſum. D. Eſt hic paradiſus locus corporeus, vel vbi? M. Non eſt locus corporalis, quia ſpiritus non habitant in locis: ſed eſt ſpiritualis manſio beatorum, quam æterna ſapiẽtia perfecit in initio, & eſt in intellectuali cœlo, vbi ipſa diuinitas qualis eſt, ab eis facie ad faciem contuetur. D. Perducuntur illuc omnes animę iuſtorum? M. Perfectorum animæ, cùm de corpore exuuntur, illuc inducuntur. D. Qui ſunt perfecti? M. Quibus præcepta nón ſufficiunt, ſed plusquàm pręceptum ſit faciunt: vt Martyres, monachi, Virgines. &c. Martyrium & virginitas & ſeculi abrenunciatio non ſunt præcepta ſed diuina conſilia: ideo qui hæc faciunt, regnum cœlorum quaſi hæreditario iure poſſidebunt, vt dicitur. *Cùm dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hereditas Domini.* Iuſti autem quibuſdam manſionibus adhuc differuntur, vt dicitur: vt illis proficiat ad honorem, nobis verò ad ſalutem. D. Qui ſunt iuſti? M. Qui præcepta Domini implent ſine querela: hi à corporibus exuti, in terrenum paradiſum vel potius in aliquod ſpirituale gaudium ab ange-

Pſalm. 126

B lis perducuntur, cùm ſpiritus in locis corporalib. non habitare credantur. Eſt quidam ordo iuſtorum qui imperfecti dicuntur, qui tamen in libro Dei ſcribuntur: vt ſunt coniugati, qui mortui pro meritis in amœniſſima habitacula recipiuntur. Ex his multi ante iudicium precibus Sanctorum & eleemoſynis viuentium in maiorem gloriam aſſumuntur: omnes tamen poſt iudicium angelis conſociabuntur. Sunt quidam de electis, quibus multum deeſt de perfectione, qui crimina ſua diſtulerunt pœnitere. hi ſicut peccans filius ſeruo traditur ad vapulandum, ita à ſanctis angelis dæmonibus permittuntur ad purgandum: qui tamẽ eis nocere non poterunt plus quàm ipſi promeruerunt, aut q̃ ſancti Angeli permittunt. D. Quid poteſt fieri per quod hi liberentur? M. Miſſæ, eleemoſynæ, orationes, aliique pii labores his ꝓſunt, maximè ſi ipſi viuentes hæc pro aliis fecerũt. Et quidam ex his ſeptimo die, alii trigeſimo, alii anniuerſario liberantur: quidam verò poſt multũ tempus. Tamen poſt iudicium omnes, vt dictum eſt, Angelis coæquabuntur. D. Cur magis aguntur hi dies? M. Tria & quatuor ſunt ſeptem, per tria, fides Trinitatis: per quatuor, homo qui conſtat ex quatuor elementis, intelligitur. Anima etiam habet tres vires, quæ ſunt rationabilis, iraſcibilis, concupiſcibilis, & omne tempus ſeptem diebus voluitur. Agitur itaq; ſeptimus dies vt quicquid anima in tribus viribus ſuis per qualitates corporis, in fide Trinitatis in ſeptem dieb. huius temporis cõtra ſeptiformẽ ſpiritum, quem in baptiſmo ſuſcepit, peccauit, relaxetur. Triginta per tria & decem ſurgunt. per tria noua lex ꝓpter fidem Trinitatis: per decem, vetus lex, propter decalogum intelligitur. Triginta etiam diebus omnis menſis labitur. Agitur itaque trigeſimus dies, vt quicquid homo in menſibus in noua vel in veteri lege deliquit, deleatur. Annus eſt Chriſtus, vt dicitur. *Annus acceptabilis Domino.* Mẽſes ſunt duodecim Apoſtoli, vt dicitur. *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ.* Solis curſus per annum: reditus Lunæ, poſt menſem. Agitur igitur anniuerſarius dies, vt quicquid contra Solem iuſtitiæ Chriſtum, & Lunam eius Eccleſiam, & doctrinã Apoſtolorum, qui ſunt menſes boni anni, egit, remittatur. D. Quid eſt purgatorius ignis? M. Quibuſdam eſt purgatio in iſta vita cruciatus corporis, quos mali eis aliquo modo inferunt. Aliquibus per afflictiones carnis, quas ſibi per ieiunia, per vigilias, p alios labores ipſi ingerũt. Quibuſdam verò charorum vel rerum amiſſio. Quibuſdam dolores vel ægritudo. Aliquibus victus, vel veſtitus egeſtas. Quibuſdam ipſius mortis acerbitas. Poſt mortem verò purgatio erit aut nimius calor ignis, aut magnus rigor frigoris, aut aliud quodlibet genus pœnarum, de quibus tamẽ minimum maius eſt, quàm maximum quod in hac vita excogitari poteſt. Dum ibi ſunt poſiti, apparẽt eis Angeli, vel alii Sancti, in quorum honore aliquid egerunt in hac vita, & aut auram aut ſuauem odorem, aut aliquod ſolamen eis impendunt vſque dum liberati introibunt in illam aulã quæ non recipit vllam maculam. D. Quali forma ſunt ibi poſiti? M. In forma corporum quæ hîc geſſerunt. Dicitur & de dæmonibus, quòd eis corpora de aëre dentur, in quibus crucientur. D. Cùm corpus ſit inſenſibile, & per ſe nihil poſſit operari, niſi ꝙ anima per illud operatur, quaſi per inſtrumentum, qua ratione damnatur? M.

G

Pſalm. 101

Pſalm. 64.

D Cùm homines inimicum ſuum obſident, prius ędificia ſua deſtruunt, vel incendunt, poſt ipſum excruciatum interimunt vel incendunt, vt & de amiſſis doleat in animo, & de perillata vulnera corporis exitio. Corpus eſt animæ veſtimentum vel habitaculum: quod quia contempto creatore anima dilexit, deſtruitur, & cum eo comburitur, & de ſui habitaculi vel veſtimenti incendio cruciatur. Eſt & animæ inſtrumentum, non qualo eſt tubicini tuba, vel carpentario aſcia: ſed ita ei coadunatur, vt quicquid egerit anima, corpus etiam feciſſe dicatur: & ideo iuſtè cum ea damnat᷑. D. Quot animæ peruenient ad cœlum? M. Quot Angeli ibi permanſerunt. D. Satis mihi feciſti de his; nunc dic qualiter agatur circa malorum exitum. M. Cùm mali in extremis ſunt, dæmones maximo ſtrepitu cõglobati veniũt, aſpectu horribiles, geſtibus terribiles, qui animam cum perualido tormento de corpore excutiunt, & crudeliter ad inferni clauſtra pertrahunt. D. Quid eſt infernus? vel vbi? M. Duo ſunt inferni, ſuperior & inferior. Superior infima pars huius mundi, quæ plena eſt pœnis: nam hic exundat nimius æſtus, magnum frigus, fames, ſitis, varii dolores corporis: verbera animi, vt timor & verecundia. De hoc dicitur: *Educ de carcere*, hoc eſt, de inferno *animam meam*, id eſt vitam meam. Inferior verò eſt locus ſpiritualis, vbi ignis inextinguibilis: de quo dicitur. *Eruiſti animam meam de inferno inferiori.* Qui ſub terra dicitur eſſe, vt ſicut corpora peccantium terra cooperiuntur, ita animæ peccantium ſub terra in inferno ſepeliantur: vt de diuite dicitur. *Sepultus eſt in inferno.* In quo nouẽ ſpecies pœnæ eſſe leguntur. D. Quæ ſunt illæ? M. Prima ignis, qui ſic ſemel accenſus eſt, vt ſi totũ mare influeret,

Pſalm. 85

A flueret, non extingueretur. Cuius ardor ſic iſtum materialem vincit ignem, vt iſte pictum ignem. ardet,& non lucet. Secunda pœna eſt intolerabile frigus: de quo dicitur. Si igneus mons im mitteretur, in glaciem verteretur. De his duabus

Matth. 8. dicitur. *Fletus & ſtridor dentium.* Tertia pœna eſt vermes immortales, i. ſerpentes & dracones viſu & ſibilo horribiles, qui vt piſces in aqua, ita viuũt in flamma. Quarta pœna eſt fœtor intolerabilis. Quinta plaga eſt flagra cædentium, vt mallei ferrum percutiunt. Sexta pœna tenebræ palpabiles: vt dicitur. *Terra tenebrarum, vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.*

Iob 10. Septima pœna, confuſio peccatorum, quia omnia peccata ibi patent omnibus,& ſe abſcondere non valent. Octaua pœna horribilis viſio dæmonum & draconum, quos igne ſcintillante vident: & miſerabilis clamor flentium & inſultãtium. Nona pœna ſunt ignea vincula, quibus in ſingulis membris conſtringuntur. D. Quare tot miſerias patiuntur? M. Quia cõſortium nouem ordinum Angelorum neglexerunt, iuſtè nouem tormentis addicti mœrebunt. Et quia in igne concupiſcentiarum hîc exarſerunt, iuſtè ibi in igne ardebunt. Quia v. frigore malitiæ hîc riguerunt, iuſtè ibi pœnali frigore ſtridebunt. Dicuntur namq; exterius igne candere, vt ferrum in fornace: interius frigere, vt glacies in hyeme: vt di

Iob 24. citur. *Tranſeunt ab aquis niuium, ad calorem nimium.* Et quia inuidia & odium hîc eos vt vermes corroſerũt, meritò eos ibi vermes mordebunt. Quia hîc fœtore luxuriæ dulciter delectantur, iuſtè ibi fœtore putrido atrociter cruciantur. Et quia diſciplinam recipere noluerunt, & cum hominibus

B flagellari non meruerunt, ibi ideo ſine ceſſatione

Prouerb. 19. louis tunduntur, vt dicitur. *Sunt parata iudicia deriſoribus, & percutientes mallei ſtultorũ corporibus.* Quia tenebras vitiorum hîc amauerũt, & ad lucẽ Chriſtum venire noluerunt, ideo horridis tenebris ibi

Pſalm. 48. obſcurantur, vt dicitur. *In æternum non videbunt lucem.* Et quia hîc peccata confiteri neglexerũt, quæ facere nõ debuerunt: ideo omnibus ibi nudis & apertis perpetuò confundentur. Quia hîc bona videre & audire dedignantur, iuſtè ibi terribili viſu & miſerabili auditu replebuntur. Et quia hîc per ſingula vitia defixi erant, iuſtè ibi erunt p ſingula membra conſtricti. Optant mori, & mors fugiet ab eis. D. Qualiter ſunt ibi poſiti? M. Capita ſunt eis deorſum merſa, dorſa ad inuicem verſa, pedes ſurſum erecti & in pœnas vndiq; diſtenti. D. Heu ad quid natus eſt homo, qui tali plectitur ſupplicio? M. Quid fles? quid lachrymis fluis? Diabolus tantùm & ſua membra iſta patientur. D. Qui ſunt membra diaboli? M. Superbi, inuidi, fraudulenti, infidi, glorioſi, ebrioſi, luxurioſi, homicidæ, fures, crudeles, prædones, latrones, immundi, auari, adulteri, fornicatores, mendaces, periuri, blaſphemi, malefici, detractores, diſcordes. Qui in his fuerint inuenti, in prædicta ſupplicia ibunt. nunq̃ redituri. D. Heu videbunt eos iuſti? M. Iuſti videbunt malos in pœna, vt magis gaudeant, φ hanc euaſerunt pœnam: & mali etiã ante iudicium videbunt bonos in gloria, vt magis doleant, quòd hanc neglexerunt: poſt iudicium boni quoq; videbunt malos in pœnis; mali verò nunquam amplius videbunt bonos. D. Non dolent iuſti cùm eos vident ita torqueri? M. Non, licet pater videat filium, aut filius patrem in pœna, aut filia matrem, aut mater filiam ibi conſpiciat, aut vir vxorem, aut vxor virum, non ſolum nõ dolent. ſed ita eſt eis delectabile. ſicut nobis cùm vi-

C denius piſces in gurgite ludere, vt dicitur. *Lætabi-*

Pſalm. 57. *tur iuſtus, cùm viderit vindictam peccatorum.* D. Non orant iuſti pro malis? M. Contra Deum ſentirent ſi pro damnatis orarent: ita enim Deo vniti ſunt, φ eis iudicia Dei per omnia placebunt; ideo & in eis gaudebunt. D. In quo inferno erant iuſti ante aduentum Chriſti? M. In ſuperiori, in quodam loco iuncto inferiori, in quo poterant alterutrum cõſpicere. Qui erant ibi, quamuis carerent ſupplicio, videbatur eis eſſe in inferno, cùm eſſent ſeparati à regno. Illis a. qui erant in inferiori inferno videbatur, φ illi, qui erant in illo inferno iuncto inferiori, erant in refrigerio paradiſi: vnde & diues rogabat à Lazaro, guttam ſuper ſe ſtillari. Quam pœnã habebant illi, qui erant in illo inferno iuncto inferiori? M. Quaſdam tenebras tãtum: vnde dicitur. *Habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta eſt eis.* Quidam ex eis erant in quibuſdã pœnis. Venit ergo Dominus ad infernum ſuperiorẽ naſcendo, vt redimeret captiuos à tyranno, vt dicitur. *Dices his qui vincti ſunt, exite: & his qui in tenebris ſunt, reuelamini.* Vinctos vocat, qui erãt in pœnis: alios v. in tenebris, quos oẽs abſoluit, & in gloriam duxit Rex gloriæ. D. Cognoſcunt ſe iuſti & boni in gloria? M. Animæ iuſtorum omnes iuſtos cognoſcũt & nomine & genere, & merita ipſorũ, quaſi ſemp cum eis fuiſſent. Malos omnes etiam in tantũ cognoſcunt, vt ꝓpter quod meritum vnuſquiſq; ibi ſit, ſciant. Mali quoq; malos cognoſcũt, & bonos quos vident, in tantũ vt etiam nomina illorũ ſciant, vt diues Abrahæ & Lazari. D. Orant animæ iuſtorũ pro charis ſuis? M. Iuſti orant pro his quos in Domino amauerunt, vel pro his qui eos inuo-

D cant vt à malo ſeruentur, & à mundi tentamentis liberentur: & ſi in errore ſunt, vt corrigãtur, & eis aſſocientur. D. Qualiter orant Deum? M. Deſiderium illorum eſt oratio eorum. Quicquid n. deſiderant, ſine dilatione percipient. Illorum etiam orare, eſt cruciatus corporis vel benè geſta pro Chriſto, Deo repræſentare. Non tamen aliquid orãt, niſi φ ipſe Deus diſponit facere, alioquin incaſſum orarẽt. D. Habent plenum gaudiũ Sancti? M. Nequaq̃. Sicut enim ad conuiuium venientes de ſua ſuſceptione ſunt læti, de abſentibus amicis ſolliciti: cùm autem omnes ſimul veniẽt, amplius gaudebunt: ita animæ iuſtorum de ſua nunc quidem gloria lætantur, de abſentia autem noſtra ſollicitantur. Cùm a. corpora ſua receperint, & omnes in vnum conuenerint, tunc plenum gaudiũ habebunt. D. Quę eſt domus Dei, & multæ manſiones? M. Domus Patris eſt viſio omnipotentis Dei, in qua iuſti vt in domo gloriantur. Manſiones ſunt diuerſæ pro meritis remunerationis. D. Sciunt animæ, quæ hîc aguntur? M. Animæ iuſtorum ſciunt omnia, quæ hîc aguntur. quæ a. in pœnis ſunt, neſciunt, niſi quæ eis Angeli vel Sãcti referunt. Quæ v. in inferno ſunt, non plus norunt, quid hîc agatur, quàm viui ſciunt, quid ibi agatur. Vt tamen olim Prophetæ quædam ſciuerunt, quæ alii ignorauerunt, non tamen omnia: ità quædam animæ inter malos quædam ſciunt, quæ aliæ neſciunt, quamuis non omnia. Itaquè omnia quæ ſciunt, vel eis diuinitus reuelantur, vel eis à morientibus & illuc venientibus nunciantur. D. Poſſunt animæ apparere quando volũt, vel quibus volũt? M. Animę Sanctorũ apparent quando volunt, & quibus volunt, ſiue vigilantibus ſiue dormientibus. Quę a in pœnis ſunt,

non

A non apparent niſi ab Angelis permittantur, & vt pro liberatione ſuà rogent, aut liberatæ gaudium ſuum amicis ſuis nuntient. Quę autem in inferno ſunt, nulli apparere poſſunt. Si autem aliquando videntur apparere, ſiue in ſomnis ſiue vigilantib⁹ nõ illæ ſed dæmones eſſe creduntur in illorũ ſpecie, qui etiam in Angelos lucis ſe transfigurant, vt decipiant. Si autem velociter contigerit, pro alicuius merito fit: vt S. Martino anima latronis apparuit, vbi altare deſtruxit: aut pro admonitione vt anima Benedicti Papæ in mõſtro apparuit, cuius caput & cauda aſinus, medietas vrſus fuit, quę ſe die noctuque per aſpera & ignea loca trahi, & poſt iudicium deglutiendam aſſeruit olla gehennali D. In qua forma apparent? M. In humana corpore aſſumpto in aëre. D. Vnde veniunt ſomnia? M. Aliquando à Deo, cùm aliquid futuri reuelatur, ſicut Ioſeph per ſtellas & manipulos, quód fratribus præferretur. Aliquando vt aliquid neceſſarium admonetur, vt alio Ioſeph vt fugeret in Ægyptum. Aliquando à Diabolo, cùm aliquid tẽtare aut bonum impedire nititur: vt in paſſione Domini de vxore Pilati legitur. Aliquando ab ipſo homine, cùm ꝙ viderit, vel audierit, vel cogitauerit, hoc in ſomnis imaginatur, & in timore poſitus per triſtitiam, & in ſpe lęta ludificatur. D. Benedictum Dei verbum, qui tot ſecreta mihi referat per os tuum. Nunc ſi rogare auderẽ, libenter de Antichriſto audirem. M. Antichriſtus in magna Babylonia de meretrice generis Dan naſcetur. In matris verò vtero à Diabolo replebitur, & in Corozaim à maleficis nutrietur. Vniuerſo Orbi imperabit, & totum genus humanum ſibi

B quatuor modis ſubiugabit. Vno modo nobiles ſibi diuitiis adſciſcet, quæ ſibi maximè affluent, quia omnis pecunia abſcondita erit ei manifeſta. Secundo modo vulgus ſibi terrore ſubdet, quia maxima ſæuitia in Dei cultores graſſabitur. Tertio modo ſapientia & incredibili eloquentia clerum obtinebit, quia omnes artes & omnem Scripturam memoriter ſciet. Quarto modo, mundi contemptores, vt ſunt monachi, ſignis & prodigiis fallet. Faciet enim ſtupenda miracula, vt iubeat ignẽ de cœlo deſcendere, & aduerſarios ſuos coram ſe conſumere, & mortuos ſurgere, & ſibi teſtimonium dare. D. Suſcitabit mortuos verè? M. Nequaquam, ſed Diabolus eius maleficio corpus alicuius damnati intrat, & illud apportat, & in illo loquitur in omnibus ſignis & prodigiis mendacibus & virtutibus. Hic antiquam Hieruſalem reædificabit, in qua ſe quaſi Deum coli iubebit. Hunc Iudæi ex toto orbe veniẽtes ſummò voto ſuſcipient: ſed per prædicationem Eliæ & Enoch ad Chriſtianam religionem redibunt, & omnes penè dirum martyrium ſubibunt. Tandem in fine ſeculi Iudæi conuertentur ad Deum: non tamen omnes; ſed pars erit, in quibus regnabit Archelaus, id eſt, Antichriſtus. Archelaus enim princeps populi interpretatur. Nazaræus, ſanctus interpretatur. Chriſtiani prius Nazaræi vocabantur: ſed poſtea apud Antiochiam in cõmuni Concilio à Petro mutatum eſt hoc nomẽ, & dicti ſunt Chriſtiani. D. Quali ætate venient illi duo, ſcilicet Elias & Enoch? M. In ea qua aſſumpti ſunt: qui etiam ab Antichriſto (qui vocatur Antemos, id eſt contrarius: vel arnoymæ, id eſt nego, vel titan, id eſt ſolus gigas) interficientur. In tribus n. mundi partibus, Aſia, Aphrica, Europa, trib. linguis appellatur. In hebręa arnoymæ: in gręca antemos: in Latina titan vocatur. Hic per tres annos C & dimidium monarchiam obtinebit: deinde tẽtorium ſuum ad expugnãdos iuſtos in monte Olíueti extendet, in quo inuenietur ſubita morte mortuus ſpiritu oris Domini, i. iuſſu Dei interfectus: vt dicitur. *Præcipitabit Dominus inclytum vniuerſæ terræ in monte ſancto.* D. Cùm dictum ſit: *Dies illi propter electos breuiabuntur*: erunt tunc dies breuiores quàm nunc? M. Dies ita tunc erunt ſicut nunc: vt dicitur. *Ordinatione tua perſeuerat dies.* Sed dies dicitur breuiari, quia breue tempus i. tres ſemis annos regnabit. Porro corpora horum creduntur minora q̃ noſtra, ſicut noſtra etiam minora q̃ antiquorum. D. Quid poſtea erit? M. Relinquentur quadraginta dies, vt pœnitere poſſint qui eius errore vel fallacia lapſi ſunt: poſt hęc, qua die iudicium fiet, nullus ſcit. D. Quid eſt nouiſſima tuba? M. Cùm Dominus legẽ daret in mõte, audita eſt vox tubæ: ita Angeli ad hoc conſtituti, corporibus & tubis de aëre ſumptis, terribile iudicium Dei ſonitu tubæ mundo intonabunt, vt dicitur. *Canet enim tuba, & mortui reſurgent.* Et iterum: *Periit memoria eorum cum ſonitu*: & altiſſima voce mortuis clamabunt: *Surgite*: vt dicitur: *Media nocte clamor factus eſt.* Ad quam vocem oẽs mortui boni & mali in ictu oculi in nouiſſima tuba i. e. quàm cito poſſis oculum aperire, reſurgent. D. Quæ eſt prima reſurrectio? M. Sicut 2. ſunt mortes, ita ſunt duæ reſurrectiones; vna animarũ, altera corporum. Cùm homo peccat, anima moritur, quia à vita Deo deſeritur, & in corpore quaſi in ſepulchro ſepelietur. Cùm v. per pœnitentiam ad Deum (qui eſt vita) redit, quaſi à morte reſurgit. Alia erit corporũ. D. Qua die fiet reſurrectio? D M. In die Paſchę, ea hora qua Chriſtus reſurrexit. D. Erit aliquis tunc in mundo? M. Ita plenus erit mundus tunc hominibus, vt eſt hodie: quia ita erunt operantes vt hodie. quidam arant, quidam nauigant, quidam ædificant, quidã aliud & aliud faciunt. D. Quid de illis fiet? M. Iuſti cùm reſurgent, mox ab Angelis in aëre obuiam Chriſto rapientur, & in ipſo raptu morientur, & reuiuiſcẽt: hoc præceſſit in Maria & Ioanne. Maria, quæ recepto corpore poſt mortem in gloria eſt aſſumta: Ioanne, qui cum corpore raptus, & in ipſo raptu actu creditur mortuus. Reprobi v. de ipſo terrore morientur, & confeſtim reuiuiſcent: & hoc eſt iudicare viuos & mortuos. D. Reſurgent qui in matrib. ſunt mortui? M. Quotquot vitalem ſpiritum acceperunt, reſurgent. D. Qua ætate vel mẽſura? M. Qua erant, cùm eſſent triginta annorum, vel futuri erant, niſi ante morerentur. D. Aliquando lupus deuorat hominem, & caro hominis vertitur in ſuam carnem: lupum verò vrſus; vrſum leo deuorant, & cæt. quomodo reſurgit ex his homo? M. Quod caro fuit hominis, reſurget: quod beſtiarum, remanebit. Scit enim bene ſecernere, qui ſciuit ex nihilo cuncta condere. Siue ergo membratim à beſtiis, ſiue à piſcibus, ſeu à volucribus deuorentur, omnes in reſurrectione reformabuntur, in tantum, vt nec capillus de eis pereat.

D. Si capilli & vngues præciſi in locum ſuum redeunt, nonnè deformes erunt? M. Non eſt intelligendum, ꝙ ſint reducẽdi in priorem locum: ſed ſicut figulus ſi vas nonnter factum frangat, & de eodẽ luto aliud faciat, nõ attendens, quid pri⁹ anſa vel fundus fuerit: ita formator Deus de eadẽ materi illud corp⁹ cui valdè diſſimile reformabit, cui

Esaiæ 25.
Matth. 24
Psalm. 118.
1. Cor. 15.
Psalm. 9.
Matt. 25.

A cui omnis deformitas & informitas abſit, & omnis integritas adſit. D. Quamuis vnumquodq; membrum in locum ſuum Deus decenter reſtaurare poſſit, qui hîc habuerunt bina capita, vel plura membra, vel quibus defuerunt aliqua, aut pingues aut macri fuerunt, reſurgent tales? M. Qui hîc capita habuerunt duo, vel corpora, reſurgent tales, & vnaquæque anima habebit ſuum caput: cui nihil indecens & deforme adhæreat, ſed omnia membra ſana & integra, & omni pulchritudine plena habeat. D. Qualia corpora iuſti habebunt? M. Immortalia & incorruptibilia, vt ſplendidum vitrum perlucida. Reproba verò ſimiliter immortalia, quamuis ſine fine iugiter in morte dolentia: & incorruptibilia, in hoc quòd cùm omnibus pœnis afficiantur, non conſumentur: ſed tamen tenebroſa. D. Qua hora fiet iudicium? *Exod. 12.* M. Media nocte, qua hora Angelus Ægyptũ deuaſtauit, ea hora electos ſuos de hoc mundo liberabit Dominus. D Qualiter veniet Dominus ad iudicium? M. Sicut Imperator ingreſſurus ciuitatem, corona eius, & alia inſignia præferuntur, per quæ aduentus eius cognoſcitur. Ita Chriſtus in ea forma qua aſcendit, cum Ordinibus omnibus Angelorum ad iudicium veniens: Angeli crucem eius ferentes præibunt: mortuos tuba & voce in occurſum eius excitabunt. omnia elementa turbabuntur, tempeſtate ignis & frigoris mixtim vndique furente: vt dicitur: *Pſalm. 96. Sapient. 5.* *Ignis ante ipſum precedet, & in circuitu eius tempeſtas valida: pugnabit orbis pro eo contra inſenſatos.* D. Erit iudicium in valle Ioſaphat? M. Vallis Ioſaphat dicitur vallis iudicii. Vallis eſt ſemper iuxta montem. Vallis eſt hic mundus, mons eſt cœlum. In valle ergo fit

B iudicium, id eſt, in iſto mundo, ſcilicet in iſto aëre, *Matth. 25.* vbi iuſti ad dexteram Chriſti vt oues ſtatuentur: impii autem vt hœdi ad ſiniſtram ponentur. D. Quomodo autem ad dextram vel ſiniſtram? M. Ad dextram ſcilicet ſurſum in gloria, ad ſiniſtram deorſum in terra. Iuſti autem geminis alis charitatis ad alta ſubleuantur: vt dicitur: *Prouerb. 23.* *Sancti ſument pennas vt aquilæ.* Impii autem peccatis vt plumbum à terra, quibus toto corde inhæſerunt, deorſum deprimuntur. D. Quali forma apparebit in iudicio Dominus? M. Electis in ea forma, qua in monte apparuit: reprobis verò in ea, qua in cruce pependit. D. Erit crux ibi, ſignum ſcilicet, in quo Dominus paſſus eſt? M. Nequaquam, ſed lux in modum crucis, ſplẽdidior Sole. *Eſai. 14. Geneſ. 3.* D. Quare faciet Filius iudicium? M. Quia Filius ſimilitudo Dei eſt: Angelus autem & homo vſurpauerunt ſibi ſimilitudinem Dei, iuſtum eſt ergo, vt cui facta eſt iniuria, iudicium faciat pro vindicta: quatenus Pater & Spiritus ſanctus ei cooperentur. D. Eſt ſedes ibi (id eſt, in iudicio) in qua ſedeat, vt dicitur: *Sedebit ſuper ſedem maieſtatis?* *Matth. 25.* M. Chriſtus dicitur nunc ſtare, & pro ſponſa ſua pugnare: tunc deuictis hoſtibus, & ſponſa ad ſe recepta in maieſtate ſedebit: hoc eſt, humanitas in diuinitate requieſcet. *Super ſedem ſuam* etiam *ſedebit*, quia ab omni labore Eccleſia ceſſabit. Tamen quia homo ibi apparebit, *ſuper ſedem* de aëre aſſumptam, vt iudex ſedere creditur. D. Habebunt *Lu. 22.* Apoſtoli ſedes, vt dicitur: *Sedebitis ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael?* M. Conſcientię eorum ſunt ſedes eorum, in quib. deuicto mundo & vitiis, quaſi in ſede triumphantes quieſcent. Sed & ipſi *ſuper ſedes* de aëre videbuntur ſedere: vt *Pſalm. 121.* dicitur: *Sedebunt ſuper ſedes in iudicio.* D. Qualiter fiet iudicium? M. Nunc ſunt boni & mali mixti, C & multi videntur boni, qui ſunt mali; & multi putantur mali, qui ſunt boni. Tunc ab Angelis boni à malis, vt grana à paleis, ſecernentur, & in quatuor ordines diuidentur. Vnus ordo eſt perfectorum cum Deo iudicantium. Alter iuſtorum, qui per iudicium ſaluantur. Tertius impiorum ſine iudicio pereuntium. Quartus malorum, qui per iudicium damnantur. D. Qui ſunt qui iudicant? M. Apoſtoli, Martyres, Confeſſores, Monachi, Virgines. D. Quomodo iudicabunt iuſtos? M. Monſtrabunt eos ſuam doctrinam & ſua exempla fuiſſe imitatos, & ideo regno dignos. D. Qui ſunt qui iudicantur? M. Qui opera miſericordiæ in legitimo cõiugio exercuerunt, vel peccata ſua pœnitentia & eleemoſynis redemerunt. his benedicetur: *Venite benedicti Patris mei. Eſuriui,* *Dan. 4.* *& dediſtis mihi manducare*, &c. *Matth. 25.* D. Dicentur hæc ſonis verborum? M. Cùm Chriſtus homo ibi appareat, & ipſi in corporibus adſiſtant, poteſt eſſe quòd verba ſonaliter fiant. Tamen cùm ſit ibi omnibus manifeſtum, per quod meritum quiſque ſaluetur vel damnetur, magis nobis per hæc verba innuitur, per quæ merita ſaluẽtur. D Quomodo iudicantur? M. Cœleſti palatio, qui hæc fecerunt, digni cenſentur. D. Qui ſunt, qui ſine *Rom. 2.* iudicio pereunt? M. *Qui ſine lege peccauerunt*, pagani ſcilicet, & illi Iudæi, qui fuerunt poſt paſſionem Chriſti. Nam poſt ſuam paſſionem legis obſeruatio putatur idololatriæ ſuperſtitio. D. Videbunt ipſum Chriſtum? M. Videbunt: ſed ad ſui perniciem, vt dicitur: *Videbunt in quem transfixerunt*: *Ioan. 19.* omnes namque impii in necem Domini conſenſerunt. D. Quare dicitur de eis: *Non reſurgent impij in iudicio?* *Pſalm. 1.* M. Non continget illis, vt ibi D iudicent ſicut hîc fecerunt. de his dicitur: *Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui.* *Pſalm. 20.* D. Qui ſunt qui iudicantur, & pereunt? M Iudæi, qui ante aduentum Chriſti ſub lege peccauerunt, & mali Chriſtiani, qui malis operib. Deum negauerunt, his dicetur: *Diſcedite à me maledicti; Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare*, &c. Quibus verbis innuitur quare damnentur: quia crimina ſua eleemoſynis redimere contempſerunt. Et debes notare, quòd non dicit: *Venite*, benedico vos, nec dicit: *Diſcedite*, maledico vos: ſed, quia eſtis *benedicti, venite*: & quia eſtis *maledicti*, *diſcedite*. D. Quis benedixit iſtos? vel quis maledixit illos? M. Spiritus ſanctus quotidie per ora amicorum & inimicorum electos benedicit, vt dicitur: *Benedicti vos à Domino.* Et iterum: *Benedictio Domini ſuper vos.* Reprobos verò per ora omnium meledicit, vt dicitur: *Maledicti qui declinant à mandatis tuis.* D. Quomodo iudicabunt eos Sancti? M. Suis meritis oſtendent eos nec facta nec dicta ſua ſequutos, ſed omni ſupplicio dignos. hos *in ira ſua conturbabit Deus, & deuorabit eos ignis.* *Pſal. 2. & 20. Sapient. 12.* D. Habet Dominus furorem vel iram? M. In Domino non ſunt tales motus: qui, vt dicitur, *omnia cum tranquillitate iudicat*: ſed cùm in reos ſententia iuſtæ damnationis profertur, iraſci eis, qui hæc patiuntur, videtur. D. Habebunt iuſti defenſores, aut mali accuſatores? M. Habebunt conſcientias ſuas. Ita namque omnes à fulgore crucis illuſtrantur, vt ſicut nunc Sol ab omnibus videtur, ita omnium hominum conſcientiæ tunc ab omnibus in propatulo videantur. D. Quid eſt quod dicitur, *Libri aperti ſunt? & liber vitæ? & iudicati ſunt mortui de his quæ erant ſcripta in libris?* *Apoc. 20.* M. Libri ſunt Pro-

A pheræ, ſunt Apoſtoli, ſunt Sancti, aliiq; perfecti. Qui *libri aperti* erunt, quando doctrina & exempla eorum omnibus patebunt: in quibus omnes quaſi in libris videbunt quid facere vel quid vitare debuerũt. *Liber vitæ* eſt vita Ieſu, in qua omnes quaſi in libro legunt quid de præceptis eius vel fecerunt, vel neglexerunt. *Liber vitæ* eſt etiam vis diuina, in qua omnes ſuas conſcientias quaſi ſcriptas videbunt. D. Quid ſequitur? M. Peracto iudicio diabolus cũ toto corpore ſuo, id eſt, omnibus impiis, in carcerem, id eſt, in ſtagnum ignis ardentis & ſulphuris præcipitabitur: Chriſtus verò cum ſponſa ſua, id eſt, omnibus electis, cum triumphali gloria in ciuitatẽ Patris ſui cœleſtem Hieruſalem reuertetur. D. Quid eſt, *Tranſiens miniſtrabit illis*? M. Hoc eſt, remota ſeruili formâ, talem qualis eſt, oſtendet ſe illis in Patris gloria, vt dicitur: *Manifeſtabo illis me ipſum*. D. Quid eſt: *Tradet regnum Deo Patri, & Deus erit omnia in omnibus*? M. Id eſt, Chriſti humanitas, & tota Eccleſia in diuinitate regnabit, & Deus erit gaudium omnium, & gaudium ſingulorum. Singuli namque ſingulare gaudium habebunt, & omnes ſimul de viſione Dei gaudebunt. D. Quid poſtea de mundo erit? M. Conflagrabit. Sicut enim olim aqua diluuii mundo prævaluit, & ſuper montes omnes cubitis quindecim increuit, ita nunc ignis prævalens ſuper omnes montes duodecim cubitis altius ardebit. D. Interibit penitus mundus? M. Rerum mutabilitas, & pœnæ peccati; ſcil. frigus, æſtus, grandines, turbines, fulgura, tonitrua, & alia incommoda penitus interibunt: elementa verò purgata permanebunt: vt dicitur: *Mutabis ea, & mutabuntur*. Sicut enim præſens *figura* noſtrorum corporũ *tranſibit*, & longè aliam huic
B incomparabilem habebit: ita præſens *mundi figura* penitus interibit, & longè alia incõparabilis gloria forma erit, vt dicitur: *Faciet Dominus cœlum nouum, & terram nouam*. Denique cœlum, Sol, Luna, ſtellæ, aquæ, quæ nunc feſtinant curſu irretardabili, quaſi cupientes in meliorem ſtatum immutari, tunc fixa ſtabiliter manebunt & quieta, & mirabili glorificatione immutata. Nam cœlum gloriam Solis induet: Sol ſeptempliciter plus quã nunc fulgebit, vt dicitur: *Sol habebit lumen ſeptem dierum*. Luna & ſtellæ veſtientur ineffabili ſplendore. Aqua, quæ Chriſti corpus tangere meruit, & Sanctos in baptiſmate lauit, omnem decorem cryſtalli tranſcendet. Terra, quæ in gremio ſuo Domini corpus confouit, tota erit vt Paradiſus. Et quia Sanctorum ſanguine eſt irrigata, odoriferis florib. liliis, roſis, violis immarceſcibiliter erit perpetuò decorata. Et *hæc eſt mutatio dexteræ Excelſi*; quia *terra*, quæ erat *maledicta*, & ſpinis addicta, tunc in perpetuum à Domino erit *benedicta*: *& labor vel dolor non erit vltra*. D. Repleſti me bonis domus Domini. dic, qualia corpora habebunt Sancti? M. Septies quàm Sol ſplendidiora, & præ animo angeliora. D. In qua ætate vel menſura erunt? M. Vt (dicitur) Chriſtus quando reſurrexit. Veruntamen cùm ſit hîc delectabile pueros ſenibus mixtos, viris mulieres, longis breues iunctos cernere credibile eſt, multo delectabilius eſſe ibi ſingulis ætatibus, ſingulis menſuris vtrunque ſexum virorum & mulierum conſpicere: ſicut hîc delectabile eſt diuerſas voces in organis vel in fidibus audire. Vnde magis credendum eſt omnes in illa ætate & in illa menſura conſurgere, & ibi apparere, qua contingit eos hinc migrare. D. Erunt veſtiti, an nudi? M. Nudi erunt, de omni decore fulgebunt, & non plus de illis membris quã nunc de gratioſis oculis erubeſcent. Salus autem & lætitia erunt illorum veſtimẽta. nam Dominus induet corpora eorum veſtimento ſalutis, & animas eorum indumento lætitiæ. Et ſicut eſt diuerſa gratia colorum, ita creditur fore in corporibus Sanctorum, vt alium colorem Martyres, alium habeant Virgines, & hæc pro veſtimentis reputabuntur. D. Poſſunt licenter facere quod volunt? M. Nihil niſi bonum volunt, ideo quicquid volunt, liberè agunt: & vbicunque eſſe volunt, ſine mora ibi ſunt. D. Quid operantur? M. Vacant, & vident Deum, *& in ſecula ſeculorum laudabunt eum*. D. Quæ eſt laudatio Sanctorum? M. Deum Sanctos ibi laudare, eſt tantùm de viſione Dei gaudere. D. Recordantur malorum quæ in corpore patiebantur? M. Omnium recordantur. D. Non habent dolorem? M. Imò maius gaudiũ habebunt, quòd hæc omnia deuicerunt: ſicut aliquis qui olim periculum euaſit, & hoc poſt amicis narrat. D. Super altitudinem terræ ſuſcitauit me tua aurea lingua. Nunc eia, dic mihi illorum gaudia. M. Gaudia Sanctorum erunt, *quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus his qui diligunt eum*. D. Quæ ſunt hæc? M. Vita æterna, beatitudo ſempiterna, omnium bonorum ſufficientia ſine omni indigentia. D. Hoc planius edicito. M. Septem ſpeciales glorias corporis habebunt, & ſeptem animæ. In corpore quidem pulchritudinem, velocitatem, fortitudinem, libertatem, voluptatem, ſanitatem, immortalitatem. In anima autem, ſapientiam, amicitiam, concordiam, poteſtatem, honorem, ſecuritatem, gaudium. D. Leuaſti me ſuper me. Hæc ſunt quæ concupiuit anima mea audire. Rogo te, hæc aliquibus modis exprime. M. Placerétne tibi ſi eſſes ita pulcher D
vt *Abſolon*, in cuius corpore non erat macula, & cuius coma multo pretio ponderabatur præcila? D. O gloria: M. Quid ſi cum hoc decore eſſes tam velox quàm *Aſael*, qui curſu pedum præuertebat capreas. D. O gratia? M. Quid ſi cum his duobus ita eſſes fortis vt *Samſon*, qui mille viros armatos proſtrauit in vna mandibula? D. O ingens decus. M. Quid ſi cum his tribus eſſes tam liber quàm Auguſtus, cui totus mundus ſeruiuit? D. O claritudo. M. Quid ſi cum his quatuor ita voluptate afflueres vt *Salomon*, qui nunquam cordi ſuo aliquid denegabat quod deſiderabat? D. O dulcedo. M. Quid ſi cum his quinque ita ſanus eſſes vt *Moyſes*, cui nunquam dens motus eſt, nec caligauit oculus? D. O ſuauitas. M. Quid ſi cum his omnibus habitis deberes ita fieri longæuus, vt *Methuſalem*, qui penè ad mille annos vixit? D. O magnificentia. Mihi videtur, ſi cui optio ex his eligendi daretur, vnumquodque pro regno iure eligeretur. ſi quis autem his omnib. polleret, meritò toti mundo præferendus eſſet. M. Oportet vt interim ſileas, dum pretioſiora audias. Quid ſi cum his omnibus ita ſapiens eſſes, vt *Salomon*, cui omnia abſcondita & occulta erant manifeſta? D. O Deus. M. Quid ſi ſuper hæc omnes homines tibi eſſent ita amici, vt *Dauid Ionathæ*, quem dilexit vt animam ſuam? D. O beatitudo. M. Quid ſi inſuper omnes tibi eſſent ita concordes, vt Lælius Scipioni, de quibus neuter niſi quod alter voluit? D. O ineffabilitas. M. Quid ſi ad hæc omnia ita potens eſſes, vt Alexander

Ibidem. *Luc. 12.* *Ioan. 14.* *1. Corint. 15.* *Geneſ. 7.* *Pſalm. 101.* *1. Corint. 7.* *Apoc. 21.* *Eſai. 30.* *Pſalm. 76.* *Geneſ. 3.* *Apoc. 21.* *Pſalm. 44.* *1. Cor. 2.* *2. Reg. 14.* *2. Reg. 2.* *Iudic. 15.* *Deut. 34.* *Geneſ. 5.* *3. Reg. 4.* *1. Regum 18.*

A der Magnus, qui Aſiam, Aphricam, Europam ſibi potenter ſubiugauit? D. O ſublimitas. M. Quid ſi inſuper ab omnibus ita honorareris, vt *Ioſeph* ab Ægyptiis, quem adorauerunt vt Dominum? D. O celſitudo. M. Quid ſi cum his omnibus ita ſecurus eſſes vt *Elias* & *Enoch*? D. O magnitudo. M. Quid ſi his omnibus habitis tale haberes gaudium, quale is habet, qui cùm ad equuleum ducitur, repente in itinere ad regnũ rapitur? D. O maieſtas. M. Quid ſi amicum haberes, quem vt teipſum diligeres, & hîc ſimiliter vt tu his omnibus abundaret, nonne duplex gaudium haberes? D. O immenſa delectatio. M. Quid ſi multos amicos haberes, & nihilominus his bonis affluerent, nonne tot gaudia haberes? D. O inenarrabilitas. Ita ego delector in ſermonib. tuis, ſicut in omnibus diuitiis. Mihi videtur, quòd ſi quis quædam ex his, nõ dico omnia haberet, dignior toto mundo eſſet. Si quis autem his omnibus eſſet plenus, iure videretur eſſe Deus. M. Rectè ſentis. His omnibus ipſi, id eſt, Sancti, longè excellentius exuberant. Abſalonis namq; formoſitas ibi eſſet deformitas. Porrò illorum ſpecioſitas erit vt Solis claritas, vt dicitur: *Fulgebunt iuſti ſicut Sol.* qui tunc ſeptuplo plus quàm nunc fulgeſcet. Et eis promittitur: *Reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ.* Nemo dubitat quin corpus Chriſti clarius ſit quàm Sol, vtpote corpus Creatoris quàm creaturę: homines verò templa Dei dicũtur. Si ergo corpora Sanctorum corpori claritatis Chriſti, qui eſt ſplendidior quàm Sol, configurantur; & Deus in eis, vt in templis, habitat, neceſſe eſt vt templa Dei magis ſint perſpicua quàm Sol. Ecce qualis Sãctorum pulchri-

Geneſ. 41.
Geneſ. 5.
Hebr 11.
Sapient. 4.
Matth. 13.
Philip. 3.

B tudo. Aſaël agilitas eſſet ibi pigra tarditas. Sanè Sancti ipſi ita veloces ſunt, vt quàm citò oriens Sol in Occidentem venire poſſit, & quàm citò oculus ſe eleuans viſum ad cœlum dirigit, tam citò ad terram de cœlo, de terra ad cœlum relabi poterunt. hoc etenim Angeli facere poſſunt, quibus ipſi coæquales erunt, vt dicitur: *Erunt æquales Angelis Dei.* Ecce qualis illorum velocitas. Samſonis valetudo eſſet ibi inualetudo: nempe illorum talis erit valentia, vt ſi montes & omnẽ molem terræ pede vertere vellent, valenter poſſent, & tam facilè, quàm nunc videre. hoc enim nemo dubitat Angelos poſſe, quibus ipſi *æquales* dicuntur eſſe. Ecce qualis iuſtorum fortitudo. Auguſti Imperatoris libertas eſſet ibi captiuitas: qui potuit capi, ligari, claudi. Illorum verò talis eſt libertas, vt omnia obſtantia penetrare valeant, & nulla creatura eos retinere queat, ſicut ſepulchrũ corpus Domini non potuit, quin reſurgeret, & ianuis clauſis intraret. huic ipſi configurabuntur. Ecce qualis illorum libertas. Salomonis deliciæ eſſent eis miſeriæ. O qualis eſt iuſtorum voluptas, quibus ipſe Deus fons omnium bonorum eſt inſatiabilis ſatians ſatietas. Duæ ſunt beatitudines: vna minor paradiſi, altera maior cœleſtis regni. Quare quia neutram experti ſumus, de eis comparationem dare neſcimus. Et duæ ſunt miſeriæ: vna minor huius mundi, altera maior inferni. E quibus quia vnam quotidie experimur, comparationem de expertis dare nouimus. Sicut igitur ferrum alicuius capiti ſi eſſet infixum, & ſic candens per omnia membra tranſiret: ſicut ille dolorem haberet, ita ipſi per contrarium modum in omnibus membris ſuis interius & exterius voluptatem habent. Hîc, id eſt, in hoc mundo, eſt vo-

Marc. 12.

C luptas multitudinem virorum ac mulierum ſpecioſarum videre, veſtes ſpecioſas, præclara ædificia cernere, dulcem cantum, ſermonem continuum, organa, lyras, citharas, & talia audire: thymiamata, & alias diuerſi pigmenti ſpecies odorare: variis epulis deliciari: blanda & mollia tractare: multam pecuniam & variã ſupellectilem poſſidere. hæc omnia illis infinitè redundant. O qualem voluptatem viſus ipſi habebunt, qui ita clauſis ſicut apertis oculis videbunt? Quibus ſingula membra vt oculus Solis erunt, qui Regem gloriæ *in decore ſuo* cernent, omnes Angelos & Sanctos interius & exterius conſpicient? Gloriam Dei, & gloriam Angelorum, Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorũ, Virginum, & gloriam omnium Sanctorum vident: ſuos oculos, ſuas facies, omnia membra ſua interius & exterius cernunt: cogitationes ſingulorum intuentur: omnia, quæ ſunt in nouo cœlo & in noua terra contemplantur: inimicos ſuos, qui ſe olim afflixerunt, in inferno videbunt: & de his omnibus ineffabiliter gaudebunt. O qualis voluptas auditus illorum, quibus inceſſanter ſonent harmoniæ cœlorum & concentus Angelorum, dulciſona organa omnium Sanctorum. Olfactio qualis, vbi ſuauiſſimum odorem de ipſo ſuauitatis haurient, & odorem de Angelis & omnibus Sanctis percipient. Eia qualis voluptas guſtus, vbi *epulantur & exultant in conſpectu Dei: & cùm apparuerit gloria Dei: ſaturabũtur, & ab vbertate domus eius inebriabuntur.* Voluptas tactus qualis, vbi omnia aſpera & dura aberunt, & omnia blanda & ſuauia arridebunt. *O quàm magna multitudo dulcedinis diuitiarum*, vbi *in gaudio Domini ſuper omnia bona ſua conſtituentur.* Ecce tales ſunt deliciæ Sanctorum.

Eſai. 33.
Pſalm. 76.
Pſalm. 16.
Pſalm. 35.

D Moyſis ſanitas eſſet ibi infirmitas. *Salus autem iuſtorum à Domino.* Quòd ſi tentares impetere ferro, nõn plus poſſes nocere, quàm nunc radium Solis ſecare. talis eſt ſanitas iuſtorum. Mathuſalæ longæuitas, eſſet illis prolixæ mortis difficultas. quos mors & dolor fugiunt, & qui *in perpetuum viuunt.* En qualem habebunt vitæ diuturnitatem, qui indeficientis vitæ feliciter hæreditabunt æternitatem. Et hæc tantùm ſunt bona corporis. D. Sicut dulcis fons ſitientem agricolam, ita delectabilis fauus de ore tuo diſtillans meam refocillat animam. Sed ô incomparabiliter beati, quia ad tam ineffabilia bona prædeſtinati. M. Verè *beati ſunt, qui habitant in domo Domini*, quia in his omnibus *viuent in ſeculum ſeculi.* His Salomonis ſapientia eſſet magna inſipientia. Porrò ipſi omni ſapientia affluunt: omnem ſcientiam de ipſo fonte ſapientiæ Dei hauriunt. Omnia quippe præterita, præſentia, & ſi qua futura ſunt perfectè ſciunt. Omnium omnino hominum, ſiue in cœlo, ſiue in inferno, nomina, genera, opera bona vel mala vnquam ab eis geſta norũt: & nihil eſt quod eos lateat, cùm in Sole iuſtitiæ pariter videãt omnia. D. Heu quantas lachrymas miſeriæ meæ nunc cogit fundere fons tuæ eloquentiæ. Scient omnes Sancti ꝙ ego feci? M. Vtique, non ſolùm quę feciſti, ſed quæ vnquam vel cogitaſti, vel dixiſti, aut aliquis homo, ſiue bonum, ſiue malum, indelebiliter cognoſcent. D. Quid tunc valet confeſſio, & pœnitentia peccatorum, ſi non delebuntur, & ſi ipſi debent turpia & fœda flagitia noſtra ſcire, quæ etiam exhorreſcimus cogitare? M. Quid abhorres? quid times? An vereris quod de tuis factis ibi confun-

Pſalm. 36.
Apoc. 9.
Pſalm. 83.

A daris? De fœdiſſimis & turpiſſimis actibus tuis confeſſis & pœnitentia lotis non plus verecundaberis, quàm ſi quis nonc narraret tibi quæ olim geſſiſti in cunis: nec plus erubeſces, quàm ſi vulneribus in prælio acceptis perfectè ſanatus eſſes. Nihil eſt aliud peccata dimittere vel delere, quàm non punire: per pœnitentiam & cōfeſſionem remittuntur: ſed de Dei & Sanctorum ſcientia nunqoam delebuntur. D. Vellem mihi hoc exemplo probari. M. Nunquid ſcis quòd Dauid homicidium & adulterium perpetrauit? D. Scio. M. Num noſti Mariam Magdalenam peccatricem fuiſſe, Petrum Christum periurio abnegaſſe, Paulum Eccleſiā crudeliter impugnaſſe? D. Noui. M. Si igitur tu adhuc corruptibilis & fragilis hæc noſti, quanto magis illi nôrunt, qui ab omni corruptione & fragilitate liberi erunt? Non tamen inde nunc verecundantur, ſed magis de ſua ſaluatione in Domino gloriātur. D. Non abhorrent Angeli, vel Sancti, tales, qui penè nihil peccauerunt? non habebunt eos peius? M. Nequaquam: ſed ſicut his amici congaudent qui naufragium vel aliquod graue periculum euadunt, ita Angeli & Sancti de illorum euaſione congratulantur, quibus omnia, etiam ipſa peccata, *in bonum cooperantur*. Et ſicut Medicus magis de deſperato ægro, ſi eum ſanauerit, laudatur: ita Deus vberius de illorum ſaluatione glorificatur. D. O immenſa lætitia. M. Dauid & Ionathæ amicitia eſſet illis inimicitia. O quàm dulcis amicitia illos copulat, quos Deus vt filios ſuos amat, & ipſi Deū plus quàm ſe ipſos diligunt: Lælii & Scipionis cōcordia eſſet illis diſcordia. Sanè concordia illorum eſt vt oculorū: quò vnus aſpicit, mox ſe alter

B illuc flectit. quicquid aliquis illorum volet, hoc Deus, hoc Angeli, hoc omnes Sancti volent. D. Eia, ſi Deus & omnes Sancti voluerint quod ego volo: tunc volo ſimilis eſſe Petro. M. Certè ſi volueris, continuò eris. Non dico quòd Petrus ſis, ſed Petro ſimilis. Nam ſi cuperes Petrus eſſe, cuperes non ſubſiſtere. Si enim tuam eſſentiam exueres, nihil eſſes, quamuis nullus ibi plus cupiat, quàm meruerit: ſicut nec pes cupit oculus eſſe, aut manus auris: vel vir eſſe mulier. Si enim aliquid plus cuperent, *plenum gaudium* non haberēt: ſed omnes *plenum gaudium* habebunt. ergo nihil plus cupient quàm habebunt. & nihil plus poteſt adiici gaudio eorum. Quod enim quiſque in ſe non habuerit, in altero habebit: vt, verbi gratia, Petrus in Ioanne gloriam habebit virginitatis: Ioannes in Petro gloriam paſſionis. Et ita gloria vniuſcuiuſq; erit omnium, & gloria omniū vniuſcuiuſq; erit. Dic igitur quid cupere plus poterit, qui Angelis æqualis erit? Et hæc omnia, quę commemoraui, & plura habebunt. Alexandri ampla potentia eſſet illis anguſta cuſtodia. Nempe illorum tam efficax erit potentia, vt ſi aliud cœlum, & aliam terram facere velint, potenter poſſint. Sunt enim *filij Dei, & coheredes Chriſti*, & ideo *dij*: vt dicitur: *Ego dixi, dij eſtis*. Et quia *dij* ſunt, omnia quę volunt poſſunt. D. Etſi poſſunt, quare non aliud cœlum faciunt? M. Deus nihil imperfectum reliquit: quia *omnia in menſura, numero, & pondere* perfectè abſoluit. Et ſi ipſi aliud cœlum vel aliam terram facerent, eſſet ſuperfluum: ſed nihil volunt quod ſit indecens vel ſuperuacuum. Nos etenim multa poſſumus, quæ tamen nō facimus, ſaltare, vel currere. Hæc omnia poſſunt credi de Apoſtolis & ſummis Sanctis. circa nos bene geritur, ſi nobis in ſe initio eorum viuere conceditur.

C De omnibus omnino iuſtis dictum eſt: *Erunt æquales Angelis Dei*. Sicut igitur ſi rex præteriens ægrum, quem in cœno iacentem videret, leuari, balneari, veſtibus ſuis indui iuberet, nomen ſuum ei imponeret, in filium ſuum adoptaret, regnum ei in hæreditatem daret: ita Deus cernens nos in luto peccatorum, nos inde per fidem leuauit, baptiſmate lauit, nomen ſuæ diuinitatis nobis impoſuit, in regnum ſuum hæredes adſciuit, vt dicitur: *Quotquot receperunt eum*, &c. Quamuis ergo alius alio præſtantius, alius alio eminentius gloriam pro meritis ſortiantur, tamen omnes vnam domum *Patris*, licet diuerſis manſionibus, vnum denarium de viſione Dei & conſortio Angelorū percipient. Ioſeph honor eſſet eis dedecus. O qualem honorem habebunt ipſi, quos Deus vt filios honorat, Angeli vt principes, omnes Sancti vt deos venerantur: Debitor eſt enim Deus: quia hoc quod de eis ſtatuit facere, vt hoc fieret, tota anniſu ſe præparauêre. Debitores ſunt eis omnes Sancti: quia quòd binam ſtolam, imò centuplum perceperunt, ex eis ex magna parte habebunt. Debitores ſunt eis cœlum, & terra, & omnis creatura: quia quòd tam excellenter immutata ſunt, vt hoc fieret, ſuis meritis feſtinauerunt. Eliæ & Enoch ſecuritas eſſet eis timoris anxietas: qui ita ſecuri ſunt, quòd nec mortem, nec aliquod infortunium timebunt; & hæc omnia nunquam amittere pauebunt. Deus enim non auferet ab eis, cùm ſint filii eius chariſſimi: & ipſi nunquam amittere volent: nunquam igitur ea perdent. De equuleis verò ereptis, & in regnum raptis, iſta lætitia eſſet eis mœſtitia. O qualem lætitiam & exulta-

D tionem ipſi habebunt, qui *in gaudium Domini* introibunt. O Deus quale gaudium habebunt, qui Patrem in Filio, & Verbum in Patre, & Spiritus ſancti charitatem in vtroque, ſicuti eſt, *facie ad faciem* ſemper videbunt. Gaudium habebunt de conſortio Angelorum, gaudium de contubernio omnium Sanctorum. Gaudebunt itaque de bonis Domini interius & exterius, ſupra ſe, & intra ſe, in circuitu & vndique. Ad hæc omnes amicos, quorum multa millia ſunt, his deliciis affluere & ſuperabundare gaudebunt. Ecce hoc eſt *plenum gaudium*: & hæc eſt omnium bonorum ſufficientia ſine omni indigentia. D. Ita repleſti meum cor gaudio, quòd penè vidi faciem Domini in nubilo, raptus in cœli gremio. Idcirco lætor *ſuper eloquia tua, ſicut qui inuenit ſpolia multa*. M. Sicut igitur amicus Dei nimium felices in Domino gloriabuntur: ita econtrario, inimici eius nimium miſeri & infelices iugiter cruciabuntur. Ecce ſicut iſti amici Dei decore maximo illuſtrantur, ita illi maximo horrore deturpantur. Sicut iſti ſumma agilitate ſunt alleuiati, ita illi ſumma pigritia prægrauati. Sicut iſti præcipuo robore ſolidati, ita illi ſunt præcipua inualetudine debilitati. Sicut iſti auguſta libertate potiuntur, ita illi anxia ſeruitute deprimuntur. Sicut iſti immenſa voluptate deliciantur, ita illi immenſa miſeria amaricantur. Sicut iſti egregia ſanitate vigent, ita illi infinita infirmitate deficient. Sicut iſti de beata immortalitate triumphantes lætantur, ita illi de dolenda ſua diuturnitate lamentantur. Sicut iſti politi ſunt ſplendore ſapientiæ, ita illi obſcurati ſunt horrore inſipientiæ. Si quid enim ſciunt, ad augmentum doloris ſciunt. Sicut iſtos dulcis amicitia copulat, ita illos amara

inimicitia

Marginal references: 2 Regum 11. Marc 14. Matth. 27. Rom. 8. Pſalm 81. Sapient. 11. Matth. 22. Ioan. 1. Ioan 14. Matth. 20. Pſalm. 118.

A inimicitia excruciat. Sicut iſti cócordem concor-
diam cum omni creatura habêtes, ab omni crea-
tura glorificantur: ita illi cum omni creatura diſ-
cordiam habentes, ab omni creatura execrantur.
Sicut iſti ſumma potêtia ſublimantur, ita illi ſum-
ma impotentia anguſtiantur. Sicut iſti maximo
honore ſunt præditi, ita illi maximo dedecori
ſunt dediti. Sicut iſti ſecuritate egregia tripudiant,
ita illi maximo pauore trepidant. Sicut iſti ineſ-
fabili gaudio iubilantes, ita illi mœrore ſine fine
eiulantes. Odium enim Dei habent: quia quan-
tum in ipſis erat, ei obſtiterunt, ne vnquam ciui-
tas nec locus eius ædificaretur. Odium habent
Angelorum: quia quantum potuerunt, effecerũt,
ne vnquam numerus eorum impleretur. Odium
habent omnium Sanctorum: quia quantum in i-
pſis erat, nunquam gaudium plenum habuerunt.
Odium à nouo cœlo, & à noua terra, & ab omni
creatura habent: quia quantum in ipſis erat, im-
pedierunt, ne vnquam immutarentur. O mirabi-
lis contrarietas: Sicut illorum gaudia ſunt inex-
cogitata, & inenarrabilia, vel incredibilia: ita iſto-
rum ſupplicia ſunt incomparabilia & ineffabilia.
Ideo vocantur perditi, quia à curru Dei ſunt lapſi.
D. Hoc non intelligo. M. Cùm Deus palatium ſi-
bi conſtrueret, paries lapſus eſt, quando Angeli
corruerunt. Quem Deus volens reſtaurare, miſit
Filium ſuum viuos lapides ad hoc ędificium con-
Ezech. 13. gregare. Qui ſcandens currum, multos conue-
xit: lapſos inde reliquit: vt dicitur: ***Aſcendens ſuper***
Abacuc. 3. ***equos tuos: & quadriga tua ſaluatio.*** Dei ***quadriga*** ſunt
quatuor Euangeliſtæ. Equi ſunt Apoſtoli, qui
prædicatione ſua Chriſtum in hoc curru per mun
dum traxerunt, & multos ad Dei ædificium colle-
B gerunt. Lapſi de curru ſunt hæretici & ſchiſmati-
1. Ioan. 2. ci: vt dicitur: ***Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis.***
Qui autem ſunt adducti, vt lapides quadrati à
ſummo opifice in ædificio cœleſti ſunt locati. Hi
ſunt electi, quatuor virtutibus politi, id eſt, pru-
dentia, fortitudine, iuſtitia, temperantia, quibus
Pſalm. 121. muri Hieruſalem fient reparati: vt dicitur: ***Hieru-
ſalem, quæ ædificatur vt ciuitas.*** Quidam verò lapides
aſperi impoliti ab opifice ſunt reprobati, in ignem
miſſi, & in calcem verſi: murique his firmati qua-
ſi cæmento & ornati. Hi ſunt impii à cœleſti ædi-
ficio reiecti, & in fornacem gehennæ proiecti:
de quorum exitio iuſti vinculo charitatis quaſi
cæmento murus firmus compaginãtur: & eorum
glorioſius collatione decorati, ſine fine in Domi-
no noſtro iocundantur. D. Iocunditate & exul-
tatione repleat te Dominus Deus omnipotens,
optime magiſter, in glorificatione Sanctorum, &
Pſalm. 127. videas regem gloriæ in ſuo decore: & videas ***bona
Hieruſalem omnibus diebus vitæ tuæ.***

Explicit Dialogus B. Anſelmi.

IN LIBRVM QVI IMAGO MVNDI DICITVR, PROLOGVS.

AD inſtructionem multorum quibus deeſt
copia librorum hic libellus editur: nomen-
que eius imago mundi vel mappa dicitur, eo
quòd diſpoſitio totius orbis in eo quaſi in ſpecu-
culo conſpiciatur. In quo etiam noſtræ amicitiæ
pignus poſteris relinquatur. Nihil autem in eo
pono niſi quod maiorum commendat aucto-
ritas.

Explicit Prologus.

LIBER PRIMVS, QVI IMAGO MVNDI DICITVR, QVI à QVIBVSDAM BEATO ANSELMO, ab aliis Honorio incluſo aſcribitur: incipit.

De forma mundi.
Cap. I.

MVNDVS itaque dicitur quaſi vn-
dique motus: Eſt enim in perpe-
tuo motu. Huius figura eſt in
modum pilæ, rotunda: ſed ad in-
ſtar oui elementis diſtincta. Ouũ
quippe exterius teſta vndique ambitur, teſta al-
bumen: albumine vitellum, vitello gutta pingue-
dinis includitur. Sic mundus vndique cœlo vt
teſta circundatur: cœlo verò purus æther vt albu-
men, ætheri turbidus aër vt vitellum, aëri terra vt
pinguedinis gutta includitur.

De creatione mundi.
Cap. II.

CReatio verò mundi quinque modis ſcribi-
tur. Primo, quo ante ſecula temporalia vni-
uerſitas mundi in mente diuina concipitur. quæ
conceptio archetypus dicitur mundus: vnde di- *Ioan. 1.*
citur: ***Quod factum eſt, in ipſo vita erat*** Secundo: cùm
ad exemplar archetypi hic ſenſibilis mundus in
materia vel forma creatur, ſicut legitur: ***Qui manet*** *Eccleſ. 18.*
in æternum creauit omnia ſimul In materia, vt ex qua-
tuor elementis crearentur omnia corporalia. In
forma, vt ad ſimilitudinem Angelorum animæ
eſſent rationales. Tertio, cùm per ſpecies & for- D
mas ſex diebus hic mundus formatur, ſicut ſcribi-
tur: ***Sex diebus fecit Deus opera ſua bona valde.*** Quar- *Geneſ. 1.*
to, cùm vnum ab alio, vtpote homo ab homine:
pecus à pecude: arbor ab arbore: vnumquodque
de ſemine ſui generis naſcitur, ſicut dicitur: ***Pater
meus vsq; modo operatur.*** Quinto, cùm adhuc mun- *Ioan. 5.*
dus innouabitur: ſicut ſcribitur: ***Ecce noua facio*** *Apoc. 21.*
omnia.

De quatuor elementis.
Cap. III.

ELementa dicuntur quaſi hyles ligamenta:
hyle autem eſt materia. Sunt autem quatuor
elementa, ex quibus conſtãt omnia: ſcilicet, ignis,
aër, aqua & terra, quæ in modum circuli in ſe re-
uoluuntur: dum ignis in aërem, aër in aquam, a-
qua in terram cõuertitur. Rurſus terra in aquam,
aqua in aërem, aër in ignem commutatur. Hæc
ſingula propriis qualitatibus quaſi quibuſdam
brachiis ſe inuicem tenent, & diſcordem ſui na-
turam concordi fœdere viciſſim commiſcent.
Nam terra arida & frigidæ aquæ connectitur. A-
qua frigida & humida, humido aëri conſtringi-
tur. Aër humidus & calidus, calido igni aſſocia-
tur. Ignis calidus & aridus, aridæ terræ copulatur.
Ex his terra vtpute grauiſſima, imum: ignis vt-
pute leuiſſimus, ſupremum obtinet locum. Alia
duo medium, quaſi quodam ſoliditatis vinculo:
quorum aqua grauior, terræ proximũ: aër leuior
igni proximum poſſidet locum. Deputantur
verò terræ gradientia, aquæ natantia,
aëri volantia, igni irra-
dientia.

A *De aſſimilatione quatuor elementorum cum quatuor temporibus, quatuor qualitatibus, & quatuor humoribus, & quatuor ætatibus.*

Cap. IV.

ASſimilantur autem hæc quatuor elementa quatuor temporibus, quatuor qualitatibus, & quatuor humani corporis humoribus, & quatuor ætatibus. Connectitur autem terra quæ eſt frigida & ſicca autumno qui eſt ſiccus ex præcedenti æſtate, & frigidus ex adueniente hyeme. Aqua frigida & humida hyemi. Hyems enim frigida & humida eſt. Aër calidus & humidus veri. Ver autem eſt humidus ex præcedente hyeme, calidus ex adueniente æſtate. Ignis calidus & ſiccus æſtati colligatur. Eſt enim calida & ſicca æſtas. Iiſdem qualitatib. eſt humanum corpus temperatum, & inde homo microcoſmus, id eſt, minor mũdus appellatur. Sanguis namq; qui eſt calidus & humidus, aëri & veri comparatur, & hic viget in infantia. Cholera rubea quæ eſt calida & ſicca igni & æſtati colligatur, & hæc abundat in iuuentute. Melancholia eſt frigida & ſicca, terræ & autumno adaptatur, & abundat in prouectioribus. Phlegma quod eſt frigidum & humidum aquę & hyemi connectitur, & hoc dominatur in ſenibus. Sanguinei ſunt hilares: miſericordes, ridentes, loquaces, ſimplices, moderati, blandi, bonę mentis, corporis pleni. Cholerici ſunt macilenti, voraces, veloces, audaces, cito mobiles ad iram & cito pacificãtur, agiles, ingenioſi, acuti, ſubtiles & leues. Melancholi ſunt ſtabiles, graues, doloſi, tarde cõmouentur ad irã, & tarde pacificantur. auari, inuidi, triſtes, ſomnolenti. Phlegmatici ſunt tardi,

De proprietatibus complexionum.

B ſomnolẽti, obliuioſi, corpore compoſiti vigilantes, intra ſe cogitantes, minus audaces & cito ſeneſcentes. Sanguis dominatur ab hora noctis vſque ad tertiam diei. Cholera rubea ab hora tertia diei vſque ad nonam eiuſdem diei. Melancholia ab hora nona vſque ad tertiam noctis. Phlegma ab hora tertia noctis vſq; ad nonã eiuſdem. Sanguis habet reſpirationem per nares: Cholera rubea per aures: Melancholia per oculos: Phlegma per os: Sanguis dominatur in dextero latere ſub hepate. Cholera rubea ibi. Melancholia in ſiniſtro latere ſub ſplene. Phlegmatis autem vna pars eſt in capite & in veſica vel in corde. Phlegma dominatur in pueris cum ſanguine vſque ad annos quindecim. Inde cholera rubea vſq; ad annos viginti quinque. Deinde Cholera nigra vſq; ad annos quadragintaquinq; cum maxima parte ſanguinis. Hinc vſq; ad ſummam ætatem dominatur phlegma ſicut in pueris. Et nota, quod quãdo horum humorum aliquis excreſcit: ea hora diei debet principaliter minui in qua regnat.

Quibus horis dominentur.

Quibus locis purgentur humores.

In quibus ætatib. regnãt humores.

Quibus nominibus terra nominetur.

Cap. V.

POſtquam de quatuor elemẽtis dictum eſt generaliter, & dę quatuor hominis humoribus, nunc quoq; aliquid de partibus dicamus: Et primo de terra. Denominatur terra ſeptem nominibus. Terra, Tellus, Humus, Arida, Sicca, Solum, Ops. Terra à terendo dicitur, & totum elementũ intelligitur. Tellus quaſi tollens fructus, quæ eſt frugibus apta vel vinetis, fructiferiſq; arboribus culta. Humus ab humore, quæ eſt paluſtris & inarabilis. Arida inaquoſa, quæ ſemper feruore ſolis aret, vt Lybia. Sicca quæ aliquando cõpluuia C cito exiccatur, vt Iudæa. Solũ à ſoliditate, vt ſunt montana. Ops, ab opibus, vbi diuitiæ, ſcilicet aurum & gemmæ abundant, vt in India.

Quòd terra eſt rotunda, centrum mundi, & Oceano clauditur.

Cap. VI.

TErra forma eſt rotunda, vnde & orbis eſt dicta. Si quis enim in aëre poſitus deſuper eam aſpiceret, tota enormitas montium & concauitas vallium minus in ea apparet quàm digitus alicuius, ſi pilam prægrandem in manu teneret. Circuitus autem terræ, centum & octoginta milibus ſtadiorum mẽſuratur, quod duodecies mille miliaria, & quinquaginta duo computatur. Hoc centrum in medio mundo, vt punctus in medio circuli æqualiter collocatur, & nullis fulcris, ſed diuina potentia ſuſtentatur, ſicut legitur: *Non timetis me, ait Dominus, qui ſuſpendi terram in nihilo?* Fundata eſt enim ſuper ſtabilitatem ſuam, ſicut aliud elementum occupans ſuæ qualitatis metam. Hæc in circuitu Oceano, vt limbo cingitur, vt ſcribitur: *Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius.* *Pſalm. 103.* Interius meatibus aquarum, vt corpus venis ſanguinis penetratur, quibus ariditas ipſius vbique irrigatur. Vnde vbicunque terra infoditur, aqua reperitur.

De quinque circulis, quibus terra diſtinguitur.

Cap. VII.

QVinque autem zonis, id eſt, circulis quinq; terra diſtinguitur. Quorum duo extremi ſunt inhabitabiles algore: medius inhabitabilis D calore, à quo Sol nunquam recedit, ad illos nunquam accedit: Medii duo habitabiles hinc ardore, inde frigore temperati. Verbi gratia, ſi ignis in hyeme ſub diuo accenditur, quinque lineas efficere ſcitur, vnam in medio feruidã, duas circungelidas, duas intra has temperatas. Qui ſi vt Sol circuiret, quinque nimirum circulos redderet. Ex his circulis primus Septẽtrionalis, ſecundus Solſtitialis, tertius Æquinoctialis, quartus Brumalis, quintus Auſtralis nominatur: ſed ſolus Solſtitialis inhabitari à nobis noſcitur.

De diuiſione terræ habitalis.

Cap. VIII.

IGigitur habitabilis zona quę à nobis incolitur, in tres partes mediterraneo mari dirimitur: quarũ vna Aſia, altera Europa, tertia Aphrica dicitur. Aſia eſt à Septentrione per Orientem vſque ad meridiem. Europa ab Occidente vſq; ad Septentrionem. Aphrica à Meridie vſque ad Occidentem extenditur.

De Aſia. Cap. IX.

ASIA à Regina eiuſdem nominis appellatur. Huius prima regio in Oriente eſt Paradiſus, locus videlicet omni amœnitate conſpicuus, inadibilis hominibus: quia igneo muro vſque ad cœlum eſt cinctus. In hoc eſt lignum vitæ, ſcilicet arbor, de cuius fructu qui comedent ſemper in vno ſtatu immortalis permanebit. In hoc etiam fons oritur, qui in quatuor flumina diuiditur. Quæ quidem flumina infra Paradiſum terra conduntur,

A duntur, ſed in aliis regionibus longè diffunduntur. Nam Phyſon, qui & Ganges in India de monte Orcobates naſcitur, & contra Orientem fluens Oceano excipitur. Geon, qui & Nilus iuxta montem Athlantem ſurgens, mox à terra abſorbetur, per quam occulto meatu currens in littore rubri maris denuò funditur, Æthiopiam circumiens per Ægyptum labitur in ſeptem oſtia diuiſus, magnum mare iuxta Alexādriam ingreditur. Tigris autem & Euphrates in Armenia de monte Perchoatra funduntur, & contra meridiem vergentes mediterraneo mari immerguntur. Poſt paradiſum ſunt multa loca deſerta & obuia, ob diuerſa ſerpentum & ferarum animalia.

De India. *Cap.* X.

DEinde eſt India ab Indo flumine dicta, quod ad Septentrionem de monte Caucaſo naſcitur, & ad meridiem curſum dirigens, à rubro mari excipitur. Hæc India ab Occidēte clauditur: & ob hoc Indicus Oceanus dicitur, in quo eſt ſita Taprobane Inſula decem ciuitatibus inclyta. Hęc duas æſtates & duas hyemes vno anno habet, & omni tempore viret. In hac etiam ſunt Chryſa & Arguſa Inſulæ auro & argento fœcundæ: & ſemper floridæ. *Ibi inueniuntur bdellium, & lapis Onychinus. Bdellium* eſt arbor aromatica colore nigra magnitudine oliuæ. Onyx eſt appellatus, quod habet in ſe permixtum candorem in ſimilitudinem vnguis humani. Gręci enim vnguem dicunt onychon. Ibi ſunt & montes aurei, qui propter dracones & gryphes nō poſſunt adiri. In India eſt mons Caſpius, à quo Caſpium mare vocatur. In quem & mare, Gog & Magog ferociſſimæ B gentes à Magno Alexandro incluſę feruntur, quę humanis carnibus & crudis beſtiis veſcuntur. India habet quadraginta quatuor regiones, populos multos, Garamantes, Orcuſas, Coatras, quorū ſyluę tangūt ęthera. In montanis pygmęos duorū cubitorum homines, quibus bellum eſt contra grues, qui tertio anno pariunt, octauo ſeneſcunt. Apud hos creſcit piper, colore quidem albo, ſed cùm ipſi ſerpentes qui ibi abundant, flamma fugati, nigrum colorem trahit de incendio. Item habet macrobios, duodecim cubitorum homines, qui bellant contra gryphes, qui corpora leonum, alas & vngulas præferunt aquilarum. Item Agroctas & Brachmanas, qui ſe in ignem mittunt vltro, amore alterius vitæ. Sunt & alii, qui patentes iam ſenio confectos mactant, & eorum carnes ad manducandum parant, iſque impius iudicatur, qui hoc facere abnegat. Sunt & alii, qui piſces ita crudos edunt, & ſalſum mare bibunt. Sunt ibi & quędam monſtra, quæ quidem hominibus, quidam aſcribunt beſtiis, vt ſunt hi qui aduerſas habent plantas & octonos in pedibus digitos, & alii qui habent canina capita, & vngues aduncos, quibus eſt veſtis pellis pecudum, & vox latratus canum. Ibi quædam etiam matres quæ ſemel pariunt, & canos partus edunt, qui in ſenectute nigreſcunt, & longa noſtræ ætatis tempora excedunt. Sunt alii qui quinquennes pariunt, ſed partus octauum annum non excedunt. Ibi ſunt & monoculi qui & Arimaſpi, & cyclopes, & ſciopodes, qui vno tantum fulti pede, auram curſu vincunt, & in terra poſiti vmbram ſibi planta pedis erecta, faciunt. Sunt & alii abſque capite, quibus oculi in humeris, pro naſo & ore duo foramina in pectore, ſetas habent vt beſtiæ. Sunt C & alii iuxta fontem Gangis fluuii, qui ſolo odore cuiuſdam pomi viuunt, qui ſi longius eunt, pomum ſecum ferunt: moriuntur enim ſi prauum fœtorem trahunt. Sunt ibi ſerpentes tam vaſti, vt ceruos deuorent, & ipſum etiam Oceanum tranſnatent. Ibi enim eſt beſtia Leucrocota, cuius corpus aſini, clunes cerui, pectus & crura leonis, pedes equi, ingens cornu biſulcum, vaſtus oris hiatus vſque ad aures, in loco dentium os ſolidum, vox penè hominis. Item eſt alia beſtia Aële, cuius corpus equi, maxilla apri, cauda elephantis, cubitalia cornua habens: quorum vnum poſt tergum reflectit, cum alio pugnat, illo obtuſo aliud ad certamen vibrat, nigro colore horret, in aqua & in terra æqualiter valet. Ibi ſunt fului tauri verſis ſetis horridi, grande caput, oris rictus, ab aure ad aurem patet. Hi etiam cornua viciſſim ad pugnam producunt vel deponunt, omne telum miſſile duro tergo repellunt, qui ſi fuerint capti nulla poſſunt arte domari. Ibi quoque eſt Manticora beſtia facie homo, triplex ordo in dentibus, corpore leo, cauda ſcorpio, oculis glaucis, colore ſanguinea, vox ſibilus ſerpentum, fingens diſcrimina vocum, velocior curſu quam auis volatu, humanas carnes habens in viu. Ibi ſunt etiam boues tricornes, pedes quinos habentes. Ibi quoque Monoceros, cuius corpus equi, caput cerui, pedes elephantis, cauda ſuis, vnum cornu habens media fronte armatum, quatuor pedum longum, ſplendens & mire acutum. Hæc beſtia nimis ferox, diros habet mugitus, omne quod obſtat, cornu tranſuerberat, capta poteſt perimi, non poteſt domari. In Gange quoque ſunt anguillæ trecentorum pedum longæ. Ibi et- D iam ſunt quidam vermes qui inſtar cancri bina habent brachia, ſex cubitorum longa, quibus elephantes corripiunt, & vndis immergunt. Indicum quoque mare gignit teſtudines, de quarum teſtis capacia hoſpitia faciunt homines. India quoque Magnetem lapidem gignit, qui ferrum rapit. Adamantem etiam, qui non niſi hircino ſanguine frangi poteſt.

De Parthia. *Cap.* XI.

AB Indo flumine vſque ad Tigrim eſt Parthia triginta tribus regionibus diſtenta. Dicitur autem Parthia à Parthis venientibus à Scythia. Eſt in ea regio Arachoſia ab oppido Arachoſa dicta. Eſt in ea etiam Aſſyria ab Aſſur filio Sem nominata, qui eam primus incoluit. Eſt in ea quoq; Media à Medo rege dicta, qui ciuitatē conſtruens Mediam nominauit, de qua & regio nomen aſſumpſit. In ea etiam eſt Perſia à Perſeo rege dicta, qui ciuitatem Perſepolim ædificauit, de qua & regio nomen accepit. In hac primum orta eſt ars magica. Perſia lapidem Periditem mittit, qui manum prementis vrit, & Selinitidem, cuius candor cum luna creſcit & deficit.

De Meſopotamia. *Cap.* XII.

A Tigri flumine vſq; ad Euphratem eſt Meſopotamia, à duobus fluuiis Græcè dicta, quod in medio diuūm fluminum ſit conſtituta. In hac eſt ciuitas Niniue, itinere trium dierū à Nino rege conſtructa & nominata. In hac etiam regio Babylonia, à ciuitate Babylone nominata: hanc Nemroth gigas fundauit, ſed Semiramis regina reparauit. Cuius muri latitudo eſt quinquaginta cubito- *De Babylone.*

A conſtructa, Pauli Apoſtoli inhabitatione glorioſa. Deinde eſt Lycia, Perſidia & Pamphilia. Exinde eſt Pontus regio moltarum gentium, à quo & Pooticum mare appellatur, in quo Ouidius & poſtea Clemens exilio relegantur.

De Europa. Cap. XVIII.

POſt decurſam Aſiam, tranſeamus ad Europam. Europa ab Europe rege, vel ab Europa Agenoris filia eſt nominata. In qua primis verſus Septentrionem ſunt Ryphei montes: & Tanaias fluuius à Thanai rege dictus, & Meotides paludes magno mari iuxta Theodoſiam vrbem ſe iungentes. *De Scythia.* A Tanai fluuio eſt Scythia inferior, quæ verſus meridiem vſqne ad Daoubium porrigitur. Io hac ſunt iſtæ prouinciæ, Alania, Dathia, Gothia. *De Germania ſuperiore* A Danubio vſque ad Alpes eſt Germania ſuperior, quæ à Germinando populos dicitur: verſus occaſum Rheno, verſus Aquilonem Albia flumine terminatur. In hac eſt Sueuia regio à monte ſuaui dicta: Hæc & Alemania ab Alemanno lacu appellata: hæc & Retia dicta. Io hac Danobius naſcitur, & 60. præcipuis fluuiis augetur, & in ſeptem oſtia vt Nilus diuiſus Ponticum mare ingreditur. Eſt in ea Noricus quæ & Baoaria, in qua eſt ciuitas Ratiſpona. Eſt & orientalis Francia, cui coniungitur Thuringia: quam ſequitur Saxonia. Ab Albia fluuio eſt Germania inferior, quæ verſus Aqnilonem Oceano excipitur. In hac eſt Dacia & Norwegia. A Danohio imo & circa Danobium verſus Orientem vſque ad mediterraneum mare, eſt Meſia à Meſſium prouentu dicta. deinde Panuonia inferior & Vngaria. Inde Thracia à Thyras filio Iaphet dicta. Hæc habet B Hebrum flumen & vrbem Conſtantiuopolim à Conſtantino cooſtructam & dictam. A mediterraneo mari eſt Græcia à rege Graco dicta, Cethim olim vocata, & verſus Auſtrum magno mari terminatur, qui ſinus Illyricus vocatur. Et in ea prouincia Dalmatia à dalam ciuitate vocata. Eſt & Epirus à Pyrrho filio Achillis dicta. In Epiro eſt fons in quo faces accenſæ extinguuntur, & iterum extinctæ accenduntur. Eſt & Chaonia à ciuitate eiuſdem nominis appellata, quam Helenus frater Hectoris ædificauit, & ob amorem fratris ſui Chaonis Chaoniam nominauit. Hæc & Moloſſia à ciuitate Moloſſa dicta, quam Moloſſus Pyrrhi filius conſtruxit & à nomine ſuo Moloſſam vocauit. Eſt & ibi Helladia ab Hellene rege fibio Deucalionis & Pyrrhæ dicta, ipſa eſt & Attica ab Atti filia Græci regis, ſiue ab Attico filio cuiuſdam qui quæſiuit, indigena Græciæ ipſa eſt & vera Gręcia. In hac eſt ciuitas Athenæ, à Cecrope rege conſtructa. Ibi eſt Bœotia, à Boue dicta: quia Cadmus filius Agenoris illuc veniens bouis ductu, eum diis immolans, Thebas cooſtruxit, & prouinciam Bœotiam nuocupauit. De hac Thebani dicuntur de alia Thebei. Eadem prouincia dicitur & Aonia, à fonte Aone, Muſis conſecrato, ſiue à rege Aone. Ibi eſt Peloponoeſus, à Pelope rege, & à ciuitate eiuſdem nominis appellata. Ibi & Teſſalia, à rege Teſſalo dicta: Ibi & Macedonia, à Macedone rege appellata. Hæc & Emathia, ab Ematho rege vocata. In hac eſt mons Olympus, qui excedit nubes. In hac & Teſſalonica, à Teſſalo rege filio Græci conſtructa. Ibi eſt & Achaia ab Acheo rege & ciuitate eius nominis dicta. Io hac eſt Corinthus à Corintho filio Oreſtis dicta. Ibi & Arcadia, quæ & Sitionia, à Sitione rege nuncupata. Arcadia Aſbeſtoo lapidem mittit, C qui ſemel accēſus extingui nō potent. Deinde eſt Pannonia ſuperior vſq; ad Appenninum montē. Ad Aquilonem Hiſtria ab Iſtro fluuio, qui & Daoobius vocatur. *De Italia.* Italia olim magna Græcia eſt dicta, poſtea Saturnia à Saturno: pòſt Latium (eò q; Saturnus pulſus à Ioue ibi latuit) eſt dicta. Deiode Auſonia ab Auſone Rege: tandem ab Italo rege Siculorum Italia nominata. Hæc ab Alpibus ſurgit, & in magno mari terminum figit. In hac *De Roma.* eſt vrbs Roma, à Romulo Rege conſtructa, & ſic dicta. Antiqui ciuitates ſuas ſecundum præcipuas feras formabant ob ſignificationem. Vnde Roma formam leonis habet, qui cæteris beſtiis quaſi rex præeſt. Huius caput eſt vrbs à Romulo cooſtructa. Latericia verò ædificia vtrobiq; diſpoſita, vnde & Lateranis dicitur. Brunduſium autem formam ceruı: Carthago bouis: Troia equi figuram habuit. Eſt in Italia Tuſcia Prouincia, à ſacrificiis & thure vocata. Eſt & Campania à ciuitate Capua dicta, à Capi Rege conſtructa. Ibi eſt & Apulia, eſt & Vmbria, iode dicta, q; imbribus tempore diluuii ſuperfuerit, io iugis Apēnini montis ſita. Eſt & Hetruria ab Hetruſco Rege dicta. Hæc eſt & Tyrrhenia à Tyrrheno fratre Lidi dicta, qui de Meonia venit ad Italiam. Eſt & Longobardia à longis bardis vocata. Padus qui & Eridanus Italię fluuius, ab Appeoninis montibus oritur, ac mari immergitur. Venetia à Veneto Rege prius Henetia dicta, poſtea Venetia. *De Gallia.* Gallia à candore populi dicitur. Gala enim græcè lac dicitur. Rhenus in Alpibus naſcitur, & contra Aquilonem vergens ſinu Oceani excipitur. A flumine Rheno eſt Gallia Belgica à ciuitate Belgis dicta. Hęc à monte Iouis ſurgit, & verſos Aqnilonem Britannicum O- D ceannm incidit. Hęc & Francia à Franco Rege dicta, qui de Troia cum Ænea veniens, Troiam iuxta Rhenum cōdidit, & terram Franciam cognominauit. Hanc verſus Orientem excipit Lugdunenſis Gallia, quæ & Comata ob longas comas eſt dicta. Quæ verſus auſtrum habet Narbooenſem Galliam à ciuitate Narbona dicta, quæ & togata à longis veſtibus dicta eſt. Verſus Occidentē Aquitaniam, ab aquis Rhodano & Ligere dicta. Inde eſt Hiſpania ab Hiſpano Rega dicta, prius Iberia ab Ibaro fluuio; quæ & Heſperia ab Heſpero Rege dicta, hæc verſus Occaſum Oceano ter- *De Hiſpania* minatur. Soot in ea ſex Prouinciæ, Terracona, Carthago, Luſitania, Galitia, Betica, Tingitana: à propriis ciuitatibus dictæ. Contra Hiſpaniam verſus Occaſom ſunt in Oceano hæ inſulæ: Britānia, Anglia, Hibernia, Athanatis, cuius terra quouis georum portata, ſerpentes perimit: & inſulæ, in quibus fit ſoſtitium Orchades viginti tres. Scotia, tile cuius arbores folia nunquam deponuot, & in qua ſex menſibus videlicet æſtiuis eſt continuus dies, ſed hybernis menſibus continua nox. Vltra hanc verſus Aquilonem eſt mare coogelatum & frigus perpetuum.

De Aphrica. Cap. XIX.

EVropam perambulauimus, ad Aphricam transmigremus. Aphrica ab Apher vno de poſteris Abrahæ eſt dicta. Hæc in Oriēte Indi fluminis ſurgit, & per meridiem vergens in Occidētē tendit. Huius prima Prouincia eſt Lybia, à Regina eiuſdē nominis dicta. Hęc à Parethonia ciuitate, & à montib. Catabathmon ſumſit initium,

& in aris

A & in aris Philenorum finit. De hac Lybicum ma-
re dicitur. Inde eſt Cyrenaica à Cyrene ciuitate
nominata, ſed à regina eiuſdem nominis conſtru-
cta & dicta. Hæc & Pentapolis à quinque ciuita-
tibus eſt dicta: ſcilicet Beronice, Arſinoe, Ptole-
maide, Apollonia, Cyrene, à propriis cõditoribus
ita dictæ. Inde eſt Tripolis à tribus ciuitatibus di-
cta, quæ ſunt Occaſia, Betete, & Lepris magna.
Poſt hanc Biſace à duabus vrbibus dicta, id eſt, à
Drumento & Biſantio. Deinde eſt Ceuſis, in qua
eſt magna Carthago à Didone, quæ & Eliſſa con-
ſtructa, & Carthada à Caritho oppido nominata,
ſed à Romanis deleta & denuo reædificata Car-
thago eſt appellata. Huius muri latitudo fuit ſe-
ptendecim cubitorum. Poſt hanc Getulia, inde
eſt Numidia in qua regnauit Iugurtha. In hac eſt
ciuitas Hyppone, in qua fuit Auguſtinus Epiſco-
pus. Inde eſt Mauritania à nigredine dicta, mau-
ron enim græcè eſt nigrum. In hac eſt prouincia
Sitifenſis à Sitifi oppido: alia Cæſarienſis à ciuitate
Cæſaria dicta. Tertia Tingitane a à Tingi ciuitate
nuncupata. Verſus meridiem verò eſt Æthiopia
ac Æthere dicta. Vna in Oriente, in qua eſt vrbs
Saba, de qua fuit illa regina quę in Euãgelio com-
memoratur à Domino. Altera in Occidente, intra
quas Garamantes ſunt à Garamma ciuitate dicti.
Apud quos eſt fons tam frigidus diebus vt non
bibatur, tam feruidus noctibus vt non tangatur.
Quibus verſus Orientem cohabitant Troglody-
tę qui celeri curſu feras capiunt. Vltra Æthiopiam
ſunt maxima loca deſerta ob ſolis ardorem, & di-
uerſi generis ſerpentia hominibus incognita. De-
inde eſt maximus Oceanus, qui ſolis calore dici-
tur feruere vt cacabus. In extremis finibus Aphri-
B cæ verſus Occidẽtem, eſt vrbs Gades à Phœnicib.
conſtructa, de qua Gaditanum mare dicitur. In
ipſo verò Oceano eſt mons altiſſimus Atlas, vnde
Atlanticum mare nominatur. Atlas autem rex e-
rat Aphricæ frater Promethei, à quo mons nomẽ
accepit, quia in eo reſidens Aſtrologiam deſcri-
pſit, vnde & cœlum ſuſtinere dicitur.

De Inſulis maris. *Cap. XX.*

PEragratis Aphricæ finibus, ad Inſulas maris
tendamus. Inſulæ ſunt dictæ, quaſi in Salo ſi-
tæ. In mediterraneo mari eſt Cyprus Inſula con-
tra Syriam, à Cypro ciuitate dicta. Hæc & Paphus
dicitur à ciuitate eiuſdem nominis. Creta à Creto
rege dicta. Hæc & centapolis à centum vrbibus
nuncupatur. Hæc ſita eſt contra Lybicum mare,
quod & Hadriaticum, ab Hadria ciuitate dicitur,
Abidos eſt Inſula in Helleſponto in Europa. Hel-
leſpontus ab Helle virgine dicitur. Cons Inſula
Atticæ. Cyclades dicuntur, eò quod in rotundo
ſint poſitæ, cyclos enim græcè dicitur orbis. Sunt
enim quinquaginta quatuor contra Aſiam poſi-
tæ. Harum prima Rhodos à ciuitate eiuſdem no-
minis dicta ad Orientem eſt poſita. In hac fuit o-
lim æreus Coloſſus ſeptuaginta cubitorum altus.
Tenedos ad Septentrionem poſita, à ciuitate Te-
ne & eius cõſtructore eiuſdem nominis eſt dicta
Carpathos ad meridiem ipſius contra Ægyptum
poſita: vnde Carpathium mare & Carpathiæ na-
ues. Cytherea ad Occaſum eſt ſita, à Cythero mõ-
te dicta: hæc & Porphiris dicitur. Delos in medio
Cycladum ſita, à ciuitate eiuſdem nominis dicta.
Hæc tẽpore diluuii ſub Ogygio facti primo com-
paruit. Vnde & Delos nomen cepit, quia delos
manifeſtum ſonat. Hæc & Ortygia dicitur ab or- C
tygometris, id eſt, coturnicibus, quæ primum ibi
viſæ ſunt. Icaria Inſula à puero Cretenſi nauſrago
eſt dicta, à quo Icarium mare dicitur. Naxos Inſu-
la Dionyſii, qui & Bacchus. Melos quæ eſt ſtotta
rotunda Inſula. Paron à ciuitate eiuſdem nomi-
nis dicta, à Paro Iaſonis nepote conſtructa. Hæc
gignit candidiſſimum marmor quod parium di-
citur, & ſardium lapidem. Cydon eſt Inſula in
qua Maſtix naſcitur. Samos Inſula à Samo ciuita-
te dicta in Ægeo mari eſt ſita. De hac fuit Sybilla,
& Pythagoras, & Iuno. In hac fictilia vaſa ſunt re-
perta. Sicilia à Siculo rege fratre Itali dicta prius
Sicania à Sicano rege cognominata cõtra Italiam
ſita. Hæc & Trinacria à tribus montibus acribus
dicitur. In hac eſt mons Ætna: cuius ſulphurea
æſtuant incẽdia. In huius freto eſt Scylla & Cha-
ribdis. In hac olim erant Cyclopes, in hac inuen-
ta eſt Comœdia. Æoliæ Inſulæ ab Æolo rege di-
ctæ iuxta Siciliam poſitæ: hæ & vulcaniæ quia in-
cendio ſunt plenæ. Sunt enim nouem ſtechades
Inſulæ, contra Maſſiliam ſitæ. Sardinia à Sardo De Sardinia
rege Herculis filio dicta, contra Numidiam ſita
eſt. In hac nec ſerpens, nec lupus gignitur. In ea
ſolifuga animal, vt aranea morſu homines peri-
mens. In ea eſt herba ſimilis Apiaſtro quæ come-
dentibus rictus contrahit, & quaſi ridentes inter-
imit. In hac ſunt fontes calidi infirmis medelam,
furibus inferentes cæcitatem. Corſia à Corſa mu-
liere dicta, cõtra Liguriam ſita, quæ primitus tau-
rum ſuum quæſitura illuc venit, & referens loci
fertilitatem à Liguribus inhabitari cœpit. Hæc &
Cyrne à Cyrno Herculis filio eſt dicta, quia ab eo
eſt inhabitata. Ebuſus Inſula contra Hiſpaniã, hãc
fugiunt ſerpentes. Ibi eſt colubraria plena angui- D
bus. Ibi & Baleares Inſulæ, vbi inuentæ ſunt fun-
dæ. Gorgones Inſulę ſunt in Oceano iuxta Atlan-
tem, in his olim habitauerunt Gorgones. iuxta
has Heſperidum hortus, in his inſulis oues albi
velleris abundant, quæ ad purpuram optime va-
lent: vnde fabuloſe dicitur auream lanam ha-
buiſſe. melon enim dicitur ouis. Vltra hãc fuit il-
la magna Inſula, quæ Platone ſcribente cum po-
pulo eſt ſubmerſa, quæ Aphricam & Europam
ſua magnitudine vicit, vbi nunc eſt concretum
mare. Meroë Inſula eſt in Nilo flumine in capite,
Æthiopiæ, in qua abſumitur vmbra in æſtate. In
hac eſt lignum Hebenum. Iuxta hanc eſt ciuitas
Syene, in qua eſt puteus à philoſophis factus ſe-
xaginta cubitorum altus, in cuius fundum ſplen-
det Sol recto gradu in Iunio menſe. Eſt & quæ-
dam Oceani Inſula dicta Perdita, amœnitate &
fertilitate omnium rerum præ cæteris longe præ-
ſtantiſſima, hominibus incognita, quæ aliquan-
do caſu inuenta, quæſita poſteà non eſt reperta,
& ideo dicitur perdita. Ad hanc fertur Branda-
nus veniſſe.

De inferno vbi ſit. *Cap. XXI.*

INſulas circumiuimus, nunc inferna petamus.
Infernus ideo dicitur, quia inferius eſt poſitus,
Sicut enim terra eſt in medio aëre, ita eſt infernus
in medio terræ. Vnde & nouiſſima terra dicitur.
Eſt autem locus igne & ſulphure horridus, infe-
rius dilatatus ſuperius coanguſtatus. Hic lacus
vel terra mortis dicitur, quia animæ illuc deſcen-
dentes veraciter moriuntur. Hic & ſtagnum i-
gnis dicitur, quia vt lapis mari, ita animæ illuç
immergun-

A immerguntur. Hic terra tenebroſa vocatur, & fumo & nebula fœtoris obſcuratur. Hic terra obliuionis nuncupatur, quia ſicut ipſi obliti ſunt Dei, ita eorum obliuiſcitur miſereri Deus. lethe græcè, latinè obliuio dicitur. Hic dicitur tartarus ab horrore & tremore, quia ibi eſt fletus & ſtridor dentium. Hic & gehenna, id eſt, terra ignis nominatur. gî enim terra dicitur, cuius ignis comparatione, noſter ignis vmbra eſſe dicitur. Huius profunditas & receſſus dicitur erebus, draconibus & igneis vermibus plenus. Huius os patens dicitur barathrum, quaſi atra vorago, vel ideo quod graue punit. Hic & Orcus dicitur, quia eſt locus prorſus inſatiabilis. Hic & Acheronta, quia eſt ſine lętitia: huius loca fœtorem exhalantia, dicuntur acheronta, id eſt, ſpiracula, ſubaudi immundos ſpiritus emittentia. Hic etiam dicitur Styx, quod latinè ſonat triſtitia. Phlegeton eſt fluuius infernalis ob vicinitatem ignis & ſulphuris, fœtore & ardore horribilis. Sunt & alia multa loca, ſiue in terris, ſiue in inſulis pœnalia, aut frigore, aut ventis horrentia, aut igne & ſulphure iugiter feruentia.

De aqua. Cap. XXII.

IGnea inferorum loca perſpeximus ad refrigerium aquarum cōfugiamus. Aqua quæ ſecundum elementum ponitur, ab æqualitate dicitur. Vnde & æquor quod ſit planum hoc in mari colligitur, in flumina diffunditur, in fontes diuiditur, per amnes connectitur, per terras diſſipatur, per aëra attenuatur. Totam terram cingit, omnes regiones & prouincias diuidit. Huius immenſa profunditas dicitur abyſſus, quaſi abeſt fundus.
B Habet tamen fundum quamuis nimis profundum. Oceanus dicitur quaſi zonarum limbus. Quinque enim zonas mundi in modum limbi ambit. Æſtus Oceani, i. acceſſus & receſſus lunam ſequitur: cuius aſpiratione retro trahitur, & eius impulſu refunditur. Quotidie autem bis effluere & remeare dicitur vel videtur. Cùm luna creſcēte creſcit, & cū decreſcente decreſcit. Cùm luna eſt in æquinoctio, maiores Oceani fluctus ſurgūt ob vicinitatē lunæ, cùm in ſolſtitio minores ob longinquitatem eius, per decem & nouem annos à principio motus & paribus incrementis, vt luna reuertuntur. Antipoſtis verò, i. vorago in Oceano, in exortu lunæ maiori æſtu fluctus inuoluit & reuomit. Hæc autē vorago, quæ totas aquas & naues abſorbet & reuomit, hinc ſit abyſſus: eſt autē in terra abyſſus profundiſſima, de qua ſcribitur: *Rupti ſunt fontes abyſſi magnæ.* Iuxta hanc ſunt cauernoſa loca & ſpeluncæ latè patentes. In his venti de ſpiramine aquarum concipiuntur, qui etiam ſpiritus procellarum dicuntur, & hi ſuo ſpiramine aquas maris per patentes terrarum cauernas introrſus in abyſſum attrahunt, & ea exundante iterum magno impetu repellunt. De his ventis fit etiam terræ motus. Nam venti concauibus locis incluſi, dum erumpere geſtiunt, terribili tremore terram concutiunt, eamq; tremere faciunt. Hinc etiam fit terræ hiatus, dum loca caua continuis aquis fragilia ventis concuſſa rumpuntur, & introrſus cadentia in hiatum aperiuntur, de quibus multæ ciuitates deuoratæ leguntur. Hoc eſt autem in terra tremor, quod in nubibus tonitruum. Hoc hiatus quod ibi fulmen. Fiunt autem cum terræmotu inundationes maris, eodem videlicet ſpiritu infuſi, vel reſidentes ſinu recepti.

De abyſſo. *Geneſ. 7.*

De terræmotu.

Vnde tellus Siciliæ, quæ cauernoſa eſt & ſulphure ac bitumine ſtrata, & ventis penè tota & ignibus patet, ſpiritu introrſus cum igne concertante, multis ſæpe locis fumum vel vaporem vel flammas eructat, vel etiam vento actius incumbente, arenarum lapidumque moles excitat. Inde montis Ætnæ, ad exemplum gehēnæ ignium tam diutinum durat incendentium, quod inſularum incolæ dicunt vndis nutriri, dum aquarum concurſus ſpiritum in profundum ſecum rapiens, tamdiu ſuffocat donec venis terræ diffuſis fomenta ignis accendat. Hîc etiam ſcyllii cautes latrare finguntur, dum procul nauigātes vndarum tremore terrentùr, quas ſorbente voragine collidit æſtus. Simili de cauſa in aliis etiam terris incendium ſurgit & gehennam præoſtendit. Sicut calor de igne, ita frigus naſcitur de aqua. Vnde extremæ partes Oceani, rigido gelu & ꝑpetuo frigore horrent, quia calore ſolis carent. Pars aūt Oceani quę medium orbē diuidit: ideo iugiter calore feruet, quia Solis iter ſuper ſe habet. Oceanus fluuiorum occurſu non augetur, quia fluenta dulcia, partim ſalſis vadis cōſumuntur, vel ventis aut vapore Solis arripiūtur, partim per occultos meatus in ſuos amnes reuertuntur. Oceanus idcirco perdurat ſalſus tot fluminibus ac pluuiis irrigatus: quia exhauſto à Sole dulci tenuique liquore, quem facilius ignea vis contrahit, amnis aſperior, craſſiorque relinquitur: ideo ſumma pars maris vnda eſt dulcior, profunda amarior. Lunæ autem alimentum eſt in dulcibus aquis; Solis verò in amaris. Mare rubrum de Oceano exit, ſed rubeum colorem de terra trahit, quæ tota ſanguineo colore rubet, ac vicina littora inficit. Mare dicitur quod ſit amarum, hoc per venas terræ occulto meatu diſcurrit, amaritudinem in terra deponit, dulce in fontibus erumpit, in ſeipſum iterum refluit, vt ſcribitur: *Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.* Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat. Dicitur tamen quòd aqua natura ſit duplex, ſcilicet ſalſa & dulcis. Salſa maris & grauior, dulcis fontium & fluminum & leuior. Et cum legatur, quòd Deus fontem in paradiſo produxerit, & in quatuor diuidens, totam terram in quatuor mundi partibus rigare præceperit. Dicitur quòd eruptio omnium fontium vel fluuiorum dulcis aquæ de illo fonte, vel fluuiis illis decurrat, & in matricem abyſſum eiuſdem fontis refluat. Quæ licet vniuerſa maria influat, amaris tamen aquis non commiſcetur, ſed vtpute leuis ſuper graues aquas labitur & in occultum curſum ſuum reuertitur. Hinc eſt ꝙ mare non redundat, cùm omnia flumina intrent illud, ſed & ſuprema maris vnda non eſt adeo amara, quàm ea quæ in imo eſt poſita. Quòd fontes in hyeme ſunt calidi, in æſtate autē frigidi, hæc cauſa eſt: in æſtate calor aëris repellit frigus in terram, & inde fit aqua frigida, in hyeme autem frigus aëris pellit calorem in terram, & inde fit aqua calida. Et cùm aqua omnis aut dulcis ſit aut ſalſa, videndum eſt, vnde quædam erumpat calida vel putida. Sunt quidam ſpecus ſubterranei naturaliter ſulphure pleni, in his cùm ventus excipitur eius afflatu ſulphur accenditur, quod incendium etiam eructant quædam loca, vt fit in Sicilia. Cùm ergo aqua per hæc ignea loca currit, colorem & fœtorem inde trahit, & ſi prope hunc locum erumpit flammiuola ebullit. Si aūt longius receſſerit, vix tepeſcit; deinde penitus frigeſcit. C D

De Ætna monte. *De Scylla.* *De aquis dulcibus.* *De amaris.* *De mari rubro.* *Eccleſ. 1.* *De locis ſulphureis.*

Sunt

A Sunt alia loca ſerpentibus plena, quæ vicinam aquam inficiunt veneno, quæ dum de terra exurgit, bibentes interimit, vt fons quem Styx facit.

De mortuo mari.

Quòd aqua maris mortui à ventis non mouetur, & in ſe nihil viuere patitur, fit ex fontibus bituminis: quibus ædificata eſt turris Babel. Bituminis autem natura reſiſtit aquæ, quæ non diuiditur niſi menſtruo ſanguine.

De Piſcibus & auibus.

Piſces & aues ideo in aquis commorantur, quia de his facti leguntur. Quòd autem aues in aëre volant, & in terra habitant, ideo fit: quia & aër eſt humidus vt aqua, & terra eſt aqua permixta. Quòd verò quædam animalia de terra creata in aquis poſſunt morari, vt ſunt Crocodili & Hippotami, hoc ideo fit: quia aqua eſt terræ valde permixta. Cùm in nocturna nauigatione æs ſcintillat, & ad remos tempeſtas ſe eriget, & cũ Delphini vndis ſæpe inſiliunt, quo illi ferũtur inde venti exurgunt, & cùm nubes diſcuſſæ cœlum operiunt, de profundis emergimus, modo ſcriptoriam pennam in aëra ſuſpendamus.

De Aëre. Cap. XXIII.

AER eſt omne quod inani ſimile à terra vſque ad Lunam conſpicitur de quo & vitalis ſpiritus hauritur. Et quia eſt humidus: ideo in eo volant aues, vt in aqua natant piſces. In hoc commorantur dæmones, cùm tormentis diem iudicii præſtolantes, ex quo ſibi corpora aſſumunt, dum hominibus apparent. De hoc procreantur venti.

De Ventis.

Ventus enim eſt aër commotus & agitatus, & nihil aliud quàm aëris flatus. Qui in duodecim diuiditur, & quiſque proprium vocabulum ſortitur. De quibus quatuor ſunt cardinales, alii il-

B lorum collaterales. Primus cardinalis Septentrio, qui aparctias, frigora faciens & nubes. Huius dexter Circius qui & Traſceas, faciens niues & grandines. Eius ſiniſter eſt Aquilo, qui & Boreas conſtringens nubes. Secundus cardinalis Subſolanus, qui & Apeliotes, temperatus. Cuius dexter Vulturnus, qui & Cecyas, cuncta deſiccans. Eius ſiniſter eſt Eurus, nubes generans. Tertius cardinalis eſt Auſter, qui & Notus, humorem, calorem & fulmina gignens. Huius dexter Euroauſter, calidus. Eius ſiniſter Euronotus, temperatus. Auſtrales venti faciunt maiores tempeſtates in mari, quia ex humido flant. Quartus cardinalis eſt Zephyrus, qui & Fauonius, hyemem reſoluens, floresq́; producens. Huius dexter Aphricus, qui & Libs, tempeſtatem & tonitrua generans & fulmina. Eius ſiniſter Chorus, qui & Argeſtes, in Oriente nubila, in India faciẽs ſerena. Extra hos ſunt duo venti, Aura & Altanus, Aura in terra, Altanus in pelago.

De Nubibus

Venti ſuo ſpiramine aquas in aëra trahunt, quæ conglobatæ in nubes penſantur. Dicuntur autem nubes, quaſi nymborum naues. Quibus dum incluſi erumpere nituntur, magno murmure concrepant, & nubibus colliſis ignem terribilem excutiunt.

De tonitruis & fulminib.

Crepitus ergo nubium & ventorum eſt tonitruus. Ignis inde excuſſus eſt fulgur, qui ignis ideo quæque penetrat quæ tangit: quia & noſtro eſt ſubtilior, & magna vi ventorum impellitur. Ab Aquilone fulgur, & ab Euro tonitruus, ab Aphrico tempeſtas, ab Auſtro flatus æſtum protendit.

De Iride.

Arcus in aëre quadricolor ex ſole & nubibus formatur, dum ſolis radius cauæ nubi immiſſus, repulſa acie in ſolem reſtringitur, ſicut dum ſol in vas aqua plenũ fulget, ſplendor in tecto redditur. De cœlo igneum, de aqua purpureum, de aëre hiacynthinum, de terra trahit colorem gramineum. C

De Imbre.

Imber ex nubibus deſcendit. Dum enim guttulæ in maiores guttas coeunt, aëris amplius natura non ferente, nunc vento impellente, nunc ſole diſſoluente ad terras dilabuntur. Lenta autem & iugis defluxio pluuia, repentina & præceps nymbus vel imber vocatur. Quæ licet de amaris aqs maris ſit hauſta, de ſolis igne decocta in aëre dulceſcit, vt marina aqua humo infuſa dulcem ſaporem ſumit.

De grandine.

Stillæ pluuiæ ventis & frigore conglaciatę in aëre coagulantur, & in lapillos grandinis mutantur.

De niue.

Nix aquarum vapore, necdum denſato in guttas, ſed gelu pręcipiente formatur, quæ in alto mari non cadit.

De rore.

Ros de aëre venit, quando aquis grauatus rigore noctis & Lunæ ſplendore diſtillat.

De pruina.

Si vehementius eſt frigus noctis, ros in pruinam verſus candidior gelu inalbeſcit.

De nebula.

Nebula fit dum humidæ exhalationes vaporaliter in aëra trahuntur, vel radiis ſolis ad terram repelluntur.

De fumo.

Fumus enim aſcendit de aqua. Omne namque corpus conſtat ex quatuor elementis. Lignum autem eſt corpus quod igni iniectum cùm fuerit, ignis materies quæ ei ineſt ardet. Terræ verò materies vertitur in cinerem. Aëris & aquę materies per fumum euaneſcit in aërem. Ideo autẽ eſt amarus, quia natura aquæ eſt ſalſa, ſiue quia terræ permixta.

De ſtellis quæ videntur cadere.

Quòd in noctibus videntur ſtellę cadere, nõ ſunt ſtellæ, ſed igniculi à flatu ventorum ab æthere in aërem tracti, & mox in madido aëre extincti.

De peſtilentia.

Peſtilentia naſcitur ex aëris ſiccitate, vel calore, vel tempeſtate corrupta, qui ſpirãdo vel edendo perceptus luem mortemq́; generat. Hoc totum quod diximus, infra Lunam in aëre fit, ſuperius verò ſemper ſerenum exiſtit. Aërem tranſuolauimus iam in ætheris ignem conſcendamus. D

De Igne. Cap. XXIV.

IGnis qui quartum elementum conſcribitur, quaſi non gignens dicitur: à Luna vſque ad firmamentum extenditur. Is tantum eſt aëre ſubtilior quantum aër aqua tenuior, aqua terra rarior. Hic etiam æther quaſi purus aër dicitur, & ſplendore perpetuo lætatur. De hoc Angeli corpora ſumunt, cùm ad homines miſſi veniunt. In hoc ſeptem ſtellæ ſingulis circulis contra mundum feruntur, & ob vagum curſum planetæ, id eſt, erraticæ dicuntur.

De planetis.

Hæ immẽſa celeritate firmamenti ab Oriente in Occidentem raptãtur, tamen naturali curſu contra mundum ire comprobantur, ſicut muſca ſi in rota molendini circumferretur, ipſa tamẽ proprio motu contra reuolutionem eius ire videtur. Hæ nunc inferius, nunc ſuperius propter obliquitatem Signiferi vagantes, radiis autẽ ſolis præpeditæ anomalæ vel retrogradæ vel ſtationariæ fiunt. Luna ſicut eſt à diuinis omnibus vltima: in omnibus in noſtris terreniſque omnibus prima.

De Luna.

Luna eſt primus planetarum & minima ſtellarum. Sed ideo maior cæteris videtur, quia proxima terræ in primo circulo fertur. Huius corpus eſt globoſum, natura igneum, ſed aqua permixtum. Vnde & proprium lumen non habet, ſed in modũ ſpeculi à ſole illuminatur: & ideo luna quaſi lucina, id eſt, à luce nata nominatur.

De maculis Lunæ.

Quòd autem quaſi nubecula in ea videtur ex aquę natura creditur. Dicitur n. ſi aqua permixta non eſſet, terrã vt Sol illuſtraret, imo ob vicinitatem maximo ardore vaſtaret. Globus namq; eius

fundo

A uido eſt amplior. Licet ab altitudine ſui circularis videatur vix modio maior. Luna lucet eà parte quà ſoli eſt oppoſita, ea autem parte eſt obſcura; quà à ſole eſt auerſa. A ſole verò longius remota lucet tota. Non enim creſcit vel minuitur, ſed obiectu terræ, lumine quod à ſole accipit viduatur. Hæc licet quotidie violentia firmamenti ab Oriente in Occidentem feratur, tamen contra mundum nitens, omnia zodiaci ſigna 27. diebus perlagatur, circulum autem ſuum, in 19. annis perambulare affirmatur. *De Iudiciis.* Luna quarta ſi rubeat quaſi aurum, ventos oſtendit, ſi in ſummo corniculo maculis nigreſcat, pluuidum menſis exordium, ſi in medio plenilunium ſerenum. Secundus planeta eſt Mercurius, qui & Stilbon, forma globoſus, natura igneus, lunam magnitudine vincens; lumen à ſole accipiens; Signiferum trecentis triginta nouem diebus percurrens. Tertius planeta eſt Venus, qui & Heſperus, Auroræ & Cæphali *De Venere.* filius, Lucifer & Veſper, rotundus & igneus, contra mundum nitens vt Mercurius, Signiferum percurrens trecentis quadragintaocto diebus. *De Sole.* Quartus planeta eſt Sol, inde dictus quòd ſolus luceat cæteris ſtellis obſcuritatis, vel quòd ſit ſuper omnia lucens, forma ſphæricus, natura igneus, magnitudine octies terram vincens, omnib. ſtellis lumen præbens: hic ab Oriente in Occidentem impetu firmamenti fertur, ſed contra mundum nitens per totum zodiacum trecentis ſexaginta quinque diebus graditur: circulum autem ſuum viginti octo annis perambulare traditur. Huius præſentia diem, abſentia verò eius noctem efficit. Sicut enim tota die ſuper terram, ſic tota B nocte lucet ſub terra. Aquilonarem partem cœli peragrans, facit nobis longos dies & æſtatem: Auſtralem verò percurrens, inducit nobis breues dies & hyemem. Sol in ortu ſuo maculoſus; vel ſub nube latens, pluuialem diem præſagit. Si palliat tempeſtuoſum. Si concauus videtur: ita vt in medio fugiens radios ad Auſtrum & Aquilonem emittat, tempeſtatem humidam & ventoſam. Si pallidus in nigras nubes occidat, Aquilonarem *De Marte.* ventum. Quintus planeta eſt Mars, qui & Pyrous, globoſus, igne feruidus, percurrit Signiferum duobus annis. *De Ioue.* Sextus planeta eſt Iupiter qui & Phæton, rotundus, temperatus, zodiacum peragrans *De Saturno.* duodecim annis. Septimus planeta eſt Saturnus, qui & Phaëton, ſphæricus, gelidus, contra mundum, vt inferiores regiones gradiens, Signiferum triginta annis percurrens: In exortu Saturni, poſt triginta annos, qui imaginem de ære fuderit, loqui vt hominem probat. Omnes autem poſt quingentos & triginta duos annos circulos ſuos peragunt; & eoſdem vt prius repetunt. A terræ centro abſides, id eſt, circuli planetarum altiſſimæ ſunt. Saturno in Scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, *De coloribus planetarum.* Mercurio in Capricorno, Lunæ in Ariete. Mediis omnibus partibus; & econtrario à terræ centro humilimæ atque proximè ſuus cuique color eſt: Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus; Lucifero pallens, Heſpero refulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli ardens. Mutuât autem *De zodiaco.* colores à propinquis circulis. Nam frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventoſas in horrorem, acrior in obſcuritatem. Signifer, id eſt, circulus duodecim ſignorum diuiditur in duodecim partes per latum. Sub his feruntur ſeptem planetæ. Sol ſub mediis tantum duabus. Luna per totum latitudinem. Venus excedens cum binis C partibus. Mercurius ſub ſeptem partibus, duabus in medio, tribus, duabus infra. Mars ſub quatuor mediis. Iupiter ſub media & ſupra eam duabus. Saturnus ſub duabus mediis, vt ſol. *De harmonia.* Hi etiam ſeptem orbes cum dulciſona harmonia voluuntur, ac ſuauiſſimi concentus eorum circuitione efficiuntur. Qui ſonus ideo ad noſtras aures non peruenit, quia vltra aërem fit, & eius magnitudo noſtrum anguſtum auditum excedit. Nullus enim ſonus à nobis percipitur, niſi qui in hoc aëre efficitur. A terra autem vſque firmamentum cæleſtis Muſica menſuratur; ad cuius exemplar noſtra Muſica inuenta affirmatur. In terra namque ſi, ſcilicet: In Luna A. In Mercurio B. In Venere C. In Sole D. In Marte E. In Ioue F. In Saturnio G. in ſignifero ponitur, profectò menſura Muſicæ inuenitur. Vnde à terra vſque ad firmamentum ſeptem toni numerantur. A terra enim vſque ad Lunam eſt tonus. A Luna vſque ad Mercurium eſt ſemitonium. A Mercurio vſque ad Venerem ſemitonium. Inde vſque ad ſolem tria ſemitonia. A ſole vſque ad Martem tonus. Inde vſque ad Iouem ſemitonium. Inde ad Saturnum ſemitonium. Inde ad Signiferum tria ſemitonia, quæ ſimul iuncta ſeptem tonos efficiunt. Tonus autem habet quindecim milia 600. 25. miliaria. Semitonium verò 7. milia, d. ccc. 12. miliaria & ſemiſſem. Vnde & Philoſophi nouem Muſas finxerūt, quia à terra vſque ad cœlum nouem conſonantias deprehenderunt: quas homini naturaliter inſitas inuenerunt. Sic enim hic mundus ſeptem tonis, & noſtra Muſica vocibus ſeptem diſtinguitur: ſic D compago noſtri corporis ſeptem modis coniungitur, dum corpus quatuor elementis, anima tribus viribus copulatur, quæ Muſica arte naturaliter reconciliantur: vnde & homo microcoſmus, id eſt, minor mundus dicitur, dum ſic conſono numero cœleſti Muſicæ par cognoſcitur. A terra vſque ad Lunam ſunt 126. ſtadia, quæ ſunt quindecim milia. d. 25. milaria. *Diſtantia Sphærarum.* A Luna vſque ad Mercurium, ſeptem milia. d. ccc. 12. miliaria & ſemiſſem. Inde ad Venerem tantum. Inde ad Solem viginti tria milia. cccc. 36. miliaria. A Sole ad Martē, quindecim milia. d. c. 25. miliaria. Inde ad Iouem, ſeptem milia. d. cccc. 12. miliaria. Inde ad Saturnum tantum. Inde ad firmamentum, triginta tria milia. cccc. 36. miliaria; ſunt itaque à terra vſque ad cœlum, centum milia, & nouem milia, & trecenta ſeptuagintaquinque miliaria.

De Cœlo. Cap. XXV.

IGnem per globos planetarum tranſcendimus, nūc cœleſtia penetremus: Cœlum dicitur quaſi caſa helios, id eſt, domus ſolis, vel quaſi vas cælatum, quia eſt ſtellis inſignitum. Eſt autem cælum ſubtilis igneæq; naturæ rotundum, & à centro terræ æquis ſpaciis vndique collectum. Vnde & connexum mediumq; vbiq; cernitur, & inenarrabili celeritate quotidie circumagitur. Cœlum ſi veſpere rubet ſerenum diem, ſi mane tempeſtuoſum ſignificat. Duæ ſunt ianuæ cœli, oriens qua ſol exit, occidens qua ſol reuertitur. *De Climatibus.* Climata, id eſt, plagæ cœli ſunt quatuor. Orientalis ab ortu ſolſtitiali ad brumalem. Auſtralis inde ad occaſum brumalem. Occidentalis exhinc vſque ad ſolſtitialem. Septentrionalis ab occaſu ſolſtitiali vſque ad ortum eiuſdem. Oriens ab ortu ſolis.

A Occidens de occaſu eius vocatur. Meridies quaſi media dies dicitur. Septentrio autem à ſeptem ſtellis appellatur. Trion dicitur bos quaſi terion: Inde Septentriones, quaſi ſeptem teriones, id eſt, boues. Hæ plagæ græcè dicuntur anatoles, diſis, arctos, meſembria, de quibus nomen Adam, qui eſt minor mundus, componitur. *De firmamento.* Superius cœlū firmamentum dicitur, eò quod ſit inter medias aquas firmamentum. Hoc eſt, forma ſphæricum, natura aquarū aqueum, ſtellis vndique verſum ornatum, ex aquis inſtar glaciei, immo criſtalli ſolidatum: vnde & firmamentum appellatur. *De polis.* In hoc ſunt duo poli, à poliendo dicti. Vnus Borealis, qui à nobis ſemper videtur. Alter auſtralis, qui nunquam à nobis cernitur, quia in deuexo orbis poſiti, terræ tumore impedimur. In his cœlum vt rota in axe voluitur. Cœlum eſt vndique ſtellatū, ſed ideo in die non apparent ſtellæ, quia fulgore Solis victæ latent, ſicut Sol nube tectus, nubis nō lucet. *De ſtellis.* Stella quaſi ſtans luna dicitur. Sunt n. ſtellę firmamento infixæ, & non cadunt, eo mira celeritate currēte. Vna autem dicitur ſtella, ſed multę ſtellæ ſimul aſtrum vel ſydus. Sydera dicūtur à conſidero, eò quòd nauigantes vel itinerantes ea conſiderēt. Sunt autem omnes ſtellæ rotundæ & igneæ, quarū diſpoſitio ſoli Deo cognita eſt. *De forma ſtellarum.* Vnde qui ſtellas numerat, quarum quoq; nomina ſolus ſigna, poteſtates, curſus, loca, tempora nouit. Sapiētes verò mundi nomina animalium vel hominū eis impoſuerunt, vt ab hominibus dignoſci poſſint.

De duodecim ſignis zodiaci.
Cap. XXVI.

B IN medio firmamenti ſunt duodecim ſigna per tranſuerſum diſpoſita, ęqualiter per circuitum diſtincta. Horum diſpoſitio græcè dicitur zodiacus, latinè ſignifer: eò quòd fert ſigna quæ animalium habent nomina. Zodion enim græcè, latinè animal dicitur. *De Ariete.* Primum ſignum eſt Aries, cōſtans ex pluribus ſtellis. Secundum fabulam is eſt, qui aureo vellere phryxū & helleu trās mare ad Colchos vexit, qui intra ſydera translatus eſt. Pro ſigno autem ponitur, quia ſicut aries tota æſtate in dextro latere, ac tota hyeme in ſiniſtro cubat: ſic Sol ſub illo ſigno gradiens dextram cœli partem perambulat. *De Tauro.* Secundum eſt Taurus, ob id quod Iupiter in raptu Europæ in taurum eſt verſus, & intra ſydera translatus. Ob ſignificationem autem quod ſub illo ſigno poſitos radios ſuos, vt cornua fortis erexit, terram arabilem reddit. *De Geminis.* Tertium ſunt gemini, ſcilicet Caſtor & Pollux, filii Iouis à Troia reuerſi, & intra ſydera translati ſunt. Pro ſigno autem ponitur, quia ſub hoc ſigno duobus diebus amplius quàm ſub aliis moratur. *De Cancro.* Quartū eſt Cancer, qui maximus Herculē percuſſit, dum Hydram Lernæ occidit, & ideo ſydera promeruit. Significat autem, quod ſicut Cancer retrocedit, ſic Sol ad illud ſignum veniēs curſum ſuum retroflectit. *De Leone.* Quintum eſt Leo, qui maximus ab Hercule occiſus intra ſydera eſt translatus. Deſignat autem, quod ſicut leo in anteriori parte calidæ naturæ, in poſteriori eſt frigidæ: ita Sol in iſto ſigno Auguſtum mēſem prius facit calidum, ac poſtremò tepidum. *De Virgine.* Sextum eſt Virgo, ſcilicet Erigone, filia Icari ſacerdotis intra aſtra rapta. Ob ſignum autem ponitur, quia ſicut virgo non parit; ſic September, illius ſignum menſis, nihil gignit.

C Septimum eſt de libra, quam tenet Virgo, ſcilicet Atea Aſtrei Regis filia, ob æquitatē iuſtitia dicta, & intra ſydera trāslata. *De Libra.* Merita hominum penſat, & in libra Ioui repræſentat. Hæc pro ſuperiore Virgine ponitur. Signat autem, quòd Sol æquinoctium faciat, cùm ſub illo ſigno ambulat. *De Scorpione.* Octauum eſt Scorpion, qui maximus Orionē percuſſit, dum beſtias terrę occideret, & ob terrę gratiam aſtra meruit. Pro ſigno autem grandinum ponitur, quæ illo menſe, videlicet Nouembre, in quibuſdam terris crebrius fiunt. *De Sagittario.* Nonum eſt Sagittarius, qui & Arcitenens, ſcilicet Alcon Cretēſis, qui Scorpionem, qui filium ſuum rapuit, ſagittauit, nec filium tetigit; & ideo ſydera meruit. Deſignat autem crebros fulminum ictus, qui in Decembre contingunt aliquibus locis. Quod in ferina membra deſinit, ſignificat, quod Sol infera petat. *De Capricorno.* Decimum eſt Capricornus, qui Iouem paruulum à patre proiectū capra clam aluit, quā ipſe poſt intra ſydera tranſtulit. Eſt autem ſignificatio, quod ſicut capra alta petit: ita Sol tunc ad alta cœli conſcendit. Extrema eius pars deſinit in piſcem: deſignat finem illius menſis eſſe pluuialem. *De Aquario.* Vndecimum eſt Aquarius, ſcilicet & Ganimedes de Troia Regis filius, Iouis amaſius, ab ipſo intra aſtra locatus, & pincerna Deorū factus. Significat autem, quod ſolutis niuibus vndoſum eſt illud tempus. *De Piſcibus.* Duodecimum eſt piſcis, cùm Dii Typhæum Gigantem inſequentem fugerent in Aegyptum, Venus & Cupido filius eius verſi in piſces latuerunt in aquis. Dùmque homines diu piſces deuitarent, ne fortè deos deuorarent, illi duo translati ſunt inter ſydera. Secundum alios dicitur, quia hoc tempore fit generatio & confricatio piſcium, quia tunc naturaliter coëunt potius, quàm in alio tempore ſinogenete coëundi, D deſignat verò illud tempus eſſe pluuiale.

De Hyadibus. Cap. XXVII.

SVnt aliæ ſtellæ, quæ dicuntur Hyades, quaſi pluuiales. Hyam n græcè, latinè pluuia. Vnde latinè dicūtur ſuculæ à ſucco. Sunt autem 5. ſtellæ in fronte tauri. Pleiades dicuntur quaſi plures. Pleion enim plura. Sunt namque ſeptem ſtellæ in genu Tauri. Fuerunt a. filiæ Athlantis Regis & Pleionę. A patre autem Athlantides: à matre Pleiades quaſi pluides, ab inſula Heſperides. Hæ autem Vergiliæ dicuntur, quia verno tempore oriuntur. Ex his vna fuit Maia Mercurii mater. *De plauſtro.* A dextris zodiaci verſus Aquilonem ſunt hęc ſigna iuxta axem Arcton ſcilicet plauſtrum, quod ſydus etiā Septentrio & Elice nominatur. cuius ſtellæ maiores traduntur. Fuit a. Caliſto Lycaonis Regis filia, à Ioue oppreſſa ſed à Iunone in vrſam verſa; à Ioue verò intra aſtra rapta. *De Boote.* Sequitur ſydus Boëtes, i.e. cuſtos plauſtri, quod & arctophilax. Erat autem Caliſto filius à Ioue inter ſydera poſitus. *De Arcturo.* Deinde eſt Arcturus, ſcil. minus plauſtrum, quod & Cinoſura eſſe dicitur: hæc autem à Ioue oppreſſa, à Iunone in vrſam verſa, à Ioue intra aſtra eſt trāſlata. Intra duo plauſtra eſt ſerpens Phyton, quem maximum poſt diluuium Latonæ à Iunone immiſſum occidit, & ob inſigne intra ſydera tranſtulit. Iuxta eſt corona à Vulcano facta, à Baccho v. Adriadne Minois & Paſipheē filia data, & intra aſtra locata. Inde eſt Herculis ſydus. Cùm gigantes contra deos pugnarent, diis in vnam cœli partem venientibus, cœlum ruere voluit. Sed Hercules

A cules hoc cum Athlante ſuſtinuit,ideo cœlum ꝓmeruit. Huic iuxta eſt Lyra, à Mercurio inuenta. Propè hanc Cygnus. Iupiter ob amorem Ledæ Reginæ in Cygnũ eſt verſus, & intra ſydera tranſlatus. Huic coniungitur Cephæus Rex & Caſſiopeia vxor eius. Cui aſſociatur Perſeus filius Iouis, & Danaes, habens iuxta ſe ſydus Andromadæ vxoris eius filiæ Ciphæi Regis. Quibus admiſcetur deltotum, quo & triangulum, videlicet & forma Ægypti: quia ſeruauit Deus à facie Typhonis; iuxta quod locatur Serpentarius, ſcil. Erichtonius, qui & Auriga, qui primus aurigam iniunxit, eò ꝙ ſerpentinos pedes habuit. Vnde & græcè ophiulcus dicitur. Ophis enim eſt ſerpens. Huic iuxta ponitur Pegaſus, ſcilicet equus alatus & cornut⁹, igneum halitum & ferreos habens pedes, à ſanguine Gorgonis creatus. Cui coniungitur Delphin, qui Neptuno Amphitritem in coniugium adduxit, & ideo ſydera promeruit. Deinde eſt Aquila: Iupiter in aquilam verſus, Ganimedem rapuit, & intra ſydera tranſtulit. Huic ſubeſt ſagitta ab Hercule Philocteti data, per quem expugnata eſt Troia. A ſiniſtra Zodiaci verſus Auſtrum ſunt hæc ſigna.

De Hydra. *Cap. XXVIII.*

HYdra, quæ habuit quinquaginta capita, ab Hercule occiſa, & ob inſigne intra ſydera translata. Super hanc crater, in quo Taygeſtio, id eſt ſummus Deus in paſtam commiſcuit, de quo adhuc animæ letheum poculum bibũt, cùm corpora introeunt. Super hanc autem coruus ab Apolline dilectus, & intra aſtra raptus. Inde eſt Orion, qui ab Vrina natus intra ſydera eſt trãslatus. Huius ſtellæ ſi fulgent, ſerenum erit: ſi obſcurantur, tempeſtas. Iuxta hoc Procyon, ꝙ & Antiquanis dicitur, qui canis Orionis fertur. Huic connectitur canicula, quæ Syrius dicitur, & ob hoc dies caniculares dicuntur. Fuit autem canis Erigone filia Icari ſacerdotis, quæ dolens patrem necatum laqueo ſe ſuſpendit, dum eum canis ductu inuenit. Ambo autem ſunt intra ſydera rapti. Deinde eſt lupus, qui à Ganymede agitatus à Ioue intra aſtra translatus eſt. Sequitur Eridanus fluuius, qui & Padus. Erat autem Phaeton Phœbi filius, qui currum patris regere inſcius mundum incendit, & ideo fulmine Iouis in hoc flumine interiit, qui in Eridanum mutatus, intra ſydera eſt translatus. Cui aſſociatur Cetus, quem Perſeus occidit, dum Andromadē deuorare voluit, Iupiter ob inſigne filii intra aſtra locauit. Iuxta hanc Centaurus, ſcil. Chiron magiſter Achillis, ob nimiam virtutem in cœlo eſt locatus. Sacrarium autem, i.e. altare, in quo dii iurauerunt, cùm Saturnus & Iupiter contra ſe pugnauerunt. Inde eſt Argo videl. prima nauis, apud Argos ciuitatem Atticæ facta, & in cœlum translata. Ad extremum eſt Piſtix & Chimera, quæ beſtia, capite leo, media capra, draco fuit cauda, à Bellerophonte occiſa, & intra ſydera eſt translata. Eſt & Canopus ſydus Ægypti præclarũ, quod à nobis minimè videtur, ſicut nec à Troglodītis iuxta Ægyptum Septentrio. Ex his ſignis ſemper dimidia pars ſuper terram, dimidia eſt ſub terra. Et cœli pars quæ ſub terra apparet, hemiſpherium vocatur, id dimidium cœlum. Lactea autem zona, quia omnes ſtellæ fundunt in eã ſua lumina; ideo candida. Cometæ ſunt ſtellæ, flammis crinitæ in lactea zona contra Aquilonem ap- *De Cometa.*

B

parentes, regni mutationem aut peſtilentiam, aut C bellum æſtuſve portendentes. Cernuntur autem ſeptuaginta diebus, ſi diutius, octoginta: Sydera fabulis inuoluta, imò polluta, perluſtrauimus, altius ſcandentes, aſtra matutina, Solemq; Solis inſpiciamus. Supra firmamentum ſunt aquæ inſtar nebulæ ſuſpenſæ, quæ cœlum in circuitu ambire traduntur, vnde & aqueũ cœlum dicitur. Supra quod eſt ſpirituale cœlum hominibus incognitũ, vbi eſt habitatio Angelorum, & per nouem ordines diſpoſitorum. In hoc eſt paradiſus paradiſorum, in quo recipiuntur animæ Sanctorum. Hoc eſt cælum, quod in principio legitur cũ terra creatum. Huic longè ſupereminere dicitur cælum cælorum, in quo habitat Rex Angelorum.

De cælo aqueo. *De cælo empyreo.* *De cælo trinitario.*

De Imagine Mundi Liber primus explicit.

LIBER SECVNDVS, QVI DE IMAGINE MVNDI INSCRIBITVR, incipit.

De Mundo, & eius partibus. *Cap. I.*

PRIORI libello globam totius mundi oculis corporis præſentauimus: ſequenti iam tempus in quo voluitur, oculis cordis anteponamus. Æuum eſt ante mundum, cum mundo, poſt mundum, hoc ad ſolum Deum pertinet, qui non fuit, non erit, ſed ſemper eſt. Tempora æterna ſub æuo ſunt, & hæc ad archetypum mundum & Angelos pertinent, qui ante mundum eſſe cœperunt, cum mundo & D poſt mundum erunt. Tempus a. mundi eſt vmbra æui, hoc cum mundo incepit & cum mundo definit, veluti ſi funis ab oriente in occidentem extenderetur, qui quotidie plicãdo collectus tandem totus abſumeretur. Per hoc extenduntur ſecula, ſub hoc currunt vniuerſa in hoc mundo poſita; hoc vnuſquiſq; vita mẽſuratur: hoc ſeries dierum & annorum terminatur. Tempus enim à temperamento dicitur, & nihil aliud ꝙ viciſſitutemporum intelligitur. Hoc quoq; in atomos, oſtenta, momenta, partes, minuta, punctos, horas, quadrantes, dies, hebdomadas, menſes, viciſſitudines, annos, cyclos, ætates, ſecula diuiditur. Atomus dicitur inſecabile. Eſt enim illud ꝙ in Sole volat. Eſt autem minimũ temporis ſpatium, ſicut motio palpebræ oculi, quod & ictus oculi dicitur, & eſt trecenteſima 76. pars vnius oſtenti. Oſtentũ dicitur, quod aliquid oſtendit aſpicientibus. Eſt autem 60. pars vnius horæ, habens in ſe 366. atomos. Momentum eſt motus ſyderum: vnde & dicitur, & eſt 40. pars horæ, continens oſtentum vnum & dimidium. Partes à partitione zodiaci, qui in 300. dies per ſingulos menſes partitur. Eſt autem 15. pars horæ, habens in ſe duo momenta, & duas partes momenti. Minutum eſt minus interuallum in horologio. Eſt autem 10. pars horæ, continens partem vnam & dimidiam. Punctus eſt paruus tranſcẽſus puncti in horologio. Eſt autem quarta pars in Sole, aliquando quinta in luna horæ, habẽs duo minuta & dimidium. Hora eſt terminus cuiuſq; rei. Eſt a. hora quamdiu aqua ſtans à iactu lapidis mouetur, & eſt 12. pars diei, con-

A ſtans ex quatuor punctis & decem minutis, partibus 15. momentis 61. oſtentis 60. atomis 22. d. 40 Hora autem dicitur ſeries vel vmbra, & dicitur ab horologio. Quadrans eſt quarta pars diei, habens tres horas: naturalis autem diei, ſex horas. Dies eſt ſeptima pars hebdomadæ vulgaris, continens horas 12. naturalis autem 24. Dies autem dicitur à diſcernendo, eò quòd lucem & tenebras diſcernat. Eſt autem dies aër ſole illuſtratus. Cùm enim Sol eſt ſuper terram, eſt hîc dies, cùm ſub terra, ibi eſt dies. Cùm Aquilonarem cœli partem circuit, nobis in deuexo terræ poſitis, citius ſurgit, & tardius occidit: & ideo longiores dies facit. Cùm verò auſtralem perambulat, nobis tardius ſurgere & citius occidere videtur, quia tumor terræ mediæ, quæ rotunda eſt, viſui noſtro obiicitur, & tunc quod nobis breuiores, illi autem parti longiſſimos facit.

De Zodiaco. Cap. II.

ZOdiacus namque ex 12 ſignis conſtans ab Aquilone in Auſtrum porrectus, flexuoſo lapſu cingit cœlum. Sub quo Sol currens mundum in 8. parallelos, id eſt, circulos diuidit, quib. ſingulis diuerſum diem facit. Longitudo autem zodiaci in 360. partes ſecatur. Latitudo eius, in 12. partitur. Partium verò ſectio nihil aliud eſt quàm Solis vnius diei progreſſio: Vnumquodque ergo ſignum per duas horas oritur, per duas occidit, & in vnoquoq; Sol triginta diebus immoratur. Qui dum flexuoſo Draconis meatu ſub ſignis zodiaci obliquus mũdum circuit, in octo circulos diuidit:

De primo circulo.

Primus circulus ab India verſus Auſtrum, per mare rubrum & Aphricam ad columnas Herculis B peruenit. Herculis enim orbem pertranſiens, ibi columnas fixit, vbi finem mũdi eſſe putauit. In hoc ergo circulo æquinoctii die medio gnomon, i. e. radius horologii ſeptem pedum quatuor pedum longam vmbram reddit. Dies longiſſimus 14 horas æquinoctiales habet.

De 2. circulo.

Secundus ab Occaſu Indiæ per Medos vadit & Perſas, Arabiam, Syriam, Cyprum, Cretam, Lylibæum montem Siciliæ, & Septentrionalia Aphricæ pringit: vmbilicus in æquinoctio 35. pedum, vmbram 23. pedum lõgam reddit. Dies maxima 13 horarum, & quintã partem vnius horæ.

De 3. circulo.

Tertius oritur ab Indis Imaio proximus, & per Caſpias portas Taurum, Pamphyliam, Rhodum, Cycladas, Syracuſas, Catinam, & per Gades tendit. Gnomones cunctæ vmbram 38. vnciarum faciunt. Longiſſimi dies 14. horæ & dimidia, ac triginta vnius horæ.

De 4. circulo

Quartus ab altero latere Imai per Epheſum, mare Cycladum, ſeptẽtrionalia Siciliæ, Narbonenſis Galliæ, exortiua Aphricæ maritima tendit ad Occaſum. Gnomon vigintiquinque pedum facit vmbram viginti pedum. Longiſſimus dies habet viginti quatuor horas, & tertias duas vnius horæ.

De 5. circulo.

Quinto articulo ab introitu Caſpii maris continentur Bactria, Armenia, Macedonia, Tarentum, Tuſcum mare, Baleares, Hiſpania media. Gnomon 7. pedum vmbras ſex reddit. Maximus dies horarum 15.

De 6 circulo.

Sextus complectitur Caſpias Gentes Caucaſum, Samothraciam, Illyricos, Campaniam, Hetruriã, Maſſiliam, Hiſpaniam, Terraconenſem, Mediam & inde per Luſitaniam. Gnomonis pedes nouem vmbræ 8. Longiſſimus dies horas quindecim, ad nonam partem horæ.

De 7 circulo:

Septimus ab altera Caſpii maris ora incipit, & per Thraciæ aduerſa Veneta Cremoniam, Rauennam, Tranſiluanam Galliam C Pyreneum, Celtiberiam vadit. Gnomonis 35. pedes, vmbræ 36. Ampliſſima dies horarum quindecim, quintarum partium horæ trium.

De 8. circulo.

Octauus à Tanai per Meotim lacum & Sarmatas, Dacos, partemq; Germaniæ Gallias ingreditur. Longiſſimus dies horarum ſexdecim. Gnomon vt ſupra.

De quatuor circulis So

Extra hos facit Sol quatuor circulos, duos in Auſtro & duos in Aquilone. Vnum in Auſtro per Inſulam Meroen & Ptolemaidem, rubri maris vrbẽ vbi longiſſimus dies 12. horarum, dimidia hora amplior. Alterum per Syenem vrbem Ægypti, qui eſt horarum 13. Vnum in aquilone per Hyperboreos montes & Britanniam horarũ 17. Alter Scythicum à Riphęis in Tilem, in quo 6. menſibus eſt dies, 6. aliis nox. Adhuc in aliis terrarum locis variat Sol vmbram. Nam vmbilici qui gnomõ dicitur, vmbram in Ægypto æquinoctiali die meridie paulò plus quàm Gnomonis dimidiam menſuram efficit. In Roma quarta pars gnomonis deeſt vmbra. In Ancona ſupereſt 35. In Venetia iiſdem horis vmbra gnomoni par fit: in Syene ſolſtitiali die mediæ nulla fit vmbra: ibiq; puteus à Philoſophis ad hoc ipſum factus, totus interius illuminatur. In meridie ſunt populi Fiſcii dicti, q vmbram ex vtroque latere mittunt. In India ſuper flumẽ Hipaſi in ſolſtitiali die vmbra abſumitur. Apud Trogloditas 45. diebus ante Solſtitium, & tandem poſt ea vmbra penitus abſumitur, & his 90. diebus vmbra in meridie iacitur. In Meroe inſula Nili bis in anno abſumitur vmbra cùm Sol eſt in 12. parte Tauri, & in 14. Leonis. In India ſunt loca aſcia dicta, ibi nõ ſunt vmbræ, & Septẽtrio ibi non videtur. Orizon eſt quantum aſpectus cuiuſq; in circuitu circũſcribit, & cœlum vndiq; D terræ imminere putat, quod in lato mari melius dignoſci poteſt, vbi nullum obſtaculũ ſe præbet. Extenditur autem Orizon in ſpatium longitudinis 360. ſtadiorum. Centum enim & 80. ſtadia non excedit acies cuiuſq; videntis; ſed viſus cùm ad hoc venerit, deficiens in rotunditatem recuruatur, hic numerus geminatus in ante & retro orizontem efficit.

De diuiſione diei, & nominibus eiuſdem. Cap. III.

DIes vulgaris habet 3. diuiſiones, mane, meridiem, ſupremum: mane ab ortu Solis vſq; ad quartam horam, dictum à mano, quod eſt bonum. Nihil enim melius luce: vel à manibus, id eſt, diis infernalibus, qui diem tota nocte incluſam, mane emittunt. Meridies, quaſi media dies, & dicitur à mera, id eſt pura dies. Supremum eſt ab hora nona, vſque ad Solis Occaſum, & dicitur inde quod ſupprimat Solis curſum. Hebræi, Chaldæi & Perſæ à mane diem inchoantes, in mane finiũt. Ægyptii ab occaſu vſque ad occaſum. Romani à medio noctis vſque in medium. Vmbri & Athenienſes à meridie vſque ad meridiem. Chriſtiani à veſpera vſque ad veſperam. Sic autem Hebræi nominant dies. Vna Sabbati vel Sabbatorum, vel prima Sabbati, ſecunda Sabbati, tertia Sabbati, quarta Sabbati, quinta Sabbati, ſexta Sabbati, Sabbatum. Pagani verò ſic: Dies Solis, dies Lunę, dies Martis, dies Mercurii, dies Iouis, dies Veneris, dies Saturni. Sed cùm hæc nomina à Planetis habeãt, videndũ cur nõ eundẽ ordinẽ ſeruẽt. Sed hęc cauſa eſt. Dies naturalis diuidit in vigintiquatuor

A tuor horas: ex quibus ſi vnicuique Planetæ per circuitum ter vna hora tribuatur, expenſis omnibus, cui Planetæ prima iterum obuenerit, huic & nomen diei aſcribitur. Chriſtiani autem ſic nominant. Dies Dominica: 2. feria. 3. feria. 4. feria. 5. feria. 6. feria. Sabbatum.

De nocte & eius ſeptem temporibus.
Cap. IV.

NOx dicitur à nocendo, eò quòd noceat oculis. Eſt autem nox Solis abſentia vmbra terræ. Fit autem vmbra à corpore & luce. Dum enim lux Solis eſt ſub terra, corpus terræ vmbram ſuperius parit, quæ vſq; ad Lunam pertingit: dicitur autem vmbra quaſi obradium Solis, ſcilicet vbi lux par eſt corpori, ibi par eſt vmbra: vbi lux maior eſt corpore, ibi vmbra deficit. Vbi lux eſt corpore exilior, ibi vmbra in infinitū creſcit. Cùm Sol auſtralem cæli partem perluſtrat, nobis noctē prolōgat, cùm v. aquilonem, nobis eam breuiat. Cùm Luna vmbram noctis incidit, à luce deficit, & hic defectus eclipſis dicitur. Sol verò obiectu Lunæ eclipſin patitur, dum videl. Luna ſub Sole in eadem linea graditur. Habet autem nox ſeptē tempora, videl. crepuſculum, veſperum, conticinium, intempeſtum, gallicinium, matutinū, diluculum. Crepuſculum eſt dubia lux, creperum enim dicitur dubium: eſt a. inter tenebras & lucem. Veſperum à ſtella, quæ veſper vocatur. Cōticinium eſt, cùm omnia conticent & tacent. Intempeſtum, media nox, cùm nō eſt tempus operandi. Gallicinium, cùm galli cantant. Matutinū, cùm mane aurora aduenit. Diluculum, incipiens diei lux.

De ſeptem temporibus noctis.

B

De Hebdomada. Cap. V.

HEbdomada eſt quarta pars lunaris menſis. Dicitur autem græcè à ſeptenario numero. Hebda autem dicitur ſeptem, latinè autem dicitur ſeptimana, quia ſeptem manes, i.e. ſeptē dies. Hæc habet ſeptem ſpecies. Prima eſt hebdomada diuina, in qua Deus cuncta ſex diebus condidit, & in ſeptimo requieuit. Secunda eſt, in qua hic mundus voluitur, in qua nos exemplo ſex diebus operamur & in ſeptima requieſcimus. Tertia eſt ſeptem hebdomadæ in ſimul, poſt quas Pentecoſten celebratur, in quo lex Iudæis, ſcilicet Chriſtianis datur. Quarta eſt ſeptem menſium, poſt quos feſtiuitas tabernaculorū ſeruabatur. Quinta eſt ſeptem annorum, poſt quos annus remiſſionis agebatur, in quo populus ab opere ceſſare iubebatur. Sexta eſt ſepties ſeptem annorū, poſt quos annus iubileus feriabatur. Septima eſt ſeptuagies ſeptem annorū, poſt quos Chriſtus naſci à Daniele, imò ab angelo promittebatur.

De menſibus & eorum nominibus.
Cap. VI.

MEnſis eſt 12. pars anni: dicitur autem à menſura, vel à mene, quod eſt Luna. Lunaris autem menſis 29. diebus & 12. horis impletur. Solaris verò 30 diebus & decem ſemis horis. Lunaris menſis eſt à noua Luna, vtpote ad nouam Lunam. Luna autem peruolat zodiacum 29 diebus, & 12. horis. Bis duodecim ſunt 24. ꝙ eſt integer dies, hic quia non poteſt diuidi, vni menſi aſcribitur. Inde eſt, quòd vnus menſis habet 30. alter 29. ſecundum Lunam. Solaris menſis eſt vnius ſigni pgreſſio. Sol in vnoquoq; ſigno moratur 30. diebus & dimidio, qui dimidius in duobus ſignis efficit integrum diem, quia hic non poteſt in duo partiri, vni menſi aſcribitur, & ideo habet menſis vnus 30. alter 29. Hebræi auctore Moyſe ſic menſes nominant: incipiētes ab Aprili, in quo Paſcha celebratur. Niſan apud nos Aprilis, Iar Maius, Siuam Iunius, Thamul Iulius, Dabet Auguſtus, Elul September, Teſſeri October, Maceruam Nouember, Caſleu December, Theber Ianuarius, Sabath Februarius, Adar Martius. Aegyptii verò Abraam auctore menſes à Septembri computant ſicq; eos vocant: Thoat apud nos September, Faophi October, Athir Nouember, Coeach Decēber, Tibri Ianuarius, Mechir Februarius, Femenoth Martius, Farmuti Aprilis, Pacho Maius, Paudi Iunius, Ephiſi Iulius, Meſori Auguſtus. Græci autem Phoroneo auctore à Decembri mēſes inchoāt: quos ſic appellant; Apuleos apud nos December, Edimos Ianuarius, Pitios Februarius, Biſtos Martius, Xanticus Aprilis, Arthemeſios Maius, Deſcos Iunius, Panemos Iulius, Loos Auguſtus, Goipieos September, Hyperbereos October Dyos Nouember. Romulus Romanis 10. menſes ordinauit: quorum primum Martium à Marte qui in mēſe hoc in Phrygia natus eſt, nominauit, cuius ſe filium falsò prædicauit. Decimum v. Decembrem nominauit. Numa vero Pōpilius duos: Ianuarium ſc. & Februarium adiecit: Sunt autem menſes Romanorum ab idolis, à rebus, à Regib. à numeris dicti. Primus Ianuarius à Iano deo principii, eò ꝙ hic menſis eſt principium anni, dicitur etiam à ianua, eò ꝙ per eūm intret annus. II. eſt Februarius à Februo, i.e. Plutone deo infernali cui hoc menſe ſacrificabāt, dūm ciuitatem in honore eius luminibus luſtrabāt: dicitur etiam à febre, i.e. à frigore, quia frigidum eſt illud tempus. III. Martius à Marte deo belli, patre Romuli auctore Romanæ gentis: cui Marti milites hoc mēſe ſacrificabant, dicitur etiam à maribus, eo quod cuncta animantia tunc mares deſiderent. IV. Aprilis ab aphroditi vel à ſili, i.e. Venere dea amoris, cui conſecratus eſt hic menſis; dicitur etiam Aperilis, eo ꝙ aperiat terram in flores. V. Maius à Maio, id eſt à Ioue; quaſi à maieſtate: ſiue à Maia matre Mercurii; cui mercatores hoc menſe ſacrificabant: dicitur etiam à maioribus, ſc. principibus Romanorum, qui hoc menſe Ioui immolabant. VI. eſt Iunius à Iunone dea regni dictus: cui erat conſecratus; dicitur etiam à Iunioribus, q armis Romam defendebant, & regni faſtigium in Iunone affectabant. VII. eſt Iulius à Iulio Cæſare, qui in hoc mēſe Imperator creatus, & in hoc in Deum relatus eſt. Hic prius Quintilis dicebat, eo ꝙ quintus eſſet à Martio, qui primus erat conſtitutus à Romulo. VIII. Auguſtus ab Auguſto Cæſare, qui in hoc menſe victor extitit, ideoque deitatem promeruit, hic prius Sextilis eſt dictus eo ꝙ ſextus à primo. i.e. Martio eſſet. IX. Septēber, quaſi ſeptimus imber. X. October, quaſi octauus imber. XI. eſt Nouember, quaſi nonus imber. XII. menſis eſt December, quaſi decimus imber. Sunt enim hi menſes pluuiales, & ideo à numero & imbre nomen habent.

C

De menſibus Hebræorum.

De menſibus Ægyptiorū.

De menſibus Græcorum.

De menſibus Romanorū.

D

A

De Kalendis, Nonis, & Idibus. Cap. VIII.

KAlendæ à kalô verbo, quod eſt voco, dicuntur. Pontifex namq́; nouam lunam tegi nũtiare debuit: poſt cuius ſacrificium kalô quinquies vel ſexties clamauit. Per hoc quoq́; ſignum populum in Curiam ob hoc kalabre dictam, ad Sacrificiũ conuocauit, & ab hoc verbo primam dié menſis kalendas vocari placuit. Inde poſt nouem dies vulgus de rure conuocatũ in vrbem Romam conuenit, & ibi feriarum ſeruandarum cita à Rege vel Pontifice accepit. & inde Nonæ dicuntur: dicuntur etiam à nnndinis, i.e. mercimoniis, quę vel in vrbem deferebant vel ibidem emebant. Idus dicuntur quæ menſes diuidunt: ab iduare, ꝙ eſt diuidere. Dicũtur etiam ab idea, quod eſt ſpecies: quia Luna plenã ſui ſpeciem in medio menſe monſtrat. Hebræi & Græci & Ægyptii: nec kalendas, nec nonas, nec idus obſeruant, ſed tantũ dies à noua Luna ad nouam Lunam computant.

De quatuor partibus anni. Cap. IX.

VIciſſitudo in quatuor tempora anni diuiditur, & vnumquodq́; tribus menſib. diſtinguitur. Dicta autem viciſſitudo, quia vices mutat in mundo. *De vere.* Ver eſt quarta pars anni, conſtans tribus menſibus, dicitur autem à vernando: quia tũc prata vuent, ſiluę frondent, hoc eſt humidũ & calidum, & in hoc fit æquinoctium. *De æſtate.* Æſtas eſt quarta pars anni, conſtans tribus menſibus, & dicitur B ab æſtu, i.e. calore: hæc eſt calida & ſicca, hæc & meſſis vocatur, & in hac ſolſtitiũ celebratur. *De Autũno.* Autumnus eſt quarta pars anni: habens tres menſes, & dicitur ab autumno, i.e. colligo, ſcilic. fructus terræ. Hic eſt frigidus & ſiccus, hic etiam Vindemia nominatur, & in hoc æquinoctiũ libra æquatur. *De Hyeme.* Hyems eſt quarta pars anni, & trib. menſib. perficitur, & à rigore vel ſterilitate dicitur. Eſt autem frigida & humida, & in hac agitur ſolſtitialis dies. Hæc autem viciſſitudo in noſtris tantũ partibus agitur. In India verò vbi ſunt alii ortus ſiderum ſunt binę in anno ęſtates: binę meſſes: in medio hyems placida. In Ægypto quoq́; noſtra media hyeme campus herbis & floribus, ſylua frondibus veſtitur: quæq́; arbor pomis onuſtatur.

De anno & eius acceptionibus, ac de quadrante. Cap. X.

ANnus dicitur ab innouando, eò quód cuncta tranſcũtia innouat: dicitur etiam annus quaſi annulus, eò quòd in ſe reuoluitur vt circul⁹: annus a. multimodè accipitur. Primo Lunaris annus quinquefariè dicitur. Primus lunaris annus, eſt cũ Luna oĩa ſigna zodiaci ꝑuolat, qui 27. dieb. & horis 8. conſtat. Secundus 2. diebus & 4. horis prolixior: poſt quos Lnna à Sule reaccẽditur, qui ꝓpriè menſis nnminatur. Tertius dicitur cõmunis, qui 12. menſibus, i.e. 364. diebus expletur. Quartus qui emboliſmalis dicitur, i.e. ſuper augmentum, qui 13. menſib. i.e. diebus 384. cõficitur. Qui vterq́; ab Hebræis à Paſchali menſe incipit, ibique finit. A Ianuario autem à Romanis luna inchoatur, ibiq́; terminatur. Quintus eſt lunaris ſiue decemnouenalis, cùm luna poſt 19. años ad eaſdem recurrit ætates. Sextus eſt ſolaris, cùm Sol omnia zodiaci ſigna perluſtrat: qui 365. dieb. & 6. horis conſtat. Septimus biſextilis, dum quarto anno biſextus inſeritur, & vno die longior priore cognoſcitur. Octauus eſt iterum ſolaris, cùm Sol poſt 28. annos circulum concurrentium complet. Nonus eſt Mercurii, qui 339. dieb. completur. Decimus eſt Veneris, qui 348. dieb. completur. Vndecimus eſt Martis, qui 2. ſolaribus annis conſtat. Duodecimus eſt Iouis, qui 12. conſtat annis. Tertiuſdecimus Saturni, qui 30 annis expletur. Quartuſdecimus, qui vocatur magnus annus qui d. 32. annis reuoluitur. Extra hos ſunt duo legales anni. Vnus qui dicitur annus remiſſionis, habens curricula annorum 7. Alter iubileus 50. annorum. Annum ciuilem i.e. ſolarem, Hebræi ab æquinoctio verno, Græci à ſolſtitio. Ægyptii ab autumno, Romani à bruma incipiunt. Apud Indos vnus menſis. Apud Ægyptios v. olim erat annus 4. menſium. Apud Acarnanas 6. menſiũ. Apud Latinos 12. menſium. Apud quoſdam vnumquodq́; tempus anni, ſc. ver, & alia pro anno cõputabatur. Vnde & Plato ponit 9. annorum. Tullius 15. annorum. Annus ſolaris, vt in horoſcopo horologii inueſtigatum eſt, 365. diebus quadrãte perficitur. *De quadrante.* Quadrans a. eſt quarta pars diei, ſcil. 6. horæ: in quatuor autem annis 4. quadrantes 24. horas conficiunt, ꝙ eſt integer dies. Hic ergo dies in 4. anno 6. kalend. Martii intercalatur, & Biſextus nnminatur. Hunc Iulius Cæſar interpoſuit, & totius compoti errorẽ per hunc correxit: hunc Aegyptii & Græci in fine anni ſupponunt. Romani autem in Februario, eò quòd breuior cæteris eſt, interſerunt. Iden autem non poſt finem menſis ſed infra menſem, quia olim ibi integer menſis intercalabatur; ideo verò nõ ante 6. kaled. Martii D quia 6. kalend Martii magno tripudio ciuitatem luſtrabant, & nihil eis incipere ante tranſactam feſtiuitatem licebat.

De Cyclis. Cap. XI.

CYclus interdictionalis ab Octobre incipiẽs 15. annis. Cyclus biſextilis 4. añis impletur. Cyclus decemnnuenalis à paſchali luna inchoãs, 19. annis impletur. Cyclus lunaris à Ianuario incipiens 19. annis impletur. Cyclus ſularis à Martio incipiens 28. annis. Cyclus magnus d. 32. annis perficitur.

De Olympiade. Cap. XII.

OLympias ſunt quatuor anni. Apud Ælidem ciuitatem Græciæ eſt inſtitutum poſt 4. annos ad Olympum montem conuenite, & ibi paleſtriales ludos exercere: & inde ducũtur Olympiades.

De luſtris & indictionibus. Cap. XIII.

LVſtrum ſunt quinq́; anni. Romanis enim ab omnibus gentibus ſoluebatur tributũ. Quinque annis æs. 5. argẽtum. 5. aurum. Et poſt quinquennium ſemper ad Romam veniebant, & luſtrabant vrbem, & ideo vnumquodque quinquennium luſtrum dicitur. Omnes autem ſimul indictiones ab indicendo dicuntur, quia ſemper poſt quindecim annos ad primum cenſum, id eſt, æs; redibatur.

De ætat

A **De ætate. Cap. XIV.**

AEtas vel generatio eſt vita cuiuſq; hominis vel 100. anni. Eſt etiam ætas cùm nullus ſuperfuerit qui nunc viuit. Sunt quoq; ſex ætates hominis. Prima infantia ad 7. annos. Secunda pueritia ad 14. annos. Tertia adoleſcentia ad 21. annos. Quarta iuuentus ad 50. annos. Quinta ſenectus ad 70. annos. Sexta decrepidus vſq; ad 100. annum, vel vſq; ad mortem. Sunt nihilominus ſex ætates mundi Prima ab Adam ad Noë. Secunda à Noe vſq; ad Abraam. Tertia ab Abraam ad Dauid. Quarta à Dauid vſq; ad tranſmigrationem Babylonis. Quinta inde ad Chriſtum. Sexta vſq; in finem mundi. Seculum ſunt mille anni. Dicitur autem ſeculum: quia ſe ſequitur. Inde ſeculum ſeculi. Seculum tempus gratiæ. Seculum tempus legis. Inde & ſecula ſeculorũ. Secula tempora Chriſtianorum: ſeculorum Iudæorum & paganorum. Eſt etiam ſeculum ſeculi regnum cœlorum, quod ſequitur iſtud ſeculum, ſicut ſcribitur: Beati qui habitant in domo tua Domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te.

De decennouenali Cyclo, & eius diuiſione. Cap. XV.

DEcennouenalis Cyclus dicitur quaſi decem & nouem annorum Cyclus. Per tot n. annos pergit Luna curſum ſuum nitens contra firmamentũ. Diuiditur autem in duo, id eſt, in duodecim cõmunes & ſex emboliſmales annos. Com-
B munes dicuntur cùm duo æquales 12. menſium à lunarium paſcha vſq; ad aliud paſcha cõcurrunt. Emboliſmus qui ſupercreſcens dicitur: eſt is qui paſcha ad aliud paſcha 13. menſes, id eſt, 13. nouas lunas habet. Hoc totum ideo fit: quia paſcha ante æquinoctium & ante 14. lunam Aprilis qui apud Hebræos primus eſt: agi non licet. Diuiditur adhuc in duo: in ogdoadem & endecadem. Ogdoas ſunt octo anni. Endecas 11. Duo enim communes ſemper præcedunt, tertium emboliſmum. In octauo autem loco præcedit vnus communis emboliſmum. Hic numerus Ogdoas appellatur. Deinde iterum ſemper duo communes præeunt tertium emboliſmum. In 14. loco vnus annus tãtum præcedit emboliſmum, & hic numerus endecas vocatur.

De Cyclo ſolari. Cap. XVI.

SOlaris autem Cyclus 28. annis peragitur propter ſeptem Biſſextos. Oportet enim vt Biſſextus ſingulos dies ſeptimanę tangat, & ſic per eoſdem recurrat. Septies autem 4. fiunt 20. & 8. Biſſextus enim in quarto tantum anno interponitur. Lunarem curſum ſic in articulis adiunctis vnguibus computabis. A radice pollicis læuę manus incipe, & per ſingulos articulos & vngues numera, & in fine minimi digiti 19. annos habebis. Solarem autẽ ſic in articulis vtriuſq; manus abſq; vnguibus computabis. A minimo digito læuæ manus inchoa, & per tranſuerſum in 4. digitis, numera in 4. ſẽper Biſſextũ nota, in altera ſimiliter manu, & habebis 24. annos, deinde in vtroque pollice binos annos, qui prioribus iuncti reddunt 28. annos. Geminus autem eſt ſolaris curſus. Vnus quo quotidie ab oriente in occidentem firmamẽtum ſequitur. Alter quo contra firmamentum nitens. 28. annis graditur. His Cyclis duobus cõficitur magnus annus. Nam vicies & octies 19. vel decies & nonies 28. ſunt d. 30. duo anni: poſt quos omnes planetæ & omnes ſtellæ ad primum punctum, vnde digreſſi ſunt: recurrunt, & per eaſdem lineas vt prius redeunt. Luna namq; quodlibet Zodiaci ſignum duobus diebus & ſex horis ac biſſe vnius horę luſtrat omnia ſigna 27. diebus, & 8. horis peruolat. Mercurius autem quodq; ſignum 28. diebus, & ſex horis totum zodiacũ 327. dieb. peruolat. Venus verò quodlibet ſignum 28. dieb⁹ & 5. horis, totũ ſigniferũ 348. diebus circũit. Sol 30. diebus ac 10. horis & ſemiſſe ſingula ſigna luſtrat: omnẽ zodiacum ambitum 345. diebus & ſex horis tranſuolat. Mars quodq; ſignum ſexaginta diebus 21. horis, omnia ſigna duob. annis perlabitur. Iouis ſtella ſingulis ſignis vnũ annũ immoratur: oĩa enim ſigna. 12. annis peruagatur, Saturnus in vnoquoq; ſigno duos annos, & 182. dies & 15. horas 1. dimidium annum immoratur. totum autem ſigniferi circulum. 30. annis propter nimiam altitudinem contra cœlum: ſicut alii currens perlabitur. Cyclos Euſebius Cæſarienſis primus inſtituit: poſtea Theophilus Alexandrinus Epiſcopus rogatu Leonis papæ lucidius expoſuit: deinde Dionyſius abbas Romæ vt hodie habetur, ſcripto protulit. C

De æquinoctiis & ſolſtitiis. Cap. XVII.

ÆQuinoctia & ſolſtitia faciunt. 4. zodiaci ſigna in modum crucis æquali ſpacio locata. Nam ſignum arietis in quo ſol eſt creatus in Oriẽte eſt poſitum: quod facit fernale æquinoctium, libra in qua luna eſt condita, eſt in occidente huic oppoſita, & facit autumnale æquinoctium. Cancer autem verſus aquilonem tenet cælum vbi eſt altiſſimum & facit æſtiuale ſolſtitium. Capricornus verò verſus auſtrum premit cœlũ vbi eſt humilimũ, & facit hyemale ſolſtitium. Equinoctium dicitur ab æqua & nocte: Græce verò iſemeria ab D
æqua & die: quaſi æqui dies. Vernale æquinoctiũ non 8. ſed 12. Kal. Aprilis habendum, lex & euangelium clamat, vt horologii manifeſta inſpectio probat. Secundum enim legem non licuit paſcha ante æquinoctium celebrari. Qui autem euangelium diligenter legerit: Dominum non 8. ſed 10. Kal. April. paſſum videbit. Si ergo 8. Kal. Aprilis eſt æquinoctiũ: tunc Dominus contra legem paſcha ante æquinoctiũ celebrauit, qui legem non ſoluere ſed implere venit. Sed & Iudæi contra patrium morem geſſerunt: quia paſcha in inconuenienti termino egerunt. Verumtamen cũ horum neutrum fuerit: tranſacto. 12. Kal. April. æquinoctio: Dominus ſolito more paſcha cum Iudæis 11. Kal. April. celebrauit paſchali die, quod erat. 10. Kal. ſuo ſanguine nos redemit. 8. Kal. reſurrexit. Autumnale quoq; æquinoctiũ non. 8. ſed 12. Kal. Octobris habendum demonſtrat horologium. Solſtitium nõ ideo dicitur quod ſol ſtet: ſed quod altius cælum ſcandere non valens retrò gradum flectat. Æſtiuale ſolſtitium non. 8. ſed 12. Kal. Iunii horoſcopus habendum clamat horologii, quod noctem breuiſſimam, diem facit longiſſimũ cùm ſol ſcanderit cancri ſignum. Hyemale quoq; ſolſtitium non. 8. ſed 12. Kal. Ianuarii habendum. Eadem ratione probatur cùm ſol in Capricorno poſitus, breuiſſimum diem & longiſſimam habere noctem non ignoratur.

De ſaltu Lunæ. Cap. XVIII.

LVna à ſole recedens poſt 29. dies, & horas 12. eum iterum cõſequitur, ſed hora. 12. nondum peracta à ſole reaccenditur. Reſtant enim ex hora 12. per ſingulos menſes quatuor momenta & vncia vnius momenti, & vnus atomus. Hæc per ſin-

A gulos menſes augmenta poſt. 19. annũ integrum diem perficiunt. Qui dies numero lunæ ſubtrahitur: dum prima pro 30. computatur, iſq; ſaltus lunæ nominatur. Ideo auté in. 19. anno, & in Iulio menſe fit ſaltus lunæ: quia & hoc facit mater Aſtronomiæ Ægyptus.

De minutiis. Cap. XIX.

NAm hic ſæpius minutiæ ponuntur, quæ forſitan à pleriſq; minus ſciuntur. Sciendum quod vncia eſt 12. pars cuiuſque rei in 12. diuiſæ. Semis vel ſemiſſe dimidia pars cuiusq; rei in duo diuiſæ. Biſſe duæ partes alicuius rei in tria partitæ, tertia ſublata: quælibet autem pars illarum trium dicitur triens. Rei enim cuiuslibet in quatuor diuiſæ partes: quarta pars dicitur quadrans: reliquę tres dodrans.

De regularibus feriarum & concurrentium. Cap. XX.

REgulares feriales & concurrentes, à Martio ſumunt initium, à quo olim Romani habuerunt anni principium. A Romanis enim ſunt inuenti. Regulares dicũtur inde quod calculatores regant. Concurrentes verò inde quod regularib. concurrent. Regulares tale exordium habent. Solaris annus 365. diebus peragitur: Sol autem per ſingula 12. ſigna 30. diebus immoratur. Duodecies ergo 30. vel tricies 12. ſunt 360. Quinq; remanentes, hi ſunt regulares Martii. In cæteris autem menſibus ſic oriuntur. Præcedentis menſis dies cum regularibus in ſeptem æquas partes partire: quod remanet, da ſequenti menſi pro regularibus. verbi gratia: Martius habet dies 31. & quinq; regulares quod ſunt ſepties quinq;, & remanet vnus, hoc
B erit regularis Aprilis: ſic in cæteris. Concurrentes autem habent hoc exordium. Solaris annus habet Hebdomadas 52. & vnum diem. hic vnus dies erit primo anno ſolaris cycli concurrens: quia cõcurrit cum regularibus ad inueniendam feriam in Kalend. menſium, ſingulis annis adde vnum vſq; ad ſeptem. Quarto anno Biſſextus pro concurrẽte accipitur: ideo 5. anno vna concurrens tranſilitur. Biſſextili anno verte in Ianuario & Februario, Biſſexto pro concurrente: in reliquis menſibus concurrunt. Primus annus in creatione mundi fuit ſine concurrente, quota feria fuerit in 19. Kalend. Aprilis vel 6. Kalend. Martii: tot erunt concurrentes illo anno. Coniunge concurrentes regularibus: ſi infra 7. fuerint: talis erit feria in Kal. cuiuſq; menſis. Si ſeptem exceſſerit 7. ſublatis, quod remanet erit feria. hi n. regulares atq; cõcurrẽtes ſeptenarium numerum non excedunt.

De regularibus & epactis. Cap. XXI.

REgulares lunæ epactæ à Septembri initiũ ſumũt, quẽ Ægyptii ponũt anni principiũ. Ab ipſis n. ſunt inuenti. Hi regulares ſimile hebent exordium: vt ſuperiores, & ideo September habet quinq;. In reliquis menſibus ſic inueniuntur. Præcedentis menſis dies cum regularibus ſume: ſi triceſimam habet lunam 30. tolle. quod remanet tribue menſi ſequenti pro regulari. Si verò 29. his
De Epactis. ſublatis quod remanet, erunt regulares. Epactæ verò ſic oriuntur: annus ſolaris 365. dies. Lunaris autem 354. Qui numerus ab 11. diebus ſuperatur. hi. 11. epactæ, id eſt, adiectiones nominantur, quiá ſingulis annis regularibus menſium ad inueniendam Lunam adiiciuntur. Singulis ergo annis adiice vndecim, ſi infra 30. fuerit numerus ipſę erunt epactæ præſentis anni: ſi vltra 30. tolle 30. quod remanet erunt epactæ. verbi gratia: Primo anno 11. C ſecundo iterum 11. erunt 22. tertio iterum 11. erunt 33. ſublatis 30. erunt tres epactæ. Sic deinde. regulares adde epactis ſi infra 30. fuerit numerus, talis erit luna in Kal. menſium. Si vltra: tolle 30. quot remanẽt tot erit luna. Primus ergo annus decennouenalis habet 30. epactas: ſed ideo dicitur quod nullas habeat: quia in ſingulis menſibus 30. reiiciuntur, & luna ſolaris regularib. inuenitur. Quota luna fuerit in 11. Kal. Aprilis: tales erunt epactæ anni illius.

Quot horis luna luceat, & in quo ſigno ſit luna. Cap. XXII.

LVna prima lucet 4. punctis. Secunda 8. Tertia 12. & ſic vſq; ad pleniluniũ quotidie, quatuor puncti adiiciuntur. In decreſcendo ſimiliter quotidie quatuor auferuntur. In plenilunio tota nocte lucet: cum eſt triginta nihil: In lunari computo 5 puncti faciunt vnam horam, de vnaquaq; ergo die 4. punctis acceptis, & quinq; vnicuique horæ diſtributis: quot horis luna in nocte luceat citius videbis. Notandum, quòd ligna in decreſcente luna vel poſt Iulium & Auguſtum mẽſem, præciſa, à vermibus, termetib. & carie manebunt illæſa. Ætatem quamcunque Lunæ quater multiplica, huncq; numerũ ter ducito, & quot in ſumma repeteris: tot partibus zodiaci Lunam à Sole In quo ſigno Luna ſit. nouens diſtare, & Solem poſt totidem dies ad eundem locum venturum. Sol cuilibet ſigno 30. diebus immoratur. Vide etiam in quo ſigno ſit, & quot dies adhuc in eo moraturus erit: tot ex prędicta ſumma eidem ſigno tribue: reliquos quę de eadem ſumma ſuperfuerint, ſequentibus ſignis per 30. diſperties, & cui ſigno defuerint 30. in D eo eſſe Lunam noueris.

Ad inueniendum annum Domini: Epactas, annum ſolarem, concurrentes, Biſſextum, Cyclum lunarem, Annum nouennalis Cycli & claues terminorum.

Cap. XXIII.

AD inueniendum annum Domini, ordines indictionum ab incarnatione eius, qui ſunt 80. per quinq; mulriplica: addẽs duodecim, quia tres indictiones annum natiuitatis Chriſti prçceſſerant, & fiunt 1120, his adde indictionem pſentis anni, & habebis annum Domini. Ad inueniendam indictionem, Indictiones tranſactos annos Domini cum indictionibus tribus, quæ eius natiuitatem præceſſerãt, per 15. partire: quot remanſerint, tot eſt indictio, ſi nihil remanſerit, 15. erit. Ad inueniendas Epactas annos Domini per 19. diuide, Epactæ quod remanſerit per 11. multiplica: ſi infra 30. fuerint, Epacta illius anni erit. Si vltra 30. ablatis quod remanet pro Empactis habebis. Quando natus eſt Dominus 11. Empactæ erant. Ad inueniendum ſolarem annum, annis Domini adde 8. quia Solarem annum. tot anni Solaris Cycli eius natiuitatem præceſſerant. Hanc ſummam per 20. & 8. diuide, quot remanent tot erit. Si nihil remanet, 28. eſt. Ad inueniendas concurrentes, annos Domini ſume, & Concurrentes. propter numerũ Biſſexti quartam partem totius numeri eis adde 4. regulares adde, quia tot cõcurrentes eius natiuitatem præceſſerant. Hunc totũ numerum per 7. diuide, & quot ſuperſunt, illius anni concurrentes erunt. Si nihil, ſeptẽ exiſtunt.

Ad inue-

A Ad inueniendum Biſſextum: annos Domini per 4.diuide quod remāſerit, tot eſt annus à Biſſexto. Si nihil remanſerit, Biſſextus erit. Similiter ſolarē Cyclum ſublato anno per 4.diuide, qui remanet annus à Biſſexto eſt. Ad inueniendum lunæ Cyclum: de annis Domini duobus ſublatis, qui eo nato de eodem Cyclo reſtabant. Decem & ſeptē enim præceſſerant, cæteros per 19. diuide, qui ſuperfuerint, anni lunaris Cycli erūt, ſi nihil remanſerit 19. erunt. hic propriè eſt Romanorum; ſicut decemnouenalis Hebræorum. Et ſicut per iſtum Paſcha, ita per illum cognoſcitur quæ eſt lunaris aſcenſio. Ad inueniendum decemnouenalis Cycli annum: annis Domini ſemper vnum adiice: quia ſecūdo eius anno natus eſt Dominus, ac per 19. annis diuide, quæ remanſerint inſtans annus erit, ſi nihil remanſerit 19. erit. Annos ab initio mundi muta in 15. Kalend. April. quia ibi eſt primus dies ſeculi. Annos Domini muta in 8. Kalēd. Ianuar. Cyclum ſolarem ibidē. Cyclum decemnouenalem in noua luna Aprilis. Cōcurrentes in Kalend. Mart. Epactas in Kalend. Septem. Indictiones in 8. Kal. Octob. Ad claues terminorum inueniendas: ſume annos decemnouenalis Cycli & ſeptem dies hebdomadæ, qui ſimul iuncti fiūt 26. & hæc eſt prima clauis. Secundo verò anno iunge 19. cum prima claue fiunt 45. tolle 30. remanent 15. & hæc eſt ſecunda clauis. Sic fac per ſingulos annos vſque ad 19. annum. In 19. anno iunge 18. propter ſaltum Lunæ, & ſic inuenies primam. Hic autem memor eſto, vt cum numerus ſupradictus 40. excreuerit, triginta reciſis, remanens eſt clauis.

Biſſextus.

Cyclus ſolaris.

Cyclus lunæ.

Cyclus decē nouenalis.

De clauibus terminorum

B

De termino Paſchali. *Cap. XXIV.*

TErminus paſchalis 14. luna eſt Aprilis, & paſcha Iudæorum. Ergo poſt vernale æquinoctium, vbicunq; luna 14. occurrerit: ibi abſq; dubio terminus paſchalis erit, & in ſequenti Dominica Paſcha noſtrū conſtabit. Si terminus in Dominica obuenerit: in ſequenti Dominica Paſcha celebrandum erit. Hunc terminū per verſus Nonæ Aprilis: ſed & feriam eius facillime poteris reperire. Termini autem à 12. Kal. April. vſq; ad 8. Kal. Martii ſunt requirendi. Quos etiam ſic inuenire poteris. Terminum præcedentis anni pone in primo articulo pollicis læuæ manus, & ſic per ſingulos articulos vnguesq; digitorum eiuſdem manus dies terminorum computa: qui iterum ad primum articulum occurrit, terminus erit. Vel aliter. A termino cuiuſq; anni inchoa, & retro vſq; ad 12. litteram calcula, & habebis terminum ſequentis anni ſi communis eſt annus, ſi autem ambolismus eſt, in ante computa vſque ad 20. litteram, & habebis terminum: Verbi gratia: A termino primi anni: qui eſt in Nonis April. retro numera, & in 12. littera, quæ eſt 8. kalend. April. terminum ſecundi anni qui eſt communis, habebis. Ab hinc vſq; in 20. litteram in antea, quæ eſt Idus Aprilis computa, & terminum tertii anni: qui eſt emboliſmus habebis. Aliter: à radice pollicis inchoa, & per ſingulos articulos trium digitorū calcula, & in quarto digito habebis terminum. Verbi gratia, primo anno dic. Nonæ Aprilis. Secundo nonas. Tertio nonas. Quarto nonas. kalend. April. Secundo kalend. Tertio kalend. Quarto kalend. Quinto kalend. Sexto kalend. Septimo kalend. & Octauo kalend. occurrit terminus

De regularibus eiuſdem termini. C

Cap. XXV.

REgulares eiuſdem termini ſic inuenies: Kal. April. pro prima feria pone, & ſic vſque ad terminum eiuſdem anni dies numera. quota feria erit terminus, tot erunt regulares: verbi gratia; Kalend. April. da dominicæ, & nonis April. obuenient quinque feriæ: quinque ergo erunt regulares: ſic in cæteris: Vel aliter: Quotus eſt annus nouenalis Cycli: tot dies terminorum à nonis April. in antea computa, & terminum habebis. verbi gratia, Kalend. April. da dominicę, & nonis April. obuenient quinque ferię: quinque ergo erunt regulares: ſic in cæteris. Porrò, ſi terminus ante Kalend. retrò calcula: ſi poſt Kalend. in antea computa. Poſt 6. Idus Ianuarii vbicunque 10. Luna occurrerit: terminus 80. erit; quem ſic reperies. Quot diebus paſchalis terminus à Kalend. April. ſiue retro ſiue in ante abeſt: tot diebus ſeptuageſimalis terminus à 5. Kalend. Februar. vel in ante, vel retro erit. Poſt 8. Idus Martii vbi luna ſecunda obuenerit: terminus quadrageſimę erit, quem à 12. Kalend. Martii inſtar paſchalis diſtare comperies. Biſſextili anno ſeptuageſimam, à 4. kalen. Februarii: quadrageſimam ab 11. kalend. Martii require 80. omni Biſſextili anno 40. tunc tantum modò, cùm terminus ante Biſſextum aduenerit. Terminus rogationum eſt 20. luna Maii. Hunc require à nonis Maii: vt ſupra. Terminus Pentecoſtes eſt 4. luna Iunii. Hunc verò ad 13. kal. Iunii: require per omnia vt ſupra. Ad inueniendas ferias terminorum, concurrentes præſentis anni regularibus iunge: ſi infra ſeptem fuerit numerus: D talis erit feria. Si vltra ſublatis 7. quod remanet: feria erit. A 5. kalend. Decemb. vſque ad 3. nonas eiuſdem: vbicunque Dominica occurrerit, aduentus Domini erit.

De emboliſmis. *Cap. XXVI.*

PRimus emboliſmus 4. nonas Decembris: luna prima in ſecundo anno decemnoualis Cycli. Secundus emboliſmus 4. nonas Septembris in 5. anno. Tertius emboliſmus 3. nonas Martii in 7. anno. Eodem anno 3. kal. Maii erit luna 26. & in kalen. Iulii 29. epactis mentientibus. Quartus emboliſmus 3. nonas Ianuar. in 10. anno. Eodem anno erit luna 28. in kalend. Martii: epactis mentientibus: niſi ſit Biſſextus. Quintus emboliſmus 4. nonas Nouembr. in 13. anno. Sextus emboliſmus 4. nonas Auguſti in 16. anno. Septimus emboliſmus 3. non. Martii in 19. anno. Eodem anno luna erit 28. in kalend. Maii, & in 3. kal. Auguſti contra epactas: lunæ ſaltu in Iulio. Quòd ſi 3. nonas Martii emboliſmi lunatio negligitur: in 19. anno terminus paſchalis 15. kalend. Maii: illo anno non erit.

De diebus Ægyptiacis. *Cap. XXVII.*

DIes Ægyptiaci ideo dicuntur: quia ab Ægyptiis ſunt inuenti: Et quia Ægyptus dicitur tenebrę: ipſi tenebroſi inde nominantur eò quòd incautos ad tenebras mortis perducere affirmantur. Per deſcriptum volubile tempus ſic voluitur volubilis mundus. Sed nos temporis volubilitatem iam poſtponamus, & ad ſtabilitatem æui mente ſagaci tendamus.

Explicit liber ſecundus, de Imagine mundi.

INVOCA-

A

INVOCATIO MATRIS VIRGINIS MARIÆ SIMVL ET FILII EIVS.

SANCTA & inter Sanctos poſt Deum ſingulariter ſancta Maria mater admirabilis virginitatis, virgo amabilis fœcunditatis: quæ Filium Altiſſimi genuiſti: quæ perdito humano generi Saluatorem peperiſti. O mater ſalutis. O templum pietatis & miſericordiæ, tibi ſe conatur præſentare miſerabilis anima mea: morbis vitiorum languida, vulneribus facinorũ ſciſſa, vlceribus flagitiorum putrida: tibi nititur, quãtum moribunda valet, ſupplicare, vt potentibus tuis meritis & piis tuis digneris precib. eam ſanare. Sic etenim pia Domina alienata eſt à ſe immanitate ſtuporis, vt vix ſenſum habeat enormis languoris: ſic ſordib. & fœtore fœdatur, vt timeat, ne ab ipſa miſericors vultus tuus auertatur: ſic tabeſcit deſperando reſpectus tui conuerſionem, vt etiam iam obmuteſcat ad orationem. Heu pudor ſordentis iniquitatis in præſentia nitentis ſanctitatis. Heu confuſio immundæ conſcientiæ in conſpectu fulgentis munditiæ. O tu benedicta ſuper mulieres, quæ Angelos vincis puritate, Sanctos ſuperas pietate, anhelat moribundus ſpiritus meus ad tantæ benignitatis reſpectum, ſed erubeſcit ad tãti nitoris conſpectum. Horreo Domina parere tibi de immunditiis & horroribus meis, ne tu horreas me pro eis, & non poſſum (vę mihi) videri ſine eis. Eadem enim peccata mea, ô Domina cognoſci à te cupiunt, ꝓpter curationem: parere fugiunt, propter execrationem: non ſanantur ſine cõfeſſione,
B nec producuntur ſine confuſione. Si cælantur, ſunt inſanabilia: ſi videtur, ſunt deteſtabilia; vrũt me dolore, terrent me timore. O tu illa piè potẽs & potenter pia Maria: de qua fons eſt ortus miſericordiæ, ne contineas precor tam veram miſericordiam, vbi tam veram agnoſcis miſeriam. Sana ergo clementiſſima infirmitatem, & delebis, quæ te offendit, fœditatem. Aufer benigniſſima languorem, & non ſenties, quem horres, fœtorem. Sana animam ſerui tui peccatoris, per virtutẽ benedicti fructus ventris tui: qui ſedet in dextera omnipotẽtis Patris ſui. Nunquid tu Domina mea mater ſpei meæ? Nunquid tu obliuiſceris odio mei quod mundo tam miſericorditer eſt intimatum, tam feliciter diuulgatum, tam amanter amplexatum? Ille bonus Filius hominis venit perditum ſponte ſaluare, & mater Dei poterit perditũ clamantem nõ curare? Bonus ille Filius hominis venit vocare ad pœnitentiam peccantem, & mater Dei contemnet precantem in pœnitentia? Sed & ſi pariter ambo offenſi eſtis, nõne & ambo clementes eſtis? Fugiat ergo reus iuſti Dei, ad piam matrem miſericordis Dei: refugiatq; reus offenſæ matris ad pium Filium benignæ matris. Ingerat ſe reus vtriuſq; inter vtrunq;, iniiciat ſe inter pium Filium & Matrem. Pie Domine, parce ſeruo Matris tuæ: pia Domina, parce ſeruo Filii tui, qui me iniicio inter duas tam immenſas pietates, non incidam inter duas tam potentes ſeueritates. Bone Fili, bona Mater, non ſit mihi fruſtra quòd confiteor de vobis hanc veritatem. Non erubeſcam, quod
ſpero in vobis hanc pietatem. Dic mundi Iudex, C
cui parcis; dic mundi Reconciliatrix, quem reconciliabis; ſi tu Domine damnas, & tu Domina auerteris homunculum bona veſtra cum amore, mala ſua cum mœrore confitentem.

Ex geſtis Anſelmi colliguntur forma & mores beatæ Mariæ, & eius vnici Filij Ieſu.

MARIA Dei Genitrix didicit Hebraicas literas adhuc patre eius Ioachim viuente: Erat docilis, amans doctrinam, & circa ſacram Scripturam perſeuerabat. Opus verò manuum eius erat lanæ, lini, & ſerici. Erat itaq; locus diſtinctus in domo Domini, ſcil. in templo, propè lęuam altaris. Ibi ſtabant virgines ſolæ, & diuino officio peracto, ibant omnes ad propria. Maria verò perſeuerabat & cuſtodiebat altare & templum, ſacerdotib. miniſtrans. Mos ſuus erat modicæ loquelę, expeditæ obedientiæ, mundæ proximationis: ſine audacia, ſine riſu, ſine turbatione, ſine ira, benignè ſalutans, eloquentiam eius homines mirabantur. Fuſcos habebat oculos, rectos aſpectu, nigra ſupercilia, mediocrem naſum, vultus eius longus, longæ manus, longi digiti: mediocris ſtaturæ, perſeuerans in orationibus, ferens pannum proprii coloris, lectioni, ieiuniis, & labori manuũ & omni bonæ virtuoſæq; operationi ſe dederat. Quæ cùm aſſumpta erat in cœlum, fuit 82. annorum. Qui ſic computati ſunt: ſeptẽ educata cùm parentibus, & ſeptem annos cum dimidio miniſtrabat in templo Domini: in domo Ioſeph ſex menſes: in quartodecimo anno annunciatur ei gaudium totius ſeculi, & in quindecimo anno
peperit Chriſtum, & cum eo 33. annis in præſenti D
vita: poſt aſcenſionem Domini fuit ipſa in domo Ioannis Euangeliſtę 24. annos, qui ſimul cõputati ſunt 82. anni. Sed Filius eius vnigenitus erat homo magnæ virtutis, nominatus IESVS Chriſtus: qui à gentib. dicebatur Propheta veritatis: quem eius diſcipuli vocauerunt Filium Dei: ſuſcitauit mortuos, & ſanauit omnes languores: homo quidem procerus, mediocris & ſpectabilis, vultum habuit venerabilem: quem intuentes poſſunt & diligere & formidare. Capillos habuit coloris nucis auellanæ præmaturæ, & planos ferè vſque ad aures, ab auribus verò circinos criſpos, aliquantulum ceruliores & fulgẽtiores ab humeris ventilantes: diſcrimen habuit in medio iuxta morem Nazareorum, frontem planam & ſereniſſimam cum facie ſine ruga & macula aliqua, quam rubor moderatus venuſtat, naſi & oris nulla prorſus reprehenſio. Barbam habuit copioſam & impuberem, ſed in medio bifurcatam. Aſpectum habuit ſimplicem & maturum: oculis glaucis variis & claris exiſtentibus. In increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris, ſeruata grauitate. Qui nunquam viſus eſt ridere: flere autem ſæpe. In ſtatura corporis propagatus: rectas manus habuit, & brachia viſu delectabilia. In colloquio grauis, rectus & modeſtus, *ſpecioſus inter filios hominum.*

OPVSCVLORVM BEATI ANSELMI FINIS.